CASSII FELICIS

DE MEDICINA

EX GRAECIS LOGICAE SECTAE AUCTORIBUS

LIBER TRANSLATUS

SUB ARTABURE ET CALEPIO CONSULIBUS

(ANNO 447)

NUNC PRIMUM EDITUS

A

VALENTINO ROSE.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXIX.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

Medicorum Latinorum qui supersunt aetate novissimus ultimusque idem qui typis impressus oblivioni fatisque eripitur, nunc primum prodit Cassius Felix, cuius Medicinae „ex graecis logicae sectae auctoribus“ (et praecipue Galeno — vid. ind. font.) conscriptum vel „translatum“ breviloquium editum fuit, sicut codicis Parisiensis testatur inscriptio, „sub ardebre et asclepio consulibus“ i. e. Calepio et Artabure (Mommsen, Zeitzer Ostertafel v. J. 447 Berl. Akad. 1863 p. 551) anno 447. auctor Latinus est („nos vero latino sermone“ c. 25 etc. cf. ind. gr.), non Graecus, neque ulli eorum qui idem nomen gerunt (de Cassiis medicis v. Fabric. Bibl. Gr. III, 322 Harl.) putandus idem, patria quidem incertus, scilicet si recenti codicis Parisiensis scriptori fides „Artensis“ (Astensis? Cirtensis? nam pro Ambracia antiqua quando ab Arattho vel Arachtho fluvio appellata sit Arta — cf. Leake Trav. in N. Gr. I, 208 — non constat), sed aetate suppar Theodoro Prisciano „Vindiciani*) Afri“ discipulo, cuius uti Graeci aequalis Philagrii (Epirotae, cf. E. Rhode Rhein. Mus. N. F. 32, 336) paulo maioris auctoritatem infert, fortasse „Afer“ et ipse, utpote qui citet herbam putidam „quam Punice aturbis dicunt“ (c. 20, cf. ind. lat. s. cortizones, gelela), simillimus dicendi genere Caelio Aureliano eiusdem saeculi quinti medico Siccensi.

Utitur quidem Cassius, ex Galeni libris, celeberrimis praecipue illis „ad Glauconem“, sed ut indicat praefatiuncula etiam falsi Galeni novisse videtur Euporiston librum, qui quum genuinum Galeni opus (quod citat ipse Galenus X, 955) desideraretur iam ab Oribasio in ipsius Euporiston praefatione (Orib. V, 559 Dar.), sub Galeni nomine editus fuit Oribasii causa post Oribasium (et mortis Iuliani

*) de quo cf. Anecd. II, 177. Hermes VIII, 42.

annum 363) c. a. 400: hunc enim — primum scilicet ex tribus quos coniungunt editiones nostrae olim in codicibus manu scriptis separatos*) atque inter se diversissimos — ante oculos habuit transtulitque in sua („medicinae praesentaneae“) iam Theodorus Priscianus (ut unum exemplum afferam, legas de parotidibus I, 8 ed. Argent. cum Gal. eup. XIV, 334—36), proprio deinde titulo appellavit auctor anonymus (s. VI vel VII) qui ficto nomine (Anecd. II, 168) dicitur sive „Scolapius“ sive „Galienus“ (c. 21 de stomachi causis „potio magna et probata a galieno in euporiston libro suo“ i. e. Gal. eup. XIV, 370, ubi auctoris nomen quod praebent codices mei omnes (s. IX—XI) omittitur in editione Argent. 1533 p. XXX v. 9).

Cassium noverat Isidorus (cf. 4, 8, 4 = Cass. c. 24 de igne sacro), noverunt veterum auctorum compilatores Salernitani (Petroncellus cod. S. Germ. 1146 apud Renzi Coll. Salern. IV, 185 sqq. qui nunc est lat. 14025 s. XIV Delisle p. 125. cf. cod. Par. 11219 s. IX f. 42 sqq. cod. Lond. Harl. 4977 s. XI. Sloan. 2839 s. XII. Arundel. 166 s. IX), sed ipso nomine testem citat (locis quidem circiter ducentis) unus c. a. 1300 Simon Januensis in lexico medico (recentioribus Mathei Silvatici editionibus inserto, de qua re E. Meyer Gesch. d. Bot. IV, 173), qui in praefatione auctores recensens „quorum ad huiusmodi robur sepe revolvi volumina“ sic ait „deinde ex Cassio Felice, qui et ipse a Cornelio (Celso) multum extollitur, qui continet tractatus duos de practica“. post quem, si de Matheo taceas — is enim Simonem reddit —, oblivione conditus iacet in bibliothecis usque ad haec nostra tempora, tribus tantum codicibus manuscriptis quod sciam

*) exemplo utor quod prae manibus est codicis Ambrosiani Q. 94 sup. (s. XV) ubi *Ἔνεστι μὲν τῇδε τῇ βίβλῳ γαληνοῦ θηραπευτικὴ διαφόρων νόσων διὰ τῶν εὐποριστων φαρμάκων πρὸς σόλωνα τὸν ἀρχιητρόν*: — (praecedit epistola inc. *Ἐπιζητήσαντός μου* . . .). ceterum cf. Ackermann in hist. litt. Gal. I p. CLIV ed. Kühn.

conservatus, uno vetere quidem et fido sed imperfecte sine titulo ac nomine scripto (in Germania) ad exemplar quod recto capitulorum foliorumque ordine destitutum erat mutilumque et lacunosum, recentibus duobus integris sed arbitrio scriptoris Itali textum obscurum corrigentis corrupto altero Parisiensi s. XIII, altero Cantabrigiensi s. XV propter insignem litterarum obsoletarum ex vetere quodam bonoque exemplari depictarum inscitiam monstruosissimo. Parisiensem (tunc no. 1125) primus monstravit Philippus Labbeus in Nova bibl. mss. librorum s. Specimine antiq. lect. Par. 1653 p. 49, Cantabrigiensem et ipsum in Italia scriptum (v. Cat. of the mss. of the univ. of Cambridge III p. 82), qui olim fuit Joannis Mori episcopi Norvicensis (no. 53), exhibet Catalogus librorum mstorum Angliae in unum collect. Ox. 1697 t. II p. 363 tunc „pulcherrime descriptum“ nunc madore fere deletum ut vix legas nec nisi reliquorum codicum ope litteras saepe evanescente discernas. utrumque testimonium notavit Fabricius (B. Gr. III, 322), attamen ipsum textum (utpote „translatum“) nemo inspexit, auctorem Felicem confundunt cum Cassio iatrosophista Graeco problematum scriptore plane alieno. cautius „Bibliothecae medicae“ conditor vetustissimus Paschasius Gallus (Bas. 1590 p. 56, unde sua J. G. Schenckius a Gravenberg, Biblia iatrica s. Bibl. med. macta. Frf. 1609 s. v.) „Cassius Felix quidam aliquoties citatur in pandectis medicis Matthęi Sylvatici. manu illius scripta adhuc exstare alicubi coniicitur“.*)

Ego Cassium edere constitui inde ab a. 1856. hoc enim anno postquam iter Parisinum moliens ex Catalogo impresso (bibl. reg. Par. 1744 III, 204) notitiam habui

*) pro Gallo male Gesneri Bibliothecam citavit Le Clerc hist. de la méd. 1729 I, 423 — Gesnerus enim qui in Bibl. inter eos ex quibus hauserit Matth. Sylvaticus Cassii Felicis simpliciter nomen posuit, sic habet in notis ad Cassii problem. Tig. 1562 p. 55 „sed et Cassii Felicis medici Latini nomen alicubi legi, nec memini“.

codicis Parisiensis lat. 6114, ipsum codicem inspexi quem olim viderat Labbeus atque loca quaedam cum initio ex eo excerpta mecum abstuli.*) deinde a. 1865 eundem auctorem licet anonymum et confusum et dimidia fere sui parte truncatum extare vidi in codice S. Galli 105 atque ex hoc exemplari tamquam ex certo quodam fundamento edi posse intellexi. hunc iterum in Helvetia commoratus descripsi a. 1869 (12—18. Aug.), descripsi etiam Parisiensem ad me transmissum Berolinum a. 1870, denique ad utrumque contuli Cantabrigiensem (de quo uno verba fecit Daremberg in ed. Oribasii t. I p. XL) quem et ipsum per tres fere menses penes me habui Berolini a. 1873. ex tribus his codicibus quos solos novi veterem hunc medicinae auctorem restitui a 1875/76, relegi a. 1878. quem nunc edo, labore quidem privatis vitae curis sollicitudinibusque saepe interrupto atque in Felice ut fateor satis infelici.

Berolini 30. Oct. 1878.

Valentinus Rose.

---

*) propterea Cassii mentionem feci ut iam in Aristotele Pseudepigrapho p. 388 sic et in Anecdotis II, 115. 167, unde qui primus Cassium historiae litterarum Latinarum restituit, notitiam habuit S. Teuffel (Gesch. der Röm. Litt. 3. A. Lpz. 1875 p. 1088 sq.) cum Cassio illo cuius apud Celsum mentio fit hunc nostrum male confundens (utpote „translatum"), eodem errore quo iam lapsum vidimus Simonem Januensem.

CASSIUS FELIX.

Codicum signis utor his:

g = *cod. S. Galli 105* membr. saec. XI, qui habet folia 21 (et scriptore Germano et correctore, cf. c. 38 wormo, spat etc.) compacta cum praecedente Sulpicii Severi codice s. IX. lacunae sunt septem, quarum septima alterius libri partis c. 43—82. inscriptio nulla neque subscriptio, nisi quod sub ultima linea folii ultimi quae adscripta fuerunt (nullius ut credo momenti) nunc erasa sunt.

c = *cod. Cantabrig. Gg. III. 32* chart. saec. XV (de quo vid. Catalogum codd. Cantabr. supra cit.), ubi f. 94ᵃ „Explicit casius felix". ad initium, ubi index capp. 81 (in textu 82), inscriptio nulla.

p = *cod. Paris. lat. 6114* sc. altera pars membr. s. XIII, quae cum alio quodam codice praeced. compacta est argumenti historici s. XI—XII (quo continetur „Breviarium Rufi Festi", de quo v. ed. W. Foerster Vind. 1874, et „Liber de ordine temporum" i. e. Annales Hildesheimenses quos a. 1641 ex hoc codice edidit Du Chesne t. III. p. 504—539. cf. Pertz Script. III p. 19 sq. et nunc Waitz in praef. novae ed. min. Hann. 1878) in hac altera parte medicinali f. 70—90 manu Italica litterisque minutis in binis columnis scripta habetur:

Cassii felicis artensis medicine loice secte de greco in latinum liber translatus. sub ardebre et asclepio consulibus. Incipiunt capitula huius libri. I. II. III.

sequuntur quae infra leguntur capitula 80 (revera 82) cum ultimo (f. 85ᵃ) c. 81 „De unguentis", id est adnexo Antidotario ex variis libris consuto, quale habuit etiam codex Simonis. desinit f. 90ᵇ „Expleto libro referamus gratias christo". deinde sequuntur manu alia scripta variisque aliarum manuum additamentis interpolata Medica excerpta varia f. 90—100 (ubi in fine „Curia de golagmano promisit . . X. ß. amadio usque ad festum sancti don . . | fid'iussit gl'a filı⁹ bona glõæ d' galegnano". Galignano prope Anconam?).

Incipiunt capitula huius libri
(sec. codd. pc).

Ordo capitulorum XXXI codicis S. Galli hic est:

1 =	*cp* 1 *(exc. fin.)*	16 =	*cp* 36
2 =	40	17 =	37
3 =	39	18 =	38
4 =	18	19 =	41
5 =	2	20 =	42
6 =	3	21 =	19
7 =	4	22 =	20
8 =	5 *(exc. fin.)*	23 =	21
9 =	10 *(praecedit finis c. 9)*	24 =	22
		25 =	23
10 =	11	26 =	24
11 =	12	27 =	25
12 =	13	28 =	26
13 =	34	29 =	27
14 =	33	30 =	28
15 =	35	31 =	29

desunt igitur I) *c.* 1 *fin.*
II) 5 *fin.* — 9 (*exc. fin.* *c.* 9)
III) 14 — 17
IV) 28 *fin.* — 29 *in.*
V) 29 *fin.* — 32
VI) *particula c. 42.*
VII) 43 — 82.

} *quae ex recentibus (cp) solis supplenda fuerunt.*

Cum diuturno tempore sedulus mecum volvendo, carissime fili, de medicina tractassem, omnipotentis dei nutu monito placuit mihi ut ex graecis logicae sectae auctoribus omnium causarum dogmata in breviloquio latino sermone conscriberem. quae cum perlegeris et usus fueris, ad curam omnium corporum humanorum cuncta experta reperies. unde admoneo, fili dulcissime, ne quid forte huic scripturae addendum vel minuendum existimes. et ideo a principio passionis capitis inchoantes scripsimus, quoniam summa civitas corporis a veteribus dicitur caput, et honorabile et necessarium sensus hominis domicilium.

2 kme *p*. 3 nutu *gp*: tuitu *c*. monito: monitus *g*, ammonitus *pc* (*Petr.*). 4 dogma *g*, domata (*i. e.* dogmata *ut habet Petr.*) *p* (*sed* p^c domata *vel* dotnata = doctrinata), documenta *c*. brevi loquio *g* (breviloquium *Petr. p. 190 R.*): brevi eloquio *pc (et Petr. codd. hs)*. 6 o. humanorum corporum *p* (ad c. omnium corporis humani *vel* corporum humanorum *Petr. hs*). 7 Un̄ (Unde *Petr.*) amoneo *p* (un̄ āmoneo *c*), Unum admoneo *g*. 8 vel: aut *c*. 9 a: in *c*. passionis *gp*: —nes *c*. 10 *haec ex Ps. Galeno (praef. in Euporista t. XIV p. 313 Lips.): . . . ἀπὸ κεφαλῆς ἀρξάμενοι· αὕτη γὰρ καθάπερ τις ἀκρόπολίς ἐστι τοῦ σώματος καὶ τῶν τιμιωτάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων ἀνθρώποις αἰσθήσεων οἰκητήριον (Plato Tim. p. 45—46). cf. Veget. mulomed. III (II), 1, 1 p. 89 Schn. Cael. Aurel. resp. med. II, 56 p. 219. ox. I, 56. chr. I, 60. ceterum in inferiore margine codicis Paris. ipsius scriptoris manu haec adnotantur*: Alexander d. c. V. iter̄ cap̄ summam civitatem corporis dici cap̄ honorabile domicilium sensus hominis esse. 11 sensuum *c*.

I. Ad tardum sive inveteratum capitis dolorem quem Graeci cephalaeam appellant, et ad eius medietatis quem emicranion vocant, et ad vertiginosos quos ilingiontas appellant, et ad tenebrosos quos scotomaticos dicunt.

Universa haec in capite efficiuntur. et est cephalaea ex omni parte capitis inveterata passio, quas Graeci chronias diathesis vocant, vel totius membranae quae ossa capitis desuper circumvestit superposita ossibus subposita cuti, et appellatur a Graecis pericranios, aut ipsius membranae partis, quam consuete emicranion dicunt. si vero cum consensu radicum oculorum bulborum ipsorum fuerit dolor, manifestim in cerebro fieri ostenditur.

contingit frequentius ex perfrictione aut contrario adustione aut vinolentia aut percussu aut ventositate causatio nervositatis membranae pericraniou supra dictae. solet etiam et austrinus aer iniurias capitis nutrire, cum

1 Ad *om. p, qui nominativos posuit sic*: Tardus . . inveteratus . . dolor . . . et eius m. pars (pas) . . et vertiginosi . . et tenebrosi. *in rubrica* Ad cephaleam *pc,* De cephalea *g.* 3 medietatis partem (pars *p*) quam *gpc* (*ubi* medietatis = mediae partis, *unde quod omisi* partem). emictanion *c,* emigranion *gp. cf. Cael. Aur. p. 269* (de emigraneo dolore *Alex. I, 45*). 4 ilicnuntas *g,* ⟨ili *add. al. m.*⟩ | giuntas *p,* illignntas *c.* 5 dixerunt *c.* 6 cephalea (*ut supra*) *gpc.* 7 quas: quam *gpc.* cronias diathesī *p.* 8 totius *om. p.* 9 circumvestit *c et* (circum *inter lin. add.*) *g*[c] (*Sim.*): vestit *gp.* superposita vestibus. ossibus subp. cuti *(sic) c.* superposita *(iterum)* cuti *p.* 10 appellatur: dicitur *c.* perigranion *gc* (pericranion *p,* ὁ περικράνιος ὑμήν *Gal.*) 11 partis *p*: pars *gc.* quam (*sc.* passionem) *gp*: quod *c.* consuete: consueto nomine *C. A. p. 269 (cf. de hemicr. Gal. 12, 593).* emigranion *gp,* emicranion *c.* 12 cum sensu *c.* aut (ā) bulborum *p. ad rem cf. Gal. 12, 563.* 13 manifestius *p,* —tus *c.* 14 Contingit autem (ā) fr. *p.* perfrictione (*cum correctoris g*[c] *gl. interl.* frigore) *gc*: perfricatione *(vitio apud recentiores solemni) p.* contraria *c.* 15 percussu *gc:* percussura *p.* ventositatis causatione. nervositatis *gpc.* 16 perigranion *g* (—cranion *p,* —ctanion *c*).

:ere deducendus erit ex decoctione coloquintidis et i centauria addito modico melle et oleo anetino. dan- etiam ieiunis tribus diebus inter diem antidotum eni quod picra appellatur. et si adiutoria localia, : topica appellant, oportuerit adhibere, turgentes ma- is venarum media in fronte incides, aut certe si me apparuerint, sanguisugis totam operies frontem :ucurbitam occipitio conglutinabis addita | scilicet scari- *p. 168*
ne. et si forte ex plena habitudine totius corporis it impleri senseris, quod quidem ex frequenti tinnitu ım aut vertigine aut ante oculos subiecta tenebratione is agnoscitur, Galeni cathartico dia tes aloes appellato ores per ventrem erogabis, si tamen senilis aetas

1 dicta membra *gc,* dicta membrana *p.* aquoso et fri- flegmate *pc*: aquosum et frigidum (flegma *inter lin.* g^c). ocrates *gpc.* 3 aforismis *g,* āforismis *p (Hipp.* III, 720 .). austrini *p.* auditui *c*: iuditui (*sic*) *g*, auditu⟨i *corr. rec.*⟩ *p.* 4 capitis *(sic) gpc.* 5 egrum *c.* 6 tomare *g*, flebothomari (—e p^c *et c) p.* si . . . fuerit si non etate iuventutis (et sec. nat. *etc.*) *c.* 7 plenus *p.* ›ton *gpc. cf. Gal. 12, 505.* et si venter *g*: fuerit in- ıs (abst.) *p.* 9 ex *pc*: et *g.* coloqui(a *ante corr.*) › *g* (—d' *pc*). 11 ieiunis *in marg. suppl.* g^c. 12 gal-

minime impedierit. quod catharticum conficies sic: aloes ʒ II, dacrydii ʒ II, coloquintidis interioris carnis ʒ I, absinthii pontici ʒ I. cum coliculi suco colliges et catapotia in modum ciceris informabis. ex quibus ad vesperam cubaturis in ova sorbilia competenter dabis, aut certe illud purgatorium quod conficitur ex dacrydio: obolos III cum aloes duplo conteres et cum mulsa calida ieiunis sereno aere dabis. transacto autem purgationis tempore si ex encauseos fuerit dolor id est ex ustione aeris, maxime tempore aestatis, oxyrodino id est aceto et rosaceo frigido caput embrocabis. quod si ad praesens non fuerit rosaceum, omfacinum oleum mittes. etiam et frontem cum temporibus cataplasmabis pane ex posca frigida et modico oleo rosaceo, admixto et folio plantaginis. si vero ex frigore fuerit dolor, anetino oleo aut amygdalino aut rutaceo calefacto uteris, sive illo quod recipit herpyllum peucedanum castoreum cyperum samsucum hederae corymbos.

1 quod conficitur sicit̄ *p*. conficis *gc*. aloen *g*(*c*): aloes *p*. 2 diagridium *gc* (—dii *p*). coloqua (i *g*^{c}*pc*) ntidę (—d' *p*, —de *c*) *g*. interiores (—is *p*) carnes (—is *p*) *g*: carnes interiores *c*. absinthium ponticum *gc*. 3 cum cauliculi *pc*, c^{a}ul⟨iculi⟩ *g* (*in ras*., cū *add*. *g*^{c}). colligis *gpc*. catapotias *g*, —pocias *c*, —pudias *p*. 5 cubat^{v}oris dormitum euntibus *g* (cubaturis *om*. *pc*, *qui glossam solam ponunt*). 6 ex diagridio obolos. III. cum aloen d. *g*, ex diagridii obulis tribus cum aloes d. *p*, ex diagridiū obolis tribus cum aloen d. *c*. 8 si ex encauseos *g et p*^{c} (iđ ex labore *add*. *g*^{c}), si exencauseas *c*: siēsē cāseos *ante corr*. *p*. 9 ex ustione *gc*: ex adustione *p*. 10 oxirodinon *g* (—nū *p*), exicodion *c* *cf*. *Gal*. *14*, *315*. 11 appresens *p*. 12 omfacinum (*Gal*., *Or*.): omfacium *g*, —ceum *c*, —cum *p*. mittes *p*: mittis *gc*. etiam et *gc*: *om*. *p* (frontem *suppl*. *corr*. *in marg*.). 13 timporibus *gpc*. pani (panē *g*^{c}) ex posca *g*, pane ex posca *c*: pani pusca (*om*. ex) *p*. 14 folio: folia *gc*, foliis *p*. *cf*. *Gal*. *14*, *316*. 15 anetinū . . . amigdalinū . . . rutaceuȝ calefactuȝ *c*. 16 illo *p*: illud *gc*. erpillum *gp*: serpillum *g*^{c}*p*^{c} (*cf*. *Cael*. *Aur*. *p*. *285*), & pilum *c*. 17 ciperum *gpc* (*i*. *e*. cypirum). *cf*. *Cels*. *V*, *11* (*ubi male etiam Daremberg* sampsuchus Cyprius *pro* sampsuchus, cypirus). *cf*. *Gal*. *12*, *503*. ederę corimbos *gp*.

his in uno simul cum aceto et rosaceo oleo aut spano concoctis caput embrocabis et post fomentationem tenui lana cooperies et ligabis. post haec et frontem cataplasmabis amygdalis amaris tritis aut molli rosa sive arida infusa et puleio admixto. aliquando ex pane et aceto mentae foliis aut persici admixto. haec omnia erunt frequenter mutanda. item aliud quod adhibendum probatur dispari temporum dolori, nam Graeci eterocraniam vocant, ut est: erucae semen et nucleum de persicis aequali modo conteres, ex aceto oblinies. aliud. aloen et ammoniacum et masticen cum aceto teres et illines.

ad emicranion vero aloes et crocomagmatis partes binas, euforbii partem unam cum aceto teres, tempus oblinies. sed si nimius fuerit dolor, sacculo calida aqua infuso et expresso, tunc torrido sale repleto, primo vaporabis et post vaporationem sudorem deterges et sic medicamentum supra dictum appones. etiam et per nares

1 his . . . concoctis *p*: haec . . . concocta (cū cocta *c*) *gc*. spano *gcp* (*i. e.* hispano, *ex graeco* σπανόν *cf. Gal. 12, 513.* g^c *inter lin. add.* purū = puro): ispano p^c. et fenugreco *add.* p^c *post* spano. 2 embrocabis: unguas *supra scr.* g^c. 3 cooperies *p*: co[c]operis *g*, cooperis *c*. et (fr.) *gc*: *om. p*. 5 pulegio amixta *c*. aliquantulo panis et aceto et mente foliis aut persici. hec *etc. p* (*suo quidem errore, nam dativus est* foliis). ex *g*: et *c*. 6 admixto *hic om. p (solus)*. Haec *g* (ħ *p*): Nec *c*. 8 temporum (*cf. Sim.*): tempore *gcp*. doloris *gc*, et dolore *p*. Nam *gc*: quod (ꝙ) *p*. etherocraniam *gc*, ethorocaniā (*sic*) *p*. 9 de persicis *ego (Plin. 23, 132 item Plin. iun., Gargil.)*: desuper (*sic*) *gpc*. sub *ante* ęquali *add. c*. ex *c*: et *g*, c̄ (cum) *p*. 10 oblinies *gc*: oblines *p*. aloe *p*. amoniacum *gp* (aloen rameniacum *c*). 11 et *p*: *om. gc*. masticen *c*: mastice *g*, mastic̄ (—cum) *p*. teres *c*: teris *gp*. illinis *g* (ilinus *c*), īlinis *p*. 12 emigranion *gp*, emicranon *c*. aloes et crocomagmatis *p*: aloen et crocomagma *gc*. 13 euforbi *g*, —bii g^cp, —biū *c*. *ad rem cf. Gal. 12, 595.* partem: pars (ps) *c*. unam *om. c, qui habet* c. aceto una teris. teres et t. *p*. tempus *c*: timpus *gp*. oblinies *g*: —niens *c*, —nes *p*. 14 fuerit: super est *c*. saculo *gc*. 15 tunc *om. p*. 17 per *om. p*.

apoflegmatizabis hoc modo. cyclaminis herbae radicis p. 169 sucum et radicis betae sucum | in unum commiscebis et tepidum sedenti resupinato capite naribus infundes. sed oportet primum calidam mulsam in ore inferre vel gargarizare, ne descensu medicamenti ad inferiores partes per nares accepti plurimum fauces adurant. tunc inclinato capite per os aut nares humorem decurrere dimittes. si vero totum caput doluerit, cavendum a cataplasmate vel diversarum rerum vaporationibus, maxime in is qui ex plenitudine capitis laborant. observandum etiam et a comestione lactis vel ab eis quae similiter implere caput noscuntur et omni nervositati contraria probantur, ut sunt nuces palmulae lenticula oryza carduus olivae nigellae et his similia.

si vero dolor minime fuerit exclusus, cyclica curatione erit depellendus hoc modo. in primis capillaturam capitis detondes et rades, et si ieiunium minime ferre potuerint, a solito minus cibum accipiant, inhibito vino aqua calida potabis. tunc secunda vel tertia die anagargarismatis confectione dia ysopu appellata per palatum purgabis, quod

1 apoflegmatizabis: *supra scr.* g^c ıđ flegma iactare facias (apofl'eatiçabis *p*, apoflemanzabis *c*). 2 betę (ıđ plantago maior *supra scr.* g^c) *g*(*c*): bace *p et supra* nete p^c. unum *gc*: *om. p.* commisces *gcp.* 3 infundes *g*, —dēs *p*: —dis *c.* 4 in˙ ore inferre *g*, in hore ferre *p*, in ore fere *c* (*qui om.* vel). 5 descendendi *c.* 6 adurat *p*, —ret *c.* 7 per hos *p.* humores *c.* dimittis *gp*, permittas *c.* 8 cataplasmate *g*: —tū g^c*pc.* 9 is: his *gpc.* 10 et *om. pc.* a cōm⟨est⟩ṭione *g*, a comestione *c*, a commixtione *p.* 11 implere *om. c.* 12 noscunt et omnem (om̄ꝛ) nervositatē ꝯtrariā (?) probant *c.* omni *om. g.* 13 lenticule *p.* oriza *c*: orizia *gp.* cardū *gpc.* 15 ciclica *gpc.* *cf. C. A. p. 275 sqq.* 17 ferre minime *p.* 18 a *om. p.* cibum: cibo *g*, cibos *p* (*c*?). inhibito *c*: inibito *g*, innibito *p.* aquam calidam potent *p.* 19 vel *gc*: aut *p.* die *om. p.* ana *om. p.* anagargarismate *c.* confectione (—oē) *p*: confectio *gc.* 20 ysopū *g*, isopuȝ *c*, ysopi *p.* appellatū *gc*: —ti *p.* appellati — 3 X *om. p.* (*sed suppl.* p^c *in marg.*).

Graeci dia tes yperoas dicunt, hoc est ysopi ℈ X, thymi ℈ VI, origani et staphisagriae dr̄ quaternas, passi optimi eminam I, aceti dimidiam partem: herbas ante diem infundes et diligenter fervere facies, liquabis et dabis gargarizandum potione una tribus diebus, in sole ita ut orario velato capite dorsum ad solem ponat, et per singulos dies postquam purgaverit tepefacto oleo caput tangat, et refectionem accipiat simplicem, ut sunt ova sorbilia et holera malva beta atriplices cucurbita blitum ex iure pullino et parvo sale et aneto, et piscem tenerum ut est turdus gobio aut asellus vel scorpius aut scarus, aut pullos gallinaceos aut columbinos vel cerebrum haedinum assum aut certe porcinum, et vinum aquatissimum potet. transactis vero tribus purgationis diebus propungentes capillos medicinali psilotro in balneo facies, id est auripigmenti laminae ÷ IS, sandaracae S, pumicis tusi et in novo cacabo assati et cimoliae cretae torrefactae, ambarum specierum scripulos senos, calcis vivae ÷ VIII.

1 diathesy peroas *g*, diathes ypereas p^c (*idem adscr.* fr̄ ē͞t dia tes yperoas), dia tes ypereos *c*. tymi *g*, t^{h}imi *p*, thimi *c*. 2 staph(f)isagrię *g*(*pc*). dr̄ quaternas *g* (ʒ quaternas *c*): an̄ (ana) ʒ IIII. *p*. 3 emina . . . dimidia pars *p*, emina et aceti dimedia pars *c*. 4 facies *pc*: facis *g*. liquas *gp*, liqua *c*. 5 potionem unam (potione una *c*) in sole diebus tribus *pc*. 6 deorsum *c*. 8—13 *cf. Cael. Aur. p. 276.* accipiant *p*, —piet *c*. 9 olera *pc*. bleta *p*. a⟨ct⟩riplices *in ras. g*. cucurbitas *p*. blitū p: blattum *g*. cucurbita — piscem *om. c*. (*ubi* atriplices teneros). 10 aneto cocta *add. p*. 11 gabio *p*. assellus *gp*. scarū *g*. 12 vel pullus gallinaceus aut columbinus *p*, vel pullis galinaciis aut columbinus *c*. 13 assum *g*: assatum *pc*. potent *pc*. 14 purgationum *c*. 15 psylotro *g*, spilotro *c*. in balneo facis (*sic*) *gpc* (*ubi deest quod* facis, *sc.* expoliari *vel tale quid. cf. Cael. chr. 1, 36).* i⟨đ⟩ *g*: h̄. ē *p*, hec est *c* (*sc. iam describitur psilotri confectio).* 16 lamina c̄ IS *c*. quimolia et creta (alba terra *suprascr.* g^c) torrefacta *g*, quimolie et crete torrefacte *p* (*sed* cimolia, —e $g^c p^c$), quimolea et creatatore facta *c*. 18 scr^{v}ipulos senos *g*: ʒ VI *p*, c̄ senos *c*.

tundes supra dictas species et cernes, et primo calcem
cum aqua competenti coques in novo cacabo testeo ut
non durius sed liquidum videatur, et sic supra dictas
species superasperges, et leviter coques et penna galli-
p. 170 nacea probabis quae non fuerit oleo | polluta. tunc paulu-
lum tepescere sines et sic caput contra capillaturam lines
cautius ne oculos contingat, et cum sufficienter cutem
constringi senserint in vaporem mittes, et cum sudare
coeperint, oculis clausis vel supra linteolo ligatis totum
caput catafricabis et adiecta aqua calida lavabis, et post-
quam laveris, asperso cantabro manibus moderate fricabis
et iterum lavabis. tunc oleo perungues et in solio descen-
dere dimittes et post unum diem in sole totum caput ad
scapulas per dies numero quinque dropace induces. cuius
dropacis confectio talis est. cerae, picis siccae, resinae
pituinae, nitri libras singulas, resinae frixae ∻ VI, pyretri,
bituminis iudaici, sulphuris vivi, ellebori albi, adarces,
stafisagriae, omnium specierum VI uncias binas, piperis et
olei sicyonii uncias quaternas. peractis vero dropacis quin-
que diebus in lavacro sympasmate uteris quod conficies

1 tundēs *p.* 3 du♃ . . . liquid' *p.* 4 aspercis *p*, aspergis *c.* leniter *c.* coquis *c.* 6 t. sinis *gp*, tepefacies *c.* linis *gpc.* 7 contigat *ante corr. g.* cutem sufficienter stringi s. *c.* 8 vapore *c.* 9 ceperint *g*: ceperit *pc.* vel linteolo supra *p.* 10 catafricabis (!) *gc*: cataplasmabis (catapl'ab') *p.* lavaveris *p.* 11 cantabro: *g*^c *suprascr.* chlia. frigabis *p.* 12 perunges *p*, —gis *c.* in solio (solium): solio (*supra scr. g*^c balneū sudoris) *gcp* (*om.* in). 13 dimittis *gpc* (dimittis descendere *c*). post *c*: per *gp.* ad *g*: usque ad *pc.* 14 numero *gc*: *om. p.* tropacem *c.* ìnducis *gpc.* 15 dropacis *om. c.* est talis *c.* 16 pituine — resine *om. c. abhinc nisi plane nos deficit cod. g, quae exempli causa adscripsi vitia codicum cp, ut sunt innumerabilia neglexi.* 17 adarces *gpc* (ursini testiculi *supra scr. g*^c). 18 omnium — uncias *om. p, qui habet* agrie an̄ ∻ ⟨VI *add. p*^c⟩. VI *c*: septem *g.* 19 sicionii: ex cucumeris agrestibus fit *suprascr. g*^c. 20 ī lavacro *pc*: bilavacro (*sic*) *g.* simpasma *gc*: sinplasmate *p.* quod *p* (*c?*): quam *g.* conficis *gc*, —citur *p.*

sic: nitri libram I, salis torrefacti ÷ VI, feclae, bacarum lauri, cyperi, stafisagriae uncias singulas, samsuci et squinuanthi scripulos VI tundes in uno et tenuissime cernes et uteris diebus tribus. post haec vomitu ex radicibus uteris, quod graeci dia rafanidon vocant, hoc est radices purgatas et lotas libra una concisas et pridie in oxymelle infusas ex duabus mellis partibus et una aceti comedendas dabis. et cum mordicationem [stomachi vel *suppl. I thoracis senserit, calidam aquam superbibendam dabis et immissis* pennis ori vel faucibus vomitum provocabis et vario cibo nutries ex diversis volatilibus vel quadrupedibus silvestribus, ut sunt capreae lepores perdices fassae et his similia. et etiam conditum ex melle vel passo dare permittes. post haec et sinapismo uteris hoc modo. sinapis libras II et S, caricas numero XV, panis ex aceto infusi ÷ VIII, haec omnia singillatim trita et in uno commixta panno induces et totum corpus illines, si omne corpus curare voluerit, vel si ipsum caput solum curare voluerit, panno ut supra dixi induces et totum caput operies. et

1 fecla (*ante corr.* feda, *ut c*) *gp*. id̄ feces vini vel aceti. Id̄ est et feclis *suprascr.* g^{c}. baccas *gc* (bace *p*). 2 cyperi *gc*: piperi *p*. uncias singulas *gc*: an̄ ÷ I *p*. 3 squinuanti *g*: squinanti *p*, —tis *c*. ſcī *g* (scrūp g^{c}): ʒ *p*, *om. c*. ~~inunde~~ inuno *g*, in vino *c et* p^{c}. 4 vero *add. p* (*post* hec). vomitu *p*: —to *g*, —tuʒ *c*. 5 quod *g*: quē *c*, qn̄ *p*. diarafinidon *g* (—fanidon *cp*). 6 libram unam *gc*, ī. I. *p*. in oximelle: *sic gpc*. 8 et cum mordicatione. *Sic g, ubi reliqua huius cap. desunt, sequitur* Ad ptisicos II. cap. 10 ori $p^{c}c$: horis *ante corr. p*. faucis *c*. 11 varios cibos *c*. nutris *cp*. 12 capree *c*: capre *p*. fasse *c*: *om. p*. 13 similibus *cp*. vel *c*: aut *p*. 14 permittis *cp*. *cf. de sinapismo Archigenes apud Aetium III, 181.* sinapi libras duas 2̑ *c*. 15 carecas nūo XV *c*: caricarum XV *p*. 16 ÷ VIII *p*: c̄ VIII *c*. singulatim *c*, singula *p*. uno *p*: vinū *c*. 17 inducis *cp*. inlinis *p*, illius *c*. 18 volueris *p*, —runt *c*. vel ipsum (*sic*) *p*, aut sine alio vel ipsum *c* (*pro* aut si ⟨aī. vel⟩ ipsum?) caput solum *c*: solum caput *p*. curare voluerit (*c*): *om. p*. 19 inducis et totum $p^{m}c$: iidt̄ (*sic*) *p*. operis *p*, aperis *c*.

dimittes ut operetur usque ad ruborem cutis quem Graeci finigmon vocant. tunc in balneum mittes, et cum sudaverit, caput in solio ut mergat imperabis, et omnem cycli curationem terminabis.]

(*p. 176*)

II. Ad tineas capitis.

Tineas capitis Graeci achoras vocaverunt. emergunt frequenter in corio capitis ex viscoso quodam ac tenacissimo humore mellis simili, ut etiam et ulcera corticosa ostendat.

in curationibus autem ob nimietatem humoris oportet in principio purgatorium dare, ut sunt catapotia Galeni quae superius in passione capitis scripta sunt. sin vero fuerit parva hoc est modica ulceratio, sufficiat topica adiutoria adhibere quae nos localia dicimus, ut est psoricon medicamentum ad scabiem totius corporis inferius scriptum: per dies quinque praetonso pressius capite in sole bis in die fricabis, et cum videris loca nimium humectari, ptygmate fovebis id est calida aqua in qua decocta sunt rosa, p. 177 murta sicca, cupressus, | rubi virides turiones, siliquae graecae aridi rami. et postquam fomentaveris, cataplasmate uteris, hoc est lenticulas et cortices de malo granato coques simul in aqua et teres separatim, tunc

1 dimittis *cp*. 2 finigmo *p*, fimgmon *c*. in balneum mittis *c*: in balneo dimittis *p*. 3 c. ut in solio m. *c*. mergant *cp*. 7 *cf. Gal. cata top.* XII, 464 (*eupor.* XIV, 323 = *Oribas. eupor.* IV, 12). quodam *p*: quondam *gc*. 8 et *om. p*. 9 ostendant *pc*. 11 catapotię *g*, —putie *pc*. gallieni *g*, galieni *pc*. 12 scriptae *gpc*. 13 hoc est modica *gc*: *om. p*. sufficiant *gpc*. 14 sporicon *ante corr. p*. 16 V *p*, VI *c*. praetonso *gp*: precioso *c*. 17 frigabis *p*. tigmate *gpc*. 19 murta *g*, mirta *pc*. rubi *item* siliquae — uteris *om. c*. rubi viridis (*sic et cp*) *in ras. g*[c]. turiones (id est cimae *g*[c]). siliquae (id est prunę silvestres *g*[c]). silice *p*. 20 aridos ramos *g* (—i *pc*). 21 Lenticula *gpc*. de ipsa arbore de malo granato (id est de ipso arbore *supra g*[c] *qui delet idem in textu*) *g* (de mala granata *ante corr. g*): mali granati *pc*.

commiscebis ex aequali modo et addito melle et aceto linteolo inductum appones. et cum videris loca bene fuisse desiccata, cerotario uteris quod conficies sic. sulphur vivum, bacas lauri, herbam perdicion id est parietariam, omnia singillatim teres ita ut sulphuris plurimum mittas. tunc ceram cum oleo myrtino sufficienti resolves et cum infrigidaverit rades et supra dictas species admiscebis et inductum appones. etiam et in lavacro caput ex sapone fricabis in quo prius fuerit sulphur admixtum. et si forte canosi capilli fuerint nati, frequenter psilotro emendabis caput.

III. Ad pediculos.

In cachecticis corporibus id est mala habitudine affectis pediculosa passio generatur quam Graeci pthiriasin vocant. curationis autem tempore tali medicamento uteris, hoc est staphisagriae partes duas, sandaracae et nitri partes singulas cum aceto et oleo diligenter teres et caput perungues, sed oportet antea aqua calida salsa lavare et detergere et sic unguere. |

IIII. Ad capillorum defluxionem. *p. 178*

Defluxio capillorum contingit ex debilitate corporis

1 commisces *gc*, miscebis *p*. ex . . . (modo) et *om. p*. 2 fuisse *gc*: *om. p*. 3 cerotarium *g* (—rio *pc*). conficis *g* (—ceis *p*), —citur *c*. 4 baccas *gc* (bacas *p*). 4 *περδίκιον adhibet Soranus* (*Gal*. XII, 494). id est paritaria (*sic*) *g*: *om. pc*. omnia *om. p*. 5 singillatim *g*: singulatim (sigl'atī) *pc*. 7 admisces *gpc*. 8 etiam et *gc*: et *p*. 9 frigabis *p*. 10 frequenti *pc*. 11 caput *g*: *om. pc*. 13 cacecticis *g*: cateticis *p*, cactecticis *c*. 14 peduculosa *g*. py^ri^asin *g* (ri *supra g*ᶜ), ptiriasī *p*, ptinasī *c*. 15 *curatio est Archigenis ap. Gal*. XII, 463 = XIV, 323. 16 sandaraca *gc* (—ce *p*). nitrum *g* (nitri *pc*). 17 teris *gpc* (*sed* perungues *g*, —ges *pc*). 18 seoportet *ante corr. g*. salsa caput lavare *c*. 19 unguere *g*: —gere *pc*. 20 Ad fluxum capillorum *p*. 21 debilitatione *c*.

aut macronosia laborantibus id est longa aegritudine, aut laborioso in feminis partu.

ob diligentiam vero curationis ladanum cum vino nigello conteres donec mellis sumat crassitudinem et illines. adiantou herbae, rosmarini, myrtae nigellae viridis, omnium trium manipulos singulos, aluminis lipari Ⱬ III, olei spani et aquae et vini nigelli, omnium trium eminas singulas, coques ut ad oleum redeant, ita ut remaneat modicum humoris ne oleum ardeat. tunc liquabis et caput perungues.

V. Ad alopiciam.

Omnibus capillosis in locis veluti rotundo schemate desertio efficitur capillorum. sed nomen alopiciae accepit, si quidem postquam fuerint curati tenues canosos et veluti flavos capillos ostendant, sicut animalis vulpeculae quam Graeci alopeca vocant.

curatio autem eiusdem passionis talis est. minutas vel densas scarifationis laceraturas dabis quas Graeci amychas vocant, et super acriorem cepam quassatam fricabis,

1 macronosiam *g*, —nosia *c*, —noxia *p*. i. longam ęgritudinem *g*. 4 conteris *gc*, teris *p*. 5 illinis *gp* (illius *c*). adianton *g*, —tū *p*, addiaton *c* (id est barba iovis. id est &azon quę vulgo semperviva dicitur *supra* g^c). myrtae *g*: mira *c*, et mirte *p*. 6 omnium trium *gc*: *om*. *p* (*item v. 7*). Ⱬ (libras) *g*: ℥ *p*, ʒ *c* (λίτρας γ̄ *Gal.* XII, 431. XIV, 322 *in alio ad idem med.*). lipari (id est rotundi *supra* g^c). 7 yspani *g*, spani *pc*. 8 coques *gc*: coquas *p*. redeant *g*: reddeat (*sic*) *p*, redat *c*. ita — ardeat *om. c*. 9 liquas *gcp*. 10 perungues *g*, —ges *pc*. 11 alopiciam *gp*, allopiciam *c*. 12 scemate *gp* (stomate *c*). 13 alopicia *gp* (alopicia — flavos *om. c*). accipit *p*. 14 fuerit curata *p*. tenuos (*sic*) *g*. canosos: *sic gp*. 15 sicut animalis vulpeculę (vulpicula *c*) *gc*: sicut vulpecula *p*. 16 alopecan *g* (—ca *p*), vulpiciam (*sic*) *c*. 17 Curatio — est *gc* (ita est *c*): Curatio eius talis est *p*. minutas vel *gc*: *om. p*. 18 scarifationes *gp* (scrafficaciones *c*). laceratis (*sic*, —tas *c*) dabis *g*: in locis illis (!) facere iubeo *p* („laceraturas“ *servat Petr. c. 3*). amichas (*sic*) *gpc*. 19 frigabis *p*.

aut nasturcii semen cum sinape et aceto teres et illines, aut catti stercoris partes duas sinapis partem unam cum aceto teres et illines. | [aliud. avellanas combustas conteres cum axungia aut adipe ursino et oleo de lucerna et illines, ante vero ipsam alopiciam nitro trito cum panno fricabis et illines. aliud. adipem ursinum euforbio mixtum cum oleo de lucerna illines. aliud. stercus muris cum aceto tritum et illinitum capillos educit.

*finitur p. 178. *suppl. II.*

VI. Ad cantabriem capitis.

Cantabriem Graeci pityriasin vocant. emergit frequenter ex humore acri vel intemperantia corporis quam Graeci acrasian vocant. nascitur quidem pruritus in superficie cutis capillosis in locis, ut etiam tenuissimas squamillas albi coloris emittant cantabro similes, unde nomen pityriasin accepit.

in curationibus vero lac ovillum seu bubulum vel caprinum cum melle potui dabis pro comparatione pruritus. etenim acredinem humoris addulcat vel obtundit et non curiose sed simplici inductione ventrem depurgat. nec non etiam flebotomia ex brachio erit adhibenda, maxime si aetate iuvenes fuerint patientes et secundum naturam plurimo sanguine abundaverint, quos Graeci

1 synape *g*, sinape *p*, —pi *c*. et (ex *c*, in *p*) aceto *g*. illinis *gpc*. 2 catti (gati *c*) stercus *gc*, siccati. s. coris (*supra deleta* gatti ster *corr.*) *p*. synapis *g*, sinapis *p*, —pi *c*. 3 illinis *gc*, —nies *p*. 5 illinis *pc* (*item v.* 6. 7). et *p*: aut *c*. vero *om. c*. ipsa alopicia *p* (—am *c*). 6 panno *p*: pane *c* (*ἐκνιτρώσας καὶ ὀθονίῳ ἐκμάξας Gal.* XII, 406). frigabis *p*. euforbie *p*, cū forbio *c*. 7 lucernis *c*. *hoc frequens rem. v. Gal. XII, 240. 329. 418. Marc. p. 45.* 9 illinitum (*sic*) *pc*. 10 petiriasin *p*, ptinasin *c*. 11 acro *c*. 12 acrasiā *p*, —sia *c*. quidem *c* (*Petr.*): quidam *p*. 13 squamas *c* (*Petr.*). 15 pruriasī *p*, pitinasin *c*. 16 ovillum *c*: ovinum *p* (*Petr.*). bubulum *c*: bubulinum *p* (*Petr.*). 17 comparatione *c* (*Petr.*): acredine *p*. *fort.* comp(l)acatione. 18 adulcat *pc* (addulcat *ips. corr. c*). 19 nō *c*: ū (*pro* n̄) *p*. 22 plurimum sanguinis *c*.

polyemos vocant. aliud. betam cantabrum nitrum faenum graecum in uno simul decoques, ex ipsa decoctione caput lavabis. etiam et sympasmate tali uti oportet. murra aloe afronitrum sulphur vivum elleborum album ptisana sicca pari pondere contusa atque cribellata in balneo aspergenda.

VII. Ad papillas vultus.

Tempore pubertatis et mediae aetatis ionthi saepius in vultu nascuntur parvulas extantias ostendentes, per quas cum cortex unguibus fuerit abstractus, humor sequitur virosus vel mucilentus. aliquibus vero longo tempore fundati solidantur et occallati indecentem faciunt vultum.

curationis vero tempore accipies dragantum aqua infusum et cum molybdaena trita commiscebis et simul teres donec mellis sumat crassitudinem, et ad vesperam illines vultum et dimittes tota nocte. tunc lucescente die cantabro lacte consperso faciem fricabis et tepida aqua lavabis, etiam et sympasmate blando in balneo uteris. sed oportet primo unguibus leviter cortices abstrahere et hu-

1 polimos *p*, poliems *c*. 2 in uno *p*: *om*. *c*. dequoques *p*. decatione *p*. 3 et *om*. *c*. simplasma tale (—li *c*) oportet *pc* (uti *addidi ex Petr*.). mira *c* (*Petr*.): mirte *p*. aloen *c*, aloes *p*. 4 afronitri. sulphuris vivi. ellebori albi. ptisane sicce *p* (*nomin. ubique c*). 5 pari pondere *c* (*Petr*.): paria pondera *p*. concussa *c*. atque *c* (*Petr*.): et *p*. aspergenda *p*, —do *c*. 6 *tit*. (*ex c*) *abest p* (Ad hiantes *Petroc*. *c*. 23), Ad chiantus (hianthus *c*) i. papillas (papelas *c*) que in vultu nascuntur *ind*. *p* (*et c*). 7 medie *c* (*Petr*.): medio *p*. hionti *p*, bıutı *c* (hiantes *Petr*.). 8 extangias *p*: 9 abstractus *p*: —ta *c*. 10 virtuosus *pc*. 11 ıoccallati *p*. occalanti *c*. indecenter *c*. 13 tempore *om*. *c*. accipes *c* (—pies *Petr*.), *om*. *p*. dragantum (*sic*) *pc* (tragantum *Petr*.). 14 molibdena *c*, mollibdena *p*. trita *c* (*Petr*.): tritum *p*. commiscebis (*Petr*.): —ces *pc*. 15 sumat *c*: sentiat vel sumat *p*. 16 illinis *pc*. dimitte *c*. totam noctem *p*. 17 consparso *c* (*Petr*.): compresso *p*. frigabis *p*. 18 et *om*. *p*. 19 et humorem (*Petr*.): et tumorem *pc*.

morem exprimere, et sic medicamentum supra dictum linire.

VIII. Ad maculas albas.

Maculas albas Graeci alphus leucas vocaverunt. nascuntur aliquando in vultu aliquando in toto corpore ex flegmatico nimis acri vel salso humore.

quas quidem sic probabis si ex parte curari poterunt aut certe omnino incurabiles ostenduntur. superficiem cutis, id est maculam candidam acu vel acuto flebotomo modicum punges ut non nimis penetres, et si lacteus humor fuerit exclusus, omnino incurabilis demonstratur. si vero pro humore sanguis exierit, ex parte curari ostenditur. propterea oportet flegmagogum purgatorium dare quod dicitur elaterium. conficitur sic. accipies cucumeres amaros agrestes maturos et secabis et in vas aeneum mittes. alia die manu exprimes et ipsum sucum sub ferventi sole siccabis, et postquam siccatus fuerit, addes iterum ex ipso suco modicum ut bene crassescat. et fac trociscos drachmarum singularum, ex quibus dabis unum cum mulsa ieiuno. hoc purgabis humorem frigidum id est flegmaticum, maxime a capite vel a fundo cerebri, unde omnis nervositas infunditur. et post purgationem

1 medicamento . . . dicto *p* (*Petr., ubi* illinire). 4 alphus *c* (alphas *Petr.*): alfos *p*. 6 vel nimis *Petr.* acro *c*. 7 poterint *p*, potuerunt *c*. 8 aut certe: *sic pc* (*l.* aut contra?). ostendit superficies cutis *pc* (*Petr.*). 9 id est: idem *c*, *om. p*. macula candida *c* (*cf. Petr.*), maculas albas vel candidas *p*. 10 modicū *c*: —co *p*. et non minus p. *c*. et *p*: sed *c*. 11 incurabiles demonstrantur *p*. 12 ostenduntur *p*. 14 elacterium *p*, darium (*sic*) *c* (*ἐλατήριον sec. Gal. XII, 122 est sucus fructus cucumeris agrestis*). 15 et secabis (*cf. Plin.* 20, 3): et stipticos *p*, et siccatos *c* (excitalla *Petr.*). 16 exprimis *p*. sub *c*: *om. p* (ad solem *Petr.*). 17 siccatū *c*, siccat̄ *p*. 19 dragmarum (*ut semper et g*) *cp*. unum (*Petr.*): .I. *pc*. 20 cum *om. c*. ieiuno (*Petr.*): —nus *c*, —nis *p*. ħ purgabit *p*: depurgatum (hūōre) *c*. frigidum c (*Petr.*): *om. p*. id est: .i. *p*, idem (*sic*) *c* (*item p. 16, 2*).

factam biduo vel triduo lacte caprino nutries, et post haec adhibebis adiutoria metasyncritica id est quae renovare valeant temperiem corporis naturalem, ut sunt desiccatoria sympasmata vel cetera quae de cyclo superius in passione capitis scripsimus.

VIIII. Ad maculas nigras.

Maculas nigras Graeci alphus melaenas vocant. nascuntur aliquando in vultu aliquando in brachiis aliquando in toto corpore, aliquando fuscae aliquando nigrae aliquando asperae veluti zernosae, quas Graeci lichenodes appellant. ex melancholico humore efficiuntur id est ex nigri fellis redundantia.

propterea in principio curationis cathartico melancholicum non solum semel sed frequenter purgabis. quod catharticum conficies sic. epithymum optimum id est non vetustissimum et ex locis maritimis sumptum quantitate semunciae I decoques in aquae calices latiores numero III usque ad tertiam partem, tunc diligenter liquabis et in ipsa decoctione miscebis oxymellis coclearia III et ieiunis dabis. et post dies purgationis alio medicamento uteris] *p. 179 inc.* ad maculas nigras et zernosas et ad maculas nigras in vultu feminis ex abortione praecedenti factas vel adustione

1 nutris *pc.* 2 adhibebis *c* (*Petr.*): adhibita *p.* metas incritica *p*: metasin cretica *c.* 4 simplasmata *pc.* deciclo *p*, decito (*sic*) *c.* 7 alfus melanas *c*, alfos melenas *p* (alphos meletos *Petr. c. 25*). 10 zenose *c.* licedōes *p*, licedone *c.* 11 efficiuntur (*Petr.*): efficitur *c*, *om. p.* 13 catarticum melancolicum *p*, catartico melancolico *c.* 15 conficis *c* (*Petr.*), conficitur *p.* Epithimū . . . semuncie . I. *c.* Epithi novi non veteris ex l. m. collecti ÷ S. *p* (*brevius Petr.*). 17 decoquas *p.* aqua calices . III. *p*, aqua calices laciores (*sic*) nūo . III. *c.* 18 partem *c*: *om. p.* liquabis (*Petr.*): ligabis *pc.* 19 decatione (*ut supra*) *p.* miscebis *p*: *om. c* (addes *Petr.*). oximellis *c*, examl' *p.* 21 cernosas *g.* et ad m. nigras *om. p* (*non gc*). in vultu. in feminis *g*, (nigras) feminarum *c*, in vultu viri seu femine *p* (in vultu femine *Petr.*). 22 facta *g.*

solis quas Graeci ephelidas vocant. etiam et cicatrices nigras ubicumque evenerint haec confectio ad unitatem coloris cogit, et conficitur sic. cumini drachmam I, guttae ammoniaci et amygdalarum amararum decoriatarum drachmas senas, ellebori nigri drachmam I, nitri drachmas II, cucumeris agrestis suci ex radicibus expressi ÷ II, mellis ÷ VIII conficies et maculas supra dictas fricabis. etiam et in lavacro sympasmate uteris quod conficies sic. sulphur vivum et nitrum et herbae draconteae radices et ibisci radices siccas, omnium quattuor ÷ singulas, myrtae nigellae siccae ÷ II, ellebori nigri et chamaeleontis nigri radicis id est sefra [nigra], ambarum specierum ÷ quaternas. quae tundenda sunt tunduntur et quae terenda sunt teruntur, et simul commixta iterum in uno usque ad ultimam tenuitatem teruntur. |

1 ephelidas *g*: effilidas *p*, ofelidas *c*. 2 evenerint: venerit *g*, —rint *p*, fuerint *c*. hęc confectio *g*: *om. pc*. 3 cumini *g*: cimini *pc*. gutte *p*: gutta *g* (guta *c*). 4 ammoniaci *gp*: —ce *c*. et *gc*: *om. p*. amigdulas (*sic*) amaras decoriatas *g*, amigdalarum amararum decoctarum *c*, amigdalar̄ ama. et decoriatar̄ *p*. dragmas senas *gc*: ʒ. VI. *p*. 5 Elleborum nigrum. nitrum dragmam. I. *g*. ellebori nigri ʒ. I. nitri (miri *c*) ʒ. II. *cp* (*Petr.*). 6 expressi *gc*: et prassii *p*. 7 conficis *gcp*, terendo confice *Petr*. supra dictas *gc*: *om. p*. 8 sy(i)mpasma *gc*: sinapismate *p*. quod *pc*: quam *g*. conficis *g*, —citur *pc*. sulphur . . . nitrum *g*: sulphuris vivi et nitri *c* (sulphuris vivi tatri rad'. dragondee. rad' hibisci sicce. ÷ I *sic p*). 9 et i[n]visci *g* (& misci *c*). 10 omnium quatuor *g*: *om. p*. omnium — siccae *om. c*. myte (*sic*) *g* (mirte *p*). 11 et *g*: *om. pc*. cameleontae *g* (—te *pc*) *et supra* g^c: „ıđ hedera nigra (*glossam sequitur Petr.*) idem est et camelea atque scissa“. nigrae *g*, nigre *cp*. 12 radices *g* (rad' *p*), *om. c*. ıđ. se fra nigra *g*, i. sefā nigra *c*, i. sefre nigre *p* (*in textu omnes*). an̄ ʒ. IIII (*om.* specierum) *p*. 13 quae — teruntur *gc*: que sunt terenda terantur et que tuntenda tundantur *p*. 14 sunt *hic om. c* (*ut p*). iterum *om. p*. in uno *p*: in vino *g* (Nunc *c, ubi male distinguitur*). 15 terantur *p*.

p. 180 X. Ad perniones.

Latini perniones a pernicie patientium locorum partium nomen accepisse dixerunt. Graeci vero chimetla dicunt ab hiemis tempore quod chimona vocant, siquidem ipso in tempore supra dicta passio nascatur, cum tenera corpora glaciali frigore fuerint adusta. sequitur patientes circa articulorum loca pruritus quidam et inflatio.

oportet in ipso initio ex decoctione rutae et murtae admixto modico aceto et sale loca quae patiuntur fovere et diligenter detergere. tunc alumen liparum cum oleo conteres usque ad crassitudinem mellis, oblinies. aliud. adipem vitulinam liquefacies et admiscebis turis mannae, et similiter ut supra oblinies. aliud. coques in oleo scillam contritam et perungues. aliud medicamentum ulceratis pernionibus conveniens. aluminis lipari et murrae et calcis vivae et turis masculi, omnium quattuor ÷ ternas, picis durae 𐆖 IIII, cerae ÷ II, olei ÷ III. quae sunt sicca cum vino modico teruntur, et sic crassum cerotarium miscetur. facit et ad universa ulcera vel vulnera.

1 Ad perniones morbos *p* (i. ad tumores digitorum hyemali tempore contingentes *add. p*[c]). 2 Latine *ante corr. g.* pernetie *g* (—nitie *p*, —nicie *c*). locorum *om. p.* 3 cy(i)methla *gp*, cimecla *c.* 4 dixerunt· *c.* 5 in *om. p.* nascatur *g*: nascitur *pc (Petr.).* 7 loca *g (Petr.)*: locos *pc.* 8 ex *pc*: et *g.* murtae *g*: (mirte *p*?) mire *c* (mirre *Petr.*). 11 et (*ante* obl.) *add. p (Petr.).* 12 vitulinam *g(p)*: —num *c.* liquefacis et admisces *gcp.* turis mane *c*: turis manna *g*, thus Mag[a] *(sic) p.* 13 oblinies *gc*: —nes *p.* Al'. in oleo coquas *p.* 14 scillam contritam *ego (Diosc., Prisc. p. 27*[a]*)*: cilla citria *g*, stilla citrina *c*, squillā citrinā *p.* medicamentum *gp*: *om. c* (*ubi* Aliud quod u. p. convenit). ulceratis *pc*: *om. g.* 15 lippari *g.* et *om. p.* murrae *g*, m[i]re *p*, mire *c.* 16 et *it. om. p.* thus masculi *p.* omnium quatuor *gc*: *om. p.* ÷ ternas *g*: ðr. t[i]nas *c*, ʒ III *p.* 17 𐆖 *g*: ℥ *p*, ʒ *c.* olei ÷ III *ante* picis . . . *in p.* 18 teruntur: —rantur *p.* 19 miscetur *g*: misceatur *p*, misce *c.* *p.* ad diversa u. *p.*

XI. Ad impetigines id est zernas.

Impetigines quas Graeci lichenas vocant, Latini vulgo zernas appellant. | nascuntur ex melancholico humore, ro- p. 181. tundo schemate, in superficie cutis, cum ingenti pruritu et asperitate, et curantur similiter ut maculae nigrae superius scriptae.

aliud. trociscus appellatus a Graecis lichenicos id est medens impetigines. recipit aluminis scissi et rotundi, chalciteos, melanteriae qua sutores utuntur, chalcanthi, lepidos aeraminis, omnium specierum sex drachmas quaternas, sulphuris vivi ʒ II, alcyonii ʒ XIIII, cantharidum ʒ I, aeruginis ʒ VIII, foliorum caprifici ʒ VI, cumini ʒ IIII, aceti quod sufficiat. conficies et in usu aceto mulso salito resolves et inlines. ante vero panno laneo aspero zernam fricabis et sic medicamentum illines.

XII. Ad verrucas.

Secundum Graecos tres differentias habere verrucae ostenduntur. nam dicuntur acrochordones, quae sunt

1 i. zernas *gc*: *om. p (de vulgari vocabulo cf. Isid. IV, 8, 6).* 2 quas: quod *g, om. pc.* 7 acrecis *g.* lichenicos *gc*: —cis *p.* id est (.i.) *addidi*: *om. gcp.* medens *gc*: Mederis *p.* 8 Recipit *g*: ℞ *pc.* ℞ autem (āt) a. *c.* 9 calciten (*ante ips. corr.* caltiten *g*) *gcp.* melantera *g,* —teria *c,* melāthenē *p.* qua s. u. *g*: quaternas & inter sutores utuntur *c,* quas sunt et revertuntur *(comp. scr.) p.* calcanti *gp*: cilanti *c.* 10 lepida *gc*: lapide *p.* *supra verba* lep. aer. p^c *scripsit* i. vitriolum. aeraminis *gp,* et āīs *c.* omnium — quaternas *gc* (*nisi quod* ʒ VI *c*): an̄ (*i. e.* ana) ʒ VI *p.* dracmas *g.* 11 sulphur vivum *g (etc., ubi genitivos scripsit p et partim c).* Alquionium *gc,* alquionii *p.* Cantaridas *g,* candaridarum *p* (cantandarum *c*). 12 erugini *g,* —nis *pc.* folia *gc,* —iorum *p.* cumini *g,* cimini *pc.* 13 acoeti (*sic*) *g,* acoti *p,* aceti *c.* sufficit *gcp.* conficis *gc,* et conficis *p.* usū *p.* acoeto *g.* & mulso *c.* sallito *g.* 14 resolvis et inlinis *gcp.* asperso et z. *p.* zernam: enas *c.* 15 medicamentum *gc*: —to *p.* illinis *gp,* fricabis *iterum c.* 19 acrocordonas *g,* —dines *p,* —tines *c.*

fundatae et immobiles vel callosae sine dolore. aliae vero mobiles et radice debiles et modicum circa radicem haerentes. in infantibus saepius nascuntur et aliquando sua sponte cadunt. quae cum digito fuerint impressae, dolorem faciunt similem morsibus formicarum, unde graecum nomen myrmeciae acceperunt. sunt aliae asperae et crispulae in similitudinem summitatis thymi, unde a Graecis thymoe appellantur.

sed omnibus supra dictis una est curatio. hoc est tithymali lacrima, quae est in similitudinem lactis, frequenter ipsas verrucas illines, et putrefactae cadunt radicitus. aliud. ad myrmecias infantum coriandri viridis folia cum sale trita apponuntur.

XIII. Ad stigmata.

Stigmata dicuntur characteres nominati, quos militantium manus vel feminarum maurarum vultus ostendit.

tolluntur vero periculose medicamento discoriatorio quod Graeci ecdorion vocant. est enim causticae et septicae virtutis id est incensoriae et putrificatoriae. cuius

1 vel *gc*: et *p*. 2 et radice mobiles et radice debiles *(sic ex duplici lect.) c*, et radicis debilis *p*. modicum *gc*: —ce *p*. c. radicem. in infantibus *etc. gp*, c. radicem serenes *(sic)*. In infantibus *c* (*unde* serpentes *scripserim, sed* parum radice adherentes *Simon s.* acrocordines). 4 cum *gc*: *om. p*. 5 greco nomine myrmetias nomen a. *g*, nomine greco mirmecias n. a. *c*, n̄ ǵco mirmice n̄ (n) acceperunt *p* (myrmecias *graece gen. sg.*?) 6 S̄. et alie *p*. cr pulae *(litt. post* r *incerta* a? e?) *g*, crepule *c*, cripule (c̑pule) *p* (crispule *Simon*). 7 tymi *g*, thimi *pc*. tymos *g*, thimos *c*, thomos *p*. 10 titimali *gc*, —malli *p*. lacrimo *gpc*. q̄ est *c*: hoc est *g*, *om. p* (*ubi* t. lacrimo. i. lacte frequenter). illinis *gcp*. p. radicitus cadunt *pc*. 12 mirmecias *gpc*. infantum *gp*: —tium *c*. 14 *tit.* De caracteribus *p*. 17 descoriatorio *gc*, de(d')coriatorio *p*. 18 ecdorion *g*, exdorion *c*, ecdoriā *ante corr.* (*qui* hec doriā *et id. in marg.* eccidoriā!) *p*. Est enim: Etenim *g*. et septicae *g* (et stiptice *c*): *om. p*. 19 incensorio et putrificatorio (*sic*) *g* (—e *pc*). cuius — est (medicamenti *om. c*) *gc*: quod conficitur sic *p*.

medicamenti confectio talis est. cantharidum, sulphuris vivi, oleae bacarum purgatarum, chalcanthi Ꝉ quaternas, | *p. 182.* picis liquidae Ꝉ II conficies et uteris. facit et ad rizonychias id est radices unguium excludendas.

* *suppl. III.*

[XIIII. Ad labia hiantia.

Labia hiantia sive crispata Graeci chile caterrogota vocant. et curantur hoc modo. ovi interiorem membranam appones, aut adipis anserini cerae resinae terebintinae omnium trium paria pondera in uno lento vapore commiscebis et in membrana de canna illinitum appones. membrana de canna dicitur illud rotundum quod intra cannam invenitur. aliud ad ragadia et ad ulcera in labiis. gallam et masticen aequali modo conteres et cum isypo et melle attico aut adipe anserino uteris.

XV. Ad scabiem.

Scabies a veteribus duae esse probantur. una est squamea fusci coloris, quam scabiem squamosam dicimus, siquidem corticosas squamulas in cute ostendunt quas

cantaridas *g*, —darum *pc*. sulphur vivum *g (gen. pc)*. 2 oleae: alei *gc*, olei *p*. baccas (baceas *sic p*) purgatas *gcp*. calcanti (calanti *c*) *gpc* (i. vitriola *sic supra g, cf. p ad c. XI*). quaternas *gc*: IIII *p*. 3 conficis *gcp*. rizonichia *gp* (carizorichia *c*). 4 exducendas *p*. 5 *tit.* Albia macia *p*. 6 Labia macia *p (et in marg. corr.* i. iantia). crispata *p*: crepl'a *c*. catrogata *p*, caterogata *c (Gal. XIV, 424. Orib. eup. 4, 57)*. 7 Cui interiorē m. *p*, Omni teris m. *c* (*sic*). *scripsi* ovi *ex Plin. 29, 46*. 8 adipem anserinum cere *etc. pc*. 9 omnium trium *c*: *om. p*. uno *p*, uĩo (vino) *c*. lento *om. c*. 10 commisces *c*(*p*). et membrana de cā | na dicitur *(sic med. om., quae tamen suppl. corr. in marg.) p*. 12 ragada et ulcera *p*. 13 masticē ex equali modo conteres *c*: masticē equo canteres (*sic*) *p*. cum suco isopi attici aut adipe *c*, cum isopo atico (*ubi* atico *ex corr.*) aut adipe *p*. isypo *id est* oesypo *scripsi cum Orib. (cf. Plin. 30, 27)*. 15 *tit.* Ad *c*: Contra *p*. 16 due *p*, II *c*. 17 scamea *p*, scāmea *c*. scamosam *cp*. 18 scamulas *c*. ostendit *p* (—dũt *c*).

Graeci lepidas vocant. unde nomen a Graecis lepra accepit. creatur ex melancholico humore, et est curationis difficilis.

alia vero nascitur simplex veniens ex humore acri vel salso. et curatur medicamento scabioso quod psoricon dicitur, et conficitur sic. sulphuris vivi ÷ I et S, picis siccae ÷ II, cerae ÷ III, squillae medii ÷ II et olei libram I: minutatim incides squillam et friges in oleo et liquabis oleum et supermittes, et resolves quae solvenda sunt, et postquam fuerint resoluta ab igne tolles et sulphur ad ultimam tenuitatem tritum superasperges, et movebis donec coaguletur.

aliud psoricon emplastrum faciens ad scabiem et lepram. salicis corticis combusti et olei rosacei ÷ binas, cerae et aeruginis rasae ÷ singulas: solves ceram cum oleo rosaceo, cerotarium siccis praetritis admiscebis et induces in linteolum et appones, et post tertium diem resolves et medicamentum auferes et appones polentam ex aceto coctam et diligenter tritam, et ipsa uteris diebus tribus, et iterum post polentam supradictum inductum appones. et haec facies usque ad perfectam sanitatem.

2 et est curationis difficilis *c*: et cum (c̄) curatione difficili *p*. 4 acro *c*. 5 sporicon *pc*. *cet. cf. Cels.* V, 28, 16. 6 ÷ : ⁊̶ *c*, ÷̦ *p*. picis — (7) et *om. p*. 9 liquas *pc*. oleum *c*: *om. p*. resolves *c*: solvis *p*. 10 resoluta *p*: soluta *c*. 11 aspergis *p*. 12 moves *pc*. coaguletur *c*: coagolentur *p*. 13 sporicon *pc* (*sed p*° psoricon). emplaustrum *p*. *cf. empl. ad lepram apud Ps. Plin. f. 79*[b]. 14 combusti: —te *cp*. et *(bis) om. p*. ro. *p*, rosei *c*. ⁊̶ binas *c*: an̄. ÷̦ II *p*. 15 an̄. ÷̦ I *p*. 16 ro. *p*, roseo *c*. siccis *c*: facis *p*. preteritis (p̄t'ıtıs) *pc*. admisces *pc*. inducis *pc*. 17 lintheolum *c*: leçteolo *p*. et resolves *c*. 18 auferes *c*: afferes *p*. et appones *c*: quod (ꝗ) pones *p*. polentam (farinam hordeaceam ex aceto *Scrib. Larg. c. 252*): pulentum *c*, ⁊oppolentum *p*. ex *c*: in *p*. 19 coctum ... tritum ... ipso *pc*. 20 et iterum polentum *p*, caterū post pulentum *c*. inductum *om. p*. 21 facies *c*: facis (fcīs = factis *ante corr.*) *p*.

XVI. Ad pruriginem.

Pruriginem omnem Graeci cnesmonen vocant. nascitur ex acredine humorum. propterea lac asininum seu ovillum ieiuno potui dabis cum melle. etiam et sapone in balneo uteris, cuius confectio talis est. nitri, sulphuris vivi, nucum aridarum, adipis porcini, saponis gallici, apii viridis foliorum paria pondera: facies saponem et uteris in lavacro ferventi.

aliud ad pruritum totius corporis. cepae sardae, cretae cimoliae, faecum vini exustarum, myrobalani piesmatos id est expressionis, omnium specierum quattuor paria pondera commiscebis et uteris.

aliud ad universos pruritus. si vero ferventes papulae prorumpunt, fabae pollinis, [ptisanae], polygoni herbae radicis siccae tusae, cretae cimoliae torrefactae, omnium specierum IIII· ∸ binas, afronitri turis masculi singulas ∸ conficies et uteris in balneo. accipies ex ipso pulvere sufficientem modum et ex ovi albore conspersum corpori

tit. Ad *c*: Contra *p*. 2 omnem: omnes *c*, *om. p*. cnesmonen: henesmoncam *c*, henesionem *p* (*fort. ex* knesmonen). 3 seu *c*: sive *p*. 4 ovillum *c*: ovinum *p*. ieiuno potabis (*sic*) cum melle *c*: cum melle ieiuno potandum dabis *p*. et *om. p*. 6 nuces rancidas *dicit (ubi idem) Ps. Plin. f. 78*[d] *Bas.* saponis g. *(cf. Aet. p. 821 inf. ed. Lugd. 1549).* 7 facis *cp*. 9 cepae *(cf. Plin. 19, 101 cum 20, 41)*: Cere *c*, terre *p*. 10 cretae: tere *c*, terre *p*. quimolie *c*, quimulie *p*. fecum . . exustarum *c*: fecis . . exuste *p*. mirobalani *c*, mirob' *p*. 11 omnium *c*: harum *p*. 12 commisces *p*, —cis *c*. 14—16 fabe pollines poligomi herbe radices sicce et tuse et crete et tere quimolie tere facte ōmī (omnium) specierum IIII ∸ binas *c*, si pollines faue (faiue) et ptisane sicce. et tunde secreto et tere quimolie torre facte. horum omnium ∸ II. *p*. 16 affoītri *p*, aforacii *c*. singulas *c*: añ. ∸ I. *p*. 17 conficis *cp*. pulverem suficientem modicum *p*. 18 ovi *om. p*. conspersum corpori linis *c*, et sparsum (⁊ ſpſū) corpus illinis *p*.

illines. post haec cum sudare coeperit confricabis, et post balneum rosaceo aut myrtino oleo perungues.

XVII. Ad parotidas.

Nascuntur parotides circa aurium partes, unde nomine graeco sic vocantur. et eveniunt frequenter in aegritudinibus malignis quas Graeci cacoethes appellant. maxime illis fieri solent qui ab aegritudinibus frigidam potionem praesumpserint. et sunt bonae quae subito inchoantes cum extantia in superficie cutis apparuerint et cum competenti dolore et rubore competenti, neque transvorandi officium negent neque somnos impediant. sunt aliae malignae quae contrarietate supra dictarum intelleguntur. contingunt iterum parotides mox apparentes mox recedentes: nullis procedentibus adiutoriis, salutis periculum referunt, ad altiores pulmonum partes fugientes.

curationis tempore ad inchoantes parotidas medicamentum diaforeticum sic facies. cretae argentariae partes

1 ceperit *p*: —rint *c*. con(9)fricabis *c*: ꝯ fricabis *p*. 2 rosaceo *p*: roseo *c*. perunges *cp*. 3 *tit*. Ad parotidas *c*: Contra parotides *p*. 4 parotide *c*. auriū *c*: annū *p*. 5 sic *c*: *om*. *p*. 6 malignis *c*: *om*. *p*. quas — appellant: a grecis cachoetes appellant *c*, a grecis chachohetes appellatis *p*. et maxime *p*. 7 fieri solent *c*: contingunt *p*. qui ab egritudinibus frigida potione presumpserint *c* *(cf. Petr. c. 17)*, qui egritudinem a frigida potione sumpserunt *p*. 8 bone *p*ᶜ *(in marg.)*: bene (bē *p*) *cp*. 9 apparuerint *c*, apparent *p*. et ꝗ cū petenti dolore et rubore 9petenti *c*, et cum 9petenti rubore et dolore *p*. 10 neque *p*: et neque *c*. 11 negant *cp*. sompnos īpediunt *p*, sompno īpediant *c*. 12 contrarietate supra dictarum *c*: contrarie supradictis *p* *(Petr.)*. intelliguntur *cp*. 13 iterum (itm̄ *p*) *cp*: iste *Petr*. 13 parotide *c*. 14 nullis *c*: nulli (nll'i) *p* (ullis *Petr*.). adiutoriis *c* *(Petr.)*: adıuros *(sic)* *p*. precedentibus *cp* *(Petr.)*. *cf. Cels. 6, 16. Th. Prisc. p. 8*ᶜ. 15 ad: ut *c*, et *p* (et altiores p. p. irruentes *Petr*.). *fort*. ut ad. 16 ad *om*. *c*. 17 diaforeticum *c*, —tecum *(sic)* *p*. argentalis *c*, —les *p*.

duas, cimoliae et sulphuris vivi partes singulas, salis modicum cum aceto simul teres et illines. aliud. butyrum cum sale tritum illines et super lanam sucidam impones et ligabis. aliud. plantaginis folia ante solis ortum collecta cum pane posca salsa infuso cataplasmabis: sanat et disrumpit.

aliud cataplasma ad maturandas parotidas. in aqua mulsa adipem porcinum mittes et resinam terebintinam sufficienti modo, et in uno consolves, et cum coeperit bullire mittes pollines tritici superaspergendo, et inductum praevaporatis partibus ex spongia sic appones. et cum bene maturaverint, in schemate foliorum lauri aut myrtae chirurgia uteris et post sectionem communiter ut cetera apostemata curabis, etiam et super tiltario tali emplastro uteris, hoc est diachylon ∻ II, cerae ∻ III, olei spani quod suffecerit. sed si forte cerotarium supra scriptum ad praesens minime fuerit inventum, psittacio emplastro uteris.]

XVIII. Ad collectiones. (*p. 175*)

Collectiones Graeci apostemata vocant. nascuntur in

1 duas *p*, II. *c*. quimolie *c*, p̱molie (*sic* p̱ *pro* q) *p*. et *om. p*. singule *p*. 2 cum . . . illines: cum aceto simul tritis illiniunt *c*, simul teris. et cum aceto illinis *p*. 3 illinis . . . in(ĩ)ponis *pc*. 5 c. p. in pusca salsa infusa et cataplasmata *c (Petr.)*, c. p. in paıſca faıſa infuso et cataplasmate facto *p*. sanat et di(s *c*)rumpit: *sic cp (Petr.)*. 8 resinā terebentinā ĩ sufficıētı mō *c*, resine terbentine sufficientem modum *p*. 9 consolves (*sic*) *cp*. et cum ceperit bulire *c*: fac bullire. et cum bullire ceperit *p*. 10 mittes *c*: *om. p*. et . . . appones *sic* (*nisi quod* indutum prevaporabis . . . expongia) *c*: et prevaporatis partibus expongia inductum appones *p*. 12 maturaverint *c*: —rit *p*. folia *p*. 13 et post . . . cetera *p*: et p̄fectionē cōıt' uttretera (*sic*) *c*. 14 curabis — (15) est *c*: *om. p*. cera *p*. ispani *p*. 16 sufficit *cp*. 17 appresens *p*. psittacio *(cf. infra c. 21)*: sitacio *p*, sutacio *c (cf.* septaticon *Petr.)*. emplaustro uteris *p*: emplastaueris *c*. 19 *tit*. Cap. III. ad collectionis *g*, Ad collectiones 18 *c*, De apostematibus *p* (Ad collectiones *ind. p*). 20 *supra* apostemata *scripsit* eruptiones *g*ᶜ.

toto corpore. et illae magis quae proxime cuti fuerint natae, facile et visu et tactu cognoscuntur, cum se extantia et durities veluti circumscripta cum rubore et dolore ostenderit, et cum coeperit supra dicta durities in saniolam converti. his signis cognoscitur maxime si maius fuerit apostema. dolor quidem per membra discurrit, tensio etiam eiusdem loci patientis efficitur cum gravedine, dolores increscunt et febres nocturnae oriuntur, et dimissionis tempore circa collum vel thoracis partes modica humectatio sudoris sentitur.

et propterea curationis tempore in ipso initio erit festinandum, et si fieri potuerit spargantur frigida, et diaforeticis cataplasmatibus fervorem extinguentibus curemus. hoc est coriandrum tritum cum pane posca infuso cataplasmabis, et frequenter mutabis. aut plantaginis folia cum infuso pane, nec non etiam et scarifationis competentes laceraturas dabis quas Graeci amychas vocant. aliud. si forte musculosis in locis aut glandulosis vel in mammis fuerit tumor aut durities, pulicinum semen quod Graeci psyllion vocant calida infundes, et cum infrigidaverit et inviscaverit induces et appones.

1 ille *gc* (illę g^c): illa *p*. magis *gc*: *om. p*. proxime *c*: —mo *g*, —ma g^c*p*. cuti *cp*: cute *g*. 2 natae *g*, nate *c*: nata *p*. et (*post* facile) *cp*: *om. g*. 3 durities *p*: duritiores *(sic) g*, duritias *c*. circumscripta *gc*: —te *p*. cum *om. p*. rubore et dolore *gp (cf. c. 17)*: dolore et rubore *c*. 4 ostenderit *p*: —rint *g*, se *(iterum)* ostenderūt *c*. supra dicta *om*. (cum durities ceperit) *p*. 5 saniolam *gc*: saniem *p*. maxime *gc*: *om. p*. si maius *c*: si maior *g*, Si vero maius *p*. 6 quidem *gc*: *om. p*. 7 eiusdem *gc*: *om. p*. 10 sudoris *gc*: *om. p*. 11 Et propterea *gc*: *om. p*. in ipso initio *gp*: *om. c*. 12 potuerit *g*: poterit *p*, potest *c*. frigidâ: —dis *gcp*. 14 cum panis posca infusi *g*, cum pane pasta infusa *c*, cum pane pusca infusū *p*. 15 folia *cp*: *om. g*. 16 cum *addidi*: *om. gcp*. scarifationis *(cf. c. 24)*: scarifationes *g*, scarifacientes *c*, scarificationes *p*. 17 laceraturas *gc*: *om. p* (*ubi sic* sc. competentes facies). dabis *g*: *om. cp*. amicas *gp* (uodas *c*). 19 pulicinum *gcp*. 20 psillion *g*, psilion *p*, psilon *c*. 21 et inuiſcauerit *gc*: *om. p*. inducis *gcp*. apponis *gcp*.

si vero videris minime posse spargi, sed magis ad nutriendam saniem declinare, cataplasmate uteris ex triticeo polline et resina terebintina, quod superius ad maturandas parotidas memoravimus. et postquam videris collectionem bene fuisse maturatam et sicut Hippocrates in prognostico dicit in acutum deductam, chirurgia uteris hoc modo. pridie chirurgia curandum a cena et vino abstinebis, et lucescente die simplici consectione divisuram dabis: nam Graeci aplen dieresin vocant. et cum saniolam effuderis, ex utraque sectionis parte sufficientes particulas | *p. 176* auferes, ut in similitudinem folii lauri aut myrtae artificio manus designes sectionem. ubi vero membra complicari videris, ut exempli causa post aurem vel sub ala, incisuram facies, hoc est rotundam quam Graeci strongylotomian vocant. tunc siccis et tenuissimis lemniscis et tiltario locum calcabis, et desuper duplici ptygmate aqua frigida vel posca infuso cooperies et addita spongia humectata ligabis. sed si forte causa aliqua vena sectioni incurrerit et sanguis abstineri minime potuerit, chalciten crudum et tritum appones et tilto locum calcabis et li-

1 vero *om. c.* 2 cataplasma *g* (—mate *cp*). triticeo *gp*: —co *c.* 3 terebentina *gc*, terbentina *p.* quod *cp*: quam *(cf. ad v. 2) g.* maturanda *g* (—das *cp*). 5 ypocrates *gc*, ypocras *p.* 6 prognostico *g*: pronosticis *c*, pronostic̄ *p.* deducta *(sic) gc*, ductū *p.* 6 *(etc.)* chirurgia *g*: cirurgia *cp.* 8 consectione *ego*: correctione *g*, corectione *c*, correptione *p.* 9 Nam *gc*: quam *p.* aplen dieresin *gp*, apellandi cresim *c* (*ἁπλοτομία Gal. XIV, 781*). 11 artificio: artificū g^c (—ciū *gcp*). m. designes sectione *g*, m. sectione designes *c*, m. īfrıficē designes *p.* 14 facis *gp*, facit *c.* strongilocdomian *g*, strongilotomian p^c (*sed ante corr.* strongiqualotomian *p*), scrogdamia *c.* 15 Tunc *gp*: Nunc *c.* 16 tigma (t *in ras. corr.*) *g*, tigmate *p*, stigma *c.* 17 infusa *gcp.* cooperies *p*: cooperis *g*, operis *c.* addita *om. p.* humectabis et ligabis *c.* 18 causa *g*: casu *cp* (*sed* aliqua *gcp*). sectioni: sectione *gc, om. p.* 19 abstineri *cp*: —re *g.* poterit *p.* calciten *gcp.* 20 tiltus *g*, tiltū *c*, tutū *p.*

gabis et tertia die solves et mixto calido vino locum fomentabis. aestate vero secunda die solves et linteolis mulsa calida infusis diligenter curabis, quinotetarum scilicet regulam intuens, id est ut si videris ulcus sive vulnus putre vel sordidum, contrariis medicamentis depurges, si concavum, suppleas, ac si super carnosum, de- (p. 176) primas, si aequale, in cicatricem inducas. |

(p. 198)

XVIIII. Ad pendigines.

Pendigines sive sinus Graeci colpus vocaverunt. contingunt frequenter quotiens ulcera vel apostemata inerti chirurgia fuerint secta vel mala positione sanata. et cum sua sponte rursum eruperint minimeque per inferiores partes humorem vel saniolam excluserint, pendigines vel p. 199 sinus | faciunt.

propterea curationis tempore diachartu vino mulso admixto per auliscum fysarium sive aeneum sive osseum vesicae porcinae aptatum inicies, et postquam inieceris moto tilto vel strictorio ori vulneris immisso ligabis, ita

1 *et* 2 solves *c*: —vis *gp*. 1 locum *om. p.* 2 secunda *om. p.* l. in mulsa *gcp.* 3 infusis *g* (īfaīs *p*): infundis *c.* qui nothe taurum (quinothetarum *c cf. Cael. Aur. p. 234*) scilicet regula (—lam *c*) intuentes *gc*: et hanc regulam semper observabis *p (cf. Thess. ap. Gal. X, 285).* 4 ī. (= id est) *g*: *om. cp.* 5 putre *gc*: putridum *p.* contrariis (c̄trīs) *ego*: cę(e)teris (*sic*) *gcp.* 6 supple. ac si *g*, suppleas ac si *c*, supleas. si *p.* d. ac si *c.* 7 ę(e)qualem *gcp.* 8 *sequitur in g* Ad tineas capitis. cap̄. V. *tit.* De lentiginibus *p.* 9 Tentigines *(cum rubr. T) p.* colfus *g*, calsus *c*, colfos *p.* 10 ulcera: vulnera *gcp.* inhertici rurgia *g*, inherti (inerti *p*) cirurgia *g*[c]*cp.* 11 secta — positione *om. g (add. g*[c]*).* positione *g*[c]: pocione *c*, compotōē *p.* sanata *ego*: nata *gcp.* 12 minime per *gcp (addidi* que*).* 13 saniolam *gc*: saniem *p.* pentigines *hic p.* 15 Propterea *om. p.* diacartū *gp* (*cf. Gal. ad Gl.* XI, 125 *καὶ τό γε διὰ χάρτου κεκαυμένου συντιθέμενον ἡμέτερον φάρμακον*), diacatarum *c.* 16 admixtum (mixtum *c*) *gcp.* fisarium *gcp* (*εὐθύτρητον Gal.*). 17 vessicę *g.* 18 molli tilto (molitilto *c*) *gcp* (*μοτῷ τιλτῷ Gal. l. c.*). strictorio: stectario *g*, strectario *c*, trictorio *p.*

ut ligatura a fundo pendiginis incipiat, ut orificium libere habeat quo possit humor decurrere. etiam et schema iacendi patientibus tale esse oportet, ut semper orificium pendiginis iusum meatum habeat, quod Graeci cata yporrysin vocant. tunc alia die solves et mulsa calida delavabis, et iterum medicamentum supra scriptum diachartu inicies aut certe chloran emmoton appellatam ex veteri oleo liquidius solutam. et postquam videris pendiginem a sordibus purgatam fuisse, cephalico medicamento melli despumato admixto et e moto tilto apposito, sive collyriis ex eodem cephalico cum melle pastillato sub hora formatis competenter carnificabis. etiam et diaiteon emplastrum superimpones, latius inductum ut etiam vicinas partes colpi ipsius cooperiat, ita ut ad os vulneris forpice emplastrum aperias et sic superimponas. etiam et super emplastrum plenarium ex linteolis duplicatis appones et ligabis. et cum coeperit pendigo saniem candidam et crassam emittere et secundum quantitatem minus a solito excludere, collesin futuram significat id est glutinationem. tunc ea quae iniciebas paulatim deducendo ad os vulneris

3 tale *p*: talis *gc*. semper *ego*: super *gp*, sui *c*. 4 iosum *g*, *sed supra* al'. iusū g^c = *p*, uisum *c*. catayporrusin *g*, cata^h^yporusin *c*, cataphyporisin *p* (*εἰς ὑπόρρυσιν Gal. XI, 128*). 5 delavabis *g*, delanabis *c*, lavabis *p*. 6 diacartū *p*: diacatarrum *(hic) g*, diacatartū *c*. 7 cloranem motos. appellata. et v. o. *g*, doranen motas exapellata olei veteri *c*, doram̄ motos app. ex v. oleo *p (cf. Gal. XIII, 484 sqq.)*. 8 soluta *gcp*. 9 caephalico (*et* 11 cęph.) *g*. melli *g*: melle *cp*. 10 et emmo totilto *g*, 7 in motilto *c*, ē mototilto *p*. colliriis factis ex *etc. gcp*, *ubi delevi* factis. *cf. infra c. 20*. diaitheon (*διὰ ἰτεῶν*) *g*, diahitheon *cp*. 13 imponis *gcp*. 14 colfi *gcp*. *cum seqq. cf. Aetius XIV, 53*. forpice *g*: forfice (—cem *p*) *cp*. 16 *post* plenarium *de callositate vitanda haec praebet solus c:* lositas minime fuerit secuta etiam (et) ex artomāē colositate ınt'gera careat [ex pulteolis dupl. *etc. quae infra c. 20 locum habent*. 16 apponis *gcp*. 18 grassam *g* (cr. *p*). a (á *g*) solito *gcp*. 19 colles. in futuram *g* (collesin f. *p*).

tantum apponas, ne conglutinationem factam dissipes. et iterum cum videris saniolam tractuosam vel viscosam exire, tiltum ex linteolo tenui appones et super emplastro uteris et sanabis.

XX. Ad fistulas.

Fistulas Graeci syringas appellant. et sunt ulcera pendiginosa et intrinsecus callosa neque in cicatricem venientia. et si venerint iterum resolvuntur et in orificio
p. 200 aliquando | cortizones ostendunt quos Graeci efelcidas vocant.

in curationibus vero si membri vel loci qualitas exegerit, melius est fistulam ferro nudare, id est ex flebotomo vel syringotomo appellato, et omnem callositatem occultam artificio manus visibus pandere et secundum rationem curare, quod Graeci cata logon appellant. sin vero loci vel membri ipsius qualitas usum chirurgiae prohibuerit, hoc modo curabis. in primis angustas cavernulas de aprina vel porcina saeta inspicies et papyro patefacies. quod papyrum sic praeparabis. papyrum vitriariorum eliges carnosum, id est quod non fuerit fragile vel flacidum, et pridie in aceto salso infundes, quod Graeci oxalmen vocant. tunc alia die spatha tenui circulatim

2 tractuosam *gc*: *om. p.* 3 tiltum *g*: ulcus *cp.* 5 *tit.* Ad fistulas (20 *c*) *gc*: De fistulis *p.* 6 siringas *g* (—ga *p*, —guas *c*). sunt *cp*: sicut *g.* 9 certidiones *gp*, —diores *c* (*fort.* corticiones = *hisp.* cortezones *i. e.* crustas). efelcidas *g*, efeltidas *p* (excleidas *c*). 12 exigerit *cp et ante corr. g.* 12 ex *gc*: *om. p.* 13 fleuotomo *g.* siringotomo *g.* 14 occulta (oculta *c*) *gc*, ocultantem *p.* artificii manu *gcp (cf. c. 18).* 15 catalogon *gc*, catalagō *p.* 18 de aprina: depirina *gp*, di prīō *c.* sęta *g* (seta *cp*). inspicis *g* (insputis *p*, ⁊spicꝑ *c*). 18 *(etc.)* papiro *gcp.* 18 patefacis *g* (patefcīs *p*, parsatis *c*). 20 elegis *g*, eligis *c* (eliges *p*). carnosum *g*: callosum *cp.* 21 flacidum *gp* (fracidum *c*). 22 oxasmin *gc*, oxomıō *p.* alia *gc*: alio *p.* spaco (—to *p*) tenui *gcp.* circulati mendessime (*sic*) *g*, circulatim et densissime *c*, circulatim d'esīē *p.*

densissime constringes quod attenuari possit, et cum diligenter siccaveris solves et eius asperitatem scalpello rades, et ad modum foraminis fistulae sive longitudinis sive roboris incides et inicies, et super emplastrum tenacissimum appones et ligabis, et sines die et nocte. et iterum alio papyro paulo robustiore mutabis, quod papyrum ante medicamento ectylotico id est excallatorio infra scripto cum modico aceto et ad horam trito lines, et sic inicies. sed si forte tumor fuerit excitatus, cataplasma superimpones ex aqua mulsa et modico rosaceo confectum. et quomodo accedit patefactio, subinde per singulos dies robora crassiora papyri innovabis, donec sufficienter fistula patefiat et callositate interiecta careat. sed si forte callositas minime fuerit secuta, etiam et xantou medicamenti partes duas mittes et ammoniaci partem unam cum aceto teres, donec mellis crassitudinem sumat. tunc illitum scisso linteolo lemniscum inicies et eum calcabis, donec repleas fistulae cavernam. et postquam videris bene fuisse purgatam, collyriis ad horam factis ex melle pastillato admixto cephalico medicamento diligentissime carnificabis. sed si forte nuditate ossi vel ex putredine ipsius ossi superinducta lepide, quam nos squamulam dicimus, curam impediri senseris, ex melotide ferrea leviter radendo purgabis et sic supra dicto collyrio carnificabis.

1 constringis *gcp*. 2 siccaveris: —rit *gcp*. 5 die et nocte *g*: diem ac noctem *c*, diem et noctem *p*. alium (aliud *c*) papirum (bapirum *p*, pabirium *c*) paulo robustiorem *gcp*. 7 et cilotico *g*, ectillotico *c*, et tilotpco*p*. excalla (excala *c*) torio *cp*: escallatorio *g*. 8 linis *gcp*. 9 inponis *gcp*. 11 accedit *g*: accidit *cp*. 14 et xantou (xanti *cf. κιρρὰν Galeni* XIII, 520): ex anton (exantō *c*, exacton *p*) medicamentum *gcp (cf. supra c ad c. 19). cf.* ξηράφιον *Aetii* 14, 45 *(de fistulis)*. 15 mittis *g* (—tes *cp*). amoniaci *g*. 16 Tūc *c*: vel c̄ (*sic*) *g*, tc̄ *p*. illitum *gp*: illinitum *c*. scissum lint(h *c*)eolum *gcp*. 17 calcas *gcp*. 18 cavernam *g*: —nas *cp*. 20 cęphalico *g*. 21 nuditas ossi *gp* (temidites ossi *sic c*). ossi *gc*: *om. p*. 22 lępida *g*, lepida *cp*. scamulam *gp*, scāmillā *c*. 23 melotida *gcp*.

confectio collyrii syringiaci ectylotici: chalcanthi partes duas, guttae ammoniaci partem unam cum aceto modico simul teres et facies collyria, longitudine ac robore differentiae ut est ipsa fistularum caverna.

aliud ad universas fistulas brevissimas: corii granatae p. 201 siccae tunsae et cretae ℥ I, lenticulae | alexandrinae pollinis ℥ I. mittes in fistula ex pulvere granatae modicum et ex polline lenticulae. hoc facies diebus tribus aut quinque. cottidie curabis ter in die, hora tertia, hora sexta et nona.

aliud ad universas fistulas vel ante oculum aegilopas. herbam putidam quam punice aturbis dicunt, et lac herbae tithymali et lac caprifici et piperis grana XV, sucum de lana, lenticula dura, haec omnia tundes in se et appones ad locum cautius ne oculum contingat, propter virtutem quam continet causticam.

XXI. Ad empyemata.

Empyemata dicuntur collectiones sive apostemata occulta atque visu carentia vel absconsa et in altioribus viscerum partibus nata: nam Graeci en catacalypsi vocant.

1 siringiaci . ectilogici *g*, siriāgi. h̄ tilogici *p*, sirmigiaci ꝛ silogici *c*. calcanti *gcp*. partes duas *gc*: parte due *p*. pars I (una *p*) *cp*. 3 facis *gcp*. 4 differentię (*id est* eius d.) *g*: differentia *cp*. est ipsa *g*: sunt ipse *c*, ipse sint *p*. caverna *g*: —ne *cp*. 5 Corium *g(p)*, Co♃ *c*. 6 . ℥I . *g*: . 3 . I . *c*, . 3 . I . *p*. pollinis *cp*: apollinis *(sic) g*. 7 mittis *gcp*. fistula *g* (—ā *c*). et ex: ex *gp*, et *c*. 8 facies *c*: facis *gp*. tribus diebus *cp*. 9 hora tertia sexta et nona *c*, hora tercia hora sexta hora nona *p*. 11 egilopas *(cp) om. g*. 12 herba (hēr̄ *c*) putida *gcp*. 12 punicea turbıs *(sic) g*, punice at̃bıs *c*, puniceatırpıs *p*. 13 titimali *gc*, —malli *p*. de lana lenticula dura *(sic) gcp*. 14 tundis *gc*, —de *p*. et *c*: vel *gp*. apponis *gcp*. 17 *tit*. Ad im(em *c*)piemata *gc*, De collectionibus *p*. 18 Impiemata *g*, Empiemata *cp*. 19 visu carentia: *sic gcp* (*etiam Simon s.* empima). 20 nam *gc (Simon)*: quam *p*. encataly(i *p*)psin *gp*, encaalipsin *(sic) c* (est *—pro* en = ē —catalipsim *Simon*).

quae autem cum nasci coeperint his signis cognoscuntur. in primis dolores sentiunt aegrotantes cum obripilatione, et post aliquot dies veluti lentores anomali iterum efficiuntur cum dolore et obripilatione. et cum coeperint saniem nutrire, etiam febres inordinatae secuntur cum fastidio ciborum. et cum supra ventrem iacuerint laborantes vel in alterum se verterint latus id est sanum quod fuerit patienti lateri contrarium, veluti gravedinem pendentem in interioribus sentiunt, et aliquando ipsius loci patientis exaltatio efficitur. tunc cum nimie creverint apostemata eruptionisque appropinquaverint dies, vomitus fellis flavi efficitur. aliquando in similitudinem coloris foliorum viridium porri choleram vomunt quam prasoiden vocant, cum ingenti animi defectu quem lipothymian vocant, cum levi sudore in capite et circa superiores partes thoracis. et si sursum aut in lateris summa regione eruperint et per vomitum depurgentur et post ruptionem si febribus minime caruerint aegrotantes, mortem futuram denuntiat, maxime si grande fuerit apostema. si vero in renibus eruperit, urina purulenta sive saniosa excluditur et ulceratio periculosa in renibus significatur. si vero in inferiori parte

1 autem *gc*: *om. p.* 2 (*item* 4) oripilatione *p.* 3 veluti leniores an. *gc*, leniores veluti an. *p* (*qui* leniores *vitiosum esse sensit, fort. pro* lentores. *cf. Cael. chr. 5, 94*). 4 ceperint *g*: —rit *cp.* 5 secuntur (secū *sic c*) *gcp.* 8 pendentem *g*, pendenti[bus] *c*: p̄cedētē *p.* 10 exaltatio *cp*: exalatio (*i. e.* exhalatio *g*[c]) *g.* creverint apostemata *gc*: creverit apostema *p.* 11 que *p*: *om. gc* (eruptionis appropinquaverint *g*, eruptionis q̄ appropinquaver̄ *p*, er. propinqua propinquaverint *sic c*). 12 efficitur *gc*: efficiuntur *p.* 13 colera *g*, collera *c*, coleram *p.* quod *g*, quos *c*, q̄ (que) *p.* prasohide *g*, parochidie *c*, p̄ſſoıda *p.* 14 quem *g*: quam *cp.* lipotomian *g*, linpothomıā *c*, lipotumıā *p.* levi *gc*: leni *p.* 15 toracis *gcp.* 16 in l. sua regione ruperit (*sic*) *gc*, in lateris sumā regionem eruperint *p.* et: aut *p*, *om gc.* 17 depurgentur *gc*, purgaverint *p.* si *g*: *om. cp.* febris minime c. *c*, febres non dimiserint *p.* 18 ęgrotantes *gc*: egrotantibus *p.* denuntiat: —ant *gcp.* 19 grande *p*: grandis *gc.* 21 inferiori (*sic*) *gcp.*

eruperit in ventre vel intestinis et cum egestione ventris sanies fuerit exclusa, ex parte curari ostenditur, si tamen febrium discesserit molestia post eruptionem facta.

propter ea curationis tempore in ipso initio si in uno loco fuerit confixus dolor, erit festinandum ut ante quam saniet apostema diaforeticis adiutoriis de altitudine p. 202 levatum ad superficiem cutis spargatur. | id est in primis patienti loco sanguisugas appones hoc modo. intra cucurbitam medicinalem latum linteolum mittes usque ad scapulas cucurbitae, ita ut labia ipsius cucurbitae operias. in quo linteolo sanguisugas quam plures proicies, et loco dolenti cucurbitam supervertes, et leviter ac sufficienter in circuitu linteolum trahes, quo possint sanguisugae corio vel cuti applicari. hoc vero moderate facies, ne iterum nimia angustia opprimantur. et cum morsibus adhaeserint, cucurbitam cum linteolo auferes, et sines donec supra dicta animalia sanguine repleantur. tunc asperso sale trito sanguisugas removebis et locum perungues et in eodem loco cucurbitam adiecta flamma figes, et sanguinem detrahes quantum causae sufficere fueris arbitratus. et post detractionem sanguinis butyrum tritum cum nitro inlines et lana sucida cooperies et ligabis. sed si forte temporis ratio vel loci qualitas fecerint ut inveniri minime sangui-

1 ruperit *gcp*. inventrem *g*, —tre *cp* (i. = id est *ante* inventre *inserit p*). 3 molestia *cp*: modestia *(sic) g*. facta: factam *gcp*. 4 Propt<ėr.^{ea} > g^c, Propterea *c*: *om. p*. 7 levatū *p*: —ta g^c *(cf. supra p. 33, 19)*. i. *g*(*cp*). 8 sanguisucas *ante corr. g (item v. 11 g et ante corr. v. 13 et 23 g)*, sanguis sugas *(ut semper) p*. 11 proicis gcp^c (proficis *ante corr. p*). 12 supervertes *gc*: appones *p*. leviter *g*: leniter *cp*. 13 quo *g*: quod (q) *p*, in quo *c*. 14 facis *gcp*. 16 sinis *gcp*. 18 removebis *g*: removes *p*, moves *c*. perunges *gc*, —gis *p*. 20 cause *c*: causa *g*, *om. p*. 21 buty(i *cp*)rum *g*. inlinis *g*, illinis *c*, linis *p*. 22 cooperis *gcp*. 23 fecerunt (fecer̄) *g*, fecerit *c*, abfuerit *p*. ut *p*: et *gc*. inveniri *cp*: iuvenili *(sic) g*. s. minimẹ possunt *c*, s. non possint *p*.

sugae possint, levibus plagis scarifabis, et duobus vel tribus interpositis diebus diaforetico cataplasmate uteris, id est hordei pollinis partes duas lini seminis partem I et faeni graeci dimidiam partem adiecto modico oleo coques in aqua salsa et cataplasmabis, praevaporatis partibus spongiis ex aqua calida salsa expressis: cottidie aliquantis diebus inmutabis. nec non etiam et dialon emplastrum inferius suo loco conscriptum post cataplasma impones. cavendae praeter ea inter ipsa initia vehementes saccellorum vaporationes. etenim nimietas vaporis locum dolentem et tumentem in saniolam converti cogit. observare etiam oportet aegrotum a vino et ab omnibus carnibus, quadrupedibus et volatilibus. holera tantum accipiat quae sint digestioni aptissima. sed si a vino non potuerit abstineri, propter imbecillitatem stomachi nimie aquatissimum concedes. sin vero loci patientis dolor minime quieverit et ad nutriendam saniem apostema declinaverit, tunc empyoticis adiutoriis uti oportet id est quae saniolam nutrire valeant, ut est cataplasma ex resina terebintina et polline triticeo superius ad maturandas parotidas conscriptum. sed melius fit cum decoctione caricarum pinguium. coque etiam et psittacium emplastrum uti oportet. aliud certe meline Vespasiani appellatum: novit enim non

1 lenibus *c*. scarifabis *g*: scarificabis *cp*. 4 fęni *g*, fenu *c*. 6 et cotidie *p*. 7 et *om. p (non gc)*. dialon (δι' ἀλῶν) *gc*: dialoen *p*. 9 ĩponis *gcp*. Cavenđ *gc*, Cavendo *p*. a vehementi s. ȝvaporatione *p*. 10 l. tumentem (timentem *c*) et dolentem *cp* 13 q. et v. *g*: quadrupedibus volatilibus *c*, quadrupedium volatilium *p*. 13 olera *gcp*. tantum *g*: tamen (tn̄) *p*, *om. c*. 14 potuerint *c*, poterint *p*. 15 abstineri *g*: —re *cp*. 17 declinaverit *gc*: inclinaverit *p*. 18 empy(i *cp*)oticis *gcp (Sim.)*. saniolam *gc*: saniem *p*. 20 conscriptum est (÷ *g*) *gcp (inde antea* quod superius *p et* ut superius *c)*. 22 psy(i *c*)tacium *gc*, psitaton *p*. 23 meline *g*, melīē *c*, mll'ıne *p*. vespasiani *g*: vespasiam *c*, vaspassiani *p*. m. vesp. appellatum *c*: m. app. vesp. *gp*.

solum in corio verum etiam in altitudine occultas solvere collectiones.

sed si forte tardius rumpere senseris apostema, oportet eius adiuvare celeritatem electuario <meta>syncritico id est quod valeat occultam collectionem rumpere, ne sanies inclusa plurimo tempore tardando interiora membra corrumpat quae Graeci moria vocant. conficitur sic. fici pinguis, origani, marrubii, rutae, thymi, absinthii, centauriae radicum et seminis, sinapis, cardamomi, squillae
p. 203 medii paria pondera: omnes herbas decoques | in aqua, et mittes ex ipsa decoctione partes II et mellis partem I, et coques donec mellis sumat crassitudinem, et dabis ieiunis secundum vires aliquibus coclearium I aliquibus coclearia II.

aliud. si forte in pulmone fuerit collectio, suffumigatorius trociscus quem Graeci ypocapniston vocant ordine qui ad tussim humidam conscriptus est adhibitus eruptionem accelerat.

et postquam eruptio fuerit facta, oportet adhibere quae valeant ulcera sordida purgare, hoc est suco ptisanae

1 in corio *gp*: exterius *c*. 3 oportet *etc. cf. eadem verba apud Cael. Aur. chr. 5, 116*. 4 i. (id est) electuario *g* (i. *om. cp*). electuario *gc*, elictario *p*. sincretico *gc* (sinrectico *p*). *addidi* meta. 5 q̇ *(sic) g*, qui *c* (ꝗ = quod *p*). 7 morian *g*, moriā *cp*. 7 *et* 8 *singularum specierum (ex archetypo compendiose scripto) genitivos habent cp, accusativos sic g*: ficus (fic̄ *c*) pinguis. origanum (origan̄. *c*). marrubium . rutam . timum . absentium (absinthii *cp*). centauream (—ree *p*, —centarie *c*). radices et semina (radicū semīs *c*, seminis radicum *p cf. Cael. Aur. l. c. 118*). sinapem (—pi *c*, —pis *p*). cardamomum. squillę medium paria p. 10 Omnes herbas *om. p*. 11 et coques — (13) vires *om. c*. coqs̄ *p*, coꝗ *g*. 13 aliquibus *gc*: quibusdam *(bis) p*. cocleare *g*, coclr *c* (ccl' *p*). coclearia *g*: *om. c*, cocl'r. *p*. 14 suf(sub *c*)fumatorius *gcp*. 15 quos *c*. ypocapnistos *g*, —tō *p*, ypocras uiſcos *c*. 16 qui ad *g*: quo ad *c*, coad *(sic) p*. tussim *g*: —sem *cp* (ad t. hum. *i. c. 33*). ꝯscripti sunt (*et mox* accelerant) *c*. adhibitus *p*: —to *g*, —ti *c*. 19 suco *p*: —cum *g*, —cū *c*.

aut alicae cum modico melle despumato ieiunos potabis, aut lac caprinum tepefactum cum sufficienti melle dabis, aut butyri recentis partes II mellis despumati partem I in uno commiscebis et exinde ieiunis coclearium unum dabis, aut ervi rubri pollinis coclearium I cum mulsa calida ieiunis dabis, et vario cibo nutries.

si vero in epate vel renibus fuerit ruptio facta, diureticas saepe memoratas potiones dabis id est quae per urinam purgare noverunt. et postquam bene fuerint ulcera depurgata, trigono trocisco in cicatricem duces. sin vero in renibus vel in vesica fuerit ulcerationis causatio, dia fysalidon trociscum dabis quem inferius in nefretica passione conscripsimus.

XXII. Ad carbunculos.

Carbunculi quos Graeci anthraces vocant efficiuntur ex influxione sanguinis calidissimi et nigri et crassioris substantiae. etenim membrum in quo validus talis influxerit sanguis, inuritur et ulceratum scaram facit. nascuntur in toto corpore, frequenter tamen musculosis in locis et membranosis. aliquando et appellatur a Graecis anthracion singulari genere nominatum, si quidem in ipso

1 ieiunus (ieiuno *p*) potabis *gcp*. 3 buty(i *cp*)ri *g*. 4 in uno (uĪo *c*) commisces *gcp*. 4 *et* 6 ieiunus (—n⁹) *g*, —nū *c*, —no *p*. cocleare unum *g*, cocl'r. I. *c (p)*. 5 ervi: her̄ *c*, herbę *g*, herbi *p*. coclear. I. *(hic) g*, cocl'r. I. *cp*. 6 nutris *gcp*. 7 ruptio fuerit facta *cp*. 8 sepe memoratas pociones *c*, sepe poscens (*in marg. corr.* potōes) memoratas *p*: *om. g*. 9 nover̄ *gc*. fuerint ulcera bene depurgata (purgata *p*) *cp*. 10 ducis *gcp*. 11 sin *g*: si *cp*. vessica *g* (vesica *cp*). 12 diafisallidon *g*: dia fasildidon *c*, diafisaldcō *p*. nefretica *g*: frenetica (—cam *p*) *cp*. 13 passionē *cp*. 14 *tit.* Ad c. *gc*: De carbunculis *p*. 15 Carbunculos *ante corr. g*. antraches *g*, antrahes *c*, an̄taces *p*. efficiuntur: *cf. Galen. (therap. ad Gl.)* XI, 76. 17 in quo *(sic) gcp*. 18 ulceratur . . . faciens *c*, ulceratus . . . facis *p*. scaram *gp*, icarā c. 21 antrachion *gp*, antrahion *c*. nominatum carbunculum *gc*, —tus —lus *p* (*delevi* carbunculum).

initio suae nativitatis veluti ex genere exanthematum in superficie cutis feratur. et in medio suae regionis nigri ut carbones efficiuntur, unde ipso nomine carbunculi vocantur. et cum augmento dierum creverint, quemadmodum intra formam suam basis, tamquam ex similitudine cauteris acuti calidi variolati, scaram ostendunt, et cum putredine ut saepe dixi efficiuntur.

curatio autem optima ab initio cibi abstinentia sive ieiunio et requie corporis vel silentio incipere debet. et si grandes fuerint carbunculi, erunt aegroti in brachio flebotomandi, si tamen aetas aut tempus vel virium qualitas permiserit. et si ventrem non fecerit, clystere acriore evacuandus erit. ipsis vero carbunculis parvi salis dia chartu medicamentum melli admixtum e moto tilto appones aut certe chloran quam appellant emmoton, et super len-

1 gn̄re *g*, gn͠e *cp*. exantema⟨tum in *in ras.*⟩ *g*. 2 feratur *gc*: (in superficiem c.) ferantur *p*. niger ut carbo efficitur *c (non gp)*. 3 carbunculas *(sic)* vocatur *c* (*item mox* creverit . . . ostendit). 4 qđ(q̄ *p*) admodum *gp*, quodam modo *c*. 5 intra forma sua basis *g*, nitra formā suā basis *c*, in forma subasis *(sic) p*. *cf. Gal.* XI, 76 (VII, 719 ὥσπερ ἐν τοῖς πυρικαύστοις). 6 calva | riolati. scara ostendunt *g*, calvariolatas c͗araos (*in marg.* ī å chartas!) ost. *p*, cal|vano latis thara ōndit *c*. variolati *quod scripsi respondet Galeni* phlyctaenis (XI, 76). *et est* variola *apud Marium Aventicensem* (*Chron. vet. lat. ed. Roncalli* II, 413 cum profluvio ventris et variola). *cauteres calidi dicuntur ut cauteres aut tepidi aut ignei vel igniti Caelio chr. 5, 16. 19.* 8 optima (*sic gc*, pi͗a *p*). Ab . . *g*. ab initio . . . incipere *sic gcp* (*cf. c. 28* ex praedictis . . . superius scripta. abstinentiam (—tia *cp*) sive ieiunium (—nio *c*, sive i. *om. p*). et requiem (—ē *gp*, —e *c*) vel (*gc*, et *p*) silentium (—tio *c*) *g*. 11 aut *gc*: vel *p*. 12 ventrem *gc*: venter (vēt) *p*. acriore *g*: —ri *cp*. 13 evacuandus *cp*: vacuandus *g*. parvi: parvo *gcp*. salis *c*: sale *g*, —li *p*. diacartu *g* (—tū *p*, —ticum *c*). 14 emototilto *g*, ē mototilto *p*, emmoto cillo *c*. adpones *g*. 15 cloran. quem a. ēmotos *g*, doran qꝫ a. emmotos *c*, clorā ꝗ (quod) ᵊīnofos (*corr. mg.* ēmotos) *p*.

ticula cum ramis murtae siccae elixata et diligenter trita cum modico melle et pane infuso cataplasmabis, quod Graeci artofagon appellant. sin vero erysipelatodes fuerint carbunculi id est cum rubore ut in vicina parte sibi veluti ignis sacer ostendatur, plantagine aut coriandro aut intibo cum pane cataplasmabis bis in die et semel in nocte. tunc cum bene ulcus videris depurgatum, Musa trocisco uteris in vino mulso resoluto.

XXIII. Ad reuma.

Intellegitur reuma quotiens valida influxione humoris nullis praecedentibus causis subito intumuerit membrum. et appellatur a Graecis reumatice diathesis id est reumatica passio. contingit frequenter, | *p. 204* maxime tamen in articulosis locis, ut exempli causa in genu aut in cubito aut iugulo aut maxilla cum aure usque ad tempora, aliquando etiam simul et faciem, ut etiam ingenti tumore subito oculi claudantur. aliquando usque ad guttur supra dictus tumor dilatatur, ut etiam thoracis partes invadat.

in curationibus vero abstinentia cibi vel ieiunio et a vino abstinentia et sanguinis detractione per flebotomiam et ventris purgatione cathartico dato sive clystere evacua-

1 murtę *g*: mirte *cp*. exlixata *g*, elixate *c*, et (?) lixate *p*. trita *g*: —te *cp*. 3 artofagion *g (p)*, artopagion *c (cf. c. 32)*. Sin *g*: Si *cp*. heresipelatodes *g*, casipilatodes *c*, erisipilatodes *p*. 4 in vicinas partes sibi *gc et* (*om.* sibi) *p*. 5 ignis acer ostendant *g*, ignis acer ostenditur *c*, ignem sacrum ostendant *p*. 7 musa *gc*: mulsa *p*. 8 trociscum . . . resolutum *g* (—co . . . —to *cp*). in *p*: *om. gc*. 9 *tit.* Ad reumam *g* (—ma *c*), ꝯ (contra) de reumā^{te} *p*. 12 *cf. Gal. XI, 79.* 13 tamen *g*: *om. cp*. 15 iugulo *p*: ungǒlo *g*, in murgulo *c*. in maxilla *cp*. aure *gc*: ore *p*. timpora *g*, tempus (tps̄ *p*, tp̄us *c*) *cp*. 16 faciem (*i. e.* usque ad f.) *g*, facie *c*: faciem occupat *p*. 20 avino *c*: vino *g* (abstinentia cibi et vini *p*). sanḡ detractionē *g*. fleuotomiam (*ut semper*) *g*. 21 clistere *g* (distere *p*), clisteriis *c*. evacuatione *p*: vacuatione (—tiō *g*) *gc (ut supra g)*.

tione facta curabis, considerata primo ipsius laborantis aetate et tempore et regione, et ipsius reumatismi qualitate vel quantitate. ipsa vero loca quae patiuntur pane posca infuso et trito cataplasmabis et sanabis.

XXIIII. Ad ignem sacrum.

Ignis sacer ab invadendo a Graecis erysipelas appellatur, si quidem vicina sibi loca invadendo possideat. et efficitur sub ingenti calore sanguinis ex commixtione fellis flavi, quam Graeci xanthen cholen vocant. et est rubor flammeus in superficie cutis cum dolore et tumore. sin vero circa gulae partes fuerit natus, praefocationis periculum affert, cum in toto vultum inflaverit et a cervice usque ad thoracis partes fuerit dilatatus.

in curationibus autem si grandis fuerit erysipelas, flebotomare oportet et secundam detractionem facere quam epafaeresin vocant, et si vires aegrotantis patiuntur ieiunium diurnis diebus imperare et a vino et omnibus carnibus abstinere. si autem flebotomiam minime adhibere potueris, acriore clystere ventrem evacuabis, aut catharticum quod flavum fel deponat dabis, ut sunt catapotia Galeni superius in passione capitis scripta. post haec et

1 considerata *cp*: —to *g*. 2 reumatismi *gp*: reumatis *c*. 5 *tit.* Ad ignem acrum (sacrum *c*) *gc*, De igne sacro *p*. 6 sacer *cp*: acer *g*. erisi(ensi *c*)pilas *gcp*. 7 possideat *gc*: —det *p*. 8 ex *cp*: et *g*. 9 quam *gcp*. exante cholen *g*, exante colen *c*, exante celeti *p*. *his utitur Isidorus* IV, 8, 4. et: ut (est) *gcp*. 10 superficiē *g*. Sin *g*: Si *cp*. 11 gulę *g*: guille *c*, vulve *p*. *p*^c *in marg.* prevocationis (!). 12 in toto vultu *gc*, totum vultum (*om.* in) *p*. a *om. cp*. 14 erisipilas *g*, —pila *cp*. 15 fleotomare *g*. secundam *gc* („i. prosperam bonam" *in marg. g*): secundum vires *p*. 16 epafaresin *g(p)*, epafares *(sic) c*. 17 diurnis: diuturnis *gcp*. 19 potuerit *gc et* (fl'tomia . . adhiberi) *p*. acriori *(hic) g* (– re *cp*). 20 flavum mll' *(sic) p*, favum melle (!) *c*. catapocias gallieni *g*, catapucias galieni *c*, cataputie galieni *p*.

loca patientia plantaginis aut uvae lupinae suco inlines, aut lenticulatam herbam de stagnis virentibus colliges et cum modico aceto tritam impones, aut glaucium cum aqua solutum inlines, aut coriandro aut plantagine trito cum pane posca infuso bis in die et semel in nocte cataplasmabis: in hiberno autem viridi apio aut coliculi foliis similiter cum pane uteris, maxime si in articulosis locis fuerit erysipelas. novit enim tale cataplasma imminentem putredinem prohibere.

aliud ad ignem sacrum. cimoliae ʒ III, glaucii ʒ II, spumae argenti ʒ I, croci ʒ III, turis masculi ʒ I cicutae suco colliges et trociscum informabis et in usum in posca frigida teres et inlines. aliquando etiam, ut loci qualitas vel ipsius membri postulaverit, aqua calida primo fomentabis et diligenter deterges, tunc paulo sursum a patiente loco carpodesmo ligabis et ubi nimius rubor fuerit, scarifationis levissimas laceraturas dabis, quas Graeci amychas vocant. et postquam videris cutem bene fuisse purgatam, spongia frigida posca expressa deterges et trocisco supra scripto lines. alia vero die emplastrum dia strychnu appellatum impones: et conficitur sic. cerae

1 patientia *c*: patientis *gp*. uvae lupinae: *i. e. strychni (Simon Jan. s. v.) cf. infra et Diosc. l. c.* in(l *c*)linis *gcp* (*item mox* colligis . . . imponis). 2 lenticulam *p* (--latam *gc*). 3 glatium *g*, glacium *cp* (*γλαύκιον ad erysip. Gal.* XI, 857). 4 illinis *gcp*. 5 posca *g*: in pusca *cp*. 6 *post* autem *in marg. add.* *p*ᶜ: ēplaustrizando. co(au *cp*)liculi *g*. 8 erisipilas *gcp*. tale *p*ᶜ: talis *gc*. īminentem *g(cp)*. 10 acrum *g*, acgrum *c*. quimolia *g*, —lie *cp*. glaucıū *g*, —cū *p* (—cii *c*). *item mox* spuma . . . crocū (*ubi* c̃e = cere *p*) *g*. colligis *gcp*. 13 in(l *cp*)linis *gcp*. 14 postulaver̄ *g* (—verit *cp*). 15 a patiente loco *cp*: patientem locum *g*. 17 scarifationis *g*, —nes *c* (scarificationes facis *p*, *qui om.* lev. lac.). levissimas *c*: lenissimas *g*. 18 amicas *gp*, amicha *c*. 20 trociscum (—cū *c*) supra scriptū linis *gc*, trocisco supra dicto lenis *p*. 21 diastrignum *gp*, diastrīgi *c* (*cf. Diosc.* IV, 71). imponis *gcp*. cera (cęra *g*) . . . spuma . . . cerussa *gc* (*gen. p*).

℔ VI, spumae argenti ℔ IIII, cerussae ℔ II, olei rosacei lib. I, uvae lupinae ℔ VIII. hoc medicamentum facit et ad herpetas hoc est serpusculos.

XXV. Ad araneas.

Araneas Graeci a serpendo quod herpin dicunt herpetas dicunt, nos vero similiter latino sermone sicut supra
p. 205 diximus a serpendo serpusculos nominamus. | et efficitur
sub ingenti acredine ac calore fellis cum pustularum superinsurrectione. est et aliud genus herpetis, quem Graeci cenchrias vocant, si quidem in superficie cutis pustulas minutas milio similes ostendit: quam Latini vulgo araneam verrinam vocant.

in curationibus autem similiter ut erysipelata superius curabis.

XXVI. Ad scrofas.

Scrofas Graeci chiradas vocant duritias rotundo schemate natas et nervis atque arteriis venis et musculosis membranis connaturatione infixas, quod Graeci cata synfysin vocant. et cum glandulosis in locis in utraque gutturis parte fuerint natae, sicuti suis feminae turgida colla cum dolore ostendunt, unde ipso nomine scrofae

1 oleo roso *(sic) g*, olei rosei (ro. *p*) *cp*. 2 lib. I. *g*, libr. I *c*, l'. I. *p*. 3 erpetas *p*: herbenas *g*, hertenas *c*. 5 herpen *g*, herpin *c* (q. h. d. *om. p*, erpem *Sim. s. araneae*) herpenas *g*, herpepēticos *p* (*om. c*, herpetas *Simon s. v.*). 7 serpiginem *Simon s. herpetas* (*cf. Isidor IV, 8, 5* serpedo). nom̄. *g (i. e.* nominamus *p)*, nominavimus *c*. 8 ac *g*: et *cp*. c. p. extantia *Isid*. 9 herpentis *gp*, erpetis *c*. 10 cencrias *g*, tēcrias *c*, ceucas (l) *p*. 12 aranea verrina (ranea vermia *c*) *g*, —ā *p* (tineas verinas *Sim.*). 13 erisipilata *gc*, —pilā *p*. 15 *tit.* Ad scroph(f *c*)as *gc*, De scrofulis *p (mox* Scrofas *gcp)*. 16 chiradas *gp*, hiradas *c*. 18 ōnaturatione *g*: cū maturatione *c*, cōatū *p*. catasinfisin *gp*, catasmisisin *c*. 20 suis: sues *gc*, uos *p*. 21 ostend̄ *g*.

vocantur. et sunt curationis difficilis. nascuntur in cacochymis corporibus id est malo humore possessis.

est iterum aliud genus scrofarum minime adhaerens sed magis sub cute natans et plurima natione pullulans sicut genus porcorum, unde iterum scrofae nomen acceperunt. nascuntur ut supra dictum est glandulosis in locis, ut in gutture vel sub ala aut in inguine, et sunt sive chirurgia sive medicamentis curatione faciles.

propter ea curationis tempore dialon medicamentum inferius suo loco conscriptum appones. novit enim scrofas solvere et in humore purulento conversas per poros cutis desiccare. aut certe meline Vespasiani appellatum appones, et cum videris supra dictas scrofas in saniolam converti, chirurgia uteris et secundum rationem curabis, quod Graeci cata logon vocant.

XXVII. Ad steatomata.

Steatomata dicuntur durities in similitudinem scrofarum emergentes paulo potiores et molliores, quae cum digito fuerint impressae cedunt ac resurgunt, adipis callosi qualitatem intra se continentes. unde ipso nomine

1 curationes difficł *g* (curaidem difficiles *c*), curatione difficiles *p*. cacocymis *g*, cachozimis *c*, cacocismis (—cisini *ante corr.*) *p*. 3 Est iterum (Ē iterū *g*, *ubi* e *ex* i *corr. qui vult* Ceterū) *gcp*. minime: noīe (nomine) *c*. adherentes... natantes . . . pululantes (pululacione pullulantes *c*!) *gc*, —tium *semper p*. 4 natione *gc*: variatione *p*. 5 scrof̄ nomen *g*, nomen scrofas *c*, nomen scrofe *p*. 7 in inguine *c* (in *om. gp*). 8 curationes *p* (—ne *gc*). 9 dialoon *gc*, dialeō *p* (*cf. c. 21*). 10 scrof̄ *g*. 11 ꝛ et in h. *g*. in humore purulento conversas (conversos *c*, converso *p*) *gcp*. 12 meline *gc* (moline *p*). 13 saniolam *gc*, —las *p*. 14 cirurrigia (*sic*) *g*. 15 catalogon *gc*, catalōgo *p*. vocant *g*: appellant *cp*. 16 *tit.* Ad steathomata (steätomata *c*) *gc*, De duritie simili duritiei scrofularum *p* (*in ind. capp.* Ad steatomas). 17 Steathomata *g*, Scearthomata *c* (*item infra p. 44, 1*). durities *g*(*cp*). 19 inpressę *g*(*p*): expresse *c*.

steatomata vocantur. nam Graeci adipem stear dicunt. nascuntur frequenter in articulosis et nervosis locis vel musculosis et cartilaginosis. et similiter ut scrofae curantur.

XXVIII. Ad aurium dolorem.

Aurium dolores efficiuntur ex antecedenti perfrictione ex frigido vento flante aut ex lavacris frigidis aut aqua in ipsa caverna auditoria irruenti. aut ex tumore membranae supra dictae auditoriae cavernae aut saniola fluenti aut ventositate inclusa tumorem faciente aut sordiculae vel purgamentorum obtrusione facta, cum exitum minime habuerit supra dicta ventositas, dolores efficiuntur.

curationis autem tempore in ipso initio doloris aliqua ex praedictis ad dolorem capitis superius scripta extrinsecus adhiberi sumenda mandamus, ea vero quae proprie in ipsis cavernis instillantur nunc dicemus.

ad dolorem aurium. gesentera id est vermiculos de arrugia aut araneas aut asellos quos Graeci oniscos dicunt — nascuntur in humectis locis hominum tactum

1 scear *c.* 3 cartillagiosis *g.* 4 *tit.* Ad aurium dolorem (dot *g*) *gc*, De dolore aurium *p.* 5—11 *dolorum causae* = *Gal.* (κατὰ τόπ.) XII, 599 *(unde Pseudo-Gal. euporist* XIV, 330 *cf. Th. Prisc.* I, 7*)*, 5 perfricatione *p.* 7 in ipsa caverna *etc. (abl.) gcp.* irruenti *g* (—ti *etiam cp*). 8 fluenti *gc,* —te *p.* 9 sordida (*pro* —cla?) *g*, sorde *c,* sordides *p* (ex sordibus *Petr.*). 10 obtrusione *g*, —trutione *p*, ostrusione *c* (obstrusione *Petr.*). 12 aliqua *cp*: aliquam *g.* 13 scripta: scriptam *g*, dicta vel scripta *(sic) c*, scriptis *p.* 14 adhiberi sumenda (—dam *g*) *sic gc* (sumenda *om. p*). 15 in ipsis cavernis: *sic gcp.* dicimus *cp.* 16 ad (Ad *c*) d. aurium *gc*: *om. p.* *θηρίον ὃ γῆς ἔντερον καλεῖται ex Apollonio Gal. XII, 649.* vermiculas *g* (—los *cp*). 17 arrugia *gp (cf. Plin.)*: auringia *c.* oniscos *g*: aniscos *p*, oniscon *c.* 18 *de oniscis in eodem argumento sic ex Asclepiade Galenus* (XII, 634): *ζῶον δέ ἐστι πολύπουν ἐν τοῖς ὑδρηροῖς ἀγγείοις (cf. XII, 641 et 623 ex Archigene τοὺς ἐπὶ ταῖς ὑδρίαις ὄνους) καὶ ἐν ταῖς κοπρίαις γεννώμενον, κατὰ δὲ τὰς τῶν δακτύλων ἐπαφήσεις σφαιρούμενον.* 18 humidum tantum f. *c* (*ut Simon s. oniscūte* humidum tamen f.).

fugientes ita ut se in spaerulas plicando convertant — in oleo coques et auribus infundes, et super vaporabis marsupio id est sacculo torrido sale repleto, et iterum tepefactum medicamentum infundes, et lana munda ac molli ipsas cavernas blande obtrudes.

aliud tumoribus conveniens. adipis anserini aut gallinacei partes II, olei amygdalini ex amaris amygdalis expressi partem I in uno commiscebis et tepefactum instillabis, praevaporatis partibus spongiis calidissimis ex aqua calida expressis atque alterna mutatione appositis. et postquam stillaveris, iterum super competenter vaporabis et molli lana sicuti supra diximus patientia loca tutabis. | *finitur p. 205*
[oportet aegrotum inani masticatione os commovere et sic **suppl. IV* medicamentum in auribus accipere.

item aliud dia tessaron appellatum faciens ad tumores aurium, quos Graeci flegmones vocant: mel optimum, ysopi attici sucum, nardinum unguentum et amygdalinum pari pondere. uteris sicut supra. si vero incendiosus fuerit doloris sensus, et magis tempore aestatis et in aetate ferventi, acetum rosaceo admixtum infundes.

1 sperulas (perulas *c*) *gcp (Sim.)*. plicando *g et Sim.* (politando *c*, aplicando *p*). 2 coq̧ *g*. marsupio *g*: marsuppis *p*, marsippia *c* (marsipū *ex Cassio memorat Sim.)*. 3 et iterum ipso saco (*sic*, *om.* tep.) med. inf. *c*. 7 adipē *g*, —pes *c*. 9 commisces *gcp*. 10 ex *cp*: et *g*. 11 calida — postquam *in textu om. sed in inf. margine supplet g, notata signo* ⁓). 12 stillaver̄ *g* (—veris *cp*). 13 sicut (sicuti *c*) — tubabis (*sic p*, *ut semper*, mutabis *c*) *cp*: sic supra ipsas cavernas blande obtrudes *g (qui eadem etiam quae supra verba errore respiciens scripsit)*. *deest in g finis cap. cum initio sequentis.* 14 (oportet) autem *add. p*. masticatione: manifestatione *c*, mastificatione *p*. ιos movere *(sic) p*. 16 diatesaron *cp*. appellatum *om. p*. tumores: —rem *cp*. 17 quod (q̧) *cp*. flegmona *c*, fleimonas *p*. mel *c*: vel (l') *p*. optimum *p*: aptum *c*. 18 atici *cp*. nardini . . . amigdalini *p*. 19 paripondere *c*: paria pondera (—ris *ante ips. corr.*) *p*. 21 etate *p*: estate *c*. acetum (—to *c*) rosaceo amixtum (amirto *c*) *cp*.

aliud ad tinnitus et ad obtrusiones, quas Graeci enfraxis vocant, et ad difficiles auditus et ad initia surditatis. nitrum et afronitrum aequali modo commiscebis et cum aceto acri et oleo veteri tepefactis infundes.

item ad vermiculos aurium forinsecus educendos. centauriae viridis aut marrubii aut absinthii viridis sucus infusus excludit vermiculos.

ad sordes aurium. nitrum aceto resolutum cum calida aqua per auliscum oticum inicies et deterges et sic iterum instillabis.

ad aures saniola fluentes et humecta quoque universa trociscus Herae appellatus. recipit autem murrae croci ʒ singulas, aluminis scissi ʒ XII. colliges et uteris aliquando ex aceto aliquando vino austero.

ad tinnitus aurium et difficiles auditus. oleum rafaninum cum aceto et nitro in uno commiscebis et fervefactis uteris.

aliud ad difficiles auditus et surditati conveniens. ellebori albi ʒ I, afronitri ʒ IS, castorei ℈ IS, aceti acrioris quod suffecerit.

1 et ad obtrusiones *p*: et obstrusiones (*om.* ad) *c*. ꝙ *c*, qs *p* (q̊s *p*c). 2 anfrosis *c*, ēf͠afī *p*. et *om. p*. et ad inicia surdita inicio nitri nitri et cofonitri *etc. c*. 3 afornitrum *(sic) p*. commisces *cp*. 4 acro *c*. et (*ante* oleo) *om. p*. 5 ꝑmiclos *(sic) c* (vermes *Petr.*). 6 Centauree *cp* (—rie *Petr.*). aut marubii *(p et Petr.) om. c*. 7 infusos excludunt *p*. 9 paulıscū octıcū *p*, parauliscū octicū *c*. et deterges *om. c*. 11 saniolam *c*, saniem *p*. q̄ʒ *cp*. universa *c*: *om. p*. 12 here *p*, (Trocisci) uere *c*. ℞ (aūt *add. c*) mirte (m̊re *p*) *cp* (myrrae = *σμύϱνης legendum esse collatus Galenus docet XII, 610. 628 sqq.*). 13 ʒ singulas *c*: an̄ . ℥ . I . *p*. ʒ VII *c*, ℥ XII *p*. colligi (—gᷓ = gitur *p*c) vino austino (—trino). vel aceto. et uteris *p*, colligis vino austero (er *in ras.*) et uteris aliquando ex aceto aliquando vino austero *c*. 16 *(et p)* in uno (cō — *c*) misces *cp*. 18 et surditati *om. c*. 19 ℥ I . S . *p*: II ʒ | *(in fine versus) c*. 20 acenoris *(sic)* q. s. *c*. sufficit *c*, suffic̆it (cerit) *p*.

ad difficiles auditus ex aegritudine natos. leporis fel et lac mulieris et mel optimum, omnia tria in uno consolves et tepefacta instillabis.

aliud dia tessaron appellatum, id est de quattuor, adversus tumores et dolores et ulcerationi conveniens. resinae terebintinae, butyri, adipis gallinacei, olei amygdalini, omnium quattuor paria pondera in uno consolves et uteris.

alia auricularis sive ut Graeci otice adversus dolores et ulcera et veteres aurium passiones. recipit opii, castorei, aloes ʒ singulas, croci ʒ II, murrae, lycii indici ʒ singulas semis. bene conteres et melle colliges, et in usu accipies ex ipso medicamento modicum resolutum passo. ex oleo rosaceo stillabis et lana muricea vel purpurea loca tutabis. aliqui lacte resolvunt muliebri. ad difficiles vero auditus et tinnitus multi temporis cum aceto salito infundes, quod Graeci oxalmen vocant. et cum oleo rafanino et aceto uteris.

XXVIIII. Ad oculorum passiones.

Hippocrates in aforismis sic ait: oculorum passiones

2 et *(bis) om. p.* omnia tria *c*: hec ita *p.* unū *c,* uno *p.* 3 tepefactis stillabis *cp.* 4 i. de IIII. *(sic) c*: *om. p.* adversus *c*: ad *p.* 5 resina terebentina. butirum. adipē gallinaciū . oleū amigdalinū *c.* 7 om̄ı quatuor *c*: *om. p.* uno *cp.* 8 aliud auriculare *p.* ut greci *p*: grece (*om.* ut) *c.* oticen (otıcē, *sed ante corr.* otoc̄ *p*) *cp.* adversus *c*: ad *p.* 9 recipit: ℞ *cp.* opii *(cf. Gal.* XII, 626 *sqq.)*: apii *p, om. c.* 10 aloes *c*: aloe (*ante corr.* aloen) *p.* 11 ʒ singulas semis | lenius et melle colligis *(sic mediis om.) c.* ʒ singulas *c*: aū . ʒ I. *p.* c̆c̆ . ʒ . II . ṁrei alitii. indicii *(cf. Gal.* XII, 636 *etc.).* an̄ . ʒ I . S . bene conteres . et melle colligis *p.* 12 usum *c.* ex: et *cp.* 13 roseo *c.* muricea?: marina (maria̅ *p*) *cp.* de purpura *c*, aut purpuria *p.* 14 tutabis: tudabis *c*, tubabis *p* (*cf. Gal.* XII, 632 *ἐπὶ δὲ τῆς χρήσεως μετὰ ῥοδίνου ἔνσταζε καὶ κροκύδα ἐντίθει πορφυρᾶν*). resolvunt muliebri *c*: mulieris resolvunt *p.* 16 sallito *p.* greci *c*: *om. p* oxalmē *p*: examel *c.* 18 *tit.* De doloribus oculorum *p* (Ad oculorum dolorem *ind. p*). 19 ypocrates *cp* *(Hipp.* III, 753 *Lips.).* amforismis *c.*

meracae potiones aut lavacrum aut vaporatio aut flebotomia aut catharticum datum quod farmacian appellant solvit. sed omnia haec quinque secundum expositionem Magni iatrosophistae supra memoratus senior Hippocrates cum discretione adhibere praecepit, et si fuerit dolor ex plenitudine sanguinis, flebotomia aut cathartico detractione facta curare, sin vero ex siccitate fuerit dolor, lavacro et vaporatione humectatos sanare, sin vero ex perfrictione et humectatione fuerit dolor, meraca potione calefactos mederi. vinum namque calefacit et desiccat. secundum varia tempora passionum omnia adhiberi praecepta sunt. in ipsis initiis abstinentiam cibi vel ieiunium oportet imperare, in augmento vero tertia vel quarta die flebotomia vel cathartico operari, declinatione vero facta, lavacro uti. haec sunt quae secundum aforismos id est definitionis eloquentiam oculorum doloribus posita esse noscuntur.

nunc vero qualiter proprie ipsis oculis passiones contingant scribamus. aliquando cum ingenti fervore dolores efficiuntur, aliquando cum perfrictione et torpore sensus,]

1 merate passiones *c*, meri potiones *p*. lava♃ *c*, lavacri *p*. aut — solvet *(sic) c*: aut farmatia solvit *(cet. om) p*. 2 farmaciā *c*. 3 V. *cp*. 4 magni hyatro sophiste *c*, magni (mag̃) hiatus sophiste *p*. supra *om. c*. memorato *c*. hypoc̄ *c*, ypocras *p*. 5 cum *om. c*. adhiberi *c* (—re *p*). ut si *cp*. 7 detractatione *p*. factam *c*. Sin *c*: Si *p*. ex *om. cp*. 8 humectatis *c*. Sin *c*: Si *p*. 9 perfricatione *cp* (i. frigore *add. p, non c*). meraca *c* (menta *Petr. c. 19*): meri *p*. 10 vinum — adhiberi *p*: *om. c*. namque: nāʒ *p*. 12 abstinentia *c*. vel ieiunium *c*: *om. p*. 13 flebotomiam *p*. 14 vel *c*: aut *p*. catartıc̄a *(sic) p*, —cum *c*. operari *p*: —re *c*. in decl. *p* (in *om. c*). facta *om. p*. 15 diffinitionis *p*. 16 nascuntur *cp*. 18 passionis contingat *c*, passiones contingunt *p*. 19 Aliquando *etc.* (*nisi quod* perfricatione et corpore) *c*: Dolores efficiuntur (*hic corr. marg.* aliquando) cum ingenti fervere *(sic)*. aliquando cum fricatione et torpore.

quem Graeci narcen tes esteseos vocant, aliquando cum tumore et aliquando sine tumore, aliquando cum largo reumatis incursu et aliquando cum gravedine et dolore, aliquando autem praeter ipsa. *inc. p. 206*

in curationibus vero si modicum fervida fuerit oculorum perturbatio, posca tepida fomentabis. si vero ex perfrictione fuerit perturbatio, penicillis prius calidis ex vino mixto albo alterna mutatione vaporabis. sin vero maior fuerit dolor cnm ingenti tumore et gravedine, et si in fronte plenae ac distentae apparuerint venae, detractio sanguinis per flebotomiam fieri oportet, si tamen alii humores non impedierint augmento facto per aliquam obtrusionem interioris membri. quod si hoc contigerit, cathartico dato ventrem purgabis. utendum etiam in ipsis oculis liquidis infusionibus ex faeni graeci suco lenius confectis. bene autem fit si faenum graecum aqua dulci primo lavetur, ut terrosa careat qualitate. et postquam fuerit lotum modicum coques, ut omnem acredinem ex se dimittat, et secunda aqua iterum coques defusa priori. et cum videris sucum venire in similitudinem vini, liqua-

1 *Hic cum initio p. 206 rursus incipit g, sic (rubr.)* Ad oculorum dol. Oculorum dolor est quem greci narcodus esteseos vocant. et fit aliquando cum tumore *etc.* quem: q (quod) *cp.* ńcodoſestesseos *p*, narcodes estefeos *c*. 2 et *c*: *om. gp*. 3 reumatis incursu *c*: reumatismi cursu *g*, reumatisimi vel (l') cursu sensu *(sic) p* (reumatismum *recepit etiam Petr.)*. et *gc*: *om. p*. 4 autem *g*: *om. cp*. ipsam *p*. 5 modicum fervida: modica ĩfervida *c*, modica et f. *gp*. 6 tepida *gc*: fẽtida *p* (*sed in marg. idem* ∴ frigida credo!). 7 perfrictione *gc*: —catione *p*. 8 Sin *gc*: Si *p*. 10 appuer̄ *(sic) g* (apparuerint *cp*). detractione *cp*. 13 contiger̄ *g* (—rit *cp*). 14 in *addidi*. ipsis oculis (*om.* in) *gc*: ad oculos *p*. 15 levius *c*. 16 fenigrecum *(sic g,* fenu— *p)* aqua *gp*, fenug' cū aliqua *c*. 17 ut — qualitate *g* (cū cerosā careat calitatē *c*): ut omnino terra careat *p*. 18 (*et* 19) coq̄ *g* (coques *c*, coq̄s *p*). 19 dimittat *gc*: deponat *p*. priori: *sic gcp*. 20 vider̄ *g* (—ris *cp*).

bis et uteris. etenim tumores digerit et sordida quaeque depurgat et humorem asperum lenificat. utile est etiam et ovi album et tenue tepefactum iugiter infundere, et lac muliebre. est namque bonus humor lac quod Graeci euchymon vocant, ⟨et⟩ valet e contrario acredinem mali humoris obdulcare: sic omnia contraria contrariis sibi rebus curantur. sed oportet primo sine ulla oppressione egestiones sive pituitas oculorum, quas Graeci lemas vocant, molli penicillo detrahere ex aqua calida expresso et diligenter vaporare. et si cum omnibus fuerit capitis gravedo, cucurbitam occipitio praeraso figens addita scarifatione competentem sanguinem detrahes.

cataplasma faciens ad tumorem oculorum et chemosis et proptosis. appellatur autem chemosis quotiens in ipsa ceratoide tunica apparuerit rubicundus et carnosus tumor, proptosis vero est oculorum ex nimio tumore prominens casus, ut etiam difficile palpebris contegantur. recipit autem castorei et croci dr̄ singulas, opii obolum unum aut ; II, ovorum assorum vitella V, panis mundi micarum ℒ III. cum dulcore et modico rosaceo colliges et cataplasmabis.

1 diger̄ (—rit *cp*) . . . depurgant (—gat *cp*) . . . lenific̄ (—cat *cp*) *g*. 3 infund̄ *g* (—dere *cp*). 4 muliebre (vel asine *add. corr. marg. p*). bonus humor (*sic, cf. Sim.*) *gc* (et lac m. quod boni humoris est quod Gr. *etc.*) *p*. 5 euximon *g*, eupinō *c*, euximo *p*. et *addidi*. 6 Sic omnia *g*: Sic enim omnia *c*, Sicut enim omnia *p*. 8 lemas *g*: lenas *c*, lēnas *p* (*cf. Simon Jan. s.* lēma, lemi, lēnas). 10 sicū om̄⟨is⟩ *g* (si cum omnibus *cp*). 11 occipito *g*. figens: figes *gp*, fige *c*. et addita *p*. scarifacione *g*: —ficatione *cp*. 13 fac̄ *g*: facies *cp*. tumorem *g*: —res *cp*. chemosis *g*: temosis *c*, themosin *p*. 14 propthosis *g*, prothosis *c*, protosin *p*. chemosis *gp*, themosis *c*. 15 cerato id̄ unica (= ceratoidestunica) *g*, cerato .i. tunica *c* (chemosciserato i. tunica appar. *p*). 16 Propthosis *g*, prothosis *c*, protosis *p*. 17 difficulter *c*. Rec̄ autem *g*: ℞ hec *c*, ℞ *p*. 18 castorei c̄c̄ an̄. ʒ I *p*. 20 L III *g*: ʒ III *cp*. colliḡ *g* (—ge *c*, —gis *p*).

utendum etiam et fomento ex decoctione meliloti et rosae siccae: partes singulas mittes et faeni graeci dimidiam partem, decoques in aqua et fomentabis. facit ad reumatismum et ad minorem lippitudinem. aliquando ex ipsa calida penicillo expresso vaporabis.

nec non etiam et collyrio libiano uteris. facit ad tumorem oculorum et chemosis et proptosis, et minutis vesiculis, et sordida ulcera bene purgat et concava supplet aquatius infusum. convenit et doloribus et superadustionibus et diruptionibus et stafylomatibus. bothria etiam ulcera id est fossulas et hypopyos oculos sanat. ulcera etiam difficile in cicatricem venientia, quae dysapulota vocant, optime in cicatricem ducit, et minores cicatrices cum aqua inunctum detergit. et facit aliquando cum ovo et lacte, aliquando cum ovo et faeni graeci suco, aliquando cum aqua ut supra diximus inunguitur. recipit autem cadmiae combustae et lotae, cerussae tritae et in testa nova assatae et diligenter lotae dr̄ octonas, amyli

1 fomentū *g* (—tum *c*, —to *p*). 2 mittes *gcp*. 3 decoq̄ *g* (—ques *cp*). 6 libiano *gc*, libano *p*. 7 tumores *cp*. chemosis *gc*: —sin *p*. proptosis *g* (prothosis *c*): protosin *p*. 8 vessiculis *g*. purḡ *g*. suppleta. q̊tius *(sic) g* (suplet aquacius *c*, suplet q̊ciíś *p*). 10 Botria *gcp*. *cf. Simon Jan. s.* botrion *et s.* ulcus. 11 hi(y)popios *g(p)*, ippopios *c* (ὑποπύους ὀφθαλμούς *Gal.* XII, 758). 12 desapiolita *g*, dis(s *p*)apolita *cp* (δυσαπούλωτα). 14 deterget *gc*, —ges *p* (—ḡ p^c). aliquando — (15) lacte *(cp) om. g*. 16 inunguitur *c*, —gitūr *gp*. inungitur . S . rec̄ . aū . *(sic) g* (℞ autem *c*). *sic autem p*: ℞ collirium libanum quod reperitur. Idem reperitur infra hoc eodem capitulo infra hoc eodem capitulo *(iterata linea subducta delevit corr.)* libanum cat⟨hmie⟩ combuste et lote . ceruse trite et in testa nova *etc. (cum aliis notulis duobus ad v.* cadmie *et* ceruse*). ceterum hoc idem Libianum (Livianum) graece legitur apud Galenum XII, 762.* 17 *accusativos (specierum) habet g (non cp)*: cāmıā . . . cerussam . . . amilıū *(sic)* recens. stibeum . . . plumbum *etc.* 18 dr̄ VIII. *g*, dr̄ ortenas *(sic) c*, an̄. ʒ VIII *p*.

recentis, stibeos combusti dr̄ senas, plumbi combusti et loti, pomfolygis lotae, draganti, ges asteros tritae assatae et lotae, cummi candidi, omnium specierum quinque dr̄ quaternas, murrae bonae, opii dr̄ singulas. aqua imbrili id est caelesti colligitur.

collyrium apocrusticum Hermolaou staticon appellatum faciens inter initia ad reumata repellenda et desiccanda et ad alia multa. cadmiae crudae et lotae, murrae, aloes, croci, omnium IIII dr̄ octonas, aeris usti et opii dr̄ qua-
p. 207 ternas, | acaciae rufae et cummi dr̄ vicenas, aquae caelestis quod suffecerit.

collyrium dia rodon de septuaginta duabus, quod Graeci diebdomecontadyo appellant, si quidem in ponderibus ut supra dictum est sive in rosa seu in aliis speciebus LXX et II drachmis concludatur. facit ad xer-

1 stibeos: stibeum *g*, iscubii *c*, ītube *p*. dr̄ senas *g* *(om. c)*, an̄. ÷ VI *p*. 2 pōfolıga lota *g*, pāpoligi lote *c*, pōpolige lote *p*. dragantū. gesasterā (Geres tere *c*, gess astere *p*) tritā *etc. g*. ges asteros: *i. e. terrae samiae cf. Diosc.* 5, 171. 3 lotam. ʒ√. cuminum . . . *sic g (signum illud om. cp)*. cummi: cuminum *g*, cimini *p*, Cirū *(sic) c*. o. sp. quinque *c*, V *g (om. p)*. drḡ — quaternas *g (om. c)*: an̄. ʒ IIII. *p*. 4 Myrrę *g*, Mirre *p*. drḡ (dr̄ *c*) singulas *gc*: an̄. ʒ I. *p*. imbrili (umbrili *p*): *cf.* ὕδωϱ ὄμβϱιον *Gal.* 5 i. cęlesti (*g et corrupte c, ubi* ī bribile cede fucolli colligitur) *om. p*. 6 apocrusticum hermolaon staticon *(sic) gc* (h̄emola honstaticō *p*). *habet Aetius 7, 102.* 7 ad int inicia *gc* *(om. p)*. *cf.* πϱὸς ἀϱχὰς *Gal.* reuma *gcp*. 8 Cāmia *etc. g (genit. habent cp)*. Myrra *g*, mirre *p*, mirte *c*. aloen *(sic) gcp*. 9 omnium IIII *g*: *om. cp*. drḡ (dr̄ *c*) octe(o *g*°)nas *gc*, an̄. ʒ VIII. *p*. esustum . et opium *g (genit. cp)*. an̄ . ʒ IIII. *p*. 10 Agacię *g*, Acatie *cp*. cumini *g*, cimini *p* (erui *c*). bicenas *g* (an̄ . ʒ . XX. *p*). aqua celesti *gc* (aque celestis *p*). 11 sufficit *c (cf. c. 28)*. 12 *cf.* διὰ ϱόδων *Galeni XII, 767 et Aetii 7, 108.* duabus *cp*: II. *g*. quod: quas *gcp*. 13 diebtomę c̄tadio *g*, die|epdonie cantadio *c*, die hedome contadio *p*. si quidem sive i. p. *gp*, siquidem pacietur i. p. *c* (sive *omisi*). imponderibus *(sic) g*. 15 septuaginta et duobus *c*, s. duabus *p*. dragmis *cp*, drḡ *g*. ad exero obtalmia *g*, ad exoro optalinam *c*, ad obtalmias *p*.

opthalmiam id est siccam lippitudinem et ad pruritum maiorum angulorum, etiam et cicatrices blande detergit. recipit autem cadmiae crudae et cummi dr̄ quaternas, croci dr̄ VI, murrae et spicae indicae dr̄ quaternas, stibeos et opii dr̄ quaternas, rosae viridis foliorum dr̄ LXXII. aqua imbrili colligitur.

collyrium dia libanu faciens ad supplenda in oculis ulcera concava. recipit turis masculi et cadmiae dr̄ quaternas, opii dr̄ VI, draganti dr̄ II, cummi dr̄ octo, aquae imbrilis quod suffecerit.

aliqui vero in hac collyrii confectione colorem album affectantes cerussam minime comburunt, ignorantes quia si igne caruerit, lanuginositatem quam in se detinet habens, sordidat ulcera potius quam depurget.

collyrium Zoili nardinum a Graecis appellatum, conveniens vetustissimis oculorum passionibus. facit ad reuma tenue diuturni temporis et debilitatem oculorum mirifice confortat. recipit cadmiae botryitidis lotae et aeris usti

2 deterget *g* (—gat *c*, —g̅t *p*). 3 Rec̄ *g* (℞ *cp*). autem *gc*: *om. p.* cadmiam . . . ciminū *(sic* cimini *p*, etemi *c)* . . . croci . . . mirra . . . spica . . . stibeos et opiū . . . rosę *g (genitivos semper habent cp).* dr̄g̅ (*sic g*, dr̄ *c*, *ut supra 52, 9. 10 et in v. seqq.*) quaternas *gc*: an̄. ʒ VIII. *p.* 5 dr̄g̅ IIII *(pro* ternas IIII, *ut supra v. 4)* *g*, dr̄ quaternas *c*: an̄ ʒ. IIII *p.* 6 umbrili *(item infra semper) p.* 7 dia(o *cp*)libanum *gcp* (*cf. Gal.* XII, 770). in oculi *sic g* (—lis *cp*). 8 rec̄ *g*, ℞ *cp.* turis . . . cadmia . . . opiū . . . draganti . . . cuminū *g.* dr̄ quaternas c, dr̄g̅ IIII. *g*: an̄. ʒ IIII *p.* 9 cummi: cuminū *g*, c̄mini *c*, cimini *p.* octo *g*, VIII *c*, III *(sic) p.* aqua im(n *c*)brili *ge* (aque umbrıl' *p*). 10 suffecerit *p*: suffic̄ *gc.* 11 hac *gp*: huius *c (sed cf. supra p. 51, 17).* colorem *etc. cf. Gal. XIII,* 409. 12 minute commiscent *p* (minime cōmırıūt *sic c*). 13 caruerit *cp*, —runt *g.* d. nō|habens *c.* 14 s. potius ulcera *cp.* depurget *(sic) g(cp).* 15 *cf. Zoili coll. ap. Gal. XII, 771.* appellatur *(sic) gcp.* 16 reumam tenuem *g.* 18 Rec̄ *g*, ℞ *cp (et sic semper).* cadmiam botriden (botriten *c*, —te *p cf. Gal.* XII, 220). lotę et exustum (eris usti *cp*) lotum dr̄g̅. *g.*

loti dr̄ denas senas, cummi albi, acaciae, stibeos dr̄ quadragenas, murrae, croci folii, castorii, opii, chalciteos semiassae dr̄ binas, aloes et spicae indicae dr̄ singulas, cerussae torrefactae et lotae dr̄ VIII, aquae imbrilis quod suffecerit.

cataplasma conveniens oculis ulceratis et tumentibus et proptosi periclitantibus et iugiter dolentibus. melilotum atticum tunsum et in passo coctum teres diligenter et supermittes ovi assi vitellum I et acaciae nigellae modicum, et cataplasmabis leviter. aliqui et opium.

anacollema ad reuma. crocomagma, opium, rosam siccam, acaciam ex aequali modo acri aceto teres. cum inpinguaverit, inlines frontem.

collyrium cycnos a Graecis appellatum. facit ad ulcera universa et bothrion dolores etiam mitigat et hypopya sanat. recipit cadmiae combustae et lotae dr̄ XXXII, cerussae combustae et lotae dr̄ XVI, amyli recentis, opii, draganti, omnium trium dr̄ octonas, acaciae suci et cummi dr̄ quaternas, aquae imbrilis quod suffecerit.

1 an̄. ʒ. LX. *p*. cummi: cimini *gp*, comini *c*. acacia *g*. an̄. ʒ. XL. *p* (quaternas *c*). 2 mirrę. crocū (cc̄ *cp*). castoreū (—rii *c*, —rei *p*). foliū (—ii *cp*, *cf. Gal.*). opiū (—ii *cp*). calciten *g*. 3 an̄. ʒ II. dr̄ singulas *c*: *om. g*, an̄. ʒ. I. *p*. 4 aqua (atque *p*) imbrili *gc*. 5 suffecerit *gp*: sufficit *c*. *sequitur in p(c)* Confectio collirii libani prima et simplicissima. catmie combuste (et *c*) lote. ci(o *c*)mini ambarum specierum dr̄ quinas (an̄. ʒ. V *p*). ges astereos torrefacte et lote dr̄. VI. ceruse torrefacte et lote. stibeos combusti (et *c*) loti dr̄. quaternas (an̄. ʒ. IIII. *p*). opii (ʒ. *p*) I. aqua(e *p*) i(u *p*)mbrili(s *p*) quod sufficit. *cf. supra not. cod. p ad p. 51, 16.* 7 proptosis *g*, prothosi *cp*. 9 acacia nigella *p*. 11 anacolima *c*, ana colli ema *(sic) p*. crocum (—co *c*) magma *g*. rosa sicca. acacia *g*. 12 acro *g*. 13 inpinguaver̄ *g* (—verit *c*). 14 cygnos *g* (cignos *c*, cīgues *p*) *cf.* κύκνος *Gal.* XII, 759. 15 botrion *g* (*p*[c], *om. c*) = βοθρίων. hipopia *g* (ippopia *c*, ypopia *p*, ὑπόπυα *Gal.*). 17 amili *gcp*. 18 tracanti *c*. dr̄ octenas *c*, dr̄g VIII *g*: an̄. ʒ. VIII (*om.* omnium trium) *p*. cimini *gp*, cumī *c*. 19 an̄ ʒ IIII. aqua (aque *cp*) imq(*c*, umbril' *p*). sufficit (suffic̄) *gcp*.

Ad trachomata id est asperitates palpebrarum et ad sycosin, quam nos ficitatem dicimus, siquidem similis granis fici in palpebris versatis asperitas reperiatur. in curationibus vero pumice aut osso sepiae molli hoc est detracto cortice, et diligenter formato versatoque palpebro, easdem asperitates sufficienter fricabis donec sanguinentur, tunc penicillo posca frigida expresso diligenter deterges vel desiccabis. post haec et collyrio trachomatico uteris, quod appellant paedicon id est puerile, siquidem et infantibus conveniat. ad reumata et trachomata bene facit, si cum aqua resolves et crassius sub palpebro inungues sive sub ciliis, quod Graeci ex hypoboles vocant. miraberis hoc factum. recipit autem cadmiae purgatae dr̄ XXIIII, chalciteos combustae donec rubea efficiatur dr̄ XII, opii et aeris usti dr̄ IIII, cummi dr̄ X, aquae caelestis quod suffecerit.

ad eos quibus calx viva in oculis ceciderit. quoniam si aqua foveas magis incenduntur, ideo oleum rosaceum cum ovi albo et tenui commiscebis et oculis iugiter infundes. dehinc post unum vel duos | dies libiano collyrio, *p. 208*

1 tracomata *(sic) gc* (draconata *p*). 2 ficitatem *g*: sicitatem *c*, siccitatem *p*. 3 fici *gp*: sici *c*. reperiatur *gc*: —ritur *p*. 4 pomice *g*. osso *gc*: osse *p*. 5 palpebro *gp* (versatisque celebris palpebris *c*). 6 sanguinetur *cp*. 9 pedicon *gc* (pēdicō *p*). *cf.* παιδικὸν *al. ap. Gal.* XII, 770. puerilem *gc* (—le *p*). 10 conveniat *gc*: —nit *p*. reuma *gcp*. 11 resolvis *gp (om. c)*. palpebro *g*, —bris *c*, —bra *p*. inungues sive subcilies *c*: inunge assiduę subcilies *g*, inungas sive(sıū) subtiles *p*. 12 quod *cp*: quos *g*. exhipoboles *g*, ex p̄o bolos *c*, exipobolos *p*. mirab̄ *g* (mirabil' *p*). *item infra p. 56, 2.* 13 cadmiam purgatam *g*. 14 calciten cōbustū *g*, calcideos cū usu *c*, calcitē cōbusti *p*. rubea *c*: rubeum *g*, subrubeum *p*. 15 opium et esustum *g*. ciminum *g*, cumini *c*, cimini *p*. aqua cęlesti *g*. 16 suffecer̄ *g*, suffic̄ *c*, sufficit *p*. 17 in oculis *gcp*. quoniam si . . . Ideoque oleum *gcp* (*omisi* que). 19 albumine *c*. tenue *gc* (—i *p*). commisces *gcp*. infund̄ *g*.

si forte aliquid laesum erit, in cicatricem duces, et miraberis hoc facto.

collyrium dia leucoiu appellatum, id est de viola, confectione facillima facit ad albores et cicatrices extenuandas. recipit violae hortinae florum viridium, cummi albi dr̄ octonas, ammoniaci dr̄ IIII. teres cummi, et ammoniacum prae manibus habebis, tunc flores virides pensabis et teres diligenter, et supermittes supradictas species, et iterum simul teres ut sibi bene counentur, et facies collyria. in usu autem ad minores cicatrices admixto libiano inungues.

collyrium dia ceratos elafiu appellatum, id est de cornu cervino, ad albores et cicatrices extenuandas. recipit cornu cervini combusti et loti ꝛ I, aeruginis ꝛ I, ammoniaci ꝛ I, sepiarum testae mollis detracto cortice ꝛ II, plumbi mundissimi ꝛ VI, opii ꝛ III, murrae ꝛ IIII, cummi dr̄ IIII. vino veteri optimo colligitur.

xerocollyrium acuens visum, quod Graeci oxydercicon vocant. facit et ad amblyopiam id est obtunsionem visus et ad xeropthalmiam id est siccam lippitudinem, et

1 leser̄ *g*, leserit *c*, lesit *p*. ducͨ *g*, —cis *p* (dulc̄ *c*). mirab̄ *g* (mirabeīs *c*, mirabil' *p*). 2 facto: factum (fc̄tm *c*) *gcp*. 3 dialeuco | hiu (hia *corr.*) *g*, dialeuco hui *c*, dialēto hiu | *p*. violę *g*, viole *c*, viol' *p*. 4 facillime *g(cp)*. extenuand̄ *g* (—das *cp*). 5 rec̄ *g*, ℞ *cp*. ortinę *g*: ortice *cp*. flor̄ virid̄ *g* (—ris —dis *p*, —ris —de *c*). cimini *gp*, et cumini *c*. 6 drḡ VIII *g*, dr̄ octenas *c*: an̄. ʒ VIII *p*. amoniaci *gc* (armoniaci *p*). ciminum *gp*, et cumini *c*. 7 pensas *gcp*. 8 pre(p̄)dictas *c*. 9 cohunentur *g*: coadunantur *p* (ut bene commisceantur *c*). facis (fac̄ *c*) *gcp*. 10 inunges *gp* (unges *c*). 11 elafu: helafiu *g*, ellafui *c*, elephin̄ *p* (*de talibus cf. Gal.* XII, 762). 12 r̄ *g*, ℞ *cp*. 13 cornu cervinum (—ni *p*) *gcp*. 14 a(r *p*)moniaci *gc* (*sic semper*). a. dragma una *c*. teste mollis *c*: testa mollia *g*, testarum mollium *p*. 15 ꝛ III. *g*: *om. p*, dr̄ ʒ VI *c*. mirra *g* (mire *c*, mirre *p*). 16 cumi (*hic primum*) *g*: cimini *cp*. 17 oxidorcion *g*, exhdorcicon *c*, exidocicon *p*. 18 ambliopia *g*, āpliopiā *c*, ambliopica *p*. 19 xerotalmia *g*, yerotalmia *c*, serotalma *p*. i. (id est) *p*: ⁊ (et) *c*, *om. g*.

oculis lacrimosis, et pterygia mitiora et rubicunda attenuat. cadmiae crudae et lotae dr̄ XX, salis ammoniaci dr̄ X, aloes dr̄ II S, piperis albi, faecis vini ℥ quinas, sandaracae ℥ II, folii ℈ I S, nitri siliquas quattuor semis. tundes, cernes et diligenter teres usque ad ultimam lenitatem.

hygrocollyrium acuens obtusum visum. convenit maxime illis quibus suffusio imminere monstratur praeter dolorem capitis. sin vero ex antecedenti dolore totius capitis vel emicranii nata fuerit suffusio, omnino incurabilis nuntiatur. et nominatur talis suffusio platycoriasis id est dilatatio pupulae. ergo confectio medicamenti talis est. mellis attici, fellis beluae, radicum feniculi corticis suci, olei veteris paria pondera. si vero mel atticum non inveneris, stillaticium mittes et uteris.

fomentum oculis acuens visum, quod Graeci oxy-

1 ptorrigia *g*, ptorigi *c*, prorigiā *p*. mitiora *g*: minora *c*, mora *p*. adtenuat *g*. 2 Cadmia *g* (℞ cadmia *c*), camie (*corr.* catimie) *p*. 3 aloen *gc*, aloe *p*. Piper album *g*. feces *gc* (—cis *p*). an̄.ʒ V *p*. Sandaraca . . . foliū . . . nitrū. siliquas *g*. 4 foliū *g*: folii *p*, follei *c* (*cf. Gal. XII,* or *734* *φύλλον*). ℈.I.S. *gp*, scrip̄. I.S *c*. IIII semis *g*, IIII.S.*cp*. 7 Igro collirium *gcp*. 8 quibus fusio inminere *g*, quibus sus|usia minuere *c*, q. suffusio inminuere (*corr.* inminere) *p*. 9 antecedenti *gp* (Sin — capitis *om. c*). 10 emigranei *g* (—nii *cp*). 11 platic(g *p*)oriasis (—sin *c*) *gc*. 12 pabulę *g*, papule *c*, ″l′ pupille. ″papule *(ubi signa invertendi v. ordinis add. corr.) p (id est* papule vel pupille *ex gloss.)*. Ergo *gc*: *om. p*. 13 mel atticum *g*, mel aticum *c*, melatici (mel attici *corr.*) *p*. *item v. 14.* fel beluę(e) *g(c)*, fel belue i. mustele *(pr. m.) p*. *nimirum abesse videtur* beluae *nomen*, *cf. Med. Plin. (Rom.) I, 18. sed cf. Th. Prisc. I, 10 p. 12*[c] . . . obscuritates expellimus. hoc beluę fel mixtum melli facit. hoc succus rutae *etc.* radicem *g*, —cum *c*, —c̄ *p* (*cf. Gal.* XII, 738 *μαράθρου χυλοῦ τῆς ῥίζης*). sucum *g*, sucus *c*, suci *p*. 14 olei veteris *cp*. paria pondera *gcp*. 15 stillaticum *gc*, stillatī *p*. mittis *gcp*. 16 oculis (ocul′ *c*) *gc*, ad oculos *p*. oxidorcion *g*, oxidericon *c*, oxidoricon *p*.

dercicon vocant. feniculi hortini radicis et centauriae partes binas, faeni graeci et meliloti partes singulas decoques et uteris.

anacollema ad reuma. acaciam nigellam teres et cernes, dehinc in usu cum ovi albo et tenui conteres et cum acri aceto temporibus oblinies. hieme vero addes murrae et mannae turis modicum et uteris sicut supra.

tricocollema capillis oculorum ligandis. picis siccae, cerae, mastices, resinae frixae, omnium IIII paria pondera in uno consolves ad vaporem et facies collyria oblonga.

ad hyposfagmata id est suffusionem sanguinis ex antecedenti percussu in oculis factam. convenit inter ipsa initia aqua salsa diligenter confecta ex infusione salis candidi. tenui linteolo subiecta lana vel moto tilto ligabis. novit enim talis suffusionis sanguinem ex percussu spargere.

aliud ad tumores et dolores et spargendum sanguinem. ovi album et tenue in ampulla minore adicies et super stillabis columbinum sufficientem sanguinem ex vena sub ala incisa, et commixtis ac leviter tepefactis infundes.

1 ortini *gp (om. c)*. radices *gc*, rad' *p*. centaureę(e) *gcp*. 4 anacollema *g* (—colema *cp*). acacia nigella *gc*. teris *gcp*. 5 in usum *gcp*. cum ovi albumine cont. *c*. conteris *g* (—res *cp*). et *p*: aut (aū *g*) *gc*. 6 oblinies *gc* (—nes *p*). 8 Trico collima *g*(*c*), t¹ (tri)|collima *p* (*et in marg.* Intelligo depilatorium cum siserepios in circa instanti cum colofonio *i. e. in libro Platearii* Circa instans *appellato*). pice sicca cera. masticę (—ce *c*, —c̄ *p*). resina frixa *g*. 10 uno *g*, unū *c*, vino *p*. fac̄ *gcp*. 11 hiposfaumata *g*, hiposcrumata *c*, yposfauāta *p*. 12 percussura *p*. 14 vel moto tilto ligabis (*cf. c. 19. 22*): et molli ligabis *(sic) gcp*. 15 talis suffusio sanguinis ex p. sp. *g*, talis suffusio ex p. sanguinem sp. *c*, talem infusionem sanguinis ex percussura sp. *p*. 17 tumor̄ et dot *g* (—res *cp*). 18 alb̄ et ten̄ *g*. adicies *gp*, adicis *c*. 19 columbinum *g*: columbi *cp*. suffic̄ *g* (—cientem *cp*). 20 tepefā *g* (—factis *cp*). infund̄ *g* (—des *cp*).

similiter facit singulariter et ovi columbini album et tenue in oculis infusum.

collyrium superinunctorium quod Graeci yperenchriston vocant. facit ad hypopia id est livores palpebrarum. | [cicutae herbae suci dr̄ VII, acaciae dr̄ VI, croci dr̄ II, absinthii suci et murrae dr̄ singulas, opii scrīp. II, cummi dr̄ IIII, aquae quod suffecerit. *finitur p. 208 *suppl. V.*

XXX. Ad fluxum sanguinis ex naribus.

Sanguinis vero fluor parva destillatione per nares

1 sıngł *g* (singulariter *cp*). columƀ *g* (—bini *p*, —binacii *c*). 2 oculis *gcp*. 3 superinunctor̄ *gc* (—riū *p*). quē *g* (ꝙ *cp*). ypere christon *g*, hypere(i *p*)criston *c(p)*. 4 fac̄ *gc* (faciens *p*). ipopia *gp* (ipā *c*). *hic finitur textus simulque qualis per se olim fuit codicis Sangallensis (g) folium ultimum in ultima pag. (208) usu detritum, vacuo quidem relicto non nisi trium unius ultimae lineae quartarum spatio. sequuntur duo folia (p. 209—12) formae paulo maioris ab ipso Cassii codice non minus aliena quam qui ante Cassium (s. XI) nunc habetur compactus Sulpicius Severus et forma et aetate maior (s. IX). post* palpebrarum *sequuntur in Cantabrigiano quae a Cassio videntur aliena esse sine interpunctione haec:* cicute . . . sufficit *(huc usque etiam in Parisino).* Ad oculorum sanguinem. sucum rute cimini pulverem albumen ovi tempera et superpone ad idem masticen fenugreci rose sicce cimarum rubi licii equalia pondera distempera cum aqua de rosa fac magdaliones et sicca sub umbra postea tere et ipa (ipopia) cum pulvere pel'e. Iterum guttis cerne tempera cum melle et oleo et superpone. Ad oculorum maculis stercus corvi aut fel miscum cum melle et sine fumo et in oculis superpositum maculas citius sanat. Ad oculos qui non vident pullos hyrundinis cum acu ciprina (cıpna) in nidum suis cecabis signabisque eos ut cognoscas et post quatuor dies cum viderint | *(f. 71)* precidas eorum capita cum fici cultello quem repones in ficu capita vero incedis et pulvere facto in oculis stillabis protinus visum restituit. *(Seq. cap. 30.)* 5 c̄c̄ *c*, c̃e (*i. e.* cere *pro* c̃c = croci) *p*. 6 mire *cp*. an̄. ʒ I. *p*. opii ℈. I *(sic) p*. cimini *p*, cımı̑ *c*. 7 aqua *c*. suffic̄ *cp*. 8 ex naribus *c*: *om p* (Ad narium sanguinis fluxum *ind. p*). 9 distillatione *c (Petr.)*: destinationem *p*.

factus si forte in aegritudine acuta id est celeri motu nata contigerit III. vel IIII. die, pessimam aegritudinem et prolixam ostendit, quam Graeci macronosian vocant, aliquando vero et freneticam passionem denuntiat. si vero in ipso initio aegritudinis supradictus sanguinis fluor fuerit factus in iuvenibus vel plurimo sanguine naturaliter abundantibus, quos polyemos vocant, et cum largo cursu frequenter, bonam discussionem ostendit.

curationis autem tempore si ex proximis narium locis et non de altitudine fuerit sanguinis fluxus, oportet in principio simpliciter molli penicillo frigida aqua madefacto circa maiores angulos oculorum exprimere. si vero de altitudine manaverit sanguis, erit infrigidanda facies ex aqua nimis frigida aut posca frigida. etiam et penicillos frigidos posca leviter expressos fronti et naribus superproicies, et manuum ac pedum acra, id est summitates, ligabis et narium cavernas molli linteolo diligenter obtrudes. quod si minime abstinuerit sanguis, cubiculum in quo immobiliter iaceant frigidum et planipedum et obscurum procurabis. etiam manus et pedes frigida aqua vel posca fomentabis et in ore similiter ut contineant dabis. et si fuerit tempus veris vel aestatis, et ipsius patientis aetas fuerit iuvenilis et febricula modicissima,

1 i. celeri acuto motu nata *p*, i. celeri mutata *c* (vel celeri motu *Petr.*). 2 III. aut IIII. dies pessimas egritudines et prolixas *c*. 3 macronosiam *c*, magnoxiam *p*. 4 aliquando . . . denunciat *c (cf. Petr.)*: *om. p*. 5 subditus s. fl. *c*. f. factus fuerit *p (Petr.)*. 6 in iuvenibus (ın uiuētibꝫ *c*) *Petr.*: iuvenibus (in *om.*) *p*. vel primum sanguinis n. abundantis simus *c*. 7 pollienos *p*, poliemtas *c* (poliemos *Petr.*). 9 proximis (p̄xīs) *c (Petr.)*: primis *p*. 10 sanguis fuerit f. *p*, fuerit sanguis f. *c* (fuerit sanguinis fluor *Petr.*). 11 madefacta *(sic) c (Petr.)*: infuso *p*. 12 m. oculorum angulos *p (Petr.)*. exprimere *p (Petr.)*: *om. c*. 13 infrigidata *c*. 14 nimis (nīs *c*) *Petr.*: urtıs *(sic) p*. p. nīs frigida *iterum c*. 15 leniter *c*. super proicies *cp* (p̄ıcıes *sic* p^c). 17 obstrudes *c (Petr.)*. 18 abstinuerit *c*: restiterit *p*. 22 veī *p*, verni *c*.

etiam et caput frigida fomentabis, et lines frontem et nares et sub oculis gypso posca resoluto aut luto figulino, aut cocleas minutas cum sua testa et aloen aridam aut gluten taurinum aut ges entera id est vermiculos de arrugia admixta turis manna cum ovi albo et tenui conteres et fronti et naribus superinduces. si vero permanserit sanguinis fluor, cucurbitam praeraso capite conglutinandam occipitio appones cum ingenti flamma et plurimo horarum tempore immorandam. quod si nec sic abstinuerit, etiam et scarifabis. sic enim faciens sanguinis detractione facta narium fluxum mederis.

aliud quod appellatur a Graecis dia sfongon ischemon id est ex spongia confectum retinens sanguinem, et conficitur sic. spongiam novam liquida pice infusam cacabo novo in furno combures addito cooperculo ex argilla. dehinc diligenter teres et naribus calamo insufflabis. sed oportet primo glebulas sanguinis, quas Graeci thrombos appellant, per os depurgari ex melotide molli lana involuta et posca infusa, et sic medicamentum insufflare.

1 frigide *c*, —dis (frī^s) *p*. linis *cp*. 2 et sub oculis *c*: sub oculos *(om. et) p*. et resoluta *c*. 3 arida *p*, con(9)-tritas *c*. 4 gesenterea *p*, gescentero *c*. id — arrugia *p*: *om. c*. 6 inducis *cp*. 7 conglutinanda *(sic) c* (—do *Petr.*): *om. p*. 8 oppones *c (Petr.)*. et cum *c*. flâma *c*, fla^g ma *(sic) p* (flamine *Petr.*). et *p (Petr.)*: in *c*. 9 horarum *c (Petr.)*: *om. p*. īmorandā *p*: —da *c*, —do *Petr.* sic *c*: *om. p (Petr.)*. 10 et *c*: *om. p (Petr.)*. scarificabis *cp*. *deinde sic c (cf. Petr.)*: Sic enim pacientes sanguinis detractione facta n. fl. mederi. *p autem (om. primis verbis) sic*: (scarificabis). facta narium *(sic)* detractione fluxum narium mederis. *ego ex Petr. scripsi* faciens, *ex p* mederis. 12 diaffrōgos diemo i. expongia confectio *c*, dıafōgō thefmō *(vel* thefinō) confecto *p*. *ubi* sdiemo *non est pro* ἔναιμον (*ut Gal.* XII, 376) *sed* schemon, *ut infra c. 38 et Sim. s. v.* (diasfongos chemon). 14 sic *om. c*. cacabo — argilla *(sic) c*: ĉaccabo infusam *(sic iterum)* et addita coperculo argilla circum linies. et in furno combures. (dehinc *etc.*) *p*. 17 trobos *c*, tumbos *p* (trumbos p^c). 18 os *c*: hos *p*. ex: et ex *cp*. melotida *cp*.

aliud optimum. ipsum sanguinem accipe et combure et facto pulvere nescienti naribus inice, si de dextra dextrae si de sinistra manet sinistrae.

aliud quod Galenus in sua therapeutice hoc est libris curationum fieri praecepit. si de sinistra nare sanguis decurrerit, cucurbitam tenacissimam multa cum flamma spleni conglutinabis. si de dextra, epati similiter appones.

aliud si chronia fuerit passio id est longi temporis et nimis aquosum et tenuem videris fieri sanguinem, si tamen solutio spontanea ventris minime obstiterit, catapotia Galeni superius in passione capitis scripta dabis, et humorem per ventrem purgabis, et sanabitur.

XXXI. Ad polypum et ozaenas.

Utrasque passiones, id est polypum et ozaenas quas nos fetores narium dicimus, communiter medicamentis de-

1 optimum *p*: *om. c* (*cf. Petr.* optime facis si . . . excipias). ipsum s. combure et facto pulvere naribus inice si dextra dextre si sinistra maneat sinistre *c*, ipsum s. accipere et comburere et ipsum pulverem naulcēti *(sic*, nesciente *Petr.)* naribus insuffla. si de sigistro *(sic)* in sigistro. si de destro in destro *p (similiter Petr.). cf. Th. Prisc. I, 12.* 4 (*item 12*) galieni *cp (Gal. X, 316. cf. XIV, 338).* in sua pedice t̄ra *p*, in sua puericia therapeutice *c*. hoc est *c*: i. (id est) *p*. 5 sinistro *c*, sigistro *p*. 6 decurerit *(sic) c*: cucurrerit *p*. 7 spleni *c*: spıē *p* (spl'ē p^c). dextro *c*, destro *p*. similiter appones epati *p*. 9 Aliud si cronia *c*: Si cīā *p* (*in marg.* Aliud si cicā p^c). 10 nimis *p*: nimium *c*. aq. sanguinem et t. videris (*om.* fieri) *p*. Sit nō (*pro* si tm̄ *p*) *c*. 11 īmē *p (in marg.* p^c: al'. mīme = *c*). obstiterit *p*: abstinuerit *c*. cataputias . . . scriptas *cp* (dabis scriptas *c*). 13 humorem *p*: —res *c*. sanabitur *c*: sanabis *p*. 14 Ad polipum et ozernas c^m 31 *c (in ind. capp.* Ad pulippum et ozernas *p*): *om. p (qui prima textus verba* Utrasque — zernas *rubricae instar repetit) cf. Gal.* (*eup.*) *XIV, 336. Th. Prisc. I, 11.* 15 uterque *c*. pulipum et zernas *p*, pulipis et ozerne *c*. 16 fetores *p*: fenrē (fetorē) *c*.

siccatoriis capiti praeraso impositis curabis, ut est dia iteon emplastrum, aut barbara, aut illud quod appellant dia coclion id est ex cocleis et conficitur sic. murrae et turis masculi uncias singulas, cocleas integras cum sua testa numero V, ovorum albugines II: in girba contusis et diligenter simul commixtis capiti ut supra dixi raso inlines et super linteolum impones, et sines medicamentum manere diebus novem. et sic topicis medicamentis id est localibus proprie ipsis in locis uteris. hoc est quod a Graecis ozaenicon dicitur: recipit aluminis scissi murrae sandaracae, omnium trium dr̄ quaternas, aeris usti et gallae dr̄ singulas: diligenter tritis per calamum insufflabis, praelotis vino bono naribus.

XXXII. Ad dentium dolorem.

Efficiuntur dentium dolores sub aquoso et frigido flegmate reumatizantibus gingivis, ut etiam ipsi dentes cavernentur, maxime illi maiores vel molares qui quattuor radicibus fixi esse noscuntur, quos Graeci tetrarizus vocant, et putrefacti lividi et nigri et in parva frusta comminuti relictis radicibus expuantur aut certe ex ipsis gingivis quibus continentur laxatis radicibus cadant.

1 ut est *p*: utere *c*. dia chiteon *c*, dialitcon *p*. 2 aut barbara — (3) cocleis et *om. c* (*qui deinde habet* Aliter sic mirre . . .). 3 diacodion *p*. 4 untias *p*: ʒ *c*. 5 nūo *c*: *om. p*. in girba (guba *c*) contusis (—cussis *p*): ὁλμοκοπήσας *Oribas. eup. 4, 46 = Ps. Gal. XIV, 336.* 6 simul *om. c*. capiti *c*: apī *p* (*p*ᶜ *in marg.* capī). in(l)linis . . . īponis . . . sinis *cp*. 8 novem *p*: IX *c*. 9 in *c*: *om. p (Petr.)*. uteris. hoc est: *sic cp (et Petr. p. 207 sup.).* quod appellatur a gr. ozenicon *p*. 10 ℞ *cp*. et mirre. et s. an̄ . ʒ . IIII. eris . . . . *p*. 11 et *om. p*. 12 teres et per . . . *p*. 15 et frigido *p (Petr.)*: *om.* (sub aquosa ex flegmate) *c*. 17 caverentur *c*, cavernantur *(sic) p (cf. Petr.)*. maiores (malores *ante corr. p*) vel *om. c*. 18 esse fixi n. *p*. tetrarizus *c*, —zos *p*ᶜ (tetricos *ante corr. p*). 19 et (putr.) *c*: cum *p*. p. et lividi *p*. nigri in *p*. 20 expuantur *p*: despuantur *c*. 21 cadunt *p*.

in curationibus vero si nimius fuerit dolor praeter putredinem gingivarum, oportet sacculis salis torrefacti loca quae dolores patiuntur extrinsecus vaporare. etiam et apoflegmatismum masticatorium oportet adhibere, quem Graeci masomenon vocant, et conficitur sic: stafisagriae et mastices et pyretri, omnium trium paria pondera in uno diligenter contundes, cerae modicum admiscebis et rotulas finges, quas Graeci trociscos vocant. ex quibus masticandos dabis, et inclinato capite humorem decurrere dimittes.

aliud ad dentis dolores, enchyma id est infusio in nares. betae, et melius agrestis, radicis suco in naribus ipsius partis dolentis infuso dolores dentium solves. observandum praeterea ab omnibus frigidis. nam Hippocrates in aforismis sic ait, omne frigidum dentibus esse hostile sive inimicum, quod autem calidum amicum et delectabile.

fysicum ad dolorem malae, de Vindiciani Afri.

2 saculos *(sic)* salis *c*: solis *(sic)* sacculis *p*. 4 apoflegmatissimum *p*. quem: quod *cp (cf. Th. Prisc. 1, 14)*. 5 masumeū *p*, masum̄ *c*. 6 et *om. p (bis)*. mastice *c*, —c̄ *p*. piretri *cp*. omnium trium *c*: *om. p*. pondera cere m. admisces et in vino diligenter contusis (*sic c*, commiscis *p*). rotulas frigis *(sic p*, singulas *c*) quas. (qs *p*, q̊s *p*c) *cp*. *quae ordine inverso correxi*. 8 rotulas *cp*: —los *Petr*. ex q. masticandum *c*, —dus (d?) *p* (ad masticandum *Petr*.). 10 dimittis *cp*. 11 aliud (πρὸς ὀδονταλγίαν): *hoc Apollonii est (ex eupor. ap. Gal. XII, 865. cf. XIV, 356)*. Aliud dentis dolore endima *c*, Aliud ad dentium vel dentis dolores ẹ̊nclima *p*. 12 nares: naris *c*, naribus *p (Simon s. v.)*. betae: Beta *c*, bece *p*. sucum (ū) . . . infusum *cp*. naribus *c*: nares *p*. 13 solves (λύσεις): solvet *c*, —vit *p*. observandum *cp*c: —do *ante corr. p*. 14 ypocrates in āphorismis (ff̄ *add. p*) *cp*. *citatur similiter a Th. Prisc. 1, 14*. 15 esse dentibus *p*. 16 hostile sive *c*: *om. p*. et delectabile *c*: *om. p*. 18 fisicum *cp (item infra)*. mole *cp*. deuındıcıanı afrı d'uındıcıā . afrı *p*, dem̄cıā afrı *c*.

salis grana mediocria numero III matutino tempore ante solis ortum dabis laboranti in ore continenda in ipsa parte in qua dolore pulsatur, donec paulatim defluant et cum defluxerint humorem proiciant. etenim hoc adiuvamenti genus si frequenter fiat limositatem excludit et humores superfluos qui dolorem praestant depurgat.

aliud fysicum ad dolorem malae. caricam et sinapi teres et induces in panno et cubito alterius partis superimpones, id est si forte sinistra fuerit mala dextro, si dextra impones sinistro.

collutio, quam Graeci diaclysma vocant, faciens ad dentium dolores. gallas quassatas, taedae pinguis astellas minutatim incisas, iusquiami semen, alumen liparum simul decoques in vino veteri. iugiter dabis ut colluant, cautius vero ne quid ex isto liquore transvorandum existiment. hoc autem non solum dolorem mitigat verum etiam agitantes dentes statuit vel confirmat. si vero taedam non inveneris, picis siccae modicum mittes et uteris.

aliud ad dentes agitantes ut statuas vel confirmes.

1 numero *c*: *om. p.* ante — parte *p*: *om. c* (*ubi* tp̄r in quo d. *p*). 3 in quo dolore *c*, in qua dolor *p*. defluat *p*. 4 proiciunt *p*. adiumenti *c*. 5 si *p*: *om. c.* liniositatem *c*. 6 humorem superfluum . . . prestat (pr̄at) *p*. 7 ad *om. c.* mole *iterum cp* (*sed infra* 9 mala *cp*). caricas *c*. sinapī *p*, senapi *c*. 8 teres *p*: tres *c*. inducis in panno *cp*. alterius *p*: alicuius *c*. superinponis *p*, superponis *c*. 9 i. si *c*: i. u̇ (ut) si *p*. s. mala fuerit *p*. dextro — sinistro *c*: dextro impones. si dextra in sinistro cubito īpones. 10 īponis *c*. 11 dialisma *c*, diaclima *p*. 12 dolorē *c*. cassatas *c*. ṫede pinguis astellas minutas *p*, tedas pingues minutatim incisas *c*. 14 s. coques *p*. et iugiter colluant. cautius ne . . . *p*. 15 isto *p*: hoc *c*. travorandum *c*: trāſuciād' (*pro* transglutiendum?) *p*. 16 autem *c*: enim (ė, *ante corr.* ē) *p*. h. e. dolorem non solum m. *p*. agitātes *cp*. 17 statuet vel *c*, statuit et *p*. redam *p*. 18 pice sicce *c*, picis sicci *p*. mittis *p* (—tes *c*). 19 agitātes *c*: agittatas *p* (—tātạs p^c). statues vel *c*, statuas et *p*.

oleum myrtinum dabis colluendum et postquam dederis alumen scissum cum limatura corali tritum appones.

aliud ad dentes agitantes stringendos et gingivis implendos. gallae et acanthae aegyptiae ÷ singulas, corali ℥ II in uno diligenter tundes et tenuissime tritis uteris.

aliud ad dentes ex percussu agitantes. lac asininum aut caprinum in collutione oris datum dentes agitantes statuit vel solidat, et ulceratas gingivas et oris vitia ex acredine humoris nata medetur.

dentifricium, quod Graeci odontotrimma vocant. gingivas turgidas sive sanguinolentas sine ulla vexatione desiccat, nigros dentes incandidat et ori fetido bonum odorem facit, dentes mobiles vel agitantes confirmat. recipit cornu cervini combusti et specularis assi uncias binas, salis ammoniaci ℥ I, mastices ℥ I, aluminis lipari sicci et folii dr̄ quaternas. tundes et cernes, et uteris.

si vero cancerosa ulceratio fuerit gingivarum, quam Graeci carcinoden vocant, dentium nigredo vel livor ostenditur cum ulceratione putrida gingivarum ex supradictorum dentium agitatione et oris putore, adiuncta corporis mala habitudine quam Graeci cachexian vocant. ob diligentiam

1 oleum — dederis a. *c*: oleo mirtino collues et collutis dentibus a. *p*. 2 (*item* 4) corali *c*, coralli *p*. 3 agitātes *c*: agitātas (*sic*) *ante corr. p* (—tātẹas *p*[c]). stringendum et gingivas īplendum *c*, et stringere et gingivịas replere *p*. 4 agāte *cp*. 5 ī uīo (vino) *c*. 6 percussura *p*. 7 in *om. cp*. collucōe horis *c*: collutionis oris *p*. 8 statuet vel *c*, statuit et *p*. 10 quod greci *om. c*. odōdotrına *c*, adōtımıtıa *p*. et ging. *p*. 11 sanguinosas *p*. d'ſatōe (ue) (vesatione *corr.*) *p*. 12 nigras *c*, ni. (*sic*) *p*. incandidat *c*: candidat *p*. 13 et dentes *cp*. 14 ℞ *cp*. specularis assi (*cf. c. 39*): spedanasi *c*, spelā(-lar, sp,ẹlā *p*[c] *pro* splena?) assum *p*. 15 mastice *c*, —c̄ *p*. alumen liparum siccum et folium ℥ I (*corr.* IIII) *p*. 16 utere *c*. 17 Si cancerosa vero u. *c*. quod (ꝙ) *c*. 18 carcinode *c*, —don *p*. 20 pudore *c*, —rē *p*. adiecta *p*. 21 cacexiam *cp*.

vero curationis oportet leptospathio ferramento licinio involuto et moto tilto blande desecta detergere, et postquam deterseris, vinum calefactum colluendum dabis, in quo ante fuerit decocta myrta sicca lenticula rosa rubi turiones virides, et in ipsa decoctione modicum mellis despumati admixtum, quod possit putredinem plurimum invadentem non solum tenere verum etiam purgare. et post collutionem adhibitam dia chartu siccum medicamentum appones diebus aliquantis, donec putredo gingivarum purgetur. et cum se humor in ore collegerit, blande erit despuendus. et cum videris gingivas bene purgatas, cephalico medicamento ad carnositatem uteris si forte minutam inveneris. dehinc etiam novissime in cicatricem duces sicco medicamento diostreon appellato.

est item aliud cancri dentis genus aetatibus brevissimis eveniens. emergit autem inter ipsa initia tumor quidam totius maxillae cum ingenti pallore ictericum morbum simulante, nam Graeci icteroden vocant, qui etiam et veluti venarum livorem in cute ostendat et

1 tempore *post* curationis *add. cp*, *quod omisi.* lecto spacio *c*, lecto spatō *p.* lucinio (*sic*) *cp.* 2 moto tilto: meli tincto *c*, molli moto (*corr. in marg.* i. tīcto) *p.* desecta: desegtare (*sic*) *c*, *om. p.* 3 v. calidum *p.* ad *ante* colluendum *add. p.* 4 decocta *p*: cocta *c.* mirta *p*: mirra *c.* 6 dispumati *cp.* admisces *c*, amisces *p.* quo p. *c*, q̊ ex p. *p.* plurimū (*sic adv.*) *cp.* 7 invadentem: invadere (*sic*) *c*, *om. p.* purgari *c.* 8 collutiem *c*, collunionem (*sic*) *p.* adhibita (*sic*) *c*: *om. p.* diacartum (—tū) *cp.* 11 despuendas *c*, —d' (—dum) *p.* cephalico *p*: focelicū *c.* 12 ad *om. cp.* si fortē (*sic*) inveneris *c*, si forte minuta fuerit *p* (*cf. Gal. X, 446*). 13 dehinc *c*: hinc *p.* novissimo *cp.* in *om. c.* ducis *cp.* 14 sicco *om. p.* diostren *c*, diostẽon *p.* 15 est *om. p.* dentis *om. p.* genus etatibus brevissis̄ eveniens *c*, genus et. ın caes. fātū (et infantium *corr.*) brevis etatis veniens *p.* 16 tumor *c*: rumor *p* (*cf. p. 65, 17*). 17 pauore *c.* hıct'ıco (morbo) *c*, hıctı[s] c̄ (hictiscum *pro* hictericum) *p.* 19 etiam et *c*: ex̄ *p.* ostendit *p.*

ipsam buccam perforet, quod Graeci teredona vocant. et est omnino curationis difficilis. sed oportet ea adhibere quae saepissime curandae putredini gingivarum superius scripsimus, id est dia chartu medicamentum admixto modico pipere. vel illud medicamentum appones ex fimo canis combusto inferius ad omnes putredines et scaras suo loco conscriptum, et extrinsecus cataplasma ex lenticula et pane adiecto modico melle confectum, quod artofagon vocant, et cetera simili virtute medentia.]

p. 184 sup.

XXXIII. Ad tussim humidam.

Humida intellegitur tussis, quam Graeci ygrobecha vocant, quotiens cum plurimo flegmate apparuerit, id est cum abundanti excreatione aut humectatione et narium pruritu et sternutatione. et aliquando iacentibus quodam modo resonum sibilatum ostendit. haec passio est communis reumatismus arteriae et thoracis. quae si multo tempore permanserit ut dies numero XL excedat, efficitur et pulmonis et in pthisicam vergit passionem.

curationis vero tempore oportet in ipso initio duobus vel tribus diebus si vires permiserint ieiunium laboranti-

1 ipsam buccam perforet quod *p*: ipaȝ buccā ipa bucca℞ pforē | rep̄ (*vel* rup̄ — *haec enim in charta fere elota dispici non potuerunt* — rumpit?) fortit' quod *c*. tridona *c*, thĕdeā *p*. 2 curatione difficili (—cıl' *c*) *cp*. 3 sepissime *c*: superius (*hic*) *p*, *quod infra omittitur*. s. putredini g. curande *p*. 4 diacartum *p*, diacar̄ *c*. 5 illud *p*: *om*. *c*. fimo *p*: f̄uo (fumo) *c*. 6 ad omnes (omīs) *c*: *om*. *p*. putredinem et scaras *c*, putredinis (—dīs) et ascaras *p*. suo loco *i*. *c*. *36*. 9 medencia *c*: medicamenta *p*. 10 *Humidae in g tussis arida praeponitur capitulo quod numero caret post* (I—) XII Ad stigmata. 10 tussim *cp*: tussem *g* (*et ind*. *p*). igrobeca *g*: drobecade *c*, ydropica *p*. 14 pruritum externutatione *g*. 15 communi *p* (—nis *gc*). 16 reumatismo *gcp*. *cf*. *Orib*. *V*, *550*. toraci *g* (—cis *cp*). que *g*: quod (q̄) *c*, *om*. *p*. 17 ut *g*: aut *c*, i. si *p*. XL with "ta" above (*sic*) *g*. excedat *c*: —dit *gp*. efficitur ut (*sic*) pulmonis *g*: inficit pulmonem *c*, efficitur in pulmone *p*. 18 ptisicam *g*, tipsicam *c*. 19 et in i. *c*.

bus imperare, ita ut se circa horam decimam reficiant et a solito minus potum accipiant. interea ciborum ipsorum qualitas semper oportet esse sicca vel solida aut corpulenta, quam Graeci sterean vocant. sic enim omnia quaeque humida desiccantur, cum e contrario contrariis sanatio adhibetur. et si ventrem minime fecerit, acriore clystere deducendus erit. dehinc iugulos et thoracem et a tergo inter scapulas usque ad cervicem oxyrodino id est aceto et rosaceo oleo ex lanis sucidis embrocabis, in hieme calide aestate frigide, et oportuno tempore loca scilicet supradicta ex palmulis et murtae siccae tenuissimis pollinibus et hordei polline cum sufficiente melle et aceto concoctis cataplasmabis. nec non etiam cucurbitas stalticas id est constrictorias thoraci et dorso multa cum flamma conglutinabis. etiam et gutturis partem sub mento, quam Graeci antereona vocant, novacula rades, et carnibus palmarum et amomo et hypoquistidis suco et mastice adiuncto modico melle concoctis pyriama confectum appones, ⟨aut melle concocto⟩ et herpyllo herba | *p. 185* admixta aloe similiter appones. aut dia iteon medicamentum

1 ut se . . . reficiant *g*: ut . . . reficiantur *cp*. decimam *gc*: XI *p*. 2 a *gc*: *om. p*. ipsorum ciborum q. *cp*. 3 oportet esse *g*: sit *cp*. 4 sterea *gp*, ſt'ña (e supra) *c*. queque *g*: qȝ q̄ *c*, q̄ȝ que (quecunque) *p*. 5 cum — adhibetur *gp*: *om. c*. 8 Oxyrodinon *g* (—no *cp*). 9 ex *c*: et *g*, cum (c̄) *p*. 10 calide *gc*: —dis *p*. frigide *g*: —da *c*, —dis *p*. loca scilicet ex supradictis *gc*, loca supra dicta *p*. 11 ex (*sic*) murtę siccę *g*, et mirta sicca *cp*. pollinibus tenuissimis *p*, pollinis tenuis *c*. 12 pollinē *g*. sufficiente *g*: —ti *cp*. 15 et torso *g* (*cf.* ꝗ,ōſo *p id est* et orso *p pro* et dorso *p*ᶜ). 15 mento *g*, mentu (*sic*) *cp*. 16 antereona *g*: antereon *c*, theredam *p* (*cf. Cael. Aur. p. 388. 383*). 17 ypoquistidis: *sic gcp*. masticae (= ce) *g* (—c̄ *p*). 18 concocto *gcp*. em(om *p*)pirisma *gcp*. 20 aut melle concocto: aut (ȧ) mellis concocte (cotē *ante corr. qui scr.* ꝯcōtē *deletis lineolis suprascriptis*) *p*, *om. g* (*ubi* appones et herpillo) *et* (*cum seqq. usque ad v. 20* appones) *c*. et herpillo (—la *p*) — 20 appones *om. c*. amixte *p*. 20 aloen *g*. dıa theon *g* (thahitheon *c*).

linteolo densum inductum appones. aut certe dielectru trociscum aut trigonum admixtis palmulis calcatis, patetoe a Graecis appellantur, similiter appones. dandum etiam et dia codyon singulariter aut suco polentae aut oryzae admixtum. vel catapotia tussicularia quae Graeci bechica vocant vespertino tempore cubaturis id est euntibus dormitum dabis. aut trigonum trociscum similiter vespertino tempore cum calida aqua dabis, si tamen ventris constrictio aut in infantibus aetas minime impedierit. oportet etiam calenti anagargarismate uti ex decoctione palmularum et lenticulae et rosae vel ficorum siccarum: aut siliquas graecas dulciores mittes et uteris.

trociscus a Graecis ypocapnistos appellatus id est suffumigatorius, conveniens maxime hiberno tussientibus ad desiccationem humorum, maxime ad longi temporis tussiculas, quas Graeci chronias bechas vocant. recipit autem sandaracae et turis partes binas, medullae cervinae et murrae partes singulas. tundes sandaracam et cernes, murram vero et tus separatim teres et cernes. dehinc simul omnia cum cervina medulla in girba mittes et in

1 linteolo *gc et ante corr.* (—lū) *p.* densum *gp*: denso *c.* dielectrum *gp*, dieleti *c.* 2 admixtum *gp*, —to *c.* calcaticis *g*, —ticus *c et* (u *ex corr.*) *p.* pateton . . . appellatum (—tur *p*) *gcp.* 4 dicacodion (*sic*) *g*, diacodion *cp.* orizae (—ze) *gcp.* 5 catapotias singularias (*sic*) quas *g*, catapotia singularia quae (ꝗ *c*, q̈ *p*) *cp.* 6 cubaturis (—toriis *sic g*) id est *om. p.* cubaturis — (*v.* 8) tempore *om. c.* 9 in *om. gcp.* 10 calentiano (*sic*) garg. *g*, calenti garg. *p et* garg. calenti *c.* 11 piꝝ ſicꝝ *g*, piarum siccarum (pıaꝝ ſıccaꝝ *c*) *cp.* siliquas grecas *c*: siliquae grecae *g*, filicas grecas *p.* 12 mittis *gcp.* 13 y(i *c*)pocapnistus *gc*, ypoconicus *p.* 13 appellatur *g* (—tus *cp*). 14 suffumatorius. Conveniens *g*, subfumigationibus conveniens *c*, suffimigatori (*sic*) conveniens *p.* yberno *g*, i(ī *p*)berno *cp.* 16 chronias bæccas *g*, trozenas bacas *c*, cronias becas *p.* ℞ *cp.* 17 partes *cp*: *om. g.* 18 mirrae *g*, mirte *cp.* 19 mirram *gp*, miram *c.* 20 in girba (girua *c*) mittis *gcp.*

unitatem ut sibi bene misceantur tundendo coges, et exinde in magnitudinem lupini trociscos finges. et prima die cacabo novo septem trociscos carbonibus superimpones et operies ita ut operculum modicum foramen habeat quod minorem calamum habeat, et per eum fumum in ore is qui curabitur excipiat, tam diu quam talem colorem habeat flegma qualis est medicaminis. et observa ne ex aliqua parte cacabi fumus exeat nisi in os. hoc facies per septem dies, et post fumum exceptum dabis conditi tepefacti potionem unam, ita ut his diebus holera olivas caseum impensas recentes legumina et balneas non tangant. carbones etiam de gufione vitis facies. sed si forte | raucedo aut asperitas fuerit arteriae, vespertino *p. 186.* tempore arteriacam euntibus dormitum sub lingua continendam dabis, et cum defluxerit paulatim sub ipsa esucatione transvorandam mandabis, et sanabis. cuius vero arteriacae confectio talis est. croci scr̄ VI, gliquiritiae scr̄ XVIII, draganti scr̄ XII, piperis scr̄ IIII, spicae in-

1 cogis *gcp*. et *cp*: ut *g*. 2 fingis *g* (*p*, ſingl'ıs = singulis *c*). et — trociscos *om. c*. 3 septem *g*, VII *p*. —ponis *gcp*. 4 operis *gcp*. 6 is (≣ıſ *g*) *gp*: hiis *c* (*ut* his *ante corr. g*). curabitur *gc*: —ratur *p*. tam diu quam ⟨diu *add. g*[c]⟩ *g*: donec *c*, tam diu donec *p*. 7 flegma *c*: flecma *g* (fl'a *p*). qualis et medicaminis *g*, qualem (—le *p*) et medicamen (—m̄) *cp*. 8 nisinos *g*. facis *gcp*. hoc *g*: hoc autem *c*, et hoc *p*. 9 septem *g*: VI *c*, VII *p*. 10 ti(e *corr.*)pifacti *g*. holera *g*: olera *cp*. 11 impensas *g*: īpenſan *c*, ēpēſa *p* (*cf. Anthimus 36*). legumen *gcp*. balneas *g*: balneum *c*, balnā *p*. 12 degufione *g*: deguſione *cp*. vitus *ante corr. g*. facis *gcp*. 14 arteriaca *g* (—cā *cp*). 14 sub lingua *cp*: oblinguam *g*. 15 sub (*cf. c. 34 fin.*): subinde *gcp*. ipsam esucationem *g*, i. exutacionem *c*, i. effusionem *p*. 16 transvorandam (*gp*[c]) — sanabis *om. c*. vero *gc*: *om. p*. 17 ſcrpt (*deinde* ſcr̄) *g*, ſcrip̄ *c*, ʒ (∋ *quinquies supra scr. corr.*) *p*. croci *g*: c̄c̄ (et̄ *c*) *cp*. Gliquiritiae *g*, Elincie (*sic*) *c*, lıq̄r *p*. 18 XVIII *gp*: XV in *c*. draganti *gp*: tracanti *c*. piperi *g*.

dicae scr̄ II coliculi suco colliges et facies collyria in modum fabae aegyptiae et in sole siccabis. |

p. 182 sup. (post excludendas).

XXXIIII. Ad tussim aridam.

Tussis arida a Graecis xerobeches appellatur, et agnoscitur quotiens cum parvo flegmate et faucium tensione et gravedine et nimia thoracis constrictione ex viscosi flegmatis infusione nata, quam Graeci catarrian sive catarrun vocant. aliquando et a tergo dolorem inter scapulas sentiunt, quod Graeci metafrenon dicunt. contingit frequenter ex antecedenti perfrictione aut e contrario adustione. etenim omnis frigor cerebro humorem flegmaticum nutrit, identidem nimius calor ex calefacto cerebro humorem supradictum ad inferiores partes liquefactum dimittit.

in curationibus vero oportet in ipso initio penicillis calidis id est calida aqua expressis sub mento gutturis partes, quas Graeci antereona vocant, alterna vaporatione mutare. etiam et ori patenti et naribus penicillos supradictos calidos congruit laborantibus applicare, et eos admonere ut ad semet ipsos spiritum vaporis rapiant, quo possint interiora corporis membra, quae Graeci moria vocant, relaxationis indulgentia relevari. post haec et anagargarismata erunt offerenda ex aqua mulsa calida et decoctione fici et ysopi aut ex decoctione origani et thymi et gliquiritiae et his similia.

1 co(au *cp*)liculi *g*. colligis et facis *gcp*. colliria *gcp*. 2 aegyptiae *g*, egiptie *p*: egipciace *c*. *sequitur in g cap.* Ad tumorem faucium (XXXV). 3 Ad tussem aridam *g* (*et ind. p*): Ad tussim siccam *cp*. 4 arida *c*: sicca *p*, *om. g*. xerobeches *(pl.) g*: xerobetas *p*, yerobeches *c*. 6 ex: et *gc*, fit ex *p*. 7 catereon (catereo *c*, catareon *p*) sive catarrum *gcp*. 9 ꝗ (quod) *cp*: quem *g*. 10 perfricatione *p*. 11 frigdor *cp*. nutrit. Identidem (*sic*) *g* (*p*, *sine interp. c*). 13 dimittit *gcp*: deponit *Petr*. 15 mentum (*sic*) *gcp*. 16 anthereona *p*, antrema *c*. 18 ammonere (immunere *c*) *sic gcp*. 20 morian *g*. 22 et (dec. f.): ex *gc*, et ex *p*. 23 ficus *c*. ex *om. c*. 24 gliquiriciae *g*: gliricie *c*, liq̄r *p*. similia *g*: —libus *cp*.

sin vero glutinosum flegma, quod Graeci collodes vocant, ingenti conatu de thorace ferri senseris, oxymel ieiunis dabis. et conficitur sic. mellis optimi duas partes, aceti acrioris albi partem unam cum puleio et radicibus apii viridis pridie infusis lento igne simul coques, donec mellis crassitudinem mediocrem sumat. tunc ab igne tolles et per linteolum mundum expressum liquabis et exinde coclearium aut duo singulariter vel cum apiata calida dabis.

sin vero aspero vel mordaci humore | cum strictura *p. 183.* tussis fuerit commota, faeni graeci sucum dari oportet. est enim lenificae virtutis, qui valeat humoris asperrimi lenire qualitatem et stricturae querelam relaxando mitigare. et conficitur hoc modo. accipies faenum graecum purgatum et aqua dulci lavabis ut terrosa careat qualitate. tunc supra tenuissimos carbones leviter coques, ut omnem acredinem deponat, et secunda aqua mutabis defusa priori, et iterum coques ita ut ipsa decoctio glutinosa in similitudinem coloris vini redigatur. tunc ab igne tolles et per linteolum mundum liquabis, et dabis ieiunis ex ipso suco calicem unum mediocrem admixto mellis despumati cocleario uno. et si forte adhuc minime fuerit soluta thoracis constrictio, inter scapulas circa spondyli locum praevaporatis partibus scarifabis et per cucurbitae raptum competentem sanguinis quod relaxationi faciendae sufficiat

1 sin *gc*: si *p*. coliode (—dē *p*) *gcp*. 2 oximel *g*, ex melle *c* (huius oximellis confectionem *p*). 3 et *g*: quod *c*. duas partes *g*: partes II *cp*. 4 acoeti *g*. radicibus a. viridis (viridibus *c*) p. infusis *cp*: radices a. virides p. infusas *g*. 7 expressum *cp*: et pressum *g*. 10 sin *gc*: si *p*. stictura *g* (*ut supra p. 72, 6* constictione). 11 foeni *g* (fenu *cp*). 12 qui (ꝗ *c*) *gc*: que (q̄) *p*. 14 foenu (—ni g^{c}) grecum *g*, fenugrecum *c*, fenugreci *p*. 16 leuiter *g*: leniter *cp*. 17 secunda aqua (*sic*) *gcp*. defusa — (20) liquabis *om. c*. priori (*sic*) *gp*. 23 spondili (—lii *c*) *gc*: spondiliorum (loca) *p*. 24 scarificabis *cp*. cucurbitem *g* (—te *cp*). 25 competenter *c*. sanguinis: sanguinem *gcp*. quod *gc*: qui *p*. rel. faciendi sufficiendae sufficiat (*sic*) *g*, rel. sufficiat (*med. om.*) *p*.

detrahes. etiam et ventris egestionem si non fuerit blando clystere provocabis. dehinc transactis tribus post scarifationem diebus si forte aliqua praecordiorum tensio digitis palpantibus occurrerit, tribus seminibus cataplasmabis, nam Graeci trispermon vocant, id est ex lini semine contuso partes duas et hordei et faeni graeci pollinibus partes singulas, mellis et olei dulcis et aquae quod suffecerit in uno coques, et cataplasmabis. et postquam tuleris cataplasma, maxime hiemis tempore molli lana loca tutabis et fasciabis. post haec omnia et postquam cataplasmatis dies expleveris, epithima dia spermaton appones, aestate vero dia melilotu epithimate uteris.

aliud ad siccam tussim. irin illyricam decoques in aqua dulci usque ad tertiam partem, et in ipsa decoctione ad modum calicis minoris addes mellis despumati quod suffecerit, et ieiunis potui dabis.

confectio electuarii tussiculis aridis et ad raucedinem conveniens. recipit autem lini seminis torrefacti et amygdalae | *p. 184* amarae desquamatae et leviter torrefactae et gliquiritiae suci omnium quattuor paria pondera. singillatim

1 et *cp*: *om. g.* blando i. leni clistere *p.* 2 Dehinc *g*: Deinde *cp.* scari(cari— *sic g*)ficationem *hic etiam, g.* 6 semine contuso *p*: seminis contusi (—sis *g*) *gc.* duas: II *p.* et ordei — singulas *om. c.* foeni *g* (feñ *p*). 8 sufficerit *cp et ante corr. g.* 10 tutabis *gc*: tūbabis *p* (*cf. supra c. 28*). et fasciabis *om. c.* post haec omnia: *om. cp.* Post haec omnia et cataplasmatis d. *g*, et postquam (omnes *add. p*) cataplasmatis d. *cp.* 11 epithima *gcp.* 12 diamel(ll *p*)ilotum *gp* (melliloto *c om.* dia). epithima *gc* (epith'ate *p*). 13 tussim *cp*: tussem *g.* I(u *c*)risil(ll *cp*)iricam *gcp* (*cf. Th. Prisc. p. 94*[d]). 14 in ipsa decoctione *gp* (—am —em *c*). 15 a. m. unius calicis *c.* dispumati *cp.* 16 sufficerit *p et ante corr. g*, sufficit *c.* ieiunū (*i. e.* —no) *c.* 17 et raucedini *p* (et ad r. *gc*). 18 recipit *g*: ℞ *cp.* amigdalae amarae descemate *g*, amigdal' ama. desquamati *p*, amigdalarum amararum descamatarum *c.* 19 leviter *g*: leniter *cp* (*cf. supra p. 73, 16*). torrefactę *g*: —ti *p*, —tarum *c.* glyquiriciae *g*, gliquiricie *c*, lıq̄r *p.* 20 omnium quatuor *gc*: *om. p.* singillatim *g* (singilatim *c*): singula *p.*

teres et sic in uno commiscebis et addito melle cocto in unitatem coges, et exinde in modum unius avellanae dabis ut in ore contineant aegrotantes et paulatim exucando transvorent. sin vero gliquiritiae sucum non inveneris, ipsam gliquiritiam mittes et uteris. |

XXXV. Ad tumorem faucium. p. 186.

Secundum veteres medicos quattuor distantias cum suis vocabulis habere uva ostenditur. nam si fuerit rotunda in similitudinem acinae, stafyle a Graecis appellatur, quam nos uvam dicimus. item si fuerit longa et tenuis et in folliculi sui summitate plurimum humoris habuerit, cionis appellatur. identidem si grossa vel vastior fuerit ut robustitate sua faucium impleat partes, gargareon appellatur. nam Hippocrates senior in suo prognostico sic ait „gargareones periculosae ad incidendum vel exsecandum, quanto magis fuerint rubriores et grandes. etenim tumor eisdem locis nascitur et sanguinis incessabilis fluxus efficitur. sed oportet in eodem tempore non solum ipsam uvam appositione medicamenti attenuare, verum etiam quibuslibet modis subinanire ventrem. sic enim innoxie chirurgia adhibetur et metus praefocationis praeteritus est". item alia dicephalos appellata vel bicapita, quae rarius nascitur et innoxia esse probatur, si quidem hu-

1 commisces *gcp*. 2 cogis *gcp*. unius *om. p*. 3 exudando (*sic*) *g*, exsuccando *p*: gluciendo *c*. 4 sin *gc*: si *p*. gliquiritiae *g*, glicirize *c*, lıq̅r̅ *p*. 5 gliquiriciam *g*, lıqrıtıā *p*: *om. c*. 9 stafile *gp* (scafile *c*). *cf. Gal. XII, 972 (960. 971 sq.)*. 10 si *cp*: *om. g*. 12 cyonis *g* (cıoīs *p*, tionis *c*). vel astior (*sic*) *g* (vastior *cp*). 14 hypocrates *g* (ypocr. *cp*). *v. Hipp. I, 115 Lips. (citat etiam Galenus XII, 971)*. 16 lubriores *g*, rubiores *c*: rubicundiores *p*. 17 eisdem *g*: in hisdem *p*, in (locis) *c* (in isdem *Petr.*). 19 appositione medicamenti *p* (*ex corr.*): appositionis (—one *c*) medicamento *g*(*c*). 21 preterıt⁹ ÷ *g* (p̄t'ıt⁹ē *p*): preteritur *c*. 22 dia coe(ce *cp*)phales *g*(*cp*). *apud Petroncellum c. 31 p. 209* (si robusta et vehemens extiterit piclosis dicitur) *sic quarta inducitur ἐπιγλωσσίς*. vel *g*: i. (id est) *cp*.

morem ex se dimittens in utrasque partes faucium spargat et non per medium destillando pulmonis altitudinem laedat, sicut ceterae uvae faciunt. propter ea chirurgia prohibetur.

curationis vero tempore in ipso initio ad uvas tumentes et summissas, quas Graeci cechalasmenas vocant, et tumentibus faucibus uti oportet dia pityrou anagargarismate, id est ex cantabro. et conficitur sic. cantabrum non nimis calcatius tenui linteolo illigatum mittes in cacabo fictili et novo aut certe aeneo stagnato et adiecta
p. 187. dulci aqua addes | siccam rosam et palmulas pingues ⟨et⟩ lenticula admixta sales alexandrinos. omnia ad modum mittes, et coques donec lenticula coquatur. post haec ipsum sucum liquabis. bene temperatum et non viscosum nec iterum nimis aquatum efficias, et addito modico melle despumato gargarizandum patientibus dabis non nimis calidum neque iterum frigidum. etenim si frigidum fuerit, tumentibus partibus manifestatur esse contrarium. iterum si nimis calidum fuerit, loca fervore accensa inurit. sed sufficit tantum ut secundum tactum teporem habeat lactis, quod Graeci galactodes vocant.

diachrisma stomaticon id est inlinimentum ori con-

2 destillandum *g*, distillando *cp*. 5 thaias menas *g* (taias meās *p*), thalasmenas *c* (*i. e.* κεχαλασμένας *Gal. XII, 944 etc.*). 6 Diapitirona gargarismate *g*, diapitiron garg. *c*, diapetiron anagarg. *p*. 8 calcatius *gc*: calcatum *p*. illi(ili *c*)gatum *gc*: ligatum *p*. mittis *gcp*. in cacabo . . . stagnato: *sic gcp*. 9 certe aeneo (eneo *c*) stagnato *cp*: certe plumbeo vel stagneo vel eneo *p*. 10 dulcia quae *g* (dulci aqua *c*, aqua dulci *p*). siccam rosam *g*: rosam siccam *cp*. et *om. c et mox gcp*. pingues (*om. c*). lenticula et mixtas (mixas *c*, mtas *p*) *gcp* (l. admixta *Petr.*). 15 ut gargarizandum *g* (gargarizato *c*, —zando *p om.* ut). n. n. dabis (*iterum*) calidum *c*. 16 frigidum . . . contrarium (*sc.* anagargarisma) *sic gcp*. 19 sufficit tantum (tm̄ *c*) ut *gc*: *om. p*. 20 galactodes *g*, galatodes *c*, colotodes *p* (*cf. Aurel. c. 14*). 21 diacrissime *g*, diacrisme *c*, diacrisma *p* (*cf.* διάχριστοι στοματικαὶ *vel* διάχριστικὰ *Galeni XII, 938 sqq.*). stomatice (tomacie *hoc Galeni fuit a Galeno primo traditum* (XII,

veniens. et appellatur e dia ton carion, faciens ad digerendos tumores et praefocationes antiadum. et recipit nucum viridium corticis sucum per linteolum mundum liquatum. quem molli igne coques usque ad tertiam partem et tolles ab igne et dimittes ut infrigidet. dehinc in mortarium marmoreum refundes et admiscebis mellis leviter despumati similem quantitatem, et addes croci et murrae et hypoquistidis suci quod suffecerit, ita ut murrae et croci singulas partes mittas et hypoquistidis suci dimidiam partem, et uteris.

confectio crocati faciens ad faucium fervidos sive rubicundos tumores. accipit autem rosae floris et croci scripulos binos, nucleos pini septem, uvae passae enucleatae numero novem. teres cum melle despumato et modico passo, et inlines.

905) *πάντων ἄμεινον* (905 *et χρησιμώτατον* XIV, 360). illimentum (illimtū) *p ante corr.* (ni) *gp*, inlinimtū *c*. 1 ediaton carion *g(p)*, ediato|netron *c*. digerendos *cp*, dırıendos (*i. e.* dirigendos) *g*. 2 antiadum *g*: antea datum *c*, ātʿia♃ (arteriarum) *p*. et recipit *g*: ℞ aut̄ *c*, ℞ *p*. 3 linteolum mundum. molli igne *etc.* *g*, l. m. ī quātū quē moli igne *c*, līteolū ^(mūdū) colatn̄ıdū (*i. e.* l. m. colatum) m. i. *p*ᶜ. 5 et *gp*: postea *c*. et dimittes (—tis *g*ᶜ) *c*: *om.* *p*. infrigidet *g* (infrīdet *c*): frigescat *p*. 6 admisces *gp*, adungues *c*. 7 dispumati *cp* (*item infra*). similem (ꝑtem *pro* parem *c*) q. *gc*: tātūd' *p*. et *gp*: post *c* (*cf. v. 5*). murrae *g*: mirre *p*, mirā *c*. 8 ypoquistidę *g*, —des *c*, —dos *p* (*supra scripsit g*ᶜ i. rosę ħ est sentica). 8 quod — (9) suci *om.* *p*. sufficerit *ante corr.* *g*. mirrae *g*, mirre *c*. 9 ypoquistidę *g*, postquistide (*sic*) *c*. 11 crocati: *cf. similia apud Gal.* XII, 945. 12 Accipit autem *g*: ℞ autem *c*, ℞ *p*. floris *gp*: —res *c* (florum *Petr.*). et croci *g*: ⁊ c̄c̄ *p*, ecce (w supra) *c* (et cere *male ed. Petr.*). 13 scr̄p *g* (scrpl'os *c*): ʒ *p* (϶ *supra scr. p*ᶜ, *ut antea*). pini *cp*: pinos (*sic*) *g*. septem *g*: VIII *c*, VII *p*. uvae passe enucleatę *g*(*c*), uvas passas et nucleatas *p* (uve passe nucleorum *Petr.*). 14 numero *gc*: *om.* *p*. novem *gc*: VIIII *p* (*Petr.*). 15 inlinis *ante corr.* *g*, illinis *g*ᶜ*cp*.

confectio anthera a Graecis appellata, optima ad uvam desiccandam et ad omnia quae in ore nascuntur. recipit croci murrae crocomagmatis aluminis scissi gallarum rosae floris omnium specierum sex drachmas singulas, sandaracae iris illyricae cyperi omnium trium drachmas binas. tundes cernes et teres diligenter, et uteris aliquando sicco aliquando admixto melle.

XXXVI. Ad ulcerationem faucium.

Ulceratio faucium si cum febre acuta in aegritudine contigerit, pessima et exitialis ostenditur, maxime si p. 188 grandis | et scara fuerit nata. est iterum alia ulceratio praeter febrem acutam, quae inter acra oris spatia efficitur alba vel nigra aut certe cinericio colore fuscata, quam tefroden vocant. et appellatur a Graecis consuete aptha, quam nos oris coctionem dicimus. et est deterior vel mortifera in infantibus brevissimis lactantibus ob teneritudinem aetatis illa quae fuerit alba in similitudinem

1 anthera *g* (āt'ra *c*, ātheȓa (ro) *p*ᶜ). *cf. Gal. XIII, 839 (ex Andromacho). eandem antheran* „quae omnibus nota est" *habent Theod. Prisc. 1, 15 p. 16 et ex Sorano Galenus XII, 957.* 4 omnium specierum sex dragmas (VI dıcıt̃ *pro* dr̄ *ut saepius c*) singulas *gc*: an̄ . ʒ . I. *p.* 5 irisiliricae *g*, ıns̄ (*om.* ill.) *c*, yrisill' *p.* cy(i)peri *g*(*c*): quiperi (qp̄ı) *p.* omnium trium drag̅ (dr̄ *c*) binas *gc*: an̄. ʒ II. *p.* 6 tundes. cernes. et teres diligenter et uteris *g*: tundes et cernes et uteris *c*, teres et cernes et uteris *p.* 7 sicco: ξηρῷ *Sor. ap. Gal.* admixto (d *in ras. g*ᶜ) *g.* 8 *rubr. mai.* (*quasi novi capituli*) *in g* De ulceratione faucium, *sine rubr. p*, Ad ulcera faucium 36 *c* (Ad ulcerationem f. *ind. p, om. ind. c*). 10 exic(t *p*)ialis *gp*: exiciabilis *c.* 11 et (&) scara *gp* (*et supra g*ᶜ i. coadunatio): ex scara *c* (cum scara *Petr. cf. infra p. 79, 4*). nata est. Iterum *gp* (*sine interp. c*). 12 inter acra: inhacra *g*, intra | *c*, in interiora *p.* 14 tefrode (teſrode *c*) *gcp.* consuete a grecis *cp.* apthes *g*, abthes *c*, aptes *p.* 15 et est *g*: ut est *c*, et *p.* 16 brevissimis *gc*: parvulis *p.* teneritudinem *gc*: teneritatem *p.*

granorum minutorum siliginis, maxime si et caput linguae obtinuerit.

in curationibus vero si grandis fuerit ut supra diximus faucium ulceratio cum scara, ut etiam cum rubore sub mento in gutturis parte ostendatur, quam antereona vocant, et si fuerit is qui curabitur aetate perfectus, flebotomiam adhibere oportet ita ut secundam detractionem facias, quam epaferesin vocant. et si ventrem non fecerit acriori clystere deducendus erit, in infantibus vero balano uteris. dehinc ipsis locis patientibus dia chartu medicamentum admixto modico melle inlines. et sinendum ut sibi saniando scarae cadant, ne abstractione violenti emeatus emorroidis sequatur.

alia confectio oralis, quam Graeci stomaticen vocant, faciens ad putredines et scaras. caninum fimum album colliges et siccabis. fit autem hoc, si ossa bubula sola ante diem vel biduum canes manducantes custodias. ipsum

1 granorum minutorum *c*: grandiarum minutiarum *g*, grandium (*Petr.*) minutarum *p*. filiginis (*sic*) *g*. *post* siliginis *add. p*: quod germatum (*sic ante corr.* gremiatum p^c) dicimus. 3 fuerit — diximus *om. p*. 4 ulceratio ufchararet etiam c. r. *c*. c. r. sub mentom (*sic*) gutturis partes ostendat *g*, c. r. sub mentum (m̄tū) in gutturis partes ostendatur *c*, (ut etiam) ruborem sub mento in g. partes ostendat *p*. 5 quam *g*: quas *cp*. 6 is *g*: his *cp*. 8 epaferesin *g*, apoforasim *c*, e̊pafarasin *p*. 9 acriori (*sic*) *gcp*. balanu (*sic*) *g*, —no *c*: balneo *p*. dia cartum *g*, —to *p*, dicatarum *c*. 11 āmixto *g* (amixto *p*), adm. *c*. in(l g^c*c*)linis *gp*(*c*). 12 saniando *gp*: sanando *c*. abtractione violentię metus. emamorroidę (*sic, et supra* g^c ema sanguis dr̄) *g*, abstractione violentie meatus hemoroide *c*, adtractione violenti humoris metus emō|ıd' *p*. 13 sequantur *c*. 14 quam greci *om. g* (greci *om. p*). stomaticen (—cē *p*) *gp*, stomatiche *c*. *haec Musae primi fuit sec. Gal. XII, 955. 956.* 16 colliges *c*: —gis *gp*. hoc *gp*: hec *c*. bubula *c*, —le *g*: bubulina *p*. 17 ante — custodias *g et* (*ubi* carnes) *c*: ante diem comedet (—derit p^c) et custoditus fuerit *p*.

vero fimum combures et exinde mittes dr̄ II, croci et costi dr̄ singulas, mellis quod suffecerit.

levissimae autem ulcerationi sufficit, si et antheran cum melle inlinies. sin vero aptha fuerit in ore id est oris coctio, lac asininum singulariter aut certe caprinum admixto modico passo frequenter dabis coluendum, et magis si nigra fuerit aptha. sed si forte nimis sordida cum putredine apparuerit, ervi pollinibus tenuissimis admixto melle deterges ex leptospathio ferramento licinio involuto, et postquam deterseris, vinum tepefactum coluendum dabis, in quo ante fuerit decocta rosa sicca et murta sicca et olivae folia viridia. post haec medicamentum siccum appones, cuius medicamenti confectio talis est. facit enim ad universas apthas nigras et albas et ad universa

p. 189 quae | in ore nascuntur. accipit autem balaustii et corticis de granata sicca dr̄ octonas, gallarum et folii optimi dr̄ quaternas, aluminis scissi et mastices dr̄ singulas. quae sunt tundenda tundes et quae terenda terun-

1 vero *g*: ergo (go *c*, g̊ *p*) *cp*. mittes *c*: —tis *gp*. drag̅ (dr̄ *c*) . II . *gc*: ʒ. II. *p*. 2 drag̅ (dr̄ *c*) singulas *gc*: an̄ ʒ . I . *p*. sufficerit *g*, suffic̄ *c*. 3 ulcerationis *g*. anthera *cp*, antera *g* (*et supra g*[c] i. sauina brateus). *cf. ad p. 77, 8.* 4 inlinies *g*: illinire *c et* (*om.* si et) *p*. sin *gc*: si *p*. asthes *g*, anthes *c*, athes *p*. 6 ammixto *g*, amixto *cp*. 7 asthes *g*, apthes *cp*. 8 ervi: herbi *gcp*. ammixto *gc*. 9 ex lecto spatio ferraliⁿⁱclnıū involuto *g*, ex lepto spacio feramento liniciū inv. *c*, ex lec̣ᵖto spatō ferramento licinio inv. *p*. 11 et mirta sicca *p*, & murta sicca *g*[c]: *om. gc*. 12 viridis *g*, —da *c* (oliva florida viridis *c*). 14 asthes *g*, apthes *cp*. 15 Accipit autem *g*: ℞ autem *c*, ℞ *p*. balaustium (*supra g*[c] C. folia) *g*, balaustie *cp*. et *om. cp*. 16 cortice de granata sicca *g*, corticis granati sicci *c*, cortic̄ granaᵒ♃ *p*. drag̅ (dr̄ *c*) octenas *gc*: an̄ ʒ . VIII. *p*. gallarum: *supra g*[c] ſaluuncø. 17 drag̅ (dr̄ *c*) quaternas *gc*: an̄ ʒ. IIII. *p*. masticis *g*, —c̄ *cp*. drag̅ (dr̄ *c*) singulas *gc*: an̄ ʒ. I. *p*. 18 quae — reservantur (q. tundenda sunt tundis . . . teres . . . in vino . . . reservatur etc. *sic c*) *gc*: tunde et tenuissime cerne et in vino commixta usui reservetur *p*.

tur, et sic tenuissime creta et in uno commixta usui reservantur.

XXXVII. Ad synanchicos.

Synanchica igitur passio nomen accepit ab eo quod nimio tumore summitatis gulae vel faucium sive locorum quibus nutrimenta transvorantur, interius atque exterius, cum difficultate transvorandi praefocationem faciat acutam et iugiter spirationem patientibus neget — nam Graeci continuam vel iugem syneci appellant, et similiter ut laqueo strangulatos interficiat laborantes, cuius laquei suspendia Graeci anchonas vocant, unde iterum synanchica passio nominatur. et sunt differentiae passionis duae. una est quae cum ingenti tumore supra dictorum locorum visibus manifestatur, alia vero quae sine ullo tumore efficitur, sensibus cognoscitur tantum cum minime et difficulter transvorare coeperint aegrotantes. ipsam denique veteres passionem peiorem atque noxiam adseverant, siquidem ad pulmonem faciat decursum et tertia vel quarta die praefocationis ingerat necem. contingit autem medio aetatis tempore corporibus frequenti catarro temptatis, item ex vinolentia vel nivatis potionibus aut si quis post perfrictionem conceptam derepente calidis nimis usus fuerit lavacris.

3 De sinancicis *g*, Ad sinanticos ca^{m} 37 *c* (Ad sinanchicos *ind. p*), De disinteria *sic p* (sinantica *ad v. 4 p^{c} in marg.*). 4 igitur *g*: autem *c*, *om. p.* 5 nimium tumores *g*, nimio tumore *c*, cum n. t. *p.* faucium locorum. sive (sine *c*) quibus *gc*, faucium vel locorum quibus *p.* 7 facit (fac̄ *c*) *gc*, faciāt *p.* 8 iugiter sp. *cp*: iugiter sive continuam sp. *g.* 9 sinecim *gp*, sinetis *c.* laqueos transgulatos *g*, laqueos stranguilatos *c.* 10 interficiat *c*: —cit *gp.* 11 anconas *gc*, anthonas *p.* iterum *gc*: *om. p.* sinancica *gp*, —thica *c.* 14 s. tantum cognoscitur *cp.* 18 faciat *g*: fac̄ *cp.* III. vel. IIII. *cp.* 19 inferat *c.* 20 catarru *g*, cataro *c.* temtatis *g* (tentatis *c*). violentia *gcp.* 21 perfrictionem (i. dot. *supra g^{c}*) *g*: perfricationem *p*, frigicōnem *c.* 22 derepenti *gp^{c}*, —te *g^{c}c* (—ta *ante corr. p*). calido . . . lavacro *c* (lavacra *p*).

curationis autem tempore oportet in principio, si una pars faucium tumuerit, ex ipsa parte, quod Graeci catixin vocant, in brachio flebotomare et sufficientem sanguinem detrahere. sin vero in utrasque partes faucium uberior se tumor infuderit cum rubore igni sacro simulante, quod Graeci erysipelatodes vocant, in ambobus brachiis venas incides, si nimis plenae apparuerint, quo
p. 190 possit proximis | locis sanguinis detractione facta relaxatio tumentibus ministrari partibus. sin vero senilis aetas aut infantilis aetas, quod equidem rarius in ipsa infantili aetate contingit, flebotomi usum prohibuerit, a tergo inter scapulas circa spondyli locum cucurbitam conglutinabis et addita scarifatione competentem sanguinem detrahes. et si ventrem non fecerit, acriori clystere deducendus erit. dabis etiam et mulsam gargarizandam ex decoctione puleii confectam vel illud quod dia pityrou vocant id est ex cantabro, cuius confectionem superius ad tumores faucium scripsimus.

diachrisma, hoc est inlinimentum, quod appellant dia ton chelidonon, id est ex hirundinibus, faciens ad synanchen et ad universos tumores faucium, et sordida ulcera in ore bene depurgat. recipit autem hirundinum

2 quod *p*: quam *gc*. 3 cat ixin (*καθ' ἴξιν* vel *κατ' ἴξιν* *Gal.* XI, 92): atexin *gp*, antearin *c* (cubiti venam *Aetius 8, 47*). 4 Sin *g*: si *cp*. 4 faucium partes (utraque f. parte *p*) *cp*. 5 igni acro *g*, ignis aquā *c*, igne (*sic*) sacrum *p*. 6 herisipelatodes *g*, erisipi(pa *c*)latodes *cp*. 8 possint *gc* (—sit *p*). 9 t. partibus ministrari *cp*. Sin *gc*: Si *p*. 1 etas (*alterum*, *ut mox* etate) *om.* *p* (*non gc*). equidem *g*: quidem *cp*. 12 spondilocum *ante corr.* *g* (spondili l. g^{c}*c*, spondiliorum loca *p*). 13 scarificatione *cp*. 15 gargari-(garari *g*)zandum (*sic*) *gc*, ad gargarizandum *p*. 16 diapitiron *gc* (diapeīdıō *ante corr.* *p*, diapitiricō p^{c}). 19 Diaclisma *g*, Diadisma *c*, Diaclima *p*. hoc est inl. (illimentum *p*) *om.* *c*. 20 diaton(to *p*) cae(ce— *cp*)lidonon *gcp*. *cf. Gal. XII, 359 et Asclepiad. ap. Gal. XII, 942.* 21 sy(i *p*)nances *gp* (asmances *c*). faucium tumores *cp*. 22 ℞ (*om.* autem) *cp*.

agrestium exustarum ℒ I, croci dr̄ II, spicae indicae et murrae dr̄ singulas, mellis despumati partes duas, passi cretici partem unam. oportet autem pullos hirundinum parvo sale aspergere et in olla fictili crudos mittere et sic opertos exurere.

etiam et penicillos calida aqua expressos ori patientis et naribus alterna mutatione oportet iugiter applicare, cum admonitione ut ad semet ipsum aegrotus spiritum vaporis rapiat, quo possint interiora membra a Graecis moria appellata relaxationis medelam percipere. et sub mento gutturis partes, quas Graeci antereona vocant, tribus seminibus in aqua mulsa concoctis cataplasmabis, id est ex faeni graeci polline et tritici et lini semine. dehinc et cerotarium confectum visceribus vel ventri appones. recipit autem ceram et butyrum et adipem taurinum, vel porcinum si taurinum non inveneris, omnium trium paria pondera, et galbani quod suffecerit. conficies et uteris.

XXXVIII. Ad tetanicos.

Tetanica passio tres distantias cum vocabulis suis habere manifestatur. ex quibus una dicitur tetanos, alia emprosthotonos, tertia vero opisthotonos. et est tetanos, quam primam diximus, secundum cervicem rectam atque

1 ℒ *g*, dr̄ *c*, ʒ *p*. croci draḡ *g*: c͡c dr̄ (ʒ *p*) *cp*. 2 m(i/u)rrae (*i. e.* mirrae *g* = *cp*, vel murrae *g*^c). draḡ (dr̄ *c*) singulas *gc*: an̄ ʒ . I. *p*. duas . . . unam *gc*: II . . . I *p*. 3 autem *c*: *om. gp*. 4 in olla fictili (fitili *p*) *gp*: olla fictilia (*om.* in) *c*. 8 ammoni(amoni— *cp*)tione *g*. eger *cp*. 11 mento *gp*: mentum *c*. anthereona *p*, intēonā *c*. 13 ex *gp*: *om. c*. foeni *g* (fenu *c*, fen̄ *p*). seminis *gcp*. *cf. p.* 74, 6. 15 ℞ *cp*. cere . . . butiri *c* (*sed mox idem* adipem). 16 omnium (om̄i *c*) *cp*: omnia (om̄a) *g*. 17 galbani quod *cp*: quod galbani *g*. sufficit *g* (—c̄ *cp*). conficis (—c̄ *p*) *gcp*. 20 vocabulis suis *g*: suis vocabulis *cp*. 21 manifestatur: manifestum est *gcp* (*cf. p. ad 39*). 22 emprostotonos . . . opistotonos *gcp* (*item infra*).

191 inflexibilem nervorum et musculorum tensio cum ingenti | dolore. emprosthotonos autem in anteriore parte musculorum cervicis et nervorum efficitur contractio, ut etiam mentum fixum pectori videatur, cum ingenti dolore. opisthotonos autem ad posteriorem partem musculorum et nervorum cervicis, quos tenontas vocant, efficitur contractio cum vehementi dolore. contingit frequenter ex antecedenti nimia perfrictione, quotiens plus frigoris quam possit natura corporis ferre, sustinuerint laborantes, et dorsalis medulla perfrixerit, quam Graeci noticon myelon vocant. nam Hippocrates in aforismis sic ait, omne frigidum dorsali medullae et nervis esse hostile sive inimicum, quod autem calidum amicum.

in curationibus vero oportet omnes in brachio flebotomare ob nimietatem doloris vel relaxationis faciendae causa, maxime si et plethoricum corpus habuerint aegrotantes, quod nos latino sermone abundabile dicimus sive multitudine suci plenum. post haec chalastico lysiponio uteris. et conficitur sic. resinae terebintinae, ysopi attici suci, cerae albae, omnium trium uncias quaternas, galbani et opopanacis uncias singulas, olei veteris Ƶ III. diligenter conficies. si forte durior fuerit, cyprino oleo

2 emprostotonos — (7) dolore *om. c.* in anteriore (—ri *p*) parte *gp.* 6 tenontas (*cf. Simon Jan. s. v.*): tetanos *gcp.* 7 Contigit *g.* 8 perfricatione *p.* quam *c*: quod *g*, quam quod *p.* 9 possit *c*: potest *g*, p̄t *p.* sub(sb')stinuerint *cp.* 10 nauticon mielon *g*, noti cōmelon *c*, n̄ ϙmyelō *p* (*sed supra* noticon *p*ᶜ). 11 ypocrates *gp* (iposcus *c*). *vid. Hipp. III, 741 Lips.* aforismis *gc* (āphoris *p*). ait . . . esse . . . inimicum testatur *c.* 13 quod — amicum *om. c.* 16 causam (*sic*) *g.* plectoricum *gcp.* 17 abundabile: habile *gp* (*Petr.*), decabilē *c.* 18 calastico lisiponio *g*, c. hysopomo *c*, calasticl'ıs opoī° *p.* 20 caere *g*, cere *c*, c̈c̨ *p.* omnium — (uncias *g*, ⁷⁄̣ *c*) quaternas *gc*: an̄. ʒ (÷ *p*ᶜ) IIII. *p.* 21 opopanacis. ÷ unc̄ (*sic*) singulas *g* (⁷⁄̣ s. *c*). Ƶ (*sic*) III *g*, ⁷⁄̣ tres. *c.* 22 conficis . . . resolves . . . moves *gcp.* ciprino *cp*, caprino *g.*

molli pruna resolves et movebis donec coaguletur. tunc manu calefacta perungues, et post perunctionem molli lana tutabis loca et fasciabis. sed oportet primo loca dolentia simul cum spina sacculo calido vaporare ex cantabro vel tritici farina confecto et sudorem excitatum tenui et calefacto linteolo detergere, et sic supra dicto medicamento perunguere. dandum etiam in potione et castoreum rutae foliis admixtum aut opopanacis obolis duobus id est scripulo uno, vel ceteris potionibus ex castoreo confectis diurnis diebus uti oportet. declinationis tempore etiam et cerotarium ex diaquilon confectum appones. et conficitur sic. cerae, adipis porcini sine sale, diaquilon medicamenti, omnium trium paria pondera in uno consolves lento vapore, et ab igne | tolles et move- p. 102
bis donec coaguletur. dehinc rades et uteris. ||

XXXVIIII. Ad emoptyicos. (p. 17.

Emoptyicos Latini sanguinem spuentes appellant. quos autem in passione constitutos, si forte ex respiratorio interaneorum membro, quod Graeci anapneusticon morion vocant, sanguinis fuerit fluor, sequitur tussicula vehe-

1 pruna *g* (ad prunas *Petr.*): prima *cp*. coagoletur *gcp*. 3 tutabis *gc*: tubabis *p*. 5 sudore excitato *c*. 6 calido (*marg.* 1 â calefco) *p*. detergere *gp*: exsticare (*i. e.* exsiccare) *c*. 8 o'a *cp*, popanacis: *sic gcp*. obolos duos *g*, obol' II *c*, obuli duo *p*. 9 id est *g*: vel *c*, et *p*. scrp̄ *g*, scrip̄ *c*, ∋ *p*. uno (*sic*): unum *g*, I *cp*. ceteris potionibus . . . confectis *p*: ceteras potiones . . . confectas *gc*. 10 diurnis *gc*: diuturnis *p* (*Petr.*). 11 et *om. cp*. diaquilon *g*: diachilon *c*, diaclilon *p* (*item infra*). 12 caere *g*, cete *c*, c̈e *p*. adipidis (*sic*) *g*. 13 omnium trium *om. p*. 14 uno (*sic*) *gcp*. moves *gcp*. 15 coagoletur *gcp*. rades: trades *c*. 15 *seq.* Ad asmaticos in *g*. 16 Cap̄ III ad emoptoicos *g*, Ad emoptoicos nō (*i. e.* nota) 39 *c*, Ad eos qui spuunt sanguinem *p* (ad emotoycos *ad p*). 17 Emoptoicos *gc*, Emotoicos *p*. quos autem *gc*: hac vero *p* (qui mox constitutis *pro* —tos *gc*). 19 intraneorum membrani *c*, interiorum membrorum *p*. quod (*g*) *c*: quę *g*(*p*). 21 sequitur: ℨq *g*.

mens, aliquando parva, cum sanguinis supernae educationis reiactatione, quam Graeci ematos anagogen vocant. sin vero ex faucibus et uva contigerit, praeter tussiculam sicut ex ore cum excreatione despuitur. et secundum colorem vel substantiam supra dictus sanguis ostenditur locis ex quibus feratur. quod si fuerit nigellus cum mediocri quantitate, ex minutis venis significatur. si vero flavus fuerit et cum ingenti impetu et abundans fuerit, exclusus ex arteriis venis esse manifestatur. si vero nigellus fuerit et veluti glebosus, quem Graeci thrombumenon vocant, cum modico dolore, de thoracis parte ferri ostenditur. si autem sine ullo dolore cum ingenti tussicula et anhelitu rubens et tenuis scatens et spumosus sanguis fuerit emissus, manifestissime de pulmone ferri cognoscitur. aliquibus vero, si forte aetate iuvenes fuerint patientes, etiam malarum modicus rubor in vultu ostenditur. et sicut Galenus in diagnostice ait, ex stomacho
173 vero et ventre si fuerit, evomitur, si ex renibus | et vesica, mingitur, si ex intestinis, egeritur. et sunt differentiae fluoris sanguinis numero quattuor quibus fieri solet. aliquando secundum disruptionem venarum efficitur, aliquando secundum esudationem ipsarum venarum, ali-

1 supernę ducationis *g*, superne ductionis *c*, superne eductionis *p*. 2 ematos *g*: amathos *c*, cinatos *p*. 3 Sin *gc*: Si *p*. 4 despuitur *g*: dispuitur *p*, disponitur *c*. 6 locis ex quibus *g*: locus quibus *c*, ex quibus locis *p*. quod si — (9) manifestatur *gp*: *om. c*. 9 venis *om. p* (*ubi* fuerit. ex arteriis esse manifestum est). 10 globosus *male p*. tombumenon *(sic) g*: tronitenon *c*, trūbumeū *p*. 11 parte *g*: partes *c*, partibus *p*. 16 malarum *cp*: melarum *g* (*sed* e *in ras. scr. g*[c]). 17 gallienus *g*, galienus *cp* (*in diagnostice h. e. in libris περὶ τῶν πεπονθότων τόπων VIII, 264. cf. 261 Lips.*). 18 et *cp*: ex *g*. si fuerit *c*: *om. g* (*in p sic*: Si [illegible] et ventre fuerit). vesica est (ē) m. *c*. 20 quatuor *c*, [illegible] *esse Galenus VII, 234. cf. 79. X, 311.* 21 [illegible] *p*. diruptionem *c*. 22 effudationē *g*: resudationem *p*.

quando secundum osculationem, quam Graeci anastomosin vocant, siquidem perforatione facta veluti ex orificio sanguinem emittant, aliquando secundum putredinem. et contingit frequentius ex percussu aut nimia exclamatione aut ingentis altitudinis casu aut ulceratione facta aut colligatione gutturis violenter ingesta aut nimia plenitudine sanguinis.

curationis vero tempore si ex plenitudine sanguinis vena fuerit rupta, et ipse qui patitur naturam sive temperantiam corporis, quam Graeci crasin appellant, calidam habuerit, quam Galenus libris peri craseon appellatis, in quibus de temperantia corporis scribit, hoc modo intellegi docuit. ait enim ex Hippocratis sententia corpora quae vastiores venas habuerint calidioris esse naturae et quae angustiores frigidioris. ergo calidum corpus si signis supra memoratis aegrotus ostenderit, in brachio flebotomandus erit. sic enim poterit vena extrinsecus relevata adhibitis potionibus colleticis intrinsecus conglutinari. apponendum etiam et dia iteon emplastrum aut finicine Galeni quam dia chalciteos dicit, aut certe illa quae a Graecis ebarbaros appellatur in duabus alutis inducta, una in pectore et lateribus et altera a tergo inter scapulas, quod metafrenon dicunt. dehinc refectionem dabis panem posca frigida infusum. aut oryzam elixatam cum modico

1 osculationem *g*: obsculationem *p*, ulcerationem *c*. anastomasin *gcp*. 3 et contingit *etc. cf. Gal. VII, 232.* 4 percussu *gc*: —sura *p*. 11 gallienus *g*, galienus *cp (item mox v. 20).* 13 ait *sc. t. I, 605 Lips.* ypocratis *gcp*. 14 calidiores e. naturæ *g* (calidioris e. nature *p*). 15 si *g*: *hic om. cp* (Ergo si calidum *etc. p*, Ergo calidum ... egrotum si se ost. *c*). 17 relevata *ego (cf. Gal. X, 314. 316. 328)*: repleta *gcp*. 18 collecticiis *g*, —tivis *c*, —tiṣ[oriis] (*sic*) *p*° (*i. e.* κολλητικαῖς). *cf. infra.* 19 diaitheon *g* (diatheon *c*, diachiteon *p*). finicenę(e) *g(p)*, fenicene *c* (ἣν φοινικίνην ὀνομάζω *Gal. XIII, 375. cf. X, 405*). 20 dia calcitheos *g* (—teos *p*, diachiteos *c*). 21 ebarbaros *g*, ebarbores *c*, ⁊ (et) barbaros *p* (ἡ βάρβαρος *v. Gal. XIII, 551 sqq.*). 23 quam *g(cp)*. 24 orizem lixatam (*sic*) *g*.

aceto dabis frigidam. hieme vero tepidam cum vino styptico dabis, et cetera quae similiter constringere vel conglutinare possint.

etiam et potiones aptissimas dabis quae valeant venas conglutinare, ut est polygoni herbae radicis: decoques in aqua usque ad tertiam partem et addes cummi diligenter tritum sufficienti modo, et potui dabis hieme tepidum aestate frigidum. aliud. pumicem leviorem aut run syria-
p. 174 cum in vino | austero decoques in cacabo novo et exinde ieiunis potionem unam et alteram ad vesperam dabis, similiter aestate frigidam hieme tepidam. aliud. gesaster et amylum cum posca propinantur. aliud. ptisana cum adipe caprino recente. ⟨aliud⟩ symfyti herbae radicis siccae partes duas, gesasteros et amyli partes singulas: dabis coclearium unum cum aqua frigidá, hieme tepida. aliud picis siccae partes duas, specularis assati partem unam teres et exinde ieiuno dabis coclearium unum sive hieme sive aestate cum posca frigida. aliud. diasfongon ad narium sanguinis fluxum similiter scriptum superius

1 vino stiptico *cp*: stiptico ⟨vino *add. corr. inter lin.*⟩ *g*. 3 possunt *ante corr. g*. 5 ut est (ē) *gc*, ut sunt (s̄) *p*. *cf. Petr. p. 226, 22.* poligonis (*supra g*ᶜ id corrigiolae) herbae radices *g* (poligomi her̄ radix *c*, poligoīe herbe radicis *p*). *eandem potionem habet Ps. Gal. XIV, 365 (eupor.).* 6 cummi: cuminum *g*, ciminum *p*, —ni *c*. 7 sufficientem modum *c*. 8 pomicem *g*. ros sy(i)riacum *gcp*. 11 frigidum . . . tepidum *gcp*. Gesastere *g* (*supra* uuormo *g*ᶜ), gesastera *cp*, —terea *p*ᶜ. 12 amilum: *supra* similago *g*ᶜ. propinantur *c*: —natur *gp*. 13 aliud: et *gcp*. *cf. mox.* simfiti (—fisti *c*) *gcp*, simphiti *p*ᶜ. radices *ante corr. g*. *haec ita distinxit p*: Ptisana c. ad. c. et simphiti h. rad'. contrita cōmedenda datur. Al'. simphiti herbe rad' sicce partes II *etc. cf. Petr. p. 226.* 14 gesasteros *gcp*, —astereos *p*ᶜ (*ut supra*). 15 (17) cocl. unum *om. c*. 16 specular assati *gp* *de lapide speculari cf. Gal. XIII, 663.* c, diafrōgō *p*. 19 similiter *post*

dabis. aliud. cummi in ore retentum et cum paulatim defluxerit transvoratum sanguinem abstinet. aliud. bulbi aut cocleae elixae cum modico aceto comestae mirifice operantur. habent enim colleticam virtutem id est glutinatoriam.

aliud. emoptyicis trociscos [dabis] dielectru id est ex sucino cum decoctione myrtae aut rosae siccae aut plantaginis suco admixta posca potui dabis. sin vero cum ingenti tussicula fuerit sanguinis emissio, vespertino tempore trociscum trigonum cum posca dabis, et sanabis.

trociscus dia symphytu faciens ad sanguinis supernae educationis reiactationem, quam Graeci ematos anagogen vocant. recipit autem gesasteros, balaustii, cummi, hypoquistidis suci dr̄ quaternas, turis masculi dr̄ octo, lemnias sfragitidos et symphyti herbae radicis siccae dr̄ duodenas. plantaginis suco colligitur, et trocisci informantur drachmarum singularum. ex quibus unum dabis cum decoctione rosae ac myrtae siccae aut plantaginis suco cum posca. | *p. 175*

1 cuminum *g*, cominum *c*, ciminum *p*. retentum *cp*: recens *g*. 2 abstinet *gc*: retinet *p*. bulbos (bullos *g*, bulbos *cp*, *sed* b *ex corr. p*) . . . cocleas elixas . . . comestas *gcp* (*sed ita p ut pro* operantur *scripserit* fn̄ties). 4 operantur — (7) mirtae *om. c*. collecticam *gp* (—ṭịcā p^c). 6 Emoptoicis *gp*. dabis *g*: *om. p* (*cf. v. 8 et 17*). dialectrum *g*, dialectos *p*. id est *om. gp*. 7 mirtae *g*, m̀re (mirre) *p*. 8 sucū c. 10 trigonum (trigonium *c*): *cf. Gal. XIII, 93.* 11 diasimphitum *g* (diasinfitus *c*, simphitus *p*). supernę educationis *g*: superne eductionis *cp*. 12 cinatos *c* (*ut supra*). 13 ℞ (*om.* autem) *cp*. Gesasteros *gc* (gesastereos *p*). balaustinum *g* (balaustice *c*, —tii *p*). cuminum *g*, cimini *cp*. hypoquistidis *g*, ipoquistidis *c*, ypoquistidos *p*. 14 suci *cp*: sucum *g*. dr̄. (ʒ *c*) quaternas *gc*: an̄. ʒ . IIII. *p*. dr̄. occto (*sic*) *g*, dr̄. VIII *c*, ʒ VIII *p*. lemnias *g* (leminas *c*, lempnias *p*). 15 frangitidos *g*, fragiditos *c*, fragi^ti^dos p^c. simphiti *gp*, simfici *c*. an̄. ʒ. XII *p*. 16 cum (pl. suco) *add. p* (*non gc*). 17 dragmarum *gp*, dr̄ *c*. 18 myrrtae (*sic*) *g*: mirre *c*, mirte (m̀te) *p*. suco *cp*, sucum *g*.

aliud. anagargarisma ischemon appellatum id est retinens sanguinem, si forte de faucibus aut uva contigerit. rosam siccam, senticem viridem, myrtam nigellam siccam, gallas omfacitidas leviter quassatas, simul omnia decoques in posca et dabis gargarizandum, aestate frigidum hiberno tepidum. ||

p. 170)

XL. Ad pthisicos.

Est autem pthisica passio ulceratio pulmonis et thoracis cum defluxione corporis. sed illam veteres peiorem atque insanabilem dicunt quae fuerit pulmonis et secundum aetatem iuvenibus magis quam senibus creatam, siquidem iuvenilis aetas sui fervorem erigens in tumorem putrefaciat et sordidet ulcera supra dicta. efficitur ex antecedenti sanguinis reiactatione, quam Graeci ematos anagogen dicunt, aut per longam tussiculam reumatizato pulmone aut thorace, aut interna collectione quam empyema dicunt, cum forte sursum eruperit et minime per inferiores partes fuerit desiccata. sequitur autem laborantes totius corporis defluxio vel cum nimia macie virium consumptio, febricula tenuis aliquando iugis aliquando intercapedinata, quam Graeci dialiponta vocant, tnssicula etiam et flegmatis reiactatio. dehinc peiorante passione putidum et
p 171 puru|lentum supra dictum flegma excluditur. capilli etiam

1 schemon *gc*, chesmon *p*. 3 senticen viridis *g*, siticē viridē *c*, sītice viridis *p*. myrta (miratā *c*, m̊rā *p*) nigella sicca *gc* (—am *p*). 5 hiberno *g* (*sed* hyeme *p*, yeme *c*, *ut supra semper in hoc cap.*). 7 Ad ptisicos. II. cap. *g*, Ad ptisicos 40 *c* (*sine rubr. p*, *sed ind. p* Ad ptisicos). 8 ptisica *gcp*. 9 veteres: veterem *gcp* (*pro* veteres *fort. quod iterum sequitur*). 10 ins. dicunt: ins. veteres dicunt *gcp*. 11 creatam *g*: creata *c*, nata *p*. 14 amatos *c*. 15 anagoges *gp*, —gē *c*. reumatidiato *gc*, reumatizante *p*. 16 empiema *gc*, empuma *p*. 17 sursum *c*: rursum *g*, *om. p*. 18 Sq *g* (*ut supra*). 19 cū nimia matie *c*: nimia macies (*om.* cum) *gp*. 20 intercapedinata *g*, inter capinata *c*, interpolata *p*. 22 putidum *gc*: putridum *p*.

capitis defluunt et si in pulmone fuerit ulceratio malarum rubor in vultu ostenditur, et digitorum capita robusta efficiuntur cum obuncatione unguium, quam Graeci gryposin vocant.

in curationibus vero oportet in principio adhibere quae valeant sordida ulcera depurgare et ipsorum locorum patientium tumorem mitigare. hoc est faenum graecum coques eodem modo quo superius ad tussiculam aridam conscripsimus, et cum modico melle despumato dabis ieiunis et ad vesperam. sed si plus eundem sucum operari volueris, in secunda aqua addes irin illyricam et ysopi cymam sufficiente modo, et admixto modico melle similiter dabis. aliqui vero pro melle caricas pingues supra dictis speciebus adiungunt et in uno coquunt.

alia potio diorobu appellata id est de ervo. et conficitur sic. ervum rubrum pridie aqua infundes, alia vero die testa ignita torrefacies moderate ut non ardeat, et diligenter siccabis et moles manuali mola, nam Graeci chiromylon vocant, et ipsum pollinem tenui cribello traicies, et ex ipso pulvere dabis coclearium unum cum mulsa calida ieiunis et ad vesperam. aliquando vero in tribus partibus pollinis adduntur ysopi et iris illyricae partes singulae, et similiter ut supra datur.

1 melarum *g* (*ut supra*). 3 obuncatione $g^c p$, obunctione *ante corr. g*, mitacione *c*. griposim (—sī *p*) *gp*, possunt (*sic*) *c*. 6 valeant *cp*, valent *g*. 7 hoc est (*sic*) *gc*, i. (id est) *p*. foenum *g* (feñ *p*, fenu *c*). 11 irisi liricam *g*, ırıſill'ıcā *p*, ınſıllıarıcam *c* (*id est* irisilliricam *gcp*). i(y *p*)sopi comam *gcp*. 12 sufficiente modo *g*, sufficientem modum *cp*. 15 diorobum *g*, dıārobo *c*, diorubū *p*. i. de erbo *c*: id est herbum *g* (*supra* g^c genus leguminis), i. h'bū *p*. 16 herbum *g*, her̄ *cp*. rubrum: *cf. Gal. XIII, 846* ὀρόβων κιρρῶν. infundis *gc* (—des *p*). 17 torrefacis *gcp*. 18 Nam *g*: quod (qꝫ) *c*, quam *p*. 19 chy(i *cp*)romilon *gcp*. tenui cribellata (cribello *c*) trahicis (traicis *c*) *gc*: subtiliter cribas (*sic*) *p*. 20 cocl'r. I. *c*, cocl'ar. I. p. 22 additur . . . partes singulas (—le *c*) *gc* (adduntur . . . p. singule *p*). ysopi. et illiricę *g*. ıp̄ı ī ıllırıce *c* (ysopi et yrisill' *p*). 23 datur *gc*: dantur *p*

aliud diorobu electuarium. murrae croci dr̄ singulas, amygdali amari ÷ I, ervi rubri pollinis ÷ V, mellis despumati quod suffecerit.

aliud pthisicis et maxime de thorace. butyri recentis partes duas, mellis despumati partem unam in uno commiscebis et exinde dabis coclearium unum ieiunis.

aliud pthisicis conveniens. lac asininum seu caprinum vel ovillum tepefactum cum modico melle ieiunis potui dabis. et cum simila liquidius coctum in pulmento dabis. aut ptisanae cum capitibus porrorum vel butyro concoctum similiter dabis. aliquando admiscebis et modicum mellis et sic dabis.

aliud. agnina vel haedina capita, vel pedes quos appellant cephalopodas et ipsa corda concocta et comesta mirifice operantur. vires enim depositas plurimum erigunt.

aliud ad tussiculam medicamentum quod appellant dia prassiu, id est ex marrubio, pthisicis conveniens. et conficitur sic. marrubii herbae viridis et ysopi et puleii sicci, omnium trium ÷ binas, iris illyricae ÷ I, stro-
p. 172 bilos virides II, aquae sextarios sex, | mellis sextarium I,
passi dimidium sextarium, caricas pingues numero quin-

1 dio(a *c*)robum *gcp*. Mirrae *g*, mire *c*, ṁre *p*. croci *g*, cere (*sic*) *c*, c̄c̄ *p*. dr̄g (dicit̃ *c*) singulas *gc*: an̄. ʒ. I. *p*. 2 amigdale amare dr̄. I *c*, amigdal. ama. ÷ I. *p*. Erbi *g*, her̄ *c*, herbi *p*. ÷ V *g*: dr̄. V *c*, ʒ V *p*. 4 tpisicis *ante corr*. *g*. 5 cōmiscis *gcp*. 6 cocl'r. I. *cp*. 7 ptisicis *gp(c)*, *ut semper*. 8 ieiunos (—nū *c*) potabis *gc*, dabis (*om*. iei.) *p*. 9 cūcoctum (*i. e.* concoctum) *c*, coctum *gp*. 10 ptisana (*sic*) *gc*, —nā *p*. cum capita (*sic*) *g*. butirum *gcp*. 11 admisces *gcp*. 13 vel pedes (*sic*) *gcp* (*sc*. pedes eorum quos . . .). 14 Cæ(Ce *cp*)phalopodas (—de *p*) *gcp*. cōmesta *g*. 15 depositus *g* (—tos *g*ᶜ). 17 diaprassium *g* (diaprassum *p*, diopiassium *c*). marubio *cp* (*item v. 18*). 18 pulegii *gc* (pulē *p*). 19 O. tr. ÷ (? ÷ *c*) binas *gc*: an̄. ÷ II. *p*. yris illiricę *g*, yreos illirice *c*, iṛịṣill' (yri *suprascr.*) *p*ᶜ. exstrobilos *g*, scopillos *c*, ⟨ex pineos *add. corr. marg.*⟩ stobilos (b *et suprascr.* i *ex corr.*) *p*. 20 sex *g*: VI *cp*. 20 *et* 21 sextar̄ *g* (*om*. *cp*). 21 XV *cp* (num̄ *om*. *p*).

decim, omnia praeter irin illyricam ante biduum infundes in aqua et tertia die coques usque ad tertiam partem et post haec ab igne tolles. herbas expressas proicies et sucum diligenter liquabis et exinde accipies sextarios II et ei adiunges mel et passum et lento igne coques et electuarium facies in similitudinem mellis mediocriter crassioris et tunc tolles ab igne et superasperges irin illyricam contusam et tenuissime cretam et movebis donec infrigidet et repones in vitreo vase et exinde laborantibus dabis ieiunis et ad vesperam coclearia singula.

et postquam ex sputis limpidioribus vel certe non male redolentibus agnoveris ulcera fuisse purgata, trigono trocisco vel alio quolibet simillimae virtutis in potione dato cicatricem induces. etiam extrinsecus medicamentum epuloticon appones, id est quod valeat in cicatricem ducere, ut est finicine duabus alutis inducta. unam in pectore et lateribus et alteram a tergo inter scapulas, ut supra dixi, appones et sanabis. ||

XLI. Ad asthmaticos. *(p. 192)*

Asthmatici dicuntur latino sermone anhelosi vel suspi-

1 iris illiricā (—ca *corr.*) *gp*, illinā *c*. an̄ biduū *c*, ana. biduū *in ras.* g^c, an̄ bıdiū (dnn̄ *supra*) p^c. 2 aqua *cp*: aquam *g*. 3 proicis *gc*, prohicis *p*. 4 et exinde accipies *g*: *om. p* (l. cum sextariis duobus adiunges m. *sic c*). 5 ei *g*: *om. cp.* mel passum *g*. 6 facis *gcp*. similitudine *g* (—nem *cp*). 7 crassioris *gc*: crassi *p*. i(y *p*)risilliricam *gcp*. 8 moves *gcp*. 9 infrigdet *g*. in vitreum vas *c*. 10 coclearios singulos *g*, cocl'r. singulos *c*, cocl'r. I. *p*. 14 inducis *gcp*. 15 epule(ē *c*)ticum *gcp*. 16 finicene *gcp* (ıđ dactilos *supra* g^c). una (unā *p*) . . . altera *gp*. inducta (—tum *gp*) — sanabis *om. c*, *qui eorum loco addit haec*: Item (*quod solet scribere pro* Aliud *gp*) elac tp (elacterium) ℞ apii ciperii pulegii acapin marubii semen lactuce sem̄ urtice mente sicce lumpi (iuniperi) assorum bacce lauri. piperis seminis rute et fabe in oleo frigte an̄ ʒ I. 19 Ad asmaticos *gc* (*ind. p*), De asmaticis *p*. 20 Asmatici *gcp*. aēllosi *c*.

riosi. nam et dyspnia a Graecis dicitur id est difficultas respirationis, et orthopnia aliter dicitur, si quidem recto schemate iacentes praefocentur aegroti. et est passio reumatismus ab arteria defluens in pulmonem, unde subito ad digestionem ciborum laborantes gravati malfiunt ut etiam nimia thoracis oppressione frigidum aerem haurire cupiant. et fit vel nascitur ex antecedenti profunda perfrictione et ex multo cibo accepto et indigestione frequenti et plurimo concubitu.

curationis tempore si grandis impetus fuerit passionis et plethoricum corpus aegrotus ostenderit id est multitudine suci plenum, in brachio flebotomabis. sed si forte virium imbecillitas vel aetatis aut temporis qualitas flebotomi usum prohibuerit, inter scapulas circa spondyli locum scarifabis et per cucurbitae raptum sufficientem sanguinem detrahes. et si ex nimio frigore contigerit hiemis tempore faciente, sacculo calefacto ex tritici farina et ervi in decoctione marrubii concocta diligentissime vaporabis circa stomachum, et totum pectus subter perungues chalastico superius in passione tetanica memorato cyprino oleo resoluto, et post vaporationem lanis mundis operies et fasciabis.

electuarium dia tu silfiu a Graecis appellatum dyspnoicis conveniens. recipit autem squillae medii et ysopi ÷ binas, urticae seminis et polii cretici ÷ singulas, silfii

1 dipsnia (*sic*) *gc*, disnia *p*. id est: .I. *gc*, i. *p*. 2 ortopnia *g*, ortonia *c*, ortoīa (—tomia) *p*. 3 prefocentur *g*: —cantur *cp*. reumatismus *gc*, —mo *p*. 5 gravatim alfiunt (*sic*) *g*. 7 perfrigatione *p*. 11 plectoricum *cp et ante corr. g*. 14 spondili *g*, —lia *c*, —liorum *p*. 15 scarificabis *cp*. 17 saculo *c*. 18 herbi in d. *gp* (herbarum decoctione *c*). marubii *p*. concocta *g*: decocta *c*, ʒ cocta *p*. 19 subtus *c*. 20 calastico *gcp*. commemorato *c*. 21 ciprino *gcp*. 22 operis *gcp*. 23 Elactuarium *c*, elacterium *p*. diatusilfiū (—fium *c*) *gcp*. 24 ℞ (*om.* autem) *cp*. medium *gc* (medii *p*). ysopum *g* (—pi *cp*). 25 ÷ (⁒ *c*) binas *gc*: an̄. 3. II. semen *gc*. polium creticum *g* (polii cretici *cp*). s. semen *gc* (*haec sic dedit p*: urtice seminis polii silfii seminis an̄. ⁒ I.).

seminis Ⱡ I, caricas pingues decem, strobilos virides II, aquae sextarios sex, mellis despumati sextarium unum. conficies sicut dia prassiu superius in pthisica passione conscriptum et exinde dabis mane ieiunis coclearium unum et alium ad vesperam.

aliud dyspnoicis. abrotanum uvam passam rutam simul in aqua decoques, liquabis et potui | dabis. *p. 193*

aliud. si forte nimietas redundantis humoris fuerit, trocisco hypocapnisto uteris id est suffumigatorio, quem superius ad desiccationem humorum ad tussim humidam scripsimus.

antidotum Antipatri ex catatopon, quo usus est Galenus ad universas tusses et dyspnias. recipit autem storacis isaurici dr̄ VI, resinae terebintinae dr̄ IIII, opopanacis et galbani et iris illyricae dr̄ quaternas, murrae dr̄ II S, iusquiami seminis albi obolos quattuor. melle despumato colligitur et post sex menses exinde datur in potione fabae aegyptiae magnitudo vel quantitas. alii vero pro resina sulphuris vivi mittunt dr̄ I diligenter facientes, quia non solum plus operatur cum sulphure, verum etiam

1 Ⱡ. I. *c* (*cf. p*): ÷ I. *g*. decem *g*: x *cp*. strobiles (*sic*) *g*, strobillos *p* (—bilios *p*ᶜ), scobili *c*. 2 VI. *et* I *cp*. 3 conficis *gcp*. diaprassium *gp*, dioprassium *c*. ptisica *gp*, tipsica *c*. 4 cocl'r. I. *cp*. 5 alium vespere *c*. 6 dipsnoicis *g*ᶜ*c* (dispnoicis *ante corr. g!*) Aurotanum *g*, aprotanum *cp*. 7 dequoques *g*. 8 ni^{mi}etatas (*sic*) *g*. 9 hypo(ipo *c*)capniston *gc*, ypocanipston *p*. subfimagatorio *c*, subfumigatorio *p*: suffumatorio *g*. 10 ad tussem h. *g*: tussis humide *c*, in tussi humide (—d') *p*. 12 ex catatopi (*i. e. ex Gal. de comp. med. τῶν κατὰ τόπους XIII, 66 Ἀντιπάτρου ᾧ χρῶμαι*) *sic solus p*: *om. gc*. 13 gallienus *g*, galienus *c* (Gal' *p*). dipsnias *g*(*c*), disnias *p*. ℞ (*om.* autem) *cp*. 14 (*etc.*) drag̅ *g*, dr̄ *c*. isautici *c*, isauricu *p*: isauricae *g*. an̄. ℥ IIII *p*. 15 mirrae *g* (*σμύρνης Gal.*): mire *c*, mirte *p*. 16 II. S: *sic g*ᶜ*cp*. cum melle *p*. 17 sex: VI *cp*. datur potio in aeg. fabae magnitudinem *c*, dabis in potione ad f. eg. magnitudinem *p*. 18 Aliqui *c*. 19 sulphur (—ure *c*) vivum *gcp*. 20 quia *cp*ᶜ: qua *g*.

et cum in aqua resolvitur ut detur, resina faciente glutinosum efficitur ut minime solvatur.

si vero in capite originem passionis senseris, certo tempore cyclico modo, sicuti superius in cephalaea passione scripsimus, ipsum caput cum vicina sibi subiecta membrana curabis et sanabis.

XLII. Ad stomachi passiones.

Stomachicam passionem veteres reumatismum stomachi dicunt sive humectationem, quam pladarosin vocant. sequitur autem in passione constitutos iugis salivarum sputus fastidium et nausia vel reiectatio, vomitus etiam frequenter aliquando felliti aliquando flegmatici, articulorum perfrictio, pulsus parvitas, quam microsfyxian vocant, et circa superiores thoracis partes sudoris emissio.

in curationibus autem oportet adhibere cataplasma quod appellant dia tu absinthiu ad debilitatem et humectationem et fastidium stomachi. recipit autem carnes tunsas palmarum numero XXXVI, id est in una die XII, aloes epatices, absinthii pontici, mastices, omnium trium ÷
194 singulas semis, pollinis polentae | partes tres et lini se-

2 *ad* efficitur *haec adnotat* p^c *(marg.)* si fiat secundum primum modum. 4 ciclico *g* (ciclino *p*, et certo *c*). caephalea *g*. 7 Ad stomachi (—ci) passiones *c et ind. cp*: Ad illos qui patiuntur fastidium et nausiam *p*. 8 Stomaticam *cp*. 9 plata(—to *c*)rosin *cp*. 11 reiectatio *g*, reiactatio *c* (relactō *p*). 12 felliti *etc. sic gcp*. 13 perfrigatio *p*. microsfixian (—ιā) *gp*, microsfian *c*. 14 remissio *c*. 16 diatu. absentiu. *g*, diatu absinthī *c*, diatū absīthiū *p*. 17 ℞ (*om.* autem) *cp*. 18 numero *om. p*. XXXVI *cp*: *om. (album — sine ras. — in cod.) g*. id — XII *om. c*. id est in *om. p* (*ubi* una die <id est *add. corr.*> XII). aloen epatiten *gc*, aloe epa. (*sic*) *p*. 19 epatices (hepaticae): *cf. Diosc.* 3, 22 *διττὸν δέ ἐστι τὸ εἶδος τοῦ χυλίσματος, τὸ μέντοι ψαμμῶδες . . . τὸ δὲ ἡπατίζον*. absentiū ponticū *g*, absintii (*c*, —thii *p*) pontici *cp*. mastice *g*, —cis *c*, —c̄ *p*. omnium — semis *gc*: an̄. ÷ I. S *p*. ÷: est (pro ÷) *g*, ? *c*. 20 pulentae *g*. tres: III. *cp*.

minis partem unam. concoques cum calida et modico oleo nardino, aut certe melino si aestas fuerit, et cataplasmabis. et post cataplasma, si forte hiemis fuerit tempus, lanis mundis operies et fasciabis. dehinc postquam dies cataplasmatis expleveris, epithimate dia melilotou uteris. est namque tonoticon et sympepticon medicamentum, id est confortatorium et condigestorium. facit et ad debilitatem et ad tensionem stomachi passiones, et hepaticis et spleneticis. est autem et podagricis optimum. et conficitur sic. fascis gallici, cyperi, murrae, ammoniaci, iris illyricae, omnium specierum quinque dr̄ octonas, croci aloes dr̄ quaternas, meliloti ÷ III, resinae colophoniae ÷ VI, cerae et olei cyprini libras singulas, aceti quod suffecerit. crocum vero et murram et aloen et ammoniacum cum aceto conteres et sic conficies.

alia cura stomachi ad causas supra scriptas, ut embrocismo curentur id est olei infusione foveantur. primo facies duas embrocas laneas a quactiliario in modum

1 pars una *g* (pt́em. I. *c*, p̄t. I. *p*). conquoques *g*: coques *cp*. 2 melino (mellino *c*) *gcp*. melino si *etc. cf. p. 103, 7.* 4 operis *gcp*. 5 cataplasmatis *gcp* (cataplasmationis *p*ᶜ). Epithima *g*, —mate *cp*. dia meli<lo *add. g*ᶜ>ton *g*, diamelli loto *cp*. 6 simpeticon *gp*, simplicis *c*. 7 confortatorum (*sic*) *gc*. condistiorium *ante corr. g*. 8 passiones: passionem *g*, *om. c* (et passionem ep. *p*). epaticis *gc* (epīsis *p*). 10 fasces gallicos (—gos *p*) *gp*, faces gallicas *c* (νάρδου κελτικῆς *Gal. XIII, 183. 186*). cyperum *g*, quiperi *cp*. mirra *g*, mirre (m̊re *p*) *cp*. amoniacum *g*, —ci *cp*. irisillirica *g*, —ce *c*, yrisill' *p*. 11 omnium — octonas *gc*: an̄. ʒ VIII. *p*. quinque *g*: V *c*. octenas (*sic*) *gc*. Crocum aloen *g*, c̈c aloen *c*, c̈c aloe *p*. 12 an̄. ʒ IIII. *p*. Meliloto *g*, melliloti *cp*. Resina colophonia *g* (—e *cp*). *post* colofo *om. c* nīe — (14) vero. 13 Caerę *g*, c̈e *p*. ciprini *gp*. an̄. l'. I. *p*. Acoeti *g*. 14 sufficerit *ante corr. g*, sufficit (—c̄) *p*. mirram *gcp*. aloen *g*, aloe *p* (*om. c*). amoniacum *gcp*. 15 açoeto *g*. conficis *gcp*. 17 foveantur *p*: foveatur *g*, foventur *c*. 18 facis *gcp*. a quactiliario: aqua et iliario (illiario *p*, illitrio *c*) *gcp*.

spaerae formatas, aut certe si ad praesens non fuerint, simpliciter ad horam de lana facies, etiam et unum quactile tenue, quod stomachum et praecordia simul et ventrem operiat. sed si forsitan et ipsum minime occurrerit, dibafos purpureos diligenter consutos similiter facies. et ipsum oleum de quo foveas conficies sic. absinthii pontici ÷ I S aut si multum duas, aloes styracis mastices omnium trium scr̄ quaternos, vini veteris et olei spani ex aequali modo quantum suffecerit. omnes species pridie infusas coques lento igne in cacabo aeneo stagnato donec vinum consumatur, non tamen nimis ne oleum ardeat. et ipsum oleum liquatum mittes in gillone, et quando p. 195 curare volueris, ipsum primo laborantem supino | schemate aequalem super laneo stramine iacere facies cruribus competenter collectis, tunc praecordia et stomachum quactili operies, et sic ipsum gillonem in olla ferventi calidae summittes ut oleum ferveat tantum quantum digitus hominis sufferre potuerit, et sic blande stomachum embrocabis. et cum ex parte oleum tepuerit quod stomacho infuderis, iubebis de embrocis laneis suprascriptis ambobus ministris ex utroque laterum astantibus celeriter rapi, et in singula vasa munda exprimes, et iterum plus calidius

1 sperae (—re) *gcp*. fuerit *gcp*. 2 facis *gcp*. quactile: quatilem (tenuem) *g*, quactile (q̊ctile) *p*, quactille *c*. 3 quod (q⁹) *cp*: qui *g*. 4 ipsum *etiam g*. dibafos: deabsos *g*, deapsis *c*, diapsos *p*. 5 facis *gp* (consutos — ipsum *om*. *c*). 6 Absentium ponticum *g*, absinthii pontici *c et* (*om*. pontici) *p*. 7 I. S. (*sic*) *gcp*. si *addidi* (aut multum *gcp*). duas *gc*: II. *p*. aloen *g*, aloes *c*, aloe *p*. Stiracem *g*, sciracis *c*, storac̄ *p*. mastice *g*, —cis *c*, —c̄ *p*. 8 omnium — quaternos *gc*: an̄. ∋ IIII *p*. scrp̄ *g*, scrip̄ *c*. spani (*sic*) *gcp*. 9 sufficerit *ante corr*. *g*. 10 igne *g*: igni *cp*. stagnato *gp*: stagneo *c*. 11 consummatur *g*. 12 mittis in gillone *gcp*. 14 facis *gcp*. 15 quatile *g*, quactile *p* (qualitatum et si *etc*. *c*). 17 summittis *g*, su^b mitis *p*°, sumitatis *c*. 20 ambos ministros . . . adstantes *c*. 21 ex utraque laterum *g*, ex utroque latere *c*, ex utraque parte *p*. 22 exprimis *gcp*. plus calidius *g*: calidum plus *c*, calidum *p*.

oleum infundes. hoc tam diu facies quam diu stomachus diligenter ipsa infusione foveatur. et postquam foveris diligenter deterges et purpura sicca operies et fasciabis. hoc autem per dies numero tres facies. per singulos dies ipsum oleum recalefacies.

illud praeterea admonendum, si forte mulier fuerit quae curatur, ut storacem prohibeas, ne iocundo odore matrix invitata ad stomachum levetur. solet enim haec passio frequenter fieri, stomacho per nausiam verso, secundo vel tertio mense praegnantibus rudibus ad conceptum aut certe post longum temporis partum concipientibus. et similiter ut reumatismum stomachi inferius scriptum curabis.

si vero duritia fuerit stomachi et praecordiorum tensio, in primis erit cataplasmandum ex faeni graeci polline et pane sicco et lini semine et malvae semine. coquuntur in uno cum aqua et oleo modico et melle, et apponitur. item vero addes adipes porcinos sufficienti modo, et post dies cataplasmatis expletos malagma Amythaonis a Graecis appellatum appones, id est Amythaonis patris Melampi. facit ad praecordiorum distensiones, dissolvit omnem duritiam, facit et ad difficilem motum articulorum. est etiam et spleneticis diaforeticum medicamen-

1 infundis *gc* (—des *p*). facis *gcp*. quam diu *gp*: donec *c*. 2 et postquam — operis *gp*: Post vero detergis purpura si cooperis (*reliq*. et fasciabis — recalefacis *om*.) *c*. operis *gp(c)*. 4 numero *om*. *p*. facis *gp*. 5 recalefacis *gp*. 7 storacem *gp*, stiracen *c*. iocundo (*sic*) *gcp*. 9 verso *gp*: everso *c*. 10 pregnacibus *g*. 11 temporis *gp*: tempus *c*. 15 foeni *g*, fenu *c*, fen̄ *p*. 16 pane sicco *c*: pani sicci *gp*. semine (*bis*) *c*: seminis *gp*. malve *cp*: maulae *g*. 17 Coquuntur *g*: coquitur *c*, Coque(q̄)tur *p*. uno *g*: vino (uīo *c*) *cp*. 18 adipe (p̄ *p*) porcinū (n̄ *p*) *cp*. sufficientē modū *c*, sufficientē (*om*. modum) *p*. 19 Malagma *g*: malagina *c*, malacina *p*. amitanos *g*, amictonos *c*, ametaones *p*. 20 amitaonis *g*, amictonis *c*, amigtaoīs *p*. 21 melampi (*sic*) *gcp*. dissolvet *g* (—vit *c*, disolutū *sic p*).

tum, et conficitur sic. ammoniaci ÷ II, bdellii resinae terebintinae galbani omnium trium specierum ÷ singulas, | p. 196 cerae ÷ IIII S, turis masculi et murrae dr̄ quaternas, olei cyprini ꝉ IIII S. conficies et uteris.

aliud quod appellatur a Graecis picra Galeni, id est amara, faciens ad duritiam et ad debilitatem et oppressionem stomachi, quam dyspepsian vocant, et ad fastidium et ad humoris malignitatem, quam cacochymian vocant, et illis qui obtunsionem visus ab stomacho patiuntur. et conficitur sic. accipit aloes epatices ꝉ I et scr̄ I, cassiae fistulae, xylobalsami, mastices, asari, croci, spicae indicae, cinnamomi, omnium septem specierum scr̄ singulos semis. tundes et tenuissime cernes et dabis coclearium unum cum calida aqua ieiunis.

sin vero reumatismus fuerit stomachi, quem incontinentia cibi vel frequenti vomitu plurimi humoris cognosces, omfacion in potione datum abstinet vomitum.

aliud ad stomachum confortandum et vomitum abstinendum. rosam siccam, absinthii pontici cymam, aloen,

1 *sic: cf. Asclepiadis apud Galenum (med. cata gene) XIII, 967.* Amoniacum (—cū) . . . bdellium. Resina terebentina. Galbani (*sic*) *g*. 2 omnium — singulas *gc*: an̄. ÷ I. *p*. 3 Caerae *g*, certe *c*, cě *p*. murrae *g*, mirre *c*, m̊re *p*. an̄. ʒ. IIII. *p*. 4 ꝉ *g*: ʒ *cp* (*κοτύλας Gal.*). Conficis *gcp*. 5 pigra gallieni (galieni *cp*) *gcp*. 7 quam — (9) patiuntur *om. c*. dypsin *g*, pussim (pᵓſſī) *p* (ptıſın *p*ᶜ). 8 cacoquimiam *g*, captochimiā *p*. 10 Accipit *g*, Accipe *c*: *om. p*. aloen epatiten *g*, aloes epaticen *c*, aloe epa. (*sic*) *p*. ꝉ I. et scrup̄. I. (*sic*) *g(p)*, ʒ I. ʒ I. (*sic*) *c*. Cassia fistula. xyrobalsamum mastice Asaru crocu. Spica indica. Cı[n]namomum *g (genitivos habent cp)*. 11 exirobalsami *c*, balsami *p*. masticis *c* (—ō *p*). 12 omnium (specierum VII *c*) — semis *gc*: an̄. ɜ I. S *p* (*qui post* semis *solus addit* mel quod sufficit). 13 cernis *g* (—nes *cp*). cocl'r. I. *cp*. 15 Sin *gc*: Si *p*. reumatismum (—mū *c*) *gc* (—mus *p*). 16 pluri (*sic*) *g*. 17 cognoscis *gc* (—ces *p*). omfacion *gc*: omfatium *p*. abstinet *gc*: retinet *p*. 18 retinendum *p*. 19 Rosa sicca *g*. comam *gcp (cf. ἀψινθίου κόμης Gal. XIII, 135 etc.)*.

alumen scissum, crocum, masticen, omnia ad modum mittes, et quae tundenda sunt tundes et quae terenda sunt teres, et tenuissime cernes. tunc albore ovi tenui stomachum tanges et super asperges et purpura operies et fasciabis. quod si minus valuerit, cataplasmate uteris ex palmulis et malis cydoniis et inanthi et alumine liparo id est liquido et polentae polline et modico rosaceo adiuncto et seminis lini modico. cum aqua coques et cataplasmabis, et post cataplasmatis dies expletos epithimate tonotico uteris id est confortatorio. croci scr̄ VI, absinthii pontici cymae scr̄ II, dactylos nicolaos numero quinque, cerae ℒ III, olei nardini ℒ VI, vini ⟨italici⟩ quod suffecerit.

ad stomachi dolorem mitigandum medicamentum appellatum a Graecis anodinon. recipit seminis apii partem | *p. 197* unam, feniculi seminis et cumini torrefacti partes binas. hieme vero addes et piperis modicum. tundes et tenuissime cernes, et exinde dabis in potione vini ascalonii mixti calidi coclearii unius quantitatem.

sin vero paresis fuerit stomachi id est paralysis —

1 mastice *g*, —cen *c*, —c̄ *p*. 2 mittis *gp*, mirtis *c*. et q. ter. s. teres *g*: *om. cp*. 3 tenui *cp*: tenuem *g*. 4 asperges *g*, —gis *cp*. operis *gcp*. 5 cataplasma *ante corr. g*. 6 cy(i *c*)doniis *gc*, citoniis *p*. et inanthi (*οἰνάνθη Gal. XIII, 180 etc.*): ethinantibus *g*, et hinanti *c*, et hiantes *p*. liquido i. liparo (*sic*) *gcp* (rotundo *supra* g^c). 7 pulenti *g*, polenti *c*, pulenta *p*. 8 cataplasmacoīs (—cionis) *hic c (non p)*. 9 epithima *g*, —mate *cp*. 10 tonoticon i. confortatorium *g(cp)*. crocum *g* (*in c sic*: confortatorum ꝭ singl'às c̄c̄ ʒ VI. absinthii *etc.*). 11 comam *g*, come *cp*. dactilos *g*, daptilos *p (om. c)*. 12 V cp^c (VI *ante corr. p*). caera *g*, cere *c*, cë *p*. ℒ *g*: ʒ *p*, ʒ *c*. vinum epatiten *g*, vini (uī, p^c nīni) ptē *p*, aloes (*sic*) epatitē *c*. *fort.* italici, *ut apud Gal. XIII, 184. 185 etc.* 13 suffecerit: sufficit *gcp*. 15 appii *g*. 16 cimini tor(r *p*)efacti *cp*: cum nitore facti *g*. 18 ascaloni *g*, scalonii *c*, ascoloni *p*. 19 coclearii unius *gc*: cocl'r. I. *p*. 20 Sin *gc*: Si *p*. parresis *g*, paresis *c*, paresis *p*. paralysis *g*, —lisis *cp*.

agnoscitur autem haec passio quotiens aegroti plurimo fastidio laboraverint tempore prolixo, cessante corporis nutrimento quam Graeci atrofian vocant. ob diligentiam vero curationis oleo rutaceo admixto butyro tepefacto in anteriori et posteriori parte stomachum diurnis diebus perungues et lanis mundis loca tutabis et fasciabis. etiam et per inferiores podicis partes iniectum magnifice facit.

ad stomachi defectum. vinum nigellum et fortissimum et carnosum calefacies in vase novo testeo aut certe aeneo stagnato, et exinde spongiis duabus latioribus ac rudibus et concavatis alterna mutatione ipsum stomachum diebus tribus aut quinque ieiunis vaporabis. aliquando vero si plus virtutis ipsum vinum habere volueris, quo possit vires laborantis depositas erigere, species tonoticas admiscebis, id est mastices grana sufficientia, absinthium ponticum, aloen, squinanthum, storacem, omnia ad modum mittes et coques in vino et sic vaporabis. hieme vero postquam vaporaveris, et nardino oleo calido summisso et diligenter calefacto perungues et sic purpura operies et ut dixi fasciabis.

*suppl. VI** [trociscus faciens ad stomachi atoniam et ad ventris reumatismum infantibus. masuca confecti de vitibus non-

2 laboraverint *g*, —runt *c*, laborant *p*. 3 quam (q̊ *p*) *gp*: ꝙ (quod) *c*. atrocian *g*, atrofian *c* (—fiā *p*). 4 oleum rutaceum *g*, oleum rutacoīs *c*, ol'm rutaceo *p*. admixtum butirum *p* (—o *gc*). tepefactum *gp*, —to *c*. 5 diurnis *g*: diuturnis *cp*. 6 perunges *gp*, —gues *c*. tutabis *gc*: tubabis (*ut semper*) *p*. 7 inlectū *g*. 9 calefacis *gp* (malefactis *c*). in vas novum testeum (inuos testeum novum *c*) a. c. eneum stagnatum *cp*. 12 ieiunus *g*. 15 admisces *gcp*. masticis *gc* (—c̄ *p*). 16 ponticum *om. cp*. squinantum *g*, —ti *c*, —tos *p*. 17 mittis *gp*, —tes *c*. 18 summisso *g*, submisso *cp*. 19 perunges *gp*, —gues *c*. operis *gcp*. 21 *seqq. usque ad v. 10 p. 103 exciderunt in g*. aconia *c*, athoma *p*. 22 masuca (*μασουχᾶ*): *cf. Aet. 13, 118. Alex. Tr. p. 322. 470 Bas. etc.* mascua confectio ros corticis robustos (*sic versu uno om.*) *c*, māsuca (māsůca = mansueta p^c) confectio de vitibus

dum mustariis, maciros corticis robusti quem profert India terra, balaustii, mannae turis, erices carpu, absinthii pontici suci dr̄ senas, acaciae, hypoquistidos suci, lapathii seminis, myrtae nigrae granorum siccorum, rus syriaci, omnium quinque dr̄ quaternas vino myrtino colliges et in usum ad nausiam pueris minoribus teres cum aceto et oleo melino, hieme nardino, et lines stomachum hieme tepido, aestate frigido, et super purpura operies et fasciabis. ad reumatismum vero ventris cum oleo lentiscino et aceto, et similiter purpura operies et fasciabis.]

ad stomachi perfrictionem et singultum. dia trion pipereon antidotum inferius scriptum in modum fabae cum calida aqua ieiunis dabis. aut filonium antidotum cum frigida apiata dabis, hieme cum tepida. sin vero ex calido humore circa digestionis tempus cum morsu et flaccore stomachi singultus fuerit natus, aqua tepida plurima patientes potabis, et postquam dederis immissis in ore pennis vomitum provocabis. etiam et sternutationem similiter provocabis. sin vero ex plenitudine humorum fuerit singultus praeter febrem acutam, purgatorium dabis,

nondum (n̄d') m̂tau͡ıs (*in mag.* ī å d'tutib; n̄ | d'mutariis *i. e.* in alio de tutibus non de mutariis p^c!). magiros . cortices robustos *p.* 1 magiros *p* (*μάκερος. cf.* macir *Pl.*, *μάκερ Gal. Diosc.*). quam *sic* (q̊ *p*, q̊; *c*) *cp.* 2 india (terra *om. p*): *cf. Plin. 12, 32. Galen. XII, 66* (*ἐκ τῆς βαρβάρου Diosc. 1, 111*). balusti . manne turis *c*, balaustium . thus manna *p.* erices *cp. fort.* mirices, *μυρίκης (Diosc. 1, 117 et 116).* carpii *c*, carpum *p. cf. c. 48.* 3 ℨ senas *c*, an̄. ℥ VI *p.* 4 mirte *p*, mire *c.* grana sicca *p.* ros siriaci *cp.* 5 om̂ı V. ℨ quaternas *c*: an̄. ℥. IIII. *p.* cum vino m̊tō *p.* colligitur *cp.* 6 ī pueris m. *c.* 7 cum aceto mılıō (*sic*) *p.* linis *cp.* 8 tepidum . . . frigidum *c.* operis *cp.* 9 ventris (*sc.* teres) *cp.* 10 et fasciabis *om. c et ante corr. p*, *add. inter lin.* p^c. 11 perfricationem *p.* 13 aut *g(p)*: Alıd' (aliud) *c.* filonium *gp*: philonium *c.* 14 apiata *gcp* (*sed* p^c opiata). Sin *gc*: Si *p.* 16 flaccore *gc*, flactione (flactōe) *p.* 18 in ore *g*: ore *p*, in os (ınnos *sic*) *c.* 20 sine febre acuta *p.*

si tamen virium qualitas fuerit suffragata, sin minus, acriori clystere ventrem deduces.

p. 198 ad stomachi ventositatem sive | inflationem et tensionem polii cretici manipulum unum in aqua decoques et ipsa decoctione ieiunum potabis. aut nepetae aut mentae decoctionem admixto modico melle et piperis granis triginta potui dabis. et post haec epithima dia spermaton Filagrii appones. et conficitur sic. cardamomi, cyperi, herbae sabinae, nitri, bacarum lauri, cassiae fistulae, meliloti, faeni graeci pollinis, fascis gallici, seminis apii, samsuci, anesi, panacis radicis, omnium tredecim uncias ternas, ammoniaci guttae et resinae terebintinae uncias senas, mellis, olei nardini, adipis taurini, cerae, omnium quattuor libras singulas. aliqui vero pro oleo nardino cyprinum mittunt et pro radice panacis opopanacem. et si ad praesens terebintina non fuerit, colofoniam mittunt. addunt olei ℒ III, aceti quod suffecerit ad conterendum. ammoniaci gutta sola sive cum opopanace facit ad universas inflationes stomachi vel ventositates et epatis et splenis, et ad omnia magnum est medicamentum.

1 Si *c*. 2 acriore *c*. deducis *gp*, —ces *c*. 4 polii cretici *p* (polue | retici *c*): polium creticum *g*. 5 et ipsam decoctionem ieiunus potabis *g* (et ipsam d. ieiuno potui dabis *p*), et in ipsa decoctione ieiunum potabis *c*. nepitę (nebitę *g*[c]) mentę *g*, nepite mente *cp*. 7 grana *gcp*. XXX *cp*. epithima *gc*, eph'a *p*. 8 filagri *gp*, ſilargiri et ſilagni *c*. *accusativos iterum habet g*, *genitivos cp. sic enim g*: Cardamomum. Ciperum. Herba sauina (savine *p*, favine *c*). Nitrum. Bacas (Baccas *etiam c*, —carum *p*). Cassia fistula. Melilotum. Foenigreci pollinem. Fasces gallicos (*item p*, fascis callicis *c*). Semen apii. Samsucum (Samsuci *p*, Sansuci *c*). Ani(e *corr.*)sum. Panacis radices (—cis *cp*). 11 omnium — ternas *g(c)*: an̄. ÷ III. p. 12 Amoniaci guttam *g* (—gutte *c*), armoniac̄ gutta *p*. 13 uncias senas *g*: ÷ V *c*, an̄. ÷ VI. p. caere *g*, c̄e *p*: *om. c*. 14 omnium quatuor (omnium trium *sic c*) l. s. *gc*: an̄. l'. I. *p*. 15 radicibus *g*, radic̄ *c*, radice *p*. inducunt opopanacem *p solus*. 17 oleum. ℒ. III *g*: olei ʒ III. *cp*. sufficit *cp*. Ad conterendum *g(p)*: *om. c*. 18 sive cum oppopanice *c*: sive opopanacem *gp*.

aliud epithima dia samsucu appellatum similia medens. recipit samsuci et bacarum lauri siccarum et faeni graeci moliti omnium trium libras singulas, nitri ℥ II S, storacis calamitae optimi ℥ III, cerae olei cyprini libras singulas semis, resinae terebintinae libras duas. quae sunt sicca diligenter tundes et cernes et sic solubilibus resolutis superasperges, et movebis donec coagulentur.

ad vomitum constringendum de **Vindiciani Afri.** mastices et uvae passae enucleatae uncias singulas, cumini leviter torrefacti scr̄ III, omnia in uno contundes, et panno inductum sicut emplastrum stomacho impones.

XLIII. Ad spleneticam passionem.

Est autem splenetica passio causatio in splene quae contingit cum insurrectione. sequitur patientes extantia et dolor circa sinistram praecordiorum partem et fastidium et corporis totius mala habitudo, quam Graeci cachexian vocant.

1 epithima *gc*, epith'a *p*. dia samsucum (—c̄ *p*) *gcp*. appellata *g*. 2 samsuci et bacę l. siccae *g* (bacharum — bacarum *p* — l. siccarum *cp*). 3 moliti *g*: molliti *c*, melli loti *p*. omnium — singulas *g* (omnium trium libras *om*. *c*): an̄ l'. I. *p* (*in marg*. p^c ī å l' S). Nitrum *g*. ℥ (3 *c*) II. S . . . ℥ (3 *c*), IIII. *cp*. Storacem calamiten optimum *g*, storaci calamite optime *c*, storac̄ cal' (*sic*, *om*. opt.) *p*. 4 libras — semis (S *c*) *gc*: an̄ l'. I. S *p*. 5 Quae sunt terenda diligenter teres et sic . . . *c*. 7 aspergis et moves *gcp*. coagolentur *gcp*. 8 de vindiciani afri. (*sic*) *g*, devinci diamastı. (mastıc̄. uve *etc*.) *p*, *om*. *c*. *idem remedium sic accuratius habet Pseudo-Plinius (Romae editus)* 2, 11 *(f. 38ª Bas.)*: „Ad vomitum restringendum. Masticae unciam unam, cymini denarium unum, haec omnia separatim trita, postea uva passa enucleata permisces, et linteo inductum stomacho suppones.“ 9 masticis *g*, —c̄ *p*, ℞ mastıc̄ *c*. an̄. ÷ I. *p*. Cumini *g*: cimini *cp*. 10 omnia *gp*: *om*. *c*. uno *gp*: vino *c*. contundis *gcp*. 11 inductum *gp* (inducendum *c*): inducto p^c. im(ī *c*)ponis *gcp*. 12 *Abhinc usque ad finem libri incerta omnia deficiente codice g*. Ad splenis passionem *c* (*et in Ind. capp. p*), De splenetica passione *p*. 13 causationi splene *c*, īcātō ī ſplen̄. *p*. 14 S. autem p. *p*. 16 cacexian *c*: cacesiam *p*.

curationis vero tempore flebotomia in manu sinistra adhibita circa medium digitum minorem desinit splenis extantia.

trociscus ex Filagrio conveniens spleneticis et orthopnoicis id est is qui ab splene anhelitum patiuntur vel recto schemate iacentes praefocantur. traditur enim quod per urinam splenem attenuet et extantiam ipsius deducat. accipit autem struthii herbae radicis siccae et capparis radicis siccae corticis et chamaedryos et panacis radicis et tamaricis seminis, omnium quinque paria pondera: cum aceto squillitico colliguntur et trocisci singularum drachmarum informantur et in umbra exsiccantur. ex quibus unum ieiunis cum oxymelle et apiata calida dabis.

aliud ad splenem. filonium antidotum cum frigida aqua apiata ieiunis dabis, hieme vero cum tepida, et postquam dederis, supra eandem partem aegrotum iacere iubebis ita ut manus ipsius iacentis post dorsum habeat positionem.

ad splenem ⟨potio⟩ quae per urinam longi temporis splenem attenuando deducit. betonicae herbae tritae ℥ III

1 in manu *om. c.* sinistra: *cf. Gal. X, 904.* 2 adhibita *c*: et habita (hīta) *p.* medium *om. c* (*κατὰ τὸν παράμεσον δάκτυλον Gal. XI, 296. cf. Aet. 10, 11 p. 639*). deprimit s. extantiam *p.* 4 trociscū *cp.* ſilagrio *c*, filagrio *p* (*hic non extat inter multa Philagrii apud Aetium 10, 11 (cf. 8, 57) sed est Andromachi apud Galenum XIII, 241*). spleneticͣ *p*, —cum *c.* orthomnoicis *c*, orth'odico (*in marg.* i å orchondicis) *p.* 5 is: his *p, om. c.* ab *c*: a *p.* 6 iacendi *c.* 7 deducat *c*: defluere faciat *p.* 8 Accip̄ aū *c*: ℞ *p.* struci *p*: struen *c.* 9 camedreos *c* (—deos *p*). 10 tamaricis (tamaraci *p*) seminis = *μυρίκης καρποῦ Gal.* omnium V *c*: *om. p.* paria pondera *p*: pari pondere *c.* 11 sqlitico *cp.* colligis . . . (trociscos . . .) in formas . . . sicca (*sic*) *p.* 13 ieiunis *c*: *om. p.* oximelle *cp.* appiata *c*: opiata *p.* 14 filonium *c*, filonos *p.* 15 aqua *om. c.* ieiunum *c*, ieiunis *p.* vero *om. p.* 16 egrotum — (19) per *om. c.* 19 Ad splen̄. q̄ (que) *p* (*pro* potio quae?) 20 splenem tenuando *p*, splenetici attenuando *c.* her̄ trite ℥. III cum (vino nigro ciatos *etc.*) *c*, herbe ℥ III. teres cum *p.*

cum vini nigri cyatis III potui dabis per dies III aut V in mense.

item alia potio ad splenem et ad initia hydropis, quae per ventrem solvendo humorem deducit. ebuli herbae viridis radices eximito de terra et excutiens lavare noli. quod duobus digitis comprehendas, vel tribus si plurimum humoris deducere volueris, conterito ex vino veteri et potui dato: mirifice sanabis.

item alia potio ad splenem. hederae radicem et capparis radicis corticem viridem vel siccam decoques competenter in vino styptico usque ad tertiam partem et ex ipso liquore ieiuno dabis calicem I minorem.

aliud. hederae folia viridia et nepetam viridem, quam calaminthen vocant, et puleium et squillae medium decoques competenter in aceto acri. post haec proicies herbas et in ipsam decoctionem mittes hordei pollinem et ervi et faeni graeci, et his sacculo inclusis splenem vaporabis, et post vaporationem cyprinum oleum cum aceto et nitro aut sale trito ex aequali modo simul ferve-

1 *post* ciatis. III. *add. p* et eā[d'] vel cā[d'] tātūd' (= et de ea tantundem?). 2 in uno mense *p*. 3 Item *om. p*. ad inicia ydropis *c*: ad initiantem ydropisin *p*. 4 que ventrem resolvendo *p*. 5 radicem dextra exuce (*corr.* deterra excute *p*[c] *et idem in marg. iterum* i. summe eximito de terra et excute et) lavare noli *p*. 6 comprehendis *cp* (*cf. Gargil. c. 24, Gal. XIII, 254 etc.* χειροπληθές = manipulum *ib.* 242). 7 nolueris *c et ante corr. p*. contrito cum *p*. 8 *de hac potione cf. Apul. herb. 91.* 9 Item ad *c*, Alia potia ad *p*. radices *p*. 10 radıc̄ cortices sive (*sic*) virides sive siccas *p*. competenter *om. p*. 11 stitico (*sic*) ad tertias et *p*. 12 ieiunum *c*, —nis *p*. 13 ne(o *c*)pitam *cp*. quam — medium *om. c*. 14 calamitem *p* (*cf. Garg. Mart. c. 23*). quille *p*. coques pott̄ (potēt̄ = potenter *p*[c]) *p*. 15 post hec (h') *p*: et post quam *c*. proicis (—hicis *p*) *cp*. 16 et *om. c*. ordeum et herbum et fen̄ g̅. *p*. 17 herbi *c*. his *om. c*. 18 p. v. adhibe ciprinum *c*. cum aceto *om. c*. 19 et (nitro) aut *c*. ex *om. p*. 19 ferve facis *c*, fervere facis *p*.

facies et in lanis redactum patienti loco appones, et fasciabis.

aliud spleneticum medicamentum desiccatorium et confortatorium ad splenis debilitatem ex infusione humoris, a Graecis cedrinon appellatum. recipit cedriae, ammoniaci guttae uncias senas, resinae frixae libram I, auripigmenti, aluminis scissi, olei veteris, omnium trium uncias singulas et semis, aceti acrioris quod suffecerit.

aliud ad ventositatem splenis. epithimate dia spermaton aut dia samsucu uteris superius ad ventositatem sive inflationem stomachi scriptis.

aliud ad duritiam splenis vel saxietatem, quam Graeci scirrosin dicunt. malagma Amythaonis appones quod superius ad duritiam stomachi scripsimus.

aliud ad duritiam splenis. tus masculum et ammoniaci guttam aequali pondere teres diligenter, et frequenter sucum supermittes coliculi ex foliis viridibus expressum ut efficiatur in similitudinem emplastri, et inductum in charta vel aluta spleni appones.

si vero in aegritudine cum febre acuta fuerit splenis causatio, tribus diebus cataplasmabis ex faeni graeci polline et hordei partibus singulis et lini seminis partibus duabus cum aqua et rosaceo et modico melle concoctis.

1 lanis *c*, latus *p*. redactum *cp*. apponis *c*. 3 spleneticon *p* (—c̄ *c*). 4 ex infusione: et infusionem *cp*. 5 cedrinon *(cf. Gal. XIII, 249)*: citron *c (Simon s. v.)*, citrinon *p*. appellatum *c*: —tur *p*. ℞ *cp*. cedriae: cere *c*, c͡c *p*. 6 ʒ senas *c*: an̄. ÷ VI. *p*. lb' I. *c*, l' I. *p*. 7 o. tr. ʒ singulas et semis *c*: an̄. ÷ I. S *p*. 8 sufficit *cp*. 9 epithima *c*, —th'ate *p*. 10 diasansuco *cp*. inflammationem *cp*. 11 scriptum *c*, —tis *p*. 12 duritiem *p*. saxietatem *p*, sacietatem *c*. Graeci *addidi*: *om*. *cp*. 13 scirosin *c*: sclirosin *p* (*cf*. *Simon* s. scirodes). amicaonis *c*, amitatoīs *p*. apponis *c*. 14 ad stomachi duritiem con. scripsimus *p*. 16 et sup. sucum c. (*om*. frequenter) *p*. 17 cauliculi *cp*. 19 apponis *cp*. 21 tribus *p*, in (*pro* III) *c*. 22 et ordei partes II cum aqua . . . (*om*. partibus — seminis) *c*. 23 mol͞c mellis *p*.

et oxymel ieiuno cum apiata dabis, et post dies cataplasmatis expletos Nileos splenicon lexipyreton appones. et conficitur sic. cerae, ammoniaci guttae, olei rosacei ÷ III, croci ʒ VIIII, aloes ʒ VI. aliqui tamen croci ʒ VI mittunt. aceti quod suffecerit ad conterendum crocum et guttam ammoniaci.

XLIIII. Ad epaticam passionem.

Est autem epatica passio causatio in epate, quae contingit cum tumore viscerum. haec signa laborantes secuntur. est dolor dextrae partis et extantia viscerum et tumor. dehinc cum passio creverit, indigestio frequenter nascitur.

in curationibus vero flebotomia in brachio dextro in vena cava media secundum vires patientis adhibita utilis comprobatur.

aliud. tritici farina in decoctione absinthii et aneti cocta et apposita in sacculo inclusa dolorem mitigat.

aliud. artomeli cataplasma adhibitum est utilissimum.

aliud. absinthii pontici infusione ieiunos potabis.

aliud. costum ieiunis masticandum dabis, ut ipsum humorem inglutiant. et in eodem latere aegrotum iacere iubebis.

1 oximelle *c*, oximl' *p*. ieiunū *c*, —nis *p*. 2 nileos s. lexiperiton *cp* (*Νειλέως Gal. XIII, 182. cf. Νείλου 181*). 3 ʒ III *c*, an̄. ÷ III *p* (uncias trinas). 4 c̄c̄ ʒ VIIII *cp*. aloe *p*. tamen (*vel* aū, autem): *om. p*, cū (*supra scr.*) *c*. ʒ VI *c*, ϶ VI *p*. 5 sufficit *cp*. et ad (cont.) *p*. 6 et (g.) *om. c*. 7 Ad epaticam passionem *c* (Ad epaten *in Ind. capp. p*), De epatica passione *p*. 10 est *c*: *om. p*. et tumor: et hūor *c*, et hūoꝝ *p*. 11 curaverit *p*. 13 vero *c*: autem *p*. *cf. Gal. II, 904. XI, 92 (Orib. Syn. IX, 18).* 15 approbatur *c*. 17 dolores *p*. 18 artomelli *c*, ãxo(= arxo)m͗l'i *p* (*cf. Gal. X, 796. 910*). est utilissimum (uti illisim̄ *sic c, in marg.* p^c utillimū) *p*: valde utilimū *c*. 19 ieiunus *c*, ieiun̄ *p*. 20 ieiunus *p*. et ut i. h. glutiant imperabis *p*. 21 et in e. l. iaceat (*sic*) *c*.

aliud. sanguisugae dolenti loco appositae mirifice operantur.

aliud. trociscus dia ton picron amygdalon appellatus ad conclusionem sive obtrusionem epatis, quam enfraxin vocant. petroselini, costi, gentianae, amygdalarum amararum, anisi, aloes epaticae, absinthii pontici cymae, omnium VII paria pondera aqua colliges et facies trociscos drachmarum singularum, ex quibus dabis unum ieiunis non febrientibus cum vino mixto, febrientibus vero cum aqua calida. et in ipsa parte facies iacere laborantes.

antidotum tonoticon id est proficiens adversus debilitatem epatis. recipit spicae indicae, costi, gentianae, inulae campanae, omnium IIII ʒ binas, rei pontici ʒ I, mellis despumati ʒ III. dabis in modum avellanae cum vino mulso ex modico melle confecto, febrientibus vero cum decoctione apii.

potio epatica ad enfraxin epatis. costi, ireos illyricae, ladani omnium trium ÷ singulas, piperis grana numero XXVIIII. si vero ladanum non inveneris, faeni graeci

3 trociscō *c*, —cum (—c̄) *p*. appellatum *cp*^{c} (—tus *ante corr. p*). *cf. sim. Gal. XIII, 209.* 4 obstrusionem *cp* (obtusionem *p*^{c}). emfrasin *c*, ⟨ē *p*^{c}?⟩ fraxī *p*. 5 *ante* petrosilinū (*c*, petͦ. lini *p et ita in rel. acc. c, gen. p*) *habet* ℞ *p*, h'. *c*. amigdalas amaras (*acc., ut in rel. spec.*) *c*. 6 comā *c*, cōc. (*sic*) *p*. 7 omī VI. Ꞩ (Ꞩ *pro* I?) *c*: *om. p*. cum aqua *p*. colligis (—ḡ *p*) *cp*. facis *cp*. 8 drāmarum *p*, ʒ *c*. dabis. I. *c*: unum dabis *p*. ieiunis *p*: —nū *c*. 9 *μετ᾽ οἴνου κεκραμένου Gal. XIII, 212.* vero *c*: autem *p*. 10 aqua *om. c*. et in ipsam partem super iacere facis l. *p*. facis *cp*. 11 tonoticon *c*: tonicon *p*. 12 ℞ *c*: *om. p*. 13 inule *ante corr. p*: uelle *c*, enule (e *ex corr. ips.*) *p*. omnium ... binas *c*: an̄. ʒ. II. *p*. 14 m. d. ʒ III. Ꞩ. *c*. avellane *p*: *om. c*. 15 febricitantibus *c*. vero *om. p*. 17 enfrasin *c*, ēfrasī *p*. epatis *om. c*. uroudıll' *c*, viros. illirice *p*. 18 ladā *c*, laudini *p*. omnium tr. ÷ s. *c*: an̄. ÷ I. *p*. nūo *c*: *om. p*. 19 XCVIII *p* (*ex corr. pro* C VIII?). 19 ledan̄ *c*, laudanum *p*.

leviter torrefacti et maltae pollinem mittes, tundes et cernes omnia tenuissime, et dabis coclearium I ieiunis non febrientibus ⟨cum vino mixto, febrientibus⟩ vero cum aqua calida.

cataplasma ad enfraxin epatis. afronitri cibaria numero XV, lini seminis centum, hordei ducenta, calidae et olei quod suffecerit.

aliud ad duritiam et tumorem epatis. centauriam, anetum, asfodili radices et papaveris capitella decoques in oleo et modica aqua, et ex eodem oleo lanas appones.

sed si forte apostema in epate fuerit natum, quod ex praecedentibus signis in empyemate superius memoratis agnoveris, diureticis potionibus idem apostema per urinam purgabis, hoc est graminis radicis mundae, feniculi radicis corticis, dauci cretici seminis id est pastinacae hortensis, petroselini macedonici, asari, ysopi, inulae. haec singillatim aut simul in aqua decoquenda, et ipsa decoctio data per urinas ducit.

cataplasma diureticon id est urinale ad idem et ad dolores ex perfrictione natos. pollinis tritici et lini seminis et faeni graeci paria pondera, cymini seminis,

1 leniter *cp.* malthae (?): molti *c*, ml'ti (multi) *p* (*sed supra* malti p^c). pollines *c.* mittis *p.* tundes et *om. c.* 2 omnia *om. p.* cocl'r. *cp.* 3 non febrientibus (autem *add. p*) cum aqua calida *cp.* 5 enfrasin *c*, ēfrax. *p.* nūo (*ante* cib.) *c*: *om. p.* 6 XV *p*: tv (= cv) *c.* linis *cp.* centum *om. c.* bis c *c.* 7 sufficit (suff' *p*) *cp.* 9 asfodilli *cp.* rad' *p*, radıc̄ *c.* et papaveris — (10) aqua *c*: *om. p.* 10 et (*ante* ex) *addidi.* 11 apostema *om. c.* quod *p*: ꝗ ⁊ cū (quod et cum) *c.* 12 empiemate *c*: empiēma *p.* 13 diureticis *om. c.* i. apa *p.* 15 seminis | l. (*pro* i.) pastinace ortensis *c* (*Sim.*), sem̄ ō(= or)tico. *p.* 16 macedonici *om. p.* isopi *c*, yso. *p.* imila *p* (*et supra ips. corr.* enula), ī ulle *c.* hec *om. c.* 17 singulatim *cp.* decocta. et ipsa decoctio data p. u. d. *p*, decoquenda et sic contu(e?)ndenda p. u. d. *c* (*cf. c. 47*). 19 diureticō *c*, —cū *p.* ad eandem et dolores *p.* 20 perfricatione *cp.* 21 cimī. feniculi seminis ameos . baccarum lauri . dauci . cretici . sem̄. pastinace. ortensis (*haec ex sup. v. 15*) an̄. ∸ I. S *p.*

seminis feniculi, ameos id est seminis vilicionis, bacarum lauri, dauci cretici, omnium quinque uncias singulas semis, caricas pingues numero XV cum aqua et melle et modico oleo coques et appones, et post cataplasma dia spermaton epithimate uteris aut dia samsucu superius ad ventositatem stomachi scripto.

XLV. Ad renum dolorem.

Piperis, petroselini, asari, bacarum lauri, omnium quattuor paria pondera tundes cernes diligenter, et dabis coclearium I in passo tepefacto potionem ieiuno tribus diebus. et si immobiliter se habeat aegrotus, confestim sanabitur. sin vero reperta fuerit arenosa qualitas in urinis post medicaminis potionem acceptam, sicuti Galenus in diagnostice ait, manifestissime nefretica passio intellegitur id est renalis.

potio optime confringens lapides in renibus natos. carpobalsami, lapidis qui in spongiis novis reperitur, puleii sicci floris, malvae agrestis seminis, omnium

1 ameos. I. semin̄ | ınlıcīonıs baccas l. d. cr. omı̄ V. ꝯ singulas ς c. 3 nūo c: *om. p.* 5 epith'e *p*: *om. c.* aut *om. p.* diasansucum *c*, —co *p.* 6 scriptum *cp.* 7 *Rubrica deest in p (in marg. 46 p*[c]*), cum ipso fort. principio capituli.* 8 bacarum *p*, baccarum *c.* omnium quatuor *c*: *om. p.* 9 paria pondera tunsis cretis diligenter dabis *c*, paria p. tunde diligenter et cerne. dabis *p.* 10 cocl'r. I. *cp.* potionem *om. c.* ieiunū III diebus *c*: I. tribus diebus ieiunis *p.* 11 si — egrotus *p*: *om. c.* 12 Sin *c*: si *p.* reperta *p*: repleta *c.* arenosa qualitas (*τὶ ψαμμῶδες Gal.*): arenarum qualitas *c*, arena *(sic simpl.) p.* 13 galienus *c*, gal' *p.* 14 dıagnosſcēteȝē *c*, dıgͦstıco *p* (= *περὶ τῶν πεπ. τόπον VIII, 391*). 14 neufreca *c*, nefretica *p.* 16 lapidem . . . natum *p.* 17 ℞ *praemittunt cp.* lapides *p*, *om. c* (*λίθου τοῦ ἐν σπόγγοις εὑρισκομένου Gal. XIII, 328 ubi idem fere remedium Asclepiadis*). que *p*, q̃ꝫ *c.* reperitur *c*: —iuntur *p.* 18 pulegii *c*, pullei *p.* florē *cp* (*Gal.*). seminis *c*: semen *p.*

quattuor paria pondera conficies et dabis coclearium I in potione vini tepefacti aut passi conditi.

antidotum nefreticum calculosis aptissimum. recipit betonicae spanae, fascis gallici uncias singulas semis, saxifragae petrosae seminis aut petroselini, seminis olusatri, folii barbarici id est malobathri, piperis albi uncias singulas, meu Ꞩ, omnia diligenter tundes et tenuissime cernes, et melle despumato colliges et exinde a balneo mox lotis dabis avellanae magnitudinem cum vino mixto.

confectio conditi nefreticis conveniens et maxime calculosis, quos lithiontas vocant, et minctus difficultate laborantibus, quos dysuruntas vocant. recipit piperis ℨ I, saxifragae, betonicae ÷ binas, spicae indicae, petroselini, fu, asari, radicis acori, dauci cretici seminis, omnium VI ℨ singulas, vini aminaei cotylas quattuor, mellis despumati cotylas II. Ꞩ.

trociscus dia fysalidon appellatus faciens ad ulcera quae in renibus sive in vesica nascuntur et indigent in cicatricem duci, et ad eos qui sanguinem mingunt. recipit cucumeris hortini seminis descamati, apii seminis,

1 IIII. *c*: *om*. *p*. conficis *cp*. cocl'r. *cp*. 2 passo condito *p*, conditi passati *c*. 3 neufreticum *c*, nefreticis *p*. cauculosis *c (item infra v. 11)*. ℞ *cp*. 4 spane *c*: *om*. *p*. 4 fascis gallicis *c*, fasces gallicos *p*. an̄. ÷ I. Ꞩ *p*: ÷ singulas meu Ꞩ. *etc*. *c*, *qui intermedia omnia neglexit*. 5 sem̄. olixatri *p*. 6 folii *(cf. Diosc. I, 11)*: follis *p*. al. an̄. ÷ I. meu. Ꞩ. *p*. 7 tundis *c*. 8 cum melle *p*. colligis *cp*. a balne | i. mox lotis *c*, in balneo lotis *p*. 10 *cf. sim. Alex. Tr. p. 534 Bas.* 11 lithiuitas *c*, litiuntas *p*. et minctus — (12) vocant *p*: *om*. *c*. 12 ℞ *cp*. 13 ÷ binas *c*: an̄. ℨ II *p*. pet̊. *p*. 14 sem̄. *p*: *om*. *c*. om̄ı V *(sic)* ℨ singulas *c*: ℨ I (*om*. an̄) *p*. 15 cotillas quatuor *c*· cotillas VIIII. *p*. 16 cocıllaſſū ſemīs (*pro* cotıllaſ II. Ꞩ?) *c*: cotilas. II. *p*. 17 diafissalidon *c*, diafisalidē *p*. *idem similiter describitur in additamento Alexandri Trall. latini* (*post gr. IX, 6*) *II, 188 quod citatur a Simone Jan*. *s*. *v*. fisalidos. vulnera *p*. 18 et diligenter i. c. d. *c*. 20 ortim *c*, cortıuı *p*. descamatū *p*, *om*. *c (qui post* lapatii seīs *habet* descamati). sem̄. *post* apii *om*. *c*.

lapathii seminis, nuclei leviter torrefacti, croci, omnium V ℥ IIII, amygdalas dulces descamatas et avellanas similiter purgatas numero denas, herbae fysalidos quam Romani vesicariam appellant, interiora grana numero XXXV. conteres omnia et adiecto passo competenti veluti conspersione in unum rediges, et exinde ieiunis dr̄ I dabis non febrientibus cum passo tepefacto, febrientibus autem cum aqua calida.

aliud nefreticis et calculosis conveniens id est Bestiane antidotum ieiunis datum lapides in renibus confringit et urinam provocat.

aliud ad renum dolorem. exira medicamentum inferius scriptum in aluta inductum appones, et sanabis.

1 nuclei *cp*: *cf. Alex.* nucleorum pini prefrigereorum (*l.* pefrigmenon. *cf. Simon s.* prefrigmenum). leviter *p*: *om. c.* c̄c̄ (croci) *p*: *om. c.* 2 an̄. ℥. IIII. *p.* et *om. p.* similiter *om. p.* 3 numero denas: an̄. X. *p*, *om. c*, *qui a* purgatas *transit ad v. 4* nūo. 35. herbas sisalidos . . . besecariam *p. cf. Simon. Jan. s.* fisalidos *ex Alex. lat. ed. Pap. f. 101*[b]: phisalidos quam latini vesicaginem vocant. 4 numero *om. p.* 5 veluti — rediges *c*: colligis *p.* 6 ieiun̄ dr̄ I. dabis *c*: ieiunis dabis ℥. I. *p.* 9 Aliud neufreticis . . . i. beſtıāe *c*: *om. p. Aetio X, 6 p. 630 ex urinam cientibus antidotis memorata. cf. etiam cod. Paris. app. f. 86*[a]. Antidotum bestiane appellatum confringens et in renibus caucolos sive lapides quos greci litos appellant. convenit maxime his qui ex obtussione caucolorum dissuriam patiuntur i. urine difficultatem. facit et ad alia multa. Recipit cinamomi *etc.* 12 exira (ἡ ξηρά): o(e? *p*)xira *cp.* inferius *ubi? — conscribitur in antidotario cod. Paris. app. f. 85*[b] Exira (*in marg.* Ocxira) appellata et (est) desiccatorie virtutis ad omnia ulcera et sinus universos conglutinat et fracturas. inunges et arteticis et podagricis. nefreticis. spleneticis. et duritias mollit mirabiliter et callositatem atenuat. et est ad omnia utilissimum medicamentum. Recipit cere *etc.*

XLVI. Ad ea quae vesicae accidunt, quae a Graecis symptomata appellantur, nos vero accidentia dicere poterimus.

Omnium logicorum testimonio natura vesicae nervosa iudicatur, quae sub ingenti perfrictione aut frigore ab humore venenoso et mordaci nocetur. ⟨quod⟩ maxime fieri solet cachexia laborantibus id est mala habitudine corporis. oros enim sanguinis, qui latine serum appellatur, qui ex sanguine per venam epatis depurgatur mixtus felli rufo descendens vesicae ulcerationes universas vel asperitates aut debilitatem nutrit. unde omnes passiones vesicae difficili curatione medentur. sunt vero suprascripta accidentia periculosa ischuria id est ex toto urinae abstinentia, et dysuria id est urinae difficultas, et stranguria id est urinae paulatim per guttas exclusio.

1 Ad vesice passiones 46 *c,* Ad ea que vescice accidunt *p,* (Ad vesice dolorem *ind. p*). *deinde quasi a textus initio sequuntur veteris tituli verba* De his que vesice accidunt que . . . appellantur *etc. c, sic mutata in p*: Ea que vesice accidunt. (que *om.*) a grecis s. app. 2 simptomata *c,* sinthomata *p.* 3 dicimus *c.* 4 logicorum *p*: *om. c.* natura — iudicatur: īnatos vesice nervos īdıcatur *c,* vesica ͤirui (*in marg. p*ᶜ natura) nervosa iudicatur *p.* 5 sub *c*: ab *p.* ing. perfrictione aut frigore *c (item Petroc. p. 265)*: ing. frigore *p.* ab: aut *cp (Petr.).* 6 et *p*: aut *c (Petr.).* quod: hoc *p, om. c.* solet maxime *p.* 8 oros: *sic cp.* sanguinis — app. *p*: sanguinem pro latitudīe feru apellatur *c.* 9 per v. epatis *c (Petr.)*: exueā separato *p.* 10 ruffo *c*: suo *p.* descensu *p.* v. universas ulc. *p.* 12 p. v. curationes difficiles ingeruntur *p.* Sunt enim supradicta *p,* Si vero suis (*pro* S̄S̄) *c.* 13 scuria (—ā *c*) *cp* (*Simon* s. „Scutia ut Cassi. fe. vessice passio s. quando extoto denegatur urine exitus etc.“ *cf. Petr. p. 265*). 14 disuria (—ā *c*) *cp.* 15 p. p. g. urine exclusio *p.* exclusionem gīgnūt *(sic)* morsus et ulceratio ex antecedentis h. acredine fieri solet . . . *c,* exclusio. ex antecedentis h. a. contīḡ ⟨et ulceratio *add. corr.*⟩ ẹt dolor et morsus et ulceratio fieri solet . . . *p.*

contingit morsus et ulceratio ex antecedenti humoris acredine et dolor fieri solet initio urinae excludendae aut in fine explicandae.

item in vesica paralysi vitiata aut paulatim urina per guttas insensibiliter excluditur, si ex parte fuerit tacta, aut involuntarie simul exclusa ostenditur, si omnis fuerit vitiata.

est iterum altera passio ex incontinentia urinae paralysi vesicae deterior. ex renibus descendentis et vesica compatiente efficitur, et appellatur a Graecis diabetes, siquidem mox potione accepta per urinales vias raritate membrorum interiorum descendat tamquam per inania feratur. rarius quidem contingit haec passio, sed subito nascitur. et est omnino incurabilis. aliqui hanc passionem hydropismo adscribunt, quoniam nimia siti patientes afficiantur et subalbidum et aquosum vultum ostendant.

contingit iterum ex renibus ulceratis sanguinolentus minctus aut saniosus vel subalbidus, aliquando cum gravi odore, attestante renium dolore et ilium. si vero sanguis purus fuerit exclusus, eruptionem venae aut putredinem ipsius significat in renibus aut vesica factam fuisse, qua loca quae patiuntur dolore pulsata desanguinentur.

2 excludente *c* (*qui om.* aut — explicande). 4 item in: Item *c*, Iterum in *p*. ꝑvitiata *p*. 6 omnis *c*, tota *p*. et est *p*. 9 descendentis (*sc.* urinae): descendēs *(sic) p*, *om. c*. 10 diabeten *c*, —tē *p*. 11 mox potione accepta *c*, mox ut in potione acceperit patientes continuo *p*. urina — descendat: ꝑ urinaꝝ viam raritate membrorum suo descensu *c*, urinam (ūraȝ) ꝑuā *(sic)* raritatis membrorum interiorum descendit *p (cf. Alex. lat. f.* 104ᵃ: quia cum biberit mox decurrit sicut potatum fuit per vesicam et ventrem). 12 per inania *c*: ꝑınauıā *(sic) p*. 15 i(y *p*)dropismo *cp*. ascribunt *c*. quoniam (qm̄) *c*: Siquidem *p*. 16 et (*ante* aq.) *om. p*. ostendunt *cp*. 17 Contingit *p*: Exit *c*. 18 aliquando cum *c*: et *p*. 19 adtestante *p* (att— *c*). renium *c*, renum *p*. iliorum *p* (ıllıū *c*). 20 ırruptōeȝ (ir *del. corr.*) *p*. vene significat aut *p*. 21 ipse *c*, ipsius vene *p*. vescicam *c*, vesicā *p*. 22 qua(?): ꝙq̌ *p*. qua — *(p. 117, 2)* patiuntur *om. c*.

si vero atonia fuerit vesicae id est debilitas, subito urinae egerendae delectationem patiuntur, et cum mingere coeperint cum ingenti conatu et gemitu humorosas urinas excludunt, aut per somnum involuntario lapsu urinam emittunt. et frequenter haec passio paralysin vesicae futuram significat.

contingit iterum dysuria in vesica ulcerata aut ex renibus irruente lapide extensa, aut limosa aut arenosa qualitate solidato et gleboso sanguine, quem Graeci thrombon appellant, in ipso urinali meatu obtrusa.

contingit iterum dysuria in aegritudine pessima, cum fuerit natura suo officio privata.

curationis vero tempore si fuerit ex frigore aut profunda perfrictione dysuriae causatio cum ingenti dolore, oleum rutaceum per podicem frequenter aegroto iniciendum est. in feminis vero matrici est infundendum. etiam et extrinsecus pubetenus praeraso pectini vel inguinibus lanae apponendae ex oleo cyprino calefacto, aliquando admixto castoreo, si forte plus calefieri oportuerit. et si venter abstinuerit, clystere erit deducendus ex decoctione faeni graeci aut radicis malvae oleo admixto. adhibendae sunt etiam insessionis fomentationes, nam Graeci encathisma

1 athonia *p*. 3 ceperit *cp*. 4 per somnum (ꝑ fonnū / ſepnuāi *p*) *p* *(Petr.)*: sompno *c*. 7 (*item* 11. 14) dissuria *cp*. 8 iruente *c*, irruenti *p*. aut (limosa): autem *cp*. 8 solidata aut globosa *c*, sordidata aut glebosa *p*. quam *cp*. trombon *c*: trumbon *p*. 10 obstrusa *cp*. 11 egritudinibus pessimis *cp*. 13 vero *c*: *om*. *p*. aut *c*: vel *p*. 14 perstrictio *p*. 15 iniciendum egroto (*om*. *est*) *p*. 16 matrix *c*. 17 pubetenus *c*: *om*. *p*. pectine *cp*. 18 calido *p*. mixto *c*, amixto *p*. 19 si forte calidius fieri op. *p* (si forte plus calidum fieri op. *Petr.*), Si vero plus calefieri op. *c*. 20 clisteri *c*. est *p*. 21 radicis *c*, indıc̄ *p* (radicum *Petr.*). amixto oleo *p*. sunt etiam *p*: *om*. *c* (*ubi* adhn̄dum i. f.). 22 insessiones fomentationes *c*: sensiones (ſn̄ſioēs fomentationem *p* (sessiones *Sim.*). nam *c*: quas *p* *(Sim.)*. encatismā *c* (encatismata *Sim.*).

vocant, ex calida et oleo. solet enim vesica etiam si fuerit constricta subtili fomento relaxari et urinam retentam reddere. quod si minime urina fuerit secuta et perseveraverit supra dicta periculosa abstinentia, oportet in cruribus si vires patiuntur supra talos interiores venas incidere. et si dolor non minuerit, adhibendum est cataplasma ex lini semine et faeni graeci et hordei polline, admixto papavere trito et resina pinali et pice. transacto autem dolore apponendum cerotarium ex resina frixa et ysopi suco et ammoniaci gutta et oleo sicyonio confectum.

si vero lapidum vel arenarum fuerit querela, similiter ut nefreticos curabis.

sin vero ex cachexia corporis de humore venenoso et mordaci ulceratione facta asperitatem cum dolore in capite naturae senserint patientes, reumatismo adscribitur. oportet ergo lacte asinino tepefacto frequenter ieiunos potare. quod si ad praesens non fuerit, caprinum dabis, et embroce calida ex lanis sucidis et rosaceo et vino mulso aut passo admixto sub umbilico pubetenus pectinem vel utraque ilia cooperies. mulieribus autem et pessarium ex lacte asinino vel caprino aut muliebri lacte apponendum. in viris vero si in capite naturae morsum cum dolore senserint, per auliscum oticum aeneum lenem, et non osseum ne frangatur, aut certe argenteum fabricatum et

1 etiam: et *p*. 5 tales *cp (cf. Gal. X, 904)*. interiori vena *c*, interiores venas`*p* (super talos venas interiores *Petr.*). 6 minuerit *cp* (minuitur *Petr.*). est *om. c.* 7 pollinis *c*, ṗollinibus *p* (polline *Petr.*). 8 papaveris *c* (et semine agrestis papaveris *Petr.*). pinali *cp*: pinea *Petr.* 9 et ysopi suco et armoniaci suco et armoniaci gutta *p*. 11 si — (12) curabis *om. c.* 13 Sin *c*: Si *p*. de *c*: vel *p*. 15 senserint *(cf. v. 23)*: scripserint *p, om. c.* r̄umatismo *c*, renātismo *p*. 16 ergo *om. c.* ieiunū *c*. 17 quod: sed (ſʒ) *c*. appresens *p* 18 embroce calide *cp*. roseo *c*. 20 alia cooperis *c*, acors *p* (ylia operis *p*°). et *c*: *om. p.* 21 lacte *c*: *cm. p.* 22 si ī *p*: *om. c.* 23 eneum *p*: *om. c.* lene *p*, lane *c*. et non osseum — fabricatum *p*: 7 ros siccū frāgatur aut arteum fabricatur *c*.

vesicae porcinae alligatum, non nimis interius sed in caput naturae inicies cervinam medullam susino oleo resolutam aut butyrum recens aut adipem anserinum vel gallinaceum. adhibenda etiam encathismata ex decoctione rosarum lenticulae myrtae rubi lentisci vel his virtute similium. apponendum etiam et dia iteon emplastrum sive illud medicamentum quod graece ebarbaros appellatur, renibus et pectini praeraso, aut finicinen quam Galenus in libris emplastrorum quos cata gene appellant, nostram dia chalciteos nominavit. proficiente autem curationis tempore erunt in cibo dandi suini pedis mucrones, testiculi madidi ex aqua et cerebrum assatum, de piscibus autem torpedines aselli murenae, de pomis vero uvae mala cydonia granata et his virtute similia. dandum etiam ieiunis aliquid sorbile quod humorem acrem et tenuem et asperum valeat obdulcare et crassificare et lenire, ut est amylum procuratum aut polenta ex aqua elixa et cum vino nigello addulcata aut oryza aut grana ptisanae et his similia. probatur etiam dari sorbendum quod conficitur sic. ex nucleis recentibus et cucumeris semine descamato et amygdala dulci et amylo cum lacte in uno diligenter tritis et leviter concoctis dandum ieiunis cum vino

1 vesice porcine aligatū *c*: vesica porcina alligant *p*. 3 butirum recentem *cp*. 4 adhibendam *p*, —dum *c*. etiam *p*: et *c*. ancatisma *c*, encatasma *p*, encatasmata *p*^c. 5 mire *c*, mirte *p*. 6 similibus *cp*. diaiteon *p*, diaciteon *c*. 7 grece *c*, greci *p*^c *(om. p)*. embarbaros *p*, barbanos *c*. 8 et *c*: aut *p*. fenicene *p*, fenicēte *c*. galienus *c*, gal' *p* (= *Gal. XIII, 375*). 9 in libro emplaustrorum *p*, librum emplastrorum *c*. quos *cp*. catagenos *c*, —nes *p (Sim.)*. nr̄a (nostra) *cp*. 10 autem *p*: igitur *c*. 11 suini (*c*, suelli *p*) pedes mucrones *cp (cf. Gal. VI, 671)*. t. macrones madii c, t. acroēs mādidi *p (cf. Gal. VI, 676)*. 13 vero *c*: *om. p*. uva *cp*. 14 cidonia *cp*. 15 quod *p*: ut accipiat quod *c*. acerem *c*, acrum *p*. 16 linire *c (p*^c*)*: lıẹnıre *p*. 17 po(u *c*)lentum . . . elixum *cp*. cum *c*: *om. p*. 18 adulcatum *c*, obdulcatum *p*. grana *p*, grane *c*. 20 (*item p. 120, 4*) descamato *p*, desquamato *c*. 22 et concoctis leviter ;

chrysattico. frequenter dare iubebis vel illud quod curandae ulcerationi vesicae aptum a veteribus probatur, et conficitur hoc modo, et magis caniculari tempore. lini seminis et papaveris albi <et cucumeris> seminis descamati et draganti tunsi et creti, omnium IIII ÷ binas, amyli recentis ʒ IIII. aqua colligitur et trociscus informatur. etiam et trociscus epuloticus ad obducendam cicatricem dari oportet ex vesicaria herba confectus, quem Graeci dia fysalidon vocant, quem superius in nefretica passione conscripsimus. utendum etiam aquis calidis naturali calore plantatis — nam Graeci autofye idata vocant. sunt enim virtutis metasyncriticae hoc est quae valeant naturalem temperiem corporis renovare.

XLVII. Ad cholericam passionem et defluxionem.

Utraeque passiones acutae vel celeres esse noscuntur. sed cholerica passio plus acutissima et molestior a veteribus esse traditur. et est reumatismus ventris et stomachi sursum et deorsum per os atque ventrem subito natus.

1 ͨſatıco *p*, orıs atico *c*. dare iubebis *c*: *om. p.* illud *p*: *om. c.* curanda ulceratione *c*, curande ulcerationis *p*. 2 probatur *p*: —tum *cp*ᶜ. 3 et magis (mag̃) *cp*. canicularis temporis *c*. 4 *hoc ipsum est Andromachi apud Gal. XIII, 322 πρὸς κύστιν ἡλκωμένην καὶ δυσουρίαν (cf. Orib. syn. 9, 24).* 4 (*et* 5) et *om. p.* et cucumeris *addidi (ex Gal. l. c)*: *om. cp.* 5 draganti *p*, tracanti *c*. om̂ı IIII ʔ binas *c*: an̄. ʒ. II *(cf. Gal.)*. 6 cum aqua *p*. troc̄ *p*, trociscū (. . . confectū) *c*. 7 etiam et empulēticum obducendum *c*, etiam ī t°cıs. epuleticus ad obducādā *(sic) p*. 8 besicaria *c*, beficaria *p*. 9 diafisalidon *p*, diafisidion *c*. 10 cūscripsimus *c*, scripsimus *p*. caloris *c*. 11 nam: *sic cp*. octo ſies data *c*, ā offies data *p*. 12 meta sincretice *c*, —cratici *p*. 14 Ad collericam passionem 47 *c*, De fluxione *rubr. p.* 15 Utreque p. *(sic incipit) c*: In defluxione utreque p. *p* (*unde in tit. addidi* et defluxionem). 16 plus acutissima et molestior *c*: plus acuta magis molesta *p*. 17 stomachi et ᵗris *p*. 18 natus *p*: īnatus (enatus?) *c*.

sequitur autem in passione constitutos articulorum perfrictio et parvitas pulsus, iugis vomitus cum intestinorum tormento, et ventris solutio ac stomachi cum pruritu ventris. efficitur ex antecedenti indigestione aut mali medicaminis accepta potione. et differt a diarria, quoniam cholerica passio sicut diximus per ventrem efficitur et vomitu plurimo, diarria vero non.

in curationibus vero polentam elixam calidam in cibo dabis cum vino melino id est granaticio, et alia quae simili virtute valeant stomachum confortando recreare et vires patientis depositas erigere. sed si forte ea quae acceperit minime stomachus tenuerit, modico ⟨tempore⟩ interposito iterum reficies. hoc tertio vel quarto facies quousque stomachus aliquid acceptorum retineat, ne vires aegrotantis minuto corporis nutrimento insumantur. etiam et summitates manuum ac pedum constringi iubebis, et articulos pannis calidis calefacies et lana molli opertos tutabis, et si nimium senserit intestinorum tormentum, spongiis duabus ex calida posca expressis alterna mutatione umbilicum vaporabis et post vaporationem lanis ex oleo melino tepido operies et fasciabis. et si nimietas vomitus coegerit, cucurbitam stalticam id est constrictoriam ori ventris conglutinabis, et omfacium cum calida aqua dabis. et si adhuc cibos minime tenuerit stomachus, erit

1 con(9)frictio *c*, perfricatio *p*. 2 cum *om. c*, ***ubi*** int. tormentum. 3 ac *c*: et *p*. 5 potione acepta *p*. 8 vero *om. c*. polentum (pulentum *c*) elixum calidum *cp*. 9 mellino *p*, malino *c*. granaticio *p*: grana triticeo *c*. 10 simili mō (= modo) virtute *c*. 12 denuerit *(sic) c*: retinuerit *p (cf. v. 24)*. modico (*sc.* tempore) *sic cp*. 13 reficis *(sic p)* — (14) retineat *om. c*. 14 ⟨aliquid *add.* p^c⟩ ụt *(del. corr.)* ꝑ acceꝝtoꝝ *p*. 15 egrotantium *c*. etiam et in *p*, etenim et *c*. 16 constringi: *cf. Gal. XI, 50* (διαδεῖν *scil. propter musculorum contractiones. Aet. 9, 12. 13. p. 545. 546 Lugd.*). 17 calefacti et l. m. *c*. et *om. p*. optos tuta[illegible] *(sic) c*: *om. p*. 18 senserit *c*: sumserint *p*. 21 et tepido *p*. operis *cp*. 24 tenuerit *c*: retinuerit *p*.

accipienda curatio in reumatismo stomachi superius memorata.

XLVIII. Ad dysenteriam.

Est autem dysenterica passio intestinorum causatio cum ulceratione, ex qua excluditur egestio sanguinolenta aut fellita et alia immutatio humoris. et illa noxia a veteribus nuncupatur quae nigram egestionem ab initio ostenderit. nam Hippocrates in aforismis sic ait „dysenteriae a felle nigro incipientes mortiferae“. sequitur autem patientes iugis assellatio inferioris ventris, aliquando fellita, aliquando viridis et sanguinolenta, aliquando mucillaginosa. et rasuras cum gutta sanguinis emittunt, cum morsu intestinorum et umbilici. insomnietatem patiuntur et fastidium, frequenter et febriculam. aliquando etiam et longaonis exclusio contingit, maxime infantibus. et efficitur aliquando ex perfrictione, aliquando autem ex corruptione acriorum ciborum.

tempore autem curationis mala cydonia in aqua decoquenda usque ad tertiam partem, et ipsa decoctio potui data abstinet ventrem.

aliud. palumbus, quem Graeci fassan appellant, in posca decoctus et comestus similiter abstinet.

item ovum in aceto coctum facit similiter.

1 in: ex *c*, et (7) *p*. 3 Ad dissinteriam *c*, De disinterica passione *p*. 4 dissinterica *cp (et ita semper)*. 5 cum ulceratione: *cf. Gal. VIII, 85. 381. (XIII, 288). Aet. (ex Archig.) 9, 43.* 6 et aluminitatio humoris *c*, et alia ī mutō (inmutatio) humoris *p*. 7 nuncupatur. que nuncupatur. que nigra *etc. p*. 8 ypocrates *p*, ipocras *c*. amforismis *c*. Dissinterie *cp*. 9 a *om. c*. mortifero *c*, mortificare *p*. 11 mucil(l *p*)aginosa *cp*. 12 et *c*: etiam *p*. emittit *c*. 14 et fastidium frequenter et fabricula *p*, et sanguine frequentat et febricula *c*. 15 et *om. p*. in infantibus *p*. 16 perfricatione *p*. aliquando autem: aut *cp*. 18 cidonia *c*, citonia *p*. decoquenda *(cf. c. 43)*: decocta *cp*. 20 retinet *p*. 21 palumbꝫ *p*, plūbuꝫ *c*. qb greci palūbū fossa app. *c*. 23 item — similiter *c*: *om. p*.

aliud. acaciae, croci, ges asteros in vino datum coclearium I similiter abstinebit.

aliud. summitates rubi quas vulgo turiones vocant, et murra cum caduco granatae et galla omfacitide in vino styptico simul decocta et in potione data sive per inferiores partes podicis iniecta summe facit.

aliud. ptisana cum plantaginis suco decocta et data abstinet ventrem, iniecta autem eadem perficit.

potio ad dysenteriam. ossa de locusta marina super carbones exusta, gallas leviter subassatas, os sepiae similiter subassatum, crocum sive caducum mali granati, bitumen iudaicum aut pro bitumine picem siccam, omnium V paria pondera diligenter teres et in posca dabis.

aliud ad dysenteriam. trociscus dia symfytu appellatus, quem superius ad sanguinis reiactationem scripsimus aut dia coraliu aut certe dia electru aut trigonus trociscus similiter in potione datus magnifice operatur.

aliud. lac asininum aut caprinum schiston confectum et datum abstinet ventrem. schiston dicunt Graeci lac in quo lapides fluviales incensi mittuntur sive extinguntur.

aliud ad dysentericos et ciliacos, id est illos qui ex ventris passione id est ulceratione similiter ut dysenterici

1 acacia *cp*. croci (c̄c̄): cū *cp*. gesteros *c*, gesastereos *p*. dato *c*: data *p*. 2 cocl'r I *cp*. 3 vulgus *cp*. vocant *c*: dıc̄ *p*. 4 mirra *p*, mire *c*. candico *c*, radico (c, n *superscr.*) *p*. granate *(sic) cp (i. e.* mali granati, *ut infra)*. gallas omfatidas *cp*. 5 simul decocta et data potione *p*, si coques et in pocionem data *c*. 6 sume fecit *c*, suē fac̄ *p*. 7 et *om*. *p*. 8 autem *c*: vero *p*. 9 *(item infra semper)* dissinteriam *cp*. et super *cp*. 10 exustas *c*. leniter *cp*. 11 crocū *c*, c̄c̄ *p*. 12 pice scice *c*. 13 V *c*: *om*. *p*. posca *c*: puscas *p*. 14 ad dissinteriam *p*: *om*. *c*. dia sinfirus *p*, dianifitus *c*. 15 superius *cap*. *38*. 16 diacoral(l *add*. *p*)ium *cp*. dia electiū *p*, dia eletirū *c*. 17 in potionem damus et m. *c*. 18 ſcaſton *p*, fiſcon *c* (*σχιστόν Diosc. 2, 77*). 19 Sciton *p*, Siscon *c*. lac *p*: ita *c*. 20 fluviales *p*: fluīnales *c*. incensi *p*: *om*. *c*. 21 ciliacos *c*: quiliacos *p*. i. illis qui *c*, i. qui *p*. ex *om*. *c*. 22 i. ulceratione — caprinum *om*. *c*.

reumatizant. lac caprinum optimum et pingue coques moderate super carbones in cacabo fictili novo et admiscebis amyli recentis sufficientem modum, et sorbendum dabis ieiunis diurnis diebus. et post haec supercomedendum dabis aliquantum sicci panis. etenim hoc adiutorii genus reuma crassescit, acredinem temperat, ulcera cicatricat et intestinorum ac ventris asperitatem lenificat.

trociscus anotericus id est qui sursum in potione datus servando superiores ventris et intestinorum partes medetur, optime faciens dysentericis et ciliacis. recipit iusquiami seminis albi, ameos seminis id est vilicionis, apii seminis, feniculi seminis, hypoquistidis suci, balaustii id est floris ⟨mali granati⟩, ammoniaci, omnium specierum ʒ IIII, opii, gallarum, amyli, ges asteros, rus syriaci, acaciae, draganti ʒ II. aqua colligitur et fiunt trocisci ʒ singularum, ex quibus datur unus non febrientibus vespertino tempore cum vino mixto calido in potione, febrientibus vero cum aqua calida. et lientericis optime facit.

lienterici dicuntur qui ex antecedenti dysenteria intestinorum debilitatem faciente, perdito naturali calore, cibos quos accipiunt continuo indigestos vel crudos tamquam per lenem intestinorum lapsum egerunt. unde passio lienteria dicitur. et est incurabilis, maxime in

2 amisces *cp*. 4 ieiunᵓ (—nus) *c (ut saepe)*. diurnis: diuturnis *cp*. 5 aliquantulum *p*. 6 cicatricat *c*: —zat *p*. 8 anat'icus *c*, anotı̉tᵓ *p* (*opp. κατωτερικὰ φάρμακα Gal. X, 527. Aet. 9, 48. 49*). 9 servando (ſ'vando) *c*: *om. p*. 10 quiliacis *p*. ℞ *cp*. 11 ameos *p*, et ameos *c*. i. uiliciomis *c*, i. iucilidioīs *p*. *cf. supra c. 43*. 12 ypoquistidi *c*, —dos *p*. et balaustia *c* (*ἄνθος ἀγρίας ῥοιᾶς Gal. cf. Plin. 23, 112*). 13 i. floris (—res *p*) a(r *p*)moniaci *cp*. om̄ı spē♃ 3. IIII *c*: an̄. ʒ IIII *p*. 14 gallarum — (15) trocisci *om. c*. 14 gestastereos *(sic) p*. rossiriaci *p*. 15 an̄. ʒ II *p* (*i. e.* omnium sp. ʒ binas). cū aqua colligͥ *p*. ʒ singularum *c*: ʒ unius *p*. 16 unus *p*: I. *c*. 17 mixto *om. p*. in potione: *om. p*, potionem (pocoēm .I. febrientibus *etc.*) *c*. 18 aqua *om. c*. 19 illi qui *p*. ex *om. c*. 20 calore *p*: cocolore *(sic) c*. 22 oler̄ *p* (eierunt *supra p°*), gerunt *c*.

aetate vergenti, unde plerumque laborantes si hanc passionem curare praeterierunt, hydropici postmodum efficiuntur.

catapotia ad dysentericos et ciliacos et lientericos. gallae tunsae et cretae ʒ II, opii ʒ I. aqua colliges et catapotia facies in modum ervi. et post annum a quo confeceris dabis in ovo sorbili euntibus dormitum grana tria aut V, aut si multum VII.

. cataplasma dysentericis conveniens. mala cydonia numero VI in partes incides, interius purgata in posca usque ad maturum coques et diligenter teres. simul et palmulas numero XXXVI, id est in una die XII exossabis et in posca similiter coques et teres et addes caduci mali granati et acaciae ÷ III, mastices ʒ II, aloes et aluminis lipari id est liquidi ÷ singulas et semis, rus syriaci ʒ I, pollinis polentae partes III, et lenticulae partem I, mellis et aceti et aquae quod suffecerit.

epithima dysentericorum dia finicon appellatum non solum ad dysenteriam faciens verum etiam et solutionem ventris et stomachi ac pulmonis et omnium interaneorum reumatismum compescens. recipit autem palmularum nicolaorum carnium ÷ II, acaciae, aluminis scissi, turis masculi, mastices, corticis granatae, hypoquistidis suci,

1 estate *Petr. p. 270.* vergenti *c*: ủtēti (vertenti) *p*, urgenti *supra* *p*[c]. 2 curari *cp*. 4 catapocio *c*, —putie *p*. quiliacos *p*. 5 ʒ I. *p*: ʒ II. *c*. colliges *p*: —gis *c*. 6 catapocias *c*, —putias *p*. facis *cp*. herbi (her̄ *c*) *cp*. a quo dabis conficis dabis *c*, aqua conficis dàbis *p*. 7 eunti dormientibus *(sic)* *c*: dormientibus *p*. 8 ā. multum VII *p*, aut multum VIII *c*. 9 citonia *p*. 10 nūo *c*: *om. p*. 11 matu♃ *(sic)* *cp*. simul *p*: similiter· *c*. 12 nūo *c*: *om. p*. exossas *c*, exossa *p*. 13 et (in p.): sed *cp*. caducum *cp*. mali granati *c*: granate *p*. 14 (*item* 23) mastic̄ *cp*. aloen *c*, aloe *p*. 15 liparii *p*. singulas et S *c*, I. S *p*. 17 sufficit *cp*. 21 conpescet *p*, —cit *c*. ℞ *cp*. autem *om. p*. 22 cōnıū *p*, carnes *c*. 23 corticis granate *(sic)* c̄ ipoquistidi *c*, ypoquistidos *p*.

gallarum, aloes, omnium VIII ÷ singulas, et si forte hypoquistidis sucum non inveneris acaciae duplum mittes, cerae lib' I, olei myrtini lib' I, aceti ad conterenda quae sunt sicca quod suffecerit. cetera cum oleo resolves et raso cerotario in mortario commiscebis.

trociscus catotericus id est qui deorsum per podicis partes iniectus servando inferiores intestinorum partes medetur, et appellatur a veteribus Faustinianus, conveniens is qui diuturna putredine in dysenteria laboraverint. accipit autem auripigmenti, sandaracae, calcis vivae, omnium trium ÷ binas, chartae combustae ʒ XXX. colliges suco plantaginis et facies trociscos ʒ ternarum et binarum ac singularum. secundum diversas aetates mensuram temperabis et inicies cum suco oryzae aut lenticulae.

alius trociscus optime medens. ubi putredines non fuerint singulariter adhibitus et somnum provocat. nam dormientibus cicatricem inducit. ubi vero putredines fuerint, admixto suprascripto Faustiniano uteris. recipit autem hypoquistidis suci, gallarum, lycii indici, omnium trium ʒ V, cadmiae ʒ VIII, acaciae ʒ XI, murrae ʒ VIIII,

1 aloe *c*, —ē *p*. omī *etc*. *c*: an̄. ÷ I. *c*. 2 ypoquistide *c*, —dos *p*. mittis *cp*. 3 lb' *c*, l' *p*. q. sicca sunt *p*. 4 sufficit *c* (*non p*). 5 rasum cerotarium *cp*. commisces *cp*. 6 catroius *c*, catorēticus *p*. 8 *idem fere est ἔνεμα φαυστινιανόν apud Gal. XIII, 296 (ex Andromacho). cf. etiam pastillos Faustinianos apud Aet. 9, 49 p. 612 (et de iis Archig. ib. p. 611). Petr. p. 273.* 9 his *cp*. qui put. d. *p*. durna (*sic*) *c*. 10 Accipit autem *c*: ℞ *p*. 11 omī *etc*. *c*: an̄. ÷ II *p*. ʒ *(pro ÷ p)* XXV *p*^c^. 12 colligis *cp*. cum suco *p*. fac̄ *cp*. ʒ ternarum *c*, ʒ III. *p*. 13 et binarum — singularum *c*: *om*. *p*. et secundum d. *p*, sed et d. *c*. 14 suo (suco *p*^c^) oridie *cp*. aut *c*: i. (id est) *p* (*et in marg. rep.* oride i. lēticl'e). 16 Al' t^o^c̄ *p*, Aliud trociscum *c*. 17 Nam *p*: nō *c*. 19 SS *c*: supradicto *p*. trocisco (*post* faust.) *add*. *p*. ℞ ypoquisti (*sic*) *p*, ℞ et n̄t h' ipoquistide *c*. 20 luci indici *c*, litii. indic̄ *p*. omī trium ʒ V *c*: an̄. ʒ VI. *p (in marg.* ī å V *p*^c^*)*. 21 catmie *cp*. acatie ʒ XII. *p*. mirra *c*, mirre *p*.

balaustii ʒ X. colligitur vino myrtino et inicitur cum decoctione rubi aut myrtae aut mali granati corticis aut rosae siccae aut ramorum siliquae graecae. decoques in vino et aqua singillatim aut simul in uno, et praevaporatis partibus alterna mutatione spongiarum, supposito clunibus cervicali, inicies per enetera id est tibiam iniectoriam multis cavernulis perforatam quae appellatur polytretos.

collyrium suppositorium, quod Graeci ypotheton vocant, conveniens is maxime qui frequenti deiectione assellationis surgendo fatigantur. somnum etenim provocat, ventrem abstinet et quietam noctem laborantes transire facit. accipit autem croci styracis murrae castorei acaciae, omnium V ʒ singulas, turis masculi ʒ III. suco plantaginis colligitur et fiunt collyria sublonga.

ad exclusionem longaonis. erices carpu, gallarum,

1 in vino m. *c.* 2 vel mali *p.* cortices *c*, —c̄ *p.* 3 decoque (—q̄) *p.* 4 singulatim *cp.* 5 subposito *c.* 6 cruribus *c.* ꝑtibienethera *p*, ꝑt'ıbı ⁊ (et) edera *c* (*unde latentem voc.* tibiam *transposui post* i. = id est. *cf.* auliscon quem nos tibiam dicere poterimus *Cael. p. 191*). iniectorium *c*, —ria *p.* 7 multis — (9) Collirium *om. c.* perforata que . . . politreton *p.* 9 ipoteton *c*, ypoteñ *p (cf. Alex. lat. f. 115*ᵇ*, gr. p. 462 ed. Bas. 1556. cf. p. 450 ἄλλο ὑπόθετον ἢ κολλύριον etc.).* 10 et conv. *p.* c. maxime his qui *p.* is: his *cp.* 11 resurgendo *p.* 12 retinet *p.* transire facit *p*: . . ı|ſcere fac̄ (*sed mutata* c *in* ſ) *c* (*ubi scil. primae litterae, i. e. versus praecedentis ultimae, legi nunc non possunt*). Accipit autem *c*: ℞ *p.* 13 stiracis *c*, storacis *p.* mirre *p*, mire *c.* omnium *etc. haec dedi ex c. nam mire confusa* (*propter* turis masculi *notam duplicem*) *praebet p* (*post* acatie) *haec*: ypoquistidos suci. pini cortic̄. thuris mās. an̄. ʒ I. paria pondera colliḡ. cum suco plantaginis et fac· colliria sublonga confectum lenibus apponens. preloto ipso longaone uno bono subaustero aut lentisci vel mirre decoctione. addunt etiam gallas. cerusam. acatiam supradicto pondere. 16 *idem est τὸ ἡμέτερον πρὸς τοὺς προπίπτοντας ἀρχούς ap. Gal. XII*ᵛ *313 (ἐρείνης καρποῦ etc.) et Aet. 14, 7 p. 842.*

cerussae, acaciae, hypoquistidis suci, pini corticis, murrae, turis masculi, omnium VIII paria pondera. siccum appones levius confectum praeloto ipso longaone vino bono subaustero aut lentisci vel myrtae decoctione.

XLVIIII. Ad ictericos.

Icterici dicuntur morbo regio laborantes. et est fortitudo fellis cum totius corporis insumptione. sequitur autem aegrotos ex infectione fellis pallor corporis cum aurium et oculorum crocei vel aurei coloris fantasia. unde ab aliquantis latine aurugo appellatur. sequitur autem ventris egestio humida, urina etiam fellita et corporis pruritus. et sunt ictericorum distantiae duae, una cum febricula, et appellatur a Graecis oxites id est acuta, altera sine febre diuturna quae appellatur chronites. sed illa quae cum febricula fuerit facta oxites ex tumore epatis fieri ostenditur, altera vero quae sine febre est chronites ex fellis dissolutione.

ob diligentiam vero curationis eam quam ex tumore epatis fieri intellexeris flebotomia in manu dextra in vena

1 ipoquistidi *c* (ypoquistidos *p*). mirrae (*propter* VIII) *addidi ex Gal.* (σμύρνης). 2 siccum appones lenis confectum (*sic*) *c* (ξηροῖς κατάπασσε *Gal.*). 3 levius (leĩbȝ *p*): lenis *c*. 5 Ad hyctericos *c*: Iterici dicuntur morbo regio *(pro rubr.)* *p*. 6 Hicterici *cp*. et est *p*: i. (id est) *c*. 8 autem *om. p*. 10 aurigo *c*. autem: a (*sic pro* aū) *p*, et *c*. 12 duae: *vid. Gal.* XIII, 229 (XIV, 735). 13 a grecis — appellatur *om. c*. oxites: *sic p*. 14 croniotes *p*, chronita|tes *c*. Sed *et* que *om. c*. 15 oxites *c*, oxith̄ *p* (—ten *supra* p^c). 16 chronites *c*, cronites *p*. 17 *post* dissolutione *haec addit c male interpoluta*: Hictericis in primis purgatorium dari convenit deinde flebothomare post ea color illa aliter non colligitur in suco de radicula frequenter in balneo per unguatur. Item ad desperatos hictericos rauani sucus sicca bibatur cum quocūque potu pam mane ieiunus. Ob diligentiam vero *etc.* 19 *de flebot. cf. Gal. XI, 92.* in vena cava mādia a. curabimus *p*.

media cava adhibita curabis. et post dies detractionis sanguinis expletos oleo anetino diligenter toto corpore perunctos lavacro calido ex aqua dulci lavabis.

aliud. apium cum modico aceto decoques usque ad tertiam partem et ipsam decoctionem cum modico melle potui dabis ieiunis ante lavacrum. hoc autem summe per urinas fel deducit.

alia pòtio ictericis. ervi subtorrefacti ℥ VI, fascis gallici, cornu cervini exusti ℥ binas, cyperi ℥ I, meu ℈ I. dabis coclearium cum aquae mulsae calidae cyatis III in lavacro.

aliud. piperis, rutae hortinae, seminis melanthii, iuniperi bacarum quas Graeci arceutidas vocant, cymini alexandrini agrii sicci, nitri vernicarii, omnium ℥ I. tundes et cernes et dabis ante lavacrum ieiunis coclearium I cum vino dulci. et si venter non fuerit, clystere deducendus erit ex decoctione cantabri et betae et coloquintidis cum oleo et afronitro et melle modico.

aliud conveniens is qui sine febre fuerint. in una coloquintide excavata mittes passum aut mulsam ex vino

1 detractionis (*om.* sanguinis) *p*: curationis sanguis (*sic*) *c*. 3 peruncto *p*. dulci *p*: *om*. *c*. 4 opiũ *c*, app'os *p* (*cf. Aet. p. 647 extr.*). aceto *c*: aneto *p*. dequoques *ante corr*. *c*. 6 ieiunum (—nuȝ) *c*. 7 fellem *p*. 8 Alia pocio hictericis *c*: Al' disintericis potio *p*. herbi subdorefci *c*, herbi rub' torrefacti *p*. 9 binas *c*, III (? *obscur*.) *p*. ciperi *c*: qpis (quiperis) *p*. 10 cocl'r. (*et ita semper*) *cp*. cum aqua mulsa calida (—dos *c*) ciatis (—tos *c*) III. *cp*. 12 rute ortice seminñ m. *c*, rute. cortice sicco semen m. *p*. 13 bacarum *c*: baccas *p*. arciotidas *c*, orotidas *p*. vocant *c*: dicunt *p*. 14 agrii: argui (arguí *sic*) *cp*. vermicarii *c*, uerui. carui *p* (*νίτρον βερενίκιον Gal. XIII*, *568*). omĩ cocl'r. I (*om*. ℥ I — ieiunis) *c*. añ. ℥ I. . . . ieiunis cocl'r. I. *p*. 16 fluerit *p*^c *in marg*. 17 coloquintide (—d' *p*) *cp*. 19 is: his *cp*. una *c*: uno *p*. 20 coloquintida *c*. cavata *p*. mittes *p*: —te *c*. ex vino melle (mellis *p*) temperatam *cp*.

melle temperato, quam appellant Graeci inomelitos, et calefacies et potui dabis per dies III.

aliud. silfii coclearium I cum vino mulso ante duas horas lavacri potui dabis. aut marrubii viridis suci coclearium unum cum vini mulsi cyatis III potui dabis aut anchusae coclearium I cum vino.

aliud. apoflegmatismum qui naribus infunditur, et a Graecis appellatur rinenchyton, eo modo quo superius in capitis passionibus scripsimus per triduum naribus infundes, et sanabis.

L. Ad ventris et intestinorum reumatismum.

Est autem reumatismus ventris et intestinorum praeter febrem assellatio ventris humida, et aliquando cum morsu et aliquando sine morsu.

curatio autem eorum talis est, sicut Galenus ad Glauconem scribens ait: uti lavacris debebis calidis et constrictiva cibatione.

LI. Ad colicam et iliacam.

Est autem colica passio tumor cum ingenti dolore totius ipsius intestini quod Graeci consuete colon appel-

1 ynomelitos *p*, momellitos *c*. 2 calefacis *cp*. per III. dies *p*. 4 potui — (5) dabis *om. p*. 7 Al' *p*: *om. c*. appoplegmatismū *c*, apofl'atism̄ *p* (*de apoflegmatismis v. Gal. XII, 566. 582*). qui: quod *cp*. et *om. c*. 8 renēticō *p*, mētıtō *c* (*Sim.* s. menticon = *ῥινέγχυτον*). eo *c*: eodem *p*. 9 passione *p*. 11 De reumatismo *p*. 13 asellatio *p*, aselatio *c*. 14 et (*om. p*) *add. p*[c]. et — morsu *om. c*, *ubi* cum morsu in eo curatur (—rat˜) autem eorum calēe sic̄ galienus *etc. in his* sine morsu *p* = in eo (*pro* sine eo?) *c*. 15 Cura *p* (*cf. c ad v. 14*). eorum *c*: ipsorum *p*. galienus *c* (gal' *p*) *ubi? in libro deperdito? an in textu versionis vet. latinae?* 16 ait uti lavacris dabis calidis et constrictiva vaporatione *c*, ait ſilʒ lavacra (—cri *ante corr.*) calida. et constrictiva cibatio *p* (*cf. Petr. p. 277*). 18 Ad c. et yliacam (*sic*) *c*, De colica passione *p*. 20 totis ıpīs ītestīs collı qm̄ *c*, totius ipsius (ı?) intestini coli quod *p*. *cf. Cael. ox.* 3, 143.

lant, quod aliquanti inferiorem ventriculum dicunt. sequitur autem aegrotos dolor iuxta umbilicum initians frequenter a sinistro ilio, aliquando a dextro, cum constrictione ventris et doloris punctione discurrente per singula ventris loca, aliquando usque ad splenis partes vel epatis. efficitur cogente interclusa ventositate inter cutem et peritonaeon ⟨id est⟩ membranam quam vulgo mappam dicunt, quae ventrem sub cute circumvestit. et cum passio augmento dierum creverit, sequitur insomnietas, febricula et nausia cum frequenti vomitu humoris flegmatici, aliquando felliti. sin vero modicum retro circa renes aut circa urinales vias, quas Graeci ureticus porus vocant, subito natus fuerit dolor similiter ut colicis praeter vomitum et constrictionem ventris et febriculam, vastioris lapidis constrictionem in renibus significat.

ileos autem sive chordapsus est acutissima et molesta cum abstinentia ventris et vomitu et omnium intestinorum tumore distentio cum tortione simili torturae chordarum. unde nomen ileos sive chordapsus accepit. et cum passio increscere coeperit, spe sanitatis consumpta nimio intestinorum tumore, stercorum vomitus efficitur, ultimo etiam

1 aliquanti *c*: aliquando *p*. v. inicians dicunt *c* *(cf. ad v. 2)*. 2 autem *om. p*. inici *et* (*post dittographiam verborum* consuete — ventriculum) *iterum* ĩıcıās *c*: ĩ tᷱas (intrans) *p*. 3 ylio *p*, alio *c*. 4 dolor punctuosos discurrens *c*, dolores punctio discurrentes *p*. 5 et aliq. *p*. splenis *p*: ventris *c*. 6 cogente *p*: congruente *c*. 7 peritoēō (—toneon) *p*: pitonea *c*. id est *addidi*. *cf. Petronc. p. 275.* vulgus mapp'a dicit *p*, vulgo mappa dic̄t (dicunt) *c* *(Petr. p. 275)*. 8 sub cute *p*: succincte *c*. 9 creverit *c*: cernitur *p*. 11 Sin *c*: Si *p*. 12 urinalem viam quam *pc*. ureticus porus *c*, uritidᶜū porum *p*. 15 i. r. esse significat *p*. 16 cordapsum (—suʒ) *c*, cordapsonem *p* (—psoēʒ, *et iterum* psonē *p*ᶜ). est *c*: *om. p (ubi sc. coaluit cum chordapso)*. mol. passio est cum a. *p*. 17 et int. omnium t. *p*. 18 tumore *om. c*. fil'ıt' ture *c*, simili td'ţēı *p* (*in marg.* tature *p*ᶜ). 19 ileos *c*, yleos *p*. cordapsum *c*, —son *p*.

pulsus concadit et corpus nigro colore fuscatur. efficitur ex antecedenti maiorum ciborum indigestione frequenti aut profunda perfrictione aut letali cibo sive potione accepta quam Graeci deleterion dicunt, ut fungis venenosis comestis aut quotiens intrinsecus in ipsis vitalibus membris aut in ipso omento conquassatio aut diruptio fuerit facta.

in curationibus vero colicos oportet, id est qui coli intestini tantum causa laboraverint, primitus in cruribus si vires patiuntur supra talos interiores venas flebotomare et ventris constrictionem acriori clystere relaxare ex decoctione cantabri et coloquintidis cum oleo anetino et afronitro cum melle modico. utendum etiam et sacculo calido ex cantabro, in quo antea fuerit decoctus aneti manipulus admixto modico oleo, et sub ipsa vaporatione adhibita tenui linteolo ac mundo et calefacto sudorem excitatum deterges, et manu calefacta chalastico perungues superius in tetanica passione memorato, et molli lana loca tutabis et fasciabis. etiam et lenticulam aeream vel testeam calida repletam ipsis locis dolentibus appones ob mitigandum dolorem.

aliud. anetum et cyminum decoques in olei ÷ IIII, et inicies post depositionem ventris. aut rutam decoques similiter in oleo et admiscebis resinam terebintinam ad modum coclearii unius, et inicies.

aliud. enema, id est iniectio, faciens ad tumores.

1 cū cadit *c.* eff. autem e. *p.* 2 malorum *c (Petr.).* ciborum *om. c.* 3 perfricatione *p.* 4 greci *om. p.* 6 facta *p*: nata *c.* 7 colericos *p.* coli *om. p.* 11 et colo quin etiam et saculo *etc.* (*om.* tidis cum oleo — utendum) *c.* 13 decoctum a. manipulum: *sic cp.* 14 ipso *c.* 15 et (*post* mundo) *om. p.* 18 loca *p*: locū *c.* tutabis *c*: tubabis (*ut supra semper*) *p.* etiam — dolentibus *om. c.* 19 obmittigando *c*, o(ad)bmittigandū *p.* 21 anetum (ἄνηθον) — 24 = *Ps. Gal. XIV, 379.* cimīn *p*, —num *c* (*cf. Gal.* XIII, 267). ÷ IIII. *p*, ?÷ IIII. *c.* 23 d. in oleo similiter *p.* admisces ,. 24 cocl'r. I. (I?. *p*) *cp.*

anetino oleo admiscebis butyri coclearia II, et uteris. aut pro butyro adipem anserinum mittes aut medullam cervinam.

aliud. enema colicon anodynon id est dolorem detrahens. recipit autem haec. opii ℨ I, alii capita integra numero III, rutae viridis manipulos II, olei dulcis et butyri libras singulas, picis liquidae ℨ IIII, cedriae ℨ II. rutam et alia conquassata coques in oleo donec frigantur, liquabis et cetera liquida commiscebis in uno et reservabis, et inicies post depositionem ventris medicaminis ℨ II, cum olei corpore ℨ IIII et S.

trociscus iniectorius anodynus colicis conveniens, et magis in ipso superpositionis tempore, quam Graeci epithesin vocant, id est in quo passio superimponendo dolores increscere facit. recipit castorei obolos IIII, opii ℨ II, iusquiami seminis ℨ I, styracis optimi isaurici ℨ III. aqua colliges et facies trociscos ℨ singularum aut binarum, et in usum conteres cum suco cantabri et inicies. summe operatur.

si nimietas fuerit doloris, Filonium antidotum in potione dabis.

1 amisces *cp.* butiro *c*, —rum *p.* 2 mittis *cp.* 4 colico *cp: De anodynis et colicis cf. Gal. XIII, 266 (cf. 89).* 5 ℞ *cp.* autem h̄ *c*: *om. p.* alei *cp.* integra nūo *c*: *om. p.* 7 lıb' singl'as *c*: an̄. l'. I. *p.* cedie *p* (cedrine p^c), cedria *c.* 8 alia *c*: alleum p^c (aleū *p*). conquassata *c*: —t̄ (= tum) *p.* coquis *c.* 9 liquabis et cetera liquida: liquas et cetera alia *cp.* ꝯmisces ℨ. IIII S. Trociscus *etc.* (*om.* in unum — corporis) *c.* commiscens in unum *p* (⁊ = et *ante* in unum *add.* p^c). reserva *p.* 11 corpore: corporis *(sic) p (om. c).* 12 iniectatoꝝ *c.* colericis *p*, *om. c.* 13 epithesī *p*, epitheson *c.* 14 in quo (*ante corr.* qua) *p*: *om. c.* dolorem *p.* 15 ℞ *cp.* obolos: *sic cp* (IIII *c*, III *p*). 16 stiracis optimi isaurici ℨ III *c*: ̣c̣astorac̄ ℨ IIIİ *p.* 17 cum aqua *p.* colligis et facis *p*, colliḡ et fac̄ *c.* singularum et binarum *c*, ℨ I. aut II. *p.* 18 unum *c.* 20 philon̄ *c*, filonium *p (Gal. XIII, 267).*

aliud. ad colum et ischuriam id est urinae abstinentiam et ad strofum id est tortum ventris. cymini torrefacti et salis ℈ singulos, piperis grana XXX. dabis totum bibere cum aquae tepidae sufficienti modo. etiam et conditum nefreticum frequenter dari oportet, maxime si sine febre fuerit.

aliud. ad inflationem. epithima dia spermaton aut dia samsucu superius ad inflationem stomachi conscriptum appones.

aliud. ad colum. alium siccum cum modico melle pipere et coriandri foliis contritum addito liquamine cum oleo spano, aut cum iure pullino, non oleo sed condito commixto, mirabiliter colicis auxiliatur. aut certe ipsius alii spicas purgatas integras, si grandiores numero tres, si minutas V aut VII, vespertino tempore transvoret: omnem ventositatem cum flegmatico humore deducit.

si vero iliacam passionem signis supra memoratis agnoveris, praedicto passionis periculo, permittentibus viribus, ante quam ad stercorum vomitum perveniant, in brachio venam cavam mediam flebotomabis. si tamen nimietas doloris coegerit, etiam et vaporationibus et iniectionibus supra memoratis uti oportet. sed si forte nimia intestinorum verticula sive involutione acceptum

1 iscuriam: dis(s c)uriam *cp*. 2 ad scorofum ad torc̄ *c*, adstrictum i. tortum *p*. 3 ʒ singulas *c*. 4 bibere: libre *c*, *om*. *p* (*ut δίδου πίνειν Gal.*). aqua tepida *cp*. sufficienti modo *p*: sufficientem modum *c*. etiam *om*. *c*. 5 neufraticū *c*, nefretic̄ *p*. maxime si *c*: ei maxime qui *p*. 6 febre *c*, —bri (—bȝ) *p*. 7 epithimia *c*, epith'a *p*. 8 diasansucum *c*, —co *p*. 10 collum *cp*. aliū *c*, allium (*ante corr.* album) *p*. melle *om*. *p*. 11 foliis *p*: folio *c*. licamine *p*, modica aliq̄mine *c*. cum *p*[c]: et *cp*. 12 pullino *p*: polline *c*. 13 commesto *c*, comestum *p*. 14 allei *cp*. nūo tres *c*: III. *p*. 15 si minutas *c*: minute *p*. transvorate *c*. 16 deducit *c*, —cunt (c̄t) *p*. 17 yliacam *p*, illicam *c*. 20 vena cava media *p*, venam mediam *c*. 21 etiam *om*. *c* (et *add*. *p*[c]). iniectationibus *c*.

clysterem retinuerint aegrotantes, simul et ventris officio negato, oportet ex folliculo aerarii curam adhibere, quo possit supra memorata intestinorum verticula sive involutio accepto vento replicari. et fit hoc modo. intestina bubula mensura cubiti unius tubulo folliculi diligenter sparto ab una parte ligabis. similiter iterum alteram partem ipsius intestini osseo aulisco colligabis, et supino schemate iacenti aegroto inicies, subposito prius clunibus cervicali, et per podicem eremizato folle competenter ventum inflabis vel quam diu sibi patiens ventum usque ad stomachum sentiat. tunc auliscum detrahes et spongia calida expressa podicem obtrudes, et cum nimie assellare desideraverit auferes. sic enim poterit omnis stercorum vetustas correctis intestinis nimia ventositate excludi. dehinc ventri et praecordiis ex calida et oleo sufficienti ptygmata dabis. si vero nimia siccitas corporis fuerit, etiam ex calida et oleo semicupio depositis embasim adhibebis.

LII. Ad podagram et arthriticam.

Est autem podagra causatio pedum nervorum partium ultimarum, ex qua contingit patientibus gressus corporis impediri. sequitur autem laborantes in ipso initio sensus

2 fellicúlo *cp.* aerarii (*cf. Cael. ox.* 3, 154): erari *c*, ^he^ẹtori *p*^c^ (*ubi* to *ex corr.*). 3 intestinorum *p*: *om. c.* involutacōe (—cione) *c.* 4 bubule *p.* 5 tubulo: *in marg. p*^c^ i. exsuflatorio. fuluculli *c*, felliculi *p.* sparto: spato *p*, spatio *c.* 6 parte *om. p.* ligabis *c*: religabis *p.* 7 ligabis *c.* iacentem egrotum *cp.* 8 sub posito *cp.* 9 ermiȝato *cp*^c^, erimizato *p.* felle *c*, follem *p.* vento *cp.* 10 sibi *c*: si *p.* usque ad stomachum *p*: *om. c.* 11 detrahens *c.* podicem obtrudes *c*: pollicem obstinens obtrudes *p.* 13 omnium *cp.* vetustius corigere correctis (*sic*) *c.* 14 et: ac *p.* 15 (sufficientia |) tiginta *c*, ptigmata *p.* 16 fuerit corporis *p.* etiam in calida et oleo *p*, et calida ex oleo *c.* 17 semicapio *c*, soĩcupıo *p.* depositos *cp.* ēbasī *p*: *om. c.* 18 Ad podegram et arteticam *c*, De podaga pọdạ pass. *p* (Ad p. et arteticos *ind. p*). 19 pedum neuorum *c*, ped(. . . ra)lorum *p* (*cf. Gal. XIII*, 332).

doloris maioris digiti, nullis praecedentibus causis, cum rubore circa articulorum locum, et magis nocturno tempore. increscente vero passione plurimum articuli compatiuntur et digiti invertuntur et durescunt. veterescente autem passione, diuturno doloris tempore etiam et pori nascuntur, ex quibus aegrotantes lapides similes gypso emittunt. et torpor quidam accessionis tempore per membra patientibus discurrit. aliquando rigorem sentiunt, aliquando calorem. et sunt ipsius podagrae distantiae duae, est enim frigida et calida. cognitio autem illarum talis est. in calidiori fervor incendiosus cum vehementi dolore sentitur, apparente rubicundo tumore. in frigidiori vero inflatio subalbida efficitur. utrarumque autem sanatio ista est, in calidiori refrigerativa, in frigidiori calefactoria et eiectoria, quam Graeci diaforeticam vocant. et differt podagricus ab arthritico, quia podagrici in crure solum causationem habent, arthritici autem in omnibus articulis.

in curationibus autem ad calidam podagram mustelae sanguinem cum plantaginis suco inter ipsa initia illines.

aliud. coriandri folia aut iusquiami folia aut coliculi folia, non praesente iusquiamo, teres diligenter et super mittes medium panis mundi frigida et aquata posca infusi,

2 robore *cp*. circa locum art. *p*. 3 incr. passione vero pl. *c*. 4 patiuntur *c*. 5 etiam *om*. *c*. 7 corpori quidem *c*, cór quidam *p*. 9 et sunt — (15) vocant = *Gal. XIV, 384*. 10 i. (id est) frigida aut c. *p* (*ad rem cf. Cael. chr.* 5, 31). 11 calidiori *cp*, —o♃ *ante corr*. *p*. 12 frigidiori *p*[c] (—o♃ *p*, —ora *c*). vero — (14) frigidiori *om*. *c*. 14 calefactē *p*. 15 et exiectoria (*sic*) *c*: *om*. *p*. diaforesin *c*, diaffō̈|ta (—forata) *p*. 16 artetico *c*, aretico *p*. quia *c*: quoniam (qm̄) *p*. podagra incura solum habet arteticus autem *c* (*ad rem cf. Gal. XIII, 332*). in cura (ĩcura *c*, ĩ cuã *p*) *cp*. 17 artritici *hic p*. 19 sanguinem: cinerem *affirmat Diosc. p. 179* (*ex quo Galenus XII, 362*). *de sanguine aliter D. l. c*. 20 illinis *cp*. coriandri *p*: cantabri *c*. folia *post* iusquiami *om*. *c*. cauliculi *cp*. 21 presenti *c*. 22 mundi *om*. *c*. frigida et aquata pusca *c*, frigida et in 'ua pusca *p*.

et simul teres et iterum admiscebis adipem porcinum recentem sufficienti modo, aut pro adipe oleum roseum modicum mittes et induces et appones bis in die, aliquando et semel in nocte, ad noctem vero praefotis pedibus, si aestas fuerit et iuvenis aetate, frigida aqua aut certe posca aquata, et postquam foveris deterges et sic appones. hieme vero posca calida fomentabis.

aliud. ad fervidos tumores. herbam lenticulatam de stagnis virentibus colliges et cum modico aceto tritam impones, et iugiter mutabis.

aliud. uvae lupinae sucum et coriandri sucum et iusquiami sucum in uno commiscebis et illines.

LIII. Ad ischiadicam et psiadicam.

Utraque passio sub aquoso et frigido reumatismo efficitur. et est ischiadica causatio in vertebro, quod Graeci ischion vocant, quotiens ipse nervus interior inter vertebrum frigidissimo flegmate fuerit infusus. psiadicis vero musculi patiuntur similiter supra lumbos iuxta spinae

1 et iterum *p*: Item *c*. admisces *cp*. 2 adipem porcinum recens sufficienti modo *p*, adipem porcini recente sufficientem modum *c*. roseum *c*, ro. *p*. 3 mittis *cp*. inducis et apponis *c*, inductum apponis *p*. bis *om*. *p*. 4 et (*ante* semel) *om*. *p*. in nocte *om*. *c*. ad noctem *c*: in nocte *(iterum)* *p*. vero *om*. *c*. proforis *c*, p̄fo ṛịṣ (tis) *p*. 8 tumores *p*: dolores *c*. h. lenticulatam (*sic*) *c*(*p*) = *φακὸν τὸν ἐπὶ τῶν τελμάτων Ps. Gal. XIV, 386*. 9 urētibȝ *c*, ụṇītibȝ (nirē) *p*. colligis *cp*. (herba . . .) trita *p*: tutatā *c*. īponis *p* (—nes *c*). 11 et coriandri sucum *c*: *om*. *p*. 12 ī unū *c*, ī uịō (in vino *ante corr*., in uno *corr*.) *p*. commisces et illinis *cp*. 13 Ad sciaticam et psiaticam *c*, De passionibus frigidi et aquosi reumatismi *p* (Ad sciada et psiada *ind*. *p*). 14 Utreque (Uterque *c*) passiones . . . efficiuntur *cp* (Utraque passio . . . reumate efficitur *Petr*. *p*. *256*). 15 isciadica: psiaca *c*, psidiaca *p*. quod *p*, quam *c*. 16 iscion (*Cael*. *Aur*. *p*. 29. 31. *cf*. 547): coxile *p*, uoxile *c* (*item Simon* s. „Uoxile. g. vertebrum Cas. fe. ca. de sciatica"). 17 psia adadıcı⁹ *c*, sciadicis *p*.

finem adhaerentes ex interioribus ⟨atque exterioribus⟩ sibi coniuncti.

curationis vero tempore primitus oportet saccello calido torrido sale repleto loca dolentia vaporare et sub ipsa vaporatione oleo simplici tepefacto perunguere et post vaporationem adhibitam linteolo mundo calefacto sudorem excitatum detergere, et sic oleo laurino aut acopo metasyncritico defricare, donec sibi cutis virtutem medicamenti bene retineat, et post defricationem adhibitam lana munda operire et molli ac tenui calabrica ligare. quod autem acopum conficitur sic. olei communis et radicum cucumeris agrestis libras singulas. radices purgatas et concisas friges in oleo donec carbonescant mediocriter. post haec proicies radices et super mittes oleo colato cerae ʒ III, adipis porcini et taurini ÷ quaternas, et postquam soluta fuerint mittes galbani ʒ I, styracis calamitae optimi et resinae colofoniae ʒ quaternas, samsuci et stafisagriae ʒ binas, afronitri cibaria XIIII, pyretri, bacarum lauri, adarces, omnium trium ʒ senas, et movebis in uno donec coagulentur, et uteris.

aliud ischiadicis et psiadicis. iniectio ex decoctione coloquintidis et centauriae et cantabri modico cum oleo

1 ex interioribus sibi coniuncta *c*, extíbʒ ɡıūtıs *p* (*cf. Cael. chr.* 5, 1. 6). 3 oportet *p*: *om. c (non Petr. p. 256).* sacello *cp.* 4 loca dolere et sub i. v. *p*, loca dolentia vaporantia ī s. i. *c* (vaporare loca *Petr.*). 6 adhibitam *om. p (Petr.).* 8 metasin creticon *c*, meta sincretico c̄ *p.* 9 adhibitam *om. p.* 10 calabrica *cp.* 11 autem *om. p.* et radic̄ *p*: radicis *c.* 12 ul' sıngl'ıs *c*, an̄. l'. I. *p.* 13 carbones m. *c*, carbones cāt m. *p (cf. Cael. Aur. p. 409. 555).* 14 proicis *cp.* 15 et taurini *om. c.* ÷ quaternas *c*: an̄. ÷ IIII. *p.* 16 mittis *p* (—tes *c*). ʒ I *c*: ÷ I *p.* storace *p*, stratis *c.* 17 calamite *p*, —mitte *c.* optimi *c*: —me *p.* coloftoīe *p*, colo sime *c.* ʒ IIII *c*, an̄. ʒ. IIII. *p.* sambuci *c.* 18 et *om. p.* ÷ binas *c*, an̄. ʒ. II. *p.* cibaria XIIII (? *cf. c. 44*): cibari ʒ IIII *p*, cibarii ʒ IIII. *c.* 19 adarces *p*: adaricis *c.* an̄. ʒ. VI. *p.* moves in uno *cp.* 21 sciadicis et psiadicis *p*, siadis et p⁹ piciadis *c.* 22 coloquintidis de *c.*

veteri et nitro et melle modico adhibita vertebri humorem frigidum depurgat. si vero post secundam vel tertiam iniectionem minime fuerint relevati patientes, extrinsecus sub clunibus et humor ipse ostenditur, praeter ea oportet ipsos laborantes calido uti lavacro et loca quae fuerint oleo vel unguento polluta diligentissime pridie sapone lavari. dehinc alia die thapsiae suco ipsas illines partes et sines donec inflentur seu pustulescant, et post dies III aut V cerotario ex diachylon confecto uteris. sin vero nimis acerbus coegerit dolor, etiam et in cruribus supra talos interiores venas incides et post detractionem sanguinis factam medicamento emplastro ischiadico uteris. et conficitur sic. recipit adarces, sinapis, pyretri, stafisagriae, bacarum lauri, samsuci, nitri, piperis, omnium octo ÷ singulas, resinae frixae ℥ VI, cerae et olei veteris libras singulas. ne molle exeat, ℥ VI mittes olei.

LIIII. Ad paralysim.

Est autem paralysis causatio nervorum qui singulis motibus membrorum inserviunt aut quorum naturali colligatione singula membra reguntur. ex qua contingit sine operatione effici partes quae patiuntur. et sunt distantiae

3 relevati *c*: revelati *p*. 4 sub cubitis humor *c*, sucūbʒ^et ⁊ humor *p*. ipse *om*. *p*. preterea *p*: postea *c*. 6 polluta *p*: pocula *c*. pridie (*sic*) *pro* prima die *cp*. lavacri *c*, lavare *p*. 7 sucū *c*. illinis *cp*. sinis *cp*. 8 pustulescant *cp* (*cf. Cael. Aur. p. 553*). 9 cerotario et *p*, centaurea ex *c*. diachilon *cp*. confectō (—tio) *p* (—to *c*). Sin (*ubi* n *in ras. corr.*) *p*: Si *c*. 10 acerbus *c*: acer (? *ex corr. incertum*) *p*. etiam *om*. *c*. 11 inferiores *cp*. incidis *c* (—des *p*). 12 medicamentum *cp*. ēplaustr̄ ~~⁊ pſ~~cıdıac̄ *p*, ēpl'm sciaticuʒ ⁊ pſitiaticū *c*. 13 ℞ *c*: *om*. *p*. adaricis *c*. sinapi *c*: —pe *p*. 14 om̄ı octo ʒ. singl'as *c*: an̄. ÷ I. *p*. 15 c'te. olei uteris. ſingl'ıs ne . . . (*sic*) *c*. an̄. l'. I. *p*. 16 ne molle exeat (*sic*) *cp* (*forte scrib.* aut n. m. e.). 17 De passione paralisi *p*. 21 efficere *cp*.

paralysis duae. aliquanti perdito sensu tactus cum torpore paralysim patiuntur, hoc est ut neque frigus neque calidum cuti appositum sentiant patientes. aliquanti ex parte suprascripto sensu manente patiuntur. sequitur autem in passione constitutos, cum difficultate sensus et insolito usu, difficilis motus aut ex toto amputatus. et efficitur aliquando totius corporis aliquando partis, aut membrorum multorum aut aliquorum aut membri unius. et contingit frequenter aut ex frigore nimis acuto aut vinolentia aut indigestione frequenti aut immodico usu venerio.

in curationibus vero oportet ipsa prima die flebotomiam in brachio adhibere quod fuerit patienti parti contrarium, quod antispasin vocant. si vero sub plenitudine cibi aut vini fuerint aegrotantes, vomitum ad praesens provocabis ex ydrelaeo calido, id est ex aqua calida et oleo admixto modico sale, et sic secunda die flebotomabis et mundis ac mollibus lanis ex oleo calido membra patientis involves et fasciolis levibus fasciabis. post haec acopo thermantico ischiadicis superius scripto uteris et scarifatione ex levibus laceraturis, quas Graeci amychas vocant. et si forte in lingua contigerit, similiter scarifabis, et post scarifationem mulsam calidam frequenter coluendam dabis et a salsamentis vel liquamine, quod est

1 et post (*sic*) paralisim due *c*. torpore: corpore *c*, cō̊2 *p*. 2 neque calidum neque frigidum *p*. 6 S̄S̄ *c*: supradicto *p*. autem *om*. *p* (in *om*. *c*). 5 constitutos paralisim corporis cum difficultate sensus *c*, constitutos difficultas sensus *p*. et insolito usu difficilis *p*, et insolitos usqȝ difficili *c*. 7 aliquando aut totius c. aut partis aut *etc*. *cp*. 9 aut ex *om*. *c* (*ubi* et extinguit fr. frigores). 11 ipsa *c*: *om*. *p*. pridiora (*sic*) die *c*, primo die *p*. 14 vini aut cibi *p*. 15 idroleo *c*, ydroleo *p*. 17 mollioribus *p*. 18 involves et fasciabis lenibus fasciolab' (*sic*) *c*, involvens fasciolis levibus fasciabis *p*. 19 acopum (—pū *p*) termanticum (—c̄ *p*) . . . scriptum *cp*. sciaticis *p*, —co *c*. 20 scarificatione *c*, scarifactione *p*. 21 amicas *cp*. 22 scarificabis *cp*. scarificationem *cp*. mulsa calida f. lavabis *p*. 23 a *c*: *om*. *p*.

paralyticis noxium, observabis. solatione vero uteris, quam eliosin dicunt, et gymnasio id est exercitio, et sinapismum et dropacem et drimyfagiam, omnia cyclico modo adhibebis, sicuti superius in passione capitis scribentes docuimus. et si nimius rubor in vultu apparuerit, et purgatorium cholagogum dabis, si tamen senilis aetas minime impedierit.

LV. Ad quartanam.

Simplex quartana typica ordinatione prima die movetur et biduo interposito quarta die reformatur. si vero duobus diebus typi formam ostenderit, id est ut ipsum biduum prima die cum febre sola efficiatur et secunda die post exagitationem frigoris accessio febrium nascatur, et una die interposita quarta die reformetur, duplex quartana ostenditur. si vero per ipsum biduum inter horas diurnas et nocturnas tertio accessionem typicam senserint aegrotantes, una die sicut supra dixi leviores habeant et quarta die reformentur, tres quartanae esse significantur. et nascitur ex melancholico humore.

in curationibus vero quartanarios ab ipso initio oportet mediocriter et mite haberi et neque eis medicamentum

1 Solidatione *cp*. 2 gimnasio vel exercitiū *c*, gīg^{a}siis i. exercitiis *p*. sinapismo et dropace et drimifagia *p*. 3 oīa cidiaca mō *c*, oīa cidico m̊ (moīco *ante corr.*) *p*. et adhibebis *p*. 4 sicuti *om. c*. scribentes *om. p*. 6 colagogum *p*: coagulatum *c*. senilis *p*: iuvenis *c*. 7 De tipica passione *p* (Ad tipum quartinum *sic ind. p*). 8 tipica *p*: tipo *p*. 9 biduo — die *om. c*. IIII. die *p*. 10 (formam) ostenditur *c*, ostendit *ante corr. p*. ut ipsum biduum *p*: ut p ıp̄m iudiciū *c*. 12 post e. fr. *c*: exagitatione frigoris *p*. 13 et una die (I. die *p*) — (16) egrotantes *om. c*. IIII. die *p*. *hic notam habet p^{c} in marg.* „Idem in passi⟨onario⟩. de pery febre. Nam cotidiani". 15 diuturnas *p*. senserit *p* (*ubi iterum p^{c} in marg.* „Idem ī pa^{s} — *i. e.* in passionario — de eodem c. Qui vero"). 16 una die *c*, I. die *p*. diximus *c*. leviorē *c*, leniores *p*. 17 reformetur *p*, —matur *c*. 19 quartaniorum *p*. *cf. Galen. XI*, *37 sq.* 20 mitte *cp* (mite *p^{c}*).

aliquod fortissimum dare vel apponere neque vacuationem aliquam facere, quam cenosin vocant, sive per clysterem acrem adhibitum sive per purgatorium datum sive per flebotomiam. sed postquam aegritudo pepsin fecerit, id est digestionem, post VIIII aut XI accessiones, quas Graeci episemasias vocant, adiutoria oportet impendere. nam et Galenus ad Glauconem scribens ait: qui in ipso initio aliquod medicamentum dederunt, de simplici quartana frequenter duplicem fecerunt, similiter et in duplici dantes triplicem quartanam fecerunt. et iterum ait ipse supra memoratus Galenus, se scisse medicum quendam in ipso initio aegritudinis ausum fuisse dare sub tribus quartanis laboranti antidotum quod appellatur diechidnon theriace sub ipso tempore augmenti, et increscentibus febribus ardentibus ac iugibus vel continuis hominem occidit. unde olim senior Hippocrates commotus in aforismo generaliter dixisse ostenditur, maturatas causas debere curari, crudas vero minime. propterea admoneo ut post VIIII vel XI periodum, si forte nimia sanguinis plenitudo coegerit, in brachio sinistro venam medianam

1 evacuationem *c.* *hic p*[c] *in marg.*: Ypocrates ī ā dıg̊. Not̄ quod plures sunt cause in quibus errant faciendo clisterem. ut hic et in pass. ca° (capitulo) de malfactionibus. 2 tenosin *c*, chenosin *p.* vocant *c*: dicunt *p.* clistere acre (—crum *p*) *cp.* 3 adhibitum *om. p.* datum *om. p.* 4 pesī *cp* (pesin *p*[c] *in marg.*). fecerit *c*: *om. p.* 5 accessionis *c.* 6 episemasias *c*, episemas *p.* adiutoria *c*: *om. p.* 7 et *c*: *om. p.* galienus *cp (Gal. XI, 40).* ut ad gl. *c.* qui (ὅσοι): quod (q̧) *p*, Quotq̧ (quotquot, *pro* quod qui?) *c.* 9 et *om. c.* in duplicem *p.* 10 quartanam *c*: *om. p.* 11 supra memoratus *c*: *om. p (cf. Gal. XI, 40).* 12 ipso *om. p.* 13 laborantibus *cp.* diecnō *c*, dıacrudō *p* (*διὰ τῶν ἐχιδνῶν Gal.*). 14 tiriace *cp.* temporis augmento *cp.* 15 vel *c*: ac *p.* 16 olim *c*: al. (*sic*) *p*, als̄ (alius) *p*[c]. ypocras *c*, ypocrates *p (Hipp.* III, 711 *Lips.).* ī āfo *p*: amforismo *c.* 17 ostenditur hoc est dicere m. c. *etc. c.* 18 curare *cp.* p̧pea *c*: Preterea *p.* amoneo ut *p*, admone ut *c.* 19 IX vel XI *c*, nonum vel XI *p.* 20 medianam *c*: mediam *p.*

flebotomes, ita ut cum diviseris venam sanguinem currentem inspicias. quod si apparuerit niger et crassus, competenter detrahes quantum vires ipsius laborantis et causa et aetas et temporis et regionis qualitas exegerit. et maxime in spleneticis talis sanguis ostenditur. si vero ex contrario flavus et tenuis apparuerit sanguis, continuo abstinebis et nihil omnino detrahes, sed tantum diaetam eius ordinabis, id est vitae regulam, quae non inflet sed magis ventrem molliat cibis maxime consuetis. quod si minime fecerit ventrem, oportet inter initia molli clystere deducere, novissime vero acriori. et a porcinis carnibus abstinendum et ab omnibus quae similiter tenacissimum vel crassum humorem nutriunt et digestionis tardae esse probantur. vino vero utendum tenui et albo et mediocri virtute calido, et omnibus volatilibus praeter illa quae in aqua nascuntur et piscibus digestibilibus molliorem carnem habentibus et nihil in se crassi humoris retinentibus. etiam et salsamentis et sinapi uti oportet, et diebus aliquantis et dia trion pepereon antidotum in magnitudine fabae maioris aegyptiae cum calida ante unam vel duas horas accessionis dare. aut certe antidotum quod F i l a g r i u s synpepticon lexopyreton appellavit, similiter dabis, aut diaspoliten medicamentum. aut piper solum cum calida

1 flebotomabis *cp.* 2 inspicias *c*: aspicias *p.* 3 et cā *p*, vl' cās *c.* 4 et temporis *p*, e ƶ ṗme c. exigerit vel ostenderit *p.* 5 et *om. cp.* 5 ostenditur — (6) sanguis *om. c.* 7 retinebis *p.* Sȝ tm̄ dietas eius o. *c*, sed dietam o. *p.* 9 magis *c*: tantum *p.* cibis: ciuus (cıu?) *c*, cıō(?) *p.* consuetudinis *c.* quod si v. non fecerit *p.* 10 clisteri deduci *c.* 13 crossum *cp.* 14 comprobantur *p.* 15 et ab omnibus *p.* 16 mollem *p.* 18 etiam *om. p.* et (*ante* diebus) *om. cp.* 19 et (*ante* dia) *c*: *om. p.* pipereon *cp.* 20 f. egiptiace maioris *p.* cum calida aqua *p.* vel duas accessiones. | omſ (*pro* oras) *p.* 21 dare *om. c.* ut certe vel (ul') ant. *c.* filagricus *cp.* 22 sinpeptico lexopetias *p*, sinpepti celebs opitios *c.* appellavit *p*: appellatum *c.* 23 diaspoliten *c*, diaboliten *p* (diaspolites *p*[c]). solū (solutum *ante corr.*) *c*: *om. p.*

aqua diurnis diebus ieiunis si dederis, recte facies. etiam et defricationibus ceromaticis et deambulationibus et lavacris calidioribus et ceteris exercitationibus usualibus omnino non prohibebis. et viscera eorum tali cataplasmate curabis, hoc est apii seminis, malvae seminis, bacarum lauri, cymini, pollinis lolii aut tritici, faeni graeci seminis, omnium VI cotylas singulas, lini seminis cotylas II, caricarum pinguium diligenter tunsarum numero C, mellis lib' I S cum calida et oleo concoques et cataplasmabis per dies numero III aut V. etiam et urinas provocabis potionibus diureticis supra memoratis. et purgatorium ex epithymo confectum, quod melancholicum depurget humorem, non solum semel sed frequenter dabis. cuius confectionem purgatorii superius ad maculas nigras scripsimus. et post purgationem adhibitam dia spermaton epithimate uteris, quod superius ad ventositatem stomachi scribentes memoravimus.

LVI. Ad emitritaeum.

Emitritaeo laborantes sic intellegis. die inter diem accessionem patiuntur praeter tremorem frigoris. in initio accessionis impetum sentiunt in superiores pectoris partes circa arterias cum sudore calido et roscido in vultu vel

1 diurnis: diuturnis *cp*. si d. d. i. dabis (dederis p^c) et recte facis *p*, d. d. ieiunū si desideraverint recte facias *c*. etiam *om. c*. 4 cataplasmate *c*: catismate *p*. 5 hoc est *cp*. apii s. feniculi seminis (*quod om. c*). malve s. omnium cotilas singulas (*sic del.* p^c) baccarum l. *etc. p*. 6 lolii at^{i}tici *c*, folii ȧt^{i}tici (*ante corr.* attici) *p* (*et in marg. corr.* ī å lolíí). fenugreci *cp*. 7 omī VI *c*: omnium *p*. 8 nūo. C. *c*: çētū *p*. 9 lb' I S *c*: l'. I. *p*. concoques *c*: coques *p*. 10 nūo. III. *c*: .IIII. *p*. urinas *cp*. 11 supra: seu (*sic*) *cp*. 12 epithimo *c*: epith'e *p*. 13 non semel solum s. f. *p*. dabis *om. c*. 14 cuius purgatorii conf. *p*. 16 epithimate *c*, epith'ate *p*. et quod *p*. 18 De hiis qui habent vitium emitritei *p* (Ad emitriteum *c et ind. p*). 19 diem inter d. *p*. 20 tremorem *p*: tūoris *c*. 22 rosido *c*.

fronte cum ingenti impetu excluso cum pulsu valido. contingit autem frequenter aestatis tempore iuvenibus ex commotione rubei fellis.

ob diligentiam vero curationis ante solis ortum herbae semperviventis, quam aizoon vocant, folia X rapies et tempore galli cantus prima die folia V teres et cum aquae cisterninae calice uno potui dabis, ita ut ex ipsa potione modicum in calice restet, et ex ipso residuo liquore tanges leviter nervos cervicis cum collo et thorace et spina, et levi ac tenui et tilto operimento operies patientes. hoc per triduum facies sicut dixi. prima die V folia dabis, secunda VII, tertia VIIII, et sanabis.

LVII. Ad typum tertianum manifestum.

Tertianus manifestus a Graecis acribes appellatur. et efficitur maxime tempore aestatis sub ingenti commotione flavi fellis id est rubei, quod Graeci xanthen cholen vocant.

curationis vero tempore postquam aegritudo pepsin fecerit, hoc est post III vel IIII periodos sive accessiones, ⟨quas patiuntur die inter diem,⟩ in prima anetica die,

2 autem *om. p.* 3 rubri *p.* 4 vero *om. c.* 5 aizon *cp* (*cf. Apul. herb. 123* ad hemitritaeum). X (*sic*) *cp. fort.* XXI? rapies: rapis *c, om. p.* 6 .V. *c*: VIII *p* (*sed in marg. p*ᶜ ī å V). cū aqua cisterne calicem unū *c.* 7 calice in uno *p.* 8 liquore *c*: liq̄re *p* (*sed supra* rigore *p*ᶜ). tangis leniter *cp.* 10 et trito (t¹to *p*) *cp.* operis *cp* (oper. pat. operis *p*). 11 facies *c*: facis *p.* 12 tertia die *p.* 13 De tertiano *p* (Ad tipum tercianum manifestum *ind. p*): Ad veram tercianam *c* (*item ind. c*). 14 Tertianus *etc.* (*sc.* tipus) *cp.* acribes *p*: *om. c.* 16 rubei *cp.* quod: q̊s *p*, q̈ʒ (quam) *c.* ex an̄colen (*id est* ex ante colen) *c*, exācolō *p.* 17 curationis — postquam *om. c.* pesīt (pepsin *p*ᶜ) fecerit *p*: pepsin ⟨*add.* quam?⟩ vocant fecerunt *c.* 18 vel IIII *om. c.* 19 q̄ sepissime dicūt die inter diem (*sic*) *c*: *om. p.* ıp̄a enetica die I. dimosoria *c*, in prima igitur anetica die una (*sic*) dimissoria *p.*

id est dimissoria, oportet cumprime aegrotum ydrelaeo calido perunctum lavare calidiori lavacro ex aqua dulci praeparato, et maxime illos lavacrorum amatores, quos Graeci filolutruntas appellant. et postquam calidioribus cellis egressus fuerit, in piscinam descendere facies. etiam et urinas simplici apozimate provocabis ex decoctione apii et aneti, quo possit humor ille fellitus per urinas depurgari. vino vero antequam aegritudo pepsin faciat prohibebis. postquam vero fecerit pepsin, tenue et aquatum concedes. et mulsam frigidam sub hora accessionis post primam periodum potui dabis, quoniam fel rubeum, ex quo causa movetur, super omnes humores in corpore sicca et amara virtute viget, ideoque ut supra dictum est competenter humectando et refrigerando et obdulcando sanabis. sic enim omnia contrariis sibi rebus curantur.

fysicum ad typum tertianum. coriandri seminis grana III post tertiam vel quartam periodum dabis nescienti in ovo sorbenda ante solis ortum ante accessionem, et sanabis.

LVIII. Ad typum tertianum non manifestum.

Non manifestus tertianus a Graecis nothus appellatur. hic typus sordidus a Graecis ryparos appellatus sub frigidiori

1 oʒ cū ṗme egrotum *c*, oportet egrotum primo *p*. idreleon calidum *c*, ydrolee (—l'e) calido *p*. 3 p̄parato *c*: temperato *p*. 4 filolutrūtš *p*, filolutimidos *c* (*Gal. XI*, *34*). 5 in *om*. *cp*. facis *cp*. etiam — provocabis *om*. *c*. 7 et tanei *c*, et an̄. *p* (et aneti p^c). quod *p*. vinum *cp*. urinas *c*: —nam *p*. depurgari: provocari (*sic*) *cp*. 8 pepsin cp^c (pesī *ante corr. p*). faciat *p*: facit *c*. 9 pepsin fecerit *p*. 11 primum *cp*. quoniam *p*: quā *c*. 12 causa (cā) *cp*. 13 ut — (14) refrigerando *c*: *om*. *p*. 17 tercium vel quartum *c*: III. vel .IIII. *p*. in ovum (ovo *c*) sorbendum (—d') *p*. 18 a. ortum solis *p*. ante (acc.) *p*: aut *c*. 19 De non manifesto tertiano *p* (*in quo tamen male antecedit cap.* „De typo quotidiano“), Ad tipum tertianum non manifestum *ind. c (et p)*: Ad notham tercianam *c*. 21 riparos *cp*. ꞁatur *c*. frigidissimo *p*.

flegmate et fellis flavi commixtione efficitur, et similiter die inter diem sicut acribes tertianus movetur, sed in ipsis accessionis horis inordinatus invenitur, et si autumni tempore fuerit natus, in quartanum frequenter vertitur typum.

propterea curationis tempore ex initio die inter diem reficies aegrotantes, hoc est ut die ipsa qua accessionem patiuntur ieiunent et die anetica recipiant. sed si forte ieiunium minime potuerint tolerare, remissionis tempore recipiant. et postquam pepsin fecerit aegritudo, id est post IIII periodos sive accessiones, quas Graeci episemasias vocant, praecordia eorum cataplasmabis, sicut in cotidianariis, et lanis mundis loca tutabis et fasciabis, et si venter non fecerit, non valde molli clystere deduces. dabis etiam his et ptisanae sucum ex aceto et melle puleio pipere cymino origano confectum. etiam et urinas provocabis ex decoctione apii et dauci et aneti et spicae indicae, et post haec absinthii pontici infusionem per triduum ieiunis dabis aut oxymellis, vel ea quae ventrem molliunt, et sanabis.

LVIIII. Ad typum cotidianum.

Typus cotidianus graeco vocabulo amfemerinos sive cathemerinos appellatur. et efficitur sub frigidissimo flegmate quotiens os ventris ipso humore fuerit infrigidatum.

2 diem *p*. agribes *c*. in *om*. *c*. 3 accessionibus horis *cp*. aūtumpno tempore *c*, ī autūno tempore *p*. 6 reficis *cp*. 7 reficiant *c*. 8 remissionis *c*: dimissionis *p*. 9 reffíciant *c*, reficiant *p* (*sed in marg*. *p*ᶜ ī ā recipiant). p̧ᵉſī *p*, pessim (pessmi) *c*. 10 accessionis *cp*. episemasias *c*: epimiſcos *p*. 12 tutabis *c*: tubabis *p*. 13 venter non fecerit *p*: venter non fuerint *c*. clisteri *c*. 14 dabis etiam et his ptisane *p*, datū ēt ius et tipsane *c*. 15 pullegio p̓p̓ cimino erigano *c*: puleio et pipere et organo *p*. etiam — (17) haec *om*. *c*. 18 ieiunus (—n?) *c*. oximellis *cp*. 20 emolliunt. 20 De typo cotidiano *p* (Ad tipum cotidianum *ind*. *cp*): Ad cotidianam *c*. 21 āfemerinus *c*, amfimerinos 22 cathemerinos *cp*.

in curationibus vero primitus aegrotum trispermo cataplasmabis, id est tribus seminibus ex faeni graeci et seminis lini et hordei pollinibus cum aqua et oleo et modico melle concoctis. et postquam tuleris cataplasma, ipsa loca calido sabano deterges et oleo anetino tepefacto perungues, et sic lana munda ac molli operies et fasciabis. etiam et oxymel diurnis diebus ieiunis cum aqua apiata calida dabis. novit enim crassitudinem flegmatis incidere. etiam et urinas eorum provocabis ex decoctione apii et feniculi radicum cortice. etiam et ventrem flegma deducentibus et vomitum ex radicibus provocabis. post haec epithima dia spermaton appones.

LX. Ad efemeras.

Simplices febres Hippocrates efemeras appellavit, sicuti Galenus ad Glauconem scribens primo libro edocuit. et contingunt frequenter ex antecedenti labore aut vinolentia aut iracundia aut tristitia aut ex indigestionibus aut aliqua cogitatione animi vehementi, aliquando et ex inguinum dolore, quotiens glandulosa praeter aliqua ulcera fuerint ipsa inguina.

1 tuspermon *c*, trisperimon *p*. 2 fenugreci *c*, feñg *p*. 3 lini *om. p*. 5 sabano *p*: sapone *c*. 6 perunges *p*. lana *c*: cum lana *p*. ac *c*: et *p*. operis *cp*. 7 etiam et: etiam *p*, et *c*. oximell' *c*, oximel *p*. diuturnis diebus *c*, diebus diuturnis *p*. ieiuniū *c*. cum apiata calida *p*, cum aqua tepida piata calida *c*. 8 incidere *p*: scidere *c*. 9 etiam *om. c et ante corr. p*. 10 radic̄ *cp*. corticē *c*, —c̄ *p*. ventrem *om. c*. 12 9(com)ponis *c*. 13 De effimeras *c*, De febribus effimeris *p* (Ad effemeron *ind. c*, Ad effimeron *ind. p*). 14 ypocras *c*, ypocratico(e?)s *p*. efemeras *c*, effimeras *p*. appell'aū *p*, —latū *c*. 15 galienus *c*, G. *(sic) p (Gal. XI, 6)*. edocuit *c*, ⁊edoccuit *p*. 16 contingit *cp*. violentia *p*, vindemia *c* (*cf.* μέθας *Gal.*). 18 ā aliq̊ cogitacōe animi *c*, aut filiis (aliis *p*^c *in marg.*) cogitationibus animi *p*. vehementer (—m̄t *p*) *cp*. et *om. p*. ex ing. dolore (contingit *add. p*): ἐπὶ βουβῶσι *Gal.* 19 glandulose p̄ter aliqua ulc'a fuīt *c*, glandulosa aliquando ⟨et *add.*

in curationibus autem oportet aegrotos plurimo oleo mollioribus manibus defricari et lavacris frequentioribus curari, etiam et cibo diurnis diebus refici, sed tamen ab indigestione custodiri. vinum vero aquatissimum et lene potui dabis, et illos maxime qui nimia corporis ariditate laboraverint, plus solio immorari quam in aere iubebis, et sanabis.

LXI. Ad causon.

Causos latino sermone febris incendiosa dicitur. et fit aliquando cum deliratione, et maxime quotiens tumor epatis et splenis apparuerit, ex multa ciborum comestione inflammatio erigitur et inurit cerebrum et maniam facit, quam nos insaniam dicimus.

curationis vero tempore oportet in ipso initio permittentibus viribus aegrotum in brachio flebotomare, si tamen aetate iuvenis fuerit. et si ex encauseos caput doluerit laborantis, id est ex adustione, ex oleo omfacino embroce uteris aut ex aceto et rosaceo, quod oxyrodinon vocant. non praesenti vero rosaceo pro rosaceo oleo omfacino frigido uteris, id est IIII olei partibus unam aceti admiscebis. sin vero plus infrigidare volueris, ex aequali

corr.⟩ ulcerosa fuerint *p* (πλὴν εἰ μὴ χωρὶς ἕλκους φανεροῦ γένοιντο *Gal.*). 2 defricari — frequentioribus *om. c.* 3 etiam *om. c.* diuturnis *cp.* reficis *cp.* 4 custodi *cp.* vinum (—ū) v. aquatissimum (—ū) et lene (—nē *c*) potabis *cp.* 5 maxime *om. c.* 6 in solio *p.* 8 De causone. que febris incendiosa dicitur *p.* 9 Causon *cp.* 10 deliracōne *c*: declinatione *p* (debilitatione *p*ᶜ *et iterum in marg.* ī ā c̄ d'lītatoē *sic p*ᶜ). et (max.) *om. p.* tumor *p*: humor *c.* 12 inflatio *p.* erigitur et nutrit *c*, erigitur. Inurit *p.* 14 oportet *om. c.* ipso *om. p.* 15 si tm̄ etate *p*: si tp̄r (tempore) *c.* 17 doluerit laborantes *c*, doluerint laborantes *p.* onfacino *p*, —cio *c.* 18 embrocem *c.* oxirodion *c*, oxirodīn̄ *p.* 19 presenti (pn̄ti *c*) *sic cp.* vero *om. p.* rosaceo (*ante* pro) *om. c.* omfacino *p*, —cio *c.* 21 admisces *c*, amisces *p.* sin *c*, Siṇ (*i. e.* Si *p*ᶜ) *p.* et

modo temperabis. ét si venter non fecerit, clystere deducendus erit ex decoctione cantabri aut betae cum oleo et afronitro et melle modico.

alius clyster lexipyretos conveniens maxime post depositionem ventris. sucum ptisanae et lini seminis, ovi crudi medium, olei rosacei et chamaemelini quod suffecerit. post haec humido et frigido cibo reficies, id est lactucarum murturias elixatas et frigidas cum modico sale et cisternina aqua et oleo spano et aceto in cibo dabis, aut cucurbitam incisam cum suo corio elixatam similiter dabis, si tamen nimia fuerit sitis. si vero sitis minime fuerit, non frigidis sed humidis tantum cibis nutries, id est sorbilibus multa aqua solutis, ut sunt ptisanae, ova sorbilia, micae panis diligenter elutae et cetera quae in sorbitionibus similiter accipiuntur.

alimma lexipyreton id est perunctio ad febres aestatis tempore, si aeger nimio febrium aestu bullire coeperit, et magis in aetate ferventi. cucurbitam viridem rades et eius corticem exprimes et adiunges sucum uvae immaturae et acetum excellens et oleum rosaceum aequali

1 venter non fecerit *p*: ventrem non fecerint *c*. clisteri (*ut supra*) *c*. 4 Aliud *c*, aliū *p*. clistere lixoperitus *c*, cliste' (—tere) lexpıt? *p* (*ubi* lexperitus *del*. *p*^c^). 5 sucum (—c̄) *p*: Sucus *c*. ptisane *p*: tipsane *c*. 6 camomellini *p*, calnolli (*sic*) *c*. suffic̄ *c*, suffici (—citur) *p*. 7 cibo reficies *c*: cibo et frigido potui refici *p*. lactucas mamas elixatas *c*, lactucarum mūturirias (*sic*, *in marg*. *p*^c^ ī å mururias elixatas *p* (*cf*. *Philum*. *ap*. *Aet*. 5, 78 *καυλοῖς θριδάκων ἀπεξεσμένοις μετ' ὀξυκράτου ὑδαροῦς*). 9 spano *cp*. 10 et (elix.) *c*. 11 Sȝ tn̄ si n. *c*, si tn̄ n. *p*. mīme nē | fuerit non fr. *c*, minime fuerit n non fr. *p* (*fort*. *scr*. minime fuerit nata non fr.). 12 tantum: tm̄ *c*, tn̄ (tamen) *p*. nutris *cp*. 13 ut sunt: i. (id est) *cp*. ptisine *p*, tipsane *c*. 14 micas *c*, miciās *p*. elutas *cp*. 15 accipiunt *c*. 16 Alimina *c*, Alma (ig *p*^c^) *p*. lexiperiton *cp*. febres *c*, feb' *p*. 18 magis *p*: maxime *c*. fervente *c*. radis *p*, radix *c*. 19 exprimis *cp*. adiungis *p*, adungues *c*.

mensura. omnia commiscebis et adicies ovum unum crudum et in ampulla mittes, quam in frigida aqua submissam infrigidabis. et quando uti volueris, agitabis ut unum corpus liquor ipse faciat, et sic de embroca lanea aegrotum perungues, etiam et capiti eius aliquantum infundes.

alia perunctio lexipyretos, ad causon et ad iugem sive continuam febrem, quam Graeci synochon dicunt. cucurbitae rasuram exprimes et rosaceum oleum admiscebis aequali modo, et cum diligenter miscueris ut frigidum sit, totum corpus perungues. aliquando et ptygmata frigida in eodem liquore infusa sufficienter, visceribus superimpones, si tamen aestas fuerit. hieme vero calida et oleo rosaceo ptygmata infundes et similiter visceribus appones.

sed si forte aliqua tensio praecordiis occurrerit, cataplasmate uteris. dactylos nicolaos numero V per diem aqua calida infundes et conteres et in calida resolves et adiunges olei rosacei modicum et super mittes lini seminis partes II et olei partem I. et post dies cataplasmatis expletos lexipyreto uteris. facit enim ad febrem

1 commiscis *c*, —cēs *p*. ovum crudum .I. *p*, cıuıū (ovum unum?) crudum *c*. 2 ampula *c*: ampullam *p*. frigidam aquam *p*. 3 infrigidabis *c*: in frigida dabis *p*. 4 lana *cp* (lanea p^c). 5 perungere *p*. etiam *om*. *c*. capiti eius *c*: capitis ei *p*. aliquantulum *p*. 7 lexiperiton *p*, lexipetitetō c. 8 sinodum *c*, sinecon *p*. 9 exprimis *p*. admisces *c*, amisces *p*. 10 ita ut *p*. 11 perunges *p*. ptigmata (*om*. et) *c*, eẋptimata *p*. 12 sufficientem *c*, —tia *p*. v. super inponis *c*, v. appones *p* (*qui transit ad v*. 33: *nam* Si tñ — appones *in marg*. *addit* p^c). 14 tipmata *c*, ptigmata p^c. 16 Sed *om*. *p*. aſbcuīt *p* (obcurrerit p^c). cataplasma *cp* (*qui addunt* lexiperiton *c*, lixoperiton *aut ante corr*. lixopaton *p*. *quod delendum videtur*. *cf*. *v*. *21*). 17 uteris hoc modo d. *p*. nūo *c*: *om*. *p*. 18 in aqua *cp*. infundes — calida *om*. *c*. et *om*. *p*. 19 adungues *c*. mittis *cp*. lini semen par. II. *c*, lini seminis pollinis ſeīs partes. II. *p*. 21 lexiperiton *cp*. enim *om*. *p*.

calidam intercidendam vel si fervor fuerit in stomacho. croci dr̄ S teres cum suco cucurbitae et suco lini seminis et suco portulacae aequali modo, cerae ℨ VI concisas cum sufficienti oleo rosaceo solves et cum infrigidaverit rades et in mortario simul commiscebis. et exinde duos inductos facies, unum appones et cum calere coeperit tolles et alterum frigidum impones. hieme autem Nileos lexipyreto uteris, quod superius in splenetica passione scripsimus.

si tarde desudaverint, oleo chamaemelino cum modica tepida die critica perungues et sufficienter aegrotum operies, et statim sudorem provocabit. quod si non provocaverit, periculi indicium est aut prolixam aegritudinem ostendit, quam macronosian dicunt. sunt autem dies critici quibus per sudorem prospera aegrotis determinatio febrium sive discussio fieri solet, id est aut III aut V aut VII aut VIIII aut XI aut XIIII, hoc est duae ebdomades coniunctae, aut XVII aut XXI aut XXX. si vero nimia febre aegroti corpus desiccatum fuerit, ut etiam et lingua ariditatem ostenderit, die critica, ut supra dictum est, oleo chamaemelino singulariter totum corpus perungues et in calida semicupio depositum usque ad guttur embasi adhibita fomentabis et exinde in lectulo competenter operies,

2 croci dr̄ *c*: croci ⟨ūccıā. *in ras.*⟩ S. *p*. s. seminis lini *p*. 3 concisa *p*, cū cias *c*. 5 simul *om. c*. commisces *cp*. 6 facis *p*. inductos *(sic) cp*. unum: īmū *p* (⁊ unū *p*ᶜ), unū *c*. 7 īpones *c*: appones *p*. nileos *p* (*sed* lineos *supra p*ᶜ), nigellos *c*. *cf. c. 42 extr.* 8 le(i c)xiperiton quam *cp*. 10 Et si *p*. camomelino *p*, camomillo *c*. 11 die cretica *c*, diacretica *p*. 12 operis *cp*. provocat *cp*ᶜ (—cāt *p*). 14 macronosian *c*, —noxiam *p*. cretici *cp*. 15 egrotis *om. p*. 16 aut V. die *c*. 17 XIIII *p*: XIII *c*. hoc est duas ebdomadas coniunctas *(sic) c*: *om. p*. 18 aut XVII *om. p*. XXX *p*: XXV *c*. 19 egrotū corpus descicatum f. *c*: corpus egrotantis f. desiccatum *p*. lingue *p*. 20 ostenderit *p*ᶜ: —dit *cp*. cretica *cp*. supra *om. c*. 21 camomelino *p*, camomilla *c*. corpus totum *p*. 22 deposito *cp*. basī *p*, bassin *c*. adhibito *cp*. 23 operis *cp*.

et continuo sudabit. et si forte sitis nimia eos astrinxerit, rodomeli aquae calidae admixtum potui dabis.

aliud ad repulsandam sitim, quod adipson vocant. myxa aqua infundes et ipsam infusionem dabis ut in ore contineant frequenter.

aliud. lini seminis sucus collutioni oris adhibitus sive transvoratus sitim mitigat.

aliud. olei rosacei dimidium coclearium et ovi album et tenue simili quantitate commiscebis et sorbendum dabis.

aliud quod appellatur a Graecis oenomeli, faciens ad nimiam sitim et fervorem extinguendum, et conficitur sic. mellis optimi partem I et vini partes II in uno commiscebis et repones, dehinc tempore caniculari soli dabis diebus XL, et uteris.

aliud. ad linguae asperitatem. oleo rosaceo suco seminis lini admixto frequenter de penna tanges.

aliud. ad causon. postquam pepsin fecerit aegritudo, die critica captato tempore imminentis discussionis secundum aetatem et vires et causae magnitudinem et temporis et regionis qualitatem, frigidam nimis aquam ad satietatem bibendam dabis, et sanabis.

1 nimia sitis *p*. a(st'n?)xeris *c*, affecerit *p*. 2 rodomel *(sic) c*: *om. p*. aquā calidam admixtum *c*, aq̄ cā mixt̄ *p*. 3 repausandum *c*. ad ipson *c*: adıpōtꝯ *p*. 4 mixā *p* (mixas *p*^c), mixta *c*. *cf. Garg. Martialis med. c. 59.* effusionem *p*. 5 frequenter egrotantes *p*. 7 si et ovi albumine (*om.* ve — cocl'r) *c*. 8 album *p*: albumine *c*. 9 similem quantitatem *cp*. commisces *c*, —cēs *p*. sorbend' *p*: potui *c*. 11 cionomelitos *cp (cf. Diosc. 5, 16)*. 13 mel optimū *c*. et vini: nimiū *p*, ininū (*vel* minū) *c*. in uno commisces *cp*. 16 oleum rosaceum (ro. *p*) suc̄ (suci *c*) seminis lini a(d)mixtū (—t̄ *p*) *cp*. 17 de *c*: cum *p*. 18 ad *om. p*. pesin *c*. 19 cretico *c* (—ca *p*). captato *c*: caprato (*sic*) *p*. 22 ad sacietatem *c*: ad faciē *p (in marg.* ad ſacͤie *sic p*^c) bibendam dabis *p*: dandum bibendum dabis *c*.

LXII. Ad freneticos.

Est autem frenesis immutatio mentis cum febre in uno perseverans. et efficitur maxime ex nimia adustione, quod ex encauseos dicunt, aut ex vinolentia. sequitur autem aegrotos febris acuta, rubor vultus, multa mobilitas oculorum cum tensione, lucubratio sive insomnietas, pulsus parvitas, quam microsfyxian dicunt, mentis alienatio et crocydismos id est flocorum electio, si quidem digitis frequenter ipsi patientes operimenta attractare videantur. aliquando e parietibus stipulas legunt, quod Graeci carfologian appellant. et aliquando cum hilaritate frenetizant, aliquando vero cum tristitia.

in curationibus vero inter scapulas circa spondyli locum cucurbita cum scarifatione uteris, et post haec praetonso pressius capite lanis oxyrodino infusis operies. et si venter non fecerit, clystere deducendus erit.

aliud. hederae albae folia in aqua decocta cum aceto et rosaceo trita et per linteolum eliquata et capiti supino schemate iacentis infusa frequenter, somnum adducunt freneticis.

aliud. in calida et oleo rosaceo ptygmata infusa et apposita a tergo inter scapulas et pectori, frequenter humectato thorace, somnum faciunt.

1 De frenesi *p.* 2 frenesis *c*: freneticis *p.* 4 quam encauseos d. *cp.* violentia *p.* 6 cū intentio *c*, c̄ tensio *p* *(cf. Cael. Aur. ox. I, 36).* lucubratō *p*: ī brachio *c.* 7 microsfia *c*, migͦfia *p.* 8 flocorum etiectio *c*, florum electio *p.* 9 patientis *c.* atratare *c*, adtractare *p.* videntur *p.* 10 e *c*: *om. p* (a *add.* p^c). carfologia *c*, —am *p.* 11 cum *om. cp.* freneticatur *c*, frenetidiāt *p.* 12 vero *om. p.* 13 spondilii *c*, spondiliorum *p.* 14 scarificatione (—ficōne *c*) *cp.* 15 pretunso *c*: preraso *p.* exiridino *c*, exirodiñ *p.* operis *cp.* 16 si venter cp^c (sumtem *ante corr. p*). clisteri *c.* 17 Aliud edere albe *c*: Albe edere *p.* cum aceto et r. *p*, in aceto et cum r. *c.* 19 iacenti *cp.* ҁ somnum *p.* adducit (—c̄ *p*) *cp.* 21 ptimata *p*, —ca *c.* 22 pectoris *cp.* 23 et (somnum) *c.* facit (fac̄ *p*) *cp.*

aliud. opium aceto resolutum et fronti illinitum et naribus appositum somnum facit. aut certe ipsum opium floculo inclusum et filo ligatum podici inicies, et cum soporati fuerint detrahes.

unguentum soporiferum freneticis conveniens. codyas id est papaveris agrestis capitella, serpillum, hederae folia, castoreum, omnia IIII in aqua et oleo decoques et ipso oleo uteris.

aliud. hederae folia, chamaemeli flores, spondylion, herpyllon, herbam papaveris hortini, sisymbrium, omnia sex simul in aqua et oleo decocta et capitis fotui adhibita dormire faciunt freneticos.

LXIII. Ad lethargicos.

Lethargici dicuntur ii qui sensibus obtusis cum oblivione mentis acuta febre iactantur. sequitur autem patientes ut supra diximus febris acuta, sensuum pressura somno similis, insensibilitas, motus difficultas cum pulsu extanti et inani. et contingit frequenter haec passio senibus magis aetate quam iuvenibus, tempore vernali.

in curationibus vero primitus sicut in freneticis scarifabis aut acriori clystere evacuabis et caput oxy-

1 solutum *c.* et — (2) facit *om. c.* 3 floculum *c*, follicl'm *p* (—l'o p^{c}). et *p*: a *c.* initiēs *p.* 4 opati *c*, sepati *p* (sopati p^{c}). trahes *p.* 5 codias: *sic cp.* 6 capitula *p.* 7 omnes IIII *(sic) c, om. p.* 9 folia *om. c.* camemoli *p*, camamelini *c.* spondilii heripilion *c*, spondiliō. serpillō. *p.* 10 ortini *c*, ortiñ *p.* sisimbrii *c*, —b¹ *p.* omnes VI. si in aqua et o. *c*, Omnia simul in oleo et a. *p.* 11 capitis fotui *p*: capiti focum *c.* 12 facit *cp.* 13 Ad litargicos *c*: De litargia *p.* 14 Litargici *(sic semper) cp.* ii: hii *c*, his *p.* obtūsis *c*, optusis *p.* 15 acute febre *c*, acuta febri *p.* 16 sensuū *c*: sensus *p.* 18 inani *c (cf. Cael. A. ox.* 2, 3): maīci *(sic) p.* et *om. p.* contingunt *p.* 19 vernali *c*: verno *p.* 20 Curationis primitus *c*, Curatiom vero primordio *p.* 21 scarificabis *cp.* aut *om. c.*

rodino embrocabis. post haec sub umbilico ilia utraque et coxas et manuum et pedum summitates rutaceo aut sicyonio aut oleo veteri perungues.

aliud. sinapi cum caricis et farina hordeacea cum aceto decocta et in cataplasmate visceribus adhibita excitant lethargicos.

aliud. domus luminosa et stramina dura aut certe frigida stratoria substrata excitant similiter.

aliud. thymi cyma in aceto decocta cum melle sufficienti ipso liquore ori infuso educit flegma et excitat lethargicos.

aliud. sternutatio spissa ex euforbio vel struthio aut ex pipere et castoreo excitat.

aliud. capitis rasura excitat si urtica feriatur aut sale fricetur.

LXIIII. Ad cardiacos.

Est autem cardiaca passio distensio membranae cordis, ex qua contingit exhalatio fieri animae per sudorem tetricum, tumente membrana cordis ex antecedenti perfrictione aut vomitu frequenti aut ex adustione, quod ex encauseos dicunt. sequitur autem aegrotos perfrictio articulorum, nimia parvitas pulsus, quam microsfyxian dicunt,

1 umbilico *cp.* ilia: et illa *c*, et ylia (alia *ante corr.*) *p* (*omisi et*). utraque *c*, uterque *p*[c] *et ante corr. c* (utq; *ante corr. p*). 2 et (*ante* coxas) *om. p.* 3 aut veteri oleo *p.* 4 sinape *p.* ordeacea *c*: ordei *p.* 5 et cataplasma v. adhibendum *c.* excitat *p*, exitat *c.* 8 excitat *p*, excurat *c.* 9 timi *cp* (thimi *p*[c]). comam (—mā) *cp.* decoctam *cp.* et cum melle s. ipm̄ liquore ori īfusum *c*, cum s. mell' et liqo2 1 ipē ori infusus *p.* 11 litargicos — (14) excitat *om. c.* 14 si uritica senciatur *c.* 15 frigetur *p.* 16 De cardiaca passione *p.* 17 passio m. c. distensio *p.* 18 animi *cp.* per(?) sudorem: pfudorē *p.* tetricum *(cf. Cael. A. ox. 2, 167. 186. 190)*: ?et. ici? *p.* 19 perfricatione *p.* 20 aut (vom.) *c*: et *p.* quam causeos *c*, quam encanseos *p.* 22 pulsum *c.* ·os faciat *c*, micros fixiā *p.*

et multi cursus sudorum, adiuncta febricula parva. aliquantos et sitis sequitur. aliquanti etiam vero hanc passionem syncopen appellaverunt, id est amputationem, si quidem ab ossibus et nervis per singula membra patientes occidantur, cum per sudorem mortiferum animam obmiserint.

in curationibus vero oleum melinum aut myrtinum aut lentiscinum cum vino austero in lanis redactum et appositum stomacho et praecordiis et umbilico syncope laborantibus abstinet sudorem.

aliud. in cubiculum aeris boni et neque satis oppressum neque aestuosum ramulos virides myrtae et cetera similem virtutem redarguentia in circuitu iacentis apposita relevant aegrotantes.

aliud. myrta sicca et tenuissime creta et singulariter aspersa aut pollini polentae aut cretae admixta syncope laborantibus abstinet.

aliud. glebula multa de pariete aqua frigida perfusa et in circuitu iacentis apposita et naribus odoratui applicata sudores abstinet et vires aegrotantis confirmat.

aliud. polenta cum vino granaticio resoluta et potata aut in cataplasmate adhibita non calida abstinet sudores et vires depositas erigit.

2 et *c*: etiam *p*. sitis *c*: τ͑ui˙ (?) *p*. 3 sincopen *p*, scīcopem *c*. 4 patientem occidat *c*. 5 et cum sudore mortifero *p*. animam amiserit *c*, aīāi . uſũt (*in marg.* ⁼ ob = animam obmiserunt) *p*. 7 mellinum *c*. 8 illat | redactū *c*, in lanis reductum *p*. 9 syncope *c*. 10 abstinet *c*: retinet *p* (*gr.* στέλλει). 11 et *c*: *om. p*. 12 viride mirte *c*: mirte virides *p*. 13 simili (—lia *c*) virtute *cp*. redarguentia *c*: —tes *p*. 14 relevat *c*. 15 mirta *p*: smira *c* (μυρσίνη *Diosc.*). 16 aspersa (*cf. Diosc.* 1, 155 *Aetius* 9, 1): aspera *cp*. polente aut certe *c*, pulente aut creta *p*. cretae: *cf. Cael. Aur. ox. 2, 200.* sincope *om. c*. 18 glenula m. de paxiōe *c*. 19 odoratu *c*, —tū *p*. applicata *p*[c], —cita *p*, —cite *c*. 20 abstinet *c*: retinet *p* (*item v. 22*). confortat *p*. 21 pulenta (*hic*) *c*. granatico *c*, granate *p*. 22 aut in: et *cp*.

confectio cerotarii stypticae virtutis conveniens syncope laborantibus. recipit granatae siccae corticis ʒ VI, aluminis scissi ʒ I, cerae ʒ IIII, olei lentiscini aut myrtini ÷ III. facies sic. granatae corium tundes et tenuissime cernes, cum alumine in mortario simul teres, et sic crassum cerotarium admiscebis.

LXV. Ad apoplexiam.

Apoplexia est dicta passio ab eo quod mortifero ictu corporis simul et animae concidant patientes. et est paralysis acuta nervorum qui singulis motibus membrorum inserviunt cum animi compatientis insensibilitate. sequitur autem patientes insensibilitas totius corporis et oppressio subita praeter rationem et paralysis, ut etiam repentino casu obmutescant et sensibus omnibus priventur. et aliquanti in dextra parte paralysin patiuntur, aliquanti in sinistra. et sunt distantiae passionis duae. nam dicitur apoplexia et paraplexia. sed apoplexia quam primam diximus totius corporis esse intellegitur cum mentis et sensus paralysi, paraplexia vero in una parte corporis efficitur aut dextra aut sinistra. nam ipse Hippocrates senior dogmatum princeps duas distantias passionis scribens in aforismis sic ait, solvere apoplexiam fortissimam impossibile, imbecillem vero non facile.

● ob diligentiam vero curationis vomitum in praesenti provocabis ex ydrelaeo, id est ex aqua calida et oleo, ad-

2 ℞ *cp.* 3 c̄c (*pro* c̄e) *p.* aut: et *cp.* 4 ÷ III. *p*: ʒ III. *c.* facis *sic p*: *om. c.* 5 teres *c*: *om. p.* 6 admisces *cp.* 7 De apoplexia *p.* 8 dicta est *p.* 9 concadant *p.* 11 cū animi paciēti ⁊ ī sensibilitate *c*, cum animi (c̄ aī) insensibilitas compatientis passio p^c (*in marg.*, *nam om. p*). 13 rationem *p*: iactōm (—tionem) *c.* 15 in *om. c.* aliquanti *c*: quidam *p.* 18 totis corpibus *c.* intelligitur *cp.* 19 paralisis *p*, —sin *c.* paraplexia *om. c.* 20 ipse *om. p.* ypocras *c*, ypocrates *p* (*Hipp. III, 717 Lips.*). 22 amforismis *c*, anffo. (*sic*) *p.* 23 vero *om. p.* 25 ydreleon *c*, ydroleo *p.*

mixto et modico sale. tunc et flebotomia in praedictae passionis periculo adiuvat. et lanarum mundarum ex oleo chamaemelino involutionem adhibebis, et caput ipsorum ex aceto et rosaceo oleo embrocabis, et humorem collectum in arterias gutturis et thoracis, ex quo praefocationis causatio efficitur, sicut in lethargicis apoflegmatismis depurgabis. etiam et oxymel propinabis. novit enim incidere omnem humorem crassiorem.

LXVI. Ad pleureticos.

Est autem pleuritis causatio in una parte pulmonis et hypezocotos id est laterum membranae, ex qua contingit fieri dolor lateri patienti. sequitur autem patientes febris acuta, dolor patientis loci ingens usque ad iugulum et palam. tussicula etiam et reiactatio flegmatis aliquando viscosi aliquando tenuis et spumosi aliquando sanguinolenti. et aliquanti super dolens latus schema iacendi libenter habent. et fit vel nascitur in masculis magis quam in feminis, et secundum aetatem senibus magis quam iuvenibus, in pueris vero difficile. et secundum annualia tem-

1 et *om. c.* predicto *c.* 3 camemilo *(sic) c*: calido (ca. *p*, ca.[do] *p*[c]) *p.* 4 oleo *c*: calido *p.* embrocabis *p*: comprobabis (!) *c.* 5 in arciam *c.* 6 s. in litargicis *p*: sicut litarius *c.* apoflegmaticis *p*, ipsos mathismis *c.* 7 etiam oximel *(sic) p*, *om. c.* 8 enim *et* omnem h. c. *om. c.* crassiorem *(cf. c. 59)*: cõ'τũ (?) *p.* 9 De pleuresi *p.* 10 pleuritis: pleureticis *(sic) cp.* 11 et ī herpedio cotā l. *c*, ethipedi coctā l. *p* (*i. e.* hipediocotā). 12 lateri pacienti *c*: lateris patientis *p* (—ti *p*[c]). 13 feb'a (febricula) *p.* dolor lateris patientis loci *cp.* iugulum *c*, íngulū *p* (cingulum *p*[c]). 14 spalā *c*, plo(?)|tñ *p* (palam *Cael. Aur. ox.* 2, 91). etiam et *c*: ē (est) *p.* reiactatio *c*, reiectio *p* (reiectatio *p*[c]). 15 et *om. c.* aliquantis *p*, aliqñ (—quando) *c.* 16 sup *c*: sr (supra) *p.* iacentis *c.* 17 et sic nascitur *c*, et fit et nascitur *p (cf. c. 71).* 18 etates *c.* magis *om. c.* ānualia *(sic) cp.*

pora frequenter hieme et autumni fine contingit, et magis quando hiems inchoatur, verno autem et aestate difficile.

peripleumonia vero est causatio in toto pulmone, ex qua contingit tumor fieri in visceribus. sequitur autem aegrotos febris acuta, thoracis gravedo cum contractione, et supino magis schemate et altius capite iacere delectantur, in latus vero difficile. sputa etiam similiter ut pleuretici proiciunt et linguam subalbidam proferunt. tunc accessionis tempore anhelitus increscit, rubor malarum in vultu ostenditur. peiorante vero passione cum ad ultimum venerint aegrotantes, stridor ille interior gutturis resonat quem Graeci rogmon appellant.

efficiuntur frequenter ex antecedentibus similiter causis quibus et synanchica passio efficitur. aliquando ex violento percussu contingit aut concubitu plurimo aut indigestione, aut si quis pondus grave baiulaverit et post ipsum laborem sitiens nimis frigidam potionem praesumpserit.

in curationibus autem si nimius fuerit dolor oportet in brachio flebotomiam adhibere, si tamen ventris solutio minime impedierit, ex eo scilicet brachio quod fuerit patienti lateri contrarium, id quod antispasin vocant, et tantum detrahere quantum aetas et virium qualitas et regio et tempus et causa et magnitudo poposcerit. et si venter non fecerit, blando et chalastico clystere de-

1 contingit *p*: *om. c.* et magis *c*: *om. p.* 2 quando hiems: quotiens (*pro* qūō iems) *c*, q̊ (quo) yemis *p.* 4 q̄ *p*, quo *c.* in *om. p.* autem *om. c.* 5 feb'c *(sic) p.* 9tracōe *c*, 9tōē *p* (9c̄tc̄tōē p^c). 6 capite *c*: a capite *p.* 8 propiciante linguam *c*, proiciunt linguam *p.* 10 ad ultīa veniūt egritudīes *c.* 11 ille | t'ior *p*, ille inferior *c.* resonans *p.* 12 ragmon *c*, regmon *p.* 13 efficitur *c.* similiter *sic cp.* 14 sinancia *c*, —chica *p.* efficitur *om. c.* 15 *in marg.* p^c ī å c̄cuta. 17 sumpserit *p.* 19 autem *c*: vero *p.* 21 ex eo. s. *p*: et os silibet *c.* 22 id quod: ut (ū *p*) quod (q *c*) *cp.* antispasin *c*, ā tipasī *p.* 25 venter *c*: ūntrē *p.* clisteri *c.*

ducendus erit ex decoctione cantabri et oleo et modico sale.

aliud. marrubium, ysopum, puleium, omnia tria simul in aqua decoques, et cum modico melle ipsam decoctionem potui dabis. desinet dolor.

aliud. si forte thoracis nimia fuerit strictura, cogente tumore patientium locorum, maxime si et viscosum ⟨flegma⟩ ostenditur, faenum graecum coques eo modo quo superius ad tussim aridam conscripsimus.

aliud. tritici farinam crassam, id est similam quam mola ceciderit, ⟨aut⟩ farinam hordeaceam simul coques in decoctione aneti et marrubii et sacculo inclusam quotiens doluerit appones et loca dolentia vaporabis et lana molli ac munda ipsa loca tutabis et fasciabis. aut lenticulam testeam vel aeream calida repletam appones ob mitigandum dolorem.

si vero sputa tenuia et spumosa emiserit, sacculo ex sale torrefacto vaporabis, et postquam vaporaveris, calido sabano sudorem deterges, et sic medicamentum dia tessaron id est de quattuor speciebus confectum appones. et conficitur sic. recipit cerae, picis siccae, re-

3 marubium *cp*. pulegium *c*. tria *c*: trita *p*. 4 decocta *cp*. ipsa decoctio potui (potui *om*. *c*) data *cp* (dabis *ante corr*. *p*). 5 desinit *p*, desin *(sic)* *c*. dolores *ante corr*. *p*. 6 structura *p*. 7 si *om*. *c*. et: ex *cp*. viscosum flegma: viscosa *(sic)* *cp*. 8 ostendit *c*. fen̄ ḡc̄ *p*, fenu greci *c*. coquis *c*. quo *c*: *om*. *p*. 9 scripsimus *p*. 10 crossam *cp*. semilā ꝙ mola ceciderit *c*, semela | ꝙ ceciderit *p*. similam: *cf*. *Gal*. XI, 121. 11 mola: *cf*. *Plin*. *18, 72 sq*. aut *addidi*. ordeaceam *c*, —ciam *p*. simul coq̄s *p*: si quis *c*. 12 in *c*: ex *p*. saculo inclusa *cp*. 14 ac *c*: et *p*. loca *om*. *c*. tubabis *p*. lenticula testata vel erea calida *c*, l. eream vel testeam c. *p*. 15 $\overset{ad}{\text{ob}}$mittigandum *p*, ꝛ ob mitig. *c*. 17 tenuia *c*: ieiuna *p*. spumosa *(C. A. ox.* 2, 117*)*: spumam *c*, spumas *p*. emiserit *c*, —rint *p*. 20 diatesaron *c*, diatesseron *p* *(cf. C. A. ox.* 2, 112*)*. confectum appones i. de IIII. speciebus confectum *(sic)* *p*, id est — confectum *om*. *c*. 21 ℞ *c*: *om*. *p*. cere *c*: c̄c̄ *p*.

sinae terebintinae, iris illyricae, omnium quattuor paria pondera. tundes ireos ⟨radicem⟩ et tenuissime cernes et ceteris lento igne resolutis et a foco depositis et leviter infrigidatis superasperges, et movebis donec coagulentur. et exinde magdalia facies, et in linteolo densum induces et appones. hoc autem emplastrum cum diligenter cuti inhaeserit, dolores mitigat. hieme vero si forte durum fuerit medicamentum, praetactis digitis modico cyprino oleo ad molles carbones malaxabis.

sed si forte aliqua tensio in praecordiis inspicientis digitis praeter effusionem ventris occurrerit, trispermo id est tribus seminibus in aqua mulsa adiecto modico oleo simplici decoctis cataplasmabis, hoc est ex tritici polline et faeni graeci et lini seminis. et postquam tuleris cataplasma, calido sabano deterges, et oleo cyprino tepefacto non solum praecordia sed etiam cetera quae dolent perungues, et molli lana operies et fasciabis. et a vino et omnibus carnibus omnino abstinebis quousque minuatur febris.

sed si forte suprascriptum flebotomi usum aut virium imbecillitas aut solutio ventris impedierit, topicis adiutoriis uteris id est localibus. praeterea sanguisugas ipsis locis dolentibus appones, cuius adiutorii usum superius in empyemate conscripsimus.

1 iris illirice *p*, utisillirice *c*. omi̅ IIII *c*: *om*. *p*. paria pondera *p*: pari pondere *c*. 2 tundes yreos (*sc*. rad.) *c*: yreos tundes *p*. 3 leviter: leniter *cp*. 4 aspergis et moves (—nes *c*) *cp*. 5 migdalia *cp*. facis *cp*. linteolo denso *p*, lintheolum tensum *c*. inducis *cp*. 6 apponis *c* (—nes *p*). hoc vero *(sic)* *p*: *om*. *c*. 7 durum *p*: ductum *c*. 8 hoc *(ante* med.*)* *add*. *p*. tum *(post* med.*)* *add*. *p*. caprino *c*, ciprino *p*. 9 molles *c*: rall'es (?) *p*. 10 inspicientis: —tibus *cp*. 11 trispermon *cp*. 15 et primo tep. *c*. 16 precordiis *cp* (non p. solum *p*). etiam *om*. *c*. 17 operis *cp*. 18 abstinet *c*. quousque minuatur *(sic)* febres *p*: g̃nando mınuāt febres *c*. 19 supra scriptum *p*: S̅S̅ *c*. 20 ventris solutio *p*. tipicis *c*, thopicis *p*. 21 i. localibus *p*: *om*. *c*. 22 adiutorii usum *c*: adīusū (ī å adiu. *in marg*. p^c) *sic p*. est (*pro* ē)piemata *(sic)* *c*, epimate *p*. 23 scripsimus *p*.

si vero cogentibus febribus sub ingenti siccitate corporis doluerint laborantes, ptygmatis id est pannis calidis ex decoctione faeni graeci et aneti adiuncto oleo uteris. post haec etiam cerotarium ex diachylon confectum appones, quod superius in tetanica passione scripsimus. aut cerotarium pleureticum ex oleo cyprino confectum et linteolo densum inductum similiter appones. et conficitur sic. olei cyprini ʒ VIII, cerae ʒ VI, adipis asinini et faeni graeci moliti et meliloti, omnium trium ÷ binas.

electuarium pleureticis et peripleumonicis conveniens dia ton picron amygdalon a Graecis appellatum id est ex amaris amygdalis. recipit autem nuclei leviter torrefacti et lini seminis similiter torrefacti, ambarum specierum ÷ singulas, amygdali amari decoriati leviter torrefacti ℈ XVI, faeni graeci moliti ℈ VIII, draganti tunsi et creti ℈ VI, mellis despumati quod suffecerit.

aliud. post minutum dolorem si forte sputa purulenta proiecerint, dia prassiu superius in pthisica passione conscripti coclearium I cum faeni graeci suco ieiunis et ad vesperam potui dabis.

aliud. catapotia bechica, id est tussicularia, vespertino tempore cubaturis in ovo sorbili aut certe tepida aqua dabis. et somnum provocant et tussiculam mitigant.

aliud conveniens maxime is qui cum solutione ventris

2 tigmata *c*, pimata *p* (ptīmata *p*ᶜ). pannis calidis *c*: pannos ca. *p*. 4 etiam *p*: et *c*. dichilon *cp*. 5 quod — (7) appones *om*. *c*. 9 moliti *c*: molliti *p*. et meliloti an̄ ÷ .II. *p*. 10 elac̄ *c*, El'm *p*. 12 ℞ *cp*. autem *om*. *p*. nucleum *etc*. *p*. 13 et l. s. similiter *om*. *c*. torrefacti *addidi*. amba℞ spēbus .ʒ. singl'as *c*: ut's ʒ (*pro* utriusque) an̄. ÷ .I. *p*. 14 decoriati *c*: discoriati *p*. siml' torefacti (*hic*) *c*. 15 moliti ℈ VIIII *p*, melliloti ʒ VIII *c*. tracanti *c*, dragāt. *p*. 16 m. dispumati q. sufficit *cp*. 18 diaprasium *c*, —sii *p*. tisica *cp*. 19 conscriptum *c*. cocl'r *p*, cocl' *c*. cum fenu greco (*om*. suco) *c*. ieiunū *c*. 20 ad vesperum (*om*. et) *c*. 21 capucia *c*, catapucias *p*. bethica *c*, bechicas *p*. tussicularias *p*. 22 ova sorbilia *cp*. 23 et *c*: que et *p*. 24 is: his *cp*.

doluerint et sputa sanguinolenta emiserint. dia codyon electuarium vespertino tempore dabis. habet enim virtutem tollendi pleureticis dolorem et somnum provocandi, quod Graeci anodynon ypnopion dicunt.

LXVII. Ad canis rabidi morsum.

In primis, hoc est in praesenti, morsum ipsum medicinali scalpello circum incides competenter et sale contrito asperges et sanguisugas et cucurbitas apponis. attrahunt enim venenum sanguini canis commixtum. etiam et cautere vulnus inures, quo possit supra dictum venenum cum scara, quam nos crustam dicimus, in eodem loco retineri, ne sanguinem persequendo usque ad vitalia omne corpus invadat. et ipsa vulnera appositione medicamentorum acriorum multo tempore servabis, usque ad XL diem vel eo amplius. praeterea piscis salsi carnem tritam vulneri appones.

medicamentum aliud. nuces combures et ex ipsa favilla cum aceto cataplasmabis, et desuper spongia madidata operies et fasciolabis. et a vino et omnibus carnibus et leguminibus aegrotum abstinebis. poscam vero subacram diurnis diebus per dies numero XL bibendam dabis,

1 diaco diomelac̄ *c*, diacodion elact̄ *p*. 3 pleureticis *c*, pleuretis *p*. 4 anodiū ceipon *c*, anodinon cep̄nson *p*. 5 Ad tabidi *(sic)* canis morsum *c*: *pro tit. in textu* Medicamentum ℞ *p*, *in marg. p*ᶜ de morsu canis rabiosi (Ad canis rabidi morsus *ind. p*). 7 circū īcides *c*, circum des *p*. sale contritum *c*, salem tritum *p*. 8 aspergas *p*. apponis *c*. 9 enim *om. c*. sanguis cani *(sic) c*, canis sanguini *p*. 10 et *om. p*. cauteri *c*. inuris (ī urinis *c*) *cp*. quo: qui *c*, quod *p*. 11 scara *c*, schara *p*. 13 ulcera *p*. 14 multi tp̄r *c*. 15 XL *p*: *om. c*. salsi *p*: assi *c*. 17 medicamentum *om.* (Al') *p* (appone medicamentum Aliud misces c. *etc. c*). et *om. p*. 19 a *p*: *om. c*. 20 poscā ūō subaram *(sic) c*, p⁹ca ů sb' aᵃcm (*in marg. p*ᶜ ī å p⁹ca sub acra) *p*. 21 diuturnis *p*, diūnis *c*. per dies XL bibendū dabis *c*, numero sexaginta dabis bibenda *p*.

et non solum extrinsecus, sed intrinsecus certis potionibus infra scriptis rabidi canis morsus sanantibus ab initio dando curabis.

potio ad canis rabidi morsum. cancros fluviales vivos in olla aerea rubri aeris combures supra carbones donec cinerescant, et expendes ex ipsa favilla drachmas X, et adiunges turis masculi dr̄ I, gentianae tunsae et cretae dr̄ V, et exinde dabis bibere cum posca ieiunis per dies numero XL.

alia potio rustica fortioris virtutis quae per triduum datur ad morsum canis rabidi. cani pecori animali homini, ad omnia ita facies et dabis. mittes in partes II aquae ad modum librae unius et vini veteris dimidiam partem carei quantum tenuerint IIII digiti, cumini tantundem, bacarum lauri grana V, radices de cesisboum lotas V minores quae possint habere scrip̄ VIIII, quod cesisboum habet folia ' similia feniculo. quae sunt sicca tundes et cernes et radices separatim tundes, et sic in mortario simul vino adiecto modico mero usque ad ultimam tenuitatem conteres, et omnem humorem sive vini sive aquae

1 sed intrinsecus *om. c et ante corr. p*, *add. p*ᶜ *in marg.* certis *c*: ceteris *p*. 2 ĩfra *c*, ĩ *(sic) p*. rabidos c. morsus *c*, rabidi c. morsum *p*. 3 curabis *c*: sanabis *p*. 4 ad morsum c. rabidi *p*, ad canis morsum (*om.* r.) *c*. fluminales *p*. 5 erea *om. c*. rubpi ceris *c*, rub' eris *p*. comburis *c*, —rēs *p*. 6 expenda *(sic) c*: tolles *p*. ʒ X *c*, dag̃ X *p*. 7 dr̄ I. *p*, ʒ I *c*. tunse *c*, tuse *p* (contuse *p*ᶜ). 8 dr̄. V. *p*, ʒ V. *c*. 9 numero *p*: *om. c*. XL *c*: XXX. *p*. 11 cani pecori *c*: canis pectoris *p*. 12 facis *cp*. et mittis *c*. II. partes aque *p*: in partes II atque *c*. 13 et vini veteris *om. c*. 14 careũ quãtũ *c*, cãtu q̊ʯ *p* (*in marg. p*ᶜ careũ q̊tũ). 15 baccarum *c*, bacas *p*. grana V *p*: ʒ V. *c*. de cessis boĩ milotos *c*, de cesis boinu lotas *p* (*χέσις βοῶν?*) 16 que *c*: quam (q̊) *p*. possit *p*, possunt *c*. scp̄. VIIII. *p*, ʒ IX *c*. cessis bōum *c*, cesis bouiũ *p* (boinu *p*ᶜ). 17 feniculi *c*. 19 simul uno a. *p*, sibi ĩ uno a. *c*. ad u. lenitatem *p*.

admiscebis, et in ampulla rediges et dabis. sed propter vim potionis primo dabis I coclearium olei spani sorbendum, et sic super dabis potionem. triduo recte per singulos dies cyatos ternos aut quaternos, secundum aetatem uniuscuiusque, in potione dabis.

hi autem lyssodecti, id est qui rabidos morsus incurrerunt, si ab initio secundum rationem quod Graeci cata logon appellant, minime fuerint curati, post XL vel LX dies hydrofobici efficiuntur, id est aquam timentes. et est acutissima et molestissima passio. est namque causatio in stomacho et corde ex veneno canis concepta. sequitur autem qui laboraverint ex aqua tumor stomachi et cordis. difficultas etiam transvorandi potus aut ex toto negatio sequitur et singultus. tunc increscente passione ipsi cum insanire coeperint, veneno pervasi vocem latratui canum similem emittunt et praesentes mordent et aqua perfusi vehementi raptu interficiuntur.

LXVIII. Ad phalangionis morsum.

Caponis cerebrum cum pipere modico et rutae hor-

1 a(d)misces *c(p)*. ampullam *p*. redigis *cp*. pp m̄ poīs *c*, pp uítíí potōem *p* (*in marg.* *p*ᶜ ī å ſʒ pp vini potionis). 2 cocl'r *p*, cocl' *c*. 3 superabis *p*. tridu rectu *c*. 4 cietos *c*, quiatos *p*. 5 in potione: potionem *cp*. 6 hii aū lisodenti *c*, hi'ālisodera *p* (*in marg.* híí aū lisodēti *p*ᶜ). 7 quod: quam *p*, qui (q) *c*. 8 catalogon *p*, catalogim *c*. 8 p' XL. ī XL *(sic)* dies *c*, post quadragesim̄ vel sexagesim̄ diem *p*. 9 ydrofonici *c*. 10 molesta *p*. Et ā nāʒ cātō *p*, ē qm̄ causacō *c*. 11 ex: et *c*, et ex *p*. 12 s. a. laborauūnt (*sic* —verint) ex aqua mor stoācho et corde *c* (*addidi* qui): s. a. laborantes tumor stomachi et cordis *p*. 13 etiam *p*: et *c*. aut — singultus *om. c*. 16 mordunt *p*. 17 „raptu interficiuntur“ *C. A. p. 233*. 18 Ad spalangionis (falangionis *ind. p*) morsum *c et ind. p* (*in p pro rubrica legitur* Medicamentum ℞). 19 Aᵃpoīs *p* (A *rubr.*, *sed in marg. pro litt. initiali praescribitur* ć)· CAponis *c* (*cf. Plin.* 29, 88 *de gallinaceorum cerebro*). ruta ortice *p*, rute (*om.* ort.) *c*.

tinae viridis foliis numero X cum posca potione una ieiunis totum potui dabis. hoc per triduum facies, et extrinsecus ab initio ipsa hora qua morsus fuerit primo impones herbam quam dicunt zaccarionem sic integram in loco ubi fuerit morsus, et cum arefacta fuerit, alterum folium viride mutabis. hoc per triduum facies cottidie, et cum se ulcus ostenderit, avellanae pulpam conteres et appones aliquantis diebus. post haec appones cataplasma de polline hordei et suco uvae lupinae. coques eundem sucum sincerum et inductum appones quam diu se scara levet, id est crusta, et cum se levaverit tali medicamento in cicatricem induces, id est adipes anserinos, coagulum caprinum, radices cerdae quae latiora folia ostendit ruta silvestri, et oleum stellionis in quo vivus fuerit necatus et in ampulla in sole et aura caniculari tempore diebus numero XL fuerit suspensus. aequis ponderibus tundes in se omnia et appones ad locum tam diu quam diu ad perfectum sanetur. interea ipsum patientem admonebis ne forte ignoranter in cibo avellanas accipiat. sicuti extrinsecus in cute morsui apposita avellana venenum ad se

1 foliis: folia *cp*. potionem .I. *c*. 2 tot̄ potui *p*: potū potui *c*. 3 ip̄is ore quo mo͛dıtū f. *c*, ipsius qua morditus f. *p*. īpon(m *c*)is *cp*. 4 çaccarıoē *p*, ȥaccarıoꝫ̄ *c*. 6 folium *om*. *c*. cotidie facis *p*: facis cotidie *c*. 7 ulcus *p*ᶜ: uultus *c et ante corr*. *p*. 8 apponis *c*. 9 sucum *cp*. coques in eundem s. *cp*. 10 quam diu se *c*: quam diuise *p*. scara *cp*. 12 in *om*. *cp*. t. m. cicatricem inducis *p*, t. m. cicatrice ducis *c*. i. (id est) *sic cp* (*pro* acc. *vel* recipit). coagulatum *c*. 13 certe *c*, cd̄ę (*in marg*. *p*ᶜ cēde) *p*. latiora: lauoris *c*, latórıs *p* (latōrıs *p*ᶜ). rute silur̄e (silvestre) *p*, rute silvestris *c*. 14 stelionis *c*, stelcoīs *p* (*cf. Plin*. *29, 90. 73*). vivus *p*ᶜ: vinus *c*, humus *p*. neccatus *p*, iectē (*sic*) *c*. 16 numero *p*: *om*. *c*. XL *c*: XI *p*. tudis *cp*. 17 apponis *c*. ad perfectum *c*: ad perfectam (aſpfāꝫ *sic*) *p* (*unde p*ᶜ *in marg*. apf̄ca sanatōe = a perfecta sanatione *pro* ad p. s.). 19 ignorat˜ *c*, [illegible]grāt *p*. 20 avelana *c*. ad se ducit *c*: aducit *p*.

ducit, similiter comesta ad semet intrinsecus venenum adducendo hominem necat.

LXVIIII. Ad scorpionis ictum.

Scribes in charta rudi hoc nomen A⟨CΠ⟩IC et postquam scripseris plicabis. pones in ipso puncto percussurae chartam conscriptam et trahes illam usque ad locum ubi descenderit dolor, et confestim sine dolore efficietur. hoc fysicum de viri illustris ⟨vindiciani⟩ est. etiam et theriacam. diatessaron in potione vini dabis.

LXX. Ad fugandos serpentes.

Capillos de capra aut mulieris aut cervinum cornu aut fel fumigatum serpentes fugiunt.

aliud. cervina pellis substrata facit non timere serpentes.

LXXI. Ad epilepsiam.

Est autem epilepsia subitus corporis casus cum spumatione et raptu membrorum effectus. et sunt distantiae passionis duae. aliquando enim sub diverso raptu membrorum efficitur, aliquando cum somno. sequitur autem patientes, ut dixi, subitus casus, aliquando cum contractione corporis membrorum, aliquando cum oppressione,

3 Ad s. i. *tit.* *c* (= *ind.* *p*): Experimentum bonum. ℞ *pro rubr.* *p.* 4 Scribes *c*, —bēs *p.* rudi *p*: *om.* *c.* ARᴄɪc *c*, Λ ⊦̄ p'c *p.* 5 plicas pones *cp.* puncto *p*: puteo *c.* 6 carta•conscripta *cp.* trahis (trabis *c*) illa *cp.* 7 et *om.* *c.* efficitur *cp.* 8 deū illustris carıē ēt ʒ tiriacā *c*, de uiri illustris dari ̧ ē etiam et teriace *p.* 9 diatesa(e *p*)ron *cp.* 10 De capigo. ℞ *rubr.* *p.* 11 Capillos: Capillorum *c*, Capigos (*sic*) *p* (*cf. Plin.* 28, 70). 12 fugiunt *p*: fugat *c.* 13 substracta *p*, subscripta *c.* 15 Ad epilensiam *c* (*ind.* *p*), De epilensia *p.* 16 epilensia *cp.* 17 effecta *cp.* 18 enim *om.* *c.* sub *c*: cum *p.* 19 autem ut dixi p. *p.* 20 et aliquando *p.* 21 corporis *om.* *p* (corporis vel membrorum *c*).

spumatio etiam et insensibilitas et tenebratio. in his cerebrum patitur et omnis nervositas a cerebro descendens sub melancholico humore et frigido flegmate. aliquando a stomacho patiuntur. est enim stomachus multis nervis sensibilibus perplexus. et si forte, ut dixi, a stomacho passio fuerit nata et cerebrum petierit, accessionis tempore fantasiae oculis efficiuntur, ut illis quibus suffusio imminere ostenditur. etiam et vapor quidam in eis ab inferiore ventris parte super fertur, quo vapore mininga pulsata concutitur, et cadunt. aliquotiens vero sub melancholico humore laborantes difficile cadunt et ieiuni flegma subamarum et spumosum in faucibus sentiunt. aliquando et cibos non digerunt, sed crudos post cenam emittunt. et est molesta passio maxime infantibus brevissimis et novellae aetatis pueris. fit vel nascitur omni tempore, sed plus verno frequentare manifestum est.

in curationibus autem in primis a tergo inter scapulas circa spondyli locum praevaporabis spongiis calida aqua expressis. aut cantabro in linteolo ligato et calida ebullienti infuso et expresso vaporabis, et sic scarifabis et per cucurbitae raptum competentem sanguinem detrahes. etiam et stomacho, ubi ferrum operari non poterit, sanguisugas appones eodem modo quo superius in empyemate conscripsimus. et post detractionem sanguinis

1 hiis *c.* 2 a *om. c.* descendentis *c.* 4 enim *p*: autem *c.* 5 pplexus *p*, pflexȝ *c.* 6 passio *c*: *om. p.* 7 oculi *c.* efficiunt *p.* infusio *c.* 8 īminere *p*, ī mīore *c.* in *om. c.* 9 interiori *c.* superfertur (fēt˜) *c*: frequenter *p.* mininga *c*: īmırīga *p.* 10 concutitur *c*: ᶜōǫcūrıt (—curritur) *p.* aliquando (*om.* vero) *c.* 12 flegma *om. c.* subspumosum *p.* 13 cibos *c*: carbones (*pro* carnes) *p.* 14 emittunt *om. c.* in inf. *p.* 15 brevissimis *c*: parvulis *p.* 16 verno tempore *c.* 18 circa *om. c.* spondilii *c*, spondiliorum *p.* prevaporatis *p*, —tius *c.* calidis aqua *c*, ex calida aqua *p.* 19 calide bullienti *p*, calide ebulientis *c.* 20 infundo expresso *c.* scarificabis *cp.* 21 per *c*: post *p.* competentē sanguis *c*, competenter sanguinem *p.* 23 apponas *c*, —nis *p.* 24 ēpimate *p.*

factam, post unum vel duos dies si forte venter a solito officio abstinuerit, clystere subdeducendus erit ex decoctione coloquintidis et betae et cantabri cum melle et oleo veteri et afronitro. erunt praeterea duabus ebdomadis in lectulo custodiendi, et caput embroce curandum ex rosaceo et aceto, quod oxyrodinon vocant, aliquando et castoreo admixto, maxime si forte hieme contigerit. sed oportet ante caput pressius detondere et sic curam ipsi capiti adhibere. et postquam embrocaveris, caput pileo operies. post haec summitates manuum et pedum oleo veteri aut sicyonio perungues et tenuissimis ac levioribus fasciolis ligabis. etiam et castorei ℈ I ieiunis in potione aquae mulsae dabis, singulariter aut foliis rutae hortinae admixtum.

si vero sub melancholico humore cum insomnietate fuerit passio, epithymi decoctionem diurnis diebus ieiunis dabis aut die inter diem. post haec vespertinum lavacrum adhibebis. sin vero sub crasso vel tenacissimo humore fuerit passio, oxymel ieiunis dabis ex ysopo et peucedano et puleio et origano confectum. nec non etiam et cucurbitas cufas id est ⟨levi⟩ cum appositione deduces in primis spondyli loco et spinae et lumbis, novissimo etiam

1 I. vel .II. *p.* a solito officio *p*: solutū officiū *c.* 2 clisteri *c.* 3 coloquintide *cp.* 4 olei veteris *p*, —ri *c.* et affronitro erunt ꝑtoica d. e. *p*, et affer̄ p̄terea d. e. *c.* 5 embroce *p*, embrice *c.* (caput . . .) curandi *cp.* 7 forte *om. p.* contingit *cp.* 8 an̄ (ante) *c*: aut *p.* et siccurādūʒ qūo expica adhibere *c.* 9 embrocabis *c.* 10 pilleo *p*, paleo *c.* operis *cp.* i. articulos *add. p* (*post* pedum). 12 fasciolis ligabis *p*: fasciabis *c.* etiam et: Et etiam *p*, etiam *c.* 13 rute ortine *cp.* 16 epithimi (epith'ı *p*) decoctione *cp.* diurnis *c*: diuturnis *p.* 17 vespertinum *p*: intestinum (*om.* lav.) *c.* 18 tenuissimo *c.* 19 ex isopo *c*: et ysopo *p.* peucidano *cp.* 20 n. n. e. et cucurbitam i. cufas *(cf. Cael. Aur. p. 575. 297. 31 sq.)* cū appositione deducis ī pᵓmıs *c*, n. n. e. et cufas apponis īprimis *p* *(cf. c. 77).* 22 spondilis locus *c*, spondiliorum locis *p.* nomo (*sic*) *cp.*

thoraci et praecordiis, in feminis vero et pubetenus sub umbilico et inguinibus. post haec cucurbitis cum scarifatione uti oportet in utraque capitis parte iuxta auriculas in ipsis arteriosis locis, aliquando et venam mediam si extantior apparuerit in fronte incides, et post III vel V detractionis dies ptarmico medicamento, id est sternutatorio, nares sicut in lethargicis apoflegmatizabis, et post dies IIII apoflegmatismo expleto ieiunis ex radicibus vomitum provocabis, et cibis inprimis triticeis et holerosis nutries, nam Graeci sitodis ce lachanodis dicunt, novissimo vero variis. observandum autem a carnibus suinis et bubulinis ac caprinis et a leguminibus universis et a vino et lavacris usque ad menses VI.

trociscus ⟨conveniens⟩ scotomaticis, id est qui subito ante oculos tenebras patiuntur, et spiritu inflatis epilepticis. recipit autem fel leporis, castorei, turis masculi, murrae, omnium III dr̄ singulas, mustelae iecoris sicci ʒ III, aceti cyatum I. conficies et facies trociscos drachmales et dabis cum passo aut cum mulsa per dies VII aut VIIII.

1 toracē *c*, thorace *p*. 2 et inguinibus *c*: inguinibus *p* (et in inguinibus *p*ᶜ). cucurbitas *c*, —tam *p*. scarificatione *cp*. 3 utramque c. partem *c*, utrasque c. partes *p*. 4 et *c*: etiam *p*. vena media si ⟨ex *p*ᶜ⟩stantior apparuerit in fronte *p*, vena media ⁊ ant'ıor ī fronte *c*. 5 p⁹ III ul' V detractionis obtmico (w *supra* t) *c*, post tertium vel quartum detractionis diem optarmico *p*. 7 apoflegmaticabis (*pro* çabis) *c*, apoflegmati dabis (*pro* — diabis) *p*. 9 olerosis *cp*. 10 nutris *cp*. Nā *c*: quod *p*. sitodis celaconodis *cp* (σιτώδεις καὶ λαχανώδεις). dicunt *c*: vocant *p*. Novissimo — VI | *c (f. 90ᵃ extr.)*: *om. p (cf. C. A. p. 298. Gal. XI, 372 etc.)*. 11 autem: aut *c*. suinis (?): [illegible]uſionıs *c*. 12 et (*ante* a leg.) *om. c*. 13 et *om. c*. 14 conveniens *addidi*. scotomaticū *c*, scotōtıc' *p*. i. qui *c*: i. in quo *p*. 15 inflamati *c*, infl'ama(ti)s *p*. epilenticis *(ut semper) cp*. 16 ℞ *cp*. autem *om. p*. 17 om̄ı .III. dr̊ ſıngl'as *c*: an̄. ʒ. I. *p*. 18 conficis et facis (fac̄ *c*) *cp*. dragmales *cp (item infra)*. 19 aut (*post* dabis) *add. p*.

aliud. trociscus conveniens epilepticis qui cum tremore membrorum accessionem patiuntur. recipit castorei, abrotani, radicum panacis, omnium trium ʒ IIII, piperis albi, rutae hortinae ʒ binas, croci et cyperi ʒ singulas. aceto colliges et facies trociscos drachmales, ex quibus unum in potione dabis, habitudine corporis fortioribus cum vino mulso cyatis IIII, debilibus vero cum aqua mulsa. oportet autem patientes post acceptam potionem currere. et post haec epithima dia spermaton aut dia samsucu appones, et sanabis.

ad epilepsiam. hirundininum pullum de primario fetu luna prima apprehendens aperies, et invenies ⟨lapides in ventre⟩ unum formosum et alium malefactum. et ita ut terram non tangant, ligabis in pelle vitulina aut cervina et in collo aut in brachio sinistro suspendes.

LXXII. Ad lumbricos.

Fiunt vel generantur lumbrici, quos Graeci elminthas dicunt, plerumque ex multo cibo accepto aut indigestione frequenti. sequitur autem laborantes morsus stomachi et ventris nullis praecedentibus causis, et tussiculae modicissima ex causa provocatae, somni etiam flegmatici id

2 ℞ *cp*. 3 aprotani *cp*. radic̄ *cp*. om̄ı t'um ʒ̓ IIII *c*: an̄. ʒ IIII. *p*. 4 rute ortine ʒ binas *c*, r. ortine sumitatem an̄. ʒ II. *p*. cocti ⁊ cıp'nı ʒ singl'as *c*: c̄c̄ piperis an̄. ʒ. I. *p*. 5 cum aceto *p*. colligis (—ḡ *c*) *cp*. facis (fac̄ *c*) *cp*. 6 unum *p*: ṗma *c*. ī poīcōne dab' *c*, dab' ī poītōem *p*. habitudinem *c*, iuxta habitudinem *p*. 7 c. vino mulso (c. vinum mulsum *c*) *cp*. 8 mulsa *om*. *c*. 9 epithimia *c*, epith'a *p*. diasam sucum *c*, dia sāsuc̄ *p*. 11 epilensiam *cp*. 12 prima luna *p*. invenis unum *p*, invenies in unum *c* *(lacunam explet Diosc. 2, 60. ceterum cf. C. A. p. 315)*. 13 malfactum *p*. et: sed *cp*. ita ut'ra *c*, ita ut t̄ra *p*. 14 tangat et ligas *cp*. 15 et collo *p*, ī collo *c*. in *om*. *p*. suspendat *c*, —dit *p*. 16 De lumbricis generatis ex multo cibo *p*. 17 āmictas *c*, almitas *p*. 20 modicissime ex causa provocante (—cāte) *cp* *(cf. C. A. chron. 4, 106)*.

est salivam per os ostendentes cum solutione corporis, et exurrectio sine ratione et pulsus inaequalis, aliquibus vero et fastidium. pueris etiam dormientibus masticatio efficitur cum modica linguae exclusione. schematizato etiam ore iacent, similiter ut illi qui post nimiam operationem resumunt. et post diastema temporis modicissimi aliquotiens cum clamore exurgunt et cito iterum deponuntur et dentibus dormientes strident. contingit vero hoc quotiens ipsa violenta insurrexerint animalia. etiam et aliquibus occurrentes stomachi nausiae et morsus causationem faciunt. aliquando et reiectantur singulariter aut cum aliquo humore flegmatico aut cholerico.

curationis vero tempore maxime in acutis febribus, si et constrictio fuerit ventris, cataplasmandum ex lini seminis et lupini farina pari modo commixtis et cum mulsa aqua concoctis. cataplasmabis, oleo violaceo umbilicum tanges et molli lana operies et fasciabis. et post expletos cataplasmatis dies cerotario ex absinthio et oleo cyprino confecto ventrem sub umbilicum usque cooperies. et si venter abstinuerit, in infantibus balanis iniectis depones, in aliis vero perfectis aetate clystere ex decoctione absinthii admixto melle deduces. et potionabis frequenter,

1 per os *om. c.* 2 exsurrectio *p*, exurectio *c.* 3 dormientibus *om. c.* masticatio: *cf. C. A. l. c. p. 534.* 5 iacentem *c*, —tes *p.* quidem *cp.* 6 diastema *c*: diestema *p.* 7 cum — (9) quotiens *om. c.* 9 etiam *om. c.* a. et occurrentes *p.* 11 reiectant *c*, reiartantur *(sic) p.* 13 i. a. febribus quod esse solet. si et constrictio *p*, i. a. febribus si ex constructio *c.* 15 cum aqua mulsa *p.* 16 umbilicò contangis *p.* 17 operis *cp.* 18 ex *c*: et *p.* 19 confecto *om. c.* venter sub umbilico usque cooperis *c*, ventrem simul usque sub umbilico operis *p (sc.* mediis partibus *Cael. chr.* 4, 128 *etc.).* 20 in *om. cp.* balanis *p*: *om. c.* inectis *c*, īeptis *p.* deponis *cp.* 21 clisteri *c.* ex *om. cp.* 22 deducis *cp.* et potōab' frequenter maxime *p*: et pocōne maxime *c.*

maxime pueros, myxarum et myrtae et coriandri seminis, omnium trium specierum decoctione.

epithima ad lumbricos excludendos sive necandos. recipit farinae lupini tenuissimae ÷ II, absinthii contusi et creti ÷ I, myrtae viridis S. mittes in girba, et in uno diligenter contusis, optimo melle colliges et in linteolo illinitum medicamentum visceribus mediis impones. aliquando vero medicamento supra scripto admiscemus.

aliud. medulla cervina oleo violaceo resoluta a nervis cervicis quos tenontas dicunt per totam spinam usque ad sexum perungues, aut ipsum oleum violaceum singulariter tepefactum auribus instillabis et ipsas cavernas lana obtrudes.

sin vero cum adiuncta solutione ventris fuerit lumbricorum passio cum rasurarum egestione, tunc stalticis, id est constrictoriis, sicut in dysenteria inicere oportet, et propinare plantaginis sucum aut granatas acidas aut sucum coliculi aut limaturam cornu cervini in modum coclearii unius.

si vero praeter febrem fuerit passio in diuturna aegritudine, quam Graeci chroniam vocant, etiam et lupinos amaros edendos dabis et santonicum caricis immissum et vinum violaceum.

1 mixarum: rarum *(sic)* *c*, nularū *p* (nixarū *p*ᶜ). *cf.* noxarum *C. A. p. 539. 541.* et mirte *p*: et nocte *c*. 2 omī trium sper̄ *c*: horum trium *p*. 3 sive necandos *p*ᶜ *in marg. (om. p)*: siue uocandos *c*. 4 lupini farine t. *p*. 5 mirte *p (Diosc. 1, 155)*: mente *c (cf. infra)*. viridis mittis . . . *c*. girbā *c*, girba *p*. 6 colligis *c*, —ḡ *p*. linteolū *p*, —lo *p*ᶜ*c*. 7 illitum *p*. viscer̄ media *c*. īponis *cp*. 8 medicamentum ʒ ϛ (*pro* SS) admiscemus *c*, ml'ıcū supra dictis admiscimus *p*. 10 cervic̄ *c*: cervinis *p* (*sed in marg. p*ᶜ ī å c'uıcís). tenontas: tonātef *c*, tetanos *p*. spinam usque ad *om. c*. 12 auribus stillabis *p*, aut columbos *(sic)* *c*. lana obscrudes *(sic)* *c*, lanas obstrues *p*. 13 Sin *p*ᶜ*c*: Si *ante corr. p*. 15 desinteriis *c*, disinteria *p*. inicere *om. c*. 16 propinatum *c*, —nandum *p*. 17 cauliculi sucum *p*. 20 croniā *c*, acroīā *p*. 21 sandonicū *c*, sād̊īcū *p*. caricis *p*ᶜ (cālicis *p*), cario *c*.

aliud. ad lumbricos. alium cum mentae foliis contritum et piperis modico, adiuncto aceto et oleo spano comestum lumbricos excludit.

aliud. folia persici contrita aut olivae folia aut sambuci folia similiter contrita et super umbilicum imposita summe faciunt.

LXXIII. Ad elefantiasim.

Est autem elefantiasis corporis callositas operata sub melancholico humore ad similitudinem elefantorum, unde elefantiasis, ut supra dixi, passio nomen accepit. haec autem signa patientes secuntur. extantiae riposae, quas Graeci oncus octodes vocant, id est riposis verticibus prominentes circa vultum et articulos, adiuncta corporis mala habitudine, quam Graeci cachexian dicunt. ex qua passione frequenter summitates digitorum cadunt putre-

1 mente (mēte) c *(cf. Diosc. 3, 36. de murra 1, 77)*: mirte *p*. 2 modicum *c*. et (ol.) *c*: vel *p*. 5 sup *c*: sub *p* (umbilicum *cp*). *cf. Gal. XII, 76.* ĩposita *p*: apposita *c*. 6 *post* faciunt *haec addit unus c, quae licet Cassii esse non dubitem hic infra adscribo, ut leguntur*: Lumbricorum dolor sive tinee etıre ħ sunt carenum optimum ad tertias decoques ex eo dabis ieiunis examinatum. Item folia ocimi alii galli clarē voc̄ coligis et super ventrem inpones lumbricos excutiet. Alia radix polipodie i. felici *(Diosc. 4, 185. cf. Gal. XIV, 514)* depurgate ⁊ teris de ligno addis radīc innule ʒ VIII ⁊ si viridis fuerit radix filic̄ de suco conficis ſ(?)ecisum armoniacum 9 euforbii ʒ II fac̄ pilulas eı⁹ magnitudine que anno inicit s(?)e seu eas factas infundis in cervisa nova SS II. Si inventa non fuerit ex aqua calida dabis ubi mirre. SS. II decoxeris admittis anei ciatis II. aut sape. SS. II dabis bibendum ante horas IIII egici et vermiculos et tineas ante triduum sane debes eos cibari cum pane et posca bibere. 8 corporum *p*. 9 ⁊ similitudine *c*. elefantorum nominata. unde *sic cp*. 10 ut — passio *c*: *om. p*. 11 autem *om. p*. pacientes *c*: laborantes *p*. extantia riposa *p*, extanti anpossa *c*. quam *cp*. 12 ēcos etedes *c*, ēcosetodes *p* (ὄγκους ὀχθώδεις. *cf. Gal. XII, 827*). riposis *p*: rē possis *c*. 13 prominens *p*, promittes *c*. circa ventrem *c*. 14 cacexiam *c*, cacesiam *p*.

factae, et vox eis aspera efficitur et anhelitum fetidum emittunt. et fit ex putredine sanguinis corrupti circa cutem cruoris nigri vomitus, et immutatur in callosam qualitatem.

in curationibus vero in principio flebotomiam adhibebis cum secunda sanguinis detractione, quam epafaeresin vocant, et post VII aut XI detractionis dies iera logadio appellato antidoto pridie a cena observantibus in potione ieiunis dato ventrem purgabis tempore magis ferventi, sub cane aut post canem. nam **Hippocrates** in aforismis sic ait, sub cane aut post canem debere unum quemque purgatorio operari. quod antidotum iera facit ad universas melancholicas causas, et conficitur sic. murrae euforbii ʒ singulas ⟨semis⟩, agarici, ammoniaci, folii ellebori nigri, folii . . . ⟨dauci⟩ cretici, squillae assae, dacrydii, omnium specierum VII ʒ binas semis, coloquintidis interioris carnis, quam vulgus gelelam vocat, ʒ V, aloes, epithymi, hyperici, bdellii, marrubii, polypodii, thymi, cassiae, chamaedryos, ⟨dauci⟩ cretici, cinnamomi, ⟨omnium specierum XI⟩ ʒ binas, opopanacis, castorei, aristolochiae

2 mittunt *p*. 3 cutī *p*. 4 quantitatem *p*. 6 sanguinis *om. c*. 7 diem *cp* (*sed* post VII dies aut XI d. diem *c*). geralogodion *c*, xeralegodion *p (cf. Sim. s.* iera, *Steph. thes. V, 344 Par.)*. 8 appellatum antidotum *cp*. in potione *om. c*. 9 dato *c*: data *p*. 10 ypocras *c*, ypocrates *p*. 11 amforismis *c*, āphori. *p (Hipp. III, 727)*. unū q̧ purgatorium o. *c*, unum quemque purgatum o. *p*. 12 yera *p*. 13 casus *c*, caīs *(sic) p*. mirre *p*: hēr *(sic) c*. 14 ʒ singl'as *c*, an̄. ʒ. II. *p* (ī å ʒ IS. *p*°). armoniaci *cp (ut semper)*. elebori *cp*. 15 folii cretici *cp*. asse *c*: assate *p*. diagridii *p*, diagredii *c*. 16 omnium — semis *(om.* ʒ*) c*: an̄. ʒ II. et S. *p*. 17 carne quam guldus vulgus geldan vocāt *c*, cortices quos vulgus gelelā dicit *p* (*cf. Antidot. cod. Par. f. 86*ᵇ *1* „Cataputie catartice aloydarie. ℞ aloes epatice . diagridii . gelela (*sic p*° = gella) interiores carnes trium paria pondera . . .). *est gr.* ἐντεριώνη. 18 yperici — marubii *p*: *om. c*. cimi (= timi) *c*. 19 camedreos *cp*. dauci *iterum addidi*. c̊tici *(ut supra) p,* creti *c*. cinamomi. an̄. ʒ II — castorei *om. c*. 20 opopanace *p*. ologie. lo. (longa *c*) *cp*.

longae, piperis albi et longi et nigri, croci et sagapeni, petroselini macedonici, omnium specierum VIIII ℈ singulas, mellis despumati quod suffecerit. et est perfecta dosis ʒ IIII. aliquantis ʒ III dabis, secundum hominis crasin, id est naturam vel temperantiam corporis. et postquam diligenter fuerint purgati, lac asininum aut caprinum schiston appellatum, sicut in dysentericis, frequenter potui dabis, aut ptisanae sucum aut faeni graeci sucum similiter dabis ob lenificandam intestinorum rasuram ex antecedenti malo humore effectam.

aliud. ad elefantiasim. coriariorum rus herbae viridis suco cum vino tritae totum vultum penna illines.

aliud. ad strumam. amylum optimum adiuncto modico cumino albo cum ovi albumine tenui teres et horis serotinis totum vultum oblinies et per totam noctem siccari dimittes. tunc lucescente die frigida aqua lavabis. aliquando ob nimietatem callositatis etiam et guttae ammoniaci competentem modum supra dictis admiscemus.

smegma faciens ad vultum, ad nigredines et ad lentigines, quas facus appellant, et ad solis ustiones, quas efelidas dicunt. recipit ges asteros et cimoliae cretae ÷ binas, cerussae et specularis assati ÷ ternas, afronitri

1 albi longit ⁊ nigra *c*, al. ⁊ lō. ⁊ ni. *p*. 2 omnium specierum IX 3 singl'as *c*: an̄. ℈ I. *p*. 3 sufficit *cp*. 4 dabis *om. c*. 5 crasin: horasin *c*, horas ī *p*. vel *p*: et *c*. 7 sciton *c*, sciston *p*. disintericis *cp*. 8 potabis *cp*. tipsane *c*. sucum (*post* f. g.) *om. p*. 9 similiter *p*: frequenter *c*. linificandum *c*. 11 coriariorum *p*ᶜ: corvarum *p*, corariorum *c*. rus herbe viride *cp*. 12 sucum (—c̄ *p*) . . . tritum (—ū) *cp*. illinis *c*, linis *p*. 13 strumam *c*: —mas *p*. 14 c̄uíno *p* (*in marg.* ī å cumino al'.), cimino *c*. et cum *p*. tenui *p*: tunde *c*. 15 oblinies *c*: oblines *p*. siccare *cp*. 16 dimittis *cp*. 18 admiscuntur *c*. 19 smigma *cp*. et *om. c*. 20 facus *p*, fac᷒ *c*. 21 effilidas *c*, ⁊fellidas *p*. gesast'os *c*, gesastare *p*. ⁊ cimolie *c*: quimolie *p*. 22 ʒ binas *c*: an̄. ÷ III. *p*. ceruse specular assati an̄ ÷ III. *p*. assati *cp*.

albi ÷ I, fabae fresae pollinis lib̄ I. conficies et exinde vultum lavabis.

LXXIIII. Ad ragadas.

Ex antecedenti egestionis nimia duritia frequenter in sessu, quem Graeci edran vocant, diversa podicis vitia efficiuntur, ut sunt ragades, id est hiatus, et tumores, quos Graeci flegmonas, et condylomata, quae nos latino sermone dicimus tubercula.

propter ea curationis tempore cataplasma edricon appones, quod Latini sessorium dicunt. et conficitur sic. panis mundi medii infusi vino veteri et rosae siccae similiter infusae ʒ II, croci dimidiam, meliloti purgati sine semine in aqua cocti ʒ III, faeni graeci pollinis ʒ II, ovi assi vitellum unum, olei rosacei quod suffecerit.

alia quae appellatur a Graecis dactylice, id est podicalis, siquidem podicis vitia emendat. recipit cerae ÷ I, adipis anserini, plumbi combusti, ambarum specierum ÷ singulas semis, ysopi attici suci, butyri, cerussae, omnium trium ÷ binas. solubilia resolves et rasum cerotarium aridis commiscebis. summe ducit cicatricem in omnibus locis.

aliud medicamentum edricon, sycotice appellatum, ad condylomata et ragadas et ad podicis inversiones, quas

1 ÷ I. *p*: ʒ *(sine num.) c.* faue frixe *c.* l'. I. *p*, lib' I *c.* conficis *c*, —ce *p.* exinde *c*: inde *p.* 2 lavabis *c*: lava *p.* 3 Ad ragadias *c*, (ragadas *ind. p*), De diverso podicis vitio. ℞ *p.* 4 antecedentis *p* (—ti *c*). ī sesso *c*, incēsu *p* (incessu *p*[c]). 5 quam *cp.* greci *om. p.* edram *p*, edaot *(sic) c.* 6 ragade *p*, rapade *c.* 7 quos *c*: quas *p.* flegmones *cp.* 8 dicimus hoc uō sentula *c*, tubercula dicimus *p.* 11 medium *cp.* infusum *p*, *om. c.* rosa sicca s. infusa *p* (—e *c*). 12 melliloti *cp.* 14 sufficit *cp.* 15 aliud qb *c.* dactilice *c*: diartilice *p.* 16 ℞ *cp.* 17 ambarum — semīs *(sic) c*: an̄. ÷ I. S. *p.* 18 antici *c*, actici *p.* ceruse. an̄. ʒ II. *p.* 20 commisces *cp.* 22 ficotice *cp.* 23 ragades *c.* ad podicis i. *p*: ad ydropicum i. *c.*

Graeci ectropas vocant, et ad dolores intolerabiles. recipit spumae argenti, cerussae, mastices, omnium ÷ ternas, cerae ÷ VI, iusquiami viridis suci, olei myrtini libras singulas. quae sunt sicca teres cum suco iusquiami et sic cerotarium rasum admiscebis. et in usu tolles ex ipso medicamine et teres in mortario plumbeo cum rosaceo aut myrtino oleo donec crassescat, et illines locum. et si volueris, ex ipso medicamento emplastrum superimpones et ligabis.

LXXV. Ad idema.

Antiqui seu veteres medici dicunt esse idema, quod nos aquosam inflationem dicimus, subalbidam et laxam extantiam quae ostendat digitorum impressione designatas concavitates corporis resurgere. et fit vel generatur ex flegmatis substantia aut ex spiritu vaporoso circa pedes vel crura saepe eveniens in pthoes, hoc est in pthisicis et in cachexies, id est corporum malis habitudinibus. frequenter si cum tenui febricula contigerit, hydropicas superaffert passiones, et maxime in cachecticis corporibus, id est mala habitudine affectis, praesertim si et ventris fuerit cursus in isdem, ut dixi, passionibus, sub difficili temperantia corporis, quam Graeci dyscrasian vocant, stomachus nocetur.

1 hec tropas *c*, ēc̊pas *p*. ℞ *cp (cf. Petroc. p. 278)*. 2 mastici *c*, masēící *p*. 3 an̄. ÷ .III. *p*. l' singl'i *c*, an̄. l'. I. *p*. 5 admisces *p*, 9misces *c*. in usum *cp*: cum opus fuerit *Petr*. et ex *p*. 7 aut *p (Petr.)*: et *c*. illines *p*, —nis *c*. 8 īponis *cp*. 10 Ad hydema *c* (idema *ind. p*), De aquosa inflatione. ℞ *p*. 11 idema *p*, hidema *c*. quam *cp*. 12 subalbida et laxa extantia *cp*. 13 ostendat *p*: —dit *c (ad rem cf. Oribas. synops. 7, 35 ex Gal. X, 963)*. īpressiones *c*, —nem *p*. 14 corporis *om. p*. 16 pthoed' *c*, pthocs *(sic) p* (*ἐν φθόαις Gal. X, 953. XI, 101*). h̓ ʒ̉ tysicis *c*, .ī. ptisicis *p*. 17 cacexies *c*, cacexics *(sic) p*. malas habitudines *cp*. 18 ydropicas *cp*. 19 afferre *p*. caceoticis *c*, caceticis *p*. 21 hiisdem *c*, hisdem *p*. 22 discrassiā *c*, diatrasī *p (in marg.* ī å dīac͡ſian *pᶜ)*.

in curationibus vero si cum constrictione ventris fuerit passio, cataplasmabis laborantes ex faeni graeci et lini semine et hordei farina, adiuncto sufficienti cumino et ruta, hieme et lauri bacis cum modico melle et oleo. et postquam tuleris cataplasma, ante et retro cucurbitas dabis et lanis mundis loca tutabis et fasciabis. et ieiunis antidotum diureticum dabis superius in nefretica passione conscriptum. post haec epithima dia spermaton vel dia samsucu appones, et acri clystere ventrem deduces, aut certe oxymelle cathartico competenter purgabis, quod oxymel inferius in loco suo conscripsimus.

sin vero cum fervore et tensione et gravedine cum aliquanto dolore ipsam tumoris sive inflationis extantiam in cruribus senserint aegrotantes tempore quo magis deambulaverint, oportet sola crura per totum levioribus ac multis laceraturis scarifare eo modo quo superius ignem sacrum scarifare praecepimus, vel pro scarifatione sanguisugas appones. et post detractionem sanguinis factam poscam cum modico alumine temperabis, ex qua posca penicillos rudes ac molliores moderate expressos superpones et ligabis. et post dies III dia iteon emplastrum appones. aut certe illud quod a Graecis e barbaros ap-

1 vero *om. c.* 3 cimino *c*, c̄mīo *p.* 4 baccarum *c*, bacas *p.* 6 tubabis *(ut semper) p.* et fasciabis *c*: *om. p.* 7 diare(i ?)tic *p.* ī effretica *c*, ie fretica (superscr. in ne) *(sic) p*[c]. 8 epithimia *c*, epith'i *p.* diaspıātō *p.* dıas aú sucū *c*, dia sāsuc̄ *p.* 9 clisteri *c.* deducis *p*, —cit *c.* 10 oximel *c*, oxīel' *p.* oximel *c*, oxīel *p.* 11 inferius: *immo* superius *(c. 34).* inf. suo loco *p.* 12 Sin *c*: Si *p.* et tensione *om. p.* 13 ipsam tumoris *p*: ıp̄o tūore *c.* sive inflacionis extantia *c*, seu extantiam inflationibus *p.* 15 ac *p*: cū *c.* 16 scarificari *c* (—re *p*). eo *p*: eodem *c.* 17 acrem *c.* scarifare *(sic) p*: —ficare *c.* pro scarifatione: pro scarifare *(sic) cp.* 19 ex qua posca *p*: ex aqua *c.* 20 penicellos *cp.* moliores *c*: molles *p.* 21 ponis *cp.* .III. *(sic) cp.* dialte *c*, dial|ceo^n *(corr. obscur.) p.* 22 e: *om. cp* (*cf. c.* 38. 45).

pellatur similiter appones. novissimo vero si aliqua forte remanserint, dia thapsias sicut in ischiadicis uteris.

LXXVI. Ad hydropicos.

Est autem hydropica passio diffusio humoris aquosi cum inflatione secundum retentionem spiritus isdem laborantibus effecta. et sunt distantiae passionis duae, quarum una a veteribus ascites nominatur, id est utriculosa, ab epatis vel splenis aut stomachi vel renum saxietate creata. altera vero quae tympanites appellatur a pulmone contingit, ex quo pulmone sub ingenti ventositate venter inflatus ostenditur, ita ut cum fuerit inspicientis palma pulsatus, tympani sonitum faciat, unde nomen ut supra dixi passio tympanites accepit. sed illam primam quam asciten diximus haec signa secuntur. insurrectio ventris superdistensa et ⟨super⟩ inguina et crura, albida efficitur. quae inflatio cum digitis fuerit impressa concavitatis formam ostendit, quod Graeci entyposis vocant. ceterae vero superpositae partes macie attenuatae efficiuntur, ut thorax pectus brachia. etiam et potus nimia appetitio sequitur cum retentione humoris, ex qua retentione humor intra spatia ventris inclusus semipleni

1 novissime *c*. alique forte *c*, forte aliqua *p*. 2 diapta psia *c*. sciaticis *p*, —cū *c (cf. c. 52)*. 3 Ad ydropicos *c (ind. p)*, De ydropica passione *p*. 4 ydropica *cp*. 5 hisdem *cp (cf. c. 75)*. 6 due *p*, II. *c*. 7 asortes *c*, as(cli)sates *p*. articulosa *c*. 9 saxietate *p*, sanxietate *c*. ti(y c)mpanites *cp*. 11 venter: venti *p*, tenui *c*. inspicientes *c et ante corr. p*. 12 timpani *cp*. sonitum faciat *p*: sonum signant *c*. unde passio timpanites accepit *(sic) p*, unde nomen ut supra dixi passio timpanites nomen *(sic iterum)* accepit *c*. 13 illum primum quem *p*. 14 asciten *p*, asitos *c*. sequuntur *cp*. insurrectionem *c*. 15 super distensa et inguinum (—nū) et crura albida (—de *c*) efficiuntur *cp*. 17 entiposis *c*, ētípoſis *p*. 18 maciei tenuitate afficiuntur *p*. 19 ut *c*: et *p*. et brachia *p*. etiam *om. c*. 20 ex aqua redēcōē fumor t'ra spana vētrem pulsus s. v. *c*, qui retentione intra spatia ventris inclusus s. v. *p*.

utriculi similitudinem ostendit. unde nomen proprie passio ascites, ut dixi, accepit. tympaniten hydropem haec signa secuntur. insurrectio ventris et distensio praecordiorum et venarum subtractio. et ipse a supra dictis minus sitit. aliquando etiam peiorante passione tussi exagitantur. nam generaliter Hippocrates omnibus hydropicis, plus autem a pulmone patientibus, in aforismis sic ait: hydropicum si tussis obtinuerit, hoc est exagitaverit, sine spe efficitur. etenim tussis, secundum expositionem Magni iatrosofistae, si hydropicum ut supra dixi exagitaverit, aquosus omnis humor dissolvitur, ut per omne corpus effusio efficiatur.

ob diligentiam vero curationis chamaedryos, asarum, elelisfaci semen id est herbae salviae, dauci cretici semen id est pastinacae hortensis, petroselini macedonici, feniculi radicem, graminis radicem, haec et singulariter et simul in uno decoques in aqua et ipsam decoctionem mane et ad noctem potui dabis. et excludet vel inaniet

1 utriculi *p*ᶜ: ventriculi *cp (cf. C. A. p. 471).* proprie *p*: proprium *c.* 2 ascites *p*: absque tenentes *c.* dixi *c*: diximus *p.* Typanitē idropē *c*, timpanitē ydropicum *p.* 3 secuntur *c*: sequuntur *p.* 4 et venanī subtractōē *c*, venarum surrectio *p.* a s. *c*: aḍ supradcōs *p.* 5 tussi *p*: tusse *c.* Nam ypocrates g. *p*, Nc̄ g. ypoc̄ *c.* 6 pl⁹ aū a pulmōē *c*: pl⁹ ạ̄ (aū) pulmonem *p.* 7 amforismis *c*, aphoris. *p (Hipp. III, 762. cf. 754 Lips.).* ydropicum *c*, —c̄ *p (in marg. p*ᶜ ī å ydᵒpīſi*).* 8 si t. exagrauauerit ħ et *(sic)* | obtinuer̄ (ἐπέχῃ) sine spe *c*, si t. exagitaverit sm̄ spē *p.* 9 magni hyatro | cisce *c*, mag̃ (*corr.* mağ) hia | tᵒfiste i. sapientis medici *p.* 10 dixi tussis *(it.)* ex. 11 corpus omnis humor dissoluitur *c*, Omnis humor aquosus disolūr̄ *p.* 13 vero *om. c.* camedreos asarum *(sic) cp* (*scil. cham. semen, asari radicem*). 14 elilisfagi *p*, alilis faci *c.* semen *p*, seminis *c.* i. herba salvie *c*, i. salvie *p.* 16 radicē *c*, rad' *p.* gramīs radic̄ *c*: *om. p.* haec et: ħ *p*, ⁊ (et) *c.* 17 ī uino cocta *c*, in uno decocta *p.* ſ'a decoctōne *c*, ipsa decoctō *p.* 18 dari *c*, da. *(sic) p.* et *p*: *om. c.* excludit *cp.* inaniet: ſi amat *c*, īaīat *p* (*p*ᶜ *in marg.* īaníat).

per vesicam hydropicis aquosum humorem. etiam et per ventrem suprascriptum humorem hydragogo dato similiter excludes, hoc est cocci gnidii optimi id est non vetustissimi sed novelli ex locis maritimis collecti grana competentia aut XXVIIII aut XXXI aut XXXVII singularia aut bina cum modicissimo nitro uva passa singula enucleata includes et dabis vespertino tempore abstinentibus a cena cata en id est singulatim comedenda, et postquam comederint tres guttas aquae calidae superbibendas dabis.

aliud hydragogon fortioris virtutis, quod et per ventrem et per urinam et per vomitum hydropicis aquosum depurgat humorem. aeris usti in modum fabae aegyptiae, stercoris columbini agrestis ʒ I, rutae hortinae viridis foliorum ʒ II simul in uno diligenter tritas cum vini cyatis tribus potui dabis.

aliud. sambuci radicis cortices tundes et exprimes et ex ipso suco expendes ÷ I et superaddes mellis coclearia III et dabis cum aquae calidae cyatis III. tunc sufficienter ipsos laborantes deambulatione movere iubebis. et postquam sive per ventrem sive per urinam aquoso

1 ꝑ uexicā *c*: *om. p.* 2 S̅S̅ *c*: supra dictum *p.* ydrogago *cp.* 3 h̄ (*om.* est) *p*, h́. ʒ̉ (*sc. unciae signo* ÷ *posito pro* ÷ = est, *ut supra*) *c.* coco nidio *p*, 9ḡcıo *c.* i. vetustissimi ꝭ molli *c*, i. non veteri sed novello *p.* 4 collectis *c*, —to *p.* 5 XXXI *c*: XXI *p.* XXXVII *c*: XLVII *p.* singl' aut binas *c.* 6 uva passa singl' enucleata indues *c*, in singulas uvas passas ̊ꝰnucletas includes *p.* 7 dabis *c*: *om. p.* 8 cata en i. singulatim: singulatim cata una (uua *p*) *cp.* comedenda *c*: —das *p.* 10 y(i *c*)drogagon *cp.* quod et: qui et *c*, quod *p.* per ventrem urinam et v. *p.* 12 es ustum *p.* (faue) egipcie *c*, egiptiace *p.* 13 ʒ I. (*i. e.* singulas) *c*: an̄. ʒ. I. *p.* ortine *cp.* 14 uno *cp.* tritas: tritis *p*, *om. c.* 15 tribus *c*, III. *p.* 16 sabuce *p.* radices *p*, —c̄ *c.* cortices *p*, —c̄ *c.* tundis *c.* exprimis *cp.* 17 et (*ante* ex) *add.* p^{c}, *om. cp.* expendis *cp.* 18 cocl'r. III. *cp.* cum *om. p.* aqua calida *cp.* 19 sufficientes *p*, supficiētis *c.* 20 aquosum humorem *c.*

humore fuerint exinaniti, refectioni dabis aut piscem aut aliquid ex volatilibus. et iterum post dies V aut VII simplici purgatorio et sine aliqua malignitate, quod Graeci acaciston vocant, non solum semel, sed et secundo interiecta una vel duabus ebdomadis si vires permittunt, ventrem purgabis. et conficitur sic. scammoniae assatae semunciam, nucleorum pini, piperis, uvarum enucleatarum, cocci gnidii id est seminis turbisci, omnium quattuor grana quina, mellis libram. diligenter conficies et in doliolo vitreo repones. et quando uti volueris dabis coclearium I aut II cum calidae sufficienti modo.

aliud hydropicis, maxime hiemis tempore, si forte nimia tensio vel saxietas, quam scirrosin dicunt, praecordiis aut in splene aut in renibus occurrerit, et in corporibus natura frigidis. oportet sacculo desiccatorio et ex parte relaxatorio uti. recipit hordei farinae et faeni graeci farinae et ervi et cumini et stafisagriae et salis, omnium sex SS binos, malvae seminis moliti farinae et absinthii cymae et marrubii sicci et bacarum lauri et anisi et nitri, omnium SS singulos. quae tundenda sunt tundes et rarissimo cribro cernes, et quae molenda sunt

1 refectione *c*: —nem *p*. piscem *p*: pisionē *c*. 3 et: aut *cp*. 4 caciscaton *c*, cacisticon *p*. interiecta *p*, —to *c*. 5 una *p*, I. *c*. vel .II. *c*. ebdomadis: —das *c*, —dibus *p*. 6 scamonee *c*, scam̄nee *p*. assates ℥ *c*, assate sem̄is ūcıa *p*. 7 nuclei pini *c*, nuclea℞ pinea℞ *p*. uvarum enuclea℞ *c*, uve enucleate *p*. 8 coc(g *p*)o gnidii *cp*. seminis turbisci *p* (*et in marg. p*[c]: h̄ ūr̄ — *i. e.* hic videtur — quod turbiscus sit laureola. *cf. Pl. 33, 88)*: semini ylusi *(sic) c*. 8 quattuor: IIII. *c*, *om. p*. 9 quina *c*: an̄. XXV. *p*. l' *c*, l'. I. *p*. conficis *cp*. 10 et nitro reponis *c*. c̄q; cal'e (cumque calide) s. m. *p*: cū calid' (*om.* suff. m.) *c*. 12 hyemis *c*: veris *p*. 13 saxietas *c*: anxietas *p*. scirosin *p*, sirosin *c*. 15 frigids. *(sic) c*: frigidioribus *p*. 16 ℞ *c*: *om. p*. et *om. p*. 17 herbi *cp*. 18 omnium ʃ (? *correctoris manu obscurum*) binos *p*, om̄i sex. SS. binas *c*. 19 come *cp*. bacas *p*. 20 om̄i SS singl'as *c*, omnium sextarios singulos *p*. 21 et molenda moles *c*.

moles manuali mola, et sic in uno commiscebis. coques in vino et aquae modico et oleo, et sacculo inclusis loca quae patiuntur vaporabis, et subter perungues oleo inferius scripto, et post vaporationem adhibitam loca tutabis et fasciabis. quod autem oleum conficitur sic. recipit cucumeris agrestis radicis viridis ÷ VI, afronitri ÷ II, aluminis lipari ÷ I, olei libras II S. radicem minutatim incides et simul cum aliis speciebus coques in oleo et aceto donec oleum remaneat, et uteris.

potio ad hydropes. absinthii viridis turiones minores numero sex et florem spinae albae diligenter teres cum piperis granis XII, et diurna potione vini veteris dabis triduo aut per dies V. et per singulos dies hoc facies.

cataplasma hydropicis conveniens. etiam et splenetic is optime facit. recipit capparis radices siccas, absinthii cymam, cuminum, bacas lauri, faeni graeci et hordei pollinem. omnia tundes et coques in melle et aceto, et appones ad vesperam et sines totam noctem, mane vero mutabis. hoc frequenter facies.

epithima hydropicis conveniens. epithima dicunt Graeci medicamentum quod stomacho et praecordiis simul et ventri superponatur, cum fuerit panno inunctum. recipit

1 et sic in uno *p*, et si uno *c*. commisces *cp*. 2 ĩclusis *c*, claudis *p*. 3 et *om. p*. 4 tubabis *p*. 5 aũt *c*, ā (aut) *p*. ℞ *c*: *om. p*. 6 viridis *om. p*. 7 liparis *c*, —rii *p*. lb'. II. semĩs *c*, l'. II. seĩs *p*. rad' *p*: *om. c*. 8 incides simul cum *p*, incisas sic cum *c*. coquis *c*. 9 d. ad oleum *c*. 10 ad *om. c*. i(y *p*)dropes *cp*. minores VI *p*, minores nũo tres *c*. 12 XII *c*: VII *p*. ei diuturnam potionem *p*, diurnā et (?) potionem *c*. veteris ĩ feratis (*c*, ĩferatũ *p*) dabis *(sic) cp*. 13 triduo — V *c*: per dies III. aut V. *p*. 16 facit *c*: operatur *p*. 17 come cimini baccarum *c*. 18 et in melle *p*. 19 pones *p*. sines: si vis *cp*. tota nocte *c*. 20 mane vero *c*: et mane *p*. facis *c*. 21 ad ydropicos c. *p*. greci dicunt *p*. 23 pannum *(sic p)* cibaria *(sic p) om. c*. ℞ *p*.

afronitri cibaria ⟨. .⟩, cupressi viridis spaerularum, torrefacti nitri libras singulas, absinthii, stafisagriae, caricarum pinguium libras binas, passi cretici quod suffecerit. conficitur sic. spaerulas cupressi viridis in vino aminaeo in cacabo novo decoques donec leviter torrescant, et sic in girba mittes et tundes, et sic iterum diligenter teres. etiam et caricas separatim diligenter tundes et sic tunsas admiscebis. tunc deinde omnia quae sunt tunsa et sicca et creta adiunges et adiecto passo simul tundendo in unitatem coges, et uteris.

epithima Filagrii conveniens hydropicis ad diffusiones humoris per totum corpus, quas parecchysis dicunt. recipit ervi farinae tenuissimae, anisi, cumini, hordei pollinis, chamaeleontis nigri radicis id est sefra, salis fossilis, bacarum lauri, nitri, cardamomi, faeni graeci moliti, omnium specierum X dr̄ tricenas, cerae, resinae pinalis quam pituinam dicunt lib' II, olei veteris quod suffecerit. quae sunt sicca tundes et cernes, tunc cum vini veteris ÷ VIIII teres, et sic solubilia soluta et in mortario refusa siccis commiscebis et in unitatem coges.

1 cibaria 9̓pressi (cu supra) *p*, cipressi *c* *(deest numerus cibariorum — V?)*. viridi speculas *c*, viride(i *p*°)s ferulas *p*. 2 t. nitri an̄. l'. I. *p*, t. ut (= lib') absinthii (*quod* abs. *om. p*) *c*. 3 an̄. l' II. *p*, ul' (*pro* l') binas *c*. sufficit *c*. conficitur *om. c*. 4 virides *p*, —dis *c*. 5 leviter *c*: diligenter *p*. torrescant: maturescant *cp*. in girba ị. mọrtạrịo *(glossam del. p°)* *p*, agriba *c*. 6 et sic — (7) tundes *om. c*. 8 admisces *c*, amisces *p*. et tunc *c*. deinde *c*: demum *p*. omnia que *p*: dimitte quod *c*. et sicca *om. p*. 9 S̄ tundendo *c*, simul ⁊tūd'd' *p*. 10 cogis *(sic p)* et *om. c*. 11 Epith'a *p*, post h̕ (hec) *c*. filagrium *cp*. diffusiones *p*, —nis c. 12 quas *p*: *om. c*. parathisis *c*, pēchiſı̄ *p* (—ſi' *p*°). *cf. C. A. p. 468.* ℞ *cp*. 13 herbi *p*, her̄ *c*. pollines *p*. 14 cameleonte *c*, —leotes *p* *(cf. C. A. p. 475)*. nigre *cp*. radicis id est sefra: radices. II sefra(ti) *p*, et radic̄ I. se fra *c*. salis fossilis: ſal' fos fil' *c*, ſa | l'. foſill' *p*. 16 om̄i sper̄ X dr̄ tricenas *c*: an̄. 3. XXX. *p*. 17 pithima *c*, pitimia *p*. l' II *c*, an̄. l'. II. *p*. sufficit *cp*. 18 que sunt *p*: om. *c*. tū *c*. 19 resoluta *p*. 20 commisces *cp*. cogis *cp*.

aliud. cretam cimoliam cum alumine scisso aqua resolves et per totum ab inguinibus et pectine usque ad pedes in sole oblines.

aliud ad hydropicos. sympasma desiccatorium arenae ferventis adobrutione, quam ammochosian vocant, et hydropica et sicca lavatio, quae a Graecis xerolusia appellatur. id est sympasmate prius corpori sudanti in aere bono lavacrorum asperso, et sic sabano sicco detergantur, et alia multa cyclico modo. mirabiliter operatur.

LXXVII. Ad praefocationem matricis.

Praefocationem matricis sequitur subitus casus, vocis amputatio ut obmutescant, et apprehensio sensus, dentium confixio et stridor rapidus ita ut accessionis tempore una pars oris ad alteram partem conduci videatur, articulorum contractio, praecordiorum suberectio, ipsius matricis ad superiores partes subfugium. tunc etiam thoracis extantia efficitur et pulsus parvitas, aliquibus et alienatio mentis et iterum subita resumptio ita ut omnia quae in accessione senserint dimissionis tempore recordentur.

2 pectine: pedena *c*, pudenda *p*. 4 sīpasma *cp*. 5 ferventes *(c)p*. ad obrisionem *c*, adobritionem *p (ad rem cf. Aetius 10, 27. 28 et 3, 9. Cels. 3, 21)*. amocisian *c*, āmocosiā *p*. et ydropica *p*, et tropicca *c* (*fort.* est h.). 6 xero(u *c*)lusia *cp*. 7 i. (id est) sispasma prius corporis asudanti *c*, et sīpasmata (prius) al' q (q *del.* *p*[c]) corporis sudanti *p*. in aere bono lavacrorum *c*: in lavacris *p (cf. Cael. Aur. chr. 3, 117)*. asperse *c*, —sa *p*. 9 licito modo *c*, ciclo modo *p*, *ubi adnotat p*[c] *i. e. corrector coaevus saec. XIV*: i. modo hoc modo illo iterando opus et ad idem sepius revertendo ita videtur licet dubitem (!). operatur *(sic) cp*. 10 De prefocatione m. *p*. 11 matricis *p*: aūt (autem) *c*. 12 ap̄hensio *c*, adp̄(en)sio *p*. sensuum *c*. 13 confrixio *c*. rapidus *c*: *om. p*. 15 9(ω)tō *p*: detractione *c*. subereptō *(sic) c*, surrectio *p* (*μετεωρισμός Sor. p. 249 D*). 16 subf(u)igiūt *p*, subfumigant *c* (*ἀναφυγή Sor. p. 249*). 17 parvus *c*. a. et mentis alienatio *p*, a. alienatio et mentiri *c*. 18 subdita *c*. 19 accessionem *cp*. senserit *c*, sumpserint *p*. diuisionis *c*.

in curationibus vero opopanax aut capilli mulierum exusti aut caprae, aut pix combusta naribus applicetur. desinent praefocationes matricis. inferius vero in ipsis genitalibus locis aut opobalsamum aut nardum aut folium appones, etiam et optimo styrace suffies. sic enim matrix poterit fetidis odoribus a superioribus ad inferiora fugari et loco proprio revocari, cum melioribus et iucundis ad inferiores partes fuerit invitata et provocata. etiam et cucurbitas cufas <id est levi> cum appositione a superioribus partibus usque ad inguina blande deduces.

aliud. cumini torrefacti coclearium I diligenter teres et cum vino mixtum ieiunis dabis.

aliud. vulpeculae adeps aut caprae cum modico bitumine tritus et in pesso appositus praefocationem matricis mitigat.

trociscus ypocapnistos id est suffumigatorius faciens ad menstrua deducenda et ad matricis adscensum sive supernum recursum, quem Graeci anadromen dicunt, et ad praefocationem matricis optime faciens. recipit dictamni cretici, artemisiae, paeoniae, lapidis gagatis, aristolochiae

1 aū capre ā pıc' combusti *c*, ā cap̄ āpicis combuste *p* *(cf. Gal. XIII, 320. Aet. 12, 68 p. 997. Th. Prisc. gyn. 2. contra disputat Soranus p. 256).* 2 naribus *c*: auribus *p*. applicato *c*, aplicata *p*. 3 desinunt *p*, desınıū *c*. vero *om. c.* 4 aut *c*: matricis *p*. 5 storace *p*, sciracum *c*. suffis *p*, fusis *c*. s. e. pot. matrix *p*. 7 proprio *c*: primo *p*. iocundis *cp*. 8 partes *om. c.* īuırata *p*, īıūcta *c*. 9 cucurbitas (cufas *add. c*) cum appositione *cp*. 10 blande ducis *p*, albe blande delucis *c*. 11 torrefacti *om. c.* 12 cū *c*: *om. p*. mixto *cp*. ieiunos dabis *c*, ieiunans potabis *p*. 13 adipem . . . tritum *cp*. cap̄ *c*, cape̋ (capree) *p*. 14 et inpresso appositum *c*, et inpresso et appositā *p*. matricis *p*: aut *c* (*pro matricis compendio* m̄ *lecto, ut saepe infra*, aū, ū = autem, aut, ut). 16 ypocapmistros *c*, opocanistes *p*. suffumatorius *cp*. 17 adscensū *c*, adcessū *p*. 18 anadromon *c*, —drom̄ *p*. 19 facit *c*. ℞ *cp*. dictami *c*, diptami *p*. 20 agagatis *p*.

rotundae, bacarum lauri, ungulae mulinae, omnium VII ÷ I, styracis calamitae, bituminis iudaici, ambarum specierum ÷ ternas. conficies et uteris.

LXXVIII. Ad procidentem matricem.

Matricis prominentem casum, quem Graeci proptosin vocant, sanant naribus applicata opobalsamum, nardum, folium optimum, styrax et omnia bene redolentia, inferius autem subfumigando pix lana ⟨combusta⟩ et omnia fetida. si vero post partum fuerit matricis tumor aut prominens casus, lanam sucidam in spaerulae modum formatam et in vino et oleo tepefacto lanas infusas et mediocriter expressas appones et fasciabis.

pessus chalasticus faciens ad resolvendas duritias matricis, ubi proptosis minime fuerit facta. recipit lilii floris, olei cyprini, aut rosacei si forte aestas fuerit, adipis anserini, faeni graeci pollinis tenuissimi, medullae cervinae, cerae ponticae, omnium VI ÷ singulas, ovi assi vitellum unum. conficies et uteris.

pessus malacticus, id est mollitorius, ad resolvendas matricis duritias sive stricturas. recipit ovi assi vitelli,

1 rotundae: ro. *(sic) p*, *om. c.* bacarum lauri an̄. ÷ I. ⟨*hic inter lin. p*° *add.* ungule marine ÷ . . *num. extincto*⟩ storace. cal. *(sic) p*, baccarum lauri om̄i VII singl'e unici | cule marine ℥? I. storac̄ calamitis *c.* 2 b. i. an̄. ÷ III. *p.* 3 conficis *cp.* 4 Ad cadentem (procidentem *ind. capp. cp*) m. *c*: De prominente casu matricis *p.* 5 quam *cp.* proptosin *c*: protosī *p.* 6 pro naribus *c.* 7 storac̄ *p*, —cis *c.* Inferis *c*, Ī fetiº *(ut mox v. 9* fetido *sic) p.* 8 a. fumigando *c.* 10 et lana *c.* lana sucida . . . formata *cp.* sperule *c*: specule *p.* formatam *(sc.* appones *etc. desunt nonnulla. cf. Sor. p. 125—26).* 11 et in oleo *c.* lana infusa . . . expressa *c.* 13 Pessum *c.* ad solvendas duritias *c*, ad resolvendam duritiam *p.* 14 recipit *om. cp.* 17 cere pōtice *c*: *om. p.* cervine an̄. ÷ I. ovi *etc. p.* 18 unum *p*, .I. *c.* 19 possus *ante corr. p*, possis *c.* resolvendam . . . stricturam *p.* 20 ℞ *cp.* vitellum *cp.*

cerae, diachylon medicamenti, omnium trium paria pondera, olei rosacei quod suffecerit.

aliud pessarium conveniens ad dolorem vesicae et matricis. recipit croci ʒ I, ovi assi vitellum I, cerussae ʒ IIII, cerae ponticae, adipis anserini, adipis gallinacei, olei rosacei, omnium IIII ʒ octonas.

aliud pessarium malacticum. recipit faeni graeci torrefacti pollinis tenuissimi, cerae, adipis gallinacei, adipis anserini ʒ I, olei rosacei quod suffecerit.

aliud pessarium simplex id est dia tessaron ad mitigandum matricis calorem et ad duritiam vel callositates et ad sordida quaeque purganda. et universas matricis indignationes quae fieri solent absolvet. recipit ovi crudi medullam croceam et olei rosacei et mellis despumati optimi et olei susini paria pondera. diligenter commixtis uteris in pesso.

encolpismi confectio ad siccitatem et relaxandam constrictionem et ad duritiam matricis, etiam ad obdulcandam acredinem. faeni graeci et lini seminis et ptisanae, omnium trium paria pondera commiscebis et cum aqua dulci coques ut sucum faciant non nimis mucilentum, et diligenter ipsum sucum liquabis. potione lavata admiscebis mellis despumati coclearium I aut duo, admiscebis et olei susini tan-

1 c̄ẽ *p*, cere *p*ᶜ*c*. medicamentum *c* (—ti *p*). omnium trium *om. p.* paria *om. c.* 2 sufficit *cp.* 4 ℞ *cp.* c̄c̄ *cp.* 5 anserini. (et *add. c*) gallinacei *cp.* 6 om̄i IIII. 3 octenas *c*: an̄. 3 VIII. 7 recipit *om. cp.* fen̄ ḡci torrefacti *om. c.* 8 adipis *add. p*ᶜ: *om. cp.* ʒ I: *om. c*, an̄. ʒ I. *p.* sufficit *cp.* 10 diateseron *p*, —sarion *c*. ad m. m. calorem *p*: ad stigmata ad colorem *c*. 12 et ad *p*: vel *c*. p. et ad universas *p*, p. admiscis *(sic) c*. [illegible] fieri solent. ad solvet *(sic) p*: *om. c.* ℞ *cp.* [illegible] et olei susini *om. c.* pari pondere *c*. [illegible] mittis et *p.* 18 etiam *om. c.* [illegible] *(sic) c*: *om. p.* 20 pondera [illegible] licabis *p*, liqua h' c. [illegible] 23) admisces *cp.* [illegible] suci adm. *c*.

tundem, et sic in uno commixtis et tepefactis encolpizabis per corneum metrenchyten appellatum ⟨id est⟩ supino schemate iacentis in sinum mulieris infundes, quem Graeci colpon appellant. quod si ad praesens metrenchyten non inveneris, per enetera osseum vesica aptata id facies.

LXXVIIII. Ad metromaniam.

Metromaniam latino sermone matricis furores sive insaniam dicimus. hoc medicamentum convenit, et ad omnia carcinomata matricis id est cancerosa, et ad alia dyscola id est difficilia valde bonum et probatum. recipit croci opii galbani auripigmenti, omnium IIII ʒ quaternas, olei dadini et nardini ÷ singulas. conficies et uteris post annum aut certe post VI menses in pesso in modum fabae aegyptiae maioris aut in modum avellanae nucis appositum.

LXXX. Ad aperiendam matricem.

Flebotomia in cruribus supra talos interiores adhibita patefacit matricem.

aliud. nitrum album cum melle et cum resina tere-

1 in vino *p.* et tepefactis *om. c.* encolofizabis *cp.* 2 metro(ū *p*) ēciste *cp.* id est *addidi.* 3 mulieri *cp*, —ris *p*ᶜ. infunde *c.* quem greci colfon *p*: *om. c.* 4 metretiſcen *c*, metrē elıſtn̄ *p.* 5 apenetece ossa *p*, metrend'ſcen *(sic iterum)* penetro ossea *c.* 6 De furore et insania matricis *p.* 7 Metromania *cp (sed* in latino *p).* 9 ad *om. c.* 10 valde bona probatur *c*, velud bonum ⟨et *add. p*ᶜ⟩ probatum *p.* ℞ *cp.* 11 (pimenti *sic p*) an̄. ʒ IIII. 12 dada *c*, clad'ı *p* (*sed in marg. p*ᶜ l' dadini). et (nardi) *c*: *om. p.* ʒ singl'as *c*, an̄. ÷ I. *p.* conficis *p*, —citur *c.* 13 aut post VI certe m. *p.* pessum *p.* 14 egiptie *cp.* nucis *c*: minoris *p.* 16 De flebotomia in cruribus facienda *p.* 17 talos inferiores *c*, tales *(sic)* interior *p.* 18 matricem (aū *c*, *cf. supra*) *om. p qui statim transit ad* Al'. fel bub. *(p. 192, 3) sic*: Al' fel bubulinum cum resina . . . *(p. 191, 19—192, 2)* patefacit matricem. al' nitrum album et ruta positum similiter facit.

bintina et oleo veteri illinitum aut orificio matricis appositum patefacit.

aliud. fel bubulinum cum ruta similiter facit.

aliud. caricarum pinguium caro cum nitro et oleo cyprino contrita similiter operatur.

aliud. pessarium menstrualem sanguinem provocans, quod Graeci emagogon dicunt. etiam et mortuos fetus excludit. accipit autem pulei, ⟨mellis⟩ acapni, absinthii pontici cymae ℈ ternos, nitri ℈ VIIII, mellis quod suffecerit.

aliud. potio menstrualem sanguinem provocans. recipit fu, asari radicis, mellis acapni, omnium IIII ʒ binas. dictamni cretici manipulum I, passi cretici 𝔖 III. simul omnia in cacabo novo sufficienter decoques et in usu exinde potui dabis cyatum unum semis mox lotae.

LXXXI. Ad accelerandum partum.

Thymum tritum et cum vino potatum accelerat partum.

aliud. faeni graeci semen et ibisci radicem quam althaeam vocant et marrubii herbae manipulos II et lini semen simul omnia in aqua decoques, et ipsa decoctio in encathismate, id est in balneo, supra sellam sedenti patefactis pedibus ante et retro podici adhibita confestim excludit quae diu tenebantur.

1 veteri: vulneri *c*, ulceri *p*. 3 cum *om. c*, et *p*. 4 carnes . . . contritas *p*, carnē . . . contrita *c* (. . . operatur *cp*). 7 emagogon *c*, —gen *p*. et ad m. *p*. 8 Accepit *(sic)* autem *c*: ℞ *p*. pueli acapini *c*, pulei acapni *p* (*sed* p^c acaptíí *pro* acacie?). 9 comax *c*, comam *p*. ʒ ternos *(sic) c*, ℈ III *p*. ʒ IX *c*. sufficit *cp*. 10 aliud *om. cp*. 11 mel acopi *c*, mll' aco♃ *p*. m. a. an̄. ʒ. II. *p*. 12 diptami *c*, ditāni *p*. cretici (*post* dict.) *om. p*. 𝔖 *p*, SS *c*. 13 in *om. c*. et *om. p*. in usum *cp*. 14 unum *p*, I. *c*. loti *(sic) cp*. 15 Ad celerandum p. *c*, De aceleratione pti aliū *p* (Ad celerem partum *ind. p*). 16 Timum *p*, Fimum *c*. 17 et ibisci: ϙuiſa *p (sed supra* ϛuiſcı *pro* evisci p^c), *om. c*. radicem *p*, —c̄ *c*. 18 alteam (—ā) *cp*. dicunt *p*. her̄ *c*: *om. p*. 19 semīs (—minis) *c*. simul *p*: sic *c*. in aqua *om. p*. in *om. c* (in catismate *p*). 21 podici: potui *cp*.

aliud. resina frixa suffita aut in pecudum vel boum galbanum suffitum, aut elleborum nigrum aut styrax aut vini faex suffita non solum secundas mulierum sed etiam fetus mortuos excludit.

item potio. tria grana de medio citri tolles et teres et cum potione aquae calidae dabis, et continuo curabit.

LXXXII. Ad emorragian matricis.

Matricis emorragian latino sermone sanguinis fluxum vel profluvium dicimus. et est passio incurabilis, maxime si longi temporis sit et ex antecedenti frequenti abortione et secundum putredinem arteriarum fuerit creata.

ob diligentiam vero curationis oportet in principio, antequam passio tempore diuturno veterescat, ea adhibere quae valeant virtute styptica omnia soluta densando vel constringendo sanare, hoc est rosam siccam, lenticularum turiones virides, myrtam siccam, siliquae graecae aridos ramulos et caducum granatae. omnia in uno mixta decoques ex duabus partibus aquae et una vini, et ptygmate confecto diligenter fomentabis, et inicies ex ipso liquore supino schemate iacenti pedibus patefactis, subposito prius clunibus cervicali ut renes patientis sursum erigantur, quod Graeci anatropen dicunt. tunc mannae turis, alu-

1 vel boum vel sones (senes *p*) galbanum *(sic) cp.* 2 galbani suffin *(sic) c.* nigri *c.* stirac̄ *c*, stirace *p.* 3 secundinas *p.* 4 s. et mortuos fetus *p.* 5 Itē *c*, *om. p.* 6 aqua calida *c.* carebit *cp.* 7 Ad emorogia matricis *c* *(ind. p)*, De fluxu matricis *p.* 8 emorogia *c*, emorrogia *p.* 10 si longo tempore sit *c*, si ī *(sic)* longi temporis fit *p.* frequenti — secundum *om. c.* aborsione *p.* 13 tempore diurno *c*, diuturno tempore *p.* ea *om. p.* 14 virtutem stipticam *p.* 15 rosa (ro. *p*) sicca *cp.* 16 turiones *c*: bituiioe[s] *p.* mirta (sicca *om. c*) *cp.* 17 ramos *c.* granate *cp.* uno: uino *cp.* mixto *p*, mitte *c.* decoque *c.* 18 aqua et vino *c.* stigmate *p*, scimate *c (cf. ad c. 18 et Sor. p. 218, 15 Erm., Th. Pr. p. 79).* 20 iacentem *c*, —te *p* (—ti *p*[c]). 22 anatropō *c*, anacarpō *p.* manne et turis *c*, manna. thuris *p.*

minis scissi parte singula, caduci granatae dimidia parte cum ptygmate supra scripto contrita usque ad mellis crassitudinem, abstinet profluvium sanguinis iniecta.

aliud. granatae siccae corium et pini cortex et galla et acantha aegyptia adhibita similiter operantur.

aliud. acacia cum hypoquistidis suco et decoctione rosae contrita et in floculo apposita abstinet fluxum.

1 parte singl' *c*, partes singulas *p*. et granate caduci *p*. dimidia pars (pas *sic p*) *cp*. 2 cum sticmate *p*, cōscimate *c*. SS *c*: supra dicto *p*. 3 retinet *p*. sanguinis *c*: matricis *p*. 4 corticem *p*, —cū *c*. gallas *p*. 5 achanta *p*, alchanta *c*. egiptia *om. c*. operatur *p*, apta *c*. 6 ypoquistidis *p*, —de *c*. et: ex *p*, *om. c*, *ubi* y. suco decoctione facta et ... *c*. 7 fleculo *c*, foculo *p* (floculo p^c). retinet *p*. Explicit casius felix *c*. *in p continuo sequuntur antidotarii cuiusdam antiqui unguenta (c. 84. 85) acopa etc. cum aliis deinceps antidotariis recentioribus.*

Index I graecolatinus

(glossarum scil. graecarum ab ipso Cassio latine expositarum).

---

nifestus a Graecis acribes appellatur 57. 58.

ἀκροχορδών (verrucarum sp. cf. Paul., Gal. def. 400): dicuntur acrocordones (—dines *cp, ut Simon*) quae sunt fundatae et immobiles vel callosae sine dolore *g* 6. *cf. Cels.* 5, 28, 14 *quem corrigit Daremberg ad p. 216, 37. sed convenit cum vulgato Celsi textu etiam vetus Oribasii versio* (*cod. Paris*) *saec. VI* (*Rose Anecd.* II, 117. *Molinier praef. ad Orib. t. VI p.* 25) *ex Celso ab auctore aucta* VI, 184 *Dar.* (— ad berrucas quas Greci acrocordonas . . .).

ἄλειμμα: alimma (alimina *c*, alma *p*, aligma p^c) lexiperiton id est perunctio ad febres *cp* 61.

ἀλθαία: ibisci (evisci *p*) radicem quam alteam vocant *(c)p 81* (= *Diosc., Ap.*).

ἀλφός: maculas albas Graeci alphus (*c*, alfos *p et Simon*) leucas vocaverunt *cp 8.*

maculas nigras Graeci alfus melanas (*c*, alfos melenas *p*) vocant *cp* 9 (*vitiligo Cels.* 5, 28, 19).

ἀλωπεκία: alopicia . . . si (*post desertionem capillorum*) . . . tenues canosos et veluti flavos capillos ostendant, sicut animalis vulpeculae quam Graeci alopeca (—can *g*) vocant 5 (= *Isid.* 4, 7, 1).

ἀμβλυωπία: ad ambliopiam id est obtunsionem visus *g* 29 (videndi debilitas *Demo. ap. Sim. s. v.*).

ἄμι: ameos id est seminis in- *c 44* (id est *etc. om. p*), ameos seminis id est uiliciomis (*c*, iucilidioīs *p*) *cp 48. citat Simon s.* „Uilitionis semen i. ameos Cassius Felix cap. de morbis epatis et de disinteria". ami *gen. ap. Plin.* 20, 264 (*ἄμεως Gal., ἄμμιος Diosc.*): *cf. ἄμμιουμ Rom. in Diosc. recensione alphabetica (Vind.).*

ἀμμοχωσία: arenae ferventis adobrutione quam ammocosian vocant *cp* 76 (*cf. not.*).

ἀμυχή: scarifationis competentes laceraturas dabis quas Graeci amicas vocant *g* 18. scarifationis levissimas laceraturas dabis quas Graeci amicas vocant *gc 24.* minutas vel densas scarifationis laceraturas dabis quas Graeci amichas (*sic gcp*) vocant *5.* uteris et scarifatione ex levibus laceraturis quas Graeci amicas vocant *cp* 54. *cf. Sim. s.* amichas grece scarificationes Cassius Felix ca. de igne sacro (*i. e. c. 24*) — *idem s.* „amictica virtus grece lacessitoria irritatoria. Cassius Felix de oleo aurino (*leg.* ciprino — *i. e. Cassii appendix Paris. f. 85ª* Ciprini confectio . . . *quae finitur f. 85ᵇ in haec verba* habet enim virtutem termanticam et amicticam id est calidam — *leg.* calefactoriam — et lacessitoriam). Item . . . Demostenes colliria lacessentia que Greci amictica vocant".

ἀμφημερινός: tipus cotidianus graeco vocabulo amfemerinos (amfim— *Sim.*) sive cathemerinos appellatur 59.

αναγωγή: — vid. *αἷμα.*

ἀναδρομή: matricis adscensum sive supernum recursum quem Graeci anadromen dicunt 77 (*Cael. Aur. chr.* 4, 109 cum ascensu matricis quem Graeci anadromeu vocant).

ἀναπνευστικόν: ex respiratorio interaneorum membro quod Graeci anapneusticon morion vocant *g* 39.

ἀναστόμωσις: osculationem quam Graeci anastomosin (—masin *gcp, ut et Simon*) vocant, siquidem perforatione facta veluti ex orificio sanguinem emittant (venae) 39 (= *Cael. Aur. chr.* 2, 121 osculationis quam Gr. anastomosin vocant). *eodem vocabulo lat. utebantur vet. Galeni interpretes, unde etiam nunc legitur apud Kühn. VII, 232 etc.*

ἀνατροπή: ut renes patientis sursum erigantur, quod Graeci anatropen dicunt 82.

ἀνετικός: in prima anetica die id est dimissoria 57. die anetica 58.

ἀνθερεών: gutturis partem sub mento quam Graeci antereona vocant *g* 33. sub mentum gutturis partes quas Gr. ante(the *p*)reona vocant *g* 34. 37. sub mento in gutturis parte ... quam antereona vocant *g* 35 (*Cael. Aur. chr. 2, 102* gutturis summitati quam Graeci anthereona vocant. *id.* 2, 116. *cf. ox.* 3, 20. 23. 27).

ἀνθηρά: confectio anthera a Graecis appellata *g* 35 (quae omnibus nota est *Th. Pr. p.* 16[c] *Arg. cf. Cels.* 6, 11). si et ant(h *cp*)era⟨n⟩ cum melle inlinies *g* 36.

ἄνθραξ, ἀνθράκιον: carbunculi quos Graeci antraches vocant *g* 22 (in medio ... nigri ut carbones *ib.* — rustici pustellas malas appellant, *Orib. interpr. lat. saec. VI in.* VI, 143 *Dar.*). — et appellatur a Graecis antrachion singulari genere nominatum *ib.*

ἀντιάς: ad digerendos tumores et praefocationes antiadum 35 (*Sim. s.* antias. Paulus „est" inquit „tumor durus paristmion". *cf. Cels.* 7, 12, 2 tonsillas autem quae post inflammationes induruerunt, ἀντιάδες autem a Graecis appellantur).

ἀντίσπασις: flebotomiam in brachio adhibere quod fuerit patienti parti contrarium, quod antispasin vocant 54 (*Gal.* XI, 91. — *cf. infra s. catixin*).

ἀνώδυνον: ad stomachi dolorem mitigandum medicamentum appellatum a Graecis anodinon 42. enema colicon anodinon id est dolorem detrahens 51 (*quod* habet virtutem tollendi ... dolorem 66 *vid. s.* ὑπνοποιόν). trociscus iniectorius anodinus colicis conveniens *ib. cf. Celsus* 5, 25, 1 ἀνώδυνα vocant quae somno dolorem levant. *Cael. chr. 4, 79* nos indoloria dicere poterimus (!).

ἀνωτερικός: trociscus anotericus id est qui sursum in potione datus servando superiores ventris et intestino-

rum partes medetur 48. *cf.* *κατωτερικός* (... medicaminibus potis quae Graeci anoterica vocaverunt *Cael. Aur. chr.* 4, 64 *opp.* quae clystere iniciuntur *ib.*).

ἁπλῇ διαίρεσις: simplici correctione (correptione *p*, *corr.* consectione?) divisuram (*Cael. Aur.*) dabis, nam Graeci aplen dieresin vocant. 18.

ἀπόζεμα: urinas simplici apozimate provocabis ex decoctione apii et aneti *p* 57 (*Sim. s.* apozima decoctio diversarum medicinarum ...).

ἀποκρουστικόν: collyrium apocrusticum Hermolaou staticon appellatum (*Aetius* 7, 102) faciens ... ad reumata repellenda et desiccanda *g* 29. *cf. Simon s.* apocrusticum grece repercussivum redarguens ut Dia(scorides) et Cassius Felix ca. de oleo mirtino (*i. e. Cassii appendix Paris. f.* 85[b], *ubi sic*: Mirtam viridem et minutam coques in aqua et oleo donec aqua insumatur, non tamen nimis ne oleum ardeat, et redactum usui reservabis. habet autem virtutem apocrusticam id est redarguentem).

ἀποπληξία: apoplexia est dicta passio ab eo quod mortifero ictu corporis simul et animae concidant patientes... nam dicitur apoplexia et paraplexia. sed apoplexia...totius corporis esse intellegitur... paraplexia vero in una parte corporis efficitur 65.

ἀπόστημα: collectionesGraeci apostemata (eruptiones *gloss. interl. g*[c]) vocant 18 (*sic gcp*, *at Simon s.* apostasis vel apostaseos grece apostema. Cassius Felix: collectiones greci apostaseos vocant) = Isid. 4, 7, 19. *ἀποστήματα* = abscessus *Cels.* 2, 1 (collectiones occultae = *ἐμπυήματα c. 21. cf. Cael. Aur. chr. 5, 91*).

ἀρθριτικοί: artritici (*rec. cp* artetici, *cf. Sim. s.* arthritica grece artetica) *def.* 52 (*diff.* podagrici = *Cael. Aur. chr.* 5, 27). articularis passio *Cael. (cf. Plin.)*.

ἀρκευθίς: iuniperi bacarum quas Graeci arciotidas (*c*, orotidas *p*) vocant *cp* 49. (*cf. Diosc.* 1, 103).

ἀρτόμελι etc.: artomeli (*rec. c* —melli) cataplasma 44 (panis cum melle factus *Simon*). *Alex. lat.* 2, 129 (*cit. Sim.*). *cf. Gal.* (X, 796 *τὸ καλούμενον ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀρτόμελι. ib.* 910 *etc.*), *Oribas. etc.*

ἀρτοφάγον: cataplasma ex lenticula et pane adiecto modico melle confectum, quod artofagon vocant 32. lenticula ... trita cum modico melle et pane infuso cataplasmabis, quod Graeci artofagion (*gp*, artopagion *c*) appellant 22.

ἀσθματικός: astmatici (*rec.* asmatici *gcp. cf. Sim. s.* asma *cit. Paul. et s.* asthma) dicuntur latino sermone anhelosi vel suspiriosi. 41 (*cf.* anhelatio *Cels.* 4, 8. *Cael. ox.* 2, 102).

ἀσκίτης: *(altera hydropicae passionis distantia)* a veteribus ascites nominatur id

est utriculosa 76 (quemadmodum in utre quodam *Paul. ap. Sim.*, sequitur sonitus... tamquam semipleni utris *Cael. chr.* 3, 105).

ἀτονία: si vero atonia fuerit vesicae id est debilitas 46 (*cf.* 42 *etc.*). *cf. Cael. chr.* 2, 123 defectione vel debilitate corporum quam Graeci ἀτονίαν vocant. *Alex. ap. Sim. s. v.*

ἀτροφία: cessante corporis nutrimento quam Graeci atrofian vocant 42 (*Cael. chr.* 5, 3 *etc.* = *Isid.* 4, 7, 27).

αὐλίσκος: auliscus (*sine gl.*) oticus, osseus, aeneus *etc. saepe vertitur* tibia 48 *cf. Cael. ac.* 3, 29 clysteris auliscon quem nos tibiam dicere poterimus.

αὐτοφυῆ: utendum etiam aquis calidis naturali calore plantatis, nam Graeci autofie idata vocant 46.

ἄφθα: et appellatur a Graecis consuete aptha, quam nos oris coctionem dicimus 36. sin vero aptha fuerit in ore id est oris coctio *ib.* (*ubi* apthes *vel corr.* asthes *quater gcp*). *cf. Oribas. vet. lat.* VI, 585 sunt etiam oris vitia quas Greci aptas appellant. fiunt ergo ulcera in oris summitate (*cuius textum alterum cit. Sim.*). ulcera oris *Cels.* 1, 2. 6, 11.

ἀφορισμός: secundum aphorismos (*Hipp.*) id est definitionis eloquentiam 29.

ἀχώρ: tineas capitis Graeci achoras (*sic gcp*) vocaverunt 2. *cf. Sim. s.* acora (*Alex. lat.* 1, 19 achora passio est in ipsa cute capitis facta parva foramina habens, ex quibus fluit humor quem ycora greci vocant, unde et ipsa passio acora appellatur, quam nos tabem dicimus. *cf. Paul. ap. Sim.*, *ubi* acor).

βαλαύστιον: balaustii id est floris mali granati 48. *Sim. s. v. post cit. Diosc. addit haec*: Cassius Fe. cap. (48) de dissinteria — item in antidotario in confectione saponis (*quod si verum est habuit* Antidotarium *hoc a Simone saepissime exscriptum, cuius hic quoque mentio inserta est, Cassii etiam fragmenta excerpta*) — dicit quod est flos amoniaci (*nimirum in cod. Simonis ut in nostris cp haec ita corrupta legebantur* ypoquistidis suci, balaustii i. floris a(r)moniaci, omnium specierum *etc.*).

ἡ βάρβαρος: illa quae a Graecis ebarbaros appellatur 39. illud medicamentum quod Graece ebarbaros appellatur 46. illud (emplastrum) quod a Graecis barbaros appellatur 75. *cf. c. 45 extr.* exira medicamentum interius scriptum (*sc.* ἡ ξηρά).

βήξ: longi temporis tussiculas quas Graeci chronias bæccas (*sic g*, cronias becas *p*) vocant 33. — humida... tussis quam Graeci igrobeca (*g*) vocant *ib. cf. Sim. s.* driobetade (*sic! cf.* drobecade *c*, ydropica *p*). — tussis arida a Graecis xerobeches (*g*) appellatur 34 (*cf. Sim. s.* bechas *et s.* xerobiche).

βηχικά: catapotia singulari-

(catapotias singularias *g*, *corr.* tussicularia) quae Graeci bechica vocant 33. catapotia bechica id est tussicularia 66 (*item in app. cod. Paris. f.* 87[b] cataputie bechice i. tussicularie).

βοθρίον: botria ulcera id est fossulas 29. ad ulcera universa et botrion dolores *ib.* *cf. Demosth. ap. Sim.* s. ulcus... botrion est quod rotunditate fuerit concavum in scemate fossarum unde nomen accepit (*Gal.* XIV, 774).

γαλακτῶδες: (anagargarisma) non nimis calidum ... sed ... tantum ut secundum tactum teporem habeat lactis quod Graeci galactodes vocant 35. *cf. Cael. chr.* 4, 58. 63 (leviter) gelatum ... sive tepens quod Gr. *γαλ.* vocant (*Aurel. c. 14*).

γαργαρεών: si grossa vel vastior (uva) ... gargareon appellatur 35.

γῆς ἔντερα: ges entera id est vermiculos de arrugia 28 *et* 30 (cuniculis ... cavantur montes ... arrugias id genus vocant *scil.* Hispani. *Plin.* 33, 70. 77. *cf.* corrugas 74. arrugia = arvirugia, ackerfurche?).

γρύπωσις: cum obuncatione unguium quam Graeci griposim (*gp*) vocant 40 (*cf. Cael. ox.* 2, 168 unguium uncatio quam *γρύπωσιν* vocant. *id. chr.* 2, 198 obuncatis unguibus quod Graeci *γρύπωσιν* vocant).

γυμνάσιον: (uteris) gimnasio vel exercitio *c* (gimnasiis id est exercitiis *p*) 54.

δακτυλική: alia quae appellatur a Graecis dactilice id est podicalis, si quidem podicis vitia emendat 74 (*δακτύλιος* = anus, annus, anulus = ring, after).

δαῦκος: dauci cretici semen id est pastinacae hortensis 76 = 44 (*quem male intelligit Sim. s. v.* daucus creticus est semen baucie [*Matth. S. s.* baucia ortensis i. pastinaca domestica *etc. cf. Simon. s.* baucia pastinacha] ortensis = *Matth. Silv. s. v. cf. Oribas. lat.* (VI, 463) daucus qui et stafilinus (*Diosc. p.* 401 *et* 419 *Spr.*) quod Latini pastinaca vocant.

δηλητήριον: letali cibo sive potione accepta quam Graeci deleterion dicunt 51.

διά: „de“ *quibus rebus medicamenta facta sunt haec nominantur:*

διὰ τῆς ἀλόης: Galeni catartico dia tes aloes appellato 1.

δι' ἁλῶν: emplastrum (dialon *gc*, dialoen *p*) 21. (dialoon *gc*, dialeon *p*) 26. „Cassius Felix in antidotario“ *Sim. s. v.*

διὰ τοῦ ἀψινθίου: cataplasma quod appellant diatu absentiu (*g*, diatu absinthī *c*, diatū absīthiū *p*) 42.

δι' ἐχιδνῶν: antidotum quod appellatur diec<id>non (*c*, diacrudon *p*) teriace 55 *(Gal. XI, 40).*

δι' ἠλέκτρου: trociscus (dielectrum *gp*, dieleti *c* 33. — dialectrum *g*, dialectos *p* 39 — diaelectium *p*, diaeletirum *c* 48) id est ex sucino 39.

διὰ θαψίας: diatapsias (*p*, diapta psia *c*) sicut in isciadicis uteris 75 (*cf.* 53 tapsiae suco ipsas illines partes).

διὰ ἰτεῶν: emplastrum (diaitheon *g*, dia hitheon *cp* 19 — diachiteon *c*, dialitcon *p* 31 — diaitheon *g*, thahitheon *c*, diatiteceon *p* 33 — diaitheon *g*, diatheon c, diachiteon *p* 38 — diaciteon *c*, diaiteon *p* 46). 75. — „in antidotario ... Cassii Felicis" *Sim. s. v.* (itea grece salix).

διὰ τῶν καρύων: diacrisma stomaticon ... et appellatur ediaton carion (*gp*, ediato | netron *c*) 35 (*Gal.* XII, 905).

διὰ κέρατος ἐλαφείου: collirium dia ceratos helafiu (*g*, ellafui *c*, elephiñ *p*) appellatum id est de cornu cervino 29.

διὰ κοραλίου trociscus (dia corallium *c*, diacoralium *p Sim.*) 48 (ad emoptoicos Cassius Felix in antidotario *Simon s. v., sed non memoratur in c. 39*).

διὰ κοχλιῶν: emplastrum... quod appellant dia coclion (dia codion *p*) id est ex cocleis *cp* 31.

διὰ κωδυῶν (dia codion *gcp*) 33. d. electuarium 66. *cf. s.* κωδύαι.

διὰ λευκοίου: collirium dialeuco | hiu (*g*, dialeuco hui *c*, dialento hiu *p*) appellatum id est de viola 29 (*cf. Sim. s.* hyu).

διὰ λιβάνου: collirium dialibanum *g* 29.

διὰ μελιλώτου epithima (dia melilotum *g*, diamellilotum *p*, —to *c*) 34. (diameliloton *g*, diamelli loto *cp*) 42.

δι' ὀρόβου: potio diorobum (*g*, diārobo *c*, diorubū *p*) appellata id est de ervo 40. aliud diorobum electuarium *ib.*

δι' ὀστρέων: sicco medicamento diostreon (—tren *c*) appellato *cp* 32 (Dia ostreon de cocleis ostreorum Cassius Felix in antidotario ... *Sim. s. v.*).

διὰ τῶν πικρῶν ἀμυγδάλων: trociscus dia ton picron amigdalon appellatus 44. electuarium ... dia ton picron amigdalon a Graecis appellatum id est ex amaris amigdalis 66.

διὰ πιτύρου: diapitiron anagargarismate id est ex cantabro *g* 35. illud quod diapitiron vocant id est ex cantabro *g* 37.

διὰ πρασσίου: medicamentum quod appellant diaprassium id est ex marrubio *g* 40. *cf.* 41. 66 (diaprasium *c*, —sii *p* 66). *marr. etiam Plin. Ap., Diosc. alph.*

διὰ ῥαφανίδων: vomitu ex radicibus uteris quod Graeci diarafanidon vocant 1.

διὰ ῥόδων: collirium diarodon de septuaginta duabus quod Graeci diebdomaecontadio appellant 29 (*Gal.* XII, 767).

διὰ σαμψύχου: epithima diasamsucum appellatum *gcp* 41. (diasansuco) *cp* 42. (diasansucum *c*, —co *p*) 43. 44. 51. 71. 74.

διὰ τοῦ σιλφίου: electuarium diatusilfiū (*gp*, —um *c*) a Graecis appellatum 41.

διὰ σπερμάτων: epithima diaspermaton 34. 43. 44. 51. 55. 59. 71. 75 — epithima diaspermaton Filagrii 42.
διὰ συμφύτου: trociscus diasimphitum (*g*, diasinfitus *c*, diasimphitus *p*) 39. (diasinfitus) *cp* 48.
διὰ σφόγγων: aliud quod appellatur a Graecis diasfongon . . . id est ex spongia confectum *cp* 30. *cf.* 39.
διὰ τεσσάρων: aliud diatessaron appellatum id est de quattuor *c*(*p*) 28. medicamentum diatesaron (—tesseron *p*) id est de quattuor speciebus confectum *p*(*c*) 66.
διὰ τριῶν πεπερέων: diatrion pipereon antidotum inferius scriptum *g* 42. *cf.* 55.
διὰ ὑσσώπου: anagargarismatis confectione dia ysopū (*g*, dia isopum *c*, dia ysopi *p*) appellata 1.
διὰ φοινίκων: epithima . . . dia finicon (*cf. infra ib.* palmularum nicolaorum) appellatum 48.
διὰ φυσαλίδων: diafisallidon trociscum *g* 21. trociscus diafissalidon (*c*, diafisaliden *p*) appellatus 45 (*cf. s.* φυσαλίς). trociscus ex vesicaria herba confectus quem Graeci diafisalidon vocant *c* 46.
διὰ χαλκιτέως: finicenae (fenicene *c*) Galeni quam diacalcitheos dicit *g* 39. fenicene quam Galienus . . . nostram diacalciteos nominavit 46 (*Gal.* XIII, 375).
διὰ χάρτου medicamentum (diacartum *g*) 19. 22 (—tu *g*). 32. 35.
διὰ τῶν χελιδόνων: diaclisma . . . quod appellant diaton cae(ce *cp*)lidonon id est ex hirundinibus *g* 37.
διὰ χυλῶν: cerotarium ex dia chilon (diaquilon *g* 38) confectum 17. 38. 53. 66. (diaquilon *et* diachilon medicamenti *g* 38, *c* 78).
διαβήτης: et appellatur a Graecis diabetes (—ten *cp*) si quidem mox potione accepta per urinales vias . . . descendat tamquam per inania feratur 46.
διάθεσις: inveterata passio quam (*sic*) greci chronias diathesis vocant 1. et appellatur a Graecis reumatice diathesis (*cf. Gal.* XI, 79) id est reumatica passio 23.
δίαιτα: dietam eius ordinabis id est vitae regulam 55 (regulas ciborum *Cael.*).
διάκλυσμα: collutio quam Graeci diaclysma (dialisma *c*, diaclima *p*) vocant 32.
διαλείπων (πυρετός): febricula . . . intercapedinata quam Graeci dialiponta vocant 40.
διάρροια: diarria (defluxio *tit.*) 46.
διαφορητικός: sanatio . . . eiectoria quam Graeci diaforeticam (diaforesin *c*, diafforata *p*) vocant 52. (diaforeticum medicamentum 17. 42. adiutorium 21. emplastrum 18.)
διάχρισμα: diacrisma (diacrissime *g*, diacrisme *c*, —ma *p*) stomaticon (—ce *gcp cf.* διάχριστος *Gal.*) id est inlinimentum ori conveniens 35. diacrisma (—clisma *g*, —disma

c, —clima *p*) hoc est inlinimentum 37.

διϰέφαλος: alia (uvae distantia) dicephalos (diacoephales *g*) appellata vel (id est *cp*) bicapita 35.

διουρητιϰός: diureticas potiones dabis id est quae per urinam purgare noverunt 21. (44). cataplasma diureticon id est urinale 44. (antidotum diureticum 75.)

δυσαπούλωτα: ulcera difficile in cicatricem venientia quae disapulota (desapiolita *g*, disapolita *cp*) vocant 29 (*cf. Sim. s.* disulota).

δύσϰολα: ad omnia carcinomata ... et ad alia discola id est difficilia 79.

δυσϰρασία: sub difficili temperantia corporis quam Graeci discrasian vocant 75.

δυσουρία: disuria id est urinae difficultas 46.

δυσουροῦντες: minctus difficultate laborantibus quos disuruntas vocant 45.

δυσπεψία: faciens ad duritiam et ad debilitatem et oppressionem stomachi quam Graeci dypsin (*g*, pussim *p*, ptisin *p*c) vocant 42.

δύσπνοια: dispnia (dipsnia *gc*, disnia *p cf. Sim. s.* disnia) a Graecis dicitur id est difficultas respirationis 41 (*cf. ib.* dispnoici).

ἐγϰάθισμα: insessionis fomentationes, nam Graeci encatisma vocant 46. decoctio in encatismate id est in balneo supra sellam sedenti ... adhibita 81 (*cf. Sim. s. v.*). *Cael. chr.* 5, 69 et sessionem ex vino vehementiori confectam quam ἐγϰάθισμα vocant.

ἔγϰαυσις: si ex encauseos fuerit dolor id est ex ustione aeris 1. si ex encauseos caput doluerit laborantis id est ex adustione 61. ex ... adustione quod ex encauseos (quam encauseos *cp*) dicunt 62. 64. (*item App. cod. Par. f.* 85b ex adustione quam Graeci encauseos dicunt).

ἐγϰολπισμός: *Sim. s.* „encolpismus gr. Cassius Fe. ca. (78) ... iniectio in matricem" — *vid.* ϰόλπος.

ἔγχυμα: ad dentis dolores enchima (endima *c*, enclima *p*) id est infusio in nares 32.

ἕδρα: in sessu quem Graeci edran vocant, diversa podicis vitia efficiuntur 74. *cf. Cael. chr.* 4, 45 (*item* 86) sessioni quam Graeci ἕδραν vocant.

ἑδριϰόν: cataplasma edricon appones quod Latini sessorium vocant 74. aliud med. edricon *ib.*

ἐϰδόριον: medicamento discoriatorio (descor— *gc*, decor— *p*, excor— *Sim. s.* exdorion) quod Graeci ecdorion (exdorion *c*) vocant 13.

εἰλεός: = verticula intestinorum 51 (*Cael. p. 235. 236*).

ἐϰτροπή: podicis inversiones quas Graeci ectropas (hectropas *c*, encropas *p*) vocant 75.

ἐϰτυλωτιϰός: medicamento ectilotico (et cilotico *g*, ectillotico *c*) id est excallatorio infra scripto 20 — confectio collirii siringiaci ectilotici (ectilogici *g*) *ib.*

ἐλατήριον: flegmagogum purgatorium quod dicitur elaterium *8*.

ἐλελίσφακος: elilisfaci semen id est herbae salviae 76.

ἕλμινθες: lumbrici quos Graeci elmintas dicunt 72.

ἐμβροχισμός: embrocismo curentur id est olei infusione foveantur 42 (*cf.* embroca embrocare *passim ap. Cass.* „embroca gr. infusio quam nos fomentum dicimus" *Sim.*).

ἐμπύημα: empiemata dicuntur collectiones sive apostemata occulta 21. interna collectione quam empiema dicunt 40 (*cf. 44*).

ἐμπυω(η?)τικός: empy(i)oticis (*sic gcp Sim.*) adiutoriis uti oportet id est quae saniolam nutrire valeant 21.

ἔμφραξις: ad obtrusiones (aurium) quas Graeci enfraxis (anfrosis *c*, ēfrasī *p*) vocant 28 (ad enfrasin epatis *c* 44, *ubi* ēfrasī, ēfrax. *p*). anfraxis *Alex. lat.* (enfraxim i. opilationem 1, 92. anfraxis i. constipatio 2, 154).

κατὰ ἕν: cocci gnidii . . . grana . . . in uvas passas singulas . . . indues (*al.* includes) et dabis . . . cata en(a) id est singulatim (singulatim cata una *cp*) comedendas 76.

ἔνεμα: enema id est iniectio 51 (enema colicon anodinon *ib.*). *cf. Sim.* enema proprie vocatur decoctio que per clisterem mittitur.

ἐνετήρ: decoques . . . et supposito clunibus cervicali inicies per enetera id est tibiam iniectoriam 48. *cf.* 78 (per enetera osseum vesica aptata infundes). *item* per auliscum fisarium 19.

ἐν καταχαλύψει: apostemata . . . absconsa et in altioribus viscerum partibus nata (in occultis nata *Cael. chr.* 5, 91), nam Graeci encatalypsin (*g cf. Sim.*, encaalipsin *c*) vocant 21.

ἐντύπωσις: quae inflatio (ventris) cum digitis fuerit impressa concavitatis formam ostendit, quod Graeci entiposin (—sis *cp*) vocant 76.

ἐξ ὑποβολῆς: crassius sub palpebro inungues (collyrium tracomaticum) sive sub ciliis quod Graeci exhipoboles (*g*, exipobolos *cp*) vocant 29.

ἐπαφαίρεσις: flebotomare oportet et secundam detractionem facere quam epafaeresin (—faresin *gcp Sim.*) vocant 24. secundam detractionem facias quam epaferesin (*sic g*) vocant 36. cum secunda sanguinis detractione quam epaferesin vocant 73.

ἐπίθεμα: epithima (*sic semper gcp*) dicunt Graeci medicamentum quod stomacho et praecordiis simul et ventri superponatur, cum fuerit panno inunctum 76 (*cf. Simon. s.* epythyma graece superpositio emplastrum molle vel aquosum Cass. Fe. *etc.*).

ἐπίθεσις: superpositionis tempore quam Graeci epithesin vocant 51. *sic (solemni apud Latinos omnes huius rei interpretatione quae Graecis etiam pro epitasi est ἐπίθεσις, ut Sor. p. 267 D. opp. διάλειμμα)*

etiam Caelius (*ox.* 1, 45. 2, 83 *etc. nam chr.* 4, 22 *male editur* quam ἐκίτασιν vocant). *Simon s.* „epithesis superpositio Demosthenes etc." *Pseudo-Sor. resp.* 194 (*Rose Anecd. II, 267*) Quid est epithesis? superpositio. superpositio accessio aegritudinis est vel motus vitiorum et agitatio causarum earundem...

ἐπισημασία: et postquam pepsin fecerit aegritudo (febris) id est post IIII periodos sive accessiones, quas Graeci episemasias vocant 58. *item* 55.

ἐπουλωτικός: extrinsecus medicamentum epuloticon (—leticum *gp*, —lenticum *c*) appones id est quod valeat in cicatricem ducere 40. *cf. Simon. s.* epulentum (*qui pro Cassio quem vult citat Theod. Prisc. cap. de ptisi*). trociscus epuloticus 46 (*cf.* 45).

ἕρπειν, ἕρπης: araneas Graeci a serpendo quod herpen (*g*, —pin *c*) herpetas (herpenas *g*) dicunt, nos vero similiter latino sermone sicut supra diximus a serpendo serpusculos (serpiginem *Sim. s.* herpetas, *cf. Isid. 4, 8, 5* serpedo) nominamus 25. facit et ad herpetas (herbenas *g*) hoc est serpusculos 24.

ἐρυσίπελας: ignis sacer ab invadendo a Graecis erisipilas (*gcp* „sed Grecus erisipelas dicit" *Sim.*) appellatur, siquidem vicina sibi loca invadendo possideat 24 (*unde Isidor.* 4, 8, 4).

ἐρυσιπελατώδης: tumor... cum rubore igni sacro simulante quod Graeci herisipelatodes (*g*) vocant 36. sin vero heresipelatodes fuerint carbunculi id est cum rubore ut in vicina parte sibi veluti ignis sacer ostendatur 22. *cf. Alex. ap. Sim. s. v.*

ἐσχάρα: cum escara (scara *cp*) quam nos crustam dicimus 67. quam diu se escara levet id est crusta 68. scara *lat. etiam g* 22 (membrum... inuritur et ulceratum scaram facit) *etc. cf. Simon s.* escara (... Cass. Fe. scara i. crustula). *Cael. chr.* 5, 16—18.

ἑτεροκρανία: dispari temporum dolori, nam Graeci etherocraniam (*gc*) vocant 1. *cf.* dolores heterocranii *Marc. p. 38*, heterocraniam *p. 39*. *Cael. chr.* 1, 4 vel certe temporum (dolor) quem dolorem crotaphon (*sic ed.*) appellant. *sic et* (ἑτεροφθαλμία) „etheroftalmia Demo. est alterius oculi ab altero differens color".

εὔχυμος: est namque bonus humor lac quod Graeci euximon (*gp*, eupinon *c*) vocant 29 (*Sim.* eukimos Cas. Fe. bonus humor).

ἑφελκίς: iterum resolvuntur (ulcera) et in orificio aliquando certidiones (corticiones, —zones? *cf. adnot.*) ostendunt, quos Graeci efelcidas vocant 20.

ἐφηλίς: maculas nigras in vultu feminis ex abortione praecedenti factas vel adustione solis quas Graeci ephelidas (*g*, efelidas *c*, effilidas *p*) vocant 9. ad solis

ustiones quas efelidas (effilidas *c*, efellidas *p*) dicunt 73.

ἡλίωσις: solatione vero uteris quam eliosin dicunt 54. *cf. Cael. chr.* 4, 18 *etc.*

ἡμικράνιος: ad eius (*sc.* capitis) medietatis (dolorem) quem (quam *codd.*) emig(c)ranion vocant 1. aut ipsius membranae partis (passio) quam consuete emig(c)ranion dicunt *ib.* ad emig(c)ranion vero *etc.* ib. ex antecedenti dolore totius capitis aut emigranei (*sic g,* —nii *cp*) 29. *cf. Ps. Plin. med.* 1, 1 emigrania unguntur. ad emigranium *cod. Brux. Th. Prisc. p* 93[b] *et p. 102 ubi mox* emigranius pausat si . . . *Cael. chr.* 1, 4 dolor vehemens capitis totius aut dimidii quem consueto nomine hemicraniam (*sic ed.*) vocant. *Marc. p. 38. 39* (*ubi de codicis lectione non magis constat*). *Alex.* 1, 45—51 (emigraneus dolor, emigranea passio, emigraneum). *Escolap. chr. c.* 1: quodsi dimidium caput doluerit, emigraneum appellatur (*cod. Aug.*). trociscaria emigranica *ib.*

θεραπευτική: Galenus in sua therapeutice hoc est libris curationum 30.

θρόμβος: glebulas (globulos *Sim. s. v.*) sanguinis quas Graeci trombos (trumbos *c* = *Sim.*) appellant 30. gleboso (*al.* globoso) sanguine quem Graeci trombon (trumbon *c*) appellant 46. *cf. Cael. Aur. chr.* 2, 12. 4, 84 gelati sanguinis corpusculis quae θρόμβους appellant.

θρομβούμενος: si vero nigellus fuerit (sanguis) et veluti glebosus, quem Graeci tro(u *p*)mbumenon vocant 39. *cf. Cael. Aur. chr.* 4, 40 si gelatus obstiterit sanguis, quod Graeci θρόμβωσιν vocant.

θυμοί (*al.* θύμια *Cels. etc.*): (verrucae) in similitudinem summitatis tymi, unde a Graecis tymoe (tymos *g*, thimos *c*) appellantur 12 (*de origine nominis fere consentit Cels.* 5, 28, 14).

ἰκτερικός: icterici dicuntur morbo regio laborantes . . . sequitur . . . pallor corporis cum . . . crocei vel aurei coloris fantasia, unde ab aliquantis latine aurugo (aurigo *c, Sim.*) appellatur 49.

ἰκτερώδης: cum ingenti pallore ictericum morbum simulante, nam Graeci icteroden vocant 32.

ἰλιγγιῶντες: vertiginosos quos ilingiontas appellant 1, *ubi* ilicnuntas *g*, illi gnntas *c*, giuntas (*sic, in novi versus initio altera vocabuli parte per errorem omissa*) *p*, *quo ipso scilicet codice usus videri potest Simon Januensis (saec. XIV in.) qui sub litt. G* (!) *habet* „Giuntas grece vertigo Cass. Fe. etc.“ *atque hoc Simone recentior fuisse correctoris manus quae saec. XIV in p adscripserit* ili. *Cassius enim* „qui continet tractatus duos de pratica“ (*ut ait Simon in praef.*) *significat aut exem-*

plar Parisiense altero antidotario (i. e. libro II) post indicis capitula 81 sine discrimine auctum usque ad f. 90[b] *ubi* Expleto libro referamus gratiam christo — *aut ei simillimum (sunt enim quae non reperiantur in app. Par., velut quae citat Simon s.* diadiptamum, gerontica, ibiscus, leuce diapsimitium *etc., sunt etiam quae non respondeant lectionibus cod. Par., velut* menticon *illud Simonis* (= mentiton *c*!) *pro* rinenciton. *cf. s.* acrocordines *etc.*

ἴονϑοι: ionti (hionti) = (*tit.*) papillae quae in vultu nascuntur 7.

ἴσχαιμος: (dia sfongon) schemon id est . . . retinens sanguinem 30. anagargarisma schemon (*gc*, scemon *Sim. s. v.*) appellatum id est retinens sanguinem 39.

ἰσχίον: et est sciadica (—tica) causatio in vertebro quod Graeci uoxile (*sic c et Sim. s. v.*, coxile *p*) vocant 53. *cf. Sim.* s. ischion vertebrum scia (vertebrum = ἰσχίον *Cael.*, vertebrorum *v. l.* vertibulorum ossa = scia, ἰσχία *Isid.* 4, 7, 29).

ἰσχουρία: scuria (*cp Sim.*) id est ex toto urinae abstinentia 46. ad colum et iscuriam (*codd.* disuriam) id est urinae abstinentiam 51.

καϑημερινός — vid. ἀμφημερινός.

καί: ce (= et) 71 — *cf.* σιτώδης.

κακοήϑης: in aegritudinibus malignis quas Graeci cacoethes (cachoethes *c*, chachohetes *p*) appellant. *cp* 17.

κακόχυμος, κακοχυμία: in cacocymis (*g*, —cimis *cp*) corporibus id est malo humore possessis 26. ad humoris malignitatem quam cacoquimiam (*g*, captochimiam *p*) vocant 42.

καλαμίνϑη: nepetam viridem quam calaminten (—mitem *p*) vocant *p* 43. *cf. Gargil. 23.*

καρκινώδης: cancerosa ulceratio . . . gingivarum quam Graeci carcinoden vocant 32.

καρκίνωμα: ad omnia carcinomata matris id est cancerosa 79.

καρφολογία: aliquando e parietibus stipulas legunt (frenetici), quod Graeci carfologian appellant 62. *cf. Cael. ox.* 1, 21. 48 (carphologiam quae est festucarum levium a parietibus veluti detractio).

κατά: κατὰ ἕν — *vid.* ἕν.

κατ' ἴξιν: si una pars faucium tumuerit, ex ipsa parte quod Graeci atexin (*gp*, *l.* catixin) vocant, in brachio flebotomare 37.

κατὰ λόγον: secundum rationem curare quod Graeci catalogon appellant 20. 26. 27.

κατὰ σύμφυσιν: scrofas . . . connaturatione infixas quod Graeci cata sinfisin vocant 26. *cf. Demosthenes ap. Sim. s. v.*

καϑ' ὑπόρρυσιν: etiam et scema iacendi patientibus tale esse oportet ut semper (super *codd.*) orificium pendiginis iusum meatum habeat, quod

Graeci cata (h *add.* *cp*)yporrusin (*g*) vocant 19.

κατάρροια, κατάρρους: nimia toracis constrictione ex viscosi flegmatis infusione nata quam Graeci catereon (*gc*, catareon *p* — *leg.* catarian) sive catarrum vocant 34. frequenti catarro (—ru *g*) temptatis 36. (= influxio *Cael.*).

κατωτερικός: trociscus catotericus id est qui deorsum per podicis partes iniectus servando inferiores intestinorum partes medetur 48.

καῦσος: causos latino sermone febris incendiosa dicitur 61 (*cf. app. cod. Par. f.* 87^b universis viscerum incendiis convenit . . . et febribus incendiosis a grecis causoninis appellatis).

καυστικός: causticae . . . virtutis id est incensoriae 13.

καχεξία, καχεκτικός: corporis mala habitudine quam Graeci cacexiam vocant 32. *item* 43. 46. 73. in cacexies (*cp*) id est corporum malis habitudinibus 75. *Cael. chr.* 4, 18 *etc.* — in cacecticis corporibus id est mala habitudine affectis 3. 75.

κεγχρίας: aliud genus herpetis, quem Graeci cencrias (*sic*) vocant, siquidem in superficio cutis pustulas minutas milio similes ostendit. quam Latini vulgo araneam verrinam vocant. 25.

κένωσις: vacuationem aliquam facere quam cenosin vocant sive per clisterem acrem adhibitum sive per purgatorium datum sive per flebotomiam 55. *cf. Cael. chr.* 3, 148 (vehementem humoris detractionem . . . quam Graeci *κένωσιν* vocant).

κεφαλαία: tardum sive inveteratum capitis dolorem quem Graeci cephaleam appellant 1. *cf. Cael. chr.* 1, 4.

κεφαλόποδες (?): vel (?) pedes quos appellant cephalopodas 40.

κιονίς: (uva) si fuerit longa et tenuis et in folliculi sui summitate plurimum humoris habuerit, cionis (cyonis *g*) appellatur 35.

κνησμονή: pruriginem omnem Graeci cnesmonen (henesmoncam *c*, henesionem *p* *cf. Sim. s.* henesmone) vocant 16.

κόκκος κνίδιος: cocci gnidii id est seminis turbisci 76 (*cf. ib.* cocci gnidii optimi id est non vetustissimi sed novelli ex locis maritimis collecti grana *etc.*). *cf. Diosc.* 4, 170 *θυμέλαια, οἱ δὲ χαμέλαιαν . . . ἐκ ταύτης ὁ κνίδιος κόκκος καρπὸς ὢν συλλέγεται . . . πλανῶνται δὲ νομίζοντες τὸν κνίδιον κόκκον τῆς χαμελαίας* (*de qua Diosc.* 4, 169) *εἶναι κάρπον ἀπατώμενοι διὰ τὸ τῶν φύλλων ὁμοειδές. recte igitur inter chamelaeam et coccum cnidium distinguere videtur Cael. Aur. (i. e. Soranus) chr. 3, 138. confunduntur tamen thymelaea et chamelaea, ut a Plinio* (13, 114), *ita post Dioscoridem, ut chamelaeae simpliciter dicatur granum cnidium* [*ita etiam Galenus, qui omittit thyme-*

laeam, κνέωρον *vocari dicit chamelaeam* (XIII, 263) *quae thymelaea est Dioscoridis* . . . τὰ δὲ φύλλα ἅπερ ἰδίως καλεῖται κνέωρον 4, 170] *et apud Pseudo-Apuleium* (*cap. de lathyride* 111, *de qua D.* 4, 164 = *Plin.* 27, 95 *cf. Gal. antemb. XIX*, *734. Ap. c. 109 confundit chamaeleonem etiam et chamelaeam i. coccum*). *et a Caelio chr.* 5, 11 chamelaeae semen quod Graeci coccum Cnidium vocant *et ab Alexandri interprete lat.* (*saec. VII init.*) II, 153 (*cf. gr.* IX, 2 *p.* 516 *Bas.*), *ubi* camelee . . . *addit* unde cocognidion colligitur. *quem Alex. citat Simon Ian. s.* camelea grece quasi infima oliva dicta (*cf. Mattheus Silvaticus c. 129* „et est plantaque vocatur olivella" *idemque s.* turbiscon i. olivella. et est laxativa que est species laureole) eo quod folia habet similia foliis olive . . . et semen eius est cocognidion *etc. cf. idem s.* cocognidium, *ubi addit* qui dicunt cocognidium semen esse laureole non noverunt veritatem (*nec novit corrector codicis Cassii Paris. cui* videtur quod turbiscus sit laureola). *laureola enim* (*ut Sim. s. v. et s.* dafnoides) *est* δαφνοειδές *Diosc.* 4, 146 *quod alii* χαμαιδάφνην (*quam distinguit Diosc. 4, 147*) *secundum editorem* (*saec. VI*) *graeci Dioscoridis ad litteras dispositi ad D. 4, 146 et 147* δαφνοειδὲς . . . οἱ δὲ χαμαιδάφνην — χαμαιδάφνη . . . οἱ δὲ δαφνίτην (*i. e.* δαφνοειδές) . . . Ῥωμαῖοι λαυρέολα. *erat autem quod Simonis causa dico, laureola* („dafnoides id est laureola") *in vetere Diosc. translatione latina* (*quam citat Mattheus Silvaticus s. camelea*). *ceterum de tribus his eiusdem generis* (*Daphne*) *speciebus vid. Fraas flor. class. p. 224 sq. cf. Matth. Silv. c. 129.*

turbisci novum est vocabulum, cui antiquus nunc testis Cassius accedit iis quae collegit Simon Ianuensis. hic enim, qui sub v. timelea Dioscorides aut camelea. multi istam cocognidion dixerunt quia (quod?) maxime semen turbisci est (*sequuntur deinde verba Diosc. de thymelaea et Plinii*), *haec addit s.* camelea . . . liber antiquus de simplici medicina „camelea sive turbiscus quasi olea terrestris" etc. liber de doctrina greca „idem camelea turbiscus" etc. *atque sic revera etiam in libro q. d. de herbis Galeni* et *Apulei et Chironis* (*Anecd.* II, 122) *c. 93 de camelea:* Camelea hoc est turbiscum. folia habet similia oleastro et amara (*etc.* = D. 4, 169 *de chamelaea*) . . . semen eius siccum coccum gnidium (coccu | nidium *cod.*) dicitur.

cf. Isidor. or. 17, 7, 56 turbiscus quod de uno cespite eius multa virgulta surgunt quasi turba (*nil ultra ille*).

κόλλησις, κολλητικός: collesin . . . id est glutinationem 18. colleticam (collecticam

gp, Sim. s. v.) virtutem id est glutinatoriam 39.

κολλώδης: glutinosum flegma quod Graeci collodes (coliode *gcp*, colliade *Sim. s. v.*) vocant 34.

κόλον (*unde* κολική): totius ipsius intestini, quod Graeci consuete colon appellant, quod aliquanti inferiorem ventriculum dicunt 51 (*cf. Poll.* 2, 209 καλεῖται κόλον καὶ κάτω κοιλία).

κόλπος: pendigines vel sinus (ulcerum *Sim. s.* colfos) Graeci colpus (colfus, —fos *gp cf.* 19 colfi ipsius *g*) vocaverunt 19. encolpizabis (encolpismum) *id est* supino scemate iacentis in sinum mulieris infundes quem Graeci colpon (colfon *p*) appellant 78.

κονδύλωμα: condilomata quae nos latino sermone dicimus tubercula 74 (*cf. Cael. chr.* 2, 129 tubercula quae Graeci condylomata vocant).

κοῦφος: cucurbitas cufas id est levi cum appositione deduces 71 (*cf. Cael. ox.* 1, 78. 79. *chr.* 1, 77 *in eadem re etc.*) . . . *item* blande deduces 77.

κρᾶσις: naturam sive temperantiam corporis quam Graeci crasin appellant 39 (*ubi citatur* Galenus libris pericraseon appellatis in quibus de temperantia corporis scribit). secundum hominis crasin id est naturam vel temperantiam corporis 73.

κριτικός: sunt autem dies critici (cretici *cp*) quibus per sudorem prospera determinatio febrium sive discussio fieri solet 61.

κροκυδισμός: crocidismos id est flocorum electio, si quidem digitis frequenter ipsi patientes (frenetici) operimenta attractare videantur 62. *cf. Cael. ox.* 1, 21. 48.

κωδύα: codias id est papaveris agrestis capitella 62 (μήκωνος κωδύας).

λαχανώδης: holerosus — *vid.* **σιτώδης.**

λειεντερικοί: lienterici dicuntur qui . . . cibos . . . indigestos . . . tamquam per levem intestinorum lapsum egerunt 47 (*cf. Isid.* 4, 27, 37. λειεντερία = levitas intestinorum *Cels.*).

λειχήν: impetigines quas Graeci lichenas (*sic gp,* lichiunas *c*) vocant, Latini vulgo zernas appellant 11.

λειχηνικός: trociscus appellatus a Graecis lichenicos⟨i.⟩ medens impetigines 11.

λειχηνώδης: maculae . . . asperae veluti zernosae, quas Graeci licenodes (licedones *p cum Sim. s. v.*) vocant 9.

λεπίς: corticosas squamulas in cute ostendunt quas Graeci lepidas vocant. unde nomen a Graecis lepra accepit 15. super inducta lepida (*sic gcp*) quam nos squamulam dicimus 20.

λήμη: egestiones sive pituitas oculorum quas Graeci lemas vocant 29. *cf. Dem. ap. Sim.* s. lēnas (= *Cass. cod. p*) *et s.* lema: lemas inquit vocant Graeci grana parva sicca ac dura in oculis apparentia,

quas gramas etiam vocant. (*Cael. ox.* 2, 30 oculos lemis obsitos vel lacrimantes. *cf. Plin.* 23, 49).

λιθιῶντες: calculosis quos litiuntas (*p*, lithiuitas *pro* lithuntas *c*) vocant 45 (*Sim. s.* lithyasis).

λιπαρός: aluminis lipari id est liquidi 48. *item* 42 (*cit. Simon s.* alumen). *et simpliciter* alumen liparum 4. 10. 32 (rotundum *ut supra scripsit* g^c 4. 42).

λιποθυμία: cum ingenti animi defectu quam lipotomian (*g*, lippotomiam *Sim. s. v.*) vocant 21.

λογάδιος: (ἱερά 73) — *vid. ad. p. 176, 7.*

λυσσόδηκτος: lissodecti (—denti *cp*) id est qui rabidos morsus incurrerunt 67.

μακρονοσία: macronosia laborantibus id est longa aegritudine 4. pessimam aegritudinem et prolixam ostendit, quam Graeci macronosian vocant 30. prolixam aegritudinem ostendit, quam macronosian dicunt 61.

μαλακτικός: pessus malacticus id est mollitorius 78.

μαλόβαθρον: folii (follis *p*) barbarici (*i. e.* indici, *vid. Diosc.* 1, 11) id est malobatri 45.

μανία: maniam facit, quam nos insaniam dicimus 61.

μαρσύπιον: vaporabis marsupio id est sacculo torrido sale repleto 27.

μασώμενος: apoflegmatismum masticatorium oportet adhibere quem Graeci masumenon vocant *cp 32* (*cf. Sim. s.* māsumē).

μετασυγκριτικός: adiutoria metasincri(e)tica id est quae renovare valeant temperiem corporis naturalem 8 (= recorporativa *Diosc.*, *Oribas.*, *Alex.*, *Demosth. apud Simon. s. v.*, *item Cael. Aurel. chr.* 1, 112 *etc. cf. Gal.* X, 268). sunt enim (aquae calidae) virtutis metasincriticae hoc est quae valeant naturalem temperiem corporis renovare 46. *cf.* 21 electuario ⟨meta⟩sincritico (sincretico *codd. cum Sim. s. v.*) id est quod valeat occultam collectionem rumpere.

μετάφρενον: aliquando et a tergo dolorem inter scapulas sentiunt, quod Graeci metafrenon dicunt 34. altera a tergo inter scapulas quod metafrenon dicunt 39 (*cf. Simon s. v.* . . . psalterio . . . posteriora dorsi).

μήλινος: cum vino melino id est granaticio 47 (*sed* oleum melinum 42 *sec. Diosc.* 1, 55 *est κυδωνίων μήλων, ut μηλόμελι = κυδωνόμελι* 5, 29. *cf.* emplastrum „melinon Vespasiani" 21 *etc.*).

μητρεγχύτης: encolpizabis (encolpismum) per corneum metrenciten appellatum 78.

μητρομανία: metromaniam latino sermone matricis furores sive insaniam dicimus 79.

μικροσφυξία: pulsus parvitas, quam microsfixian vocant 42. 62. 64.

μορία: interiora membra corrumpat quae Graeci moria

vocant 21 (*cf. Sim. s.* morion). quo possint interiora corporis membra quae Graeci moria vocant . . . relevari 34. quo possint interiora membra a Graecis moria appellata relaxationis medelam percipere 37.

μυρμηκίαι: (verrucae) quae cum digito fuerint impressae dolorem faciunt similem morsibus formicarum, unde graeco nomine my(i)rmecias nomen acceperunt 12.

νάρκη *τῆς αἰσθήσεως*: cum perfrictione et torpore sensus quod Graeci narcodes esteseos (*cp, cf. not. et Sim. s.* narchodes) vocant 29 (*leg.* quem Gr. narcen tes e. v.).

νεφριτικός: nefretica (*sic etiam g* 21 *cf. Sim.* nefriticos grece nefreticus) passio id est renalis 45 (*cf.* 21. 75). *etiam ap. Cael. chr.* 5, 52 renalis passio (*νεφρῖτις* = nefresis *Sim. s. v., codd. Isid. or.* 4, 7, 24 *etc.*).

νόθος: non manifestus (tipus) tertianus a Graecis nothus appellatur. 58.

νωτικὸς (*vulgo νωτιαῖος*) *μυελός*: et dorsalis medulla perfrixerit, quam Graeci noticon (nauticon *g*) mielon vocant 38.

ξανθὴ *χολή*: fellis flavi quod Graeci (e)xanten cholen vocant 24. flavi fellis id est rubei, quod Graeci (e)xanten colen vocant 57.

cf. (e)xanton medicamentum 20 (*et* „Cass. Fe. in antidotario confectione dicta exantoxemon" *ap. Sim. s.* catastalticum).

ξηρόβηξ — *vid. s. βήξ* (xerobeches).

ξηρολουσία: sicca lavatio quae a Graecis xerolusia appellatur 76.

ξηροφθαλμία: ad xeroptalmiam id est siccam lippitudinem 29 (*bis*). *cf. Cels. 6, 6* (*arida lipp.*). *cf.* (o)xira medicamentum 45.

ὀβολός: aut opopanacis obolos duos id est scripulum unum (*g*) 38. *cf. Sim. s.* obolus . . . in pratica Cassii oboli duo faciunt scrupulum I (*idem ait Celsus* 5, 17, 2).

ὄγκος *ὀχθώδης*: extantiae riposae, quas Graeci oncos octodes (encos etodes *pc*) vocant id est riposis verticibus prominentes 73.

ὀδοντότριμμα: dentifricium quod Graeci odontotrimma vocant 32.

ὄζαινα: ozaenas (ozerne *c*, zernas *p cf. Sim. s.* ozimie, *Alex. ed. Pap.* 1, 131 ozime vel ozene) quas nos fetores narium dicimus 31 (*cf. ib.* quod a Graecis appellatur ozaenicon *sc.* medicamentum).

οἴδημα: idema (*p*, hidema *c*), quod nos aquosam inflationem dicimus 75 (inflationem *simpl. Cael. chr.* 4, 83). *cf. Sim. s.* idema . . . per oi diphthongum scribitur *et s.* ydema (*ex Demosth.*).

οἰνόμελι: mulsam ex vino melle temperato (—tam *cp Sim.*) quam appellant Graeci i(y *p*)nomelitos (*sic cp et Sim. s.* inomel *et s.* mulsa) 49.

quod appellatur a Graecis cionomelitos (*sic cp*) *describitur c.* 61.

ὀνίσκος: asellos quos Graeci oniscos dicunt 28 (nos vero porcelliones vocamus *ait Simon s.* oniscūte, *cf. s.* porcelliones *ubi pro Cassio errans citat Dioscoridem, ex Th. Prisc. 2, 14 f.* 45ᵇ oniscos quos porcelliones appellamus).

ὀξάλμη: in aceto salso infundes quod Graeci oxalmin (oxasmin *gc,* oxomion *p*) vocant 20. cum aceto salito infundes, quod Graeci oxalmen (oxalmē *p*, oxamel *c*) vocant 28.

(**ὀξύτης**): et sunt ictericorum distantiae duae, una cum febricula, et appellatur a Graecis oxites (oxia? ὀξύτης?) id est acuta, altera sine febre diuturna quae appellatur cronites (cronia? χρονιότης) 49. *cf. c.* 30 in aegritudine acuta id est celeri.

ὀξυδερκικός: xero collyrium acuens visum, quod Graeci oxidercicon vocant 29 *et ib. mox* fomentum oculis acuens visum quod Graeci oxidercicon vocant (*ubi* oxidorcion *bis g,* oxidortium *Sim.*).

ὀξυρόδινον: oxyrodino id est aceto et rosaceo oleo ex lanis sucidis embrocabis 33 (*cf.* 1). embroce uteris ... ex aceto et rosaceo, quod oxirodinon vocant 61. 71.

ὀρθόπνοια: et ortopnia (*g,* —tonia *c*, —tomia *p*) aliter dicitur, si quidem recto scemate iacentes praefocantur aegroti 41. ortopnoicis (orthomnoicis *c*) id est is qui ... recto scemate iacentes praefocantur 43.

ὀρός: oros enim sanguinis qui latine serum appellatur 46 (aqua *vel* liquor *lactis ap. Th. Prisc. et Cael.*).

οὐρητικὸς πόρος: circa urinales vias quas Graeci uriticus porus vocant 51 (*cf.* 46). *cf. Cael. chr.* 5, 58 *etc.*

παιδικόν: collyrio tracomatico uteris, quod appellant pedicon id est puerile 29.

παραπληξία 65 — *vid.* **ἀποπληξία.**

παρέκχυσις: epithima ... conveniens hydropicis ad diffusiones humoris per totum corpus, quas parecchisis (parathisis *c,* parenchisis *p*, *cf. Cael. chr.* 3, 97) dicunt 76.

πάρεσις: sin vero paresis (parresis *g*) fuerit stomachi id est paralysis 42.

παρωτίδες: nascuntur parotides (—de *c*) circa aurium partes, unde nomine graeco sic vocantur 17.

πατητοί: aut trigonum (trociscum) admixtis palmulis calcatis, patetoe (pateton *codd.*) a Graecis appellantur 33. *cf. Cael. ox.* 2, 108 apponentes palmulas quas patetos vocant contritas. *chr.* 4, 542 palmulis quas patetos appellant, quae concisae ... mederi valebunt. *Plin.* 13, 45 tertium ... genus (pomorum palmae) patetoe ... calcatis similes. *Simon s.* patitos dactilos vocant Greci humidos pinguesque *etc.* (*cit. Gal., Alex., Demosth.*).

περικράνιος: totius membranae quae ossa capitis desuper circumvestit superposita ossibus subposita cuti, et appellatur a Graecis perig(c)ranion (*sic*) 1. *cf. mox ib.* membranae pericranion supra dictae (*τὸν περικράνιον ὑμένα Orib.* 44, 8 *etc.*).

περιτόναιον: cogente interclusa ventositate inter cutem et peritoneon membranam, quam vulgo mappam dicunt, quae ventrem sub cute circumvestit 51. (membranae maioris q. p. v. quae omnia interius tegit atque continet viscera *Cael. ox.* 3, 140.)

πέψις: postquam aegritudo pepsin fecerit id est digestionem 55 (*cf.* 57. 58).

πίεσμα: mirobalani piesmatos (*sic cp*) id est expressionis 16 (*πρὸς κνησμοὺς Diosc.* 4, 158).

πικρά: picra (pigra *gcp*) Galeni id est amara 42.

πιτυίνη: resinae pinalis quam pituinam (pithima *c*, pitimia *p Sim. s. v.*) dicunt 76 (abietalem *Sim. ex Diosc.*, pineam *Celsus*).

πιτυρίασις: cantabriem (capitis) Graeci pitiriasin vocant (*a squamulis cantabro similibus*) 6 (pit. id est furfures *Alex. lat.* 1, 15 *cf. Sim. s.* cantabricies vel cantabricium *sic*).

πλαδάρωσις: humectationem (stomachi) quam pladarosin vocant 42 (*cf. app. Par. f.* 86[a] stomachum humectum habentibus quod greci pla- ...ron dicunt).

πλατυκορίασις: et nominatur talis suffusio (oculorum ex antecedenti dolore capitis) platicoriasis id est dilatatio pupulae 29.

πληθωρικός: si et pletoricum (plectoricum *gcp*) corpus habuerint aegrotantes, quod nos latino sermone abundabile (habile *gp*, decabilē *c*) dicimus sive multitudine suci plenum 38. si . . . pletoricum (plectoricum *cp et ante corr. g cf. Sim.* pletoricos plectoricus plenus repletus etc.) corpus aegrotus ostenderit id est multitudine suci plenum 41. *cf. c. l.* . . quod Graeci pleton (*gcp*) vocant („Plethon grece plenus Cass. fe.").

πολύαιμος: iuvenibus vel plurimo sanguine naturaliter abundantibus, quos poliemos vocant 30 *et similiter* 6.

πολυπόδιον: radix polipodii id est filicis 72 (*in addit. cod. c*) *cf. Plin.* 26, 58 polypodii, quam nostri filiculam vocant, similis filici radix = *φιλίκουλα in recens. alphab. Dioscoridis ad* 4, 185 *ubi dicitur ὅμοιον τῇ πτέριδι* i. e. filici *Diosc. lat. ap. Sim. s. v.* (*Apul. herb.* 76 Nomen herbę filicem Alii perion dicunt *cod. Cassin.* = Herba fe(i *corr.*)licem Alii pterigion dicunt *cod. Vrat. cf.* radiolus = fi(e)licina, similis filici *Ap.* 83). „ab Y. in libro de regimine acutorum filichinum vocatur" *add. Simon ib.*, *cf. s.* ptereos (*cit. Alex. lat.* 2, 84 ptireos — *pro* sereos — i. filicis sucos *et Orib. lat.*

VI, 607 ptereos herbae quam Romani — *sic cod. Par. ubi nos Laud.* — felicem vocant = *Eupor.* 4, 91 πτέριδος ἡ ῥίζα).

πολύτρητος: tibiam ... multis cavernulis perforatam quae appellatur politretos (*p*) 48.

πρασοειδής: in similitudinem coloris foliorum viridium porri coleram (colera *g*) vomunt, quam prasoiden (prasohide *g*, *cf.* prassina colera *ex hoc cap. Sim. s. v. et* fellis prasii *Cael. ox.* 3, 194) vocant 21. *cf.* διὰ πρασσίου.

πρόπτωσις: proptosis vero est oculorum ex nimio tumore prominens casus 29 *Sim. s.* „proptosis: Demo. est inquit prominentia precadentis oculi“, *cf. ap. Sim. s.* protosis). — matricis prominentem casum, quem Graeci proptosin vocant 78.

πταρμικός: ptarmico medicamento id est sternutatorio 71 (*cf. Sim.*).

πτύγμα: ptigmatis (tigmata *c*, pimata *p*, ptimmata p^c) id est pannis calidis ex decoctione ... uteris 66. ptigmate (tigmate *codd.*) fovebis id est calida aqua in qua decocta sunt *etc.* 2. *cf.* 18 ptigmate (tigma *g*, tigmate *p*, stigma *c*). 51. 61. 62. 82. *Cael. chr.* 3, 22 pannorum vel plagellarum quae Graeci ptygmata vocant. — *cf.* duplicata linteola 20.

ῥαγάδες: podicis vitia ... ut sunt ragades id est hiatus 74.

ῥευματική: et appellatur a Graecis reumatice diathesis id est reumatica passio 23.

ῥιζωνυχίαι: ad rizonichia (*sic*) id est radices unguium 13 (*cf. Sim. s.* chrisonichia). *Sim. Jan. s.* „rhizentia (rizoncia *Matth. S.*) grece Cassius Felix in antidotario. sunt radices dure que in ulceribus apostematum iam vacuatorum remanent etc.“

ῥινέγχυτον: apoflegmatismum qui naribus infunditur, et a Graecis appellatur rinenciton 49 (*et* ferramentum *quo infunditur* rinenchyton *Cael. Aur.* 375. 445 = ῥινεγχύτης).

ῥυπαρός: hic tipus (*tertiane nothe*) sordidus a Graecis riparos appellatus 58.

ῥωγμός: stridor ille interior gutturis resonat quem Graeci rogmon (ragmon *c*, regmon *p*) appellant 66. *cf.* (*in eadem peripleumonia*) *Cael. Aur. ox.* 2, 145 pectoris resonans stridor quem rogmon appellant.

σηπτικός: septicae virtutis id est ... putrificatoriae 13.

σιτώδες: cibis inprimis triticeis et holerosis nutries, nam Graeci sitodes (—dis *cp*) ce lacanodis (celaconodis *cp*) dicunt 71. *cf. Simon s.* sitos .. sition sitodes Demosthenes capitulo de optalmia: sic vocant greci frumentosum cibum.

σκίρρωσις: ad duritiam splenis vel saxietatem, quam ⟨Graeci⟩ scirrosin (scirosin *s.* sclirosin — *cf. Simon s.* scirodes — *codd.*) dicunt 43. nimia tensio vel saxietas, quam scirrosin (scirosin *s.* sirosin *codd.*) vocant 76. *cf. Cael. Aurel. chr.* 3, 49 in

iecore . . . duritia atque saxitate, quam scirrosin vocant.

σκοτωματικός: ad tenebrosos quos scotomaticos dicunt 1. scotomaticis id est qui subito ante oculos tenebras patiuntur 71.

σταλτικός: cucurbitas stalticas id est constrictorias 33. 47 (*cf. Cael. Aur. chr.* 2, 103 cucurbitam constrictivam). stalticis id est constrictoriis 72. *cf. Sim. s. v.* . . . Cass. Fe. capitulo (33) de tussi humida: stalticas Greci constrictivas vocant.

σταφυλή: stafyle (stafile *g*) a Graecis appellatur, quam nos uvam dicimus 35.

στέαρ: unde . . . steatomata vocantur. nam Graeci adipem stear dicunt 27.

στερεός: ciborum qualitas . . . oportet esse sicca vel solida aut corpulenta, quam Graeci sterean (sterea *codd.*) vocant 33.

στίγμα: stigmata dicuntur characteres nominati, quos militantium manus vel feminarum Maurarum vultus ostendit 13. *cf. Sim. s. v.* . . . Cass. Fe. stigmata cicatrices.

στοματική: confectio oralis, quam Graeci stomaticen vocant 36.

στρογγυλοτομία: rotundam (incisuram) quam Graeci strongylotomian vocant 18.

στρόφος: ad strofum id est tortum ventris 50.

συγκοπή: aliquanti . . . hanc passionem (cardiacam) sincopen appellaverunt id est amputationem 64. *cf. Alex.* 3, 21 quedam ruine virtutis quas greci sincopas vocant (*sic etiam Guinterius retinuit in versione sua quae ad exemplar veteris latinae facta est ed. Bas.* 1556 *p.* 697).

συγκριτικός — *vid.* μετασυγκριτικός.

σύκωσις: ad sycosin (palpebrarum) quam nos ficitatem dicimus, siquidem similis granis fici in palpebris versatis asperitas reperiatur 29 (*cf. Demosth. ap. Sim. s.* sicosis). — sicotice (*med.*) 74.

σύμπασμα: simpasmate tali uti oportet . . . cribellata in balneo aspergenda 6 (7. 8. 76). *cf. Cael. Aur. ox.* 2, 218 (*chr.* 3, 93. 5, 39. 76) sympasmatibus utentes quae nos aspergines dixerimus.

συμπεπτικόν: simpepticon medicamentum id est condigestorium 42.

σύμπτωματα: quae a Graecis simptomata appellantur, nos vero accidentia dicimus (*c, vel* dicere poterimus *p*) 46. *cf. C. A. chr.* 4, 14 symptoma . . . quod nos accidens dicere poterimus. 3, 131 accidentia passionum quae Graeci symptomata vocant. *ox.* 1, 71. 2, 30 *etc.*

συναγχικός — *vid. s.* ἀγχόνη.

συνεχής: nam Graeci continuam (spirationem) vel iugem syneci (sinecim *gp*, sinecem *Sim. s.* sinanchis) appellant 37.

σύνοχος: ad iugem sive continuam febrem quam Graeci sinocon dicunt 61.

σύριγξ: fistulas Graeci sirin-

gas appellant 20. *cf.* siringotomo *ib.*

σχιστόν: sciston dicunt Graeci lac in quo lapides fluviales incensi mittuntur sive extinguntur 62. *cf. ind. Anthim. s.* petrae.

τένοντες: musculorum et nervorum cervicis quos tenontas (tetanos *gcp*) dicimus 38. a nervis cervicis quos tenontas (tonantes *c*, tetanos *p*) dicunt 72. *cf. Cael. Aur. chr.* 1, 89 omne caput cum nervis maioribus quos tenontas appellant (*id. chr.* 5, 32 spinae maioribus nervis quos tenontas appellant. *cf. ox.* 2, 20 *etc. Sim. s.* tenontas: Demosthenes nervi, inquit, cervicis quos greci tenontas vocant *etc.*).

τερηδών: aliud cancri dentis genus ... tumor ... qui ipsam buccam perforet, quod Graeci teredona vocant 32 (*cf. Gal.* XIX, 443. *Sor. qu. med.* 227 *sq.*).

τετράριζοι: illi maiores (dentes) vel molares qui quattuor radicibus fixi esse noscuntur, quos Graeci tetrarizus vocant 32.

τεφρώδης: ulceratio ... cinericio colore fuscata, quem tefroden vocant 36.

τιλτόν: molli (moto?) tilto (μότῳ τιλτῷ) vel strictorio 19. *cf.* tiltarium.

τονωτικόν: tonoticon ... medicamentum id est confortatorium 42. epithimate tonotico uteris id est confortatorio 42. antidotum tonoticon id est proficiens adversus debilitatem (epatis) 44. *cf. c.* 42 species tonoticas admiscebis.

τοπικά: topica adiutoria adhibere quae nos localia dicimus 2. adiutoria localia quae topica appellant 1. topicis adiutoriis uteris id est localibus 66. topicis medicamentis id est localibus 31.

τραχώματα: ad tracomata id est asperitates palpebrarum 29 (*item Paulus ap. Sim. s. v.*) — collyrio tracomatico *ib.* (*cf. Gal.* X, 1018).

τρίσπερμον: trispermo cataplasmabis id est tribus seminibus ex feni graeci et seminis lini et hordei (tritici 66) pollinibus cum aqua et oleo et modico melle concoctis 59. *cf.* 34. 66. *et Paul. ap. Sim. s. v.*

τριχοκόλλημα: tricocollima capillis oculorum ligandis 29.

τροχίσκος: cerae modicum admiscebis et rotulas finges, quas Graeci trociscos vocant 32. (trociscus trigonus 33. 39. 40.)

ὑδρέλαιον: ex ydrelaeo (idroleo *codd.*) calido id est ex aqua calida et oleo 54. ex ydrelaeo id est ex aqua calida et oleo 65. (57.)

ὑδροφοβικοί: ydrofobici efficiuntur id est aquam timentes 67.

ὑπεζωκός: hypezocotos (hipediocotā *cp*) id est laterum membranae 66. *cf. Cael. Aur. chr.* 2, 127. 5, 95.

ὑπερέγχριστον: collyrium superinunctorium quod Graeci

hyperenchriston (yperechriston *g*) vocant 29.

υπερῴα: per palatum purgabis quod Graeci dia tes yperoas dicunt 1.

ὑπόθετον: collyrium suppositorium (*ad disenteriam*) quod Graeci ypotheton (ipoteton *c*) vocant 48. *cf. in eadem re Alex.* 2, 97 „ipoteca i. suppositorium".

ὑποκαπνιστός: suffumatorius (*sic g*, trociscus quem Graeci ypocapniston vocant 21. *item* 33 (*cf. Plin. med. Rom. 1, 61*). 41. 77.

ὑπόσφαγμα: ad hiposfaumata (*sic g*, hipostumata *Sim.*, *cf. c*) id est ad suffusionem sanguinis (ex antecedenti percussu in oculis factam) 29. *cf. Sim. s.* hypostumata *et* s. ypofragma (*sic!*).

ὑπώπια (= ὑποφθάλμια *Gal.* XII, 804): ad ipopia (*sic g*) id est livores palpebrarum 29. *cf. Demo. ap. Sim. s.* ipopios . . . alibi . . . vocat livorem sub oculo vel ipsis palpebris. *diff.* ὑπόπυος: hypopyos (hipopios *g*) oculos sanat 29 (*cf. Demo. ap. Sim. ib.* ypopios oftalmos appellatur cum ipso oculo inerit sanies purulenta *etc. et addit Simon*: „si sic est per. y. psilon melius scribitur").

φακοί: ad lentigines, quas facus appellant 73.

φαρμακεία: „catharticum datum, quod farmacian (?) appellant, solvit... (*ex Hipp. aph.* III, 753 *Lips.*, *ubi* φαρμακοποσίη) 29. (*cf.* pharmacia = medicaminum regula *C. A.*)

φάσσα: palumbus quem Graeci fassan appellant 48.

φθειρίασις: pediculosa passio . . . quam Graeci pthiriasin (pyasin *g*, pyriasin g^c, ptiriasin *pc*) vocant 3.

φθόη: eveniens in pthoes (ἐν φθόαις) hoc est in pthisicis 75 (*de* pthisicis — ptisici, ptisica passio *sic et g Cass. c.* 40 *etc.* — *cf. Sim. s.* „ptisis . . . non scribitur apud Grecos cum pt sed cum fth ut fthisis").

φιλολουτροῦντες: lavacrorum amatores quos Graeci filolutruntas appellant 57.

φλεγματικός: somni flegmatici id est salivam [per os *p*] ostendentes 72.

φλεγμονή: ad tumores (aurium) quos Graeci flegmonas vocant 28. tumores quos Graeci flegmonas 74.

φοινιγμός: ut operetur usque ad ruborem cutis quem Graeci finigmon vocant 1 *extr. cf. C. A. chr.* 5, 40 rubor cutis ex sinapi faciendus quem Greci φοινιγμὸν appellant (5, 15. 2, 181).

φοινικίνη (finicene) Galeni 39. 40. 46. epithima dia finicon 48.

φυσαλίς = herba vesicaria 45. 46 (*Plin.* 21, 177. βισσικάλις *Diosc. Vind.* 4, 72 = vesicago *Alex.* 2, 188. *cf. not. ad c. 45*).

χαλαστικός: pessus calasticus faciens ad solvendam (duritiam matricis) 78 (*cf.* 38. 51. 66).

Index locorum

„Cassii in (suo) antidotario"

quae e suo Cassii exemplari, in quo extabat Cassii practica aucta appendice antidotarii cuiusdam, quale est in Cassio Parisiensi ex diversis libris compilatum, habet Simon Januensis (unde Cassii „tractatus duo de pratica" *in praefatione). et sane ipse Cassius subiectum antidotarium (ad exemplum aequalis sui Theodori Prisciani in li. IV Physicorum) citare videretur c. 21 (= 26 v. infra s.* dialon) *cf. c. 42* (*55*) dia trion pipereon antidotum inferius scriptum *et c. 45* o(e)xira med. inferius scriptum *et c. 75* quod oximel . . . inferius conscripsimus — *nisi omissa quaedam esse a librariis in libro eius nunc parum integro pateret. nihili ergo est Cassii illud antidotarium Simonis errore natum, ut simili plane errore Theodori Prisciani liber de simplici medicina i. e. liber quidam de simplici med. (quali*

in cod. S. Gall. 762 l. III, de quo Anecd. II, 122, ex Galeni Simpl. excerptus) Theodori Prisciani libris IV in msto Simonis exemplari fortuite subiectus. de qua re corrigendus Meyer in hist. bot. II, 291.

Albutium est asfodillus. Cassius Felix . . . et est potius latinum.

Amictica virtus grece lacessitoria irritatoria. Cassius Felix de oleo aurino (*l.* ciprino *cf. supra ad v. ἀμυχή*).

Amoliptum seu amolentum dicitur quod est sine inquinatione ut cerotum aliquod quando digitos non inquinat. Cassius Felix in operatione unguenti palme. litargirum inquit coque donec amolentum sit. exponitur ut digitos non inquinet (*cf. cod. Paris. app. f.* 87ª *in descriptione malagmatis dia melitos ubi* tundes spumam argenti . . . et amixto oleo teres et coques in trullo eris rubri lento igne donec amolitum fiat i. tactum non coinquinet. *et ib. f. 86*ª *de meline Vespasiani* spumam argenti in oleo igni molliori donec amolitum efficiatur *etc. cf. etiam Cael. Aur. ox.* 2, 203).

Apocrusticum grece repercussivum redarguens ut . . . Cassius Felix capitulo de oleo mirtino (*cf. supra s. v.*).

Arsenicum a greco arsinago, ut Cassius Felix.

Arsinagon arsenicum, ut Cassius Felix.

Balaustia . . . Cassius Felix capitulo de dissinteria (48 *textus corrupti!*). item (!) in antidotario in confectione saponis dicit quod est flos ammoniaci (*cf. Ind. lat. s. v.*).

Catastalticum medicamen grece repressorium. Cassius Felix in antidotario confectione dicta exantoxemon (*i. ξανθὸν ἴσχαιμον*). stalticum enim stipticum est.

Crocomagma . . . et sunt eius diversae compositiones, quarum unam Cassius in suo antidotario scribit.

Diacoralium trociscus ad emoptoicos. Cassius Felix in antidotario (*cf. supra sub διά*).

Diadiptamum (*i. διὰ δικτάμνου*) a diptamo emplastrum est magnum. Cassius Felix in antidotario suo.

Diaiteon ab itea que est grece salix in antidotario universali et Cassii Felicis (*Cass. c. 19 etc.*) et Oribasii. *cf. Sim. s.* Ytea grece salix. inde diayton emplastrum quod cum foliis salicis fit. Cassius Felix in suo antidotario, et in universali (*v. supra s. διά*).

Dialon emplastrum . . . a sale dictum . . . nam alos grece sal. Cassius Felix in antidotario (*cf. Cassius* c. *21 et 26 ubi citatur* dialon emplastrum inferius suo loco conscriptum — *cuius con-*

fectio nunc non extat in Cassii „pratica").

Diamelitos malagma a melle quod recipit. quod grece milli dicitur. Cassius Felix (*cf. cod. Paris. append. f. 87*[a] Malagma diamelitos i. ex melle paragorice et calastice virtutis solvens universas stricturae tumores ... sive duritias ...).

Diaostreon de cocleis ostreorum. Cassius Felix in antidotario (*cf. supra s.* διά).

Euretica (*sc.* ἀραιωτική) virtus grece id est rarefactiva. Cassius Felix de oleo camomillino in antidotario (*cf. cod. Paris. app. f. 85*[b] Camomilli viridis flores rotundi ÷ I. olei spani emina I. ÷ XX. conficitur in sole suspensum sicut rosaceum — *sc. quod praecedit* — et est lixeperitos febrientibus. habet virtutem areuticam quam nos disraratoriam dicimus. siquidem cutem disrarando patefacit et in sudorem relaxat. *cf. Gal. XI, 749*).

Gerontica. Cassius Felix in antidotario in trocisco musa „gerontica velut Greci dicunt que cronica nos aut senilia".

Gifico vel gifi et gifico hermii antiquum antidotum dictum a gi quod est terra et ab hermete philosopho ... laudatur in multis. confectio eius invenitur in antidotario universali et apud Cassium Felicem.

Ibiscus eviscus althea idem. Cassius Felix in antidotario capitulo de dyaquilon etc. (*cf. supra s.* ἀλθαία).

Leuce diapipereos emplastrum ab albo pipere dicunt quod recipit. in antidotario Oribasii et Cassii Felicis et universali.

Lēuce diapsimitium emplastrum album ex cerusa. nam psimiti est cerusa apud Cassium Felicem in antidotario.

Malagma dia mellilotos. Cassius Felix in antidotario (*cf. supra s.* διά).

Molibdi. Cassius Felix in antidotario diamolibdi id est de plumbo.

Olosidera spatula Cassius Felix, id est ferrea. nam sydiron greci ferrum.

Opode medicine id est que de succis fiunt ut opium. Cassius Felix de cautella colliriorum.

Pyopion grece saniem ducens. Cassius Felix in confectione unguenti tetrafarmaci.

Rhizentia (Rizoncia *Matth. S.*) grece. Cassius Felix in antidotario (*cf.* rizonichia *c. 13 de stigmatibus cit. Sim. s.* chrisonichia). sunt radices dure que in ulceribus apostematum iam vacuatorum remanent etc.

Stantē (*sic, i. e.* σταχτή) Cassius Felix in antidotario. est capitellum, scilicet aqua prima saponarii, ut exponit (*cf. s.* capitellum vocatur aqua saponariorum. lixivium est quo fit sapo. aqua prima gutta prima a quibusdam dicitur).

Matheus Silvaticus in libro Pandectarum medicine (ed. non interpolatae cf. Meyer Gesch. d. Bot. IV, 173) habet haec c. 419 s. „Lapis piritis Plinius ... Cassius Felix in proprio capitulo lapis piritis i. focaria a quo per allisionem calibis vel alterius rei dure ignis evolat. sed Galenus in ep. ad Glauconem“ *etc. quae unde sumta sint nescio. non enim extant apud Simonem, e quo qui ipso Cassio non usus sit (id quod non recte statuit Meyer Gesch. der Botanik* IV, 167) *sua omnia Cassii habet Matheus, velut s.* daucus, litiasis, metafrenon, metroticum (*i.* metrencites), molibdi, piesmatos, regius morbus, rizoncia. *illa igitur de pyrite, quae ad librum quendam Simplicium pertinere videntur, testium confusioni debentur, sicut quae idem Mattheus habet c. 88 sub* „Brafalendi — Cassius Felix cap. de petroleo. Petroleum est oleum petre. invenitur autem in locis sulfureis. fit enim cum pinguedo terre et aque actione caloris ad igneas convertitur partes“ *etc. non sunt Cassii, sed Plateari ex libro (Circa instans) de simplici medicina s. v.* Petroleum.

Index II latinus.

107) 32 (agante *cp*, *cf.* dragantum). 82 (achanta).

accipere: accipies dragantum *etc.* (*in medicamentorum formulis*) 7 8 *etc.* — (*medicamentum*) accipit = recipit (℞) 11 *etc.* (*quod ante accusativos specierum saepe aut subintelligitur aut omittitur a librariis velut 15. 16. 44 etc.*).

acetum: acoetum *saepius g* (11 *bis*. 34. 42 *bis*), *ut* foenum grecum, dia coephales (35) *etc. g.*

acina (*fem.*) 35.

acra (*ἄκρα*) oris spatia 36.

acredo humoris *saepe* (6. 16. 25. 29. 32. 34. 46. 48. 78).

acutus (*opp.* diuturnus): in aegritudine acuta i. celeri 30. acuta (distantia ictericorum) 49.

ad: ad digestionem ciborum laborantes 41. — periculosae ad incidendum (*ἐπικίνδυνοι ἀποτάμνεσθαι*) 35. mulsam ad gargarizandum dabis 37 (*cf.* 35 *etc.*) *rec.* (*p*) *pro* gargarizandam — (dum *gc*).

ad perfectum sanetur (*i. e.* ad perfectam sanationem *p vel* sanitatem *ut c. 15*) 68.

ad praesens (appresens *p*): quod si ad praesens non fuerit rosaceum 1. *cf.* 17. 42 (*bis*). 46. 78. vomitum ad praesens provocabis 54 = vomitum in praesenti provocabis 65. *cf.* 67: in primis hoc est in praesenti . . circumincides.

ad- (*sec. g*): agnosco, appono (*et* adpono 22), admoneo (*et* ammoneo 34. 37. ammonitio *g* 37), admisceo (*et* ammixtus *ter* 36), adsevero (36), aspergo, astantibus (42) *etc.* — attestante *c* 46 (*ubi* adtestante *rec. p*, *sicut* adtractare *p* 62, adpones *p* 75, adposita *p* 64, adpetitio *p* 76, admisces *p°* 51, adscensum *cp* 77 *etc.*).

adarce (*ἀδάρκη vel ἀδάρκιον Gal.*, *Diosc.* *ἀδάρκης*): *gen.* adarces *g* 1 *etc.* (adaricis *c* 53).

addulcare: acredinem humoris addulcat vel obtundit 6. polenta . . . cum vino nigello addulcata (obdulcata) *p* 46. — *cf.* obdulcare.

adeps *fem. uno loco c. 10* adipem vitulinam *gp*, —num *c* (*masc. g* 27, 28, 42 *ut cp semper* 5. 14. 16. 17. 51. 78 *etc.*).

adiuvamentum (*βοήθημα*) 32.

adiutorium (*med.*) 48. 55. 66 *etc.*

adobrutio (arenae = *ἀμμοχωσία*) 76.

adustio (*ἔγκαυσις*, *opp.* perfrictio) 1. 34. 62. 64. ex adustione solis 9. *cf. c.* 10 corpora glaciali frigore adusta.

aes: in olla aerea rubri aeris 67.

agitantes: ad dentes agitantes (= mobiles, *σειομένους*) 32 (*saepius*). agitatio dentium *ib.*

albor ovi 42 (*cf. Cael.*).

albugines ovorum 31 (*ut saepe* ovi album et tenue *vel* albumen, *et c. 42* albore ovi tenui). *cf. Rönsch*, *Itala 67*.

alica: suco ptisanae aut alicae 21. *cf. Cael. chr. 5*, *10 etc.*

aliquanti (= aliquot): ab aliquantis latine aurugo vocatur 49. aliquanti inferiorem ver

νίτης gr. 2, 6 *p. 151 Bas. cf. p. 398. 524 etc.*).

asfodilus: asfodillus (*ital.* asfodillo) *cp* 44 (asfodillos *Apul. Vratisl.*, asfodilus *Orib. lat. Aa*, —dillus *Ab*).

assatus: pumicis assati 1. cerussae tritae et . . . assatae et . . . lotae 29. ges asteros tritae assatae et lotae *ib.* specularis assati 39. 73 (assi 32). — cerebrum assum (*g*, *ubi* assatum *cp*) 1. cer. assatum 46. scammoniae assatae 76 *etc.* — subassatum, leviter subassatas 48.

assellatio ventris 48. 50. qui frequenti deiectione assellationis surgendo fatigantur 48 *extr.* — cum nimie assellare desideraverit 51.

astella: taedae pinguis astellas (= taedas pingues *c*) minutatim incisas *p* 32. *cf. Pseudoplin. med. 1, 13* taedae pingues in astulas conciduntur.

attestante renium dolore (*ut apud Cael., Escolap.*) 46.

aturbis: herbam putidam quam punice aturbis (*sic gc*) dicunt 20.

auditoria caverna (*cf. Cael.*) 28.

auliscus oticus 28. 46. — fisarius (?): per auliscum fisarium sive aeneum sive osseum vesicae porcinae aptatum 19 = *Gal.* (*ad Gl.*) *XI, 125 κύστιν προσήκει λαβόντα χοιρείαν προστιθέναι τὸν εὐθύτρητον αὐλίσκον* (*ἢ ἐκ χαλκοῦ πεποιημένον ἢ ἐκ κέρατος*).

avellana (*sic g* 34 *etc.*): venenum ad se ducit 68.

baca: bacca *interdum etiam g* (2 *bis.* 13), *ut* bacarum *etiam cp* 42, *c* 49, *c* 76 *etc.*

baiulare: si quis pondus grave baiulaverit 66.

balanis iniectis ⟨ventrem deponere⟩ 71.

balaustii id est floris ⟨mali granati *om.*⟩ *cp* 48 (*quorum codd. corruptam lectionem sequitur etiam Simon s.* balaustia).

balneas *g* (balneum, *ut alibi*, *c*) 38.

basis(?): cum augmento dierum creverint (carbunculi) quemadmodum intra formam suam basis (*sic gcp*) 22. — basi (basī *p*, basin *c*) *pro* embasi 66.

belua: fel beluae (*i. ὑαίνης . . . πρὸς ὀξυδερκίαν Gal. XIV, 241. cf. XII, 739. Orib. V, 714*) 29 = *Th. Prisc. 1, 10.* — *cf. Cael. ox. 3, 13* beluae pelle (*i.* hyaenae).

betonica *cp* 43. betonice spane *c* 45 (*ubi* spane *om. p*). *cf. Plin. 25, 84* Vettones in Hispania (invenerunt) eam quae vettonica dicitur in Gallia.

bicapitus (*δικέφαλος*) 35.

blando (i. leni *add. p*) clystere *gc* 34. *cf.* 66. blande embrocabis 42 *etc. saepe.*

breviloquium: (*βραχυλογία*) *prf. cf. c. 1; ubi citatur* ypocrates . . . in aforismis, *supra scripsit g*° in breviloquio. *cf. Rönsch, It.* 216—22 (longiloquium *Iren. etc.*).

brevis: aetatibus brevissimis eveniens 32. infantibus brevissimis 36 (et novellae aetatis) 71.

pletos 42, *ubi* cataplasmationis *c ut supra ibidem* p^c).

catarrus: *abl.* catarro 37.

cattus: catti (*g*, gati *c*, gatti p^c, *ital.* gatto, gatta) stercoris 5.

cauliculus (= brassica): *sic cp* (43. 52. 72. *item in ras.* g^c 1) *ubi* coliculus *g* (1. 24. 33). coliculi = *κράμβαι Ed. Diocl. cf. Cael.* (coliculus agrestis *chr.* 3, 143. 5, 10 *etc.*), *Plin. med.*

causa (*ἡ ἐργασαμένη τὸ πάθος αἰτία = morbus*): omnium causarum dogmata *prf.* — ad causas suprascriptas 42. facit ad universas melancolicas causas 73. — fel rubeum ex quo causa movetur 57.

causatio (= vexatio) nervositatis 1. ulcerationis c. 21. in splene *vel* splenis 43. in epate 44. in vertebro 53. dysuriae 46. intestinorum 48. pedum nervorum 52. stomachi morsus 72. podagrici in crure solum causationem habent 52. est paralisis causatio nervorum 54. ex quo praefocationis causatio efficitur 65. est autem . . . pleuritis causatio in una parte pulmonis 66. peripleumonia vero est causatio in toto pulmone 66. est namque (lyssa) causatio in stomacho . . . ex veneno canis concepta 67.

cauter: cautere vulnus inures 67. cauteris acuti calidi 22. *cf.* (cauteres igniti *etc.*) *Cael.* (*unde* cauteriare *Quich.*).

cavernare: ut etiam ipsi dentes cavernentur 32. *cf. Cael.*

cavernulae 20. 48.

cedria 51. *corr. cp* 43 (*unde* cedrinon med. *ib.*).

centauria: *sic g* 1 (*ut c* 1. 21. 44. 53), *sed* centaurea *g* 21. 29 (*ut c* 28. 29 *et semper p*). *cf.* centaureum (*plur.* tristia centaurêa *Lucret. 4, 125* = grave olentia centaurea *Verg. georg.* 4, 270. *Plin. etc.*) = *κενταύριον Gargil. 18, rec.* centauria (—rea) *ind. Plin. med. Isid. 17, 9, 33.*

cerda (?): radices cerdae (certe *c*, cde *p*, cede p^c) quae latioris folia ostendit ruta silvestris 68.

ceromaticae fricationes 55.

cerotarium rasum 48. 74.

cervicali (supposito clunibus) 48. 51. 82.

cervisa nova 72 (*app. c*).

cesisboum (*χέσις βοῶν? cf. Matth. Silv. s.* cesim *et s.* chesim i. planta similis ferule, semen habens album simile lenticule. — *id. s.* chesice i. orobus): quod c. (cessis bōum *c*, cesis boviū *p et antea genit.* cessis boī *c*, cesis boinu *p*) habet folia similia feniculo 67.

ch *in graecis codicis g plerumque solo* c *scribitur* (*ut* t *pro* th, p *pro* ph, r *pro* rh — *cf.* catecuminis *in acrost. Commodiani instr. 2, 5*), *sed* chronias 1. 33, amichas 5 (*sed* amicas 18. 24), chimona 10, lichenas *et* lichenicos 11, chirurgia 18. 26. 35, chiradas 26 (chyromilon 40), characteres 13, rizonichia 13, chemosis 29, schemon 38,

xerobeches 34 (*sed* igrobeca 33), stomachum, —chica 41. 42 (*et male* antrachion 22, *ut rec.* achanta, cachoetes). — x (*e gr.* χ?) *pro* ch: euximon 29 (*sed* cacocymis 26). — *g pro* ch: dragma *semper*, diastrignu *g* 24. *cf.* cygnos 29.

chalcanthum (= atramentum sutorium *Plin. Cels.*): *gen.* calcanti (i. vitriolum *supra* p^c) *gcp* 11. (i. vitriola *supra g*) 13. 20.

chalcites (χαλκίτης): *semper accus.* calciten *gcp* 11. 18. 29 *bis* (*ubi* calcideos *altero loco c*). *neque ibi tantum ubi pro genitivo positus librariis debetur*: calciten crudum et tritum appones *sic masc. gcp 18. sed* dia calciteos 39. 46 (χαλκῖτις: χαλκίτεως *vel* χαλκίτιδος *Diosc. Gal.*, calciteos *lat. Oribas. et Alex.*, chalcitidis *Plin. 34, 119 etc.*).

chamaeleon: *gen.* cameleontae *codd.* cameleontae (camelleonte *c*) nigrae radices id est sefra nigra (*sic g*, sefā nigra *c*, sefre nigre *p*) 9, *ubi supra scripsit* g^c id est hedera nigra idem est et camelea atque scissa (*sic*). — cameleonte (—otes *p*) nigre radic̄ (—ces *p*) I (II *p*, *pro* i. = id est) se fra (sefra ti p^c) *c 76. cf. Diosc. 3, 8—9. Apul. herb. 26* (*contra hydropicos Cael. p. 475. Aetius 10, 22*). *Sim. Jan. s.* Sefra in libro antiquo de simplici medicina exponitur quod est cameleonta.

chrysatticum (*Ed. Diocl.*): cum vino crisatico *cp* 46. *cf. Alex.*, *Simon. Jan. s. v.*

cibaria: afronitri cibaria numero (nūo *om. p*) XV 44. afronitri cibarii ʒ IIII (*corr.* cibaria XIIII?) 53. afronitri cibaria cupressi . . . (*sic*) 76 (*cf. Scr. hist. aug. II p. 77, 7 Berol.* quid inquit sine afronitris esse non possum? — olei cibarii *Ed. Diocl.*, vini cibarii *Plin. 28, 207 etc.*).

cibatio constrictiva 50 (*cf. Cael.*)

cicatricare (*cf. Cael.*): hoc adiutorii genus . . . cicatricat ulcera 48 (*ut* summe ducit cicatricem in omnibus locis 74, cicatricem inducere *vel* in cicatricem ducere *saepe*, ulcera in cicatricem venientia 29).

cinerescere 67 (*cf. Cael.*).

cinericio colore fuscata (ulceratio) 36.

circumincides (morsum) 67.

circumvestit (membrana) ossa capitis 1, ventrem sub cute 51.

cisternina aqua 56. 61.

coactile (quactile *gcp*): quactile tenue 42. quactili operies *it.* 42 (*cf. Dig.*).

coactiliarius (quactiliarius *gcp*) 42.

coclearium *g* (coclr *semper comp. cp*) 34. 39. 40 (*bis*). 41. 42 (cocleare unum *bis* 21, *ubi tertio loco* coclear. I. *sic g*, *pro* coclear̄ = coclearium). coclearii 42. cocleario 34. coclearia 21 (coclearios singulos *male gc* 40).

cognitio (morbi = διάγνωσις) 52.

collectiones (ἀποστήματα) 18.

collectio erumpit *vel* rumpit 21 (*item* ruptio *vel* eruptio collectionis 21). electuarium quod valeat collectionem rumpere 21. — interna collectio (erumpit) 40.

colligatio nervorum 54, gutturis 39.

collutio (διάκλυσμα) faciens ad dentium dolores 32. in collutione oris datum *ib.* collutioni oris adhibitus 61. — lac, vinum . . . coluendum dabis 36. mulsam . . . coluendam dabis 54.

coloquintida (= colocynthis, κολοκυνθίς) *nom. sg., gen.* coloquintidae *g* 1 (*bis*) *etc.* 49. 71. *ut* ypoquistidae *g* 35 (*bis*) *etc.* 48 (*sed* ypoquistidis *gcp* 33. 39), lepidâ *g* 20, melotidâ *ablat. g* 20. (30). *cf.* quinotetarum *g* 18. pomfoliga 29. emorroidae *g* 36. mininga 71. ebdomadis 71. 76. ragadae 74. parotidae *c* 17 (lampada *Commod. apol. 12. cf. ed. E. Ludwig prf. p. VII. Rönsch, It. p. 258*). epithimâ (—mate *cp*) *g* 34. 42. simpasmâ *g* 1. cataplasmâ (—mate *cp*) *g* 18. 42. 61 (*sed* — mate *etiam g* 2. 21). apostema grandis, levata (*n. fem.*) *g* 21 (*bis*). reumam (23 *tit.*) 29.

comestio: ex multa ciborum comestione 61.

comparatio (?): lac . . . cum melle potui dabis pro comparatione pruritus 6.

compatiuntur (articuli) 52 *etc.*

competens, competenter *saepissime* (cum competenti dolore et rubore competenti 17, cum aqua competenti 1 *etc.* competentem sanguinem detrahes 29. 37 = sufficientem 29. 37. 41).

concadere: ultimo etiam pulsus concadit 51.

condigestorium med. (= συμπεπτικόν) 42.

conditum (*sc.* vinum): conditi tepefacti potionem unam 33.

confixio dentium 77 (= συνέρεισις ὀδόντων *Sor. 249 D.*).

confortatorium med. 42. 43. — ad stomachum confortandum 42. stomachum confortando recreare 47 *etc.*

connaturatio (συμφυσίωσις) 26.

consectio (*ubi codd.* correctio *gc*, correptio *p*) 18.

consolvere (*ut* solvere, resolvere): in uno consolves 17. 28. 29. 38.

constrictivus 50. constrictio (*opp.* relaxatio) 34 *etc. passim.*

constrictorius 33.

contrarietas: contrarietate supradictarum intelleguntur 17. — ex contrario 55. e contrario 29.

corali (*c*, coralli *p*) 32, limatura corali *ib.*

corpus: inicies . . . medicaminis ʒ II, cum olei corpore (—ris *p*, *om. c*) ʒ IIII et s. 51 (*cf.* corporum usus acriorum *Cael. chr.* 1, 59. 39. corporosa cataplasmabis inductura *ox.* 3, 148 *etc.*). corpulenta (= solida) ciborum qualitas 33.

cortex *masc. g* (29 *etc.*), *fem. rec.* (*c* 7, *cp* 15).

corticosus: ulcera corticosa 2. corticosas squamulas 15.

cortizones (certidiones *c*

prissi c). — cupressi viridis sperulas (sferulas p) 76 = σφαιρία *Diosc.* 1, 102.

cyclica curatio (cycli curatio) 1. — de cyclo superius 8. ciclico modo 76 *etc. saepius* (*cf. Cael.*).

cydonia: cataplasmate ex palmis et malis cydoniis (*sic g*, cidoniis *c*, citoniis *p*) 42. *item* cidonia *c*, citonia *p* 48 (*bis*), cidonia *cp* 46 *etc.*

cyma [*quasi* κύημα *sec. Gal.* VI, 642 (*cf. Diosc.* 2, 146) *id est* ἁπαλὸς καυλός *imprimis* κράμβης *i. brassicae* „ipsorum caulium delicatior tenериorque cauliculus" *Plin.* 19, 137 = *lat.* cyma *fem., plur.* cymae: cumae optimae = ὀρμένου *Ed. Diocl. cf. Athen.* II, 62 *f*, — *mox etiam olerum omnium plantarumque simile* ἐκβλάστημα, *quod cum* coma *quae est* κόμη *velut arborum* — „quae semper retinent comas" *Plin.* 16, 84. *cf.* 12, 112. 13, 30 *etc.* — *confundunt librarii latini* (tithymali comae, iunci, cepae *Plin.* 26, 62. 63. 66. 133. 19, 102. 34, 133) *et ipse Plin. de androsaemi comis 27, 26. 37. cf. Diosc. 3, 163*]: coma *codd.* (*ital.* le cime. *cf. Isid.* cyma dicitur quasi coma. est enim summitas olerum vel arborum in qua vigens virtus naturalis est 17, 10, 4. cymas vocatas quasi comas 17, 6, 20). isopi comam 40. absentii comam 42. 44. 76. 80 (= absinthii viridis turiones minores 76). timi coma 63 (*gr.* θύμου κορύμβων *Gal.*). rubi virides turiones ⟨id est cimae *g*^c^⟩ 2. *cf.* apiorum comae *Gargil.* 2. absinthii comarum *Alex. lat.* 2, 65 *f.* 98^a^ (= *gr. p.* 394 *Bas.* ἀψ. κόμης! *ut Gal.* XIII, 135. 117, κενταυρίου κόμης *Gal.* XIII, 540). *Plin. med.* (*Rom.*) cymas olivae 22^d^, mori cymas 28^b^, cymas de sambuco 37^a^, rubi cymulas 48^c^ *vel* cymas de rubo 48^b^. 47^a^. 48^a.b^. 49^b^. 71^c^ *etc.*

cyperus (κύπειρος, κύπερος) *vel* ciperus *gc*, quiperus *p* (quiperi *cp* 42) 1. 85. 42 *etc.*

dacrydium: *rec.* diagridium *gcp* (*unde ital.* diagridio *etc.*).

dactyli (= palmulae): dactilos nicolaos 42. 61 (dactulos nicolaos *Ed. Diocl.* — daptilos *p* 41 *ut saepe codd. rec.*, *cf.* diptamus 77. 80). palmularum nicolaorum (*cf. Plin.* 13, 45) carnes 48. palmulas exossabis *ib.* (*cf.* carnes tunsas palmarum 42). φοινίκων νικολάου *Alex. p.* 462 *etc.* — nuces palmulae 1 (*cf. Cael. ox.* 2, 200 palmulae nucales quas caryotas vocant). — *cf. etiam lex. gr. s.* πατητοί.

dadinus: olei dadini 79.

dare: dabis bibere (δίδου πίνειν) 51. 67 *etc.*

de (*pro gen. et pro ex*): nucleum de persicis 1. cortices de malo granato 2. membrana de canna 14. ossa de locusta marina 48. radices de cesisboum 67. capillos de capra 70. — oleum de lucerna 5. glebula multa de pariete 64. pullum de primario fetu 71. sucum de lana 20. tria grana de medio citri tolles 81. physicu

coratum acetum *Med. Plin.* (*Rom.*) 1, 2 *etc.*

durities *gcp* 18 (*ter*) *et nom. plur.* 27 (duritias 26. duritiam *ter* 43, *ubi bis* duritiem *p*°).

dysenteria: dissinteria *cp* 48 (*cf.* dissuria).

e = *lat.* ae (ę) *plerumque et g.* = *gr.* αι: esteseos, dieresim, poliemos, ematos, pthoes (φθόαις), cacexies (καχεξίαις) 75, ce <(καί) 71 *etc.* (*contra lat.* ae = *gr.* ε *in* caephalea 41, caephalopodas 40, dia coephales 35, caelidonon 37).

educatio (*g*, eductio *cp*): tussicula cum sanguinis supernae educationis reiactatione 39. trociscus ad sanguinis supernae educationis reiactationem *ib.*

eiectoria (= diaforetica) sanatio 52.

elaterium (elacterium *p*) *descr.* 8 (*cf. Plin.* 20, 3).

electuarium *g* 21. 34. 40. 41 (*item c* 21. 40 *sed* elactuarium *c* 41. 34 *et* elač 66, elact̄ *p* 34. 40. 41. 66 *sed* elictarium *p* 21), electarium *Orib. etc.*

elixatus 22. 39. 61 *etc.*

ellebori (*gen.*) *semper et g* (*cp*).

embroca: embrocas laneas 42. *abl.* embroca 61 *vel* embroce *cp* 46. 61. 71.

embrocare 1 *etc. saepe.*

embrocismus 42 *etc. passim.*

emmotos clora 19. 22 (ἔμμοτον χλωρὸν *sc.* φάρμακον *Gal.*). *confunditur* moton (μοτόν) *in quo* ἔμμοτον (medicamentum melli admixtum e moto tilto apponere 19. 22 *ubi* emmoto *codd.*). *cf. Gal. XIII, 520* (τοῦτο τὸ φαρμακον . . . ἀνιεμένον δι' ἐλαίου καὶ ἔμμοτον ἐπιτιθέμενον) *etc. cf. Orib.* VI, 158 mutariis id est carpias deforis inponi opportet (= *gr.* V, 363 τοῖς μότοις). *id.* 173 cum mutariis (*Aa* = inmotis *Ab* = τοῖς ἐμμότοις V, 378). mutaria (*vel* motaria) munda VI, 385 *etc. Cael. chr.* 3, 134 motarium aqua infusum.

encolpismos 78.

encolpizare 78.

eneter — *vid. lex. gr.*

epar, epatis, epate *saepe* (iecoris 71).

epatica passio 44.

equidem: quod equidem (*g*, quidem *cp*) 37.

eremizato folle 51.

erogare (humores per ventrem) 1.

ervum: herbum, herbi *gcp* (*unde et* herbę *g* 21) 21. 36. 40 (*bis*). 41. 43. 48. 49. 76 (*bis*). erbi *semel g* 40 (*tertio loco*). diorobu i. de erbo *c* 40 (*brevius* her̄ *c* 21. 40. 48 *etc.*). *cf. Ed. Diocl.* hervi, herbiliae.

eschara (= *lat.* crusta 67. 68 *ex quibus locis sic semper vides* escharam, *at non cum codicibus* scaram *legendum esse apud Cassium*): scara *g* (22, et scara, cum scara 32. 36) *cum cp* (schara *p*° 22. 67, ascaras *p* 32, *ut Escolapii cod. Cassin.* cum ascaras = cum scaras *Aug., Gall.*).

etiam et (1. 2. 6. 7 *etc.*) *saepissime. ut* nec non etiam 6, *ita et* nec non etiam et 18. 29. 71. etiam simul et 23.

frenesis, frenetici 62. frenetica passio 30.
frenetizare 62.
frequentare: plus verno frequentare (epilepsiam) manifestum est 71.
fysarius — *vid.* auliscus.
gargarizare *saepe.*
gelela (gelda *Sim. Jan. cf. Matth. Silv.* s. gelona i. coloquintida. gelela idem quod supra. *Lex. arab. lat. cod. Lugd. Scal. 231 saec. IX s.* galla cucurbita agrestis et veementer amara): coloquintidis interioris carnis (*ἐντεριώνης*) quam vulgus geldam (*c*, gelelam *p*, gellam *p*°) vocat 73. *cf. in antidotario (post Cassium addito) codicis Paris. f.* 81^b *1:* Experimentum cataputie catartice aloydarie. ℞ aloes epatice. diagridii. gelẹla (*sic p*° = gella) interiores carnes trium paria pondera. cauliculi suco ex foliis expresso colligis et cataputias in modum herbi formatas (*sic*). *facit cum cod. Paris. etiam Matheus Silvaticus c.* 283 *s.* „Gelona i. coloquintida. Gelela idem quod supra". *sed idem infra c.* 294 „Gilea i. coloquintida". *atque in Herbario cod. Gall. 762* (*cf. Anecd.* II, 122) *sic legitur c. XC* De coloquintis agria. Coloquintis agria id est cucurbita silvatica hoc est galalai interius quod est a semine separatam. iscripulo uno cum mulsa tritum potui datum ventrem purgat colera et flegma. — *cf. hisp.* jalea, gelea.
gesastera *nom.* 29, gesastere (*g*, —ra *cp*, —rea *p*°) 39 (*ubi supra* uuormo *g*°). *gen.* gesasteros (*γῆς ἀστέρος*) *gcp* (—tereos *p*°) 39. gesasteros *c* (—tereos *p*) 48 *bis.* 73 (gesastare *sic p*).
gillo: et ipsum oleum liquatum mittes in gillone 42. ipsum gillonem in olla ferventi calidae summittes 42 (gillonem fictilem quem baucalem nuncupant *Cassian. cf. Quicherat Add. lex. lat. s.* gillo *et s.* baucalis, *Loewe Prodrom. corp. gloss. lat. p. 69*).
girba (*ὅλμος, mortarium vel ut Sim. Jan.* pila pistatoria): in girba contusis (= *ὁλμοκοπήσας Orib. et Ps. Gal.*) 31. in girba (girva *c*) mittis et in unitatem . . . tundendo cogis 38. mittis in girbam et in uno diligenter contusis 72. in girba ị. ṃọṛṭạṛịọ (*glossam del. p*°, *om. c*) mittes 75 (*cf.* 35 in mortarium marmoreum refundes).
glandulosus 18. 26. 60.
glebosus sanguis 39. 46.
glebula multa de pariete 64. glebulas sanguinis 30.
gliquiritia(—ricia, glyquiricia) *g* 33. 34 (gliciriza *c*, liquiricia *semper p*). *cf. Simon s.* glicoriza.
glutinatorius 39.
glutinosus 34 (*bis*).
granata (= malum granatum, *ital.* granata, melagrana, melagranata): granatae siccae corium 20. 64. 82. corticis de granata sicca (*g*, granati sicci *c*) 36. corticis granatae *cp* 48. granatae siccae corticis

cp 64 (*sed* mali granati corticis *cp* 48). caducum granatae *cp* 48 *et bis* 82 (*sed* caducum mali granati *altero loco* *c* 48 *ubi* mali grana *p*, *item ibidem tertio ubi* granate *p*). granatas acidas *cp* 72 (*sed* mala cydonia granata *etc.* 46). — balaustii i. floris ⟨mali granati⟩ 48. — *cf. Isid. 17, 7, 6. Diez Altr. Gl. 56.*

granaticium (vinum) 47. 64.

gravabiles capitis (austri = ʽκαρηβαρικοὶ *Hipp.*) 1.

gufio (γόμφος?): carbones etiam de gufione (gusione *cp*) vitis facies 33. *quod ita exprimit in eorundem trociscorum usus descriptione Plin. (Rom.) med. 1, 61 f. 32*ᵇ *Bas.* facies carbones de vite valida.

h (*sec. g*): *spiritus asper omittitur in graecis non graece scriptis, nisi quod ponitur hic illic in v. a praep.* ὑπὸ *compositis*: hypocapniston 41 (*sed* ypocapniston 21. 33, *ut* catayporrusin 19, ipopia 20, ypoquistidae 31. 35 *etc. cf.* yperechriston 29, diathes yperoas 1), hipopios —pia 29, ex hipoboles 29, hiposfaumata 29, hypoquistidae 39 *cf.* hipediocota 66, *praeterea* herpen 25, herpetas 24. 25. *ponitur et falso ut* helafiu 29, herisipelatodes 22. 36, hicteroden 32 *atque in med. v.* leucohiu 29 *ut lat.* cohunentur 29, trahicis 40. — *ab in.* emicranion 1. eterocrania 1. aplen 18. igrobeca 33. ematos 39. eliosin 54. elmintas 71. edran 74. e (*artic.* = ἡ) 35. 39. 46 *etc.* (*sed* herpen 25 *propter* herpetas). — *med. voc.* dialon 21. diebdomeconta 29. dieresin 18. poliemos 30. catayporrusin 19.

haberi: si aegrotantes . . . leviores habeant *cp* 55 (*sed* si immobiliter se habeat aegrotus *p* 45, *om. c*). quartanarios oportet mediocriter et mite haberi *ib.*

habitudo: habitudine corporis fortioribus (*opp.* debilibus) 71. *cf. s.* καχεξία. plena habitudo corporis 1 (= πλεονεξία *Gal.* XII, 505).

hemicranios: emigranius dolor 1. emigranei (*g*) *opp.* totius capitis 29. — *vid. s.* ἡμικράνιος, —ον.

herpyllum (*sic et Cael.*): erpillum (ἕρπυλλον) *g*(*cp*), serpillum („a serpendo“ *Plin.* 20, 245) *g*ᶜ*p*ᶜ 1. herpillo *g* (*p*, *om. c.*) 33. *sed* serpillum *cp* 62 *et ib. mox* serpillon, *ubi* heripilion (*id est* erpillon) *c. cf. ind. ad Plin. med. s.* serpullum.

hiberno (*it.* inverno, verno) 33 *et* (*ubi* hieme *cp*) *g* 39 = hiemis tempore 34. 76. (*cf.* 42).

hic (*vel* ille) *pro* is: maxime in his qui ex plenitudine capitis laborant *g* 1 (*ubi mox* ab eis quae similiter implere caput noscuntur). eisdem *g* 35 (*ubi* in hisdem *p*, *om. c*, *sicut* his qui *pro* is = iis qui *p* 43, *cp* 48 *bis.* 66. *cf.* 46 de his *c*, *ubi* ea *al. p et tit. rec. p* 56 De hiis qui *etc.* eis *cp* 55. 71. ea quae 82. hii qui *c* 63 *ubi* his qui *p.* hiisdem *c* 75 *ubi* hisdem *p*, *sicut cp* 76). *ita sexcenties etiam* hae

quae *in Vitruvii codd. rec. pro* eae quae (*GH*) *etc. nec minus reliqui omnes auctores Latini recentiorum usu corrupti etiam nunc leguntur. cf. Spengel Emend. Varron. Spec. I Mon. 1830 p. 10. nom. sg.* his qui curabitur (*pro* is qui) *gc* 31. *item* is qui *g* (his qui *cp*) 36. illis quibus 71. illi qui 72 *etc. v. s.* ille. hoc est *scribitur* (1. 17. 21. 29. 37. 67. 82 *etc.*) *sed ubi compendio utuntur codices, semper ponitur* i. = id est (*etiam g* 21. 23. 29. 30. 34, *nisi quod* id̄ = id est — *ut tamen in rasura sit* d — *legitur g ubi* hoc est *cp*). *cf. Diez Altrom. gloss. p. 59*: „id (*i. e.*) hoc“. post haec (*pro* postea) *saepissime* (8. 16. 24. 29. 34. 36. 40. 43. 48. 54. 59. 61. 62. 63. 66). *item* dehinc (*pro* deinde *ut apud Caelium*) 29. 32. 34 (*ubi* deinde *cp*). 35. 37. 38. 39. 42. 44. 61 *etc.*

holera *g* (olera *cp*) 1. 33. olera *gcp* 21. — olerosis (cibis) *cp* 71.

hora: sub hora 19 = ad horam 20 *bis.* 42.

hortinus (= hortensis, domesticus *opp.* silvestris, agrestis): violae hortinae (ortinae *g*, ortice *cp*) 29. feniculi hortini (ortini *gp*, *om. c*) 29. pastinacae hortensis 44. 76. cucumeris hortini (= dome-
s tici *Alex.* 2 188) 45. rutae hortinae 49 ,(*ubi* ortice *cp*). 67. 71 (*bis*). 76 (silvestris 67). herbam papaveris hortini 62 (agrestis 62).

humor: *sic semper etiam g. attamen sine h apud hunc etiam scribendum esse videtur indicare corrupta lectio cp* 7 et tumorem (ꝛ tumorē *ex* &umorē) *pro vero* et umorem *iterumque* et hūor *cp pro vero* et tumor *c. 44. cf. ad Plin. med. p.* 17, 20 (et humores, *ubi* et tumores *d*). 102, 14 (utiliter humores *codd. pro* tumores). — *item* humectare, humectatio *semper.*

humorosas urinas 46 (*cf. Anthim. 62, Cael. etc.*).

hydrelaeon (idreleon *vel* ydreleon *c*, ydroleum *p*) *quid sit* 54. 65.

hydropismus 46.

i = *gr. v, ut vulgo ex rec. consuetudine, ita etiam in glossis his* (*vid. lex. gr.*) *g*: ambliopia, amicas, griposim, diaton carion, diacodion, diapitiron, diasimphitum, diaquilon, dispnia (*sed* dypsin *pro* dyspepsin *g*), ectilotico, empiemata (*sed* empyoticis), herisipelatodes (*vel* heresip.), euximon, cacoquimiam (*sed* cacocymis), catasinfisin, microsfixian, nauticon mielon, oxidorcion (*sed* oxyrodinon), pitiriasin, platicoriasis, tigmate *vel* ptigmate, stafile, simpepticon, sinecim, ipopia, hiposfaumata (*sed* ypotheton, ypocapniston, catayporrusin, *ut* yperoas, yperechriston), chyromilon, psillion. — *contra* (*praeter superius mem.*) myrmetias, sycosin, tymi, cygnos *etc.* — *sed gr. v* = *lat.* u *g*: cuminum 9, murra (*et* myrra) murta (*et* myrta), luci (= lycii) 48 *et* = *lat.* o: coma (cyma)

storax (*cf.* Storax *nom. propr. Plaut.*), lipotomian 21, isopo 14.

= *gr.* οι: inanti 42 (oenanthe *Plin. Aug.*, oenantes *cod. Cass.*, ynantes *Vrat. Apul.* 54), inomeli 49, finigmon 1, finicene 39. 40. 46 (dia finicon 48), chiradas 26, catereon (= catarian) 34 (diarria 47), dispnia 41 (*sed ib.* dispnoicis), ortopnia 41, squinuanti 1. 42 (*Schuch.* II, 284), quinotetarum 18 (isopo *pro* oesypo 14, ciliacos 48, psiadica 53, ipnopion 66, idema 75). *cf.* cynae ennyae *Gromat. et sim. Schuch. II, 283 sqq. 290 sqq.* (patetoe? 33).

= *gr.* η: tricocollima 29 (*sed* anacollema 13 *et bis* 29 *ubi semel* —ima *c*). sinecim 37 (*saepius ex rec. litt. i et e commutatione cp, ut* effimeras *vel* efemeras 60, litargici 63, lixi— *vel* lexiperiton 61, uriticus *p* 51, effilidas *p* 9 *et c* 73, sagapini 73). — *sed vulgo* η = *lat.* e, *ut* e *art.* (ἡ), colle(c)ticis, —cam, xeroptalmia, aplen *etc.*

= *gr.* ε: alopicia, erisipilas, asfodilus (44), apozima (57) *et semper gcp* epithima.

= *gr.* ει: chile, chiromilon, ileos, nileos, alimma, lichenas, dialiponta, lipotomian, aizon, ceratoide (*sed* herpen *g*, herpin *c* 25. *cf.* apud ucalin = ἀπὸ τοῦ καλεῖν *cod. Polem. Silv.*). enfraxis, chemosis, proptosis *acc. pl. gr.* 29, sitodis *et* laconodis 71 (*sed* octodes 73 *et simil.*), encatacalypsi 21 (*ut* embasi *Gromat. p.* 190, 10).

i *in abl. III decl. adiect. comp.* (—ori) *frequentius*: in inferiori parte 21. in anteriori et posteriori parte 42. defusa priori (aqua) 29. 34. in calidiori *item* in frigidiori 52. calidiori lavacro 57. sub frigidiori flegmate 58. acriori clystere 24 (*ubi* acriore *cp*). 36. 37. 42. 51. 55. 63. *contra* clystere acriore 22 (*ubi* acriori *cp*). 38. ampulla minore 29. in anteriore parte 38 (*ubi* —ri *p*).

in abl. partic. praes. (—enti) sufficienti modo 39. 42. 51. ex oleo sufficienti 51. cum sufficienti oleo 61. cum melle sufficienti 63. sufficienti cimino 75 (*contra* sufficiente modo 40. *cf.* 52 *ubi* —ti *p*. cum sufficiente melle 33 *ubi* —ti *cp*). cum competenti dolore *cp* 17 *et* adiecto passo competenti 45 *etc.* ex antecedenti (dolore, perfrictione *etc.*) 28. 29. 34. 41. 47. 51. 60. 64. 73. 74. 82. ex aqua irruenti 28 (irruente lapide *c* 46 ubi —ti *p*). in aetate ferventi 28. 61 *ubi* —te *c*) 73. ex saniola fluenti 28. in aetate vergenti 48. non presenti vero rosaceo 61. in presenti 67. calenti anagargarismate 83. *cf.* de repenti *g* 37 (*ubi* —te g^c *cum c*).

ibiscum: ivisci *g* (*c*, hibisci *p*) 9. *?* visci (*pro* evisci) *p* 81. *cf. ind. Plin. med. s.* eviscum *p. 121.*

identidem (= *item*) 34. 35.

ignoranter 68.

iliaca passio (*i. e.* ileatica = ileos) 51.

ilium (*Isid. XI, 1, 100*): a sinistro ilio 50. (ilia utraque 63). iliorum (*pro* ilium) *p* 46 (*cf. Cael. p. 235 etc.* iliis *Cels. p. 122, 35 Dar.*).

ille (*ad articuli significationem descendens*): et maxime illos lavacrorum amatores 57. et illae magis quae 18. maxime illis . . . qui 17. ut . . . dentes cavernentur, maxime illi maiores vel molares qui . . . 31. et illos maxime qui 60 *etc.*

imbrilis (aqua = *ὕδωρ ὄμβριον*): aqua imbrili (umbrili *p*) id est (*ex usu lat.*) caelesti colligitur *g*(*c*) 29 (*ubi in seqq. modo* imbrilis *ponitur modo* caelestis). *cf. Cael.*

in *vel additum vel omissum*: bis in die 2. ter in die 20. bis in die et semel in nocte 22. 24. 52. in una die XII 48. in mense 43. ipso in tempore 10. in scemate foliorum lauri . . . chirurgia uteris *cp* 17. — in ipso initio 21.

in cibo accipiat 68. quae in sorbitionibus (*i. e. sorbilia*) accipiuntur 61. in pulmento dabis 40 *et saepe* in cibo dare 46. 47. 61 *et* in potione dare 40. 42 *etc.* (= potui dare, *cf.* potione una potui dabis 68. potionē = potione dabis *cp* 67. 48. diurna potione vini dabis 76 etc.).

(in) collutione oris datum 32. (in) cacabo novo 33. (in) cyprino oleo molli pruna resolves 38. gallienus (in) libris peri craseon 39. solio descendere (*pro* in solio = in solium) 1. loco proprio revocari (*pro* in loco = in locum) 77. — exinde . . . dabis avellanae magnitudinem 45 (*δίδου καρύου ποντικοῦ τὸ μέγεθος etc. Gal.*) = in modum avellanae 44 etc.

includere (sacculo *vel* in sacculo), infundere aqua *vel* in aqua, inducere linteolo (33. 40. 66) *vel* in linteolo (aluta, carta, panno 31. 39. 43. 66. *cf.* in linteolo illinitum 72, immissis in ore pennis 42 *ubi* in os *c*, in ore inferre *g* 1 *ubi* ferre *cp*) *etc. passim*, *ubi recentiorum est* in *cum abl.* (*pro simpl. abl. vel dat.*).

in *cum abl.* (*pro accusativo motus in quo tamen notandum est librariis idem esse* -ū *et* -o) *sexcenties* (*cf. indd. ad Gargil., Plin. med. et Anthimum et metrica exempla Commodiani in indice ed. E. Ludwig I, 67. II, 38*):

in uno = *simul* (*ubi saepe errore rec.* in vino) tundes 1. 32 (*cf.* haec omnia tundes in se 20). contundes 31. 42. contusis 72. commisces 14. 21. 28. 34. 40. 61 (*ubi* in unum *gc* 1, *p* 51, *c* 52. 76). commixta 1. 9. 78. mixta 82. coques 34. 41 *etc. cf. Soran. p.* 226 *D. ἢ τοῖς τρισὶν ὑφ' ἓν ἑψημένοις. . .* coquunt (in unū *c*) 40. coquentur 42. decoques 6. 48. 76. tritis 46. 76. movebis 53. consolves 17. 28 (*ubi* in unū *c*). 29. 38 (in unū rediges *c* 45). *cf.* in unitatem tundendo cogi 76 *bis.*

in solio ut mergat 1. in ampulla minore adicies 29. in ipsa decoctione addes 34. in tribus partibus pollinis adduntur 40. in oculis inciderit 29. si in uno loco fuerit confixus dolor 21. in eodem loco cucurbitam figes 21. in quo linteolo sanguisugas proicies 21. membrum in quo talis influxerit sanguis 22. in humore purulento conversas 26 (*mox* in saniolam converti 26). aqua in ipsa caverna auditoria irruenti 28. in ipsis cavernis instillantur 28. in auribus accipere 28. fumum in ore excipiat 33. repones in vitreo vase (in vitreum vas *c*) 40. ovi album in oculis infusum 29 (suco in naribus infuso 32). in mortario refusa 76. mittis in fistula (— am *c*) 20. in girba (—am *c* 72) mittis 33. 76. mittes in cacabo fictili 35. mittes in gillone 42. in olla fictili crudos mittere 37. in ampulla(m *p*) mittes *c* 61 (in ipsam decoctionem mittes *cp* 43). in frigida aqua submissam 61. in ipsa decoctione miscebis 9 *vel* admiscebis 32. in lanis redactum (oleum) 43. 64. in ampulla(m *p*) rediges *c* 67. in ampulla minore adicies 29.

accusativos igitur in altera operis parte frequentiores subinde restituunt recentes (*p*, *rarius c*).

in *cum accus.*: decoques in aquae calices tres 9. in latus (super latus) iacere 66. in cubiculum apposita 64. in utrasque partes faucium se infuderit 37. infundes in aquam (*g*, aqua *cp*) 40. in uvas passas (uva passa *c*) includes 12. — quae est in similitudinem lactis 12 (*et sic semper* in similitudinem).

in- (*sec. g*): imbecillitatem 21 (inbecillitas 41). imponis 1. 21. 42 (—nas) 19 (inponis 20 īponis 21). imponderibus (*sic*) 29. impedire 20. 29. 33. impleri 1. impleat 35. impressae 12 (inpressae 27. inpinguaverit 29). immisso 19. immissis 42 (inmutabis 21. inminere 29 *cf. c* 70, īminentem 24. inmobiliter *c* 30).

illigatum 35. illinis 1. 4. 5. 6. 7. 11. 12. 24. g^{c} 35 *et* 36 *g*. illimentum 35. illitum 20. (inlinis 11. 21. 24. 29. 35. 36. inlinies 36. inlinimentum 37). irruenti 28 (46).

incandidat (nigros dentes dentifricium) 32.

incendiosus (doloris sensus) 28. (fervor) 52. febris incendiosa (= causos) 61.

incensoria (virtus) 13.

incessabilis (fluxus) 35.

incidere: novit enim crassitudinem flegmatis incidere 59. novit enim incidere omnem humorem 65 (*cf.* facit enim ad febrem calidam intercidendam 61).

incurabilis (passio) 29. 48 *etc.*

incursus (reumatis) 29.

indigent in cicatricem duci 45.

indigestio 47. 51. 54. 60. 66.

indignationes matricis 78.

inducere (*cf. sub* in): duos inductos facies 61. exinde in linteolo densum induces 66. et linteolo densum inductum

66. sucum . . . inductum appones 68. *cf. Cael. ox. 2, 216* cataplasmatum atque inductionum.

infantilis (*opp.* senilis) aetas 37.

infectio: ex infectione fellis pallor corporis 49.

influxio humoris 23.

informare trociscos 24. 39. 46 *etc.* (*ut simpl.* formare collyria 20 *etc.*).

infrigidare 30. 61. 66. — cum infrigidaverit 2. 18. 61. dimittes ut infrigidet 35. donec infrigidet (infrigdet *g*) 40.

infundere: sacculo calido aqua infuso 1. radices in oxymelle infusas 1. linteolis in mulsa calida infusis 18 (*cf.* lanas 62. 78. ptigmata 18. 61. 62). papirum in aceto salso infundes 20. panis posca infusus 18. 24 *etc.* *saepe* (*et absol.* panis infusus 22. radicibus pridie infusis 34. species pridie infusas 42).

infusio (ἔγχυμα) in nares 31. infusio salis candidi (= aqua salsa) 29. absinthii infusione potabis 44. infusiones ex feni graeci suco 29. — flegmatis infusio 34. ex infusione humoris 43.

inglutire (*ital.* inghiottire): ut ipsum humorem inglutiant 44.

inhibito vino 1.

iniectorius (trociscus) 51 (*p*, iniectatorius *c*, *sicut ib.* iniectionibus *p*, iniectationibus *c*).

initiare: dolor iuxta umbilicum initians 51.

inlinimentum (*c*, illimentum *gp*) 35. (*g*, illimentum *p*) 37. *item* inlinere *et* inlinire *passim* (*cf. sub* linere).

inmutatio: egestio sanguinolenta aut fellita et alia immutatio humoris 48. — frenesis immutatio mentis 62.

inordinatae (febres) 21.

impensas recentes 33.

inpinguare: (*intr.*) cum inpinguaverit 29.

in primis id est in praesenti 67 (*et sic saepe*).

insensibiliter 46.

insensibilitas 65. 71.

insessio (ἐγκάθισμα) 46.

insomnietas 71.

inspicientis (*codd.* inspicientibus) digitis 66. inspicientis palma pulsatus (venter) 76.

insufflare (medicamentum) naribus calamo 30. per calamum insufflabis 31. *cf. Veget. etc. Rönsch It. 208* (insufflatio *R. 81*).

insumere (= consumere) vires 47.

insumptio corporis 49.

insurrectio (in splene) 43. (ventris) 76.

interanea: ex respiratorio interaneorum (*c*, interiorum *p*) membro 39. ventris et stomachi ac pulmonis et omnium interaneorum reumatismum 48 (*cf. Diez Altrom. Gl. 24.* 100).

intercapedinata (*opp.* iugis) febricula 40. *cf. Cael.*

intibo (*gc*, intubo *p*) 22.

inula (enula *p*) campana 44 (enule *p*, uelle *c et iterum* inula *p*, enula *ips. corr. p*, ĩ ulle *c*).

inviscare: cum inviscaverit 18.

involuntarie (urina exclusa

46. involuntario lapsu urinam emittunt *ib.*
involutio: intestinorum verticula sive involutio (*p*, involutatio *c*) 51. lanarum mundarum ex oleo camaemelino involutionem adhibebis 65.
irisillirica *uno verbo g* (*ut* stafisagria), *gen.* irisilliricae *g* 35. 40 *bis*. 41. 42 (*ubi semel* yreos illirice *c* 40, *ut cp* 44, *cf.* yreos radicem *cp* 66), *acc.* irisiliricam *g* 34. 40 *ter.*
iugis febris (*σύνοχος*) 61. iugis, iugiter *saepe.*
iusum (*cp*, iosum *g*, *sed supra corrector* in alio iusum) 19. — sursum et deorsum *cp* 47. *cf. Rönsch It. 461. ind. ad Anthim. s.* deiusum.
laceraturae (*cf. sub ἀμυχαί*) 18: oportet . . . crura levioribus ac multis laceraturis scarifare 75.
lanuginositas 29.
lemniscus 18. 20 *etc.*
lenificare 29. 48. 73.
lenifica (virtus) 34.
lenis *et* **lĕvis** *saepe confunduntur*, *ut e. g.* leniter coques *cp pro* leviter *g* 34. leniter torrefactae *cp pro* leviter *g* 34. *cf.* 44 *et* leviter t. 66 *bis.* tanges leniter *cp* 56. leniter infrigidatis *cp* 66. leniter subassatas *cp* 48. — *item* lēvius confectum (*ubi* lenis *c*, lenibus *p pro gr. λειοῦν, λειοτριβεῖν Alex. p. 464 etc.*) 48.
lenticula (*wärmflasche*) aerea vel testea calidâ repleta 51. 66.
lenticulata (herba) 24. 52 (*= Gal. XIV, 386*) = *ὁ φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων Diosc. 4, 87.*
lentores (leniores *gcp*) anomali 21.
lepis aeraminis (*χαλκοῦ*) 11.
leptospathio (lecto spacio *codd.*) 32 *et* (*ubi* lecto *gc*, lepto spatio *cp*[c]) 36. *est λεπτοσπάθιον, ut ῥινοσπάθιον·*
licinium 32. 36.
limatura (corali) 32. (cornu cervini) 72 *etc.*
limositas 32. (limosa qualitas 46.)
linire et **linere** *confusa* (*sec. cod. g*): linis 20. 24. illinis 1. 4. 5. 7 *etc.* inlinies 36 (*ubi paulo ante* inlinis). oblinies 1 *bis.* 10 *bis.* 29. linire 7. *cf. Rönsch It. 285. ind. ad Plin. med. s.* inlinere (*p. 124 cf. 217*), *Vitruv. etc.* — aliquid sorbile quod humorem acrem et tenuem et asperum valeat obdulcare et crassificare et linire (*i. e.* lenire) 46.
logici (medici) 46 *in. cf. prf.*
lucescente die 73.
maciros (*= μάκερος*) corticis robusti quem profert India terra 42.
madidata (spongia) 67.
magdalia 66.
magis: et magis 46. 51. 52. 61. 63. 66 *etc.* (*ut saepe Alex. etc.*).
malaxare 66 (*cf. Alex. etc.*).
malfiunt 41.
malta(?): (molti *c*, multi *p*, malti *p*[c]) pollinem 44.
manifestatur (= ostenditur) esse 38. 39.
manualis (mola) 76.
mappa (= peritonaei membrana) 51. *cf. Cael.*
marrubium (*πράσσιον*) *g* (marubium *cp*) 21. 40. 41. 66 *bis.*

masticare 31. 44 *etc.* masticatio 28. masticatorius 31.
masuca (*μασουχᾶ Aet., Alex.*) confecti de vitibus nondum mustariis (murtaveris *p*, mutariis *p*ᶜ, *om. c*) 42.
maturus: mala cydonia . . . usque ad maturum (?) coques 48.
mederi *passive*: passiones vesicae difficili curatione medentur 46.
medietas (la moitié) capitis 1.
melanteria qua sutores utuntur 11.
melinum oleum 42. 47. cum vino melino i. granaticio 47.
melotis (melotida *fem. gcp*) 20. 30.
membrana de canna *quid sit* 14.
membranosus 22.
menstrualis (sanguis) 80.
meraca potio 29 *bis.*
mininga *nom. fem. cp* 71 (*ut* melotida *q. v.*, coloquintidae *gen.* 1. 49. 51. 53. 71 *etc.*, ypoquistidae 33. 34. 35. 48. 82 *etc. sed* ypoquistidis 33. 39, pomfoliga 29, lepidâ 20, ragadae *plur.* 74, emorroidae *gen.* 36, ebdomadis *abl.* 71, *item* reumam 29, apostema *nom. fem.* 21, epithimâ *abl.* 34. 42, simpasmâ 1, cataplasmâ 18. 42. 61 *etc.*
minuere (= minui): si dolor non minuerit *cp* 46 (minuitur *Petr.*).
mittere (*hinein-tun, mettre*) *saepissime.*
modicus *saepissime* (modicissimus 72 *bis.* 76), *velut* ex . . . modico rosaceo adiuncto et seminis lini modico 42. *cf.* 1: sin vero fuerit parva hoc est modica ulceratio. — *adv.* modicum punges (8), coques (29), haerentes (12), fervida (29), modicum retro (51) *etc. cf. Rönsch It. 334.*
mox: et in usum exinde potui dabis ciatum unum semis mox lotae 80. *cf. Oribas. VI, 42* utilis etiam est (lactis) si mane bibatur mox ut mulgitur.
mucil(l *p*)aginosus 48.
mucilentus (humor) 7. (sucus) 78.
mucrones suilli (suini *c*) pedis 46.
mulinus: ungulae mulinae (marinae *cp*) 77.
murra (10. 35. 42 *ut* „veteres“ *Prisc. 1, 49. Plin. Aug. etc.*) *vel* myrra (29 *bis*) *vel* mirra (29 *quater.* 33. 37. 40. 41. 42) *g*, mirra (*vel* mira *c*) *cp qui frequenter confundunt* mirte *et* mirre. — mirrae *gcp* 37 *ubi* „vel murrae“ *g*ᶜ!
murta (2. 10. 22. 33. 36) *vel* myrta (4. 9. 39) *vel* mirta (18) *g*, mirta *cp.* — *cf. Amman ad Cael. p. 271* „in hoc exemplari sic (murtae) perpetuo scribitur pro myrti“ (*μύρτος*, *μυρσίνη*, myrtus *fem. Plin. cf. ἡ μυρσίνη καὶ τὰ μύρτα Gal.* XII, 471 *sq.*). *cf. Schuchardt* II, 267. — oleum myrtinum (*μυρσίνινον*, *μύρσινον*) *g* 2.
murturias (?) lactucarum (*p. 150,8*): lactucas cum muria (?) elixatas (lactucas mamas elixatas *c*, lactucarum murturirias — in alio murrurias — elixatas *p*) 61.
musculosus: musculosis lo… 18. 22. 27 (et membrano…

22. (musculosis membranis) 26 *etc.*

mustarius 42 (*v. s.* masucas).

myxa (mixa *cp*, *τὰ μύξα*) 61. 72 (*ubi* nixarum p^c, *cf.* noxarum *Cael. p.* 539. 541. *μισχιλίων pro μυξίων Alex. de lumbr. ap. Idel. p. 307*). *cf. Gargil. c.* 59 de mixis . . . *Orib. syn. 6, 43 μυξίου τὰ ὀστᾶ = lat.* (*VI, 124*) mixae ossa (mixo ossa *La*).

nam *parenthetice pro relativo* (*ut apud Cael. chr. 5, 95 etc. Oribas. lat.* VI, 347 *etc.*): simplici consectione divisuram dabis, nam Graeci aplen diaeresin vocant 18 *et sic* 21. 32. 34. 40. 41. *quod corrigere solet p et plerumque etiam c itaque rarius fere in altera parte libri et recentiore servatur, ut* 46 (*bis*) *et* 71 triticeis et holerosis nutries, nam (*c*, quod *p*) Graeci sitodis ce lacanodis dicunt. — *cf.* 33 (*simpl. parenth. omisso* nam) palmulis calcatis, patetoe a Graecis appellantur (pateton — appellatum *codd., nisi quod* appellatur *p*).

natio: plurima natione pullulantes (scrofae) 26.

nativitas (carbunculi) 22.

natura (= penis): natura suo officio privata 46. in capite naturae 46 *bis.* in caput naturae inicies 46.

necem praefocationis (ingerat) 37.

nefreticus, nefretica passio *g* 21 (*cp* 45. 75).

nervositas membranae capitis 1. omni nervositati contraria 1. maxime a capite vel a fundo cerebri unde omnis nervositas infunditur 8. patitur . . . omnis nervositas a cerebro descendens 71 (*cf. Cael. ox.* 3, 180 patitur enim tota nervositas. *chr.* 1, 45. 5, 22 *etc.* est natura caput . . . nervosum *chr.* 1, 33). — natura vesicae nervosa iudicatur 46. nervosis in locis 27 *etc.* — (nervi sensibiles 71.)

nigellus: olivae nigellae 1. myrtae nigellae 4. 9. 39. acacia nigella 29. vinum nigellum 4. 42. 46. nigellus sanguis (*opp.* flavus) 39 *etc.*

nigredo (dentium) 32.

nimietas 2. 21. 41. 47. 73. si nimietas fuerit doloris 51.

nimium (= valde) 2. 21. nimie aquatissimum 21. cantabrum non nimis calcatius 35.

nivatae potiones 37.

noceri: vesica . . . ab humore . . . nocetur 46. *cf.* 75.

novit (= *valet, quo et ipso passim utitur*): novit enim tale cataplasma imminentem putredinem prohibere 24. *cf.* 21. 26. 29. 59. 65.

nucleus (*simpl.* = nucleus pini *vel* n. pineus, *ut* 35. 76) 1. 45 (= nucl. pini *Alex.*). 46. 66. — *cf.* strobilus.

numero (nūo) *ante numeros vel numeralia addit g*(*c*), *semper om.* (*rec.*) *p*, *ut* per dies numero V *gc* 1 (*ubi* per dies V *p et sic semper*).

obdulcare (*Cael., Orib.* VI 539 *etc. cf. Rönsch It. 195 et* indulcare *R. 193*) 29. (humorem acrum obd.) 46. 57. (ad obdulcandam acredinem) 78.

obmittere (*p*[c], amittere *c*) animam 64.

obripilatio (*gc*, oripilatio *p*): dolores sentiunt aegrotantes cum obripilatione . . . *et mox* cum dolore et obripilatione 21 (*quod in eadem de internis collectionibus disputatione* cum rigore et torpore frigido *ait Cael. chr.* 5, 94. *cf.* 95 rigor corporis atque tremor). *cuius vocabuli non nisi medii aevi scriptorum exempla prostant apud Du Cange s.* obrepilatio *et s.* obripilatio, *confusi insuper cum* horripilatione (*Sap. Sirac.* 27, 14 loquela multum iurans horripilationem capiti statuet = λαλιὰ πολυόρκου ὀρθώσει τρίχας. *cf. Du C. s. v.*) *quae est* ὀρθοτριχία.

observare (= abstinere): observandum etiam et a comestione lactis 1. observandum ab omnibus frigidis 31. observandum autem a carnibus 71. — observare aegrotum a vino 21, a salsamentis 54.

obtrusio (ἔμφραξις *cf. Cael.*): purgamentorum (in auribus) obtrusione (*g*, obtrutione *p*, ostrusione *c*, obstrusione *Petronc.*) facta 28. ad obtrusiones *sc.* aurium (*p*, ostrusiones *c*) *ib.* 28. ad conclusionem sive obstrusionem (*cp*, obtusionem *p*[c]) epatis 44. vesica . . . obtrusa (obstrusa *cp*) 46. spongiâ . . . podicem obtrudes *cp* 51. cavernas lana obtrudes (obstrudes *c*, obstrues *p*) 72.

obtunsio visus *g* 29. 42 (obtusus visus 29, *ut* contusam *g 40, sed simpl.* tunsus *g 29. 42,* tusus *cp, nisi quod* tunsus *etiam cp 48. 55,* obtūsis *c* 63 ubi optusis *p*, pumicis tusi *gcp* 1).

obuncatio unguium 40.

occallatus 7 (*cf.* occallescere *Cels.*).

oenomeli: mulsam ex vino melle temperato quam appellant Graeci i(y *p*)nomel(l *c*)itos 49. quod appellatur a Graecis cionomelitos (*descr.*) 61. (*cf.* vinum mulsum 49. 71 *ubi et* aqua mulsa *etc.*).

oesypum: cum oesypo (*ubi male* isopo *cp pro* isipo) 14.

omfacium (*g*, —ceum *c*, —cū *p*) oleum (ὀμφάκινον *Gal. Orib.*) 1. ex oleo omfacio (*c*, omfacino *p*) 61. — omfacion (*gc*, omfatium *p*) in potione datum 42 (omfacium *cp* 47). — ὀμφάκινον *Gal.* (*eupor.*) *XIV, 315* (= *Orib. eup. 4, 1 p. 685*) = oleum gremiale *Th. Prisc.* II, 2, 1 *p. 44*[c]. *cf. ind. ad Anthim. 67. 68.*

operari (*wirken*) *saepe, ut* 40. mirifice operantur 44. magnifice operatur 48. mirabiliter operatur 76 *etc.*

operatio: (contingit) sine operatione effici (partes) 54.

oppressio subita 65. (oppressio stomachi 42.)

oppressus: cubiculum . . . oppressum (*opp.* aestuosum) 64.

oralis confectio 36.

orarium (*gesichtstuch*): orario velato capite dorsum ad solem ponat 1.

oryza: orizia (*pro* oridia) *gp* (*ubi* oriza *c*) 1. *cf.* oridie *cp* 48 (*et sim.* di = z certidiones *supra s.* cortizones 20, reuma-

putor oris 32.
putrificatorius (*gcp*) 13.
pyriama (empirisma *gcp*) 33.
qu = c (k) *ante* a, o, u: scamula 20 *et* descamatae 34. *rec.* calitate *c 29,* aquatia *c 29,* cassatas *c 32,* licamine *p* 51 — quactiliarius (*q. v.*), dequoques *rec. p* 6. — secuntur 21 (*et rec.* 44. 72, sequuntur 76).
pro c (k) *ante* i: quimolia 1 *etc.* (*item rec.* 16. 17. 24 *cum* cimolia 73. 74 *etc.*). squilla 41 (*ut rec.* 15. 43. 73 *et* squilliticus 43) *sed* scilla 10.
ante i = *gr. v*: coloquintidae 1, ypoquistidis 33, 35, 39. diaquilon 38 (*rec.* diachilon), cacoquimiam 42 (*sed* cacocymis 26). iusquiamus 32. 41. alquionium 11. gliquiritia 33. 34. (quiperi *p* 35. 49 *et cp* 42 *ubi* cyperi *g*).
ante i = *gr. οι*: quinotetarum *gc* 18, squinuanti squinantum 1. 42 (quiliaci *p ubi* ciliaci *c* 48, *ut* dequoques *p* 6). *cf.* quilen (= κοίλην) *Cael. Aur. p. 479.* magister conquiliarius C. I. L. III no. 2115.
nam ci— (ti, di, j *ante voc.*) = z (ζ): reumatidiato *gc* 40 (*ut* iudaeidiant *in acrostichis Commodiani instr.* I, 37), oridie *cp* 48, hipediocota 66, gliquiritia (—cia) 33. 34.
quactile (quatile *g*), **quactiliarius** — *vid. s.* coactile *etc.* (aqua et iliario *codd.* = a quactiliario 42).
quam diu: tam diu quam (*g*, quam diu g^c, donec *cp*) talem colorem habeat flegma 33. hoc tam diu facies quam diu (*gp*, donec *c*) 42. tam diu quam diu ad perfectum sanetur 68. — appones quam diu se scara levet 68. competenter ... inflabis vel quam diu sibi ... ventum sentiat 51.
quantitas: fabae aegyptiae magnitudo vel quantitas 41.
quartanarii (*qui sub quartana laborant*) 55.
quia (*quod*): ignorantes quia ... sordidat potius quam depurget 29 (*cf. Anecd. I, 83—86).* traditur enim quod ... attenuet et ... deducat 43. differt a diarria quoniam ... 47. differt podagricus ab artritico quia ... 52.
quisque (omnis quisque): sic enim omnia quaeque (quaequae? *cf. Neue* 2, 181. 179. quęque *g*, quecunque *cp*) humida desiccantur 33.
quod sufficiat *vel* quod suffecerit (= ὅσον ἐξαρκεῖ) *g* 29. 34. 40 (quod suffic̄ *g* 29 *bis,* sufficerit 36 *et ante corr.* 34 *et bis* 42, sufficit 32. 47), *ubi* quod sufficit (suffic̄) *semper fere cp.*
rapere folia 56. spiritum vaporis ad se rapere 34.
raptus membrorum (*in epilepsia*) 71. vehementi raptu interficiuntur (lyssodecti) 67. r. cucurbitae 71 *vid. s. v.*
raritas membrorum interiorum 46. — rarissimo cribro cernes 76.
rasuras (intestinorum = ξύσματα) emittunt 48. cum rasurarum egestione 72. intestinorum rasuram ex antecedenti malo effectam 73. — cucurbitae rasura 61.

raucedo aut asperitas arteriae 33. 34 (*cf. Isid.*).

recalefacis *gp* 42.

redarguentia (similem virtutem) 64.

redundantia (nigri fellis) 9.

referre: salutis periculum referunt (= significant *Petronc. p.* 199) 17.

reformare: febris . . . movetur . . . reformatur 55.

refrigeratoria (sanatio, *opp.* calefactoria) 52.

reiactatio (sanguinis) 39 *bis.* 40. (flegmatis) 40. 66 (*ubi* reiactatio *c*, reiectio *p*, reiectatio p^c). reiectatio *g* 42 (*ubi* reiactatio *cp*). — reiectantur (lumbrici) *c* (*ubi* reiact. *p*) 72.

relaxatorius 76.

renalis (passio = nefretica) 45 (*cf. Cael.*).

renes: renum (*in titulo medicamentorumque inscriptionibus*) *45.* renium (*in textu*) *c* *46* (*ubi* renum *p*).

repulsare: ad repulsandam sitim 61.

respiratorium (membrum = *ἀναπνευστικόν*) 39.

reum (*ῥᾶ, οἱ δὲ ῥῆον καλοῦσι Diosc., ubi Ῥωμαῖοι ῥαπόντικουμ add. recens. Vindob.*): reupontici *c*, reu pōtıc̄ *p* 44.

reuma: cum largo reumatis incursu 29. ad reumata repellenda 29. ad reuma tenue 29. reuma crassescit 48.

reumatismus 29. 41 *etc. saepe* (arteriae et toracis 33, stomachi 42, ventris et stomachi 47, ventris et stomachi ac pulmonis et omnium interaneorum 48, ventris et intestinorum 50). sub aquoso et frigido reumatismo (*ubi* reumate *Petr.*) 53.

reumatizare: reumatizantibus gingivis 31. reumatizato pulmone 40. qui ex ventris passione . . . reumatizant 48.

riposus (*ὀχθώδης*): extantiae riposae (i. e. riposis verticibus prominentes) 73.

robustitas 35.

roscidus sudor 56 (*cf. Cael.*).

roseum oleum (*pro* rosaceo) *apud recentes ex brevi codicum scriptura* ro. (*sic*) *natum fere videtur.*

rosmarini (*gen.*) 4 *etc.* (roris marini *Garg. 45 etc.*).

rus (*ῥοῦς*): coriariorum rus (*sic cp, gen.*) herbae viridis suco 73. — ros syriacum *acc. gcp* 39 (*pro* run syriacum, *cf. Plin.* 29, 50 *acc.* rhum). rossiriaci *cp* 42. 48 (*ut med. Plin. 2, 4.* roris siriaci *Gargil. 41*, *Alex. etc.*). *cf. Simon s.* ros siriacus *et s.* ruseritras et . . . rus eritru (rhus quae erythros *Plin. etc. Fraas fl. cl.* 84) . . . reperitur apud Paulum in multis locis. et est ros siriacus i. sumach. — rorem qua gotti utuntur *Alex. f.* 107^b.

rotula (*τροχίσκος*) 32 (*cf. Isid. 4, 9, 10*).

rustica potio (ad morsum canis rabidi) 67.

sabanum: calido sabano deterges 59. 66. 76 (*cf. Alex. f.* 14^b. 36^b *etc. Rönsch It. 250*).

sabina (herba): savina *gcp* 42 *etc.*

sacculus (*gp*, saculus *c*, ‘

etiam g 1): sacculo torrido sale repleto (28), sacculis salis torrefacti (31), sacculo calido (38) vaporare. *cf.* 41. 43. 44. 51. 66. 76. sacello calido *cp* 53. saccellorum vaporationes 21. (*cf.* saccellare locum dolentem *i. e.* saccellum apponere *Escolap. etc.*).

saeta (*Plin. Aug.* 11, 208. 226. 264, *Sulpic. Veron. etc.*): sęta *g* (seta *cp*) 20.

salitus (sallitus *gcp*) 11. acetum salitum (*vel* salsum *20*) (= ὀξάλμη, *ut* ἅλμη aqua salsa *vel* salimuria *v. Anthim.*) 28.

samsucum (σάμψυχον): *sic semper g* (*cp*), *ut Plin. Aug. 15, 29* (samsucum, *at* sampucho *sic 15, 30*) *et Cael.* (*Amman ad p. 285*) 1. 42. 53. epithima diasamsucu 42. 43. 44 *etc.*

sanguinare: fricabis (asperitates) donec sanguinentur 29.

sanguinosas (gingivas) *p* 32 (*ubi* sanguinolentas *c*).

sanguisugae (sanguissuge *p*) *quomodo apponantur docet* 21.

saniare: antequam saniet apostema 21. sinendum ut sibi saniando scarae cadant 36.

saniola: cum coeperit durities in saniolam (*gc,* saniem *p*) converti 18 (*ubi mox* ... magis ad nutriendam saniem declinare). cum saniolam effuderis *ib.* saniolam (*gc,* saniem *p*) 19. *item* 21. 28. saniolam *omnes* 21. 26. 28 *bis.*

saniosa urina 21. saniosus minctus 46.

saponis confectio (*in qua saponis gallici cf. Aet. p. 821 Lugd.*) 16.

saxietas (σκίρρωσις): ad duritiam splenis vel saxietatem (*sic p,* sacietatem *c*) 43. saxietate (*p*, sanxietate *c*) 76. saxietas (*c*, anxietas *p*) *ib.* — saxitas *Cael. cf.* largietas, proximietas, tardietas, damnietas *Schuchardt Vokal. II, 332.*

scalpello (medicinali) 67. *cf.* 20 *etc.*

scamula — *vid.* squamula.

scarifare, scarifatio (*ubi rec. cp, quod medii aevi est et corruptum, praebent* scarificare, scarificatio) *saepe.* — scarificatio *interdum etiam g, ut 34* (*sicut* scarifare *bis p 75.* pro scarifare *sic cp* 75 = pro scarifatione. scarifactio *p 54*). — *de re cf. Cael. ox. 1, 76 sqq.*

scema (*sic semper et g*) *saepe, ut* rotundo scemate 5. 11. scemate foliorum lauri aut myrtae 17. scema iacendi 18 *etc.*

scematizato ore (iacent) 72.

scilla (σκίλλα): scilla (cilla *g*) *gc* (*ut Orib. VI, 505 Aa,* scylla *La*), *ubi* squilla *p* 10. *sed* squillae *g* 21. 41 (*ut semper cp* 15. 41. 43. 73). — cum aceto squilitico *cp* 43 (*cf.* σκιλλιτικός).

sciston: lac asininum aut caprinum sciston 48 (*cf. Anthimi ep.* 75 *cum ind. s.* petrae).

scrofae 26.

sefra (9) — *vid.* chamaeleon.

semicupium (*ital.* semicupio = ἐγκάθισμα): etiam ex calida et oleo semicupio depositis

embasin adhibebis 51. et in calida semicupio depositum usque ad guttur embasi adhibita fomentabis 61. — semicupa *Ammian.*, *σκάφη Alex. 12, 3 p. 696 Bas. ubi et σκαφολουτρεῖν ὅ ἐστι παρὰ Ῥωμαίοις τίνα ἐμβαλεῖν* (*lat.* 3, 20 *f. 194*[b] scapha quam Romani tinam vocant. *cf. de tina Diez Altr. Gl. 112*).

sempervirens (herba = *ἀείζωον*) 56.

sensibilis: est enim stomachus multis nervis sensibilibus perplexus 71.

sentix: senticem viridem 39. *cf. Apul. herb.* 87 batos... Itali senticem alii rubum. *Sim. Jan. s.* sentix est rubus.. s. batos. [*ad* ypoquistidę suci *suprascripsit g*[c] 36 id est rosę hoc est sentica (*cf. Sim. s.* ypoquistidos *et s.* barba hyrcina)].

serpillum — *v.* herpyllum.

serpusculi (*ἕρπητες*) 24. 25. — *cf. s. ἕρπειν.*

sexus: per totam spinam usque ad sexum perungues 72. *cf. Plin.*

sibi: in vicina parte sibi 22. vicina sibi loca 24 (*ut* suus sibi). ut sibi saniando scarae cadant 35.

sibilatus (*Cael.*) 33.

sic: et sic *saepe.*

siccare: cum diligenter siccaveris (siccaverit *intr. gcp*) 20.

siligo: in similitudinem grandiarum minutiarum (*sic g*, grandium minutarum *p*, granorum minutorum *c*) siliginis [quod gremiatum dicimus *add. p*] 36.

siliqua graeca (*pomorum genus sec. Plin*): siliquae *g* (silice *p, ubi supra g*[c] id est prunę silvestres) 2. siliquas graecas dulciores 33. *cf.* 48. 82 (*κεράτια ἑλληνικά Alex. vel ξυλοκέρατα p. 467 Bas.*, *ut etiam nunc vocantur Fraas flor. class. p. 65*).

simila: tritici farinam crassam id est semilam (*c*, semela *p*) quam mola ceciderit 66.

simulare: cum rubore igni acro (*g*, ignis aquā *c*, igne sacrum *p*) simulante (*sic*) 37.

sin vero *saepe retinet g*, *ubi* si vero *rec. p* (*interdum etiam c*), *velut* si *cp* 22. 24. si *p* (*ubi* sin *etiam c*) 29 *bis.* 34 *ter.* 36. 37. 39. 42 *ter.* (45. 46. 51. 75). — si⟨n⟩ vero (*ubi* n *in ras.*) *p 53.* sin vero (n *del. corr.*) *p* 61. sin vero *cp* 71 (*ubi paulo ante* si vero). sin vero *cp*[c] (*ubi ante corr.* si *p*) 72.

sinapis, sinapi: *gen.* (= *Ed. Diocl.*) sinapis *g* 5, *acc.* sinapem *g* (*male pro gen.* —pis) 21, *abl.* cum sinape *g 5.* — sinapi *semper c* (*nom.* 63, *gen.* 1. 5. 21, *acc.* 32. 53, *abl.* 5. 55). — *modo cum g modo cum c facit p*: *gen.* sinapis 1. 5. 21. *abl.* sinape 5, *sed acc.* (*nom.*) sinape (*pro* —pi) 53. 63 *et* sinapī (*pro* —pi) 32. *abl.* sinapi 55.

sinapismus *docetur* 1.

singillatim *g* (2. 34), *rec.* singulatim *cp* (1. 2. 34. 44. 48 *nisi quod* singilatim *et c* 34).

siquidem (= cum) *plerumque cum coniunctivo g* (*ubi ind. cp vel certe p*). *cf.* 10. 29

soli dabis (*opp.* repones) 61.
solatio (*ἡλίωσις*) 54.
sordicula (aurium) 28.
sordidare 40.
spanum (oleum = *ἔλαιον σπανόν Gal. passim*): oleo spano *gcp* (*ubi* ispano *p*[c]) 1. olei yspani *g* (spani *cp*) 4. olei spani *c* (ispani *p*) 17. olei spani *gcp* 42. oleo spano *cp* 51. 61. 72. olei spani *p* (*om. c*) 67. betonice spane *c* (*om. p*) 45. — *cf.* Spania *Schuchardt Vok. II, 367. Rönsch It. p. 469.*
sparto (spato *codd.*) ligare 51.
specularis (*sc.* lapis = *germ. g*[c] 39 *supra* spat) *ustus adhibetur in medicina* (*τὸ διαφανὲς κανθέν Gal.* XIII, 663): specularis assati 39. 73. assi 32.
sphaerula (sperula): se in sperulas plicando *g 28.* lanam sucidam in sperule (*c*, specule *p*) modum (*σύστρεμμα τοῦ ἐρίου Sor. p. 125 D.*) formatam 78. sperulas (*τὰ σφαιρία Diosc.*) cupressi 76.
spica indica (= *νάρδος ἰνδική, ναρδόσταχυς Gal.*) 29 *etc.*
splenetica passio, splenetici (splenicon) 43.
spondylus: circa spondili (*g*, *unde male* spondilii *c et* spondiliorum *p*) locum 34. 37. 41. *cf.* 62. 71 *bis.* — spondilion (*herba, σφονδύλιον Diosc.*) 62.
spumatio: epilepsia . . . casus cum spumatione 71.
spumosus: spumosi flegmatis 66. 71. sputa tenuia et spumosa 66.
squamilla, squamula: squamillas (*p*, squamas *c*) cantabro similes 6 (*cf.* squamularum cantabri similium *Cael. chr.* 5, 64). corticosas squamulas (*p*, scamulas *c*) 15. scamulam (*gp*, scāmillā *c*) 20. *cf.* amygdalae descamatae (*s. v.*). scabies scamea (*cp*) *et* scamosa (*cp*) 15.
squinuanti (*g*, squinanti *p*, —tis *c*, *cf. acc.* squinantum *g 42, ubi* —ti *c*, —tos *p*) = *σχοίνου ἄνθους* 1. *cf. Orib. VI, 508* scynanthus (*Aa,* scynuanthus *La*, scinanthus *Li*).
stagnatus cacabus 35. c. aeneus stagnatus 42. in vase aeneo stagnato 42.
staphisagria *v.* stafisagria, *gen.* stafisagriae *uno verbo g* 1 (*saepius*). 3 *etc.*
statuere (*vel* confirmare — dentes) 32. statuit vel solidat *ib.*
stellionis (stelionis *pro more c, ut Plin. RV*, *at* stellio *Pl. Aug.*) oleum 68.
stibi: *gen.* stibeos *g* (*cp*) 29 *bis* (*acc. pro gen.* stibeum *g*, iscubii *c*, intube *p alio loco* 29). (*Aristoph. Byz. fr. 51 στίμμις, non στίμμι*) [*cf. Plin.* 29, 118 *nom.* stibis *sed* stibi = stimmi *id. 33, 101* = *Diosc. 5, 99.* stibio *abl.* (*alibi* stibi) *Plin. 12, 43*].
stillaticium (mel, *opp.* mel atticum) 29. (*cf.* resina stillaticia *Plin.* 16, 54. mellis sine fumo stillativi *Med. Plin. Ro. 1, 18 et iterum ib.* cum melle stillativo).
stratoria: stramina dura aut certe frigida stratoria substrata 63.
strictura *saepe:* stricturae

querelam relaxando mitigare 34.
strobilus: strobilos (pineos *gloss. p*) *40* (*ubi* exstrobilos *g*, scopillos *c*, stobilos *p*, —bilios *p*ᶜ). *item 41* (ubi strobillos *p*, —bilios *p*ᶜ, scobili *c*).
styrax (*masc. Plin., fem. Isid. ubi* „latine storax dicitur" 17, 8, 4 *cf. Plin. Aug.* styrax. *Orib. VI, 507* Styrax *in tit. et mox* Storax *in textu Aa, La*): optimus Isauricus (41. 51) *vel* calamites = *καλαμίτης* (42. 53). *cf. Gal. de antid.* XIV, 79 *στύρακα τὸν ἐν τοῖς καλάμοις φερόμενον ἐκ Παμφυλίας. in Cassii codd. modo* storax *legitur modo* stirax *modo masc. modo fem. cf. g 41* storacis isauricae (—ci *cp*), *sed g* 42 storacem calamiten optimum (*ubi* storaci calamite optime *c*). *item c* 51 stiracis optimi isaurici *et c 53* stratis calamitte optimi (*ubi* storace calamite optime *p*). storacem *malunt g et p*, stiracem *c* (storacis *g* 41, storacem *g* 42 *ter*, *sed* stiracis *g* 42. — stiracis, —cem *c* 42 *bis*. 48. 51. 53. 77. 81 *sed* storacem *c* 41, 42 *bis*. 77. 78. — storacem *semper p, nisi quod semel* stirace *p 81*). *fem. voluisse videtur g* (*cum Isid.*), *masc. cp* (*ut nunc ital.* storace *et hisp.* estoraque).
subacram (poscam) 67.
subalbidus 46. 52 *bis*. 66. 75.
subdeducendus erit (venter clistere) 71.
suberectio (praecordiorum) 77 (= *ὑποχονδρίων μετεωρισμός Sor.*).
subfugium (matricis ad superiores partes) 77 (= *ἀναδρομή Sor.*).
subinanire ventrem 35.
subter perungues (totum pectus) 41. et subter perungues 76.
subtorrefacti 49.
suffire (*ὑποθυμιᾶν*): suffis (*p*, fusis *sic c*) 77. suffita, —tum 81.
suffragari: si tamen virium qualitas fuerit suffragata 42.
suffumigatorius (*ὑποκαπνιστός*) trociscus 21. 33. 41. 77. subfumigando 78 (*cf.* subfugium *cp* 77).
sui: iuvenilis aetas sui fervorem erigens 40.
suinus: a carnibus suinis *c* 71. suini (*c*, suelli *sic p*) pedis mucrones 46.
sulphur *semper* (*non* sulfur) *g* (*et semper fere cp*).
summe facit 48 (= optime facit *ib.* 48. 76) = *summe* operatur 51. summe faciunt (= *ἄκρως ποιοῦσιν Gal.* XIII, 265) 72. hoc summe per urinas fel deducit 49. summe ducit cicatricem 74. (magnifice facit 42. mirabiliter operatur 76. similiter facit . . . similiter operatur 80).
summittere, summissus *semper g* 35. 42 *etc.*
summitates (*ἄκρα*) manuum ac pedum 30. 47. 48. 63. 71. digitorum 73. summitas gulae 37. uvae 35. summitates rubi (= cymae, turiones *q. v.*) 48. (rutae *p* 71).
super: super laneo stramine iacere facies 42. super dolens latus scema iacendi hs

66 (*cf.* cum supra ventrem iacuerint 21). super umbilicum imposita 72. super carbones (*sic*) (exusta) 48. (coques) 48. (combures) 67.

superaddes 76. superaffert 75. superasperges 15. 17. 40. 42 *bis*. 66. superbibendas 76. supercomedendum 48. et sic super dabis 67. superdistensa 76. superinduces 30. super fertur (ἄνω φέρεται) 71. superimpones 32. 33. 51. 61. 74. supermittes 61. superpositae 76. superproicies 30. supervertere (= apponere *p*) cucurbitam 21 (*cf. Rönsch It. 210—13*).

superadustio 29.

superinsurrectio (= extantia *Isid.*) 25.

superinunctorium (ὑπερέγχριστον *q. v.*) 29.

superpositio (= ἐπίθεσις *q. v.*): superpositionis tempore 51 (*ut Cael. etc.*).

supradictus *vel* **suprascriptus** (ss) *saepe*.

suspiriosi 41.

sympasma 6. 7. 8. 9 *etc.*

syringotomum: ex flebotomo vel syringotomo appellato 20 (*cf. Gal.* X, 415 τὰ καλούμενα συριγγοτόμα . . . τῶν μαχαιρίων).

tamarix: tamaricis (*c*, tamaraci *p*) seminis (= μυρίκης καρποῦ *Gal. XIII, 241*) 43.

tardus (= inveteratus, χρόνιος) dolor 1 (*tit.*).

tempora (*cp*, timpora *g*) 1. 23.

tepere (*opp.* fervere): ut oleum ferveat . . . et cum ex parte oleum tepuerit . . . iterum plus calidius oleum infundes 42.

tenebratio (*cf. Cael.*) 1. 71.

terebintina (resina, τερμινθίνη) *g* 21. 42 *etc.* (*etiam* terebentina *g* 18. 41), terebentina *c*, terbentina *semper p*.

terrosa qualitas 29. 34. *cf.* arenosa.

testeus: in vase testeo 42. lenticula testea 51. 66 *etc.*

tetricus (odor) 64.

th *gr.* = t *semper g, ut* anetum, cyatus, tymum, torax, tapsia, esteseos, psilotrum, piretrum *etc. praeter haec fere:* diathesis 23 (epithesin 51), epithima 34. 42, anthera 35 *sed* antera 36, absinthium 1 *ut rec. sed alibi semper* absentium *g. male* diaitheon, diacalcitheos *g* 39. *cf.* cymethla *g* 10. — *add. rec.* epithimum 9, nothus 58, cathemerinon 59, orthopnoicis 43 (*sed* ortopnia *g* 41), *ut solent fere recentiores aspiratam docte restituere.*

tibia iniectoria 48 (= auliscus *Cael. ox. 3, 29*).

tiltarium 17. tiltario locum calcabis 18.

tiltum: tilto locum calcabis 18. molli tilto (= μότῳ τίλτῳ *Gal.*) vel strictorio ligabis 19 (*ib. et* 22 moto tilto). tenui linteolo subiecta lana et molli ⟨tilto⟩ ligabis 29. ferramento licinio involuto et moto tilto (melitincto *c*, molli moto i. tincto *p*) 32. levi ac tenui et tilto (trito *cp*) operimento operies 56.

tineae: *sic semper gcp* (= ταινίαι) 2 *etc.*

tithymalus: titimalus *gc*, *rec.* titimallus *p* 12.

37. 55. 58. 61. 62. 66 *etc.* si venter non fuerit (fluerit p^c) 49.

ventositas (*ut Orib.* VI, 528) ventris (splenis *etc.* = inflatio) 1. 28. 42 *bis.* 43 *bis.* 51 *ter.* 55.

vernali (*c*, verno *p*) tempore 63. verno (= vere) autem et aestate 66. verno (*sc.* tempore) 71 (*cf. Rönsch It. 120. 105*).

vernicarium (nitrum = *νίτρον βερενίκιον Gal. XIII, 568 cf. VI, 430 νίτρον τοῦ βερενικαρίου καλουμένου*) 49. *cf.* bernicarion *Orib. VI, 239* = *βερενίκειον V, 431.*

vertebrum (*ἰσχίον*) 53. *cf. Cael. chr. 5, 1 sqq.*

verticula (*εἰλεός*): nimia intestinorum verticula sive involutione 56 *et ib. mox* supra memorata verticula sive involutio (*cf. 51 in.*). *item Cael. ox.* 3, 138. 142 intestinorum verticula (*ubi* 143 ventriculosi sive torminosi *male puto legitur pro* verticulosi).

vesica: *rec.* vessica (*ital.* vessica, vescica, *gall.* vessie) *g* 19. 21. 29 (vesica *g* 39, *ut semper cp*, *nisi quod* vescice *ter et semel* vessica *c 46*).

vesicaria herba (*φυσαλίς*) 45. 46 (= vesicago *Alex.*).

vespera: ad vesperam (*opp.* mane 39. 76. dabis ieiunis et ad vesperam 40 *ter.* 41. 66 (*cf.* 39).

veterescente autem passione 52. antequam passio veterescat 82.

veteri *abl.* 29 (*item cp* 32. 43. 53. 63. 71. 74. *cf. p* 76 *pro gen.* —ris).

vetustas: poterit omnis stercorum vetustas . . . excludi 51.

vilicio (= *ἄμμι*, ami *vel* ammi *Plin.*): ameos (*ita et* 48) id est seminis vilicionis 44. 48 (*cit. Sim. Jan. s.* Uilitionis semen).

violaceum (oleum, vinum) 72. *cf. Apic.*

virosus (virtuosus *cp*) vel mucilentus (humor) 7.

viscosus (humor) 2. (sucus) 35. (flegma) 34. 66.

visu carentia vel absconsa 21.

vitalia: usque ad vitalia 67 (vitalia viscera *Diez Altr. Gl. 24*).

vitellum (*ut Apic.*, *vulgo* vitellus): vitella duo 29. vitellum unum 29. 74. 78 *ter* (ovi assi vitellum = *ᾠοῦ ὀπτοῦ λέκυθον Gal.* XIII, 315). — *cf.* ovi crudi medullam croceam 78.

vitriarius: papyrum vitriariorum 20.

ysopum (*vel* isopum) *semper g.* confectio dia ysopu (—ū *pro gen. graeco* —u, *ut* semper, *g*) 1.

z = di *cf. s.* qu (= c, qui = ci). *Pomp. comm. artis Donati p. 108. Ermenricus Elwang. ep. ad Grimold. abb. ed. E. Duemmler Hal. 1873 p. 13.*

zaccarionem (çaccarıōē *p*, ʒaccarıōʒ *c*) herbam 68.

zernae *vulgo* (*Isid.* 4, 8, 6 *s.* „impetigo est sicca scabies . . . hanc vulgus sarnam appellat" = *hisp.* sarna, *unde* sarnoso) = impetigines 11.

zernosus: maculae zernosae 9 *bis* (*ubi altero loco* cer-

Index III nominum propriorum.

Signa pond. medicin.

lib̄ (libra) *g*, l' *cp*.
÷ *vel* unc̄ (uncia) *g*, ÷ *cp*.
ꝫ *vel* ⅃ *vel* dr̄, drḡ (dragma) *g* = ʒ *cp*.
∋ *vel* ſcr̄ (ſcl̄, scrp̄ 35, scrıpt *g* 42) *gc*, ℈ *p* (∋ *p*°).
obolus 29. 41. 51. obolis duobus i. scripulo uno 38.
sextarius *g* = SS *c* (76, SS *p* 80).

Specierum nomina quas a c c i p i t *vel* r e c i p i t *medicamentum in accusativo saepe iuxta posita ponderibus ex compendiis archetypi diverse lectis male habet cod. g. ego ubique cum casu genitivo coniunctionem restitui.*

Celsus, A. C.

A. CORNELII CELSI

DE MEDICINA

LIBRI OCTO.

AD FIDEM OPTIMORUM LIBRORUM

DENUO RECENSUIT

ADNOTATIONE CRITICA INDICIBUSQUE INSTRUXIT

C. DAREMBERG

BIBLIOTHECAE MAZARINEAE PROCURATOR

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCXCI.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

SALVATORI DE RENZI

NEAPOLITANO

ALBERTO DES ETANGS

PARISIENSI

VIRIS DOCTISSIMIS AMICISSIMIS

DE CELSO OPTIME MERITIS

D. D. D.

CAROLUS DAREMBERG.

PRAEFATIO.

Compluribus causis eo adductus sum ut peculiari studio in Celsi tractatum de medicina mentem adverterem. Primo quod doctissimus Des Étangs egregiam edidit horum librorum interpretationem vernaculam, adjunctis ipsius Celsi verbis, qualia apud Targam leguntur*). Deinde idem de medicina opus retractavi, ideo quod admodum eruditus de Renzi Neapolitanus publici juris fecit majorem hujus scriptoris editionem**). Quo saepius autem Celsum perlegebam, eo magis me detinuit cum dicendi nitor ac brevitas tum perspicacitas judicii sensusque verax et ad agendum accommodatus, quibus omnibus genuinam nobis repraesentat civis Romani imaginem. Nec facile dixerim magisne tamquam medicum an tamquam literarum studiosum me delectarit. Quodsi rem naturalem ac medicam spectes, permultis sane additamentis augeri possit opus Celsianum, vix tamen pauca quaedam reperias quae resecanda sint. Immo parum abest quin hodie pro compendio rei medicae adhiberi possit. Utique clarissimis linguae latinae monumentis accensendum est, sed eheu! vix alium novimus librum qui pejus a librariis habitus sit atque in quo plura emendanda restent. Ecce argumenta, L. B., cur virum probum et strenuum B. G. Teubnerum adii eumque permovi, ut Celso locum concederet in corpore scriptorum classicorum cum graecorum tum latinorum, quod

---

*) Paris. 1848. 8° majori; pertinet ad corpus scriptorum latinorum auctore viro ornatissimo Nisardo editum. Prostat etiam separatim apud Didotos.

**) Neapoli 1851, Vol. II. 8°. Continet editio illa praeter ipsius Celsi verba e Targae editione anni 1810 petita adnotationum ejusdem editoris bonam partem, Morgagnii epistolas, dissertationes Rhodii et Kühnii, lexicon Celsianum, interpretationem italicam, pharmacopoeam Celsianam, cet.

multis jam abhinc annis edere aggressus est. Cui viro, quum brevi postea diem supremum obierit, non possum quin hic, occasione data, pro egregia in me benivolentia publice gratum animum obtester: nec minores gratiae mihi agendae sunt hujus viri generis, qui jam, socero vita defuncto, opus quod ille inchoarat summo studio absolvere pergunt.

Vereor tamen ne hisce conatibus admirationis, qua jamdiu Celsum colui, majorem rationem habuerim quam virium mearum exiguitatis. Jam olim, quum de interpretatione Celsiana a doctissimo Des Étangs edita verba facerem, jure optimo summis laudibus extuli egregia in Celsum merita viri clarissimi Targae, qui, quamvis saepius morborum taedio vel rerum publicarum vicibus ab incepto distractus, nihilominus per totum fere vitae curriculum, quod ei satis longum obtigit, summam operam dedit ut e Celsi contextu expungeret menda innumera quibus conspurcatae erant omnes editiones antiquiores. Tunc temporis affirmare ausus sum, etiam post laborem a Targa exantlatum, immo post curas renovatas, quas idem vir in novissima sua editione*) Celsi anno 1810 4to Veronae edita publici juris fecit, multa adhuc emendanda superesse; posthac saepius denuo eundem Celsum retractavi, atque in ea re magis semper magisque mihi persuasi me non frustra olim haec affirmasse. Recte sane agnovit Targa quibusnam in rebus reprehendenda esset editio Lindenii, qui nimia temeritate, ne dicam audacissima protervitate, Celsi verba emendare conatus est; recte perspexit idem quanti aestimandi sint duo antiquissimi codices hunc scriptorem exhibentes, nimirum Med. I et Vat. VIII; nihilominus tamen Lindenium passim sequi maluit, ubi me judice hisce egregiis instrumentis fidem habere debebat. Quod vero semper in edendis priscis libris summum habui praeceptum, id nunc quoque

*) Exstat sane editio tertia curante Targa quae Paduae 1815 12° prodiit; de hac editione tamen, quae perraro obviam fit, tacent bibliographi, nec aliud quid continet nisi repetitum editionis Veronensis contextum, etiamsi typographus in monito praemisso lectores certiores faciat se in usum suum convertisse novissimas emendationes quas exemplari editionis anni 1810 subjecerat Targa qui nonagenario major mortuus est.

tenendum esse censui, praeceptum dico quod codices mss. presso pede sequi jubet; numquam a codicibus Med. I et Vat. VIII discessi nisi ubi insanabili laborabant ulcere; quantum potui, sedulo abstinui a conjecturis; ubivis suspectas habui emendationes Lindenii, quotiescumque saltem earum necessitatem non probabat vel rerum, vel verborum, vel syntaxeos ratio. Ceterum infra (in *Adnot. critica*) subjunxi indicem omnium locorum, quibus aliquid in contextu anno 1810 a Targa edito immutavi, additis argumentis quibus permotus ita agere decreverim. Praeterea duabus inprimis de rebus lectores monitos esse volo: primo praecipuè loco operam dedi ut aliquatenus saltem semper iisdem literis exararentur eadem vocabula, non solum quod ad voces attinet quarum recta scriptura e codicibus petenda erat (cf. *Adnot. criticam*), sed etiam ubi major fides habenda est praeceptis quae observari jubent viri linguae latinae peritissimi, de qua re nullam mentionem esse faciendam in *Adnot. crit.* censui. Verumtamen, etiamsi sedulo ad hanc rem animum attenderim, neque admodum prolixum sit Celsi volumen, denuo schedulas a prelo madidas relegens incidi in anomalias nonnullas (ex. gr. ubique legas *ceteri*, non *caeteri; circuitus*, non *circumitus; demptus*, non *demtus; promptus*, non *promtus; exemptus*, non *exemtus*, cet.; ceteroquin de anomaliis gravioribus videsis *Adnot. crit.*) huc pertinentes, quas, Deo adnuente, posterius tollere mihi licebit.

Arcto vinculo cum recta vocabulorum latinorum scriptura cohaeret quaestio quae spectat rationem repraesentandi graeca. Qua in re notandum est utrumque codicem antiquissimum exhibere voces graecas easdem modo graecis literis exaratas, modo latinis, si Targae fides habenda est: unde vix fieri potest ut regulam statuas ad quam omnes dirigantur. Voces graecas fere semper ubi graecis literis apud Targam, qui ipse Lindenium secutus est, exaratae erant, eodem modo in contextum meum transcripsi, vel Targa duce emendatas, vel a me ipso ad linguae graecae leges exactas. Attamen sunt quaedam vocabula graeca adeo frequenter in libris Celsianis obvia, eaque latinam scribendi rationem imitantia (cf. ex. gr. pp. 171, 27; 192, 21; 194, 28, 29; 195, 26; 199, 15; 209, 25; 211, 12, 18; 217, 14, 22, 23, 24, 25,

28; 221, 29; 229, 2; 231, 28; 234, 13, 36; 236, 23, 31; 246, 37; 251, 12; 258, 18. — vide praeterea *Indicem vocab. graecorum*), ut iis, exceptis nonnullis locis sat facile circumscribendis, servari possit habitus ille latinus; sunt vero alia quae literis graecis exarare jubet ipse orationis contextus.

Ceterum haec quaestio mihi in mentem revocat aliam magis generalem, qua inquirendum est quatenus Celsus sermonem suum latinum vocabulis graecis variarit. — Certo constat, uti recte doct. Des Étangs, consentientibus omnibus viris doctis, in *introductione* sua animadvertit, Celsi aetate parum abfuisse quin Romae universa medicina penderet a medicis graecis seu liberis, seu servis. Constat item, Celsum opere suo medicinam a peregrina servitute liberare Romanosque ipsa hac disciplina erudire voluisse; nostri enim tractatus omnino ita se habet, ut vix tamquam nudum bene dicendi exercitium vel otii eruditi fructus venditari possit. E libris graecis haud dubie haurire coactus est Celsus cum ipsam disciplinam medicam, tum permultas locutiones artem medendi spectantes, quibus nulla linguae latinae vocabula respondebant. Verum Latinos sibi quaerebat, non Graecos lectores, Quiritium sermonem graecae scientiae accommodare volebat; nec carebat oratio vernacula locutionibus verborumque circumscriptionibus sat multis artem salutarem spectantibus iisque jam olim usu receptis, quas scilicet vel plebeja quaedam medicina indigena vel adsiduum cum erudita Grajorum arte commercium invexerat. Nec dubium quin hasce dictiones locutionesve avide capessiverit Celsus, quotiescumque vel res ipsas vel sua de hisce rebus cogitata accurate repraesentarent. Haud mirandum igitur quod Celsus non infrequenter graece locutus est; cave credas tamen eum vel temere, vel saepius quam ipsa rerum ratio jubebat ad graecum sermonem confugisse. Neque arbitrari licet, si certe codicibus mss. fidem habeas, eum interdum genuinas dictiones graecas ignorasse; insuper mirandum est verba graeca desiderari quum potissimum exspectentur: v. gr. ubi de calvariae suturis agitur (VIII, 1), et eo loco ubi leguntur illa (p. 264, 16): *Id antiqui tunicam nominabant;* in mente enim Graecos, non Romanos certum est Celsum ha-

buisse, ideoque hic: *quam Graeci χιτῶνα vocant* aptissime inseruisset. Itaque quid unoquoque loco scripserit noster eruere constitui, atque hac ratione omnia quae aperte glossematum speciem referunt, e Celsi contextu, id quod jam ante me sat frequenter facere aggressus est Targa, expellere conatus sum. Proponam insuper locos nonnullos ubi verba graeca aliunde invecta esse vehementer suspicor, subjunctis argumentis cur ita sentiam.

Glossemata haec certo satis antiqua sunt, quum exhibeantur et a cod. Vat. qui saec. X scriptus est, et a Florentino qui XII, et a Parisino nº. 7028 qui XI. Ni fallor, saeculo VII, VIII, vel IX originem debent profectaque sunt ex illis Latinorum ludis literariis, quorum magistri eo usque saltem linguam graecam callebant, ut vel libros graecos qualicumque tandem modo latine interpretari, vel orationem vernaculam inspersis vocabulis alienigenis corrumpere valerent, adeo ut codicum margines ultimum essent eruditionis refugium, quae jam a plerisque inutilis habebatur, nec aliud quid nisi rerum obsoletarum studium prae se ferebat*).

Praeter haec glossemata graeca, quibus refertum est opus Celsianum, multo majorem etiam continet copiam glossematum latinorum, additamentorum denique interpretamentorumque cujuscumque generis. Istorum additamentorum nonnulla integra resecuit Targa**); maximam vero partem uncis inclusisse satis habuit. Sed hac in re nimia usus est cautela; immo ego ipse, licet multa quae supervacanea videbantur ultro deleverim, jam video me non omnia praestitisse quae praestari potuerint; diuturnus enim orationis Celsianae usus me nunc vetat quominus obelisco non adjecto in edi-

---

*) Quum permultos codices inde a saec. VII usque ad XII exaratos tractaverim, satis compertum habeo quanta ostentatione latinos libros transcribentes graece loqui tentent hujus aetatis librarii.

**) Ex. gr.: p. 33 l. 1: *quando sane ad sanitatem venit*, post *finitur;* — 72, 15: *et quae tertio libro*, cet., post *nuclei;* cf. *Adn. crit.*; — 147, 20: *quod χολικὸν nominatur*, post verbum *comparatum;* — 203, 23: *quod sit scrupulorum* III. S.)-(I, post vocem *laser;* — 309, 11 *super vesicae cervicem*, post verbum *incidit.*

tionem meam recipiam locos sat multos, de quorum genuina origine partim dubitabat Targa, partim nihil suspicionis habebat. *Adnotatio critica* resarciet quae nimia codicum reverentia permotus facere omisi. Non est, credo, cur nos retineat codicum auctoritas, immo ne consensus quidem; qui enim antiquas membranas tractare solitus est, ipsum orationis contextum quem exhibent ad artis criticae leges exigit, utpote quum contextus ipse adminicula suppeditet quibus decerni possit qui loci genuini sint, qui non sint. Hujus artis decreta in ejusmodi rebus haud dubie aliquatenus oppugnari possunt, nec semper ab iis aliena est propria cujusvis editoris sentiendi ratio: quamobrem modus adhibendus est huic artis criticae usui, rationesque ubivis reddendae, id quod numquam facere neglexi, cur ita nec aliter feceris.

Totidem fere exstant codices Celsum exhibentes quot hujus scriptoris editiones; longe tamen abest ut omnibus idem pretium eademve auctoritas sit tribuenda. Primo loco monendum est omnes hosce codices ab eodem prototypo profectos esse; nam omnes, verbi gratia, magnam referunt lacunam (pag. 154, 6 meae editionis) aliasque aliquanto minores (pag. 144, 35; 153, 26; 154, 6; 212, 17; 238, 3; 292, 25; 305, 26 et 362, 4) obvias. Omnes praeterea eadem habent glossemata cum graeca tum latina, ut supra jam notavi. Quod ad aetatem attinet, in duas classes distribuendi sunt, quarum altera constat Vat. VIII, Med. I*) et Paris.

*) „Cod. Mediceus primus Plut. 83, Florentiae in Bibliotheca Medicea asservatur. Idem ille est Mediceus codex quem Rhodius Cocchiusque laudarunt. Scriptus fuit saeculo XII ineunte. Bapt. Pallavicinus Regiensis Episcopus illum emendandum suscepit; in quo tantum sibi licere voluit, ut alium plane fecerit. Usus est autem vetustissimo et corruptissimo, ut ipse ait, exemplari; ex quo colligi potest, nonnulla ipsum ex conjectura immutasse. Ceterum id exemplar ei perquam simile videtur unde Medicei (II—VII) ceteri derivantur. — Octavus Vaticanus (Vat. VIII = N° 5951) scriptus fuit saeculo X, non tamen eadem manu. In hoc cod. ut in Med. I librorum in capita divisio nulla est; sunt tamen, ut in illo, plures tituli margini adscripti.“ Targa. — Desinit his verbis lib. VIII cap. 21 (p. 360, 27) *et in interiorem et in*, certiorem me fecit vir amicissimus abundans doctrina, nunc ıe degens, Du Rieu; non autem in his: *Genu vero et in*, ut

7028*) qui manifesto eidem familiae accensendus est cui duo priores. Vix est quod moneam, orationis Celsianae contextum constituendum esse tribus his codicibus, quippe qui reliquis longe plures continent egregias lectiones multoque paucioribus deturpati sunt mendis. Qui duos priores excussit, Targa, satis bene munere suo functus esse videtur; nihilominus tamen multum interest ut denuo inspiciantur, adhibita omni illa accuratione ac cautela quam hisce rebus impendere solent nostrae aetatis viri docti (de qua re praecipue videsis Rothium v. dd. in eximia praefatione ad Suetonium). Nec omni spe destitutus sum fore ut aliquando nanciscar novam horum codicum collationem omni qua hodie opus est cura peractam. Reliqui codices, non excepto Paris. 6864, ad saec. XV vel XVI**) referendi sunt, et qui hosce codices exararunt librarii

---

volebat Targa. Cum Mediceo I consentit. In Med. I post haec verba: *supra summum ventrem* (IV, 20; p. 146, 24) sequuntur illa: *subjicienda sunt* (IV, 27; p. 154, 6) quasi nihil desit. Suppleta est lacuna ea a Nicolao Nicolo. In codd. Med. I et Vat. VIII desunt haec verba: *ne succurrere quidem statim sibi possunt* (V, 27, 11; p. 204, 13) usque ad illa: *insanabiles reperiuntur* (V, 28, 12; p. 213, 21).

*) Hic codex numquam antea excussus erat, etiamsi doct. Des Étangs eum perlustravit; varietatem tamen lectionis notare neglexit. Dolendum est revera quod tantummodo lacinias vel selectos e Celso locos continet, etiamsi multo major sit harum laciniarum copia quam e notitia catalogi Biblioth. regiae colligere licet. Modus quo haec fragmenta se invicem excipiunt omni ordine caret, atque insuper nonnulla ab aliis capitulis avulsa sunt, aliis subjuncta. Quamvis easdem exhibeant lacunas ac codices integros Celsi libros continentes, nihilo minus magni faciendae sunt hae laciniae; summa cura in omnibus locis dubiis inde excerpsi varias lectiones. Cod. Bodleyanus 724 (Laud. E 55) saec. XIV scriptus est. Continet tantummodo partem operis Celsiani quae chirurgiam spectat, ac plerumque cum inferioris notae codd. consentit.

**) Immo nonnulli e libris typis expressis transcripti esse videntur. Inde a renovato saec. XV literarum studio multos lectores habuit Celsus; per integrum vero medium aevum fere abjectus jacuit. Affirmare quoque licet hunc scriptorem oblivioni deditum esse simulatque opus suum conscripsisset; adeo magna apud Romanos, regnantibus imperatoribus, pollebat auctoritate medicina graeca; ipsa etiam rerum ratione favente perstitit labente imperii Ro-

plerique inter calligraphos fortasse, minime vero inter eruditos numerari possunt. Et enim nullum ex iis emolumentum ad orationis contextum constituendum petere licet, quum solis literarum ductibus et paginarum proportionibus eleganter componendis operam dederint. Ceteroquin mendis scatent iisque longe praeferendae sunt editiones antiquae (inprimis ed. princeps Florentina anni 1478 et Aldina a. 1528), quantumvis impuri fuerint fontes e quibus profluxerunt fere omnes: nam duos codices magni faciendos, Vaticanum dico et Florentinum, nemo in usum suum convertit editor antiquus. Praeterea mihi praesto fuit, favente egregia doctissimi Gersdorf, qui Bibliothecae Paulinae apud Lipsienses praeest, benivolentia, ingêns omnis generis schedularum farrago diversarumque editionum Celsi exemplaria adnotationibus plena, quae omnia debentur eximiae doctiss. Kühnii diligentiae, qui novam editionem Celsiani operis moliebatur. Verum enim vero parum abest quin hisce collectaneis examinandis oleum et operam perdiderim.

Libri Hippocratei, quibus multa debuit Celsus, mihi saepius opem tulerunt ad emendandos locos a librariis male habitos. Quod ut agnoscas, inspice, sodes, *Adnotationem criticam*. Plurimi editores Celso subjungunt indicem locorum Hippocrateorum a nostro adlegatorum; nec aliter mihi agendum esse duxi. Unumquemque locum denuo cum Hippocrate sedulo comparavi qualis a Littré, viro summo, editus est*). Quos locos jam suppeditant editiones priores, iis complures nunc demum addidi (cf. *Indicem locorum Hippocratis et Celsi inter se comparatorum*).

Non fugit me universum in Celsum exantlatum laborem eo tantummodo me perduxisse ut, duce Targa, immo meliore jure quam ille, fateri cogar: „Quo magis Celsianae emen-

---

splendore eadem auctoritas. Nec mirandum igitur quod adeo pauci reperiuntur codices antiqui Celsi opus continentes.

*) Secutus sum librorum Hippocrateorum in paragraphos distributionem a doctissimo Littré propositam. Qua solet benivolentia mecum communicavit vir omni doctrina ornatissimus schedas quarum ad exemplar edetur IX Operum Hippocratis volumen, quod paucis mensibus in lucem prodibit; unde mihi licuit Lib. II *Prorrheticorum* quasi ex ipsa hac editione citare.

dationis opus ad finem perducere festinamus, eo plures majoresque difficultates offendimus quae nos longius quam sperabamus morantur" (Targa Morgagno; p. 489 in ed. Veron.).

Prae ceteris librum V, VI et VIII male habuerunt librarii; quibus interpolationibus autem pravisque lectionibus obsiti sunt duo priores, earum facile tibi rationem reddes considerata praescriptionum medicinalium multitudine quae in iis inveniuntur. At contra liber VIII idcirco potius depravatus est quod librarii eum transcripserunt, non intellectis rebus de quibus Celsus verba facit.

In votis est ut aliquando in lucem edam quae de vita scriptisque Celsi comperta habeo, subjectis operum deperditorum fragmentis, quae jam olim e libris cum manuscriptis tum typis expressis collegi. Verum quae his de rebus literis mandavi nondum eo perducta sunt ut jam prelo subdi possint. Quodsi post egregia doct. Targae in Celsum merita aliquot additamentis augere mihi licuit hujus viri labores, susque deque non habebunt, spero, meorum conatuum paucitatem quicumque lectores non ignorant quantum desudandum sit editori qui mendis expurgare interpretarique constituit opus scriptoris tam varia tamque difficilia pertractantis argumenta. Illam vero inprimis eorum quae praestiti mihi exopto mercedem, ut excellentissimi quique philologi majore studio quam ad hunc usque diem in Celsum mentem advertant, hodie scilicet nimis ab iis neglectum. Ego quidem labori non parcam quo novis emendationibus expolire possim Celsianae orationis contextum, spe ductus fore ut faventibus lectoribus, divenditis omnibus hujus editionis exemplaribus, alteram moliri velit honestissimus editor.

Scribebam Lutetiae Parisiorum, Kal. Januar., 1859.

Car. Daremberg.

SIGNA PONDERUM.

P: *pondo* si junctum est cum notis aliorum ponderum quae eandem semper quantitatem significant, nec ad alia referuntur.

P per se: 1 *libra.*

)-(: 1 *denarius.*

z, seu =, seu ⊤: 1 *sextans.*

zz, seu = =: 1 *triens,* seu 2 *sextantes.*

—: $^1/_2$ *sextantis* sive 1 *uncia.*

s: *semis.*

ADNOTATIO CRITICA*).

*P. 2, l. 32; item 5, 18: *ἐμπειρικούς*, Targa. — *empiricos* codd. Ea lectio servanda erat. Item 160, 5 fortasse *empiricos* legere debueram. Vox *empiricus* jam reperitur apud Ciceronem, *Acad.* II, 39. 7, 4 *neque [ad rem pertineat] quomodo*, Targa. — Voces *ad rem pertineat* (... *pertinere* Med. I, Vat. VIII) glossemate additae sunt; ideoque eas sustuli. Membrum *neque*, *etc.* pendet non a superiore infinitivo: *pertinere*, ut voluit Targa, sed a verbo *interest.* *10, 7 *quam μέθοδον Graeci vocant*, Targa. — Vox *Graeci* in Med. I et Vat. VIII desideratur et expungi debet; nam, ut Targa ipse animadvertit, medici qui aut ex Graecia erant, aut ex iis regionibus ubi graece loquebantur, vocem *μέθοδος* seu *methodus* in promptu habebant. — Item 2, 2 dele voces *[apud Graecos]*; adverbium *olim* non solum ad Graecos, verum etiam ad Romanos referendum est. *10, 21 *efficiant*, libri omnes; *efficiunt* lege, et cf. p. 63, 2. 16, 1 *genera [et sexus] et aetates*, Targa. — Duae hae voces *et sexus* additae sunt ab aliquo sciolo. Quae in hoc ceterisque hujus libri capit. praecipiuntur omnia ad mares et feminas aeque pertinent. In hoc enim libro, ut Targa ipse monet, non de aegrotis sed de imbecillis hominibus sermo est; atque ideo observationes quas varia eorum corpora desiderant, maribus et feminis communes sunt. 16, 7 *continenter*, Targa. — *incontinenter* Med. I, Vat. VIII; et recte quidem. Targae *continenter* ex aliis codd. revocare placuit; sed perperam. Vide de hoc loco dissertatiunculam quam Diario *J^al^ général de l'Instruction publique* (3. Martis 1847) inserui. *16, 21 *paululum*, Targa. — *paulum* revocari debet ex codd. Med. I, Vat. VIII. cf. l. 33; p. 241, 35 et alibi. 18, 18 *somnus nimium vel brevis vel longus*, *lectus per*

---

*) Asterisco * notavi locos ubi emendatio nova, vel certa, vel verisimilis in meum textum reponenda est.

aestatem terra, hieme durum cubile. — Verba illa inepta: *lectus ..... hieme* licet suspecta habuerit Targa, in textum tamen recepit; *lectus*, *terra* et *hieme* in codd. Vat. VIII et Med. I recenti manu addita sunt. In cod. 7028 (ubi hoc membrum bis reperitur, fo. 14 et 146) legitur ... *vel longus per aestatem. Durum cubile.* Unde apparet glossema *per aestatem* ad vocem *somnus* pertinere, idque comprobatur codd. Vat. VIII et Med. I. — Apud Hippocratem, unde hic locus manifeste desumptus est, solummodo legitur: *σκληροκοιτέειν*. Contextus denique demonstrat hic Celsum nullam distinctionem inter aestatem et hiemem in animo habuisse. 18, 21 *perfrigidi* codd. omnes quos Targa inspexit. Ego vero auctoritate permotus cod. Paris. 7028 ubi *praefrigidi* reperitur, et Celsi ipsius qui bis voce *praefrigidus* utitur (p. 72, 4; 136, 26), *praefrigidi* loco *perfrigidi* recepi. Hippocrates (*loco in textu laud.*) *μὴ σφόδρα ψυχρόν* exhibet. 22, 6 *ad cutem tonderi [utileque lunam vitare, maximeque ante ipsum lunae solisque occasum] sed numquam post cibum*, Targa. — Verba uncis seclusa deliramentis astrologiae referta, ab aliquo sciolo ad marginem inepte scripta, ineptius in textum a librariis recepta sunt; et quum membrum hoc insititium miro modo consecutionem verborum turbare videretur, manus sat antiqua in cod. Med. I verbum *progredi* addidit post *cibum!* 23, 26 *omnia denique deinde fugere quae tarde concoquuntur.* Ita legitur in omnibus libris et manu scriptis, et typis mandatis; *denique* pro *deinde* et *sumere* pro *fugere* Lindenius recte legit. Hoc membrum additum esse ab aliquo sciolo Targa affirmat; ego vero non ita censeo si cap. 28 libri II, p. 70, 24—25, specto, ubi fere eadem dicendi ratio occurrit. *24, 1—2 *uva ex olla vel ex defruto.* Ita codd. Med. I (qui prima scriptura *ollea*, secunda vero, sed antiqua, *olea*), Vat. VIII. „Ego censeo Celsum scripsisse *uva ex olla, vel olea ex defruto;* Celsus enim uvas ex olla et oleas ex pasto defrutove servatas inter res stomacho aptas (II, 24) adnumerat; uvas autem ex defruto neque ipse usquam memorat [quod non me movet si Columellam *l. in textu l.* specto]; et Plinius (XXIII, 1, 7) atque Dioscorides (V, 3) stomacho inutiles esse tradunt“ Targa. — Revera apud Dioscoridem legitur: *Aἱ δὲ ἐκ τοῦ ἑψήματος καὶ γλυκέος* (*ex defruto*) *κακοστομαχώτερα*, et apud Plinium: „Quae in vino aut in dulci (videl. *ex defruto*) conditae fuere

caput temptant." cf. Gal. *Alim. facult.* II, 9, t. VI, p. 577, ubi eadem iisdem fere verbis leguntur. Insuper ex varietate lectionis cod. Med. I colligi potest Celsum scripsisse, ut voluit Targa, et veram lectionem depravatam esse ex similitudine verborum *olla* et *olea*. 24, 8 *At si laxius intestinum dolere consuevit quod colum nominant*, Targa. — Verba *quod colum nominant* suspecta videntur Targae; idque recte. Celsus enim qui saepius (cf. praesertim IV, 1, ubi agitur de interioribus corporis partibus) hujus intestini meminit, *latius* aut *laxius*, aut *crassius*, aut *plenius*, denique *majus* (p. 57, 4 ubi: *quod Graeci κόλον nominant* delendum nunc censeo) id vocat; nusquam vero (si locum supra laudatum eumque valde suspectum excipias) voce *colon* vel *colum* utitur. Insuper hoc membrum *quod colum nominant* eo loco ubi positum est, consecutionem verborum turbat; idque propterea in meum textum non recepi. 25, 8—9 Verba: *quod in podagra chiragrave esse consuevit* suspecta sunt Targae, cui non possum assentire si cap. 7 lib. II, p. 39, 35 sqq. respicio — cf. II, 8 p. 45, 37—38; III, 27, 2, init.; IV, 31, init. 28, 17 *sed priores morbi quoque*, libri omnes. Targa recte censet vocem *priores* delendam esse. Emendatio manifesta est si vexatus hic locus conferatur cum Hippocratis textu quem Celsus fere ad verbum ex sermone graeco in latinum transtulit. Non agitur de morbis praegressis sed de iis qui oriuntur tempestatibus bene ordinatis. Praeterea notandum est codd. Med. I et Vat. VIII atque 7028 exhibere *prior*. *28, 29 *pustulae*. — *pusula* ubique Vat. VIII pro *pustula*, Med. I et 7028 fere semper, ceteri codd. et edd. modo *pustula*, modo *pusula* exhibent; in meo autem textu (ex. gr. p. 28, 29; 44, 11; 110, 15) ubicumque *pustula* legitur errorem typothetarum habeas. 28, 29 *abscessus corporis*, Targa. — Vocem *corporis* hic et saepius (cf. p. 98, 4: *imperari corpori potest;* 106, 23: *si imperata sunt corpori;* 252, 33: *quae manu corpori adhibetur)* inepte ad marginem scriptam sustuli, monente Targa. — Praeterea notandum est apud Hippocratem, quem hic excerpsit Celsus, φύματα, non ἀποστήματα, reperiri, unde suspicari possis voces *quae ἀποστήματα Graeci nominant*, ex glossemate profectas esse. Denique verba *quam μελαγχολίαν appellant* l. 30 hic prorsus inutilia mihi videntur licet ap Hippocratem legamus: τὰ μελαγχολικά. 29, 3 *tabes*, *qu*

Graeci φθίσιν nominant; haec interpretatio inutilis, vox enim *tabes* apud auctores latinos usitatissima; quin etiam falsa, nam apud Celsum ipsum (III, 22) tabes pro genere morbi habetur, cuius φθίσις species est. 29, 11 *exerceant*, libri omnes. *exercent* scripsi efflagitante sententia. 30, 6 et 98, 13 φρένησιν, Targa — φρενῖτιν ex Hippocrate ceterisque auctoribus graecis revocavi. *phrenesin* Latini vertunt (videsis ex. gr. Senec. *De ira* I, 13) unde colligere licet librarios, non Celsum, hanc vocem literis graecis scripsisse. 31, 33 *emacuit*, Targa. — *emacruit* ex plerisque codd. et edd. antiquis vulgavi, item p. 34, 13; 51, 4; 353, 3. 33, 2 *sternumentum*, Targa et ego. „Codd. Med. I, Vat. VIII hic et alibi habent *sternumentum*, alicubi *sternutamentum;* sed syllaba *ta* eadem manu, aut certe veteri atramento expuncta fuit“ Targa. Ideoque ubi in meo textu, sicut apud Targam ipsum, *sternutamentum* legitur (ex. gr. p. 39, 5; 46, 29 et 34; 47, 10; 126, 9 et 11; 180, 24; 337, 17; 343, 14), *sternumentum* reponendum est. — Modo *sternutamentum*, modo *sternumentum* exhibet cod. 7028. 34, 18 *Longas febres hunc fastidire*, Targa. — Vox *hunc*, me judice, redundat. Item p. 36, 26, ubi Targa legit *is deorsum*, vocem *is* sustuli. 34, 20 *febres eas*, Targa. — *eas febres* scripsi cum codd. Med. I, Vat. VIII, et cum Celso ipso qui sexcenties hac ratione dicendi utitur; ex. gr. p. 93, 20; 119, 14; 130, 8; 215, 31; 277, 36; 328, 6. 39, 27 *jocinoris* — modo *jecinoris*, modo *jocinoris* exhibent codd. et edd.; scripsi *jecinoris*. Charisio enim (I, p. 48, 20 ed. Keil) si fides habenda est, haec forma usitatissima videtur; quidam, ait, dicunt: *iocinus*, *iocinoris*. 40, 7 Vocem *capitis;* item 40, 19 voces *vel hirudo* quae in codd. et editt. desunt, revocavi ex Hippocrate *Prorrh.* II, 42 et 17. Haud dubie omissae fuerunt a librario qui archetypum codicem descripsit — cf. quae notata sunt ad p. 49, 38. 43, 31 *Infra transversum septum fit abscessus [quod διάφραγμα Graeci vocant]*, Targa. — „Plerique codd. pro διάφραγμα, στρέβλωσιν (!) exhibent. Ex ea lectionis varietate facile apparet membrum hoc *quod διάφραγμα Graeci vocant* esse addititium“ Targa, cui plane assentio. Insuper, saltem me judice, consecutioni verborum repugnet, si post verbum *abscessus* ponatur. Fortasse idem glossema in textum irrepsit prooemio libri I, p. 7, 33; Celsus enim IV, 21, p. 121, 7 sqq. et saepius alibi *septum transversum* memo-

rans nusquam voce διάφραγμα utitur. 49, 22 *tormina vetera esse coeperunt*, Targa. — Vocem *vetera* ex margine irrepsisse manifestum est; ubique enim vox *tormina* simpliciter a Celso usurpatur; insuper in vexato hoc loco *vetera* repugnat verbo *coeperunt*. 49, 38 *si et çibi cupiditas non est*, Targa, qui in notis: „Particula *et* videtur redundare." — Codd. Med. I, Vat. VIII ita habent: *si cibi et cupiditas non est*. Particula *et* non redundat, ut censet Targa; codd. antiqui vestigia genuinae lectionis retinuerunt. Vocem *ambulationis* revocavi ex Hipp. *Prorrh.* II, 23, unde hic locus desumptus est. Ibi enim legitur: ἐσθίειν τε ἀδύνατοι γίνονται οἱ ἄνθρωποι καὶ τῇσι περιόδοισι χρῆσθαι. Cf. quae notata sunt ad p. 40, 7. 55, 7 *adverso*, Targa. — *averso* reposui ex codd., quod sensui optime congruit; nec capio quomodo Targa dicere potuerit hanc lectionem esse mendosam. 56, 2—4 *In morbis longis ..... quamvis jam et iis spatium aliquod accessit, in acutis quoque quibusdam si et levari corpus debet*, Targa. — Hic locus miro modo a librariis depravatus est; quid enim sibi voluit Celsus dicendo: *in morbis longis ... quamvis jam et iis spatium aliquod accessit?* Emendatio manifesta omnes fugit editores, quod sciam: omnia bene habent si verba transponuntur; ideoque particula *et* minime redundat, ut Targa arbitratus est. 57, 26 *Vel malva decocta sit [si, reprimendi causa, ex verbenis]*, Targa. — „Hoc membrum *[si ... verbenis]* insititium esse puto, et quia mutatur constructio et quia agitur de alvo ducenda .... ita ut reprimentia locum hic habere non possint" Targa, cui plane assentio; itaque hoc membrum sustuli. Notandum est praeterea cum Morgagnio in cod. Foroliv. supra vocem *leni* (l. 25) scriptum esse *leniendi causa*. 59, 34 *si minus*, Targa, cum codd. Med. I et Vat. VIII, — *minus* ceteri codd. et edd.; *sin minus* legi cum Lind. cf. ex. gr. p. 207, 22; 226, 17. 60, 8 *potest ducenties [esse faciendum]*, Targa. — Ex contextu manifestum membrum *esse faciendum* ineptum esse glossema. 61, 7 *vel in alto [mari, navi]*, Targa. — Quis non videt voces *mari navi* ineptam esse adnotationem margini adscriptam? Nec volui sane *mari* cum Krausio retinere; Celsus enim (cap. 18) more Latinorum *alto* pro nomine utitur. 62, 2 *sint*, Targa. — s̄ Vat. VIII, *sunt* Med. I, eaque vera est lectio, cf. quae supra posui ad p. 10, 21. 62, 13 et alibi *murtetum* non *myrtetum* cum libris optimis dedi. Item *myrrha*, non *mirr*

ut saepius Targa. *62, 32 *si eae sunt lentae levesque jamdiu male habent*, Targa. — *lenes* Med. I, Vat. VIII; *lienes* ceteri. Lubenter hic sequeremur lectionem codd. deteriorum, nisi male quadrare videretur cum iis quae leguntur l. 33 sqq. et IV, 16, init. Verisimilius igitur habemus *lentae* esse glossema vocis *lenes*, legendumque esse *si eae sunt lenes et jamdiu male habent.* 65, 5—6 *vel quae radicula [specialiter] appellatur*, Targa. — Vox *specialiter* Celso inusitata, ex margine in textum migravit. Vocem *radicula* κατ' ἐξοχήν saepius usurpat Celsus, ex. gr.: p. 19, 23; 67, 30; 73, 13. Praeterea notandum est in cod. 7028 hoc glossema sic exhiberi: *pastinaca vel specialiter radicula.* 65, 13 *grandiores [aves]*, Targa. — Vocem *aves* glossema esse quis dubitet? 65, 20 *gravissimi sunt ex quibus*, Targa. — Vocem *ii* quae ab omnibus codd. abest inserui, monente ipso Targa; scripserunt enim oscitanter librarii *deinde ii* (l. 21) in codd. Vat. VIII et Med. I, et 7028 (*hi*); ibique redundat. 65, 27; 70, 22; 71, 13; 249, 20: primo loco *lactens* Targa, alii *lactans*, praeter cod. 7028 in quo legitur *lactens;* secundo vero et tertio loco *lactantia* Targa; *lactentia* Med. I et Vat. VIII secundo loco, *lactantia* vero tertio; quarto *lactens* Targa, *lactans* Med. I, Vat. VIII, 7028. Si revera *lactens* significat qui lac sugit, *lactans* autem qui lac continet aut praebet, Targa recte lectionem codd. emendavit, et in meum textum p. 249, 20 *lactens* reponi debet. Non negandum tamen apud optimos auctores, saltem quales hodie typis exarati sunt, utroque sensu modo legi *lactans*, modo *lactens.* Verum, ni fallor, nondum tam accurate excussi sunt codd. msti, ut certum de his rebus judicium ferri queat. Arbitror itaque majorem fidem esse habendam antiquis grammaticis; sic in vetustissimo glossario S. Germ. Paris. legitur *lactans* id est *qui lac praebet*, *lactens cui lac praebetur*, cf. Fl. Caprum *De orthogr.* p. 2242. 67, 4—5 *quas* εὐχύλους *vel* κακοχύλους *Graeci vocant*, Targa cum plerisque codd. et edd. — Εὐχύμους et κακοχύμους reposui auctoritate Galeni. Vid. Orib. T. I, p. 567 adn. paginae 32, 2. Ceteroquin hoc membrum, Targa ipso judice, pro glossemate potest haberi. 67, 20—21 *malva cucumis cucurbita.* — Vox *cucumis* ut Targa ipse animadvertit delenda est. Celsus enim *cucumerem* inter cibos mali succi recenset (p. 68, 2) idque recte, ut apparet ex Orib. III, 16; T. I, p. 220, 3. Verisimile est

cucumis glossema ineptum esse vocis insequentis *cucurbita*. Eaque conjectura firmatur cod. 7028 ubi non *cucumis* sed *cucumeris* prima manu scriptum, secunda deletum est. 69, 10 et 15—16 *vel punicum; Absinthium, murices purpurae cochleae ...... pectines, murices, turtures, nuclei pinei*, Med. I, Vat. VIII, 7028 qui *pinei* omittit. Lectionem Targae nec non ceter. edd. recepi. Opinor autem in optimorum nostrorum codd. prototypo inter *punicum* et *uvae* (l. 10) nihil intersertum fuisse, post *pectines* vero hunc codicem exhibuisse *murices turtures, nuclei*. Ad hanc lectionem vitiosam emendandam margini adscripsit nescio quis, *murices, purpurae cochleae*. Qui vero primus hunc codicem exscripsit lectionem vitiosam loco suo reliquit, emendatam vero alieno loco in textum transtulit. Vox *pinei* quae cod. 7028 deest profecta est a quodam sciolo non intelligenti vocem *nuclei* vel *noclei* nihil aliud esse nisi vocem *cocleae* corruptam, quippe quae idem fere sonet. 69, 15 *cibi, potionesque vel frigidae vel ferventes; absinthium*, Targa. — Vocem *cibi* valde mihi suspectam in *cybium* mutavi. Apud Xenocratem (cf. Orib. II, 58; t. I, p. 255, 7) legitur. *Κύβιον πηλαμὺς μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ Πόντου ἐπὶ Μαιῶτιν λίμνην ὑποστρέφουσα εὔστομος, εὔχυμος.* cf. Festus voce *Cybium*. Quid autem sibi voluit Celsus dicens: *cibi frigidi vel ferventes?* — Vocem *absinthium* (l. 16) expungere jubet Targa, cui non possum plane assentire. Quum optimi codd. eam post *punicum*, recentiores vero ad calcem capitis exhibeant, fieri potest ut in cod. archetypo margini adscriptum fuerit hujus herbae nomen, quod librarii deinde alii huc, alii illuc in textum transtulerunt. Notandum tamen Oribasii caput (III, 19), quo eodem modo res stomacho idoneas recenset, terminari verbis: *ὡς ἐν φαρμάκοις ἀψίνθιον.* 69, 22 *vel ex hordeo [oleum] radices*, Targa. — *Oleum* aut glossema est vocis *pinguia*, aut lectio depravata vocis *olerum;* deest saltem in cod. Vat. VIII; *oleo* autem scribitur in 7028. 70, 6 *conchiliis*, Targa. — *conchyliis* scripsi ut Graeci sermonis leges tenerem. *71, 27 *grus, omnes aves quae magis currunt*, Targa. — *grues*, Vat. VIII, 7028 (in eo legitur *grues, omnesque aves quae*, etc.); *graves* Med. I. Ea lectio, quae non est spernenda, Aristotelis auctoritate firmari videtur. Cf. Meyer *Arist. Thierkunde*, p. 295. Attamen grus a Celso (II, 18, p. 64, 21) recensetur inter grandes aves *quae sunt generis valentissimi i*

plurimum alimenti est. Denuo hunc locum perlustrans legendum esse censeo cum cod. 7028 *grues, omnesque aves* etc. 71, 30 *quam in [caseo] transmarino*, Targa cum plerisque codd. et edd. — *quam in eo transmarino* Med. I, Vat. VIII, 7028. *Caseo* glossema est; itemque *eo*, ut Targa ipse notat. 72, 15 *nuclei pinei et quae tertio libro ydropi enumerantur titulo XV* [in edd. cap. 21], Med. I, Vat. VIII, 7028. Verba *et quae* etc. nil nisi adnotatio margini adscripta, ut Targa ipse animadvertit. cf. quae notata sunt ad pag. 163, 18—19. 72, 26—27 *constant .... opitulantur*, Targa. — *constent .... opitulentur* scripsi cum codd. Med. I, Vat. VIII, 7028. 73, 7 *herba muralis, παρθένιον vel περδίκιον appellant*, Targa. — Lectionem quam recepi, etiamsi repugnante Morgagnio, firmare mihi videtur Plinius. Apud hunc enim auctorem legitur: „Parthenium alii leucanthes, alii amaracum vocant, Celsus apud nos *perdicium* et muralem" (XXI, 30, 104 ed. Sillig.). *73, 29 et 221, 2 *git*, Targa. — Scripsi modo *git* modo *gith;* sed perperam ut apparet ex Plinio (XIX, 7, 167) ubi vide Sillig. cf. etiam Charisium p. 131, 7 sqq. ed. Keil. In vetustissimo glossario S. Germ. n°. 12 *git* reperitur. 76, 32—33 *si paulo graviora [facile sit]*, Targa. — Verba *facile sit* glossema quod expunxi; membrum enim: *si paulo graviora* pendet a: *satis sit* (l. 31). 77, 28 *aut nihil remittunt [sed continent]*, Targa. — *Sed continent* alicujus scioli adnotatio marginalis est, Targa ipso judice. 80, 8 *neque imbecillitatem fame prodat*, Targa, qui vocem *imbecillitatem* deleri, et *perdat* pro *prodat* legi iubet. — Ego vero lectionem codd. retinui; neque verbum *prodat*, neque vox *imbecillitas* hic repetita sermoni Celsiano repugnare mihi videntur. 80, 26—28 *[adèo ut Hippocrates ..... sit solitus]* — Enarratio margini adscripta quae in textum migravit. In codd. vero et in edd. inserta fuit post verbum *darent* (l. 34), ubi satis male cum praegressis cohaeret; saltem post *nominabant*, Targa ipso docente, transferenda, vel potius, me judice, omnino expellenda est. 83, 13 *remissio est [aegro]*, Targa. — Vox *aegro* (*aegris* nonnullae edd.) glossema est. Codd. Med. I, Vat. VIII habent: *remissior est aeger.* Unde fluxerit varietas lectionis facile intelligi potest. 86, 29—30 *qua [male — mole* Lind.] *plerique aegros in ipsa febris impetu [potissimeque febris ardens est] male habent*, Targa. — Verba uncis inclusa

e margine in textum migrarunt. Vocis *male* iteratio hanc opinionem firmat. *89, 38 et 90, 1 *non defectio, non dejectio, non profluvium alvi fuit,* Med. I, Vat. VIII; *non dejectio non profluvium alvi fuit* ceteri codd., editionesque et Targa, qui verba *non profluvium* expellenda esse censet. In cod. archetypo scriptum erat ni fallor *defectio*, idque seu a primo, seu ab altero librario in vocem *dejectio* mutatum est. Postea haec vox *defectio* in textum juxta alteram *dejectio*, quae non erasa erat, recepta est. Insuper *profluvium alvi* adscriptum videtur ad interpretandam vocem *dejectio*. — Nonne *defectio* (videl. *animi*) hic aptior esset quam *dejectio?* 90, 9 *decessionesque [ut aliud morbi genus videri possit]*, Targa. — Verba *ut ..... possit*, glossema est suo loco motum; pertinent enim ad ea quae leguntur l. 10—11: *ut quod idem est non idem esse videatur*. 92, 3 *pitacia*, Targa. — *pittacia* edidi; graece enim πιττάκιον scribitur. *93, 13—14 *foetoremque quemdam oris quem ὄζην Graeci vocant*, omnes. „Verba haec ab aliquo sciolo addita videntur. Mulierculae aiunt ex pravo quodam odore quem aliquis ab ore efflat se noscere hominem febricitare" Targa idque recte. praeterea notandum est, si fides habenda *Thesauro linguae gr.*, hanc vocem ὄζην nusquam alibi reperiri; saltem scribendum erat ὄζαινα· ὄζαινα autem non oris sed nasi apud auctores Graecos foetorem designat, unde patet membrum: *quod genus Graeci ὄζαιναν appellant* tollendum etiam cap. 8 lib. VI, p. 244, 26; cf. VII, 11, p. 286, 19 ubi haec vox recte usurpatur. 93, 15 *quotidie [parum] cibum dandum*, Targa. — Vox *parum* inepte addita est; Celsus enim praecepit non qui modus cibi, sed quo die dandus; insuper nusquam dixit *cibum parvum* sed *exiguum:* ex. gr. II, 12, p. 57, 28. — cf. tamen quae notata sunt ad p. 140, 24. 95, 17 *ut hoc [ipso] ordine;* Targa. — Vox *ipso* tollenda est; ordo enim non antecedentia sed sequentia spectat. 95, 23 *postero die [qui vacat]*, Targa, Med. I, Vat. VIII. — Voces uncis inclusae certo spuriae sunt; quis enim non intelligit in tertiana, quae ex toto intermittit, alterum diem esse integrum? Ceteroquin cf. III, 3. Ceteri codd. verbis *qui vacat* substituerunt *quo cibo vacat*, ut probabilior inde sensus emergeret. 97, 1 *subsistendum*, Targa. — *sistendum* e codd. Med. I et Vat. VIII revocavi. 100, 26 Post verbum *inducunt* in omnibus et codd. et edd. legitur:

nomen (videl. *sycamini lacryma*) *apud medicos reperio; sed cum Graeci morum* συκάμινον *appellent*, *mori nulla lacryma est. Sic vero significatur lacryma arboris in Aegypto nascentis*, *quam ibi* μορόσυκον *appellant. Plurimi decoctis papaveris corticibus*, *ex ea aqua spongia os et caput fovent.* — Nullus quod sciam editor animadvertit haec verba nil nisi scholion esse, miro modo contextum depravans. cf. p. 236, 26—31. 102, 29 *quod genus insanientium specie simile*, *similique victus genere curandum est*, Constant. Lind. Targa, — .... *specie similique* .... libri antiqui omnes. Locus hic a librariis certo depravatus est; si codicum lectio servatur, sensus non constat. Si legitur *specie simili*, vox *species* pro medicamento a Celso usurparetur, sed uusquam alibi, quod sciam, hoc sensu occurrit; si autem *genus* .... *simile* legamus, minus elegans dicendi ratio videtur. Fortasse, ut Targa censet, vox *insanientium* vel tollenda (cf. III, 12, p. 113, 16 et IV, 12, p. 137, 1) vel mutanda in *insaniae*, ideoque legere maluerim: *quod genus insaniae simili victus genere curandum est*, voces *specie simile* seu *simili*, et particulam *que* pro glossematibus habens. 104, 24 *quodlibet aliud [haec enim cum comburentur odorem foedum movent]*, Targa. — Membrum uncis inclusum glossema videtur loco suo motum; pertinet enim ad verba *galbanum* ... *pilos* ... *cornu cervinum*. *105, 29 Verba ὕδρωπα *Graeci vocant*, si locum quem tenent spectas, glossema videntur. 107, 2 *sudationes sunt [quales super Baias in murtetis habemus]*, Targa. — Haec verba *quales* ..... *habemus*, ut docet Targa, ab aliquo enarratore ex cap. 17 libri II margini adscripta fuerunt, et inde in contextum irrepserunt. *118, 27 *lactucae marinae quae grandis juxta mare nascitur*. Non dubito quin verba: *quae* .... *nascitur* addititia sint; ideoque tollenda esse judico (cf. Plinius XXVI, 8, 39). Targa dubitat an Celsi haec verba sint necne. 112, 18 *praecipueque [vel ex prima — ex pruna* Med. I, Vat. VIII, 7028] *cerebellum*, Targa. — Verba *vel ex prima* seu *pruna* scholion sunt loco suo motum; pertinere enim videntur ad voces: *ex media*. Morgagnius putat sub mendo latere nomen cuiusdam animalis; idque sane suspicari possis. *112, 26—27 *quas* ὠμοπλάτας *Graeci vocant*. Dubito an haec verba quae prorsus hic inutilia videntur, sint Celsi necne. De graecismo autem *quas* cf. p. 288, 24 et quae notavi ad p. 171, 12. 113, 5 *et mellis pars*

altera [praecipua tamen ex his omnibus sunt victus, vehiculum et navis et sorbitio], Targa. — Omnia verba uncis inclusa inepta, ut Targa ipse docet, ineptius etiam e margine in textum migrarunt. Praeterea notandum est vocem *vehiculum* (de quo Celsus nullam fecerat mentionem) desiderari in codd. Med. I et Vat. VIII. Haud dubie hoc scholion, loco suo motum, pertinet ad verba: *adjicere debet exercitationes* etc. l. 7—8. 115, 32 *utique*, Targa cum Lind. — *Ubique* reposui ex codd. et edd., licet fere eodem textu saepius *utique* a Celso usurpetur, ex. gr. p. 104, 32; 113, 5; 144, 33; 197, 25; 230, 14; 273, 37; 319, 16; 341, 9. 116, 12—13 *imposita*, Targa. — *superimposita* ex codd. Med. I, Vat. VIII revocavi. *117, 6 Verba *ἀποπληξίαν hunc Graeci vocant*, certo e glossemate profecta sunt, Hippocrates enim unde locus iste descriptus est voce βλητός utitur. 119, 15 *digerunt ut dissipetur*, Targa. — *digerunt*, *dissipetur*, Med. I, Vat. VIII, *digerunt ut dissipentur*, alii. Ideoque *digerunt*, *dissipentur* (videl. *suppurationes*) scripsi; conjunctio *ut* a qua pendet verbum *dissipentur* e particula *ne* (l. 13) petenda. 119, 24 *abellanae*, Targa. — Cum codd. Med. I, Vat. VIII *avellanae* scripsi. *123, 11 *quam κεφαλαίαν Graeci vocant*, omnes. Haec verba ex glossemate addita videntur; Galenus enim ceterique auctores κεφαλαλγίαν, non κεφαλαίαν morbum hic a Celso indicatum nominant. 125, 6 *os cum motu quodam pervertitur [ideoque nihil aliud est quam distentio oris]*, Targa. — Membrum uncis inclusum nihil aliud est quam scholion margini adscriptum ad interpretandum: *os cum motu* cet. Insuper, ut Targa ipse animadvertit, *distorsio*, non autem *distentio oris* Celsus scripsisset. 125, 15 *calida [vel] marina*, libri omnes et manu scripti et typis exarati. Particulam *vel* expunxi, monente Targa. cf. III, 27, 1, p. 18, 9; IV, 2, p. 124, 11—12. 130, 7 *circa*, Targa. — *citra* scripsi cum codd. Med. I, Vat. VIII, 7028, et fere omnibus aliis; sensus idem manet si lectio antiqua servatur. *131, 24 *vulpinum .... pulmonem .... sed sine ferro coctum*, Targa cum omnibus libris et ego; — .... *tamen sine ferro coctum* 7028. Plinius (XXVIII, 197 ed. Sillig) scribit: „Jocur quoque volpinum aut pulmo in vino nigro .... laxat meatus spirandi". Cf. Sextus Placitus cap. 3 § 5. Quid autem Celsus sibi voluit dicens *sed sine ferro coctum?* ex Marcello Empirico intelligere licet. Apud hunc enim auctorem (cap. 17) legitur: „Profuit m

ad suspirium, vel dyspnoeam depellendam pulmo vulpis, vel jecur *in olla fictili* exustum, atque ad cinerem redactum.“ Itaque signum interrogandi post *ferro* positum dele. 137, 7 *Sumbruinarum*, Targa cum fere omnibus codd.; — *Simbruinarum* scripsi; cf. Tacit. *Annal.* XI, 13 et XIV, 22. 138, 6 *[Et] initium*, Targa. — Particula *et* redundare videtur, ut Targa notat. *138, 10; 139, 26; 140, 32 verba πλευριτικός — περιπνευμονικόν — ἡπατικόν mutanda sunt, ni fallor, in πλευρῖτις — περιπνευμονίαν — ἡπατῖτιν. *139, 4 *danda sint ex ratione [vel adjectae vel] levatae febris apparebit.... cum eo tamen*, Targa. — Vox *adjectae* hic monstrum est, ut jam monuit Lindenius qui *adauctae* legere jubet; sed nec *adjectae* nec *adauctae* retinere volui. Quum enim Celsus dicat, quibus temporibus cibi dandi sint, ex ratione levatae febris apparere, eosque in maxima remissione dandos esse jubeat, inepte interjiceret seu *vel adjectae* seu *vel adauctae.* Praeterea notandum est voces *vel adjectae vel* in cod. 7028 desiderari. in eo enim legitur: *danda sint usquedum levatae febris apparebit cum eo tamen ut*, omissis verbis *sic ut .... dentur;* quae ex glossemate explicandi causa addita videntur. *140, 24 *purum aerem*, Targa et ego. — Hoc autem loco denuo perlustrato vox *parvum*, quam exhibent codd. Med. I, Vat. VIII et 7028, nunc anteponenda mihi videtur. cf. tamen quae notata sunt ad p. 93, 15. *142, 16 scribendum est *intubique ex eodem*, *betae ex sinapi*, *asparagus*, *et;* cf. Plin. XIX, 133, ubi legitur: „... ut lenitas (betae) excitetur acrimonia sinapis.“ 142, 30 *Fit ex unguento et palmulis [quod μυροβάλανον Graeci vocant]*, Targa. — Quae verba uncis inclusa sunt vel reliquis glossematibus ineptiora, ut Targa ipse docuit. *143, 31—32 verba: *Ergo eo nomine morbum hunc χολέραν Graeci nominarunt*, sunt mihi valde suspecta. χολέρα enim non a χολή sed a χολάς provenit (cf. Alex. Trall. VII, 14 et Orib. T. II p. 836); temporibus tantummodo vel recentibus vel recentissimis voce χολέρα seu pro bile, seu pro bilis effusione usi sunt. 144, 7 *ob omni*, Targa, haud dubie typothetarum σφάλματι. Scripsi *ab omni* cum codd. et edd. *144, 34—35 *paulatim se cibo reficere somno quisquis facile acquiescit* (*acquiescere*, 7028) *itemque lassitudine et frigore*, omnes libri antiqui et Targa, qui notat aliqua deesse post verbum *acquiescit.* Nec sensus ex his verbis elici potest, nec ordo verborum constat.

In margine Constant. legitur ... *somnoque qui facilis acquiescit, vitataque lassitudine et frigore.* apud Lind. autem: *somnoque quisquis facile adquiescit; vitatque lassitudinem et frigora.* — Apud Philumenum (Aëtius IX, 12, p. 450, c. ed. Steph.) reperitur: *somnus procurandus et quies omni modo.* Nonne verba *somno .... acquiescit* glossema sunt pertinens ad: *dormire oportet* l. 33, et *itemque lassitudine et frigore* transferri debent post verbum *abstinere?* 145, 31 *vinum [vel aquam] bibere*, Targa. — Duae voces *vel aquam* tollendae sunt. Celsus enim jubet pluvialem aquam decoctam potui dari, altero vero die vinum.

147, 5 *et sive frigus subit*, Targa. — *et sive quum* (*cum* codd.) ex libris antiquis revocavi. *147, 28 Verba *δυσεντερία Graece vocatur*, ex glossemate profecta esse videntur; supra enim jam saepius (cf. ex. gr. p. 29, 29 et 35; 43, 1; 49, 22; 149, 3; 150, 22 et 35) vocem *tormina* adhibuit Celsus, nulla interpretatione addita. Nec minus Cato (*R. R.* 156, 5; 157, 9) eodem sensu hoc vocabulo usus est. Notandum praeterea nullam interpretationem adhibitam fuisse cap. 23 huius libri, ubi de levitate intestinorum agitur. 148, 12 *vel ex dura muria edisse [cibos potionesque eas quae astringunt alvum]*, Targa. — Membrum uncis inclusum nil nisi scholion loco suo motum; pertinet enim ad sequentia: l. 21—22; 26—28. — cf. l. 36—37. 148, 36 *quae supra comprehensa sunt. [Valensque est etiam adversus cancerem intestinorum minii gleba cum salis hemina contrita, si mixta his aqua in alvum datur]*, Targa. — Adnotatio margini adscripta, ut Targa ipse notat; nec meminit enarrator Celsum non *cancerem* sed ubique *cancrum* scripsisse. *150, 7 *duas potiones sumat. At aquae, vel muriae durae sit adjecta*, Targa cum plerisque codd. — *duas potiones sumat aut aquae vel muriae durae sic adjectae*, Med. I et antiq. edd. Legere jubet Targa: *duas potiones sumat aquae cui sal vel tertia pars muriae durae sit adjecta* (videl. *ad purgandum*). Emendatio, me judice, minime apta; hoc enim membrum *At aquae*, etc. mihi videtur respondere ad ea quae leguntur p. 157, 23. Fortasse addendum erat *marinae* post *aquae*.

*150, 35 *in torminibus*, Targa cum Constantino qui docet Celsum alibi eodem modo loqui, ex. gr. IV, 12, p. 136, 22; VII, 33, p. 322, 17. *in tormina* libri antiqui, quae lectio servari potest; sermoni enim Celsiano non repugnat. 152, 5—6 *pira tarentina* ....

mala scandiana, *myrapia* codd. et Targa qui legere jubet: *pira tarentina .... vel myrapia*, *mala scandiana*. Ego malui ordinem verborum non mutare et *[pira] myrapia* scribere. 152, 30 *vel rubi decocti sint [potata]*, Targa. — Vox *potata* inepte sensum turbat. Notandum etiam, Targa ipso monente, Celsum *potus*, vel *epotus*, sed nusquam *potatus* scribere. 153, 12 *si parum [est]* et ibid. l. 32—33 *ex rosa [fiet]*, Targa. — Voces *est* et *fiet*, hic sermoni Celsiano repugnantes, tollendae sunt. 155, 21 *comprimentibus* codd. „Malim *reprimentibus* [cf. III, 18, p. 99, 29—30; IV, 31, p. 158, 12], sed cum Celsus cap. 22 huius libri scripserit: 'subluere aqua calida in qua decoctae verbenae sint' hic vox *comprimentibus* [vel *reprimentibus]* videri potest ex glossemate addita" Targa, qui et *reprimentibus* et *comprimentibus* tolli jubet, quia, ni fallor, verbenam peculiarem stirpis speciem habet; sed perperam. 156, 33—34 Verba: *quae in podagris chiragrisve esse consuerunt*, Targa suspecta habet. Vid. tamen I, 9, p. 25, 8—9 et quae ibi notantur; II, 8, p. 45, 37—38. 158, 18; 163, 11; 175, 21; 236, 24 *lapis asius*, Targa; *lapis assius* scripsi. Graeco enim sermone dicitur ἄσσιος (ἐν ἀσσῷ γεννώμενος) λίθος. cf. Diosc. V, 141; Gal. *Simpl. med. facult.* IX, 11 § 9, t. XII, p. 202. 159, 2 *negotiosa cogitatione [vel actione]*, Targa et plerique codd. — *negotiosa actione* Med. I. *Vel actione* glossema mihi videtur quod in Med. I textum genuinum expulit. Quid enim sibi voluisset Celsus dicens *actio negotiosa in ambulando? Negotiosa cogitatio* solum, Targa ipso judice, ferri potest. 162, 7—8; 11; 13 *auripigmentum*, *quod ἀρσενικόν a Graecis nominatur [huic autem et sandarachae in omnia eadem vis*, *sed validior est] ..... bdellium [quod in omnia idem quod ammoniacum potest*, *sed valentius] ..... coagulum ... leporinum [cui eadem quae ceteris coagulis facultas*, *sed utique validior est]*, Targa. — Tria membra uncis inclusa eandem speciem eandemque originem habent, et ordinem quo medicamenta simpliciter enumerantur, miro modo turbant; ideoque pro adulterinis habenda sunt. Ceteroquin vide quae Targa ibi notavit, p. 216. — Praeterea voces *quod ἀρσενικόν* etc. addititiae videntur; cf. p. 161, 23 ubi rectius has voces Celsus scripsit. *162, 30—31 *resina*, Targa et ego. Haec vox delenda est vel quia alieno loco inter semina inseritur, supra jam resinae speciem memoravit Celsus. — Saltem

legendum est *resina arida*, quum superius (l. 24—25) legatur *resina terebinthina humida*. — Item vox *fel* vel eradenda, quum l. 29 de felle taurino loquatur, vel mutanda est in *sol*, ut legitur apud Constantinum. — Denique voces *[oleumque earum]* post *nuces amarae* positas recipere nolui, quum jam superius (l. 27—28) *oleum ex amaris nucibus* Celsus scripserit. 163, 6 *eruca*, Targa. — *cicuta* libri omnes quos sequor. Si enim cicutae semen rodit (vid. p. 162, 30), cur non exedere potest? Atqui cicutae semina inter ea quae molliunt a Celso adnumerantur (cap. 15, p. 165, 8), Celsus autem ipse scribit II, 33 p. 73, 3 „*quae calefaciunt et digerunt, emolliunt*". cf. Diosc. IV, 79; Plinius XXV, 151 sqq. 163, 7 *calx [acetum]*, Targa. — *acetum* infra ponitur post *vinum*, idque aptius, ut Targa censet. Fortasse haec vox, seu post *calx*, seu post *vinum* posita, glossema est. *163, 8 *quae τιθύμαλλος a Graecis nominatur*, Targa. — Glossema ineptum lactucae marinae, quae herba, nisi fallor, graece vocatur: *φῦκος θαλάσσιον*. Cf. II, 12, 1, p. 56, 19—20; III, 21, p. 108, 27; V, 18, 13, p. 169, 10, ubi nulla fit mentio Graecorum; ideoque hae voces tollendae sunt, Targa ipso monente. *163, 18—19 *lac utrumque* (videl. lac caprifici, et lactucae marinae) *quod proximo capite supra comprehensum est*, Targa. — Verba literis inclinatis exarata, quae nullus editor, quod sciam, obelo notavit, mihi valde suspecta sunt; nusquam enim video Celsum in capita, sed in volumina (sc. *libros*, ex. gr. cf. p. 263, 23) opus suum divisisse. Semper hac dicendi ratione utitur: *quae supra posui*, seu *proposui*, seu denique *scripta sunt*. Saltem verba *proximo capite* delenda sunt; cf. quae notata sunt ad p. 72, 15, ubi de glossemate recte judicavit Targa idque omnino expulit. *164, 26 *ochra attice mel asteriae*, Targa qui *mel erythace* conjecit cum Caesario .... *vel astyrice* seu *astirice* codd. ... *vel asteracae*, edd. antiquae; *vel asterica*, Manutianae. Hoc loco denuo perlustrato nec Targae conjecturam nec textum Caesarii servandum esse censeo. Equidem puto nomen regionis unde altera ochrae species petita est, sub mendo *astyrice* latere; praeterea legendum est *ochra attica* (item p. 170, 2 *ochra quae attica nominatur*. — Cf. Plinium).
*165, 8—9 *σκωρίαν μολύβδου Graeci vocant.* Nonne haec verba ex glossemate? Eadem reperiuntur p. 176, 24, ibique a Targa obelo notantur. 166, 2 *in sex partes [id est sextantes]*, ut

idem in sextante denarii habeam, Targa cum Lind. — *In sex partes, id est sex uncias ut idem in uncia denarii habeam* inepte codd. et fere omnes edd. Haud dubie in cod. archetypo scriptum erat sicut edidi; interpres quidam contra vocem *sextantem*, *in sex partes*, margini adscripsit, alius autem ineptius: *in sex uncias* — utraque interpretatio in textum irrepsit, veramque lectionem expulit. Insuper vid. p. 175, 21. 166, 6—7 dubito an sint Celsi verba *quos τροχίσχους Graeci vocant*, necne. Vox enim *pastillus* saepe apud auctores Latinos Celso antiquiores eo sensu reperitur. 167, 5 *ut in hydropico et in lateris dolore* Targa. Duae voces *in hydropico*, licet alibi (ex. gr. VII, 15, p. 292, 15) Celsus voce *hydropicus* utatur, Targae suspectae sunt; quae enim sequuntur omnia morborum sunt nomina, non aegrotorum. 167, 29 *et lieni [abscessibus et strumae, parotidibus, articulis calcibus quoque suppurantibus aut aliter dolentibus, etiam concoctioni ventris]*, Targa. — Omnia verba uncis inclusa inepta sunt, ut Targa ipse notat, atque praeterea Celsiano sermoni repugnant. Ubicumque enim eadem medicamenta composita Celsus exhibet ac Galenus, omittere solet prolixas ἐπαγγελίας, quae saepius apud hunc auctorem descriptiones eorum inchoant. *168, 10—11 sycamini *quam alias sycomorum vocant*, Targa. — Verba uncis seclusa mihi aeque ac Targae suspecta sunt, et quia desunt etiam apud Galenum loco in textu laudato, et quia interpretatio minus recta videtur. 168, 26 *crocomagmatis [quod quasi recrementum ejus est]*, Targa. — Verba uncis inclusa addititia esse videntur, ut Targa ipse probavit.
*169, 11 *quod ἄπυρον Graeci vocant*, Targa. — Haec verba ex glossemate addita mihi videntur, et quia prorsus inutilia, et quia in cod. 7028 desiderantur. Praeterea notandum est hunc codicem aliam ac ceteros eamque aptiorem hujus capituli divisionem exhibere. Post verba: *sulphuris ignem non experti* legitur: *pares portiones. Hoc autem quod Niconis est: faecis aridae aceti .... salis ammoniaci cardamomi* (vox *sinapis* deest apud Galenum) .... *contunduntur.* Revera apud Galenum loco in textu laud. (t. XIII, p. 343—344) duae medicamenti compositiones inveniuntur quae divisioni cod. 7028 apprime respondent: ideo vox *resinae* (l. 13) quam abundare Targa putabat, recte se habet. Lindenius eandem hujus capituli divisionem habet, sed unde

eam petierit, ignoratur. cf. quae notata sunt ad p. 247, 35. 169, 16—18 verba *Expeditius ..... portiones* cod. 7028 omittit ibique legitur: *Alia* (aliud) *in quo* etc., idque fortasse recte. Vix dubium certe quin sub lectione corrupta *seminis* vel *simini*, ut habent codd., lateat nomen animalis cujus stercus ceteris medicamentis simplicibus addere jubet Celsus. 169, 22—23 *orientia tubercula [quae φύματα vocantur]*; Targa. — Voces *quae φύματα vocantur* tollendae sunt, ut Targa ipse docet, nam apud Celsum *φῦμα* est peculiare genus tuberculorum (cf. V, 28, 9 *init.*). Item p. 170, 5 membrum *quod φῦμα vocatur*, post *tuberculum* et l. 18 vocem *φύματα* post *vero* delevi. Obiter notandum est cod. 7028 ut Lind. *carcinomata* non *καρκινώδη* exhibere. Cf. quae notata sunt ad p. 247, 35. *169, 33 *μελικηρία* (lege *μελικηρίας* et vide *Thesaur. ling. gr. sub voce*, — cod. *melicera*) *[id est favi, vel φύματα]*, Targa. — Legi *μελικηρίδες* cum Lind., sed perperam; quodsi verum est Celsum tentatum hunc locum in mente habuisse, quum de favis, seu *κηρίοις* agens (V, 28, 13, p. 216, 25) scripsit: *aut quae proprie huc pertinentia supra posui*, nec *μελικηρία* (seu rectius *μελικηρίας*) nec *μελικηρίδες*, sed potius *κηρία*, ut Targa censebat, vulgare libet. Celsus enim *κήρία* a *μελικηρίσι* ipse discernit (cf. V, 28, 13 et VII, 6). Praeterea monendum est voces *id est favi*, *vel φύματα* vel inutiles, vel ineptas esse, ut Targa ipse docuit. cf. quae notantur ad p. 169, 23—24. 169, 37 *panum*, Targa. — cod. Med. I, 7028 *panem*; cet. *panum* seu *pannum*; p. 211, 27 *panum*, Targa; *panem*, codd., p. 265, 10 *in pane* Targa cum codd. — Ubique *panus* reposui. Cf. Non. Marcellus *sub voce*; Varr. *Ling. lat.* V, 22, p. 108 ed. Spengel; Plinius passim, et ea quae de hoc verbo disserui in diario *Gaz. médicale*, 1847, p. 43. 170, 29—30 *στομωτικά*, Targa cum codd. et edd. — *ἀναστομωτικά* Lindenio duce, reposui cum Galeno. *171, 3 *Ad ossa*, omnes; *Ad spissa*, 7028. Ea lectio non est spernenda; multa enim in hoc cap. medicamenta quae discutiunt vel digerunt, vel denique resolvunt, reperiuntur. Quid autem his verbis *ad ossa* simpliciter positis, Celsus sibi voluisse potest? 171, 6 ante voces *ficus aridae*, in cod. 7028 legitur: *In alios emplasfrans*. Fortasse hic nova inchoat praescriptio, ideoque legendum est *In alio: emplastrum: ficus aridae*, etc. *171, 12 *quae ἀγκύλας Graeci nominant*, Targa. — Scribendum erat *quos*, vel potius more Grae-

corum *quas* (cf. ex. gr. p. 112, 26—27 et quae ibi notavi; — 176, 18; 288, 13. 14. *quas* in cod. 7028. Dubium est haec verba sint Celsinum necne. Hoc capitulum sicut et capitula 29 et 22, ni fallor, male habuerunt librarii. 171, 23 *Cleophantis* loco *Ctesiphontis* 7028, sed perperam si Galenum (loco in textu laud. t. XIII, p. 936) specto. 172, 22 *ἀλίπαινα*, Targa. — Cum Constantino *alipenae* ex codd. revocavi. At si fides *Thesauro ling. gr.* habenda est, haec vox *ἀλίπαινα* nusquam alibi reperitur; *ἀλιπῆ* Galenus, *ἀλίπαντα* Aëtius scribit. 174, 13—14 *aceti sesquicyatho olei minus cyatho*, Targa. — *sesquicyathus* (*-thi* 7028) ...... *cyathum* libri antiqui. Quam edidi vera lectio videtur. Cf. VI, 7, 1, p. 240, 16—17. 174, 14—15 *[τεθεραπευμένα Graeci appellant quae] curata vocant .... exemptae sunt [ex alio medicamento]* Targa. — Quae ante *curata* leguntur nexum verborum turbant; ex altero vero glossemate nullus sensus elici potest. Haud dubie in margine scriptum erat ad verba *ex sevo: aut ex alio medicamento.* 174, 17 *quae ipsa quoque ἐπισπαστικά nominantur*, cf. § 9 p. 173 et 167, 2. *175, 35 *spuma argenti concoquitur*, omnes. Nonne adnotatio est margini adscripta quae pertinet ad primam vel ad secundam compositionem hujus capituli et quae ex § 24 petita est? *176, 8 *sunt etiam alba lenia, λευκά Graeci vocant*, Targa. — Alia sunt alba, alia vero lenia emplastra, ut apparet ex Galeno, nec non ex Celso ipso (cf. § 25); ideoque, me judice, *lenia* profectum a voce *λευκά* literis latinis scripta, delendum est; membrum autem *λευκά Graeci vocant* textui restituendum est. Cf. l. 18—19. 176, 16 *percandida compositio [quae supra posita est]*, Targa. — Tres ultimae voces, ut ordo ipse verborum indicat, miro modo sensum turbantes, inepte in margine adscriptae, ineptius in textum translatae fuerunt. 177, 9 *illinere*, Targa. — *illinire* scripsi cum codd. et edd. 177, 34 *sanguinem [vel cancrum];* Targa. — *Vel cancrum* sustuli eo quod nulla hujus vitii fit mentio apud Galenum (loco in textu laud.). — Item p. 180, 18, voces *[vel ad cancrum]* post *ad ignem sacrum* addititiae videntur, Targa ipso judice. 178, 9 *Haec tria compositionum genera [id est, quae in maligmatis, pastillis emplastrisque sunt]*, Targa. — Membrum uncis inclusum nil est nisi adnotatio in margine adscripta, ut Targa ipse notat. 181, 7 *malobathri* Targa. — *malabatri* 7028, *malabathri* Med. I, Vat. VIII; idque

recte, auctore Chr. Lassen (I, p. 281). *181, 9—10 Post vocem *petroselini* etc. delendum est *trifolii p.*)-(*V.* In codd. enim Med. I, Vat. VIII, 7028, loco *trifolii* legitur *folii*, unde facile conjicias haec verba loco suo motum glossema esse vocis *malabathri* supra (l. 7) inveniundae. Ceterum in contextu idem est pondus *malabathri* quod *trifolii.* Item (l. 37) haud dubie tollendum est *folii* post *malabathri;* idque nullus editor, quod sciam, animadvertit. 182, 32 *Vinum [et id quod specialiter sic vocatur] et murteum*, Targa. — Verba uncis inclusa ineptum glossema sunt; Celsus enim non de vino murteo sed de oleo murteo agit, ut Targa ipse notat (cf. V, 22, 2 et VI, 8). Insuper vox *specialiter* apud Celsum inusitata est. 182, 32—33 *conficiantur*, Targa; *conjiciantur* revocavi e codd. 183, 17 *sive lippitudo [sive dentes]*, Targa. — *sive dentes* omittit cod. 7028, idque recte; his enim vocibus aegritudinum enumeratio turbatur; saltem aptius esset si ante *sive coxa* hae voces traductae fuissent. 183, 30 *manipulus [qui manu comprendi potest]*, Targa. — Quis non videt membrum uncis inclusum glossema esse vocis *manipulus*, ut Targa ipse notat? 184, 1 *adjecto*, Targa. — *adjectis* e codd. revocavi; item *succo* codd.; *succi* autem cum Targa legendum est. 186, 9 *in difficili rem esse*, Targa. — *spem* loco *rem* habent Med. I, Vat. VIII, 7028; itaque nil mutandum erat. 187, 31 *rubens*, Targa. — *rubet* Med. I, Vat. VIII, 7028, quod servandum erat. 188, 1 *biliosus vomitus*, Targa. — *bilis vomitus* e codd. Med. I, Vat. VIII, 7028 revocavi, cf. l. 12 et 26. Item p. 194, 2 *vomitus bilis* cod. 7028 exhibet, ubi *vomitus biliosus* ceteri omnes habent. Nonne hic quoque *bilis* loco *biliosus* scribendum erat? cf. tamen p. 40, 33 ubi libri omnes *vomitus biliosus* habent. 188, 27 *id redditur cito* Lind.; idque recte, ni fallor; *[ea] redditur cito*, Targa qui *id* vel *ea* (ut habent codd.) abundare censet. *188, 34 *percussa*, Targa. — *discissa*, Lind. et ego (cf. p. 7, 31; 302, 25; 334, 15); *discussa* codd., quae lectio servari poterat. 189, 13 *sanies [est]*, Targa qui recte vocem *est* eradi volebat.

189, 16 (cf. l. 38) μελικήρα, Targa. — *melicera* Med. I; μελικηρία Ruellius; ceteri *melitera*; idque recte; vocem enim μελικήρα seu μελικηρία quae nusquam alibi reperitur librarii finxerunt; eaque non recipi debebat in *Thesaurum ling. gr.* Haud dubie Celsus μελιτηρά seu *melitera* scripsit. Cf. quae notata sunt a

169, 33. 189, 36 *acer*, Targa et ego; *ater* Med. I, Vat. VIII omittit 7028; idque fortasse recte si scribitur *ater;* haec enim vox alicujus scioli glossema esset adversus *sublividus* vel *suppallidus* margini adpositum. 190, 37 *a diversa*, Targa et ego cum codd. Med. I, Vat. VIII, 7028; *adversa* ceteri. Fortasse legendum est *diversae parti* (cf. II, 11 p. 55, 35). 193, 21 *abstinere .... a cibo debet*, Targa. — *abstinere .... cibo debet* Med. I, Vat. VIII, 7028, idque recte; sic legitur apud Livium VIII, 24, 18 „*abstinere direptione praedaque.*" 194, 10 *detergenda*, Targa. — *tergenda* Med. I, Vat. VIII, 7028 quorum lectio non erat mutanda. 194, 16 *rubicundum esse [ulcus];* p. 197, 27 *purum [ulcus]*, Targa. — utrobique *ulcus* ex glossemate. 196, 16 *pericula*, Targa. — *periculosa* Med. I, Vat. VIII, 7028, eamque lectionem retinendam censui. *197, 9 *accedit*, omittit 7028 idque fortasse recte, sermonis Celsiani ratione habita. 197, 25 *magnum*, Targa, 7028; *majus* Med. I, Vat. VIII; quae lectio servanda est. 197, 31 *lenticula*, Targa, 7028; *lenticulam* cet. codd.; idque mihi anteponendum videtur, cum propter sensum, tum propter verborum nexum. Cf. Gal. *Meth. med.* XIV, 3, t. 10, p. 951. 198, 7—8 *superponenda sunt quae crustas a vivo resolvant [eas ἐσχάρας Graeci vocant]*, Targa. — Haec verba margini adscripta erant contra vocem *crustas;* loco autem quem tenent non ad crustas, sed ad medicamenta quae crustas resolvunt pertinent; ideoque Constantinus aliique editores scribunt ἐσχαρωτικά, sed perperam; ἐσχαρωτικά enim non crustas solvunt, sed inducunt. Unde facile apparet voces ἐσχάρας cett. insititias esse, ut Targa ipse judicavit. 198, 35 *ac tum plenioribus quoque cibis uti*, Targa. — *ac tum quoque plenioribus cibis uti* cum plerisque codd. scripsi. *ac tum quoque ut plenioribus* 7028, ubi *ut* praeoccupata iteratio vocis *uti* videtur. 199, 13 *qualis lipara*, Targa. — *quale* scripsi cum codd. Med. I, Vat. VIII, 7028. 200, 3—4 *Unguenti p.)-(VII*, Targa, qui recte judicat deesse epitheton voci unguenti; quid autem sit hoc epitheton nescio. Praeterea notandum est cod. 7028 exhibere: *unguenti)-(IV* quod verisimilius videtur. Ea lectio facile mutari potuit in VII ex antiqua scriptura στοιχείου u. 200, 31 *si [manus] vulneri imponitur*, Targa. — Vox *manus* glossema ineptum, quod verisimile est contra verba *duobus digitis* in margine adscriptum fuisse. 202, 12—13 *Illud*

interea, Targa cum Lind. — *Illud ne intereat* recepi ex codd. et cet. edd.; idque optime sensui congruit. 203, 26 et 23 *ex aceto coactum* — *ex aceto coacti*, Targa. — *coctum* ... *cocti* vel *coctae* codd. et edd. — Primo loco *coactum* servavi (cf. p. 166, 25; 177, 30; 264, 12); secundo autem loco *cocti* scribendum esse censui; quid enim sibi voluerit Celsus dicens: *furfures ex aceto coiere*? 206, 11 *excidat [qua huiusce rei medicamen exest]*. Verba uncis inclusa addititia sunt, ut Targa ipse docuit, item l. 18 post verba *mammas feminarum [et in jecore autem aut splene hoc nascitur]*. 207, 1 *ulla*, Targa. — *ulli* recepi ex codd. Med. I, Vat. VIII. 207, 9 *nemo statim potest*, Targa. — *nemo scire potest* codd. et pleraeque edd. Ego *scite* credo legendum esse. 208, 10 *oenanthe*, Targa et ego; *aloenanthe* codd. Celsus ipse *oenanthem* (V, 8) inter adurentia adnumerat, et apud Dioscoridem (V, 5) legitur oenanthem prodesse in oris et pudendorum ulceribus depascentibus; Galenus autem (*Sec. gen.* IV, 10, t. XIII, p. 732) adversus ulcera putrida vel nomas scribit: ἢ θαλλίᾳ ἐν οἴνῳ ἑφθῇ μετὰ μέλιτος κατάπασσε ἢ χαλκῖτιν κατάπασσε. 209, 8—9 *infra ulcera locum caedi*, Lind., Targa. — *infra os ulcerum laedi* revocavi ex codd. ceterisque edd. antiquis. Locus utique depravatus ut videtur; quae autem sit medicina, nescio. 210, 25 *et in inguinibus [lateribus]*, Targa. — Manifestum est vocem *lateribus* ab aliquo sciolo margini adscriptam esse ad interpretandum *inguinibus*, nexumque verborum et sensum turbare. *211, 1 *apparet*, Targa. — *superapparet* codd. et edd.; idque erat retinendum; furunculo enim aperto pars carnis in pus versa (gallice *bourbillon*) intra vulneris labia prominet et *superapparet*. *211, 36—37 *magisque nocenter adolescit*, Targa cum Const. — *magisque inde venter indolescit* supplem. Med. I, *magisque innocenter indolescit* cet. codd. et edd., *magisque nocenter indolescit* ego. Locus a librariis depravatus. Fortasse legendum est: *magisque inde nocenter indolescit*. 212, 31 *si [una] plaga*, Targa. — *si ima plaga est* Constant. Nec *ima*, nec *una* sensui apta sunt, ideoque supervacanea videntur. 213, 17 *aliae rectae*, Targa. — *aliae recte* codd. Vix tamen hic aliquid affirmare ausim, quia his in rebus parva fides habenda est lectionibus in codd. repertis, nisi saltem admodum sedulo sint excussi. 213, 37—38 *si vero os* ..... *penetraverit et quatenus nocuerit*. Locus in codd. depravatus, in

aliis autem aliter. Targa, me judice, recte emendavit; solummodo *penetraverit* loco *pervenerit* scripsi, eo quod Celsus saepius, ibi et passim verbo *penetrare* (ex. gr. l. 17, 31 et p. 214, 19) hoc sensu utitur, verbum autem *pervenio* (l. 35) usurpat ubi de specillo agitur; forsitan legendum sit *penetrarint*, quae dicendi ratio saepe apud Celsum invenitur (ex. gr. cf. p. 214, 19). Ceteroquin in Med. I, Vat. VIII et 7028 legitur: *si vero os in vicino est id quod disci potest si* (om. 7028) *jam hinc ne eo fistula pervenerit penetrarit* (*penetrarit vel pervenerit* 7028) *quatenus nocuerit*, unde facile patet *pervenerit* glossema esse verbi *penetraverit;* adverbium autem *hinc* seu interpretatio vocis *eo*, seu corruptela particularum *nec ne* videtur. *214, 17 *tenuius et minus* codd.; *tenuius* Targa, qui *et minus* pro glossemate habet. Nonne servanda erat lectio codd.? *et minus* enim respondet voci *copiosius* (l. 15). 216, 15 *raro fit nisi in capulis* (sic) cod. 7028; sed perperam, ut apparet e Galeno ceterisque auctoribus. 216, 29 *pars quarta [fico adjecta]*, Targa. — Hae duae voces ex glossemate margini adscriptae fuerunt, ut patet ex verbis supra positis (l. 23) *et ficus* etc.

216, 31 *oportet*, Targa et 7028; *oportebit* scripsi cum codd. Med. I, Vat. VIII. 216, 37 et 217, 6 *infra tenue ad cutem latius* — *ad cutem tenue supra latius*, Targa cum codd. Loci a librariis turpiter depravati; acrochordon enim est tuberculum angustam obtinens basim, caput autem orbiculosum (ἔκφυσις περιφερῆ τε καὶ διάστενον ἔχουσα βάσιν Gal. *Def. med.* def. 500); itaque scripsi *supra latius, ad cutem tenue*. Thymus vero e contra, ut edidi, *ad cutem latius supra tenue*, quod jam Lindenius animadverterat. 218,9 *majores [pustulae]*, Targa. — Vox *pustulae* (seu *pusulae*) ex glossemate in textum irrepsit. *219,5 *donec mellis crassitudo fiat*, Targa. — *dum* (*donec* 7028) *mellis crassitudo ei fiat* Med. I, Vat. VIII, 7028. Hanc lectionem servavi; hic enim et alibi (ex. gr. p. 232, 31; 247, 35; 251, 29) *ei* exhibent codd. idque nec sensui nec grammaticae repugnat; errore typothetarum p. 232, 31 *ei mellis* scriptum est loco *mellis ei*. Non dubito quin pronomen *ei* inseri debeat ante verbum *fiat* l. 23. 219, 9 *scabies vero est aspritudo cutis*, Targa; eo quod *aspera cutis* apud Columellam VII, 5; τραχυσμὸς τῆς ἐπιφανείας apud Paul. Aeg. IV, 2 legitur. *Durior* ex codd. Med. I, Vat. VIII revocavi; hic enim auctoritas codd. me magis movet. 219, 15 ἀγρίαν *[id est fe-*

ram], Targa. — Hae tres voces manifeste ab aliquo enarratore profectae sunt. 220, 3 *decidunt*, Targa. — *descendunt* Med. I, Vat. VIII, 7028; *discedunt* cet. codd. quos secutus sum. *Ἀφίστανται καὶ αἱ λεπίδες τοῦ δέρματος* Galenus (in Hipp. *De alim.* Comm. III, § 22) qui tantum duas species impetiginis distinguit.
224, 20 *ex his autem [quae supra proposui]*, Targa. — Voces uncis inclusae hic minime aptae sunt, nec a Celso scriptae; additae sunt ab aliquo enarratore qui animadvertit saepius verbis *ex his* apud Celsum subjungi membrum *quae supra posui* seu *proposui.*
224, 21 *species est quam semion Graeci vocant.* „Ita in codd. mss. sed mendose“ Targa. Cur mendose? Nonne haec vox *semion* respondet Graeco *σημεῖον* (gallice *un signe*, ut recte vertit Des Étangs)? Licet nusquam alibi neque *σημεῖον*, neque *signum* apud auctores vel in glossariis reperire potuerim eo sensu quo hic a Celso usurpatur. *226, 24—25 *neque tamen in lippientibus*, Targa et ego. Vox *in* (quae a cod. 7028 abest) abundare mihi videtur. Haec ratio dicendi nusquam, quod sciam, apud Celsum reperitur.
*228, 34 *κυθίον*, Targa. — *cythium* e codd. revocavi. Item cum codd. legendum est *tephrion* loco *τέφριον* (l. 34) — vide Praefat. p. VII. 229, 2 *trigodes*, Targa. — e codd. Med. I, Vat. VIII revocavi *trygodes* quod Graeco respondet. *229, 15 *leniter*, Targa. — *leviter* edidi ex codd. Med. I, Vat. VIII, 7028, qui conjunct. *ex* ante *oleo* omittunt; quae lectio non est aspernanda. *229, 19 *cibo paulo pleniore quam ex eorum dierum consuetudine uti*, Targa cum codd. et antiq. edd. Vox *dierum* vel mutanda est in *priorum* (cf. p. 226, 24—34), vel potius tollenda cum cod. 7028. 230, 8—9 *aliquando serius*, Targa cum Lind. — *aliquanto saepius* revocavi ex codd. Med. I, Vat. VIII, 7028; idque sensui aptissimum esse videtur. *230, 13—14 Verba: *πρόπτωσιν id, quoniam oculi procidunt, Graeci vocant*, prorsus inutilia videntur, ... *procidunt procedentes* ... 7028.
*230, 21—22 *singulorum)-(I*, 7028 idque rectius, ni fallor, quam lectio vulgata. 230, 33 *admovenda est*, Targa, qui se refert ad V, 26, 21 (p. 290, 37); ego vero *adhibenda* scripsi cum codd. Med. I, Vat. VIII, 7028; hac voce, eo sensu, saepe Celsus utitur. *231, 12 *modo ab interiore, modo ab exteriore* codd., vocem *parte* supplevit Targa cum Lind. Fort. legendum: *modo ab interiore parte, modo ab exteriore.* 231, 25 *prohibet*, Targa. —

— *inhibet* reposui ex codd. Med. I, Vat. VIII et 7028. Targa hic textum mutavit, eo quod vox *inhibet* est apud Celsum ἅπαξ εἰρημένον, quae ratio non praevalet contra auctoritatem codd. mss. *231, 28 *Philalethos*, Targa. — Legendum est vel *Philalethes*, si de nomine medicamenti sermo est, vel *Philalethae*, si de auctoris. Item p. 234, 13. *231, 28 *huic*, codd.; *huc*, Targa; idque recte, eadem lectio revocanda erat p. 233, 32 et 237, 14, ubi modo *huc*, modo *hic*, vel *hoc*, vel denique *huic* codd. exhibent; ideoque p. 259, 25 lege *huc* pro *hic*, quod perperam, ni fallor, servavi. 233, 2 *sed et ea*, Targa. — *sed ea* scripsi cum codd. et plerisque edd. 233, 10—11; 246, 13 *cornu*, Targa. — *cornus* ex codd. revocavi. *235, 11—12 *maximeque eo*, *quod σφαιρίον nominatur*, *quod* (*quia* Med. I, Vat. VIII, 7028) *lapidem haematiten vocant*, Targa. — Si in mentem revoco quae scripta sunt initio sect. 21 hujus capitis, verba *quod .... habet* tollenda esse censeo. Quodsi enim *quod* pro pronomine habetur, insititia sunt haec verba, et quia supra jam dixerat Celsus σφαίριον lapidem haematitem continere, et quia haec dicendi ratio sermoni Celsiano repugnat; si vero pro conjunctione, inepta sunt, quippe quum σφαιρίον alia de causa ita vocetur, de quo Targa ipse monuit. 236, 10 *perfricare*, Targa. — *defricare* codd. et plerique edd.; idque congruum videtur. Cf. V, 28, 18 et 19, p. 220, 32; 221, 36. 236, 18 *potest prodesse ῥινίον [id quod supra positum est]*, Targa. — Verba uncis inclusa mihi, sicut Targae, addititia videntur.

236, 25—26 *psorici p.)-(III*, 7028; quod verisimilius videtur. *236, 26—31 Verba: *Nulla autem per se materia est ..... et sic appellatur*, valde mihi suspecta sunt; non dubito quin e margine in textum irrepserint; sermoni enim Celsiano prorsus repugnant; nusquam enim alibi apud hunc auctorem talis enarratio, si non inepta, saltem inutilis, reperitur. In codd. 7028 verba *Psorici compositio. Habet chalcitidis .... in vas fictile additum et contectum ex foliorum ficis sub terra reponitur diebus XX et rursus sublatum teritur et sic appellatur psoricum* in textu scripta sunt, in margine autem invenitur: *nulla per se materia est quae psoricum appellatur.* Quodsi membrum: *verum de* (*in* codd.) *basilico .... curantur* servari debet, de qua re etiam dubito, legendum est, ut mihi videtur, *De hoc quoque* etc. Reliqua certo ex praecedenti glossemate profecta sunt. *237, 30—31 Verba *quam*

παράλυσιν Graeci vocant, fortassis hic delenda sunt; Celsus enim, ubi (p. 117, 15) de resolutione nervorum in universum verba facit, jam de nominibus quae a Graecis usurpantur ad diversas *paralysis* species designandas, disserit. 238, 3 *ac poene* ** *difficillime genus* codd. omnes; *poene caligat*, Targa cum Lind.; *caligatur* Const. Apud Aëtium (VII, 54) legitur: *πλατύτερα πολλῷ τοῦ κατὰ φύσιν ὥστε καί ποτε ὁλοσχερῶς ἐμποδίζειν τῷ ὁρᾷν· ποτὲ δὲ ὁρῶσιν, ἀμυδρῶς δέ, καὶ τὰ ὁρώμενα αὐτοῖς δοκεῖ πάντα μικρότερα εἶναι.* Fortasse legendum: *ac paene omnino caligat*, si ratio habenda est verborum Aëtii. Cf. Pseudo-Gal. *Introd. seu med.* t. XIV, p. 775. 238, 4 *In utraque vero [id est et paralysi et mydriasi] pugnandum est*, Targa. — *id est* etc. interpretatio est quae ex margine in textum irrepsit, ut Targa ipse censebat. 240, 23 *[specillo] teritur*, Targa. — *specillo* glossema videtur. Lind. legit *pistillo;* Celsus autem nusquam dixit seu *specillo* sive *pistillo* terenda esse medicamenta. *241, 5 *Ptolemaei [chirurgi]*, Targa, qui vocem *chirurgi* tolli jubet eo quod (V, 28, 7, p. 210, 26) eadem vox *chirurgus* post *Meges* a codd. Med. I, Vat. VIII abest; sed haec ratio nunc non me movet, ideoque haec vox in meo textu reponenda est. 241, 32 *aceto dilutum [eodem modo commune auxilium auribus laborantibus est Polybi sphragis ex dulci vino liquata quae compositio priori libro continetur]*, Targa. — De hoc glossemate satis habeo ad Targam ipsum lectorem remittere. 242, 25 *ad idem proficit*, Targa cum Lind.; *idem proficit* codd., quod recepi. 244, 18 *Nares vero intus exulceratas*, Targa. — *intus* omisi cum codd. Celsus enim voce *nares* utitur ad interiora nasi indicanda. 244, 26 *quod genus Graeci ὄζαιναν appellant*, vid. quae notavi ad p. 93, 13—14. 246, 28 et 247, 2 *ficorum partes*, Targa et ego cum codd. Uterque locus corruptus, ut Targa ipse censet; sed quae sit medicina, nescio. *245, 24—25 Membrum: *quae fere καρκινώδης est, itaque attingi non debet*, miro modo sensum turbat; nusquam enim, quod sciam, apud antiquos auctores polypus pro carcinomate habitus est. Ideoque glossema videtur suo loco motum; transferri debet, ni fallor, contra: *Has curare oportet medicamentis* etc. (l. 16), ibique non minus ineptum est. 247, 35 *leni igne coquitur*, Targa et ego; *in leni igne coquitur* codd.; *ad lenem ignem decoquitur* Lind., *ad leni ignem decoquitur* 7028. Nescio cur saepius cum cod. 7028

consentiat Lindenius (v. ex. gr. p. 341, 19; 342, 15); an putandum ei praesto fuisse hunc ipsum codicem vel potius alium illi simillimum? *249, 20 *Ac miserius .... quo minus*, omnes et ego; fortasse legendum est *Ac eo miserius*. Saltem minor interpunctio post *infans est* reponi debet. 251, 8 *evenire*, Targa. — *venire* e codd. revocavi. 251, 31 *Quod si inflammatio*, Targa. — *Quodsi ea inflammatio* ex codd. Med. I, Vat. VIII reposui. Cf. p. 246, 4, ubi Targa recte legit: *si gravior is tumor* cum plerisque codd., invitis eisdem codd. Med. I, Vat. VIII qui pronomen *is* omittunt. 251, 35—36 *gargarizandum quoque est [quae vel cum lasere, vel sine eo hac ratione uvae subjecta est]*, Targa. — Membrum uncis inclusum adnotatio est in margine adscripta, pertinens ad verba *laser terere* etc., l. 32. 252, 28 *ejici*, Targa. — *refigi* legi cum Const. et Lind. Codd. Med. I, Vat. VIII *refici* habent, sed prorsus mendose. 253, 16 *p.*)-(*IV*, Targa; *p.*)-(*VI* e codd. Med. I, Vat. VIII reposui. 254, 36 *comprehensa sunt [curant]*, Targa. — Verbum *curant* inepte e margine in textum translatum fuit, et minime aptum sermoni Celsiano videtur. *256, 27—28 *donec ex ipso crustae leniter resolvantur*, Targa. — Plerique codd. et edd.: *donec ex ipso crustae purae* etc., exhibent. In codd. Med. I, Vat. VIII legitur *donec ex ipso purae leniter* etc.: quae vera est lectio, ni fallor. Vox *crustae* addita fuit ad explicandum *purae;* ideoque in meo textu scribas *purae* loco *crustae*. 264, 23 *maturius*, Targa cum plerisque codd.; *maturiore* Med. I, Vat. VIII, 7028; *maturior* ceteri quos secutus sum. 264, 26 *sed ut*, Targa, me judice, mendose; *et ut* scripsi cum Med. I, Vat. VIII, 7028, idque consecutioni verborum aptius videtur. *265, 9 *itemque*, Targa cum plerisque codd. — *jamque* Med. I, Vat. VIII, 7028, idque erat servandum, ni fallor. 265, 20 *totius corporis habitus*, Targa et 7028. — *totus corporis habitus* Med. I, Vat. VIII, quod recepi. 266, 24 *et foveri [vulnus] pari portione*, Targa. — Vox *vulnus* addititium videtur; librarius enim non rite intellexit verbum *foveri* absolute proferri. 268, 2 *sui non potest [qua quasi membrana quaedam finit abdomen, quam περιτόναιον Graeci vocant]*. Targa. — Haec adnotatio petita ex IV, 1 et VII, 17, ut Targa ipse docuit, nec sensui nec consecutioni verborum congruit. 268, 15 *agere*, Targa. — *gerere* e codd. Med. I, Vat. VIII, 7028 reposui. *268,

28 *ut cutis hoc ipso extenuatur*, Targa. — *ipso* omittunt codd. Med. I, Vat. VIII, 7028, quae lectio verisimilis videtur, vox enim *ipso* pro glossemate haberi potest. 268, 35 *excidatur*, Targa. — *adiciatur* Med. I, Vat. VIII, 7028; dedi *ejiciatur* cum cet. codd. 270, 7—8 *si retro .... trahuntur*, Targa. — *si retrorsus .... eximatur* codd. Med. I, Vat. VIII; *si retrorsus ...... trahitur* 7028. Nescio nec qua de causa nec quo auctore Targa codd. Med. et Vat. textum mutaverit; *trahitur* quod 7028 exhibet interpretatio videtur verbi *eximatur*. 272, 3 *omnia autem*, Targa. — *omnia vero* codd., ubi nil mutandum erat. 273, 28 Verba: *ideoque χαλάζια Graeci vocant*, fortasse e glossemate addita sunt; nec enim *χαλάζια* vocantur, quia facile huc illuc impelluntur, sed quia grandini similia sunt. 274, 38 *sicut in vulneribus [et fistulis]*, Targa. — Hae duae voces *et fistulis* addititiae sunt; *in fistulis* enim, ut Targa ipse notat, nullus dies urget sicut interdum in vulneribus. 275, 15 *abscindatur*, Targa. — *abscindat* codd. Med. I, Vat. VIII quod recipiendum est; verbum enim ad chirurgum referri potest.
*276, 9 *usque ad nares*, Targa et ego; *usque nares* codd. Med. I, Vat. VIII; quae lectio servanda erat; Celsus enim saepius hac dicendi ratione utitur. *276, 18 *difficilior est*, Targa et ego. — Cod. autem Med. I, Vat. VIII *difficiliorem* exhibent; quae lectio nunc mihi anteponenda videtur. 278, 2 *laxanda sutura*, Targa et ego. Locus a librariis depravatus. *Laxandas utraque* Med. I, Vat. VIII; *laxandos utroque* ceteri; *laxanda utique* ex Palavicino libri vulgati. Targa recte emendavit, legitur enim (idque ipse non animadvertit): *orae vulneris inter se simplici sutura committendae* (p. 277, 38). Praeterea notandum est in cap. 16 hujus libri (p. 293, 34) *utraque* in plerisque codd. loco *sutura* reperiri; quae mutatio facile intelligi potest. 280, 27—28 *caput eius [qui curabitur] — oculus [qui curabitur]*, Targa, qui non vidit voces *qui curabitur* ab interprete scriptas esse.
*280, 31—32 *tum acus admovenda est acuta sed non nimium tenuis eaque recta dimittenda est*, Targa. — *tum acus admovenda est sicut aut foret non nimium tenuis eaque demittenda est sed recta est*, codd. Med. I, Vat. VIII; *tum acus admovenda est aut acuta aut forte nimium* (*non nimium* edd. antiq.) *tenuis* codd. reliqui et edd.; *tum acus admovenda est acuta ut foret, ... eaque demittenda est recta*, ego. Denuo autem hoc membrum percensens, loco *ut* po-

tius legendum esse putavi *sic*, *ut*. Quodsi enim sic legas, codd. lectionem presse secutus, contextus eo ipso sensum subministrat ratione habita artis medicae quam maxime probandum. 281, 30 *emittant*, Targa. — *mittant* codd. Med. I, Vat. VIII, quae lectio servanda est. 282, 17 *rectas lineas*, Targa cum plerisque codd.; *rectas eas lineas* dedi cum Med. I et Vat. VIII. 283, 24 *vel a primo natali die*, Targa cum Caesario. Revera vox *natali* omissa est in codd. Med. I, Vat. VIII, sed cf. VII, 12, 4; p. 288, 35—36. *284, 14 *eandemque etiam curationem*, Targa. — *eandemque etiam rationem* edidi cum codd. Verba autem in meo textu literis inclinatis exarata tamquam inutilia delenda sunt. Fortassis legendum est: *rationem curationis*, sic ut scribitur p. 284, 31. Ceteroquin voces *curatio* et *ratio* modo inter se mutantur (ex. gr. l. 3 *curatione* pro *ratione;* cf. Targa p. 337, not. 8), modo se invicem expellunt. 284, 30 *et difficilius*, Targa. — *aut difficilius* lego cum codd. Med. I, Vat. VIII. *285, 4—5 *quod non vi cogendum, sed ita adducendum ut ex facili subsequatur*, Targa qui nullam hujus emendationis rationem profert. — Ego vero cum codd. Med. I, Vat. VIII scripsi *quod non est cogendum*, *sed ita adducendum* (*ducendum* codd.; idque fortasse servare debebam) *ut facile subsequatur.* 287, 12 *eadem facienda*, Targa. — Scripsi *eaque facienda*, ut habent Med. I, Vat. VIII ceterique codd. 287, 31 *sed imponendum*, Targa. — *sed* delevi cum codd. Med. I, Vat. VIII; haec enim particula hic non apta videtur. *288, 16 *ἀντιάδες autem a Graecis appellantur.* Dubito num hoc membrum sit Celsi necne; quodsi enim refertur ad tonsillas inflammatione induratas, falsa est interpretatio; Graeci namque, ni fallor, ἀντιάδας non tonsillas morbo affectas, sed sanas nominant; si simpliciter ad tonsillas, consecutio verborum turbatur. 291, 5 *Humorem quidem vel inciso* codd. et edd. „Particula *vel* prorsus vacat. Forte deest alterum membrum ab eodem *vel* incipiens" Targa, sed perperam; hoc enim loco *vel* sensu intensivo usurpatur, idque saepius apud Celsum ipsum occurrit. 293, 30 *et spissior*, Targa. — *spissior* lego cum codd. Med. I, Vat. VIII. 297, 5 *scrotum [ipsius]*, Targa. — Vox *ipsius* glossema ut Targa ipse judicat. 298, 5 *triduo*, Targa. — *triduum* codd. Med. I, Vat. VIII, quos sequi placuit. 298, 16 *id*, Targa cum Constant. et ego; *eum* libri omnes. Recte

eum expungere volebat Morgagnius, vel *id* scribere. 298, 34 *rursum*, Targa. — *sursum* recepi ex codd. Med. I, Vat. VIII. 299, 29 *incidenda*, Targa. — *excipienda* lego cum codd. Med. I, Vat. VIII; idque sensui multo melius aptari mihi videtur. 307, 2—3 *Homo tum resupinus [eo modo quo in curatione ani figuratur]*, Targa. — Verba uncis inclusa addititia esse jam monuerat Morgagnius. 307, 11 *exhibet*, Targa cum Const. — Ego vero *exigit* e codd. Med. I et Vat. VIII revocavi, forte abundat *sed* ante *aliquanto*. 307, 29 *jam*, Targa et ego; *eam* Med. I, Vat. VIII; fortasse legendum est *etiam*. 308, 9 Deleas voces *qui curatur*. 309, 17 *Loco* ῥυάδα. Sic certo legendum est, expulsa plerorumque codicum lectione κοϱυάδα, cui ansam dedit repetita ultima vocis *loco* syllaba. In altera editione idem sensit Targa, etiamsi magis hariolando hanc lectionem recepisse videtur quam ratione sibi reddita cur ita scribendum esset. Est autem ῥυάς (a ῥέω), vel forsan et ῥοιάς (a ῥείω), quaelibet quorumcumque excrementorum corporis per meatus naturae congruos ejectio, quae scilicet invito aegroto obtinet. Hujus rei exempla leguntur, quod ad lacrimas attinet, apud ipsum Celsum infra VII, 7, 4; Gal. *Us. part.* V, 3; t. III, p. 811; *Diff. morb.* 10; t. VI, p. 870; *Meth. Med.* XIV, 15; t. X, p. 1002; *Sec. loc.* IV, 7; t. XII, p. 774; *Comm. in Hipp. Epid.* VI, II, 36; t. XVII, p. 966; Alex. Trall. II, 8; Aët. VII, 88; Paul. Aeg. III, 22 et VI, 17, quod ad urinam, apud Aretaeum *Sign. Chron.* II, 4; Pseudo-Gal. *Introd. seu med.* 19, t. XIV, p. 797; Oribasium *Coll. med.* XLV, 7 et L, 4; Aët. XI, 9 et 14; quod ad alvi proluviem, apud Oribasium ib. XLIV, 13 et Aëtium XIV, 10. — Ceteroquin cf. p. 274, 24, ubi et Targa ipse ῥυάδα scripsit, invitis codd. qui ῥυπάδα seu *rhifada* exhibent. 309, 1, 5; 336, 7 vocem *ejus* post *manus;* 327, 32 post *vertice* codd. exhibent, sed pro glossemate habeas; item p. 336, 7 eadem vox tollenda est, ni fallor. 309, 37 *proposui;* Targa. — *posui* revocavi e codd. Med. I, Vat. VIII; cf. ex. gr. p. 334, 5. *310, 2 *attrahitur*, Targa. — *attrahatur* Med. I, Vat. VIII et plerique alii codd.; idque revocandum est; hoc enim verbum ad conjunctionem *ut* referri debet. *311, 24 *urina postea promovetur et excidit*, Targa. — Nonne legendum est .... *promovente*, *excidit*, ut habent Med. I et Vat. VIII? 312, 17 *metus excipit [remotis medicaminibus]*, Targa. — Verba uncis in-

clusa insititia esse Targa ipse censet. *312, 25; 316, 22 *vulnus .... vulnera*, Targa. — *ulcus* — *ulcera* scripsi cum Med. I et Vat. VIII. — Item p. 313, 27 et 29 *ulcus* reponere debebam cum iisdem codd. Vocem enim *ulcus* Celsus usurpat sicut Graeci vocem ἕλκος. *313, 24 *si quid urinae rodit*, libri omnes et ego. Nonne melius legeretur *si quid urina rodit* vel cum 7028 *si quid urina id rodit?* cf. l. 26 et 34. 313, 26 Post: *rosa temperabitur* codd. et edd. habent: *Huic curationi aptissimum videtur enneapharmacum emplastrum. nam et serum habet ad pus movendum et mel ad ulcus repugnandum, medullam etiam maximeque vitulinam quod in id ne fistula relinquatur praecipue proficit.* Quae verba insititia esse Targa ipse notat. *313, 35 *excidunt*, Targa. — *exedunt* legi cum codd. Med. I, Vat. VIII; praeterea notandum est loco *si ante* Med. I et Vat. VIII exhibere: *similiter* Med. I, Vat. VIII *similiter ante* cet. codd., *si similiter ante* Palavicinus. Emendationem Targae sequi placuit, quamvis non sit certa. Fort. legendum est *si simul ante.* 319, 23 *inflammationi*, Targa cum Lind. — *inflammationis* e codd. Med. I, Vat. VIII revocavi. 319, 28 *exciditur*, Targa. — *praeciditur* scripsi ex codd. Med. I, Vat. VIII. *320, 19 *coxendices*, Targa cum libro Guilandini. — *cervices* codd. ceteraeque edd. Fortasse legendum est *coxas* more Celsiano. 320, 29—30 *venularum*, Targa. — *venarum*, ut scripsi, Med. I et Vat. VIII. 321, 24 *durum* loco *curvum* Med. I, Vat. VIII, sed mendose, ni fallor. *324, 2—3 *sub iis .... continent*, Targa cum Morgagnio. *sub iis ... continent*, Const.; *sub his connectunt* Med. I, Vat. VIII. Ideoque *connectunt* scripsi; *his* pro *iis* forsitan cum iisdem codd. legere debuerim. 324, 30 ζυγῶδες, Targa, sed mendose; ζύγωμα scripsi, ut jubet sermonis graeci ratio; saltem ζυγοειδὲς (subaud. ὀστέον) legendum erat cum Pseudo-Gal. *Introd. seu med.* 12, t. XIV, p. 721. Cf. *Thes. ling. gr.* sub voce. *325, 27—28 *Secunda superiori parti inferiori ..... pars summa*, Targa et ego. Locus haud dubie a librariis depravatus. Nonne legendum *secunda superiorem* (subaud. *sustinet*) *parte anteriore*, seu potius ut Morgagnius censebat *secundae pars summa* omnibus reliquis deletis? 326, 22 *Ea in summis*, Targa et ego, invitis codd. qui omittunt *in*. Cf. p. 327, 22. *328, 15 *rursus ab inferioribus quoque capitibus*, Targa. — Vox *inferioribus* mihi videtur orta esse a *capitibus*, ideoque *inferiori* (vid.

parte) legere maluerim. *330, 9—10 *Sin autem nigrities est aut si caries ad alteram quoque partem .... excidi [atque idem quoque in carie ad alteram partem ossis penetrante fieri potest]*, Targa. — Voces: *aut si caries* cet. videntur e margine in textum irrepsisse, et denuo occasionem praebuisse novae adnotationi quae uncis includitur. Celsus de *carie* jam locutus erat, nec opus erat ad eam reverti. *331, 18—19 *Vix unquam nigrities, caries saepe totum os perrumpit*, Targa. — *Vix unquam nigrities integrum caries per totum os perrumpit* codd. et edd. Locus a librariis depravatus. Celsus, ni fallor, scripsit: *Vix unquam nigrities, interdum caries, totum os perrumpit.* Vox *integrum* loco *interdum* ex praecedenti membro oscitanter a librario repetita est. *per* seu glossema est, sive potius provenit e verbo *perrumpit* praeoccupato. 331, 25 *id quoque [signi] specillo*, Targa. — Vox *signi* ex glossemate. Saltem interpres *signo specilli* scribere debebat. 332, 2 *suspendendaque manus sinistra est*, Targa cum Med. I, Vat. VIII. — Ego vero scripsi *suspendendaque magis sinistra manus est*, cum ceteris codd. et edd. Targaque ipso in ed. Patav. 1815. 332, 31 *expellit [eaque fere quia testa tenuis et angusta est λεπίς, id est squama, Graecis nominatur]*, Targa. — Membrum uncis inclusum interpretatio est alicujus scioli, loco suo mota; vox enim *λεπίς* non ad carunculam, sed ad os referri potest; haud dubie scripta fuit haec interpretatio contra: *os adustum* etc., l. 29. 333, 5 *percussa est*, Targa. — Verbum *est* omittunt codd. omnes: quae lectio nunc anteponenda mihi videtur. — Item *est* post *fronte* p. 323, 9 a cod. 7028 abest. *335, 12 Nonne verba *curare usque* ex glossemate sunt?

336, 9 *nihil latens in eo ossis caro est*, Targa. — *nihil late sine osse cavum est* codd. Med. I, Vat. VIII. Cocchius novam lectionem proposuit quam recepi; fortasse, ut minus ab optimis codd. recederem, tollere debebam *eo.* 337, 30 *eaque [carni]*, Targa, qui notat vocem *carnis* ex glossemate in textum receptam fuisse. 338, 34 *nihilo minus [extrinsecus]*, Targa. — Adverbium *extrinsecus* (saltem scribendum erat *intrinsecus* jubente Lindenio) perperam repetitum est e periodo sequenti. 339, 29—30 *primis temporibus*, Targa. — *primi temporis* e codd. et edd. antiq. revocavi. *341, 3 *tricesimum [diem]*, Targa, qui pro glossemate habet vocem *diem.* Hanc vocem post *quadragesimum* (l. 5) cod-

7028 exhibet, idque Targae opinionem firmat. Ceteroquin in hoc cod. totum hoc membrum depravatum est; solummodo *at* pro *et* ante *vicesimum* (l. 4) habet, idque si *ac* legitur, fortasse anteponendum est. 341, 19 *subsistente*, Targa et ego cum omnibus quos ille vidit codicibus. *consistente* Lind. et 7028. Vide quae notavi ad p. 247, 35. 341, 20 *sub id*, Targa. — *subit* scripsi cum codd. 7028, Med. I, Vat. VIII, idque optime sensui congruit.

*342, 15 *sub ala suà*, Targa, codd. et plerique edd. — Quid autem sibi voluerit Celsus voce *sua?* Scripsi *sub ala sana* quod sensum maxime probandum exhibet. Fortasse etiam pro *fascia dari* ex Constant. recepto legendum est *fasciare*, vel potius *fasciuri* cum codd. 342, 15 *de costa .... viscera est*, omnes praeter Lind. atque cod. 7028, in quibus legitur *de costis .... viscera sunt*. Cf. quae notavi ad p. 247, 35. 343, 17 Post *sequitur*, codd. et edd. habent *[et sanguis spuitur]*, quae verba Targa tamquam glossema repudiavit, idque recte. Quid enim erat addendum post *vitae periculum?* Saltem haec adnotatio in margine scripta, post *graves inflammationes* inseri debebat. 343, 27 *ex [herba] stoechade*, omnes. Vox *herba* tollenda est, in margine scripta fuit ad *stoechas* interpretandum. *345, 1—2 *pejor ubi obliqua*, *atque ubi multa fragmenta*, Targa et ego; *pejor ubi multa fragmenta, atque ubi obliqua*, codd. Med. I, Vat. VIII, 7028, ibique nil mutandum erat. Iidem codd. *pessimum* habent pro *pessima* (l. 2), quod fortasse tolerari potest, licet haec lectio minus idonea videatur. 345, 17 *quodque*, Targa. — *quoque* cum codd. scripsi. 345, 22 *cruribus [evenit]*, omnes. Vox *evenit* repugnare videtur sermoni Celsiano; ideoque eam expunxi. 345, 30 *prima brevissima [adhibenda]*, omnes. Vox *adhibenda* ab aliquo sciolo inepte addita et sensum et verborum nexum turbat. 346, 4 *ex cervice ipsius [qui laesus est]* — l. 10—11 *inter femina ejus [qui curatur]*, Targa, qui ipse verba *qui laesus est* ... *qui curatur* tamquam glossemata expellere jubet. Ceteroquin in hoc capitulo turpiter a librariis depravato emendationes Targae secutus sum fusiusque de universa hac re disserui in *Diario Gazette méd. de Paris*, 1847, p. 126 sqq. 347, 19 *sic inclinandum est*. Post hoc membrum nonnulla deesse censet Targa; requirit enim aliquid quo referri possit particula *sic*. At, me judice, ex universa intentionis enarratione satis colligere licet quomodo inclinandum

sit brachium; nec opus erat Celso ut repeteret quae jam antea ab eo, etiamsi non disertis verbis expressa, tamen satis aperte indicata erant. Eodem sensu particula *sic* usurpatur p. 348, 1. 349, 18 *senserint*, Targa cum Lindenio et 7028 (cf. quae notata sunt ad p. 247, 35). — *senserunt* ceteri omnes, quae lectio servanda est. *349, 21 *humerus [vero] quoque*, Targa. — Vox *vero* quam jubente Targa perperam delevi in meo textu reponenda est. Haec particula enim conjunctioni *quidem* (l. 23) apprime respondet. *quoque* omittitur in cod. 7028, sed mendose, ni fallor. 349, 33 *adjectum sit [cetera eadem]*, Targa. — Voces *cetera eadem* sensum turbant; ideoque tollendae sunt. Librarius, ut Targa ipse docuit, a praecedentibus *adjectum sit* transiit ad *cetera eadem* (p. 350, 2); quum autem animadverteret lapsum se esse rediit ad membrum *deliganda* cet.; verba vero *cetera eadem* eradere aut punctis subpositis notare neglexit. — *paululum* loco *paulum* (l. 32) habet 7028. 350, 36 Vox *plagam* deest in codd. Reperitur in margine edit. Constant.; prorsus necessaria videtur. 350, 37 *vulnere*, Targa. — *ulcere* alii omnes, idque servandum erat. — Item p. 351, 2 reposui *ulcus* pro *vulnus*. Cf. quae notata sunt ad p. 313, 27. 351, 11 *[ut aliquid laedatur] ossa*, Targa. — Verba uncis inclusa margini adscripta fuerunt ad explicanda: *ut concurrendo exasperentur* (l. 12). 351, 37 *in alterum [par] membrum*, Targa. — Vox *par* in Med. I addita videtur ab aliquo sciolo; sine ea enim sensus constat. 352, 20 *vertebrae*, Targa. — *vertebra* scripsi cum codd. Ceteroquin cf. l. 32. 352, 24 *[et in posteriorem et in interiorem]* Duce Targa hoc membrum recepi ex Lindenio. Vid. p. 359, 1. Particula *et* ante *in exteriorem* omittitur a cod. 7028. 353, 10 *lacessendum non est*, Targa cum Constant.— *nunc* (sic edd. antiq.) *classendum est* Med. I, Vat. VIII, 7028, qui verbum *est* omittit, idque fortasse recte, dummodo legatur ut edidi quo minus a codd. recederem: *non lacessendum*. 353, 25 *Tunc frictionem ei membro adhibere; cibis uti bonis; vino modice*, Targa, qui *uti* repetitum ante *vino* tamquam glossema recte expellere jubet. *Tunc infrictionem* (sicut cet. codd.) *eidem membro adhiberi vino modico cibis uti bonis*, cod. 7028 qui, licet sit in ceteris mendosus, emendationem Targae confirmat; nec forsitan aspernanda sit lectio *vino modico*. 354, 16 *digiti [medici — modici digiti* 7028*] pollices*,

Targa, qui recte judicat vocem *medici* addititiam esse; idque varietate lectionis cod. 7028 firmatur. *359, 2—3 *At id quod in latus elapsum est digitis restitui*, Targa cum plerisque codd. et Morgagnio, qui me judice optimam praebuit emendationem; *atque ita in latus* cet. Med. I, Vat. VIII, *atque ita in latus unde lapsus est digitus restituatur* 7028 et Lind. qui *locum* pro *latus* reposuit (cf. quae notavi ad p. 247, 35), eaque lectio revera sensum idoneum exhibet; membrum praegressum tamen (*qui vel in priorem* cet.) satis manifeste indicat adhuc expectandam esse alius luxandi rationis enarrationem. 359, 14 *valgius*, Targa cum Lind. — *valgium* cod. Constant.; *vatum* Med. I, Vat. VIII; *varum*, sed inepte 7028; *vastius* edd. ant. et plerique codd; *vatium* reposui jubente Targa. 359, 34 *Heraclides aliique quidam*, Targa et ego cum Cocchio et Morgagnio; sed perperam, ni fallor. Codd. plerique habent: *Heraclides*, *faber quoque quidam* (*quid quovis* Vat. VIII, — *Heraclides quicquam* 7028). Certe apud Oribasium (ex. gr. lib. XLIX, 24 sqq.) saepius hujus *fabri* fit mentio tanquam machinamenti auctoris, etiamsi nomen ejus ignoratur. 360, 14 *ea [etiam] inferior*, Targa. — *et etiam inferior* Med. I, *etiam inferior* Vat. VIII, *et jam interiora qua* (quae corruptela facile intelligi potest) *recessit*, 7028. Fortasse legendum est ut scripsi, duce Targa, *ea inferior*, vel cum cod. 7028 *et jam inferior* (omisso *ea*), quae lectio ceteroquin reliquorum atque optimorum codd. vestigia premit. 360, 21 *minister idem contra coxam*, Targa. — *minister contra idem coxam* Med. III et VI, *minister contra coxam* 7028 et Lind. (cf. quae notavi ad p. 247, 35); *minister contra inde coxam* Med. I, Vat. VIII quos, ratione habita chirurgiae, sequi convenit.

362, 17 *aut in inflammatione*, Targa et 7028. — *aut inflammationem* Med. I; alii *ante inflammationem*. Legendum est *aut ante inflammationem*. Quid enim sibi voluerit Celsus dicens: *ossa digitorum reponenda esse in inflammatione?* Apud Hippocratem (*Art.* § 67, t. IV, p. 278) legitur ἐμβάλλειν δὲ χρὴ αὐθημερόν, ἢ τῇ ὑστεραίῃ, τριταίῳ δὲ ἢ τεταρταίῳ — ἥκιστα· τεταρταῖα γὰρ ἐόντα, ἐπισημαίνει τῇσι παλιγκοτίῃσι μάλιστα. Reliqua vero ut Celsus.

Á. CORNELII CELSI

ARTIUM LIBER SEXTUS

IDEM

MEDICINAE PRIMUS.

PROOEMIUM.

Conspectus historiae medicinae. Quae ratio medicinae potissima sit.

Ut alimenta sanis corporibus Agricultura, sic sanitatem aegris Medicina promittit. Haec nusquam quidem non est: siquidem etiam imperitissimae gentes herbas, aliaque promta in auxilium vulnerum morborumque noverunt. Verumtamen apud Graecos aliquanto magis, quam in ceteris nationibus, exculta est; ac ne apud hos quidem a prima origine, sed paucis ante nos saeculis; utpote quum vetustissimus auctor Aesculapius celebretur. Qui, quoniam adhuc rudem et vulgarem hanc scientiam paulo subtilius excoluit, in Deorum numerum receptus est. Hujus deinde duo filii, Podalirius et Machaon, bello Trojano ducem Agamemnonem sequuti, non mediocrem opem commilitonibus suis attulerunt. Quos tamen Homerus (*Il.*), non in pestilentia, neque in variis generibus morborum aliquid attulisse auxilii, sed vulneribus tantummodo ferro et medicamentis mederi solitos esse, proposuit. Ex quo apparet, has partes medicinae solas ab iis esse tractatas, easque esse vetustissimas. Eodemque auctore disci potest, morbos tum ad iram Deorum immortalium relatos esse, et ab iisdem opem posci solitam. Verique simile est, inter nulla auxilia adversae valetudinis, plerumque tamen eam bonam contigisse ob bonos mores, quos neque desidia, neque luxuria vitiarant: siquidem haec duo, corpora, prius in Graecia, deinde

apud nos, afflixerunt. Ideoque multiplex ista medicina, n
olim [apud Graecos], neque apud alias gentes necessaria
aliquos ex nobis ad senectutis principia perducit.]
etiam post eos, de quibus retuli, nulli clari viri medic
exercuerunt; donec majore studio literarum disciplina ag
coepit, quae, ut animo praecipue omnium necessaria, sic
pori inimica est. Primoque medendi scientia sapientiae
habebatur, ut et morborum curatio, et rerum naturae con
platio sub iisdem auctoribus nata sit: scilicet iis hanc ma
requirentibus, qui corporum suorum robora quieta co
tione, nocturnaque vigilia minuerant. Ideoque multos e
pientiae professoribus peritos ejus fuisse accepimus; cl
simos vero ex iis Pythagoram, et Empedoclem, et Dem
tum. Hujus autem, ut quidam crediderunt, discipulus Hi
crates Cous, primus quidem ex omnibus memoria dignis
studio sapientiae disciplinam hanc separavit, vir et arte e
cundia insignis. Post quem Diocles Carystius, deinde Pr
goras et Chrysippus, tum Herophilus et Erasistratus sic
tem hanc exercuerunt, ut etiam in diversas curandi vias
cesserint. Iisdemque temporibus in tres partes medicin
ducta est: ut una esset, quae victu; altera, quae medica
tis; tertia, quae manu mederetur. Primam διαιτητικήν,
cundam φαρμακευτικήν, tertiam χειρουργικήν Gr
nominarunt. Ejus autem, quae victu morbos curat, longe
rissimi auctores, etiam altius quaedam agitare conati, re
quoque naturae sibi cognitionem vindicarunt, tamquam
ea trunca et debilis medicina esset. Post quos Serap
primus omnium, nihil hanc rationalem disciplinam perti
ad medicinam professus, in usu tantum et experimentis
posuit. Quem Apollonius, et Glaucias, et aliquanto
Heraclides Tarentinus, et alii quoque non mediocres vir
quuti, ex ipsa professione se ἐμπειρικούς appellave
Sic in duas partes ea quoque, quae victu curat, medicin
visa est, aliis rationalem artem, aliis usum tantum sibi v
cantibus: nullo vero quidquam post eos qui supra com
hensi sunt, agitante, nisi quod acceperat, donec Asclepi
medendi rationem ex magna parte mutavit. Ex cujus suc
-oribus Themison nuper ipse quoque quaedam in sene

deflexit. Et per hos quidem maxime viros salutaris ista nobis professio increvit.

Quoniam autem ex tribus medicinae partibus, ut difficillima, sic etiam clarissima est ea, quae morbis [sc. *victu*] medetur, ante omnia de hac dicendum est. Et quia prima in eo dissensio est, quod alii sibi experimentorum tantummodo notitiam necessariam esse contendunt, alii, nisi corporum rerumque ratione comperta, non satis potentem usum esse proponunt, indicandum est, quae maxime ex utraque parte dicantur, quo facilius nostra quoque opinio interponi possit. Igitur ii, qui rationalem medicinam profitentur, haec necessaria esse proponunt: abditarum et morbos continentium causarum notitiam, deinde evidentium; post haec etiam naturalium actionum; novissime partium interiorum. Abditas causas vocant, in quibus requiritur, ex quibus principiis nostra corpora sint, quid secundam, quid adversam valetudinem faciat. Neque enim credunt, posse eum scire, quomodo morbos curare conveniat, qui, unde hi sint, ignoret; neque esse dubium, quin alia curatione opus sit, si ex quatuor principiis*) vel superans aliquid, vel deficiens adversam valetudinem creat; ut quidam ex sapientiae professoribus dixerunt: alia, si in humidis omne vitium est, ut Herophilo visum est; alia, si in spiritu, ut Hippocrati [in libro *de Flatibus*]; alia, si sanguis in eas venas [*sc. arterias*], quae spiritui accommodatae sunt, transfunditur, et inflammationem, quam Graeci *φλεγμονήν* nominant, excitat, eaque inflammatio talem motum efficit, qualis in febre est, ut Erasistrato placuit; alia, si manantia corpuscula, per invisibilia foramina subsistendo, iter claudunt, ut Asclepiades contendit; eum vero recte curaturum, quem prima origo causae non fefellerit. Neque vero infitiantur, experimenta quoque esse necessaria; sed ne ad haec quidem aditum fieri potuisse, nisi ab aliqua ratione, contendunt; non enim quidlibet antiquiores viros aegris inculcasse, sed cogitasse, quid maxime conveniret, et id usu explorasse, quo ante conjectura aliqua duxisset; neque interesse, an nunc jam pleraque explorata sint, si a consilio tamen coeperunt. Et id quidem in multis ita

---

*) Id est *igne, aere, aqua, terra,* seu *calido, frigido, sicco, humido.*

se habere. Saepe vero etiam nova incidere genera morborum, in quibus nihil adhuc usus ostenderit, et ideo necessarium sit animadvertere, unde ea coeperint; sine quo nemo reperire mortalium possit, cur hoc, quam illo, potius utatur. Et ob haec quidem in obscuro positas causas persequuntur. Evidentes vero eas appellant, in quibus quaerunt, initium morbi calor attulerit, an frigus; fames, an satietas; et quae similia sunt; occursurum enim vitio dicunt eum, qui originem non ignorarit. Naturales vero corporis actiones appellant, per quas spiritum trahimus et emittimus; cibum potionemque et assumimus et concoquimus: itemque per quas eadem haec in omnes membrorum partes digeruntur. Tum requirunt etiam, quare venae nostrae modo submittant se, modo attollant; quae ratio somni, quae vigiliae sit: sine quorum notitia neminem putant vel occurrere, vel mederi morbis inter haec nascentibus posse. Ex quibus quia maxime pertinere ad rem concoctio videtur, huic potissimum insistunt; et, duce alii Erasistrato, teri cibum in ventre contendùnt; alii, Plistonico Praxagorae discipulo, putrescere; alii credunt Hippocrati, per calorem cibos concoqui: acceduntque Asclepiadis aemuli, qui, omnia ista vana et supervacua esse, proponunt: nihil enim concoqui, sed crudam materiam, sicut assumta est, in corpus omne diduci. Et haec quidem inter eos parum constant: illud vero convenit, alium dandum cibum laborantibus, si hoc; alium, si illud verum est. Nam si teritur intus, eum quaerendum esse, qui facillime teri possit; si putrescit, eum, in quo hoc expeditissimum est; si calor concoquit, eum, qui maxime calorem movet: at nihil ex his esse quaerendum, si nihil concoquitur; ea vero sumenda, quae maxime manent qualia assumta sunt. Eademque ratione, quum spiritus gravis est, quum somnus aut vigilia urget, eum mederi posse arbitrantur, qui prius illa ipsa qualiter eveniant, perceperit. Praeter haec quum in interioribus partibus et dolores et morborum varia genera nascantur, neminem putant his adhibere posse remedia, qui ipsas ignoret. Necessarium ergo esse incidere corpora mortuorum, eorumque viscera atque intestina scrutari; longeque optime fecisse Herophilum et Erasistratum, qui nocentes homines, a regibus ex carcere acceptos, vivos inciderint, considerarintque,

etiamnum spiritu remanente, ea, quae natura ante clausisset, eorumque positum, colorem, figuram, magnitudinem, ordinem, duritiem, mollitiem, laevorem, contactum; processus deinde singulorum et recessus, et sive quid inseritur alteri, sive quid partem alterius in se recipit. Neque enim, quum dolor intus incidit, scire quid doleat, eum, qui, qua parte quodque viscus intestinumve sit, non cognoverit: neque curari id, quod aegrum est, posse ab eo, qui, quid sit, ignoret. Et quum per vulnus alicujus viscera patefacta sunt, eum, qui sanae cujusque colorem partis ignoret, nescire quid integrum, quid corruptum sit; ita ne succurrere quidem posse corruptis. Aptiusque extrinsecus imponi remedia, compertis interiorum et sedibus et figuris, cognitaque eorum magnitudine: similesque omnia, quae [intus] posita sunt, rationes habere. Neque esse crudele, sicut plerique proponunt, hominum nocentium, et horum quoque paucorum, suppliciis, remedia populis innocentibus saeculorum omnium quaeri.

Contra ii, qui se *ἐμπειρικούς* ab experientia nominant, evidentes quidem causas, ut necessarias, amplectuntur: obscurarum vero causarum et naturalium actionum quaestionem ideo supervacuam esse contendunt, quoniam non comprehensibilis natura sit. Non posse vero comprehendi, patere ex eorum, qui de his disputarunt, discordia; quum de ista re, neque inter sapientiae professores, neque inter ipsos medicos conveniat. Cur enim potius aliquis Hippocrati credat, quam Herophilo? cur huic potius, quam Asclepiadi? Si rationes sequi velit, omnium posse videri non improbabiles; si curationes, ab omnibus his aegros perductos esse ad sanitatem. Ita neque disputationi, neque auctoritati cujusquam fidem derogari oportuisse: etiam sapientiae studiosos maximos medicos esse, si ratiocinatio hoc faceret; nunc illis verba superesse, deesse medendi scientiam. Differre quoque pro natura locorum genera medicinae; et aliud opus esse Romae, aliud in Aegypto, aliud in Gallia. Quod si morbos eae causae facerent, quae ubique eaedem essent, remedia quoque ubique eadem esse debuisse. Saepe etiam causas apparere, ut puta lippitudinis, vulneris; neque ex his patere medicinam. Quod si scientiam hanc non subjiciat evidens

causa, multo minus eam posse subjicere, quae in dubio est. Quum igitur illa incerta, incomprehensibilis sit, a certis potius et exploratis petendum esse praesidium; id est, iis, quae experientia in ipsis curationibus docuerit; sicut in ceteris omnibus artibus; nam ne agricolam quidem aut gubernatorem disputatione, sed usu fieri. Ac nihil istas cogitationes ad medicinam pertinere, eo quoque disci, quod qui diversa de his senserint, ad eamdem tamen sanitatem homines perduxerint. Id enim fecisse, quia non ab obscuris causis, neque a naturalibus actionibus, quae apud eos diversae erant, sed ab experimentis, prout cuique responderant, medendi vias traxerint. Ne inter initia quidem ab istis quaestionibus deductam esse medicinam, sed ab experimentis. Aegrorum enim, qui sine medicis erant, alios propter aviditatem primis diebus protinus cibum assumsisse, alios propter fastidium abstinuisse; levatumque magis eorum morbum esse, qui abstinuerant. Itemque alios in ipsa febre aliquid edisse, alios paulo ante eam, alios post remissionem ejus; optime deinde iis cessisse, qui post finem febris id fecerant. Eademque ratione alios inter principia protinus usos esse cibo pleniore, alios exiguo; gravioresque eos factos, qui se implerant. Haec similiaque quum quotidie inciderent, diligentes homines notasse, quae plerumque melius responderent: deinde aegrotantibus ea praecipere coepisse. Sic medicinam ortam, subinde aliorum salute, aliorum interitu, perniciosa discernentem a salutaribus. Repertis deinde jam remediis, homines de rationibus eorum disserere coepisse: nec post rationem medicinam esse inventam; sed post inventam medicinam rationem esse quaesitam. Requirere etiam ratio idem doceat quod experientia, an aliud: si idem, supervacuam esse; si aliud, etiam contrariam. Primo tamen remedia exploranda summa cura fuisse, nunc vero jam explorata esse; neque aut nova genera morborum reperiri, aut novam desiderari medicinam. Quod si jam incidat mali genus aliquod ignotum, non ideo tamen fore medico de rebus cogitandum obscuris: sed eum protinus visurum, cui morbo id proximum sit; tentaturumque remedia similia illis, quae vicino malo saepe succurrerint, et per ejus similitudinem opem reperturum. Neque enim se dicere, consilio

medicum non egere, et irrationale animal hanc artem posse praestare; sed has latentium rerum conjecturas ad rem non pertinere; quia non intersit, quid morbum faciat, sed quid tollat, neque quomodo, sed quid optime digeratur; sive hac de causa concoctio incidat, sive de illa; et sive concoctio sit illa, sive tantum digestio. Neque quaerendum esse quomodo spiremus, sed quid gravem tardumque spiritum expediat; neque quid venas moveat, sed quid quaeque motus genera significent. Haec autem cognosci experimentis. Et in omnibus ejusmodi cogitationibus in utramque partem disseri posse; itaque ingenium et facundiam vincere; morbos autem non eloquentia, sed remediis curari. Quae si quis elinguis usu discreta bene norit, hunc aliquanto majorem medicum futurum, quam si sine usu linguam suam excoluerit. Atque ea quidem, de quibus est dictum, supervacua esse tantummodo; id vero, quod restat, etiam crudele: vivorum hominum alvum atque praecordia incidi, et salutis humanae praesidem artem non solum pestem alicui, sed hanc etiam atrocissimam, inferre; quum praesertim ex iis, quae tanta violentia quaerantur, alia non possint omnino cognosci, alia possint etiam sine scelere. Nam colorem, laevorem, mollitiem, duritiem, similiaque omnia, non esse talia, inciso corpore, qualia integro fuerint: quia quum, corporibus inviolatis, haec tamen metu, dolore, inedia, cruditate, lassitudine, mille aliis mediocribus affectibus saepe mutentur; multo magis verisimile est, interiora, quibus major mollities, et lux ipsa nova sit, sub gravissimis vulneribus et ipsa trucidatione mutari. Neque quidquam esse stultius, quam quale quid vivo homine est, tale existimare esse moriente, imo jam mortuo; nam uterum (sc. *ventrem*) quidem, qui minus ad rem pertineat, spirante homine posse diduci: simul atque vero ferrum ad praecordia accessit, et discissum transversum septum est, quod membrana quadam superiores partes ab inferioribus diducit (διάφραγμα Graeci vocant), hominem protinus animam amittere: ita mortui demum praecordia et viscus omne in conspectum latrocinantis medici dari necesse est tale, quale mortui sit, non quale vivi fuit. Itaque consequi medicum ut hominem crudeliter jugulet, non ut sciat, qualia vivi viscera habeamus. Si quid tamen sit, quod adhuc spirante homine

conspectui subjiciatur, id saepe casum offerre curantibus. Interdum enim gladiatorem in arena, vel militem in acie, vel viatorem a latronibus exceptum sic vulnerari, ut ejus interior aliqua pars aperiatur, et in alio alia: ita sedem, positum, ordinem, figuram, similiaque alia cognoscere prudentem medicum, non caedem, sed sanitatem molientem; idque per misericordiam discere, quod alii dira crudelitate cognorint. Ob haec ne mortuorum quidem lacerationem necessariam esse, quae, etsi non crudelis, tamen foeda sit; quum aliter pleraque in mortuis se habeant: quantum vero in vivis cognosci potest, ipsa curatio ostendat.

Quum haec per multa volumina, perque magnae contentionis disputationes a medicis saepe tractata sint atque tractentur: subjiciendum est, quae proxima vero videri possint. Ea neque addicta alterutri opinioni sunt, neque ab utraque nimium abhorrentia; media quodammodo inter diversas sententias: quod in plurimis contentionibus deprehendere licet, sine ambitione verum scrutantibus, ut in hac ipsa re; nam quae demum causae, vel secundam valetudinem praestent, vel morbos excitent; quomodo spiritus, aut cibus, vel trahatur, vel digeratur, ne sapientiae quidem professores scientia comprehendunt, sed conjectura persequuntur. Cujus autem rei non est certa notitia, ejus opinio certum reperire remedium non potest. Verumque est, ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre, quam experientiam. Quamquam igitur multa sint ad ipsas artes proprie non pertinentia, tamen eas adjuvant, excitando artificis ingenium. Itaque ista quoque naturae rerum contemplatio, quamvis non faciat medicum, aptiorem tamen medicinae reddit. Verique simile est, et Hippocratem et Erasistratum et quicumque alii, non contenti febres et ulcera agitare, rerum quoque naturam ex aliqua parte scrutati sunt, non ideo quidem medicos fuisse, verum ideo quoque majores medicos extitisse. Ratione vero opus est ipsi medicinae, etsi non inter obscuras causas, neque inter naturales actiones, tamen saepe; est enim haec ars conjecturalis; neque respondet ei plerumque non solum conjectura, sed etiam experientia. Et interdum non febris, non cibus, non somnus subsequitur, sicut assuevit. Rarius, sed aliquando morbus quoque ipse no-

vus est: quem non incidere, manifeste falsum est; quum aetate nostra quaedam, ex naturalibus partibus carne prolapsa et arente, intra paucas horas expiraverit sic, ut nobilissimi medici neque genus mali, neque remedium invenerint. Quos eo nihil tentasse judico, quia nemo in splendida persona periclitari conjectura sua voluerit, ne occidisse, nisi servasset, videretur: veri tamen simile est, potuisse aliquid cogitari, detracta tali verecundia; et fortasse responsurum fuisse id, quod aliquis esset expertus. Ad quod medicinae genus neque semper similitudo aliquid confert; et si quando confert, tamen id ipsum rationale est, inter multa similia genera et morborum et remediorum, cogitare, quo potissimum medicamento sit utendum. Quum igitur talis res incidit, medicus aliquid oportet inveniat, quod non utique fortasse, sed saepius tamen etiam respondeat. Petet autem novum quoque consilium non ab rebus latentibus, istae enim dubiae et incertae sunt, sed ab iis, quae explorari possunt, id est evidentibus causis. Interest enim, fatigatio morbum, an sitis, an frigus, an calor, an vigilia, an fames fecerit, an cibi vinique abundantia, an intemperantia libidinis. Neque ignorare hunc oportet, quae sit aegri natura: humidum magis, an magis siccum corpus ejus sit; validi nervi, an infirmi; frequens adversa valetudo, an rara; eaque, quum est, vehemens esse soleat, an levis; brevis, an longa: quod is vitae genus sit sequutus, laboriosum, an quietum; cum luxu, an cum frugalitate. Ex his enim, similibusque, saepe curandi nova ratio ducenda est.

Quamvis ne haec quidem sic praeteriri debent, quasi nullam controversiam recipiant; nam et Erasistratus non ex his fieri morbos dixit; quoniam et alii, et iidem alias post ista non febricitarent: et quidam medici saeculi nostri, sub auctore, ut ipsi videri volunt, Themisone, contendunt, nullius causae notitiam quidquam ad curationes pertinere; satisque esse, quaedam *communia* morborum intueri. Siquidem horum tria genera esse, unum adstrictum, alterum fluens, tertium mixtum. Nam modo parum excernere aegros, modo nimium; modo alia parte parum, alia nimium. Haec autem genera morborum modo acuta esse, modo longa; et modo increscere, modo consistere, modo minui. Cognito igitur eo,

quod ex his est, si corpus adstrictum est, digerendum esse; si profluvio laborat, continendum; si mixtum vitium habet, occurrendum subinde vehementiori malo. Et aliter acutis morbis medendum, aliter vetustis, aliter increscentibus, aliter subsistentibus, aliter jam ad sanitatem inclinatis. Horum observationem medicinam esse; quam ita finiunt, ut quasi viam quamdam, quam μέθοδον Graeci nominant, eorumque, quae in morbis communia sunt, contemplatricem esse contendant. Ac neque rationalibus se, neque experimenta tantum spectantibus adnumerari volunt: quum ab illis eo nomine dissentiant, quod in conjectura rerum latentium nolunt esse medicinam; ab his eo, quod parum artis esse in observatione experimentorum credunt. Quod ad Erasistratum pertinet, primum ipsa evidentia ejus opinioni repugnat; quia raro, nisi post horum aliquid, morbus venit. Deinde non sequitur, ut quod alium non afficit, aut eumdem alias, id ne alteri quidem, aut eidem tempore alio noceat. Possunt enim quaedam subesse corpori, vel ex infirmitate ejus, vel ex aliquo affectu, quae vel in alio non sunt, vel in hoc alias non fuerunt; eaque per se non tanta, ut concitent morbum, tamen obnoxium magis aliis injuriis corpus efficiant. Quod si contemplationem rerum naturae, quam non temere medici sibi vindicant, satis comprehendisset, etiam illud scisset, nihil omnino ob unam causam fieri, sed id pro causa apprehendi, quod contulisse plurimum videtur. Potest autem id, dum solum est, non movere, quod junctum aliis maxime movet. Accedit ad haec, quod ne ipse quidem Erasistratus, qui transfuso in arterias sanguine febrem fieri dicit, idque nimis repleto corpore incidere, reperit, cur ex duobus aeque repletis, alter in morbum inciderit, alter omni periculo vacarit; quod quotidie fieri apparet. Ex quo disci potest, ut vera sit illa transfusio, tamen illam non per se, quum plenum corpus est, fieri, sed quum horum aliquid accesserit. Themisonis vero aemuli, si perpetua, quae promittunt, habent, magis etiam quam ulli, rationales sunt. Neque enim, si quis non omnia tenet, quae rationalis alius probat, protinus alio novo nomine artis indiget; si modo, quod primum est, non memoriae soli, sed rationi quoque insistit. Sin, quod vero propius est, vix ulla perpetua praecepta me-

dicinalis ars recipit (cf. II, 10; III, 4), idem sunt, quod ii, quos experimenta sola sustinent: eo magis, quoniam, compresserit aliquem morbus, an fuderit, quilibet etiam imperitissimus videt: quid autem compressum corpus resolvat, quid solutum teneat, si a ratione tractum est, rationalis est medicus; si, ut ei qui se rationalem negat, confiteri necesse est, ab experientia, empiricus. Ita apud eum morbi cognitio extra artem, medicina intra usum est. Neque adjectum quidquam empiricorum professioni, sed demtum est; quoniam illi multa circumspiciunt, hi tantum facillima, et non plus, quam vulgaria; nam et ii, qui pecoribus ac iumentis medentur, quum propria cujusque ex mutis animalibus nosse non possint, communibus tantummodo insistunt; et exterae gentes, quum subtilem medicinae rationem non noverint, communia tantum vident; et qui ampla valetudinaria nutriunt, quia singulis summa cura consulere non sustinent, ad communia ista confugiunt. Neque, hercules, istud antiqui medici nescierunt, sed his contenti non fuerunt. Ergo etiam vetustissimus auctor Hippocrates (*Epid.* I, sect. 3, § 10) dixit, mederi oportere et communia et propria intuentem. Ac ne isti quidem ipsi intra suam professionem consistere ullo modo possunt: siquidem et compressorum et fluentium morborum genera diversa sunt; faciliusque id in iis, quae fluunt, inspici potest. Aliud est enim sanguinem, aliud bilem, aliud cibum vomere; aliud dejectionibus, aliud torminibus laborare; aliud sudore digeri, aliud tabe consumi. Atque in partes quoque humor erumpit, ut in oculos, auresque: quo periculo nullum humanum membrum vacat. Nihil autem horum sic, ut aliud, curatur. Ita protinus in his a communi fluentis morbi contemplatione ad propriam medicina descendit. Atque in hac quoque rursus alia proprietatis notitia saepe necessaria est; quia non eadem omnibus, etiam in similibus casibus, opitulantur: siquidem certae quaedam res sunt, quae in pluribus ventrem aut adstringunt, aut resolvunt; inveniuntur tamen, in quibus aliter, atque in ceteris, id eveniat. In his ergo communium inspectio contraria est, propriorum tantum salutaris. Et causae quoque aestimatio saepe morbum solvit. Ergo etiam ingeniosissimus saeculi nostri medicus, quem nuper vidimus, Cassius, febricitanti cuidam, et magna

siti affecto, quum post ebrietatem eum premi coepisse cognosset, aquam frigidam ingessit. Qua ille epota, quum vini vim miscendo fregisset, protinus febrem somno et sudore discussit. Quod auxilium medicus opportune providit, non ex eo, quod aut adstrictum corpus erat, aut fluebat; sed ex ea causa, quae ante praecesserat. Estque etiam proprium aliquid et loci et temporis istis quoque auctoribus: qui quum disputant, quemadmodum sanis hominibus agendum sit, praecipiunt, ut gravibus aut locis aut temporibus magis vitetur frigus, aestus, satietas, labor, libido; magisque ut conquiescat iisdem locis aut temporibus, si quis gravitatem corporis sentit; ac neque vomitu stomachum, neque purgatione alvum sollicitet. Quae vera quidem sunt; a communibus tamen ad quaedam propria descendunt. Nisi persuadere nobis volunt, sanis quidem considerandum esse, quod coelum, quod tempus anni sit; aegris vero non esse: quibus tanto magis omnis observatio necessaria est, quanto magis obnoxia offensis infirmitas est. Quin etiam morborum in iisdem hominibus aliae atque aliae proprietates sunt; et qui secundis aliquando frustra curatus est, contrariis saepe restituitur. Plurimaque in dando cibo discrimina reperiuntur: ex quibus contentus uno ero. Nam famem facilius adolescens, quam puer (*Aph.* I, 13); facilius in denso coelo, quam in tenui; facilius hieme, quam aestate; facilius uno cibo, quam prandio quoque assuetus; facilius inexercitatus, quam exercitatus homo sustinet. Saepe autem in eo magis necessaria cibi festinatio est, qui minus inediam tolerat. Ob quae concipio, eum, qui propria non novit, communia tantum intueri debere; eumque, qui nosse propria potest, illa quidem non oportere negligere, sed his quoque insistere. Ideoque, quum par scientia sit, utiliorem tamen medicum esse amicum, quam extraneum.

Igitur, ut ad propositum meum redeam, rationalem quidem puto medicinam esse debere: instrui vero ab evidentibus causis; obscuris omnibus, non a cogitatione artificis, sed ab ipsa arte rejectis. Incidere autem vivorum corpora, et crudele, et supervacuum est: mortuorum, discentibus necessarium; nam positum et ordinem nosse debent; quae cada- melius, quam vivus et vulneratus homo, repraesentant.

Sed et cetera, quae modo in vivis cognosci possunt, in ipsis curationibus vulneratorum paulo tardius, sed aliquanto mitius usus ipse monstrabit. His propositis, primum dicam, quemadmodum sanos agere conveniat: tum ad ea transibo, quae ad morbos curationesque eorum pertinebunt.

CAPUT I.

Qualiter se sanus agere debeat.

Sanus homo, qui et bene valet, et suae spontis est, nullis obligare se legibus debet; ac neque medico, neque alipta egere. Hunc oportet varium habere vitae genus: modo ruri esse, modo in urbe, saepiusque in agro; navigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere: siquidem ignavia corpus hebetat, labor firmat (Hipp. *Vict. rat.* II, 60); illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit. Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti; modo ungi, modo id ipsum negligere; nullum cibi genus fugere, quo populus utatur; interdum in convivio esse, interdum ab eo se retrahere; modo plus justo, modo non amplius assumere; bis die potius, quam semel cibum capere, et semper quam plurimum, dummodo hunc concoquat. Sed ut hujus generis exercitationes cibique necessarii sunt; sic athletici supervacui; nam et intermissus, propter civiles aliquas necessitates, ordo exercitationis corpus affligit: et ea corpora, quae more eorum repleta sunt, celerrime et senescunt, et aegrotant.

Concubitus vero neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus est: rarus corpus excitat; frequens solvit. Quum autem frequens non numero sit, sed ratione aetatis et corporis, scire licet, eum non inutilem esse, quem corporis neque languor, neque dolor sequitur. Idem interdiu pejor est, noctu tutior: ita tamen, si neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor statim sequitur. Haec firmis servanda sunt; cavendumque, ne in secunda valetudine adversae praesidia consumantur.

CAPUT II.

Qualiter se agere debeant qui imbecilles sunt.

At imbecillis (quo in numero magna pars urbanorum, omnesque paene cupidi literarum sunt), observatio major necessaria est; ut, quod vel corporis, vel loci, vel studii ratio detrahit, cura restituat. Ex his igitur, qui bene concoxit, mane tuto surget; qui parum, quiescere debet, et, si mane surgendi necessitas fuerit, redormire: qui non concoxit, ex toto conquiescere, ac neque labori se, neque exercitationi, neque negotiis credere. Qui crudum sine praecordiorum dolore ructat, is ex intervallo aquam frigidam bibere, et se nihilo minus continere. Habitare vero aedificio lucido, perflatum aestivum, hibernum solem habente; cavere meridianum solem, matutinum et vespertinum frigus; itemque auras fluminum atque stagnorum; minimeque, nubilo coelo, soli aperienti, se committere, ne modo frigus, modo calor moveat; quae res maxime gravedines destillationesque concitat. Magis vero gravibus locis ista servanda sunt, in quibus etiam pestilentiam faciunt. Scire autem licet, integrum corpus esse, quum quotidie mane urina alba, deinde rufa est: illud concoquere, hoc concoxisse significat. Ubi experrectus est aliquis, paulum intermittere: deinde, nisi hiems est, fovere os multa aqua frigida debet. Longis diebus meridiari potius ante cibum; sin minus, post eum: per hiemem potissimum totis noctibus conquiescere. Sin lucubrandum est, non post cibum id facere, sed post concoctionem. Quem interdiu vel domestica, vel civilia officia tenuerunt, huic tempus aliquod servandum curationi corporis sui est. Prima autem ejus curatio, exercitatio est, quae semper antecedere cibum debet: in eo, qui minus laboravit, et bene concoxit, amplior; in eo, qui fatigatus est, et minus concoxit, remissior. Commode vero exercent clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio; atque haec non utique plana, commodior est; siquidem melius ascensus quoque et descensus cum quadam varietate corpus movet; nisi tamen id perquam imbecillum est. Melior autem

est sub divo, quam in porticu; melior, si caput patitur, in sole, quam in umbra; melior in umbra quam parietes aut viridia efficiunt, quam quae tecto subest; melior recta, quam flexuosa. Exercitationis autem plerumque finis esse debet sudor, aut certe lassitudo, quae citra fatigationem sit: idque ipsum modo minus, modo magis faciendum est. Ac ne his quidem, athletarum exemplo, vel certa esse lex, vel immodicus labor debet. Exercitationem recte sequitur modo unctio, vel in sole, vel ad ignem; modo balneum, sed conclavi quam maxime et alto et lucido et spatioso. Ex his vero neutrum semper fieri oportet; sed saepius alterutrum, pro corporis natura. Post haec paulum conquiescere opus est. Ubi ad cibum ventum est, numquam utilis est nimia satietas; saepe inutilis nimia abstinentia; si qua intemperantia subest, tutior est in potione, quam in esca (cf. *Aph.* II, 11). Cibus a salsamentis, oleribus, similibusque rebus melius incipit: tum caro assumenda est, quae assa optima, aut elixa est. Condita omnia duabus de causis inutilia sunt; quoniam et plus propter dulcedinem assumitur, et quod modo par est, tamen aegrius concoquitur. Secunda mensa bono stomacho nihil nocet, in imbecillo coacescit. Si quis itaque hoc parum valet, palmulas, pomaque, et similia melius primo cibo assumit. Post multas potiones, quae aliquantum sitim excesserunt, nihil edendum est: post satietatem, nihil agendum. Ubi expletus est aliquis, facilius concoquit, si quidquid assumsit, potione aquae frigidae includit, tum paulisper invigilat, deinde bene dormit. Si quis interdiu se implevit, post cibum neque frigori, neque aestui, neque labori se debet committere: neque enim tam facile haec inani corpore, quam repleto nocent. Si quibus de causis futura inedia est, labor omnis vitandus est. (Hipp. *Aph.* II, 16.)

CAPUT III.

Observationes circa corporum genera, aetates, et tempora anni.

Atque haec quidem paene perpetua sunt. Quasdam autem observationes desiderant et novae res, et corporum ge-

nera, et aetates, et tempora anni.. Nam neque ex salubri loco in gravem, neque ex gravi in salubrem transitus satis tutus est. Ex salubri in gravem, prima hieme; ex gravi in eum, qui salubris est, prima aestate transire melius est. Neque vero ex multa fame nimia satietas; neque ex nimia satietate fames idonea est (cf. *Aph.* II, 4). Periclitaturque, et qui semel, et qui bis die cibum incontinenter, contra consuetudinem, assumit (Hipp. *Vict. rat. acut.* § 9). Item neque ex nimio labore subitum otium, neque ex nimio otio subitus labor, sine gravi noxa est. Ergo, quum quis mutare aliquid volet, paulatim debebit assuescere (*Aph.* II, 50). Omnem etiam laborem facilius vel puer vel senex, quam insuetus homo sustinet (*Aph.* II, 49). Atque ideo quoque nimis otiosa vita utilis non est; quia potest incidere laboris necessitas. Si quando tamen insuetus aliquis laboravit, aut si multo plus, quam solet, etiam is, qui assuevit, huic jejuno dormiendum est: multo magis, si etiam os amarum est, vel oculi caligant, aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejuno est, sed etiam in posterum diem permanendum; nisi cito id quies sustulit. Quod si factum est, surgere oportet, et lente paululum ambulare. At si somni necessitas non fuit, quia modice magis aliquis laboravit, tamen ingredi aliquid eodem modo debet. Communia deinde omnibus sunt post fatigationem cibum sumpturis, ubi paulum ambulaverunt, si balneum non est, calido loco, vel in sole, vel ad ignem ungi, atque sudare; si est, ante omnia in tepidario sedere, deinde, ubi paulum conquieverunt, intrare et descendere in solium; tum multo oleo ungi, leniterque perfricari, iterum in solium descendere: post haec os aqua calida, deinde frigida fovere. Balneum his fervens idoneum non est. Ergo si nimium alicui fatigato paene febris est, huic abunde est loco tepido demittere se inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei sit adjectum; deinde totum quidem corpus, maxime tamen eas partes, quae in aqua fuerunt, leniter perfricare ex oleo, cui vinum et paulum contriti salis sit adjectum. Post haec omnibus fatigatis aptum est cibum sumere, eoque humido uti; aqua, vel certe diluta potione esse contentos; maximeque ea, quae moveat urinam. Illud quoque nosse opor-

tet, quod ex labore sudanti frigida potio perniciosissima est; atque etiam, quum sudor se remisit, itinere fatigatis inutilis. A balneo quoque venientibus Asclepiades inutilem eam judicavit: quod in iis verum est, quibus alvus facile, nec tuto, resolvitur, quique facile inhorrescunt; perpetuum in omnibus non est, quum potius naturale sit, potione aestuantem stomachum refrigerari. Quod ita praecipio, ut tamen fatear, ne ex hac quidem causa sudanti adhuc frigidum bibendum esse. Solet etiam prodesse, post varium cibum, frequentesque dilutas potiones, vomitus, et postero die longa quies, deinde modica exercitatio. Si assidua fatigatio urget, invicem modo aqua, modo vinum bibendum est, raroque balneo utendum. Levatque lassitudinem etiam laboris mutatio: eumque, quem novum genus laboris pressit, id, quod in consuetudine est, reficit. Fatigato quotidianum cubile tutissimum est: insolitum contra lassat. Quod enim contra consuetudinem est, nocet, seu molle, seu durum est (cf. Hipp. *Vict. rat. acut.* § 12).

Proprie quaedam ad eum pertinent, qui ambulando fatigatur. Hunc reficit in ipso quoque itinere frequens frictio; post iter, primum sedile, deinde unctio: tum calida aqua in balneo magis inferiores partes, quam superiores foveat. Si quis vero exustus in sole est, huic in balneum protinus eundum, perfundendumque oleo corpus et caput; deinde in solium bene calidum descendendum est; tum multa aqua per caput infundenda, prius calida, deinde frigida. At ei, qui perfrixit, opus est in balneo primum involuto sedere, donec insudet (cf. cap. 4 et II, 17); tum ungi; deinde lavari: cibum modicum, potiones meracas assumere. Is vero qui navigavit, et nausea pressus est, si multam bilem evomuit, vel abstinere a cibo debet, vel paulum aliquid assumere; si pituitam acidam effudit, utique sumere cibum, sed assueto leviorem; si sine vomitu nausea fuit, vel abstinere, vel post cibum vomere. Qui vero toto die, vel in vehiculo, vel in spectaculis sedit, huic nihil currendum, sed lente ambulandum est: lenta quoque in balneo mora, dein coena exigua prodesse consueverunt. Si quis in balneo aestuat, reficit hunc ore exceptum, et in eo retentum acetum: si id non est, eodem modo frigida aqua assumta.

Ante omnia autem norit quisque naturam sui corporis: quoniam alii graciles, alii obesi sunt, alii calidi, alii frigidiores, alii humidi, alii sicci; alios adstricta, alios resoluta alvus exercet: raro quisquam non aliquam partem corporis imbecillam habet. Tenuis vero homo implere se debet, plenus extenuare, calidus refrigerare, frigidus calefacere, madens siccare, siccus madefacere: itemque alvum firmare is, cui fusa; solvere is, cui adstricta est: succurrendumque semper parti maxime laboranti est.

Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, et, si post prandium est, balneum, contracta alvus, modicum frigus hieme, somnus et plenus et non nimis longus, molle cubile, animi securitas, assumta per cibos et potiones maxime dulcia et pinguia, cibus et frequentior et quantus plenissimus potest concoqui. Extenuat corpus aqua calida, si quis in eam descendit, magisque si salsa est; in jejuno balneum, inurens sol et omnis calor, cura, vigilia, somnus nimium vel brevis vel longus; durum cubile (Hipp. *De sal. diaeta* § 4); cursus, multa ambulatio, omnisque vehemens exercitatio, vomitus, dejectio, acidae res et austerae, et semel die assumtae, et vini non praefrigidi potio jejuno in consuetudinem adducta.

Quum vero inter extenuantia posuerim vomitum et dejectionem, de his quoque proprie quaedam dicenda sunt. Ejectum esse ab Asclepiade vomitum in eo volumine, quod *De tuenda sanitate* composuit, video: neque reprehendo, si offensus eorum est consuetudine, qui quotidie ejiciendo, vorandi facultatem moliuntur. Paulo etiam longius processit: idem purgationes quoque eodem volumine expulit. Et sunt eae perniciosae, si nimis valentibus medicamentis fiunt; sed haec tamen submovenda esse, non est perpetuum; quia corporum temporumque ratio potest ea facere necessaria, dum et modo, et non nisi quum opus est, adhibeantur. Ergo ille quoque ipse, si quid jam corruptum esset, expelli debere confessus est: ita non ex toto res condemnanda est; sed esse ejus etiam plures causae possunt; estque in ea quaedam paulo subtilior observatio adhibenda.

Vomitus utilior est hieme, quam aestate (cf. *Aph.* IV, 4):

nam tunc et pituitae plus, et capitis gravitas major subest. Inutilis est gracilibus, et imbecillum stomachum habentibus: utilis plenis et biliosis omnibus, si vel nimium se replerunt, vel parum concoxerunt; nam sive plus est, quam quod concoqui possit, periclitari ne corrumpatur, non oportet; sive corruptum est, nihil commodius est, quam id, qua via primum expelli potest, ejicere. Itaque, ubi amari ructus cum dolore et gravitate praecordiorum sunt, ad hunc protinus confugiendum est (cf. *Aph.* IV, 17). Idem prodest ei, cui pectus aestuat, et frequens saliva, vel nausea est; aut sonant aures, aut madent oculi, aut os amarum est: similiterque ei, qui vel coelum, vel locum mutat; iisque, quibus, si per plures dies non vomuerunt, dolor praecordia infestat. Neque ignoro inter haec praecipi quietem: quae non semper contingere potest agendi necessitatem habentibus; nec in omnibus idem facit. Itaque istud luxuriae causa fieri non oportere confiteor; interdum valetudinis causa recte fieri, experimentis credo: cum eo tamen, ne quis, qui valere et senescere volet, hoc quotidianum habeat. — Qui vomere post cibum vult, si ex facili facit, aquam tantum tepidam ante debet assumere; si difficilius, aquae vel salis, vel mellis paulum adjicere. At qui mane vomiturus est, ante bibere mulsum, vel hyssopum, aut esse radiculam debet; deinde aquam tepidam, ut supra scriptum est, bibere. Cetera, quae antiqui medici praeceperunt, stomachum omnia infestant. Post vomitum, si stomachus infirmus est, paulum cibi, sed hujus idonei, gustandum, et aquae frigidae cyathi tres bibendi sunt, nisi tamen fauces vomitus exasperarit. Qui vomuit, si mane id fecit, ambulare debet, tum ungi, deinde coenare: si post coenam, postero die lavari, et in balneo sudare. Huic proximus cibus mediocris utilior est; isque esse debet cum pane hesterno, vino austero meraco, et carne assa, cibisque omnibus quam siccissimis. Qui vomere bis in mense vult, melius consulet, si biduo continuarit, quam si post quintumdecimum diem vomuerit (Hipp. *De salubri diaeta* § 5); nisi haec mora gravitatem pectori faciet.

Dejectio autem a medicamento quoque petenda est, ubi venter suppressus parum reddit, ex eoque inflationes, cali-

gines, capitis dolores, aliaque superioris partis mala increscunt. Quid enim inter haec adjuvare possunt quies et inedia, per quae illa maxime eveniunt? Qui dejicere vult, primum cibis vinisque utetur iis, quae hoc praestant; dein, si parum illa proficient, aloen sumat. Sed purgationes quoque, ut interdum necessariae sunt, sic, ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus; quum omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas sit.

Calefacit autem unctio, aqua salsa, magisque si calida est, omnia salsa, amara, carnosa, si post cibum est, balneum, vinum austerum. Refrigerat in jejuno et balneum, et somnus, nisi nimis longus est, omnia acida; aqua quam frigidissima; oleum, si aqua miscetur. Humidum autem corpus efficit labor minor, quam ex consuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio; post haec ambulatio, et vigilia; per se quoque ambulatio multa et vehemens, et matutinae exercitationi non protinus cibus adjectus; ea genera escae, quae veniunt ex locis frigidis, et pluviis, et irriguis. Contra siccat immodica exercitatio, fames, unctio sine aqua, calor, sol immodicus, frigida aqua, cibus exercitationi statim subjectus, et is ipse ex siccis et aestuosis locis veniens.

Alvum adstringit labor, sedile, creta figularis corpori illita, cibus imminutus, et is ipse semel die assumtus ab eo, qui bis solet; exigua potio, neque adhibita, nisi quum cibi quis quantum assumturus est, cepit; post cibum quies. Contra solvit aucta ambulatio atque esca, motus qui post cibum est, subinde potiones cibo immixtae. Illud quoque scire oportet, quod ventrem vomitus solutum comprimit, compressum solvit: itemque comprimit is vomitus, qui statim post cibum est; solvit is, qui tarde supervenit.

Quod ad aetates vero pertinet, inediam facillime sustinent mediae aetates, minus juvenes, minime pueri et senectute confecti (*Aph.* I, 13). Quo minus fert facile quisque, eo saepius debet cibum assumere; maximeque eo eget, qui increscit (*Aph.* I, 14). Calida lavatio et pueris et senibus apta est. Vinum dilutius pueris, senibus meracius, neutri aetati quae inflationes movent. Juvenum minus, quae assumant, et quomodo curentur, interest. Quibus juvenibus fluxit

alvus, plerumque in senectute contrahitur: quibus in adolescentia fuit adstricta, saepe in senectute solvitur (*Aph.* II, 20). Melior est autem in juvene fusior, in sene adstrictior (cf. *Aph.* II, 53).

Tempus quoque anni considerare oportet. Hieme plus esse convenit (*Aph.* I, 15; cf. 18); minus, sed meracius bibere; multo pane uti, carne potius assa, modice oleribus (cf. Hipp. *De diaeta salubri* § 1) semel die cibum capere, nisi si nimis venter adstrictus est. Si prandet aliquis, utilius est exiguum aliquid, et ipsum siccum sine carne, sine potione sumere. Eo tempore anni calidis omnibus potius utendum est, vel calorem moventibus. Venus tum non aeque perniciosa est. At vere paulum cibo demendum, adjiciendumque potioni, sed dilutius tamen bibendum est; magis carne utendum, magis oleribus; transeundum paulatim ab assis ad elixa. Venus eo tempore anni tutissima est. Aestate vero et potione et cibo saepius corpus eget; ideo prandere quoque commodum est. Eo tempore aptissima sunt et caro et olus; potio quam dilutissima, ut et sitim tollat, nec corpus incendat; frigida lavatio, caro elixa, frigidi cibi, vel qui refrigerent. Ut saepius autem cibo utendum, sic exiguo est. Per autumnum vero, propter coeli varietatem, periculum maximum est (cf. *Aph.* III, 4). Itaque neque sine veste, neque sine calceamentis prodire oportet, praecipueque diebus frigidioribus, neque sub divo noctu dormire, aut certe bene operiri. Cibo vero jam paulo pleniore uti licet; minus, sed meracius bibere. Poma nocere quidam putant, quae immodice toto die plerumque sic assumuntur, ne quid ex densiore cibo remittatur: ita non haec, sed consummatio omnium nocet. Ex quibus in nullo tamen minus, quam in his noxae est. Sed his uti non saepius, quam alio cibo, convenit. Denique aliquid densiori cibo, quum hic accedit, necessarium est demi. Neque aestate vero, neque autumno utilis venus est: tolerabilior tamen per autumnum; aestate in totum, si fieri potest, abstinendum est.

CAPUT IV.

De his quibus caput infirmum est.

Proximum est, ut de iis dicam, qui partes aliquas corporis imbecillas habent. Cui caput infirmum est, is, si bene concoxit, leniter perfricare id mane manibus suis debet; numquam id, si fieri potest, veste velare; ad cutem tonderi; sed numquam post cibum (cf. cap. 5). Si cui capilli sunt, eos quotidie pectere; multum ambulare, sed, si licet, neque sub tecto, neque in sole; utique autem vitare solis ardorem, maximeque post cibum et vinum; potius ungi, quam lavari; numquam ad flammam ungi, interdum ad prunam. Si in balneum venit, sub veste primum paulum in tepidario insudare, ibi ungi, tum transire in calidarium; ubi insudarit, in solium non descendere, sed multa calida aqua per caput se totum perfundere, tum tepida, deinde frigida; diutiusque ea caput, quam ceteras partes perfundere; deinde id aliquamdiu perfricare; novissime detergere, et ungere. Capiti nihil aeque prodest atque aqua frigida: itaque is, cui hoc infirmum est, per aestatem id bene largo canali quotidie debet aliquamdiu subjicere. Semper autem, etiamsi sine balneo unctus est, neque totum corpus refrigerare sustinet, caput tamen aqua frigida perfundere. Sed quum ceteras partes attingi nolit, demittere id, ne ad cervices aqua descendat; eamque, ne quid oculis, alisve partibus noceat, defluentem subinde manibus ad hoc regerere. Huic modicus cibus necessarius est, quem facile concoquat; isque, si jejuno caput laeditur, assumendus etiam medio die est; si non laeditur, semel potius. Bibere huic assidue vinum dilutum, lene, quam aquam, magis expedit; ut, quum caput gravius esse coeperit, sit quo confugiat: eique ex toto neque vinum, neque aqua semper utilia sunt; medicamentum utrumque est, quum invicem assumitur (cf. III, 2). Scribere, legere, voce contendere, huic opus non est, utique post coenam; post quam ne cogitatio quidem ei satis tuta est: maxime tamen vomitus alienus est.

CAPUT V.

De his qui lippitudine, gravedine, destillatione, tonsillisque laborant.

Neque vero his solis, quos capitis imbecillitas torquet, usus aquae frigidae prodest, sed iis etiam, quos assiduae lippitudines, gravedines, destillationes, tonsillaeque male habent. His autem non caput tantum quotidie perfundendum, sed os quoque multa frigida aqua fovendum est; praecipueque omnibus, quibus hoc utile auxilium est, eo utendum est, ubi gravius coelum austri reddiderunt. Quumque omnibus inutilis sit post cibum aut contentio, aut cogitatio; tum iis praecipue, qui vel capitis, vel arteriae (*asperae*) dolores habere consuerunt, vel quoslibet alios oris affectus. Vitari etiam gravedines, destillationesque possunt, si quam minime, qui his opportunus est, loca aquasque mutat; si caput in sole protegit, ne incendatur, neve subitum ex repentino nubilo frigus id moveat; si post concoctionem jejunus caput radit; si post cibum neque legit, neque scribit.

CAPUT VI.

De alvo soluta.

Quem vero frequenter cita alvus exercet, huic opus est pila similibusque superiores partes exercere; dum jejunus est, ambulare; vitare solis nimium ardorem, continua balnea; ungi citra sudorem; non uti cibis variis, minimeque jurulentis, aut leguminibus oleribusve iis, quae celeriter descendunt; omnia denique sumere quae tarde concoquuntur. Venatio, durique pisces, et ex domesticis animalibus assa caro maxime juvant. Numquam vinum salsum bibere expedit, ne tenue quidem, aut dulce; sed austerum et plenius, neque idipsum pervetus. Si mulso uti volet, id ex decocto melle faciendum est. Si frigidae potiones ventrem ejus non turbant, his utendum potissimum est. Si quid offensae in coena sensit, vomere debet; idque postero quoque die facere: tertio,

modici ponderis panem ex vino esse, adjecta uva ex olla, vel ex defruto (cf. Colum. XII, 43), similibusque aliis: deinde ad consuetudinem redire. Semper autem post cibum conquiescere, ac neque intendere animum, neque ambulatione quamvis leni dimoveri.

CAPUT VII.

Remedia ad coli dolorem.

At si laxius intestinum dolere consuevit, quum id nihil nisi genus inflationis sit, id agendum est, ut concoquat aliquis, ut lectione, aliisque generibus exerceatur, utatur balneo calido, cibis quoque et potionibus calidis; denique omni modo frigus vitet, item dulcia omnia, leguminaque, et quidquid inflare consuevit.

CAPUT VIII.

Stomacho laborantibus quae agenda sint.

Si quis vero stomacho laborat, legere clare debet; post lectionem ambulare; tum pila, vel armis, aliove quo genere, quo superior pars movetur, exerceri; non aquam, sed vinum calidum bibere jejunus; cibum bis die assumere, sic tamen, ut facile concoquat; uti vino tenui et austero, et post cibum frigidis potionibus potius. Stomachum autem infirmum indicant pallor, macies, praecordiorum dolor, nausea, et nolentium vomitus, in jejuno dolor capitis. Quae in quo non sunt, is firmi stomachi est. Neque credendum utique nostris est, qui, quum in adversa valetudine vinum aut frigidam aquam concupiverunt, deliciarum patrocinium in accusationem non merentis stomachi habent. At qui tarde concoquunt, et quorum ideo praecordia inflantur, quive propter ardorem aliquem noctu sitire consuerunt, antequam conquiescant, duos tresve cyathos per tenuem fistulam bibant. Prodest etiam adversus tardam concoctionem clare legere, deinde ambulare, tum vel ungi vel lavari; assidue vinum frigidum bibere; et

post cibum, magnam potionem, sed, ut supra dixi, per siphonem: deinde omnes potiones aqua frigida includere. Cui vero cibus acescit, is ante eum bibere aquam egelidam debet, et vomere: at si cui ex hoc frequens dejectio incidit, quoties alvus ei constiterit, frigida potione potissimum utatur.

CAPUT IX.

De dolore nervorum et de affectibus caloris frigorisque.

Si cui vero dolere nervi solent, quod in podagra chiragrave esse consuevit (cf. II, 7; IV, 24), huic, quantum fieri potest, exercendum id est, quod affectum est, subjiciendumque labori et frigori; nisi quum dolor increvit; sub quo quies optima est. Venus semper inimica est; concoctio, sicut in omnibus corporis affectibus, necessaria. Cruditas enim id maxime laedit, et quoties offensum corpus est, vitiosa pars maxime sentit.

Ut concoctio autem omnibus vitiis occurrit, sic rursus aliis frigus, aliis calor: quae sequi quisque pro habitu corporis sui debet. Frigus inimicum est seni, tenui, vulneri, praecordiis, intestinis, vesicae, auribus, coxis, scapulis, naturalibus, ossibus, dentibus, nervis, vulvae, cerebro: idem summam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram; ex hoc horrores, tremoresque nascuntur (*Aph.* V, 18 et 20). At prodest juvenibus, et omnibus plenis: erectiorque mens est, et melius concoquitur, ubi frigus quidem est, sed cavetur. Aqua vero frigida infusa, praeterquam capiti, etiam stomacho prodest: item articulis doloribusque[1]), qui sunt sine ulceribus: item rubicundis nimis hominibus, si dolore vacant (*Aph.* V, 25). Calor autem adjuvat omnia, quae frigus infestat: item lippientes, si nec dolor, nec lacrimae sunt; nervos quoque, qui contrahuntur (*Aph.* V, 22); praecipueque ea ulcera, quae ex frigore sunt: idem corporis colorem

---

1) *Id est:* item in articulorum tumoribus doloribusque. In *Aph.* legitur: *Τὰ ἐν ἄρθροισι οἰδήματα καὶ ἀλγήματα, κ. τ. λ.* cf. II, 7, p. 40, l. 3.

bonum facit; urinam movet. Si nimius est, corpus effeminat, nervos mollit, stomachum solvit (cf. *Aph.* V, 16). Minime vero aut frigus aut calor tuta sunt, ubi subita insuetis sunt; nam frigus lateris dolores, aliaque vitia, frigida aqua strumas excitat: calor concoctionem prohibet, somnum aufert, sudore digerit, obnoxium morbis pestilentibus corpus efficit.

CAPUT X.

Regimen contra pestem.

Est etiam observatio necessaria, qua quis in pestilentia utatur adhuc integer, quum tamen securus esse non possit. Tunc igitur oportet peregrinari, navigare: ubi id non licet, gestari, ambulare sub divo, ante aestum, leniter; eodemque modo ungi: et, ut supra comprehensum est, vitare fatigationem, cruditatem, frigus, calorem, libidinem: multoque magis se continere, si qua gravitas in corpore est. Tunc neque mane surgendum, neque pedibus nudis ambulandum est, minimeque post cibum, aut balneum; neque jejuno, neque coenato vomendum est; neque movenda alvus; atque etiam, si per se mota est, comprimenda est; abstinendum potius, si plenius corpus est. Itemque vitandum balneum (cf. III, 7), sudor, meridianus somnus, utique si cibus quoque antecessit; qui tamen semel die tum commodius assumitur; insuper etiam modicus, ne cruditatem moveat. Alternis diebus invicem, modo aqua, modo vinum bibendum est. Quibus servatis, ex reliqua victus consuetudine quam minimum mutari debet. Quum vero haec in omni pestilentia facienda sint, tum in ea maxime, quam austri excitarint. Atque etiam peregrinantibus eadem necessaria sunt, ubi gravi tempore anni discesserunt ex suis sedibus, vel ubi in graves regiones venerunt. Ac si cetera res aliqua prohibebit, utique abstinere debebit: atque ita a vino ad aquam, ab hac ad vinum, eo, qui supra positus est, modo, transitus ei esse.

A. CORNELII CELSI

ARTIUM LIBER SEPTIMUS

IDEM

MEDICINAE SECUNDUS.

PROOEMIUM.

De signis adversae valetudinis, et de communibus auxiliis.

Instantis autem adversae valetudinis signa complura sunt. In quibus explicandis non dubitabo auctoritate antiquorum virorum uti, maximeque Hippocratis; quum recentiores medici, quamvis quaedam in curationibus mutarint, tamen haec illum optime praesagisse fateantur. Sed antequam dico, quibus praecedentibus morborum timor subsit, non alienum videtur exponere, quae tempora anni, quae tempestatum genera, quae partes aetatis, qualia corpora maxime tuta, vel periculis opportuna sint, quod genus adversae valetudinis in quoque timeri maxime possit. Non quod non omni tempore, in omni tempestatum genere, omnis aetatis, omnis habitus homines, per omnia genera morborum et aegrotent et moriantur: sed quod frequentius tamen quaedam eveniant (cf. *Aph.* III, 19); ideoque utile sit scire unumquemque, quid, et quando maxime caveat.

CAPUT I.

Quae anni tempora, quae tempestatum genera, quae partes aetatis, qualia corpora vel tuta vel morbis et qualibus opportuna sint.

Igitur saluberrimum ver est; proxime deinde ab hoc hiems; periculosior aestas; autumnus longe periculosissimus.

Ex tempestatibus vero optimae aequales sunt, sive frigidae, sive calidae: pessimae, quae maxime variant (cf. *Aph.* III, 1 et 8). Quo fit, ut autumnus plurimos opprimat (cf. *Aph.* III, 9); nam fere meridianis temporibus calor; nocturnis atque matutinis, simulque etiam vespertinis, frigus est. Corpus ergo, et aestate, et subinde meridianis caloribus relaxatum, subito frigore excipitur; sed, ut eo tempore id maxime fit, sic quandocumque evenit, noxium est. Ubi aequalitas autem est, tamen saluberrimi sunt sereni dies; meliores pluvii quam tantum nebulosi, nubilive: optimique hieme, qui omni vento vacant, aestate, quibus favonii perflant. Si genus aliud ventorum est, salubriores septentrionales, quam subsolani, vel austri sunt: sic tamen haec, ut interdum regionum sorte mutentur. Nam fere ventus ubique a mediterraneis regionibus veniens, salubris; a mari, gravis est. Neque solum in bono tempestatum habitu certior valetudo est; sed morbi quoque, si qui inciderunt, leviores sunt, et promtius finiuntur (*Aph.* III, 8; *Epid.* II, 1, 5). Pessimum aegro coelum est, quod aegrum fecit; adeo ut in id quoque genus, quod natura pejus est, in hoc statu salubris mutatio sit. At aetas media tutissima est, quae neque juventae calore, neque senectutis frigore infestatur. Longis morbis senectus, acutis adolescentia magis patet. Corpus autem habilissimum quadratum est, neque gracile, neque obesum. Nam longa statura, ut in juventa decora est, sic matura senectute conficitur (*Aph.* II, 54): gracile corpus infirmum; obesum hebes est. Vere autem maxime, quaecumque humoris motu novantur, in metu esse consuerunt. Ergo tunc lippitudines, pustulae, profusio sanguinis, abscessus, quae *ἀποστήματα* Graeci nominant, bilis atra, quam *μελαγχολίαν* appellant, insania, morbus comitialis, angina, gravedines, destillationes oriri solent. Ii quoque morbi, qui in articulis nervisque modo urgent, modo quiescunt, tunc maxime et inchoantur et repetunt (cf. *Aph.* III, 20). At aestas non quidem vacat plerisque his morbis; sed adjicit febres vel continuas, vel ardentes, vel tertianas, vomitus, alvi dejectiones, auricularum dolores, ulcera oris, cancros, et in ceteris quidem partibus, sed maxime in obscoenis; et quidquid sudore hominem resol-

vit (*Aph.* III, 21). Vix quidquam ex his in autumnum non incidit; sed oriuntur quoque eo tempore febres incertae, lienis dolor, aqua inter cutem, tabes, quam Graeci φθίσιν nominant; urinae difficultas, quam στραγγουρίαν appellant; tenuioris intestini morbus, quem εἰλεόν nominant; item laevitas intestinorum, quae λειεντερία vocatur; coxae dolores; morbi comitiales (*Aph.* III, 22). Idemque tempus et diutinis malis fatigatos, et ab aestate etiam proxima pressos, interimit; et alios novis morbis conficit; et quosdam longissimis implicat, maximeque quartanis, quae per hiemem quoque exercent. Neque aliud magis tempus pestilentiae patet, cujuscumque ea generis est, quamvis variis rationibus nocet. Hiems autem capitis dolores, tussim, et quidquid in faucibus, in lateribus, in visceribus mali contrahitur, irritat (*Aph.* III, 23).

At ex tempestatibus, aquilo tussim movet, fauces exasperat, ventrem adstringit, urinam supprimit, horrores excitat, item dolores lateris et pectoris: sanum tamen corpus spissat, et mobilius atque expeditius reddit. Auster aures hebetat, sensus tardat, capitis dolorem movet, alvum solvit, totum corpus efficit hebes, humidum, languidum (*Aph.* III, 5, 17). Ceteri venti quo vel huic vel illi propiores sunt, eo magis vicinos his illisve affectus faciunt. Denique omnis calor et jecur et lienem inflammat, mentem hebetat, ut anima deficiat, ut sanguis prorumpat, efficit. Frigus modo nervorum distentionem, modo rigorem infert; illud σπασμός, hoc τέτανος Graece nominatur: nigritiem in ulceribus, horrores in febribus excitat (*Aph.* V, 17). In siccitatibus, acutae febres (*Aph.* III, 7), lippitudines, tormina, urinae difficultas, articulorum dolores oriuntur. Per imbres, longae febres, alvi dejectiones, angina, cancri, morbi comitiales, resolutio nervorum; παράλυσιν Graeci nominant (*Aph.* III, 16). Neque solum interest, quales dies sint, sed etiam quales ante praecesserint. Si hiems sicca septemtrionales ventos habuit, ver autem austros et pluvias exhibet, fere subeunt lippitudines, tormina, febres, maximeque in mollioribus corporibus, ideoque praecipue in muliebribus (*Aph.* III, 11). Si vero austri pluviaeque hiemem occuparunt, ver autem frigidum et

siccum est, gravidae quidem feminae, quibus tum adest partus, abortu periclitantur; eae vero quae gignunt, imbecillos, vixque vitales edunt: ceteros lippitudo arida, et, si seniores sunt, gravedines atque destillationes male habent (*Aph.* III, 12). At si a prima hieme austri ad ultimum ver continuarunt, laterum dolores, et insania febricitantium, quam φρενῖτιν (cf. III, 18) appellant, quam celerrime rapiunt. Ubi vero calor a primo vere orsus aestatem quoque similem exhibet, necesse est multum sudorem in febribus subsequi (*Aph.* III, 6). At si sicca aestas aquilones habuit, autumno vero imbres austrique sunt, tota hieme, quae proxima est, tussis, destillatio, raucitas, in quibusdam etiam tabes oritur (*Aph.* III, 13). Sin autem autumnus quoque aeque siccus iisdem aquilonibus perflatur, omnibus quidem mollioribus corporibus, inter quae muliebria esse proposui, secunda valetudo contingit: durioribus vero instare possunt et aridae lippitudines, et febres partim acutae, partim longae; et ii morbi, qui ex atra bile nascuntur (*Aph.* III, 14).

Quod ad aetates vero pertinet, pueri proximique his vere optime valent, et aestate prima tutissimi sunt; senes aestate et autumni prima parte; juvenes hieme, quique inter juventam senectutemque sunt. Inimicior senibus hiems, aestas adolescentibus est (*Aph.* III, 18). Tum si qua imbecillitas oritur, proximum est, ut infantes, tenerosque adhuc pueros serpentia ulcera oris, quae ἄφθας Graeci nominant, vomitus, nocturnae vigiliae, aurium humor, circa umbilicum inflammationes exerceant (*Aph.* III, 24). Proprie etiam dentientes, gingivarum exulcerationes, febriculae, interdum distentiones nervorum, alvi dejectiones, maximeque caninis dentibus orientibus, male habent. Quae pericula plenissimi cujusque sunt, et cui maxime venter adstrictus est (*Aph.* III, 25). At ubi aetas paulum processit, glandulae, et vertebrarum quae in spina sunt, aliquae inclinationes, strumae, verrucarum quaedam genera dolentia, ἀκροχορδόνας Graeci appellant, et plura alia tubercula oriuntur (*Aph.* III, 26). Incipiente vero jam pube, ex iisdem multa, et longae febres, et sanguinis ex naribus cursus (*Aph.* III, 27). Maximeque omnis pueritia, primum circa quadragesimum diem, deinde

septimo mense, tum septimo anno, postea circa pubertatem periclitatur. Si qua etiam genera morborum in infantem inciderunt, ac neque pubertate, neque primis coitibus, neque in femina primis menstruis finita sunt, fere longa sunt (*Aph.* III, 28): saepius tamen morbi pueriles, qui diutius manserunt, terminantur. Adolescentia morbis acutis, item comitialibus, tabique maxime objecta est: fereque juvenes sunt, qui sanguinem exspuunt (*Aph.* III, 29). Post hanc aetatem laterum et pulmonis dolores, lethargus, cholera, insania, sanguinis per quaedam velut ora venarum, *αἱμοῤῥοΐδας* Graeci appellant, profusio (*Aph.* III, 30). In senectute, spiritus et urinae difficultas, gravedo, articulorum et renum dolores, nervorum resolutiones, malus corporis habitus, *καχεξίαν* Graeci appellant, nocturnae vigiliae, vitia longiora aurium, oculorum, etiam narium, praecipueque soluta alvus, et, quae sequuntur hanc, tormina, vel laevitas intestinorum, ceteraque ventris fusi mala (*Aph.* III, 31). Praeter haec graciles tabes, dejectiones, destillationes; item viscerum et laterum dolores fatigant. Obesi plerumque acutis morbis, et difficultate spirandi strangulantur: subitoque saepe moriuntur; quod in corpore tenuiore vix evenit (*Aph.* II, 44).

CAPUT II.

De notis adversae valetudinis futurae.

Ante adversam autem valetudinem, ut supra dixi (*in prooem.*), quaedam notae oriuntur: quarum omnium commune est, aliter se corpus habere, atque consuevit; neque in pejus tantum, sed etiam in melius. Ergo si plenior aliquis, et speciosior, et coloratior factus est, suspecta habere bona sua debet; quae, quia neque in eodem habitu subsistere, neque ultra progredi possunt, fere retro, quasi ruina quadam, revolvuntur (*Aph.* I, 3). Pejus tamen signum est, ubi aliquis contra consuetudinem emacruit, et colorem decoremque amisit: quoniam in iis quae superant, est quod morbus demat; in iis quae desunt, non est quod ipsum morbum ferat. Praeter haec protinus timeri debet, si graviora membr-

sunt; si crebra ulcera oriuntur; si corpus supra consuetudinem incaluit; si gravior somnus pressit; si tumultuosa somnia fuerunt; si saepius expergiscitur aliquis, quam assuevit, deinde iterum soporatur; si corpus dormientis circa partes aliquas contra consuetudinem insudat, maximeque si circa pectus, aut cervices, aut crura, vel genua, vel coxas. Item, si marcet animus; si loqui et moveri piget; si corpus torpet; si dolor praecordiorum est, aut totius pectoris, aut, qui in plurimis evenit, capitis; si salivae plenum os est; si oculi cum dolore vertuntur; si tempora adstricta sunt; si membra inhorrescunt; si spiritus gravior est; si circa frontem intentae venae moventur; si frequentes oscitationes; si genua quasi fatigata sunt, totumve corpus lassitudinem sentit. Ex quibus saepe plura, nunquam non aliqua, febrem antecedunt. In primis tamen illud considerandum est, num cui saepius horum aliquid eveniat, neque ideo corporis ulla difficultas subsequatur. Sunt enim quaedam proprietates hominum, sine quarum notitia non facile quidquam in futurum praesagiri potest. Facile itaque securus est in iis aliquis, quae saepe sine periculo evasit: ille sollicitari debet, cui haec nova sunt; aut qui ista numquam sine custodia sui tuta habuit.

CAPUT III.

Incipiente febre signa mala vel bona.

Ubi vero febris aliquem occupavit, scire licet, non periclitari, si in latus aut dextrum aut sinistrum, ut ipsi visum est, cubat, cruribus paulum reductis; qui fere sani quoque jacentis habitus est (*Progn.* § 3); si facile convertitur (§ 9); si noctu dormit, interdiu vigilat (*Progn.* § 10); si ex facili spirat (*Progn.* § 5); si non conflictatur; si circa umbilicum et pubem cutis plena est (cf. *Aph.* II, 35); si praecordia ejus sine ullo sensu doloris aequaliter mollia in utraque parte sunt (*Progn.* § 7). Quod si paulo tumidiora sunt, sed tamen digitis cedunt et non dolent, haec valetudo, ut spatium aliquod habebit, sic tuta erit. Corpus quoque, quod aequaliter molle et calidum est, quodque aequaliter

totum insudat, et cujus febricula eo sudore finitur, securitatem pollicetur (cf. *Progn.* § 6). Sternumentum etiam inter bona indicia est, et cupiditas cibi vel a primo servata, vel etiam post fastidium orta. Neque terrere debet ea febris, quae eodem die finita est; ac ne ea quidem, quae, quamvis longiore tempore tenuit, tamen ante alteram accessionem ex toto quievit, sic ut corpus integrum, quod *εἰλικρινές* Graeci vocant, fieret. Si quis autem incidit vomitus, mixtus esse et bile et pituita debet; et in urina subsidere album, laeve, aequale; sic ut etiam, si quae quasi nubeculae innatarint, in imum deferantur (cf. *Progn.* § 12—13). At venter ei, qui a periculo tutus est, reddit mollia, figurata, atque eodem fere tempore, quo secunda valetudine assuevit, modo convenientia iis quae assumuntur. Pejor cita alvus est: sed ne haec quidem terrere protinus debet, si matutinis temporibus coacta magis est, aut si procedente tempore paulatim contrahitur, et rufa est, neque foeditate odoris similem alvum sani hominis excedit (cf. *Progn.* § 11). Ac lumbricos quoque aliquos sub fine morbi descendisse, nihil nocet (*Ibid.*). Si inflatio in superioribus partibus dolorem tumoremque fecit, bonum signum est sonus ventris inde ad inferiores partes evolutus; magisque etiam si sine difficultate cum stercore excessit (*Aph.* IV, 73; *Coac.* 285; *Progn.* § 11).

CAPUT IV.

Mala signa aegrotorum.

Contra gravis morbi periculum est, ubi supinus aeger jacet, porrectis manibus et cruribus (*Progn.* § 3); ubi residere vult in ipso acuti morbi impetu, praecipueque pulmonibus laborantibus; ubi nocturna vigilia premitur, etiamsi interdiu somnus accedit; ex quo tamen pejor est qui inter quartam horam et noctem est, quam qui a matutino tempore ad quartam (*Progn.* § 10). Pessimum tamen est, si somnus neque noctu, neque interdiu accedit (*Progn.* § 10): id enim fere sine continuo dolore esse non potest (*Coac.* 497). Aeque vero signum malum est etiam somno ultra debitum

urgeri (cf. *Aph.* II, 3); pejusque quo magis sopor interdiu, noctuque continuat. Mali etiam morbi testimonium est, vehementer et crebro spirare, a sexto die coepisse inhorrescere (cf. *Aph.* IV, 29), pus expuere, vix excreare, dolorem habere continuum, difficulter ferre morbum, jactare brachia et crura, sine voluntate lacrimare (cf. *Aph.* IV, 52); habere humorem glutinosum dentibus inhaerentem (cf. *Aph.* IV, 53), cutem circa umbilicum et pubem macram (cf. *Aph.* II, 35), praecordia inflammata, dolentia, dura, tumida, intenta, magisque si haec dextra parte, quam sinistra, sunt (*Progn.* § 7); periculosissimum tamen est, si venae quoque ibi vehementer agitantur (*Ibid.*). Mali etiam morbi signum est, nimis celeriter emacrescere; caput et pedes manusque frigidas habere, ventre et lateribus calentibus, aut frigidas extremas partes acuto morbo urgente (*Aph.* VII, 1); aut post sudorem inhorrescere; aut post vomitum singultum esse, vel rubere oculos (*Aph.* VII, 4 et 3); aut post cupiditatem cibi, postve longas febres fastidire; aut multum sudare, maximeque frigido sudore; aut habere sudores non per totum corpus aequales, quique febrem non finiant; et eas febres, quae quotidie tempore eodem revertantur; quaeve semper pares accessiones habeant, neque tertio quoque die leventur (cf. *Aph.* IV, 43; *Progn.* § 6); quaeve sic continuent, ut per accessiones increscant, per decessiones tantum molliantur, neque umquam integrum corpus dimittant. Pessimum est, si ne levatur quidem febris, sed aeque concitata continuat. Periculosum est etiam, post arquatum morbum febrem oriri (cf. III, 24); utique si praecordia dextra parte dura manserunt. Ac dolentibus iis, nulla acuta febris leviter terrere nos debet; neque umquam in acuta febre, aut a somno non est terribilis nervorum distentio. Timere etiam ex somno, mali morbi est; itemque in prima febre protinus mentem esse turbatam, membrumve aliquod resolutum. Ex quo casu, quamvis vita redditur, tamen id fere membrum debilitatur. Vomitus etiam periculosus est sincerus pituitae, vel bilis; pejorque, si viridis, aut niger est (cf. *Progn.* § 13). At mala urina est, in qua subsidunt subrubra et laevia: deterior, in qua quasi folia quaedam tenuia atque alba: pessima ex

his, si tamquam ex furfuribus factas nubeculas repraesentat. Diluta quoque atque alba, vitiosa est, sed in phreneticis maxime (*Aph.* IV, 72; *Coac.* 568; cf. *Progn.* § 12). Alvus autem mala est, ex toto suppressa: periculosa etiam, quae inter febres fluens conquiescere hominem in cubili non patitur; utique si quod descendit, est perliquidum, aut albidum, aut pallidum, aut spumans. Praeter haec periculum ostendit id, quod excernitur, si est exiguum, glutinosum, laeve, album, idemque subpallidum: vel si est aut lividum, aut biliosum, aut cruentum, aut pejoris odoris quam ex consuetudine. Malum est etiam, quod post longas febres sincerum est (cf. *Progn.* § 11).

CAPUT V.

De signis longi morbi.

Post haec indicia votum est longum morbum fieri: sed et necesse est, nisi occidit. Neque vitae alia spes in magnis malis est, quam ut impetum morbi trahendo aliquis effugiat, porrigaturque in id tempus, quod curationi locum praestet. Protinus tamen signa quaedam sunt, ex quibus colligere possimus, morbum, etsi non interemerit, longius tamen tempus habiturum: ubi frigidus sudor inter febres non acutas circa caput tantum et cervices oritur; aut ubi, febre non quiescente, corpus insudat (cf. *Aph.* IV, 56; *Coac.* 562; cf. *Progn.* § 6); aut ubi corpus modo frigidum, modo calidum est, et color alius ex alio fit (*Aph.* IV, 40); aut ubi, quod inter febres aliqua parte abscessit, ad sanitatem non pervenit (cf. *Aph.* IV, 51); aut ubi aeger pro spatio parum emacrescit (cf. *Aph.* II, 28): item, si urina modo liquida et pura est, modo habet quaedam subsidentia; si laevia atque alba rubrave sunt, quae in ea subsidunt; aut si quasdam quasi miculas repraesentat; aut si bullulas excitat (cf. *Progn.* § 12).

CAPUT VI.

De indiciis mortis.

Sed inter haec quidem, proposito metu, spes tamen superest. Ad ultima vero jam ventum esse testantur nares acutae, collapsa tempora, oculi concavi, frigidae languidaeque aures, et imis partibus leniter versae, cutis circa frontem dura et intenta, color aut niger aut perpallidus; multoque magis, si ita haec sunt, ut neque vigilia praecesserit, neque ventris resolutio, neque inedia. Ex quibus causis interdum haec species oritur, sed uno die finitur: itaque diutius durans, mortis index est (*Progn.* § 2). Si vero in morbo vetere jam triduo talis est, in propinquo mors est; magisque si, praeter haec, oculi quoque lumen refugiunt, et illacrimant; quaeque in iis alba esse debent, rubescunt; atque in iisdem venulae pallent; pituitaque in iis innatans, novissime angulis inhaerescit; alterque ex his minor est; iique aut vehementer subsederunt, aut facti tumidiores sunt (*Progn.* § 2); perque somnum palpebrae non committuntur, sed inter has ex albo oculorum aliquid apparet, neque id fluens alvus expressit (cf. *Aph.* VI, 52; *Progn.* § 2); eaedemque palpebrae pallent, et idem pallor labra et nares decolorat; eademque labra, et nares, oculique, et palpebrae, et supercilia, aliquave ex his pervertuntur; isque propter imbecillitatem jam non audit, aut non videt (*Aph.* IV, 49; *Coac.* 72). Eadem mors denuntiatur, ubi aeger supinus cubat, eique genua contracta sunt: ubi deorsum ad pedes subinde delabitur; ubi brachia et crura nudat, et inaequaliter dispergit, neque iis calor subest; ubi hiat; ubi assidue dormit; ubi is, qui mentis suae non est, neque id facere sanus solet, dentibus stridet; ubi ulcus, quod aut ante, aut in ipso morbo natum est, aridum, et aut pallidum, aut lividum factum est (*Progn.* § 3). Illa quoque mortis indicia sunt, ungues, digitique pallidi; frigidus spiritus; aut si manibus quis in febre, et acuto morbo, vel insania, pulmonisve dolore, vel capitis, in veste floccos legit, fimbriasve diducit, vel in adjuncto pariete, si qua minuta eminent, carpit (*Progn.* § 4). Dolores etiam

circa coxas et inferiores partes orti, si ad viscera transierunt, subitoque desierunt, mortem subesse testantur; magisque si alia quoque signa accesserunt (*Progn.* § 19). Neque is servari potest, qui sine ullo tumore febricitans, subito strangulatur, aut devorare salivam suam non potest (*Aph.* IV, 34; *Coac.* 271); cuive in eodem febris corporisque habitu cervix convertitur, sic ut devorare aeque nihil possit (*Aph.* IV, 35; *Coac.* 272); aut cui simul et continua febris et ultima corporis infirmitas est; aut cui, febre non quiescente, exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat (cf. *Aph.* IV, 48; *Coac.* 13); aut qui, febre aeque non quiescente, simul et delirio et spirandi difficultate vexatur (cf. *Aph.* IV, 50); aut qui, epoto veratro, exceptus distentione nervorum est (cf. *Aph.* IV, 16; V, 1); aut qui ebrius obmutuit. Is enim fere nervorum distentione consumitur, nisi aut febris accessit, aut eo tempore, quo ebrietas solvi debet, loqui coepit (*Aph.* V, 5). Mulier quoque gravida acuto morbo facile consumitur (cf. *Aph.* V, 30); et is, cui somnus dolorem auget (cf. *Aph.* II, 1); et cui protinus in recenti morbo bilis atra vel infra vel supra se ostendit; cuive alterutro modo se promsit, quum jam longo morbo corpus ejus esset extenuatum et affectum (cf. *Aph.* III, 22 et 23). Sputum etiam biliosum et purulentum, sive separatim ista, sive mixta proveniunt, interitus periculum ostendunt. Ac si circa septimum diem tale esse coepit, proximum est, ut is circa quartumdecimum decedat, nisi alia signa meliora pejorave accesserint (*Progn.* § 15): quae, quo leviora graviorave subsequuta sunt, eo vel seriorem mortem, vel maturiorem denuntiant. Sudor quoque frigidus in acuta febre pestifer est: atque in omni morbo vomitus, qui varius, et multorum colorum est; praecipueque si malus in hoc odor est. Ac sanguinem quoque in febre vomuisse pestiferum est. Urina vero rubra et tenuis in magna cruditate esse consuevit; et saepe, antequam spatio maturescat, hominem rapit: itaque, si talis diutius permanet, periculum mortis ostendit. Pessima tamen est, praecipueque mortifera, nigra, crassa, mali odoris. Atque in viris quidem et mulieribus talis deterrima est: in pueris vero, quae tenuis et diluta est (cf. *Progn.* § 12). Alvus quoque va-

pestifera est, quae strigmentum, sanguinem, bilem, viride aliquid, modo diversis temporibus, modo simul, et in mixtura quadam, discreta tamen, repraesentat. Sed haec quidem potest paulo diutius trahere: in praecipiti vero jam esse denuntiat, quae liquida, eademque vel nigra, vel pallida, vel pinguis est; utique si magna foeditas odoris accessit (*Progn.* § 11).

Illud interrogari me posse ab aliquo scio: si certa futurae mortis indicia sunt, quomodo interdum deserti a medicis convalescant, quosdamque fama prodiderit in ipsis funeribus revixisse? Quin etiam vir jure magni nominis Democritus, ne finitae quidem vitae satis certas notas esse proposuit, quibus medici credidissent: adeo illud non reliquit, ut certa aliqua signa futurae mortis essent. Adversus quos ne dicam illud quidem, quod in vicino saepe quaedam notae positae, non bonos, sed imperitos medicos decipiunt; quod Asclepiades funeri obvius intellexit, quemdam vivere, qui efferebatur: nec protinus crimen artis esse, si quod professoris sit; illa tamen moderatius subjiciam: conjecturalem artem esse medicinam, rationemque conjecturae talem esse, ut quum saepius aliquando responderit, interdum tamen fallat. Si quid itaque vix in millesimo corpore aliquando decipit, id notam non habet, quum per innumerabiles homines respondeat. Idque non in iis tantum, quae pestifera sunt, dico; sed in iis quoque, quae salutaria. Siquidem etiam spes interdum frustratur, et moritur aliquis, de quo medicus securus primo fuit: quaeque medendi causa reperta sunt, nonnumquam in pejus alicui convertunt. Neque id evitare humana imbecillitas in tanta varietate corporum potest. Sed est tamen medicinae fides, quae multo saepius, perque multo plures aegros prodest. Neque tamen ignorare oportet, in acutis morbis fallaces magis notas esse et salutis et mortis (*Aph.* II, 19).

CAPUT VII.

Ex quibus notis singula morborum genera cognoscuntur.

Sed quum proposuerim signa, quae in omni adversa valetudine communia esse consueverunt; eo quoque transibo,

ut quas aliquis in singulis morborum generibus habere possit notas, indicem. Quaedam autem sunt, quae ante febres, quaedam quae inter eas, quid aut intus sit, aut venturum sit, ostendunt. Ante febres, si caput grave est, aut ex somno oculi caligant, aut frequentia sternutamenta sunt, circa caput aliquis pituitae impetus timeri potest. Si sanguis, aut calor abundat, proximum est, ut aliqua parte profluvium sanguinis fiat. Si sine causa quis emacrescit, ne in malum habitum corpus ejus decidat, metus est. Si praecordia dolent, aut inflatio gravis est, aut toto die non concocta fertur urina, cruditatem esse manifestum est. Quibus diu color sine morbo regio malus est, hi vel capitis doloribus conflictantur, vel terram edunt (*Prorrh.* II, § 31). Qui diu habent faciem pallidam et tumidam, aut capite, aut visceribus, aut alvo laborant. Si in continua febre puero venter nihil reddit, mutaturque ei color, neque somnus accedit, ploratque is assidue, metuenda nervorum distentio est. Frequens autem destillatio in corpore tenui longoque, tabem timendam esse testatur. Ubi pluribus diebus non descendit alvus, docet, aut subitam dejectionem, aut febriculam instare. Ubi pedes turgent, longae dejectiones sunt; ubi dolor in imo ventre et coxis est, aqua inter cutem instat; sed hoc morbi genus ab ilibus oriri solet (*Progn.* § 8). Idem propositum periculum est iis, quibus voluntas desidendi est, venter nihil reddit, nisi et aegre et durum, tumor in pedibus est, idemque modo dextra, modo sinistra parte ventris, invicem oritur atque finitur. Sed a iecinore id malum proficisci videtur (*Progn.* § 8). Ejusdem morbi nota est, ubi circa umbilicum intestina torquentur, στρόφους Graeci nominant; coxaeque dolores manent: eaque neque tempore, neque remediis solvuntur. Dolor autem articulorum, prout in pedibus, manibusve, aut alia qualibet parte sic est, ut eo loco nervi contrahantur; aut si id membrum ex levi causa fatigatum, aeque frigido calidoque offenditur, podagram, chiragramve, vel ejus articuli, in quo id sentitur, morbum futurum esse denuntiat. Quibus in pueritia sanguis ex naribus fluxit, dein fluere desiit, hi vel capitis doloribus conflictentur necesse est, vel in articulis aliquas exulcerationes graves habeant, vel aliquo morbo etiam debilitentur. Qui

bus feminis menstrua non proveniunt, necesse est capitis acerbissimi dolores sint, vel quaelibet alia pars morbo infestetur (cf. *Aph.* V, 57). Eademque iis pericula sunt, quibus articulorum dolores tumoresque, sine podagra similibusque morbis, oriuntur, et desinunt: utique, si saepe tempora iisdem dolent, noctuque corpora insudant. Si frons prurit, lippitudinis metus est. Si mulier a partu vehementes [capitis] dolores habet, neque alia praeterea signa mala sunt, circa vicesimum diem aut sanguis per nares erumpet, aut in inferioribus partibus aliquid abscedet (*Progn.* § 21). Quicumque etiam dolorem ingentem circa tempora et frontem habebit, is alterutra ratione eum finiet; magisque, si juvenis erit, per sanguinis profusionem; si senior, per suppurationem (*Progn.* § 21). Febris autem quae subito sine ratione, sine bonis signis finita est, fere revertitur (*Progn.* § 24). Cui fauces sanguine et interdiu et noctu replentur, sic, ut neque capitis dolores, neque praecordiorum, neque tussis, neque vomitus, neque febricula praecesserit, hujus aut in naribus, aut in faucibus ulcus [vel hirudo] reperietur (*Prorrh.* II, § 17). Si mulieri inguen (cf. III, 5) et febricula orta est, neque causa apparet, ulcus in vulva est (*Ibid.* § 24). Urina autem crassa, ex qua quod desidit, album est, significat circa articulos, aut circa viscera dolorem, metumque morbi esse (*Ibid.* § 4). Eadem viridis, aut viscerum dolorem, tumoremque cum aliquo periculo subesse, aut certe corpus integrum non esse, testatur (*Ibid.*). At si sanguis aut pus in urina est, vel vesica, vel renes exulcerati sunt (*Aph.* IV, 75; — *ad seq.* cf. IV, 76, 79, 80, 81; VII, 34). Si haec crassa carunculas quasdam exiguas quasi capillos habet, aut si bullat, et male olet, et interdum quasi arenam, interdum quasi sanguinem trahit, dolent autem coxae, quaeque inter has superque pubem sunt, et accedunt frequentes ructus, interdum vomitus biliosus, extremaeque partes frigescunt, urinae crebra cupiditas, sed magna difficultas est, et quod inde excretum est, aquae simile, vel rufum, vel pallidum est, paulum tamen in eo levamenti est, alvus vero cum multo spiritu redditur, utique in renibus vitium est. At si paulatim destillat, vel si sanguis per hanc editur, et in eo quaedam cruenta con-

creta sunt, idque ipsum cum difficultate redditur, et circa pubem interiores partes dolent, in eadem vesica vitium est. Calculosi vero his indiciis cognoscuntur: difficulter urina redditur, paulatimque; interdum etiam sine voluntate, destillat; eadem arenosa est (cf. *Aph.* IV, 79); nonnumquam aut sanguis, aut cruentum, aut purulentum aliquid cum ea excernitur; eamque quidam promtius recti, quidam resupinati, maximeque ii, qui grandes calculos habent, quidam etiam inclinati reddunt, colemque extendendo, dolorem levant. Gravitatis quoque cuiusdam in ea parte sensus est: atque ea cursu, omnique motu augentur. Quidam etiam, quum torquentur, pedes inter se, subinde mutatis vicibus, implicant. Feminae vero oras naturalium suorum manibus admotis scabere crebro coguntur: nonnumquam, si digitum admoverunt, ubi vesicae cervicem is urget, calculum sentiunt (cf. *Aer*, *aq. et loc.* 9). At qui spumantem sanguinem exscreant, his in pulmone vitium est (*Aph.* V, 13; *Coac.* 495). Mulieri gravidae sine modo fusa alvus elidere partum potest (*Aph.* V, 34). Eidem si lac ex mammis profluit, imbecillum est quod intus gerit: durae mammae, sanum illud esse, testantur (*Aph.* V, 52). Frequens singultus, et praeter consuetudinem continuus, jecur inflammatum esse significat (cf. *Aph.* VII, 17). Si tumores super ulcera subito esse desierunt, idque a tergo incidit, vel distentio nervorum, vel rigor timeri potest: at si a priore parte id evenit, vel lateris acutus dolor, vel insania exspectanda est (*Aph.* V, 65); interdum etiam ejusmodi casum, quae tutissima inter haec est, profusio alvi sequitur. Si ora venarum, sanguinem solita fundere, subito suppressa sunt, aut aqua inter cutem, aut tabes sequitur (*Aph.* VI, 12). Eadem tabes subit, si in lateris dolore orta suppuratio intra quadraginta dies purgari non potuit (*Aph.* V, 15; *Coac.* 398). At si longa tristitia cum longo timore et vigilia est, atrae bilis morbus subest. Quibus saepe ex naribus fluit sanguis, his aut lienis tumet, aut capitis dolores sunt; quos sequitur, ut quaedam ante oculos tamquam imagines obversentur (*Prorrh.* II, § 35). At quibus magni lienes sunt, his gingivae malae sunt, et os olet, aut sanguis aliqua parte prorumpit: quorum si nihil evenit, necesse est in cruribus mala ulcera, et ex h

nigrae cicatrices fiant (*Ibid.* § 36). Quibus causa doloris, neque sensus ejus est, his mens labat (cf. *Aph.* II, 6). Si in ventrem sanguis confluxit, ibi in pus vertitur (*Aph.* VI, 20). Si a coxis, et ab inferioribus partibus dolor in pectus transit, neque ullum signum malum accessit, suppurationis eo loco periculum est (*Progn.* § 19). Quibus sine febre aliqua parte dolor, aut prurigo, cum rubore et calore est, ibi aliquid suppurat. Urina quoque quae in homine sano parum liquida est, circa aures futuram aliquam suppurationem esse denuntiat.

Haec vero, quum sine febre quoque vel latentium, vel futurarum rerum notas habeant, multo certiora sunt, ubi febris accessit; atque etiam aliorum morborum tum signa nascuntur. Ergo protinus insania timenda est, ubi expeditior alicujus, quam sani fuit, sermo est, subitaque loquacitas orta est, et haec ipsa solito audacior (cf. *Coac.* 51): aut ubi raro quis et vehementer spirat, venasque concitatas habet, praecordiis duris et tumentibus. Oculorum quoque frequens motus, et in capitis dolore offusae oculis tenebrae; vel, nullo dolore substante, somnus ereptus, continuataque nocte et die vigilia; vel prostratum contra consuetudinem corpus in ventrem, sic ut ipsius alvi dolor id non coegerit; item, robusto adhuc corpore, insolitus dentium stridor, insaniae signa sunt (*Progn.* § 3). Si quid etiam abscessit, et antequam suppuraret, manente adhuc febre, subsedit, periculum affert primum furoris, deinde interitus (*Ibid.* § 18). Auris quoque dolor acutus, cum febre continua vehementique, saepe mentem turbat; et ex eo casu juniores interdum intra septimum diem moriuntur; seniores tardius; quoniam neque aeque magnas febres experiuntur, neque aeque insaniunt; ita sustinent, dum is affectus in pus vertatur (*Progn.* § 22). Suffusae quoque sanguine mulieris mammae, furorem venturum esse testantur (*Aph.* V, 40). Quibus autem longae febres sunt, his aut abscessus aliqui, aut articulorum dolores erunt (*Aph.* IV, 44; *Coac.* 115). Quorum faucibus in febre illiditur spiritus, instat his nervorum distentio (*Aph.* IV, 68). Si angina subito finita est, in pulmonem id malum transit; idque saepe intra septimum diem occidit: quod, nisi incidit, sequitur ut aliqua parte suppuret (*Aph.* V, 10; *Coac.* 361; *Progn.*

§ 23). Denique post alvi longam resolutionem, tormina (cf. *Aph.* VII, 23); post haec, intestinorum laevitas oritur (*Aph.* VII, 80, 81); post nimias destillationes, tabes; post lateris dolorem, vitia pulmonum (*Aph.* VII, 11; *Coac.* 391); post haec, insania (*Aph.* VII, 12); post magnos fervores corporis, nervorum rigor aut distentio (*Aph.* VII, 13); ubi caput vulneratum est, delirium (*Aph.* VII, 14); ubi vigilia torsit, nervorum distentio (cf. *Aph.* VII, 18); ubi vehementer venae super ulcera moventur, sanguinis profluvium (*Aph.* VII, 21).

Suppuratio vero pluribus morbis excitatur; nam si longae febres sine dolore, sine manifesta causa remanent, in aliquam partem id malum incumbit; in junioribus tamen: nam in senioribus ex ejusmodi morbo quartana fere nascitur (cf. *Progn.* § 24). Eadem suppuratio fit, si praecordia dura, dolentia ante vicesimum diem hominem non sustulerunt, neque sanguis ex naribus fluxit, maximeque in adolescentibus; utique si inter principia aut oculorum caligo, aut capitis dolores fuerunt: sed tum in inferioribus partibus aliquid abscedit; aut si praecordia tumorem mollem habent, neque habere intra sexaginta dies desinunt, haeretque per omne id tempus febris: sed tum in superioribus partibus fit abscessus (*Progn.* § 7); ac si inter ipsa viscera non fit, circa aures erumpit. Quumque omnis longus tumor ad suppurationem fere spectet, magis eo tendit is, qui in praecordiis, quam is, qui in ventre est; is, qui supra umbilicum, quam is, qui infra est (*Progn.* § 7). Si lassitudinis etiam sensus in febre est, vel in maxillis, vel in articulis aliquid abscedit (*Aph.* IV, 31). Interdum quoque urina tenuis et cruda sic diu fertur, ut alia salutaria signa sint; exque eo casu plerumque infra transversum septum fit abscessus (*Progn.* § 12). Dolor etiam pulmonis, si neque per sputa, neque per sanguinis detractionem, neque per victus rationem finitus est, vomicas aliquas intus excitat (*Progn.* § 15), aut circa vicesimum diem, aut circa tricesimum, aut circa quadragesimum, nonnumquam etiam circa sexagesimum (*Ibid.*). Numerabimus autem ab eo die, quo primum febricitavit aliquis, aut inhorruit, aut gravitatem ejus partis sensit (*Progn.* § 16; *Coac.* 396). Sed hae vomicae modo a p

mone, modo a contraria parte nascuntur. Quod suppurat, ab ea parte, quam afficit, dolorem inflammationemque concitat; ipsum calidius est; et si in partem sanam aliquis decubuit, onerare eam ex pondere aliquo videtur. Omnis etiam suppuratio, quae nondum oculis patet, sic deprehendi potest: si febris non dimittit, eaque interdiu levior est, noctu increscit; multus sudor oritur; cupiditas tussiendi est, et paene nihil in tussi exscreatur; oculi cavi sunt; malae rubent; venae sub lingua inalbescunt; in manibus fiunt adunci ungues; digiti, maximeque summi, calent; in pedibus tumores sunt; spiritus difficilius trahitur; cibi fastidium est; pustulae toto corpore oriuntur (*Progn.* § 17). Quod si protinus initio dolor et tussis fuit, et spiritus difficultas, vomica vel ante, vel circa vicesimum diem erumpet: si serius ista coeperint, necesse est quidem increscant; sed quo minus cito affecerint, eo tardius solventur (cf. *Progn.* § 17). Solent etiam in gravi morbo pedes cum digitis unguibusque nigrescere: quod si non est mors consequuta, et reliquum corpus invaluit, pedes tamen decidunt (cf. *Progn.* § 9; *Epid.* III, 4).

CAPUT VIII.

Quae notae spem salutis quae pericula ostendunt.

Sequitur, ut in quoque morbi genere proprias notas explicem, quae vel spem, vel periculum ostendant. Ex vesica dolenti, si purulenta urina processit, inque ea laeve et album subsedit, metum detrahit (*Progn.* § 19). In pulmonis morbo, si sputo ipse levatur dolor, quamvis id purulentum est, tamen aeger facile spirat, facile excreat, morbum ipsum non difficulter fert, potest ei secunda valetudo contingere (cf. *Progn.* § 15). Neque inter initia terreri convenit, si protinus sputum mixtum est rufo quodam, et sanguine, dummodo statim edatur (cf. *Progn.* § 14). Laterum dolores, suppuratione facta, deinde intra quadragesimum diem purgata, finiuntur (*Aph.* V, 15; *Coac.* 398). Si in jecinore vomica est, et ex ea fertur pus purum et album, salus facilis: id enim malum in tunica est (*Aph.* VII, 45). Ex suppurationibus vero eae

tolerabiles sunt, quae in exteriorem partem feruntur, et acuuntur (*Progn.* § 7): et ex iis quae intus procedunt, eae leviores, quae contra se cutem non afficiunt, eamque et sine dolore, et ejusdem coloris, cujus reliquae partes sunt, sinunt esse (*Progn.* § 7). Pus quoque, quacumque parte erumpit, si est laeve, album, et unius coloris, sine ullo metu est (*Progn.* § 7 et 18); et, quo effuso, febris protinus conquievit, desieruntque urgere cibi fastidium et potionis desiderium (*Progn.* § 17). Si quando etiam suppuratio descendit in crura, sputumque factum pro rufo purulentum est, periculi minus est. At in tabe ejus, qui salvus futurus est, sputum esse debet album, aequale totum, ejusdemque coloris, sine pituita; eique etiam simile esse oportet, si quid in nares a capite destillat. Longe optimum est, febrem omnino non esse; secundum est, tantulam esse, ut neque cibum impediat, neque crebram sitim faciat (*Progn.* § 17; *Prorrh.* II, § 7). Alvus in hac valetudine ea tuta est, quae quotidie coacta, eaque convenientia iis, quae assumuntur, reddit; corpus id, quod minime tenue, maximeque lati pectoris atque setosi est, cujusque cartilago exigua et carnosa est (*Prorrh.* II, § 7). Super tabem, si mulieri suppressa quoque menstrua fuerunt, et circa pectus atque scapulas dolor mansit, subitoque sanguis erupit, levari morbus solet: nam et tussis minuitur, et sitis atque febricula desinunt; sed iisdem fere, nisi redit sanguis, vomica erumpit; quae quo cruentior, eo melior est (*Ibid.* § 7). Aqua autem inter cutem minime terribilis est, quae nullo antecedente morbo coepit; deinde, quae longo morbo supervenit: utique si firma viscera sunt; si spiritus facilis; si nullus dolor; si sine calore corpus est, aequaliterque in extremis partibus macrum est; si venter mollis; si nulla tussis; nulla sitis; si lingua, ne per somnum quidem inarescit; si cibi cupiditas est; si venter medicamentis movetur; si per se excernit mollia et figurata; si extenuatur (cf. III, 21); si urina, et vini mutatione, et epotis aliquibus medicamentis, mutatur; si corpus sine lassitudine est, et morbum facile sustinet: siquidem in quo omnia haec sunt, is ex toto tutus est; in quo plura ex his sunt, is in bona spe est (*Prorrh.* II, § 5). Articulorum vero vitia, ut podagrae chiragraeque, si juvenes

tentarunt, neque callum induxerunt, solvi possunt: maximeque torminibus leniuntur, et quocumque modo venter fluit (*Ibid.* § 8). Item morbus comitialis ante pubertatem ortus, non aegre finitur (cf. *Aph.* V, 7): et in quo ab una parte corporis venientis accessionis sensus incipit, optimum est a manibus pedibusve initium fieri; deinde a lateribus; pessimum inter haec a capite (*Ibid.* § 9). Atque in his quoque ea maxime prosunt, quae per dejectiones excernuntur. Ipsa autem dejectio sine ulla noxa est, quae sine febre est; si celeriter desinit; si contrectato ventre nullus motus ejus sentitur; si extremam alvum spiritus sequitur. Ac ne tormina quidem periculosa sunt, si sanguis et strigmenta descendunt, dum febris ceteraeque accessiones hujus morbi absint: adeo ut etiam gravida mulier, non solum servari possit, sed etiam partum reservare (*Prorrh.* II, § 22). Prodestque in hoc morbo, si jam aetate aliquis processit (cf. *Aph.* II, 45). Contra intestinorum laevitas facilius a teneris aetatibus depellitur; utique si ferri urina, et ali cibo corpus incipit. Eadem aetas prodest, et in coxae dolore, et humerorum, et in omni resolutione nervorum. Ex quibus coxa, si sine torpore est, si leviter friget, quamvis magnos dolores habet, tamen et facile, et mature sanatur: resolutumque membrum, si nihilominus alitur, fieri sanum potest. Oris resolutio etiam alvo cita finitur. Omnisque dejectio lippienti prodest (*Aph.* VI, 17; *Coac.* 220). At varix ortus, vel per ora venarum subita profusio sanguinis, vel tormina, insaniam tollunt (*Aph.* VI, 21). Humerorum dolores, qui ad scapulas vel manus tendunt, vomitu atrae bilis solvuntur: et quisquis dolor deorsum tendit, sanabilior est (*Prorrh.* II, § 40). Singultus sternutamento finitur (*Aph.* VI, 13). Longas dejectiones supprimit vomitus (*Aph.* VI, 15). Mulier sanguinem vomens, profusis menstruis, liberatur (*Aph.* V, 32). Quae menstruis non purgatur, si sanguinem ex naribus fudit, omni periculo vacat. Quae locis laborat, aut difficulter partum edit, sternutamento levatur. Aestiva quartana fere brevis est (*Aph.* II, 25). Cui calor et tremor est, saluti delirium est (*Coac.* 129). Lienosis bono tormina sunt (*Aph.* VI, 48). Denique ipsa febris, quod maxime mirum videri potest, saepe praesidio est;

nam et praecordiorum dolores, si sine inflammatione sunt, finit (*Aph.* VI, 40); et jecinoris dolori succurrit (*Aph.* VII, 42); et nervorum distentionem rigoremque, si postea coepit, ex toto tollit (*Aph.* IV, 57; *Coac.* 346); et ex difficultate urinae morbum tenuioris intestini ortum, si urinam per calorem movet, levat (*Aph.* VI, 44; *Coac.* 465). At dolores capitis, quibus oculorum caligo, et rubor cum quadam frontis prurigine accedunt, sanguinis profusione, vel fortuita, vel etiam petita submoventur. Si capitis ac frontis dolores ex vento, vel frigore, aut aestu sunt, gravedine et sternutamentis finiuntur (*Prorrh.* II, § 30). Febrem autem ardentem, quam Graeci *καυσώδη* vocant, subitus horror exsolvit (*Aph.* IV, 58; *Coac.* 132). Si in febre aures obtusae sunt, si sanguis e naribus fluxit, aut venter resolutus est, illud malum desinit ex toto (*Aph.* IV, 60; *Coac.* 207). Nihil plus adversus surditatem, quam biliosa alvus potest (*Aph.* IV, 28; *Coac.* 617). Quibus in fistula urinae minuti abscessus, quos *φύματα* Graeci vocant, esse coeperunt, iis, ubi pus ea parte profluxit, sanitas redditur (*Aph.* IV, 82; *Coac.* 463). Ex quibus quum pleraque per se proveniant, scire licet, inter ea quoque, quae ars adhibet, naturam plurimum posse.

Contra, si vesica cum febre continenti dolet, neque venter quidquam reddit, malum atque mortiferum est; maximeque id periculum est pueris a septimo anno ad quartumdecimum (*Progn.* § 19). In pulmonis morbo, si sputum primis diebus non fuit, deinde a septimo die coepit, et ultra septimum mansit, periculosum est (cf. *Progn.* § 15); quantoque magis mixtos, neque inter se diductos colores habet, tanto deterius. Et tamen nihil pejus est, quam sincerum id edi, sive rufum est, sive cruentum, sive album, sive glutinosum, sive pallidum, sive spumans: nigrum tamen pessimum est (cf. *Progn.* § 14). In eodem morbo periculosa sunt tussis, destillatio; etiam, quod alias salutare habetur, sternutamentum: periculosissimumque est, si haec sequuta subita dejectio est (cf. *Aph.* VI, 16). Fere vero quae in pulmonis, eadem in lateris doloribus, et mitiora signa, et asperiora esse consuerunt. Ex jecinore si pus cruentum exit, mortiferum est (cf. *Coac.* 442). At ex suppurationibus eae pessimae sunt, quae intus tendunt,

sic ut exteriorem quoque cutem decolorent: ex iis deinde, quae in exteriorem partem prorumpunt, quae maximae, quaeque planissimae sunt (cf. p. 45, l. 2). Quod si, ne rupta quidem vomica, vel pure extrinsecus emisso, febris quievit, aut quamvis quieverit, tamen repetit; item si sitis est, si cibi fastidium, si venter liquidus, si pus est lividum et pallidum, si nihil aeger excreat nisi pituitam spumantem, periculum certum est. Atque ex iis quidem suppurationibus, quas pulmonum morbi concitarunt, fere senes moriuntur: ex ceteris juniores (cf. *Progn.* § 15). At in tabe sputum mixtum purulentum, febris assidua, quae et cibi tempora eripit, et siti affligit, in corpore tenui periculum subesse testantur. Si quis etiam in eo morbo diutius traxit, ubi capilli fluunt (cf. *Aph.* V, 12; *Coac.* 428); ubi urina quaedam araneis similia subsidentia ostendit, atque in sputis odor foedus est; maximeque ubi post haec orta dejectio est, protinus moritur: utique si tempus autumni est, quo fere, qui cetera parte anni traxerunt, resolvuntur (cf. *Aph.* III, 10). Item pus expuisse in hoc morbo, deinde ex toto spuere desiisse, mortiferum est (*Aph.* VII, 16). Solet etiam in adolescentibus is morbus ex vomica fistulave oriri: qui non facile sanescunt, nisi si multa signa bonae valetudinis subsequuta sunt. Ex reliquis vero minime facile sanantur virgines, aut eae mulieres, quibus super tabem menstrua suppressa sunt (*Prorrh.* II, § 7). Cui vero sano subitus dolor capitis ortus est, dein somnus oppressit, sic ut stertat, neque expergiscatur, intra septimum diem pereundum est (*Aph.* VI, 51); magis si, cum alvus cita non antecesserit, palpebrae dormientis non coeunt, sed album oculorum apparet (cf. *Progn.* § 2). Quos tamen ita mors sequitur, si id malum non est febre discussum. At aqua inter cutem, si ex acuto morbo coepit, ad sanitatem raro perducitur: utique si contraria iis, quae supra posita sunt, subsequuntur. Aeque in ea quoque tussis spem tollit (*Aph.* VI, 35 et VII, 47): item, si sanguis sursum deorsumque erupit, et aqua medium corpus implevit. Quibusdam etiam in hoc morbo tumores oriuntur, deinde desinunt, deinde rursus assurgunt. Hi tutiores quidem sunt, quam qui supra comprehensi sunt, si attendunt; sed fere fiducia secundae va-

letudinis opprimuntur. Illud jure aliquis mirabitur, quomodo quaedam simul et affligant nostra corpora, et parte aliqua tueantur. Nam, sive aqua inter cutem quem implevit, sive in magno abscessu multum puris coiit, simul id omne effudisse, aeque mortiferum est, ac si quis sani corporis vulnere factus exsanguis est (*Aph.* VI, 27). Articuli vero cui sic dolent, ut super eos ex callo quaedam tubercula innata sint, numquam liberantur: quaeque eorum vitia vel in senectute coeperunt, vel in senectutem ab adolescentia pervenerunt, ut aliquando leniri possunt, sic numquam ex toto finiuntur. Morbus quoque comitialis post annum quintum et vicesimum ortus aegre curatur; multoque aegrius is, qui post quadragesimum annum coepit; adeo ut in ea aetate aliquid in natura spei, vix quidquam in medicina sit (*Prorrh.* II, § 9). In eodem morbo, si simul totum corpus afficitur, neque ante in partibus aliquis venientis mali sensus est, sed homo ex improviso concidit, cujuscumque is aetatis est, vix sanescit: si vero aut mens laesa est, aut nervorum facta resolutio, medicinae locus non est. Dejectionibus quoque si febris accessit; si inflammatio jecinoris, aut praecordiorum, aut ventris; si immodica sitis; si longius tempus; si alvus varia; si cum dolore est, etiam mortis periculum subest: maximeque si inter haec tormina esse coeperunt. Isque morbus maxime pueros absumit usque ad annum decimum: ceterae aetates facilius sustinent. Mulier quoque gravida ejusmodi casu rapi potest; atque etiamsi ipsa convaluit, partum tamen perdit (cf. *Aph.* V, 34). Quin etiam tormina ab atra bile orsa mortifera sunt (cf. *Aph.* IV, 24); aut si sub his, extenuato jam corpore, subito nigra alvus profluxit. At intestinorum laevitas periculosior est, si frequens dejectio est; si venter omnibus horis et cum sono, et sine hoc profluit; si similiter noctu et interdiu; si quod excernitur, aut crudum est, aut nigrum, et, praeter id, etiam laeve, et mali odoris; si sitis urget; si post potionem urina non redditur (quod evenit, quia tunc liquor omnis non in vesicam, sed in intestina descendit—*glossema?*—); si os exulceratur, si rubet facies, et quasi maculis quibusdam colorum omnium distinguitur; si venter est quasi fermentatus, pinguis atque rugosus; si cibi et [ambulationis] cupiditas non est. Inter quae-

quum evidens mors sit, multo evidentior est, si jam longum quoque id vitium est; maximeque si etiam in corpore senili est. Si vero in tenuiore intestino morbus est, vomitus, singultus, nervorum distentio, delirium, mala sunt. At in morbo arquato, durum fieri jecur, perniciosissimum est (*Aph.* VI, 42). Quos lienis male habet, si tormina prehenderunt, deinde versa sunt vel in aquam inter cutem, vel in intestinorum laevitatem, vix ulla medicina periculo subtrahit (*Aph.* VI, 43; *Coac.* 457). Morbus intestini tenuioris, nisi resolutus est intra septimum diem, occidit (cf. *Aph.* VI, 44; *Coac.* 465). Mulier ex partu, si cum febre vehementibus etiam et assiduis capitis doloribus premitur, in periculo mortis est (cf. *Aph.* V, 55). Si dolor atque inflammatio est in iis partibus, quibus viscera continentur, frequenter spirare, signum malum est. Si sine causa longus dolor capitis est, et in cervices ac scapulas transit, rursusque in caput revertitur, aut a capite ad cervices scapulasque pervenit, perniciosus est: nisi vomicam aliquam excitavit, sic ut pus extussiretur; aut nisi sanguis ex aliqua parte prorupit; aut nisi in capite multa porrigo, totove corpore pusulae ortae sunt. Aeque magnum malum est, ubi torpor atque prurigo pervagantur, modo per totum caput, modo in parte; aut sensus alicujus ibi quasi frigoris est, eaque ad summam quoque linguam perveniunt. Et quum in iisdem abscessibus auxilium sit, eo difficilior sanitas est, quo minus saepe sub his malis illi subsequuntur. In coxae vero doloribus, si vehemens torpor est, frigescitque crus et coxa; alvus nisi coacta non reddit, idque quod excernitur, mucosum est; jamque aetas ejus hominis quadragesimum annum excessit; is morbus erit longissimus, minimeque annuus; neque finiri poterit, nisi aut vere, aut aestate. Difficilis aeque curatio est in eadem aetate, ubi humerorum dolor vel ad manus pervenit, vel ad scapulas tendit, torporemque et dolorem creat, neque bilis vomitu levatur. Quacumque vero parte corporis membrum aliquod resolutum est, si neque movetur, et emacrescit, in pristinum habitum non revertitur (*Prorrh.* II, 39); eoque minus, quo vetustius id vitium est, et quo magis in corpore senili est. Omnique resolutioni nervorum ad medicinam non idonea tempora sunt hiems et autumnus: aliquid sperari

potest vere et aestate. Isque morbus mediocris vix sanatur; vehemens sanari non potest (*Aph.* II, 42). Omnis etiam dolor minus medicinae patet, qui sursum procedit. Mulieri gravidae, si subito mammae emacruerunt, abortus periculum est (*Aph.* V, 37). Quae neque peperit, neque gravida est, si lac habet, a menstruis defecta est (*Aph.* V, 39). Quartana autumnalis fere longa est: maximeque, quae coepit hieme appropinquante (*Aph.* II, 25—cf. p. 46 l. 35). Si sanguis profluxit, deinde sequuta est dementia cum distentione nervorum, periculum mortis est (*Aph.* V, 3 et VII, 9; *Coac.* 332): itemque, si medicamentis purgatum et adhuc inanem, nervorum distentio oppressit (*Aph.* V, 4); aut si in magno dolore extremae partes frigent (cf. *Aph.* VII, 26). Neque is ad vitam redit, qui ex suspendio, spumante ore, detractus est (*Aph.* II, 43). Alvus nigra, sanguini atro similis, repentina, sive cum febre, sive etiam sine hac est, perniciosa est (*Aph.* IV, 21; *Coac.* 596).

CAPUT IX.

De morborum curationibus.

Cognitis indiciis, quae nos vel spe consolentur, vel metu terreant, ad curationes morborum transeundum est. Ex his quaedam communes sunt, quaedam propriae: communes, quae pluribus morbis opitulantur; propriae, quae singulis. Ante de communibus dicam: ex quibus tamen quaedam non aegros solum, sed sanos quoque sustinent; quaedam in adversa tantum valetudine adhibentur. Omne vero auxilium corporis, aut demit aliquam materiam, aut adjicit (*De flat.* § 1), aut evocat, aut reprimit, aut refrigerat, aut calefacit, simulque aut durat, aut mollit. Quaedam non uno modo tantum, sed etiam duobus inter se non contrariis adjuvant. Demitur materia sanguinis detractione, cucurbitula, dejectione, vomitu, frictione, gestatione, omnique exercitatione corporis, abstinentia, sudore. De quibus protinus dicam.

CAPUT X.

De sanguinis missione per venam — (cf. Oribas. T. II, p. 750 s.).

Sanguinem, incisa vena, mitti, novum non est: sed nullum paene morbum esse in quo non mittatur, novum est. Item, mitti junioribus, et feminis uterum non gerentibus, vetus est: in pueris vero idem experiri, et in senioribus, et in gravidis quoque mulieribus, vetus non est: siquidem antiqui primam ultimamque aetatem sustinere non posse hoc auxilii genus judicabant: persuaserantque sibi, mulierem gravidam, quae ita curata esset, abortum esse facturam (*Aph.* V, 31). Postea vero usus ostendit, nihil in his esse perpetuum; aliasque potius observationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat: interest enim non quae aetas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quae vires sint. Ergo si juvenis imbecillus est, aut si mulier, quae gravida non est, parum valet, male sanguis mittitur: emoritur enim vis, si qua supererat, hoc modo erepta. At firmus puer, et robustus senex, et gravida mulier valens, tuto curatur. Maxime tamen in his medicus imperitus falli potest: quia fere minus roboris illis aetatibus subest; mulierique praegnanti post curationem quoque viribus opus est, non tantum ad se, sed etiam ad partum sustinendum. Non quidquid autem intentionem animi et prudentiam exigit, protinus ejiciendum est; quum praecipua in hoc ars sit, quae non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires aestimet, et ex eo colligat, possit necne superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in una muliere duo corpora simul sustineat. Interest etiam inter valens corpus, et obesum; inter tenue, et infirmum: tenuioribus magis sanguis, plenioribus magis caro abundat. Facilius itaque illi detractionem ejusmodi sustinent; celeriusque ea, si nimium est pinguis, aliquis affligitur. Ideoque vis corporis melius ex venis, quam ex ipsa specie aestimatur. Neque solum haec consideranda sunt, sed etiam morbi genus quod sit: utrum superans, an deficiens materia laeserit; corruptum corsit, an integrum; nam si materia vel deest, vel integra istud alienum est: at si vel copia sui male habet, vel

corrupta est, nullo modo melius succurritur. Ergo vehemens febris, ubi rubet corpus, plenaeque venae tument, sanguinis detractionem requirit: item viscerum morbi, nervorumque resolutio, et rigor, et distentio: quidquid denique fauces difficultate spiritus strangulat; quidquid subito supprimit vocem; quisquis intolerabilis dolor est; et quacumque de causa ruptum aliquid intus atque collisum est: item malus corporis habitus, omnesque acuti morbi, qui modo, ut supra dixi, non infirmitate, sed onere nocent. Fieri tamen potest, ut morbus quidem id desideret, corpus autem vix pati posse videatur: sed si nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque sit qui laborat, nisi temeraria quoque via fuerit adjutus; in hoc statu boni medici est ostendere, quam nulla spes sit sine sanguinis detractione, faterique quantus in hac ipsa metus sit: et tum demum, si exigetur, sanguinem mittere. De quo dubitari in ejusmodi re non oportet: satius est enim anceps auxilium experiri, quam nullum. Idque maxime fieri debet, ubi nervi resoluti sunt; ubi subito aliquis obmutuit; ubi angina strangulatur (cf. IV, 4); ubi prioris febris accessio paene confecit, paremque subsequi verisimile est, neque eam videntur sustinere aegri vires posse. Quum sit autem minime crudo sanguis mittendus, tamen ne id quidem perpetuum est: neque enim semper concoctionem res exspectat. Ergo si ex superiore parte aliquis decidit, si contusus est, si ex aliquo subito casu sanguinem vomit, quamvis paulo ante sumsit cibum, tamen protinus ei demenda materia est, ne, si subsederit, corpus affligat. Idemque etiam in aliis casibus repentinis, qui strangulabunt, dictum erit. At si morbi ratio patietur, tum demum nulla cruditatis suspicione remanente id fiet. Ideoque ei rei videtur aptissimus adversae valetudinis dies secundus, aut tertius. Sed ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic numquam utile post diem quartum est, quum jam spatio ipso materia et exhausta est, et corpus corrupit: ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum. Quod si vehemens febris urget, in ipso impetu ejus sanguinem mittere, hominem jugulare est. Exspectanda ergo remissio est; si non decrescit, sed crescere desiit, neque speratur remissio, tum quoque, quamvis pejor, sola tamen

occasio non omittenda est. Fere etiam ista medicina, ubi necessaria est, in biduum dividenda est: satius est enim primum levare aegrum, deinde perpurgare, quam simul omni vi effusa fortasse praecipitare. Quod si in pure quoque aquaque quae inter cutem est, ita respondet, quanto magis necesse est in sanguine respondeat (cf. p. 49 l. 3). Mitti vero is debet, si totius corporis causa fit, ex brachio; si partis alicujus, ex ea ipsa parte, aut certe quam proxima: quia non ubique mitti potest, sed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Neque ignoro, quosdam dicere, quam longissime sanguinem inde, ubi laedit, esse mittendum: sic enim averti materiae cursum; at illo modo in id ipsum, quod gravat, evocari. Sed id falsum est: proximum enim locum primo exhaurit; ex ulterioribus autem eatenus sanguis sequitur, quatenus emittitur; ubi is suppressus est, quia non trahitur, ne venit quidem. Videtur tamen usus ipse docuisse, si caput fractum est, ex brachio potius sanguinem esse mittendum; si quod in humero vitium est, ex altero brachio: credo, quia si quid parum cesserit, opportuniores eae partes injuriae sunt, quae jam male habent. Avertitur quoque interdum sanguis, ubi alia parte prorumpens, alia emittitur: desinit enim fluere qua nolumus, inde objectis quae prohibeant, alia dato itinere.

Mittere autem sanguinem quum sit expeditissimum usum habenti, tamen ignaro difficillimum est; juncta enim est venae arteria, his nervi: ita, si nervum scalpellus attingit, sequitur nervorum distentio, eaque hominem crudeliter consumit. At arteria incisa neque coit, neque sanescit; interdum etiam, ut sanguis vehementer erumpat, efficit. Ipsius quoque venae, si forte praecisa est, capita comprimuntur, neque sanguinem emittunt. At si timide scalpellus demittitur, summam cutem lacerat, neque venam incidit. Nonnumquam etiam ea latet, neque facile reperitur. Ita multae res id difficile inscio faciunt, quod perito facillimum est. Incidenda ad medium vena est: ex qua quum sanguis erumpit, colorem ejus habitumque oportet attendere; nam si is crassus et niger est, vitiosus est; ideoque utiliter effunditur; si rubet et pellucet, integer est; eaque missio sanguinis adeo non prodest, ut etiam noceat; protinusque is supprimendus est. Sed id eve-

nire non potest sub eo medico, qui scit ex quali corpore sanguis mittendus sit. Illud magis fieri solet, ut aeque niger assidue primo die profluat: quod quamvis ita est, tamen si jam satis fluxit, supprimendus est; semperque ante finis faciendus est, quam anima deficiat. Deligandumque brachium superimposito expresso ex aqua frigida penicillo: et postero die averso medio digito vena ferienda, ut recens coitus ejus resolvatur, iterumque sanguinem fundat. Sive autem primo, sive secundo die sanguis, qui crassus et niger initio fluxerat, et rubere, et pellucere coepit, satis materiae detractum est, atque quod superest, sincerum est: ideoque protinus brachium deligandum, habendumque ita est, donec valens cicatricula sit; quae celerrime in vena confirmatur.

CAPUT XI.

De cucurbitis medicinalibus.

Cucurbitularum vero duo genera sunt; aeneum, et corneum. Aenea, altera parte patet, altera clausa est: cornea, altera parte aeque patens, altera foramen habet exiguum. In aeneam linamentum ardens conjicitur, ac sic os ejus corpori aptatur, imprimiturque, donec inhaereat. Cornea per se corpori imponitur; deinde ubi ea parte, qua exiguum foramen est, ore spiritus adductus est, superque cera cavum id clausum est, aeque inhaerescit. Utraque non ex his tantum materiae generibus, sed etiam ex quolibet alio recte fit. Ac si cetera defecerunt, caliculus quoque, aut pultarius oris compressioris, ei rei commode aptatur. Ubi inhaesit, si concisa ante scalpello cutis est, sanguinem extrahit; si integra est, spiritum. Ergo ubi materia, quae intus est, laedit, illo modo; ubi inflatio, hoc imponi solet. Usus autem cucurbitulae praecipuus est, ubi non in toto corpore, sed in parte aliqua vitium est, quam exhauriri ad confirmandam valetudinem satis est. Idque ipsum testimonium est, etiam scalpello sanguinem, ubi membro succurritur, ab ea potissimum parte, quae jam laesa est, esse mittendum, quod nemo cucurbitulam diversae parti imponit, nisi quum profusionem sanguinis

avertit; sed ei ipsi, quae dolet, quaeque liberanda est. Opus etiam esse cucurbitula potest in morbis longis, sive corrupta materia, sive spiritu male habente; in acutis quoque quibusdam, quamvis jam et iis spatium aliquod accessit, si et levari corpus debet, et ex vena sanguinem mitti vires non patiuntur. Idque auxilium ut minus vehemens, ita magis tutum; neque umquam periculosum est, etiamsi in medio febris impetu, etiamsi in cruditate adhibetur. Ideoque ubi sanguinem mitti opus est, si incisa vena praeceps periculum est, aut si in parte corporis etiam vitium est, huc potius confugiendum est: quum eo tamen, ut sciamus, hic ut nullum periculum, ita levius praesidium esse; nec posse vehementi malo, nisi aeque vehemens auxilium succurrere (*Aph.* I, 6).

CAPUT XII.

De dejectione.

1. Dejectionem autem antiqui variis medicamentis, crebraque alvi ductione in omnibus paene morbis moliebantur: dabantque aut nigrum veratrum, aut filiculam, aut squamam aeris, quam λεπίδα χαλκοῦ Graeci vocant; aut lactucae marinae lac, cujus gutta pani adjecta abunde purgat; aut lac vel asininum, vel bubulum, vel caprinum; eique salis paulum adjiciebant, decoquebantque id, et sublatis iis, quae coierant, quod quasi serum supererat, bibere cogebant; sed medicamenta stomachum fere laedunt. Alvus si vehementius fluit, aut saepius ducitur, hominem infirmat. Ergo numquam in adversa valetudine medicamentum ejus rei causa recte datur, nisi ubi is morbus sine febre est; ut quum veratrum nigrum aut atra bile vexatis, aut cum tristitia insanientibus, aut iis, quorum nervi parte aliqua resoluti sunt, datur. At ubi febres sunt, satius est ejus rei causa cibos potionesque assumere, qui simul et alant, et ventrem molliant. Suntque valetudinis genera, quibus ex lacte purgatio convenit.

2. Plerumque vero alvus potius ducenda est: quod ab Asclepiade quoque sic temperatum, ut tamen servatum sit, video plerumque saeculo nostro praeteriri. Est autem ea

moderatio, quam is sequutus videtur, aptissima: ut neque saepe ea medicina tentetur, et tamen semel, vel summum bis, non omittatur, si caput grave est; si oculi caligant; si morbus majoris intestini est, quod Graeci κόλον nominant; si in imo ventre, aut in coxa dolores sunt; si in stomachum quaedam biliosa concurrunt, vel etiam pituita eo se, humorve aliquis aquae similis confert; si spiritus difficilius redditur; si nihil per se venter excernit; utique, si juxta quoque stercus est, et intus remanet; aut si stercoris odorem, nihil dejiciens, aeger ex spiritu suo sentit; aut si corruptum est, quod excernitur; aut si prima inedia febrem non sustulit; aut si sanguinem mitti, quum opus sit, vires non patiuntur, tempusve ejus rei praeteriit; aut si multum ante morbum aliquis potavit; aut si is, qui saepe vel sponte, vel casu purgatus est, subito habet alvum suppressam. Servanda vero illa sunt: ne ante diem tertium ducatur; ne ulla cruditate substante; ne in corpore infirmo, diuque adversa valetudine exhausto; neve in eo, cui satis alvus quotidie reddit, quive eam liquidam habet; neve in ipso accessionis impetu, quia, quod tum infusum est, alvo continetur, regestumque in caput, multo gravius periculum efficit. Pridie vero abstinere debet aeger, ut aptus tali curationi sit: eo die ante aliquot horas aquam calidam bibere, ut superiores ejus partes madescant. Tum immittenda in alvum est, si levi medicina contenti sumus, pura aqua; si paulo valentiori, mulsa; si leni, ea in qua foenum graecum, vel ptisana, vel malva decocta sit. Acris autem est marina aqua, vel alia sale adjecto: atque utraque decocta commodior est. Acrior fit adjecto, vel oleo, vel nitro, vel melle: quoque acrior est, eo plus extrahit, sed minus facile sustinetur. Idque quod infunditur, neque frigidum esse oportet, neque calidum; ne alterutro modo laedat. Quum infusum est, quantum fieri potest, continere se in lectulo debet aeger, nec primae cupiditati dejectionis protinus cedere: ubi necesse est, tum demum desidere. Fereque eo modo demta materia, superioribus partibus levatis, morbum ipsum mollit. Cum vero, quoties res coegit, desidendo aliquis se exhausit, paulisper debet conquiescere; et, ne vires deficiant, utique eo die cibum assumere: qui plenior, an exiguus sit dandus,

ex ratione ejus accessionis, quae exspectabitur, aut in metu non erit, aestimari oportebit.

CAPUT XIII.

De vomitu.

At vomitus, ut in secunda quoque valetudine saepe necessarius biliosis est, sic etiam in iis morbis, quos bilis concitavit. Ergo omnibus, qui ante febres horrore et tremore vexantur; omnibus, qui cholera laborant; omnibus etiam cum quadam hilaritate insanientibus; et comitiali quoque morbo oppressis necessarius est; sed si acutus morbus est, si febris est, asperioribus medicamentis opus non est; sicut in dejectionibus quoque supra dictum est: satisque est ea vomitus causa sumi, quae sanis quoque sumenda esse proposui. At ubi longi valentesque morbi sine febre sunt, ut comitialis, ut insania, veratro quoque albo utendum est. Id neque hieme, neque aestate recte datur; optime vere; tolerabiliter autumno. Quisquis daturus erit, id agere ante debet, ut accepturi corpus humidius sit (cf. *Aph.* IV, 13). Illud scire oportet, omne ejusmodi medicamentum, quod potui datur, non semper aegris prodesse, semper sanis nocere (cf. *Aph.* II, 36. 37).

CAPUT XIV.

De frictione.

De frictione vero adeo multa Asclepiades, tamquam inventor ejus, posuit in eo volumine, quod *Communium Auxiliorum* inscripsit, ut, quum trium tantum faceret mentionem, hujus et aquae et gestationis, tamen maximam partem in hac consumserit. Oportet autem neque recentiores viros in iis fraudare, quae vel repererunt, vel recte sequuti sunt; et tamen ea, quae apud antiquiores aliquos posita sunt, auctoribus suis reddere. Neque dubitari potest, quin latius quidem, dilucidius, ubi et quomodo frictione utendum esset, Ascle-

piades praeceperit; nihil tamen repererit, quod non a vetustissimo auctore Hippocrate (*De offic. med.* §. 17) paucis verbis comprehensum sit: qui dixit, 'frictione, si vehemens sit, durari corpus; si lenis, molliri; si multa, minui; si modica, impleri'. Sequitur ergo, ut tum utendum sit, quum aut adstringendum corpus sit, quod hebes est; aut molliendum, quod induruit: aut digerendum in eo, quod copia nocet; aut alendum id, quod tenue et infirmum est. Quas tamen species si quis curiosius aestimet, quod jam ad medicum non pertinet, facile intelliget, omnes ex una causa pendere, quae demit; nam et adstringitur aliquid, eo demto, quod interpositum, ut id laxaretur, effecerat; et mollitur, eo detracto, quod duritiem creabat; et impletur, non ipsa frictione, sed eo cibo, qui postea usque ad cutem, digestione quadam relaxatam, penetrat. Diversarum vero rerum in modo causa est. Inter unctionem autem et frictionem multum interest. Ungi enim, leniterque pertractari corpus, etiam in acutis et recentibus morbis oportet; in remissione tamen, et ante cibum: longa vero frictione uti, neque in acutis morbis, neque increscentibus convenit; praeterquam quum phreneticis somnus ea quaeritur. Amat autem hoc auxilium valetudo longa, et jam a primo impetu inclinata. Neque ignoro quosdam dicere, omne auxilium necessarium esse increscentibus morbis, non quum jam per se finiuntur. Quod non ita se habet. Potest enim morbus, etiam qui per se finem habiturus est, citius tamen adhibito auxilio tolli: quod duabus de causis necessarium est; et ut quam primum bona valetudo contingat; et ne morbus, qui remanet, iterum, quamvis levi de causa, exasperetur. Potest morbus minus gravis esse, quam fuerit, neque ideo tamen solvi, sed reliquiis quibusdam inhaerere, quas admotum aliquod auxilium discutiat. Sed ut, levata quoque adversa valetudine, recte frictio adhibetur; sic numquam adhibenda est febre increscente: verum, si fieri poterit, quum ex toto corpus ea vacabit; sin minus, certe quum ea remiserit. Eadem autem modo in totis corporibus esse debet, ut quum infirmus aliquis implendus; modo in partibus, aut quia ejus ipsius membri imbecillitas id requirit, aut quia alteri. Nam et capitis longos dolores ipsius frictio levat; non

impetu tamen doloris: et membrum aliquod resolutum ipsius frictione confirmatur. Longe tamen saepius aliud perfricandum est, quum aliud dolet; maximeque quum a summis, aut a mediis partibus corporis evocare materiam volumus; ideoque extremas partes perfricamus. Neque audiendi sunt, qui numero finiunt, quoties aliquis perfricandus sit. Id enim ex viribus hominis colligendum est: et si is perinfirmus est, potest satis esse quinquagies; si robustior, potest ducenties; inter utrumque deinde, prout vires sunt. Quo fit, ut etiam minus saepe in muliere, quam in viro; minus saepe in puero, vel sene, quam in juvene, manus dimovendae sint. Denique, si certa membra perfricantur, multa valentique frictione opus est; nam neque totum corpus infirmari cito per partem potest, et opus est quam plurimum materiae digeri, sive id ipsum membrum, sive per id aliud levamus. At ubi totius corporis imbecillitas hanc curationem per totum id exigit, brevior esse debet et lenior; ut tantummodo summam cutem emolliat, quo facilius capax ex recenti cibo novae materiae fiat. In malis jam aegrum esse, ubi exterior pars corporis friget, interior cum siti calet, supra posui (cf. *Aph.* IV, 48; *Coac.* 113). Sed tunc quoque unicum in frictione praesidium est; quae si calorem in cutem evocavit, potest alicui medicinae locum facere.

CAPUT XV.

De gestatione.

Gestatio quoque longis et jam inclinatis morbis aptissima est: utilisque est et iis corporibus, quae jam ex toto febre carent, sed adhuc exerceri per se non possunt; et iis, quibus lentae morborum reliquiae remanent, neque aliter eliduntur. Asclepiades etiam in recenti vehementique, praecipueque ardente febre, ad discutiendam eam, gestatione dixit utendum: sed id periculose fit; meliusque quiete ejusmodi impetus sustinetur. Si quis tamen experiri volet, sic experiatur, si lingua non erit aspera, si nullus tumor, nulla durities, nullus dolor visceribus, aut capiti, aut praecordiis suberit. Et

ex toto numquam gestari corpus dolens debet, sive id in toto, sive in parte est; nisi tamen solis nervis dolentibus; neque umquam increscente febre, sed in remissione ejus. Genera autem gestationis plura sunt; quae adhibenda sunt et pro viribus cujusque, et pro opibus; ne aut imbecillum hominem nimis digerant, aut humili desint. Lenissima est navi, vel in portu, vel in flumine; vehementior vel in alto (vid. p. 65, l. 38), vel lectica; etiamnum acrior vehiculo. Atque haec ipsa et intendi et leniri possunt. Si nihil horum est, suspendi lectus debet, et moveri: si ne id quidem est, at certe uni pedi subjiciendum fulmentum est, atque ita lectus huc et illuc manu impellendus (cf. Orib. T. I, p. 661).

Et lenia quidem genera exercitationis infirmis conveniunt valentiora vero iis, qui jam pluribus diebus febre liberati sunt; aut iis, qui gravium morborum initia sic sentiunt, ut adhuc febre vacent, quod et in tabe, et in stomachi vitiis, et quum aqua cutem subiit, et interdum in morbo regio fit; aut ubi quidam morbi, qualis comitialis, qualis insania est, sine febre, quamvis diu, manent. Iu quibus affectibus ea quoque genera exercitationum necessaria sunt, quae comprehendimus eo loco, quo, quemadmodum sani, neque firmi homines se gererent, praecepimus (I, 2).

CAPUT XVI.

De abstinentia.

Abstinentiae vero duo genera sunt: alterum, ubi nihil assumit aeger; alterum, ubi non nisi quod oportet. Initia morborum primum famem sitimque desiderant: ipsi deinde morbi moderationem, ut neque aliud quam expedit, neque ejus ipsius nimium sumatur; neque enim convenit juxta inediam protinus satietatem esse. Quod si sanis quoque corporibus inutile est, ubi aliqua necessitas famem fecit; quanto inutilius est in corpore etiam aegro? Neque ulla res magis adjuvat laborantem, quam tempestiva abstinentia. Intemperantes homines apud nos ipsi cibi tempora curantibus dan Rursus alii tempora medicis pro dono remittunt, sibi ips

modum vindicant. Liberaliter agere se credunt, qui, quum cetera illorum arbitrio relinquant, in genere cibi liberi sunt; quasi quaeratur, quid medico liceat, non quid aegro salutare sit. Cui vehementer nocet, quoties in ejus, quod assumitur, vel tempore, vel modo, vel genere peccatur.

CAPUT XVII.

De sudore eliciendo.

Sudor etiam duobus modis elicitur: aut sicco calore, aut balneo. Siccus calor est, et arenae calidae, et laconici, et clibani (cf. Oribas. I, p. 563), et quarumdam naturalium sudationum, ubi e terra profusus calidus vapor aedificio includitur, sicut super Bajas (cf. Horat. *Epist.* I, 15, v. 2) in murtetis habemus (cf. II, 21). Praeter haec sole quoque, et exercitatione is movetur. Utiliaque haec genera sunt, quoties humor intus nocet, isque digerendus est. Ac nervorum quoque quaedam vitia sic optime curantur. Sed cetera infirmis possunt convenire: sol et exercitatio tantum robustioribus; qui tamen sine febre, vel inter initia morborum, vel etiam non gravibus morbis tenentur. Cavendum autem est, ne quid horum vel in febre, vel in cruditate tentetur. At balnei duplex usus est; nam modo, discussis febribus, initium cibi plenioris, vinique firmioris valetudini facit; modo febrem ipsam tollit. Fereque adhibetur, ubi summam cutem relaxari, evocarique corruptum humorem, et habitum corporis mutari expedit. Antiqui timidius eo utebantur: Asclepiades audacius. Neque terrere autem ea res, si tempestiva est, debet: ante tempus nocet. Quisquis febre liberatus est, simulatque ea uno die non accessit, eo qui proximus est, post tempus accessionis, tuto lavari potest. At si circuitum habere ea febris solita est sic, ut tertio, quartove die revertatur, quandocumque non accessit, balneum tutum est. Manentibus vero adhuc febribus, si eae sunt lenes, levesque jamdiu male habent, recte medicina ista tentatur: cum eo tamen ne praecordia dura sint, neve ea tumeant, neve lingua aspera sit, neve aut in medio corpore, aut in capite dolor ullus sit, neve tum febris increscat. Atque in iis quidem

febribus, quae certum circuitum habent, duo balnei tempora sunt: alterum, ante horrorem; alterum, febre finita: in iis vero, qui lentis febriculis diu detinentur, quum aut ex toto recessit accessio; aut, si id non solet, certe lenita est, jamque corpus tam integrum est, quam maxime esse in eo genere valetudinis solet. Imbecillus homo, iturus in balneum, vitare debet ne ante frigus aliquod experiatur: ubi in balneum venit, paulisper resistere, experirique, num tempora adstringantur, et an sudor aliquis oriatur: illud si incidit, hoc non sequutum est, inutile eo die balneum est; perungendusque is leniter, et auferendus est; vitandumque omni modo frigus, et abstinentia utendum. At si temporibus integris, primum ibi, deinde alibi sudor incipit, fovendum os aqua calida; tum in solio desidendum est; atque ibi quoque videndum, num sub primo contactu aquae calidae summa cutis inhorrescat; quod vix tamen fieri potest, si priora recte cesserunt; certum id autem signum inutilis balnei est. Ante vero, an postea, quam in aquam calidam se demittat, aliquis perungi debeat, ex ratione valetudinis suae cognoscat. Fere tamen, nisi ubi nominatim, ut postea fiat, praecipietur, moto sudore leniter corpus perungendum; deinde in aquam calidam demittendum est. Atque hic quoque habenda virium ratio est, neque committendum, ut per aestum anima deficiat; sed maturius is auferendus, curioseque vestimentis involvendus est, ut neque ad eum frigus adspiret, et ibi quoque, antequam aliquid assumat, insudet. Fomenta quoque calida sunt milium, sal, arena; quodlibet eorum calefactum, et in linteum conjectum; si minore vi opus est, etiam solum linteum; at si majore, exstincti titiones, involutique panniculis, et sic circumdati. Quin etiam calido oleo replentur utriculi; et in vasa fictilia, a similitudine quas lenticulas vocant, aqua conjicitur; et sal sacco linteo excipitur, demittiturque in aquam bene calidam, tum super id membrum, quod fovendum est, collocatur. Juxtaque ignem ferramenta duo sunt capitibus paulo latioribus: alterumque ex his demittitur in eum salem, et aqua super leviter adspergitur; ubi frigere coepit, ad ignem refertur, et idem in altero fit; deinde invicem in utroque: inter quae descendit salsus et calidus

succus, qui contractis aliquo morbo nervis opitulatur. His omnibus commune est, digerere id, quod vel praecordia onerat, vel fauces strangulat, vel in aliquo membro nocet. Quando autem quoque utendum sit, in ipsis morborum generibus dicetur.

CAPUT XVIII.

De cibis et potionibus.

Quum de iis dictum sit, quae detrahendo juvant; ad ea veniendum est, quae alunt, id est cibum et potionem. Haec autem non omnium tantum morborum, sed etiam secundae valetudinis communia praesidia sunt: pertinetque ad rem, omnium proprietates nosse; primum ut sani sciant, quomodo his utantur; deinde ut exsequentibus nobis morborum curationes, liceat species rerum, quae assumendae erunt, subjicere, neque necesse sit subinde singulas eas nominare. Scire igitur oportet, omnia legumina, quaeque ex frumentis panificia sunt, generis valentissimi esse: valentissimum voco, in quo plurimum alimenti est; item omne animal quadrupes domi natum; omnem grandem feram, quales sunt caprea, cervus, aper, onager; omnem grandem avem, quales sunt anser, et pavo, et grus; omnes belluas marinas, ex quibus cetus est, quaeque his pares sunt: item mel, et caseum; quo minus mirum est, opus pistorium valentissimum esse, quod ex frumento, adipe, melle, caseo constat; in media vero materia numerari ex oleribus debere ea, quorum radices, vel bulbos assumimus; ex quadrupedibus, leporem; aves omnes a minimis ad phoenicopterum; item pisces omnes, qui salem non patiuntur, solidive saliuntur; imbecillissimam vero materiam esse omnem caulem oleris, et quidquid in caule nascitur, qualis est cucurbita, et cucumis, et capparis; omnia poma, oleas, cochleas, itemque conchylia. Sed quamvis haec ita discreta sint, tamen etiam, quae sub eadem specie sunt, magna discrimina recipiunt; aliaque res alia vel valentior est, vel infirmior. Siquidem plus alimenti est in pane, quam in ullo alio: firmius est triticum, quam milium; id ipsum, quam hordeum, et ex tritico firmissima siligo, deinde simila, deinde cui nihil

demtum est, quod *αὐτόπυρον* Graeci vocant; infirmior est ex polline; infirmissimus cibarius panis. Ex leguminibus vero valentior faba, vel lenticula, quam pisum. Ex oleribus valentior rapa, napique, et omnes bulbi, in quibus cepam quoque, et allium numero, quam pastinaca, vel quae radicula (cf. I, 3, p. 19, l. 23) appellatur: item firmior brassica, et beta, et porrum, quam lactuca, vel cucurbita, vel asparagus. At ex fructibus surculorum valentiores uvae, ficus, nuces, palmulae, quam quae poma proprie nominantur: atque ex his ipsis firmiora, quae succosa, quam quae fragilia sunt. Itemque ex iis avibus, quae in media specie sunt, valentiores eae, quae pedibus, quam quae volatu magis nituntur; et ex iis, quae volatu fidunt, firmiores quae grandiores, quam quae minutae sunt; ut ficedula et turdus. Atque eae quoque quae in aqua degunt, leviorem cibum praestant, quam quae natandi scientiam non habent. Inter domesticas vero quadrupedes levissima suilla est; gravissima bubula: itemque ex feris, quo majus quodque animal, eo robustior ex eo cibus est. Pisciumque eorum, qui ex media materia sunt, quibus maxime utimur, tamen gravissimi sunt [ii] ex quibus salsamenta quoque fieri possunt, qualis lacertus est; deinde qui, quamvis teneriores, tamen duri sunt, ut aurata, corvus, sparus, oculata; tum plani; post quos etiamnum leviores lupi, mullique; et post hos, omnes saxatiles. Neque vero in generibus rerum tantummodo discrimen est, sed etiam in ipsis: quod et aetate fit, et membro, et solo, et coelo, et habitu. Nam quadrupes omne animal, si lactens est, minus alimenti praestat: itemque quo tenerior pullus cohortalis est: in piscibus quoque media aetas, quae nondum summam magnitudinem implevit. Deinde ex eodem sue ungulae, rostrum, aures, cerebellum; ex agno, hoedove cum petiolis totum caput aliquanto quam cetera membra leviora sunt: adeo ut in media materia poni possint. Ex avibus colla, alaeve recte infirmissimis annumerantur. Quod ad solum vero pertinet, frumentum quodque valentius est collinum, quam campestre: levior piscis inter saxa editus, quam in arena; levior in arena, quam in limo: quo fit, ut ex stagno, vel lacu, vel flumine eadem genera graviora sint: leviorque qui in alto (cf. p. 61, l. 7), quam qui in vado

vixit. Omne etiam ferum animal domestico levius; et quodcumque humido coelo, quam quod sicco natum est. Deinde eadem omnia pinguia, quam macra; recentia, quam salsa; nova, quam vetusta, plus alimenti habent. Tum res eadem magis alit jurulenta, quam assa; magis assa, quam elixa. Ovum durum valentissimae materiae est; molle, vel sorbile, imbecillissimae. Quumque panificia omnia firmissima sint, elota tamen quaedam genera frumenti, ut alica, oryza, ptisana, vel ex iisdem facta sorbitio, aut pulticula, et aqua quoque madens panis, imbecillissimis annumerari potest.

Ex potionibus vero quaecumque ex frumento facta est, itemque lac, mulsum, defrutum, passum, vinum aut dulce, aut vehemens, aut mustum, aut magnae vetustatis, valentissimi generis est. At acetum, et id vinum quod paucorum annorum, vel austerum, vel pingue est, in media materia est: ideoque infirmis numquam generis alterius dari debet. Aqua omnium imbecillissima est. Firmiorque ex frumento potio est, quo firmius est ipsum frumentum: firmior ex eo vino, quod bono solo, quam quod tenui; quodque temperato coelo, quam quod aut nimis humido, aut nimis sicco, nimiumque aut frigido, aut calido natum est. Mulsum, quo plus mellis habet; defrutum, quo magis incoctum; passum, quo ex sicciore uva est, eo valentius est. Aqua levissima pluvialis est; deinde fontana; tum ex flumine; tum ex puteo; post haec ex nive, aut glacie; gravior his, ex lacu; gravissima, ex palude (cf. Orib.; *Coll. med.* V, 1, sqq.). Facilis etiam et necessaria cognitio est naturam ejus requirentibus. Nam levis, pondere apparet; et ex iis, quae pondere pares sunt, eo melior quaeque est, quo celerius et calefit et frigescit, quoque celerius ex ea legumina percoquuntur (*Aph.* V, 26). Fere vero sequitur, ut, quo valentior quaeque materia est, eo minus facile concoquatur; sed si concocta est, plus alat. Itaque utendum est materiae genere pro viribus; modusque omnium pro genere sumendus. Ergo imbecillis hominibus, rebus infirmissimis opus est; mediocriter firmos media materia optime sustinet; et robustis apta validissima est. Plus deinde aliquis assumere ex levioribus potest: magis in iis, quae valentissima sunt, temperare sibi debet.

CAPUT XIX.

Quae natura ac proprietas cujusque rei sit qua vescimur.

Neque haec sola discrimina sunt; sed etiam aliae res boni succi sunt, aliae mali; quas εὐχύμους, vel κακοχύμους Graeci vocant; aliae lenes, aliae acres; aliae crassiorem pituitam faciunt, aliae tenuiorem; aliae idoneae stomacho, aliae alienae sunt: itemque aliae inflant, aliae ab hoc absunt; aliae calefaciunt, aliae refrigerant; aliae facile in stomacho acescunt, aliae non facile intus corrumpuntur; aliae movent alvum, aliae supprimunt; aliae citant urinam (cf. cap. 31), *aliae tardant; quaedam somnum movent, quaedam sensus excitant. Quae omnia ideo noscenda sunt, quoniam aliud alii vel corpori, vel valetudini convenit.

CAPUT XX.

De his quae boni succi sunt.

Boni succi sunt triticum, siligo, alica, oryza, amylum, tragum, ptisana, lac, caseus mollis, omnis venatio, omnes aves, quae ex media materia sunt; ex majoribus quoque eae, quas supra nominavi: medii inter teneros durosque pisces, ut mullus, et lupus: verna lactuca (cf. cap. 32), urtica, malva, cucurbita, ovum sorbile, portulaca, cochleae, palmulae: ex pomis quodcumque neque acerbum, neque acidum est: vinum dulce, vel lene, passum, defrutum, oleae, quae ex his duobus in alterutro servatae sunt: vulvae, rostra, truncuique suum, omnis pinguis caro, omnis glutinosa, omne jecur.

CAPUT XXI.

De his quae mali succi sunt.

Mali vero succi sunt milium, panicum, hordeum, legumina, caro domestica permacra, omnisque caro salsa, omne salsamentum, garum, vetus caseus, siser, radicula, rapa, napi,

bulbi, brassica, magisque etiam cyma ejus, asparagus, beta, cucumis (cf· cap. 22), porrum, eruca, nasturtium, thymum, nepeta, satureia, hyssopum, ruta, anethum, foeniculum, cuminum, anisum, lapathum, sinapi, allium, cepa, lienes, renes, intestina, pomum quodcumque acidum vel acerbum est, acetum, omnia acria, acida, acerba, oleum, pisces quoque saxatiles, omnesque, qui ex tenerrimo genere sunt, aut qui rursus nimium duri virosique sunt, ut fere quos stagna, lacus, limosique rivi ferunt, quique in nimiam magnitudinem excesserunt.

CAPUT XXII.

Quae res lenes, quaeve acres sint.

Lenes autem sunt sorbitio, pulticula, laganum, amylum, ptisana, pinguis caro, et quaecumque glutinosa est: quod fere quidem in omni domestica fit, praecipue tamen in ungulis, trunculisque suum, in petiolis capitulisque hoedorum et vitulorum et agnorum, omnibusque cerebellis: item qui proprie bulbi nominantur, lac, defrutum, passum, nuclei pinei. Acria sunt omnia nimis austera, omnia acida, omnia salsa, mel, et quidem quo melius est, eo magis: item allium, cepa, eruca, ruta, nasturtium, cucumis (cf. cap. 27), beta, brassica, asparagus, sinapi, radicula, intubus, ocimum, lactuca, maximaque olerum pars.

CAPUT XXIII.

De his quae crassiorem, quaeve tenuiorem pituitam faciunt.

Crassiorem autem pituitam faciunt ova sorbilia, alica, oryza, amylum, ptisana, lac, bulbi, omniaque fere glutinosa. Extenuant eamdem omnia salsa, atque acria, atque acida.

CAPUT XXIV.

De his quae stomacho idonea sunt.

Stomacho autem aptissima sunt, quaecumque austera sunt, etiam quae acida sunt, quaeque contacta sale modice

sunt; item panis sine fermento, et elota alica, vel oryza, vel ptisana; omnis avis, omnis venatio; atque utraque vel assa, vel elixa: ex domesticis animalibus bubula: si quid ex ceteris sumitur, macrum potius, quam pingue: ex sue ungulae, rostra, aures, vulvaeque steriles: ex oleribus intubus, lactuca, pastinaca, cucurbita elixa, siser: ex pomis cerasum, morum, sorbum, pirum fragile, quale crustuminum vel naevianum est: item pira, quae reponuntur, tarentina atque signina; malum orbiculatum, aut scandianum, vel amerinum, vel cotoneum (cf. *Plin.* XV, 11, 10), vel punicum; uvae ex olla, molle ovum, palmulae, nuclei pinei, oleae albae ex dura muria, eaedem aceto intinctae, vel nigrae, quae in arbore bene maturuerunt, vel quae in passo, defrutove servatae sunt (cf. I, 6): vinum austerum, licet etiam asperum sit, item resinatum: duri ex media materia pisces, ostrea, pectines, murices, purpurae (cf. cap. 28), cochleae, cybium, potionesque vel frigidae, vel ferventes; absinthium (cf. cap. 31).

CAPUT XXV.

De his quae stomacho aliena sunt.

Aliena vero stomacho sunt omnia tepida, omnia salsa, omnia jurulenta, omnia praedulcia, omnia pinguia, sorbitio, panis fermentatus, idemque vel ex milio, vel ex hordeo, radices olerum, et quodcumque olus ex oleo garove estur, mel, mulsum, defrutum, passum, lac, omnis caseus, uva recens, ficus et viridis et arida, legumina omnia, quaeque inflare consueverunt: item thymum, nepeta, satureia, hyssopum, nasturtium, lapathum, lapsana, juglandes. Ex his autem intelligi potest, non quidquid boni succi est, protinus stomacho convenire; neque quidquid stomacho convenit, protinus boni succi esse.

CAPUT XXVI.

De his quae inflant, aut non.

Inflant autem omnia fere legumina, omnia pinguia, om' dulcia, omnia jurulenta, mustum, atque etiam id vinum,

nihil adhuc aetatis accessit: ex oleribus allium, cepa, brassica, omnesque radices, excepto sisere et pastinaca, bulbi, ficus etiam aridae, sed magis virides, uvae recentes, nuces omnes, exceptis nucleis pineis, lac, omnisque caseus, quidquid denique subcrudum aliquis assumsit. Minima inflatio fit ex venatione, aucupio, piscibus, pomis, oleis, conchyliis, ovis vel mollibus vel sorbilibus, vino vetere. Foeniculum vero, et anethum inflationes etiam levant.

CAPUT XXVII.

De his quae calefaciunt aut refrigerant.

At calefaciunt piper, sal, caro omnis jurulenta, allium, cepa, ficus arida, salsamentum, vinum, et quo meracius est eo magis. Refrigerant olera, quorum crudi caules assumuntur, ut intubus, et lactuca: item coriandrum, cucumis, elixa cucurbita, beta, mora, cerasa, mala austera, pira fragilia, caro elixa, praecipueque acetum, sive cibus ex eo, sive potio assumitur.

CAPUT XXVIII.

De his quae intus facile aut difficillime corrumpuntur.

Facile autem intus corrumpuntur panis fermentatus, et quisquis alius quam qui ex tritico est; lac, mel; ideoque etiam lactantia, atque omne pistorium opus; teneri pisces, ostrea, olera, caseus et recens et vetus, crassa vel tenera caro, vinum dulce, mulsum, defrutum, passum; quidquid denique vel jurulentum est, vel nimis dulce, vel nimis tenue. At minime intus vitiantur panis sine fermento, aves, et eae potius duriores, duri pisces; neque solum aurata puta, aut sparus, sed etiam lolligo, locusta, polypus: item bubula, omnisque dura caro; eademque aptior est, si macra, si salsa est; omniaque salsamenta; cochleae, murices, purpurae (cf. cap. 24); vinum austerum, vel resinatum.

CAPUT XXIX.

De his quae alvum movent.

At alvum movent panis fermentatus, magisque si cibarius vel hordeaceus est; brassica, si subcruda est, lactuca, anethum, nasturtium, ocimum, urtica, portulaca, radicula, capparis, allium, cepa, malva, lapathum, beta, asparagus, cucurbita, cerasa, mora, poma omnia mitia, ficus etiam arida, sed magis viridis, uvae recentes, pingues minutae aves, cochleae, garum, salsamentum, ostrea, pelorides, echini, musculi, et omnes fere conchulae, maximeque jus earum; saxatiles, et omnes teneri pisces, sepiarum atramentum; si qua caro assumitur pinguis, eadem vel jurulenta, vel elixa; aves quae natant; mel crudum, lac, lactantia omnia, mulsum, vinum dulce vel salsum, aqua tenera (Hipp. *De aere*, *aq. et loc.* § 1), omnia tepida, dulcia, pinguia, elixa, jurulenta, salsa, diluta.

CAPUT XXX.

De his quae alvum adstringunt.

Contra adstringunt panis ex siligine, vel ex simila; magis si sine fermento est; magis etiam si ustus est; intenditurque vis ejus etiam si bis coquitur: pulticula vel ex alica, vel ex panico, vel ex milio; itemque ex iisdem sorbitio; et magis, si haec antea fricta sunt: lenticula, cui vel beta, vel intubus, vel ambubeja, vel plantago adjecta est; magisque etiam si illa ante fricta est: per se etiam intubus, vel plantago, vel ambubeja: minuta olera, brassica bis decocta: dura ova, magisque si assa sunt: minutae aves, merula, palumbus, magisque si in posca decoctus est; grus, omnes aves quae magis currunt, quam volant; lepus, caprea; jecur ex iis, quae sevum habent, maximeque bubulum, ac sevum ipsum: caseus, qui vehementior vetustate fit, vel ea mutatione quam in transmarino videmus; aut si recens est, ex melle, mulsove decoctus: item mel coctum, pira immatura, sorba, magisque ea, quae torminalia vocantur, mala cotonea (cf. cap. 24), et pu-

nica, oleae vel albae vel permaturae, myrta, palmulae, purpurae, murices, vinum resinatum vel asperum, item meracum, acetum, mulsum quod inferbuit, item defrutum, passum, aqua vel tepida vel praefrigida, dura, id est ea quae tarde putescit; ideoque pluvia potissimum: omnia dura, macra, austera, aspera, tosta, et in eadem carne, assa potius, quam elixa.

CAPUT XXXI.

De his quae urinam moveut.

Urinam autem movent, quaecumque in horto nascentia boni odoris sunt, ut apium, ruta, anethum, ocimum, menta, hyssopum, anisum, coriandrum, nasturtium, eruca, foeniculum: praeter haec asparagus, capparis, nepeta, thymum, satureia, lapsana, pastinaca, magisque agrestis, radicula, siser, cepa; ex venatione maxime lepus; vinum tenue, piper et rotundum et longum, sinapi, absinthium, nuclei pinei.

CAPUT XXXII.

De his quae ad somnum apta sunt, et sensum excitant.

Somno vero aptum est papaver, lactuca, maximeque aestiva, cujus cauliculus jam lacte repletus est, morum, porrum. Sensus excitant nepeta, thymum, satureia, hyssopum, praecipueque pulegium, ruta, et cepa.

CAPUT XXXIII.

De his quae materiam evocant, reprimunt, molliunt, calefaciunt, durant, aut emolliunt.

Evocare vero materiam multa admodum possunt: sed ea quum ex peregrinis medicamentis maxime constent, aliisque magis, quam quibus ratione victus succurritur, opitulentur, in praesentia differam: ponam vero ea quae prompta, et iis morbis de quibus protinus dicturus sum, apta, corpus erodunt, et

sic eo, quod mali est, extrahunt. Habent autem hanc facultatem semina erucae, nasturtii, radiculae; praecipue tamen omnium sinapi. Salis quoque et fici eadem vis est.

Leniter vero simul et reprimunt et molliunt lana succida ex aceto vel vino, cui oleum adjectum est; contritae palmulae, furfures in salsa aqua vel aceto decocti. At simul et reprimunt, et refrigerant herba muralis, *περδίκιον* appellant, serpyllum, pulegium, ocimum, herba sanguinalis, quam Graeci *πολύγονον* vocant, portulaca, papaveris folia, capreolique vitium, coriandri folia, hyoscyamum, muscus, siser, apium, solanum, quam *στρύχνον* Graeci vocant, brassicae folia, intubus, plantago, foeniculi semen, contrita pira vel mala, praecipueque cotonea (cf. cap. 24), lenticula, aqua frigida, maximeque pluvialis, vinum, acetum, et horum aliquo madens vel panis, vel farina, vel spongia, vel cinis, vel lana succida, vel etiam linteolum, creta cimolia, gypsum, melinum, myrteum, rosa, acerbum oleum, verbenarum contusa cum teneris caulibus folia; cujus generis sunt olea, cupressus, myrtus, lentiscus, tamarix, ligustrum, rosa, rubus, laurus, hedera, punicum malum. Sine frigore autem reprimunt cocta mala cotonea, malicorium, aqua calida, in qua verbenae coctae sint, quas supra posui, pulvis vel ex faece vini, vel ex myrti foliis, amarae nuces. Calefacit vero ex qualibet farina cataplasma, sive tritici, sive farris, sive hordei, sive ervi, vel lolii, vel milii, vel panici, vel lenticulae, vel fabae, vel lupini, vel lini, vel foeni graeci (cf. l. 33), ubi ea deferbuit, calidaque imposita est. Valentior tamen ad id omnis farina est ex mulso, quam ex aqua cocta. Praeterea cyprinum, irinum, medulla, adeps ex fele, oleum, magisque si vetus est, junctaque oleo sal, nitrum, git, piper, quinquefolium. Fereque, quae vehementer et reprimunt, et refrigerant, durant; quae calefaciunt et digerunt, emolliunt: praecipueque ad emolliendum potest cataplasma ex lini vel foeni graeci semine. His autem omnibus, et simplicibus, et permixtis, varie medici utuntur; ut magis quid quisque persuaserit sibi, appareat, quam quid evidenter compererit.

A. CORNELII CELSI
ARTIUM LIBER OCTAVUS
IDEM
MEDICINAE TERTIUS.

CAPUT I.
De morborum generibus.

Provisis omnibus, quae pertinent ad universa genera morborum, ad singulorum curationes veniam. Hos autem in duas species Graeci diviserunt; aliosque ex his acutos, alios longos esse dixerunt: ideoque, quoniam non semper eodem modo respondebant, eosdem alii inter acutos, alii inter longos retulerunt. Ex quo plura eorum genera esse manifestum est. Quidam enim breves acutique sunt, qui cito vel tollunt hominem, vel ipsi cito finiuntur: quidam longi, sub quibus neque sanitas in propinquo, neque exitium est: tertiumque genus eorum est, qui modo acuti, modo longi sunt; idque non in febribus tantummodo, in quibus frequentissimum est, sed in aliis quoque fit. Atque etiam praeter hos, quartum est, quod neque acutum dici potest, quia non perimit; neque utique longum, quia, si occurritur, facile sanatur. Ego, quum de singulis dicam, cujus quisque generis sit indicabo. Dividam autem omnes in eos, qui in totis corporibus consistere videntur, et eos, qui oriuntur in partibus. Incipiam a prioribus, pauca de omnibus praefatus. In nullo quidem morbo minus fortuna sibi vindicare, quam ars potest; utpote quum, repugnante natura, nihil medicina proficiat (cf. VII, *prooem*). Magis tamen ignoscendum medico est parum proficienti in acu-

tis morbis, quam in longis. Hic enim breve spatium est, intra quod, si quod auxilium non profuit, aeger exstinguitur: ibi et deliberationi, et mutationi remediorum tempus patet; adeo ut raro, si inter initia medicus accessit, obsequens aeger sine illius vitio pereat. Longus tamen morbus quum penitus insedit, quod ad difficultatem pertinet, acuto par est. Et acutus quidem, quo vetustior est; longus autem, quo recentior, eo facilius curatur. Alterum illud ignorari non oportet, quod non omnibus aegris eadem auxilia conveniunt. Ex quo incidit, ut alia atque alia summi auctores, quasi sola, venditaverint, prout cuique cesserant. Oportet itaque, ubi aliquid non respondet, non tanti putare auctorem, quanti aegrum, et experiri aliud atque aliud: sic tamen, ut in acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodest; in longis, quos tempus ut facit, sic etiam solvit, non statim condemnetur, si quid non statim profuit; minus vero removeatur, si quid paulum saltem juvat; quia profectus tempore expletur.

CAPUT II.

Quomodo morbi cognoscantur, et an crescant, consistant, aut minuantur.

Protinus autem inter initia scire facile est, quis acutus morbus, quis longus sit: non in iis solis in quibus semper ita se habet; sed in iis quoque in quibus variat. Nam ubi sine intermissionibus accessiones et dolores graves urgent, acutus morbus est: ubi lenti dolores, lentaeve febres sunt, et spatia inter accessiones porriguntur, acceduntque ea signa, quae in priore volumine (II, cap. 5) exposita sunt, longum hunc futurum esse, manifestum est. Videndum etiam est, morbus an increscat, an consistat, an minuatur: quia quaedam remedia increscentibus morbis, plura inclinatis conveniunt, eaque quae increscentibus apta sunt, ubi acutus increscens urget, in remissionibus potius experienda sunt. Increscit autem morbus, dum graviores dolores, accessionesque veniunt; haeque et ante, quam proximae revertuntur, et postea desinunt. Atque in longis quoque morbis, etiam tales notas non haben-

tibus, scire licet increscere, si somnus incertus est, si deterior concoctio, si foetidiores dejectiones, si tardior sensus, si pigrior mens, si percurrit corpus frigus aut calor, si id magis pallet. Ea vero, quae contraria his sunt, decedentis ejus notae sunt. Praeter haec in acutis morbis serius aeger alendus est, nec nisi jam inclinatis: ut primo demta materia impetum frangat: in longis maturius, ut sustinere spatium affecturi mali possit. Ac si quando is non in toto corpore, sed in parte est; magis tamen ad rem pertinet, vim totius corporis moliri, quam proprie (*propriae?*) partis aegrae sanitatem (cf. VII, 3). Multum etiam interest, ab initio quis recte curatus sit, an perperam: quia curatio minus iis prodest, in quibus assidue frustra fuit. Si quis temere habitus, adhuc integris viribus vivit, admota curatione momento restituitur.

Sed quum ab iis coeperim (II, 2), quae notas quasdam futurae adversae valetudinis exhibent, curationum quoque principium ab animadversione ejusdem temporis faciam. Igitur si quid ex iis, quae proposita sunt, incidit, omnium optima sunt quies et abstinentia; si quid bibendum est, aqua; idque interdum uno die fieri satis est; interdum, si terrentia manent, biduo: proximeque abstinentiam sumendus est cibus exiguus, bibenda aqua; postero die etiam vinum; deinde invicem alternis diebus, modo aqua, modo vinum (cf. I, 4), donec omnis causae metus finiatur. Per haec enim saepe instans gravis morbus discutitur. Plurimique falluntur, dum se primo die protinus sublaturos languorem aut exercitatione, aut balneo, aut coacta dejectione, aut vomitu, aut sudationibus, aut vino sperant. Non quo non interdum id incidat, sed quo saepius fallat, solaque abstinentia sine ullo periculo medeatur; quum praesertim etiam pro modo terroris moderari liceat; et si leviora indicia fuerint, satis sit a vino tantum abstinere, quod subtractum plus, quam si cibo quid dematur, adjuvat: si paulo graviora, non aquam tantum bibere, sed etiam cibo carnem subtrahere; interdum panis quoque minus, quam pro consuetudine assumere, humidoque cibo esse contentum, et olere potissimum: satisque sit, tunc ex toto a cibo, a vino, ab omni motu corporis abstinere, quum vehementes notae terruerunt. Neque dubium est, quin vix quisquam, qui

non dissimulavit, sed per haec mature morbo occurrit, aegrotet.

CAPUT III.

De febrium generibus.

Atque haec quidem sanis facienda sunt, tantum causam metuentibus. Sequitur vero curatio febrium, quod et in toto corpore, et vulgare maxime morbi genus est. Ex his una quotidiana, altera tertiana, altera quartana est: interdum etiam longiore circumitu quaedam redeunt; sed id raro fit: in prioribus et morbi sunt, et medicina. Et quartanae quidem simpliciores sunt. Incipiunt fere ab horrore; deinde calor erumpit; finitaque febre biduum integrum est: ita quarto die revertitur. Tertianarum vero duo genera sunt: alterum eodem modo, quo quartana, et incipiens, et desinens; illo tantum interposito discrimine, quod unum diem praestat integrum, tertio redit: alterum longe perniciosius, quod tertio quidem die revertitur, ex octo autem et quadraginta horis fere sex et triginta per accessionem occupat, interdum etiam vel minus, vel plus; neque ex toto in remissione desistit, sed tantum levius est. Id genus plerique medici *ἡμιτριταῖον* appellant. Quotidianae vero variae sunt, et multiplices. Aliae enim protinus a calore incipiunt, aliae a frigore, aliae ab horrore. Frigus voco, ubi extremae partes membrorum inalgescunt: horrorem, ubi corpus totum intremit. Rursus aliae sic desinunt, ut ex toto sequatur integritas: aliae sic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quaedam reliquiae remaneant, donec altera accessio accedat: ac saepe aliae vix quidquam aut nihil remittunt. Deinde aliae fervorem ingentem habent, aliae tolerabilem: aliae quotidie pares sunt, aliae impares; atque invicem altero die leviores, altero vehementiores: aliae tempore eodem postridie revertuntur, aliae vel serius vel celerius: aliae diem noctemque accessione et decessione implent, aliae minus, aliae plus: aliae, quum decedunt, sudorem movent, aliae non movent; atque alias per sudorem ad integritatem venitur, alias corpus

tantum imbecillius redditur. Accessiones etiam modo singulae singulis diebus fiunt, modo binae pluresve concurrunt: ex quo saepe evenit, ut quotidie plures accessiones remissionesque sint; sic tamen, ut unaquaeque alicui priori respondeat. Interdum vero accessiones quoque confunduntur sic, ut notari neque tempora earum, neque spatia possint. Neque verum est, quod dicitur a quibusdam, nullam febrem inordinatam esse, nisi aut ex vomica, aut ex inflammatione, aut ex ulcere: facilior enim semper curatio foret, si hoc verum esset. Sed quod evidentes causae faciunt, facere etiam abditae possunt. Neque de re, sed de verbo controversiam movent, qui quum aliter aliterque in eodem morbo febres accedunt, non easdem inordinate redire, sed alias aliasque subinde oriri dicunt. Quod tamen ad curandi rationem nihil pertineret, etiamsi vere diceretur. Tempora quoque remissionum modo liberalia, modo vix ulla sunt.

CAPUT IV.

De febrium curationum diversis generibus.

Et febrium quidem ratio maxime talis est. Curationum vero diversa genera sunt, prout auctores aliquos habent. Asclepiades officium esse medici dicit, *ut tuto*, *ut celeriter*, *ut jucunde* curet. Id votum est: sed fere periculosa esse nimia et festinatio et voluptas solet. Qua vero moderatione utendum sit, ut, quantum fieri potest, omnia ista contingant, prima semper habita salute, in ipsis partibus curationum considerandum erit. Et ante omnia quaeritur, primis diebus aeger qua ratione continendus sit. Antiqui, medicamentis quibusdam datis, concoctionem moliebantur; eo quod cruditatem maxime horrebant: deinde eam materiam, quae laedere videbatur, ducendo saepius alvum subtrahebant (cf. *Aph.* I, 22). Asclepiades medicamenta sustulit; alvum non toties, sed fere tamen in omni morbo, subduxit: febre vero ipsa praecipue se ad remedium ejus uti professus est. Convellendas enim vires aegri putavit, luce, vigilia, siti ingenti, sic ut ne os quidem primis diebus elui sineret; quo magis fal-

luntur qui per omnia jucundam ejus disciplinam esse concipiunt. Is enim ulterioribus quidem diebus cubantis etiam luxuriae subscripsit; primis vero tortoris vicem exhibuit. Ego autem medicamentorum dari potiones, et alvum duci non nisi raro debere, concedo; non ideo tamen id agendum, ut aegri vires convellantur, existimo; quoniam ex imbecillitate summum periculum est. Minui ergo tantum materiam superantem oportet, quae naturaliter digeritur, ubi nihil novi accedit. Itaque abstinendus a cibo primis diebus, et in luce habendus aeger, nisi infirmus, interdiu est, quoniam corpus ista quoque digerit; isque cubare quam maximo conclavi debet. Quod ad sitim vero somnumque pertinet, moderandum est, ut interdiu vigilet; noctu, si fieri potest, conquiescat: ac neque potet, neque nimium siti crucietur. Os etiam ejus elui potest, ubi et siccum est, et ipsi foetet; quamvis id tempus potioni aptum non est. Commodeque Erasistratus dixit, saepe, interiore parte humorem non requirente, os et fauces requirere; neque ad rem, male haberi aegrum, pertinere.

Ac primo quidem sic tenendus est. Optimum vero medicamentum est, opportune cibus datus: qui quando primum dari debeat, quaeritur. Plerique ex antiquis tarde dabant, saepe quinto die, saepe sexto: et id fortasse vel in Asia, vel in Aegypto, coeli ratio patitur (cf. I, *prooem.*). Asclepiades, ubi aegrum triduo per omnia fatigaverat, quarto die cibo destinabat. At Themison nuper, non quando coepisset febris, sed quando desiisset, aut certe levata esset, considerabat; et ab illo tempore, exspectato die tertio, si non accesserat febris, statim; si accesserat, ubi ea vel desierat, vel, si assidue inhaerebat, certe sese inclinaverat, cibum dabat. Nihil autem horum utique perpetuum est. Nam potest primo die primus cibus dandus esse, potest secundo, potest tertio, potest non nisi quarto, aut quinto; potest post unam accessionem, potest post duas, potest post plures. Refert enim qualis morbus sit, quale corpus, quale coelum, quae aetas, quod tempus anni, minimeque in rebus multum inter se differentibus, perpetuum esse praeceptum temporis potest. In morbo, qui plus virium aufert, celerius cibus dandus est:

itemque eo coelo, quod magis digerit. Ob quam causam in Africa nullo die aeger abstineri recte videtur. Maturius etiam puero, quam juveni, aestate, quam hieme, dari debet. Unum illud est, quod semper, quod ubique servandum est, ut aegri vires subinde assidens medicus inspiciat, et quamdiu supererunt, abstinentia pugnet; si imbecillitatem vereri coeperit, cibo subveniat. Id enim ejus officium est, ut aegrum, neque supervacua materia oneret, neque imbecillitatem fame prodat. Idque apud Erasistratum quoque invenio: qui quamvis parum docuit, quando venter, quando corpus ipsum exinaniretur, dicendo tamen haec esse videnda, et tum cibum dandum, quum corpori deberetur, satis ostendit, dum vires superessent, dari non oportere; ne deficerent, consulendum esse. Ex his autem intelligi potest, ab uno medico multos non posse curari: eumque, si artifex est, idoneum esse, qui non multum ab aegro recedit. Sed qui quaestui serviunt, quoniam is major ex populo est, libenter amplectuntur ea praecepta, quae sedulitatem non exigunt; ut in hac ipsa re. Facile est enim dies vel accessiones numerare iis quoque, qui aegrum raro vident: ille assideat necesse est, qui, quod solum opus est, visurus est, quando nimis imbecillus futurus sit, nisi cibum acceperit. In pluribus tamen ad initium cibi dies quartus aptissimus esse consuevit.

Est autem alia etiam de diebus ipsis dubitatio; quoniam antiqui potissimum impares sequebantur, eosque, tamquam tunc de aegris judicaretur, *κρισίμους* nominabant* [adeo ut Hippocrates (*Aph.* IV, 61; *Coac.* 142), si alio die febris desiisset, recidivam timere sit solitus]. Hi erant dies tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, quartusdecimus, unus et vicesimus; ita ut summa potentia septimo, deinde quartodecimo, deinde uni et vicesimo daretur (cf. *Aph.* II, 23; *Epid.* I, 12; *Hum.* 4, 5, 6). Igitur sic aegros nutriebant, ut dierum imparium accessiones exspectarent; deinde postea cibum, quasi levioribus accessionibus instantibus, darent. Id Asclepiades jure ut vanum repudiavit; atque in nullo die, quia par imparve esset, iis vel majus vel minus periculum esse dixit. Interdum enim pejores dies pares fiunt; et opportunius post eorum accessiones cibus datur. Nonnumquam

etiam in ipso morbo dierum ratio mutatur; fitque gravior, qui remissior esse consueverat. Atque ipse quartusdecimus par est, in quo esse magnam vim antiqui fatebantur. Qui quum octavum primi naturam habere contenderent, ut ab eo secundus septenarius inciperet, ipsi sibi repugnabant, non octavum, neque decimum, neque duodecimum diem sumendo, quasi potentiorem: plus enim tribuebant nono, et undecimo. Quod quum fecissent sine ulla probabili ratione, ab undecimo, non ad tertiumdecimum, sed ad quartumdecimum transibant. Est etiam apud Hippocratem, ei, quem septimus dies liberaturus sit, quartum esse gravissimum (cf. *Aph.* II, 24). Ita, illo quoque auctore, in die pari et gravior febris esse potest, et certa futuri nota. Atque idem alio loco (cf. *Progn.* § 20; *Epid.* II, 6, 11; *Fract.* § 31; *Art.* § 67) quartum quemque diem, ut in utrumque efficacissimum apprehendit; id est quartum, septimum, undecimum, quartumdecimum, decimumseptimum. In quo et ab imparis ad paris rationem transiit, et ne hoc quidem propositum conservavit; quum a septimo die undecimus, non quartus, sed quintus sit. Adeo apparet, quacumque ratione ad numerum respexerimus, nihil rationis, sub illo quidem auctore, reperiri. Verum in his quidem antiquos tunc celebres admodum pythagorici numeri fefellerunt: quum hic quoque medicus non numerare dies debeat, sed ipsas accessiones intueri; et ex his conjectare, quando dandus cibus sit. Illud autem magis ad rem pertinet, scire, tum oporteat dari, quum jam bene venae conquieverunt, an etiamnum manentibus reliquiis febris. Antiqui enim quam integerrimis corporibus alimentum offerebant; Asclepiades, inclinata quidem febre, sed adhuc tamen inhaerente. In quo vanam rationem sequutus est: non quo non sit interdum maturius cibus dandus, si mature timetur altera accessio; sed quo scilicet quam sanissimo dari debeat: minus enim corrumpitur, quod integro corpori infertur. Neque tamen verum est, quod Themisoni videbatur, si duabus horis integer futurus esset aeger, satius esse tunc dari; ut ab integro corpore potissimum diduceretur. Nam si diduci tam celeriter posset, id esset optimum: sed quum hoc breve tempus non praestet, satius est principia cibi a decedente febre, quam reliquias

ab incipiente excipi. Ita si longius tempus secundum est, quam integerrimo dandus est; si breve, etiam antequam ex toto integer fiat. Quo loco vero integritas est, eodem est remissio, quae maxima in febre continua potest esse. Atque hoc quoque quaeritur, utrum tot horae exspectandae sint, quot febrem habuerunt; an satis sit primam partem earum praeteriri, ut aegris jucundius insidat, quibus interdum non vacat. Tutissimum est autem, ante totius accessionis tempus praeteriri: quamvis, ubi longa febris fuit, potest indulgeri aegro maturius, dum tamen ante minime pars dimidia praetereatur. Idque non in ea sola febre, de qua proxime dictum est, sed in omnibus ita servandum est.

CAPUT V.

De febrium speciebus, et singularum curationibus; et primo quando cibus febricitantibus dandus.

Haec magis per omnia genera febrium perpetua sunt: nunc ad singulas earum species descendam. Igitur si semel tantum accessit, deinde desiit, eaque vel ex inguine (cf. *Aph.* IV, 55), vel ex lassitudine, vel ex aestu, aliave simili re fuit, sic, ut interior nulla causa metum fecerit, postero die, quum tempus accessionis ita transiit, ut nihil moverit, cibus dari potest. At si ex alto calor venit, et gravitas vel capitis vel praecordiorum sequuta est, neque apparet quid corpus confuderit; quamvis unam accessionem sequuta integritas est; tamen, quia tertiana timeri potest, exspectandus est dies tertius: et ubi accessionis tempus praeteriit, cibus dandus est, sed exiguus; quia quartana quoque timeri potest: et die quarto demum, si corpus integrum est, eo cum fiducia utendum. Si vero postero, tertiove, aut quarto die sequuta febris est, scire licet morbum esse. Sed tertianarum, quartanarumque, quarum et certus circumitus est, et finis integer, et liberaliter quieta tempora sunt, expeditior ratio est: de quibus suo loco dicam (cf. capp. 13 sqq.). Nunc vero eas explicabo quae quotidie urgent. Igitur tertio quoque die cibus aegro commodissime datur (cf. III, 13): ut alter febrem minuat, alter viribus

subveniat. Sed is dari debet, si quotidiana febris est, quae ex toto desinat, simulatque corpus integrum factum est: si quamvis non accessiones, febres tamen junguntur, et quotidie quidem increscunt, sed sine integritate tamen remittunt, quum corpus ita se habet, ut major remissio non exspectetur: si altero die gravior, altero levior accessio est, post graviorem. Fere vero graviorem accessionem levior nox sequitur: quo fit, ut graviorem accessionem nox quoque tristior antecedat (cf. *Aph.* II, 13). At si continuatur febris, neque levior umquam fit, et dari cibum necesse est, quando dari debeat, magna dissensio est. Quidam, quia fere remissius matutinum tempus aegris est, tunc putant dandum. Quod si respondet, non quia mane est, sed quia remissio est, dari debet. Si vero ne tunc quidem ulla requies aegris est, hoc ipso pejus id tempus est, quod quum sua natura melius esse debeat, morbi vitio, non est: simulque insequitur tempus meridianum, a quo quum omnis aeger fere pejor fiat, timeri potest, ne ille magis etiam, quam ex consuetudine, urgeatur. Igitur alii vespere tali aegro cibum dant. Sed quum eo tempore fere pessimi sint, qui aegrotant, verendum est, ne, si quid tunc moverimus, fiat aliquid asperius. Ob haec ad mediam noctem decurro; id est, finito jam gravissimo tempore, eodemque longissime distante: sequuturis vero antelucanis horis, quibus omnes fere maxime dormiunt; deinde matutino tempore, quod natura sua levissimum est. Si vero febres vagae sunt, quia verendum est, ne cibum statim subsequantur, quandocumque quis ex accessione levatus est, tunc debet assumere. At si plures accessiones eodem die veniunt, considerare oportet, paresne per omnia sint, quod vix fieri potest, an impares. Si per omnia pares sunt, post eam potius accessionem cibus dari debet, quae non inter meridiem et vesperem desinit: si impares sunt, considerandum est, quo distent. Nam si altera gravior, altera levior est, post graviorem dari debet: si altera longior, altera brevior, post longiorem: si altera gravior, altera longior est, considerandum est utra magis affligat, illa vi, an haec tempore; et post eam dandus est; sed plane plurimum interest, quantae qualesque inter eas remissiones sint. Nam si post alteram febrem

motio manet, post alteram integrum corpus est, integro corpore cibo tempus aptius est: si semper febricula manet, sed alterum tamen longius tempus remissionis est, id potius eligendum est; adeo ut, ubi accessiones continuantur, protinus, inclinata priore, dandus cibus sit. Etenim perpetuum est, ad quod omne consilium dirigi potest, cibum quam maxime semper ab accessione futura reducere; et, hoc salvo, dare quam integerrimo corpore (*Aph.* I, 11). Quod non inter duas tantum, sed etiam inter plures accessiones servabitur. Sed quum sit aptissimum tertio quoque die cibum dare; tamen, si corpus infirmum est, quotidie dandus est; multoque magis, si continentes febres sine remissione sunt, quanto magis corpus affligunt; aut si duae pluresve accessiones eodem die veniunt. Quae res efficit, ut et a primo die protinus cibus dari quotidie debeat, si protinus venae conciderunt; et saepius eodem die, si inter plures accessiones subinde vis corpori deest. Illud tamen in his servandum est, ut post eas febres minus cibi detur, post quas, si per corpus liceret, omnino non daretur. Quum vero febris instet, incipiat, augeatur, consistat, decedat, deinde in decessione consistat, aut finiatur, scire licet, optimum cibo tempus esse febre finita; deinde quum decessio ejus consistit; tertium, si necesse est, quandocumque decedit; cetera omnia periculosa esse; si tamen propter infirmitatem necessitas urget, satius esse, consistente jam incremento febris, aliquid offerre, quam increscente; satius esse, instante, quam incipiente: cum eo tamen, ut nullo tempore is, qui deficit, non sit sustinendus. Neque hercule satis est, ipsas tantum febres medicum intueri, sed etiam totius corporis habitum, et ad eum dirigere curationem; seu supersunt vires, seu desunt, seu quidam alii affectus interveniunt. Quum vero semper aegros securos agere conveniat, ut corpore tantum, non etiam animo laborent: tum praecipue, ubi cibum sumserunt. Itaque, si qua sunt, quae exasperatura eorum animos sunt, optimum est ea, dum aegrotant, eorum notitiae subtrahere: si id fieri non potest, sustinere tamen post cibum usque somni tempus (id est, toto somni tempore. cf. VIII, 4), et quum experrecti sunt, tum exponere.

CAPUT VI.

Quando potiones febricitantibus dari expediat.

Sed de cibo quidem facilior cum aegris ratio est, quorum saepe stomachus hunc respuit, etiamsi mens concupiscit: de potione vero ingens pugna est; eoque magis, quo major febris est. Haec enim sitim accendit, et tum maxime aquam exigit, quum illa periculosissima est. Sed docendus aeger est, ubi febris quieverit, protinus sitim quoque quieturam; longioremque accessionem fore, si quod ei datum fuerit alimentum: ita celerius eum desinere sitire, qui non bibit. Necesse est tamen, quanto facilius etiam sani famem, quam sitim sustinent, tanto magis aegris in potione, quam in cibo indulgere. Sed primo quidem die nullus humor dari debet, nisi subito sic venae conciderunt, ut cibus quoque dari debeat: secundo vero, ceterisque etiam, quibus cibus non dabitur, tamen, si magna sitis urgebit, potio dari potest. Ac ne illud quidem ab Heraclide Tarentino dictum ratione caret: ubi aut bilis aegrum, aut cruditas male habet, expedire quoque per modicas potiones misceri novam materiae corruptae (cf. IV, 11). Illud videndum est, ut qualia tempora cibo leguntur, talia potioni quoque, ubi sine illo datur, deligantur; aut quum aegrum dormire cupiemus; quod fere sitis prohibet. Satis autem convenit, quum omnibus febricitantibus nimius humor alienus sit, tum praecipue esse feminis, quae ex partu in febres inciderunt.

Sed quum tempora cibo potionique febris et remissionis ratio det, non est expeditissimum scire, quando aeger febricitet, quando melior sit, quando deficiat; sine quibus dispensari illa non possunt. Venis (sc. *arteriis*) enim maxime credimus, fallacissimae rei; quia saepe istae leniores celerioresve sunt, et aetate, et sexu, et corporum natura: et plerumque satis sano corpore, si stomachus infirmus est, nonnumquam etiam incipiente febre, subeunt et quiescunt; ut imbecillus is videri possit, cui facile laturo gravis instat accessio. Contra saepe eas concitat et sol, et balneum, et exercitatio, et metus, et ira, et quilibet alius animi affectus: adeo

ut, quum primum medicus venit, sollicitudo aegri dubitantis, quomodo illi se habere videatur, eas moveat. Ob quam causam, periti medici est, non protinus ut venit, apprehendere manu brachium: sed primum residere hilari vultu, percontarique, quemadmodum se habeat; et si quis ejus metus est, eum probabili sermone lenire; tum deinde ejus corpori manum admovere. Quas venas autem conspectus medici movet, quam facile mille res turbant! Altera res est, cui credimus, calor, aeque fallax: nam hic quoque excitatur aestu, labore, somno, metu, sollicitudine. Igitur intueri quidem etiam ista oportet; sed his non omnia credere. Ac protinus quidem scire, non febricitare eum, cujus venae naturaliter ordinatae sunt, teporque talis est, qualis esse sani solet: non protinus autem sub calore motuque febrem esse concipere; sed ita, si summa quoque arida inaequaliter cutis est; si calor et in fronte est, et ex imis praecordiis oritur; si spiritus ex naribus cum fervore prorumpit; si color aut rubore, aut pallore novo mutatus est; si oculi graves, et aut persicci, aut subhumidi sunt; si sudor quum fit, inaequalis est; si venae non aequalibus intervallis moventur. Ob quam causam medicus neque in tenebris, neque a capite aegri debet residere; sed illustri loco adversus, ut omnes notas ex vultu quoque cubantis percipiat. Ubi vero febris fuit, ac decrevit, spectare oportet, num tempora, partesve corporis aliae paulum madescant, quae sudorem venturum esse testentur: ac si qua nota est, tunc demum dare potui calidam aquam, cujus salubris effectus est, si sudorem per omnia membra diffundit. Hujus autem rei causa, continere aeger sub veste satis multa manus debet; eademque crura, pedesque contegere: qua plerique aegros in ipso febris impetu male habent. Si sudare corpus coepit, linteum tepefacere oportet, paulatimque singula membra detergere. At ubi sudor omnis finitus est, aut si is non venit, ubi quam maxime potuit, idoneus esse cibo aeger videtur, sub veste leniter ungendus est, tum detergendus, deinde ei cibus dandus. Is autem febricitantibus humidus est aptissimus (*Aph.* I, 16), aut humori certe quam proximus: utique ex materia quam levissima, maximeque sorbitio, eaque, si magnae febres fuerint, quam tenuissima esse debet.

Mel quoque despumatum huic recte adjicitur, quo corpus magis nutriatur: sed id, si stomachum offendit, supervacuum est; sicut ipsa quoque sorbitio. Dari vero in vicem ejus potest, vel intrita ex aqua calida, vel alica elota; si firmus est stomachus, et compressa alvus, ex aqua mulsa; si vel ille languet, vel haec profluit, ex posca. Et primo quidem cibo id satis est. Secundo vero aliquid adjici potest, ex eodem tamen genere materiae, vel olus, vel conchylium, vel pomum. Et dum febres quidem increscunt, hic solus cibus idoneus est. Ubi vero aut desinunt, aut levantur, semper quidem incipiendum est ab aliquo ex materia levissima, adjiciendum vero aliquid ex media, ratione habita subinde et virium hominis et morbi. Ponendi vero aegro varii cibi, sicut Asclepiades praecepit, tum demum sunt, ubi fastidio urgetur, neque satis vires sufficiunt; ut paulum ex singulis degustando, famem vitet. At si neque vis, neque cupiditas deest, nulla varietate sollicitandus aeger est; ne plus assumat, quam concoquat. Neque verum est, quod ab eo dicitur, facilius concoqui cibos varios. Eduntur enim facilius: ad concoctionem autem materiae genus et modus pertinent. Neque inter magnos dolores, neque increscente morbo, tutum est aegrum cibo impleri; sed ubi inclinata jam in melius valetudo est (*Aph.* I, 7).

Sunt aliae quoque observationes in febribus necessariae. Atque id quoque videndum est, quod quidam (sc. *Methodici*) solum praecipiunt, adstrictum corpus sit, an profluat; quorum alterum strangulat, alterum digerit; nam si adstrictum est, ducenda alvus est, movenda urina, eliciendus omni modo sudor. In hoc genere morborum sanguinem etiam misisse, concussisse vehementibus gestationibus corpus, in lumine habuisse, imperasse famem, sitim, vigiliam prodest. Utile est etiam ducere in balneum, prius demittere in solium, tum ungere, iterum ad solium redire, multaque aqua fovere inguina; interdum etiam oleum in solio cum aqua calida miscere; uti cibo serius et rarius, tenui, simplici, molli, calido, exiguo; maximeque oleribus, qualia sunt lapathum, urtica, malva; vel jure etiam concharum, musculorumve, aut locustarum: neque danda caro, nisi elixa, est. At potio esse debet magis liberalis, et ante cibum, et post hunc, et cum hoc, ultra

quam sitis coget: poteritque a balneo etiam pinguius, aut dulcius dari vinum; poterit semel, aut bis interponi graecum salsum (cf. III, 16). Contra vero, si corpus profluet, sudor coercendus, quies adhibenda erit; tenebris somnoque, quandocumque volet, utendum; non nisi leni gestatione corpus agitandum, et pro genere mali subveniendum. Nam si venter fluit, aut si stomachus non continet, ubi febris decrevit, liberaliter oportet aquam tepidam potui dare, et vomere cogere; nisi aut fauces, aut praecordia, aut latus dolet, aut vetus morbus est. Si vero sudor exercet, duranda cutis est nitro, vel sale, quae cum oleo miscentur: ac si levius id vitium est, oleo corpus ungendum; si vehementius, rosa, vel melino, vel myrteo, cui vinum austerum sit adjectum. Quisquis autem fluore aeger est, quum venit in balneum, prius ungendus, deinde in solium demittendus est. Si in cute vitium est, frigida quoque, quam calida aqua melius utetur. Ubi ad cibum ventum est, dari debet is valens, frigidus, siccus, simplex, qui quam minime corrumpi possit, panis tostus, caro assa, vinum austerum, vel certe subausterum; si venter profluit, calidum; si sudores nocent, vomitusve sunt, frigidum.

CAPUT VII.

Quomodo pestilentes febres curari debeant.

1. Desiderat etiam propriam animadversionem in febribus pestilentiae casus. In hac minime utile est, aut fame, aut medicamentis uti, aut ducere alvum. Si vires sinunt, sanguinem mittere optimum est; praecipueque si cum dolore febris est (cf. II, 10): si id parum tutum est, ubi febris levata est, vomitu pectus purgare. Sed in hoc maturius, quam in aliis morbis, ducere in balneum opus est; vinum calidum et meracius dare, et omnia glutinosa; inter quae carnem quoque generis ejusdem. Nam quo celerius ejusmodi tempestates corripiunt, eo maturius auxilia, etiam cum quadam temeritate, rapienda sunt. Quod si puer est, qui laborat, neque tantum robur ejus est, ut sanguis mitti possit, cucurbitulis ei

utendum est; ducenda alvus vel aqua, vel ptisanae cremore; tum demum levibus cibis nutriendus. Et ex toto non sic pueri, ut viri, curari debent. Ergo, ut in alio quoque genere morborum, parcius in his agendum est: non facile sanguinem mittere, non facile ducere alvum, non cruciare vigilia, fameve, aut nimia siti, non vino curare. Vomitus post febrem eliciendus est; deinde dandus cibus ex levissimis; tum is dormiat; posteroque die, si febris manet, abstineat; tertio, ad similem cibum redeat. Dandaque opera est, quantum fieri potest, ut inter opportunam abstinentiam cibo opportuno, omissis ceteris, nutriatur.

2. Si vero ardens febris extorret, nulla medicamenti danda potio est; sed in ipsis accessionibus oleo et aqua refrigerandus est, quae miscenda manu sunt, donec albescant; eo conclavi tenendus, quo multum et purum aerem trahere possit; neque multis vestimentis strangulandus, sed admodum levibus tantum velandus est. Possunt etiam super stomachum imponi folia vitis in aqua frigida tincta. Ac ne siti quidem nimia vexandus est. Alendus maturius est, id est a die tertio; et ante cibum iisdem perungendus. Si pituita in stomacho coiit, inclinata jam accessione, vomere cogendus est; tum dandum frigidum olus, aut pomum ex iis quae stomacho conveniunt. Si siccus manet stomachus, protinus vel ptisanae, vel alicae, vel oryzae cremor dandus est, cum quo recens adeps cocta sit. Quum vero in summo incremento morbus est, utique non ante quartum diem, magna siti antecedente, frigida aqua copiose praestanda est, ut bibat etiam ultra satietatem; et quum jam venter et praecordia ultra modum repleta, satisque refrigerata sunt, vomere debet. Quidam ne vomitum quidem exigunt; sed ipsa aqua frigida tantum, ad satietatem data, pro medicamento utuntur. Ubi utrumlibet factum est, multa veste operiendus est, et collocandus ut dormiat. Fereque post longam sitim et vigiliam, post multam satietatem, post infractum calorem, plenus somnus venit, per quem ingens sudor effunditur; idque praesentissimum auxilium est: sed in iis tamen, in quibus praeter ardorem, null dolores, nullus praecordiorum tumor; nihil prohibens vel i thorace, vel in pulmone, vel in faucibus; non ulcus, no

*dejectio fuit. Si quis autem in ejusmodi febre leviter tussit, is neque vehementi siti conflictatur (cf. *Aph.* IV, 54), neque bibere aquam frigidam debet; sed eo modo curandus est, quo in ceteris febribus praecipitur.

CAPUT VIII.

Curatio semitertianae febris.

At ubi id genus tertianae est, quod *ἡμιτριταῖον* medici appellant, magna cura opus est, ne id fallat. Habet enim plerumque frequentes accessiones decessionesque, porrigiturque febris inter horas viginti quatuor, et triginta sex; ut, quod idem est, non idem esse videatur. Et magnopere necessarium est, neque dari cibum, nisi in ea remissione, quae vera est; et ubi ea venit, protinus dari: plurimique sub alterutro curantis errore subito moriuntur. Ac, nisi magnopere aliqua res prohibet, inter initia sanguis mitti debet; tum dari cibus, qui neque incitet febrem, et tamen longum ejus spatium sustineat.

CAPUT IX.

Curatio lentarum febrium.

Nonnumquam etiam lentae febres sine ulla remissione corpus tenent; ac neque cibo, neque ulli remedio locus est. In hoc casu medici cura esse debet, ut morbum mutet: fortasse enim curationi opportunior fiet. Saepe igitur ex aqua frigida, cui oleum sit adjectum, corpus ejus pertractandum est, quoniam interdum sic evenit, ut horror oriatur, et fiat initium quoddam novi motus; exque eo, quum magis corpus incaluit, sequatur etiam remissio. In his frictio quoque ex oleo et sale salubris videtur. At si diu frigus est, et torpor, et jactatio corporis, non alienum est in ipsa febre dare mulsi tres aut quatuor cyathos, vel cum cibo vinum bene dilutum. Intenditur enim saepe ex eo febris; et major ortus calor simul et priora mala tollit, et spem remissionis, inque ea cu-

rationis ostendit. Neque hercules ista curatio nova est[1]), qua nunc quidam traditos sibi aegros, qui sub cautioribus medicis trahebantur, interdum contrariis remediis sanant. Siquidem apud antiquos quoque ante Herophilum et Erasistratum, maximeque post Hippocratem fuit Petro quidam, qui febricitantem hominem ubi acceperat, multis vestimentis operiebat, ut simul calorem ingentem, sitimque excitaret: deinde, ubi paulum remitti coeperat febris, aquam frigidam potui dabat; ac, si moverat sudorem, explicuisse se aegrum judicabat; si non moverat, plus etiam aquae frigidae ingerebat; et tum vomere cogebat. Si alterutro modo febre liberaverat, protinus suillam assam, et vinum homini dabat: si non liberaverat, decoquebat aquam sale adjecto (cf. III, 24), eamque bibere cogebat, ut movendo ventrem purgaret. Et intra haec omnis ejus medicina erat; eaque non minus grata fuit iis, quos Hippocratis successores non refecerant; quam nunc est iis, quos Herophili vel Erasistrati aemuli diu tractos non expedierunt. Neque ideo tamen non est temeraria ista medicina: quia plures, si protinus a principiis excepit, interimit. Sed quum eadem omnibus convenire non possint, fere quos ratio non restituit, temeritas adjuvat. deoque ejusmodi medici melius alienos aegros, quam suos nutriunt (cf. VI, 6, § 16). Sed est circumspecti quoque hominis, et novare interdum, et augere morbum, et febres accendere; quia curationem, ubi id, quod est, non recipit, potest recipere id quod futurum est.

CAPUT X.

Curatio symptomatum febrium.

Considerandum etiam est, febresne solae sint, an alia quoque his mala accedant; id est num caput doleat, num lin-

---

[1]) Antonium Musam indicare videtur, qui Augustum *contraria medicina periculo exemit;* ut tradit Plinius lib. XXIX, cap. 1, sect. 5. et Suetonius in Augusto cap. 31: *distillationibus, jocinere vitiato, desperationem redactus, contrariam, et ancipitem rationem mede subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coac auctore Antonio Musa.*

gua aspera, num praecordia intenta sint. Si capitis dolores sunt, rosam cum aceto miscere oportet, et in id ingerere: deinde habere duo pittacia, quae frontis latitudinem longitudinemque aequent; ex his invicem alterum in aceto et rosa habere, alterum in fronte; aut intinctam iisdem lanam succidam imponere. Si acetum offendit, pura rosa utendum est; si rosa ipsa laedit, oleo acerbo. Si ista parum juvant, teri potest vel iris arida, vel nuces amarae, vel quaelibet herba ex refrigerantibus: quorum quidlibet ex aceto impositum, dolorem minuit; sed magis aliud in alio. Juvat etiam panis cum papavere injectus; vel cum rosa cerussa, spumave argenti. Olfacere quoque vel serpyllum, vel anethum, non alienum est. At si in praecordiis inflammatio et dolor est, primo superimponenda sunt cataplasmata reprimentia; ne, si calidiora fuerint, plus eo materiae concurrat: deinde, ubi prima inflammatio se remisit, tunc demum ad calida et humida veniendum est; ut ea, quae remanserint, discutiant. Notae vero inflammationis sunt quatuor, rubor et tumor, cum calore et dolore. Quo magis erravit Erasistratus, qui febrem nullam sine hac esse dixit. Ergo si sine inflammatione dolor est, nihil imponendum est: hunc enim statim ipsa febris solvet. At si neque inflammatio, neque febris, sed tantum praecordiorum dolor est, protinus calidis et siccis fomentis uti licet. Si vero lingua sicca et scabra est, detergenda primum penicillo est ex aqua calida: deinde ungenda mixtis inter se rosa et melle. Mel purgat, rosa reprimit, simulque siccescere non sinit. At si scabra non est, sed arida, ubi penicillo detersa est, ungi rosa debet, cui cerae paulum sit adjectum.

CAPUT XI.

Curatio frigoris quod febrem praecedit.

Solet etiam ante febres esse frigus; idque vel molestissimum morbi genus est. Ubi id exspectatur, omni potione prohibendus aeger est: haec enim paulo ante data multum malo adjicit. Item maturius veste multa tegendus est; admovenda partibus iis, pro quibus metuimus, sicca et calida fomenta

sic, ne statim vehementissimi calores incipiant, sed paulatim increscant: perfricandae quoque eae partes manibus unctis ex vetere oleo sunt, eique adjiciendum aliquid ex calefacientibus; contentique medici quidam una frictione, etiam ex quolibet oleo, sunt. In harum febrium remissionibus nonnulli tres aut quatuor sorbitionis cyathos, etiamnum manente febre, dant: deinde, ea bene finita, reficiunt stomachum cibo frigido et levi. Ego tum hoc puto tentandum, quum parum cibus, semel et post febrem datus, prodest. Sed curiose prospiciendum est, ne tempus remissionis decipiat: saepe enim in hoc quoque genere valetudinis jam minui febris videtur, et rursus intenditur. Itaque ei remissioni credendum est, quae etiam immoratur, et jactationem, foetoremque quemdam oris, quem ὄζην Graeci vocant, minuit. Illud satis convenit, si quotidie pares accessiones sunt, quotidie cibum dandum: si impares, post graviorem, cibum; post leviorem, aquam mulsam.

CAPUT XII.

Curatio horroris in febribus.

Horror autem eas fere febres antecedit, quae certum habent circumitum, et ex toto remittuntur; ideoque tutissimae sunt, maximeque curationes admittunt. Nam ubi incerta tempora sunt, neque alvi ductio, neque balneum, neque vinum, neque medicamentum aliud recte datur. Incertum est enim quando febris ventura sit: ita fieri potest, ut, si subito venerit, summa in eo pernicies sit, quod auxilii causa sit inventum. Nihilque aliud fieri potest, quam ut primis diebus bene abstineatur aeger; deinde sub decessu febris ejus, quae gravissima est, cibum sumat. At ubi certus circumitus est, facilius omnia illa tentantur; quia magis proponere nobis et accessionum et decessionum vices possumus. In his autem, quum inveteraverunt, utilis fames non est: primis tantummodo diebus ea pugnandum est; deinde dividenda curatio est, et ante horror, tum febris discutienda. Igitur quum primum aliquis inhorruit, et ex horrore incaluit, dare ei oportet potui

tepidam aquam subsalsam, et vomere eum cogere: nam fere talis horror ab iis oritur, quae biliosa in stomacho resederunt. Idem faciendum est, si proximo quoque circumitu aeque accessit: saepe enim sic discutitur. Jamque quod genus febris sit, scire licet. Itaque sub exspectatione proximae accessionis, quae instare tertia potest, deducendus in balneum est; dandaque opera, ut per tempus horroris in solio sit. Si ibi quoque senserit, nihilominus idem sub exspectatione quartae accessionis faciat: siquidem eo quoque modo saepe is discutitur. Si ne balneum quidem profuit, ante accessionem allium edat, aut bibat aquam calidam cum pipere: siquidem ea quoque assumta calorem movent, qui horrorem non admittit. Deinde eodem modo, quo in frigore praeceptum est, antequam inhorrescere possit, operiatur: fomentisque, sed protinus (cf. III, 11, p. 92, l. 34 sqq.) validioribus, totum corpus circumdare convenit, maximeque involutis exstinctis testis et titionibus. Si nihilominus horror perruperit, multo oleo calefacto inter ipsa vestimenta perfundatur, cui aeque ex calefacientibus aliquid sit adjectum; adhibeaturque frictio, quantam is sustinere poterit, maximeque in manibus et cruribus; et spiritum ipse contineat. Neque desistendum est, etiamsi horror est: saepe enim pertinacia juvantis malum corporis vincit. Si quid evomuit, danda aqua tepida, iterumque vomere cogendus est; utendumque eisdem est, donec horror finiatur. Sed praeter haec ducenda alvus est, si tardius horror quiescit: siquidem id quoque exonerato corpore prodest. Ultimaque post haec auxilia sunt gestatio et frictio. Cibus autem in ejusmodi morbis maxime dandus est, qui mollem alvum praestet; caro glutinosa; vinum, quum dabitur, austerum.

CAPUT XIII.

Curatio quotidianae febris.

Haec ad omnes circumitus febrium pertinent: discernendae tamen singulae sunt, sicut rationem habent dissimilem. Si quotidiana est, triduo primo magnopere abstinere oportet (cf. III, 5): tum cibis altero quoque die uti. Si res invetera-

verit, post febrem experiri balneum et vinum; magisque si, horrore sublato, haec superest.

CAPUT XIV.

Curatio tertianae febris.

Si vero tertiana, quae ex toto intermittit, aut quartana est, mediis diebus et ambulationibus uti oportet, aliisque exercitationibus, et unctionibus. Quidam ex antiquis medicis Cleophantus, in hoc genere morborum, multo ante accessionem, per caput aegrum multa calida aqua perfundebat, deinde vinum dabat. Quod, quamvis pleraque ejus viri praecepta sequutus est Asclepiades, recte tamen praeteriit: est enim anceps. Ipse, si tertiana febris est, tertio die post accessionem dicit alvum duci oportere; quinto, post horrorem vomitum elicere; deinde post febrem, sicut illi mos erat, adhuc calidis dare cibum et vinum; sexto die in lectulo detineri: sic enim fore, ne septimo die febris accedat. Id saepe fieri posse verisimile est. Tutius tamen est, ut hoc ordine utamur; tria remedia: vomitus, alvi ductionis, vini, per triduum, id est tertio die et quinto, et septimo tentare: nec vinum, nisi post accessionem diei septimi, bibat. Si vero primis diebus discussus morbus non est, inciditque in vetustatem, quo die febris exspectabitur, in lectulo se contineat; post febrem perfricetur; tum, cibo assumto, bibat aquam; postero die, ab exercitatione unctioneque, aqua tantum contentus, conquiescat. Et id quidem optimum est. Si vero imbecillitas urgebit, et post febrem vinum, et medio die paulum cibi debebit assumere.

CAPUT XV.

Curatio quartanae febris.

Eadem in quartana facienda sunt. Sed quum haec tarde admodum finiatur, nisi primis diebus discussa est, diligentius ab initio praecipiendum est, quid in ea fieri debeat. Igitu

si cui cum horrore febris accessit, eaque desiit, eodem die et postero tertioque continere se debet, et aquam tantummodo calidam primo die post febrem sumere; biduo proximo, quantum fieri potest, ne hanc quidem; si quarto die cum horrore febris revertitur, vomere, sicut ante praeceptum est; deinde post febrem modicum cibum sumere, vini quadrantem; postero tertioque die abstinere, aqua tantummodo calida, si sitis est, assumpta; septimo die balneo frigus praevenire; si febris redierit, ducere alvum; ubi ex eo corpus conquieverit, in unctione vehementer perfricari; eodem modo sumere cibum et vinum; biduo proximo se abstinere, frictione servata; decimo die rursus balneum experiri; et, si postea febris accessit, aeque perfricari, vinum copiosius bibere. Ac sic proximum est, ut quies tot dierum, et abstinentia cum ceteris, quae praecipiuntur, febrem tollant. Si vero nihilominus remanet, aliud ex toto sequendum est curationis genus; idque agendum, ut, quod diu sustinendum est, corpus facile sustineat. Quo minus etiam curatio probari Heraclidis Tarentini debet, qui primis diebus ducendam alvum, deinde abstinendum in septimum diem dixit. Quod, ut sustinere aliquis possit, tamen, etiam febre liberatus, vix refectioni valebit: adeo, si febris saepius accesserit, concidet. Igitur si tertio decimo die morbus manebit, balneum neque ante febrem, neque post eam tentandum erit; nisi interdum jam horrore discusso: horror ipse per ea, quae supra scripta sunt (III, 12), expugnandus. Deinde post febrem oportebit ungi, et vehementer perfricari; cibum et validum, et fortiter assumere; vino uti quanto libebit: postero die, quum satis quieverit, ambulare, exerceri, ungi, perfricari, cibum capere sine vino: tertio die abstinere. Quo die vero febrem exspectabit, ante surgere, et exerceri, dareque operam, ut in ipsam exercitationem febris tempus incurrat: sic enim saepe illa discutitur. At si in opere occupavit, tum demum se recipere. In ejusmodi valetudine medicamenta sunt oleum, frictio, exercitatio, cibus, vinum. Si venter adstrictus est, solvendus est. Sed haec facile validiores faciunt: si imbecillitas occupavit, pro exercitatione gestatio est: si ne hanc quidem sustinet, adhibenda tamen frictio est: si haec quoque vehe-

mens onerat, intra quietem et unctionem et cibum sistendum est: dandaque opera est, ne qua cruditas in quotidianam id malum vertat. Nam quartana neminem jugulat: sed si ex ea facta quotidiana est, in malis aeger est: quod tamen, nisi culpa vel aegri vel curantis, numquam fit.

CAPUT XVI.

Curatio duarum quartanarum.

At si duae quartanae sunt, neque eae, quas proposui, exercitationes adhiberi possunt; aut ex toto quiescere opus est, aut, si id difficile est, leniter ambulare; considere diligenter involutis pedibus et capite; quoties febris accessit et desiit, cibum modicum sumere, et vinum; reliquo tempore, nisi imbecillitas urget, abstinere; at si duae febres paene junguntur, post utramque cibum sumere: deinde vacuo tempore, et moveri aliquid, et post unctionem cibo uti. Quum vero vetus quartana raro, nisi vere, solvatur; utique eo tempore attendendum est, ne quid fiat, quod valetudinem impediat. Prodestque in vetere quartana mutare subinde victus genus; a vino ad aquam, ab aqua ad vinum, a lenibus cibis ad acres, ab acribus ad lenes transire; esse radicem (cf. I, 3; II, 18), deinde vomere; jureve pulli gallinacei ventrem resolvere; oleo ad frictiones adjicere calefacientia; ante accessionem sorbere vel aceti cyathos duos, vel unum sinapis cum tribus graeci vini salsi (cf. III, 6), vel mixta paribus portionibus, et in aqua diluta, piper, castoreum, laser, myrrham. Per haec enim similiaque corpus agitandum est, ut moveatur ex eo statu, quo detinetur. Si febris quievit, diu meminisse ejus diei convenit; eoque vitare frigus, calorem, cruditatem, lassitudinem. Facile enim revertitur, nisi a sano quoque aliquamdiu timetur.

CAPUT XVII.

Curatio quotidianae febris, quae ex quartana facta sit.

At si ex quartana quotidiana facta est, quum id vitio iciderit, per biduum abstinere oportet, et frictione uti; aqu

tantummodo vespere potui dare. Tertio die saepe fit, ne febris accedat: sed sive fuit, sive non fuit, cibus post accessionis tempus est dandus; ac si manet, per triduum abstinentia, quanta maxima imperari potest (cf. III, 21), et frictione quotidie utendum est.

CAPUT XVIII.

De tribus insaniae generibus.

Et febrium quidem curatio exposita est. Supersunt vero alii corporis affectus, qui huic superveniunt; ex quibus eos, qui certis partibus assignari non possunt (cf. IV, 1, *init.*), protinus jungam. Incipiam ab insania, primamque hujus ipsius partem aggrediar, quae et acuta, et in febre est: *φρενῖτιν* Graeci appellant (cf.Hipp.). Illud ante omnia scire oportet, interdum in accessione aegros desipere, et loqui aliena. Quod non quidem leve est; neque incidere potest, nisi in febre vehementi: non tamen aeque pestiferum est: nam plerumque breve esse consuevit, levatoque accessionis impetu, protinus mens redit. Neque id genus morbi remedium aliud desiderat, quam quod in curanda febre praeceptum est. Phrenesis vero tum demum est, quum continua dementia esse incipit; aut quum aeger, quamvis adhuc sapiat, tamen quasdam vanas imagines accipit: perfecta est, ubi mens illis imaginibus addicta est. Ejus autem plura genera sunt: siquidem ex phreneticis alii hilares, alii tristes sunt; alii facilius continentur, et intra verba desipiunt, alii consurgunt, et violenter quaedam manu faciunt; atque ex his ipsis alii nihil nisi impetu peccant, alii etiam artes adhibent, summamque speciem sanitatis in captandis malorum operum occasionibus praebent; sed exitu deprehenduntur. Ex his autem eos, qui intra verba desipiunt, aut leviter etiam manu peccant, onerare asperioribus coercitionibus supervacuum est: eos vero qui violentius se gerunt, vincire convenit (cf. I. *Digest. de off. praes. tit.* 14); ne vel sibi vel alteri noceant. Neque credendum est, si vinctus aliquis, dum levari vinculis cupit, quamvis prudenter et miserabiliter loquitur; quoniam

is dolus insanientis est. Fere vero antiqui tales aegros in tenebris habebant; eo quod illis contrarium esset exterreri, et ad quietem animi tenebras ipsas conferre aliquid judicabant. At Asclepiades, tamquam tenebris ipsis terrentibus, in lumine habendos eos dixit. Neutrum autem perpetuum est: alium enim lux, alium tenebrae magis turbant; reperiunturque, in quibus nullum discrimen deprehendi vel hoc, vel illo modo possit. Optimum itaque est utrumque experiri; et habere eum, qui tenebras horret, in luce; eum, qui lucem, in tenebris. At ubi nullum tale discrimen est, aeger, si vires habet, loco lucido; si non habet, obscuro continendus est. Remedia vero adhibere, ubi maxime furor urget, supervacuum est: simul enim febris quoque increscit. Itaque tum nihil nisi continendus aeger est: ubi vero res patitur, festinanter subveniendum est. Asclepiades perinde esse dixit, his sanguinem mitti, ac si trucidentur: rationem hanc sequutus, quod neque insania esset, nisi febre intenta; neque sanguis, nisi in remissione ejus, recte mitteretur. Sed ipse in his somnum multa frictione quaesivit; quum et intentio febris somnum impediat, et frictio non nisi in remissione ejus utilis sit. Itaque hoc quoque auxilium debuit praeterire. Quid igitur est? Multa in praecipiti periculo recte fiunt, alias omittenda. Et continuata quoque febris habet tempora, quibus, etsi non remittit, non tamen crescit: estque hoc, ut non optimum, sic tamen secundum remediis tempus. Quod si vires aegri patiuntur, sanguis quoque mitti debet. Minus deliberari potest, an alvus ducenda sit. Tum, interposito die, convenit caput ad cutem tondere (cf. I, 4); deinde aqua fovere, in qua verbenae aliquae decoctae sint ex reprimentibus; aut prius fovere, deinde tondere, et iterum fovere; ac novissime rosa caput naresque implere; offerre etiam naribus rutam ex aceto contritam; movere sternutamenta medicamentis in id efficacibus. Quae tamen facienda sunt in iis, quibus vires non desunt. Si vero imbecillitas est, rosa tantum caput, adjecto serpyllo, similive aliquo, madefaciendum est. Utiles etiam in quibuscumque viribus herbae duae sunt, solanum et muralis, si simul ex utraque succo expresso caput impletur. Quum febris remisit, frictione utendum est;

parcius tamen in iis, qui nimis hilares, quam in iis, qui nimis tristes sunt. Adversus omnium autem sic insanientium animos gerere se pro cujusque natura necessarium est. Quorumdam enim vani metus levandi sunt; sicut in homine praedivite famem timente incidit, cui subinde falsae hereditates nuntiabantur: quorumdam audacia coercenda est; sicut in iis fit, in quibus continendis plagae quoque adhibentur: quorumdam etiam intempestivus risus et objurgatione et minis finiendus: quorumdam discutiendae tristes cogitationes; ad quod symphoniae, et cymbala, strepitusque proficiunt. Saepius tamen assentiendum, quam repugnandum est; paulatimque, et non evidenter, ab iis, quae stulte dicentur, ad meliora mens adducenda. Interdum etiam elicienda ipsius intentio; ut fit in hominibus studiosis litterarum, quibus liber legitur, aut recte, si delectantur, aut perperam, si id ipsum eos offendit: emendando enim convertere animum incipiunt. Quin etiam recitare, si qua meminerunt, cogendi sunt. Ad cibum quoque quosdam non desiderantes reduxerunt ii, qui inter epulantes eos collocarunt. Omnibus vero sic affectis somnus et difficilis, et praecipue necessarius est: sub hoc enim plerique sanescunt. Prodest ad id, atque etiam ad mentem ipsam componendam, crocinum unguentum cum irino in caput datum. Si nihilominus vigilant, quidam somnum moliuntur potui dando aquam, in qua papaver, aut hyoscyamum decoctum sit: alii mandragorae mala pulvino subjiciunt: alii vel amomum, vel sycamini lacrimam fronti inducunt. Asclepiades ea supervacua esse dixit; quoniam in lethargum saepe converterent. Praecepit autem, ut primo die a cibo, potione, somno abstineretur; vespere ei daretur potui aqua; tum frictio admoveretur lenis, ut ne manum quidem, qui perfricaret, vehementer imprimeret; postero deinde die, iisdem omnibus factis, vespere ei daretur sorbitio et aqua, rursusque frictio adhiberetur: per hanc enim nos consequuturos, ut somnus accedat. Id interdum fit, et quidem adeo, ut, illo confitente, nimia frictio etiam lethargi periculum afferat. Sed si sic somnus non accessit, tum demum illis medicamentis arcessendus est: habita scilicet eadem moderatione, quae hic quoque necessaria est, ne quem obdormire volumus, excitare postea

non possimus. Confert etiam aliquid ad somnum silanus (cf. Coel. Aurel. *Morb. chr.* I, 5) juxta cadens; vel gestatio post cibum et noctu; maximeque suspensi lecti motus. Neque alienum est, si neque sanguis ante missus est, neque mens constat, neque somnus accedit, occipitio inciso cucurbitulam admovere; quae, quia levat morbum, potest etiam somnum facere. Moderatio autem in cibo quoque adhibenda est: nam neque implendus aeger est, ne insaniat; neque jejunio utique vexandus, ne imbecillitate in cardiacum incidat. Opus est cibo infirmo, maximeque sorbitione, potione aquae mulsae, cujus ternos cyathos bis hieme, quater aestate dedisse satis est.

Alterum insaniae genus est, quod spatium longius recipit; quia fere sine febre incipit, leves deinde febriculas excitat. Consistit in tristitia, quam videtur bilis atra contrahere. In hac utilis detractio sanguinis est: si quid hanc prohibet, prima est abstinentia; secunda per album veratrum vomitumque purgatio. Post utrumlibet adhibenda bis die frictio est; si magis valet, frequens etiam exercitatio; in jejuno vomitus: cibus, sine vino, dandus ex media materia est. Quam quoties posuero (cf. III, 21), scire licebit etiam ex infirmissima dari posse; dum ne ea sola quis utatur: valentissima tantummodo esse removenda. Praeter haec servanda alvus est quam tenerrima; removendi terrores, et potius bona spes afferenda; quaerenda delectatio ex fabulis, ludisque, quibus maxime capi sanus assueverat; laudanda, si qua sunt, ipsius opera, et ante oculos ejus ponenda; leviter objurganda vana tristitia; subinde admonendus, in iis ipsis rebus, quae sollicitant, cur potius laetitiae, quam sollicitudinis causa sit. Si febris quoque accessit, sicut aliae febres, curanda est.

Tertium genus insaniae est, ex his longissimum; adeo ut vitam ipsam non impediat: quod robusti corporis esse consuevit. Hujus autem ipsius species duae sunt. Nam quidam imaginibus, non mente falluntur, quales insanientem Ajacem vel Orestem percepisse poetae ferunt; quidam animo desipiunt. Si imagines fallunt, ante omnia videndum est, tristes, an hilares sint. In tristitia nigrum veratrum dejectionis causa; in hilaritate, album, ad vomitum excitandum dari debet: idque, si in potione non accipit, pani adjiciendum est, qu

facilius fallat. Nam si bene se purgaverit, ex magna parte morbum levabit. Ergo etiam si semel datum veratrum parum profecerit, interposito tempore iterum dari debet. Neque ignorare oportet, leviorem esse morbum cum risu, quam serio insanientium. Illud quoque perpetuum est in omnibus morbis; ubi ab inferiore parte purgandus aliquis est, ventrem ejus ante solvendum esse; ubi a superiore, comprimendum (*Aph.* VII, 70). Si vero consilium insanientem fallit, tormentis quibusdam optime curatur. Ubi perperam aliquid dixit, aut fecit, fame, vinculis, plagis coercendus est. Cogendus est et attendere, et ediscere aliquid, et meminisse: sic enim fiet, ut paulatim metu cogatur considerare, quid faciat. Subito etiam terreri, et expavescere, in hoc morbo prodest; et fere quidquid animum vehementer perturbat. Potest enim quaedam fieri mutatio, quum ab eo statu mens, in quo fuerat, abducta est. Interest etiam, is ipse sine causa subinde rideat, an moestus demissusque sit: nam demens hilaritas terroribus iis, de quibus supra dixi, melius curatur: si nimia tristitia est, prodest lenis, sed multa bis die frictio; item per caput aqua frigida infusa, demissumque corpus in aquam et oleum. Illa communia sunt: insanientes vehementer exerceri debere; multa frictione uti; neque pinguem carnem, neque vinum assumere; cibis uti post purgationem, ex media materia, quam levissimis; non oportere esse vel solos, vel inter ignotos, vel inter eos, quos aut contemnant, aut negligant; mutare debere regiones, et, si mens redit, annua peregrinatione esse jactandos.

Raro, sed aliquando tamen, ex metu delirium nascitur. Quod genus insanientium specie simili, similique victus genere curandum est: praeterquam quod in hoc insaniae genere solo recte vinum datur.

CAPUT XIX.

De cardiacis.

His morbis praecipue contrarium est id genus, quod καρδιακόν a Graecis nominatur; quamvis saepe ad eum

phrenetici transeunt: siquidem mens in illis labat, in hoc constat. Id autem nihil aliud est, quam nimia imbecillitas corporis, quod stomacho languente, immodico sudore digeritur. Licetque protinus scire id esse, ubi venarum exigui imbecillique pulsus sunt; sudor autem supra consuetudinem, et modo, et tempore, ex toto thorace et cervicibus, atque etiam capite prorumpit, pedibus tantummodo et cruribus siccioribus atque frigentibus. Acutique id morbi genus est. Curatio prima est, supra praecordia imponere, quae reprimant, cataplasmata: secunda, sudorem prohibere. Id praestat acerbum oleum, vel rosa, vel melinum, aut myrteum: quorum aliquo corpus leniter perungendum, ceratumque ex aliquo horum tum imponendum est. Si sudor vincit, delinendus homo est vel gypso, vel argenti spuma, vel cimolia creta, vel etiam subinde horum pulvere respergendus. Idem praestat pulvis ex contritis aridis myrti vel rubi foliis, aut ex austeri et boni vini arida faece: pluraque similia sunt, quae si desunt, satis utilis est quilibet ex via pulvis injectus. Super haec vero, quo minus corpus insudet, levi veste debet esse contectus, loco non calido, fenestris patentibus sic, ut perflatus quoque aliquis accedat. Tertium auxilium est, imbecillitati jacentis cibo vinoque succurrere. Cibus non multus quidem, sed saepe tamen nocte ac die dandus est, ut nutriat, neque oneret. Is esse debet ex infirmissima materia, et stomacho aptus. Nisi si necesse est, ad vinum festinare non oportet: si verendum est, ne deficiat, tum et intrita ex hoc, et hoc ipsum austerum quidem, sed tamen tenue, meraculum, egelidum subinde et liberaliter dandum est; adjecta polenta, si modo is aeger parum cibi assumit: idque vinum esse debet, neque nullarum virium, neque ingentium; recteque tota die ac nocte, vel tres heminas aeger bibet; si vastius corpus est, plus etiam. Si cibum non accipit, perunctum ante perfundere aqua frigida convenit, et tum dare. Quod si stomachus resolutus parum continet, et ante cibum, et post eum sponte vomere oportet; rursusque post vomitum cibum sumere; si ne id quidem manserit, sorbere vini cyathum, interpositaque hora, sumere alterum. Si id quoque stomachus reddiderit, totum corpus bulbis contritis superillinendum est; qui, ubi inaruerunt, effi-

ciunt, ut vinum in stomacho contineatur, exque eo toti corpori calor, venisque vis redeat. Ultimum auxilium est, in alvum ptisanae vel alicae cremorem ex inferioribus partibus indere: siquidem id quoque vires tuetur. Neque alienum est, naribus quoque aestuantis admovere, quod reficiat; id est rosam et vinum: et si qua in extremis partibus frigent, unctis et calidis manibus fovere. Per quae si consequi potuimus, ut et sudoris impetus minuatur, et vita prorogetur, incipit jam tempus ipsum esse praesidio. Ubi esse in tuto videtur, verendum tamen est, ne in eamdem imbecillitatem cito recidat: itaque, vino tantummodo remoto, quotidie validiorem cibum debet assumere, donec satis virium corpori redeat.

CAPUT XX.

De Lethargicis.

Alter quoque morbus est, aliter phrenetico contrarius. In eo difficilior somnus, promta ad omnem audaciam mens est: in hoc marcor, et inexpugnabilis paene dormiendi necessitas. *Λήθαργον* Graeci nominarunt. Atque id quoque genus acutum est, et nisi succurritur, celeriter jugulat. Hos aegros quidam subinde excitare nituntur, admotis iis, per quae sternutamenta evocantur, et iis quae odore foedo movent; qualis est pix cruda, lana succida, piper, veratrum, castoreum, acetum, allium, cepa. Juxta etiam galbanum incendunt, aut pilos, aut cornu cervinum; si id non est, quodlibet aliud. Tharrias vero quidam, accessionis id malum esse dixit, levarique quum ea decessit: itaque eos, qui subinde excitant, sine usu male habere. Interest autem, in decessione expergiscatur aeger, an quum febris non levetur, aut levata quoque ea somnus urgeat. Nam si expergiscitur, adhibere ei, ut sopito, supervacuum est: neque enim vigilando melior fit; sed per se, si melior est, vigilat. Si vero continens ei somnus est, utique excitandus est; sed iis temporibus, quibus febris levissima est, ut et excernat aliquid, et sumat. Excitat autem validissime repente aqua frigida infusa. Post remissionem itaque, perunctum oleo multo corpus, tribus aut qua-

tuor amphoris totum per caput perfundendum est. Sed hoc utemur, si aequalis aegro spiritus erit, si mollia praecordia: sin aliter haec erunt, ea potiora, quae supra comprehensa sunt. Et, quod ad somnum quidem pertinet, commodissima haec ratio est. Medendi autem causa, caput radendum; deinde posca fovendum est, in qua laurus, aut ruta decocta sit *): altero die imponendum castoreum, aut ruta ex aceto contrita, aut lauri baccae, aut hedera cum rosa et aceto. Praecipueque proficit, et ad excitandum hominem, naribus admotum, et ad morbum ipsum depellendum, capiti frontive impositum sinapi. Gestatio etiam in hoc morbo prodest; maximeque opportune cibus datus, id est in remissione, quanta maxima inveniri poterit. Aptissima autem sorbitio est, donec morbus decrescere incipiat: sic, ut si quotidie gravis accessio est, haec quotidie detur; si alternis, post graviorem sorbitio, post leviorem mulsa aqua. Vinum quoque cum tempestivo cibo datum non mediocriter adjuvat. Quod si post longas febres ejusmodi torpor accessit, cetera eadem servanda sunt: ante accessionem autem, tribus quatuorve horis, castoreum, si venter adstrictus est, mixtum cum scammonia; si non est, per se ipsum cum aqua dandum est. Si praecordia mollia sunt, cibis utendum est plenioribus; si dura, in iisdem sorbitionibus subsistendum; imponendumque praecordiis, quod simul et reprimat, et emolliat.

CAPUT XXI.

De hydropicis.

Sed hic quidem acutus est morbus. Longus vero fieri potest eorum, quos aqua inter cutem male habet; nisi primis diebus discussus est: ὕδρωπα Graeci vocant. Atque ejus tres species sunt. Nam modo, ventre vehementer intento, creber intus ex motu spiritus sonus est: modo corpus inae-

*) Caelius Aurelianus lib. II. *Morb. Acut.* cap. 9 ita scri
Heraclides caput posca fovet, in qua laurus fuerit decocta, et ra
rasis quoque capillis ungit castoreo etc.

quale est, tumoribus aliter aliterque per totum id orientibus: modo intus in uterum aqua contrahitur, et moto corpore ita movetur, ut impetus ejus conspici possit. Primum τυμπανίτην, secundum λευκοφλεγματίαν, vel ὑποσάρκα, tertium ἀσκίτην Graeci nominarunt. Communis tamen omnium est humoris nimia abundantia; ob quam ne ulcera quidem in his aegris facile sanescunt (*Aph.* VI, 8). Saepe vero hoc malum per se incipit; saepe alteri vetusto morbo, maximeque quartanae, supervenit. Facilius in servis, quam in liberis tollitur: quia, quum desideret famem, sitim, mille alia taedia, longamque patientiam, promtius iis succurritur, qui facile coguntur, quam quibus inutilis libertas est. Sed ne ii quidem, qui sub alio sunt, si ex toto sibi temperare non possunt, ad salutem perducuntur. Ideoque non ignobilis medicus, Chrysippi discipulus, apud Antigonum regem, amicum quemdam ejus, notae intemperantiae, mediocriter eo morbo implicitum, negavit posse sanari. Quumque alter medicus Epirotes Philippus se sanaturum polliceretur; respondit, illum ad morbum aegri respicere; se, ad animum. Neque eum res fefellit. Ille enim quum summa diligentia non medici tantummodo, sed etiam regis custodiretur, tamen malagmata sua devorando, bibendoque suam urinam, in exitium se praecipitavit. Inter initia tamen non difficilis curatio est, si imperata sunt (cf. III, 17) quies, sitis, inedia; at si malum inveteravit, nonnisi magna mole discutitur. Metrodorum tamen, Epicuri discipulum, ferunt, quum hoc morbo tentaretur, nec aequo animo necessariam sitim sustineret, ubi diu abstinuerat, bibere solitum, deinde evomere. Quod si redditur quidquid receptum est, multum taedio demit; si a stomacho retentum est, morbum auget: ideoque in quolibet tentandum non est. Sed si febris quoque est, haec in primis submovenda est per eas rationes, per quas huic succurri posse propositum est: si sine febre aeger est, tum demum ad ea veniendum est, quae ipsi morbo mederi solent. Atque hic quoque quaecumque species est, si nondum nimis occupavit, iisdem auxiliis opus est: multum ambulandum, currendum aliquid est; superiores maxime partes sic perfricandae, ut spiritum ipse contineat; evocandus est sudor, non per exercitationem tantum, sed

etiam in arena calida, vel laconico, vel clibano, similibusque aliis; maximeque utiles naturales et siccae sudationes sunt (cf. II, 17). Balneum, atque omnis humor alienus est. Jejuno recte catapotia dantur, facta ex absinthii duabus, myrrhae tertia parte. Cibus esse debet ex media quidem materia, sed tamen generis durioris: potio non ultra danda est, quam ut vitam sustineat; optimaque est, quae urinam movet. Sed id ipsum tamen moliri cibo, quam medicamento melius est. Si tamen res coget, ex iisdem aliquid, quae id praestant, erit decoquendum, eaque aqua potui danda. Videntur autem hanc facultatem habere iris, nardum, crocum, cinnamum, amomum, casia, myrrha, balsamum, galbanum, ladanum, oenanthe, panaces, cardamomum, hebenus, cupressi semen, uva taminia, quam *σταφίδα ἀγρίαν* Graeci nominant, abrotonum, rosae folia, acorum, amarae nuces, tragoriganum, styrax, costum, junci quadrati et rotundi semen; illum *κύπειρον*, hunc *σχοῖνον* Graeci vocant: quae quoties posuero (cf. III, 18), non quae hic nascuntur, sed quae inter aromata afferuntur, significabo. Primo tamen, quae levissima ex his sunt, id est rosae folia, vel nardi spica, tentanda sunt. Vinum quoque utile est austerum, sed quam tenuissimum. Commodum est etiam, lino quotidie ventrem metiri, et, qua comprehendit alvum, notam imponere; posteroque die videre, plenius corpus sit, an extenuetur: id enim, quod extenuatur, medicinam sentit. Neque alienum est metiri et potionem ejus, et urinam: nam si plus humoris excernitur, quam assumitur, ita demum secundae valetudinis spes est. Asclepiades in eo, qui ex quartana in hydropa deciderat, se abstinentia bidui, et frictione usum; tertio die, jam et febre et aqua liberato, cibum et vinum dedisse, memoriae prodidit.

Hactenus communiter de omni specie praecipi potest: si vehementius malum est, diducenda ratio curandi est. Ergo si inflatio, et ex ea dolor creber est, utilis quotidianus, aut altero quoque die post cibum, vomitus est: fomentis siccis calidisque utendum est. Si per haec dolor non finitur, necessariae sunt sine ferro cucurbitulae; si ne per has quidem tormentum tollitur, incidenda cutis est, et tum his utendum. Ultimum auxilium est, si cucurbitulae nihil profuerunt, per

alvum infundere copiosam aquam calidam, eamque recipere. Quin etiam quotidie ter quaterve opus est uti frictione vehementi cum oleo et quibusdam calefacientibus: sed in hac frictione a ventre abstinendum est. Imponendum vero in eum crebrius sinapi, donec cutem erodat; ferramentisque candentibus pluribus locis venter exulcerandus est, et servanda ulcera diutius. Utiliter etiam scilla cocta delingitur. Sed diu post has inflationes abstinendum est ab omnibus inflantibus.

At si id vitium est, cui λευκοφλεγματία nomen est, eas partes, quae tument, subjicere soli oportet; sed non nimium, ne febriculam accendat: si is vehementior est, caput velandum est: utendumque frictione, madefactis tantum manibus aqua, cui sal et nitrum et olei paulum sit adjectum; sic, ut aut pueriles aut muliebres manus adhibeantur, quo mollior earum tactus sit: idque, si vires patiuntur, ante meridiem tota hora, post meridiem semihora fieri oportet. Utilia etiam sunt cataplasmata, quae reprimunt; maximeque si corpora teneriora sunt. Incidendum quoque est super talum, quatuor fere digitis, ex parte interiore, qua per aliquot dies frequens humor feratur; atque ipsos tumores incidere altis plagis oportet *): concutiendumque multa gestatione corpus est: atque, ubi inductae vulneribus cicatrices sunt, adjiciendum et exercitationibus est, et cibis, donec corpus ad pristinum habitum revertatur. Cibus valens esse debet, et glutinosus, maximeque caro: vinum, si per stomachum licet, dulcius; sed ita, ut invicem biduo triduove, modo aqua, modo id bibatur. Prodest etiam lactucae marinae (cf. II, 12, 1) semen cum aqua potui datum. Si valens est, qui id accipit, et scilla cocta, sicut supra dixi, delingitur. Auctoresque multi sunt, inflatis vesicis pulsandos tumores esse (cf. Aët. X, 9).

Si vero id morbi genus est, quo in uterum multa aqua contrahitur, ambulare, sed magis modice oportet; malagma, quod digerat, impositum habere; idque ipsum superimposito

---

*) Caelius Aurelianus lib. III. *Morb. Chron.* cap. 8: *Laudat etiam Asclepiades punctionem, quatuor digitis a talo distantem faciendam superius ab interiore parte, sicut in phlebotomia ut per eamdem punctionem humore effuso, corpora extenuentur.*

triplici panno, fascia, non nimium tamen vehementer adstringere: quod a Tharria profectum, servatum esse a pluribus video. Si jecur, aut lienem affectum esse manifestum est, ficum pinguem contusam, adjecto melle, superponere. Si per talia auxilia venter non siccatur, sed humor nihilo minus abundat, celeriori via succurrere, ut is per ventrem ipsum emittatur. Neque ignoro Erasistrato displicuisse hanc curandi viam: morbum enim hunc jecinoris putavit: ita illud esse sanandum; frustraque aquam emitti, quae, vitiato illo, subinde nascatur. Sed primum non hujus visceris unius hoc vitium est: nam et liene affecto, et in totius corporis malo habitu fit. Deinde, ut inde coeperit, tamen aqua nisi emittitur, quae contra naturam ibi substitit, et jecinori et ceteris interioribus partibus nocet. Convenitque corpus nihilo minus esse curandum. Neque enim sanat emissus humor, sed medicinae locum facit, quam intus inclusus impedit. Ac ne illud quidem in controversiam venit, quin non omnes in hoc morbo sic curari possint; sed juvenes robusti, qui vel ex toto carent febre, vel certe satis liberales intermissiones habent. Nam quorum stomachus corruptus est, quive ex atra bile huc deciderunt, quive malum corporis habitum habent, idonei huic curationi non sunt. Cibus autem, quo die primum humor emissus est, supervacuus est, nisi si vires desunt: insequentibus diebus, et is, et vinum meracius quidem, sed non ita multum dari debet, paulatimque evocandus aeger est ad exercitationes, frictiones, solem, sudationes, navigationes (cf. I, 2; Cael. Aurel., *Morb. chron.* III, 8), et idoneos cibos, donec ex toto convalescat. Balneum rarum res amat; frequentiorem in jejuno vomitum. Si aestas est, in mari natare commodum est. Ubi convaluit aliquis, diu tamen alienus ei veneris usus est.

CAPUT XXII.

De tabe, ejusque speciebus.

Diutius saepe et periculosius tabes eos male habet, quo invasit. Atque hujus quoque plures species sunt. Una es

qua corpus nou alitur, et naturaliter semper aliquibus decedentibus, nullis vero in eorum locum subeuntibus, summa macies oritur; et, nisi occurritur, tollit. *Ἀτροφίαν* hanc Graeci vocant. Ea duabus fere de causis incidere consuevit. Aut enim nimio timore aliquis minus, aut aviditate nimia plus, quam debet, assumit: ita vel, quod deest, infirmat; vel, quod superat, corrumpitur. Altera species est, quam Graeci *καχεξίαν* appellant, ubi malus corporis habitus est; ideoque omnia alimenta corrumpuntur. Quod fere fit, quum longo morbo vitiata corpora, etiamsi illo vacant, refectionem tamen non accipiunt; aut quum malis medicamentis corpus affectum est; aut quum diu necessaria defuerunt; aut quum inusitatos et inutiles cibos aliquis assumsit, aliquidve simile incidit. Huic, praeter tabem, illud quoque nonnumquam accedere solet, ut per assiduas pustulas, aut ulcera, summa cutis exasperetur, vel aliquae corporis partes intumescant. Tertia est, longeque periculosissima species, quam Graeci *φθίσιν* nominarunt. Oritur fere a capite; inde in pulmonem destillat; huic exulceratio accedit; ex hac febricula levis fit, quae etiam quum quievit, tamen repetit; frequens tussis est; pus exscreatur; interdum cruentum aliquid. Quidquid exscreatum est, si in ignem impositum est, mali odoris est: itaque, qui de morbo dubitant, hac nota utuntur (*Aph.* V, 11; *Coac.* 426).

Quum haec genera tabis sint, animadvertere primum oportet, quid sit in quo laboretur; deinde, si tantum non ali corpus apparet, causam ejus attendere; et si cibi minus aliquis, quam debet, assumsit, adjicere, sed paulatim; ne si corpus insuetum subita multitudine oneraverit, concoctionem impediat. Si vero plus justo quis assumere solitus est, abstinere uno die; deinde ab exiguo cibo incipere; quotidie adjicere, donec ad justum modum perveniat. Praeter haec convenit ambulare locis quam minime frigidis, sole vitato; per manus quoque exerceri: si infirmior est, gestari, ungi, perfricari, si potest, maxime per se ipsum, saepius eodem die et ante cibum, et post eum, sic ut interdum oleo quaedam adjiciantur calefacientia, donec insudet. Prodestque jejuno prehendere per multas partes cutem et attrahere, ut relaxe-

tur; aut, imposita resina et abducta, subinde idem facere. Utile est etiam interdum balneum, sed post cibum exiguum. Atque in ipso solio recte cibi aliquid assumitur; aut, si sine hoc frictio fuit, post cam protinus. Cibi vero esse debent ex iis, qui facile concoquuntur, qui maxime alunt. Ergo vini quoque, sed austeri, necessarius usus est. Movenda urina.

At si malus corporis habitus est, primum abstinendum est; deinde alvus ducenda; tum paulatim cibi dandi, adjectis exercitationibus, unctionibus, frictionibus. Utilius his frequens balneum est, sed jejunis; etiam usque sudorem. Cibis vero opus est copiosis, variis, boni succi, quique etiam minus facile corrumpantur, vino austero. Si nihil reliqua proficiunt, sanguis mittendus est; sed paulatim, quotidieque pluribus diebus, cum eo, ut cetera quoque eodem modo serventur.

Quod si mali plus est, et vera phthisis est, inter initia protinus occurrere necessarium est: neque enim facile is morbus, quum inveteravit, evincitur. Opus est, si vires patiuntur, longa navigatione, coeli mutatione, sic ut densius quam id est, ex quo discedit aeger, petatur: ideoque aptissime Alexandriam ex Italia itur[1]). Fereque id posse inter principia corpus pati debet, quum hic morbus aetate firmissima maxime oriatur, id est ab anno duodevicesimo ad annum quintum et tricesimum (cf. *Aph.* V, 9; *Coac.* 431). Si id imbecillitas non sinit, nave tamen non longe gestari commodissimum est: si navigationem aliqua res prohibet, lectica, vel alio modo corpus dimovendum est. Tum a negotiis abstinendum est, omnibusque rebus, quae sollicitare animum possunt; somno indulgendum; cavendae destillationes, ne, si quid cura levarit, exasperent; et ob id vitanda cru-

---

1) Plinius lib. XXVIII. cap. 3. sect. 14: *Phthisi navigatio utilissima; longis morbis locorum mutatio;* et lib. XXXI. cap. 6. sect. 33: *Neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi.* At lib. XXIV. cap. 6. sect. 19 ita scribit: *Silvas eas dumtaxat, quae picis resinaeque gratia radantur, phthisicis, aut qui longa valetudine non recolligant vires; et illum coeli aera, plus, quam navigationem Aegyptiam, proficere, quam lactis herbidos per montes aestiva succos.*

ditas, simulque et sol, et frigus; os obtegendum, fauces velandae, tussicula suis remediis finienda: et, quamdiu quidem febricula incursat, huic interdum abstinentia, interdum etiam tempestivis cibis medendum; eoque tempore bibenda aqua. Lac quoque, quod in capitis doloribus, et in acutis febribus, et per eas facta nimia siti, ac, sive praecordia tument, sive biliosa urina est, sive sanguis fluxit, pro veneno est; in phthisi tamen, sicut in omnibus longis difficilibusque febriculis, recte dari potest (*Aph.* V, 64). Quod si febris aut nondum incursat, aut jam remisit, decurrendum est ad modicas exercitationes, maximeque ambulationes; item lenes frictiones. Balneum alienum est. Cibus esse debet primo acer, ut allium, porrum, idque ipsum ex aceto, vel ex eodem intubus, ocimum, lactuca: deinde lenis, ut sorbitio ex ptisana, vel ex alica, vel ex amylo, lacte adjecto. Idem oryza quoque, et, si nihil aliud est, far praestat. Tum invicem modo his cibis, modo illis utendum est; adjiciendaque quaedam ex media materia, praecipueque cerebellum, vel pisciculus, et his similia. Farina etiam cum sevo ovillo caprinove mixta, deinde incocta pro medicamento est. Vinum assumi debet leve, austerum (cf. III, 21; IV, 18). Hactenus non magna mole pugnatur: si vehementior noxa est, ac neque febricula, neque tussis quiescit, tenuarique corpus apparet, validioribus auxiliis opus est. Exulcerandum est ferro candenti, uno loco sub mento, altero in gutture, duobus ad mammam utramque; item sub imis ossibus scapularum, quas ὠμοπλάτας Graeci vocant, sic, ne sanescere ulcera sinamus, nisi tussi finita: cui per se quoque medendum esse manifestum est. Tunc ter quaterve die vehementer extremae partes perfricandae, thorax levi manu pertractandus, post cibum intermittenda hora, et perfricanda crura brachiaque: interpositis denis diebus, demittendus est aeger in solium, in quo sit aqua calida et oleum: ceteris diebus bibenda aqua; tum et vinum, si tussis non est, potui frigidum dandum; si est, egelidum. Utile est etiam cibos in remissionibus quotidie dari: frictiones gestationesque similiter adhiberi: eadem acria quarto aut quinto die sumere: interdum herbam sanguinalem ex aceto, vel ptantaginem esse. Medicamentum

est etiam vel plantaginis succus per se, vel marrubii cum melle incoctus; ita ut illius cyathus sorbeatur, hujus cochleare plenum paulatim delingatur; vel inter se mixta, et incocta resinae terebinthinae pars dimidia, butyri et mellis pars altera. Alvus cita utique vitanda est (cf. *Aph.* V, 14). Vomitus in hoc morbo frequens, perniciosus est, maximeque sanguinis (cf. III, 27, 4). Qui meliusculus esse coepit, adjicere debet exercitationes, frictiones, cibos: deinde ipse se, suppresso spiritu (cf. Oribas. t. I, p. 656), perfricare; diu abstinere a vino, balneo, venere.

CAPUT XXIII.

De Comitiali morbo.

Inter notissimos morbos est etiam is, qui comitialis, vel major nominatur. Homo subito concidit; ex ore spumae moventur; deinde interposito tempore ad se redit, et per se ipse consurgit. Id genus saepius viros, quam feminas occupat. Ac solet quidem etiam longum esse, usque ad mortis diem, et vitae non periculosum; interdum tamen, quum recens est, hominem consumit: et saepe eum, si remedia non sustulerunt, in pueris veneris, in puellis menstruorum initium tollit (cf. *Aph.* V, 7). Modo cum distentione nervorum prolabitur aliquis, modo sine illa. Quidam hos quoque iisdem, quibus lethargicos, excitare conantur: quod admodum supervacuum est; et quia ne lethargicus quidem his sanatur; et quia, quum possit ille numquam expergisci, atque ita fame interire, hic ad se utique revertitur. Ubi concidit aliquis, si nulla nervorum distentio accessit, utique sanguis mitti debet: si accessit, non utique mittendus est, nisi alia quoque hortantur. Necessarium autem est ducere alvum, vel nigro veratro purgare, vel utrumque facere, si vires patiuntur: tunc caput tondere, oleoque et aceto perungere: cibum post diem tertium, simul transi hora qua concidit, dare. Neque sorbitiones autem his, al que molles et faciles cibi, neque caro, minimeque suil convenit; sed mediae materiae: nam et viribus opus es

et cruditates cavendae sunt. Cum quibus fugere oportet solem, balneum, ignem, omniaque calefacientia; item frigus, vinum, venerem, loci praecipitis conspectum, omniumque terrentium, vomitum, lassitudinem, sollicitudines, negotia omnia; ubi tertio die cibus datus est, intermittere quartum, et invicem alterum quemque, eadem hora cibi servata, donec quatuordecim dies transeant. Quos ubi morbus excessit, acuti vim deposuit: ac, si manet, curandus jam ut longus est. Quod si, non quo die primum id incidit, medicus accessit, sed is, qui cadere consuevit, ei traditus est; protinus eo genere victus habito, qui supra comprehensus est, exspectandus est dies, quo prolabatur; utendumque tum vel sanguinis missione, vel ductione alvi, vel nigro veratro, sicut praeceptum est: insequentibus deinde diebus per eos cibos, quos proposui, vitatis omnibus, quae cavenda dixi, nutriendus. Si per haec morbus finitus non fuerit, confugiendum erit ad album veratrum; ac ter quoque aut quater eo utendum, non ita multis interpositis diebus; sic tamen, ne iterum umquam sumat, nisi conciderit. Mediis autem diebus vires ejus erunt nutriendae; quibusdam, praeter ea, quae supra scripta sunt, adjectis. Ubi mane experrectus est, corpus ejus leniter ex oleo vetere, cum capite excepto ventre, permulceatur: tum ambulatione quam maxime longa et recta utatur: post ambulationem loco tepido vehementer et diu, ac non minus ducenties, nisi infirmus erit, perfricetur: deinde per caput multa aqua frigida perfundatur; paulum cibi assumat; conquiescat; rursus ante noctem ambulatione utatur; iterum vehementer perfricetur, sic ut neque venter, neque caput contingatur; post haec coenet; interpositisque tribus aut quatuor diebus, uno aut altero acria assumat. Si ne per haec quidem fuerit liberatus, caput radat; ungatur oleo vetere, adjecto aceto et nitro; perfundatur aqua salsa; bibat jejunus ex aqua castoreum; nulla aqua, nisi decocta, potionis causa utatur. Quidam jugulati gladiatoris calido sanguine epoto tali morbo se liberarunt: apud quos miserum auxilium tolerabile miserius malum fecit (cf. Plin. XXVIII, 1, 2; Aret. *Cur. chronic.* I, 4; Des Etangs, *in ed.* Celsi, p. 281). Quod ad medicum vero pertinet, ulti-

mum est, juxta talum ex utroque crure paulum sanguinis mittere; occipitium incidere, et cucurbitulas admovere; ferro candenti in occipitio, et infra quoque, qua summa vertebra cum capite committitur, adurere duobus locis, ut per ea perniciosus humor evadat. Quibus si finitum malum non fuerit, prope est, ut perpetuum sit. Ad levandum id, tantummodo utendum erit exercitatione multa, frictione, cibisque iis, qui supra comprehensi sunt: praecipueque vitanda omnia, quae, ne fierent, excepimus.

CAPUT XXIV.

De Regio morbo.

Aeque notus est morbus, quem interdum arquatum, interdum regium nominant. Quem Hippocrates (*Aph.* IV, 62, 64; *Coac.* 118) ait, si post septimum diem febricitante aegro supervenit, tutum esse, mollibus tantummodo praecordiis substantibus: Diocles ex toto, si post febrem oritur, etiam prodesse; si post hunc febris, occidere. Color autem eum morbum detegit, maxime oculorum, in quibus, quod album esse debet, fit luteum. Soletque accedere et sitis, et dolor capitis, et frequens singultus, et praecordiorum dextra parte durities, et, ubi corporis vehemens motus est, spiritus difficultas, membrorumque resolutio: atque, ubi diutius manet morbus, totum corpus cum pallore quodam inalbescit. Primo die abstinere aegrum oportet; secundo ducere alvum: tum, si febris est, eam victus genere discutere; si non est, scammoniam potui dare, vel cum aqua betam albam contritam, vel cum aqua mulsa nuces amaras, absinthium, anisum, sic ut pars hujus minima sit. Asclepiades aquam quoque salsam, et quidem per biduum, purgationis causa bibere cogebat, iis, quae urinam movent, rejectis. Quidam, superioribus omissis, per haec, et per eos cibos, qui extenuant, idem se consequi dicunt. Ego ubique, si satis virium est, validiora; si parum, imbecilliora auxilia praefero. Si pu-gatio fuit, post eam triduo primo modice cibum opo assumere ex media materia, et vinum bibere graecum

sum, ut resolutio ventris maneat: tum altero triduo validiores cibos, et carnis quoque aliquid esse, intra aquam manere: deinde ad superius genus victus reverti, cum eo, ut magis satietur; omisso graeco vino (cf. p. 115, l. 35; p. 118, l. 17), bibere integrum, austerum (cf. Aet. X, 18); atque ita per haec variare, ut interdum acres quoque cibos interponat, interdum ad salsum vinum redeat. Per omne vero tempus utendum est exercitatione, frictione; si hiems est, balneo: si aestas, frigidis natationibus; lecto etiam, et conclavi cultiore, lusu, joco, ludis, lascivia, per quae mens exhilaretur: ob quae regius morbus dictus videtur. Malagma quoque, quod digerat, super praecordia datum prodest; vel arida ibi ficus superimposita, si jecur aut lienis affectus est.

CAPUT XXV.

De Elephantia.

Ignotus autem paene in Italia, frequentissimus in quibusdam regionibus is morbus est, quem ἐλεφαντίασιν Graeci vocant: isque longis annumeratur. Totum corpus afficitur ita, ut ossa quoque vitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas crebrosque tumores habet; rubor earum paulatim in atrum colorem convertitur; summa cutis inaequaliter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperatur; corpus emacrescit; os, surae, pedes intumescunt: ubi vetus morbus est, digiti in manibus pedibusque sub tumore conduntur, febricula oritur, quae facile tot malis obrutum hominem consumit. Protinus ergo inter initia sanguis per biduum mitti debet, aut nigro veratro venter solvi: adhibenda tum, quanta sustineri potest, inedia est: paulum deinde vires reficiendae, et ducenda alvus: post haec, ubi corpus levatum est, utendum est exercitatione, praecipueque cursu: sudor primum labore ipsius corporis, deinde etiam siccis sudationibus evocandus: frictio adhibenda: moderandumque inter haec, ut vires conserventur. Balneum rarum esse debet; cibus sine pinguibus, sine glutinosis, sine inflantibus: vinum, praeterquam primis

diebus, recte datur. Corpus contrita plantago et illita optime tueri videtur.

CAPUT XXVI.

De Attonitis.

Attonitos quoque raro videmus, quorum et corpus et mens stupet. Fit interdum ictu fulminis, interdum morbo: *ἀποπληξίαν* hunc Graeci appellant (cf. Hipp. *Diaeta in acutis*, § 5. *De morbis* II, § 8 et 25). His sanguis mittendus est: veratro quoque albo, vel alvi ductione utendum. Tum adhibendae frictiones, et ex media materia minime pingues cibi; quidam etiam acres; a vino abstinendum.

CAPUT XXVII.

De resolutione nervorum.

1. At resolutio nervorum (sc. *tendinum*) frequens ubique morbus est: sed interdum tota corpora, interdum partes infestat. Veteres auctores illud *ἀποπληξίαν*, hoc *παράλυσιν* nominaverunt: nunc utrumque *παράλυσιν* appellari video. Solent autem, qui per omnia membra vehementer resoluti sunt, celeriter rapi: ac si correpti non sunt, diutius quidem vivunt; sed raro tamen ad sanitatem perveniunt, et plerumque miserum spiritum trahunt, memoria quoque amissa (cf. *Aph.* II, 42). In partibus vero numquam acutus, saepe longus, fere insanabilis morbus est. Si omnia membra vehementer resoluta sunt, sanguinis detractio vel liberat, vel occidit: aliud curationis genus vix umquam sanitatem restituit, saepe mortem tantum differt, vitam interim infestat. Post sanguinis missionem, si non redit et motus et mens, nihil spei superest; si redit, sanitas quoque prospicitur. At ubi pars resoluta est, pro vi et mali et corporis, vel sanguis mittendus, vel alvus ducenda. Cetera eadem in utroque casu facienda sunt: siquidem vitare praecipue convenit frigus; paulatimque ad exercitationes revertendum est, sic ut ingrediatur ipse protinus, si potest: si id crurum imbecillita prohibet, vel gestetur, vel motu lecti concutiatur: tum in membrum, quod deficit, si potest, per se; sin minus, per

alium moveatur, et vi quadam ad consuetudinem redeat. Prodest etiam torpentis membri summam cutem exasperasse, vel urticis caesam, vel imposito sinapi, sic ut, ubi rubere coeperit corpus, haec removeantur. Scilla quoque contrita, bulbique contriti cum ture recte imponuntur. Neque alienum est, resina cutem tertio quoque die diutius vellere, pluribus etiam locis; aliquando sine ferro cucurbitulas admovere. Unctioni vero aptissimum est vetus oleum, vel nitrum aceto et oleo mixtum. Quin etiam fovere aqua calida marina, vel, si ea non est, tamen salsa, magnopere necessarium est. Ac si quo loco vel naturales, vel etiam manu factae tales natationes sunt, iis potissimum utendum est; praecipueque in his agitanda membra, quae maxime deficiunt: si id non est, balneum tamen prodest. Cibus esse debet ex media materia, maximeque ex venatione; potio sine vino aquae calidae: si tamen vetus morbus est, interponi quarto vel quinto die purgationis causa vinum graecum salsum potest. Post coenam utilis vomitus est.

2. Interdum vero etiam nervorum (sc. *tendinum*) dolor oriri solet. In hoc casu non vomere, non medicamentis urinam movere, non exercitatione sudorem, ut quidam praecipiunt, expedit. Bibenda aqua est: bis die in lectulo leniter satis diu corpus perfricandum est, deinde retento spiritu: ab ipsa exercitatione potius superiores partes movendae: balneo raro utendum: mutandum subinde peregrinationibus coelum. Si dolor est, ea ipsa pars sine oleo, nitro ex aqua perungenda est; deinde involvenda, et subjicienda pruna lenis, et sulphur, atque ita id suffumigandum; idque aliquamdiu faciendum, sed jejuno, quum bene jam concoxerit. Cucurbitulae quoque saepe dolenti parti admovendae sunt, pulsandusque leniter inflatis vesicis bubulis is locus est. Utile est etiam sevum miscere cum hyoscyami et urticae contritis seminibus, sic ut omnium par modus sit, idque imponere (cf. Diosc. IV, 69): fovere aqua, in qua sulphur decoctum sit. Utriculi quoque recte imponuntur aqua calida repleti, aut bitumen cum hordeacea farina mixtum. Atque in ipso potissimum dolore utendum gestatione vehementi est: quod in aliis doloribus pessimum est.

3. Tremor autem nervorum aeque vomitu medicamentisque urinam moventibus intenditur. Inimica etiam habet balnea, assasque sudationes. Bibenda aqua est; acri ambulatione utendum; itemque unctionibus frictionibusque, maxime per se ipsum; pila, similibusque superiores partes dimovendae; cibo quolibet utendum, dummodo concoctioni utique studeatur; secundum cibum, curis abstinendum; rarissima Venere utendum est. Si quando quis in eam prolapsus est, tum oleo leniter diuque in lectulo perfricari manibus puerilibus potius, quam virilibus, debet.

4. Suppurationes autem, quae in aliqua interiori parte oriuntur, ubi natae fuerint, primum id agere oportet per ea cataplasmata, quae reprimunt, ne coitus inutilis materiae fiat; deinde, si haec victa sunt, per ea malagmata, quae digerunt, dissipentur. Quod si consequuti non sumus, sequitur ut evocetur: deinde ut maturescat. Omnis tum vomicae finis est, ut rumpatur: indiciumque est pus vel alvo vel ore redditum. Sed nihil facere oportet, quominus quidquid est puris excedat. Utendum maxime sorbitionibus est, et aqua calida. Ubi pus ferri (id est *fluere*—cf. V, 25, 8 et passim) desiit, transeundum ad faciles quidem, sed tamen validiores et frigidos cibos, frigidamque aquam, sic, ut ab egelidis tamen initium fiat. Primoque cum melle quaedam edenda, ut nuclei pinei, vel graecae nuces, vel avellanae: postea submovendum id ipsum, quo maturius induci cicatrix possit. Medicamentum eo tempore ulceri est succus assumtus vel porri vel marrubii, et omni cibo porrum ipsum adjectum. Oportebit autem uti in iis partibus, quae non afficientur, frictionibus; item ambulationibus lenibus: vitandumque erit, ne vel luctando, vel currendo, vel alia ratione sanescentia ulcera exasperentur. In hoc enim morbo perniciosus, ideoque omni modo cavendus sanguinis vomitus est.

A. CORNELII CELSI
ARTIUM LIBER NONUS
IDEM
MEDICINAE QUARTUS.

CAPUT I.

De humani corporis interioribus partibus.

Hactenus reperiuntur ea genera morborum, quae in totis corporibus ita sunt, ut iis certae sedes assignari non possint: nunc de iis dicam, quae sunt in partibus. Facilius autem omnium interiorum morbi curationesque in notitiam venient, si prius eorum sedes breviter ostendero. Caput igitur, eaque, quae in ore sunt, non lingua tantummodo palatoque terminantur; sed etiam quatenus oculis nostris exposita sunt. In dextra sinistraque circa guttur venae grandes, quae σφαγίτιδες nominantur; itemque arteriae, quas καρωτίδας vocant, sursum procedentes ultra aures feruntur. At in ipsis cervicibus glandulae positae sunt, quae interdum cum dolore intumescunt. Deinde duo itinera incipiunt: alterum *asperam arteriam* nominant; alterum *stomachum*. Arteria exterior ad pulmonem; stomachus interior ad ventriculum fertur: illa spiritum; hic cibum recipit. Quibus quum diversae viae sint, qua coeunt, exigua in arteria sub ipsis faucibus lingua est, quae, quum spiramus, attollitur; quum cibum potionemque assumimus, arteriam claudit. Ipsa autem arteria dura et cartilaginosa in gutture assurgit; ceteris partibus residit. Constat ex circulis quibusdam compositis ad imaginem earum vertebrarum, quae in spina sunt: ita tamen,

ut ex parte exteriore aspera, ex interiore, stomachi modo laevis sit: eaque descendens ad praecordia cum pulmone committitur. Is spongiosus, ideoque spiritus capax, et a tergo spinae ipsi junctus, in duas fibras ungulae bubulae modo dividitur. Huic cor annexum est, natura musculosum, in pectore sub sinisteriore mamma situm; duosque quasi ventriculos habet. At sub corde atque pulmone transversum ex valida membrana septum est, quod a praecordiis uterum (id est *ventrem*) diducit; idque nervosum, multis etiam venis per id discurrentibus, a superiore parte, non solum intestina, sed jecur quoque lienemque discernit. Haec viscera proxime, sed infra tamen posita, dextra sinistraque sunt. Jecur a dextra parte sub praecordiis ab ipso septo orsum, intrinsecus cavum, extrinsecus gibbum: quod prominens leviter ventriculo insidet, et in quatuor fibras dividitur. Ex inferiore vero parte ei fel inhaeret. At lienis sinistra, non eidem septo, sed intestino innexus est, natura mollis et rarus, longitudinis crassitudinisque modicae; isque paulum a costarum regione in uterum excedens, ex maxima parte sub his conditur. Atque haec quidem juncta sunt. Renes vero diversi; qui lumbis sub imis costis inhaerent, a parte earum rotundi, ab altera resimi; qui et venosi sunt, et ventriculos habent, et tunicis superconteguntur. — Ac viscerum quidem hae sedes sunt. Stomachus vero, qui intestinorum principium est, nervosus a septima spinae vertebra incipit; circa praecordia cum ventriculo committitur. Ventriculus autem, qui receptaculum cibi est, constat ex duobus tergoribus; isque inter lienem et jecur positus est, utroque ex his paulum super eum ingrediente. Suntque etiam membranulae tenues, per quas inter se tria ista connectuntur, jungunturque ei septo, quod transversum esse supra posui. Inde ima ventriculi pars paulum in dexteriorem partem conversa, in summum intestinum (*duodenum*) coartatur. Hanc juncturam πυλωρόν Graeci vocant, quoniam portae modo in inferiores partes ea, quae excreturi sumus, emittit. Ab ea jejunum intestinum incipit, non ita implicitum: cui tale vocabulum est, quia numquam, quod accipit, continet; sed protinus in inferiores partes transmittit. Inde tenuius intestinum est, in

sinus vehementer implicitum: orbes vero ejus per membranulas singuli cum inferioribus connectuntur; qui in dexteriorem partem conversi, et e regione dexterioris coxae finiti, superiores tamen partes magis complent. Deinde id intestinum cum crassiore altero transverso committitur, quod a dextra parte incipiens, in sinisteriorem pervium et longum est, in dexteriorem non est; ideoque *caecum* nominatur. At id, quod pervium est, late fusum atque sinuatum, minusque quam superiora intestina nervosum, ab utraque parte huc atque illuc volutum, magis tamen sinisteriores inferioresque partes tenens, contingit jecur atque ventriculum: deinde cum quibusdam membranulis a sinistro rene venientibus jungitur; atque hinc dextra recurvatum in imo dirigitur, qua excernit; ideoque id ibi *rectum intestinum* nominatur. Contegit vero universa haec omentum, ex inferiore parte laeve et strictum, ex superiore mollius; cui adeps quoque innascitur; quae sensu, sicut cerebrum quoque et medulla, caret. At a renibus singulae venae, colore albae, ad vesicam feruntur; *οὐρητῆρας* Graeci vocant, quod per eas inde descendentem urinam in vesicam destillare concipiunt. Vesica autem in ipso sinu nervosa et duplex, cervice plena atque carnosa, jungitur per venas cum intestino, eoque osse, quod pubi subest: ipsa soluta atque liberior est: aliter in viris atque in feminis posita. Nam in viris juxta rectum intestinum est, potius in sinistram partem inclinata; in feminis super genitale earum sita est, superque elapsa, ab ipsa vulva sustinetur. Tum in masculis iter urinae spatiosius et compressius a cervice hujus descendit ad colem: in feminis brevius et plenius, super vulvae cervicem se ostendit. Vulva autem in virginibus quidem admodum exigua est: in mulieribus vero, nisi ubi gravidae sunt, non multo major, quam ut manu comprehendatur. Ea recta tenuataque cervice, quem canalem vocant, contra mediam alvum orsa, inde paulum ad dexteriorem coxam convertitur; deinde super rectum intestinum progressa, iliis feminae latera sua innectit. Ipsa autem ilia inter coxas et pubem imo ventre posita sunt. A quibus ac pube abdomen sursum versus ad praecordia pervenit; ab exteriore parte evidenti cute; ab interiore laevi membrana

inclusum, quae omento jungitur; περιτόναιον autem a Graecis nominatur.

CAPUT II.

De curationibus morborum capitis.

His veluti in conspectum quemdam, quatenus scire curanti necessarium est, adductis, remedia singularum laborantium partium exsequar, orsus a capite: sub quo nomine nunc significo eam partem, quae capillo tegitur: nam oculorum, aurium, dentium dolor, et si quis similis est, alias erit explicandus. In capite autem interdum acutus et pestifer morbus est, quam κεφαλαίαν Graeci vocant: cujus notae sunt, horror validus, nervorum resolutio, oculorum caligo, mentis alienatio, vomitus, sic ut vox supprimatur; vel sanguinis ex naribus cursus, sic ut corpus frigescat, anima deficiat: praeter haec, dolor intolerabilis, maxime circa tempora, vel occipitium. Interdum autem in capite longa imbecillitas, sed neque gravis, neque periculosa per hominis aetatem est: interdum gravior dolor, sed brevis, neque tamen mortiferus; qui vel vino, vel cruditate, vel frigore, vel igne, aut sole contrahitur. Hique omnes dolores modo cum febre, modo sine hac sunt; modo in toto capite, modo in parte; interdum sic, ut oris quoque proximam partem excrucient. Praeter haec etiamnum invenitur genus, quod potest longum esse; ubi humor cutem inflat, eaque intumescit, et prementi digito cedit: ὑδροκέφαλον Graeci appellant. Ex his id, quod secundo loco positum est, dum leve est, qua sit ratione curandum, dixi, quum persequerer ea, quae sani homines in imbecillitate partis alicujus facere deberent. Quae vero auxilia sint capitis, ubi cum febre dolor est, eo loco explicitum est, quo febrium curatio exposita est. Nunc de ceteris dicendum est. Ex quibus id, quod acutum est, et id, quod supra consuetudinem intenditur, idque quod ex subita causa, etsi non pestiferum, tamen vehemens est, primam curationem habet, qua sanguis mittatur. Sed id, nisi intolerabilis dolor est, supervacuum est: satiusque est abstinere a cibo; si fieri potest, etiam a

potione; si non potest, aquam bibere. Si postero die dolor remanet, alvum ducere, sternutamenta evocare, nihil assumere, nisi aquam. Saepe enim dies unus aut alter totum dolorem hac ratione discutit; utique si ex vino vel cruditate origo est. Si vero in his auxilii parum est, tonderi oportet ad cutem: deinde considerandum est, quae causa dolorem excitarit. Si calor, aqua frigida multa perfundere caput expedit: spongiam concavam imponere subinde in aqua frigida expressam: ungere rosa et aceto, vel potius his tinctam lanam succidam imponere, aliave refrigerantia cataplasmata. At si frigus nocuit, caput oportet perfundere aqua calida marina, vel certe salsa, aut in qua laurus decocta sit; tum caput vehementer perfricare; deinde calido oleo implere et veste velare. Quidam etiam id devinciunt; alii cervicalibus vestimentisque onerant, et sic levantur; alios calida cataplasmata adjuvant. Ergo etiam ubi causa incognita est, videre oportet, refrigerantia magis, an calefacientia leniant, et iis uti, quae experimentum approbarit. At si parum causa discernitur, perfundere caput primum aqua calida, sicut supra praeceptum est, vel salsa, vel ex lauro decocta; tum frigida posca. Illa in omni vetusto capitis dolore communia sunt: sternutamenta excitare; inferiores partes vehementer perfricare; gargarizare iis quae salivam movent; cucurbitulas temporibus et occipitio admovere; sanguinem ex naribus detrahere; resina subinde tempora pervellere, et imposito sinapi exulcerare ea, quae male habent, ante linteolo subjecto, ne vehementer arrodat; candentibus ferramentis, ubi dolor est, ulcera excitare; cibum permodicum cum aqua sumere: ubi levatus est dolor, in balneum ire, ibi multa aqua prius calida, deinde frigida per caput perfundi: si discussus ex toto dolor est, etiam ad vinum reverti; sed postea semper, antequam quidquam aliud, aquam bibere. Dissimile est id genus, quod humorem in caput contrahit. In hoc tonderi ad cutem necessarium est; deinde imponere sinapi sic, ut exulceret; si id parum profuit, scalpello utendum est. Illa cum hydropicis communia sunt, ut exerceatur, insudet, vehementer perfricetur, cibis potionibusque utatur urinam praecipue moventibus.

CAPUT III [2][1]).

De morbo qui circa faciem nascitur.

Circa faciem vero morbus innascitur, quem Graeci *κυνικὸν σπασμόν* (*caninus raptus*: Coel. Aurel. *chron.* II, 2) nominant. Isque cum acuta fere febre oritur; os cum motu quodam pervertitur; accedit crebra coloris in facie totoque corpore mutatio; somnus in promptu est. In hoc sanguinem mittere optimum est: si finitum eo malum non est, ducere alvum: si ne sic quidem discussum est, albo veratro vomitum movere. Praeter haec necessarium est vitare solem, lassitudinem, vinum. Si discussum his non est, utendum est cursu; frictione in eo, quod laesum est, leni et multa; in reliquis partibus breviore, sed vehementi. Prodest etiam movere sternutamenta; caput radere; idque perfundere aqua calida, marina, vel certe salsa, sic ut ei sulphur quoque adjiciatur; post perfusionem iterum perfricare; sinapi manducare; eodemque tempore affectis oris partibus ceratum, integris idem sinapi, donec arrodat, imponere. Cibus aptissimus ex media materia est.

CAPUT IV [2].

De resolutione linguae.

At si lingua resoluta est, quod interdum per se, interdum ex morbo aliquo fit, sic ut sermo hominis non explicetur; oportet gargarizare ex aqua, in qua vel thymum, vel hyssopum, vel nepeta decocta sit; aquam bibere; caput, et os, et ea, quae sub mento sunt, et cervicem vehementer perfricare; lasere linguam ipsam linere; manducare, quae sunt acerrima, id est sinapi, allium, cepam; magna vi luctari, ut verba exprimantur; exerceri retento spiritu (cf. III, 22

---

1) In hoc libro divisiones quas ultima Targae recensio capitibus praefert sequuti sumus; priscas tamen uncis subjungendas esse censuimus.

in fine); caput saepe aqua frigida perfundere; nonnumquam multam esse radiculam, deinde vomere.

CAPUT V [2].

De destillatione ac gravedine.

Destillat autem humor de capite interdum in nares, quod leve est; interdum in fauces, quod pejus est; interdum etiam in pulmonem, quod pessimum est. Si in nares destillat, tenuis per has pituita profluit, caput leviter dolet, gravitas ejus sentitur, frequentia sternutamenta sunt; si in fauces, has exasperat, tussiculam movet; si in pulmonem, praeter sternutamenta et tussim, est etiam capitis gravitas, lassitudo, sitis, aestus, biliosa urina. Aliud autem, quamvis non multum distans, malum, gravedo est. Haec nares claudit, vocem obtundit, tussim siccam movet: sub eadem salsa est saliva, sonant aures, venae moventur in capite, turbida urina est. Haec omnia *κορύζας* Hippocrates nominat (*De veteri medicina*, § 18): nunc video apud Graecos in gravedine hoc nomen servari; destillationem *καταστaγμόν* appellari. Haec autem et brevia, et si neglecta sunt, longa esse consuerunt. Nihil pestiferum est, nisi quod pulmonem exulcerat. Ubi aliquid ejusmodi sentimus, protinus abstinere a sole, balneo, vino, venere debemus: inter quae unctione, et assueto cibo nihilo minus uti licet. Ambulatione tantum acri, sed tecta utendum est, et post eam caput atque os supra quinquagies perfricandum. Raroque fit, ut, si biduo, vel certe triduo nobis temperavimus, id vitium non levetur. Quo levato, si in destillatione crassa facta pituita est, vel in gravedine nares magis patent, balneo utendum est, multaque aqua prius calida, post egelida, fovendum os caputque; deinde cum cibo pleniore vinum bibendum. At si aeque tenuis quarto die pituita est, vel nares aeque clausae videntur, assumendum est vinum amineum (cf. Oribas., T. I, p. 639) austerum; deinde rursus biduo aqua; post quae ad balneum, et ad consuetudinem revertendum est. Neque tamen illis ipsis diebus, quibus aliqua omittenda sunt, expedit tamquam aegros agere; sed cetera omnia quasi sanis

facienda sunt, praeterquam si diutius aliquem et vehementius ista sollicitare consuerunt: huic enim quaedam curiosior observatio necessaria est. Igitur huic, si in nares vel in fauces destillat, praeter ea, quae supra retuli, protinus primis diebus multum ambulandum est; perfricandae vehementer inferiores partes; lenior frictio adhibenda thoraci, ori, capiti; demenda assueto cibo pars dimidia; sumenda ova, amylum, similiaque, quae pituitam faciunt crassiorem; siti contra, quanta maxima sustineri potest, pugnandum. Ubi per haec idoneus aliquis balneo factus, eoque usus est, adjiciendus est cibo pisciculus, aut caro, sic tamen, ne protinus justus modus cibi sumatur: vino meraco copiosius utendum est. At si in pulmonem quoque destillat, multo magis et ambulatione et frictione opus est; eademque adhibita ratione in cibis, si non satis illi proficiunt, acrioribus utendum est; magis somno indulgendum, abstinendumque a negotiis omnibus; aliquando, sed serius, balneum tentandum. In gravedine autem, primo die quiescere, neque esse, neque bibere, caput velare, fauces lana circumdare: postero die surgere, abstinere a potione, aut, si res coegerit, non ultra heminam aquae assumere: tertio die panis non ita multum ex parte interiore cum pisciculo, vel levi carne sumere, aquam bibere: si quis sibi temperare non potuerit, quominus pleniore victu utatur, vomere: ubi in balneum ventum est, multa calida aqua caput et os fovere usque ad sudorem: tum ad vinum redire. Post quae vix fieri potest, ut idem incommodum maneat: sed si manserit, utendum erit cibis frigidis, aridis, levibus, humore quam minimo, servatis frictionibus exercitationibusque, quae in omni tali genere valetudinis necessariae sunt.

CAPUT VI [3].

De cervicis morbis.

A capite transitus ad cervicem est; quae gravibus admodum morbis obnoxia est. Neque tamen alius importunior acutiorque morbus est, quam is, qui quodam rigore nervorum (sc. *tendinum*. cf. III, 27), modo caput

scapulis, modo mentum pectori adnectit, modo rectam et immobilem cervicem intendit. Priorem Graeci *ὀπισθότονον*, insequentem *ἐμπροσθότονον*, ultimum *τέτανον* appellant: quamvis minus subtiliter quidam indiscretis his nominibus utuntur. Ea saepe intra quartum diem tollunt: si hunc evaserunt, sine periculo sunt (*Aph.* V, 6). Eadem omnia ratione curantur; idque convenit. Sed Asclepiades utique mittendum sanguinem credidit: quod quidam vitandum esse dixerunt, eo quod maxime tum corpus calore egeret; isque esset in sanguine. Verum hoc quidem falsum est. Neque enim natura sanguinis est, ut utique caleat; sed ex iis quae in homine sunt, hic celerrime vel calescit, vel refrigescit (cf. Hipp. *De corde*). Mitti vero nec ne debeat, ex iis intelligi potest, quae de sanguinis missione praecepta sunt (II, 10, 11). Utique autem recte datur castoreum, et cum hoc piper, vel laser: deinde opus est fomento humido et calido: itaque plerique aqua calida multa cervices subinde perfundunt. Id in praesentia levat; sed opportuniores nervos frigori reddit: quod utique vitandum est. Utilius igitur est cerato liquido primum cervicem perungere; deinde admovere vesicas bubulas, vel utriculos oleo calido repletos, vel ex farina calidum cataplasma, vel piper rotundum cum ficu contusum. Utilissimum tamen est humido sale fovere: quod quomodo fieret jam ostendi (II, 17, 33). Ubi eorum aliquid factum est, admovere ad ignem, vel, si aestas est, in sole aegrum oportet; maximeque oleo vetere; si id non est, syriaco; si ne id quidem est, adipe quam vetustissima cervicem et scapulas et spinam perfricare. Frictio quum omnibus in homine vertebris utilis sit, tum iis praecipue quae in collo sunt. Ergo die nocteque, interpositis tamen quibusdam temporibus, hoc remedio utendum est; dum id intermittitur, imponendum malagma aliquod ex calefacientibus. Cavendum vero praecipue frigus; ideoque in eo conclavi, quo cubabit aeger, ignis continuus esse debebit, maximeque tempore antelucano, quo praecipue frigus intenditur. Neque inutile erit caput attonsum habere, idque irino vel cyprino calido madefacere, et superimposito pileo velare; nonnumquam etiam in calidum oleum totum descendere,

vel in aquam calidam, in qua foenum graecum decoctum sit, et adjecta olei pars tertia. Alvus quoque ducta saepe superiores partes resolvit. Si vero etiam vehementius dolor crevit, admovendae cervicibus cucurbitulae sunt, sic ut cutis incidatur: eadem aut ferramentis, aut sinapi adurenda. Ubi levatus est dolor, moverique cervix coepit, scire licet cedere remediis morbum. Sed diu vitandus cibus, quisquis mandendus est. Sorbitionibus utendum, itemque ovis sorbilibus, aut mollibus; jus aliquod assumendum. Id si bene processerit, jamque ex toto recte se habere cervices videbuntur, incipiendum erit a pulticula, vel intrita bene madida. Celerius tamen etiam panis mandendus, quam vinum gustandum: siquidem hujus usus praecipue periculosus; ideoque in longius tempus differendus est.

CAPUT VII [IV, 1].

De faucium morbis: et primum de angina.

Ut hoc autem morbi genus circa totam cervicem, sic alterum, aeque pestiferum acutumque, in faucibus esse consuevit. Nostri *anginam* vocant: apud Graecos nomen prout species est. Interdum enim neque rubor, neque tumor ullus apparet; sed corpus aridum est, vix spiritus trahitur, membra solvuntur: id *συνάγχην* vocant. Interdum lingua faucesque cum rubore intumescunt, vox nihil significat, oculi vertuntur, facies pallet, singultusque est: id *κυνάγχην* vocant. Illa communia sunt: aeger non cibum devorare, non potionem potest; spiritus ejus intercluditur. Levius est, ubi tumor tantummodo ruborque est, cetera non sequuntur: id *παρασυνάγχην* appellant. Quidquid est, si vires patiuntur, sanguis mittendus est: secundum est ducere alvum (cf. VIII, 9). Cucurbitula quoque recte sub mento, et circa fauces admovetur, ut id quod strangulat, evocet. Opus est deinde fomentis humidis: nam sicca spiritum elidunt. Ergo admovere spongias oportet; quae melius in calidum oleum, quam in calidam aquam subinde demittuntur: efficacissimusque est hic quoque salis calidus succus (cf. Hipp. *Vict. rat. in acut.*

§ 7). Tum commodum est, hyssopum, vel nepetam, vel thymum, vel absinthium, vel etiam furfures, aut ficus aridas cum mulsa aqua decoquere, eaque gargarizare: post haec palatum ungere vel felle taurino, vel eo medicamento, quod ex moris est. Polline etiam piperis id recte respergitur. Si per haec parum proficitur, ultimum est incidere satis altis plagis sub ipsis maxillis supra collum, et in palato citra uvam, vel eas venas, quae sub lingua sunt; ut per ea vulnera morbus erumpat. Quibus si non fuerit aeger adjutus, scire licet malo victum esse. Si vero his morbus levatus est, jamque fauces et cibum et spiritum capiunt, facilis ad bonam valetudinem recursus est. Atque interdum natura quoque adjuvat, si ex angustiore sede vitium transit in latiorem: itaque rubore et tumore in praecordiis orto, scire licet fauces liberari (*Aph.* VI, 37; VII, 47). Quidquid autem eas levarit, incipiendum est ab humidis, maximeque aqua mulsa decocta: deinde assumendi molles et non acres cibi sunt, donec fauces ad pristinum habitum revertantur. Vulgo audio, si quis pullum hirundinis ederit (cf. Plin. XXX, 4, 12), angina toto anno non periclitari; servatumque eum ex sale, quum is morbus urget, comburi, carbonemque ejus contritum in aquam mulsam, quae potui detur, infriari, et prodesse (cf. Plin. *l. l.*). Id quum idoneos auctores ex populo habeat, neque habere quidquam periculi possit, quamvis in monumentis medicorum non legerim, tamen inserendum huic operi meo credidi.

CAPUT VIII [IV, 2].

De difficultate spirandi.

Est etiam circa fauces malum, quod apud Graecos aliud aliudque nomen habet, prout se intendit. Omne in difficultate spirandi consistit: sed haec dum modica est, neque ex toto strangulat, *δύσπνοια* appellatur: quum vehementior est, ut spirare aeger sine sono et anhelatione non possit, *ἆσθμα*: quum accessit id quoque, ne nisi recta cervice spiritus trahatur, *ὀρθόπνοια*. Ex quibus id, quod primum est, potest

diu trahi; duo insequentia acuta esse consuerunt. His communia sunt: quod propter angustias, per quas spiritus evadit, sibilum edit, dolor in pectore praecordiisque est, interdum etiam in scapulis, isque modo decedit, modo revertitur; ad haec tussicula accedit. Auxilium est, nisi aliquid prohibet, in sanguinis detractione. Neque id satis est, sed lacte quoque venter solvendus est: liquanda alvus, interdum etiam ducenda, quibus extenuatum corpus incipit spiritum trahere commodius. Caput autem etiam in lecto sublime habendum est; thorax fomentis, cataplasmatisque calidis, aut siccis, aut etiam humidis adjuvandus est; et postea vel malagma superimponendum, vel certe ceratum ex cyprino, vel irino unguento. Sumenda deinde jejuno potui mulsa aqua, cum qua vel hyssopus cocta, vel contrita capparis radix sit. Delingitur etiam utiliter aut nitrum, aut nasturtium, aut allium frictum, deinde contritum et cum melle mixtum: simulque coquuntur mel, galbanum, resina terebinthina, et ubi coierunt, ex his quod fabae magnitudinem habet, quotidie sub lingua liquatur: aut sulphuris ignem non experti p.)-(. =. abrotoni p.)-(. in vini cyatho teruntur, idque tepefactum sorbetur. Est etiam non vana opinio, vulpinum jecur, ubi siccum et aridum factum est, contundi oportere, polentamque ex eo potioni aspergi: vel ejusdem pulmonem quam recentissimum assum, sed sine ferro (?) coctum, edendum esse. Praeter haec sorbitionibus et lenibus cibis utendum est; interdum vino tenui, austero; nonnumquam vomitu. Prosunt etiam quaecumque urinam movent: sed nihil magis quam ambulatio lenta paene usque ad lassitudinem; frictio multa, praecipue inferiorum partium, vel in sole, vel ad ignem, et per se ipsum, et per alios, usque ad sudorem.

CAPUT IX [IV, 3].

De faucium exulceratione.

In interiore vero faucium parte interdum exulceratio esse consuevit. In hac plerique extrinsecus cataplasmatis calidis, fomentisque humidis utuntur: volunt etiam vaporem calidum

ore recipi: per quae molliores alii partes eas fieri dicunt, opportunioresque vitio jam haerenti. Sed, si bene vitari frigus potest, tuta illa praesidia; si metus ejus est supervacua sunt. Utique autem perfricare fauces periculosum est: exulcerat enim. Neque utilia sunt, quae urinae movendae sunt; quia possunt, dum transeunt, ibi quoque pituitam extenuare, quam supprimi melius est. Asclepiades multarum rerum, quas ipsi quoque sequuti sumus, auctor bonus, acetum ait quam acerrimum esse sorbendum: hoc enim sine ulla noxa comprimi ulcera. Sed id supprimere sanguinem potest, ulcera ipsa sanare non potest. Melius huic rei lycium est; quod idem quoque aeque probat: vel porri, vel marrubii succus, vel nuces graecae cum tragacantho contritae et cum passo mixtae, vel lini semen contritum et cum dulci vino mixtum. Exercitatio quoque ambulandi currendique necessaria est: frictio a pectore vehemens toti inferiori parti adhibenda. Cibi vero esse debent neque nimium acres, neque asperi; mel, lenticula, tragum, lac, ptisana, pinguis caro, praecipueque porrum, et quidquid cum hoc mixtum est. Potionis quam minimum esse convenit. Aqua dari potest vel pura, vel in qua malum cotoneum, palmulaeve decoctae sint. Gargarizationes quoque lenes: sin hae parum proficiunt, reprimentes utiles sunt. Hoc genus neque acutum est, et potest esse non longum, curationem tamen maturam, ne vehementer et diu laedat, desiderat.

CAPUT X [IV, 4].

De tussi.

Tussis vero fere propter faucium exulcerationem molesta est; quae multis modis contrahitur. Itaque illis restitutis ipsa finitur. Solet tamen interdum per se quoque male habere; et vix, quum vetus facta est, eliditur. Ac modo arida est, modo pituitam citat. Oportet hyssopum altero quoque die bibere; spiritu retento currere, sed minime in pulvere; ac lectione uti vehementi, quae primo impeditur a tussi, post eam vincit: tum ambulare: deinde per manus quoque exer-

ceri, et pectus diu perfricare: post haec quam pinguissimae ficus uncias tres super prunam incoctas, esse. Praeter haec, si humida est, prosunt frictiones validae cum quibusdam calefacientibus, sic ut caput quoque simul vehementer perfricetur: item cucurbitulae pectori admotae; sinapi ex parte exteriore faucibus impositum, donec leviter exulceret; potio ex menta, nucibusque graecis et amylo; primoque assumtus panis aridus, deinde aliquis cibus lenis. At si sicca tussis est, quum ea vehementissime urget, adjuvat vini austeri cyathus assumtus, dum ne amplius id, interposito tempore aliquo, quam ter aut quater fiat: item laseris quam optimi paulum devorare opus est; porri vel marrubii succum assumere; scillam delingere; acetum ex ea, vel certe acre sorbere, aut cum spica allii contriti duos vini cyathos. Utilis etiam in omni tussi est peregrinatio, navigatio longa (cf. III, 22), loca maritima, natationes: cibus interdum mollis, ut malva, ut urtica; interdum acer, ut lac cum allio coctum; sorbitiones quibus laser sit adjectum, aut in quibus porrum incoctum tabuerit; ovum sorbile sulphure adjecto; potui primum aqua calida, deinde invicem aliis diebus haec, aliis vinum.

CAPUT XI [IV, 5].

De sanguinis sputu.

Magis terreri potest aliquis, quum sanguinem exspuit: sed id modo minus, modo plus periculi habet. Exit modo ex gingivis, modo ex ore: et quidem ex hoc interdum etiam copiose, sed sine tussi, sine ulcere, sine gingivarum ullo vitio; ita ut nihil exscreetur: verum ut ex naribus, sic ex ore aliquando prorumpit. Atque interdum sanguis profluit, interdum simile aquae quiddam, in qua caro recens lota est. Nonnumquam autem is a summis faucibus fertur, modo exulcerata ea parte, modo non exulcerata; sed aut ore venae alicujus adaperto, aut tuberculis quibusdam natis, exque his sanguine erumpente. Quod ubi incidit, neque laedit potio aut cibus, neque quidquam ut ex ulcere exscreatur. Aliquando vero, gutture et arteriis (id est, *aspera arteria*)

exulceratis, frequens tussis sanguinem quoque extundit: interdum etiam fieri solet, ut aut ex pulmone, aut ex pectore, aut ex latere, aut ex jecinore feratur: saepe feminae, quibus sanguis per menstrua non respondet, hunc exspuunt. Auctoresque medici sunt, vel exesa parte aliqua sanguinem exire, vel rupta, vel ore alicuius venae patefacto. Primam διάβρωσιν, secundam ῥῆξιν, tertiam ἀναστόμωσιν appellant. Ultima minime nocet; prima gravissime. Ac saepe quidem evenit, ut sanguinem pus sequatur (cf. *Aph.* VII, 15 et 82). Interdum autem, qui sanguinem ipsum suppressit, satis ad valetudinem profuit. Sed si sequuta ulcera sunt, si pus, si tussis est, prout sedes ipsa est, ita varia et periculosa genera morborum sunt. Si vero sanguis tantum fluit, expeditius et remedium et finis est. Neque ignorari oportet, iis quibus fluere sanguis solet, aut quibus dolet spina, coxaeve, aut post cursum vehementem, vel ambulationem, dum febris absit, non esse inutile sanguinis mediocre profluvium: idque per urinam redditum ipsam quoque lassitudinem solvere: ac ne in eo quidem terribile esse, qui ex superiore loco decidit, si tamen in ejus urina nihil novavit: neque vomitum hujus afferre periculum, etiam quum repetit, si ante confirmare et implere corpus licuit: et ex toto nullum nocere qui in corpore robusto, neque nimius est, neque tussim aut calorem movet. Haec pertinent ad universum: nunc ad ea loca, quae proposui, veniam. Si ex gingivis exit, portulacam manducasse satis est; si ex ore, continuisse eo merum vinum: si parum id proficit, acetum. Si inter haec quoque graviter erumpit, quia consumere hominem potest, commodissimum est, impetum ejus, admota occipitio cucurbitula, sic ut cutis quoque incidatur, avertere: si id mulieri, cui menstrua non feruntur, evenit, eamdem cucurbitulam incisis inguinibus ejus admovere. At si ex faucibus, interioribusve partibus processit, et metus major est, et cura major adhibenda. Sanguis mittendus est; et si nihilo minus ex ore processit, iterum tertioque, et quotidie paulum aliquid: protinus autem debet sorbere vel acetum, vel cum ture plantaginis aut porri succum; imponendaque extrinsecus supra id quod dolet, lana succida ex aceto est, et

id spongia subinde refrigerandum. Erasistratus horum crura quoque et femora brachiaque pluribus locis deligabat. Id Asclepiades, adeo non prodesse, etiam inimicum esse proposuit (cf. Cael. Aur. *Chron*. II, 13). Sed id saepe commode respondere experimenta testantur. Neque tamen pluribus locis deligari necesse est: sed satis est infra inguina, et super talos, summosque humeros, etiam brachia. Tum, si febris urget, danda est sorbitio, et potui aqua, in qua aliquid ex iis, quae alvum adstringunt, decoctum sit: at si abest febris, vel elota alica, vel panis ex aqua frigida, et molle quoque ovum dari potest; potui vel idem quod supra scriptum est, vel vinum dulce, vel aqua frigida. Sed sic bibendum erit, ut sciamus huic morbo sitim prodesse. Praeter haec necessaria sunt quies, securitas, silentium. Caput hujus quoque cubantis sublime esse debet; recteque tondetur. Facies saepe aqua frigida fovenda est. At inimica sunt vinum, balneum, venus, in cibo oleum, acria omnia, item calida fomenta, conclave calidum et inclusum, multa vestimenta corpori injecta, etiam frictiones; ubi bene sanguis conquievit. Tum vero incipiendum est a brachiis, cruribusque; a thorace abstinendum. In hoc casu per hiemem locis maritimis; per aestatem mediterraneis opus est (cf. cap. 10, fine.)

CAPUT XII [V].

De stomachi morbis.

Faucibus subest stomachus; in quo plura longa vitia incidere consuerunt. Nam modo ingens calor, modo inflatio hunc, modo inflammatio, modo exulceratio afficit; interdum pituita, interdum bilis oritur; frequentissimumque ejus malum est, quo resolvitur; neque ulla re magis aut afficitur, aut corpus afficit. Diversa autem, ut vitia ejus, sic etiam remedia sunt. Ubi exaestuat, aceto cum rosa extrinsecus subinde fovendus est; imponendusque pulvis cum oleo, et ea cataplasmata, quae simul et reprimunt, et emolliunt. Potui, nisi quid obstat, gelida aqua praestanda. Si inflatio est, prosunt admotae cucurbitulae; neque incidere cutem necesse est: prosunt sicca et calida fomenta, sed non vehementissima.

Interponenda abstinentia est. Utilis in jejuno potio est absinthii, vel hyssopi, aut rutae. Exercitatio primo lenis, deinde major adhibenda est; maximeque quae superiores partes moveat: quod genus in omnibus stomachi vitiis aptissimum est. Post exercitationem opus est unctione, frictione; balneo quoque nonnumquam, sed rarius; interdum alvi ductione; cibis deinde calidis, neque inflantibus; eodemque modo calidis potionibus, primo aquae, post, ubi resedit inflatio, vini austeri. Illud quoque in omnibus stomachi vitiis praecipiendum est, ut quo modo se quisque aeger refecerit, eo sanus utatur: nam redit huic imbecillitas sua, nisi iisdem defenditur bona valetudo, quibus reddita est. At si inflammatio aliqua est, quam fere tumor et dolor sequitur, prima sunt, quies, abstinentia, lana sulphurata circumdata, in jejuno absinthium. Si ardor stomachum urget, aceto cum rosa subinde fovendus est: deinde cibis quidem utendum est modicis; imponenda vero extrinsecus quae simul et reprimunt, et emolliunt: deinde, his detractis, utendum calidis ex farina cataplasmatis, quae reliquias digerant: interdum alvus ducenda: adhibenda exercitatio, et cibus plenior. At si exulceratio stomachum infestat, eadem fere facienda sunt, quae in faucibus exulceratis praecepta sunt. Exercitatio, frictio inferiorum partium adhibenda; adhibendi lenes et glutinosi cibi, sed citra satietatem; omnia acria atque acida removenda; vino, si febris non est, dulci, aut, si id inflat, certe leni utendum; sed neque praefrigido, neque nimis calido. Si vero pituita stomachus impletur, necessarius modo in jejuno, modo post cibum vomitus est: utilis exercitatio, gestatio, navigatio, frictio: nihil edendum bibendumque, nisi calidum; vitatis tantum iis quae pituitam contrahere consuerunt. Molestius est, si stomachus bile vitiosus est. Solent autem ii, qui sic tentantur, interpositis quibusdam diebus, hanc, et quidem, quod pessimum est, atram vomere. His recte alvus ducitur; potiones ex absinthio dantur; necessaria gestatio, navigatio est; si fieri potest, ex nausea vomitus; vitanda cruditas; sumendi cibi faciles et stomacho non alieni, vinum austerum. Vulgatissimum vero pessimumque stomachi vitium est resolutio, id est quum cibi non tenax est, soletque

desinere ali corpus, ac sic tabe consumi. Huic generi inutilissimum balneum est; lectiones, exercitationesque superioris partis necessariae; item unctiones frictionesque. His perfundi frigida, atque in eadem natare; canalibus ejusdem subjicere et stomachum ipsum, et magis etiam a scapulis id quod contra stomachum est; consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum Simbruinarumque sunt, salutare est. Cibi quoque assumendi sunt frigidi, qui potius difficulter concoquuntur, quam facile vitiantur. Ergo plerique, qui nihil aliud concoquere possunt, bubulam concoquunt. Ex quo colligi potest, neque avem, neque venationem, neque piscem dari debere, nisi generis durioris. Potui quidem aptissimum est vinum frigidum, vel certe bene calidum, meracum, potissimum rheticum, vel allobrogicum, aliudve, quod et austerum et resina conditum sit; si id non est, quam asperrimum, maximeque signinum. Si cibus non continetur, danda aqua, et eliciendus plenior vomitus est, iterumque dandus cibus; et tum admovendae duobus infra stomachum digitis cucurbitulae, ibique duabus aut tribus horis continendae sunt. Si simul et vomitus et dolor est, imponenda supra stomachum est lana succida, vel spongia ex aceto, vel cataplasma, quod refrigeret: perfricanda vero non diu, sed vehementer brachia et crura, et calefacienda. Si plus doloris est, infra praecordia quatuor digitis cucurbitula utendum est; et protinus dandus panis ex posca frigida: si non continuit, post vomitum leve aliquid ex iis, quae non aliena stomacho sint: si ne id quidem tenuit, singuli cyathi vini, singulis interpositis horis, donec stomachus consistat. Valens etiam medicamentum est radiculae succus: valentius, acidi punici mali, cum pari modo succi, qui ex dulci punico malo est, adjecto etiam intubi succo, et mentae, sed hujus minima parte; quibus tantumdem, quantum in his omnibus est, aquae frigidae quam optimae miscetur; id enim plus quam vinum ad comprimendum stomachum potest. Supprimendus autem vomitus est, qui per se venit, et si nausea est. Sed si coacuit intus cibus, aut computruit, quorum utrumlibet ructus ostendit, ejiciendus est; protinusque, cibis assumtis iisdem, quos proxime posui, stomachus restituendus.

Ubi sublatus est praesens metus, ad ea redeundum est, quae supra praecepta sunt.

CAPUT XIII [VI].

De laterum doloribus.

Stomachus lateribus cingitur; atque in his quoque vehementes dolores esse consuerunt. Initium vel ex frigore, vel ex ictu, vel ex nimio cursu, vel ex morbo est: sed interdum malum intra dolorem est, isque modo tarde, modo celeriter solvitur; interdum ad perniciem quoque procedit, oriturque acutus morbus, qui πλευριτικός a Graecis nominatur. Huic dolori lateris febris et tussis accedit: et per hanc exscreatur, si tolerabilis morbus est, pituita; si gravis, sanguis. Interdum etiam sicca tussis est, quae nihil emolitur: idque primo vitio gravius, secundo tolerabilius est. Remedium vero est magni et recentis doloris, sanguis missus. At, sive levior, sive vetustior casus est, vel supervacuum, vel serum id auxilium est; confugiendumque ad cucurbitulas est, ante summa cute incisa. Recte etiam sinapi ex aceto super pectus imponitur, donec ulcera pustulasque excitet; et tum medicamentum, quod humorem illuc citet. Praeter haec circumdare primum oportet latus hapso lanae sulphuratae; deinde, quum paulum inflammatio se remisit, siccis et calidis fomentis uti. Ab his transitus ad malagmata est. Si vetustior dolor remanet, novissime resina imposita discutitur. Utendum cibis potionibusque calidis; vitandum frigus: inter haec tamen non alienum est extremas partes oleo et sulphure perfricare: si levata tussis est, leni lectione uti; jamque et acres cibos, et vinum meracius assumere. Quae ita a medicis praecipiuntur, ut tamen sine his rusticos nostros epota ex aqua herba trixago satis adjuvet. Haec in omni lateris dolore communia sunt: plus negotii est, si acutus quoque morbus is factus est. In hoc praeter ea, quae supra posita sunt, haec animadvertenda sunt: ut cibus sit quam maxime tenuis et lenis, praecipueque sorbitio, eaque ex ptisana potissimum, aut jus in quo porrus cum pullo gal-

linaceo coctus sit; idque non nisi tertio quoque die detur, si tamen per vires licebit; potui vero aqua mulsa, in qua hyssopum, aut ruta decocta sit. Quae quibus temporibus danda sint, ex ratione levatae febris apparebit; sic, ut in remissione quam maxima dentur: cum eo tamen, ut sciamus non esse ejus generis tussi aridas fauces committendas: saepe enim, ubi nihil est quod exscreetur, continuatur, et strangulat. Ob quam causam dixi etiam pejus id genus esse tussis, quod nihil, quam quod pituitam moveret. Sed hic vinum sorbere, ut supra praecepimus, morbus ipse non patitur: in vicem ejus cremor ptisanae sumendus est. Ut his autem in ipso morbi fervore sustinendus aeger est, sic, ubi paulum is se remisit, alimenta pleniora, et vini quoque aliquid dari potest: dum nihil detur, quod aut refrigeret corpus, aut fauces asperet. Si in refectione quoque manserit tussis, intermittere oportebit uno die; posteroque cum cibo vini paulo plus assumere. Atque incipiente quoque tussi, tum non erit alienum, ut supra quoque positum est (cf. cap. 10), vini cyathos sorbere: sed in hoc genere valetudinis dulce, vel certe lene commodius est. Si malum inveteravit, athletico victu corpus firmandum est.

CAPUT XIV [VII].

De viscerum morbis, et primo de pulmone.

A compagine corporis ad viscera transeundum est; et in primis ad pulmonem veniendum; ex quo vehemens et acutus morbus oritur, quem περιπνευμονικόν Graeci vocant. Ejus haec conditio est: pulmo totus afficitur: hunc ejus casum subsequitur tussis, bilem vel pus trahens, praecordiorum totiusque pectoris gravitas, spiritus difficultas, magnae febres, continua vigilia, cibi fastidium, tabes. Id genus morbi plus periculi, quam doloris habet. Oportet, si satis validae vires sunt, sanguinem mittere: si minores, cucurbitulas sine ferro praecordiis admovere: tum, si satis valet, gestando aegrum digerere: si parum, intra domum tamen dimovere; potionem autem hyssopi dare, cum quo

ficus arida sit incocta; aut aquam mulsam, in qua vel hyssopum, vel ruta decocta sit; frictione uti diutissime in scapulis, proxime ab his in brachiis et pedibus et cruribus, leniter contra pulmonem; idque bis quotidie facere. Quod ad cibum vero pertinet, huic nec salsis opus est, neque acribus, neque amaris, neque alvum adstringentibus, sed paulo lenioribus. Ergo primis diebus danda est sorbitio ptisanae, vel alicae, vel oryzae, cum qua recens adeps cocta sit: cum hac sorbile ovum, nuclei pinei ex melle, panis vel elota alica ex aqua mulsa: potui deinde non solum pura aqua, sed etiam mulsa egelida, aut, si aestas est, etiam frigida; nisi quid obstat. Haec autem altero quoque die, increscente morbo, dare satis est: ubi in incremento constitit, quantum res patitur, ab omnibus abstinendum est, praeterquam aqua egelida. Si vires desunt, adjuvandae sunt aqua mulsa. Prosuntque adversus dolores imposita calida fomenta, vel ea, quae simul et reprimunt, et emolliunt: prodest impositus super pectus sal bene contritus, cum cerato mixtus; quia leviter cutem erodit, eoque impetum materiae, quo pulmo vexatur, evocat. Utile etiam aliquod malagma est ex iis, quae materiam trahunt (cf. Hippoc. *Vict. rat. in acutis* § 7). Neque alienum est, dum premit morbus, clausis fenestris aegrum continere: ubi paulum levatus est, ter aut quater die, fenestris aliquantum apertis, purum aerem recipere. Deinde in refectione pluribus diebus a vino abstinere; gestatione, frictione uti; sorbitionibus et prioribus cibis adjicere, ex oleribus porrum, ex carne ungulas, et summa trunculorum atque pisciculos sic, ut diu nihil nisi molle et lene sumatur.

CAPUT XV [VIII].

De hepaticis.

Alterius quoque visceris morbus, id est jecinoris, aeque modo longus, modo acutus esse consuevit: ἡπατικόν Graeci vocant. Dextra parte sub praecordiis vehemens dolor est; idemque ad latus dextrum, et ad jugulum, humerumque partis ejusdem pervenit; nonnumquam manus quoque dextra

torquetur; horror validus est; ubi male est, bilis evomitur; interdum singultus prope strangulat. Et haec quidem acuti morbi sunt. Longioris vero, ubi suppuratio in jecinore est; dolorque modo finitur, modo intenditur; dextra parte praecordia dura sunt, et tument; post cibum major spiritus difficultas est; accedit maxillarum quaedam resolutio. Ubi inveteravit malum, venter et crura pedesque intumescunt; pectus atque humeri, circaque jugulum utrumque extenuatur. Initio sanguinem mittere optimum est; tum venter solvendus est, si non potest aliter, per nigrum veratrum: imponenda extrinsecus cataplasmata, primum quae reprimant, deinde calida, quae diducant; quibus recte iris vel absinthium adjicitur: post haec malagma. Dandae vero sorbitiones sunt, omnesque cibi et calidi, et qui non multum alunt, et fere qui pulmonis quoque dolori conveniunt; praeterque eos, qui urinam movent, potionesque ad id efficaces. Utilia in hoc morbo sunt thymum, satureia, hyssopum, nepeta, anisum, sesamum, lauri baccae, pini flos (*folia?* cf. Cael. Aurel. *Chronic.* III, 4; Diosc. I, 74), herba sanguinalis, menta, ex malo cotoneo medium, columbae jecur recens et crudum: ex quibus quaedam per se esse, quaedam adjicere vel sorbitioni, vel potioni licet; sic tamen, ut parce assumantur. Neque alienum est, absinthium contritum ex melle et pipere, ejusque catapotium quotidie devorare. Abstinendum utique est ab omnibus frigidis: neque enim res ulla magis jecur laedit. Frictionibus utendum in extremis partibus; vitandus omnis labor, omnis vehementior motus; ne spiritus quidem diutius continendus est. Ira, trepidatio, pondus, jactus, cursus inimica sunt. Perfusio corporis multa prodest ex aqua, si hiems est, calida; si aestas, tepida: item liberalis unctio, et in balneo sudor. Si vero jecur vomica laborat, eadem facienda sunt, quae in ceteris interioribus suppurationibus. Quidam etiam contra id scalpello aperiunt, et ipsam vomicam adurunt.

CAPUT XVI [IX].

De Lienosis.

At lienis, ubi affectus est, intumescit, simulque cum eo pars sinistra; eaque dura est, et prementi renititur; venter intentus est; aliquis etiam in cruribus tumor est; ulcera aut omnino non sanescunt, aut certe cicatricem vix recipiunt (cf. Hipp. *Intern. affect.* § 31); in intenta ambulatione, cursuque dolor et quaedam difficultas est. Hoc vitium quies auget: itaque exercitatione et labore opus est; habita tamen ratione, ne febrem ista, si nimium processerint, excitent. Unctiones, frictionesque, et sudores necessarii sunt. Dulcia omnia inimica sunt; item lac et caseus: acida autem maxime conveniunt. Ergo acetum acre per se sorbere, et magis etiam, quod scilla conditum est, expedit. Edenda sunt salsamenta, vel oleae ex muria dura; tinctae in aceto lactucae intubique, ex eodem betae, ex sinapi asparagus, armoracia, pastinaca, ungulae, rostra, aves macrae, ejusdem generis venatio. Potui vero jejuno dari debet absinthium incoctum: at post cibum aqua a ferrario fabro, in qua candens ferrum subinde tinctum sit: haec enim vel praecipue lienem coercet. Quod animadversum est in iis animalibus, quae apud hos fabros educata exiguos lienes habent. Potest etiam dari vinum tenue, austerum; omniaque in cibis et potionibus, quae urinae movendae sunt. Praecipueque ad id valet vel trifolii semen, vel cuminum, vel apium, vel serpyllum, vel cytisus, vel portulaca, vel nepeta, vel thymum, vel hyssopum, vel satureia: haec enim inde commodissime videntur humorem educere. Lienis quoque bubulus utiliter esui datur: praecipueque eruca et nasturtium lienem extenuant. Imponenda quoque extrinsecus sunt, quae levent. Fit ex unguento et palmulis; fit ex lini et nasturtii semine, quo vinum et oleum adjicitur: fit ex cupresso viridi et arida ficu: fit ex sinapi, cui sevi hircini a renibus quarta pars ponderis adjicitur, teriturque in sole, et protinus imponitur. Multisque modis huic rei cappari aptum est: nam et ipsum cum cibo assumere, et muriam ejus cum aceto sorbere commodum

Quin etiam extrinsecus radicem contritam, vel corticem

ejus cum furfuribus, aut ipsum cappari cum melle contritum imponere expedit. Malagmata quoque huic rei aptantur.

CAPUT XVII [X].

De Renum morbis.

At renes ubi affecti sunt, diu male habent. Pejus est, si frequens biliosus vomitus accedit. Oportet conquiescere; cubare molliter; solvere alvum; si aliter non respondet, etiam ducere; saepe desidere in aqua calida; neque cibum, neque potionem frigidam assumere; abstinere ab omnibus salsis, acribus, acidis, pomis; bibere liberaliter; adjicere modo cibo, modo potioni piper, porrum, ferulam, album papaver, quae maxime inde urinam movere consuerunt. Auxilio quoque his exulceratis sunt, si adhuc ulcera purganda sunt, cucumeris semina detractis corticibus sexaginta, nuclei ex pinu silvestri duodecim, anisi quod tribus digitis sumi possit, croci paulum, contrita et in duas mulsi potiones divisa. Si vero dolor tantum levandus est, ejusdem cucumeris semina triginta, iidem nuclei viginti, nuces graecae quinque, croci paululum, contrita et cum lacte potui data. Ac super quoque recte quaedam malagmata injiciuntur; maximeque ea, quae humori extrahendo sunt.

CAPUT XVIII [XI].

De intestinorum morbis, et primo de cholera.

A visceribus ad intestina veniendum est, quae sunt et acutis et longis morbis obnoxia. Primoque facienda mentio est cholerae (*cholera nostras*); quia commune id stomachi atque intestinorum vitium videri potest; nam simul et dejectio et vomitus est; praeterque haec inflatio est, intestina torquentur, bilis supra infraque erumpit, primum aquae similis, deinde ut in ea recens caro lota esse videatur, interdum alba, nonnumquam nigra, vel varia. Ergo eo nomine morbum hunc χολέραν Graeci nominarunt. Praeter ea vero, quae supra comprehensa sunt, saepe etiam crura manusque contrahuntur, urget sitis, anima deficit: quibus concurrentibus

non mirum est, si subito quis moritur. Neque tamen ulli morbo minori momento succurritur. Protinus ergo, ubi ista coeperunt, aquae tepidae quam plurimum bibere oportet, et vomere. Vix umquam sic non vomitus sequitur; sed etiam si non incidit, miscuisse tamen novam materiam corruptae prodest; parsque sanitatis est, vomitum esse suppressum. Si id incidit, protinus ab omni potione abstinendum est. Si vero tormina sunt, oportet frigidis et humidis fomentis stomachum fovere; vel si venter dolet, iisdem egelidis sic, ut venter ipse mediocriter calentibus juvetur. Quod si vehementer et vomitus, et dejectio, et sitis vexant, et adhuc subcruda sunt quae vomuntur, nondum vino maturum tempus est: aqua, neque ea ipsa frigida, sed potius egelida danda est: admovendumque naribus est pulegium ex aceto; vel polenta vino adspersa, vel menta secundum naturam est. At quum discussa cruditas est, tum magis verendum est, ne anima deficiat. Ergo tum confugiendum est ad vinum. Id esse oportet tenue, odoratum, cum aqua frigida mixtum; vel polenta adjecta, vel infracto pane, quem ipsum quoque assumere expedit; quotiesque aliquid aut stomachus, aut venter effudit, toties per haec vires restituere. Erasistratus primo tribus vini guttis, aut quinis aspergendam potionem esse dixit; deinde paulatim merum adjiciendum (cf. Cael. Aur. *Acut.* III, 21). Is, si et ab initio vinum dedit, et metum cruditatis sequutus est, non sine causa fecit: si vehementem infirmitatem adjuvari posse tribus guttis putavit, erravit. At si inanis est homo, et crura ejus contrahuntur, interponenda potio absinthii est. Si extremae partes corporis frigent, ungendae sunt calido oleo, cui cerae paulum sit adjectum, calidisque fomentis nutriendae. Si ne sub his quidem quies facta est, extrinsecus contra ventriculum ipsum cucurbitula admovenda est, aut sinapi superimponendum. Ubi is constitit, dormire oportet: postero die utique a potione abstinere: die tertio in balneum ire: paulatim se cibo reficere, somno[que] quisquis facile acquiescit; ** itemque lassitudine et frigore. Si post suppressam choleram febricula manet, alvum duci necessarium est: tum cibis, vinoque
lum est.

CAPUT XIX [XII].

De coeliaco ventriculi morbo.

Sed hic quidem morbus et acutus est, et inter intestina stomachumque versatur sic, ut, cujus potissimum partis sit, non facile dici possit; in ipsius vero ventriculi porta consistit is, qui longus esse consuevit: κοιλιακός a Graecis nominatur (cf. cap. 21). Sub hoc venter indurescit, dolorque ejus est: alvus nihil reddit, ac ne spiritum quidem transmittit: extremae partes frigescunt, difficulter spiritus redditur. Commodissimum est inter initia calida cataplasmata toto ventri imponere, ut dolorem leniant: post cibum vomere, atque ita ventrem exinanire: proximis deinde diebus cucurbitulas sine ferro ventri et coxis admovere: ventrem ipsum liquare dato lacte, et vino salso, frigido; si tempus anni patitur, etiam viridibus ficis: sic tamen, ne quis aut cibus, aut humor universus detur, sed paulatim. Ergo per intervalla temporis sat est cyathos binos ternosve sumere, et cibum pro portione hujus: commodeque facit cyatho lactis cyathus aquae mixtus, et sic datus: cibique inflantes et acres utiliores sunt; adeo ut lacti quoque recte contritum allium adjiciatur. Procedente vero tempore, opus est gestari; maximeque navigare; perfricari ter aut quater die sic, ut nitrum oleo adjiciatur; perfundi aqua calida post cibum; deinde sinapi imponere per omnia membra, excepto capite, donec arrodantur et rubeant; maximeque si corpus durum et virile est: paulatim deinde faciendus est transitus ad ea, quae ventrem comprimunt. Assa caro danda, valens et quae non facile corrumpatur: potui vero pluvialis aqua decocta, sed quae per binos ternosve cyathos bibatur. Si vetus vitium est, oportet laser quam optimum ad piperis magnitudinem devorare: altero quoque die vinum bibere: interdum interposito cibo singulos vini cyathos sorbere: ex inferiori parte infundere pluviatilem egelidam aquam, maximeque si dolor in imis partibus remanet.

CAPUT XX [XIII].

De tenuioris intestini morbo.

Intra ipsa vero intestina consistunt duo morbi, quorum alter in tenuiore, alter in pleniore est. Prior acutus est; insequens esse longus potest. Diocles Carystius tenuioris intestini morbum χόρδαψον, plenioris εἰλεόν nominavit. A plerisque video nunc illum priorem εἰλεόν, hunc κολικόν nominari. Sed prior modo supra umbilicum, modo sub umbilico dolorem movet. Fit alterutro loco inflammatio: nec alvus, nec spiritus infra transmittitur: si superior pars affecta est, cibus; si inferior, stercus per os redditur: si utrumlibet vetus est. Adjicit periculo vomitus biliosus, mali odoris, aut varius, aut niger. Remedium est sanguinem mittere; vel cucurbitulas pluribus locis admovere, non ubique cute incisa: id enim duobus aut tribus locis satis est: ex ceteris spiritum evocare abunde est. Tum animadvertere oportet, quo loco malum sit: solet enim contra id tumere. Et si supra umbilicum est, alvi ductio utilis non est: si infra est, alvum ducere, ut Erasistrato placuit, optimum est; et saepe id auxilii satis est (cf. Cael. Aur. *Acut.* III, 17). Ducitur autem percolato ptisanae cremore, cum oleo et melle sic, ut praeterea nihil adjiciatur. Si nihil tumet, duas manus imponere oportet supra summum ventrem, paulatimque deducere: invenietur enim mali locus, qui necesse est renitatur; et ex eo deliberari poterit, ducenda, nec ne alvus sit. Illa communia sunt: calida cataplasmata admovere, eaque imponere a mammis usque ad inguina et spinam, ac saepe mutare: brachia cruraque perfricare: demittere totum hominem in calidum oleum: si dolor non quiescit, etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos calidi olei dare; ubi per haec consequuti sumus, ut jam ex inferiore parte spiritus transmittatur, offerre potui mulsum tepidum non multum: nam ante magna cura vitandum est, ne quid bibat; si id commode cessit, adjicere sorbitionem; ubi dolor et febricula quierunt, tum demum uti cibo pleniore; sed neque inflante, neque duro, neque valido, ne intestina adhuc imbe-

cilla laedantur; potui vero nihil, praeterquam puram aquam; nam sive quid vinolentum, sive acidum est, id huic morbo alienum est. Ac postea quoque vitare oportet balneum, ambulationem, gestationem, ceterosque corporis motus. Nam facile id malum redire consuevit; et sive quum frigus subit, sive aliqua jactatio, nisi bene jam confirmatis intestinis, revertitur.

CAPUT XXI [XIV].

De morbo intestini plenioris.

Is autem morbus, qui in intestino pleniore est, in ea maxime parte est, quam caecam esse proposui. Vehemens fit inflatio, vehementes dolores, dextra magis parte: intestinum, quod verti videtur, prope spiritum elidit. In plerisque post frigora cruditatesque oritur, deinde quiescit; et per aetatem saepe repetens sic cruciat, ut vitae spatio nihil demat. Ubi is dolor coepit, admovere sicca et calida fomenta oportet; sed primo lenia, deinde validiora; simulque frictione ad extremas partes, id est crura brachiaque materiam evocare: si discussus non est, qua dolet, cucurbitulas sine ferro defigere. Est etiam medicamentum ejus rei causa comparatum. Id se reperisse Cassius gloriabatur. Magis prodest potui datum: sed impositum quoque extrinsecus, digerendo spiritum, dolorem levat. Nisi finito vero tormento, recte neque cibus, neque potio assumitur. Quo victu sit utendum iis, qui hoc genere tentantur, jam mihi dictum est.

CAPUT XXII [XV].

De torminibus.

Proxima his inter intestinorum mala tormina esse consueverunt: δυσεντερία graece vocatur. Intus intestina exulcerantur: ex his cruor manat; iisque modo cum stercore aliquo semper liquido, modo cum quibusdam quasi mucosis excernitur: interdum simul quaedam carnosa descendunt (cf. *Aph.* IV, 26): frequens dejiciendi cupiditas, dolorque

in ano est: cum eodem dolore exiguum aliquid emittitur: atque eo quoque tormentum intenditur: idque post tempus aliquod levatur; exiguaque requies est: somnus interpellatur: febricula oritur: longoque tempore id malum, quum inveteraverit, aut tollit hominem, aut, etiamsi finitur, excruciat. Oportet in primis conquiescere; siquidem omnis agitatio exulcerat: deinde jejunum sorbere vini cyathum, cui contrita radix quinquefolii sit adjecta: imponere cataplasmata super ventrem, quae reprimant; quod in superioribus ventris morbis non expedit: quotiesque desedit, subluere aqua calida in qua decoctae verbenae sint: portulacam vel coctam, vel ex dura muria edisse. Si vetustior morbus est, ex inferioribus partibus tepidum infundere vel ptisanae cremorem, vel lac, vel adipem liquatam, vel medullam cervinam, vel oleum, vel cum rosa butyrum, vel cum eadem album crudum ex ovis, vel aquam in qua lini semen decoctum sit; vel, si somnus non accedit, vitellos cum aqua in qua rosae floris folia cocta sint. Levant enim dolorem haec, et mitiora ulcera efficiunt; maximeque utilia sunt, si cibi quoque sequutum fastidium est. Themison muria dura quam asperrima sic utendum memoriae prodidit. Cibi vero esse debent, qui leniter ventrem adstringant. At ea, quae urinam movent, si id consequuta sunt, in aliam partem humorem avertendo, prosunt; si non sunt consequuta, noxam augent: itaque nisi in quibus prompte id facere consuerunt, non sunt adhibenda. Potui, si febricula est, aqua pura calida, vel ea quae ipsa quoque adstringat, dari debet: si non est, vinum leve, austerum. Si pluribus diebus nihil remedia alia juverunt, vetusque jam vitium est, aquae bene frigidae potio assumta ulcera adstringit, et initium secundae valetudinis facit. Sed ubi venter suppressus est, protinus ad calidam potionem revertendum est. Solet autem interdum etiam putris sanies, pessimique odoris descendere: solet purus sanguis profluere. Si superius vitium est, alvus aqua mulsa duci debet; tum deinde eadem infundi, quae supra comprehensa sunt. At si sanguis profluit, cibi potionesque esse debent, quae adstringant.

CAPUT XXIII [XVI].

De laevitate intestinorum.

Ex torminibus interdum intestinorum laevitas oritur; qua continere nihil possunt, et quidquid assumtum est, imperfectum protinus reddunt. Id interdum aegros trahit, interdum praecipitat. In hoc utique adhibere oportet comprimentia; quo facilius tenendi aliquid intestinis vis sit. Ergo et super pectus ponatur sinapi; exulcerataque cute, malagma quod humorem evocet: et ex verbenis decocta in aqua desideat: et cibos potionesque assumat, quae alvum adstringant: et frigidis utatur perfusionibus. Oportet tamen prospicere, ne, simul his omnibus admotis, vitium contrarium per immodicas inflationes oriatur. Paulatim ergo firmari intestina debebunt, aliquibus quotidie adjectis. Et quum in omni fluore ventris, tum in hoc praecipue necessarium est, non quoties libet desidere, sed quoties necesse est; ut haec ipsa mora in consuetudinem ferendi oneris intestina deducat. Alterum quoque, quod aeque ad omnes similes affectus pertinet, in hoc maxime servandum est; ut, quum pleraque utilia insuavia sint, qualis est plantago et rubi et quidquid malicorio mixtum est, ea potissimum ex his dentur, quae maxime aeger volet: deinde, si omnia ista fastidiet, ad excitandam cibi cupiditatem, interponatur aliquid minus utile, sed magis gratum. Exercitationes et frictiones huic quoque morbo necessariae sunt; et cum his sol, ignis, balneum, vomitus, ut Hippocrati visum est (Hipp. *De affect.* §. 23, 24), etiam albo veratro, si cetera parum proficient, evocatus.

CAPUT XXIV [XVII].

De lumbricis alvum occupantibus.

Nonnumquam autem lumbrici quoque occupant alvum; hique modo ex inferioribus partibus, modo foedius ore redduntur: atque interdum latos eos, qui pejores sunt, interdum teretes videmus. Si lati sunt, aqua potui dari debet, in qua lupinum, aut cortex mori decoctus sit; aut cui adjectum

sit contritum vel hyssopum, vel piperis acetabulum, vel scammoniae paulum; vel etiam pridie, quum multum allium ederit, vomat: posteroque die mali punici tenues radiculas colligat, quantum manu comprehendet; eas contusas in aquae tribus sextariis decoquat, donec tertia pars supersit; huc adjiciat nitri paulum, et jejunus bibat. Interpositis deinde tribus horis, duas potiones sumat. At aquae, vel muriae durae sit adjecta: tum desideat subjecta calida aqua in pelve. Si vero teretes sunt, qui pueros maxime exercent, et eadem dari possunt, et quaedam leviora; ut contritum semen urticae, aut brassicae, aut cumini cum aqua, vel menta cum eadem, vel absinthium decoctum, vel hyssopum ex aqua mulsa, vel nasturtii semen cum aceto contritum. Edisse etiam et lupinum, et allium prodest; vel in alvum oleum subter dedisse.

CAPUT XXV [XVIII].

De tenesmo.

Est autem aliud levius omnibus proximis, de quibus supra dictum est, quod τεινεσμόν Graeci vocant. Id neque acutis, neque longis morbis annumerari debet; quum et facile tollatur, neque umquam per se jugulet. In hoc aeque atque in torminibus frequens desidendi cupiditas est; aeque dolor ubi aliquid excernitur. Descendunt autem pituitae mucisque similia, interdum etiam leviter subcruenta: sed his interponuntur nonnumquam ex cibo quoque recte coacta. Desidere oportet in aqua calida; saepiusque ipsum anum nutrire; cui plura medicamenta idonea sunt: butyrum cum rosa; acacia ex aceto liquata; emplastrum id quod τετραφάρμακον Graeci vocant, rosa liquatum; alumen lana circumdatum, et ita appositum; eademque ex inferiore parte indita, quae torminum auxilia sunt; eaedem verbenae decoctae, ut inferiores partes foveantur. Alternis vero diebus aqua, alternis leve et austerum vinum bibendum est. Potio esse debet egelida et frigidae propior; ratio victus talis, qualem in torminibus supra praecepimus (cf. cap. 22).

CAPUT XXVI [XIX]

De ventris fluxu.

Levior etiam, dum recens, dejectio est; ubi et liquida alvus, et saepius quam ex consuetudine fertur, atque interdum tolerabilis dolor est, interdum gravissimus; idque pejus est. Sed uno die fluere alvum saepe pro valetudine est: atque etiam pluribus, dum febris absit, et intra septimum diem id conquiescat. Purgatur enim corpus, et quod intus laesurum erat, utiliter effunditur. Verum spatium periculosum est: interdum enim tormina ac febriculas excitat, viresque consumit. Primo die quiescere satis est; neque impetum ventris prohibere; si per se desiit, balneo uti, paulum cibi capere: si mansit, abstinere non solum a cibo, sed etiam a potione; postero die, si nihilominus liquida alvus est, aeque conquiescere; paulum adstringentis cibi sumere; tertio die in balneum ire; vehementer omnia praeter ventrem perfricare; ad ignem lumbos, scapulasque admovere; cibis uti, sed ventrem contrahentibus; vino non multo, meraco; si postero quoque die fluet, plus edisse, sed vomere; et ex toto, donec conquiescat, contra siti, fame, vomitu niti. Vix enim fieri potest, ut, post hanc animadversionem, alvus non contrahatur. Alia via est ubi velis supprimere: coenare, deinde vomere: postero die in lecto conquiescere; vespere ungi, sed leniter; deinde panis circa selibram ex vino amineo mero sumere; tum assum aliquid, maximeque avem; et postea vinum idem bibere aqua pluviatili mixtum: idque usque quintum diem facere, iterumque vomere. Frigidam autem assidue potionem esse debere, contra priores auctores Asclepiades affirmavit, et quidem quam frigidissimam. Ego experimentis quemque in se credere debere existimo, calida potius, an frigida utatur. Interdum autem evenit, ut id pluribus diebus neglectum, curari difficilius possit. A vomitu oportet incipere: deinde postero die vespere tepido loco ungi; cibum modicum assumere, vinum meracum quam asperrimum; impositam super ventrem habere cum cerato rutam. In hoc autem affectu corporis neque ambulatione, neque frictione opus est: vehiculo sedisse, vel magis etiam

equo, prodest: neque enim ulla res magis intestina confirmat. Si vero etiam medicamentis utendum est, aptissimum est id quod ex pomis fit. Vindemiae tempore in grande vas conjicienda sunt pira atque mala silvestria: si ea non sunt, pira tarentina viridia, vel signina, mala scandiana, vel amerina, [pira?] myrapia (cf. Colum. XII, 10; Plin. XXIII, 1, 21); hisque adjicienda sunt cotonea, et cum ipsis corticibus suis punica, sorba, et quibus magis utimur, et torminalia, sic, ut haec tertiam ollae partem teneant: tum deinde ea musto implenda est; coquendumque id, donec omnia quae indita sunt, liquata, in unitatem quamdam coeant. Id gustui non insuave est; et, quandocumque opus est, assumtum leniter, sine ulla stomachi noxa, ventrem tenet. Duo aut tria cochlearia uno die sumsisse, satis est. Alterum valentius genus: myrti baccas legere, ex his vinum exprimere, id decoquere, ut decima pars remaneat, ejusque cyathum sorbere. Tertium, quod quandocumque fieri potest: malum punicum excavare, exemptisque omnibus seminibus, membranas quae inter ea fuerunt, iterum conjicere: tum infundere cruda ova, rudiculaque miscere: deinde malum ipsum super prunam imponere; quod, dum humor intus est, non aduritur: ubi siccum esse coepit, removere oportet, extractumque cochleari, quod intus est, edisse. Aliquibus adjectis, majus momentum habet: itaque etiam in piperatum conjicitur, misceturque cum sale et pipere, atque ex his edendum est. Pulticula etiam, cum qua paulum ex favo vetere coctum sit, et lenticula cum malicorio cocta, rubique cacumina in aqua decocta, et ex oleo atque aceto assumta, efficacia sunt: atque ea aqua in qua vel palmulae, vel malum cotoneum, vel arida sorba, vel rubi decocti sint; quod genus significo, quoties potionem dandam esse dico, quae adstringat. Tritici quoque hemina in vino amineo austero decoquitur; idque triticum jejuno ac sitienti datur; superque id vinum id sorbetur: quod jure valentissimis medicamentis annumerari potest. Atque etiam potui datur vinum signinum, vel resinatum austerum, vel quodlibet austerum. Contunditurque cum corticibus seminibusque suis punicum malum, vinoque tali miscetur: idque vel merum

sorbet aliquis, vel bibit mixtum. Sed medicamentis uti, nisi in vehementibus malis, supervacuum est.

CAPUT XXVII [XX].

De vulvae morbo.

1. Ex vulva quoque feminis vehemens malum nascitur: proximeque ab stomacho vel afficitur haec, vel corpus afficit. Interdum etiam sic exanimat, ut tamquam comitiali morbo prosternat. Distat tamen hic casus, eo quod neque oculi vertuntur, nec spumae profluunt, nec nervi distenduntur: sopor tantum est. Idque quibusdam feminis crebro revertens perpetuum fit. Ubi incidit, si satis virium est, sanguis missus adjuvat: si parum, cucurbitulae tamen defigendae sunt in inguinibus. Si diutius aut jacet, aut alioqui jacere consuevit, admovere oportet naribus exstinctum ex lucerna linamentum, vel aliud ex iis, quae foedioris esse odoris retuli, quod mulierem excitet. Idemque aquae quoque frigidae perfusio efficit. Adjuvatque ruta contrita cum melle, vel ex cyprino ceratum, vel quodlibet calidum et humidum cataplasma naturalibus pube tenus impositum. Inter haec etiam perfricare coxas et poplites oportet. Deinde, ubi ad se rediit, circumcidendum vinum est in totum annum, etiamsi casus idem non revertitur: frictione quotidie utendum totius quidem corporis, praecipue vero ventris et poplitum: cibus ex media materia dandus: sinapi super imum ventrem tertio quoque aut quarto die imponendum, donec corpus rubeat [1]. . . . . Si durities manet, mollire commode videtur solanum in lac demissum, deinde contritum; et cera alba atque medulla cervina cum irino, aut sevum taurinum vel caprinum cum rosa mixtum. Dandum etiam potui vel castoreum est, vel gith, vel anethum. Si parum pura est, purgetur junco quadrato. Si vero vulva exulcerata est, ceratum ex rosa, et recens suilla adeps, et ex ovis album misceatur,

---

1) Nihil praecedit de duritie, quo haec referantur. Forsan aliqua desunt:

idque apponatur; vel album ex ovo cum rosa mixtum, adjecto, quo facilius consistat, contritae rosae pulvere. Dolens vero ea sulphure suffumigari debet. At si purgatio nimia mulieri nocet, remedio sunt cucurbitulae, cute incisa, inguinibus vel etiam sub mammis admotae (*Aph.* V, 50). Si maligna purgatio est[1]), subjicienda sunt . . . . . .

. . . . .

. . . . . . coeuntia. Id faciunt etiam albae olivae, et nigrum papaver cum melle assumtum, et gummi cum trito semine apii liquatum, et cum cyatho passi datum. Praeter haec in omnibus vesicae doloribus idoneae potiones sunt, quae ex odoribus fiunt, id est spica nardi, croco, cinnamo, casia, similibusque: idemque etiam decocta lentiscus praestat. Si tamen intolerabilis dolor est, et sanguis profluit, etiam sanguinis detractio apta est; aut certe coxis admotae cucurbitulae cute incisa.

2. At quum urina super potionum modum etiam sine dolore profluens maciem et periculum facit, si tenuis est, opus est exercitatione et frictione, maximeque in sole, vel

---

1) Edd. sex primae, et Ruelliana ita habent: *subjicienda sunt coeuntia;* Manutianae: *subjicienda sunt . . . . coeuntia;* Caesariana, Pantiniana, et Stephaniana: *subjicienda sunt coercentia;* Gryphiana, et Constantiniana, *subjicienda sunt . . . . coeuntia;* Constantiniana in margine, *menses evocantia;* Lindeniana, *subjicienda sunt * coeuntia.* In Codd. Mss. inter haec verba *subjicienda sunt,* et illa *coeuntia. Id faciunt* etc. quae infra posita sunt, magna lacuna est; et in plerisque margini adscriptum est, *Desunt in vetustissimo exemplari duo folia.* Quae desint, Morgagnus ostendit ex ea parte Indicum, qui huic libro praepositi sunt in Codd. Foroliviensi, et Veneto: quae pars huic lacunae respondet: videlicet:

CII. Vola (id est *Volva*) *exulcerata est.*

CIII. De Vesica.

CIIII. De calculis in vesica.

CV. In omni dolore vesicae.

Ejusmodi indices habentur etiam in Codd. Mediceis II. III. IV. V. et VII. et in multis Vaticanis: in Med. autem I. et Vat. VIII. haec sunt: *De capitis doloribus, de distensione oris, linguae resolutione, destillatione . . . . . dejectione, vulvae et vesicae vitiis, profusione seminis, coxis, genibus, humeris, pedibus, manibus dolentibus.*

ad ignem: balneum rarum esse debet, neque longa in eo mora: cibus comprimens: vinum austerum meracum, per aestatem frigidum, per hiemem egelidum; sed tantum, quantum minimum sit. Alvus quoque vel ducenda, vel lacte purganda est. Si crassa urina est, vehementior esse debet et exercitatio, et frictio: longior in balneo mora: cibis opus est teneris: vino eodem. In utroque morbo vitanda omnia sunt, quae urinam movere consuerunt.

CAPUT XXVIII [XXI].

De Seminis nimia ex naturalibus profusione.

Est etiam circa naturalia vitium, nimia profusio seminis, quod sine venere, sine nocturnis imaginibus sic fertur, ut, interposito spatio, tabe hominem consumat. In hoc affectu salutares sunt vehementes frictiones, perfusiones, natationesque quam frigidissimae: neque cibi, nec potio, nisi frigida assumta. Vitare autem oportet cruditates et omnia inflantia: nihil ex iis assumere, quae contrahere semen videntur; qualia sunt siligo, simila, ova, alica, amylum, omnis caro glutinosa, piper, eruca, bulbi, nuclei pinei. Neque alienum est fovere inferiores partes aqua decocta ex verbenis reprimentibus: ex iisdem aliqua cataplasmata imo ventri inguinibusque circumdare; praecipueque ex aceto rutam: vitare etiam ne supinus obdormiat.

CAPUT XXIX [XXII].

De Coxarum morbis.

Superest ut ad extremas partes corporis veniam, quae articulis inter se conseruntur. Initium a coxis faciam. Harum ingens dolor esse consuevit: isque hominem saepe debilitat: et quosdam non dimittit. Eoque id genus difficillime curatur, quod fere post longos morbos vis pestifera huc se inclinat: quae ut alias partes liberat, sic hanc jam ipsam quoque affectam prehendit. Fovendum primum aqua calida est: deinde utendum calidis cataplasmatis. Maxime prodesse videtur

aut cum hordeacea farina, aut cum ficu ex aqua decocta mixtus capparis cortex concisus; vel lolii farina ex vino diluto cocta, et mixta cum arida faece: quae quia refrigescunt, imponere noctu malagmata commodius est. Inulae quoque radix contusa, et ex vino austero postea cocta, et late super coxam imposita, inter valentissima auxilia est. Si ista non solverunt, sale calido et humido utendum est. Si ne sic quidem finitus dolor est, aut tumor ei accedit, incisa cute admovendae sunt cucurbitulae; movenda urina; alvus, si compressa est, ducenda. Ultimum est, et in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis super coxam, cutem candentibus ferramentis exulcerare. Sed frictione quoque utendum est, maxime in sole, et eodem die saepius; quo facilius ea, quae coeundo nocuerunt, digerantur: eaque, si nulla exulceratio est, etiam ipsis coxis; si est, ceteris partibus adhibenda est. Quum vero saepe aliquid exulcerandum candenti ferramento sit, ut materia inutilis evocetur, illud perpetuum est, non ut primum fieri potest, hujus generis ulcera sanare; sed ea trahere, donec id vitium, cui per haec opitulamur, conquiescat.

CAPUT XXX [XXIII].

De Genuum dolore.

Coxis proxima genua sunt, in quibus ipsis nonnumquam dolor esse consuevit. In iisdem autem cataplasmatis cucurbitulisque praesidium est: sicut etiam quum in humeris, aliisve commissuris dolor aliquis exortus est. Equitare ei, cui genua dolent, inimicissimum omnium est. Omnes autem ejusmodi dolores, ubi inveteraverunt, vix citra ustionem finiuntur.

CAPUT XXXI [XXIV].

De manuum, pedum, articulorumque vitiis.

In manibus pedibusque articulorum vitia frequentiora longioraque sunt; quae in podagris chiragrisve esse consuerunt. Ea raro vel castratos, vel pueros ante feminae coitum,

vel mulieres, nisi quibus menstrua suppressa sunt, tentant (*Aph.* VI, 28, 29 et 30). Ubi sentiri coeperunt, sanguis mittendus est: id enim inter initia statim factum, saepe annuam, nonnumquam perpetuam valetudinem bonam praestat. Quidam etiam, quum asinino lacte epoto sese eluissent, in perpetuum hoc malum evaserunt. Quidam quum toto anno a vino, mulso, venere sibi temperassent, securitatem totius vitae consequuti sunt. Idque utique post primum dolorem servandum est, etiamsi quievit. Quod si jam consuetudo ejus facta est, potest quidem aliquis esse securior iis temporibus, quibus dolor se remisit: majorem vero curam adhibere debet iis quibus id revertitur; quod fere vere autumnove fieri solet (cf. *Aph.* VI, 55). Quum vero dolor urget, mane gestari debet; deinde ferri in ambulationem, ibi se dimovere; et si podagra est, interpositis temporibus exiguis, invicem modo sedere, modo ingredi; tum antequam cibum capiat, sine balneo loco calido leniter perfricari, sudare, perfundi aqua egelida; deinde cibum sumere ex media materia, interpositis rebus urinam moventibus; quotiesque plenior est, evomere. Ubi dolor vehemens urget, interest sine tumore is sit, an tumor cum calore, an tumor jam etiam obcalluerit. Nam si tumor nullus est, calidis fomentis opus est. Aquam marinam, vel muriam duram fervefacere oportet, deinde in pelvem conjicere, et quum jam homo pati potest, pedes demittere, superque pallam dare, et vestimento tegere; paulatim deinde juxta labrum ipsum ex eadem aqua leniter infundere, ne calor intus destituat; ac deinde noctu cataplasmata calefacientia imponere, maximeque hibisci radicem ex vino coctam (cf. Plin. XX, 4, 14).

Si vero tumor calorque est, utiliora sunt refrigerantia, recteque in aqua quam frigidissima articuli continentur; sed neque quotidie, neque diu, ne nervi indurescant. Imponendum vero est cataplasma quod refrigeret; neque tamen in hoc ipso diu permanendum; sed ad ea transeundum, quae sic reprimunt, ut emolliant. Si major est dolor, papaveris cortices in vino coquendi, miscendique cum cerato sunt, quod ex rosa factum sit: vel cerae et adipis suillae tantumdem una liquandum, deinde his vinum miscendum, atque ubi

quod ex eo impositum est, incaluit, detrahendum, et subinde aliud imponendum est. Si vero tumores etiam obcalluerunt, et dolent, levat spongia imposita, quae subinde ex oleo et aceto, vel aqua frigida exprimitur; aut pari portione inter se mixta pix, cera, alumen. Sunt etiam plura idonea manibus pedibusque malagmata. Quod si nihil superimponi dolor patitur, id, quod sine tumore est, fovere oportet spongia, quae in aquam calidam demittatur, in qua vel papaveris cortices, vel cucumeris silvestris radix decocta sit: tum inducere articulis crocum cum succo papaveris et ovillo lacte. At si tumor est, foveri quidem debet aqua egelida, in qua lentiscus, aliave verbena ex reprimentibus decocta sit: induci vero medicamentum ex nucibus amaris cum aceto tritis; aut ex cerussa, cui contritae herbae muralis succus sit adjectus. Lapis etiam qui carnem exedit, quem σαρκοφάγον Graeci vocant, excisus, sic, ut pedes capiat, demissos eos, quum dolent, retentosque ibi levare consuevit. Ex quo in Asia lapidi assio gratia est. Ubi dolor et inflammatio se remiserunt quod intra dies quadraginta fit, nisi vitium hominis accessit, modicis exercitationibus, abstinentia, unctionibus lenibus utendum est, sic, ut etiam cum acopo, vel liquido cerato cyprino articuli perfricentur. Equitare podagricis quoque alienum est. Quibus vero articulorum dolor certis temporibus revertitur, hos ante et curioso victu cavere oportet, ne inutilis materia corpori supersit, et crebriore vomitu; et, si quis ex corpore metus est, vel alvi ductione uti, vel lacte purgari. Quod Erasistratus in podagricis expulit, ne in inferiores partes factus cursus pedes repleret: quum evidens sit, omni purgatione non superiora tantummodo, sed etiam inferiora exinaniri.

CAPUT XXXII [XXV].

De refectione convalescentium a morbo.

Ex quocumque autem morbo quis convalescit, si tarde confirmatur, vigilare prima luce debet; nihilominus in lecto conquiescere: circa tertiam horam leniter unctis manibus

corpus permulcere: deinde delectationis causa, quantum juvat, ambulare, circumcisa omni negotiosa cogitatione: tum gestari diu: multa frictione uti: loca, coelum, cibos saepe mutare: ubi triduo quatriduove vinum bibit, uno aut etiam altero die interponere aquam. Per haec enim fiet, ne in vitia tabem inferentia incidat, et ut mature vires suas recipiat. Quum vero ex toto convaluerit, periculose vitae genus subito mutabit, et inordinate aget. Paulatim ergo debebit, omissis his legibus, eo transire, ut arbitrio suo vivat.

A. CORNELII CELSI
ARTIUM LIBER DECIMUS
IDEM
MEDICINAE QUINTUS.

De medicamentorum facultatibus.

Dixi de iis malis corporis, quibus victus ratio maxime subvenit: nunc transeundum est ad eam medicinae partem, quae magis medicamentis pugnat. His multum antiqui auctores tribuerunt, et Erasistratus, et ii qui se ἐμπειρικούς nominaverunt; praecipue tamen Herophilus, deductique ab illo viri; adeo ut nullum morbi genus sine his curarent. Multaque etiam de facultatibus medicamentorum memoriae prodiderunt, qualia sunt vel Zenonis, vel Andreae, vel Apollonii qui Mys cognominatus est. Horum autem usum ex magna parte Asclepiades non sine causa sustulit; et, quum omnia fere medicamenta stomachum laedant, malique succi sint, ad ipsius victus rationem potius omnem curam suam transtulit. Verum, ut illud in plerisque morbis utilius est, sic multa admodum corporibus nostris incidere consuerunt, quae sine medicamentis ad sanitatem pervenire non possunt. Illud ante omnia scire oportet, quod omnes medicinae partes ita innexae sunt, ut ex toto separari non possint; sed ab eo nomen trahant, a quo plurimum petunt. Ergo ut illa, quae victu curat, aliquando medicamentum adhibet, ita illa, quae praecipue medicamentis pugnat, adhibere etiam rationem victus debet, quae multum admodum in omnibus malis corporis proficit. Sed quum omnia medicamenta proprias facultates habeant, ac saepe simplicia opitulentur, saepe mixta;

non alienum videtur ante proponere et nomina, et vires, et mixturas eorum; quo minor ipsas curationes exsequentibus mora sit.

CAPUT I.

De remediis quae sanguinem supprimunt.

Sanguinem supprimunt atramentum sutorium, quod Graeci *χάλκανθον* appellant, chalcitis, acacia, et ex aqua lycium, tus, aloe, gummi, plumbum combustum, porrum, herba sanguinalis, creta vel cimolia vel figularis, misy, frigida aqua, vinum, acetum, alumen, melinum, squama et ferri et aeris, atque hujus quoque duae species sunt, alia tantum aeris, alia rubri aeris.

CAPUT II.

Quae vulnus glutinent.

Glutinant vulnus myrrha, tus, gummi, praecipueque acanthinum, psyllium, tragacantha, cardamomum, bulbi, lini semen, nasturtium, ovi album, gluten, ichthyocolla, vitis alba, contusae cum testis suis cochleae, mel coctum, spongia vel ex aqua frigida, vel ex vino, vel ex aceto expressa; ex iisdem lana succida; si levis plaga est, etiam aranea.

Reprimunt alumen et scissile, quod *σχιστόν* vocatur, et liquidum, melinum, auripigmentum, aerugo, chalcitis, atramentum sutorium.

CAPUT III.

Quae concoquant et moveant pus.

Concoquunt et movent pus nardum, myrrha, costum, balsamum, galbanum, propolis, styrax, turis et fuligo et cortex, bitumen, pix, sulphur, resina, sevum, adeps, oleum.

CAPUT IV.

Quae aperiant ora in corporibus.

Aperiunt tamquam ora (sc. *Venarum*) in corporibus, cinnamomum, balsamum, panaces, juncus quadratus, pu-

legium, flos albae violae, bdellium, galbanum, resina terebinthina et pinea, propolis, oleum vetus, piper, pyrethrum, chamaepitys, uva taminia, sulphur, alumen, rutae semen.

CAPUT V.

Quae purgent.

Purgant aerugo, auripigmentum, quod *ἀρσενικόν* a Graecis nominatur, squama aeris, pumex, iris, balsamum, styrax, tus, turis cortex, resina, et pinea, et terebinthina liquida, oenanthe, lacerti stercus, sanguis columbae, et palumbi, et hirundinis, ammoniacum, bdellium, abrotonum, ficus arida, coccum gnidium, scobis eboris, omphacium, radicula, coagulum, sed maxime leporinum, fel, vitellus crudus, cornu cervinum, gluten taurinum, mel crudum, misy, chalcitis, crocum, uva taminia, spuma argenti, galla, squama aeris, lapis haematites, minium, costum, sulphur, pix cruda, sevum, adeps, oleum, ruta, porrum, lenticula, ervum.

CAPUT VI.

Quae rodant.

Rodunt alumen liquidum, sed magis rotundum, aerugo, chalcitis, misy, squama aeris, sed magis rubri, aes combustum, sandaracha, minium sinopicum, galla, balsamum, myrrha, tus, turis cortex, galbanum, resina terebinthina humida, piper utrumque, sed rotundum magis, cardamomum, auripigmentum, calx, nitrum et spuma ejus, apii semen, narcissi radix, omphacium, alcyonium, oleum ex amaris nucibus, allium, mel crudum, vinum, lentiscus, squama ferri, fel taurinum, scammonia, uva taminia, cinnamomum, styrax, cicutae semen (cf. II, 33), resina, narcissi semen, fel, nuces amarae, atramentum sutorium, chrysocolla, veratrum, cinis.

CAPUT VII.

Quae exedant corpus.

Exedunt corpus acaciae succus, hebenus, aerugo, squama aeris, chrysocolla, cinis cyprius, nitrum, cadmia, spuma argenti, hypocistis, diphryges, sal, auripigmentum, sulphur, cicuta, sandaracha, salamandra, alcyonium, aeris flos, chalcitis, atramentum sutorium, ochra, calx, galla, alumen, lac caprifici, vel lactucae marinae, quae τιθύμαλλος a Graecis nominatur, fel, turis fuligo, spodium, lenticula, mel, oleae folia, marrubium, lapis haematites, et phrygius, et assius, et scissilis, misy, vinum, acetum.

CAPUT VIII.

Quae adurant.

Adurunt auripigmentum, atramentum sutorium, chalcitis, misy, aerugo, calx, charta combusta, sal, squama aeris, faex combusta, myrrha, stercus et lacerti, et columbae, et palumbi, et hirundinis, piper, coccum gnidium, allium, diphryges, lac utrumque quod proximo capite supra comprehensum est, veratrum et album et nigrum, cantharides, corallium, pyrethrum, tus, salamandra, eruca, sandaracha, uva taminia, chrysocolla, ochra, alumen scissile, ovillum stercus, oenanthe.

CAPUT IX.

Quae crustas ulceribus inducant.

Eadem fere crustas ulceribus tamquam igne adustis inducunt, sed praecipue chalcitis, utique si cocta est, flos aeris, aerugo, auripigmentum, misy, et id quoque magis coctum.

CAPUT X.

Quae crustas ulceribus resolvant.

Crustas vero has resolvit farina triticea cum ruta, vel porro, aut lenticula, cui mellis aliquid adjectum sit.

CAPUT XI.

Quae discutiant ea, quae in aliqua parte corporis coierunt.

Ad discutienda vero ea, quae in corporis parte aliqua coierunt, maxime possunt abrotonum, helenium, amaracus, alba viola, mel, lilium, sampsuchus cyprius (cf. Plin. XXI, 11, 35; 22, 93), lac, sertula campana, serpyllum, cupressus, cedrus, iris, viola purpurea, narcissus, rosa, crocum, passum (*prasium.* Lind.), juncus quadratus, nardum, cinnamomum, casia, ammoniacum, cera, resina, uva taminia, spuma argenti, styrax, ficus arida, tragoriganus, lini et narcissi semen, bitumen, sordes ex gymnasio, pyrites lapis, aut molaris, crudus vitellus, amarae nuces, sulphur.

CAPUT XII.

Quae evocent et educant.

Evocat et educit ladanum, alumen rotundum, hebenus, lini semen, omphacium, fel, chalcitis, bdellium, resina terebinthina et pinea, propolis, ficus arida decocta, stercus columbae, pumex, farina lolii, grossi in aqua cocti, elaterium, lauri baccae, nitrum, sal.

CAPUT XIII.

Quae exasperata laevent.

Laevat id quod exasperatum est, spodium, hebenus, gummi, ovi album, lac, tragacanthum.

CAPUT XIV.

Quae carnem nutriant ut ulcus impleant.

Carnem alit et ulcus implet resina pinea, ochra attiee, vel, astyrice (*mel erithace?* cf. Varro *R. R.* III, 16), cera, butyrum.

CAPUT XV.

Quae molliant.

Molliunt aes combustum, terra eretria, nitrum, papaveris lacrima, ammoniacum, bdellium, cera, sevum, adeps, oleum, ficus arida, sesamum, sertula campana, narcissi et radix et semen, rosae folia, coagulum, vitellus crudus, amarae nuces, medullae omnis, stibi, pix, cochlea cocta, cicutae semen, plumbi recrementum; *σκωρίαν μολύβδου* Graeci vocant; panaces, cardamomum, galbanum, resina, uva taminia, styrax, iris, balsamum, sordes ex gymnasio, sulphur, butyrum, ruta.

CAPUT XVI.

Quae cutem purgent.

Cutem purgat mel, sed magis si est cum galla, vel ervo, vel lenticula, vel marrubio, vel iride, vel ruta, vel nitro, vel aerugine.

CAPUT XVII.

De mixturis simplicium rerum, et de ratione ponderum.

1. Expositis simplicibus facultatibus, dicendum est quemadmodum misceantur, quaeque ex his fiant. Miscentur autem varie, neque hujus ullus modus est; quum ex simplicibus alia demantur, alia adjiciantur; iisdemque servatis, ponderum ratio mutetur. Itaque quum facultatum materia non ita multiplex sit, innumerabilia mixturarum genera sunt: quae comprehendi si possent, tamen esset supervacuum. Nam et iidem effectus intra paucas compositiones sunt, et mutare eas cuilibet, cognitis facultatibus, facile est. Itaque contentus iis ero, quas accepi velut nobilissimas. In hoc autem volumine eas explicabo, quae vel desiderari in prioribus potuerunt, vel ad eas curationes pertinent, quas protinus hic comprehendam, sic ut tamen, quae magis communia sunt, simul jungam. Si qua singulis, vel etiam paucis accommodata sunt, in ipsarum locum differam. Sed et ante

sciri volo, in uncia pondus denariorum septem esse: unius deinde denarii pondus dividi a me in sextantes, ut idem in sextante denarii habeam, quod Graeci habent in eo quem ὀβολόν appellant. Id ad nostra pondera relatum paulo plus dimidio scripulo facit.

2. Malagmata vero, atque emplastra, pastillique, quos τροχίσκους Graeci vocant, quum plurima eadem habeant, differunt eo, quod malagmata maxime ex odoribus eorumque etiam surculis, emplastra pastillique magis ex quibusdam metallicis fiunt. Deinde malagmata contusa abunde mollescunt: nam super integram cutem injiciuntur: laboriose vero conteruntur ea, ex quibus emplastra pastillique fiunt, ne laedant vulnera, quum imposita sunt. Inter emplastrum autem et pastillum hoc interest, quod emplastrum utique liquati aliquid accipit: in pastillo tantum arida medicamenta aliquo humore junguntur. Tum emplastrum hoc modo fit: arida medicamenta per se teruntur; deinde mixtis his instillatur aut acetum, aut si quis alius non pinguis humor accessurus est, et ea rursus ex eo teruntur: ea vero, quae liquari possunt, ad ignem simul liquantur; et si quid olei misceri debet, tum infunditur: interdum etiam aridum aliquod ex oleo prius coquitur. Ubi facta sunt, quae separatim fieri debuerunt, in unum omnia miscentur. At pastilli haec ratio est: arida medicamenta contrita humore non pingui, ut vino, vel aceto, coguntur, et rursus coacta, inarescunt; atque, ubi utendum est, ejusdem generis humore diluuntur. Tum emplastrum imponitur, pastillus illinitur, aut alicui molliori ut cerato, miscetur.

CAPUT XVIII.

De Malagmatis.

His cognitis, primum malagmata subjiciam, quae fere non sunt refrigerandi, sed calefaciendi causa reperta. Est tamen, quod refrigerare possit, ad calidas podagras aptum. Habet gallae et immaturae et alterius, coriandri seminis, cicutae, lacrimae aridae, gummis, singulorum plenum acetabulum, cerati eloti, quod πεπλυμένον Graeci vocant, seli-

bram. Reliqua fere calefaciunt: sed quaedam digerunt materiam, quaedam extrahunt, quae ἐπισπαστικά vocantur; pleraque certis magis partibus membrorum accommodata sunt.

2. Si materia extrahenda est, ut in lateris dolore, in incipiente abscessu, in suppuratione quoque mediocri, aptum est id quod habet resinae aridae, nitri, ammoniaci, galbani, singulorum pondo, cerae pondo. Aut in quo haec sunt: aeruginis rasae, turis, singulorum p.)-(. II. ammoniaci salis p.)-(. VI. squamae aeris, cerae, singulorum p.)-(. VIII. resinae aridae p.)-(. XII. aceti cyathus (Galenus, *De composit. Medicam. secundum genera* VI, 14). Idem praestat cumini farina cum struthio, et melle.

3. Si jecur dolet, id in quo est balsami lacrimae p.)-(. XII. costi, cinnamomi, casiae corticis, myrrhae, croci, junci rotundi, balsami seminis, iridis illyricae, cardamomi, amomi, nardi, singulorum p.)-(. XVI. quibus adjicitur nardinum unguentum, donec cerati crassitudo sit. Et hujus quidem recentis usus est: si vero servandum est, resinae terebinthinae p.)-(. XVI. cerae p.)-(. X. ex vino leni contunduntur, tum eo miscentur.

4. At si lienis torquet, glandis, quam βάλανον μυρεψικήν Graeci vocant, cortex et nitrum paribus portionibus contunduntur, resperguntur que aceto quam acerrimo: ubi cerati crassitudinem habet, linteo ante in aqua frigida madefacto illinitur, et sic imponitur; supraque farina hordeacea injicitur: sed manere ibi non amplius sex horis debet, ne lienem consumat; satiusque est id bis, aut ter fieri.

5. Commune autem jocinori, et lieni, Lysias composuit ex his: opopanacis, styracis, galbani, resinae, singulorum p.)-(. II. ammoniaci, bdellii, cerae, sevi taurini, iridis aridae p.)-(. IV. cachryos acetabulo, piperis granis quadraginta: quae contrita irino unguento temperantur.

6. Ad laterum autem dolores compositio est Apollophanis: in qua sunt resinae terebinthinae, turis fuliginis, singulorum p.)-(. IV. bdellii, ammoniaci, iridis, sevi vituli, aut caprini a renibus, visci, singulorum p.)-(. IV. Haec

autem eadem omnem dolorem levant, dura emolliunt, mediocriter calefaciunt (Gal. *S. G.* VII, 7).

7. Ad idem Andreae quoque malagma est; quod etiam resolvit, humorem educit, pus maturat, ubi id maturum est, cutem rumpit, ad cicatricem perducit. Prodest impositum minutis majoribusque abscessibus; item articulis, ideoque et coxis, et pedibus dolentibus; item, si quid in corpore collisum est, reficit; praecordia quoque dura et inflata emollit; ossa extrahit: ad omnia denique valet, quae adjuvare calor potest. Id habet cerae p.)-(. XI. visci, sycamini, quam alias sycomorum vocant (cf. III, 18), lacrimae, singulorum p.)-(. I. piperis et rotundi, et longi, ammoniaci thymiamatis, bdellii, iridis illyricae, cardamomi, amomi, xylobalsami, turis masculi, myrrhae, resinae aridae, singulorum p.)-(. X. pyrethri, cocci gnidii, spumae nitri, salis ammoniaci, aristolochiae creticae, radicis ex cucumere agresti, resinae terebinthinae liquidae, singulorum p.)-(. XX. quibus adjicitur unguenti irini, quantum satis est ad ea mollienda atque cogenda (Galenus, *De compositione medicam. secundum locos* X, 2).

8. Praecipuum vero est ad resolvenda quae adstricta sunt, mollienda quae dura sunt, dirigenda quae coeunt, id quod ad Polyarchum auctorem refertur. Habet junci quadrati, cardamomi, turis fuliginis, amomi, cerae, resinae liquidae pares portiones.

9. Aliud ad eadem Nilei: crocomagmatis (cf. Plin. XXI, 20, 82) p.)-(. IV. ammoniaci thymiamatis, cerae, singulorum p.)-(. XX. ex quibus duo priora ex aceto teruntur, cera cum rosa liquatur, et tum omnia junguntur (Gal. *l. l.* VIII, 5).

10. Proprie etiam dura emollit id, quod Moschi esse dicitur. Habet galbani unciam, turis fuliginis p. Z. cerae, ammoniaci thymiamatis trientes, picis aridae p. II. aceti heminas tres (Gal. *S. L.* IV, 8).

11. Fertur etiam ad digerenda quae coeunt, sub auctore Medio, quod habet cerae p. Z. panacis p.)-(. S. squamae aeris, aluminis rotundi, item scissilis, singulorum p.)-(. I. plumbi combusti p.)-(. I. S.

12. Ad eadem Panthemus utebatur calcis p. s. sinapis contriti, item foeni graeci, aluminis, singulorum p. I. sevi bubuli p. II. s.

13. 14. Ad strumam multa malagmata invenio. Credo autem, quo pejus id malum est, minusque facile discutitur, eo plura esse tentata; quae in personis varie responderunt. Andreas auctor est, ut haec misceantur: urticae seminis p.)-(. I. piperis rotundi, bdellii, galbani, ammoniaci thymiamatis, resinae aridae, singulorum p.)-(. IV. resinae liquidae, cerae, pyrethri, piperis longi, lactucae marinae seminis, sulphuris ignem non experti, quod *ἄπυρον* vocatur, faecis aridae aceti, spumae nitri, salis ammoniaci, sinapis, cardamomi, radicis ex cucumere silvestri, resinae, singulorum p.)-(. VIII. quae ex leni vino contunduntur (Gal. *l. l.* X, 2).

15. Expeditius ad idem fit, quod habet visci * seminis, stercoris, resinae, sulphuris ignem non experti pares portiones. Et in quo est sulphuris p.)-(. I. lapidis, quem pyriten vocant, p.)-(. IV. cumini acetabulum. Item in quo est lapidis ejusdem pars una, sulphuris duae partes, resinae terebinthinae partes tres.

16. Arabis autem cujusdam est ad strumam, et orientia tubercula, quod haec digerit. Habet myrrhae, salis ammoniaci, turis, resinae et liquidae et aridae, crocomagmatis, cerae, singulorum p.)-(. I. lapidis ejus, quem pyriten vocant, p.)-(. IV. quibus quidam adjiciunt sulphuris p.)-(. II.

17. Est etiam proficiens in struma, et in iis tuberibus, quae difficiliter concoquuntur, et in iis, quae *καρκινώδη* vocantur, quod ex his constat: sulphuris p.)-(. II. nitri p.)-(. IV. myrrhae p.)-(. VI. fuliginis turis p. s. salis ammoniaci p. z. cerae p. I.

18. Protarchus autem ad *παρωτίδας*, eaque tubercula, quae *μελικηρίδες* nominantur, item mala ulcera, pumicis, resinae pineae liquidae, turis fuliginis, spumae nitri, iridis, singulorum p.)-(. VIII. cum cerae p.)-(. IX. miscebat, hisque olei cyathum et dimidium adjiciebat.

19. At adversus panum tum primum orientem, quod

φύγεθλον Graeci vocant, et omne tuberculum, miscetur ochra, quae Attice nominatur, cum duabus partibus similae, hisque, dum contunduntur, subinde mel instillatur, donec malagmatis crassitudo sit.

20. Discutit etiam omne tuberculum, id quod habet calcis, nitri spumae, piperis rotundi, singulorum p.)-(. I. galbani p.)-(. II. salis p.)-(. IV. quae excipiuntur cerato ex rosa facto.

21. Supprimitque omne, quod abscedit, id in quo est galbani, fabae fresae, singulorum p.)-(. I. myrrhae, turis, ex radice capparis corticis, singulorum p.)-(. IV. Satisque omnia abscedentia digerit murex combustus, et bene contritus, aceto subinde adjecto.

22. * At si satis sanguis subit, recte imponitur, quod adversus phymata quoque potest. Constat ex his: bdellii, styracis, ammoniaci, galbani, resinae et aridae et liquidae pineae, item ex lentisco, turis, iridis, singulorum p.)-(. II.

23. *Καρκινώδη* vero commode his leniuntur: galbani, visci, ammoniaci, resinae terebinthinae, singulorum p.)-(. I. sevi taurini p. s. faecis combustae quam maxima portione, dum id siccius non faciat, quam esse malagma oportet.

24. Quod si facie contusa livor subcruentus est, haec compositio nocte et die imposita tollit. Aristolochiae, thapsiae, singulorum p.)-(. II. bdellii, styracis, ammoniaci thymiamatis, galbani, resinae aridae, et ex lentisco liquidae, turis masculi, iridis illyricae, cerae, singulorum p.)-(. IV. Idem faba quoque imposita proficit.

25. Sunt etiam quaedam malagmata, quae *ἀναστομωτικά* Graeci vocant (Gal. *Med. simpl.* V, 14), quoniam aperiendi vim habent. Quale est, quod ex his constat: piperis longi, spumae nitri, singulorum p.)-(. II. erysimi p.)-(. IV. quae cum melle miscentur. Idoneaque etiam strumae aperiendae sunt. Ejus generis, vehementiusque ex his est id, quod habet calcis p.)-(. IV. piperis grana sex, nitri, cerae, singulorum p.)-(. X. mellis p. z. olei heminam.

26. Niconis quoque est quod resolvit, aperit, purgat. Habet alcyonium, sulphur, nitrum, pumicem, paribus por-

tionibus; quibus tantum picis, et cerae adjicitur, ut fiat cerati crassitudo.

27. Ad ossa autem Aristogenis fit ex his: sulphuris p.)-(. I. resinae terebinthinae, nitri spumae, et ex scilla partis interioris, plumbi eloti, singulorum p.)-(. II. turis fuliginis p.)-(. VIII. ficus aridae quam pinguissimae, sevi taurini, singulorum p.)-(. VIII. cerae p.)-(. XII. iridis macedonicae p.)-(. VI. sesami fricti acetabulum.

28. Maximeque nervis et articulis malagma convenit. Igitur Euthyclei est, et ad articulos, et ad omnem dolorem, et ad vesicae, et ad recenti cicatrice contractos articulos, quae ἀγκύλας Graeci nominant, conveniens; quod habet fuliginis turis acetabulum, resinae tantumdem, galbani sine surculis sescunciam, ammoniaci, bdellii, singulorum p. z. cerae p. s. Ad eosdem * digitos: iridis, ammoniaci, galbani, nitri, singulorum p.)-(. XIV. resinae liquidae p.)-(. VI. cerae p.)-(. XVI.

29. Ad dolores articulorum, Sosagorae: plumbi combusti, papaveris lacrimae, corticis hyoscyami, styracis, peucedani, sevi, resinae, cerae pares portiones.

30. Chrysippi: resinae liquidae, sandarachae, piperis, singulorum p.)-(. XII. quibus cerae paululum adjicitur.

31. Ctesiphontis: cerae creticae, resinae terebinthinae, nitri quam ruberrimi, singulorum p. s. olei cyathi tres. Sed id nitrum ante per triduum, instillata aqua, teritur, et cum sextario ejus incoquitur, donec omnis humor consumatur. Potest vero ea compositio etiam ad parotidas, phymata, strumam, omnemque coitum humoris emolliendum (Gal. *S. L.* VI, 14).

32. Ad articulos, fici quoque aridae partem nepetae mixtam; vel uvam taminiam sine seminibus cum pulegio recte aliquis imponit.

33. Eadem podagrae praesidio sunt. Sed ad eam fit Aristonis quoque, quod habet nardi, cinnamomi, casiae, chamaeleontis, junci rotundi, singulorum p.)-(. VIII. sevi caprini ex irino liquati p.)-(. XX. iridis p.)-(. I. quae in aceto quam acerrimo jacere per XX. dies debet. Idem autem etiam recentia phymata doloresque omnes discutit.

34. At Theoxenus ad pedum dolores, sevi a renibus

partem tertiam, salis partes duas miscebat, hisque membranulam illitam imponebat; tum superinjiciebat ammoniacum thymiama in aceto liquatum.

35. At Numenius podagram, ceterosque articulos induratos hoc molliebat: abrotoni, rosae aridae, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. III. resinae terebinthinae p.)-(. IV. turis, spumae nitri, singulorum p.)-(. VIII. iridis, aristolochiae, singulorum p.)-(. XII. cerae p. III. quibus adjicitur cedri cyathus unus, olei laurei cyathi tres, olei acerbi sextarius.

36. Si quando autem in articulis callus increvit, Dexius docuit imponere calcis p.)-(. IV. cerussae p.)-(. VIII. resinae pineae p.)-(. XX. piperis grana XXX. cerae p. z. quibus, dum contunduntur, hemina vini lenis instillatur.

CAPUT XIX.

De Emplastris.

Ex emplastris autem nulla majorem usum praestant, quam quae cruentis protinus vulneribus injiciuntur: ἔναιμα Graeci vocant. Haec enim reprimunt inflammationem, nisi magna vis eam cogit, atque illius quoque impetum minuunt, tum glutinant vulnera quae id patiuntur, cicatricem iisdem inducunt. Constant autem ex medicamentis non pinguibus; ideoque alipenae nominantur (Gal. *S. G.* I, 15).

1. Optimum ex his est, quod barbarum vocatur. Habet aeruginis rasae p.)-(. XII. spumae argenti p.)-(. XX. aluminis, picis aridae, resinae pineae aridae, singulorum p.)-(. I. quibus adjiciuntur olei et aceti singulae heminae (Gal. *S. G.* II, 22, t. XIII, p. 556).

2. Alterum ad idem, quod κωακόν vocant, habet spumae argenti p.)-(. C. resinae aridae tantumdem: sed spuma prius ex tribus olei heminis coquitur. His duobus emplastris color niger est, qui fere talis fit ex pice atque resina: at ex bitumine nigerrimus; ex aerugine, aut aeris squama, viridis; ex minio ruber; ex cerussa albus.

3. Paucae admodum compositiones sunt, in quibus aliquid mixturae varietas novat. Ergo id quoque nigrum est, quod βασιλικόν nominatur (cf. Gal. *S. L.* VIII, 5). Habet

opopanacis p.)-(. I. galbani p.)-(. II. picis, et resinae, singulorum p.)-(. X. olei dimidium cyathum.

4. At quia perviride est smaragdinum appellatur, in quo sunt resinae pineae p.)-(. III. cerae p.)-(. I. aeruginis p. s. turis fuliginis p. z. olei tantumdem, aceti, quo fuligo et aerugo in unum cogantur (Gal. *S. G.* II, 2).

5. Est etiam coloris fere rufi, quod celeriter ad cicatricem vulnera perducere videtur. Habet turis p.)-(. I. resinae p.)-(. II. squamae aeris p.)-(. IV. spumae argenti p.)-(. XX. cerae p.)-(. C. olei heminam.

6. Praeterea est, quam ῥάπτουσαν a glutinando vocant (cf. 26, 23). Constat ex his: bituminis, aluminis scissilis, p.)-(. IV. spumae argenti p.)-(. XL. olei veteris hemina.

7. Praeterea sunt quaedam generis ejusdem, quae, quia capitibus fractis maxime conveniunt, κεφαλικά a Graecis nominantur. Philotae (Gal. *S. G.* IV, 13) compositio habet terrae eretriae, chalcitidis, singulorum p.)-(. IV. myrrhae, aeris combusti, singulorum p.)-(. X. ichthyocollae p.)-(. VI. aeruginis rasae, aluminis rotundi, misy crudi, aristolochiae, singulorum p.)-(. VIII. squamae aeris p.)-(. X. turis masculi p.)-(. II. cerae p. I. rosae, et olei acerbi ternos cyathos, aceti quantum satis est, dum arida ex eo conteruntur.

8. Aliud ad idem viride: aeris combusti, squamae aeris, myrrhae, ichthyocollae, singulorum p.)-(. VI. misy crudi, aeruginis rasae, aristolochiae, aluminis rotundi, singulorum p.)-(. VIII. cerae p.)-(. I. olei hemina, aceti quod satis sit (Gal. *S. G.* II, 2).

9. Puri autem movendo non aliud melius, quam quod expeditissimum est: τετραφάρμακον a Graecis nominatur (Gal. *Med. simpl.* XI, 1, §. 2). Habet pares portiones cerae, picis, resinae, sevi taurini; si id non est, vitulini.

10. Alterum ad idem, ἐννεαφάρμακον nominatur; quod magis purgat. Constat ex novem rebus, cera, melle, sevo, resina, myrrha, rosa, medulla vel cervina vel vitulina vel bubula, oesypo, butyro: quorum ipsorum quoque pondera paria miscentur (Gal. *S. L.* IX, 7).

11. Sunt autem quaedam emplastra, quibus utriusque rei facultas est: quae, si singula habenda sunt, meliora sunt;

sed in copia rejicienda sunt; iis potius adhibitis, quae proprie id quod eo tempore opus est, consequuntur. Exempli causa duo proponam. Est igitur ad vulnera Attalum (Attalicum? — cf. Gal. *S. G.* I, 17); quod habet squamae aeris p.)-(. XVI. turis fuliginis p.)-(. XV. ammoniaci tantumdem, resinae terebinthinae liquidae p.)-(. XXV. sevi taurini tantumdem, aceti heminas tres, olei sextarium. At inter ea, quae fracto capiti accommodantur, habent quidam id, quod ad auctorem Judaeum refertur (cf. Aëtius, XV, 14). Constat ex his: salis p.)-(. IV. squamae aeris rubri, aeris combusti, singulorum p.)-(. XII. ammoniaci thymiamatis, turis fuliginis, resinae aridae, singulorum p.)-(. XVI. resinae colophoniacae, cerae, sevi vitulini curati, singulorum p.)-(. XX. aceti sesquicyathus, olei minus cyatho. Curata vocant, quum ex sevo, puta, omnes membranulae diligenter exemptae sunt.

12. Sunt etiam quaedam emplastra nobilia ad extrahendum, quae ipsa quoque *ἐπισπαστικά* nominantur (Gal. *S. G.* VI, 13): quale est quod, quia lauri baccas habet, *διὰ δαφνίδων* appellatur. In eo est, resinae terebinthinae p.)-(. X. nitri, cerae, picis aridae, baccarum lauri, singulorum p.)-(. XX. olei paulum. Quoties aut baccam, aut nucem, aut simile aliquid posuero, scire oportebit, antequam expendatur, ei summam pelliculam esse demendam.

13. Aliud eodem nomine, quod puri quoque movendo est. Sevi vitulini, ammoniaci thymiamatis, picis, cerae, nitri, baccarum lauri, resinae aridae, aristolochiae, pyrethri pares portiones.

14. Praeter haec est Philocratis; quod habet salis ammoniaci p.)-(. VII. aristolochiae p.)-(. VIII. cerae, resinae terebinthinae, fuliginis turis, singulorum p.)-(. XV. spumae argenti p.)-(. XXXII. Quibus, ut pus quoque moveant, iridis p.)-(. IV. et galbani p.)-(. VI. adjiciuntur.

15. Optimum tamen ad extrahendum est id, quod a similitudine sordium *ῥυπῶδες* Graeci appellant (Gal. *S. G.* II, 1). Habet myrrhae, croci, iridis, propolis, bdellii, capitulorum punici mali, aluminis et scissilis et rotundi, misy, chalcitidis, atramenti sutorii cocti, opopanacis, salis ammoniaci, visci, singulorum p.)-(. IV. aristolochiae p.)-(.

VIII. squamae aeris p.)-(. XVI. resinae terebinthinae p.)-(. LXXV. cerae, et sevi vel taurini vel hircini, singulorum p.)-(. C.

16. Hecataeo quoque auctore emplastrum generis ejusdem fit ex his: galbani p.)-(. II. fuliginis turis p.)-(. IV. picis p.)-(. VI. cerae, et resinae terebinthinae, singulorum p.)-(. VIII. quibus paulum irini unguenti miscetur.

17. Valensque ad idem emplastrum viride alexandrinum est. Habet aluminis scissilis p.)-(. VIII. salis ammoniaci p.)-(. VIII. z. squamae aeris p.)-(. XVI. myrrhae, turis, singulorum p.)-(. XVIII. cerae p.)-(. CL. resinae colophoniacae aut pineae p.)-(. CC. olei heminam, aceti sextarium.

18. Quaedam autem sunt emplastra exedentia, quae σηπτά Graeci vocant: quale est id, quod habet resinae terebinthinae, fuliginis turis, singulorum p. z. squamae aeris p.)-(. I. ladani p.)-(. II. aluminis tantumdem, spumae argenti p.)-(. IV.

19. Exest etiam vehementer corpus, atque ossa quoque resolvit, et supercrescentem carnem coercet id, quod habet spumae argenti, squamae aeris uncias singulas, nitri ignem non experti, lapidis assii, aristolochiae p. sextantes, cerae, resinae terebinthinae, turis, olei veteris, atramenti sutorii, salis ammoniaci p. s. aeruginis rasae p. bessem, aceti scillitici heminam, vini aminei tantumdem.

20. Sunt etiam adversus morsus quaedam accommodata; quale est Diogenis nigrum, quod habet bituminis, cerae, resinae pineae aridae, singulorum p.)-(. XX. spumae argenti p.)-(. C. olei sextarium. Aut in quo sunt squamae aeris p.)-(. IV. cerussae, et aeruginis rasae, singulorum p.)-(. VIII. ammoniaci p.)-(. XII. cerae, resinae pineae, singulorum p.)-(. XXV. spumae argenti p.)-(. C. olei sextarium. Aut in quo sunt squamae aeris p.)-(. XIV. galbani p.)-(. VI. cerussae, et aeruginis rasae, singulorum p.)-(. VIII. ammoniaci p.)-(. XII. cerae, resinae pineae, singulorum p.)-(. XXXV. Spuma argenti concoquitur.

21. Rubrum quoque emplastrum, quod Ephesium vocatur, huc aptum est. Habet resinae terebinthinae p.)-(. II. galbani p.)-(. IV. minii sinopici p.)-(. VI. turis fuliginis

p.)-(. VI. cerae p.)-(. VIII. spumae argenti p.)-(. XXXVI. olei veteris heminam.

22. Item id, quod ex his constat: squamae aeris, turis fuliginis, singulorum p.)-(. IV. galbani p.)-(. VI. salis ammoniaci p.)-(. XII. z. cerae p.)-(. XXV. olei tribus heminis. Haec autem aliis quoque recentioribus vulneribus recte imponuntur.

23. Sunt etiam alba lenia (Gal. *S. G.* I, 18); fere non gravibus vulneribus accommodata, praecipueque senilibus: quale est quod habet cerussae p.)-(. XXXII. sevi vitulini curati, et cerae, singulorum p.)-(. XLVIII. olei heminas tres, ex quibus cerussa coquitur.

24. Aliud, quod habet cerussae p.)-(. XX. cerae p.)-(. XXXV. olei heminam, aquae sextarium. Quae quoties adjiciuntur cerussae vel spumae argenti, scire licet illa ex his coquenda esse. Est autem ea percandida compositio, ideoque elephantine nominatur.

25. Lenia quoque quaedam emplastra sunt, quas λιπαϱάς fere Graeci nominant; ut id quod habet minii p.)-(. IV. spumae argenti p.)-(. XXV. cerae, et adipis suillae, singulorum p.)-(. XXXVII. vitellos quatuor.

26. Alia compositio generis ejusdem: cerae, resinae terebinthinae, singulorum p.)-(. VI. cerussae p.)-(. VIII. spumae argenti, plumbi recrementi, singulorum p.)-(. XX. cicini olei et murtei singulae heminae.

27. Tertia, quae ad auctorem Archagathum refertur: misy cocti, aeris combusti, singulorum p.)-(. IV. cerussae coctae p.)-(. VIII. resinae terebinthinae p.)-(. X. spumae argenti p.)-(. VI.

28. Etiamnum generis ejusdem: spumae argenti, cerae, adipis suillae, singulorum p.)-(. XXVII. vitelli cocti quatuor, rosae hemina. Aut cerati ex oleo murteo facti partes tres, adipis suillae pars quarta, paulum ex plumbi recremento. Aut, spumae argenti selibra, ex olei hemina, et aquae marinae altera, cocta, donec bullire desierit, cui paulum cerae sit adjectum. Aut, pares portiones cerae, sevi, stibis, spumae argenti, cerussae.

CAPUT XX.

De pastillis.

1. Pastilli quoque facultates diversas habent. Sunt enim ad recentia vulnera glutinanda sanandaque apti: qualis est, qui habet chalcitidis, misy, spumae nitri, floris aeris, gallae, aluminis scissilis modice cocti, singulorum p.)-(. I. aeris combusti, capitulorum mali punici, singulorum p.)-(. III. Hunc oportet diluere aceto, ac sic, ubi vulnus glutinandum est, illinire. At, si nervosus aut musculosus is locus est, commodius est, cerato miscere, sic, ut illius octo partes, nona hujus sit.

Alius ad idem constat ex his: bituminis, aluminis scissilis, singulorum p.)-(. I. aeris combusti p.)-(. IV. spumae argenti p.)-(. XI. olei sextario.

2. Sed longe Polyidae celeberrimus est, *σφραγίς* autem nominatur: qui habet aluminis scissilis p.)-(. I. s. atramenti sutorii p.)-(. II. myrrhae p.)-(. V. aloes tantumdem, capitulorum punici mali, fellis taurini, singulorum p.)-(. VI. quae contrita vino austero excipiuntur (Gal. *S. G.* V, 12).

3. Ad ulcera sordida, et nigritiem in auribus, naribus, obscenis partibus, inflammationesque eorum: chrysocollae p.)-(. I. atramenti sutorii, aluminis scissilis, singulorum p.)-(. II. halicaccabi corticis p.)-(. IV. minii p.)-(. VI. spumae argenti p.)-(. XII. cerussae p.)-(. XVI. quae ex aceto et coguntur, et, ubi utendum est, diluuntur.

4. Andronis vero est ad uvam inflammatam, ad naturalia sordida, etiam cancro laborantia: gallae, atramenti sutorii, myrrhae, singulorum p.)-(. I. aristolochiae, aluminis scissilis, singulorum p.)-(. II. capitulorum punici mali p.)-(. XXV. ex passo coacta, et, quum usus exigit, aceto vel vino diluta, prout valentius aut levius vitium est, cui medendum est (*Ibid.*).

5. Proprie autem ad ani fissa, vel ora venarum fundentia sanguinem, aeruginis p.)-(. II. myrrhae p.)-(. XII. stibis, lacrimae papaveris, acaciae, singulorum p.)-(. XVI. quae ex vino et teruntur, et in ipso usu deliquantur (cf. *Ibid.: Pastillus Darii*).

6. Expellere autem ex vesica cum urina calculum videtur haec compositio: casiae, croci, myrrhae, costi, nardi, cinnamomi, dulcis radicis, balsami, hyperici pares portiones conteruntur; deinde vinum lene instillatur, et pastilli fiunt, qui singuli habeant p.)-(. z. hique singuli quotidie mane jejuno dantur.

CAPUT XXI.

De pessis.

Haec tria compositionum genera, maximum praecipueque varium usum praestant. Sed alia quoque utilia sunt; ut ea quae feminis subjiciuntur: πεσσούς Graeci vocant. Eorum haec proprietas est: medicamenta composita molli lana excipiuntur, eaque lana naturalibus conditur.

1. Ad sanguinem autem evocandum, cauneis duabus adjicitur nitri p.)-(. I. aut allii semen conteritur, adjicitur myrrhae paululum, et unguento susino miscetur: aut cucumeris silvestris pars interior ex lacte muliebri diluitur.

2. Ad vulvam molliendam ovi vitellus, et foenum graecum, et rosa, et crocum temperantur. Aut elaterii p.)-(. z. salis tantumdem, uvae taminiae p.)-(. VI. melle excipiuntur.

3. Aut Boetho auctore: croci, resinae terebinthinae, singulorum p.)-(. IV. myrrhae p.)-(. zz. rosae p.)-(. I. sevi vitulini p.)-(. I. z. cerae p.)-(. II. miscentur.

4. Optima autem adversus inflammationes vulvae Numenii compositio est, quae habet croci p.)-(. z. cerae p.)-(. I. butyri p.)-(. VIII. adipis anserinae p.)-(. XII. vitellos coctos duos, rosae minus cyatho.

5. Si vero infans intus decessit, quo facilius ejiciatur, malicorium ex aqua terendum, eoque utendum est.

6. Si concidere vitio locorum mulier solet, cochleae cum testis suis comburendae conterendaeque, deinde his mel adjiciendum est.

7. Si non comprehendit, adeps leonina ex rosa mollienda est.

CAPUT XXII.

De medicamentis quibus aridis utimur.

1. Quaedam autem mixturae medicamentorum sunt, quibus aridis neque coactis utimur sic, ut inspergamus, aut cum aliquo liquido mixta illinamus (Cf. Gal. *S. G.* V, 13 et 14): quale est ad carnem supercrescentem exedendam, quod habet squamae aeris, fuliginis turis, singulorum p.)-(. I. aeruginis p.)-(. II. Haec autem eadem cum melle purgant ulcera; cum cera, implent. Misy quoque et galla, si paribus portionibus misceantur, corpus consumunt: eaque vel arida inspergere licet, vel excepta cadmia illinere.

2. Putrem vero carnem continet, neque ultra serpere patitur, et leniter exest, mel vel cum lenticula, vel cum marrubio, vel cum oleae foliis, ante ex vino decoctis: item sertula campana in mulso cocta, deinde contrita: aut calx cum cerato: aut amarae nuces cum allio sic, ut hujus pars tertia sit, paulumque his croci adjiciatur: aut quod habet spumae argenti p.)-(. VI. cornu bubuli combusti p.)-(. XII. olei murtei, et vini cyathos ternos: aut quod ex his constat: floris punici mali, atramenti sutorii, aloes, singulorum p.)-(. II. aluminis scissilis, turis, singulorum p.)-(. IV. gallae p.)-(. VIII. aristolochiae p.)-(. X. Vehementius idem facit, etiam adurendo, auripigmentum cum chalcitide, et aut nitro, aut calce, aut charta combusta: item sal cum aceto; vel ea compositio, quae habet chalcitidis, capitulorum punici mali, aloes, singulorum p.)-(. II. aluminis scissilis, turis, singulorum p.)-(. IV. gallae p.)-(. VIII. aristolochiae p.)-(. X. mellis quantum satis sit ad ea cogenda: vel cantharides p.)-(. I. sulphuris p.)-(. I. lolii p.)-(. III. quibus adjicitur picis liquidae quantum satis est ad jungendum: vel chalcitis quoque cum resina et ruta mixta; aut cum eadem resina diphryges: aut uva taminia cum pice liquida, Idem vero possunt faecis vini combustae et calcis, et nitri pares portiones: vel aluminis scissilis p.)-(. ZZ. turis sandarachae, nitri, singulorum p.)-(. I. gallae p.)-(. VIII. aristolochiae p.)-(. X. mellis quantum satis est.

3. Est etiam Herae compositio, quae habet myrrhae,

chalcitidis, singulorum p.)-(. II. aloes, turis, aluminis scissilis, singulorum p.)-(. IV. aristolochiae, gallae immaturae, singulorum p.)-(. VIII. malicorii contriti p.)-(. X.

4. Est Judaei, in qua sunt calcis partes duae, nitri quam ruberrimi pars tertia: quae urina impuberis pueri coguntur, donec strigmenti crassitudo sit. Sed subinde is locus, cui id illinitur, madefaciendus est.

5. At Jollas, chartae combustae, sandarachae, singulorum p.)-(. I. calcis p.)-(. II. auripigmenti tantumdem miscebat.

6. Si vero ex membrana, quae super cerebrum est, profluit sanguis, vitellus combustus et contritus inspergi debet: si alio loco sanguinis profluvium est, auripigmenti, squamae aeris, singulorum p.)-(. I. sandarachae p.)-(. II. marmoris cocti p.)-(. IV. Eadem cancro quoque obsistunt. Ad inducendam cicatricem, squamae aeris, turis fuliginis, singulorum p.)-(. II. calcis p.)-(. IV. Eadem increscentem quoque carnem coercent.

7. Timaeus autem ad ignem sacrum et his utebatur: myrrhae p.)-(. II. turis, atramenti sutorii, singulorum p.)-(. III. sandarachae, auripigmenti, squamae aéris, singulorum p.)-(. IV. gallae p.)-(. VI. cerussae combustae p.)-(.VIII. Ea vel arida inspersa, vel melle excepta idem praestant.

8. Sternutamenta vero vel albo veratro, vel struthio conjecto in nares excitantur, vel his mixtis: piperis, veratri albi, singulorum p.)-(. z. castorei p.)-(. I. spumae nitri p.)-(. I. struthii p.)-(. IV.

9. Gargarizationes autem aut laevandi causa fiunt, aut reprimendi, aut evocandi. Laevant lac, cremor vel ptisanae, vel furfurum: reprimit aqua, in qua vel lenticula, vel rosa, vel rubus, vel cotoneum malum, vel palmulae decoctae sint: evocant sinapi, piper.

CAPUT XXIII.

De antidotis, et quibus malis opitulentur.

Antidota raro, sed praecipue interdum necessaria sunt, quia gravissimis casibus opitulantur. Ea recte quidem dan-

tur collisis corporibus vel per ictus, vel ubi ex alto deciderunt, vel in viscerum, laterum, faucium, interiorumque partium doloribus: maxime autem desideranda sunt adversus venena, vel per morsus, vel per cibos, aut potiones nostris corporibus inserta.

1. Unum est, quod habet lacrimae papaveris p.)-(. zz. acori, malabathri p.)-(. V. iridis illyricae, gummi, singulorum p.)-(. II. anisi p.)-(. III. nardi gallici, foliorum rosae aridorum, cardamomi, singulorum p.)-(. IV. petroselini p.)-(. IV. zz. trifolii p.)-(. V. casiae nigrae, silis, bdellii, balsami seminis, piperis albi, singulorum p.)-(. V. zz. styracis p.)-(. V. zz. myrrhae, opopanacis, nardi syri, turis masculi, hypocistidis succi, singulorum p.)-(. VI. castorei p.)-(. VI. costi, piperis albi, galbani, resinae terebinthinae, croci, floris junci rotundi, singulorum p.)-(. VI. zz. dulcis radicis p.)-(. VIII. zz. quae vel melle vel passo excipiuntur.

2. Alterum quod Zopyrus regi Ptolemaeo dicitur composuisse, atque AMBROSIAM nominasse, ex his constat: costi, turis masculi, singulorum p.)-(. V. piperis albi p.)-(. z. floris junci rotundi p.)-(. II. cinnamomi p.)-(. III. casiae nigrae p.)-(. IV. croci cilicii p.)-(. IV. z. myrrhae, quam *σταχτήν* nominant, p.)-(. V. nardi indici p.)-(. V. z. quae singula contrita melle cocto excipiuntur; deinde, ubi utendum est, id quod aegyptiae fabae magnitudinem impleat, in potione vini diluitur (Gal. *Antid.* II, 1, 8, 17).

3. Nobilissimum autem est Mithridatis (*Ibid.* II, 1, 2), quod quotidie sumendo rex ille dicitur adversus venenorum pericula tutum corpus suum reddidisse: in quo haec sunt: costi p.)-(. z. acori p.)-(. V. hyperici, gummis, sagapeni, acaciae succi, iridis illyricae, cardamomi, singulorum p.)-(. II. anisi p.)-(. III. nardi gallici, gentianae radicis, aridorum rosae foliorum, singulorum p.)-(. IV. papaveris lacrimae, petroselini, singulorum p.)-(. IV. z. casiae, silis, polii, piperis longi, singulorum p.)-(. VI. styracis p.)-(. V. z. castorei, turis, hypocistidis succi, myrrhae, opopanacis, singulorum p.)-(. VI. malabathri folii p.)-(. VI. floris junci rotundi, resinae terebinthinae, galbani, dauci cretici seminis,

singulorum p.)-(. VI. z. nardi, opobalsami, singulorum p.)-(. VI. z. thlaspis p.)-(. V. zz. radicis ponticae p.)-(. VII. croci, zingiberis, cinnamomi, singulorum p.)-(. VIII. Haec contrita melle excipiuntur, et adversus venenum, quod magnitudinem nucis graecae impleat, ex vino datur: in ceteris autem affectibus corporis pro modo eorum, vel quod aegyptiae fabae, vel quod ervi magnitudinem impleat, satis est.

CAPUT XXIV.

De acopis.

1. Acopa quoque utilia nervis sunt: quale est quod habet floris junci rotundi p.)-(. II. zz. costi, junci quadrati, lauri baccarum, ammoniaci, cardamomi, singulorum p.)-(. IIII. z. myrrhae, aeris combusti, singulorum p.)-(. VII. iridis illyricae, cerae, singulorum p.)-(. XIIII. alexandrini calami, junci rotundi, aspalathi, xylobalsami, singulorum p.)-(. XXVIII. sevi p. I. unguenti irini cyathum.

2. Alterum quod εὐῶδες vocant, hoc modo fit: cerae p. z. olei tantumdem, resinae terebinthinae ad nucis juglandis magnitudinem, simul incoquuntur; deinde in mortario teruntur, instillaturque subinde quam optimi mellis acetabulum, tum irini unguenti, et rosae terni cyathi.

3. Ἔγχριστα autem Graeci vocant liquida, quae illinuntur: quale est quod fit ad ulcera purganda et implenda, maxime inter nervos, paribus portionibus inter se mixtis, butyri, medullae vitulinae, sevi vitulini, adipis anserinae, cerae, mellis, resinae terebinthinae, rosae, olei cicini: quae separatim omnia liquantur, deinde liquida miscentur, et tum simul teruntur. Et hoc quidem magis purgat: magis vero emollit, si pro rosa cyprus infunditur.

4. Ad sacrum ignem: spumae argenti p.)-(. VI. cornu bubuli combusti p.)-(. XII. conteruntur, adjiciturque invicem vinum, et murteum, donec utriusque terni cyathi conjiciantur.

CAPUT XXV.

De Catapotiis.

1. Catapotia quoque multa sunt, variisque de causis fiunt. Ἀνώδυνα vocant, quae somno dolorem levant: quibus uti, nisi nimia necessitas urget, alienum est. Sunt enim ex vehementibus medicamentis, et stomacho alienis. Potest tamen etiam ad concoquendum, quod habet papaveris lacrimae, galbani, singulorum p.)-(. I. myrrhae, castorei, piperis, singulorum p.)-(. II. ex quibus, quod ervi magnitudinem habet, satis est devorasse.

2. Alterum stomacho pejus, ad somnum valentius, ex his fit: mandragorae p.)-(. Z. apii seminis, item hyoscyami seminis, singulorum p.)-(. IV. quae ex vino teruntur. Unum autem ejusdem magnitudinis, quae supra posita est, abunde est sumsisse.

3. Sive autem capitis dolores, sive ulcera, sive lippitudo, sive spiritus difficultas, sive intestinorum tormenta, sive inflammatio vulvae est, sive coxa, sive jecur, aut lienis, aut latus torquet, sive vitio locorum aliquo prolabitur et obmutescit, occurrit dolori per quietem ejusmodi catapotium. Silis, acori, rutae silvestris seminis, singulorum p.)-(. I. castorei, cinnamomi, singulorum p.)-(. II. papaveris lacrimae, panacis radicis, mandragorae, malorum aridorum, junci rotundi floris, singulorum p.)-(. III. piperis grana LVI. Haec per se contrita, rursus instillato subinde passo simul omnia teruntur, donec crassitudo sordium fiat. Ex eo paulum aut devoratur, aut aqua diluitur, et potui datur.

4. Quin etiam silvestris papaveris, quum jam ad excipiendam lacrimam maturum est, manipulus in vas demittitur, et superinfunditur aqua, quae id contegat, atque ita coquitur. Ubi jam bene manipulus is coctus est, ibidem expressus projicitur, et cum eo humore passum pari mensura miscetur, infervetque, donec crassitudinem sordium habeat. Quum infrixit, catapotia ex eo fiunt ad nostrae fabae magnitudinem, habentque usum multiplicem. Nam et somnum faciunt vel per se assumta, vel ex aqua data: et aurium doloi

levant, adjectis exiguo modo rutae succi, ac passo: et tormina supprimunt ex vino liquata: et inflammationem vulvaë coercent, mixta cerato ex rosa facto, cum paulum his croci quoque accessit: et ex aqua fronti inducta, pituitam in oculos decurrentem tenent.

5. Item, si vulva dolens somnum prohibet: croci p.)-(. zz. anisi, myrrhae, singulorum p.)-(. I. papaveris lacrimae p.)-(. III. cicutae seminis p.)-(. VIII. miscentur, excipiunturque vino vetere, et quod lupini magnitudinem habet, in tribus cyathis aquae diluitur. Id tamen in febre periculose datur.

6. Ad sanandum jecur: nitri p.)-(. z. croci, myrrhae, nardi gallici, singulorum p.)-(. I. melle excipiuntur, daturque, quod aegyptiae fabae magnitudinem habeat.

7. Ad lateris dolores finiendos, piperis, aristolochiae, nardi, myrrhae pares portiones.

8. Ad thoracis: nardi p.)-(. I. turis, casiae, singulorum p.)-(. III. myrrhae, cinnamomi, singulorum p.)-(. VI. croci p.)-(. VIII. resinae terebinthinae quadrans, mellis heminae tres.

9. Ad tussim Athenionis: myrrhae, piperis, singulorum p.)-(. I. castorei, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. I. quae separatim contusa postea junguntur, et ad magnitudinem fabae nostrae, bina catapotia mane, bina noctu dormituro dantur.

10. Si tussis somnum prohibet, ad utrumque Heraclidis Tarentini: croci p.)-(. z. myrrhae, piperis longi, costi, galbani, singulorum p.)-(. z. cinnamomi, castorei, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. I.

11. Quod si purganda ulcera in faucibus tussientibus sunt, panacis, myrrhae, resinae terebinthinae, singulorum p. uncia, galbani p.)-(. z. hyssopi p.)-(. Ξ-. conterenda sunt, hisque hemina mellis adjicienda, et quod digito excipi potest, devorandum est.

12. Colice vero Cassii ex his constat (Gal. *S. L.* IX, 4): croci, anisi, castorei, singulorum p.)-(. III. petroselini p.)-(. IV. piperis et longi et rotundi, singulorum p.)-(. V. papaveris lacrimae, junci rotundi, myrrhae, nardi, singulo-

rum p.)-(. VI. quae melle excipiuntur. Id autem et devorari potest, et ex aqua calida sumi.

13. Infantem vero mortuum, aut secundas expellit aquae potio, cui salis ammoniaci p.)-(. I. aut cui dictami cretici p.)-(. I. adjectum est.

14. Ex partu laboranti erysimum ex vino tepido jejunae dari debet.

15. Vocem adjuvat turis p.)-(. I. in duobus cyathis vini datum.

16. Adversus urinae difficultatem: piperis longi, castorei, myrrhae, galbani, papaveris lacrimae, croci, costi, unciae singulae, styracis, resinae terebinthinae, pondo sextantes, melampsithii cyathus: ex quibus ad magnitudinem fabae aegyptiae et mane et coenato dari debet.

17. Arteriace vero hoc modo fit: casiae, iridis, cinnamomi, nardi, myrrhae, turis, singulorum p.)-(. I. croci p.)-(. I. z, piperis grana XXX ex passi tribus sextariis decoquuntur, donec mellis crassitudo his fiat; aut croci, myrrhae, turis, singulorum p.)-(. I. conjiciuntur in passi eumdem modum, eodemque modo decoquuntur: aut ejusdem passi heminae tres usque eo coquuntur, donec extracta inde gutta indurescat; eo adjicitur tritae casiae p.)-(. I.

CAPUT XXVI.

De quinque generibus noxarum corporis et primo de vulneribus.

Quum facultates medicamentorum proposuerim, genera in quibus noxa corpori est, proponam. Ea quinque sunt: quum quid extrinsecus laesit, ut in vulneribus; quum quid intra seipsum corruptum est, ut in cancro; quum quid innatum est, ut in vesica calculus; quum quid increvit, ut vena, quae intumescens in varicem convertitur; quum quid deest, ut quum curta pars aliqua est. Ex his alia sunt in quibus medicamenta, alia in quibus plus manus proficit. Ego, dilatis iis quae praecipue scalpellum et manum postulant, nunc de iis dicam quae maxime medicamentis egent. Dividam autem hanc quoque curandi partem, sicut priorem; et ante dicam

de iis quae in quamlibet partem corporis incidunt; tum de iis quae certas partes infestant. Incipiam a vulneribus.

1. In his autem ante omnia scire medicus debet, quae insanabilia sint, quae difficilem curationem habeant, quae promtiorem. Est enim prudentis hominis, primum eum, qui servari non potest, non attingere, nec subire speciem ejus ut occisi, quem sors ipsius interemit (Hipp. *De arte* 13): deinde, ubi gravis metus sine certa tamen desperatione est, indicare necessariis periclitantis in difficili spem esse; ne, si victa ars malo fuerit, vel ignorasse, vel fefellisse videatur. Sed ut haec prudenti viro conveniunt, sic rursus histrionis est, parvam rem attollere, quo plus praestitisse videatur. Obligarique aequum est confessione promtae rei, quo curiosius etiam circumspiciat, ne, quod per se exiguum est, majus curantis negligentia fiat.

2. Servari non potest, cui basis cerebri, cui cor, cui stomachus, cui jecinoris portae, cui in spina medulla percussa est; cuive aut pulmo medius, aut jejunum, aut tenuius intestinum, aut ventriculus, aut renes vulnerati sunt; cuive circa fauces grandes venae, vel arteriae praecisae sunt (cf. *Aph.* VI, 18 et 23; *Coac.* 499).

3. Vix autem ad sanitatem perveniunt, quibus ulla parte aut pulmo, aut jecinoris crassum, aut membrana, quae continet cerebrum, aut lienis, aut vulva, aut vesica, aut ullum intestinum, aut septum transversum vulneratum est. Ii quoque in praecipiti sunt, in quibus usque ad grandes intusque conditas venas in alis, vel poplitibus mucro desedit. Periculosa etiam vulnera sunt, ubicumque venae majores sunt, quoniam exhaurire hominem profusione sanguinis possunt: idque evenit non in alis tantum atque poplitibus, sed etiam in iis venis quae ad anum testiculosque perveniunt. Praeter haec malum vulnus est, quodcumque in alis, vel feminibus, vel inanibus locis, vel in articulis, vel inter digitos est: item quodcumque musculum, aut nervum, aut arteriam, aut membranam, aut os, aut cartilaginem laesit (*Aph.* VI, 19; *Coac.* 494). Tutissimum omnium, quod in carne est.

4. Et haec quidem loco vel pejora, vel meliora sunt. Modo vero periculum facit quodcumque magnum est.

5. Aliquid etiam in vulneris genere figuraque est. Nam pejus est, quod etiam collisum, quam quod tantum discissum est: adeo ut acuto quoque, quam retuso telo, vulnerari commodius sit. Pejus etiam vulnus est, ex quo aliquid excisum est; ex quove caro alia parte abscissa, alia dependet. Pessimaque plaga in orbem est; tutissima, quae lineae modo recta est. Quo deinde propius huic illive figurae vulnus est, eo vel deterius vel tolerabilius est.

6. Quin etiam confert aliquid et aetas, et corpus, et vitae propositum, et anni tempus: quia facilius sanescit puer vel adolescens, quam senior; valens, quam infirmus; neque nimis tenuis, neque nimis plenus, quam si alterum ex his est; integri habitus, quam corrupti; exercitatus, quam iners; sobrius et temperans, quam vino venerique deditus. Opportunissimumque curationi tempus vernum est, aut certe neque fervens, neque frigidum: siquidem vulnera et nimius calor et nimium frigus infestant; maxime tamen horum varietas: ideoque perniciosissimus autumnus est.

7. Sed pleraque ex vulneribus oculis subjecta sunt: quorumdam ipsae sedes indices sunt; quas alio loco demonstravimus, quum positus interiorum partium ostendimus. Verumtamen, quia quaedam vicina sunt, interestque, vulnus in summa parte sit, an penitus penetraverit, necessarium est notas subjicere, per quas quid intus ictum sit, scire possimus; et ex quibus vel spes, vel desperatio oriatur.

8. Igitur, corde percusso, sanguis multus fertur, venae elanguescunt, color pallidissimus, sudores frigidi, malique odoris, tamquam irrorato corpore oriuntur: extremisque partibus frigidis matura mors sequitur.

9. Pulmone vero icto, spirandi difficultas est; sanguis ex ore spumans, ex plaga ruber, simulque etiam spiritus cum sono fertur; in vulnus inclinari juvat: quidam sine ratione consurgunt: multi si in ipsum vulnus inclinati sunt, loquuntur; si in aliam partem, obmutescunt.

10. Jecinoris autem vulnerati notae sunt: multus sub dextra parte praecordiorum profusus sanguis; ad spinam reducta praecordia; in ventrem cubandi dulcedo; punctiones, doloresque usque ad jugulum, junctumque ei latr

scapularum os, intenti: quibus nonnumquam etiam bilis vomitus accedit.

11. Renibus vero percussis, dolor ad inguina testiculosque descendit; difficulter urina redditur; eaque aut est cruenta, aut cruor fertur.

12. At liene icto, sanguis niger a sinistra parte prorumpit; praecordia cum ventriculo ab eadem parte indurescunt; sitis ingens oritur; dolor ad jugulum, sicut jecinore vulnerato, venit.

13. At quum vulva percussa est, dolor in inguinibus, et coxis, et feminibus est; sanguinis pars per vulnus, pars per naturale descendit; vomitus bilis insequitur; quaedam obmutescunt; quaedam mente labuntur; quaedam, sui compotes, nervorum oculorumque dolore urgeri se confitentur; morientesque eadem, quae corde vulnerato patiuntur.

14. Sin cerebrum membranave ejus vulnus accepit, sanguis per nares, quibusdam etiam per aures exit; fereque bilis vomitus insequitur (cf. *Aph.* VI, 50; *Coac.* 490); quorumdam sensus obtunduntur, appellatique ignorant; quorumdam trux vultus est; quorumdam oculi, quasi resoluti, huc atque illuc moventur; fereque tertio, vel quinto die delirium accedit; multorum etiam nervi distenduntur: ante mortem autem plerique fascias, quibus caput deligatum est, lacerant, ac nudum vulnus frigori objiciunt.

15. Ubi stomachus autem percussus est, singultus, et bilis vomitus insequitur; si quid cibi vel potionis assumtum est, id redditur cito; venarum motus elanguescunt; sudores tenues oriuntur, per quos extremae partes frigescunt.

16. Communes vero jejuni intestini et ventriculi vulnerati notae sunt: nam cibus et potio per vulnus exeunt; praecordia indurescunt; nonnumquam bilis per os redditur: intestino tantum sedes inferior est. Cetera intestina icta vel stercus, vel odorem ejus exhibent.

17. Medulla vero, quae in spina est, discissa, nervi resolvuntur, aut distenduntur; sensus intercidit; interposito tempore aliquo sine voluntate inferiores partes vel semen, vel urinam, vel etiam stercus excernunt.

18. At si septum transversum percussum est, praecordia

sursum contrahuntur; spina dolet; spiritus rarus est; sanguis spumans fertur.

19. Vesica vero vulnerata, dolent inguina; quod super pubem est, intenditur; pro urina, sanguis; at ex ipso vulnere urina descendit; stomachus afficitur; itaque aut bilem vomunt, aut singultiunt; frigus, et ex eo mors sequitur.

20. His cognitis, etiamnum quaedam alia noscenda sunt, ad omnia vulnera ulceraque, de quibus dicturi sumus, pertinentia. Ex his autem exit sanguis, sanies, pus. Sanguis omnibus notus est; sanies est tenuior hoc, varie crassa et glutinosa et colorata; pus crassissimum albidissimumque, glutinosius et sanguine et sanie. Exit autem sanguis ex vulnere recenti, aut jam sanescente; sanies inter utrumque tempus; pus ex ulcere jam ad sanitatem spectante. Rursus et sanies et pus quasdam species graecis nominibus distinctas habent. Est enim quaedam sanies, quae vel *ἰχώρ*, vel *μελίκηρα* nominatur: est pus, quod *ἐλαιῶδες* appellatur. *Ἰχώρ* tenuis, subalbidus, ex malo ulcere exit, maximeque ubi nervo laeso, inflammatio sequuta est. Melicera crassior est, glutinosior, subalbida, mellique albo subsimilis. Fertur haec quoque ex malis ulceribus, ubi nervi circa articulos laesi sunt; et inter haec loca, maxime ex genibus. *Ἐλαιῶδες* tenue, subalbidum, quasi unctum, colore atque pinguitudine oleo albo non dissimile apparet in magnis ulceribus sanescentibus. Malus autem est sanguis nimium aut tenuis, aut crassus, colore vel lividus, vel niger, aut pituita mixtus, aut varius: optimus calidus, ruber, modice crassus, non glutinosus. Itaque protinus ejus vulneris expedita magis curatio est, ex quo sanguis bonus fluxit: itemque postea spes in iis major est, ex quibus melioris generis quaeque proveniunt. Sanies igitur mala est multa, nimis tenuis, livida, aut pallida, aut nigra, aut glutinosa, aut mali odoris, aut quae et ipsum ulcus, et junctam ei cutem erodit: melior est non multa, modice crassa, subrubicunda, aut subalbida. *Ἰχώρ* autem pejor est multus, crassus, sublividus aut subpallidus, glutinosus, acer, calidus, mali odoris: tolerabilior est subalbidus, qui cetera omnia contraria prioribus habet. Melicera autem mala est multa et percrassa: melior quae et

tenuior et minus copiosa est. Pus inter haec optimum est. Sed id quoque pejus est multum, tenue, dilutum; magisque si ab initio tale est: itemque si colore sero simile, si pallidum, si lividum, si faeculentum est: praeter haec si male olet; nisi tamen locus hunc odorem excitat. Melius est, quo minus est, quo crassius, quo albidius: itemque si laeve est, si nihil olet, si aequale est. Modo tamen convenire et magnitudini vulneris, et tempori debet: nam plus ex majore, plus nondum solutis inflammationibus naturaliter fertur. Ἐλαιῶδες quoque pejus est multum, et parum pingue: quo minus ejus, quoque id ipsum pinguius, eo melius est.

21. Quibus exploratis, ubi aliquis ictus est, qui servari potest, protinus prospicienda duo sunt: ne sanguinis profusio, neve inflammatio interimat. Si profusionem timemus (quod ex sede vulneris, et ex magnitudine ejus, et ex impetu ruentis sanguinis intelligi potest); siccis linamentis vulnus implendum est, supraque imponenda spongia ex aqua frigida expressa, ac manu super comprimenda. Si parum sic sanguis conquiescit, saepius linamenta mutanda sunt; et, si sicca parum valent, aceto madefacienda sunt. Id vehemens ad sanguinem supprimendum est; ideoque quidam id vulneri infundunt. Sed alius rursus metus subest; ne, nimis valenter ibi retenta materia, magnam inflammationem postea moveat. Quae res efficit, ut neque rodentibus medicamentis, neque adurentibus, et ob id ipsum inducentibus crustam, sit utendum; quamvis pleraque ex his sanguinem supprimunt: sed, si semel ad ea decurritur, iis potius, quae mitius idem efficiunt. Quod si illa quoque profluvio vincuntur, venae quae sanguinem fundunt, apprehendendae, circaque id quod ictum est, duobus locis deligandae, intercidendaeque sunt (cf. Aët. XIV, 51; Paul. Aegin. IV, 53), ut et in se ipsae coeant, et nihilominus ora praeclusa habeant. Ubi ne id quidem res patitur, possunt ferro candenti aduri. Sed etiam satis multo sanguine effuso ex eo loco quo neque nervus, neque musculus est, ut, puta, in fronte, vel superiore capitis parte, commodissimum tamen est cucurbitulam admovere a diversa parte, ut illuc sanguinis cursus revocetur.

22. Et adversus profusionem quidem in his auxilium est: adversus inflammationem autem in ipso sanguinis cursu. Ea timeri potest, ubi laesum est vel os, vel nervus, vel cartilago, vel musculus; aut ubi parum sanguinis pro modo vulneris fluxit. Ergo quoties quid tale erit, sanguinem mature supprimere non oportebit; sed pati fluere, dum tutum erit, adeo ut si parum fluxisse videbitur, mitti quoque ex brachio debeat; utique si corpus juvenile et robustum et exercitatum est: multoque magis, si id vulnus ebrietas praecessit. Quod si musculus laesus videbitur, praecidendus erit: nam percussus, mortiferus est; praecisus, sanitatem recipit.

23. Sanguine autem vel suppresso, si nimius erumpit; vel exhausto, si per se parum fluxit; longe optimum est vulnus glutinari. Potest autem id quod vel in cute, vel etiam in carne est, si nihil ei praeterea mali accedit: potest caro alia parte dependens, alia inhaerens; si tamen etiamnum integra est, et conjunctione corporis fovetur. In iis vero quae glutinantur, duplex curatio est. Nam si plaga in molli parte est, sui debet; maximeque, si discissa auris ima est, vel imus nasus, vel frons, vel bucca, vel palpebra, vel labrum, vel circa guttur cutis, vel venter. Si vero in carne vulnus est, hiatque, neque in unum orae facile attrahuntur, sutura quidem aliena est; imponendae vero fibulae sunt; ἀγκτῆρας Graeci nominant; quae oras, paulum tamen contrahant, quo minus lata postea cicatrix sit. Ex his autem colligi potest, id quoque quod alia parte dependens, alia inhaerebit, si alienatum adhuc non est, suturam, an fibulam postulet. Ex quibus neutra ante debet imponi, quam intus vulnus purgatum est; ne quid ibi concreti sanguinis relinquatur. Id enim et in pus vertitur, et inflammationem movet, et glutinari vulnus prohibet. Ne linamentum quidem, quod supprimendi sanguinis causa inditum est, ibi relinquendum est: nam id quoque inflammat. Comprehendi vero sutura, vel fibula, non cutem tantum, sed aliquid etiam ex carne, ubi suberit haec, oportebit; quo valentius haereat, neque cutem abrumpat. Utraque optima est ex acia molli, non nimis torta, quo mitius corpori insidat. Utraque neque nimis rara, neque nimis crebra injicienda. Si nimis rara est, non

continet: si nimis crebra est, vehementer afficit: quia, quo saepius acus corpus transsuit, quoque plura loca injectum vinculum mordet, eo majores inflammationes oriuntur; magisque aestate. Neutra etiam vim ullam desiderat; sed eatenus utilis est, qua cutis ducentem quasi sua sponte subsequitur. Fere tamen fibulae latius vulnus esse patiuntur: sutura oras jungit, quae ne ipsae quidem inter se contingere ex toto debent; ut si quid intus humoris concreverit, sit qua emanet. Si quod vulnus neutrum horum recipit, id tamen purgari debet. Deinde omni vulneri primo imponenda est spongia ex aceto expressa: si sustinere aliquis aceti vim non potest, vino utendum est. Levius plaga juvatur etiam, si ex aqua frigida expressa spongia imponitur. Sed ea, quocumque modo imposita est, dum madet, prodest: itaque, ut inarescat, non est committendum. Licetque sine peregrinis, et conquisitis, et compositis medicamentis vulnus curare. Sed si quis huic parum confidit, imponere medicamentum debet, quod sine sevo compositum sit ex iis, quae cruentis vulneribus apta esse proposui; maximeque si caro est, barbarum; si nervi, vel cartilago, vel aliquid ex eminentibus, quales aures, vel labra sunt, Polyidae sphragidem (cf. 20, 2). Alexandrinum quoque viride (19, 17) nervis idoneum est: eminentibusque partibus ea quam Graeci *ῥάπτουσαν* vocant (cf. 19, 6). Solet etiam, colliso corpore, exigua parte findi cutis. Quod ubi incidit, non alienum est scalpello latius aperire; nisi musculi, nervique juxta sunt, quos incidi non expedit: ubi satis diductum est, medicamentum imponendum est. At si id quod collisum est, quamvis parum diductum est, latius tamen aperiri propter nervos aut musculos non licet, adhibenda sunt ea quae humorem leniter extrahant; praecipueque ex his id, quod *ῥυπῶδες* vocari proposui (19, 15). Non alienum est etiam, ubicumque vulnus grave est, imposito quo id juvetur, insuper circumdare lanam succidam ex aceto et oleo: vel cataplasma, si mollis is locus est, quod leniter reprimat; si nervosus, aut musculosus, quod emolliat.

24. Fascia vero ad vulnus deligandum lintea aptissima est; eaque lata esse debet, ut semel injecta non vulnus tan-

tum, sed paulum utrimque etiam oras ejus comprehendat. Si ab altera parte caro magis recessit, ab ea melius attrahitur: si aeque ab utraque, transversa comprehendere oras debet; aut si id vulneris ratio non patitur, media primum injicienda est; ut tum in utramque partem ducatur. Sic autem deliganda est, ut et contineat, neque adstringat: quod non continetur, elabitur; quod nimis adstrictum est, cancro periclitatur. Hieme saepius fascia circumire debet: aestate quoties necesse est. Tum extrema pars ejus inferioribus acu assuenda est: nam nodus vulnus laedit, nisi tamen longe est. Illo neminem decipi decet, ut propriam viscera curationem requirant, de quibus supra posui. Nam plaga ipsa curanda extrinsecus vel sutura, vel alio medicinae genere est. In visceribus nihil movendum est; nisi, ut si quid aut ex jecinore, aut liene, aut pulmone dumtaxat extremo dependet, praecidatur. Alioquin vulnus interius ea victus ratio, eaque medicamenta sanabunt, quae cuique visceri convenire superiore libro proposui.

25. His ita primo die ordinatis, homo in lecto collocandus est; isque, si grave vulnus est, abstinere, quantum vires patiuntur, ante inflammationem, cibo debet; bibere, donec sitim finiat, aquam calidam, vel, si aestas est, ac neque febris, neque dolor est, etiam frigidam. Adeo tamen nihil perpetuum est, sed semper pro vi corporis aestimandum, ut imbecillitas etiam cibum protinus facere necessarium possit; tenuem scilicet, et exiguum, qui tantum sustineat. Multique etiam ex profluvio sanguinis intermorientes ante ullam curationem vino reficiendi sunt: quod alioqui inimicissimum vulneri est.

26. Nimis vero intumescere vulnus, periculosum; nihil intumescere, periculosissimum est (cf. *Aph.* V, 66): illud indicium est magnae inflammationis; hoc emortui corporis. Protinusque, si mens homini consistit, si nulla febris accessit, scire licet mature vulnus sanum fore. Ac ne febris quidem terrere debet, si in magno vulnere, dum inflammatio est, permanet. Illa perniciosa est, quae vel levi vulneri supervenit, vel ultra tempus inflammationis durat, vel delirium movet: vel si nervorum rigor, aut distentio, qua

vulnere orta est, ea non finitur (cf. *Aph.* II, 26; *Coac.* 350). Vomitus quoque biliosus non voluntarius, vel protinus ut percussus est aliquis, vel dum inflammatio manet, malum signum est in iis dumtaxat, quorum vel nervi, vel etiam nervosi loci vulnerati sunt. Sponte tamen vomere, non alienum est; praecipue iis, quibus in consuetudine fuit: sed neque protinus post cibum, neque jam inflammatione orta, neque quum in superioribus partibus plaga est.

27. Biduo sic vulnere habito, tertio die id aperiendum, tergendaque sanies ex aqua frigida est, eademque rursus injicienda sunt. Quinto jam die, quanta inflammatio futura est, se ostendit. Quo die, rursus detecto vulnere, considerandus color est: qui si lividus, aut pallidus, aut varius, aut niger est, scire licet malum vulnus esse; idque quandocumque animadversum est, terrere nos potest. Album, aut rubicundum esse, commodissimum est. Item cutis dura, crassa, dolens, periculum ostendit: bona signa sunt, ubi haec sine dolore, tenuis et mollis est. Sed si glutinatur vulnus, aut leviter intumuit, eadem sunt imponenda quae primo fuerunt; si gravis inflammatio est, neque glutinandi spes est, ea quae pus moveant. Jamque aquae quoque calidae necessarius usus est, ut et materiam digerat, et duritiam emolliat, et pus citet. Ea sic temperanda est, ut manu contingenti jucunda sit; et usque eo adhibenda, donec aliquid ex tumore minuisse, coloremque ulceri magis naturalem reddidisse videatur. Post id fomentum, si late plaga non patet, imponi protinus emplastrum debet; maximeque, si grande vulnus est, tetrapharmacum (19, 9); si in articulis, digitis, locis cartilaginosis, rhypodes (19, 15): at si latius hiat, idem illud emplastrum liquari ex irino unguento oportet, eoque illita linamenta disponi per plagam; deinde emplastrum supra dari, et super id succidam lanam: minusque etiam quam primo, fasciae adstringendae sunt.

28. Proprie quaedam in articulis visenda sunt. In quibus si praecisi nervi sunt, qui continebant, debilitas ejus partis sequitur. Si id dubium est, et ex acuto telo plaga est, ea transversa commodior est: si ex retuso et gravi, nullum in figura discrimen est; sed videndum est, pus supra articu-

lum, an infra nascatur. Si sub eo nascitur, albumque et crassum diu fertur, nervum praecisum esse credibile est; magisque, quo majores dolores inflammationesque, et quo maturius excitatae sunt. Quamvis autem non abscissus nervus est; tamen, si circa tumor durus diu permanet, necesse est et diuturnum ulcus esse, et, sano quoque eo, tumorem permanere: futurumque est, ut tarde membrum id vel extendatur, vel contrahatur. Major tamen in extendendo mora est, ubi recurvato articulo curatio adhibita est; quam in recurvando eo quod rectum continuerimus. Collocari quoque membrum quod ictum est, ratione certa debet: si glutinandum est, ut superius sit; si in inflammatione est, ut in neutram partem inclinatum sit; si jam pus profluit, ut devexum sit. Optimum etiam medicamentum quies est: moveri, ambulare, nisi sanis, alienum est. Minus tamen iis periculosum, qui in capite vel brachiis, quam qui in inferioribus partibus vulnerati sunt. Minimeque ambulatio convenit, femine, aut crure, aut pede laborante. Locus in quo cubabit, tepidus esse debebit. Balneum quoque, dum parum vulnus purum est, inter res infestissimas est: nam id et tumidum et sordidum reddit: ex quibus ad cancrum transitus esse consuevit. Lenis frictio recte adhibetur; sed iis partibus quae longius absunt a vulnere.

29. Inflammatione finita, vulnus purgandum est. Id optime faciunt tincta in melle linamenta; supraque idem emplastrum, vel enneapharmacum (19, 10) dandum est. Tum demum vero purum est, quum rubet, ac nimium neque siccum, neque humidum est. At quodcumque sensu caret, quod non naturaliter sentit, quod nimium aut aridum, aut humidum est, quod aut albidum, aut pallidum, aut lividum, aut nigrum est, id purum non est.

30. Purgato, sequitur ut impleatur. Jamque calida aqua eatenus necessaria est, ut sanies removeatur. Lanae succidae supervacuus usus est: lota melius circumdatur. Ad implendum autem vulnus proficiunt quidem etiam medicamenta aliqua: itaque ea adhiberi non alienum est; ut butyrum cum rosa, et exigua mellis parte; aut cum eadem rosa tetrapharmacum; aut ex rosa linamenta. Plus tamen p

balneum rarum, cibi boni succi, vitatis omnibus acribus; sed jam pleniores. Nam et avis, et venatio, et suilla elixa dari potest. Vinum omnibus, dum febris, dum inflammatio est, alienum est: itemque usque ad cicatricem, si nervi, musculive vulnerati sunt; etiam si alte caro. At si plaga in summa cute generis tutioris est, potest non pervetus, modice tamen datum, ad implendum quoque proficere. Si quid molliendum est, quod in nervosis locis, musculosisque necessarium est, cerato quoque super vulnus utendum est. At si caro supercrevit, modice reprimit siccum linamentum; vehementius squama aeris. Si plus est, quod tolli opus est, adhibenda sunt etiamnum vehementiora, quae corpus exedant. Cicatricem post omnia haec commode inducit lycium ex passo aut lacte dilutum; vel etiam per se impositum siccum linamentum.

31. Hic ordo felicis curationis est: sed quaedam tamen periculosa incidere consuerunt. Interdum enim vetustas ulcus occupat, induciturque ei callus, et circum orae crassae livent· post quae, quidquid medicamentorum ingeritur, parum proficit: quod fere negligenter curato ulceri supervenit. Interdum vel ex nimia inflammatione, vel ob aestus immodicos, vel ob nimia frigora, vel quia nimis vulnus adstrictum est, vel quia corpus aut senile, aut mali habitus est, cancer occupat. Id genus a Graecis diductum in species est; nostris vocabulis non est. Omnis autem cancer non solum id corrumpit, quod occupavit, sed etiam serpit: deinde aliis aliisque signis discernitur. Nam modo super inflammationem rubor ulcus ambit, isque cum dolore procedit; *ἐρυσίπελας* Graeci nominant. Modo ulcus nigrum est, quia caro ejus corrupta est: idque vehementius etiam putrescendo intenditur, ubi vulnus humidum est, et ex nigro ulcere humor pallidus fertur, malique odoris est; carunculaeque corruptae, interdum etiam nervi ac membranae resolvuntur; specillumque demissum descendit aut in latus, aut deorsum: eoque vitio nonnumquam os quoque afficitur. Modo oritur ea quam Graeci *γάγγραιναν* appellant. Priora in qualibet parte corporis fiunt, hoc in prominentibus membris, id est inter ungues, et alas, vel inguina; fereque in senibus, vel in iis quorum corpus mali habitus est. Caro in

ulcere vel nigra, vel livida est, sed sicca et arida; proximaque cutis plerumque subnigris pusulis impletur: deinde ei proxima vel pallida, vel livida, fereque rugosa et sine sensu est; ulterior in inflammatione est; omniaque ea simul serpunt, ulcus in locum pusulosum; pusulae in eum qui pallet aut livet; pallor aut livor in id quod inflammatum est; inflammatio in id quod integrum est, transit. Inter haec deinde febris acuta oritur, ingensque sitis: quibusdam etiam delirium accedit: alii, quamvis mentis suae compotes sunt, balbutiendo tamen vix sensus suos explicant: incipit affici stomachus: fit foedi spiritus ipse odoris. Atque initium quidem ejus mali recipit curationem: ubi vero penitus insedit, insanabile est; plurimique sub frigido sudore moriuntur.

32. Ac pericula quidem vulnerum haec sunt. Vetus autem ulcus scalpello concidendum est, excidendaeque ejus orae, et quidquid super eas livet aeque incidendum. Si varicula intus est, quae id sanari prohibet, ea quoque excidenda. Deinde ubi sanguis emissus, novatumque vulnus est, eadem curatio adhibenda, quae in recentibus vulneribus exposita est. Si scalpello aliquis uti non vult, potest sanare id emplastrum, quod ex ladano fit: et quum ulcus sub eo exesum est, id quo cicatrix inducitur (cf. cap. 19, § 18).

33. Id autem, quod $\acute{\epsilon}\rho\upsilon\sigma\acute{\iota}\pi\epsilon\lambda\alpha\varsigma$ vocari dixi, non solum vulneri supervenire, sed sine hoc quoque oriri consuevit: atque interdum periculum majus affert; utique si circa cervices aut caput constitit. Oportet, si vires patiuntur, sanguinem mittere: deinde imponere simul reprimentia et refrigerantia; maximeque cerussam solani succo, aut cimoliam cretam aqua pluviali exceptam, aut ex eadem aqua subactam farinam, cupresso adjecta, aut, si tenerius corpus est, lenticulam. Quidquid impositum est, betae folio contegendum est, et super linteolum frigida aqua madens imponendum. Si per se refrigerantia parum proderunt, miscenda erunt hoc modo: sulphuris p.)-(. I. cerussae et croci, singulorum p.)-(. XII. s. eaque cum vino conterenda sunt, et id his illinendum. At si durior locus est, solani folia contrita suillae adipi miscenda sunt, et illita linteolo superinjicienda.

At si nigrities est, nequedum serpit, imponenda sunt, quae carnem putrem lenius exedant: repurgatumque ulcus sic ut cetera, nutriendum est. Si magis putre est, jamque procedit ac serpit, opus est vehementius erodentibus. Si ne haec quidem evincunt, aduri locus debet, donec ex eo nullus humor feratur: nam quod sanum est, siccum est quum aduritur. Post ustionem putris ulceris, superponenda sunt quae crustas a vivo resolvant. Ubi eae exciderunt, purgandum ulcus maxime melle et resina est: sed aliis quoque purgari potest, quibus purulenta curantur; eodemque modo ad sanitatem perducendum est.

34. Gangraenam vero, si nondum plane tenet, sed adhuc incipit, curare non difficillimum est; utique in corpore juvenili: et magis etiam si musculi integri sunt; si nervi vel laesi non sunt, vel leviter affecti sunt; neque ullus magnus articulus nudatus est; aut carnis in eo loco paulum est, ideoque non multum, quod putresceret, fuit; consistitque eo loco vitium, quod maxime fieri in digito potest. In ejusmodi casu primum est, si vires patiuntur, sanguinem mittere: deinde quidquid aridum est, et intentione quadam proximum quoque locum male habet, usque sanum corpus concidere. Medicamenta vero, dum malum serpit, adhibenda nulla sunt, quae pus movere consuerunt; ideoque ne aqua quidem calida. Gravia quoque, quamvis reprimentia, aliena sunt; sed his quam levissimis opus est: superque ea, quae inflammata sunt, utendum est refrigerantibus. Si nihilo magis malum constitit, uri id quod est inter integrum ac vitiatum locum debet. Praecipueque in hoc casu petendum, non a medicamentis solum, sed etiam a victus ratione praesidium est: neque enim id malum, nisi corrupti vitiosique corporis est. Ergo primo, nisi imbecillitas prohibet, abstinentia utendum; deinde danda, quae per cibum potionemque alvum, ideoque etiam corpus, adstringant; sed ea levia. Postea, si vitium constitit, imponi super vulnus eadem debent, quae in putri ulcere praescripta sunt. Ac tum quoque plenioribus cibis uti licebit ex media materia; sed tamen non nisi alvum, corpusque siccantibus; aqua vero pluviali frigida. Balneum, nisi jam certa fiducia redditae sanitatis est, alienum est: siqui-

dem emollitum in eo vulnus cito rursus eodem malo afficitur. Solent vero nonnumquam nihil omnia auxilia proficere, ac nihilo minus serpere is cancer: inter quae miserum, sed unicum auxilium est, ut cetera pars corporis tuta sit, membrum, quod paulatim emoritur, abscindere.

35. Hae gravissimorum vulnerum curationes sunt. Sed ne illa quidem negligenda, ubi integra cute interior pars collisa est; aut ubi derasum, attritumve aliquid est; aut ubi surculus corpori infixus est; aut ubi tenue, sed altum vulnus insedit. In primo casu commodissimum est malicorium ex vino coquere, interioremque ejus partem conterere, et cerato miscere ex rosa facto, idque superponere: deinde, ubi cutis ipsa exasperata est, inducere lene medicamentum, quale lipara est. Deraso vero, detritoque imponendum est emplastrum tetrapharmacum (19, 9), minuendusque cibus, et vinum subtrahendum. Neque id, quia non habebit altiores ictus, contemnendum erit: siquidem ex ejusmodi casibus saepe cancri fiunt. Quod si levius id erit, et in parte exigua, contenti esse poterimus eodem leni medicamento. Surculum vero, si fieri potest, oportet vel manu, vel etiam ferramento ejicere. Si vel praefractus est, vel altius descendit quam ut id ita fieri possit, medicamento evocandus est. Optime autem educit superimposita arundinis radix, si tenera est, protinus contrita; si jam durior, ante in mulso decocta; cui semper mel adjiciendum est: aut aristolochia cum eodem melle. Pessima ex surculis arundo est, quia aspera est: eademque offensa etiam in filice est. Sed usu cognitum est, utramque adversus alteram medicamentum esse, si contrita ac superimposita est. Facit autem idem in omnibus surculis, quodcumque medicamentum extrahendi vim habet. Idem altis tenuibusque vulneribus aptissimum est. Priori rei Philocratis (19, 14); huic Hecataei (19, 16) emplastrum maxime convenit.

36. Ubi vero in quolibet vulnere ventum ad inducendam cicatricem est, quod perpurgatis jam, repletisque ulceribus necessarium est, primum ex aqua frigida linamentum, dum caro alitur; deinde quum jam continenda est, siccum imponendum est, donec cicatrix inducatur: tum deligari super album plumbum oportet, quo et reprimitur cicatrix, et

colorem maxime sano corpori similem accipit. Idem radix silvestris cucumeris praestat: idem compositio, quae habet elaterii p.)-(. I. spumae argenti p.)-(. II. unguenti p.)-(. VII. quae excipiuntur resina terebinthina, donec emplastri crassitudo ex omnibus fiat. Ac nigras quoque cicatrices leniter purgant paribus portionibus mixta aerugo et plumbum elotum, eademque resina coacta; sive ungitur cicatrix, quod in facie fieri potest; sive id ut emplastrum imponitur, quod in aliis partibus commodius est. At si vel excrevit cicatrix, vel concava est, stultum est decoris causa rursus et dolorem et medicinam sustinere: alioquin res utrique succurri patitur. Siquidem utraque cicatrix exulcerari scalpello potest: si medicamentum aliquis mavult, idem efficiunt compositiones eae, quae corpus exedunt. Cute exulcerata, super eminentem carnem exedentia medicamenta conjicienda sunt; super concavam, implentia; donec utrumque ulcus sanae cuti aequatur, et tum cicatrix inducatur.

CAPUT XXVII.

De curatione vulnerum, quae per morsus inferuntur.

1. Dixi de iis vulneribus, quae maxime per tela inferuntur: sequitur, ut de iis dicam, quae morsu fiunt, interdum hominis (cf. Plin. XVIII, 4, 8), interdum simiae, saepe canis, nonnumquam ferorum animalium, aut serpentium. Omnis autem fere morsus habet quoddam virus. Itaque si vehemens vulnus est, cucurbitula admovenda est: si levius, protinus emplastrum injiciendum, praecipueque Diogenis (19, 20); si id non est, quodlibet ex iis, quae adversus morsus proposui; si ea non sunt, viride alexandrinum (19, 17); si ne id quidem est, quodlibet non pingue ex iis, quae recentibus vulneribus accommodantur. Sal quoque his, praecipueque ei, quod canis fecit, medicamentum est, si vulneri imponitur, superque id duobus digitis verberatur: exsaniat enim. Ac salsamentum quoque recte super id vulnus deligatur.

2. Utique autem, si rabiosus canis fuit, cucurbitula

virus ejus extrahendum est. Deinde, si locus neque nervosus, neque musculosus est, vulnus id adurendum est: si uri non potest, sanguinem homini mitti non alienum est. Tum usto quidem vulneri superimponenda quae ceteris ustis sunt: ei vero quod expertum ignem non est, ea medicamenta, quae vehementer exedunt. Post quae nullo novo magisterio, sed jam supra posito vulnus erit implendum, et ad sanitatem perducendum. Quidam post rabiosi canis morsum protinus in balneum mittunt, ibique patiuntur desudare, dum vires corporis sinunt, vulnere adaperto, quo magis ex eo quoque virus destillet: deinde multo meracoque vino excipiunt, quod omnibus venenis contrarium est. Idque quum ita per triduum factum est, tutus esse homo a periculo videtur.

Solet autem ex eo vulnere, ubi parum occursum est, aquae timor nasci: *ὑδροφόβους* (*ὑδροφοβίαν? vel potius glossema*) Graeci appellant. Miserrimum genus morbi, in quo simul aeger et siti et aquae metu cruciatur: quo oppressis in angusto spes est. Sed unicum tamen remedium est, nec opinantem in piscinam non ante ei provisam projicere, et, si natandi scientiam non habet, modo mersum bibere pati, modo attollere; si habet, interdum deprimere, ut invitus quoque aqua satietur: sic enim simul et sitis et aquae metus tollitur. Sed aliud periculum excipit, ne infirmum corpus in aqua frigida vexatum nervorum distentio absumat. Id ne incidat, a piscina protinus in oleum calidum demittendus est. Antidotum autem, praecipue id, quod primo loco posui (23, 1); ubi id non est, aliud, si nondum aeger aquam horret, potui ex aqua dandum est; et si amaritudine offendit, mel adjiciendum est: si jam is morbus occupavit, per catapotia sumi potest.

3. Serpentium quoque morsus non nimium distantem curationem desiderant: quamvis in ea multum antiqui variarunt; ut in singula genera anguium singula medendi genera praeciperent; aliique alia. Sed in omnibus eadem maxime proficiunt. Igitur in primis super vulnus id membrum deligandum est; non tamen nimium vehementer, ne torpeat: dein venenum extrahendum est. Id cucurbitula optime facit: neque alienum est, ante scalpello circa vulnus incidere, ut plus vitiati jam sanguinis extrahatur. Si cucurbitula non

quod tamen vix incidere potest, tum quodlibet simile vas, quod idem possit: si ne id quidem est, homo adhibendus est, qui id vulnus exsugat. Neque hercules scientiam praecipuam habent ii, qui Psylli nominantur (cf. Des Etangs, p. 282); sed audaciam usu ipso confirmatam. Nam venenum serpentis, ut quaedam etiam venatoria venena, quibus Galli praecipue utuntur, non gustu, sed in vulnere nocent. Ideoque colubra ipsa tuto estur; ictus ejus occidit. Et si stupente ea, quod per quaedam medicamenta circulatores faciunt, in os digitum quis indidit, neque percussus est, nulla in ea saliva noxa est. Ergo quisquis, exemplum Psylli sequutus, id vulnus exsuxerit, et ipse tutus erit, et tutum hominem praestabit. Illud, ne intereat, ante debebit attendere, ne quod in gingivis, palatove, aliave parte oris ulcus habeat. Post haec is homo loco calido collocandus est sic, ut id, quod percussum erit, in inferiorem partem inclinetur. Si neque qui exsugat, neque cucurbitula est, sorbere oportet jus anserinum, vel ovillum, vel vitulinum, et vomere: vivum autem gallinaceum pullum per medium dividere, et protinus calidum super vulnus imponere sic, ut pars interior corpori jungatur. Facit id etiam hoedus agnusve discissus, et calida ejus caro statim super vulnus imposita: emplastra quoque, quae supra comprehensa sunt; aptissimumque est vel Ephesium (19, 21), vel id quod ei subjectum est. Praesensque in aliquo antidoto praesidium est. Si id non est, necessarium est exsorbere potionem meri vini cum pipere, vel quidlibet aliud, quod calori movendo est, nec humorem intus coire patitur: nam maxima pars venenorum frigore interimit. Omnia etiam urinam moventia, quia materiam extenuant, utilia sunt.

4. Haec adversus omnes ictus communia sunt: usus tamen ipse docuit, eum, quem aspis percussit, acetum potius bibere debere. Quod demonstrasse dicitur casus cujusdam pueri, qui quum ab hac ictus esset, et partim ob ipsum vulnus, partim ob immodicos aestus siti premeretur, ac locis siccis alium humorem non reperiret, acetum, quod forte secum habebat, ebibit, et liberatus est. Credo quoniam id, quamvis refrigerandi vim habet, tamen habet etiam dissipandi. Quo fit, ut terra respersa eo spumet. Eadem ergo vi

verisimile est spissescentem quoque intus humorem hominis ab eo discuti, et sic dari sanitatem.

5. In quibusdam etiam aliis serpentibus certa quaedam auxilia satis nota sunt. Nam scorpio sibi ipse pulcherrimum medicamentum est. Quidam contritum cum vino bibunt: quidam eodem modo contritum super vulnus imponunt: quidam super prunam eo imposito vulnus suffumigant, undique veste circumdata, ne is fumus dilabatur: tum carbonem ejus super vulnus deligant. Bibere autem oportet herbae solaris, quam ἡλιοτρόπιον Graeci vocant, semen, vel certe folia ex vino. Super vulnus vero etiam furfures ex aceto, vel ruta silvatica recte imponitur, vel cum melle sal tostus. Cognovi tamen medicos, qui ab scorpione ictis nihil aliud, quam ex brachio sanguinem miserunt.

6. Et ad scorpionis autem et aranei ictum, allium cum ruta recte miscetur, ex oleoque contritum superimponitur.

7. At si cerastes, aut dipsas, aut haemorrhois (cf. Des Etangs, p. 283) percussit, polii, quod aegyptiae fabae magnitudinem aequet, arefactum, in duas potiones dividendum est sic, ut ei rutae paulum adjiciatur. Trifolium quoque et mentastrum, et cum aceto panaces aeque proficiunt. Costumque, et casia, et cinnamomum recte per potionem assumuntur.

8. Adversus chelydri vero ictum, panaces, aut laser vel porri succus cum hemina vini sumendus est, et edenda multa satureia. Imponendum autem super vulnus stercus caprinum ex aceto coactum; aut ex eodem hordeacea farina; aut ruta, vel nepeta cum sale contrita, melle adjecto. Quod in eo quoque vulnere, quod cerastes fecit, aeque valet.

9. Ubi vero phalangium nocuit, praeter eam curationem, quae manu redditur, saepe homo demittendus in solium est, dandusque ei myrrhae et uvae taminiae par modus ex passi hemina; vel radiculae semen, aut polii radix ex vino; et super vulnus furfures ex aceto cocti, imperandumque, ut is conquiescat.

10. Verum haec genera serpentium et peregrina, et aliquanto magis pestifera sunt; maximeque aestuosis locis gignuntur. Italia frigidioresque regiones hac quoque parte sa-

lubritatem habent, quod minus terribiles angues edunt. Adversus quos satis proficit herba vettonica, vel cantabrica, vel centaurion, vel argemonia, vel trixago, vel personata, vel marina pastinaca, singulae binaeve tritae, et cum vino potui datae, et super vulnus impositae. Illud ignorari non oportet, omnis serpentis ictum et jejuni et jejuno magis nocere: ideoque perniciosissimi sunt quum incubant; utilissimumque est, ubi ex anguibus metus est, non ante progredi, quam quis aliquid assumsit.

11. Non tam facile iis opitulari est, qui venenum vel in cibo, vel in potione sumserunt: primum, quia non protinus sentiunt, ut ab angue icti; ita ne succurrere quidem statim sibi possunt: deinde quia noxa non a cute, sed ab interioribus partibus incipit. Commodissimum est tamen, ubi primum sensit aliquis, protinus oleo multo epoto vomere: deinde, ubi praecordia exhausit, bibere antidotum; si id non est, vel merum vinum.

12. Sunt tamen quaedam remedia propria adversus quaedam venena, maximeque leviora. Nam si cantharidas aliquis ebibit, panaces cum lacte contusa, vel galbanum vino adjecto dari, vel lac per se debet. Si cicutam, vinum merum calidum cum ruta quamplurimum ingerendum est; deinde is vomere cogendus; posteaque laser ex vino dandum: isque, si febre vacat, in calidum balneum mittendus; si non vacat, ungendus ex calefacientibus est: post quae quies ei necessaria est. Si hyoscyamum, fervens mulsum bibendum est, aut quodlibet lac, maxime tamen asininum. Si cerussam, jus malvae, vel juglandes ex vino contritae, maxime prosunt. Si sanguisuga epota est, acetum cum sale bibendum est. Si lac intus coiit, aut passum, aut coagulum, aut cum aceto laser. Si fungos inutiles quis assumsit, radicula aut e posca, aut cum sale et aceto edenda est. Ipsi vero hi et specie quidem discerni possunt ab utilibus, et cocturae genere idonei fieri. Nam sive ex oleo inferbuerunt, sive piri surculus cum his inferbuit, omni noxa vacant.

13. Adustis quoque locis extrinsecus vis infertur: itaque sequi videtur, ut de his dicam. Haec autem optime curantur foliis aut lilii, aut linguae caninae, aut betae in vetere vino

oleoque decoctis: quorum quidlibet protinus impositum ad sanitatem perducit. Sed dividi quoque curatio potest in ea, quae mediocriter exedentia reprimentiaque, primo et pusulas prohibeant, et summam pelliculam exasperent: deinde ea quae lenia ad sanitatem perducant. Ex prioribus est lenticulae cum melle farina, vel myrrha cum vino, vel creta cimolia cum turis cortice contrita et aqua coacta, atque ubi usus necessitas incidit, aceto diluta: ex insequentibus, quaelibet lipara; sed idonea maxime est, quae vel plumbi recrementum, vel vitellos habet. Est etiam illa adustorum curatio, dum inflammatio est, impositam habere cum melle lenticulam: ubi ea declinavit, farinam cum ruta, vel porro, vel marrubio, donec crustae cadant: tum ervum cum melle, aut irim, aut resinam terebinthinam, donec ulcus purum sit: novissime siccum linamentum.

CAPUT XXVIII.

De interioribus ulceribus, quae aliqua corporum parte corrupta nascuntur.

1. Ab his quae extrinsecus incidunt, ad ea veniendum est, quae interius, corrupta aliqua corporum parte, nascuntur. Ex quibus non aliud carbunculo pejus est. Ejus hae notae sunt: rubor est, superque eum non nimium pusulae eminent, maxime nigrae, interdum sublividae, aut pallidae; in his sanies esse videtur; infra color niger est; ipsum corpus aridum et durius, quam naturaliter oportet; circaque quasi crusta est; eaque inflammatione cingitur; neque in eo loco levari cutis potest, sed inferiori carni quasi affixa est; somnus urget; nonnumquam horror, aut febris oritur, aut utrumque. Idque vitium subteractis quasi quibusdam radicibus serpit, interdum celerius, interdum tardius: supra quoque procedens inalbescit; dein lividum fit, circumque exiguae pusulae oriuntur: et si circa stomachum faucesve incidit, subito spiritum saepe elidit. Nihil melius est, quam protinus adurere. Neque id grave est: nam non sentit; quoniam ea

caro mortua est. Finisque adurendi est, dum ex omni parte sensus doloris est. Tum deinde vulnus, sicut cetera adusta, curandum est. Sequitur enim sub medicamentis erodentibus crusta, undique a viva carne diducta, quae trahit secum quidquid corruptum erat; purusque jam sinus curari potest implentibus. At si in summa cute vitium est, possunt succurrere quaedam vel exedentia tantum, vel etiam adurentia: vis pro magnitudine adhibenda est. Quodcumque vero medicamentum impositum est, si satis proficiet, protinus a viva corruptam partem resolvit; certaque esse fiducia potest fere, ut undique vitiosa caro excidat. Si id non fit, medicamentumque malo vincitur, utique ad ustionem properandum est. Sed in ejusmodi casu abstinendum a cibo, a vino est: aquam liberaliter bibere expedit: magisque ea servanda sunt, si febricula quoque accessit.

2. Non idem periculum carcinoma affert, nisi imprudentia curantis agitatum est. Id vitium fit maxime in superioribus partibus, circa faciem, nares, aures, labra, mammas feminarum. Circa locum aliqua quasi puncta sentiuntur; isque immobilis, inaequalis tumet; interdum etiam torpet. Circa eum inflatae venae quasi recurvantur, haeque pallent, aut livent; nonnumquam etiam in quibusdam delitescunt: tactusque is locus aliis dolorem affert, in aliis eum non habet: et nonnumquam sine ulcere durior aut mollior est, quam esse naturaliter debet; nonnumquam iisdem omnibus ulcus accedit: interdumque nullam habet proprietatem; interdum simile iis est, quae Graeci vocant κονδυλώματα, aspredine quadam et magnitudine sua: colorque ejus ruber est, aut lenticulae similis; neque tuto aufertur: nam protinus aut resolutio nervorum, aut distentio insequitur. Saepe homo ictus obmutescit, atque ejus anima deficit. Quibusdam etiam, si id ipsum pressum est, quae circa sunt intenduntur et intumescunt. Ob quae pessimum id genus est. Fereque primum id fit, quod κακόηθες a Graecis nominatur; deinde ex eo id carcinoma quod sine ulcere est: deinde ulcus; ex eo thymium. Tolli nihil, nisi cacoethes potest: reliqua curationibus irritantur; et quo major vis adhibita est, eo magis. Quidam usi sunt medicamentis adurentibus; quidam ferro adusserunt; quidam

scalpello exciderunt: neque ulli umquam medicina profecit: sed adusta protinus concitata sunt, et increverunt, donec occiderent; excisa etiam post inductam cicatricem, tamen reverterunt, et causam mortis attulerunt: quum interim plerique nullam vim adhibendo, qua tollere id malum tentent, sed imponendo tantum lenia medicamenta, quae quasi blandiantur, quominus ad ultimam senectutem perveniant, non prohibeantur. Discernere autem cacoethes, quod curationem recipit, a carcinomate, quod non recipit, nemo * scite potest, sed tempore et experimento. Ergo ubi primum id vitium notatum est, imponi debent medicamenta adurentia. Si levatur malum, minuunturque ejus indicia, procedere curatio potest et ad scalpellum, et ad ustionem: si protinus irritatum est, scire licet jam carcinoma esse; removendaque sunt omnia acria, omnia vehementia. Sed si sine ulcere is locus durus est, imponi ficum quam pinguissimam, aut rhypodes emplastrum (19, 15) satis est. Si ulcus aequale est, ceratum ex rosa injiciendum est, adjiciendusque ei pulvis ex contrita testa, ex qua faber ferrarius tingere candens ferrum solitus est. Si id nimium supercrevit, tentanda squama aeris est, quae lenissima ex adurentibus est, eatenus, ne quid eminere patiatur: sed ita, si nihil exacerbabit: sin minus, eodem cerato contenti esse debebimus.

3. Est etiam ulcus, quod θηρίωμα Graeci vocant. Id et per se nascitur, et interdum ulceri ex alia causa facto supervenit. Color est vel lividus, vel niger; odor foedus; multus, et muco similis humor: ipsum ulcus neque tactum, neque medicamentum sentit; prurigine tantum movetur: at circa dolor est, et inflammatio; interdum etiam febris oritur; nonnumquam ex ulcere sanguis erumpit: atque id quoque malum serpit. Quae omnia saepe intenduntur; fitque ex his ulcus, quod φαγέδαιναν Graeci vocant, quia celeriter serpendo, penetrandoque usque ossa, corpus vorat. Id ulcus inaequale est, coeno simile; inestque multus humor glutinosus, odor intolerabilis, majorque quam pro modo ulceris inflammatio. Utrumque, sicut omnis cancer, fit maxime in senibus, v[illegible] iis quorum corpora mali habitus sunt. Curatio utriusque [illegible]dem est; sed in majore malo major vis necessaria. Ac p[illegible]

mum a victus ratione ordiendum est: ut quiescat in lectulo: ut primis diebus a cibo abstineat, aquam quam plurimam assumat: alvus quoque ei ducatur: dein post inflammationem cibum boni succi capiat, vitatis omnibus acribus; potionis quantum volet sic, ut interdiu quidem aqua contentus sit; in coena vero etiam vini austeri aliquid bibat. Non aeque tamen fame in iis, quos *φαγέδαινα* urgebit, atque in iis, qui *θηρίωμα* adhuc habebunt, utendum erit. Et victus quidem talis necessarius est. Super ulcus vero inspergenda arida oenanthe est, et, si parum proficiet, chalcitis. Ac si quis nervus exesa carne nudatus est, contegendus ante linteolo est, ne sub eo medicamento aduratur. Si validioribus etiamnum remediis opus est, ad eas compositiones veniendum est, quae vehementius adurunt. Quidquid autem inspergitur, averso specillo infundi debet. Superdanda cum melle sunt vel linamenta, vel oleae folia ex vino decocta, vel marrubium: eaque linteolo contegenda in aqua frigida madefacto, dein bene expresso: circaque, qua tumor ex inflammatione est, imponenda, quae reprimant, cataplasmata. Si sub his nihil proficitur, ferro locus aduri debet; diligenter nervis, si qui apparent, ante contectis. Adustum vel medicamentis, vel ferro corpus, primum purgandum, deinde implendum esse, apparere cuilibet ex prioribus potest.

4. Sacer quoque ignis (zona; *psoriasis*, seu *herpes circinatus*) malis ulceribus annumerari debet. Ejus duae species sunt. Alterum est subrubicundum, aut mixtum rubore atque pallore, exasperatumque per pusulas continuas, quarum nulla altera major est, sed plurimae perexiguae. In his semper fere pus, et saepe rubor cum calore est: serpitque id nonnumquam sanescente eo, quod primum vitiatum est: nonnumquam etiam exulcerato, ubi ruptis pusulis ulcus continuatur, humorque exit, qui esse inter saniem et pus videri potest. Fit maxime in pectore, aut lateribus, aut eminentibus partibus, praecipueque in plantis. Alterum autem est in summae cutis exulceratione, sed sine altitudine, latum, sublividum, inaequaliter tamen; mediumque sanescit, extremis procedentibus: ac saepe id, quod jam sanum videbatur, iterum exulceratur: at circa proxima cutis,

quae vitium receptura est, tumidior et durior est, coloremque habet ex rubro subnigrum. Atque hoc quoque malo fere corpora seniora tentantur, aut quae mali habitus sunt; sed in cruribus maxime. Omnis autem sacer ignis, ut minimum periculum habet ex iis, quae serpunt; sic prope difficillime tollitur. Medicamentum ejus fortuitum est, uno die febris, quae humorem noxium absumat. Pus, quo crassius et albidius est, eo periculi minus est. Prodest etiam infra os ulcerum laedi, quo plus puris exeat; et id, quo ibi corruptum corpus est, extrahatur. Sed tamen, si febricula accessit, abstinentia, lectulo, alvi ductione opus est. In omni vero sacro igni, neque lenibus et glutinosis cibis, neque salsis et acribus utendum est; sed iis, qui inter utrumque sunt: qualis est panis sine fermento, piscis, hoedus, avis, exceptoque apro, omnis fere venatio. Si non est febricula, et gestatio utilis est et ambulatio et vinum austerum et balneum. Atque in hoc quoque genere potio magis liberalis esse, quam cibus, debet. Ipsa autem ulcera, si mediocriter serpunt, aqua calida; si vehementius, vino calido fovenda sunt: deinde acu pusulae, quaecumque sunt, aperiendae: tum imponenda ea, quae putrem carnem exedunt. Ubi inflammatio sublata, ulcusque purgatum est, imponi lene medicamentum debet. In altero autem genere possunt proficere mala cotonea in vino cocta atque contrita: potest emplastrum vel Herae (cf. 22, 3), vel tetrapharmacum (19, 9), cui quinta pars turis adjecta sit: potest nigra hedera ex vino austero cocta; ac, si celeriter malum serpit, non aliud magis proficit. Purgato ulcere, quod in summa cute esse proposui, satis ad sanitatem eadem lenia medicamenta proficient.

5. Chironium autem ulcus appellatur, quod et magnum est, et habet oras duras, callosas, tumentes. Exit sanies non multa, sed tenuis; odor malus neque in ulcere, neque in ejus humore est; nulla inflammatio, dolor modicus est; nihil serpit: ideoque nullum periculum adfert; sed non facile sanescit. Interdum tenuis cicatrix inducitur, deinde iterum rumpitur, ulcusque renovatur. Fit maxime in pedibus cruribus. Super id imponi debet, quod et lene aliquid vehemens, et reprimens habeat; quale ejus rei causa f

his: squamae aeris, plumbi eloti combusti, singulorum p.)-(. IV. cadmiae, cerae, singulorum p.)-(. VIII. rosae quantum satis sit ad ceram simul cum eis molliendam.

6. Fiunt etiam ex frigore hiberno ulcera, maxime in pueris, et praecipue in pedibus digitisque eorum, nonnumquam etiam in manibus. Rubor cum inflammatione mediocri est: interdum pusulae oriuntur, deinde exulceratio: dolor autem modicus; prurigo major est: nonnumquam humor exit, sed non multus, qui referre vel pus, vel saniem videtur. In primis multa calida aqua fovendum est, in qua rapa decocta sint; aut si ea non sunt, aliquae verbenae ex reprimentibus. Si nondum adapertum ulcus est, aes, quam maxime calidum quis pati potest, admovendum est. Si jam exulceratio est, imponi debet alumen aequa portione cum ture contritum, vino adjecto, aut malicorium in aqua coctum, deinde contritum. Si summa detracta pellicula est, hic quoque melius lenia medicamenta proficiunt.

7. Struma quoque est tumor, in quo subter concreta quaedam ex pure et sanguine quasi glandulae oriuntur: quae vel praecipue fatigare medicos solent; quoniam et febres movent, nec umquam facile maturescunt; et sive ferro, sive medicamentis curantur, plerumque iterum juxta cicatrices ipsas resurgunt; multoque post medicamenta saepius: quibus id quoque accedit, quod longo spatio detinent. Nascuntur maxime in cervice; sed etiam in alis et inguinibus. In mammis quoque feminarum se reperisse, Meges auctor est. Propter haec et album veratrum recte datur, atque etiam saepius, donec ea digerantur: et medicamenta imponuntur, quae humorem vel educant, vel dissipent; quorum supra mentio facta est. Adurentibus quoque quidam utuntur, quae exedant, crustaque eum locum adstringant: tum vero ut ulcus curant. Quaecumque autem ratio curandi est, corpus, puro ulcere, exercendum atque alendum est, donec ad cicatricem perveniat. Quae quum medici doceant, quorumdam rusticorum experimento cognitum, quem struma male habet, eum, si anguem edit, liberari.

8. Furunculus vero est tuberculum acutum cum inflammatione et dolore; maximeque ubi jam in pus vertitur. Qui

ubi adapertus est, et exiit pus, apparet pars carnis in pus versa, pars corrupta, subalbida, subrubra; quem ventriculum quidam furunculi nominant. In eo nullum periculum est, etiamsi nulla curatio adhibeatur: maturescit enim per se, atque erumpit. Sed dolor efficit, ut potior medicina sit, quae maturius liberet. Proprium ejus medicamentum galbanum est: sed alia quoque supra comprehensa sunt. Si cetera desunt, imponi debet primum non pingue emplastrum, ut id reprimat: deinde, si non repressit, quodlibet puri movendo accommodatum: si ne id quidem est, vel resina, vel fermentum. Expresso pure, nulla ultra curatio necessaria est.

9. Phyma vero nominatur tuberculum furunculo simile, sed rotundius et planius, saepe etiam majus. Nam furunculus ovi dimidii magnitudinem raro explet, numquam excedit: phyma etiam latius patere consuevit; sed inflammatio dolorque sub eo minores sunt. Ubi divisum est, pus eodem modo apparet: ventriculus, ut in furunculo, non invenitur: verum omnis corrupta caro in pus vertitur. Id autem in pueris et saepius nascitur et facilius tollitur: in juvenibus rarius oritur, et difficilius curatur: ubi aetas induravit, ne nascitur quidem. Quibus vero medicamentis discuteretur, supra propositum est.

10. *Φύγεθλον* autem est tumor, non altus, latus, in quo quiddam pusulae simile est. Dolor distentioque vehemens est, et major quam pro magnitudine tumoris; interdum etiam febricula: idque tarde maturescit, neque magnopere in pus convertitur. Fit maxime aut in cervice, aut in alis, aut in inguinibus. Panum a similitudine figurae nostri vocant. Atque id ipsum quo medicamento tolleretur, supra demonstravi (18, 19; VII, 2).

11. Sed quum omnes hi nihil nisi minuti abscessus sint, generale nomen trahit latius vitium ad suppurationem spectans. Idque fere fit aut post febres, aut post dolores partis alicujus, maximeque eos, qui ventrem infestarunt. Saepiusque oculis expositum est; siquidem latius aliquid intumescit ad similitudinem ejus, quod phyma vocari proposui, rubetque cum calore, et paulo post etiam cum duritia, magisque nocent indolescit, et sitim vigiliamque exprimit. Interdum tamen hil horum in cute deprehendi potest; maximeque ubi alti

pus movetur: sed cum siti vigiliaque sentiuntur intus aliquae punctiones. Et quod de subito durius non est, melius est; et quamvis non rubet, coloris tamen aliter mutati est. Quae signa jam pure oriente nascuntur: tumor ruborque multo ante incipiunt. Sed si locus mollis est, avertendus materiae aditus est per cataplasmata, quae simul et reprimunt, et refrigerant: qualia et alias et paulo ante in erysipelate proposui. Si jam durior est, ad ea veniendum est, quae digerant et resolvant: qualis est ficus arida contusa; aut faex mixta cum cerato, quod ex adipe suilla coactum sit; aut cucumeris radix (cf. 18, 7 et 13), cui ex farina duae partes adjectae sint, ante ex mulso decoctae. Licet etiam miscere aequis portionibus ammoniacum, galbanum, propolim, viscum; pondusque adjicere myrrhae dimidio minus, quam in prioribus singulis erit. Atque emplastra quoque et malagmata idem efficiunt, quae supra explicui (cap. 18 et 19). Quod per haec discussum non est necesse est maturescat. Idque quo celerius fiat, imponenda est farina hordeacea ex aqua cocta *** recte miscetur[1]). Eadem autem haec in minoribus quoque abscessibus, quorum nomina proprietatesque supra reddidi, recte fiunt. Eademque omnium curatio: tantum modo distat. Crudum est autem, in quo major quasi venarum motus est et gravitas et ardor et distentio et dolor et rubor et durities; et, si major abscessus est, horror, aut etiam febricula permanet: penitusque condita suppuratione, si pro his, quae alibi cutis ostendit, punctiones sunt. Ubi ista se remiserunt, jamque is locus prurit, et aut sublividus, aut subalbidus est, matura suppuratio est: eaque, ubi vel per ipsa medicamenta, vel etiam ferro aperta est, pus debet emitti (cf. II, 7). Tum si qua in alis, vel inguinibus sunt, sine linamento nutrienda sunt. In ceteris quoque partibus, si plaga exigua est, si mediocris suppuratio fuit, si non alte penetravit, si febris non est, si valet corpus, aeque linamenta supervacua sunt: in reliquis parce

1) Desunt aliqua. Lacunam ita ex Cod. Med. I. restituit Milligan: *imponenda est farina hordeacea, quae ex aqua cocta recte miscetur.* Miscere enim pro eo quod praeparare est, veteres dixisse quis nescit?

tamen, nec, nisi magna plaga est, imponi debent. Commode vero vel super linamenta, vel sine his imponitur lenticula ex melle, aut malicorium ex vino coctum: quae et per se et mixta idonea sunt. Si qua circa duriora sunt, ad ea mollienda vel malva contrita, vel foeni graeci linive semen ex passo coctum superdandum est. Quidquid deinde impositum est, non adstringi, sed modice deligari debet. Illo neminem decipi decet, ut in hoc genere cerato utatur. Cetera, quae pertinent ad purgandum ulcus, ad implendum, ad cicatricem inducendam, conveniunt quae in vulneribus exposita sunt (cap. 26 et 27).

12. Nonnumquam autem ex ejusmodi abscessibus, et ex aliis ulcerum generibus fistulae oriuntur. Id nomen est ulceri alto, angusto, calloso. Fit in omni fere parte corporis; habetque quaedam in singulis locis propria. Prius de communibus dicam. Genera igitur fistularum plura sunt: siquidem aliae breves sunt, aliae altius penetrant; aliae recte intus feruntur, aliae multoque plures transversae; aliae simplices sunt, aliae duplices triplicesve, ab uno ore orsae, aut etiam in plures sinus dividuntur: aliae rectae, aliae flexae, et tortuosae sunt; aliae intra carnem desinunt, aliae ad ossa aut cartilaginem penetrant, aut, ubi neutrum horum subest, ad interiora perveniunt; aliae deinde facile, aliae cum difficultate curantur, atque etiam quaedam insanabiles reperiuntur. Expedita curatio est in fistula simplici recenti, intra carnem: adjuvatque ipsam corpus, si juvenile, si firmum est. Inimica contraria his sunt: itemque, si fistula os, vel cartilaginem, vel nervum, vel musculum laesit; si articulum occupavit; si vel ad vesicam, vel ad pulmonem, vel ad vulvam, vel ad grandes venas arteriasve, vel ad inania, ut guttur, stomachum, thoracem penetravit. Ad intestina quoque eam tendere, semper periculosum, saepe pestiferum est. Quibus multum mali accedit, si corpus vel aegrum, vel senile, vel mali habitus est. Ante omnia autem demitti specillum in fistulam convenit, ut quo tendat, et quam alte perveniat, scire possimus; simul etiam protinus humida, an siccior sit: quod extracto specillo patet. Si vero os in vicino est, id quoque disci potest si jam nec ne eo fistula penetraverit, et quaten

nocuerit; nam si molle est quod ultimo specillo contingitur, intra carnem adhuc vitium est: si magis id renititur, ad os ventum est. Ibi deinde si labitur specillum, nondum caries est: si non labitur, sed aequali innititur, caries quidem, verum adhuc levis est: si inaequale quoque et asperum subest, vehementius os exesum est. At cartilago ubi subsit, ipsa sedes docet; perventumque esse ad eam ex renisu patet. Et ex his quidem colliguntur fistularum sedes, spatia, noxae. Simplices vero eae sint, an in plures partes diducantur, cognosci potest ex modo puris; cujus si plus fertur, quam quod simplici spatio convenit, plures sinus esse manifestum est. Quumque fere juxta sint caro, et nervus, et aliqua nervosa, quales fere tunicae membranaeque sunt, genus quoque puris docebit, num plures sinus intus diversa corporis genera perroserint. Siquidem ex carne pus laeve, album, copiosius fertur: at ex nervoso loco, coloris quidem ejusdem, sed tenuius: ex nervo, pingue et oleo non dissimile. Denique etiam corporis inclinatio docet, num in plures partes fistulae penetrarint; quia saepe, quum quis aliter decubuit, aliterque membrum collocavit, pus ferri, quod jam desierat, iterum incipit; testaturque, non solum alium sinum esse, ex quo descendat, sed etiam in aliam corporis partem eum tendere. Sed si et in carne et recens et simplex est, ac neque rugosa neque cava sede, neque in articulo, sed in eo membro, quod per se immobile, non nisi cum toto corpore movetur; satis proficiet emplastrum, quod recentibus vulneribus imponitur, dum habeat vel salem, vel alumen, vel squamam aeris, vel aeruginem, vel ex metallicis aliquid: exque eo collyrium fieri debet altera parte tenuius, altera paulo plenius, idque ea parte, qua tenuius est, antecedente demitti oportet in fistulam, donec purus sanguis se ostendat: quae in omnibus fistularum collyriis perpetua sunt. Idem deinde emplastrum in linteolo superimponendum, supraque injicienda spongia est in acetum ánte demissa: solvique quinto die satis est. Genusque victus adhibendum est, quo carnem ali docui. Ac si longius a praecordiis fistula est, ex intervallo jejunum radiculas esse, deinde vomere, necessarium est. Vetustate callosa fit fistula. Callus autem neminem fallit,

quia durus est, et aut albus, aut pallidus. Sed tum validioribus medicamentis opus est: quale est, quod habet papaveris lacrimae p.)-(. I. gummis p.)-(. III. z. cadmiae p.)-(. IV. atramenti sutorii p.)-(. VIII. ex quibus aqua coactis collyrium fit: aut in quo sunt gallae p.)-(. z. aeruginis, sandarachae, aluminis aegyptii, singulorum p.)-(. I. atramenti sutorii combusti p.)-(. II. aut quod constat ex chalcitide, et saxo calcis; quibus auripigmenti dimidio minus, quam in singulis prioribus est, adjicitur, eaque melle cocto excipiuntur. Expeditissimum autem est ex praecepto Megetis, aeruginis rasae p.)-(. II. conterere, deinde ammoniaci thymiamatis p.)-(. II. aceto liquare, eoque infuso aeruginem cogere: idque ex primis medicamentis est. Sed ut haec maximi effectus sunt, si cui ista non adsunt, facile tamen est callum quibuslibet adurentibus medicamentis erodere: satisque est vel papyrum intortum, vel aliquid ex penicillo in modum collyrii adstrictum eo illinere. Scilla quoque cocta et mixta cum calce, callum exest. Si quando vero longior et transversa fistula est, demisso specillo, contra principium hujus incidi commodissimum est, et collyrium utrimque demitti. At si duplicem esse fistulam aut multiplicem existimamus, sic tamen, ut brevis, intraque carnem sit, collyrio uti non debemus quod unam partem curet, reliquas omittat; sed eadem medicamenta arida in calamum scriptorium conjicienda sunt, isque ori fistulae aptandus, inspirandumque, ut ea medicamenta intus compellantur: aut eadem ex vino liquanda; vel si sordidior fistula est, ex mulso; si callosior, ex aceto sunt; idque intus infundendum. Quidquid inditum est, superponenda sunt, quae refrigerent et reprimant: nam fere, quae circa fistulam, sunt, habent aliquid inflammationis. Neque alienum est, ubi quis resolverit, antequam rursus alia medicamenta conjiciat, per oricularium clysterem fistulam eluere, si plus puris fertur, vino; si callus durior est, aceto; si jam purgatur, mulso, vel aqua, in qua ervum coctum sit, sic, ut huic mellis quoque paulum adjiciatur. Fere vero fit, ut ea tunica, quae inter foramen et integram carnem est, victa medicamentis tota exeat, infraque ulcus purum sit. Quod ubi contigit, imponenda glutinantia sunt; praecipueque spongia

melle cocto illita. Neque ignoro multis placuisse, linamentum in modum collyrii compositum tinctum melle demitti: sed celerius id glutinatur, quam impletur. Neque verendum est, ne purum corpus puro corpori junctum non coeat; adjectis quoque medicamentis ad id efficacibus; quum saepe exulceratio digitorum, nisi magna cura prospeximus, sanescendo in unum eos jungat.

13. Est etiam ulceris genus, quod a favi similitudine *κηρίον* a Graecis nominatur: idque duas species habet. Alterum est subalbidum, furunculo simile; sed majus, et cum dolore majore: quod ubi maturescit, habet foramina, per quae fertur humor glutinosus et purulentus; neque tamen ad justam maturitatem pervenit. Si divisum est, multo plus intus corrupti, quam in furunculo, apparet, altiusque descendit. Raro fit in capillis. Alterum est minus, super corpus eminens, durum, latum, subviride, subpallidum, magis exulceratum: siquidem ad singulorum pilorum radices foramina sunt, per quae fertur humor glutinosus, subpallidus, crassitudinem mellis, aut visci referens, interdum olei: si inciditur, viridis intus caro apparet. Dolor autem et inflammatio ingens est, adeo ut acutam quoque febrem movere consuerint. Super id, quod minus crebris foraminibus exasperatum est, recte imponitur et ficus arida, et lini semen in mulso coctum, et emplastra ac malagmata materiam educentia, aut quae proprie huc pertinentia supra posui. Super alterum et eadem medicamenta, et farina ex mulso cocta, sic, ut ei dimidium resinae terebinthinae misceatur; et ficus in mulso decocta, cui paulum hyssopi contriti sit adjectum; et uvae taminiae pars quarta. Quod si parum in utrolibet genere medicamenta proficiunt, totum ulcus usque ad sanam carnem excidi oportebit. Ulcere ablato, super plagam medicamenta danda sunt, primum, quae pus citent; deinde, quae purgent; tum, quae impleant.

14. Sunt vero quaedam verrucis similia; quorum diversa nomina, ut vitia sunt. *Ἀκροχορδόνα* Graeci vocant, ubi sub cute coit aliquid durius, et interdum paulo asperius, coloris ejusdem; supra latius, ad cutem tenue: idque modicum est,

quia raro fabae magnitudinem excedit. Vix unum tantum eodem tempore nascitur; sed fere plura, maximeque in pueris: eaque nonnumquam subito desinunt, nonnumquam mediocrem inflammationem excitant; sub qua etiam in pus convertuntur. — At *θύμιον* nominatur, quod super corpus quasi verrucula eminet, ad cutem latius, supra tenue, subdurum, et in summo perasperum: idque summum colorem floris thymi repraesentat, unde ei nomen est; ibique facile finditur, et cruentatur; nonnumquam aliquantum sanguinis fundit: fereque citra magnitudinem fabae aegyptiae est, raro majus, interdum perexiguum. Modo autem unum, modo plura nascuntur vel in palmis, vel in inferioribus pedum partibus: pessima tamen in obscoenis sunt; maximeque ibi sanguinem fundunt.— *Μυρμήκια* autem vocantur humiliora thymio durioraque: quae radices altius exigunt, majoremque dolorem movent; infra lata, supra autem tenuia; minus sanguinis mittunt; magnitudine vix umquam lupini modum excedunt. Nascuntur ea quoque aut in palmis, aut in inferioribus partibus pedum. — Clavus autem nonnumquam quidem etiam alibi, sed in pedibus tamen maxime nascitur, praecipue ex contuso; quamvis interdum aliter: doloremque, etiamsi non alias, tamen ingredienti movet. Ex his acrochordon et thymium saepe etiam per se finiuntur; et quo minora sunt, eo magis: myrmecia et clavi sine curatione vix umquam desinunt. Acrochordon, si excisa est, nullam radiculam relinquit, ideoque ne renascitur quidem; thymio clavoque excisis, subter rotunda radicula nascitur, quae penitus descendit ad carnem; eaque relicta idem rursus exigit: myrmecia latissimis radicibus inhaerent; ideoque ne excidi quidem sine magna exulceratione possunt. Clavum subinde radere commodissimum est: nam sine ulla vi sic mollescit; ac, si sanguinis quoque aliquid emissum est, saepe emoritur. Tollitur etiam, si quis eum circumpurgat, deinde imponit resinam, cui miscuit pulveris paulum, quem ex lapide molari contrito fecit. Cetera vero genera medicamentis adurenda sunt: aliisque id, quod ex faece vini; myrmeciis id, quod ex alumine et sandaracha fit, aptissimum est. Sed ea, quae circa sunt, foliis contegi debent, ne ipsa quoque exul-

cerentur: deinde postea lenticula imponi. Tollit thymium etiam ficus in aqua cocta.

15. At pusulae maxime vernis temporibus oriuntur. Earum plura genera sunt. Nam modo circa totum corpus partemve aspritudo quaedam fit, similis iis pusulis, quae ex urtica, vel ex sudore nascuntur: *ἐξανθήματα* Graeci vocant. Eaeque modo rubent, modo colorem cutis non excedunt. Nonnumquam plures, similes varis oriuntur; nonnumquam majores, lividae, aut pallidae, aut nigrae, aut aliter naturali colore mutato: subestque iis humor; ubi eae ruptae sunt, infra quasi exulcerata caro apparet; *φλύκταιναι* graece nominantur. Fiunt vel ex frigore, vel ex igni, vel ex medicamentis. — *Φλυζάκιον* autem paulo durior pusula est, subalbida, acuta; ex qua ipsa quod exprimitur humidum est. Ex pusulis vero nonnumquam etiam ulcuscula fiunt aut aridiora, aut humidiora; et modo tantum cum prurigine, modo etiam cum inflammatione ac dolore; exitque aut pus, aut sanies, aut utrumque. Maximeque id evenit in aetate puerili; raro in medio corpore; saepe in eminentibus partibus. Pessima pusula est, quae *ἐπινυκτίς* vocatur (cf. Hipp. *De aëre*, *aq. et loc.* 3, et in mea edit. p. 372). Ea colore vel sublivida, vel nigra, vel alba esse consuevit: circa hanc autem vehemens inflammatio est; et quum adaperta est, reperitur intus exulceratio mucosa, colore humori suo similis. Dolor ex ea supra magnitudinem ejus est: neque enim ea faba major est. Atque haec quoque oritur in eminentibus partibus, et fere noctu; unde nomen quoque a Graecis ei impositum est. In omnium vero pusularum curatione primum est, multum ambulare atque exerceri; si quid ista prohibet, gestari: secundum est, cibum minuere; abstinere ab omnibus acribus et extenuantibus: eademque nutrices facere oportet, si lactens puer ita affectus est. Praeter haec is qui jam robustus est, si pusulae minutae sunt, desudare in balneo debet; simulque super eas nitrum inspergere, oleoque vinum miscere, et sic ungi; tum descendere in solium. Si nihil sic proficitur, aut si majus pusularum genus occupavit, imponenda lenticula

detractaque summa pellicula, ad medicamenta lenia

transeundum. Epinyctis post lenticulam recte herba quoque sanguinali, vel viridi coriandro curatur. Ulcera ex pusulis facta tollit spuma argenti cum semine foeni graeci mixta, sic, ut his invicem rosa atque intubi succus adjiciatur, dum mellis crassitudo ei fiat. Proprie ad eas pusulas, quae infantes male habent, lapidis, quem pyriten vocant, p.)-(. VIII. cum quinquaginta amaris nucibus miscetur, adjiciunturque olei cyathi tres. Sed prius ungi ex cerussa pusulae debent, tum hoc illini.

16. Scabies vero est durior cutis (cf. Paul. Aeg. IV, 2), rubicunda; ex qua pusulae oriuntur, quaedam humidiores, quaedam sicciores. Exit ex quibusdam sanies, fitque ex his continuata exulceratio pruriens, serpitque in quibusdam cito. Atque in aliis quidem ex toto desinit, in aliis vero certo tempore anni revertitur. Quo asperior est, quoque prurit magis, eo difficilius tollitur. Itaque eam, quae talis est, ἀγρίαν Graeci appellant. In hac quoque victus ratio eadem, quae supra, necessaria est. Medicamentum autem ad incipientem hanc idoneum est quod fit ex spodii, croci, aeruginis, singulorum p.)-(. z. piperis albi, omphacii, singulorum p.)-(. I. cadmiae p.)-(. VIII. At ubi jam exulceratio est, id, quod fit ex sulphuris p.)-(. I. cerae p.)-(. IV. picis liquidae hemina, olei sextariis duobus: quae simul incoquuntur, dum crassitudo mellis fiat. Est etiam, quod ad Protarchum auctorem refertur (18, 18). Habet farinae lupinorum sextarium, nitri cyathos quatuor, picis liquidae heminam, resinae humidae selibram, aceti cyathos tres. Crocum quoque, lycium, aerugo, myrrha, cinis, aequis portionibus recte miscentur, et ex passo coguntur: idque omnem pituitam utique sustinet (id est *reprimit*). Ac si nihil aliud est, amurca ad tertiam partem decocta, vel sulphur pici liquidae mixtum, sicut in pecoribus proposui (*videl. in libris De agricultura*), hominibus quoque scabie laborantibus opitulantur.

17. Impetiginis vero species sunt quatuor. Minime mala est quae similitudine scabiem repraesentat: nam et rubet, et durior est, et exulcerata est, et rodit. Distat autem ab ea, quod magis exulcerata est, et varis similes pusulas habet; videnturque esse in ea quasi bullulae quaedam, ex quibus interposito tempore squamulae resolvuntur; certiori-

busque haec temporibus revertitur. Alterum genus pejus est, simile papulae fere, sed asperius rubicundiusque, figuras varias habens: squamulae ex summa cute discedunt, rosio major est, celerius et latius procedit, certioribusque etiamnum, quam prior, temporibus et fit, et desinit. Rubra cognominatur. Tertia etiamnum deterior est: nam et crassior est, et durior, et magis tumet; in summa cute finditur, et vehementius rodit; ipsa quoque squamosa, sed nigra; proceditque et late, nec tarde; et minus errat in temporibus, quibus aut oritur, aut desinit; neque ex toto tollitur. Nigrae cognomen est. Quartum genus est, quod curationem omnino non recipit, distans colore: nam subalbidum est, et recenti cicatrici simile; squamulasque habet pallidas, quasdam subalbidas, quasdam lenticulae similes; quibus demtis nonnumquam profluit sanguis. Alioquin vero humor ejus albidus est, cutis dura atque fissa est; proceditque latius. Haec vero omnia genera maxime oriuntur in pedibus et manibus; atque ungues quoque infestant. Medicamentum non aliud valentius est, quam quod ad scabiem quoque pertinere sub auctore Protarcho retuli (18, 18). Serapion autem, nitri p.)-(. II. sulphuris p.)-(. IV. excipiebat resina copiosa, eoque utebatur.

18. Papularum vero duo genera sunt. Alterum, in quo per minimas pusulas cutis exasperatur, et rubet, leviterque roditur; medium habet pauxillo laevius; tarde serpit: idque vitium maxime rotundum incipit, eademque ratione in orbem procedit. Altera autem est, quam ἀγρίαν Graeci appellant: in qua similiter quidem, sed magis cutis exasperatur exulceraturque, ac vehementius et roditur, et rubet, et interdum etiam pilos remittit. Quae minus rotunda est, difficilius sanescit: nisi sublata est, in impetiginem vertitur. Sed levis papula etiam, si jejuna saliva quotidie defricatur, sanescit: major, commodissime murali herba tollitur, si super eadem trita est. Ut vero ad composita medicamenta veniamus, idem illud Protarchi (18, 19) tanto valentius in his est, quanto minus in his vitii est. Alterum ad idem Myronis (cf. § 19): nitri rubri, turis, singulorum p.)-(. I. cantharidum purgatarum p.)-(. II. sulphuris ignem non experti tantum-

dem, resinae terebinthinae liquidae p.)-(. XX. farinae lolii sext. I. gith cyathos tres, picis crudae sext. I.

19. Vitiligo quoque, quamvis per se nullum periculum adfert, tamen et foeda est, et ex malo corporis habitu fit. Ejus tres species sunt. — *'Αλφός* vocatur, ubi color albus est, fere subasper et non continuus, ut quaedam quasi guttae dispersae esse videantur: interdum etiam latius, et cum quibusdam intermissionibus serpit. — *Μέλας* colore ab hoc differt, quia niger est, et umbrae similis: cetera eadem sunt. — *Λεύκη* habet quiddam simile alpho, sed magis albida est, et altius descendit; in eaque albi pili sunt, et lanugini similes. Omnia haec serpunt: sed in aliis celerius, in aliis tardius alphos et melas in quibusdam variis temporibus et oriuntur et desinunt: leuce, quem occupavit, non facile dimittit. Priora curationem non difficillimam recipiunt: ultimum vix umquam sanescit; ac, si quid ei vitio demtum est, tamen non ex toto sanus color redditur. Utrum autem aliquod horum sanabile sit, an non sit, experimento facile colligitur. Incidi enim cutis debet, aut acu pungi: si sanguis exit, quod fere fit in duobus prioribus, remedio locus est; si humor albidus, sanari non potest. Itaque ab hoc quidem abstinendum est. Super id vero quod curationem recipit, imponenda lenticula mixta cum sulphure et ture, sic, ut ea contrita ex aceto sint. Aliud ad idem, quod ad Irenaeum auctorem refertur. Alcyonium, nitrum, cuminum, fici folia arida paribus portionibus contunduntur, adjecto aceto. His in sole vitiligo perungitur; deinde non ita multo post, ne nimis erodatur, eluitur. Proprie quidam, Myrone auctore (cf. § 18), eos, quos alphos vocari dixi, hoc medicamento perungunt: sulphuris p.)-(. z. aluminis scissilis p.)-(. z. nitri p.)-(. zz. myrti aridae contritae acetabulum miscent; deinde in balneo super vitiliginem inspergunt farinam ex faba, tum haec inducunt. Ii vero, quos melanas vocari dixi, curantur, quum simul contrita sunt alcyonium, tus, hordeum, faba, eaque sine oleo in balneo ante sudorem insperguntur; tum genus id vitiliginis defricatur.

A. CORNELII CELSI
ARTIUM LIBER UNDECIMUS
IDEM
MEDICINAE SEXTUS.

CAPUT I.

De vitiis singularum corporis partium.

Dixi de iis vitiis, quae, per totum corpus orientia, medicamentorum auxilia desiderant: nunc ad ea veniam, quae non nisi in singulis partibus incidere consuerunt, orsus a capite. In hoc igitur capillis fluentibus maxime quidem saepe radendo succurritur. Adjicit autem vim quamdam ad continendum ladanum cum oleo mixtum. Nunc de iis capillis loquor, qui post morbum fere fluunt. Nam, quo minus caput quibusdam aetate nudetur, succurri nullo modo potest.

CAPUT II.

De porrigine.

Porrigo autem est, ubi inter pilos quaedam quasi squamulae surgunt, eaeque a cute resolvuntur; et interdum madent, multo saepius siccae sunt. Idque evenit modo sine ulcere, modo exulcerato loco: huic quoque modo malo odore, modo nullo accedente. Fereque id in capillo fit, rarius in barba, aliquando etiam in supercilio: ac neque sine aliquo vitio corporis nascitur, neque ex toto inutile est. Nam bene integro capite non exit: ubi aliquod in eo vitium est, non incommodum est summam cutem potius subinde

corrumpi, quam id, quod nocet, in aliam partem magis necessariam verti. Commodius est ergo subinde pectendo repurgare, quam id ex toto prohibere. Si tamen ea res nimium offendit, quod humore sequente fieri potest, magisque si is etiam mali odoris est, caput saepe radendum est; dein id superadjuvandum aliquibus ex leniter reprimentibus; quale est nitrum cum aceto, vel ladanum cum murteo et vino, vel myrobalanum cum vino. Si parum per haec proficitur, vehementioribus uti licet; cum eo, ut sciamus, utique in recenti vitio id inutile esse.

CAPUT III.

De Sycosi.

Est etiam ulcus, quod a fici similitudine σύκωσις a Graecis nominatur. Caro excrescit: et id quidem generale est. Sub eo vero duae species sunt. Alterum ulcus durum et rotundum est: alterum humidum et inaequale. Ex duro exiguum quiddam et glutinosum exit: ex humido plus, et mali odoris. Fit utrumque in iis partibus, quae pilis conteguntur: sed id quidem, quod callosum et rotundum est, maxime in barba; id vero, quod humidum, praecipue in capillo. Super utrumque oportet imponere elaterium, aut lini semen contritum et aqua coactum, aut ficum in aqua decoctam, aut emplastrum tetrapharmacum ex aceto subactum. Terra quoque eretria ex aceto liquata recte illinitur.

CAPUT IV.

De Areis.

Arearum quoque duo genera sunt. Commune utrique est, quod emortua summa pellicula pili primum extenuantur, deinde excidunt: ac, si ictus is locus est, sanguis exit liquidus, et mali odoris: increscitque utrumque in aliis celeriter, in aliis tarde. Pejus est, quod densam cutem, et subpingu et ex toto glabram fecit. — Sed ea, quae ἀλωπεκία non

tur, sub qualibet figura dilatatur. Fit et in capillo, et in barba. — Id vero, quod a serpentis similitudine ὀφίασις appellatur, incipit ab occipitio; duorum digitorum latitudinem non excedit; ad aures duobus capitibus serpit; quibusdam etiam ad frontem, donec se duo capita in priore parte committant. Illud vitium in qualibet aetate fit; hoc fere in infantibus: illud vix umquam sine curatione, hoc per se saepe finitur. Quidam haec genera arearum scalpello exasperant: quidam illinunt adurentia ex oleo; maximeque chartam combustam: quidam resinam terebinthinam cum thapsia inducunt. Sed nihil melius est, quam novacula quotidie radere: quia, quum paulatim summa pellicula excisa est, adaperiuntur pilorum radiculae. Neque ante oportet desistere, quam frequentem pilum nasci apparuerit. Id autem, quod subinde raditur, illini atramento scriptorio satis est.

CAPUT V.

De varis, lenticulis et ephelidis.

Paene ineptiae sunt curare varos, et lenticulas, et ephelidas: sed eripi tamen feminis cura cultus sui non potest. Ex his autem, vari lenticulaeque vulgo notae sunt; quamvis rarior ea species est, quam semion Graeci vocant; quum sit ea lenticula rubicundior et inaequalior. Ephelis vero a plerisque ignoratur: quae nihil est, nisi asperitas quaedam et durities mali coloris. Cetera non nisi in facie: lenticula etiam in alia parte nonnumquam nasci solet; de qua per se scribere alio loco visum operae pretium non est. Sed vari commodissime tolluntur imposita resina, cui non minus quam ipsa est, aluminis scissilis, et paulum mellis adjectum sit. Lenticulam tollunt galbanum et nitrum, quum pares portiones habent, contritaque ex aceto sunt, donec ad mellis crassitudinem venerint. His corpus illinendum, et, interpositis pluribus horis, mane eluendum est, oleoque leniter ungendum. Ephelidem tollit resina, cui tertia pars salis fossilis et paulum mellis adjectum sit. Ad omnia vero ista, atque etiam ad colorandas cicatrices

potest ea compositio, quae ad Tryphonem patrem auctorem refertur. In ea pares portiones sunt myrobalani magmatis, cretae cimoliae subcaeruleae, nucum amararum, farinae hordei atque ervi, struthii albi, sertulae campanae seminis: quae omnia contrita, melle quam amarissimo coguntur, illitumque vespere, mane eluitur.

CAPUT VI.

De oculorum morbis.

1. Sed haec quidem mediocria sunt. Ingentibus vero et variis casibus oculi nostri patent: qui qüum magnam partem ad vitae simul et usum et dulcedinem conferant, summa cura tuendi sunt. Protinus autem orta lippitudine, quaedam notae sunt, ex quibus, quid eventurum sit, colligere possimus. Nam si simul et lacrima et tumor et crassa pituita coeperint; si ea pituita lacrimae mixta est; neque lacrima calida est, pituita vero alba et mollis, tumor non durus, longae valetudinis metus non est. At si lacrima multa et calida, pituitae paulum, tumor modicus est, idque in uno oculo est; longum id, sed sine periculo, futurum est. Idque lippitudinis genus minime cum dolore est; sed vix ante vicesimum diem tollitur (*Prorrh.* II. 18): nonnumquam per duos menses durat. Quandocumque finitur, pituita alba et mollis esse incipit, lacrimaeque miscetur. At si simul ea utrumque oculum invaserunt, potest esse brevior, sed periculum ulcerum est. Pituita autem sicca et arida dolorem quidem movet, sed maturius desinit; nisi quid exulceravit. Tumor magnus, si sine dolore est, et siccus, sine ullo periculo est: si siccus quidem, sed cum dolore est, fere exulcerat; et nonnumquam ex eo casu fit, ut palpebra cum oculo glutinetur. Ejusdem exulcerationis timor in palpebris pupillisve est, ubi super magnum dolorem lacrimae salsae calidaeque eunt; aut etiam si, tumore jam finito, diu lacrima cum pituita profluit. Pejus etiamnum est, ubi pituita pallida aut livida est, lacrima calida et multa profluit, caput calet, a temporibus ad oculos dolor pervenit, nocturna vigilia urget: siquidem sub his

oculus plerumque rumpitur; votumque est, ut tantum exulceretur. Intus ruptum oculum febricula juvat: si foras jam ruptus procidit, sine auxilio est. Si de nigro aliquid albidum factum est, diu manet. At si asperum et crassum est, etiam post curationem vestigium aliquod relinquit. Curari vero oculos sanguinis detractione, medicamento (sc. *purgante*), balneo, vino, vetustissimus auctor Hippocrates (*Aph.* VI, 31) memoriae prodidit. Sed eorum tempora et causas parum explicuit: in quibus medicinae summa est. Neque minus in abstinentia et alvi ductione saepe auxilii est. Hos igitur interdum inflammatio occupat: ubi cum tumore in his dolor est; sequiturque pituitae cursus, nonnumquam copiosior vel acrior, nonnumquam utraque parte moderatior. In ejusmodi casu prima omnium sunt quies et abstinentia. Ergo primo die, loco obscuro cubare debet sic, ut a sermone quoque abstineat; nullum cibum assumere; si fieri potest, ne aquam quidem; sin minus, certe quam minimum ejus. Quod si graves dolores sunt, commodius secundo die; si tamen res urget, etiam primo sanguis mittendus est; utique si in fronte venae tument, si firmo corpore materia superest. Si vero minor impetus minus acrem curationem requirit, alvum, sed nonnisi secundo tertiove die, duci oportet. At modica inflammatio neutrum ex his auxilium desiderat; satisque est uti quiete et abstinentia. Neque tamen in lippientibus longum jejunium necessarium est, ne pituita tenuior atque acrior fiat: sed secundo die dari debet id, quod levissimum videri potest ex iis, quae pituitam faciunt crassiorem; qualia sunt ova sorbilia: si minor vis urget, pulticula quoque, aut panis ex lacte. Insequentibusque diebus, quantum inflammationi detrahetur, tantum adjici cibis poterit; sed generis ejusdem: utique ut nihil salsum, nihil acre, nihil ex iis, quae extenuant, sumatur; nihil potui praeter aquam. Et victus quidem ratio talis maxime necessaria est. Protinus autem primo die croci p.)-(. I. et farinae candidae quam tenuissimae p.)-(. II. excipere oportet ovi albo, donec mellis crassitudinem habeat: idque in linteolum illinere, et fronti agglutinare, ut, compressis venis, pituitae impetum cohibeat. Si crocum non est, tus idem

facit. Linteolo an lana excipiatur, nihil interest. Superinungi vero oculi debent sic, ut croci quantum tribus digitis comprehendi potest, sumatur, myrrhae ad fabae, papaveris lacrimae ad lenticulae magnitudinem, eaque cum passo conterantur, et specillo super oculum inducantur. Aliud ad idem: myrrhae p.)-(. z. mandragorae succi p.)-(. I. papaveris lacrimae p.)-(. II. foliorum rosae, cicutae seminis, singulorum p.)-(. III. acaciae p.)-(. IV. gummis p.)-(. VIII. Et haec quidem interdiu: noctu vero, quo commodior quies veniat, non alienum est, superimponere candidi panis interiorem partem ex vino subactam: nam et pituitam reprimit, et, si quid lacrimae processit, absorbet, et oculum glutinari non patitur. Si grave id et durum, propter magnum oculorum dolorem, videtur, ovi et album et vitellus in vas defundendum est; adjiciendumque eo mulsi paulum, idque digito permiscendum: ubi facta unitas est, demitti debet lana mollis bene carpta, quae id excipiat, superque oculos imponi. Ea res et levis est, et refrigerando pituitam coercet, et non exarescit, et glutinari oculum non patitur. Farina quoque hordeacea cocta, et cum malo cotoneo cocto mixta, commode imponitur. Neque ab ratione abhorret, etiam penicillo potissimum uti expresso, si levior impetus est, ex aqua; si major, ex posca. Priora fascia deliganda sunt, ne per somnum cadant: at hoc superimponi satis est, quia et reponi ab ipso commode potest; et quum inaruit, iterum madefaciendum est. Si tantum mali est, ut somnum diu prohibeat, eorum aliquid dandum est, quae ἀνώδυνα Graeci appellant: satisque est puero, quod ervi; viro, quod fabae magnitudinem impleat. In ipsum vero oculum primo die, nisi modica inflammatio est, nihil recte conjicitur; saepe enim potius concitatur eo pituita, quam minuitur. A secundo die, gravi quoque lippitudini per indita medicamenta recte succurritur, ubi vel jam sanguis missus, vel alvus ducta est, aut neutrum necessarium esse manifestum est.

2. Multa autem multorumque auctorum collyria ad id apta sunt; novisque etiamnum mixturis temperari possunt: quum lenia medicamenta, et modice reprimentia, facile e varie misceantur. Ego nobilissima exsequar.

3. Est igitur Philonis, quod habet cerussae elotae, spodii, gummis, singulorum p.)-(. I. papaveris lacrimae combustae p.)-(. II. Illud scire oportet hic quoque omnia medicamenta, singula primum per se teri, deinde mixta iterum, adjecta paulatim vel aqua, vel alio humore: gummi, quum quasdam alias facultates habeat, hoc maxime praestare, ut, ubi collyria facta inaruerunt, glutinata sint, neque frientur.

4. Dionysii vero collyrium est: papaveris lacrimae combustae, donec tenerescat, p.)-(. I. aeris combusti, gummi, singulorum p.)-(. II. spodii p.)-(. IV.

5. Cleonis nobile admodum: papaveris lacrimae frictae p.)-(. I. croci p.)-(. z. gummis p.)-(. I. quibus, dum teruntur, adjicitur rosae succus. Aliud ejusdem valentius: squamae aeris, quod *στόμωμα* appellant, p.)-(. I. croci p.)-(. II. spodii p.)-(. IV. plumbi eloti et combusti p.)-(. VI. gummis tantumdem. Attalium (*Attalicum?*) quoque ad idem est, maxime ubi multa pituita profluit: castorei p.)-(. z. aloes p.)-(. z. croci p.)-(. I. myrrhae p.)-(. II. lycii p.)-(. III. cadmiae curatae p.)-(. VIII. stibis tantumdem, acaciae succi p.)-(. XII. Quod gummi hoc non habet, liquidum in pyxidicula servatur. Theodotus vero huic compositioni adjecit papaveris lacrimae combustae p.)-(. z. aeris combusti et eloti p.)-(. II. nucleos palmarum combustos numero XX. gummis p.)-(. XII.

6. At ipsius Theodoti, quod a quibusdam *ἀχάριστον* nominatur, ejusmodi est: castorei, nardi indici, singulorum p.)-(. I. lycii p.)-(. z. papaveris lacrimae tantumdem, myrrhae p.)-(. II. croci, cerussae elotae, aloes, singulorum p.)-(. III. cadmiae botryitidis elotae, aeris combusti, singulorum p.)-(. VIII. gummis p.)-(. XVIII. acaciae succi p.)-(. XX. stibis tantumdem; quibus aqua pluviatilis adjicitur.

7. Praeter haec, ex frequentissimis collyriis est, id quod quidam *cythion*, quidam a cinereo colore *τέφριον* appellant: Amyli, tragacanthae, acaciae succi, gummis, singulorum p.)-(. I. papaveris lacrimae p.)-(. II. cerussae elotae p.)-(. IV. spumae argenti elotae p.)-(. VIII. quae aeque ex aqua pluviatili conteruntur.

8. Euelpides autem, qui aetate nostra maximus fuit ocularius medicus, utebatur eo, quod ipse composuerat: trygodes nominabat: Castorei p.)-(. z z. lycii, nardi, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. I. croci, myrrhae, aloes, singulorum p.)-(. IV. aeris combusti p.)-(. VIII. cadmiae et stibis, singulorum p.)-(. XII. acaciae succi p.)-(. XXVI. gummi tantumdem.

Quo gravior vero quaeque inflammatio est, eo magis leniri medicamentum debet, adjecto vel albo ovi, vel muliebri lacte. Ac si neque medicus, neque medicamentum praesto est, saepius utrumlibet horum in oculos penicillo ad id ipsum facto infusum, id malum lenit. Ubi vero aliquis relevatus est, jamque cursus pituitae constitit, reliquias fortasse leviores futuras discutiunt balneum et vinum. Igitur lavari debet, leviter ante ex oleo perfricatus, diutiusque in cruribus et feminibus; multaque calida aqua fovere oculos; deinde per caput prius calida, tum egelida perfundi: a balneo cavere ne quo frigore afflatuve laedatur: post haec cibo paulo pleniore, quam ex eorum dierum consuetudine, uti, vitatis tamen omnibus pituitam extenuantibus; vinum bibere leve, subausterum, modice vetus, neque effuse, neque timide; ut neque cruditas ex eo, et tamen somnus fiat, leniantur que intus latentia acria. Sed si quis in balneo sensit majorem oculorum perturbationem, quam attulerat; quod incidere iis solet, qui manente adhuc pituitae cursu festinarunt; quamprimum discedere debet; nihil eo die vini assumere, cibi minus etiam, quam pridie: deinde quum primum satis pituita substitit, iterum ad usum balnei redire. Solet tamen evenire nonnumquam, sive tempestatum vitio, sive corporis, ut pluribus diebus neque dolor, neque inflammatio, et minime pituitae cursus finiatur. Quod ubi incidit, jamque ipsa vetustate res matura est, ab iisdem auxilium petendum est, id est balneo ac vino. Haec enim ut in recentibus malis aliena sunt, quia concitare ea possunt et accendere; sic in veteribus, quae nullis auxiliis cesserunt, admodum efficacia esse consuerunt: videlicet hic quoque, ut alibi, quum secunda vana fuerint, contrariis adjuvantibus. Sed ante tonderi ad cutem convenit: deinde in balneo aqua calida quamplurima

caput atque oculos fovere: tum utrumque penicillo detergere, et ungere caput irino; continereque in lectulo se, donec omnis calor, qui conceptus est, finiatur, desinatque sudor, qui necessario in capite collectus est: tum ad idem cibi vinique genus veniendum, sic, ut potiones meracae sint; obtegendumque caput, et quiescendum. Saepe enim post haec gravis somnus, saepe sudor, saepe alvi dejectio pituitae cursum finit. Si levatum malum est; quod aliquanto saepius fit; per plures dies idem fieri oportet, donec ex toto sanitas restituatur. Si diebus iisdem alvus nihil reddit, ducenda est, quo magis superiores partes leventur.

Nonnumquam autem ingens inflammatio tanto impetu erumpit, ut oculos sua sede propellat: *πρόπτωσιν* id, quoniam oculi procidunt, Graeci appellant. His utique, si vires patiuntur, sanguinem mitti; si id fieri non potest, alvum duci, longioremque inediam indici, necessarium est. Opus autem lenissimis medicamentis est: ideoque Cleonis collyrio quidam, quod ex duobus ante positum est, utuntur. Sed optimum est Nilei; neque de ullo magis inter omnes auctores convenit.

9. Id habet nardi indici, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. —. gummis p.)-(. I. croci p.)-(. II. foliorum rosae recentium p.)-(. IV. quae vel aqua pluviatili, vel vino levi, subaustero coguntur. Neque alienum est malicorium, vel sertulam campanam ex vino coquere, deinde conterere; aut murtam nigram cum rosae foliis miscere; aut hyoscyami folia cum ovi cocti vitello; aut farinam cum acaciae succo, vel passo, aut mulso: quibus si folia quoque papaveris adjiciuntur, aliquanto valentiora sunt. Horum aliquo praeparato, penicillo fovere oculos oportet ex aqua calida expresso, in qua ante vel murti vel rosae folia decocta sint: deinde ex illis aliquid imponi. Praeter haec ab occipitio, incisa cute, cucurbitula adhibenda est. Quod si per haec restitutus oculus in sedem suam non est, eodemque modo prolapsus permanet, scire oportet lumen esse amissum; deinde futurum, ut aut indurescat is, aut in pus vertatur. Si suppuratio se ostendit, ab eo angulo, qui tempori propior est, incidi oculus debet; ut, effuso pure, et inflammatio ac dolor finiatur,

et intus tunicae residant, quo minus foeda postea facies sit: utendum deinde vel iisdem collyriis est ex lacte aut ovo; vel croco, cui album ovi misceatur. At si induruit, et sic emortuus est, ne in pus verteretur, quatenus foede prominebit, excidendum erit sic, ut hamo summa tunica apprehendatur, infra id deinde scalpellus incidat: tum eadem medicamenta erunt conjicienda, donec omnis dolor finiatur. Iisdem medicamentis in eo quoque oculo utendum est, qui primum procidit, deinde per plura loca fissus est.

10. Solent etiam carbunculi ex inflammatione nasci, nonnumquam in ipsis oculis, nonnumquam in palpebris: et in his ipsis, modo ab interiore, modo ab exteriore parte. In hoc casu alvus ducenda est; cibus minuendus; lac potui dandum, ut acria, quae laeserunt, leniantur. Quod ad cataplasmata et medicamenta pertinet, iis utendum quae adversus inflammationes proposita sunt: atque hic quoque Nilei collyrium optimum est. Si tamen carbunculus in exteriore palpebrae parte est, ad cataplasmata aptissimum est lini semen ex mulso coctum; aut, si id non est, tritici farina eodem modo cocta.

11. Pusulae quoque ex inflammatione interdum oriuntur. Quod si inter initia protinus incidit, magis etiam servanda sunt, quae de sanguine et quiete supra proposui: sin serius quam ut sanguis mitti possit, alvus tamen ducenda est: si id quoque aliqua res inhibet, utique victus ratio servanda est. Medicamentis autem hic quoque lenibus opus est, quale Nilei, quale Cleonis est.

12. Id quoque, quod Philalethes vocatur, huc aptum est. Myrrhae, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. I. plumbi eloti, terrae samiae, quae *ἀστήρ* vocatur, tragacanthae, singulorum p.)-(. IV. stibis cocti, amyli, singulorum p.)-(. VI. spodii eloti, cerussae elotae, singulorum p.)-(. VIII. quae aqua pluviatili excipiuntur. Usus collyrii vel ex ovo, vel ex lacte est.

13. Ex pusulis ulcera interdum fiunt; eaque recen aeque lenibus medicamentis nutrienda sunt, et iisdem fe quae supra (V, 28, 15) in pusulis posui. Fit quoque p prie ad haec, quod *διὰ λιβάνου* vocatur. Habet aeris cc

busti et eloti, papaveris lacrimae frictae, singulorum p.)-(. I. spodii eloti, turis, stibis combusti et eloti, myrrhae, gummis, singulorum p.)-(. II.

14. Evenit etiam, ut oculi, vel ambo, vel singuli, minores fiant, quam esse naturaliter debeant: idque et acer pituitae cursus in lippitudine efficit, et continuati fletus, et ictus parum bene curati. In his quoque iisdem lenibus medicamentis ex muliebri lacte utendum est: cibis vero iis, qui maxime corpus alere et implere consuerunt: vitandaque omni modo causa, quae lacrimas excitet, curaque domesticorum: quorum etiam si quid tale incidit, ejus notitiae subtrahendum. Atque acria quoque medicamenta, et acres cibi non alio magis nomine his nocent, quam quod lacrimas movent.

15. Genus quoque vitii est, quo inter pilos palpebrarum pediculi nascuntur: φϑειρίασιν Graeci nominant. Quod quum ex malo corporis habitu fiat, raro non ultra procedit: sed fere tempore interposito pituitae cursus acerrimus sequitur; exulceratisque vehementer oculis, aciem quoque ipsam corrumpit. His alvus ducenda est; caput ad cutem tondendum, diuque quotidie jejunis perfricandum; his ambulationibus aliisque exercitationibus diligenter utendum; gargarizandumque ex mulso, in quo nepeta et pinguis ficus decocta sit; saepe in balneo multa calida aqua fovendum caput; vitandi acres cibi; lacte vinoque pingui utendum; bibendumque liberalius, quam edendum est. Medicamenta vero intus quidem lenia danda sunt, ne quid acrioris pituitae concitent; super ipsos vero pediculos alia, quae necare eos, et prohibere, ne similes nascantur, possint. Ad id ipsum spumae nitri p.)-(. I. sandarachae p.)-(. I. uvae taminiae p.)-(. I. simul teruntur, adjiciturque vetus oleum pari portione, atque acetum, donec ei mellis crassitudo sit.

16. Hactenus oculorum morbi lenibus medicamentis nutriuntur. Genera deinde alia sunt, quae diversam curationem desiderant; fereque ex inflammationibus nata, sed finitis quoque his manentia. Atque in primis in quibusdam perseverat tenuis pituitae cursus. Quibus alvus inferiore parte evocanda est, demendumque aliquid ex cibo. Neque alienum est illini frontem compositione Andreae: quae habet gummis

p.) (. I. cerussae, stibis, singulorum p.)-(. II. spumae argenti coctae et elotae p.)-(. IV. Sed ea spuma ex aqua pluviatili coquitur, et arida haec medicamenta ex succo myrti conteruntur. His illita fronte, cataplasma quoque superinjiciendum est ex farina, quae frigida aqua coacta sit, cuique aut acaciae succus, aut cupressus adjecta sit. Cucurbitula quoque, inciso vertice, recte accommodatur; aut ex temporibus sanguis mittitur. Inungi vero eo debet, quod habet squamae aeris, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. I. cervini cornus combusti et eloti, plumbi eloti, gummis, singulorum p.)-(. IV. turis p.)-(. XII. Hoc collyrium, quia cornus habet, *διὰ κέρατος* nominatur. Quotiescumque non adjicio, quod genus humoris adjiciendum sit, aquam intelligi volo.

17. Ad idem Euelpidis, quod *μεμιγμένον* nominabat. In eo papaveris lacrimae, et albi piperis, singulae unciae sunt, gummi libra, aeris combusti p.)-(. I. s. Inter has autem curationes, post intermissionem aliquam, prosunt balneum et vinum. Quumque omnibus lippientibus vitandi cibi sint, qui extenuant; tum praecipue, quibus tenuis humor diu fertur. Quod si jam fastidium est eorum, quae pituitam crassiorem reddunt, sicut in hoc genere materiae maxime promtum est; confugiendum est ad ea, quae, quia ventrem, corpus quoque adstringunt.

18. At ulcera, si cum inflammatione finita non sunt, aut supercrescentia, aut sordida, aut cava, aut certe vetera esse consuerunt. Ex his supercrescentia collyrio, quod *μεμιγμένον* vocatur, optime reprimuntur. Sordida purgantur et eodem, et eo, quod *σμιλίον* nominatur.

19. Habet aeruginis p.)-(. IV. gummis tantumdem, ammoniaci, minii sinopici, singulorum p.)-(. XVI. quae quidam ex aqua, quidam, quo vehementiora sint, ex aceto terunt.

20. Id quoque Euelpidis, quod *χείρωνα* appellabat, huc utile est: Croci p.)-(. I. papaveris lacrimae, gummis, singulorum p.)-(. II. aeris combusti et eloti, myrrhae, singulorum p.)-(. IV. piperis albi p.)-(. VI. Sed ante leni, tum h inungendum est.

21. Id quoque ejusdem, quod *σφαιρίον* nominabat, dem valet: Lapidis haematitis eloti p.)-(. I. z, piperis

sex, cadmiae elotae, myrrhae, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. II. croci p.)-(. IV. gummi p.)-(. VIII. quae cum vino amineo conteruntur.

22. Liquidum quoque medicamentum ad idem componebat, in quo erant haec: aeruginis p.)-(. z. misy combusti, atramenti sutorii, cinnamomi, singulorum p.)-(. I. croci, nardi, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. I. z. myrrhae p.)-(. II. aeris combusti p.)-(. III. cineris ex odoribus p.)-(. IV. piperis grana XV. Haec ex vino austero teruntur; deinde cum passi tribus heminis decoquuntur, donec corpus unum sit: idque medicamentum vetustate efficacius fit.

23. Cava vero ulcera commodissime implent ex iis, quae supra posita sunt, σφαιρίον, et id, quod φιλαλήθους (φιλάληθες?) vocatur. Idem σφαιρίον vetustis ulceribus, et vix ad cicatricem venientibus optime succurrit.

24. Est etiam collyrium, quod quum ad plura valeat, plurimum tamen proficere in his ulceribus videtur: refertur ad Hermonem auctorem. Habet piperis longi p.)-(. I. z. albi p.)-(. —. cinnamomi, costi, singulorum p.)-(. I. atramenti sutorii, nardi, casiae, castorei, singulorum p.)-(. II. gallae p.)-(. V. myrrhae, croci, turis, lycii, cerussae, singulorum p.)-(. VIII. papaveris lacrimae p.)-(. XII. aloes, aeris combusti, cadmiae, singulorum p.)-(. XVI. acaciae, stibis, gummis, singulorum p.)-(. XXV.

25. Factae vero ex ulceribus cicatrices duobus vitiis periclitantur; ne aut cavae, aut crassae sint. Si cavae sunt, potest eas implere id, quod σφαιρίον vocari dixi; vel id, quod Ἀσκληπιός nominatur. Habet papaveris lacrimae p.)-(. II. sagapeni, opopanacis, singulorum p.)-(. III. aeruginis p.)-(. IV. gummis p.)-(. VIII. piperis p.)-(. XII. cadmiae elotae, cerussae, singulorum p.)-(. XVI. At si crassae cicatrices sunt, extenuat vel σμιλίον, vel Canopitae collyrium: quod habet cinnamomi, acaciae, singulorum p.)-(. I. cadmiae elotae, croci, myrrhae, papaveris lacrimae, gummis, singulorum p.)-(. II. piperis albi, turis, singulorum p.)-(. III. aeris combusti p.)-(. VIII. Vel Euelpidis pyxinum, quod ex his constat: salis fossilis p.)-(. IV. ammoniaci thymiamatis p.)-(. VIII. papaveris lacrimae p.)-(. XII. ce-

russae p.)-(. XV. piperis albi, croci siculi, singulorum p.)-(. XXXII. gummis p.)-(. XIII. cadmiae elotae p.)-(. VIII. Maxime tamen tollere cicatricem videtur id, quod habet gummis p.)-(. z. aeruginis p.)-(. I. crocomagmatis p.)-(IV.

26. 27. Est etiam genus inflammationis, in qua, si cui tument ac distenduntur cum dolore oculi, sanguinem ex fronte mitti necessarium est; multaque aqua calida caput atque oculos fovere; gargarizare ex lenticula, vel ex fici cremore; inungi acribus medicamentis, quae supra comprehensa sunt; maximeque eo, quod σφαιρίον nominatur, quod lapidem haematiten habet. Atque alia quoque utilia sunt, quae ad extenuandam aspritudinem fiunt; de qua protinus dicam.

Haec autem inflammationem oculorum fere sequitur; interdum major, interdum levior. Nonnumquam etiam ex aspritudine lippitudo fit; ipsa deinde aspritudinem auget, fitque ea in aliis brevis, in aliis longa, et quae vix umquam finiatur. In hoc genere valetudinis quidam crassas durasque palpebras, et ficulneo folio, et asperato specillo, et interdum scalpello eradunt; versasque quotidie medicamentis suffricant. Quae neque nisi in magna vetustaque aspritudine, neque saepe facienda sunt: nam melius eodem ratione victus et idoneis medicamentis pervenitur. Ergo exercitationibus utemur, et balneo frequentiore; multaque oculos aqua calida fovebimus: cibos autem sumemus acres et extenuantes; medicamentum id, quod caesarianum vocatur. Habet atramenti sutorii p.)-(. I. misy p.)-(. I. z: piperis albi p.)-(. z z. papaveris lacrimae, gummis, singulorum p.)-(. II. cadmiae elotae p.)-(. III. stibis p.)-(. VI. Satisque constat hoc collyrium adversus omne genus oculorum valetudinis idoneum esse; exceptis iis, quae lenibus nutriuntur.

28. Id quoque, quod Hieracis nominatur, ad aspritudinem potest. Habet myrrhae p.)-(. I. ammoniaci thymiamatis p.)-(. I. aeruginis rasae p.)-(. IV. Ad idem idoneum est etiam id, quod Canopitae est, et id quod σμιλίον vocatur, et id quod pyxinum, et id quod σφαιρίον. Si composita medicamenta non adsunt, felle caprino, vel quam optimo melle satis commode aspritudo curatur.

29. Est etiam genus aridae lippitudinis: ξηροφθαλμίαν

Graeci appellant. Neque tument, neque fluunt oculi, sed rubent tantum, et cum dolore quodam graves sunt, et noctu prae gravi pituita inhaerescunt: quantoque minor generis hujus impetus, tanto finis minus expeditus est. In hoc vitio multum ambulare, multum exerceri, lavari saepe, ibique desudare, multaque frictione uti necessarium est. Cibi neque ii qui implent, neque nimium acres, apti sunt, sed inter hos medii. Mane, ubi concoxisse manifestum est, non est alienum ex sinapi gargarizare; tum deinde caput atque os diutius defricare.

30. Collyrium vero aptissimum est, quod ῥινίον vocatur. Habet myrrhae p.)-(. z. papaveris lacrimae, acaciae succi, piperis, gummi, singulorum p.)-(. I. lapidis haematitis, lapidis phrygii, lycii, lapidis scissilis, singulorum p.)-(. II. aeris combusti p.)-(. IV. Ac pyxinum quoque eodem accommodatum est.

31. Si vero scabri oculi sunt, quod maxime in angulis esse consuevit, potest prodesse ῥινίον; potest similiter id, quod habet aeruginis rasae, piperis longi, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. II. piperis albi, gummi, singulorum p.)-(. IV. cadmiae elotae, cerussae, singulorum p.)-(. VI. Nullum tamen melius est quam Euelpidis, quod βασιλικόν nominabat. Habet papaveris lacrimae, cerussae, lapidis assii, singulorum p.)-(. II. gummis p.)-(. III. piperis albi p.)-(. IV. croci p.)-(. VI. psorici p.)-(. XIII. Nulla autem per se materia est, quae psoricum nominetur; sed chalcitidis aliquid, et cadmiae dimidio plus ex aceto simul conteruntur, idque in vas fictile additum, et contectum ficulneis foliis, sub terra reponitur, sublatumque post dies viginti rursus teritur, et sic appellatur. Verum de basilico quoque collyrio convenit, ad omnes affectus oculorum id esse idoneum, qui non lenibus medicamentis curantur. Ubi non sunt autem medicamenta composita, scabros angulos laevant et mel et vinum: succurritque et his et aridae lippitudini, si quis panem ex vino subactum super oculum imponit. Nam quum fere sit humor aliquis, qui modo ipsum oculum, modo angulos, aut palpebras exasperat, sic, et si quid prodit humoris, extrahitur, et si quid juxta est, repellitur.

32. Caligare vero oculi nonnumquam ex lippitudine, nonnumquam etiam sine hac, propter senectutem imbecillitatemve aliam, consuerunt. Si ex reliquiis lippitudinis id vitium est, adjuvat collyrium, quod Ἀσκληπιός nominatur; adjuvat id, quod ex crocomagmate fit.

33. Proprie etiam ad id componitur, quod διὰ κρόκου vocant. Habet piperis p.)-(. I. croci cilicii, papaveris lacrimae, cerussae, singulorum p.)-(. II. psorici, gummis, singulorum p.)-(. IV.

34. At si ex senectute aliave imbecillitate id est, recte inungi potest et melle quam optimo, et cyprino, et oleo vetere. Commodissimum tamen est balsami partem unam, et olei veteris, aut cyprini partes duas, mellis quam acerrimi partes tres miscere. Utilia huc quoque medicamenta sunt, quae ad caliginem proxime, quaeque ad extenuandas cicatrices supra comprehensa sunt. Cuicumque vero oculi caligabunt, huic opus erit multa ambulatione atque exercitatione; frequenti balneo; ubi totum quidem corpus perfricandum est, praecipue tamen caput, et quidem irino, donec insudet; velandumque postea, nec detegendum, antequam sudor et calor domi conquierint. Tum cibis utendum acribus et extenuantibus; interpositisque aliquibus diebus, ex sinapi gargarizandum.

35. Suffusio quoque, quam Graeci ὑπόχυσιν nominant, interdum oculi potentiae, qua cernit, se opponit. Quod si inveteravit, manu curandum est: inter initia nonnumquam certis observationibus discutitur. Sanguinem ex fronte vel naribus mittere; in temporibus venas adurere; gargarizando pituitam evocare; suffumigare; oculos acribus medicamentis inungere, expedit. Victus optimus est, qui pituitam extenuat.

36. Ac ne resolutio quidem oculorum, quam παράλυσιν Graeci nominant, alio victus modo, vel aliis medicamentis curanda est. Exposuisse tantum genus vitii satis est. Igitur interdum evenit, modo in altero oculo, modo in utroque, aut ex ictu aliquo, aut ex morbo comitiali, aut ex distentione nervorum, qua vehementer ipse oculus concussus est, ut ia neque quoquam intendi possit, neque omnino consist huc illucve sine ratione moveatur, ideoque ne cons quidem rerum praestet.

37. Non multum ab hoc malo distat id, quod μυδρίασιν Graeci vocant. Pupilla funditur et dilatatur, aciesque ejus hebetescit, ac paene *. Difficillime genus id imbecillitatis eliditur. In utraque vero pugnandum est per eadem omnia, quae in caligine oculorum praecepta sunt (§ 32—34), paucis tantum mutatis: siquidem ad caput irino interdum acetum, interdum nitrum adjiciendum est; melle inungi satis est. Quidam in posteriore vitio calidis aquis usi relevatique: quidam sine ulla manifesta causa subito obcaecati sunt. Ex quibus nonnulli, quum aliquamdiu nihil vidissent, repentina profusione alvi lumen receperunt. Quo minus alienum videtur, et recenti re, et interposito tempore, medicamentis quoque moliri dejectiones, quae omnem noxiam materiam in inferiora depellant.

38. Praeter haec imbecillitas oculorum est, ex qua quidam interdiu satis, noctu nihil cernunt: quod in feminam bene respondentibus menstruis non cadit. Sed sic laborantes inungi oportet sanie jecinoris, maxime hircini, sin minus caprini, ubi id assum coquitur, excepta: atque edi quoque ipsum jecur debet. Licet tamen etiam iisdem medicamentis non inutiliter uti, quae vel cicatrices, vel aspritudinem extenuant. Quidam contrito semini portulacae mel adjiciunt eatenus, ne id ex specillo destillet, eoque inungunt. Exercitationibus, balneo, frictionibus, gargarizationibus iisdem his quoque utendum est.

39. Et haec quidem in ipsis corporibus oriuntur. Extrinsecus vero interdum sic ictus oculum laedit, ut sanguis in eo suffundatur. Nihil commodius est, quam sanguine vel columbae, vel palumbi, vel hirundinis inungere. Neque id sine causa fit; quum horum acies extrinsecus laesa interposito tempore in antiquum statum redeat, celerrimeque hirundinis. Unde etiam locus fabulae factus est, per parentes id herba restitui (cf. Plin. XXV, 8, 50), quod per se sanescit. Eorum ergo sanguis nostros quoque oculos ab externo casu commodissime tuetur, hoc ordine, ut sit hirundinis optimus, deinde palumbi, minime efficax columbae, et illi ipsi, et nobis. Supra percussum vero oculum, ad inflammationem leniendam, non est alienum imponere etiam

cataplasma. Sal ammoniacus, vel quilibet alius quam optimus teri debet, sic, ut ei paulatim oleum adjiciatur, donec crassitudo strigmenti fiat; id deinde miscendum est cum hordeacea farina, quae ex mulso decocta sit. Facile autem, recognitis omnibus, quae medici prodiderunt, apparere cuilibet potest vix ullum ex iis, quae supra comprehensa sunt, oculi vitium esse, quod non simplicibus quoque, et promtis remediis submoveri possit.

CAPUT VII.

De aurium morbis.

1. Hactenus in oculis ea reperiuntur, in quibus medicamenta plurimum possunt: ideoque ad aures transeundum est, quarum usum proximum a luminibus natura nobis dedit. Sed in his aliquanto majus periculum est: nam vitia oculorum intra ipsos nocent; aurium inflammationes doloresque (cf. *Aph.* V, 40; Cels. II, 7) interdum etiam ad dementiam mortemque praecipitant. Quo magis inter initia protinus succurrendum est, ne majori periculo locus sit. Ergo ubi primum dolorem aliquis sensit, abstinere et continere se debet. Postero die, si vehementius malum est, caput tondere, idque irino unguento calido perungere et operire. At magnus cum febre vigiliaque dolor exigit, ut sanguis quoque mittatur. Si id aliquae causae prohibent, alvus solvenda est. Cataplasmata quoque calida, subinde mutata, proficiunt; sive foeni graeci, sive lini, sive alia farina ex mulso decocta est. Recte etiam subinde admoventur spongiae ex aqua calida expressae. Tum, levato dolore, ceratum circumdari debet ex irino, aut cyprino factum: in quibusdam tamen melius, quod ex rosa est, proficit. Si vehemens inflammatio somnum ex toto prohibet, adjici cataplasmati debent papaveris cortices fricti atque contriti, sic, ut ex his pars dimidia sit; eaque tum simul ex passo mixto decoquuntur. In aurem vero infundere aliquod medicamentum oportet; quod semper ante tepefieri convenit: commodissimeque per strigilem instillatur. Ubi auris repleta est, super lana

mollis addenda est, quae humorem intus contineat. Et haec quidem communia sunt. Medicamentum vero est et rosae, et radicum arundinis succus, et oleum, in quo lumbrici cocti sint, et humor ex amaris nucibus, aut ex nucleo mali persici expressus. Composita vero ad inflammationem doloremque leniendum haec fere sunt: castorei, papaveris lacrimae pares portiones conteruntur, deinde adjicitur his passum: vel papaveris lacrimae, croci, myrrhae par modus sic teritur, ut invicem modo rosa, modo passum instilletur: vel id, quod amarum in aegyptia faba est, conteritur, rosa adjecta; quibus myrrhae quoque paulum a quibusdam miscetur: vel papaveris lacrima, aut tus cum muliebri lacte: vel amararum nucum cum rosa succus: vel castorei, myrrhae, papaveris lacrimae pares portiones cum passo: vel croci p.)-(. Ξ. myrrhae, aluminis scissilis, singulorum p.)-(. z. quibus, dum teruntur, paulatim miscentur passi cyathi tres, mellis minus cyatho; idque ex primis medicamentis est: vel papaveris lacrima ex aceto. Licet etiam compositione uti Themisonis; quae habet castorei, opopanacis, papaveris lacrimae, singulorum p.)-(. II. spumae lycii p.)-(. IV. quae contrita passo excipiuntur, donec cerati crassitudinem habeant, atque ita reponuntur. Ubi usus requirit, rursus id medicamentum, adjecto passo, teritur. Illud perpetuum est, quotiescumque crassius medicamentum est, quam ut in aurem instillari possit, adjiciendum eum esse humorem, ex quo id componi debet, donec satis liquidum sit.

2. Si vero pus quoque aures habent, recte lycium per se infunditur, aut irinum unguentum; aut porri succus cum melle; aut centaurii succus cum passo; aut dulcis mali punici succus in ipsius cortice tepefactus, adjecta myrrhae exigua parte. Recte etiam miscentur myrrhae, quam στακτήν cognominant, p.)-(. I. croci tantumdem, nuces amarae XXV. mellis sesquicyathus: quae contrita, quum utendum est, in cortice mali punici tepefiunt. Ea quoque medicamenta, quae oris exulcerati causa componuntur, aeque ulcera aurium sanant. Quae si vetustiora sunt, et multa sanies fluit, apta compositio est, quae ad auctorem Erasistratum refertur:

piperis p.)-(. z. croci p.)-(. =-. myrrhae, misy cocti, singulorum p.)-(. I. aeris combusti p.)-(. II. Haec ex vino teruntur: deinde ubi inaruerunt, adjiciuntur passi heminae tres, et simul incoquuntur: quum utendum est, adjicitur his mel et vinum. Est etiam Ptolemaei medicamentum, quod habet lentisci p.)-(. z. gallae p.)-(. z. omphacii p.)-(. I. succum punici mali. Est Menophili validum admodum, quod ex his constat: piperis longi p.)-(. I. castorei p.)-(. II. myrrhae, croci, papaveris lacrimae, nardi syriaci, turis, malicorii, ex aegyptia faba partis interioris, nucum amararum, mellis quam optimi, singulorum p.)-(. IV. quibus, dum teruntur, adjicitur acetum quam acerrimum, donec crassitudo in his passi fiat. Est Cratonis: cinnamomi, casiae, singulorum p.)-(. z. lycii, nardi, myrrhae, singulorum p.)-(. I. aloes p.)-(. II. mellis cyathi tres, vini sextarius: ex quibus lycium cum vino decoquitur, deinde his alia miscentur. At si multum puris, malusque odor est, aeruginis rasae, turis, singulorum p.)-(. II. mellis cyathi duo, aceti quatuor simul incoquuntur: ubi utendum est, dulce vinum miscetur. Aut aluminis scissilis, papaveris lacrimae, acaciae succi par pondus miscetur, hisque adjicitur hyoscyami succi dimidio minor, quam unius ex superioribus, portio; eaque trita ex vino diluuntur. Per se quoque hyoscyami succus satis proficit.

3. Commune vero auxilium adversus omnes aurium casus, jamque usu comprobatum Asclepiades composuit. In eo sunt cinnamomi, casiae, singulorum p.)-(. I. floris junci rotundi, castorei, albi piperis, longi, amomi, myrobalani, singulorum p.)-(. II. turis masculi, nardi syriaci, myrrhae pinguis, croci, spumae nitri, singulorum p.)-(. III. quae separatim contrita, rursus mixta, ex aceto conteruntur; atque ita condita, ubi utendum est, aceto diluuntur. Quod si et sanies profluit, et tumor est, non alienum est, mixto vino per oricularium clysterem eluere; et tum infundere vinum austerum cum rosa mixtum, cui spodii paulum sit adjectum, aut lycium cum lacte, aut herbae sanguinalis succum cum rosa, aut mali punici succum cum exigua myrrhae parte.

4. Si sordida quoque ulcera sunt, melius mulso eluuntur; et tum aliquod ex iis, quae supra scripta sunt, quod mel habeat, infunditur. Si magis pus profluit, et caput utique tondendum est, et multa calida aqua perfundendum, et gargarizandum, et usque ad lassitudinem ambulandum, et cibo modico utendum est. Si cruor quoque ex ulceribus apparuit, lycium cum lacte debet infundi; vel aqua, in qua rosa decocta sit, succo aut herbae sanguinalis, aut acaciae adjecto. Quod si super ulcera caro increvit, eaque mali odoris saniem fundit, aqua tepida elui debet; tum infundi id, quod ex ture et aerugine et aceto et melle fit; aut mel cum aerugine incoctum. Squama quoque aeris cum sandaracha contrita per fistulam recte instillatur.

5. Ubi vero vermes orti sunt, si juxta sunt, protrahendi oriculario specillo sunt: si longius, medicamentis enecandi; cavendumque ne postea nascantur. Ad utrumque proficit album veratrum cum aceto contritum. Elui quoque aurem oportet vino, in quo marrubium decoctum sit. Sub his emortui vermes in primam auris partem prolabuntur, unde facillime educi possunt.

6. Siu foramen auris compressum est, et intus crassa sanies subest, mel quam optimum addendum est. Si id parum proficit, mellis cyatho et dimidio, aeruginis rasae p.)-(. II. adjiciendum est, incoquendumque, et eo utendum. Iris quoque cum melle idem proficit. Item galbani p.)-(. II. myrrhae et fellis taurini, singulorum p.)-(. z z. vini quantum satis est ad myrrham diluendam.

7. Ubi vero gravius aliquis audire coepit, quod maxime post longos capitis dolores evenire consuevit, in primis aurem ipsam considerare oportet: apparebit enim aut crusta, qualis super ulcera innascitur, aut sordium coitus. Si crusta est, infundendum est aut oleum calidum, aut cum melle aerugo, vel porri succus, aut cum mulso nitri paulum: atque ubi crusta a corpore jam recedit, eluenda auris aqua tepida est; quo facilius ea per se diducta oriculario specillo protrahatur. Si sordes, eaeque molles sunt, eodem specillo eximendae sunt: at si durae sunt, acetum et cum eo nitri paulum conjiciendum est; quumque emollitae sunt,

eodem modo elui aurem purgarique oportet. Quod si capitis gravitas manet, attondendum idem, et leniter, sed diu perfricandum est, adjecto vel irino vel laureo oleo, sic, ut utrilibet paulum aceti misceatur; tum diu ambulandum, leniterque post unctionem aqua calida caput fovendum; cibisque utendum ex imbecillissima et media materia; magisque assumendae dilutae potiones; nonnumquam gargarizandum est. Infundendum autem in aurem castoreum cum aceto et laureo oleo et succo radiculae corticis; aut cucumeris agrestis succus, adjectis contritis rosae foliis. Immaturae quoque uvae succus cum rosa instillatus adversus surditatem satis proficit.

8. Aliud vitii genus est, ubi aures intra se ipsas sonant; atque hoc quoque fit, ne externum sonum accipiant. Levissimum est, ubi id ex gravedine est: pejus, ubi ex morbo, capitisve longis doloribus incidit; pessimum ubi, magnis morbis venientibus, maximeque comitiali, provenit. Si ex gravedine est, purgare aurem oportet, et spiritum continere, donec inde humor aliquis exspumet. Si ex morbo vel capitis dolore, quod ad exercitationem, frictionem, perfusionem, gargarizationemque pertinet, eadem facienda sunt: cibis non utendum nisi extenuantibus; in aurem dandus radiculae succus cum rosa, vel cum succo radicis ex cucumere agresti: vel castoreum cum aceto et laureo oleo. Veratrum quoque ex aceto conteritur, deinde melle cocto excipitur, et inde collyrium factum in aurem demittitur. Si sine his coepit, ideoque novo metu terret, in aurem dari debet castoreum cum aceto, vel irino, aut laureo oleo; aut huic mixtum castoreum cum succo nucum amararum; aut myrrha et nitrum cum rosa et aceto. Plus tamen in hoc quoque proficit victus ratio: eademque facienda sunt, quae supra comprehendi, cum majore quoque diligentia; et praeterea, donec is sonus finiatur, a vino abstinendum. Quod si simul et sonus est, et inflammatio, laureum oleum conjecisse abunde est, aut id, quod ex amaris nucibus exprimitur; quibus quidam vel castoreum, vel myrrham miscent.

9. Solet etiam interdum in aurem aliquid incidere, calculus, aliquodve animal. Si pulex intus est, compelle

dum eo lanae paulum est; quo ipse is subit, et simul extrahitur. Si non est sequutus, aliudve animal est, specillum lana involutum in resinam quam glutinosissimam, maximeque terebinthinam demittendum, idque in aurem conjiciendum, ibique vertendum est: utique enim comprehendet et eximet. Sin aliquid exanime est, specillo oriculario protrahendum est, aut hamulo retuso paulum recurvato: si ista nihil proficiunt, potest eodem modo resina protrahi. Sternutamenta quoque admota id commode elidunt, aut oriculario clystere aqua vehementer intus compulsa. Tabula quoque collocatur, media inhaerens, capitibus utrimque pendentibus, superque eam homo deligatur in id latus versus, cujus auris eo modo laborat, sic, ut extra tabulam non emineat: tum malleo caput tabulae, quod a pedibus est, feritur; atque ita concussa aure, id quod inest, excidit.

CAPUT VIII.

De narium morbis.

1. Nares vero exulceratas fovere oportet vapore aquae calidae. Id et spongia expressa atque admota fit, et subjecto vase oris angusti, calida aqua repleto. Post id fomentum illinenda ulcera sunt aut plumbi recremento, aut cerussa, aut argenti spuma; quum quodlibet horum aliquis conterit, eique, dum teritur, invicem vinum et oleum murteum adjicit, donec mellis crassitudinem fecerit. Sin autem ea ulcera circa os sunt, pluresque crustas et odorem foedum habent; quod genus Graeci ὄζαιναν appellant; sciri quidem debet vix ei malo posse succurri: nihilo minus tamen haec tentari possunt, ut caput ad cutem tondeatur, assidueque vehementer perfricetur; multa calida aqua perfundatur; multa item ambulatio sit; cibus modicus, neque acer, neque valentissimus; tum in narem ipsam mel cum exiguo modo resinae terebinthinae conjiciatur, quod specillo quoque involuto lana fit; attrahaturque spiritu is succus, donec in ore gustus ejus sentiatur; sub his enim crustae resolvuntur, quae tum per sternutamenta elidi debent. Puris ulceribus

vapor aquae calidae subjiciendus est: deinde adhibendum aut lycium ex vino dilutum, aut amurca, aut omphacium, aut mentae, aut marrubii succus; aut atramentum sutorium, quod candens factum, deinde contritum sit; aut interior scillae pars contrita, sic, ut horum cuilibet mel adjiciatur: cujus in ceteris admodum exigua pars esse debet; in atramento sutorio tanta, ut ea mixtura liquida fiat; cum scilla utique pars major. Involvendumque lana specillum est, et in eo medicamento tingendum, eoque ulcera implenda sunt. rursusque linamentum involutum et oblongum eodem medicamento illinendum, demittendumque in narem, et ab inferiore parte leniter deligandum. Idque per hiemem et ver bis die; per aestatem et autumnum ter die fieri debet.

2. Interdum vero in naribus etiam carunculae quaedam similes muliebribus mammis nascuntur; eaeque imis partibus, quae carnosissimae sunt, inhaerent. Has curare oportet medicamentis adurentibus, sub quibus ex toto consumuntur. Polypus vero est caruncula modo alba, modo subrubra, quae narium ossibus inhaeret; ac modo ad labra tendens narem implet, modo retro per id foramen, quo spiritus a naribus ad fauces descendit, adeo increscit, uti post uvam conspici possit; strangulatque hominem, maxime austro aut euro flante: fereque mollis est, raro dura; eaque magis spiritum impedit, et nares dilatat; quae fere καρκινώδης est; itaque attingi non debet. Illud aliud genus fere quidem ferro curatur; interdum tamen inarescit, si addita in narem per linamentum aut penicillum ea compositio est, quae habet minii sinopici, chalcitidis, calcis, sandarachae, singulorum p.)-(. I. atramenti sutorii p.)-(. II.

CAPUT IX.

De dentium dolore.

In dentium autem dolore, qui ipse quoque maximis tormentis annumerari potest, vinum ex toto circumcidendum est; a cibo quoque primo abstinendum, deinde eo modico mollique utendum, ne mandentis dentes irritet: tum extrin-

secus admovendus per spongiam vapor aquae calidae, imponendumque ceratum ex cyprino aut irino factum, lanaque id comprehendendum, caputque velandum est. Quod si gravior is dolor est, utiliter et alvus ducitur, et calida cataplasmata super maxillas imponuntur, et ore humor calidus cum medicamentis aliquibus continetur, saepiusque mutatur. Cujus rei causa et quinquefolii radix in vino mixto coquitur; et hyoscyami radix vel in posca, vel in vino mixto sic, ut paulum his salis adjiciatur; et papaveris non nimium aridi cortices, et mandragorae radix eodem modo. Sed in his tribus utique vitandum est, ne, quod haustum erit, devoretur. Ex populo quoque alba cortex radicis in hunc usum in vino mixto recte coquitur; et in aceto cornus cervini ramentum; et nepeta cum teda pingui, ac ficus item pinguis vel in mulso, vel in aceto et melle, ex quibus quum ficus decocta est, is humor percolatur. Specillum quoque lana involutum in calidum oleum demittitur, eoque ipse dens fovetur. Quin etiam quaedam quasi cataplasmata in dentem ipsum illinuntur: ad quem usum ex malo punico acido atque arido malicorii pars interior cum pari portione et gallae et pinei corticis conteritur, misceturque his minium; eaque contrita aqua pluviatili coguntur: aut panacis, papaveris lacrimae, peucedani, uvae taminiae sine seminibus pares portiones conteruntur: aut galbani partes tres, papaveris lacrimae pars quarta. Quidquid dentibus admotum est, nihilominus supra maxillas ceratum, quale supra posui, esse debet, lana obtectum. Quidam etiam myrrhae, cardamomi, singulorum p.)-(. I. croci, pyrethri,*ficorum partes, singulorum p.)-(. IV. sinapis p.)-(. VIII. contrita linteolo illinunt, imponuntque in humero partis ejus, qua dens dolet; si is superior est, a scapulis; si inferior, a pectore: idque dolorem levat; et, quum levavit, protinus submovendum est. Si vero exesus est dens, festinare ad eximendum eum, nisi res cogit, non est necesse: sed tum omnibus fomentis, quae supra posita sunt, adjiciendae quaedam valentiores compositiones sunt, quae dolorem levant; qualis Herae est. Habet autem papaveris lacrimae p.)-(. I. piperis p.)-(. II. soreos p.)-(. X. quae contrita galbano excipiuntur, idque circumdatur. Aut

Menemachi, maxime ad maxillares dentes; in qua sunt croci p.)-(. I. cardamomi, turis fuliginis, *ficorum partes, pyrethri, singulorum p.)-(. IV. sinapis p.)-(. VIII. Quidam autem miscent pyrethri, piperis, elaterii, singulorum p.)-(. I. aluminis scissilis, papaveris lacrimae, uvae taminiae, sulphuris ignem non experti, bituminis, lauri baccarum, sinapis, singulorum p.)-(. II. Quod si dolor eximi eum cogit, et piperis semen cortice liberatum, et eodem modo bacca hederae conjecta in id foramen dentem findit, isque per testas excidit: et plani piscis, quam pastinacam nostri, τρυγόνα Graeci vocant, aculeus torretur, deinde conteritur, resinaque excipitur, quae denti circumdata hunc solvit; et alumen scissile in id foramen conjectum dentem citat. Sed id tamen involutum lanula demitti commodius est, quia sic, dente servato, dolorem levat. Haec a medicis accepta sunt. Sed agrestium experimento cognitum est, quum dens dolet, herbam mentastrum cum suis radicibus evelli debere, et in pelvem conjici, supraque aquam infundi, collocarique juxta sedentem hominem undique veste contectum; tum in pelvem candentes silices demitti sic, ut aqua tegantur, hominemque eum hiante ore vaporem excipere, ut supra dictum est, undique inclusum. Nam et sudor plurimus sequitur, et per os continens pituita defluit (cf. IV, 4, 1); idque saepe longiorem, semper annuam valetudinem bonam praestat.

CAPUT X.

De tonsillarum inflammatione.

Si vero tonsillae sine exulceratione per inflammationem intumuerunt, caput velandum est; extrinsecus is locus vapore calido fovendus; multa ambulatione utendum; caput in lecto sublime habendum; gargarizandumque reprimentibus. Radix quoque ea, quam dulcem appellant, contusa et in passo mulsove decocta idem praestat. Leniterque quibusdam medicamentis eas illini non alienum est; quae hoc modo fiunt. Ex malo punico dulci succus exprimitur, et ejus sextarius leni igne coquitur, donec ei mellis crassitudo sit; tum

croci, myrrhae, aluminis scissilis, singulorum p.)-(. II. per se conteruntur, paulatimque his adjiciuntur vini lenis cyathi duo, mellis unus; deinde priori succo ista miscentur, et rursus leniter incoquuntur: aut ejusdem succi sextarius eodem modo coquitur, atque eadem ratione trita haec adjiciuntur; nardi p.)-(. —. omphacii p.)-(. I. cinnamomi, myrrhae, casiae, singulorum p.)-(. I. Eadem autem haec et auribus et naribus purulentis accommodata sunt. Cibus in hac quoque valetudine lenis esse debet, ne exasperet. Quod si tanta inflammatio est, ut spiritum impediat, in lecto conquiescendum; a cibo abstinendum, neque assumendum quidquam praeter aquam calidam est; alvus quoque ducenda est; gargarizandum ex fico et mulso; illinendum mel cum omphacio; extrinsecus admovendus, sed aliquanto diutius, vapor calidus, donec ea suppurent, et per se aperiantur. Si pure substante non rumpuntur hi tumores, incidendi sunt: deinde ex mulso calido gargarizandum. At si modicus quidem tumor, sed exulceratio est, furfurum cremori ad gargarizandum paulum mellis adjiciendum est, illinendaque ulcera hoc medicamento: passi quam dulcissimi tres heminae ad unam coquuntur; tum adjicitur turis p.)-(. I. croci, myrrhae, singulorum p.)-(. — leniterque omnia rursus fervescunt. Ubi pura ulcera sunt, eodem furfurum cremore, vel lacte gargarizandum est. Atque hic quoque cibis lenibus opus est, quibus adjici dulce vinum potest.

CAPUT XI.

De oris ulceribus.

Ulcera autem oris, si cum inflammatione sunt, et parum pura ac rubicunda sunt, optime iis medicamentis curantur, quae supra posita ex malis punicis (cf. p. 246, l. 19) fiunt: continendusque saepe ore reprimens cremor est, cui paulum mellis sit adjectum. Utendum ambulationibus, et non acri cibo. Simul atque vero pura ulcera esse coeperunt, lenis humor, interdum etiam quam optima aqua ore continenda est: prodestque assumtum purum vinum, pleniorque cibus, dum acribus

vacet: inspergique ulcera debent alumine scissili, cui dimidio plus gallae immaturae sit adjectum. Si jam crustas habent, quales in adustis esse consuerunt, adhibendae sunt eae compositiones, quas Graeci ἀνθηράς nominant. Junci quadrati, myrrhae, sandarachae, aluminis, pares portiones: aut croci, myrrhae, singulorum p.)-(. II. iridis p.)-(. I. aluminis scissilis, sandarachae, singulorum p.)-(. IV. junci quadrati p.)-(. VIII. aut gallae, myrrhae, singulorum p.)-(. I. aluminis scissilis p.)-(. II. rosae foliorum p.)-(. IV. Quidam autem croci p.)-(. z. aluminis scissilis, myrrhae, singulorum p.)-(. I. sandarachae p.)-(. II. junci quadrati p.)-(. IV. miscent. Priora arida insperguntur; hoc cum melle illinitur; neque ulceribus tantum, sed etiam tonsillis.

Verum ea longe periculosissima ulcera sunt, quas ἄφθας Graeci appellant; sed in pueris: hos enim saepe consumunt. In viris et mulieribus idem periculum non est. Haec ulcera a gingivis incipiunt: deinde palatum, totumque os occupant: tum ad uvam faucesque descendunt; quibus obsessis, non facile fit ut puer convalescat. Ac miserius etiam est, si lactans adhuc infans est; quo minus imperari remedium aliquod potest. Sed in primis nutrix cogenda est exerceri et ambulationibus, et iis operibus, quae superiores partes movent: mittenda in balneum, jubendaque ibi calida aqua mammas perfundere: tum alenda cibis lenibus, et iis qui non facile corrumpuntur; potione, si febricitat puer, aquae; si sine febre est, vini diluti. Ac si alvus nutrici substitit, ducenda est: si pituita in os ejus coiit, vomere debet. Tum ipsa ulcera perungenda sunt melle, cui rhus, quem syriacum vocant, aut amarae nuces adjectae sint: vel mixtis inter se rosae foliis aridis, pineis nucleis, mentae coliculo, melle: vel eo medicamento, quod ex moris fit; quorum succus eodem modo quo punici mali, ad mellis crassitudinem coquitur, eademque ratione ei crocum, myrrha, alumen, vinum, mel miscetur. Neque quidquam dandum, a quo humor evocari possit. Si vero jam firmior puer est, gargarizare debet iis fere, quae supra comprehensa sunt: ac si lenia medicamenta in eo parum proficiunt, adhibenda su quae adurendo crustas ulceribus inducant, quale est

alumen, vel chalcitis, vel atramentum sutorium. Prodest etiam fames et abstinentia quanta maxima imperari potest. Cibus esse debet lenis: ad purganda tamen ulcera interdum caseus ex melle recte datur.

CAPUT XII.

De linguae ulceribus.

Linguae quoque ulcera non aliis medicamentis egent, quam quae prima parte superioris capitis exposita sunt. Sed quae in latere ejus nascuntur, diutissime durant. Videndumque est num contra dens aliquis acutior sit, qui sanescere saepe ulcus eo loco non sinit; ideoque limandus est.

CAPUT XIII.

De parulidibus et ulceribus gingivarum.

Solent etiam interdum juxta dentes in gingivis tubercula quaedam oriri dolentia: *παρουλίδας* Graeci appellant. Haec initio leniter sale contrito perfricare oportet; aut inter se mixtis sale fossili combusto, cupresso, nepeta; deinde eluere os cremore lenticulae, et inter haec hiare, donec pituitae satis profluat. In majore vero inflammatione iisdem medicamentis utendum est, quae ad ulcera oris supra posita sunt (cap. XI): et mollis linamenti paulum involvendum aliqua compositione ex iis quas *ἀνθηράς* vocari dixi (p. 249, l. 4); demittendumque id inter dentem et gingivam. Quod si tumor id prohibebit, extrinsecus admovendus erit spongia vapor calidus, imponendumque ceratum. Si suppuratio se ostendet, diutius eo vapore utendum erit; et continendum ore calidum mulsum in quo ficus decocta sit: idque subcrudum incidendum, ne, si diutius ibi pus permanserit, os laedat. Quod si major is tumor est, commodius totus exciditur sic, ut ex utraque parte dens liberetur. Pure exemto, si levis plaga est, satis est ore calidam aquam continere, et extrinsecus fovere eodem vapore; si major est, lenticulae cremore uti, iisdem-

que medicamentis, quibus cetera ulcera oris curantur. Alia quoque ulcera in gingivis plerumque oriuntur; quibus eadem, quae in reliquo ore, succurrunt: maxime tamen mandere ligustrum oportet, succumque eum ore continere. Fit etiam interdum, ut ex gingivae ulcere, sive παρουλίς fuit, sive non fuit, diutius pus feratur: quod aut corrupto dente, aut fracto, vel aliter vitiato osse: maximeque id per fistulam venire consuevit. Ubi incidit, locus aperiendus; dens eximendus; testa ossis, si qua abscessit, recipienda est; si quid vitiosi est, radendum. Post quae, quid fieri debeat, supra in aliorum ulcerum curatione comprehensum est. Si vero a dentibus gingivae recedunt, eaedem antherae succurrunt. Utile est etiam pira aut mala non permatura mandere, et ore eum humorem continere. Idemque praestare non acre acetum in ore retentum potest.

CAPUT XIV.

De uvae morbo.

Uvae vehemens inflammatio terrere quoque debet. Itaque in hac et abstinentia necessaria est; et sanguis recte mittitur; et, si id aliqua res prohibet, alvus utiliter ducitur: caputque super haec velandum, et sublimius habendum est: tum aqua gargarizandum, in qua simul rubus et lenticula decocta sit. Illinenda quoque ipsa uva vel omphacio, vel galla, vel alumine scissili sic, ut cuilibet eorum mel adjiciatur. Est etiam medicamentum huic aptum, quod Andronium appellatur. Constat ex his: alumine scissili, squama aeris rubri, atramento sutorio, galla, myrrha, misy: quae per se contrita mixtaque, rursus paulatim adjecto vino austero teruntur, donec his mellis crassitudo sit. Ubi horum aliquo illita uva est, fere multa pituita decurrit: quumque ea quievit, ex vino calido gargarizandum est. Quod si minor ea inflammatio est, laser terere, eique adjicere frigidam aquam satis est, eamque aquam cochleari exceptam ipsi uvae subjicere. Ac mediocriter eam tumentem aqua quoque frigida eodem modo subjecta reprimit. Ex eadem autem aqua gargarizandum quoque est.

CAPUT XV.

De cancro oris.

Si quando autem ulcera oris cancer invasit, primum considerandum est, num malus corporis habitus sit, eique occurrendum; deinde ipsa ulcera curanda. Quod si in summa parte id vitium est, satis proficit ἀνθηρά, humido ulceri arida inspersa; sicciori, cum exigua parte mellis illita: si paulo altius, chartae combustae partes duae, auripigmenti pars una: si penitus malum descendit, chartae combustae partes tres, auripigmenti pars quarta; aut pares portiones salis fricti, et iridis frictae; aut item pares portiones chalcitidis, calcis, auripigmenti. Necessarium autem est linamentum in rosa tingere, et super adurentia medicamenta imponere; ne vicinum et sanum locum laedant. Quidam etiam in acris aceti heminam frictum salem conjiciunt, donec tabescere desinat; deinde id acetum coquunt, donec exsiccetur; eumque salem contritum inspergunt. Quoties autem medicamentum injicitur, et ante et post os eluendum est vel cremore lenticulae, vel aqua, in qua aut ervum, aut oleae, aut verbenae decoctae sint, sic, ut cuilibet eorum paulum mellis misceatur. Acetum quoque ex scilla retentum ore satis adversus haec ulcera proficit: et ex aceto cocto sali, sicut supra demonstratum est, rursus mixtum acetum. Sed et diu continere utrumlibet, et id bis aut ter die facere, prout vehemens malum est, necessarium est. Quod si puer est, cui id incidit, specillum lana involutum in medicamentum demittendum est, et super ulcus tenendum; ne per imprudentiam adurentia devoret. Si dolor in gingivis est, moventurque aliqui dentes, refigi eos oportet: nam curationem vehementer impediunt. Si nihil medicamenta proficient, ulcera erunt adurenda. Quod tamen in labris ideo non est necessarium, quoniam excidere commodius est. Et id quidem aeque adustum atque excisum sine ea curatione, quae manu adhibetur, impleri non potest. Gingivarum vero ossa, quae hebetia sunt, in perpetuum ustione nudantur· neque enim postea caro increscit. Imponenda tamen adustis lenticula est, donec sanitatem, qualis esse potest, recipiant.

CAPUT XVI.

De parotidibus.

Haec in capite fere medicamentis egent. Sub ipsis vero auribus oriri parotides solent; modo in secunda valetudine, ibi inflammatione orta; modo post longas febres, illuc impetu morbi converso. Id abscessus genus est: itaque nullam novam curationem desiderat. Animadversionem tantummodo hanc habet necessariam; quia si sine morbo id intumuit, primum reprimentium experimentum est; si ex adversa valetudine, illud inimicum est, maturarique et quam primum aperiri commodius est.

CAPUT XVII.

De umbilico prominente.

Ad umbilicos vero prominentes, ne manu ferroque utendum sit, ante tentandum est ut abstineant; alvus his ducatur; imponatur super umbilicum id, quod ex his constat: cicutae et fuliginis, singulorum p.)-(. I. cerussae elotae p.)-(. VI. plumbi eloti p.)-(. VIII. ovis duobus; quibus etiam solani succus adjicitur. Hoc diutius impositum esse oportet: et interim conquiescere hominem; cibo modico uti sic, ut vitentur omnia inflantia.

CAPUT XVIII.

De obscoenarum partium vitiis.

1. Proxima sunt ea, quae ad partes obscoenas pertinent: quarum apud Graecos vocabula et tolerabilius se habent, et accepta jam usu sunt; quum in omni fere medicorum volumine atque sermone jactentur: apud nos foediora verba, ne consuetudine quidem aliqua verecundius loquentium commendata sunt: ut difficilior haec explanatio sit simul et pudorem et artis praecepta servantibus. Neque tamen ea res a scribendo deterrere me debuit: primum, ut omnia, quae salutaria accepi, comprehenderem: dein, quia in vulgus eorum curatio etiam praecipue cognoscenda est quae invitissimus quisque alteri ostendit.

2. Igitur si ex inflammatione coles intumuit, reducique summa cutis, aut rursus induci non potest, multa calida aqua fovendus locus est. Ubi vero glans contecta est, oriculario quoque clystere inter eam cutemque aqua calida inserenda est. Si mollita sic et extenuata cutis ducenti paruit, expeditior reliqua curatio est: si tumor vicit, imponenda est vel lenticula, vel marrubium, vel oleae folia ex vino cocta, sic, ut cuilibet eorum, dum teritur, mellis paulum adjiciatur: sursumque coles ad ventrem deligandus est, quod in omni curatione ejus necessarium est. Isque homo continere se, et abstinere a cibo debet, et potione aquae tantum a siti vindicari. Postero die rursus abhibendum iisdem rationibus aquae fomentum est, et cum vi quoque experiendum, an cutis sequatur: eaque, si non parebit, leviter summa scalpello concidenda erit: nam quum sanies profluxerit, extenuabitur is locus, et facilius cutis ducetur. Sive autem hoc modo victa erit, sive numquam repugnaverit, ulcera vel in cutis ulteriore parte, vel in glande, ultrave eam in cole reperientur: quae necesse est aut pura siccaque sint, aut humida et purulenta. Si sicca sunt, primum aqua calida fovenda sunt: deinde imponendum lycium ex vino est, aut amurca cocta cum eodem, aut cum rosa butyrum. Si levis iis humor inest, vino eluenda sunt: tum butyro et rosae mellis paulum, et resinae terebinthinae pars quarta adjicienda est, eoque utendum. At si pus ex iis profluit, ante omnia elui mulso calido debent: tum imponi piperis p.)-(. I. myrrhae p.)-(. I. croci, misy cocti, singulorum p.)-(. II. quae ex vino austero coquuntur, donec mellis crassitudinem habeant. Eadem autem compositio tonsillis, uvae madenti, oris nariumque ulceribus accommodata est. Aliud ad eadem: piperis p.)-(. z. myrrhae p.)-(. z. croci p.)-(. z z. misy cocti p.)-(. I. aeris combusti p.)-(. II. quae primum ex vino austero conteruntur; deinde, ubi inaruerunt, iterum teruntur ex passi tribus cyathis, et incoquuntur, donec visci crassitudinem habeant. Aerugo quoque cum cocto melle, et ea, quae ad oris ulcera supra comprehensa sunt; aut Erasistrati compositio, aut Cratonis recte super purulenta naturalia imponitur. Folia quoque oleae ex novem cyathis vini coquuntur; his

adjicitur aluminis scissilis p.)-(. IV. lycii p.)-(. VIII. mellis sesquicyathus: ac, si plus puris est, id medicamentum ex melle; si minus, ex vino diluitur. Illud perpetuum est, post curationem, dum inflammatio manet, quale supra positum est, cataplasma superdare, et quotidie ulcera eadem ratione curare. Quod si pus et multum, et cum malo odore coepit profluere, elui cremore lenticulae debet sic, ut ei mellis paulum adjiciatur: aut oleae, vel lentisci folia, vel marrubium decoquendum est, eoque humore eodem modo cum melle utendum: imponendaque eadem; aut etiam omphacium cum melle; aut id, quod ex aerugine et melle ad aures fit; aut compositio Andronis; aut ἀνθηρά sic, ut ei paulum mellis adjiciatur. Quidam ulcera omnia, de quibus adhuc dictum est, lycio ex vino curant. Si vero ulcus latius atque altius serpit, eodem modo elui debet: imponi vero aut aerugo aut omphacium cum melle; aut Andronis compositio; aut marrubii, myrrhae, croci, aluminis scissilis cocti, rosae foliorum aridorum, gallae, singulorum p.)-(. I. minii sinopici p.)-(. II. quae per se singula primum teruntur, deinde juncta iterum melle adjecto, donec liquidi cerati crassitudinem habeant; tum in aeneo vase leniter coquuntur, ne superfluant; quum jam guttae indurescunt, vas ab igne removetur: idque medicamentum, prout opus est, aut ex melle aut ex vino liquatur. Idem autem per se etiam ad fistulas utile est[1]). Solet etiam interdum ad nervos ulcus descendere; profluitque pituita multa, sanies tenuis malique odoris, non coacta, at aquae similis, in qua caro recens lota est; doloresque is locus, et punctiones habet. Id genus quamvis inter purulenta est, tamen lenibus medicamentis curandum est; quale est emplastrum τετραφάρμακον ex rosa liquatum sic, ut turis quoque paulum ei misceatur; aut id, quod ex butyro, rosa, resina, melle fit; supra vero a me positum est (cf. p. 254, l. 23—25). Praecipueque id ulcus multa calida aqua fovendum est, velandumque, neque frigori committendum. Interdum autem per ipsa ulcera coles sub cute

1) Haec verba mihi valde suspecta. Nonne ex margine ad textum fluxerunt?

exesus est sic, ut glans excidat. Sub quo casu cutis ipsa circumcidenda est. Perpetuumque est, quoties glans, aut ex cole aliquid vel excidit, vel abscinditur, hanc non esse servandam, ne considat, ulcerique agglutinetur, ac neque reduci possit postea, et fortasse fistulam quoque urinae claudat.

Tubercula etiam, quae φύματα Graeci vocant, circa glandem oriuntur: quae vel medicamentis, vel ferro aduruntur; et quum crustae exciderunt, squama aeris inspergitur, ne quid ibi rursus increscat.

3. Haec citra cancrum sunt; qui quum in reliquis partibus, tum in his quoque vel praecipue ulcera infestat. Incipit a nigritie: quae si cutem occupavit, protinus specillum subjiciendum, eaque incidenda est; deinde orae vulsella prehendendae; tum, quidquid corruptum est, excidendum sic, ut ex integro quoque paulum dematur, idque adurendum. Quoties quid ustum est, id quoque sequitur, ut imponenda lenticula sit; deinde, ubi crustae exciderunt, ulcera sicut alia curentur. At si cancer ipsum colem occupavit, inspergenda aliqua sunt ex adurentibus, maximeque id quod ex calce, chalcitide, auripigmento componitur. Si medicamenta vincuntur, hic quoque scalpello, quidquid corruptum est, sic, ut aliquid etiam integri trahat, praecidi debet. Illud quoque aeque perpetuum est, exciso cancro vulnus esse adurendum. Sed sive ex medicamentis, sive ex ferro crustae occalluerunt, magnum periculum est, ne his decidentibus, ex cole profusio sanguinis insequatur. Ergo longa quiete, et immobili paene corpore opus est, donec ex ipso crustae leniter resolvantur. At si vel volens aliquis, vel imprudens, dum ingreditur, immature crustas diduxit, et fluit sanguis, frigida aqua adhibenda est: si haec parum valet, decurrendum est ad medicamenta, quae sanguinem supprimunt (cf. V, 18, 22; 22, 6): si ne haec quidem succurrunt, aduri diligenter et timide debet: neque ullo postea motu dandus eidem periculo locus est.

4. Nonnumquam etiam id genus ibi cancri, quod φαγέδαινα a Graecis nominatur, oriri solet. In quo minime differendum, sed protinus iisdem medicamentis, et, si parum valent, ferro adurendum. Quaedam etiam nigrities est,

quae non sentitur, sed serpit, ac, si sustinuimus, usque ad vesicam tendit; neque succurri postea potest. Si id in summa glande circa fistulam urinae est, prius in eam tenue specillum demittendum est, ne claudatur; deinde id ferro adurendum: si vero alte penetravit, quidquid occupatum est, praecidendum est. Cetera eadem, quae in aliis cancris, facienda sunt.

5. Occallescit etiam in cole interdum aliquid; idque omni paene sensu caret: quod ipsum quoque excidi debet. Carbunculus autem ibi natus, ut primum apparet, per oricularium clysterem eluendus est: deinde ipse quoque medicamentis urendus, maximeque chalcitide cum melle, aut aerugine cum cocto melle, aut ovillo stercore fricto et contrito cum eodem melle. Ubi is excidit, liquidis medicamentis utendum est, quae ad oris ulcera componuntur.

6. In testiculis vero, si qua inflammatio sine ictu orta est, sanguis ex talo mittendus est: a cibo abstinendum; imponenda ex faba farina ex mulso cocta cum cumino contrito et ex melle coacto; aut contritum cuminum cum cerato ex rosa facto; aut lini semen frictum, contritum, et in mulso coctum; aut tritici farina ex mulso cocta cum cupresso; aut lilii radix contrita. At si iidem induruerunt, imponi debet lini vel foeni graeci semen ex mulso coctum; aut ex cyprino ceratum; aut simila ex vino contrita, cui paulum croci sit adjectum. Si vetustior jam durities est, maxime proficit cucumeris agrestis radix ex mulso cocta, deinde contrita. Si ex ictu tument, sanguinem mitti necessarium est; magisque, si etiam livent: imponendum vero utrumlibet ex iis, quae cum cumino componuntur, supraque posita sunt; aut ea compositio, quae habet nitri cocti p.)-(. I. resinae pineae, cumini, singulorum p.)-(. II. uvae taminiae sine seminibus p.)-(. IV. mellis quantum satis sit ad ea cogenda. Quod si ex ictu testiculis aliquid haesit, fere pus quoque increscit; neque aliter succurri potest, quam si, inciso scroto, et pus emissum, et ipse testiculus excisus est.

7. Anus quoque multa taediique plena mala recipit, que inter se multum abhorrentes curationes habet. Ac pri in eo saepe, et quidem pluribus locis, cutis scinditur:

γάδια Graeci vocant. Id si recens est, quiescere homo debet, et in aqua calida desidere. Columbina quoque ova coquenda sunt, et, ubi induruerunt, purganda: deinde alterum jacere in aqua bene calida debet, altero calido foveri locus sic, ut invicem utroque aliquis utatur. Tum tetrapharmacum, aut rhypodes rosa diluendum est; aut oesypum recens miscendum cum cerato liquido ex rosa facto; aut eidem cerato plumbum elotum adjiciendum; aut resinae terebinthinae myrrha; aut spumae argenti vetus oleum; et quolibet ex his id perungendum. Si quidquid laesum est, extra est, neque intus reconditum, eodem medicamento tinctum linamentum superdandum est, et quidquid ante adhibuimus, cerato contegendum. In hoc autem casu neque acribus cibis utendum, neque asperis, nec alvum comprimentibus: ne aridum quidem quidquam satis utile est, nisi admodum paulum. Liquida, lenia, pinguia, glutinosa meliora sunt. Vino leni uti nihil prohibet.

8. Condyloma autem est tuberculum, quod ex quadam inflammatione nasci solet. Id ubi ortum est, quod ad quietem cibos potionesque pertinet, eadem servari debent, quae proxime scripta sunt. Iisdem etiam ovis recte tuberculum id fovetur: sed desidere ante homo in aqua debet, in qua verbenae decoctae sint ex reprimentibus. Tum recte imponitur et lenticula cum exigua mellis parte; et sertula campana ex vino cocta; et rubi folia contrita cum cerato ex rosa facto; et cum eodem cerato contritum vel cotoneum malum, vel malicorii ex vino cocti pars interior; et chalcitis cocta atque contrita, deinde oesypo ac rosa excepta; et ex ea compositione, quae habet turis p.)-(. I. aluminis scissilis p.)-(. II. cerussae p.)-(. III. spumae argenti p.)-(. V. quibus, dum teruntur, invicem rosa et vinum instillatur. Vinculum autem ei loco linteolum aut panniculus quadratus est, qui ad duo capita duas ansas, ad altera duo totidem fascias habet; quumque subjectus est, ansis ad ventrem datis, a posteriore parte in eas adductae fasciae conjiciuntur, atque, ubi arctatae sunt, dexterior sinistra, sinisterior dextra procedit, circumdataeque circa alvum inter se novissime deligantur. Sed si vetus condyloma jam induruit, neque sub his curationibus desidit,

aduri medicamento potest, quod ex his constat: aeruginis p.)-(. II. myrrhae p.)-(. IV. gummi p.)-(. VIII. turis p.)-(. XII. stibis, papaveris lacrimae, acaciae, singulorum p.)-(. XVI. Quo medicamento quidam etiam ulcera, de quibus proxime dixi (§ 2), renovant. Si hoc parum in condylomate proficit, adhiberi possunt etiam vehementius adurentia. Ubi consumtus est tumor, ad medicamenta lenia transeundum est.

9. Tertium vitium est, ora venarum tamquam capitulis quibusdam surgentia, quae saepe sanguinem fundunt: *αἱμοῤῥοΐδας* Graeci vocant. Idque etiam in ore vulvae feminarum incidere consuevit. Atque in quibusdam parum tuto supprimitur, qui sanguinis profluvio imbecilliores non fiunt: habent enim purgationem hanc, non morbum. Ideoque curati quidam, quum sanguis exitum non haberet, inclinata in praecordia ac viscera materia, subitis et gravissimis morbis correpti sunt. Si cui vero id nocet, is desidere in aqua ex verbenis debet: imponere maxime malicorium cum aridis rosae foliis contritum; aut ex iis aliqua, quae sanguinem supprimunt (cf. § 3; fine). Solet autem oriri inflammatio, maxime ubi dura alvus eum locum laesit. Tum in aqua dulci desidendum est, et id fovendum ovis: imponendi vitelli cum rosae foliis ex passo subactis: idque, si intus est, digito illinendum; si extra, superillitum panniculo imponendum est. Ea quoque medicamenta, quae in recentibus scissuris posita sunt, hic idonea sunt. Cibis vero in hoc casu iisdem, quibus in prioribus, utendum est. Si ista parum juvant, solent imposita medicamenta adurentia ea capitula absumere. Ac si jam vetustiora sunt, sub auctore Dionysio inspergenda sandaracha est: deinde imponendum id, quod ex his constat: squamae aeris, auripigmenti, singulorum p.)-(. V. saxi calcis p.)-(. VIII. postero die acu compungendum. Adustis (*adsutis?*) capitulis fit cicatrix, quae sanguinem fundi prohibet. Sed quoties is suppressus est, ne quid periculi afferat, multa exercitatione digerenda materia est; praetereaque et viris, et feminis, quibus menstrua non proveniunt, interdum ex brachio sanguis mittendus est.

10. At si anus ipse, vel os vulvae procidit, nam id

que interdum fit, considerari debet, purum ne id sit, quod provolutum est, an humore mucoso circumdatum. Si purum est, in aqua desidere homo debet, aut salsa, aut cum verbenis vel malicorio incocta: si humidum, vino austero subluendum est, illinendumque faece vini combusta. Ubi utrolibet modo curatum est, intus reponendum est; imponendaque plantago contrita, vel folia salicis in aceto cocta; tum linteolum et super lana: eaque deliganda sunt, cruribus inter se devinctis.

11. Fungo quoque simile ulcus in eadem sede nasci solet. Id, si hiems est, egelida; si aliud tempus, frigida aqua fovendum est: dein squama aeris inspergenda, supraque ceratum ex murteo factum, cui paulum squamae, fuliginis, calcis sit adjectum. Si hac ratione non tollitur, vel medicamentis vehementioribus, vel ferro adurendum est.

CAPUT XIX.

De digitorum ulceribus.

Digitorum autem vetera ulcera commodissime curantur aut lycio, aut amurca cocta, quum utrilibet vinum adjectum est. In iisdem recedere ab ungue caruncula cum magno dolore consuevit: πτερύγιον Graeci appellant. Oportet alumen melinum rotundum in aqua liquare, donec mellis crassitudinem habeat: tum, quantum ejus aridi fuit, tantumdem mellis infundere, et rudicula miscere, donec similis croco colore fiat, eoque illinere. Quidam ad eumdem usum decoquere simul malunt, quum paria pondera aluminis aridi et mellis miscuerunt. Si hac ratione ea non exciderunt, excidenda sunt: deinde digiti fovendi aqua ex verbenis, imponendumque super medicamentum ita factum: chalcitis, malicorium, squama aeris excipiuntur fico pingui leniter cocta ex melle; aut chartae combustae, auripigmenti, sulphuris ignem non experti par modus cerato miscetur ex murteo facto: aut aeruginis rasae p.)-(. I. squamae aeris p.)-(. XII. mellis cyatho coguntur: aut pares portiones miscentur saxi calcis, chalcitidis, auripigmenti. Quidquid horum impositum est, tegendum

linteolo aqua madefacto est. Tertio die digitus resolvendus, et, si quid aridi est, iterum excidendum, similisque adhibenda curatio est. Si non vincitur, purgandum est scalpello; tenuibusque ferramentis adurendum, et, sicut reliqua usta, curandum est. At, ubi scabri ungues sunt, circumaperiri debent, qua corpus contingunt: tum super eos ex hac compositione aliquid imponi: sandarachae, sulphuris, singulorum p.)-(. II. nitri, auripigmenti, singulorum p.)-(. IV. resinae liquidae p.)-(. VIII. tertioque id die resolvendum est. Sub quo medicamento vitiosi ungues cadunt, et in eorum locum meliores renascuntur.

A. CORNELII CELSI
ARTIUM LIBER DUODECIMUS
IDEM
MEDICINAE SEPTIMUS.

PRAEFATIO.

De chirurgia, ejusque historia, et de optimi Chirurgi qualitatibus.

Tertiam esse medicinae partem, quae manu curet, et vulgo notum, et a me propositum est. Ea non quidem medicamenta atque victus rationem omittit; sed manu tamen plurimum praestat: estque ejus effectus inter omnes medicinae partes evidentissimus. Siquidem in morbis quum multum fortuna conferat, eademque saepe salutaria, saepe vana sint; potest dubitari secunda valetudo medicinae, an corporis beneficio contigerit. In iis quoque, in quibus medicamentis maxime nitimur, quamvis profectus evidentior est, tamen sanitatem et per haec frustra quaeri, et sine his reddi saepe, manifestum est: sicut in oculis quoque deprehendi potest; qui a medicis diu vexati, sine his interdum sanescunt. At in ea parte, quae manu curat, evidens est, omnem profectum, ut aliquid ab aliis adjuvetur, hinc tamen plurimum trahere.

Haec autem pars, quum sit vetustissima, magis tamen ab illo parente omnis medicinae Hippocrate, quam a prioribus exculta est: deinde, posteaquam diducta ab aliis habere professores suos coepit, in Aegypto quoque increvit, Philoxeno maxime auctore, qui pluribus voluminibus hanc partem diligentissime comprehendit. Gorgias quoque et Sostratus et Heron et Apollonii duo et Ammonius Alexandrinus, multique

alii celebres viri, singuli quaedam repererunt. Ac Romae quoque non mediocres professores, maximeque nuper Tryphon pater, et Euelpistus, et, ut ex scriptis ejus intelligi potest, horum eruditissimus Meges, quibusdam in melius mutatis, aliquantum ei disciplinae adjecerunt.

Esse autem chirurgus debet adolescens, aut certe adolescentiae propior; manu strenua, stabili, nec umquam intremiscente, eaque non minus sinistra, quam dextra promtus; acie oculorum acri claraque; animo intrepidus, misericors sic, ut sanari velit eum, quem accepit, non ut clamore ejus motus vel magis, quam res desiderat, properet, vel minus, quam necesse est, secet; sed perinde faciat omnia, ac si nullus ex vagitibus alterius affectus oriatur. Potest autem requiri, quid huic parti proprie vindicandum sit: quia vulnerum quoque ulcerumque multorum curationes, quas alibi exsecutus sum, chirurgi sibi vindicant. Ego eumdem quidem hominem posse omnia ista praestare concipio: atque ubi se diviserunt, eum laudo, qui quamplurimum percipit. Ipse autem huic parti ea reliqui, in quibus vulnus facit medicus, non accipit; et in quibus vulneribus ulceribusque plus profici manu, quam medicamento, credo: tum quidquid ad ossa pertinet. Quae deinceps exsequi aggrediar; dilatisque in aliud volumen ossibus, in hoc cetera explicabo; praepositisque iis, quae in qualibet parte corporis fiunt, ad ea, quae proprias sedes habent, transibo (cf. P. Aeg. VI, 1).

CAPUT I.

De luxatis.

Luxata (Gallice: *distorsions*, *distensions*, *entorses*) igitur in quacumque parte corporis sunt, quamprimum sic curari debent, ut, qua dolor est, ea scalpello cutis crebro incidatur, detergeaturque eodem averso profluens sanguis. Quod si paulo tardius subvenitur, jamque etiam rubor est, qua rubet corpus; si tumor quoque accessit, quacumque is est, id optimum auxilium est. Tum superdanda reprimentia sunt; maximeque lana succida ex aceto et oleo. Quod si levior is casus est, possunt etiam sine scalpello, imposita eadem mede-

nihil aliud est, cinis quoque, maxime ex sarmentis; si is non est, quilibet alius ex aceto, vel etiam ex aqua coactus.

CAPUT II.

De his, quae per se intumescunt, quomodo incidenda, et curanda sint.

Verum hoc quidem promtum est. In iis autem negotium majus est, quae per se, vitio intus orto, intumescunt, et ad suppurationem spectant. Ea omnia genera abscessuum esse alias proposui, medicamentaque his idonea exsequutus sum (cf. V, 28): nunc superest, ut dicam, in iisdem quae manu fieri debeant. Ergo, priusquam indurescant, cutem incidere, et cucurbitulam accommodare oportet, quae quidquid illuc malae corruptaeque materiae coiit, extrahat: idque iterum, tertioque recte fit, donec omne indicium inflammationis excedat. Neque tamen fas non est, nihil cucurbitulam agere. Interdum enim fit, sed raro, ut quidquid abscedit, velamento suo includatur. Id antiqui tunicam nominabant. Meges, quia tunica omnis nervosa est, dixit non nasci sub eo vitio nervum, quo caro consumeretur, sed, subjecto jam vetustiore pure, callum circumdari. Quod ad curationis rationem nullo loco pertinet; quia quidquid, si tunica est, idem, si callus est, fieri debet. Neque ulla res prohibet, etiamsi callus est, tamen, quia cingit, tunicam nominari. Tum pure quoque maturior haec interdum esse consuevit: ideoque, quod sub ea est, extrahi per cucurbitulam non potest. Sed facile id intelligitur, ubi nihil admota illa mutavit. Ergo, sive id incidit, sive jam durities est, in hac auxilii nihil est; et, ut alias scripsi (II, 23; V, 3, 11, 12—16), vel avertenda concurrens eo materia, vel digerenda, vel ad maturitatem perducenda est. Si priora contigerunt, nihil praeterea necessarium est. Si pus maturuit, in alis quidem et inguinibus raro secandum est; item ubicumque mediocris abscessus est; item quoties in summa cute, vel etiam carne vitium est: nisi festinare cubantis imbecillitas cogit: satisque est cataplasmatis efficere, ut per se pus aperiatur. Nam fere sine cicatrice potest esse is locus, qui expertus ferrum non est. Si autem

altius malum est, considerari debet, nervosusne is locus sit an non sit. Nam si sine nervis est, candenti ferramento aperiri debet: cujus haec gratia est, quod exigua plaga diutius ad pus evocandum patet, parvaque postea cicatrix fit. At si nervi juxta sunt, ignis alienus est, ne vel distendantur hi, vel membrum debilitent: necessaria vero opera scalpelli est. Sed cetera etiam subcruda aperiri possunt: inter nervos ultima exspectanda maturitas est, quae cutem extenuet, eique pus jungat, quo propius reperiatur. Itemque alia rectam plagam desiderant: in pano, quia fere vehementer cutem extenuat, tota ea super pus excidenda est. Semper autem, ubi scalpellus admovetur, id agendum est, ut et quam minimae et quam paucissimae plagae sint: cum eo tamen, ut necessitati succurramus et in modo, et in numero (P. Aeg. VI, 34). Nam majores sinus latius; interdum etiam duabus, aut tribus lineis incidendi sunt. Dandaque opera, ut imus sinus exitum habeat; ne quis humor intus subsidat, qui proxima et adhuc sana rodendo sinuet. Est etiam in rerum natura, ut cutis latius excidenda sit. Nam, ubi post longos morbos totus corporis habitus vitiatus est, lateque se sinus suffudit, et in eo jam cutis pallet; scire licet eam jam emortuam esse, et inutilem futuram: ideoque excidere commodius est; maxime, si circa articulos majores id evenit, cubantemque aegrum fluens alvus exhaurit, neque per alimenta quidquam corpori accedit. Sed excidi ita debet, ut plaga ad similitudinem myrtei folii fiat, quo facilius sanescat (P. Aeg. VI, 34): idque perpetuum est, ubicumque medicus et quacumque de causa cutem excidit. Pure effuso, in alis vel inguinibus linamento opus non est; spongia ex vino imponenda est. In ceteris partibus, si aeque linamenta supervacua sunt, purgationis causa paulum mellis infundendum; dein glutinantia superdanda: si illa necessaria sunt, super ea quoque similiter dari spongia eodem modo ex vino expressa debet. Quando autem linamentis opus sit, quando non sit, alias dictum est. Cetera eadem, incisa suppuratione, facienda sunt, quae, ubi per medicamenta rupta est, facienda esse proposui (cf. V, 26, 23 sqq.).

CAPUT III.

De bonis, malisve signis suppurationum.

Protinus autem quantum curatio efficiat, quantumque aut sperari aut timeri debeat, ex quibusdam signis intelligi potest, fereque iisdem, quae in vulneribus exposita sunt (cf. V, 26, 2 sqq.). Nam bona signa sunt somnum capere; facile spirare; siti non confici; cibum non fastidire, si febricula fuit, ea vacare; itemque habere pus album, laeve, non foedi odoris (*Aph.* VII, 44). Mala sunt vigilia, spiritus gravitas, sitis, cibi fastidium, febris, pus nigrum, aut foeculentum, et foedi odoris; item procedente curatione eruptio sanguinis; aut, si antequam sinus carne impleatur, orae carnosae fiunt, illa quoque ipsa carne hebete, nec firma. Deficere tamen animam, vel in ipsa curatione, vel postea pessimum omnium est. Quin etiam morbus ipse, sive subito solutus est, dein suppuratio exorta est; sive effuso pure permanet, non injuste terret. Estque inter causas timoris, si sensus in vulnere rodentium non est. Sed ut haec ipsa fortuna huc illucve discernit, sic medici partium est eniti ad reperiendam sanitatem (cf. V, 26, 26). Ergo quoties ulcus resolverit, eluere id, si reprimendus humor videbitur, vino ex aqua pluviatili mixto, vel aqua, in qua lenticula cocta sit, debebit; si purgandum erit, mulso; rursusque imponere eadem. Ubi jam repressus videbitur humor, ulcusque purum erit, produci carnem conveniet, et foveri pari portione vini ac mellis, superque imponi spongiam ex vino et rosa tinctam. Per quae quum caro producatur, plus tamen, ut alias quoque dixi (cf. V, 26, 34), victus ratio eo confert; id est, solutis jam febribus et cibi cupiditate reddita, balneum rarum; quotidiana, sed lenis gestatio; cibi potionesque corpori faciendo aptae. Quae omnia, per medicamenta quoque suppuratione rupta, sequuntur: sed, quia magno malo vix sine ferro mederi licet, in hunc locum reservata sunt.

CAPUT IV.

De fistulis.

1. Adversus fistulas quoque, si altius penetrant, ut ad ultimas demitti collyrium non possit, si tortuosae sunt, si mul-

tiplices, majus in manu quam in medicamentis praesidium est: minusque operae est, si sub cute transversae feruntur, quam si rectae intus tendunt. Igitur, si sub cute transversa fistula est, demitti specillum debet, supraque id ea incidi (P. Aeg. VI, 77). Si flexus reperiuntur, hi quoque simul specillo et ferro persequendi sunt: idemque faciendum, si plures se quasi ramuli ostendunt. Ubi ad fines fistulae ventum est, excidendus ex ea totus callus est, superque fibulae dandae, et medicamentum, quo glutinetur. At si recta subter tendit, ubi, quo maxime ferat, specillo exploratum est, excidi is sinus debet: dein fibula oris cutis injicienda est, et aeque glutinantia medicamenta superdanda sunt; aut, si corruptum ulcus est, quod interdum osse vitiato fit, ubi id quoque curatum est, pus moventia.

2. Solent autem inter costas fistulae subter ire. Quod ubi incidit, eo loco costa ab utraque parte praecidenda et eximenda est, ne quid intus corruptum relinquatur. Solent, ubi costas transierunt, septum id, quod transversum a superioribus visceribus intestina discernit, violare. Quod intelligi et ex loco, et ex magnitudine doloris potest; et quia nonnumquam spiritus ea cum humore quasi bullante prorumpit; maximeque, si hunc ore ille continuit. In eo medicinae locus nullus est. In ceteris vero, quae circa costas sanabilia sunt, pinguia medicamenta inimica sunt; ceteris, quae ad vulnera accommodantur, uti licet; optime tamen sicca linamenta, vel, si purgandum aliquid videtur, in melle tincta imponuntur.

3. Ventri nullum os subest; sed ibi perniciosae admodum fistulae fiunt; adeo ut Sostratus insanabiles esse crediderit. Id non ex toto ita se habere usus ostendit. Et quidem, quod maxime mirum videri potest, tutior fistula est contra jecur et lienem et ventriculum, quam contra intestina: non quo perniciosior ibi sit, sed quo alteri periculo locum faciat. Cujus experimento moti quidam auctores parum modum rei cognoverunt. Nam venter saepe etiam telo perforatur, prolapsaque intestina conduntur, et oras vulneris suturae comprehendunt: quod, quemadmodum fiat, mox indicabo. Itaque etiam ubi tenuis fistula abdomen perrupit, excidere eam licet, suturaque oras conjungere. Si vero ea fistula latius patuit,

excisa necesse est latius foramen relinquat: quod nisi magna vi, utique ab interiore parte, sui non potest. Ergo, ubi aliquis ingredi ac moveri coepit, rumpitur illa sutura, atque intestina evolvuntur: quo fit, ut pereundum homini sit. Sed non omni modo res ea desperationem habet: ideoque tenuioribus fistulis adhibenda curatio est.

4. Propriam etiamnum animadversionem desiderant eae, quae in ano sunt (P. Aeg. VI, 78). In has demisso specillo, ad ultimum ejus caput incidi cutis debet: dein novo foramine specillum educi lino sequente, quod in aliam ejus partem, ob id ipsum perforatam, conjectum sit. Ibi linum prehendendum vinciendumque cum altero capite est, ut laxe cutem, quae super fistulam est, teneat: idque linum esse debet crudum, et duplex triplexve, sic tortum, ut unitas facta sit. Interim autem licet negotia gerere, ambulare, lavari, cibum capere perinde atque sanissimo. Tantummodo id linum bis die, salvo nodo, ducendum est sic, ut subeat fistulam pars quae superior fuit. Neque committendum est, ut id linum putrescat: sed tertio quoque die nodus resolvendus est, et ad caput alterum recens linum alligandum, eductoque vetere, id in fistula cum simili nodo relinquendum. Sic enim id paulatim cutem, quae supra fistulam est, incidit: simulque et id sanescit, quod a lino relictum est; et id, quod ab eo mordetur, inciditur. Haec ratio curationis longa, sed sine dolore est (Hipp. *De fistul.* § 4). Qui festinant, adstringere cutem lino debent, quo celerius secent; noctuque ex penicillo tenuia quaedam intus demittere, ut cutis hoc ipso extenuetur, quo extenditur. Sed haec dolorem movent. Adjicitur celeritati, sicut tormento quoque, si et linum, et id quod ex penicillo est, aliquo medicamento illinitur ex iis, quibus callum exedi posui (V, 28, 12). Potest tamen fieri, ut ad scalpelli curationem etiam illo loco veniendum sit, si intus fistula fert, si multiplex est. Igitur in haec genera demisso specillo, duabus lineis incidenda cutis est, ut media inter eas habenula tenuis admodum ejiciatur, ne protinus orae coeant, sitque locus aliquis linamentis, quae quam paucissima superinjicienda sunt: omniaque eodem modo facienda, quae in abscessibus posita sunt (V, 28, 11—12).

Si vero ab uno ore plures sinus erunt, recta fistula scalpello erit incidenda: ab eo ceterae, quae jam patebunt, lino excipiendae. Si intus aliqua procedet, quo ferrum tuto pervenire non poterit, collyrium demittendum erit. Cibus autem in omnibus ejusmodi casibus, sive manu, sive medicamentis agitur, dari debet humidus; potio liberalis, diuque aqua. Ubi jam caro increscit, tum demum et balneis raris utendum erit, et cibis corpus implentibus.

CAPUT V.

De telis e corpore extrahendis.

1. Tela quoque, quae illata corporibus intus haeserunt, magno negotio saepe ejiciuntur (P. Aeg. VI, 88). Suntque quaedam difficultates ex generibus eorum; quaedam ex iis sedibus, in quas illa penetrarunt. Omne autem telum extrahitur, aut ab ea parte, qua venit, aut ab ea, in quam tetendit: illic viam, qua redeat, ipsum sibi fecit; hic a scalpello accipit; nam contra mucronem caro inciditur. Sed si non alte telum insedit, et in summa carne est, aut certe magnas venas et loca nervosa non transiit; nihil melius est, quam, qua venit, id evellere. Si vero plus est per quod telo revertendum, quam quod perrumpendum est, jamque venas nervosque id transiit, commodius est aperire quod superest, eaque extrahere. Nam et propius petitur, et tutius evellitur: et in majore membro, si medium mucro transiit, facilius sanescit, quod pervium est; quia utrimque medicamento fovetur. Sed, si retro telum recipiendum est, amplianda scalpello plaga est; quo facilius id sequatur, quoque minor oriatur inflammatio: quae major fit, si ab illo ipso telo, dum redit, corpus laniatur. Item, si ex alia parte vulnus aperitur, laxius esse debet, quam ut telo postea transeunte amplietur. Summa autem utraque parte habenda cura est, ne nervus, ne vena major, ne arteria incidatur. Quorum ubi aliquid detectum est, excipiendum hamo retuso est, abducendumque a scalpello. Ubi autem satis incisum est, telum eximendum est: tunc quoque eodem modo, et eadem cura habita, ne sub eo, quod eximitur, aliquid eorum laedatur, quae tuenda esse prop

2. Haec communia sunt. Propria quaedam in singulis telorum generibus sunt, quae protinus subjiciam. Nihil tam facile in corpus quam sagitta conditur, eademque altissime insidit. Haec autem eveniunt, et quia magna vi fertur illa, et quia ipsa in angusto est. Saepius itaque ab altera parte, quam ex qua venit, recipienda est; praecipueque, quia fere spiculis cingitur; quae magis laniant, si retrorsus, quam si contra eximatur. Sed inde aperta via, caro diduci debet ferramento facto ad similitudinem graecae litterae (Y): deinde, ubi apparuit mucro, si arundo inhaeret, propellenda est, donec ab altera parte apprehendi et extrahi possit: si jam illa decidit, solumque intus ferrum est, mucro vel digitis apprehendi, vel forcipe, atque ita educi debet. Neque alia ratio extrahendi est, ubi ab ea parte, qua venit, evelli magis placuit. Nam, ampliato vulnere, aut arundo, si inest, evellenda est; aut, si ea non inest, ferrum ipsum. Quod si spicula apparuerunt, eaque brevia et tenuia sunt, forcipe ibi comminui debent, vacuumque ab his telum educi: si ea majora valentioraque sunt, fissis scriptoriis calamis contegenda, ac, ne quid lacerent, sic evellenda sunt (P. Aeg. VI, 88, p. 354 ed. Briau). Et in sagittis quidem haec observatio est.

3. Latum vero telum, si conditum est, ab altera parte educi non expedit; ne ingenti vulneri ipsi quoque ingens vulnus adjiciamus. Evellendum est ergo genere quodam ferramenti, quod *Διοκλεῖον κυαθίσκον* Graeci vocant; quoniam auctorem Dioclem habet: quem inter priscos maximosque medicos fuisse jam posui (I, prooem.). Lamina vel ferrea, vel etiam aenea, ab altero capite duos utrimque deorsum conversos uncos habet; ab altero duplicata lateribus, leviterque extrema in eam partem inclinata, quae sinuata est, insuper ibi etiam perforata est. Haec juxta telum transversa demittitur: deinde, ubi ad imum mucronem ventum est, paulum torquetur, ut telum foramine suo excipiat: quum in cavo mucro est, duo digiti, subjecti partis alterius uncis, simul et ferramentum id extrahunt et telum.

4. Tertium genus telorum est, quod interdum evelli debet, plumbea glans, aut lapis, aut simile aliquid, quod, perrupta cute, integrum intus insedit. In omnibus his latius

vulnus aperiendum, idque, quod inest, ea qua venit forcipe extrahendum est. Accedit vero aliquid difficultatis sub omni ictu, si telum vel ossi inhaesit, vel in articulo se inter duo ossa demersit. In osse usque eo movendum est, donec laxetur is locus, qui mucronem momordit; et tunc vel manu vel forcipe telum extrahendum est: quae ratio in dentibus quoque ejiciendis est. Vix umquam ita telum non sequitur: sed, si morabitur, excuti quoque ictum aliquo ferramento poterit. Ultimum est, ubi non evellitur, terebra juxta forare, ab eoque foramine, ad speciem litterae V, contra telum os excidere sic, ut lineae, quae diducuntur, ad telum spectent: eo facto, id necesse est labet, et facile auferatur. Inter duo vero ossa si per ipsum articulum perruperit, circa vulnus duo membra fasciis habenisve deliganda, et per has in diversas partes diducenda sunt, ut nervos distendant: quibus extentis, laxius inter ossa spatium est, ut sine difficultate telum recipiatur. Illud videndum est, sicut in aliis locis posui, ne quis nervus, aut vena, aut arteria a telo laedatur, dum id extrahitur: eadem scilicet ratione, quae supra (cap. 2) posita est.

5. At si venenato quoque telo quis ictus est, iisdem omnibus, si fieri potest, etiam festinantius actis, adjicienda curatio est, quae vel epoto veneno, vel a serpente ictis adhibetur. Vulneris autem ipsius, extracto telo, medicina non alia est, quam quae esset, si corpore icto nihil inhaesisset: de qua satis alio loco dictum est (V, 26, 27).

CAPUT VI.

De gangliis, de meliceride, et atheromate, et steatomate, capitis tuberculis.

Haec evenire in qualibet parte corporis possunt: reliqua certas sedes habent. De quibus dicam, orsus a capite. In hoc multa variaque tubercula oriuntur; *γάγγλια*, *μελικηρίδας*, *ἀθερώματα* nominant; aliisque etiamnum vocabulis quaedam alii discernunt: quibus ego *στεατώματα* quoque adjiciam. Quae quamvis et in cervice, et in alis, et in la-

teribus oriri solent; per se tamen non posui; quum omnia ista mediocres differentias habeant, ac neque periculo terreant, neque diverso genere curentur. Omnia vero ista et ex parvulo incipiunt, et diu paulatimque increscunt, et tunica sua includuntur. Quaedam ex his dura ac renitentia, quaedam mollia cedentiaque sunt: quaedam spatio nudantur, quaedam tecta capillo suo permanent: fereque sine dolore sunt. Quid intus habeant, ut conjectura praesagiri potest, sic ex toto cognosci, nisi quum ejecta sunt, non potest. Maxime tamen in iis, quae renituntur, aut lapillis quaedam similia, aut concreti confertique pili reperiuntur: in iis vero, quae cedunt, aut melli simile aliquid, aut tenui pulticulae, aut quasi rasae cartilagini, aut carni hebeti et cruentae; quibus alii aliique colores esse consuerunt. Fereque ganglia renituntur: atheromati subest quasi tenuis pulticula: meliceridi liquidior humor; ideoque pressus circumfluit: steatomati pingue quiddam; idque latissime patere consuevit, resolvitque totam cutem superpositam sic, ut ea labet; quum in ceteris sit adstrictior. Omnia, derasa ante, si capillis conteguntur, per medium oportet incidere. Sed steatomatis tunica quoque secanda est, ut effundatur quidquid intus coiit; quia non facile a cute et subjecta carne ea separatur: in ceteris ipsa tunica inviolata servanda est. Protinus autem alba et intenta se ostendit. Tum scalpelli manubriolo diducenda a cute et carne est, ejiciendaque cum eo, quod intus tenet. Si quando tamen ab inferiore parte tunicae musculus inhaesit, ne is laedatur, superior pars illius decidenda, alia inibi relinquenda est. Ubi tota exemta est, committendae orae, fibulaque his injicienda, et super medicamentum glutinans dandum est. Ubi vel tota tunica, vel aliquid ex ea relictum est, pus moventia adhibenda sunt.

CAPUT VII.

De oculorum vitiis, quae scalpello et manu curantur.

1. Sed ut haec neque genere vitii, neque ratione curationis inter se multum distant; sic in oculis, quae manum

postulant, et ipsa diversa sunt, et aliter aliterque curantur. Igitur in superioribus palpebris vesicae nasci solent pingues gravesque, quae vix attollere oculos sinunt, levesque pituitae cursus, sed assiduos, in oculis movent. Fere vero in pueris nascuntur. Oportet, compresso digitis duobus oculo, atque ita cute intenta, scalpello transversam lineam incidere, suspensa leviter manu, ne vesica ipsa vulneretur: et, ut locus ei patefactus est, ipsa prorumpat; tum digitis eam apprehendere, et evellere (P. Aeg. VI, 14). Facile autem sequitur. Dein superinungi collyrio debet ex iis aliquo, quo lippientes oculi superinunguntur (cf. VI, 6): paucissimisque diebus cicatricula inducitur. Molestius est ubi incisa vesica est: effundit enim humorem; neque postea, quia tenuis admodum est, potest colligi. Si forte id incidit, eorum aliquid imponendum est, quae puri movendo sunt (cf. V, 3 et 9, 10 sqq.).

2. In eadem palpebra supra pilorum locum tuberculum parvulum nascitur, quod a similitudine hordei, a Graecis χριθή nominatur. Tunica quiddam, quod difficulter maturescit, comprehensum est. Id vel calido pane, vel cera subinde calefacta foveri oportet sic, ne nimius is calor sit, sed facile ea parte sustineatur: hac enim ratione saepe discutitur, interdum concoquitur. Si pus se ostendit, scalpello dividi debet, et, quidquid intus humoris est, exprimi: eodem deinde vapore postea quoque foveri et superinungi, donec ad sanitatem perveniat.

3. Alia quoque quaedam in palpebris huic non dissimilia nascuntur; sed neque utique figurae ejusdem et mobilia, simul atque digito vel huc vel illuc impelluntur: ideoque ea χαλάζια Graeci vocant (P. Aeg. VI, 16). Haec incidi debent, si sub cute sunt, ab exteriore parte; si sub cartilagine, ab interiore: dein scalpelli manubriolo diducenda ab integris partibus sunt. Ac, si intus plaga est, inungendum primo lenibus, deinde acrioribus: si extra, superdandum emplastrum, quo id glutinetur.

4. Unguis vero, quod πτερύγιον Graeci vocant (P. Aeg. VI, 18), est membranula nervosa oriens ab angulo, quae nonnumquam ad pupillam quoque pervenit, eique officit. Saepius a narium, interdum etiam a temporum parte nascitur.

Hunc recentem non difficile est discutere medicamentis, quibus cicatrices in oculis extenuantur: si inveteravit, jamque ei crassitudo quoque accessit, excidi debet. Post abstinentiam vero unius diei, vel adversus in sedili contra medicum is homo collocandus est, vel sic aversus, ut in gremium ejus caput resupinus effundat. Quidam, si in sinistro oculo vitium est, adversum: si in dextro, resupinum collocari volunt. Alteram autem palpebram a ministro diduci oportet, alteram a medico: sed ab hoc, si ille adversus est, inferiorem; si supinus, superiorem. Tum idem medicus hamulum acutum, paulum mucrone intus recurvato, subjicere extremo ungui debet, eumque infigere; atque eam quoque palpebram tradere alteri: ipse, hamulo apprehenso, levare unguem, eumque acu trajicere linum trahente: deinde acum ponere, lini duo capita apprehendere, et per ea erecto ungue, si qua parte oculo inhaeret, manubriolo scalpelli diducere, donec ad angulum veniat: deinde invicem modo remittere, modo attrahere, ut sic et initium ejus, et finis anguli reperiatur. Duplex enim periculum est; ne vel ex ungue aliquid relinquatur, quod exulceratum vix ullam recipiat curationem; vel ex angulo caruncula quoque abscindatur, quae, si vehementius unguis ducitur, sequitur; ideoque decipit. Abscissa, patefit foramen, per quod postea semper humor descendit: ῥυάδα Graeci vocant. Verus ergo anguli finis utique noscendus est, qui ubi satis constitit, non nimium adducto ungue, scalpellus adhibendus est; deinde sic excidenda ea membranula, ne quid ex angulo laedatur. Eo deinde ex melle linamentum superdandum est, supraque linteolum, et aut spongia aut lana succida: proximisque diebus diducendus quotidie oculus est, ne cicatrice inter se palpebrae glutinentur; siquidem id quoque tertium periculum accedit, eodemque modo linamentum imponendum, ac novissime inungendum collyrio, quo ulcera ad cicatricem perducantur. Sed ea curatio vere esse debet, aut certe ante hiemem: de qua re ad plura loca pertinente, semel dixisse satis erit. Nam duo genera curationum sunt: alia in quibus eligere tempus non licet, sed utendum est eo, quod incidit; sicut in vulneribus: alia, in quibus nullus dies urget, et exspectare tutissi-

mum et facile est; sicut evenit in iis, quae et tarde increscunt, et dolore non cruciant. In his ver exspectandum est: aut, si quid magis pressit, melior tamen autumnus est quam aestas, vel hiems; atque is ipse medius, jam fractis aestibus, nondum ortis frigoribus. Quo magis autem necessaria pars erit quae tractabitur, hoc quoque majori periculo subjecta est: et saepe, quo major plaga facienda, eo magis haec temporis ratio servabitur.

5. Ex curatione vero unguis, ut dixi, vitia nascuntur, quae ipsa aliis quoque de causis oriri solent. Interdum enim fit in angulo, parum ungue exciso, vel aliter, tuberculum, quod palpebras parum diduci patitur: *ἐγκανθίς* graece nominatur (P. Aeg. VI, 17). Excipi hamulo, et circumcidi debet; hic quoque diligenter temperata manu, ne quid ex ipso angulo abscindat. Tum exiguum linamentum respergendum est vel cadmia, vel atramento sutorio; inque eum angulum, diductis palpebris, inserendum, supraque eodem modo deligandum: proximisque diebus similiter nutriendum; tantum ut primis aqua egelida, vel etiam frigida foveatur.

6. Interdum inter se palpebrae coalescunt, aperirique non potest oculus. Cui malo solet etiam illud accedere, ut palpebra cum albo oculi cohaerescat; scilicet quum in utroque fuit ulcus negligenter curatum. Sanescendo enim, quod diduci potuit et debuit, glutinavit. *Ἀγκυλοβλεφάρους* sub utroque vitio Graeci vocant (P. Aeg. VI, 15). Palpebrae tantum inter se cohaerentes non difficulter diducuntur; sed interdum frustra: nam rursus glutinantur. Experiri tamen oportet; quia bene res saepius cedit. Igitur aversum specillum inserendum, diducendaeque eo palpebrae sunt: deinde exigua penicilla interponenda, donec exulceratio ejus loci finiatur. At ubi albo ipsius oculi palpebra inhaesit, Heraclides Tarentinus auctor est, adverso scalpello subsecare, magna cum moderatione, ut neque ex oculo, neque ex palpebra quidquam abscindatur; ac, si necesse est, ex palpebra potius. Post haec inungatur oculus medicamentis, quibus aspritudo curatur: quotidieque palpebra vertatur, non solum ut ulceri medicamentum inducatur, sed etiam ne rursus inhaereat: ipsique etiam praecipiatur, ut saepe eam

duobus digitis attollat. Ego sic restitutum esse neminem memini. Meges se quoque multa tentasse, neque umquam profuisse, quia semper iterum oculo palpebra inhaeserit, memoriae prodidit.

7. Etiamnum in angulo qui naribus proprior est, ex aliquo vitio quasi parva fistula aperitur, per quam pituita assidue destillat: *αἰγίλωπα* Graeci vocant (P. Aeg. VI, 22). Idque assidue male habet oculum: nonnumquam etiam, exeso osse, usque ad nares penetrat. Atque interdum naturam carcinomatis habet; ubi intentae venae et recurvatae sunt, color pallet, cutis dura est, et levi tactu irritatur, inflammationemque in eas partes, quae conjunctae sunt, evocat. Ex his eos, qui quasi carcinoma habent, curare periculosum est: nam mortem quoque ea res maturat; eos vero, quibus ad nares tendit, supervacuum: neque enim sanescunt. At, quibus id in angulo est, potest adhiberi curatio; cum eo, ne ignotum sit esse difficilem: quantoque angulo propius id foramen est, tanto difficilior est; quoniam perangustum est, in quo versari manus possit. Recenti tamen re mederi facilius est. Ergo hamulo summum ejus foraminis excipiendum; deinde totum id cavum, sicut in fistulis dixi (cap. 4), usque ad os excidendum; oculoque et ceteris junctis partibus bene obtectis, os ferramento adurendum est; vehementiusque, si jam carie vexatum est, quo crassior squama abscedat. Quidam adurentia imponunt, ut atramentum sutorium, vel chalcitidem, vel aeruginem rasam: quod et tardius et non idem facit. Osse adusto, curatio sequitur eadem, quae in ceteris ustis.

8. Pili vero, qui in palpebris sunt, duabus de causis oculum irritare consuerunt (P. Aeg. VI, 13). Nam modo palpebrae superioris summa cutis relaxatur, et procidit; quo fit, ut ejus pili ad ipsum oculum convertantur, quia non simul cartilago quoque se remisit: modo sub ordine naturali pilorum alius ordo subcrescit, qui protinus intus ad oculum tendit. Curationes hae sunt. Si pili nati sunt, qui non debuerunt, tenuis acus ferrea ad similitudinem spathae lata, in ignem conjicienda est: deinde candens, sublata palpebra sic, ut ejus perniciosi pili in conspectum curantis veniant, sub

ipsis pilorum radicibus ab angulo immittenda est, ut ea tertiam partem palpebrae transsuat; deinde iterum, tertioque usque ad alterum angulum: quo fit, ut omnes pilorum radices adustae emoriantur. Tum superimponendum medicamentum est, quod inflammationem prohibeat: atque ubi crustae exciderunt, ad cicatricem perducendum. Facillime autem id genus sanescit. Quidam (cf. P. Aeg. *l. l.*) aiunt acu transsui juxta pilos exteriorem partem palpebrae oportere, eamque transmitti duplicem capillum muliebrem ducentem; atque ubi acus transiit, in ipsius capilli sinum, qua duplicatur, pilum esse conjiciendum, et per eum in superiorem palpebrae partem attrahendum, ibique corpori agglutinandum, et imponendum medicamentum, quo foramen glutinetur: sic enim fore, ut is pilus in exteriorem partem postea spectet. Id primum fieri non potest, nisi in pilo longiore; quum fere breves eo loco nascantur. Deinde, si plures pili sunt, necesse est longum tormentum, toties acu trajecta, magnam inflammationem moveat. Novissime quum humor aliquis ibi subsit, oculo et ante per pilos et tum per palpebrae foramina affecto, vix fieri potest, ut gluten, quo vinctus est pilus, non resolvatur: eoque fit, ut is eo, unde vi abductus est, redeat. Ea vero curatio quae palpebrae laxioris ab omnibus frequentatur, nihil habet dubii. Siquidem oportet contecto oculo mediam palpebrae cutem, sive ea superior, sive inferior est, apprehendere digitis, ac sic levare: tum considerare quantulo detracto futurum sit, ut naturaliter se habeat. Siquidem hic quoque duo pericula circumstant: si nimium fuerit excisum, ne contegi oculus non possit; si parum, ne nihil actum sit, et frustra sectus aliquis sit. Qua deinde incidendum videbitur, per duas lineas atramento notandum est sic, ut inter oram, quae pilos continet, et propiorem ei lineam, aliquid relinquatur, quod apprehendere acus postea possit. His constitutis, scalpellus adhibendus est: et si superior palpebra est, ante; si inferior, postea propius ipsis pilis incidendum: initiumque faciendum in sinistro oculo, ab eo angulo, qui tempori; in dextro, ab eo qui naribus propior est: idque, quod inter duas lineas est, excidendum. Deinde orae vulneris inter se simplici sutura

mittendae, operiendusque oculus est. Si parum palpebra descendet, laxanda sutura; si nimium, aut adstringenda, aut etiam rursus tenuis habenula ab ulteriore ora excidenda: ubi secta est, aliae suturae adjiciendae, quae supra tres esse non debent. Praeter haec in superiore palpebra sub pilis ipsis incidenda linea est, ut ab inferiore parte diducti pili sursum spectent: idque, si levis inclinatio est, etiam solum satis tuetur. Inferior palpebra eo non eget. His factis, spongia ex aqua frigida expressa superdeliganda est: postero die glutinans emplastrum injiciendum: quarto suturae tollendae, et collyrio, quod inflammationes reprimat, superinungendum.

9. Nonnumquam autem, nimium sub hac curatione excisa cute, evenit, ut oculus non contegatur: idque interdum etiam alia de causa fit. *Λαγωφθάλμους* Graeci appellant (P. Aeg. VI, 10). In quo si nimium palpebrae deest, nulla id restituere curatio potest: si exiguum, mederi licet. Paulum infra supercilium cutis incidenda est lunata figura, cornibus ejus deorsum spectantibus. Altitudo esse plagae usque ad cartilaginem debet, ipsa illa nihil laesa: nam, si ea incisa est, palpebra concidit, neque attolli postea potest. Cute igitur tantum diducta fit, ut paulum ima ora descendat; hiante scilicet super plaga; in quam linamentum conjiciendum est, quod et conjungi diductam cutem prohibeat, et in medio caruunculam citet: quae ubi eum locum implevit, postea recte oculus operitur.

10. Ut superioris autem palpebrae vitium est, quo parum descendit, ideoque oculum non contegit; sic inferioris, quo parum sursum attollitur, sed pendet et hiat, neque potest cum superiore committi. Atque id quoque evenit interdum ex simili vitio curationis, interdum etiam senectute. *Ἐκτρόπιον* Graeci nonminant (P. Aeg. VI, 12). Si ex mala curatione est, eadem ratio medicinae est, quae supra posita est (§ 9): plagae tantum cornua ad maxillas, non ad oculum convertenda sunt. Si ex senectute est, tenui ferramento id totum extrinsecus adurendum est, deinde melle inungendum: a quarto die vapore aquae calidae fovendum, inungendumque medicamentis ad cicatricem perducentibus (cf. V, 14 et 26, 36).

11. Haec fere circa oculum in angulis palpebrisque in-

cidere consuerunt. In ipso autem oculo nonnumquam summa attollitur tunica, sive ruptis intus membranis aliquibus, sive laxatis; et similis figura acino fit: unde id σταφύλωμα Graeci vocant (P. Aeg. VI, 19). Curatio duplex est: altera, ad ipsas radices per medium transsuere acu duo lina ducente; deinde alterius lini duo capita ex superiore parte, alterius ex inferiore adstringere inter se; quae paulatim secando id excidunt: altera in summa parte ejus ad lenticulae magnitudinem excidere: deinde spodium aut cadmiam infriare. Utrolibet autem facto, album ovi lana excipiendum et imponendum; posteaque vapore aquae calidae fovendus oculus, et lenibus medicamentis inungendus est.

12. Clavi autem vocantur callosa in albo oculi tubercula; quibus nomen a figurae similitudine est. Hos ad imam radicem perforare acu commodissimum est, infraque eam excidere, deinde lenibus medicamentis inungere.

13. Suffusionis jam alias (VI, 6, 35) feci mentionem; quia, quum recens incidit, medicamentis quoque saepe discutitur: sed, ubi vetustior facta est, manus curationem desiderat: quae inter subtilissimas haberi potest. De qua antequam dico, paucis ipsius oculi natura indicanda est: cujus cognitio, quum ad plura loca pertineat, tum vel praecipue ad hunc pertinet. Is igitur summas habet duas tunicas: ex quibus superior a Graecis κερατοειδής vocatur. Ea, qua parte alba est, satis crassa, pupillae loco extenuatur. Huic interior adjuncta est, media parte, qua pupilla est, modico foramine concava; circa tenuis, ulterioribus partibus ipsa quoque plenior: quae χοριοειδής a Graecis nominatur. Hae duae tunicae, quum interiora oculi cingant, rursus sub his coeunt; extenuataeque et in unum coactae per foramen, quod inter ossa est, ad membranam cerebri perveniunt, eique inhaerescunt. Sub his autem, qua parte pupilla est, locus vacuus est: deinde infra rursus tenuissima tunica, quam Herophilus ἀραχνοειδῆ nominavit. Ea media subsidit; eoque cavo continet quiddam, quod a vitri similitudine ὑαλοειδές Graeci vocant. Id neque liquidum, neque aridum est, sed quasi concretus humor: ex cujus colore pupillae color vel niger est, vel caesius, quum summa tunica tota alba sit. Id

autem superveniens ab interiore parte membranula includit. Sub his gutta humoris est, ovi albo similis; a qua videndi facultas proficiscitur: κρυσταλλοειδής a Graecis nominatur.

14. Igitur vel ex morbo, vel ex ictu concrescit humor sub duabus tunicis, qua locum vacuum esse proposui (p. 279, l. 32); isque paulatim indurescens, interiori potentiae se opponit. Vitiique ejus plures species sunt; quaedam sanabiles, quaedam quae curationem non admittunt. Nam si exigua suffusio est, si immobilis, colorem vero habet marinae aquae, vel ferri nitentis, et a latere sensum aliquem fulgoris relinquit, spes superest. Si magna est, si nigra pars oculi, amissa naturali figura, in aliam vertitur, si suffusioni color caeruleus est, aut auro similis, si labat, et hac atque illac movetur, vix umquam succurritur. Fere vero pejor est, quo ex graviore morbo majoribusve capitis doloribus, vel ictu vehementiore orta est. Neque idonea curationi senilis aetas est, quae sine novo vitio, tamen aciem hebetem habet: ac ne puerilis quidem; sed inter has media. Oculus quoque curationi neque exiguus, neque concavus, satis opportunus est. Atque ipsius suffusionis quaedam maturitas est. Exspectandum igitur est, donec jam non fluere, sed duritie quadam concrevisse videatur. Ante curationem autem modico cibo uti, bibere aquam triduo debet; pridie ab omnibus abstinere. Post haec in adverso sedili collocandus est loco lucido, lumine adverso sic, ut contra medicus paulo altius sedeat: a posteriore autem parte caput ejus minister contineat, ut immobile id praestet: nam levi motu eripi acies in perpetuum potest. Quin etiam ipse oculus immobilior faciendus est, super alterum lana imposita et deligata. Curari vero sinister oculus dextra manu, dexter sinistra debet. Tum acus admovenda est acuta ut foret, sed non nimium tenuis; eaque demittenda recta est per summas duas tunicas medio loco inter oculi nigrum et angulum tempori propiorem, e regione mediae suffusionis sic, ne qua vena laedatur. Neque tamen timide demittenda est, quia inani loco excipitur. Ad quem quum ventum est, ne mediocriter quidem peritus falli potest; quia prementi nihil renititur. Ubi eo ventum est, inclinanda acus ad ipsam suffusionem est,

leniterque ibi verti, et paulatim eam deducere infra regionem pupillae debet; ubi deinde eam transiit, vehementius imprimi, ut inferiori parti insidat. Si haesit, curatio expleta est: si subinde redit, eadem acu concidenda, et in plures partes dissipanda est; quae singulae et facilius conduntur, et minus late officiunt. Postea educenda recta acus est, imponendumque lana molli exceptum ovi album, et supra quod inflammationem coerceat, atque ita devinciendum. Post haec opus est quiete, abstinentia, lenium medicamentorum inunctionibus, cibo, qui postero die satis mature datur, primum liquido, ne maxillae laborent; deinde, inflammatione finita, tali, qualis in vulneribus propositus est. Quibus ut aqua quoque diutius bibatur necessario accedit.

15. De pituitae quoque tenuis cursu, qui oculos infestat, quatenus medicamentis agendum est, jam explicui (cf. VI, 6). Nunc ad ea veniam, quae curationem manus postulant. Animadvertimus autem quibusdam numquam siccescere oculos, sed semper humore tenui madere: quae res aspritudinem continuat, ex levibus momentis inflammationes et lippitudines excitat, totam denique vitam hominis infestat. Idque in quibusdam nulla ope adjuvari potest, in quibusdam sanabile est. Quod primum discrimen nosse oportet, ut alteris succurratur, alteris manus non injiciatur. Ac primum supervacua curatio est in iis, qui ab infantibus id vitium habent; quia necessario mansurum est usque mortis diem. Deinde non necessaria etiam in iis, quibus non multa, sed acris pituita est: siquidem manu nihil adjuvantur; medicamentis, et victus ratione, quae crassiorem pituitam reddit, ad sanitatem perveniunt. Lata etiam capita vix medicinae patent. Tum interest, venae pituitam mittant, quae inter calvariam et cutem sunt, an quae inter membranam cerebri et calvariam. Superiores fere per tempora oculos rigant; inferiores per eas membranas, quae ab oculis ad cerebrum tendunt. Potest autem adhiberi remedium iis, quae supra os fluunt; non potest iis, quae sub osse [1]). Ac ne iis quidem

1) Id est, per eas venas quae sunt inter membranas cerebri, et calvariam; ut explicat Morgaguus.

succurritur, quibus pituita utrimque descendit: quia levata altera parte, nihilominus altera infestat. Quid sit autem, hac ratione cognoscitur. Raso capite ea medicamenta, quibus in lippitudine pituita suspenditur, a superciliis usque ad verticem illini debent: si sicci oculi esse coeperunt, apparet per eas venas, quae sub cute sunt, irrigari: si nihilo minus madent, manifestum ést sub osse descendere: si est humor, sed levior, duplex vitium est. Plurimi tamen ex laborantibus reperiuntur, quos superiores venae exerceant; ideoque pluribus etiam opitulari licet. Idque non in Graecia tantummodo, sed in aliis quoque gentibus celebre est: adeo ut nulla medicinae pars magis per nationes quasque exposita sit (P. Aeg. VI, 6). Reperti in Graecia sunt, qui novem lineis cutem capitis inciderent: duabus in occipitio rectis, una super eas transversa: dein duabus super aures, una inter eas item transversa: tribus inter verticem et frontem rectis. Reperti sunt, qui a vertice rectas eas lineas ad tempora deducerent; cognitisque ex motu maxillarum musculorum initiis, leviter super eos cutem inciderent, diductisque per retusos hamos oris, insererent linamenta, ut neque inter se cutis antiqui fines committerentur, et in medio caro incresceret, quae venas, ex quibus humor ad oculos transiret, adstringeret. Quidam etiam atramento duas lineas duxerunt a media aure ad mediam alteram aurem, deinde a naribus ad verticem: tum ubi lineae committebantur, scalpello inciderunt; et post, sanguine effuso, os ibidem adusserunt. Nihilo minus autem et in temporibus, et inter frontem atque verticem eminentibus venis idem candens ferrum admoverunt. Frequens curatio est, venas in temporibus adurere: quae fere quidem in ejusmodi malo tument; sed tamen, ut inflentur magisque se ostendant, cervix ante modice deliganda est: tenuibusque ferramentis, et retusis venae adurendae; donec in oculis pituitae cursus conquiescat. Id enim signum est quasi excaecatorum itinerum, per quae humor ferebatur. Valentior tamen medicina est, ubi tenues conditaeque venae sunt, ideoque legi non possunt, eodem modo cervice deligata, retentoque ab ipso spiritu, quo magis venae prodeant, atramento notare eas contra tempora, et inter verticem ac

frontem: deinde cervice resoluta, qua notae sunt, venas incidere, et sanguinem mittere: ubi satis fluxit, tenuibus ferramentis adurere: contra tempora quidem timide, ne subjecti musculi, qui maxillas tenent, sentiant: inter frontem vero et verticem vehementer, ut squama ab osse secedat. Efficacior tamen etiamnum est Afrorum curatio, qui verticem usque ad os adurunt sic, ut squamam remittat. Sed nihil melius est, quam quod in Gallia quoque Comata fit, ubi venas in temporibus et in superiore capitis parte legunt. Adusta quo modo curanda sint, jam explicui. Nunc illud adjicio; neque ut crustae decidant, neque ut ulcus impleatur, adustis venis, esse properandum; ne vel sanguis erumpat, vel cito pus supprimatur: quum per hoc siccescere eas partes opus sit; per illud exhauriri opus non sit; si quando tamen sanguis eruperit, infrianda medicamenta esse, quae sic sanguinem supprimant, ne adurant. Quemadmodum autem venae legendae sint, quidque lectis his faciendum sit, quum venero ad crurum varices, dicam (cap. 31).

CAPUT VIII.

De aurium morbis qui manu et scalpello curantur.

Verum ut oculi multiplicem curationem, etiam manus exigunt; sic in auribus admodum pauca sunt, quae in hac medicinae parte tractentur. Solet tamen evenire vel a primo natali die protinus, vel postea facta exulceratione, deinde per cicatricem aure repleta, ut foramen in ea nullum sit, ideoque audiendi usu careat. Quod ubi incidit, specillo tentandum est, altene id repletum, an in summo tantum glutinatum sit. Nam si alte est, prementi non cedit: si in summo, specillum protinus recipit. Illud attingi non oportet, ne sine effectus spe distentio oriatur nervorum, et ex ea mortis periculum sit: hoc facile curatur. Nam qua cavum esse debet, vel medicamentum aliquod imponendum est ex adurentibus, vel candente ferro aperiendum, vel etiam scalpello incidendum. Quumque id patefactum, et jam ulcus purum est, conjicienda eo pinna est, illita medicam

catricem inducente; circaque idem medicamentum dandum, ut cutis circa pinnam sanescat: quo fit, ut ea remota, postea facultas audiendi sit. At ubi aures, in viro puta, perforatae sunt, et offendunt (cf. Plin. XI, 37, 50), trajicere id cavum celeriter candente acu satis est, ut leviter ejus orae exulcerentur; aut etiam adurente medicamento idem exulcerare: postea deinde imponere id quod purget; tum quod eum locum repleat, et sic cicatricem inducat. Quod si magnum id foramen est, sicut solet esse in iis, qui majora pondera auribus gesserunt, incidere quod superest ad extremum oportet: supra deinde oras scalpello exulcerare, et postea suere, ac medicamentum, quo id glutinetur, imponere. Tertium est, si quid ibi curti est, sarcire· quae res quum in labris quoque et naribus fieri possit, eamdemque etiam rationem (*curandi rationem?*) habeat, simul explicanda est.

CAPUT IX.

Curta in auribus, labrisque, ac naribus, quomodo sarciri, et curari possint.

Curta igitur in his tribus, si qua parva sunt, curari possunt: si qua majora sunt, aut non recipiunt curationem, aut ita per hanc ipsam deformantur, ut minus indecora ante fuerint. Atque in aure quidem et naribus deformitas sola timeri potest: in labris vero, si nimium contracta sunt, usus quoque necessario jactura fit, quia minus facile et cibus assumitur, et sermo explicatur. Neque enim creatur ibi corpus, sed ex vicino adducitur: quod in levi mutatione et nihil eripere, et fallere oculum potest; in magna non potest. Neque senile autem corpus, neque quod mali habitus est, neque in quo difficulter ulcera sanescunt, huic medicinae idoneum est; quia nusquam celerius cancer occupat, aut difficilius tollitur. Ratio curationis ejusmodi est (cf. P. Aeg. VI, 26; Antyll. in Oribas. *Coll. med.* XLV, 21): id quod curtum est in quadratum redigere; ab interioribus ejus angulis lineas transversas incidere, quae citeriorem partem ab ulteriore ex toto diducant; deinde ea, quae sic resolvimus, in

unum adducere. Si non satis junguntur, ultra lineas, quas ante fecimus, alias duas lunatas, et ad plagam conversas immittere, quibus summa tantum cutis diducatur: sic enim fit, ut facilius quod adducitur, sequi possit. Quod non est cogendum; sed ita adducendum, ut facilius subsequatur, et dimissum non multum recedat [1]. Interdum tamen ab altera parte cutis haud omnino adducta deformem, quem reliquit, locum reddit. Hujusmodi loci altera pars incidenda, altera intacta habenda est [2]. Ergo neque ex imis auribus, neque ex medio naso imisve narium partibus, neque ex angulis labrorum quidquam attrahere tentabimus. Utrimque autem petemus, si quid summis auribus, si quid imis, si quid aut medio naso, aut mediis naribus, aut mediis labris deerit. Quae tamen interdum etiam duobus locis curta esse consuerunt: sed eadem ratio curandi est. Si cartilago in eo, quod incisum est, eminet, excidenda est: neque enim aut glutinatur, aut acu tuto trajicitur. Neque longe tamen excidi debet, ne inter duas oras liberae cutis utrimque coitus puris fieri possit. Tum junctae orae inter se suendae sunt, utrimque cute apprehensa; et qua priores lineae sunt, ea quoque suturae injiciendae sunt. Siccis locis, uti naribus, illita spuma argenti satis proficit. In ulteriores vero lunatasque plagas linamentum dandum est, ut caro increscens vulnus impleat. Summaque cura, quod ita sutum est, tuendum esse, apparere ex eo potest quod de cancro supra posui (V, 28). Ergo etiam tertio quoque die fovendum erit vapore aquae calidae; rursusque idem medicamentum injiciendum: fereque

1) Eduard. Zeis hanc figuram exhibet operationis Celsi labro inferiori accommodatae;

Ego vero eam figuram hoc modo correxi. Vide *Gaz. méd. de Paris*; année 1847, p. 105 sqq.

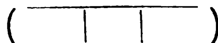

2) (| |

septimo die glutinatum est. Tum suturae eximi, et ulcus ad sanitatem perduci debet.

CAPUT X.

De polypo.

Polypum vero, qui in naribus nascitur (P. Aeg. VI, 25), ferro praecipue curari jam alias posui (VI, 8). Ergo hunc ferramento acuto, in modum spathae facto, resolvere ab osse oportet: adhibita diligentia, ne infra cartilago laedatur; in qua difficilis curatio est. Ubi abscissus est, unco ferramento extrahendus est. Tum implicitum linamentum, vel aliquid ex penicillo respergendum est medicamento, quo sanguis supprimitur, eoque naris leviter implenda. Sanguine suppresso, linamento ulcus purgandum est. Ubi purum est, eo pinna, eodem modo, quo in aure supra positum est (p. 283, l. 34), medicamento illita, quo cicatrix inducitur, intus demittenda, donec ex toto id sanescat.

CAPUT XI.

De ozaena.

Id autem vitium, quod ὄζαινα a Graecis vocatur (cf. VI, 8), si medicamentis non cederet, quemadmodum manu curandum esset, apud magnos chirurgos non reperi: credo, quia res raro ad sanitatem satis proficit, quum aliquod in ipsa curatione tormentum habeat. Apud quosdam tamen positum est, vel fictilem fistulam, vel enodem scriptorium calamum in narem esse conjiciendum, donec sursum ad os perveniat: tum per id tenue ferramentum candens dandum esse ad ipsum os: deinde adustum locum purgandum esse aerugine et melle: ubi purus est, lycio ad sanitatem perducendum. Vel narem incidendam esse ab ima parte ad os, ut et conspici locus possit, et facilius candens ferramentum admoveri. Tum sui narem debere; et adustum quidem ulcus eadem ratione curari: suturam vero illini vel spuma argenti, vel alio glutinante.

CAPUT XII.

De oris vitiis, quae manu, et ferro curantur.

1. In ore quoque quaedam manu curantur. Ubi in primis dentes nonnumquam moventur, modo propter radicum imbecillitatem, modo propter gingivarum arescentium vitium. Oportet in utrolibet candens ferramentum gingivis admovere, ut attingat leviter, non insidat. Adüstae gingivae melle illinendae, et mulso eluendae sunt. Ut pura ulcera esse coeperunt, arida medicamenta infrianda sunt ex iis, quae reprimunt. Si vero dens dolores movet, eximique eum, quia medicamenta nihil adjuvant, placuit, circumradi debet, ut gingiva ab eo resolvatur: tum is concutiendus est: eaque facienda, donec bene moveatur: nam dens haerens cum summo periculo evellitur, ac nonnunquam maxilla loco movetur. Idque etiam majore periculo in superioribus dentibus fit; quia potest tempora oculosque concutere. Tum, si fieri potest, manu; si minus, forcipe (id est ὀδοντάγρα) dens excipiendus est: ac, si exesus est, ante id foramen vel linamento, vel bene accommodato plumbo replendum est, ne sub forcipe confringatur. Recta vero forceps ducendus est, ne inflexis radicibus os rarum, cui dens inhaeret, parte aliqua frangatur. Neque ideo nullum ejus rei periculum est; utique in dentibus brevibus, qui fere longiores radices habent: saepe enim forceps, quum dentem comprehendere non possit, aut frustra comprehendat, os gingivae prehendit et frangit (P. Aeg. VI, 28). Protinus autem, ubi plus sanguinis profluit, scire licet aliquid ex osse fractum esse. Ergo specillo conquirenda est testa, quae recessit, et vulsella protrahenda est: si non sequitur, incidi gingiva debet, donec labans ossis testa recipiatur. Quod si factum statim non est, indurescit extrinsecus maxilla, ut is hiare non possit. Imponendum calidum ex farina et fico cataplasma est, donec ibi pus moveatur: tum incidi gingiva debet. Pus quoque multum profluens, ossis fracti nota est. Itaque etiam tunc id extrahi convenit. Nonnunquam etiam, eo laeso, fissura fit: quae eradi debet. Dens autem scaber, qua parte niger est, radendus

est, illinendusque rosae flore contrito, cui gallae quarta pars et altera myrrhae sit adjecta: continendumque ore crebro vinum meracum. Atque in eo casu velandum caput, ambulatione multa, frictione capitis, cibo non acri utendum est. At si ex ictu vel alio casu aliqui labant dentes, auro cum iis, qui bene haerent, vinciendi sunt; continendaque ore reprimentia: ut vinum, in quo malicorium decoctum, aut in quod galla candens conjecta sit. Si quando etiam in pueris ante alter dens nascitur, quam prior excidat, is, qui cadere debuit, circumpurgandus et evellendus est; is, qui natus est, in locum prioris quotidie digito adurgendus, donec ad justam magnitudinem perveniat. Quotiescumque dente exemto radix relicta est, protinus ea quoque ad id facto forcipe, quam ῥιζάγραν Graeci vocant, eximenda est.

2. Tonsillas autem, quae post inflammationes induruerunt, ἀντιάδες autem a Graecis appellantur, quum sub levi tunica sint, oportet digito circumradere et evellere: si ne sic quidem resolvuntur, hamulo excipere, et scalpello excidere: tum os aceto eluere, et illinere vulnus medicamento, quo sanguis supprimatur (cf. p. 256, l. 32; et P. Aeg. VI, 30).

3. Uva (P. Aeg. VI, 31), si cum inflammatione descendit, dolorique est, et subrubicundi coloris, praecidi sine periculo non potest: solet enim multum sanguinem effundere: itaque melius est iis uti, quae alias proposita sunt (VI, 14). Si vero inflammatio quidem nulla est, nihilominus autem ea ultra justum modum a pituita deducta est, et tenuis, acuta, alba est, praecidi debet: itemque, si ima, livida et crassa; summa tenuis est. Neque quidquam commodius est, quam vulsella prehendere, sub eaque, quod volumus, excidere. Neque enim ullum periculum est, ne plus minusve praecidatur: quum liceat tantum infra vulsellam relinquere, quantum inutile esse manifestum est; idque praecidere, quo longior uva est, quam esse naturaliter debet. Post curationem eadem facienda sunt, quae in tonsillis proxime posui (§ 2).

4. Lingua vero quibusdam cum subjecta parte a primo natali die juncta est; qui ob id ne loqui quidem possunt (P. Aeg. VI, 29). Horum extrema lingua vulsella prehendenda est; sub eaque membrana incidenda: magna cura habita, ne

venae, quae juxta sunt, violentur, et profusione sanguinis noceant. Reliqua curatio vulneris in prioribus posita est. Et plerique quidem, ubi consanuerunt, loquuntur. Ego autem cognovi qui, succisa lingua, quum abunde super dentes eam promeret, non tamen loquendi facultatem consequutus est. Adeo in medicina, etiam ubi perpetuum est, quod fieri debet, non tamen perpetuum est id, quod sequi convenit.

5. Sub lingua quoque interdum aliquid abscedit (*grenouillette*); quod fere consistit in tunica, doloresque magnos movet. Quod, si exiguum est, incidi semel satis est: si majus, summa cutis usque ad tunicam excidenda est, deinde utrimque orae hamulis excipiendae, et tunica undique circumdata liberanda est: magna diligentia per omnem curationem habita, ne qua major vena incidatur.

6. Labra autem saepe finduntur; eaque res habet cum dolore etiam hanc molestiam, quod sermo prohibetur; qui subinde eas rimas cum dolore diducendo sanguinem citat. Sed has, si in summo sunt, medicamentis curare commodius est, quae ad ulcera oris fiunt: si vero altius descenderunt, necessarium est tenui ferramento adurere, quod spathae simile, quasi transcurrere, non imprimi debet. Postea facienda eadem sunt, quae in auribus adustis exposita sunt.

CAPUT XIII.

De cervicis vitio.

At in cervice, inter cutem et asperam arteriam, tumor increscit: *βρογχοκήλην* Graeci vocant (P. Aeg. VI, 38). Quo modo caro hebes, modo humor aliquis, melli aquaeve similis, includitur; interdum etiam minutis ossibus pili immixti. Ex quibus quidquid est, tunica continetur. Potest autem adurentibus medicamentis curari: quibus summa cutis cum subiecta tunica exeditur. Quo facto, sive humor est, profluit; sive quid densius, digitis educitur: tum ulcus sub linamentis sanescit. Sed scalpelli curatio brevior est. Medio tumore una linea inciditur usque ad tunicam.

vitiosus sinus ab integro corpore digito separatur, totusque cum velamento suo eximitur: tum aceto, cui vel salem vel nitrum aliquis adjecit, eluitur; oraeque una sutura junguntur; ceteraque eadem, quae in aliis suturis, superinjiciuntur: leniter deinde, ne fauces urgeat, deligatur. Si quando autem tunica eximi non potuit, intus inspergenda adurentia, linamentisque id curandum est, et ceteris pus moventibus (cf. V, 3).

CAPUT XIV.

De umbilici vitiis.

Sunt etiam circa umbilicum plura vitia: de quibus propter raritatem inter auctores parum constat. Verisimile est autem, id a quoque praetermissum, quod ipse non cognoverat: a nullo id, quod non viderat, fictum. Commune omnibus est, umbilicum indecore prominere (P. Aeg. VI, 51): causae requiruntur. Meges tres has posuit: modo intestinum eo irrumpere, modo omentum, modo humorem. Sostratus nihil de omento dixit: duobus iisdem adjecit, carnem ibi interdum increscere; eamque modo integram esse, modo carcinomati similem. Gorgias ipse quoque omenti mentionem omisit; sed eadem tria causatus, spiritum quoque interdum eo dixit irrumpere. Heron omnibus his quatuor positis, et omenti mentionem habuit, et ejus, quod simul et omentum et intestinum habuerit. Quid autem horum sit, his indiciis cognoscitur. Ubi intestinum prolapsum est, tumor neque durus, neque mollis est; omni frigore minuitur; non solum sub omni calore, sed etiam retento spiritu crescit; sonat interdum; atque ubi resupinatus est aliquis, delapso intestino, ipse desidit. Ubi vero omentum est, cetera similia sunt; tumor mollior, et ab ima parte latus, extenuatus in vertice est; si quis apprehendit, elabitur. Ubi utrumque est, indicia quoque mixta sunt, et inter utrumque mollities. At caro durior est, semperque etiam resupinato corpore tumet, prementique non cedit, prioribus facile cedentibus. Si vitiosa est, easdem notas habet, quas in carcinomate exposui. Humor autem, si premitur, circumfluit. At spiritus pressus ce-

dit, sed protinus redit: resupinato quoque corpore tumorem in eadem figura tenet. Ex his id, quod ex spiritu vitium est, medicinam non admittit. Caro quoque carcinomati similis cum periculo tractatur: itaque omittenda est. Sana excidi debet; idque vulnus linamentis curari. Humorem quidem vel inciso summo tumore effundunt, et vulnus iisdem linamentis curant. In reliquis variae sententiae sunt. Ac resupinandum quidem corpus esse, res ipsa testatur; ut in uterum, sive intestinum, sive omentum est, delabatur. Sinus vero umbilici, tum vacuus, a quibusdam duabus regulis exceptus est; vehementerque earum capitibus deligatis, ibi emoritur: a quibusdam, ad imum acu trajecta, duo lina ducente, deinde utriusque lini duobus capitibus diversae partes adstrictae; quod in uva quoque oculi fit: nam sic id, quod supra vinculum est (cf. supr. 7, 11), emoritur. Adjecerunt quidam, ut, antequam vincirent, summum una linea inciderent, exciderentque; quo facilius digito demisso, quod illuc irrupisset, depellerent: tum deinde vinxerunt. Sed abunde est, jubere spiritum continere, ut tumor, quantus maximus esse potest, se ostendat: tum imam basim ejus atramento notare; resupinatoque homine, digitis tumorem eum premere, ut si quid delapsum non est, manu cogatur: post haec umbilicum attrahere, et qua nota atramenti est, lino vehementer adstringere: deinde partem superiorem aut medicamentis, aut ferro adurere, donec emoriatur: atque, ut cetera usta, ulcus nutrire. Idque non solum ubi intestinum, vel omentum, vel utrumque est; sed etiam ubi humor est, optime proficit. Sed ante quaedam visenda sunt, ne quod ex vinculo periculum sit. Nam curationi neque infans, neque aut robustus annis, aut senex aptus est; sed a septimo fere anno ad quartumdecimum. Deinde ei corpus idoneum est id, quod integrum est: at quod mali habitus est, quodque papulas, impetigines, similiaque habet, idoneum non est. Levibus quoque tumoribus facile subvenitur: at in eorum, qui nimis magni sunt, curatione periculum est. Tempus autem anni et autumnale, et hibernum vitandum est: ver idoneum maxime est: ac prima aestas non aliena est. Praeter haec abstinere pridie debet. Neque id satis est; sed alvus quoque ei du-

cenda est; quo facilius omnia quae excesserunt, intra uterum considant.

CAPUT XV.

Quomodo aqua hydropicis emittatur.

Aquam iis, qui hydropici sunt, emitti oportere, alias dixi (III, 21). Nunc, quemadmodum id fiat, dicendum est (cf. P. Aeg. VI, 50). Quidam autem sub umbilico, fere quatuor interpositis digitis a sinistra parte: quidam, ipso umbilico perforato, id facere consuerunt: quidam, cute primum adusta, deinde interiore abdomine inciso; quia, quod per ignem divisum est, minus celeriter coit. Ferramentum autem demittitur magna cura habita, ne qua vena incidatur. Id tale esse debet, ut fere tertiam digiti partem latitudo mucronis impleat; demittendumque ita est, ut membranam quoque transeat, qua caro ab interiore parte finitur: eo tum plumbea aut aenea fistula conjicienda est, vel recurvatis in exteriorem partem labris, vel in media circumsurgente quadam mora, ne tota intus delabi possit. Hujus ea pars, quae intra, paulo longior esse debet, quam quae extra; ut ultra interiorem membranam procedat. Per hanc effundendus humor est: atque ubi major pars ejus evocata est, claudenda demisso linteolo fistula est; et in vulnere, si id ustum non est, relinquenda. Deinde per insequentes dies circa singulas heminas emittendum, donec nullum aquae vestigium appareat. Quidam tamen etiam non usta cute, protinus fistulam recipiunt, et super vulnus spongiam ***[1]) expressam deligant: deinde postero die rursus fistulam demittunt, quod recens vulnus paulum diductum patitur, ut, si quid humoris superest, emittatur: idque bis ita fecisse contenti sunt.

---

1) Verba aliqua desunt. Forsan *ex aceto*. Vide proximo cap. 16; p. 294, l. 10: spongiam, aut succidam lanam ex aceto expressam. Paulus habet *l. l.* (p. 220 ed. Briau): *μότον στρεπτάριον*.

CAPUT XVI.

De ventre ictu perforato, et intestinis vulneratis.

Nonnumquam autem venter ictu aliquo perforatur; sequiturque, ut intestina evolvantur (P. Aeg. VI, 52). Quod ubi incidit, protinus considerandum est, an integra ea sint; deinde, an iis color suus maneat. Si tenuius intestinum perforatum est, nihil profici posse, jam retuli. Latius intestinum sui potest: non quod certa fiducia sit; sed quod dubia spes certa desperatione sit potior; interdum enim glutinatur. Tum si utrumlibet intestinum lividum, aut pallidum, aut nigrum est, quibus illud quoque necessario accedit, ut sensu careat, medicina omnis inanis est. Si vero adhuc ea sui coloris sunt, cum magna festinatione succurrendum est: momento enim alienantur externo et insueto spiritu circumdata. Resupinandus autem homo est, coxis erectioribus; et, si angustius vulnus est, quam ut intestina commode refundantur, incidendum est, donec satis pateat: ac, si jam sicciora intestina sunt, perluenda aqua sunt, cui paulum admodum olei sit adjectum. Tum minister oras vulneris leniter diducere manibus suis, vel etiam duobus hamis interiori membranae injectis, debet: medicus priora semper intestina, quae posteriora prolapsa sunt, condere sic, ut orbium singulorum locum servet. Repositis omnibus, leniter homo concutiendus est: quo fit ut per se singula intestina in suas sedes deducantur, et in his considant. His conditis, omentum quoque considerandum est: ex quo, si quid jam nigri et emortui est, forfice excidi debet: si integrum est, leniter super intestina deduci. Sutura autem neque summae cutis, neque interioris membranae per se satis proficit; sed utriusque: et quidem duobus linis injicienda est, spissior quam alibi; quia et rumpi facilius motu ventris potest, et non aeque magnis inflammationibus pars ea exposita est. Igitur in duas acus fila conjicienda, eaeque duabus manibus tenendae; et prius interiori membranae sutura injicienda est sic, ut sinistra manus in dexteriore ora, dextra in sinisteriore a principio vulneris orsa, ab interiore parte in exteriorem acum immittat: quo fit, ut ab intestinis ea pars semper acuum sit, quae retusa est. Se-

mel utraque parte trajecta, permutandae acus inter manus sunt, ut ea sit in dextra, quae fuit in sinistra, ea veniat in sinistram, quam dextra continuit: iterumque eodem modo per oras immittendae sunt: atque ita tertio et quarto, deincepsque permutatis inter manus acubus plaga includenda. Post haec, eadem fila, eaedemque acus ad cutem transferendae, similique ratione ei quoque parti sutura injicienda; semper ab interiore parte acubus venientibus, semper inter manus trajectis: dein glutinantia injicienda. Quibus aut spongiam, aut succidam lanam ex aceto expressam accedere debere manifestius est, quam ut semper dicendum sit. Impositis his leniter deligari venter debet.

CAPUT XVII.

De interiore membrana abdominis rupta.

1. Interdum autem vel ex ictu aliquo, vel retento diutius spiritu, vel sub gravi fasce, interior abdominis membrana, superiore cute integra, rumpitur. Quod feminis quoque ex utero saepe evenire consuevit: fitque praecipue circa ilia. Sequitur autem, quum superior caro mollis sit, ut non satis intestina contineat, hisque intenta cutis indecora intumescat. Atque id quoque aliter ab aliis curatur. Quidam enim per acum duobus linis ad imam basim immissis sic utrimque devinciunt, quemadmodum et in umbilico, et in uva positum est, ut, quidquid super vinculum est, emoriatur. Quidam medium tumorem excidunt ad similitudinem murtacei folii; quod semper eodem modo servandum esse jam posui; et tum oras sutura jungunt. Commodissimum est autem, resupinato corpore, experiri manu, qua parte is tumor maxime cedat, quia necesse est, ea parte rupta membrana sit; quaque integra est, ea magis obnitatur: tum, qua rupta videbitur, immittendae scalpello duae lineae sunt, ut, exciso medio, interior membrana utrimque recentem plagam habeat; quia, quod vetus est, sutura non coit. Loco patefacto, si qua parte membrana non novam plagam, sed veterem habet, tenuis excidenda habena est, quae tantum oras ejus exulceret.

Cetera, quae ad suturam reliquamque curationem pertinent, supra (cap. 16) comprehensa sunt.

2. Praeter haec evenit, ut in quorumdam ventribus varices sint, quarum quia nulla alia curatio est, quam quae in cruribus esse consuevit, tum eam partem explanaturus, hanc quoque eo differo (cap. 31).

CAPUT XVIII.

De testiculorum morbis.

Venio autem ad ea, quae naturalibus partibus circa testiculos oriri solent: quae quo facilius explicem, prius ipsius loci natura paucis proponenda est. Igitur testiculi simile quiddam medullis habent: nam sanguinem non emittunt, et omni sensu carent: dolent autem in ictibus et inflammationibus tunicae, quibus ii continentur. Dependent vero ab inguinibus per singulos nervos, quos *κρεμαστῆρας* Graeci nominant: cum quorum utroque binae descendunt et venae et arteriae. Haec autem tunica conteguntur tenui, nervosa, sine sanguine, alba, quae *ἐλυτροειδής* a Graecis nominatur. Super eam valentior tunica est, quae interiori vehementer ima parte inhaeret: *δαρτόν* Graeci vocant. Multae deinde membranulae venas et arterias, eosque nervos comprehendunt; atque inter duas quoque tunicas superioribus partibus leves parvulaeque sunt. Hactenus propria utrique testiculo et velamenta et auxilia sunt. Communis deinde utrique, omnibusque interioribus sinus est, qui jam conspicitur a nobis: *ὄσχεον* Graeci, scrotum nostri vocant. Isque ab ima parte mediis tunicis leviter innexus, a superiore tantum circumdatus est. Sub hoc igitur plura vitia esse consuerunt; quae modo ruptis tunicis, quas ab inguinibus incipere proposui, modo his integris fiunt. Siquidem interdum vel ex morbo primum inflammatur, deinde postea pondere abrumpitur; vel ex ictu aliquo protinus rumpitur tunica, quae diducere ab inferioribus partibus intestina debuit: tum pondere eo devolvitur aut omentum, aut etiam intestinum: idque ibi reperta via, paulatim ab inguinibus in inferiores quoque partes nisum, subinde nervosas tunicas, et ob id ejus rei patientes, diducit. *Ἐντεροκήλην*, et *ἐπιπλοκήλην* Graeci vo-

cant: apud nos indecorum, sed commune his, herniae nomen est. Deinde si descendit omentum, numquam in scroto tumor tollitur, sive inedia fuit, sive corpus huc illucve conversum, aut alio quo modo collocatum est: itemque, si retentus est spiritus, non magnopere increscit, tactu vero inaequalis est et mollis et lubricus. At si intestinum quoque descendit, tumor is sine inflammatione modo minuitur, modo increscit; estque fere sine dolore, et quum conquiescit aliquis aut jacet, interdum ex toto desidit, interdum sic dividitur, ut in scroto exiguae reliquiae maneant: at clamore, et satietate, et si sub aliquo pondere is homo nisus est, crescit: frigore omni contrahitur, calore diffunditur; estque tum scrotum et rotundum, et tactu laeve: idque, quod subest, lubricum est; si pressum est, ad inguen revertitur; dimissumque, iterum cum quodam quasi murmure devolvitur. Et id quidem in levioribus malis evenit. Nonnumquam autem stercore accepto vastius tumet, retroque compelli non potest: adfertque tum dolorem et scroto et inguinibus et abdomini: nonnumquam stomachus quoque affectus primum rufam bilem per os reddit, deinde viridem, quibusdam etiam nigram. Integris vero membranis interdum eam partem humor distringit. Atque ejus quoque species duae sunt. Nam vel inter tunicas is increscit, vel in membranis quae ibi circa venas et arterias sunt, ubi eae gravatae occalluerunt. Ac ne ei quidem humori, qui inter tunicas est, una sedes est. Nam modo inter summam et mediam, modo inter mediam et imam consistit. Graeci communi nomine, quidquid est, *ὑδροκήλην* appellant: nostri, ut scilicet nullis discriminibus satis cognitis, haec quoque sub eodem nomine, quo priora, habent. Signa autem quaedam communia sunt, quaedam propria; communia, quibus humor deprehenditur; propria, quibus locus. Humorem subesse discimus, si tumor est, numquam ex toto se remittens, sed interdum levior aut propter famem, aut propter febriculam, maximeque in pueris: isque mollis est, si non nimius humor subest; at si is vehementer increvit, renititur sicut uter repletus et arcte adstrictus: venae quoque in scroto inflantur; et, si digito pressimus, cedit humor, circumfluensque id, quod non premitur, attollit, et

tamquam in vitro cornuve per scrotum apparet; isque, quantum in ipso est, sine dolore est. Sedes autem ejus sic deprehenditur. Si inter summam mediamque tunicam est, quum digitis duobus pressimus, paulatim humor inter eos revertens subit: scrotum albidius est; si ducitur, aut nihil, aut parvulum intenditur: testiculus ea parte neque visu, neque tactu sentitur. At si sub media tunica est, intentum scrotum magis se attollit, adeo ut superior coles sub tumore eo delitescat.

Praeter haec aeque integris tunicis ramex innascitur: *κιρσοκήλην* Graeci appellant (P. Aeg. 64, 63, 66). Venae intumescunt; eaeque intortae, conglomerataeque a superiore parte vel ipsum scrotum implent, vel mediam tunicam, vel imam: interdum etiam sub ima tunica, circa ipsum testiculum nervumque ejus, increscunt. Ex his eae, quae in ipso scroto sunt, oculis patent: eae vero, quae mediae imaeve tunicae insidunt, ut magis conditae, non aeque quidem cernuntur, sed tamen etiam visui subjectae sunt: praeterquam quod et tumoris aliquid est, pro venarum magnitudine ac modo, et id prementi magis renititur, ac per ipsos venarum toros inaequale est; et, qua parte id est, testiculus magis justo dependet. Quum vero etiam super ipsum testiculum nervumque ejus id malum increvit, aliquanto longius testiculus ipse descendit, minorque altero fit utpote alimento amisso. Raro, sed aliquando caro quoque inter tunicas increscit: *σαρκοκήλην* Graeci vocant. Interdum etiam ex inflammatione tumet ipse testiculus, ac febres quoque affert; et, nisi celeriter ea inflammatio conquievit, dolor ad inguina atque ilia pervenit, partesque eae intumescunt; nervus ex quo testiculus dependet plenior fit, simulque indurescit. Super haec inguen quoque nonnumquam ramice impletur: *βουβωνοκήλην* appellant.

CAPUT XIX.

De testiculorum curationibus, et primo de incisione, et curatione inguinis vel scroti.

His cognitis, de curatione dicendum est: in qua quaedam communia omnium sunt, quaedam propria singulorum.

Prius de communibus dicam. Loquar antem nunc de iis, quae scalpellum desiderant: nam quae vel sanari non possint, vel aliter nutriri debeant, dicendum erit, simul ad species singulas venero. Inciditur autem interdum inguen, interdum scrotum. In utraque curatione homo ante triduum bibere aquam; pridie abstinere etiam a cibo debet, ipso autem die collocari supinus; deinde, si inguen incidendum est, idque jam pube contegitur, ante radendum est; et tum, extento scroto, ut cutis inguinis intenta sit, id incidendum sub imo ventre, qua cum abdomine tunicae inferiores committuntur. Aperiendum autem audacter est, donec summa tunica, quae ipsius scroti est, incidatur, perveniaturque ad eam, quae media est. Plaga facta, foramen deorsum versus subest. In id demittendus est sinistrae manus digitus index, ut diductis intervenientibus membranulis, sinum laxet. Minister autem, sinistra manu comprehenso scroto, sursum versus id debet extendere, et quam maxime ab inguinibus abducere; primum cum ipso testiculo, dum medicus omnes membranulas, quae super mediam tunicam sunt, si digito diducere non potest, scalpello abscindat: deinde sine eo, ut is delapsus ipsi plagae jungatur, digitoque inde promatur, et super ventrem cum duabus suis tunicis collocetur. Inde, si qua vitiosa sunt, circumcidenda sunt. In quibus quum multae venae discurrant, tenuiores quidem praecidi protinus possunt: majores vero ante longiore lino deligandae sunt, ne periculose sanguinem fundant. Sin media tunica vexata erit, aut sub ea malum increverit, excidenda erit sic, ut alte ad ipsum inguen praecidatur. Infra tamen non tota demenda est: nam quod ad basim testiculi vehementer cum ima tunica connexum est, excidi sine summo periculo non potest: itaque ibi relinquendum est. Idem in ima quoque tunica, si laesa est, faciendum est. Sed non a summa inguinis plaga, verum infra paulum ea abscindenda, ne laesa abdominis membrana inflammationes moveat. Neque tamen nimium ex ea sursum relinquendum est, ne postea sinuetur, et sedem eidem malo praestet. Purgatus ita testiculus per ipsam plagam cum venis et arteriis et nervo suo leniter demittendus est; videndumque ne sanguis in scrotum descendat, neve concretus

aliquo loco maneat. Quae ita fient, si venis vinciendo medicus prospexerit. Lina, quibus capita earum continebuntur, extra plagam dependere debebunt: quae, pure orto, sine ullo dolore excident. Ipsi autem plagae injiciendae duae fibulae sunt; et insuper medicamentum, quo glutinetur. Solet autem interdum ab altera ora necessarium esse aliquid excidi, ut cicatrix major et latior fiat. Quod ubi incidit, linamenta super non fulcienda, sed leviter tantum imponenda sunt; supraque ea, quae inflammationem repellant, id est ex aceto vel lana succida, vel spongia: cetera eadem, quae, ubi pus moveri debet, adhibenda sunt. At quum infra incidi oportet, resupinato homine, subjicienda sub scroto sinistra manus est; deinde id vehementer apprehendendum, et incidendum; si parvulum est quod nocet, modice, ut tertia pars integra, ad sustinendum testiculum, infra relinquatur: si majus est, etiam amplius, ut paulum tantummodo ad imum, cui testiculus insidere possit, integrum maneat. Sed primo rectus scalpellus quam levissima manu teneri debet, donec scrotum ipsum diducat: tum inclinandus mucro est, ut transversas membranas secet, quae inter summam mediamque tunicam sunt. Ac, si vitium in proximo est, mediam tunicam attingi non oportet: si sub illa quoque conditur, etiam illa incidenda est; sicut tertia quoque, si illa vitium tegit. Ubicumque autem repertum malum est, ministrum ab inferiore parte exprimere moderate scrotum oportet: medicum, digito manubriolove scalpelli diductam inferiore parte tunicam extra collocare; deinde eam ferramento, quod a similitudine corvum vocant, incidere sic ut intrare duo digiti, index et medius, possint: his deinde conjectis, excipienda reliqua pars tunicae et inter digitos scalpellus immittendus est, eximendumque aut effundendum quidquid est noxium. Quamcumque autem tunicam quis violavit, illam quoque debet excidere; ac mediam quidem, ut supra dixi, quam altissime ad inguen; imam autem, paulo infra. Ceterum antequam excidantur, venae quoque vinciri lino summae debent; et ejus lini capita extra plagam relinquenda sunt, sicut in aliis que venis, quae id requisierint. Eo facto, testiculus reponendus est: oraeque scroti suturis inter se con

dae, neque paucis, ne parum glutinentur, et longior fiat curatio; neque multis, ne inflammationem augeant. Atque hic quoque videndum est, ne quid in scroto sanguinis maneat: tum imponenda glutinantia sunt. Si quando autem in scrotum sanguis defluxit, aliquidve concretum ex eo decidit, incidi subter id debet; purgatoque eo, spongia acri aceto madens, circumdari. Deligatum autem vulnus omne quod ex his causis factum est, si dolor nullus est, quinque primis diebus non est resolvendum, sed bis die tantum aceto irroranda lana, vel spongia: si dolor est, tertio die resolvendum; et, ubi fibulae sunt, hae incidendae; ubi linamentum, id mutandum est; rosaque et vino madefaciendum id, quod imponitur. Si inflammatio increscit, adjiciendum prioribus cataplasma ex lenticula et melle; vel ex malicorio, quod in austero vino coctum sit; vel ex his mixtis. Si sub his inflammatio non conquieverit, post diem quintum multa calida aqua vulnus fovendum, donec scrotum ipsum et extenuetur, et rugosius fiat: tum imponendum cataplasma ex triticea farina, cui resina pinea adjecta sit: quae ipsa, si robustus curatur, ex aceto; si tener, ex melle coquenda sunt. Neque dubium est, quodcumque vitium fuit, si magna inflammatio est, quin ea, quae pus movent, imponenda sint. Quod si pus in ipso scroto ortum est, paulum id incidi debet, ut exitus detur; linamentumque eatenus imponendum est, ut foramen tegat. Inflammatione finita, propter nervos priore cataplasmate, dein cerato utendum est. Haec proprie ad ejusmodi vulnera pertinent: cetera et in curatione, et in victu, similia iis esse debent, quae in alio quoque vulnerum genere praecepimus.

CAPUT XX.

De intestini in scrotum devoluti curatione.

His propositis ad singulas species veniendum est. Ac si cui parvulo puero intestinum descendit, ante scalpellum experienda vinctura est. Fascia ejus rei causa fit, cui imo loco pila assuta est ex panniculis facta, quae ad repellendum intestinum ipsi illi subjicitur: deinde reliqua fasciae pars arcte circumdatur. Sub quo saepe et intus compellitur intestinum,

et inter se tunicae glutinantur. Rursus, si aetas processit, multumque intestini descendisse ex tumore magno patet, adjiciunturque dolor et vomitus; quae ex stercore, ex cruditate eo delapso, fere accidunt, scalpellum adhiberi sine pernicie non posse manifestum est: levandum tantummodo malum, et per alias curationes extrahendum est. Sanguis mitti ex brachio debet: deinde, si vires patiuntur, imperanda tridui abstinentia est; si minus, certe pro vi corporis quam longissima. Eodem vero tempore superhabendum cataplasma ex lini semine, quod ante aliquis ex mulso decoxerit. Post haec, et farina hordeacea cum resina injicienda; et is demittendus in solium aquae calidae, cui oleum quoque adjectum sit; dandumque aliquid cibi levis, calidi. Quidam etiam alvum ducunt. Id deducere aliquid in scrotum potest, educere ex eo non potest. Per ea vero, quae supra scripta sunt, levato malo, si quando alias dolor reverterit, eadem erunt facienda. Sine dolore quoque si multa intestina prolapsa sunt, secari supervacuum est: non quo excludi a scroto non possint; nisi tamen id inflammatio prohibuit; sed quod repulsa inguinibus immorentur, ibique tumorem excitent, atque ita fiat mali non finis, sed mutatio. At in eo, quem scalpello curari oportebit, simul atque ad mediam tunicam vulnus in inguine factum pervenerit, duobus hamulis ea juxta ipsas oras apprehendi debebit, dum diductis omnibus membranulis medicus eam liberet. Neque enim cum periculo laeditur, quae excidenda est; quum intestinum esse nisi sub ea non possit. Ubi diducta autem erit, ab inguine usque ad testiculum incidi debebit sic, ne is ipse laedatur; tum excidi. Fere tamen hanc curationem puerilis aetas, et modicum malum recipit. Si vir robustus est, majusque id vitium est, extrahi testiculus non debet, sed in sua sede permanere. Id hoc modo fit. Inguen eadem ratione usque ad mediam tunicam scalpello aperitur; eaque tunica eodem modo duobus hamis excipitur sic, ut a ministro testiculus eatenus contineatur, ne per vulnus exeat: tum ea tunica deorsum versus scalpello inciditur; sub eaque index digitus sinistrae manus ad imum testiculum demittitur, eumque ad plagam compellit: dextrae manus duo digiti, pollex atque index, venas

teriam et nervum tunicamque eorum a superiore tunica diducunt. Quod si aliquae membranulae prohibent, scalpello resolvuntur, donec ante oculos tota jam tunica sit. Excisis, quae excidenda sunt, repositoque testiculo, ab ora quoque ejus vulneris, quod in inguine est, demenda habenula paulo latior est, quo major plaga sit, et plus creare carnis possit.

CAPUT XXI.

De omenti in scrotum prolapsi curatione.

1. At si omentum descendit, eodem quidem modo, quo supra scriptum est (cap. 19, 20), aperiendum inguen, diducendaeque tunicae sunt: considerandum autem est, majorne is modus, an exiguus sit. Nam quod parvulum est, super inguen in uterum vel digito vel averso specillo repellendum est: si plus est, sinere oportet dependere quantum ex utero prolapsum est; idque adurentibus medicamentis illinere, donec emoriatur et excidat. Quidam hic quoque duo lina acu trajiciunt, binisque singulorum capitibus diversas partes adstringunt; sub quo aeque, sed tardius emoritur. Adjicitur tamen hic quoque celeritati, si omentum super vinculum illinitur medicamentis, quae sic exedunt, ne erodant: σηπτά Graeci vocant. Fuerunt etiam qui omentum forfice praeciderent: quod in parvulo non est necessarium; si majus est, potest profusionem sanguinis facere; siquidem omentum quoque venis quibusdam, etiam majoribus illigatum est. Neque vero, si discisso ventre id prolapsum forfice praeciditur, quum et emortuum sit, et aliter tutius avelli non possit, inde huc exemplum transferendum est. Vulnus autem curari, si relictum omentum est, sutura debet: si id amplius fuit, et extra emortuum est, excisis oris, sicut supra propositum est.

2. Si vero humor intus est, incidendum est, in pueris quidem, inguen; nisi in his quoque id liquoris ejus major modus prohibet: in viris vero, et ubicumque multus humor subest, scrotum. Deinde, si inguen incisum est, eo protractis tunicis, humor effundi debet: si scrotum, et sub hoc protinus vitium est, nihil aliud quam humor effundendus, abscindendaeque membranae sunt, si quae eum continuerunt;

deinde eluendum id ex aqua, quae vel salem adjectum, vel nitrum habeat: si sub media, imave tunica, totae eae extra scrotum collocandae excidendaeque sunt.

CAPUT XXII.

De ramicis curatione.

Ramex (cf. cap. 18, fine — P. Aeg. VI, 64) autem, si super ipsum scrotum est, adurendus est tenuibus et acutis ferramentis, quae ipsis venis infigantur; cum eo, ne amplius quam has urant; maximeque ubi inter se implicatae glomerantur, eo ferrum id admovendum est; tum super farina ex aqua frigida subacta injicienda est; utendumque eo vinculo, quod idoneum esse ani curationibus posui: tertio die lenticula cum melle imponenda est: post, ejectis crustis, ulcera melle purganda, rosa implenda, ad cicatricem aridis linamentis perducenda sunt. Quibus vero super mediam tunicam venae tument, incidendum inguen est, atque tunica promenda, ab eaque venae digito vel manubriolo scalpelli separandae. Qua vero inhaerebunt, et ab superiore et ab inferiore parte lino vinciendae; tum sub ipsis vinculis praecidendae, reponendusque testiculus est. At ubi supra tertiam tunicam ramex insedit, mediam excidi necesse est. Deinde, si duae tresve venae tument, et ita pars aliqua obsidetur, ut major eo vitio vacet, idem faciendum, quod supra scriptum est (cf. cap. 18, in fine); ut et ab inguine, et a testiculo deligatae venae praecidantur, isque condatur. Sin totum id ramex obsederit, per plagam demittendus digitus index erit, subjiciendusque venis sic, ut paulatim eas protrahat; eaeque adducendae, donec is testiculus par alteri fiat: tum fibulae oris sic injiciendae, ut simul eas quoque venas comprehendant. Id hoc modo fit. Acus ab exteriore parte oram vulneris perforat: tum non per ipsam venam, sed per membranam ejus immittitur, per eamque in alteram oram compellitur. Vena vulnerari non debet, ne sanguinem fundat. Membrana semper inter has venas est, ac neque periculum affert, et filo comprehensa illas abunde tenet. It etiam satis est duas fibulas esse. Tum venae, quaec

protractae sunt, in ipsum inguen averso specillo compelli debent. Solvendi fibulas tempus, inflammatione finita, et purgato vulnere est; ut una simul et oras et venas cicatrix devinciat. Ubi vero inter imam tunicam et ipsum testiculum nervumque ejus ramex ortus est, una curatio est, quae totum testiculum abscindit. Nam neque ad generationem quidquam is confert, et omnibus indecore, quibusdam etiam cum dolore dependet. Sed tum quoque inguen incidendum; media tunica promenda, atque excidenda est; idem in ima faciendum; nervusque, ex quo testiculus dependet, praecidendus: post id venae et arteriae ad inguen lino deligandae, et infra vinculum abscindendae sunt.

CAPUT XXIII.

De carne quae inter tunicas testiculorum increvit, et de nervo indurato.

Caro quoque, si quando inter tunicas increvit, nihil dubii est, quin eximenda sit: sed id, ipso scroto inciso, fieri commodius est. At si nervus induruit, curari res neque manu, neque medicamento potest. Urgent enim febres ardentes, et aut virides, aut nigri vomitus; praeter haec, ingens sitis, et linguae aspritudo; fereque a die tertio spumans bilis alvo cum rosione redditur: ac neque assumi facile cibus, neque contineri potest: neque multo post extremae partes frigescunt, tremor oritur, manus sine ratione extenduntur; deinde in fronte frigidus sudor, eumque mors sequitur.

CAPUT XXIV.

De ramice inguinis.

Ubi vero in ipso inguine ramex est, si tumor modicus est, semel incidi; si major, duabus lineis debet, ut medium excidatur: deinde, non extracto testiculo, sicut intestinis quoque prolapsis interdum fieri docui, colligendae venae vinciendaeque, ubi tunicis inhaerebunt, et sub his nodis praecidendae sunt. Neque quidquam novi curatio vulneris ejus requirit.

CAPUT XXV.

Ad tegendam glandem colis, si nuda est.

1. **Ab his ad ea transeundum est, quae in cole ipso fiunt.** In quo si glans nuda est (P. Aeg. VI, 53), vultque aliquis eam decoris causa tegere, fieri potest: sed expeditius in puero, quam in viro; in eo, cui id naturale est, quam in eo, qui quarumdam gentium more circumcisus est; in eo, cui glans parva juxtaque eam cutis spatiosior, brevis ipse coles est, quam in quo contraria his sunt. Curatio autem eorum, quibus id naturale est, ejusmodi est. Cutis circa glandem prehenditur et extenditur, donec illam ipsam condat; ibique deligatur: deinde, juxta pubem, in orbem tergus inciditur, donec coles nudetur; magnaque cura cavetur, ne vel urinae iter, vel venae, quae ibi sunt, incidantur. Eo facto, cutis ad vinculum inclinatur, nudaturque circa pubem velut circulus; eoque linamenta dantur, ut caro increscat, et id impleat, satisque velamenti supra latitudo plagae praestet. Sed, donec cicatrix sit, vinctum esse id debet, in medio tantum relicto exiguo urinae itinere. At in eo, qui circumcisus est, sub circulo glandis scalpello diducenda cutis ab interiore cole est. Non ita dolet, quia, summo soluto, diduci deorsum usque ad pubem manu potest; neque ideo sanguis profluit. Resoluta autem cutis rursus extenditur ultra glandem: tum multa frigida aqua fovetur; emplastrumque circa datur, quod valenter inflammationem reprimat; proximisque diebus.... [1]) et prope a fame victus est, ne forte eam partem satietas excitet. Ubi jam sine inflammatione est, deligari debet a pube usque circulum: super glandem autem, adverso emplastro imposito, induci. Sic enim fit, ut inferior pars glutinetur; superior ita sanescat, ne inhaereat.

2. Contra, si glans ita contecta est, ut nudari non pos-

1) Veteres libri habent *proximisque diebus, ut prope a fame victus est.* Sed evidens est, post verba *proximisque diebus* aliqua deesse. Palavicinus legit *proximisque diebus ut prope a fame victus est, abstineat.* Lindenius vero ita supplet, *proximisque diebus abstinere, donec prope a fame victus sit.* Haec quidem videtur esse Celsi sententia; sed constructio laborat, nisi nova adhibita licentia, ve *nere* additur *debet.*

sit, quod vitium Graeci φίμωσιν appellant, aperienda est; quod hoc modo fit (P. Aeg. VI, 55): subter a summa ora, cutis inciditur recta linea usque ad frenum; atque ita superius tergus relaxatum, cedere retro potest. Quod si parum sic profectum est, aut propter angustias, aut propter duritiem tergoris, protinus triangula forma cutis ab inferiore parte excidenda est sic, ut vertex ejus ad frenum, basis in tergo extremo sit. Tum superdanda linamenta sunt, aliaque medicamenta quae ad sanitatem perducant. Necessarium autem est, donec cicatrix sit, conquiescere: nam ambulatio atterendo ulcus sordidum reddit.

Infibulare quoque adolescentulos interdum vocis, interdum valetudinis causa, quidam consuerunt: ejusque haec ratio est. Cutis, quae super glandem est, extenditur, notaturque utrimque a lateribus atramento, qua perforetur; deinde remittitur. Si super glandem notae revertuntur, nimis apprehensum est, et ultra notari debet: si glans ab his libera est, is locus idoneus fibulae est. Tum, qua notae sunt, cutis acu filum ducente transsuitur, ejusque fili capita inter se deligantur, quotidieque id movetur, donec circa foramina cicatriculae fiant. Ubi eae confirmatae sunt, exemto filo fibula additur, quae quo levior, eo melior est. Sed hoc quidem saepius inter supervacua, quam inter necessaria est.

CAPUT XXVI.

De mingendi difficultate, et curatione.

1. Res vero interdum cogit emoliri manu urinam, quum illa non redditur, aut quia senectute iter ejus collapsum est, aut quia calculus, vel concretum aliquid ex sanguine intus se opposuit: ac mediocris quoque inflammatio saepe eam reddi naturaliter prohibet (P. Aeg. VI, 60). Idque non in viris tantummodo, sed in feminis quoque interdum necessarium est. Ergo aeneae fistulae fiunt; quae, ut omni corpori ampliori minorique sufficiant, ad mares tres; ad feminas duae medico habendae sunt: ex virilibus maxima decem et quinque digitorum; media duodecim; minima novem: ex muliebribus major novem; minor sex. Incurvas vero esse eas

paulum, sed magis viriles oportet, laevesque admodum; ac neque nimis plenas, neque nimis tenues. Homo tum resupinus, super subsellium aut lectum collocandus est. Medicus autem a dextro latere sinistra quidem manu colem masculi continere, dextra vero fistulam demittere in iter urinae debet: atque ubi ad cervicem vesicae ventum est, simul cum cole fistulam inclinatam in ipsam vesicam compellere, eamque, urina reddita, recipere. Femina brevius urinae iter, simul et rectius habet; quod mammulae simile, inter imas oras super naturale positum, non minus saepe auxilio eget, aliquanto minus difficultatis exigit Nonnumquam etiam prolapsus in ipsam fistulam calculus, quia subinde ea extenuatur, non longe ab exitu inhaerescit. Eum, si fieri potest, oportet evellere vel oriculario specillo, vel eo ferramento, quo in sectione calculus protrahitur. Si id fieri non potuit, cutis extrema quam plurimum attrahenda, et, condita glande, lino vincienda est: deinde a latere recta plaga coles incidendus, et calculus eximendus est: tum cutis remittenda. Sic enim fit, ut incisum colem integra pars cutis contegat, et urina naturaliter profluat.

2. Quum vesicae vero calculique facta mentio sit; locus ipse exigere videtur, ut subjiciam quae curatio calculosis, quum aliter succurri non potest, adhibeatur (P. Aeg. VI, 60). Ad quam festinare, quum praeceps sit, nullo modo convenit. Ac neque omni tempore, neque in omni aetate, neque in omni vitio id experiendum est: sed solo vere; in eo corpore, quod jam novem annos, nondum quatuordecim excessit; et si tantum mali subest, ut neque medicamentis vinci possit, neque jam trahi posse videatur, quominus interposito aliquo spatio interimat. Non quo non interdum etiam temeraria medicina proficiat; sed quo saepius utique in hoc fallat, in quo plura et genera et tempora periculi sunt. Quae simul cum ipsa curatione proponam. Igitur, ubi ultima experiri statutum est, ante aliquot diebus victu corpus praeparandum est: ut modicos, ut salubres cibos, ut minime glutinosos assumat, ut aquam bibat. Ambulandi vero inter haec exercitatione utatur, quo magis calculus ad vesicae cervicem descendat. Quod an inciderit, digitis quoque, si

tione docebo, demissis cognoscitur. Ubi ejus rei fides est, pridie is puer in jejunio continendus est; et tum loco calido curatio adhibenda, quae hoc modo ordinatur. Homo praevalens et peritus in sedili alto considit, supinumque eum et aversum, super genua sua coxis ejus collocatis, comprehendit; reductisque ejus cruribus, ipsum quoque jubet, manibus ad suos poplites datis, eos, quam maxime possit, attrahere; simulque ipse sic eos continet. Quod si robustius corpus ejus est, *qui curatur*, duobus sedilibus junctis, duo valentes insidunt; quorum et sedilia et interiora crura inter se deligantur, ne diduci possint: tum is super duorum genua eodem modo collocatur; atque alter, prout consedit, sinistrum crus ejus, alter dextrum, simulque ipse poplites suos attrahit. Sive autem unus, sive duo continent, super humeros ejus suis pectoribus incumbunt. Ex quibus evenit, ut inter ilia sinus super pubem sine ullis rugis sit extentus, et, in angustum compulsa vesica, facilius calculus capi possit. Praeter haec, etiamnum a lateribus duo valentes objiciuntur, qui circumstantes labare vel unum vel duos, qui puerum continent, non sinunt. Medicus deinde, diligenter unguibus circumcisis, unctaque sinistra manu [1]), duos ejus digitos, indicem et medium, leniter prius unum, deinde alterum in anum ejus demittit; dextraeque digitos super imum abdomen leniter imponit; ne si utrimque digiti circa calculum vehementer concurrerint, vesicam laedant. Neque vero festinanter in hac re, ut in plerisque, agendum est; sed ita, ut quam maxime id tuto fiat: nam laesa vesica nervorum distentiones cum periculo mortis excitat. Ac primum circa cervicem quaeritur calculus: ubi repertus, minore negotio expellitur. Et ideo dixi, ne curandum quidem, nisi quum hoc indiciis suis cognitum est. Si vero aut ubi non fuit, aut recessit retro, digiti ad ultimam vesicam dantur; paulatimque dextra quoque ma-

1) Locus maxime vexatus. Libri antiqui habent *atque sinistra manu.* Targa pro *atque* reposuit *unctaqae;* sic et sententia et constructio recte constant, cf. Cap. 29 hujus lib. — P. Aeg. *l. l.* p. 252 ed. Briau exhibet: *τὸν λιχανὸν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς δάκτυλον εἰ παιδίον εἴη τὸ νοσοῦν ἢ καὶ τὸν μέσον ἐὰν τελειότερον, ἀλείψαντες ἐλαίῳ καθίσομεν εἰς τὴν ἕδραν.*

nus ultra translata subsequitur. Atque ubi repertus est calculus; qui necesse est in manus incidat; eo curiosius deducitur, quo minor laeviorque est; ne effugiat, id est ne saepius agitanda vesica sit. Ergo ultra calculum dextra semper manus opponitur, sinistrae digiti deorsum eum compellunt, donec ad cervicem pervenitur. In quam, si oblongus est, sic compellendus est, ut pronus exeat; si planus, sic, ut transversus sit; si quadratus, ut duobus angulis sedeat; si altera parte plenior, sic, ut prius ea, qua tenuior sit, evadat. In rotundo nihil interesse, ex ipsa figura patet; nisi, si laevior altera parte est, ut ea antecedat. Quum jam eo venit, incidi juxta anum cutis plaga lunata usque ad cervicem vesicae debet, cornibus ad coxas spectantibus paulum: deinde ea parte, qua resima plaga est, etiamnum sub cute altera transversa plaga facienda est, qua cervix aperiatur; donec urinae iter pateat sic, ut plaga paulo major, quam calculus sit. Nam qui metu fistulae, quam illo loco ῥυάδα Graeci vocant, parum patefaciunt cum majore periculo eodem revolvuntur: quia calculus iter, quum vi promitur, facit, nisi accipit: idque etiam perniciosius est, si figura quoque calculi, vel aspritudo aliquid eo contulit. Ex quo et sanguinis profusio, et distentio nervorum fieri potest: quae si quis evasit, multo tamen patentiorem fistulam habiturus est rupta cervice, quam habuisset incisa. Quum vero ea patefacta est, in conspectum calculus venit: in cujus colore nullum discrimen est. Ipse, si exiguus est, digitis ab altera parte propelli, ab altera protrahi potest: si major, injiciendus a superiore parte uncus est, ejus rei causa factus. Is est ad extremum tenuis, in semicirculi speciem retusae latitudinis; ab exteriore parte laevis, qua corpori jungitur; ab interiore asper, qua calculum attingit. Isque longior potius esse debet: nam brevis extrahendi vim non habet. Ubi injectus est, in utrumque latus inclinandus est, ut appareat, an calculus teneatur; quia, si apprehensus est, ille simul inclinatur. Idque eo nomine opus est, ne quum adduci uncus coeperit, calculus intus effugiat, hic in oram vulneris incidat, eamque convulneret. I-
quod periculum esset, jam supra proposui. Ubi
calculum patet, eodem paene momento triplex mo

dus est: in utrumque latus; deinde extra, sic tamen, ut leniter id fiat, paulumque primo calculus attrahitur: quo facto, attollendus uncus extremus est, uti intus magis maneat, faciliusque illum producat. Quod si quando a superiore parte calculus parum commode comprehendetur, a latere erit apprehendendus.

Haec est simplicissima curatio. Sed varietas rerum quasdam etiamnum animadversiones desiderat. Sunt enim quidam non asperi tantummodo, sed spinosi quoque calculi, qui per se quidem delapsi in cervicem, sine ullo periculo eximuntur: in vesica vero non tuto vel hi conquiruntur, vel attrahuntur; quoniam, ubi illam convulnerarunt, ex distentione nervorum mortem maturant; multoque magis, si spina aliqua vesicae inhaeret, eamque quum duceretur, duplicavit. Colligitur autem eo, quod difficilius urina redditur, in cervice calculum esse; eo, quod cruenta destillat illum esse spinosum: maximeque id subjectis digitis quoque experiundum est, neque adhibenda manus, nisi id constitit. Ac tum quoque leniter intus digiti objiciendi, ne violenter promovendo convulnerent: tum incidendum. Multi hic quoque scalpello usi sunt. Meges, quoniam is infirmior est, potestque in aliquam prominentiam incidere, incisoque super illam corpore, qua cavum subest, non secare, sed relinquere, quod iterum incidi necesse sit, ferramentum fecit rectum, in summa parte labrosum, in ima semicirculatum acutumque [1].

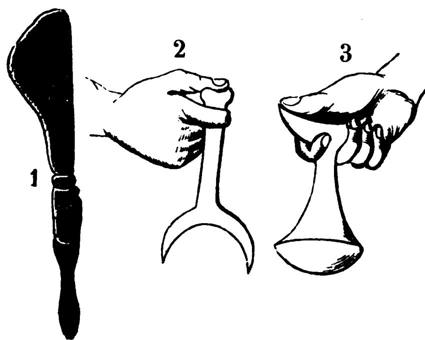

1) 1. Ferramentum Megetis secundum Vulpes (ex instrumentis Pompejanis in R. Musaeo Neap. collectis). 2. Id. ex conjectura des Etangs. 3. Idem ex mea conjectura. Vide *Gaz. méd. de Paris* 1847, p. 103 sqq.

Id receptum inter duos digitos, indicem ac medium, super pollice imposito sic deprimebat, ut simul cum carne, si quid ex calculo prominebat, incideret: quo consequebatur, ut semel, quantum satis esset, aperiret. Quocumque autem modo cervix patefacta est, leniter extrahi, quod asperum est, debet; nulla, propter festinationem, vi admota.

3. At calculus arenosus, et ante manifestus est; quoniam urina quoque redditur arenosa: et in ipsa curatione; quoniam inter subjectos digitos neque aeque renititur, et insuper dilabitur. Item molles calculos, et ex pluribus minutisque, sed inter se parum adstrictis, compositos indicat urina, trahens quasdam quasi squamulas. Hos omnes, leniter permutatis subinde digitorum vicibus, sic oportet adducere, ne vesicam laedant, neve intus aliquae dissipatae reliquiae maneant, quae postmodum curationi difficultatem faciant. Quidquid autem ex his in conspectum venit, vel digitis, vel unco eximendum est. At si plures calculi sunt, singuli protrahi debent; sic tamen, ut si quis exiguus supererit, potius relinquatur: siquidem in vesica difficulter invenitur, inventusque celeriter effugit. Ita longa inquisitione vesica laeditur, excitatque inflammationes mortiferas; adeo ut quidam secti, quum diu frustraque per digitos vesica esset agitata, decesserint. Quibus accedit etiam, quod exiguus calculus ad plagam urina postea promovetur, et excidit. Si quando autem is major non videtur nisi rupta cervice extrahi posse, findendus est: cujus repertor Ammonius, ob id λιθοτόμος cognominatus est. Id hoc modo fit: Uncus injicitur calculo sic, ut facile eum concussum quoque teneat, ne is retro revolvatur: tum ferramentum adhibetur crassitudinis modicae, prima parte tenui, sed retusa, quod admotum calculo, et ex altera parte ictum, eum findit; magna cura habita, ne aut ad ipsam vesicam ferramentum perveniat, aut calculi fractura ne quid incidat.

4. Hae vero curationes in feminis quoque similes sunt; de quibus tamen proprie quaedam dicenda sunt. Siquidem in his, ubi parvulus calculus est, scalpellus supervacuus est; quia is urina in cervicem compellitur; quae et brevior quam in maribus, et laxior est. Ergo et per se saepe exc

si in primo, quod est angustius, inhaeret, eodem tamen unco sine ulla noxa educitur. At in majoribus calculis necessaria eadem curatio est. Sed virgini subjici digiti tamquam masculo, mulieri per naturale ejus debent. Tum virgini quidem sub ima sinisteriore ora; mulieri vero inter urinae iter, et os pubis incidendum est sic, ut utroque loco plaga transversa sit. Neque terreri convenit, si plus ex muliebri corpore sanguinis profluit.

5. Calculo evulso, si valens corpus est, neque magnopere vexatum, sinere oportet sanguinem fluere, quo minor inflammatio oriatur: atque ingredi quoque eum paulum non alienum est, ut excidat, si quid intus concreti sanguinis mansit. Quod si per se non destitit, rursus, ne vis omnis intereat, supprimi debet: idque protinus in imbecillioribus ab ipsa curatione faciendum est: siquidem, ut distentione nervorum periclitatur aliquis, dum vesica ejus agitatur; sic alter metus excipit, ne tantum sanguinis profluat, ut occidat. Quod ne incidat, desidere is debet in acre acetum, cui aliquantum salis sit adjectum: sub quo et sanguis fere conquiescit, et adstringitur vesica, ideoque minus inflammatur. Quod si parum proficit, agglutinanda cucurbitula est et inguinibus, et coxis, et super pubem. Ubi jam satis vel evocatus est sanguinis, vel prohibitus, resupinus collocandus est sic, ut caput humile sit, coxae paulum excitentur: ac super ulcus imponendum est duplex aut triplex linteolum, aceto madens. Deinde, interpositis duabus horis, in solium is aquae calidae resupinus demittendus est sic, ut a genibus ad umbilicum aqua teneat, cetera vestimentis circumdata sint; manibus tantummodo pedibusque nudatis, ut et minus digeratur, et ibi diutius maneat. Ex quo multus sudor oriri solet; qui spongia subinde in facie detergendus est: finisque ejus fomenti est, donec infirmando offendat. Tum multo is oleo perungendus, inducendusque hapsus lanae mollis, tepido oleo repletus, qui pubem, et coxas, et inguina, et plagam ipsam, contectam eodem ante linteolo, protegat: isque subinde oleo tepido madefaciendus est; ut neque frigus ad vesicam admittat, et nervos leniter molliat. Quidam cataplasmatis calefacientibus utuntur. Ea plus pondere nocent, quo

vesicam urgendo vulnus irritant, quam calore proficiunt. Ergo ne vinculum quidem ullum necessarium est. Proximo die, si spiritus difficilius redditur, si urina non excedit, si locus circa pubem mature intumuit, scire licet in vesica sanguinem concretum remansisse. Igitur, demissis eodem modo digitis, leniter pertractanda vesica est, et discutienda si qua coierunt: quo fit, ut per vulnus postea procidant. Non alienum etiam est, oriculario clystere acetum nitro mixtum per plagam in vesicam compellere: nam sic quoque discutiuntur, si qua cruenta coierunt. Eaque facere etiam primo die convenit, si timemus ne quid intus sit: maximeque ubi ambulando id elicere imbecillitas prohibuit. Cetera eadem facienda sunt: ut demittatur in solium, ut eodem modo panniculus, eodem lana superinjiciatur. Sed neque saepe, neque tamdiu in aqua calida puer habendus, quam adolescens est; infirmus, quam valens; levi, quam graviore inflammatione affectus; is, cujus corpus digeritur, quam is, cujus adstrictum est. Inter haec vero, si somnus est, et aequalis spiritus, et madens lingua, et sitis modica, et venter imus sedet, et mediocris est cum febre modica dolor, scire licet recte curationem procedere. Atque in his inflammatio fere quinto vel septimo die finitur: qua levata, solium supervacuum est: supini tantummodo vulnus aqua calida fovendum est, ut, si quid urinae rodit, eluatur. Imponenda autem medicamenta sunt pus moventia; et, si purgandum vulnus videbitur, melle linendum. Id si rodet, rosa temperabitur. Linamenta vero tum super vulnus non sunt necessaria; super medicamentum, ad id continendum, recte imponuntur. At ubi vulnus purgatum est, puro linamento ad cicatricem perducendum est. Quibus temporibus tamen, si felix curatio non fuit, varia pericula oriuntur. Quae praesagire protinus licet, si continua vigilia est, si spiritus difficultas, si lingua arida est, si sitis vehemens, si venter imus tumet, si vulnus hiat, si transfluens urina id non rodit, si ante tertium diem quaedam livida excedunt, si is aut nihil, aut tarde respondet; si vehementes dolores sunt, si post diem quintum magnae febres urgent, et fastidium cibi permanet, si cubar
trem jucundius est. Nihil tamen pejus est distentio

rum, et ante nonum diem vomitu bilis. Sed quum inflammationis sit metus, succurri abstinentia, modicis et tempestivis cibis; inter haec fomentis, et quibus supra scripsimus, oportet.

CAPUT XXVII.

De cancro qui excisa vesica nascitur.

Proximus cancri metus est. Is cognoscitur, si et per vulnus, et per ipsum colem fluit sanies mali odoris, cumque ea quaedam a concreto sanguine non abhorrentia, tenuesque caruncalae lanulis similes: praeter haec, si orae vulneris aridae sunt, si dolent inguina, si febris non desinit, eaque in noctem augetur, si inordinati horrores accedunt. Considerandum autem est in quam partem cancer is tendat. Si ad colem, indurescit is locus, et rubet, et tactu dolorem excitat, testiculique intumescunt: si in ipsam vesicam, ani dolor sequitur, coxae durae sunt, non facile crura extendi possunt: at si in alterutrum latus, oculis id expositum est, paresque utrimque easdem notas, sed minores, habet. Primum autem ad rem pertinet corpus recte jacere, ut superior pars semper ea sit, in quam vitium fertur. Ita, si ad colem it, supinus is collocari debet; si ad vesicam, in ventrem; si in latus, in id quod integrius est. Deinde, ubi ventum fuerit ad curationem, homo in aquam demittetur in qua marrubium decoctum sit, aut cupressus, aut myrtus; idemque humor clystere intus adigetur: tum superponetur lenticula cum malicorio mixta; quae utraque ex vino decocta sint; vel rubus, aut oleae folia eodem modo decocta; aliave medicamenta, quae ad cohibendos purgandosque cancros proposuimus (cf. V, 28, 2). Ex quibus, si qua erunt arida, per scriptorium calamum inspirabuntur. Ubi stare coeperit cancer, mulso vulnus eluetur: vitabiturque eo tempore ceratum, quod, ad recipiendum id malum, corpus emollit: potius plumbum elotum cum vino inungetur; superque idem linteolo illitum imponetur. Sub quibus perveniri ad sanitatem potest: cum eo tamen, quod non ignoremus, orto cancro saepe affici stomachum, cui cum ve-

sica quaedam consortio est: exque eo fieri, ut neque retineatur cibus, neque, si quis retentus est, concoquatur, neque corpus alatur; ideoque ne vulnus quidem aut purgari, aut ali possit: quae necessario mortem maturant. Sed ut his succurri nullo modo potest, sic a primo tamen die tenenda ratio curationis est. In qua quaedam observatio, ad cibum quoque potionemque pertinens, necessaria est. Nam cibus inter principia non nisi humidus dari debet: ubi vulnus purgatum est, ex media materia: olera et salsamenta semper aliena sunt. Potione opus est modica. Nam, si parum bibitur, accenditur vulnus, et vigilia urget, et vis corporis minuitur: si plus aequo assumitur, subinde vesica impletur, eoque irritatur. Non nisi aquam autem bibendam esse manifestius est, quam ut subinde dicendum sit. Solet vero sub ejusmodi victu evenire, ut alvus non reddatur. Haec aqua ducenda est, in qua vel foenum graecum, vel malva decocta sit. Idem humor rosa mixtus in ipsum vulnus oriculario clystere agendus est, ubi id rodit urina, neque purgari patitur. Fere vero primo per vulnus exit haec: deinde, eo sanescente, dividitur, et pars per colem descendere incipit, donec ex toto plaga claudatur. Quod interdum tertio mense, interdum non ante sextum, nonnumquam exacto quoque anno fit. Neque desperari debet solida glutinatio vulneris, nisi ubi aut vehementer rupta cervix est, aut ex cancro multae magnaeque caruncalae, simulque nervosa aliqua exciderunt. Sed, ut vel nulla ibi fistula, vel exigua admodum relinquatur, summa cura providendum est. Ergo, quum jam ad cicatricem vulnus tendit, extentis jacere feminibus et cruribus oportet: nisi tamen molles arenosive calculi fuerunt. Sub his enim tardius vesica purgatur: ideoque diutius plagam patere necessarium est; et tum demum, ubi jam nihil tale extra fertur, ad cicatricem perduci. Quod si, antequam vesica purgata est, orae se glutinarunt, dolorque et inflammatio redierunt, vulnus digitis vel averso specillo diducendum est; ut torquentibus exitus detur: hisque effusis, quum diutius pura urina descendit, tum demum, quae cicatricem inducant, imponenda sunt; extendendique, ut supra docui, pedes quam maxime juncti. Quod si fistulae metus ex his causis, quas proposui, subesse vi(

bitur, quo facilius claudatur ea, vel certe coangustetur, in anum quoque danda plumbea fistula est, extentisque cruribus femina talique inter se deligandi sunt, donec, qualis futura est, cicatrix sit.

CAPUT XXVIII.

De naturalium feminarum concubitum non admittentium curatione.

Et hoc quidem commune esse maribus et feminis potest. Proprie vero quaedam ad feminas pertinent: ut in primis, quod earum naturalia nonnumquam, inter se glutinatis oris, concubitum non admittunt (P. Aeg. VI, 72). Idque interdum evenit protinus in utero matris: interdum exulceratione in his partibus facta, et per malam curationem his oris sanescendo junctis. Si ex utero est, membrana ori vulvae opposita est: si ex ulcere, caro id replet. Oportet autem membranam duabus lineis inter se transversis incidere ad similitudinem litterae X, magna cura habita, ne urinae iter violetur: deinde undique eam membranam excidere. At si caro increvit, necessarium est recta linea patefacere: tum ab ora vel vulsella, vel hamo apprehensa, tamquam habenulam excidere; et intus implicitum in longitudinem linamentum; *λημνίσκον* Graeci vocant; in aceto tinctum demittere, supraque succidam lanam aceto madentem deligare: tertio die solvere, et ulcus, sicut alia ulcera, curare. Quumque jam ad sanitatem tendet, plumbeam fistulam medicamento cicatricem inducente illinere, eamque intus dare: supraque idem medicamentum injicere, donec ad cicatricem plaga perveniat.

CAPUT XXIX.

Qua ratione partus emortuus ex utero excutiatur.

Ubi concepit autem aliqua, si jam prope maturus partus intus emortuus est, neque excidere per se potest, adhibenda curatio est: quae numerari inter difficillimas potest

(P. Aeg. VI, 74, 75). Nam et summam prudentiam moderationemque desiderat, et maximum periculum affert. Sed vulvae natura mirabilis, quum in multis aliis, tum in hac re quoque facile cognoscitur. Oportet autem ante omnia resupinam mulierem transverso lecto sic collocare, ut feminibus ejus ipsius ilia comprimantur: quo fit, ut et imus venter in conspectu medici sit, et infans ad os vulvae compellatur: quae, emortuo partu, id comprimit: ex intervallo vero paulum dehiscit. Hac occasione usus medicus, unctae manus indicem digitum primum debet inserere, atque ibi continere, donec iterum id os aperiatur, rursusque alterum digitum demittere, et per easdem occasiones alios, donec tota esse intus manus possit. Ad cujus rei facultatem multum confert et magnitudo vulvae, et vis nervorum ejus, et corporis totius habitus, et mentis etiam robur: quum praesertim intus nonnumquam etiam duae manus dari debeant. Pertinet etiam ad rem, quam calidissimum esse imum ventrem, et extrema corporis; nequedum inflammationem coepisse, sed recenti re protinus adhiberi medicinam. Nam, si corpus jam intumuit, neque demitti manus, neque educi infans nisi aegerrime potest: sequiturque saepe cum vomitu, et cum tremore mortifera nervorum distentio. Verum intus emortuo corpori manus injecta protinus habitum ejus sentit: nam aut in caput, aut in pedes conversum est; aut transversum jacet; fere tamen sic, ut vel manus ejus, vel pes in propinquo sit. Medici vero propositum est, ut eum manu dirigat vel in caput, vel etiam in pedes, si forte aliter compositus est. Ac, si nihil aliud est, manus vel pes apprehensus, corpus rectius reddit: nam manus in caput, pes in pedes eum convertit. Tum, si caput proximum est, demitti debet uncus undique laevis, acuminis brevis qui vel oculo, vel auri, vel ori, interdum etiam fronti recte injicitur; deinde attractus infantem educit. Neque tamen quolibet is tempore extrahi debet. Nam, si compresso vulvae ore id tentatum est, non emittente eo, infans abrumpitur, et unci acumen in ipsum os vulvae delabitur; sequiturque nervorum distentio, et ingens periculum mortis. Igitur, compressa vulva, conquiescere; hiante, leniter trahere oportet; et per has occasiones pau-

latim eum educere. Trahere autem dextra manus uncum; sinistra intus posita infantem ipsum, simulque dirigere eum debet. Solet etiam evenire, ut is infans humore distendatur, exque eo profluat foedi odoris sanies. Quod si tale est, indice digito corpus illud forandum est, ut effuso humore extenuetur; tum id leniter per ipsas manus recipiendum est; nam uncus injectus hebeti corpusculo facile elabitur: in quo, quid periculi sit, supra positum est. In pedes quoque conversus infans non difficulter extrahitur; quibus apprehensis per ipsas manus commode educitur. Si vero transversus est, neque dirigi potuit, uncus alae injiciendus, paulatimque attrahendus est. Sub quo fere cervix replicatur, retroque caput ad reliquum corpus spectat. Remedio est, cervix praecisa; ut separatim utraque pars auferatur. Id unco fit, qui, priori similis, in interiore tantum parte per totam aciem exacuitur. Tum id agendum est, ut ante caput, deinde reliqua pars auferatur: quia fere, majore parte extracta, caput in vacuam vulvam prolabitur, extrahique sine summo periculo non potest. Si tamen id incidit, super ventrem mulieris duplici panniculo injecto, valens homo, non imperitus, a sinistro latere ejus debet assistere, et super imum ventrem ejus duas manus imponere, alteraque alteram premere: quo fit, ut illud caput ad os vulvae compellatur; idque eadem ratione, quae supra posita est, unco extrahitur. At si pes alter juxta repertus est, alter retro cum corpore est, quidquid protractum est, paulatim abscindendum est: et, si clunes os vulvae urgere coeperunt, iterum retro repellendae sunt, conquisitusque pes ejus adducendus. Aliaeque etiamnum difficultates faciunt, ut, qui solidus non exit, concisus eximi debeat. Quoties autem infans protractus est, tradendus ministro est. Is eum supinis manibus sustinere; medicus deinde sinistra manu leniter trahere umbilicum debet ita, ne abrumpat, dextraque eum sequi usque ad eas, quas secundas vocant, quod velamentum infantis intus fuit; hisque ultimis apprehensis, venulas membranulasque omnes eadem ratione manu diducere a vulva, totumque illud extrahere, et si quid intus praeterea concreti sanguinis remanet. Tum compressis in unum feminibus, illa conclavi collocanda est, modicum calorem, sine

ullo perflatu, habente; et super imum ventrem ejus imponenda lana succida in aceto et rosa tincta. Reliqua curatio talis esse debet, qualis in inflammationibus, et in iis vulneribus, quae in nervosis locis sunt, adhibetur.

CAPUT XXX.

De ani vitiis.

1. Ani quoque vitia, ubi medicamentis non vincuntur, manus auxilium desiderant. Ergo, si qua scissa in eo vetustate induruerunt, jamque callum habent, commodissimum est ducere alvum, tum spongiam calidam admovere, ut relaxentur illa, et foras prodeant: ubi in conspectu sunt, scalpello singula excidere et ulcera renovare; deinde imponere linamentum molle, et super linteolum illitum melle; locumque eum molli lana implere, et ita vincire: altero die, deincepsque ceteris, lenibus medicamentis uti, quae ad recentia eadem vitia necessaria esse, alias proposui: et utique per primos dies sorbitionibus eum sustinere; paulatim deinde cibis adjicere aliquid, generis tamen ejus, quod eodem loco praeceptum est. Si quando autem ex inflammatione pus in his oritur, ubi primum id apparuit, incidendum est; ne anus ipse suppuret. Neque tamen ante properandum est: nam, si crudum incisum est, inflammationis multum accedit, et puris aliquanto amplius concitatur. His quoque vulneribus, lenibus cibis, iisdemque medicamentis opus est.

2. At tubercula, quae κονδυλώματα appellantur, ubi induruerunt, hac ratione curantur (P. Aeg. VI, 80): Alvus ante omnia ducitur; tum vulsella tuberculum apprehensum juxta radices praeciditur. Quod ubi factum est, eadem sequuntur, quae supra post curationem adhibenda esse proposui: tantummodo, si quid increscit, squama aeris coercendum est.

3. Ora etiam venarum, fundentia sanguinem, sic tolluntur. Ubi sanguini, qui effluit, sanies adjicitur, alvus acribus ducitur; quo magis ora promoveantur: eoque fit, ut omnia venarum quasi capitula conspicua sint. Tum si capitulum exiguum est, basimque tenuem habet, adstringendum

paulum supra est, quam ubi cum ano committitur: imponenda spongia ex aqua calida est, donec id liveat: deinde aut ungue, aut scalpello supra nodum id exulcerandum est. Quod nisi factum est, magni dolores subsequuntur; interdum etiam urinae difficultas. Si id majus est, et basis latior, hamulo uno aut altero excipiendum est, paulumque supra basim incidendum: neque relinquendum quidquam ex eo capitulo, neque quidquam ex ano demendum est; quod consequitur is, qui neque nimium, neque parum hamos ducit. Qua incisum est, acus debet immitti, infraque eam lino id capitulum alligari. Si duo triave sunt, imum quodque primum curandum est: si plura, non omnia simul; ne tempore eodem undique tenerae cicatrices sint. Si sanguis profluit, excipiendus est spongia: deinde linamentum imponendum, ungenda femina, et inguina, et quidquid juxta ulcus est, ceratumque superdandum, et farina hordeacea calida implendus is locus, et sic deligandus est. Postero die is desidere in aqua calida debet, eodemque cataplasmate foveri. Ac bis die, et ante curationem, et post eam, coxendices ac femina liquido cerato perungenda sunt; tepidoque is loco continendus. Interpositis quinque aut sex diebus, oriculario specillo linamenta educenda; si capitula simul non exciderunt, digito promovenda: tum lenibus medicamentis, iisdemque, quae alibi posui (V; passim), ulcera ad sanitatem perducenda. Finito vitio, quemadmodum agendum esset, jam alias exposui.

CAPUT XXXI.

De varicibus.

Ab his ad crura proximus transitus est; in quibus orti varices non difficili ratione tolluntur. Huc autem et earum venarum, quae in capite nocent: et eorum varicum, qui in ventre (cap. 17) sunt, curationem distuli: quoniam ubique eadem est. Igitur vena omnis, quae noxia est, aut adusta tabescit, aut manu eximitur. Si recta; si, quamvis transversa, tamen simplex; si modica est, melius aduritur. Si curva est, et velut in orbes quosdam implicatur, pluresque inter se involvuntur,

utilius eximere est. Adurendi ratio haec est. Cutis superinciditur: tum patefacta vena, tenui et retuso ferramento candente modice premitur; vitaturque, ne plagae ipsius orae adurantur: quas reducere hamulis facile est. Id interpositis fere quaternis digitis per totum varicem fit: et tum superimponitur medicamentum, quo adusta sanantur. At exciditur hoc modo: cute eadem ratione super venam incisa, hamulo orae excipiuntur; scalpelloque undique a corpore vena diducitur; caveturque, ne inter haec ipsa laedatur; eique retusus hamulus subjicitur; interpositoque eodem fere spatio, quod supra positum est, in eadem vena idem fit: quae, quo tendat, facile hamulo extento cognoscitur. Ubi jam idem, quacumque varices sunt, factum est, uno loco adducta per hamulum vena praeciditur: deinque, qua proximus hamus est, attrahitur et evellitur; ibique rursus abscinditur. Ac sic undique varicibus crure liberato, plagarum orae committuntur, et super emplastrum glutinans injicitur.

CAPUT XXXII.

De digitis cohaerentibus, et curvatis.

At, si digiti vel in utero protinus, vel propter communem exulcerationem postea cohaeserunt, scalpello diducuntur: dein separatim uterque non pingui emplastro circumdatur: atque ita per se uterque sanescit. Si vero fuit ulcus in digito, posteaque male inducta cicatrix curvum eum reddit; primum malagma tentandum est: dein si id nihil prodest, quod et in veteri cicatrice, et ubi nervi laesi sunt, evenire consuevit, videre oportet, nervine id vitium, an cutis sit. Si nervi est, attingi non debet; neque enim sanabile est. Si cutis, tota cicatrix excidenda; quae fere callosa extendi digitum minus patiebatur: tum rectus sic ad novam cicatricem perducendus est.

CAPUT XXXIII.

De gangraena.

Gangraenam inter ungues alasque aut inguina nasci; et, si quando medicamenta vincuntur, membrum praecidi opor-

tere (P. Aeg. VI, 84), alio loco mihi dictum est (V, 26, 34). Sed id quoque cum periculo summo fit; nam saepe in ipso opere vel profusione sanguinis, vel animae defectione moriuntur. Verum hic quoque nihil interest, an satis tutum praesidium sit, quod unicum est. Igitur inter sanam vitiatamque partem incidenda scalpello caro usque ad os est sic, ut neque contra ipsum articulum id fiat, et potius ex sana parte aliquid excidatur, quam ex aegra relinquatur. Ubi ad os ventum est, reducenda ab eo sana caro, et circa os subsecanda est, ut ea quoque parte aliquid os nudetur: dein id serrula praecidendum est, quam proxime sanae carni etiam inhaerenti: ac tum frons ossis, quam serrula exasperavit, laevanda est, supraque inducenda cutis; quae sub ejusmodi curatione laxa esse debet, ut quam maxime undique os contegat. Quo cutis inducta non fuerit, id linamentis erit contegendum, et super id spongia ex aceto deliganda. Cetera postea sic facienda, ut in vulneribus, in quibus pus moveri debet [1]), praeceptum est (V, 26, 16 sqq.).

1) Hanc veterum librorum lectionem firmat P. Aeg. p. 338, ed. Briau: *Τῇ πυοποιῷ χρῆσθαι θεραπείᾳ.*

A. CORNELII CELSI
ARTIUM LIBER DECIMUS TERTIUS.
IDEM
MEDICINAE OCTAVUS.

CAPUT I.

De positu et figura ossium totius humani corporis.

Superest ea pars, quae ad ossa pertinet: quae quo facilius accipi possit, prius positus figurasque eorum indicabo. Igitur calvaria incipit ex interiore parte concava, extrinsecus gibba, utrimque laevis, et qua cerebri membranam contegit, et qua cute, capillum gignente, contegitur: eaque simplex ab occipitio et temporibus; duplex usque in verticem a fronte est: ossaque ejus ab exterioribus partibus dura ab interioribus, quibus inter se connectuntur, molliora sunt: interque ea venae discurrunt, quas his alimentum subministrare, credibile est. Raro autem calvaria solida sine suturis est: locis tamen aestuosis facilius invenitur; et id caput firmissimum, atque a dolore tutissimum est. Ex ceteris, quo suturae pauciores sunt, eo capitis valetudo commodior est. Neque enim certus earum numerus est, sicut ne locus quidem. Fere tamen duae super aures tempora a superiore capitis parte discernunt (*s. squamosa*): tertia ad aures per verticem tendens, occipitium a summo capite diducit (*s. lambdoides*): quarta ab eodem vertice per medium caput ad frontem procedit (*s. biparietalis*); eaque modo sub imo capillo desinit, modo frontem ipsam secans (*s. frontalis*) inter supercilia finitur. Ex his ceterae quidem suturae in unguem committuntur: eae vero, quae super aures transversae sunt, totis oris paulatim extenuantur; atque ita inferiora ossa superioribus leniter insidunt. Crassissimum vero in

capite os post aurem est, qua capillus, ut verisimile est, ob id ipsum non gignitur. Sub iis quoque musculis, qui tempora connectunt, os medium (cf. Gal. *De ossibus*, et *Oribas. Coll. med.* XXIV, 3), in exteriorem partem inclinatum, positum est (*o. cuneiforme*). At facies suturam habet maximam; quae a tempore incipiens, per medios oculos naresque transversa pervenit ad alterum tempus. A qua breves duae sub interioribus angulis deorsum spectant. Et malae quoque in summa parte singulas transversas suturas habent. A mediisque naribus, aut superiorum dentium gingivis per medium palatum una procedit; aliaque transversa idem palatum secat. Et suturae quidem in plurimis hae sunt. Foramina autem intra caput maxima oculorum sunt; deinde narium; tum quae in auribus habemus. Ex his quae oculorum sunt, recta simpliciaque ad cerebrum tendunt. Narium duo foramina osse medio discernuntur: siquidem hae primum a superciliis, angulisque oculorum osse inchoantur ad tertiam fere partem: deinde in cartilaginem versae, quo propius ori descendunt, eo magis caruncula quoque molliuntur. Sed ea foramina, quae a summis ad imas nares simplicia sunt, ibi rursus in bina itinera dividuntur: aliaque ex his ad fauces pervia, spiritum et reddunt et accipiunt; alia, ad cerebrum tendentia, ultima parte in multa et tenuia foramina dissipantur, per quae sensus odoris nobis datur. In aure quoque primo rectum et simplex iter, procedendo flexuosum, juxta cerebrum in multa et tenuia foramina diducitur, per quae facultas audiendi est. Juxtaque ea duo parvuli quasi sinus sunt; superque eos finitur os, quod transversum a genis tendens, ab inferioribus ossibus sustinetur. Jugale appellari potest ab eadem similitudine, a qua id Graeci ζύγωμα appellant. Maxilla vero est molle os, eaque una est: cujus eadem et media, et ima pars mentum est: a quo utrimque procedit ad tempora; solaque ea movetur. Nam malae cum toto osse, quod superiores dentes exigit, immobiles sunt. Verum ipsius maxillae partes extremae quasi bicornes sunt. Alter processus, infra latior, vertice ipso tenuatur, longiusque procedens sub osse jugali subit, et super id temporum musculis illigatur. Alter brevior et rotundior, et in eo sinu,

qui juxta foramina auris est, cardinis modo fit; ibique huc et illuc se inclinans maxillae facultatem motus praestat. Duriores osse dentes sunt: quorum pars maxillae, pars superiori ossi malarum haeret. Ex his quaterni primi, quia secant, τομεῖς a Graecis nominantur. Hi deinde quatuor caninis dentibus ex omni parte cinguntur. Ultra quos utrimque fere maxillares quini sunt, praeterquam in iis, in quibus ultimi, qui sero gigni solent, non increverunt. Ex his primores singulis radicibus; maxillares utique binis, quidam etiam ternis, quaternisve nituntur. Fereque longior radix breviorem dentem edit; rectique dentis recta etiam radix, curvi flexa est. Exque eadem radice in pueris novus dens subit, qui multo saepius priorem expellit: interdum tamen supra infrave eum se ostendit.

Caput autem spina excipit. Ea constat ex vertebris quatuor et viginti. Septem in cervice sunt, duodecim ad costas, reliquae quinque sunt proximae costis. Eae teretes brevesque ab utroque latere processus duos exigunt: mediae perforatae, qua spinae medulla cerebro commissa descendit: circa quoque per duos processus tenuibus cavis perviae, per quae a membrana cerebri similes membranulae deducuntur. Omnesque vertebrae, exceptis tribus summis, a superiore parte in ipsis processibus paulum desidentes sinus habent: ab inferiore alios deorsum versus processus exigunt [1]). Summa igitur protinus caput sustinet, per duos sinus receptis exiguis ejus processibus; quo fit, ut caput sursum deorsum versum tuberibus exasperetur; secunda superiori parti inferiori. Quod ad circuitum pertinet, pars summa angustiore orbe finitur: ita superior ei summae circumdata in latera quoque caput moveri sinit. Tertia eodem modo secundam excipit: ex quo facilis cervici mobilitas est. Ac ne sustineri quidem caput posset, nisi utrimque recti valentesque nervi collum continerent, quos τένοντας Graeci appellant: siquidem horum inter omnes flexus alter semper intentus ultra prolabi superiora non patitur. Jamque vertebra tertia tuber-

1) Locus hic maxime vexatus, mihi videtur integerrimus si ad simias specto.

cula, quae inferiori inserautur, exigit. Ceterae processibus deorsum spectantibus in inferiores insinuantur, ac per sinus quos utrimque habent, superiores accipiunt; multisque nervis et multa cartilagine continentur. Ac sic uno flexu modico in pronum dato, ceteris negatis, homo et rectus insistit, et aliquid ad necessaria opera curvatur. Infra cervicem vero summa costa contra humerum sita est. Inde sex inferiores usque ad imum pectus proveniunt: eaeque, primis partibus rotundae, et leniter quasi capitulatae, vertebrarum transversis processibus ibi quoque paulum sinuatis, inhaerent: inde latescunt, et in exteriorem partem recurvatae paulatim in cartilaginem degenerant; eaque parte rursus in interiora leniter flexae committuntur cum osse pectoris. Quod valens et durum a faucibus incipit, ab utroque latere lunatum, et a praecordiis, jam ipsum quoque cartilagine mollitum, terminatur. Sub costis vero prioribus quinque, quas νόθας Graeci nominant, breves tenuioresque, atque ipsae quoque paulatim in cartilaginem versae, extremis abdominis partibus inhaerescunt; imaque ex his, majore jam parte nihil, nisi cartilago est. Rursus a cervice duo lata ossa utrimque ad scapulas tendunt: nostri scutula operta, ὠμοπλάτας Graeci nominant. Ea in summis verticibus sinuata, ab his triangula, paulatimque latescentia ad spinam tendunt; et quo latiora quaque parte sunt, hoc hebetiora. Atque ipsa quoque, in imo cartilaginosa, posteriore parte velut innatant; quoniam, nisi in summo, nulli ossi inhaerescunt. Ibi vero validis musculis nervisque constricta sunt. At a summa costa paulo interius, quam ubi ea media est, os excrescit (*acromion spinaque scapulae*), ibi quidem tenue, procedens vero, quo propius lato scapularum ossi fit, eo plenius latiusque et paulum in exteriora curvatum, quod altera verticis parte modice intumescens, sustinet jugulum. Id autem ipsum recurvum, ac neque inter durissima ossa numerandum, altero capite in eo, quod posui, altero in exiguo sinu pectoralis ossis insidit, paulumque motu brachii movetur, et cum lato osse scapularum infra caput ejus nervis et cartilagine connectitur.

Hinc humerus incipit, extremis utrimque capitibus tumidus, mollis, sine medulla, cartilaginosus: medius teres, du-

rus, medullosus leniter gibbus in priorem et posteriorem et interiorem; cavus in exteriorem partem. Prior autem pars est, quae a pectore est; posterior, quae ab scapulis; interior, quae ad latus tendit; exterior, quae ab eo recedit: quod ad omnes articulos pertinere in ulterioribus patebit. Superius autem humeri caput rotundius, quam cetera ossa, de quibus adhuc dixi, parvo excessu vertici lati scapularum ossis inseritur, ac majore parte extra situm nervis deligatur. At inferius duos processus habet: inter quos, quod medium est, magis etiam extremis partibus sinuatur. Quae res sedem brachio praestat: quod constat ex ossibus duobus. Radius, quem κερκίδα Graeci appellant, superior breviorque, et primo tenuior, rotundo et leniter cavo capite exiguum humeri tuberculum recipit; idque ibi nervis et cartilagine continetur. Cubitus inferior longiorque, et primo plenior, in summo capite duobus quasi verticibus exstantibus in sinum humeri, quem inter duos processus ejus esse proposui, se inserit. Primo vero duo brachii ossa juncta paulatim, dirimuntur, rursusque ad manum coeunt, modo crassitudinis mutato: siquidem ibi radius plenior, cubitus admodum tenuis est. Dein radius, in caput cartilaginosum consurgens, in vertice sinuatur: cubitus rotundus in extremo, parte altera paulum procedit. Ac, ne saepius dicendum sit, illud ignorari non oportet, plurima ossa in cartilaginem desinere, nullum articulum non sic finiri. Neque enim aut moveri posset, nisi laevi inniteretur; aut cum carne nervisque conjungi, nisi ea media quaedam materia committeret. In manu vero prima palmae pars ex multis minutisque ossibus constat, quorum numerus incertus est. Sed oblonga omnia et triangula, structura quadam inter se connectuntur, quum invicem superior alterius angulus alterius planities sit: eoque fit ex his unius ossis paulum in interiora concavi species. Verum ex manu duo exigui processus in sinum radii conjiciuntur. Tum ex altera parte recta quinque ossa, ad digitos tendentia, palmam explent. A quibus ipsi digiti oriuntur; qui ex ossibus ternis constant: omniumque eadem ratio est. Interius os in vertice sinuatur, recipitque exterioris exiguum tuberculum; nervique ea continent. A quibus orti ungues indu-

rescunt: ideoque non ossi, sed carni magis radicibus suis inhaerent.

Ac superiores quidem partes sic ordinatae sunt. Ima vero spina in coxarum osse desidit; quod transversum longeque valentissimum, vulvam, vesicam, rectum intestinum tuetur. Idque ab exteriore parte gibbum; ad spinam resupinatum; a lateribus, id est in ipsis coxis, sinus rotundos habet. A quibus oritur os, quod pectinem vocant; idque super intestina sub pube transversum, ventrem firmat: rectius in viris, recurvatum magis in exteriora in feminis, ne partum prohibeat. Inde femina ordiuntur, quorum capita rotundiora etiam quam humerorum sunt; quum illa ex ceteris rotundissima sint. Infra vero duos processus a priore et a posteriore parte habent. Dein dura et medullosa et ab exteriore parte gibba, rursus ab inferioribus quoque capitibus intumescunt. Superiora in sinus coxae, sicut humeri in ea ossa, quae scapularum sunt, conjiciuntur: tum infra introrsus leniter tendunt, quo aequalius superiora membra sustineant. Atque inferiora quoque capita media sinuantur, quo facilius excipi a cruribus possint. Quae commissura osse parvo, molli, cartilaginoso tegitur: patellam vocant. Haec super innatans, neque ulli ossi inhaerens, sed carne et nervis deligata, pauloque magis ad femoris os tendens, inter omnes crurum flexus juncturam tuetur. Ipsum autem crus est ex ossibus duobus. Etenim per omnia femur humero, crus brachio simile est: adeo ut habitus quoque et decor alterius ex altero cognoscatur: quod ab ossibus incipiens, etiam in carne respondet. Verum alterum os ab exteriore parte surae positum est; quod ipsum quoque sura nominatur. Id brevius, supraque tenuius, ad ipsos talos intumescit. Alterum a priore parte positum, cui tibiae nomen est, longius et in superiore parte plenius, solum cum femoris inferiore capite committitur; sicut cum humero cubitus. Atque ea quoque ossa, infra supraque conjuncta, media, ut in brachio, dehiscunt. Excipitur autem crus infra osse transverso talorum; idque ipsum super os calcis situm est, quod quadam parte sinuatum, quadam excessus habens, et procedentia ex talo recipit, et in sinum ejus inseritur. Idque sine medulla du-

rum, magisque in posteriorem partem projectum, teretem ibi figuram repraesentat. Cetera pedis ossa ad eorum, quae in manu sunt, similitudinem structa sunt: planta palmae, digiti digitis, ungues unguibus respondent.

CAPUT II.

Ossa vitiata et corrupta quibus signis cognoscantur, et qua ratione curentur.

Omne autem os, ubi injuria accessit, aut vitiatur, aut finditur, aut frangitur, aut foratur, aut colliditur, aut loco movetur. Id, quod vitiatum est, primo fere pingue fit; deinde vel nigrum, vel cariosum: quae, supernatis gravibus ulceribus aut fistulis, hisque vel longa vetustate, vel etiam cancro occupatis, eveniunt. Oportet autem ante omnia os nudare, ulcere exciso; et, si latius est ejus vitium, quam ulcus fuit, carnem subsecare, donec undique os integrum pateat; tum id, quod pingue est, semel iterumve satis est admoto ferramento adurere, ut ex eo squama secedat; aut radere, donec jam aliquid cruoris ostendatur, quae integri ossis nota est. Nam necesse est aridum sit id, quod vitiatum est. Idem in cartilagine quoque laesa faciendum est: siquidem ea quoque scalpello radenda est, donec integrum id sit, quod relinquitur. Deinde, sive os sive cartilago rasa est, nitro bene trito respergenda est. Neque alia facienda sunt, ubi caries, nigritiesve in summo osse est: siquidem id vel paulo diutius eodem ferramento adurendum, vel radendum est. Qui radit haec, audacter imprimere ferramentum debet, ut et agat aliquid, et maturius desinat. Finis est, quum vel ad album os, vel ad solidum ventum est. Albo finiri ex nigritie vitium, soliditate quadam ex carie, manifestum est. Accedere etiam cruoris aliquid integro supra dictum est. Si quando autem an altius descenderit utrumlibet dubium est, in carie quidem expedita cognitio est. Specillum tenue in foramina demittitur: quod magis minusve intrando, vel in summo cariem esse, vel altius descend testatur. Nigrities colligi quidem potest etiam ex dolo

ex febre, quae ubi mediocria sunt, illa alte descendisse non potest. Manifestior tamen adacta terebra fit: nam finis vitii est, ubi scobis nigra esse desiit. Igitur, si caries alte descendit, per terebram urgenda crebris foraminibus est, quae altitudine vitium aequent: tum in ea foramina demittenda candentia ferramenta sunt, donec siccum os ex toto fiat. Simul enim post haec et resolvetur ab inferiore osse, quodcumque vitiatum est; et is sinus carne replebitur; et humor aut nullus postea feretur, aut mediocris. Sin autem nigrities, ad alteram quoque partem ossis transiit, oportet excidi. Atque idem quoque in carie, ad alteram partem ossis penetrante fieri potest. Sed, quod totum vitiatum totum eximendum est: si inferior pars integra est, eatenus, quod corruptum est, excidi debet. Item sive capitis, sive pectoris os, sive costa cariosa est, inutilis ustio est, et excidendi necessitas est. Neque audiendi sunt qui, osse nudato, diem tertium exspectant, ut tunc excidant: ante inflammationem enim tutius omnia tractantur. Itaque, quantum fieri potest, eodem momento et cutis incidenda est, et os detegendum, et omni vitio liberandum est. Longeque perniciosissimum est, quod in osse pectoris est: quia vix, etiamsi recte cessit curatio, veram sanitatem reddit.

CAPUT III.

Quomodo os excidatur.

Exciditur vero os duobus modis; si parvulum est, quod laesum est, modiolo, quam χοινικίδα Graeci vocant: si spatiosius, terebris. Utriusque rationem proponam. Modiolus ferramentum concavum, teres est, imis oris serratum; per quod medium clavus, ipse quoque interiore orbe cinctus, demittitur. Terebrarum autem duo genera sunt: alterum simile ei, quo fabri utuntur: alterum capituli longioris, quod ab acuto mucrone incipit, deinde subito latius fit; atque iterum ab alio principio paulo minus quam aequaliter sursum procedit. Si vitium in angusto est, quod comprehendere modiolus possit, ille po-

tius aptatur: et, si caries subest, medius clavus in foramen demittitur; si nigrities, angulo scalpri sinus exiguus fit, qui clavum recipiat, ut eo insistente, circumactus modiolus delabi non possit: deinde is habena, quasi terebra, convertitur. Estque quidam premendi modus, ut et foret, et circumagatur: quia, si leviter imprimitur, parum proficit; si graviter, non movetur. Neque alienum est instillare paulum rosae vel lactis, quo magis lubrico circumagatur; quod ipsum tamen, si copiosius est, aciem ferramenti hebetat. Ubi jam iter modiolo impressum est, medius clavus educitur, et ille per se agitur: deinde, quum sanitas inferioris partis scobe cognita est, modiolus removetur. At si latius vitium est, quam ut illo comprehendatur, terebra res agenda est. Ea foramen fit in ipso fine vitiosi ossis atque integri; deinde alterum non ita longe, tertiumque, donec totus is locus, qui excidendus est, his cavis cinctus sit. Atque ibi quoque, quatenus terebra agenda sit, scobis significat. Tum excisorius scalper ab altero foramine ad alterum malleolo adactus, id, quod inter utrumque medium est, excidit; ac sic ambitus similis ei fit, qui in angustiorem orbem modiolo imprimitur. Utro modo vero id circumductum est, idem excisorius scalper in osse corrupto planus summam quamque testam laevet, donec integrum os relinquatur. Vix umquam nigrities caries, interdum totum os perrumpit; maximeque ubi vitiata calvaria est. Id quoque specillo significatur: quod depressum in id foramen, quod infra solidam sedem habet, et ob id renitens aliquid invenit, et madens exit: si pervium invenit, altius descendens inter os et membranam, nihil oppositum invenit, educiturque siccum: non quo non subsit aliqua vitiosa sanies; sed quoniam ibi, ut in latiore sede, diffusa sit. Sive autem nigrities, quam terebra detexit, sive caries, quam specillum ostendit, os transiit, modioli quidem usus fere supervacuus est; quia latius pateat necesse est, quod jam alte processit. Terebra vero ea quam secundo loco posui, utendum; eaque, ne nimis incalescat, subinde in aquam frigidam demittenda est. Sed tunc majore cura agendum est, quum jam aut simplex os dimidium perforatum est; aut in duplici superius: illud spatium ipsum; hoc san-

guis significat. Ergo tum lentius ducenda habena, suspendendaque magis sinistra manus est, et saepius attollenda, et foraminis altitudo consideranda; ut quandocumque os perrumpatur, sentiamus, neque periclitemur, ne mucrone cerebri membrana laedatur: ex quo graves inflammationes cum periculo mortis oriuntur. Factis foraminibus, eodem modo media septa, sed multo circumspectius, excidenda sunt, ne forte angulus scalpri eamdem membranam violet; donec fiat aditus, per quem membranae custos immittatur; *μηνιγγοφύλακα* Graeci vocant. Lamina aenea est, firma, paulum resima, ab exteriore parte laevis; quae demissa sic, ut exterior pars ejus cerebro propior sit, subinde ei subjicitur, quod scalpro discutiendum est: ac, si excipit ejus angulum, ultra transire non patitur: eoque et audacius, et tutius, scalprum malleolo medicus subinde ferit, donec undique excisum os eadem lamina levetur, tollique sine ulla noxa cerebri possit. Ubi totum os ejectum est, circumradendae laevandaeque orae sunt, et, si quid scobis membranae insedit, colligendum. Ubi, superiore parte sublata, inferior relicta est, non orae tantum, sed os quoque totum laevandum est; ut sine noxa postea cutis increscat, quae aspero ossi innascens protinus non sanitatem, sed novos dolores movet. Patefacto cerebro, qua ratione agendum sit, dicam, quum ad fracta ossa venero. Si basis aliqua servata est, superimponenda sunt medicamenta non pinguia, quae recentibus vulneribus accommodantur: supraque imponenda lana succida, oleo atque aceto madens. Ubi tempus processit, ab ipso osse caro increscit, eaque factum manu sinum complet. Si quod etiam os adustum est, a parte sana recedit; subitque inter integram atque emortuam partem caruncula, quae, quod abscessit, expellit. Potest etiam evenire, ut ex ictu neque findatur os, neque perfringatur; sed summum tamen collidatur, exaspereturque. Quod ubi incidit, radi et laevari satis est. Haec quamvis maxime fiunt in capite, tamen ceteris quoque ossibus communia sunt: ut, ubicumque idem incidit, eodem remedio sit utendum. At quae fracta, fissa, forata, collisa sunt, quasdam proprias in singulis generibus, quasdam communes in pluribus curationes requi-

runt: de quibus protinus dicam, initio ab eadem calvaria accepto.

CAPUT IV.

De calvaria fracta.

Igitur, ubi ea percussa est, protinus requirendum est, num bilem is homo vomuerit; num oculi ejus obcaecati sint; num obmutuerit; num per nares auresve sanguis ei effluxerit; num conciderit; num sine sensu quasi dormiens jacuerit. Haec enim non nisi osse fracto eveniunt: atque, ubi inciderunt, scire licet, necessariam, sed difficilem curationem esse. Si vero etiam torpor accessit; si mens non constat; si nervorum vel resolutio vel distentio sequuta est; verisimile est, etiam cerebri membranam esse violatam: eoque in angusto magis spes est. At si nihil horum sequutum est, potest etiam dubitari, an os fractum sit: et protinus considerandum est, lapide, an ligno, an ferro, an alio telo percussum sit, et hoc ipso laevi an aspero, mediocri an vastiore, vehementer an leviter; quia quo mitior ictus fuit, eo facilius os ei restitisse credibile est. Sed nihil tamen melius est, quam certiore id nota explorare. Ergo, qua plaga est, demitti specillum oportet neque nimis tenue, neque acutum; ne, quum in quosdam naturales sinus inciderit, opinionem fracti ossis frustra faciat: neque nimis plenum; ne parvulae rimae fallant. Ubi specillum ad os venit, si nihil nisi laeve et lubricum occurrit, integrum id videri potest: si quid asperi est, utique qua suturae non sint, fractum os esse testatur. A suturis se deceptum esse, Hippocrates memoriae prodidit (*Epid.* V. § 27. cf. *De vuln. cap.* § 12 *init. et fine*); more scilicet magnorum virorum, et fiduciam magnarum rerum habentium. Nam levia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt: magno ingenio, multaque nihilominus habituro, convenit etiam simplex veri erroris confessio; praecipueque in eo ministerio, quod utilitatis causa posteris traditur; ne qui decipiantur eadem ratione, qua quis ante deceptus est. Sed haec quidem alioquin memoria magni professoris, uti interponeremus, effecit. Potest autem sutr

nomine fallere, quia aeque aspera est; ut aliquis hanc esse, etiamsi rima est, existimet eo loco, quo subesse hanc verisimile est. Ergo eo nomine decipi non oportet: sed os aperire tutissimum est. Nam neque utique certa sedes, ut supra posui (cap. 1, *init.*), suturarum est; et potest idem et naturaliter commissum et ictu fissum esse, juxtave aliquid fissum habere. Quin etiam, ubi ictus fuit vehementior, quamvis specillo nihil invenitur, tamen aperire commodius est. Ac si ne tum quidem rima manifesta est, inducendum super os atramentum scriptorium est (cf. Hipp. *De vuln. cap.* § 14), deinde scalpro id deradendum: nigritiem enim continet, si quid fissum est. Solet etiam evenire, ut altera parte fuerit ictus, et os altera fiderit (*Ib.* § 8). Itaque, si graviter aliquis percussus est, si mala indicia subsequuta sunt, neque ea parte, qua cutis discissa est, rima reperitur; non incommodum est, parte altera considerare, num quis locus mollior sit, et tumeat; eumque aperire: siquidem ibi fissum os reperietur. Nec tamen magno negotio cutis sanescit, etiamsi frustra secta est. Os fractum, nisi si succursum est, gravibus inflammationibus afficit, difficiliusque postea tractatur. Raro, sed aliquando tamen, evenit, ut os quidem totum integrum maneat, intus vero ex ictu vena aliqua in cerebri membrana rupta aliquid sanguinis mittat; isque ibi concretus magnos dolores moveat, oculosque obcaecet. Sed fere contra id dolor est, et, eo loco cute incisa pallidum os reperitur: ideoque id quoque os excidendum est.

Quacumque autem de causa curatio haec necessaria est, si nondum satis cutis patefacta est, latius aperienda est, donec, quidquid laesum est, in conspectu sit. In quo ipso videndum est, ne quid ex ipsa membranula, quae sub cute calvariam cingit, super os relinquatur: siquidem haec scalpro terebrisve lacerata vehementes febres cum inflammationibus excitat. Itaque eam commodius est ex toto ab osse diduci. Plagam, si ex vulnere est, talem necesse est habeamus, qualem acceperimus: si manu facienda est, ea fere commodissima est, quae duabus transversis lineis litterae X figuram accipit: tum deinde a singulis procedentibus lingulis cutis subsecatur. Inter quae, si sanguis fertur, spongia subinde in

aceto tincta cohibendus est, occupandusque objectis linamentis, et caput altius excitandum. Neque id ullum metum, nisi inter musculos, qui tempora continent, affert: sed ibi quoque nihil tutius fit (*Ib.*, § 13, *fine*). In omni vero fisso fractove osse protinus antiquiores medici ad ferramenta veniebant, quibus id exciderent. Sed multo melius est ante emplastra experiri, quae calvariae causa componuntur: eorumque aliquod oportet ex aceto mollitum per se super fissum fractumve os imponere: deinde super id aliquanto latius, quam vulnus est, eodem medicamento illitum linteolum, et praeterea succidam lanam aceto tinctam: tum vulnus deligare, et quotidie resolvere; similiterque curare usque ad diem quintum. A sexto die etiam vapore aquae calidae per spongiam fovere: ceteraque eadem facere. Quod si caruncula increscere coeperit, et febricula aut soluta erit, aut levior, et cupiditas cibi reverterit, satisque somni accedet, in eodem medicamento erit perseverandum. Procedente deinde tempore emolliendum id emplastrum, adjecto cerato ex rosa facto; quo facilius carnem producat: nam per se reprimendi vim habet. Hac ratione saepe rimae callo quodam implentur; estque ea ossis velut cicatrix: et latius fracta ossa, si qua inter se non cohaerebunt, eodem callo glutinantur; estque id aliquanto melius velamentum cerebro, quam caro, quae exciso osse increscit. Si vero sub prima curatione febris intenditur, brevesque somni, et iidem per somnia tumultuosi sunt, ulcus madet, neque alitur, et in cervicibus glandulae oriuntur, magni dolores sunt, cibique super haec fastidium increscit; tum demum ad manum scalprumque veniendum est.

Duo vero sub ictu calvariae pericula sunt; ne vel findatur, vel medium desidat. Si fissum est, possunt orae esse compressae, vel quia altera super alteram excessit; vel etiam quia vehementer se rursus commiserunt. Ex quo evenit, ut humor ad membranam quidem descendat, exitum vero non habeat; ac sic eam irritet, et graves inflammationes moveat. At ubi medium desedit, eamdem cerebri membranam os urget: interdum etiam ex fractura quibusdam velut aculeis pungentibus. His ita succurrendum est, ut tamen

minimum ex osse dematur. Ergo, si ora alteri insedit, satis est id, quod eminet, plano scalpro excidere: quo sublato, jam rima hiat quantum curationi satis est. At si orae inter se comprimuntur, a latere ejus, interposito digiti spatio, terebra foramen faciendum est: ab eoque scalper duabus lineis ad rimam agendus, ad similitudinem litterae V sic, ut vertex ejus a foramine, basis a rima sit. Quod si rima longius patet, ab altero foramine rursus similis sinus fieri debet: ita nihil latens in eo osse cavum est, abundeque exitus datur intus laedentibus. Ne si fractum quidem os desedit, totum excidi necesse est: sed, sive totum perfractum est, et ab alio ex toto recessit, sive circumpositae calvariae inhaeret exigua parte, ab eo, quod naturaliter se habet, scalpro dividendum est. Deinde in eo, quod desedit, juxta rimam, quam fecimus, foramina addenda sunt, si in angusto noxa est, duo; si latius patet, tria; septaque eorum excidenda; et tum scalper utrimque ad rimam agendus sic, ut lunatum sinum faciat, imaque pars ejus intus ad fracturam, cornua ad os integrum spectent. Deinde, si qua labant, et ex facili removeri possunt, forcipe ad id facto colligenda sunt, maximeque ea, quae acuta membranam infestant: si id ex facili fieri non potest, subjicienda lamina est, quam custodem ejus membranae esse proposui (p. 332, l. 9—10); et super eam, quidquid spinosum est, et intus eminet, excidendum est: eademque lamina, quidquid deorsum insedit, attollendum. Hoc genus curationis efficit, ut, qua parte fracta ossa tamen inhaerent, solidentur: qua parte abrupta sunt, sine ullo tormento sub medicamentis tempore excidant; spatiumque inter haec satis illis magnum ad extrahendam saniem relinquatur; plusque in osse propugnaculi cerebrum habeat, quam habiturum fuit, eo exciso. His factis, ea membrana acri aceto respergenda est; ut, sive aliquid sanguinis ex ea profluit, cohibeatur, sive intus concretus cruor remanet, discutiatur: tum idem medicamentum eodem modo, qui supra positus est, mollitum, ipsi membranae imponendum est: ceteraque eodem modo facienda sunt quae ad linteolum illitum, et lanam succidam pertinent: collocandusque is loco tepido; et curandum quotidie vulnus; bis etiam aestate. Quod si membrana per in-

flammationem intumuerit, infundenda erit rosa tepida: si usque eo tumebit ut super ossa quoque emineat, coercebit eam bene trita lenticula, vel folia vitis contrita et cum recenti vel butyro vel adipe anserina mixta; cervixque molliri debebit liquido cerato ex irino facto. Ac si parum pura membrana videbitur, par modus ejus emplastri et mellis miscendus erit: idque superinfundendum: ejusque continendi causa unum aut alterum linamentum injiciendum, et super linteolo, cui emplastrum illitum sit, contegendum. Ubi pura membrana est, eadem ratione adjiciendum emplastro ceratum, ut carnem producat. Quod ad abstinentiam vero, et primos ulterioresque cibos potionesque pertinet, eadem, quae in vulneribus praecepi, servanda sunt, eo magis, quo periculosius haec pars afficitur. Quin etiam, quum jam non solum sustineri, sed ali quoque cibis oportebit, tamen erunt vitanda quaecumque mandenda sunt: item fumus, et quidquid excitat sternutamentum. Spem vero certam faciunt membrana mobilis ac sui coloris, caro increscens rubicunda, facilis motus maxillae atque cervicis. Mala signa sunt, membrana immobilis, nigra, vel livida, vel aliter coloris corrupti, dementia, acris vomitus, nervorum vel resolutio vel distentio, caro livida, maxillarum rigor, atque cervicis. Cetera, quae ad somnum, cibi desiderium, febrem, puris colorem attinent, eadem quae in ceteris vulneribus vel salutaria, vel mortifera sunt. Ubi bene res cedit, incipit ab ipsa membrana; vel si os eo loco duplex est, inde quoque caro increscere; eaque id, quod inter ossa vacuum est, replet: nonnumquam etiam super calvariam excrescit. Quod si incidit, inspergenda squama aeris est, ut id reprimat et cohibeat: eaque superdanda, quae ad cicatricem perducant. omnibusque ea locis commode inducitur, excepta frontis ea parte, quae paulum super id est, quod inter supercilia est. Ibi enim vix fieri potest, ut non per omnem aetatem sit exulceratio: quae linteolo medicamentum habente contegenda est. Illa utique, capite fracto, servanda sunt, ut, donec jam valida cicatrix sit, vitentur sol, venus, frequens balneum, major vini modus.

CAPUT V.

De naso fracto.

In naribus vero et os, et cartilago frangi solet; et quidem modo adversa, modo a latere. Si adversa fracta sunt, alterumve ex his, nares desidunt, difficulter spiritus trahitur. Si a latere os fractum est, is locus cavus est: si cartilago, in alteram partem nares declinantur. Quidquid in cartilagine incidit, excitanda ea leniter est, aut subjecto specillo, aut duobus digitis utrimque compressis: deinde in longitudinem implicata linamenta, et molli pellicula cincta circumsutaque intus adigenda sunt; aut eodem modo compositum aliquid ex arido penicillo; aut grandis pinna, gummi, vel fabrili glutine illita, et molli pellicula circumdata, quae desidere cartilaginem non sinat (Hipp. *De artic.* § 36 sq.). Sed, si adversa ea fracta est, aequaliter utraque naris implenda est: si a latere, crassius esse debet ab ea parte, in quam nasus jacet, ab altera tenuius id, quod inseritur. Extrinsecus autem circumdanda habena est mollis, media illita mixtis inter se simila et turis fuligine: eaque ultra aures ducenda, et fronti duobus capitibus agglutinanda est (*Ib.* § 38). Id enim corpori quasi gluten inhaerescit, et quum induruit, nares commode continet. Sin quod intus inditum est laedit, sicut maxime fit, ubi interior cartilago perfracta est, excitatae nares eadem tantummodo habena continendae sunt· deinde post quatuordecim dies id ipsum demendum est. Resolvitur autem aqua calida; eaque tum is locus quotidie fovendus est. Sin os fractum est, id quoque digitis in suam sedem reponendum est, atque ubi adversum id ictum est, utraque naris implenda est; ubi a latere, ea in quam os impulsum est: imponendumque ceratum, et paulo vehementius deligandum est; quia callus eo loco non ad sanitatem tantummodo, sed etiam ad tumorem increscit; a tertio die fovendum id aqua calida est tantoque magis, quanto propius esse sanitati debet. Quod si plura erunt fragmenta, nihilo minus singula in suas sedes digitis erunt compellenda; imponendaque extrinsecus eadem habena, et super eam ceratum; neque ultra fascia adhibenda est. At si quod fragmentum undique resolutum cum ceteris

non glutinabitur, intelligetur quidem ex humore, qui multus ex vulnere feretur; vulsella vero extrahetur: finitisque inflammationibus, imponetur aliquid medicamentum ex iis, quae leniter reprimunt. Pejus est ubi aut ossi aut cartilagini fractae cutis quoque vulnus accessit. Id admodum raro fit. Si incidit, illa quidem nihilo minus eadem ratione in suas sedes excitanda sunt: cuti vero superimponendum emplastrum aliquod ex iis, quae recentibus vulneribus accommodata sunt (cf. V, 2; 19, § 20): sed insuper nullo vinculo deligandum est (*Ib.* § 39).

CAPUT VI.

De auribus fractis.

In aure quoque interdum rumpitur cartilago. Quod si incidit, antequam pus oriatur, imponendum glutinans medicamentum est (*Ibid.* § 40): saepe enim suppurationem prohibet, et aurem confirmat. Illud et in hac et in naribus ignorari non oportet; non quidem cartilaginem ipsam glutinari, circa tamen carnem increscere, solidarique eum locum. Itaque, si cum cute cartilago rupta est, cutis utrimque suitur. Nunc autem de ea dico, quae, cute integra, frangitur. In ea vero si jam pus natum est, aperienda altera parte cutis, et ipsa cartilago contra lunata plaga excidenda est [1]): deinde utendum est medicamento leniter supprimente, quale lycium est aqua dilutum, donec sanguis fluere desinat: tum imponendum linteolum cum emplastro sic, ut pingue omne vitetur; et a parte posteriore lana mollis auri subjicienda est, quae, quod est inter hanc et caput, compleat: tum ea leniter deliganda est; et a tertio die vapore, ut in naribus posui (cap. 5), fovenda. Atque in his quoque generibus abstinentia primi temporis necessaria est, donec inflammatio finiatur.

---

1) *Τάχιστα μὲν ὑγιὲς γίνεται, ἢν τις περην διακαυσῃ ... Ἣν δὲ μὴ πέρην καίηται, τάμνειν χρὴ τὸ μετέωρον μὴ πάνυ σμικρὴν τομήν.* Hipp. *De artic.* § 40.

CAPUT VII.

De maxilla fracta, et quibusdam ad omnia ossa pertinentibus.

Ab his ad maxillam venturus, indicanda quaedam puto communiter ad omnia ossa pertinentia, ne saepius eadem dicenda sint. Omne igitur os modo rectum, ut lignum in longitudinem finditur; modo frangitur transversum; interdum obliquum; atque id ipsum nonnumquam retusa habet capita, nonnumquam acuta; quod genus pessimum est; quia neque facile committuntur, quae nulli retuso innituntur, et carnem vulnerant, interdum nervum quoque, aut musculum. Quin etiam aliquando plura fragmenta fiunt. Sed in aliis quidem ossibus ex toto saepe fragmentum a fragmento recedit: maxillae vero semper aliqua parte, etiam vexata ossa inter se cohaerent. Igitur inprimis digitis duobus utrimque prementibus, et ab ore et ab cute, omnia ossa in suam sedem compellenda sunt. Deinde, si maxilla transversa fracta est; sub quo casu fere dens super proximum dentem excedit; ubi ea in suam sedem collocata est, duo proximi dentes, aut, si hi labant, ulteriores inter se seta deligandi sunt. Id in alio genere fracturae supervacuum est: cetera eadem facienda sunt (cf. Hipp. *De artic.* § 32). Nam linteolum duplex, madens vino et oleo, superinjiciendum cum eadem simila et eadem turis fuligine est (vid. cap. 5); deinde aut fascia, aut mollis habena, media in longitudinem incisa, ut utrimque mentum complectatur, et inde capita ejus super caput adducta ibi deligentur. Illud quoque ad omnia ossa pertinens dictum erit; famem primum esse necessariam: deinde a die tertio humidum cibum: sublata inflammatione, paulo pleniorem, eumque, qui carnem alat: vinum per omne tempus esse alienum; deinde tertio die resolvi debere; foveri per spongiam vapore aquae calidae; eademque, quae primo fuerunt, superdari: idem die quinto fieri, et donec inflammatio finiatur; quae vel nono die, vel septimo fere solvitur (*Ib.* § 33); ea sublata, rursus ossa esse tractanda, ut, si quod fragmentum loco suo non est, reponatur: neque id esse solvendum, nisi duae partes ejus temporis, intra quod quaeque ossa confervent transierint. Fere vero inter quartumdecimum et

unum et vicesimum diem sanescunt maxilla, malae, jugulum, pectus, latum os scapularum, costae, spina, coxarum os, tali, calx, manus, planta: inter vicesimum et tricesimum crura, brachiaque (cf. 8, § 2): inter septimum et vicesimum et quadragesimum humeri et femina. Sed de maxilla illud quoque adjiciendum est, quod humidus cibus diu assumendus est: atque etiam, quum tempus processit, in lagano similibusque aliis perseverandum est, donec ex toto maxillam callus firmarit. Itemque, utique primis diebus, habendum silentium.

CAPUT VIII.

De jugulo fracto.

1. Jugulum vero, si transversum fractum est, nonnumquam per se rursus recte coit, et, nisi movetur, sanari sine vinctura potest: nonnumquam vero, maximeque ubi motum est, elabitur; fereque id, quod a pectore est, super id, quod ab humero est, in posteriorem partem inclinatur (Hipp. *De artic.* § 14) [1]. Cujus ea ratio est, quod per se non movetur, sed cum humeri motu consentit; itaque, eo subsistente, subit humerus agitatus. Raro vero admodum in priorem partem jugulum inclinatur [2]; adeo ut magni professores numquam se vidisse memoriae mandarint. Sed locuples tamen ejus rei auctor Hippocrates est (*De artic.* § 15). Verum, ut dissimilis uterque casus est, sic quaedam dissimilia requirit. Ubi ad scapulas jugulum tendit, simul dextra manu plana propellendus in posteriorem partem humerus est, et illud in priorem attrahendum. Ubi ad pectus conversum est, ipsum quidem retro dandum, humerus autem in priorem par-

---

1) *Τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ στήθεος πεφυκὸς ὀστέον ἐς τὸ ἄνω μέρος ὑπερέχειν, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἀκρωμίης . . . ἐν τῷ κάτω μέρει εἶναι. De artic.* § 14.

2) *Τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἀκρωμίης ὀστέον ὑπερέχειν καὶ ἐποχέεσθαι ἐπὶ τοῦ ἑτέρου. Ibid.* Hoc capitulum aut male ex Hippocrate a Celso excerptum, aut inepte a librario depravatum.

tem adducendus est: ac, si is inferior est, non id, quod a pectore est, deprimendum est, quia immobile est, sed humerus ipse attollendus (*Ibid.* § 14, *medio*): si casu superior est, id, quod a pectore est, implendum lana, et humerus ad pectus deligandus est. Si acuta fragmenta sunt, incidi contra cutis debet (Paul. Aeg. VI, 93, ed. Briau); ex ossibus ea, quae carnem vulnerant, praecidenda; tum retusa ossa committenda sunt; si quod ab aliqua parte eminet, opponendum ei triplex linteolum est, in vino et oleo tinctum. Si plura fragmenta sunt, excipienda sunt ex ferula facto canaliculo, eodemque intus incerato, ne fascia diducatur. Quae jugulo composito circumdanda est saepius potius quam valentius: quod ipsum quoque in omnibus ossibus fractis perpetuum est. A dextro vero jugulo, si id fractum est, ad alam sinistram; a sinistro ad dextram, rursusque sub ala sana fascia dari debet: post haec, si jugulum ad scapulas inclinatum est, brachium ad latus; si in partem priorem, ad cervicem deligandum est: supinusque homo collocandus. Cetera eadem facienda, quae supra comprehensa sunt.

2. Sunt vero plura ossa fere immobilia, vel dura, vel cartilaginosa, quae vel franguntur, vel forantur, vel colliduntur, vel finduntur; ut malae, pectus, latum os scapularum, costae, spina, coxarum os, tali, calx, manus, planta (cf. 7, p. 341). Horum omnium eadem curatio est. Si supra vulnus est, id suis medicamentis nutriendum est: quo sanescente, rimas quoque ossis, aut, si quod foramen est, callus implet. Si cutis integra est, et os laesum esse ex dolore colligimus, nihil aliud, quam quiescendum; imponendumque ceratum est, et leniter deligandum, donec sanitate ossis dolor finiatur.

CAPUT IX.

De costis fractis.

1. Proprie tamen quaedam de costa dicenda sunt; quia juxta viscera est, gravioribusque periculis is locus expositus est. Haec quoque igitur interdum sic finditur, ut ne summum quidem os, sed interior pars ejus, quae rara est, lae-

datur: interdum sic, ut eam totam is casus perruperit. Si tota fracta non est, nec sanguis expuitur, nec febricula sequitur, nec quidquam suppurat, nisi admodum raro, nec dolor magnus est; tactu tamen is locus leviter indolescit (Hipp. *De artic.* § 49). Sed abunde est eadem, quae supra scripta sunt (cap. 8), facere; et a media fascia incipere deligare, ne in alterutram partem haec cutem inclinet: ab uno vero et vicesimo die, quo utique os esse debet glutinatum, id agendum cibis uberioribus est, ut corpus quam plenissimum fiat, quo melius os vestiat; quod illo loco tenerum adhuc injuriae sub tenui cute expositum est. Per omne autem tempus curationis vitandus clamor, sermo quoque multus, ira, motus vehementior corporis, fumus, pulvis, et quidquid vel tussim vel sternutamentum movet: ne spiritum quidem magnopere continere expedit. At si tota costa perfracta est, casus asperior est: nam et graves inflammationes, et febris, et suppuratio, et saepe vitae periculum sequitur. Ergo, si vires patiuntur, ab eo brachio, quod super eam costam est, sanguis mittendus est: si non patiuntur, alvus tamen sine ullo acri ducenda est; diutiusque inedia pugnandum. Panis vero ante septimum diem non assumendus; sed una sorbitione vivendum: imponendumque ei loco ceratum ex irino (cf. cap. 4, et IV, 4, 2) factum, cui cocta quoque resina adjecta sit; aut Polyarchi (cf. V, 18, 8) malagma; aut panni ex vino et rosa et oleo; superque imponenda lana succida mollis, et duae fasciae a mediis orsae, minimeque adstrictae: multo vero magis omnia vitanda, quae supra posui; adeo ut ne spiritus quidem saepius movendus sit. Quod si tussis infestabit, potio sumenda erit vel ex trixagine, vel ex ruta, vel ex stoechade, vel ex cumino et pipere. Gravioribus vero doloribus urgentibus, cataplasma imponi quoque conveniet vel ex lolio, vel ex hordeo, cui pinguis fici tertia pars sit adjecta. Et id quidem interdiu superjacebit: noctu vero idem aut ceratum, aut malagma, aut panni; quia potest cataplasma decidere. Erg quotidie quoque resolvetur, donec jam cerato aut malagma possimus esse contenti. Et decem quidem diebus extenu bitur fame corpus: ab undecimo vero ali incipiet; ideoq etiam laxior, quam primo, fascia circumligabitur. Fereq

ea curatio ad quadragesimum diem perveniet. Quod si metus erit suppurationis, plus malagma, quam ceratum ad digerendum proficiet. Si suppuratio vicerit, neque per quae supra scripta sunt, discuti potuerit; omnis mora vitanda erit, ne os infra vitietur: sed, qua parte maxime tumebit, demittendum erit candens ferramentum, donec ad pus perveniat; idque effundendum. Si nusquam caput se ostendet, ubi maxime pus subsit sic intelligemus: creta cimolia totum locum illinemus, et siccari patiemur: quo loco maxime humor in ea perseverabit, ibi pus proximum erit; eoque uri debebit. Si latius aliquid abscedet, duobus aut tribus locis erit perforandum; demittendumque linamentum, aut aliquid ex penicillo, quod summum lino sit devinctum, ut facile educatur. Reliqua eadem, quae in ceteris adustis, facienda sunt. Ubi purum erit ulcus, ali corpus debebit, ne tabes, perniciosa futura, id malum subsequatur. Nonnumquam etiam, levius ipso osse affecto, et inter initia neglecto, non pus, sed humor quidam mucis similis intus coit; mollescitque contra cutis: in qua simili ustione utendum est (cf. Hipp. *loc. laud.* § 50).

2. In spina quoque est, quod proprie notemus. Nam si id, quod ex vertebra excedit, aliquo modo fractum est, locus quidem concavus fit; punctiones autem in eo sentiuntur; quia necesse est ea fragmenta spinosa esse, quo fit, ut homo in anteriorem partem subinde nitatur. Haec noscendae rei causa sunt. Medicamentis vero iisdem opus est, quae prima parte hujus capitis exposita sunt.

CAPUT X.

De humerorum, brachiorum, femorum, crurum, digitorum fractorum curatione.

1. Similes rursus ex magna parte casus curationesque sunt humeri et femoris: communia etiam quaedam humeris, brachiis, feminibus, cruribus, digitis. Siquidem ea minime periculose media franguntur: quo propior fractura capiti vel superiori vel inferiori est, eo pejor est: nam et majores dolores adfert, et difficilius curatur. Ea maxime tolerabilis est

simplex, transversa: pejor ubi obliqua, atque ubi multa fragmenta: pessima, ubi eadem acuta sunt. Nonnumquam autem fracta in his ossa in suis sedibus remanent: multo saepius excidunt, aliudque super aliud effertur: idque ante omnia considerari debet; et sunt notae certae. Si suis sedibus sunt, mota resonant, punctionisque sensum repraesentant; tactu inaequalia sunt. Si vero non adversa, sed obliqua junguntur, quod fit ubi loco suo non sunt, membrum id altero brevius est, et musculi ejus tument. Ergo, si hoc deprehensum est, protinus id membrum oportet extendere: nam nervi musculique, intenti per ossa, contrahuntur; neque in suum locum veniunt, nisi illos per vim aliquis intendit. Rursus, si primis diebus id omissum est, inflammatio oritur; sub qua et difficile et periculose vis nervis adhibetur: nam distentio nervorum, vel cancer sequitur; vel certe, ut mitissime agatur, pus. Itaque, si ante reposita ossa non sunt, postea reponenda sunt. Intendere autem digitum, vel aliud quoque membrum, si adhuc tenerum est, etiam unus homo potest: quum alteram partem dextra, alteram sinistra prehendit. Valentius membrum duobus eget, qui in diversa contendant. Si firmiores nervi sunt, ut in viris robustis, maximeque eorum feminibus et cruribus, habenis quoque, vel linteis fasciis utrimque capita articulorum deliganda, et per plures in diversa ducenda sunt. Ubi paulo longius quam naturaliter esse debet, membrum vis fecit, tum demum ossa manibus in suam sedem compellenda sunt: indiciumque ossis repositi est dolor sublatus, et membrum alteri aequatum. Involvendum duplicibus triplicibusve pannis in vino et oleo tinctis; quos linteos esse, commodius est. Fere vero fasciis sex opus est: prima brevissima, quae circa fracturam ter voluta sursum versum feratur, et quasi in cochleam serpat; satisque est eam ter hoc quoque modo circuire (Hipp. *De fract.* § 4): altera dimidio longiore; eaque, si qua parte os eminet, ab ea; si totum aequale est, undelibet super fracturam debet incipere, priori adversa, deorsumque tendere; atque iterum ad fracturam reversa, in superiore parte ultra priorem fasciam desinere. Super has injiciendum latiore linteo ceratum est, quod eas contineat. Ac, si qua parte os

eminet, triplex ea pannus objiciendus, eodem vino et oleo madens. Haec tertia fascia comprehendenda sunt, quartaque sic, ut semper insequens priori adversa sit, et tertia tantum in inferiore parte, tres in superiore finiantur: quia satius est saepius circuire, quam adstringi: siquidem id, quod adstrictum est, alienatur, et cancro opportunum est. Articulum autem quam minime vincire opus est: sed, si juxta hunc os fractum est, necesse est. Deligatum vero membrum in diem tertium continendum est: eaque vinctura talis esse debet, ut primo die nihil offenderit, non tamen laxa visa sit; secundo laxior; tertio jam paene resoluta. Ergo tum rursum id membrum deligandum, adjiciendaque prioribus quinta fascia est: iterumque quinto die resolvendum est, et sex fasciis involvendum sic, ut tertia et quinta infra, ceterae supra finiantur. Quotiescumque autem solvitur membrum, calida aqua fovendum est. Sed, si juxta articulum fractura est, diu instillandum vinum est, exigua parte olei adjecta; eademque omnia facienda, donec adeo inflammatio solvatur, et tenuius quoque, quam ex consuetudine, id membrum fiat: quod si septimus dies non dedit, certe nonus exhibet: tum facillime ossa tractantur. Rursus ergo, si parum commissa sunt, committi debent: si qua fragmenta eminent, in suas sedes reponenda sunt: deinde eodem modo membrum deligandum, ferulaeque super accommodandae sunt, quae fissae circumpositaeque ossa in sua sede contineant: et in quam partem fractura inclinat, ab ea latior valentiorque ferula imponenda est. Easque omnes circa articulum esse oportet resimas, ne hunc laedant; nec ultra adstringi, quam ut ossa contineant: et quum spatio laxentur, tertio quoque die paulum habenis suis coarctari: ac, si nulla prurigo, nullus dolor est, sic manere, donec duae partes ejus temporis, quo quodque os confervet, compleantur: postea levius aqua calida fovere, quia primo digeri materiam opus est, tum evocari. Ergo cerato quoque liquido id leniter est ungendum, perfricandaque summa cutis est; laxiusque id deligandum, et tertio quoque die solvendum sic, ut, remota calida aqua, cetera eadem fiant; tantummodo singulae fasciae, quoties resolutae fuerint, subtrahantur.

2. Haec communia sunt: illa propria. Siquidem humerus fractus non sic, ut membrum aliud, intenditur[1]): sed homo collocatur alto sedili, medicus autem humiliore adversus.

Una fascia (*a*), brachium amplexa, ex cervice ipsius, id sustinet: altera (*b*), ab altera parte super caput data, ibi accipit nodum: tertia (*c*) vincto imo humero deorsum demittitur, ibi quoque capitibus ejus inter se vinctis. Deinde ab occipitio ipsius minister sub ea fascia, quam secundo loco posui, porrecto, si dexter humerus ducendus est, dextro, si sinister, sinistro brachio, demissum inter femina ejus baculum (*A*) tenet: medicus super eam fasciam, de qua tertio loco dixi, plantam injicit dextram, si sinister; sinistram, si dexter humerus curatur; simulque alteram fasciam minister attollit, alteram premit medicus: quo fit, ut leniter humerus extendatur. Fasciis vero, si medium aut imum os fractum est, brevioribus opus est; si summum, longioribus: ut ab eo sub altera quoque ala per pectus et scapulas porrigantur. Protinus vero brachium, quum deligatur, sic inclinandum est; idque efficit, ut ante fascias quo-

1) Cf. *Gazette médicale de Paris;* 1847, p. 126.

que sic figurandum sit; ne postea suspensum aliter atque quum deligabatur, humerum inclinet (cf. Hipp. *De fract.* 8). Brachioque suspenso, ipse quoque humerus ad latus leniter deligandus est: per quae fit, ut minime moveatur: ideoque ossa sic se habeant, ut aliquis composuit. Quum ad ferulas ventum est, extrinsecus esse earum longissimae debent; a lacerto breviores: sub ala brevissimae: saepiusque eae resolvendae sunt, ubi in vicinia cubiti humerus fractus est; ne ibi nervi rigescant, et inutile brachium efficiant. Quoties solutae sunt, fractura manu continenda; cubitus aqua calida fovendus, et molli cerato perfricandus; ferulaeque vel omnino non imponendae contra eminentia cubiti, vel aliquanto breviores sunt.

3. At si brachium fractum est, in primis considerandum est, alterum os, an utrumque comminutum sit (*Ibid.* § 4): non quo alia in ejusmodi casu curatio sit admovenda; sed primum, ut valentius extendatur, si utrumque os fractum est; quia necesse est minus nervos contrahi altero osse integro, eosque intendente; deinde, ut curiosius omnia in continendis ossibus fiant, si neutrum alteri auxilio est. Nam, ubi alterum integrum est, plus opis in eo, quam in fasciis ferulisque est. Deligari autem brachium debet paulum pollice ad pectus inclinato; siquidem is maxime brachii naturalis habitus est: idque involutum mitella commodissime excipitur; quae latitudine ipsi brachio, perangustis capitibus collo injicitur: atque ita commode brachium ex cervice suspensum est. Idque paulum supra cubiti alterius regionem pendere oportet.

4. Quod si ex summo cubito quid fractum sit, glutinare id vinciendo alienum est: fit enim brachium immobile. At si nihil aliud quam dolori occursum est, idem, qui fuit, ejus usus est.

5. In crure aeque ad rem pertinet, alterum saltem os integrum manere. Commune vero ei femorique est, quod, ubi deligatum est, in canalem conjiciendum est. Is canalis et inferiore parte foramina habere debet, per quae, si quis humor excesserit, descendat: et a planta moram, quae simul et sustineat eam, et delabi non patiatur; et a lateribus cava, per quae loris datis, morae quaedam crus femurque, ut collocatum est, detineant. Esse etiam is debet a planta,

si crus fractum est, circa poplitem; si femur, usque ad coxam; si juxta superius caput femoris sic, ut ipsa quoque ei coxa insit. Neque tamen ignorari oportet, si femur fractum est, fieri brevius; quia numquam in antiquum statum revertitur; summisque digitis postea cruris ejus insisti: sed multo tamen foedior debilitas est, ubi fortunae negligentia quoque accessit.

6. Digitum satis est ad unum surculum post inflammationem deligari.

7. His proprie ad singula membra pertinentibus, rursus illa communia sunt: primis diebus fames; deinde tum, quum jam increscere callum oportet, liberalius alimentum; longa a vino abstinentia; fomentum aquae calidae, dum inflammatio est, liberale; quum ea desiit, modicum: tum etiam longior ulterioribus e liquido cerato membris, et mollis tamen unctio. Neque protinus exercendum id membrum, sed paulatim ad antiquos usus reducendum est. Gravius aliquanto est, quum ossis fracturae carnis quoque vulnus accessit; maximeque si id musculi femoris aut humeri senserunt: nam et inflammationes multo graviores, et promtiores cancros habent. Ac femur quidem, si ossa inter se recesserunt, fere praecidi necesse est. Humerus quoque in periculum venit; sed facilius conservatur. Quibus periculis etiam magis id expositum, quod juxta ipsos articulos ictum est. Curiosius igitur agendum est; et musculus quidem per mediam plagam transversus praecidendus: sanguis vero, si parum fluxit, mittendus: corpus inedia extenuandum. Ac reliqua quidem membra lentius intendenda, et lenius in iis ossa in suam sedem reponenda sunt: in his vero neque intendi nervos, neque ossa tractari, satis expedit: ipsique homini permittendum est, ut sic ea collocata habeat, quemadmodum minime laedunt. Omnibus autem his vulneribus imponendum primo linamentum est, vino madens, cui rosae paulum admodum adjectum sit. Deligandaque fasciis sunt aliquanto laxioribus quam si ea plaga non esset (cf. V, 26, 24); quanto facilius et alienari et occupari cancro vulnus potest: numero potius fasciarum id agendum est, ut laxae quoque aeque contineant. Quod in femore humeroque sic fiet, si ossa forte recte concurrerint: sin aliter se habebunt, eatenus circum-

dari fascia debebit, ut impositum medicamentum contineat. Cetera eadem, quae supra scripsi, facienda sunt: praeterquam quod neque ferulis, neque canalibus, inter quae vulnus sanescere non potest, sed pluribus tantummodo et laxioribus fasciis opus est: ingerendumque subinde in eas est calidum oleum, et vinum; magisque in primo fame utendum; vulnus calida aqua fovendum; frigusque omni ratione vitandum; et transeundum ad medicamenta, quae puri movendo sunt: majorque vulneri, quam ossi cura adhibenda. Ergo quotidie solvendum nutriendumque est. Inter quae si quod parvulum fragmentum ossis eminet, id, si retusum est, in suam sedem dandum: si acutum, ante acumen ejus; si longius est, praecidendum; si brevius, limandum, et utrumque scalpro laevandum: tum ipsum recondendum est: ac, si id manus facere non potest, vulsella, quali fabri utuntur, injicienda est recte se habenti capiti ab ea parte, qua sima est; ut ea parte qua gibba est, eminens os in suam sedem compellat. Si id majus est, membranulisque cingitur, sinere oportet eas sub medicamentis resolvi, idque os, ubi jam nudatum est, abscindere; quod maturius scilicet faciendum est: potestque ea ratione et os coire, et vulnus sanescere: illud suo tempore; hoc, prout se habet. Nonnumquam etiam in magno vulnere evenit, ut fragmenta quaedam velut emoriantur, neque cum ceteris coeant: quod hic quoque ex modo fluentis humoris colligitur. Quo magis necessarium est, saepius vulnus resolvere, atque nutrire. Sequitur vero, ut id os per se post aliquot dies excidat. Quum tam misera antea conditio vulneris sit, tamen id interdum manus diutiusque facit; saepe enim integra cute os abrumpitur, protinusque prurigo et dolor oritur. Quod solvere, si accidit, maturius oportet, et fovere aqua; per aestatem, frigida; per hiemem, egelida: deinde ceratum murteum imponere. Interdum fractura quibusdam velut aculeis carnem vexat. Quo a prurigine et punctionibus cognito, aperire id medicus, eosque aculeos praecidere necesse habet. Reliqua vero curatio in utroque hoc casu eadem est, quae ubi plagam ictus protinus intulit. Puro jam ulcere, cibis hic quoque utendum est carnem producentibus. Si brevius adhuc membrum est, et ossa loco

suo non sunt, paxillus tenuis quam laevissimi generis inter ea demitti debet sic, ut capite paulum supra ulcus emineat; isque quotidie plenior adigendus est, donec par id membrum alteri fiat. Tum paxillus removendus; vulnus sanandum est; cicatrix inducta fovenda frigida aqua est, in qua myrtus, hedera, aliaeve similes verbenae decoctae sint, illinendumque medicamentum est, quod siccet: et magis etiam hic quiescendum, donec id membrum confirmetur. Si quando vero ossa non conferbuerunt, quia saepe soluta, saepe mota sunt, in aperto deinde curatio est: possunt enim coire. Si vetustas occupavit, membrum extendendum est; ossa inter se manu dividenda, ut concurrendo exasperentur, et si, quid pingue est, eradatur, totumque id quasi recens fiat: magna tamen cura habita, ne nervi musculive laedantur. Tum vino fovendum est, in quo malicorium decoctum sit; imponendumque id ipsum ovi albo mixtum: tertio die resolvendum, fovendumque aqua in qua verbenae, de quibus supra dixi (l. 6), decoctae sint: quinto die idem faciendum, ferulaeque circumdandae: cetera, et ante, et post, eadem facienda, quae supra scripsi. Solent tamen interdum transversa inter se ossa confervere: eoque et brevius membrum, et indecorum fit; et, si capita acutiora sunt, assiduae punctiones sentiuntur. Ob quam causam frangi rursus ossa et dirigi debent. Id hoc modo fit. Calida aqua multa membrum id fovetur, et ex cerato liquido perfricatur, intenditurque: inter haec medicus pertractans ossa, ut adhuc tenero callo, manibus ea diducit, compellitque id quod eminet in suam sedem: et, si parum valuit, ab ea parte, in quam os se inclinat, involutam lana regulam objicit; atque ita deligando, assuescere iterum vetustae sedi cogit. Nonnumquam autem recte quidem ossa coierunt, superincrevit vero nimius callus; ideoque locus is intumuit. Quod ubi incidit, diu leniterque id membrum perfricandum est ex oleo et sale et nitro; multaque aqua calida salsa fovendum; et imponendum malagma, quod digerat; adstrictiusque alligandum; oleribusque, et praeterea vomitu utendum: per quae cum carne callus quoque extenuatur. Confertque aliquid sinapi cum ficu in alterum membrum positum, donec id paulum erodat, eoque evocet mate

Ubi is tumor extenuatus est, rursus ad ordinem vitae revertendum est.

CAPUT XI.

De ossibus luxatis.

Ac de fractis quidem ossibus hactenus dictum sit. Moventur autem ea sedibus suis duobus modis; nam modo, quae juncta sunt inter se dehiscunt; ut quum latum scapularum os ab humero recedit; et in brachio radius a cubito; et in crure tibia a sura; et interdum a saltu calcis os a talo, quod raro tamen fit; modo articuli suis sedibus excidunt. Ante de prioribus dicam. Quorum ubi aliquid incidit, protinus is locus cavus est, depressusque digitus sinum invenit: deinde gravis inflammatio oritur; atque in talis praecipue: siquidem febres quoque, et cancros, et nervorum vel distentiones, vel rigores, qui caput scapulis annectunt, movere consuevit. Quorum vitandorum causa facienda eadem sunt, quae in ossibus mobilibus laesis proposita sunt; ut dolor tumorque per ea tollantur. Nam diducta ossa numquam rursus inter se junguntur; et, ut aliquid decoris eo loco, sic nihil usus amittitur. Maxilla vero, et vertebra, omnesque articuli, quum validis nervis comprehendantur, excidunt aut vi expulsi, aut aliquo casu nervis vel ruptis, vel infirmatis; faciliusque in pueris et adolescentulis, quam in robustioribus. Hique elabuntur in priorem [et in posteriorem, in interiorem] et in exteriorem partem; quidam omnibus modis, quidam certis: suntque quaedam communia omnium signa, quaedam propria cujusque. Siquidem semper ea parte tumor est, in quam os prorumpit; ea sinus, a qua recessit. Et haec quidem in omnibus deprehenduntur: alia vero in singulis; quae simul atque de quoque dicam, proponenda erunt. Sed ut excidere omnes articuli possunt, sic non omnes reponuntur. Caput enim numquam compellitur, neque in spina vertebra, neque ea maxilla, quae, utraque parte prolapsa, antequam reponeretur, inflammationem movit. Rursum, qui nervorum vitio prolapsi sunt, compulsi quoque in suas sedes iterum excidunt.

Ac quibus in pueritia exciderunt, neque repositi sunt, minus quam ceteri crescunt. Omniumque, quae loco suo non sunt, caro emacrescit, magisque in proximo membro, quam in ulteriore: ut, puta, si humerus loco suo non est, major in eo ipso fit, quam in brachio; major in hoc, quam in manu, macies. Tum pro sedibus, et pro casibus, qui inciderunt, aut major aut minor usus ejus membri relinquitur: quoque in eo plus usus superest, eo minus id extenuatur. Quidquid autem loco suo motum est, ante inflammationem reponendum est. Si illa occupavit, dum conquiescat, non lacessendum est: ubi finita est, tentandum est in iis membris, quae id patiuntur. Multum autem eo confert et corporis et nervorum habitus; nam, si corpus tenue, si humidum est, si nervi infirmi, expeditius os reponitur: sed et primo facilius excidit, et postea minus fideliter continetur. Quae contraria his sunt, melius continent: sed id, quod expulsum est, difficulter admittunt. Oportet autem ipsam inflammationem levare, super succida lana ex aceto imposita: a cibo, si valentioris articuli casus est, triduo: interdum etiam quinque diebus abstinere: bibere aquam calidam, dum sitim finiat: curiosiusque haec facere, iis ossibus motis, quae validis plenisque musculis continentur: si vero etiam febris accessit, multo magis; deinde ex die quinto fovere aqua calida, remotaque lana, ceratum imponere ex cyprino factum, nitro quoque adjecto, donec omnis inflammatio finiatur; tunc frictionem ei membro adhibere; cibis uti bonis; vino modice: jamque ad usus quoque suos id membrum promovere; quia motus, ut in dolore pestifer, sic alias saluberrimus corpori est. Haec communia sunt; nunc de singulis dicam.

CAPUT XII.

De maxilla luxata.

Maxilla in priorem partem propellitur; sed modo altera parte, modo utraque. Si altera, in contrariam partem ipsa mentumque inclinatur: dentes paribus non respondent; sed sub iis, qui secant, canini sunt (cf. Hipp. *De artic.* §
At si utraque, totum mentum in exteriorem partem pr

vetur; inferioresque dentes longius quam superiores excedunt; intentique super musculi apparent. Primo quoque tempore homo in sedili collocandus est sic, ut minister a posteriore parte caput ejus contineat, vel sic, ut juxta parietem is sedeat, subjecto inter parietem et caput ejus scorteo pulvino duro; eoque caput per ministrum urgeatur, quo sit immobilius: tum digiti pollices linteolis vel fasciis, ne delabantur, involuti in os ejus conjiciendi, ceteri extrinsecus admovendi sunt. Ubi vehementer maxilla apprehensa est, si una parte procidit, concutiendum mentum, et ad guttur adducendum est: tum simul et caput apprehendendum, et, excitato mento, maxilla in suam sedem compellenda, et os ejus comprimendum est sic, ut omnia paene uno momento fiant. Sin utraque parte prolapsa est, eadem omnia facienda; sed aequaliter retro maxilla agenda est. Reposito osse, si cum dolore oculorum et cervicis iste casus incidit, ex brachio sanguis mittendus est. Quum omnibus vero, quorum ossa mota sunt, primo liquidior cibus conveniat, tum his praecipue: adeo ut sermo quoque frequens, motu oris per nervos, laedat.

CAPUT XIII.

De capite luxato.

Caput duobus processibus in duos sinus summae vertebrae demissis super cervicem contineri, in prima parte proposui (cap. 1). Hi processus interdum in posteriorem partem excidunt: quo fit, ut nervi sub occipitio extendantur, mentum pectori agglutinetur, neque bibere is, neque loqui possit, interdum sine voluntate semen emittat: quibus celerrime mors supervenit. Ponendum autem hoc esse credidi, non quo curatio ejus rei ulla sit; sed ut res indiciis cognosceretur, et non putarent sibi medicum defuisse, si qui sic aliquem perdidissent.

CAPUT XIV.

De spina luxata.

Idem casus manet eos, quorum in spina vertebrae exciderunt. Id enim non potest fieri, nisi et medulla, quae per

medium, et duabus membranulis, quae per duos a lateribus processus feruntur, et nervis, qui continent, ruptis. Excidunt autem et in posteriorem partem, et in priorem; et supra septum transversum, et infrà. In utram partem exciderint, a posteriore parte vel tumor, vel sinus oritur. Si super septum id incidit, manus resolvuntur, vomitus, aut distentio nervorum insequitur, spiritus difficulter movetur, dolor urget, et aures obtusae sunt. Si sub septo, femina resolvuntur, urina supprimitur, interdum etiam sine voluntate prorumpit. Ex ejusmodi casibus, ut tardius, quam ex capitis, sic tamen intra triduum homo moritur. Nam quod Hippocrates (*De artic.* § 47; T. IV p. 208) dixit, vertebra in exteriorem partem prolapsa, pronum hominem collocandum esse, et extendendum, tum calce aliquem super ipsum os debere consistere, et id intus impellere: in iis accipiendum est, quae paulum excesserunt; non in iis, quae totae loco motae sunt. Nonnumquam enim nervorum imbecillitas efficit, ut, quamvis non exciderit vertebra, paulum tamen aut in posteriorem, aut in priorem partem promineat. Id non jugulat: sed ab interiore parte ne contingi quidem potest: ab exteriore si propulsum est, plerumque iterum redit; nisi, quod admodum rarum est, vis nervis restituta est.

CAPUT XV.

De humero luxato.

Humerus autem modo in alam excidit, modo in partem priorem. Si in alam delapsus est, cubitus recedit ab latere; sursum juxta ejusdem partis aurem cum humero porrigi non potest; longiusque altero id brachium est. Si in priorem partem, summum quidem brachium extenditur, minus tamen quam naturaliter; difficiliusque in priorem partem, quam in posteriorem cubitus porrigitur. Igitur, si in alam humerus excidit, et vel puerile adhuc est corpus, vel molle certe, et imbecillis nervis intentum est, satis est collocare id in sedili; et ex duobus ministris alteri imperare, ut caput lati scapularum ossis leniter reducat [1]); alteri, ut brachium

1) Hipp. *l. l.* § 2: *ἐμβάλλων τὴν ἑωυτοῦ κεφαλὴν ἐς τὸ ὦμιον ἀντερείσιος ἕνεκα.* Quod verisimilius videtur.

extendat: ipsum posteriore parte residentem, manum sub alam ejus conjicere, simulque et illa os, et altera manu brachium ejus ad latus impellere. At si vastius corpus, nervive robustiores sunt, necessaria est spatha lignea, quae et crassitudinem duorum digitorum habet, et longitudine ab ala usque ad digitos pervenit: in qua summa capitulum est rotundum et leniter cavum, ut recipere particulam aliquam ex capite humeri possit. In ea bina foramina tribus locis sunt, inter se spatio distantibus; in quae lora mollia conjiciuntur. Eaque spatha, fascia involuta, quo minus tactu laedat, ad alam brachio dirigitur sic, ut caput ejus summae alae subjiciatur: deinde loris suis ad brachium deligatur; uno loco paulum infra humeri caput; altero paulum supra cubitum; tertio supra manum: cui rei protinus intervalla quoque foraminum aptata sunt. Sic brachium deligatum super scalae gallinariae gradum trajicitur ita alte, ut consistere homo ipse non possit; simulque in alteram partem corpus demittitur, in alteram brachium intenditur: eoque fit, ut capite ligni caput humeri impulsum in suam sedem, modo cum sono, modo sine hoc compellatur. Multas alias esse rationes scire facile est uno Hippocrate lecto; sed non alia magis usu comprobata est (*Ibid.* § 6—7). At si in partem priorem humerus excidit, supinus homo collocandus est; fasciaque, aut habena media alae circumdanda est, capitaque ejus post caput hominis ministro tradenda, brachium alteri; praecipiendumque, ut ille habenam, hic brachium extendat: deinde medicus caput quidem humeri sinistra debet repellere: dextra vero cubitum cum humero attollere, et os in suam sedem compellere: faciliusque id in hoc casu, quam in priore revertitur. Reposito humero, lana alae subjicienda est; si in interiore parte os fuit, ut ei opponatur; si in priore, ut tamen commodius deligetur. Tum fascia, primum sub ala obvoluta, caput ejus debet comprehendere, deinde per pectus ad alteram alam, ab eaque ad scapulas, rursusque ad ejusdem humeri caput tendere, saepiusque eadem ratione circumagi, donec bene id teneat. Vinctus, hac ratione humerus commodius continetur, si adductus ad latus, ad id quoque fascia deligatur.

CAPUT XVI.

De cubito luxato.

In cubito autem tria coire ossa, humeri, radii, et cubiti ipsius, ex iis, quae prima parte hujus voluminis posita sunt, intelligi potuit. Si cubitus, qui annexus humero est, ab hoc excidit, radius, qui adjunctus est, interdum trahitur, interdum subsistit. In omnes vero quatuor partes excidere cubitus potest (cf. Hipp. *De artic.* § 17 sqq.): sed, si in priorem prolapsus est, extentum brachium est, neque recurvatur: si in posteriorem, brachium curvum est, neque extenditur, breviusque altero est; interdum febrem, vomitumque bilis movet: si in exteriorem, interioremve, brachium porrectum est, sed paulum in eam partem, a qua os recessit, recurvatum. Quidquid incidit, reponendi ratio una est; neque in cubito tantum, sed in omnibus quoque membris longis, quae per articulum longa testa junguntur: utrumque membrum in diversas partes extendere, donec spatium inter ossa liberum sit; tum id os, quod excidit, ab ea parte, in quam prolapsum est, in contrariam impellere. Extendendi tamen alia atque alia genera sunt, prout aut nervi valent, aut ossa huc illucve se dederunt. Ac modo manibus solis utendum est, modo quaedam alia adhibenda. Ergo, si in priorem partem cubitus prolapsus est, extendi per duos manibus, interdum etiam habenis adjectis, satis est: deinde rotundum aliquid a lacerti parte ponendum est, et super id repente cubitus ad humerum impellendus est. At in aliis casibus commodissimum est eadem ratione brachium extendere, quae fracto humero supra posita est, et tum ossa reponere. Reliqua curatio eadem est, quae in omnibus. Celerius tantum, et saepius id resolvendum est; multo magis aqua calida fovendum; diutius ex oleo et nitro ac sale perfricandum. In cubito enim celerius, quam in ullo alio articulo, sive extra remansit, sive intus revertit, callus circumdatur; isque, si per quietem increvit, flexus illius postea prohibet.

que sic figurandum sit; ne postea suspensum aliter atque quum deligabatur, humerum inclinet (cf. Hipp. *De fract.* 8). Brachioque suspenso, ipse quoque humerus ad latus leniter deligandus est: per quae fit, ut minime moveatur: ideoque ossa sic se habeant, ut aliquis composuit. Quum ad ferulas ventum est, extrinsecus esse earum longissimae debent; a lacerto breviores: sub ala brevissimae: saepiusque eae resolvendae sunt, ubi in vicinia cubiti humerus fractus est; ne ibi nervi rigescant, et inutile brachium efficiant. Quoties solutae sunt, fractura manu continenda; cubitus aqua calida fovendus, et molli cerato perfricandus; ferulaeque vel omnino non imponendae contra eminentia cubiti, vel aliquanto breviores sunt.

3. At si brachium fractum est, in primis considerandum est, alterum os, an utrumque comminutum sit (*Ibid.* § 4): non quo alia in ejusmodi casu curatio sit admovenda; sed primum, ut valentius extendatur, si utrumque os fractum est; quia necesse est minus nervos contrahi altero osse integro, eosque intendente; deinde, ut curiosius omnia in continendis ossibus fiant, si neutrum alteri auxilio est. Nam, ubi alterum integrum est, plus opis in eo, quam in fasciis ferulisque est. Deligari autem brachium debet paulum pollice ad pectus inclinato; siquidem is maxime brachii naturalis habitus est: idque involutum mitella commodissime excipitur; quae latitudine ipsi brachio, perangustis capitibus collo injicitur: atque ita commode brachium ex cervice suspensum est. Idque paulum supra cubiti alterius regionem pendere oportet.

4. Quod si ex summo cubito quid fractum sit, glutinare id vinciendo alienum est: fit enim brachium immobile. At si nihil aliud quam dolori occursum est, idem, qui fuit, ejus usus est.

5. In crure aeque ad rem pertinet, alterum saltem os integrum manere. Commune vero ei femorique est, quod, ubi deligatum est, in canalem conjiciendum est. Is canalis et inferiore parte foramina habere debet, per quae, si quis humor excesserit, descendat: et a planta moram, quae simul et sustineat eam, et delabi non patiatur; et a lateribus cava, per quae loris datis, morae quaedam crus femurque, ut collocatum est, detineant. Esse etiam is debet a planta,

debent, qui vel in priorem, vel in posteriorem partem exciderunt; tum jam palma compelli; at id, quod in latus elapsum est, digitis restitui. Potest tamen conditus articulus medius, aut summus canaliculo aliquo contineri.

CAPUT XX.

De femore luxato.

Quum de his dixerim, de iis quoque, quae in cruribus sunt, videri possum dixisse: siquidem etiam in hoc casu quaedam similitudo est femori et humero, tibiae et cubito, pedi et manui. Quaedam tamen separatim quoque de his dicenda sunt. Femur in omnes quatuor partes promovetur: saepissime in interiorem; deinde in exteriorem; raro admodum in priorem, aut posteriorem. Si in interiorem partem prolapsum est, crus longius altero, et vatium est: extra enim pes ultimus spectat; si in exteriorem, brevius, varumque fit, pes intus inclinatur; calx in gressu terram non contingit, sed planta ima; meliusque id crus superius corpus, quam in priore casu, fert, minusque baculo eget; si in priorem, crus extensum est, complicarique non potest; alteri cruri ad calcem par est, sed ima planta minus in priorem partem inclinatur: dolorque in hoc casu praecipuus est, et maxime urina supprimitur. Ubi cum dolore inflammatio quievit, commode ingrediuntur, rectusque eorum pes est. Si in posteriorem, extendi non potest crus, breviusque est; ubi consistit, calx hic quoque terram non contingit. Magnum autem femori periculum est, ne vel difficulter reponatur, vel repositum rursus excidat. Quidam semper iterum excidere contendunt: sed Hippocrates (*De artic.* §. 70; Gal. *Comm. in h. loc.* T. XVIII[a] p. 731), et Diocles, et Philotimus, et Nileus, et Heraclides Tarentinus, clari admodum auctores, ex toto se restituisse memoriae prodiderunt. Neque tot genera machinamentorum quoque, ad extendendum in hoc casu femur, Hippocrates, Andreas, Nileus, Nymphodorus, Protarchus, Heraclides, aliique quidam reperissent, si id fr[illegible] esset. Sed ut haec falsa opinio est, sic illud verum

quum ibi valentissimi nervi musculique sint, si suum robur habent, vix admittere; si non habent, postea non continere. Tentandum igitur est, et, si tenerum membrum est, satis est habena altera ab inguine, altera a genu intendi: si validius, melius adducent, qui easdem habenas ad valida bacula deligarint; quumque eorum fustium imas partes oppositae morae objecerint, superiores ad se utraque manu traxerint. Etiamnum valentius intenditur membrum super scamnum, cui ab utraque parte axes sunt, ad quos habenae illae deligantur: qui, ut in torcularibus, conversi, rumpere quoque, si quis perseveraverit, non solum extendere nervos et musculos possunt. Collocandus autem homo super id scamnum[1]) est aut pronus, aut supinus, aut in latus sic, ut semper ea pars superior sit, in quam os prolapsum est; ea inferior, a qua recessit. Nervis extentis, si in priorem partem os venit, rotundum aliquid super inguen ponendum; subitoque super id genu adducendum est eodem modo, eademque de causa, qua idem in brachio fit; protinusque, si complicari femur potest, intus est. In ceteris vero casibus, ubi ossa per vim paulum inter se recesserunt, medicus debet id, quod eminet, retro cogere; minister contra inde coxam propellere. Reposito osse, nihil aliud novi curatio requirit, quam ut diutius is in lecto detineatur; ne, si motum adhuc nervis laxioribus femur fuerit, rursus erumpat.

CAPUT XXI.

De genu luxato.

Genu vero et in exteriorem, et in interiorem, et in posteriorem partem excidere, notissimum est. In priorem non prolabi plerique scripserunt: potestque id vero proximum esse, quum inde opposita patella, ipsa quoque caput tibiae contineat. Meges tamen eum, cui in priorem partem excidisset, a se curatum esse, memoriae prodidit. In his casibus intendi nervi rationibus iisdem, quas in femore retuli, pos-

1) Cf. Hipp. ed. Littré; T. IV, p. 40, 297 —301, 305, 311.

sunt. Et id quidem, quod in posteriorem partem excidit, eodem modo rotundo aliquo super poplitem imposito, adductoque eo crure, reconditur; cetera vero manibus simul dum ossa in diversas partes compelluntur.

CAPUT XXII.

De talo luxato.

Talus in omnes partes prolabitur. Ubi in interiorem partem excidit, ima pars pedis in exteriorem partem convertitur: ubi huic contrarius casus, contrarium etiam signum est. At si in priorem partem erumpit, a posteriore latus nervus durus et intentus est; simusque his pes est; si in posteriorem, calx paene conditur, planta major fit. Reponitur autem is quoque per manus; prius in diversa pede et crure diductis. Et in hoc quoque casu diutius in lectulo perseverandum est; ne is talus, qui totum corpus sustinet, parum confirmatis nervis ferendo oneri cedat, rursusque prorumpat. Calceamentis quoque humilioribus primo tempore utendum; ne vinctura talum ipsum laedat.

CAPUT XXIII.

De planta luxata.

Plantae ossa iisdem modis, quibus in manu, prodeunt; iisdemque conduntur. Fascia tantummodo calcem quoque debet comprehendere: ne, quum mediam plantam, imumque ejus vinciri necesse est, liber talus in medio relictus, materiam pleniorem recipiat, ideoque suppuret.

CAPUT XXIV.

De digitis luxatis.

In digitis nihil ultra fieri debet, quam quod in iis, sunt in manu, positum est (cap. 19.)

Ubi is tumor extenuatus est, rursus ad ordinem vitae revertendum est.

CAPUT XI.

De ossibus luxatis.

Ac de fractis quidem ossibus hactenus dictum sit. Moventur autem ea sedibus suis duobus modis; nam modo, quae juncta sunt inter se dehiscunt; ut quum latum scapularum os ab humero recedit; et in brachio radius a cubito; et in crure tibia a sura; et interdum a saltu calcis os a talo, quod raro tamen fit; modo articuli suis sedibus excidunt. Ante de prioribus dicam. Quorum ubi aliquid incidit, protinus is locus cavus est, depressusque digitus sinum invenit: deinde gravis inflammatio oritur; atque in talis praecipue: siquidem febres quoque, et cancros, et nervorum vel distentiones, vel rigores, qui caput scapulis annectunt, movere consuevit. Quorum vitandorum causa facienda eadem sunt, quae in ossibus mobilibus laesis proposita sunt; ut dolor tumorque per ea tollantur. Nam diducta ossa numquam rursus inter se junguntur; et, ut aliquid decoris eo loco, sic nihil usus amittitur. Maxilla vero, et vertebra, omnesque articuli, quum validis nervis comprehendantur, excidunt aut vi expulsi, aut aliquo casu nervis vel ruptis, vel infirmatis; faciliusque in pueris et adolescentulis, quam in robustioribus. Hique elabuntur in priorem [et in posteriorem, in interiorem] et in exteriorem partem; quidam omnibus modis, quidam certis: suntque quaedam communia omnium signa, quaedam propria cujusque. Siquidem semper ea parte tumor est, in quam os prorumpit; ea sinus, a qua recessit. Et haec quidem in omnibus deprehenduntur: alia vero in singulis; quae simul atque de quoque dicam, proponenda erunt. Sed ut excidere omnes articuli possunt, sic non omnes reponuntur. Caput enim numquam compellitur, neque in spina vertebra, neque ea maxilla, quae, utraque parte prolapsa, antequam reponeretur, inflammationem movit. Rursum, qui nervorum vitio *prolapsi* sunt, compulsi quoque in suas sedes iterum excidunt.

INDEX

LIBRORUM ET CAPITUM.

Ubi is tumor extenuatus est, rursus ad ordinem vitae revertendum est.

CAPUT XI.

De ossibus luxatis.

Ac de fractis quidem ossibus hactenus dictum sit. Moventur autem ea sedibus suis duobus modis; nam modo, quae juncta sunt inter se dehiscunt; ut quum latum scapularum os ab humero recedit; et in brachio radius a cubito; et in crure tibia a sura; et interdum a saltu calcis os a talo, quod raro tamen fit; modo articuli suis sedibus excidunt. Ante de prioribus dicam. Quorum ubi aliquid incidit, protinus is locus cavus est, depressusque digitus sinum invenit: deinde gravis inflammatio oritur; atque in talis praecipue: siquidem febres quoque, et cancros, et nervorum vel distentiones, vel rigores, qui caput scapulis annectunt, movere consuevit. Quorum vitandorum causa facienda eadem sunt, quae in ossibus mobilibus laesis proposita sunt; ut dolor tumorque per ea tollantur. Nam diducta ossa numquam rursus inter se junguntur; et, ut aliquid decoris eo loco, sic nihil usus amittitur. Maxilla vero, et vertebra, omnesque articuli, quum validis nervis comprehendantur, excidunt aut vi expulsi, aut aliquo casu nervis vel ruptis, vel infirmatis; faciliusque in pueris et adolescentulis, quam in robustioribus. Hique elabuntur in priorem [et in posteriorem, in interiorem] et in exteriorem partem; quidam omnibus modis, quidam certis: suntque quaedam communia omnium signa, quaedam propria cujusque. Siquidem semper ea parte tumor est, in quam os prorumpit; ea sinus, a qua recessit. Et haec quidem in omnibus deprehenduntur: alia vero in singulis; quae simul atque de quoque dicam, proponenda erunt. Sed ut excidere omnes articuli possunt, sic non omnes reponuntur. Caput enim numquam compellitur, neque in spina vertebra, neque ea maxilla, quae, utraque parte prolapsa, antequam reponeretur, inflammationem movit. Rursum, qui nervorum vitio *prolapsi* sunt, compulsi quoque in suas sedes iterum excidunt.

INDEX

NOMINUM PROPRIORUM.

Prior numerus paginam, posterior versum indicat.

INDEX VERBORUM

NOTATU DIGNORUM*).

A.

---

*) Numeri romani libros indicant, arabici vero capita, vel si duo deinceps leguntur, caput et paragraphum. Quum vero interdum nimia capitum vel paragraphorum prolixitas facilem cuiusvis loci Celsiani inventionem impediret, passim numeris uncis inclusis designavi paginam et lineam. — Quod ad nomina attinet quibus nostri aevi botanici plantas designant, duces secutus sum vel Fraas (*Synopsis plantarum florae classicae*) vel Lenz (*Botanik der alten Griechen und Römer*).

B.

C.

M.

O.

P.

T.

INDEX VOCABULORUM GRAECORUM

IN MEA EDITIONE LITERIS GRAECIS EXARATORVM *).

---

*) Asterisco notavi vocabula quae in tribus antiquioribus codd., vel sal¹⁻ in Med. I et Vat. VIII, literis latinis exarata sunt. — Vide in praefatione quae d· re scripsi.

INDEX
LOCORUM HIPPOCRATIS ET CELSI
INTER SE COMPARATORUM*).

---

*) Loca asterisco notata ea sunt quae iterata me docuit Celsi recensio, toxtu jam typis exarato, peracta.

INDEX

AUCTORUM ANTIQUORUM A ME IN TEXTU ALLATORUM.

Subjungere libuit indiculum locorum Celsi ad quae ipse in opere suo remittit lectorem quaeque in ipso textu indicare neglexi.

p. 14, l. 19: corpus integrum (cf. p. 33, l. 7; p. 83, l. 2).
p. 17, l. 21: foveat (cf. VI, 6, 15).
p. 25, l. 9: consuevit (cf. II, 7, p. 39, l. 30; II, 8, p. 45, l. 37; III, 27, 2; IV, 31, *init.*).
p. 29, l. 5: ἔλλεόν (cf. p. 146, l. 6).
p. 30, l. 15: proposui (p. 29, l. 36—37).
p. 47, l. 11: febrem ardentem (cf. p. 28, l. 35; p. 89, l. 12).
p. 60, l. 20: supra posui (cf. II, 6, p. 37, l. 10; Aph. IV, 48 cet.).
p. 62, l. 19: tenentur (cf. II, 8; III, 2).
p. 98, l. 4: potest (cf. II, 1; III, 20, 21; IV, 15).
p. 98, l. 13: φρενῖτιν (cf. II, 1, p. 30, l. 6).
p. 108, l. 30: inflatis vesicis (III, 27, 2, p. 118, l. 31).
p. 115, l. 8: comprehensi sunt (cf. p. 113, l. 33; p. 114, l. 21 sqq.).
p. 121, l. 31: supra posui (l. 7—8).
p. 123, l. 29: deberent (cf. I, 2 et 4).
p. 127, l. 4: supra retuli (cf. p. 126, l. 20 sqq.).
p. 135, l. 9: adstringunt (cf. II, 30).
p. 136, l. 22: praecepta sunt (IV, 9).
p. 145, l. 5: ventriculi porta (cf. p. 121, l. 34).

p. 156, l. 7: utendum est (cf. II, 17).
p. 176, l. 18—19: λιπαράς (cf. V, 26, 35; V, 27, 13).
p. 192, l. 19: proposui (cf. V, 19, 1).
p. 197, l. 19—20: proposita est (cf. V, 19, 18?).
p. 211, l. 35: proposui (cf. § 9).
p. 212, l. 6—7: refrigerant (cf. II, 23, p. 73, 6).
p. 212, l. 7: proposui (V, 26, 33; cf. V, 28, 4).
p. 216, l. 25: posui (cf. V, 18, 18).
p. 221, l. 29: dixi (l. 5) — l. 33 dixi (l. 8).
p. 250, l. 22—23: dixi (p. 249, l. 4, cf. p. 51, l. 13; p. 255, l. 12).
p. 264, l. 8—9: exsequutus sum (cf. V, 28, 11 sqq.).
p. 289, l. 20: oris fiunt (cf. VI, 11).
p. 289, l. 23: exposita sunt (cf. VII, 8).
p. 290, l. 35: exposui (V, 28, 2).
p. 293, l. 7: retuli (V, 26, 2 et 3).
p. 294, l. 23—24: positum est (VII, 7, 11; VII, 14, p. 291, l. 14).
p. 294, l. 26: posui (VII, 2, p. 265, l. 25—26).
p. 300, l. 28: praecipimus (V, 26, 21 sqq.).
p. 302, l. 26: excidenda est (cf. p. 299, l. 31).
p. 303, l. 12: posui (VII, 4, 4, cf. 3, 3).
p. 304, l. 31: docui (cf. capp. 20 et 22).
p. 325, l. 21: deducuntur cf. p. 355, l. 1).
p. 337, l. 13: praecepi (V, 26, 25?).
p. 360, l. 18: brachio sit (VIII, 15).

CORRIGENDA.

---

p. 23, l. 30, lege: id ipsum
p. 41, l. 9, lege: extendendo dolorem levant
p. 55, tit., lege: De cucurbitulis
p. 56, l. 11, lege: cum eo
p. 62, l. 13, lege (cf. III, 21).
p. 62, l. 32: vide *Adn. criticam*
p. 104, l. 35, lege: multo corpus tribus
p. 109, l. 4—5, lege: superponere; si
p. 112, l. 38, lege: plantaginem
p. 125, l. 15, lege: calida marina,
p. 132, l. 3, lege: ejus est, supervacua
p. 153, in nota, lege: desunt.
p. 184, l. 32, lege: z s, loco Ξ
p. 200, l. 22, lege: Plin. XXII, 73, 1; XXVIII, 8, 1.
p. 220, l. 35, lege: (18, 18)
p. 228, l. 9, lege: gummis
p. 233, l. 11, lege: cornum
p. 256, l. 28, lege: purae, *loco* crustae
p. 260, l. 33, lege: p.)-(II, *loco* p.)-(XII
p. 278, l. 31, lege: nominant
p. 287, l. 17, lege: (*id est: ὀδοντάγρα*). Haec enim explicandi causa addidi.
p. 297, l. 10, lege: (Paul. Aeg. VI, 64, cet.
p. 308, l. 9, dele: *qui curatur*
p. 318, l. 7, lege: facile hebeti corpusculo *cum codd.*
p. 331, l. 23—24: vide *Adn. criticam*
p. 339, l. 1, lege: *διακαύση*
p. 349, l. 33, lege: adjectum sit, deliganda

Ceteris typothetarum *σφάλμασι* quae aciem oculorum fugerunt, lector benevolens ignoscat et ipse ea corrigat.

CENSORINI

DE DIE NATALI LIBER

RECENSUIT

FRIDERICUS HULTSCH.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXVII.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

CAROLO HALM

AUGUSTO WILMANNS

D · D · D ·

PRAEFATIO.

Censorini recognoscendi ut consilium caperem factum est CAROLI HALMII beneficio, qui ante hos quattuor annos, cum Misniam convenissent Germaniae viri philologi, obtulit mihi suum Censorini exemplum, in quo variam codicis Darmstadiensis scripturam diligentissime adnotaverat. Namque, ut fere fit, postquam Ottonis Iahni cura Censorini liber, vulgo pessime editus, mirum quanto emendatior prodiit ex codicibus Darmstadiensi et Vaticano, tamen satis ampla variae scripturae copia omissa erat, cuius si ratio haberetur, multos locos adhuc minus recte editos corrigi posse viderat Halmius. Itaque ego summi viri auctoritati libenter obtemperans Censorini librum ita recensere institui, ut, quantum fieri posset, ipsam antiquam codicis Darmstadiensis scripturam, non recentiorem illam quam alia manus in eundem librum passim intulit, tamquam certissimam ducem sequerer. Quam rationem ita facillime omnibus probatum iri existimabam, si et antiquae

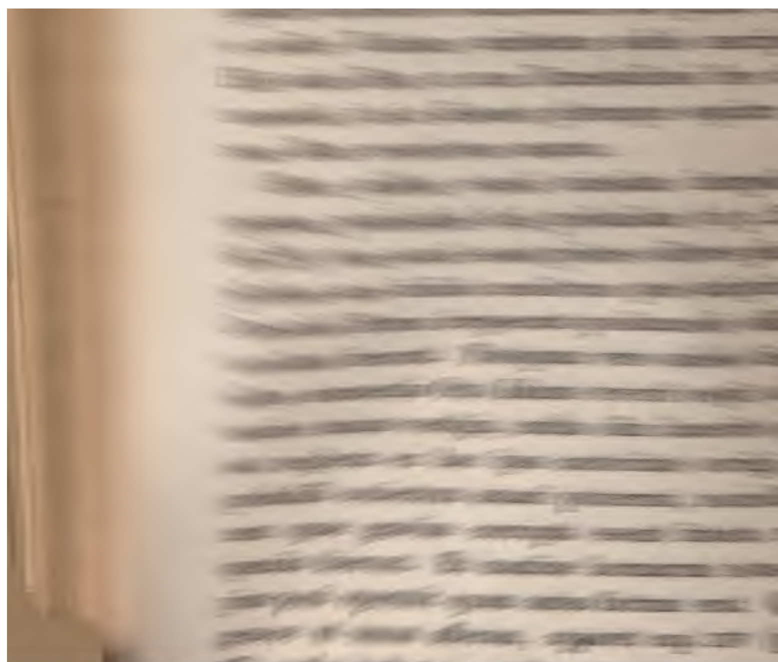

nam incurrentibus antea scriptum sit, non potuit quasi maius quiddam subiungere Censorinus *atque ad decies septenos annos* (*vitam*) *posse — proferri.* Immo verba *quae duo* initium fecerunt sententiae alicuius nunc truncatae, qua scriptor primum Staseae et Etruscorum placita de duodecim hebdomadum spatio breviter comprehendit et de his nescio quid adiecit, tum aliam quandam opinionem protulit, ex qua brevius etiam spatium concederetur vitae humanae; tamen *homines aetatem suam* (haec enim fere extrema in lacuna exciderunt) *ad decies septenos annos posse — proferre.* Praeterea obiter commemoro in Livii loco quem Censorinus cap. XVII affert, si sub finem (p. 33, 8) post *saeculi* addideris *modum* (coll. p. 32, 19. 32, 1), hanc orationem obliquam non alienam videri a reliquis quae interciderint. Cuius loci similitudine paulo post (p. 35, 2) nescio an scribendum sit *si quis credit ludis saecularibus saecula terminari.*

Contrariam hiatibus scripturae labem, glossemata dico ab interpolatoribus inculcata, vix minus saepe notare debui, ac saepissime quidem in fragmento. Ut p. 57, 10 verba *et poploe anafora dicuntur* non tam propterea seclusi, quod intellegi nequirent, sed quia illum qui ea scripsit voluisse putarem *et populo canaphora dicuntur*, eiusmodi autem mira sententia non tribuenda esse videretur ipsi compilatori fragmenti. Sed notanda est et appellatio quae hoc loco signis zodiaci imponitur et

forma κανοφόρα adhuc non cognita nisi ex Hesychio. Aliud Graecum vocabulum nondum receptum in nostra lexica latet in glossa quae paulo ante (p. 57, 2) primum margini adscripta fuit, tum in contextum verborum illata. Ubi dubitari non potest quin recte *antistoechoe* scripserit Iahnus Isaacum Vossium secutus; quod autem in codice sequitur *antiscepe*, id nec *antoeci*, ut suasit Carrio, nec Lachmannianum *antiscioe* fuisse videtur, sed id ipsum quod Nunnesius interpretatus est *qui aversi contrarios polos spectent:* at vero hoc non est barbarum *antiscepae*, ut ille voluit, sed *antiscopoe* sive Graecum ἀντίσκοποι. Denique etiam apud ipsum Censorinum insolitam formam Graecam Halmio monente e codice restitui, *enneaeteris* p. 37, 12, cui similia sunt ἐννεαετία et ἐννεαετής, de quibus vide Dindorfios in Stephani thesauro.

Monent me haec Graeca ut paucis significem, quam normam et in Graecis vocabulis et in numeris scribendis secutus sim. Nam cum ex utroque genere permulta pro brevitate libri reperiantur apud Censorinum, minime ea res neglegenda videtur. Primum autem hoc mihi persuasum esse profiteor, certam legem neque alios scriptores plerosque nec Censorinum sibi sanxisse, ex qua et numeros aut notis aut litteris et Graeca aut Graecis aut Latinis ductibus scriberent; sed regulas quidem fuisse aliquas, nequaquam tamen immutabiles. Tum negari non potest veteres librarios in describendis codici-

bus multa suo arbitrio variavisse, at certe eo pauciora quo vetustiores sunt libri manu scripti. Ita cum hac etiam in re secundum antiquissima vestigia Censorini librum ediderim, minime equidem affirmem in omnibus me ipsius scriptoris manum repraesentasse; hoc tamen facile concessum iri arbitror, nullam aliam rationem inveniri potuisse, qua propius ad verum accederetur. Nonnullis autem locis ipsa codicis menda indicio fuerunt alia olim scripta fuisse. Velut p. 44, 27 recte in codice exstare videtur *annos*, quod suspensum fuit ex *computarunt* vel simili quodam verbo nunc in maiore lacuna omisso; iam cum huic accusativo bis in codice appositum sit *quadrigenti*, dubitari vix potest, quin utroque loco CCCC invenerit librarius easque notas imperite in litteras transcripserit. Eadem de causa p. 37, 7, ubi *primum* est in codice, emendatae vulgo scripturae *unum* praetuli notam I, quae nisi olim locum obtinuisset, qua tandem ratione illud mendosum *primum* oriri potuit? Quamquam non me fugit relinqui ut hoc statuatur, ab ipso scriptore positum esse *unum*, idque postea in notam mutatum, denique e nota *primum* factum esse. Sed ne in minutias aberrem, nihil nisi in re dubitationis plena probabiliorem rationem amplecti volui, cum ipsam veram invenire non liceret. De Graecis vocabulis unum hoc addo, Censorinum multo plura Latine quam Graece scripsisse videri, siquidem recte Iahnus dimidio fere rarius quam prior

editores Graeca admisit, ego porro codicis vestigia persecutus ex his Graecae scripturae reliquiis plus dimidiam partem in Latinas litterarum formas reduxi.

Ad ea quae imis paginis ad singulos quosque locos adnotavi perpauca hic sunt addenda. Cum Urlichsius in annalium quibus titulus est Eos vol. II (p. 456 ss.) nonnullas varias scripturas e codice Darmstadiensi protulisset, postea rogatus ab Halmio eosdem locos denuo inspexit eaque quae discreparent ab Halmii collatione cum hoc per litteras communicavit. Ex his subsidiis ea quae pertinerent ad extremas fragmenti paginas in corrigendis plagulis adhibere potui; ex priore autem parte, qua Iahnianae editionis paginae primae sex collatae erant, haec tantummodo ad nostram adnotationem addenda sunt: p. 3, 1. celato *D*, p. 4, 3. conparatum *D*, 5. beatȩ] unci notam sub extrema *e* addidisse videtur manus secunda, p. 5, 6. institutiquȩ, 17. ūt *D* (at idem *genamur* habet, ut editum est, non *genemur*), 21. inquis *D*, inquid *d*, p. 6, 1. prȩter | ** dei *D*, prȩterea | dei *d*. — Ut reliqua persequar, iterum grata memoria repetenda est Caroli Halmii, qui cum etiam eam operam in se suscepisset ut plagulas typis expressas perlegeret, multos locos sua coniectura correxerit. Ex quibus cum pleraque suis locis adscribi potuerint, hic restat ut commemoretur p. 8, 6 *conformat* et p. 35, 21 *id cor* (omisso *que*) coniici ab Halmio, tum p. 40, 1 eidem

non tam *T.* omissum videri, quam id ipsum ex *et* corrupto eliciendum. Idem suasit ut p. 8, 14 *calfacto* e codice ederem coll. Quintil. 1, 6, 21, et fragmenti locum adhuc desperatum qui est p. 66, 20 s. recepta e Vaticano scriptura *numerorum* ita, ut nunc editum est, distinxit. Meminerat etiam Censorini sui Otto Iahnus, et quaerenti mihi amicissime, ut solet, rescripsit p. 66, 7 *Parnasiae* sibi legendum videri; praeterea p. 6, 9 Lachmanni coniecturam *ad cereos* commendari similibus Plutarchi (an seni cet. cap. 9) et Senecae (de brev. vit. 20 extr.) locis. Consulto omisi ad p. 23, 12 afferre coniecturam H. Wittichii *Persicum* pro *Pythicum* suadentis in Philol. vol. XX p. 431, quoniam non credibile videbatur unum Censorinum Persici nescio cuius stadii notitiam habuisse a totius antiquitatis memoria plane alienam. P. 38 versum tertium cum relegerem, in mentem mihi veniebat *proxima est hanc* (*octaeterida*) *magnitudine* cet.; sed obloqui videtur ipse scriptor, qui paulo post *haec annorum magnitudo* dederit. At locus qui est p. 51, 3 dubito num satis sanatus sit Lachmanni medela egregia illa quidem ad sensum, sed paulo remotiore a litterarum ductibus. Servata igitur librorum scriptura paucisque litteris, quae facillime intercidere potuerunt, additis legendum videtur *idque similitudo testatur u s u s militaris.* Denique in fragmenti p. 60, 7 quidni codicis ductus UARIAE ET olim fuerint *variat*, quod verbum eodem

p. 59, 24 legimus? — Ludovici de Ian coniecturas, quas passim in adnotatione citavi, repetivi e censura Iahnianae editionis quam scripsit in commentariis qui supra p. VI laudati sunt.

Descripsit etiam Halmius mihique misit codicis Bernensis 87 anno MIIII exarati eam partem quae fragmenti cap. V—VIII continet. Usus erat eodem libro Otto Iahnus (v. praef. p. XXI, unde corrigas p. 74 *sec. XI* pro *sec. XV*); sed non alienum videbatur Halmii apographum cum nostra editione conferre, a qua quae differant haec sunt: p. 60, 17. Ex libro Censorini de geometrica. Geometrica est *cet.* 19. suis] sui, *ut V* 20. et *habet ut d V* 21. Deformis *continuo versu* 22. nota] nata *m. 1, ut D V*, natura *super versum* 23. Lineae ac finis, *ut D V* p. 61, 1. posita et summissa est. Quod longitudinem tantum, *ut D V* 3. finis lineae sup plana, *ut D V* 4. sup 8. hae, *ut V* sint, *ut D V* his, *ut D* 9. supra *om.*, super *super vs. add. m. 1* 11. tum] tantum, *ut D V* 12. ea linea] aliaena, *similiter ac D V* grece 13. angelus 17. comprehensa 20. immissa 21. Emicyclum, *ut D V* Entigrãmae *m. 1*, y *ex* i *fecit eadem manus, similiter atque in V* 22. tetragonum qđ ·IIII· p. 62, 2. duo] ·II· 3. Ortogonium, *ut V*[1] 4. Ampigonium. quod habet idem, *ut V* 5. oxigonium, *rectius quam D V* 6. Quadrilaterum, *ut D V* 7. omnia ·IIII· latera habet, *similiter ac D V* 8. Eteromeces, *ut*

DV rectos *om. cum DV* 9. rūbos, *ut DV* 10. similes, *ut DV* 12. aequaliter aut omne quae rectis, *similiter ac V* Rapedia, *ut D et V corr.* 13. Parelle lineae, *partim rectius quam DV* 16. geometriarum, *ut dV* quinque] ·v· 17. ad omnem, *ut DV* 18. medio] nodo *et superscr.* mo 20. lineam, *omisso* rectas, *ut DV* p. 63, 1. immissa duos rectis pares fecerit, *ut DV* 4. adempta 5. paria sunt: *haec extrema sunt in codice.*

Litterarum formas quae sunt in codice Darmstadiensi, quatenus fieri potuit, similibus typis exprimendas curavi, quo et accuratior vetusti illius libri imago effingeretur et nonnullorum mendorum origo facilius cognosceretur. Non licuit tamen in litteris F et L reddere illud codicis proprium, quod altera infra longius deduci, altera supra emergere solet, et Y quoque plerumque infra descendit. Rescripsit mihi de his rebus ambigenti singulari comitate CAROLUS BOSSLER atque etiam codicis fere dimidiam paginam accuratissime depictam addidit, pro qua opera ad propositum meum utilissima debitas hic refero gratias.

D **est codex Darmstadiensis 166 saec. VII.**

d **in eodem manus correctoris.**

V **codex Vaticanus 4929 saec. X.**

***V*²** **manus correctoris eiusdem aetatis.**

m. rec. **tertia, passim etiam quarta quaedam manus recentior.**

*** spatium litterae erasae.**

| finis versus in codice.

CORRIGENDA.

p. 46, 16 Antonino *pro* Antonio

„ 50, 19 M'. *pro* M. *propagata e codicibus scriptura.*

CENSORINI

DE DIE NATALI LIBER

AD Q. CAERELLIUM.

Munera ex auro vel quae ex argento nitent, caelato 1
opere quam materia cariora, ceteraque hoc genus blandimenta fortunae inhiat *ille* qui vulgo dives vocatur: te autem, Quinte Caerelli, virtutis non minus quam pecuniarum
divitem, id est vere divitem, ista non capiunt; non quod 2
eorum possessionem vel etiam usum a te omnino abieceris, sed quod sapientium disciplina formatus satis liquido conperisti huius modi sita in lubrico bona malave per se non esse, sed τῶν μέcων, hoc est bonorum malorumque
media censeri. haec, ut comicus ait Terentius, per- 3
inde sunt ut illius est animus qui ea possidet; qui uti scit ei bona, illi qui non utitur recte
mala. igitur quoniam quisque non quanto plura possi- 4
det, sed quanto pauciora optat, tanto est locupletior, opes tibi in animo maximae, et eae quidem quae non modo bona generis humani praecedant, sed quae ad deorum immortalium aeternitatem penitus accedant. quod enim Xenophon Socraticus dicit, nihil egere est deorum, quam
minime autem proximum a diis. quare cum dona pretiosa 5

INCIPIT LIBER ALIUD *D*, INCIPIT LIBER | CENSORINI AD · Q · | CERELLIVM *V* 2. opere | quam *D*, non *post* opere *in marg. adscr. d*, OPERE|nonnunquam *V* cetera quae *D* 3. INhiant hi (ant hi *d in ras.*) *D*, inhiant hi *V*, inhiat is *Carrio* diuites *d V* uocantur *V* 4. qu*nte (*erasa* i) *V* 6. abiceris *D*, *corr. d* 8. *ita (*erasa* s) *D*, ita *V* 9. esse ***των *D*, τ *super primam litteram erasam add. d*, esse sed των *V* 10. *Ter. Heaut. I, 2, 21 s.* 11. ILLIUS *DV*, tullius *d* 12. ei *DV*, *unde ductu transverso addito* et *fecit d* 15. maxime *DV* ea *V m. 2* 17. inmortalium *V* paenitus *D* 18. *egere *D*, aegere *d* 19. di*is *D*, diis *V*. deis *vulgo* praetiosa *D*

neque tibi per animi virtutem desint nec mihi per rei
tenuitatem supersint, quodcumque hoc libri est meis opi-
6 bus comparatum natalicii titulo tibi misi. in quo non, ut
plerisque mos est, aut ex ethica parte philosophiae prae-
cepta ad beate vivendum, quae tibi scriberem, mutuatus
sum, aut ex artibus rhetorum locos laudibus tuis cele-
brandis persecutus (ad id enim virtutum omnium fa-
stigium ascendisti, ut cuncta ista, quae vel sapienter
monentur vel facunde praedicantur, vita moribusque su-
peraveris), sed ex philologis commentariis quasdam quae-
stiunculas delegi, quae congestae possint aliquantum vo-
7 lumen efficere. idque a me docendi studio vel ostentandi
voto fieri non praedico, ne in me, ut vetus adagium est,
8 iure dicatur sus Minervam. *iam* vero cum tuo collatu
scirem me plura didicisse, ne beneficiis tuis viderer
ingratus, nostrorum veterum sanctissimorum hominum
9 exempla sum secutus. illi enim quod alimenta, patriam,
lucem, se denique ipsos dono deorum habebant, ex omni-
bus aliquid deis sacrabant, magis adeo ut sese gratos
adprobarent quam quod deos hoc arbitrarentur indigere.
10 itaque cum perceperant fruges, ante quam vescerentur
deis libare instituerunt, et cum agros adque urbes deorum
munere possiderent, partem quandam templis sacellisque,
ubi eos colerent, dicaverunt: quidam etiam pro cetera
corporis bona valetudine crinem deo sacrum pascebant.
11 ita ego, a quo plura in litteris percepi, tibi haec exigua
reddo libamina.

2 Nunc quoniam liber de die natali inscribitur, a votis
auspicia sumantur. itaque hunc diem, quod ait Per-
sius, numera meliore lapillo, idque quam saepis-

---

4. ex ethica *Manutius*, exhıca *D*, hic a *V* 5. beatę *D* 6. locus *D* 9. monetur *D* facundae *D* 11. congeste *V* 13. non fieri *V* adgagium (*prior* g *ex* c *facta esse videtur*) *D*, elogium *V* 14. iam vero] uero *D*, docere *V*, verum *Iahnus* 15. benificiis *V* 18. habebam *V*, *corr. m. 2* 19. sese gratos *Halmius*, se gregatos *D*, se gratos *V* 20. d**** *D*, diis *d* arbitraretur indegere *D* 22. a|que *D*, atque *V* 29. sumatur *D* *Pers. 2, 1* 30. sepissime *V*

sime facias exopto, et, quod idem subiungit, *funde merum genio.*

Hic forsitan quis quaerat, quid causae sit ut merum 2
fundendum genio, non hostia faciendum putaverit. quod scilicet, ut Varro testatur in eo libro cui titulus est Atticus et est de numeris, id moris institutique maiores nostri tenuerunt, ut, cum die natali munus annale genio solverent, manum a caede ac sanguine abstinerent, ne die
qua ipsi lucem accepissent alii demerent. denique Deli 3
ad Apollinis genitoris aram, ut Timaeus auctor est, nemo hostiam caedit. illud etiam in hoc die observandum, quod genio factum neminem oportet ante gustare quam eum qui fecerit.

Sed et hoc a quibusdam saepe quaesitum solvendum videtur, qui sit genius, curve eum potissimum suo quis-
que natali veneremur. genius est deus, cuius in tutela ut 3
quisque natus est vivit. hic sive quod ut genamur curat, sive quod una genitur nobiscum, sive etiam quod nos genitos suscipit ac tutatur, certe a genendo genius appel-
latur. eundem esse genium et larem multi veteres me- 2
moriae prodiderunt, in quis etiam Granius Flaccus in libro quem ad Caesarem de indigitamentis scriptum reliquit. hunc in nos maximam, quin immo omnem habere
potestatem creditum est. nonnulli binos genios in his 3
dumtaxat domibus quae essent maritae colendos putaverunt: Euclides autem Socraticus duplicem omnibus omnino nobis genium dicit adpositum, quam rem apud Lucilium in libro satirarum XVI licet cognoscere. genio igitur potissimum per omnem aetatem quotannis sacrificamus;

---

5. EST *extra versum (incertum an a m. 2) D* 6. et est] et intus *coni. Ritschelius in Indice schol. hibern. a. 1845/6 p. 4 (an vero Censorinus scripsit* cui titulus Atticus est de *cet.?)* numeris] muneribus *Manutius, probat Ritschelius l. c. p. 5* 10. TIMEUS *DV* 11. ILEUT *D* 17. quoδ ŪT *D* 19. suscepIT *DV*, *corr. Carrio* TUEATUR *DV*, *corr. Iahnus* 21. quis *DV*, quid *d* GRAUIUS *DV* 22. RELIQUIδ *D* 25. poTAUERUNT *D* 27. qua* RE* (quam REM *ante rasuram*) *D* 28. SATYRARUM *DV* 29. QUOT ANNIS *D*

4 quamquam non solum hic, sed et alii sunt praeterea dei
conplures hominum vitam pro sua quisque portione ad-
miniculantes, quos volentem cognoscere indigitamentorum
libri satis edocebunt. sed omnes hi semel in uno quoque
homine numinum suorum effectum repraesentant, quo-
circa non per omne vitae spatium novis religionibus ar-
5 cessuntur: genius autem ita nobis adsiduus observator
adpositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abs-
cedat, sed ab utero matris acceptos ad extremum vitae
diem comitetur. sed cum singuli homines suos tantum-
modo proprios colant natales, ego tamen duplici quot-
6 annis officio huiusce religionis adstringor: nam cum ex
te tuaque amicitia honorem dignitatem decus adque prae-
sidium, cuncta denique vitae praemia recipiam, nefas ar-
bitror, si diem tuum, qui te mihi in hanc lucem edidit,
meo illo proprio neclegentius celebravero: ille enim mihi
vitam, hic vitae fructum adque ornamentum pepererunt.

4 Quoniam aetas a die natali initium sumit suntque ante
hunc diem multa quae ad hominum pertinent originem,
non alienum videtur de iis prius dicere quae sunt natura
priora. igitur quae veteribus de origine humana fuerint
opiniones, ex his quaedam breviter exponam.

2 Prima et generalis quaestio inter antiquos sapientiae
studiosos versata est, quod, cum constet homines singu-
los ex parentum seminibus procreatos successione prolis
multa saecula propagare, alii semper homines fuisse nec
umquam nisi ex hominibus natos adque eorum generi
caput exordiumque nullum extitisse arbitrati sunt, alii
vero fuisse tempus cum homines non essent, et his ortum
3 aliquem principiumque natura tributum. sed prior illa

---

4. libris *d* SATISSEDOCEBUNT *D* hii *D* 5. quo CICRA *D* 6. NOBIS *D* ARCES**|NTUR *D*, mu *in marg. adscr. d* 9. aceptos *D*, adceptos *d V*, ad cereos et extr. *Lachmannus* 10. TANTUM modo *D* 11. quot annis *D* 12. REGI|ONIS *D* astringor *V* 13. atque *V*, *item vs. 17 et 27* 16. nec glegentius *V* CAELEBRAUERO *D* 18. SUNTquae *D* 20. his *d in ras. V*, *corr. Halmius* 21. 22. fuerunt — quasdam *Iahnus* 28. capud *D*

sententia, qua semper humanum genus fuisse creditur,
auctores habet Pythagoran Samium et Ocellum Lucanum
et Archytan Tarentinum omnesque adeo Pythagoricos.
sed et Plato Atheniensis et Xenocrates et Dicaearchus
Messenius itemque antiquae academiae philosophi non
aliud videntur opinati, Aristoteles quoque Stagirites et
Theophrastus multique praeterea non ignobiles peripate-
tici idem scripserunt. eiusque rei exemplo [dicunt quod]
negant omnino posse reperiri, avesne ante an ova gene-
rata sint, cum et ovum sine ave et avis sine ovo gigni non
possit. itaque et omnium, quae in sempiterno isto mundo 4
semper fuerunt futuraque sunt, aiunt principium fuisse
nullum, sed orbem esse quendam generantium nascen-
tiumque, in quo unius cuiusque gentis initium simul et
finis esse videatur. qui autem homines aliquos primi- 5
genios divinitus naturave factos crederent multi fuerunt,
sed aliter adque aliter haec existimatione versata. nam ut 6
mittam, quod fabulares poetarum historiae ferunt, homi-
nes primos aut Promethei molli luto esse formatos aut
Deucalionis Pyrrhaeque duris lapidibus enatos, quidam
ex ipsis sapientiae professoribus nescio an magis mon-
struosas, certe non minus incredibiles rationum suarum
proferunt opiniones. Anaximander Milesius videri sibi ex 7
aqua terraque calefactis exortos esse sive pisces seu pisci-

---

1. quae *D* 2. phytagoran *V* oceium *D*, occéium *V* 3. aδrenytan *D*, architam *V* phytagoricos *V* 4. athenienses *D*, *corr. d* *et xenocrates (*erasa* s) *V* δicaearchus (icae *d in ras.*) *D* *5. que *om. V* 6. arestotelis *D*, aristotelis *V* stagiritis *DV* 7. theoprastus *DV* peripatecitici *D V*[1], *corr. V*[2] 8. scribserunt *D* eius quaeri exemplo *Iahnus ex coni. Lachmanni* exempla *DV* 9. repperiri *DV* genera *D*, *corr. d* 10. et aues *D* 13. quaenδam *D* 14. uniusquisque *D* geniti *V vulgo* 17. alter — alter *D* atque *V* hac *V* uersati *DV*, *unde* in hac existimatione versati *vulgo* 19. furmatos *D* 20. enatos *Halmius* (*conf. cap. 6, 1 extr.*), *natos *D*, ēē natos *d*, *unde* esse natos *V vulgo* *post* enatos *manus X saeculi in D*, *m. prima in V add.* uerg. (uirg. *V*) hinc lapides pyrrhae (pyrre *V*) iactos saturnia regna et alibi quo tempore primum deucalion uacuum lapides iactauit in orbem

bus simillima animalia, in his homines concrevisse, fetusque ad pubertatem intus retentos tunc demum ruptis illis viros mulieresque qui iam se alere possent processisse. Empedocles autem egregio suo carmine, quod eiusmodi esse praedicat Lucretius, ut vix humana videatur
8 stirpe creatus, tale quiddam confirmat. primo membra singula ex terra quasi praegnate passim edita, deinde coisse et effecisse solidi hominis materiam igni simul et umori permixtam. cetera quid necesse est persequi, quae non capiant similitudinem veritatis? haec eadem opinio etiam in Parmenide Veliate fuit pauculis exceptis ab Em-
9 pedocle dissensis. Democrito vero Abderitae ex aqua limoque primum visum esse homines procreatos. nec longe secus Epicurus: is enim credidit limo calfacto uteros nescio quos radicibus terrae cohaerentes primum increvisse et infantibus ex se editis ingenitum lactis umorem natura ministrante praebuisse, quos ita educatos et
10 adultos genus hominum propagasse. Zenon Citieus, stoicae sectae conditor, principium humano generi ex novo mundo constitutum putavit, primosque homines ex solo adminiculo divini ignis, id est dei providentia, genitos.
11 denique etiam vulgo creditum est, ut plerique genealogoe auctores sunt, quarundam gentium, quae ex adventicia stirpe non sint, principes terrigenas esse, ut in Attica et Arcadia Thessaliaque, eosque autochthonas vocitarunt. in Italia [poeta cecinit] Nymphas indigenasque Faunos nemora quaedam tenuisse non difficile rudis antiquorum

---

1. foetusque *dV* 2. puuertatem *D* 3. uiro *D, corr. d* 5. *Lucret. I 733* 7. pregnate *D*, pregnante *V* 11. Veliate *Rutgersius*, ueli ns.te (·ter (*d*)) *D*, uel in sterte *V*, Veliensi** *Iahnus* enpedocle *DV* 12. dissensisse *dV* 14. longi (i *in ras.*) *D* calefacto *dV* 16. ingenium *DV* umore *DV* 18. Citieus *Jahnus*, tici eius *D*, ticieteius *d*, tieteiu*s (*eraso* s) *V*; *scribendum videtur* Citieius 19. nonouo *D* 20. ex solo *dV*, exolo *D* 21. dei] dī *V* 22. genealogoe *Lachmannus*, genealogiae *DV* 24. terriginas *V* 25. autocthonas *D*, authoc tonas *V* vocitarunt *Lachmannus*, uocitari·ut *DV* 26. symphas *D*

credulitas recepit. nunc vero eo licentiae poetica pro- 12
cessit libido, ut vix auditu ferenda confingant, post hominum memoriam progeneratis iam gentibus et urbibus conditis homines e terra diversis modis editos, ut in Attica fertur regione Erichthonius ex Vulcani semine humo exortus, et in Colchide vel Boeotia consitis anguis dentibus armati spartoeve, e quibus mutua caede inter se necatis pauci superasse traduntur, qui in conditu Thebarum
Cadmo fuerint adiumento, nec non in agro Tarquiniensi 13
puer dicitur divinus exaratus nomine Tages, qui disciplinam cecinerit extispicii, quam lucumones tum Etruriae potentes exscripserunt.

Hactenus de prima hominum origine: ceterum quod 5
ad praesentes nostros pertinet natales eorumque initia, quam potero conpendio dicam.

Igitur semen unde exeat inter sapientiae professores 2
non constat. Parmenides enim tum ex dextris tum e laevis partibus oriri putavit. Hipponi vero Metapontino sive, ut Aristoxenus auctor est, Samio ex medullis profluere semen videtur, idque eo probari, quod post admissionem pecudum si quis mares interimat, medullas utpote exhaustas non reperiat. sed hanc opinionem nonnulli refellunt,
ut Anaxagoras Democritus et Alcmaeon Crotoniates: hi 3
enim post gregum contentionem non medullis modo ve-

---

1. poetica *Manutius*, poeticae *DV* 2. confungant *D ante ras., corr. d* 4. e *d* (*in ras.*) *V*, ex *coni. Halmius* 5. ericethonius *D*, ericthonius *V* homo *V* 6. cholchide *DV* 7. armatis.partotoe *DV*, armati spartoe *Iahnus* 10. divinus *Lachmannus*, diuinitus *DV* exaratus *Guilielmus*, exoratus *D V*[1], exortus *V*[2] *in marg.* 11. lucum honestum *V* 12. exscribserunt *D* 14. pertinent *DV* 15. dicam (i *d in ras.*) *D* 17. dex*tris* (tris *d in ras.*) *D* e laeu*is* (uis *d in ras.*) *D*, leuis *V* 18. oriri *ed. Rostoch.*, ad[i]ri *D* (i *a pr. m., ut videtur*), adiri *V*, *forsitan olim fuerit* tum ex dextera tum e laeva parte suboriri hypponi *DV* uero et *D* 20. probare *V*[1], *corr. m. 2* 21. pecodum *D* maresint | perimat *D*, *ad* in *d superscr.* s (*omnino igitur* mares sint *cet.*), mares perimat *V*, *corr. Iahnus* 22. repperiat *V* 23. algemeon *D*, alcmeon *V* 24. gregum *Guilielmus*, graecam *D*, grecam *V*

rum et adipe multaque carne mares exhauriri respondent.
4 illud quoque ambiguam facit inter auctores opinionem,
utrumne ex patris tantummodo semine partus nascatur,
ut Diogenes et Hippon stoicique scripserunt, an etiam ex
matris, quod Anaxagorae et Alcmaeoni nec non Parme-
nidi Empedoclique et Epicuro visum est.
5 De conformatione autem partus nihilo minus definite
se scire Alcmaeon confessus est, ratus neminem posse
6 perspicere quid primum in infante formetur. Empedo-
cles, quem in hoc Aristoteles secutus est, ante omnia cor
iudicavit increscere, quod hominis vitam maxime conti-
neat; Hippon vero caput, in quo est animi principale;
Democritus alvum cum capite, quae plurimum habent ex
inani; Anaxagoras cerebrum, unde omnes sunt sensus.
Diogenes Apolloniates ex umore primum carnem fieri
existimavit, tum ex carne ossa nervosquè et ceteras par-
2 tes enasci. at stoici una totum infantem figurari dixe-
runt, *ut* una nascitur aliturque. sunt qui id opinentur
ipsa fieri natura, ut Aristoteles adque Epicurus; sunt qui
potentia spiritus semen comitantis, ut stoici ferme uni-
versi: sunt qui aetherium calorem inesse arbitrentur, qui
membra disponat, Anaxagoran secuti.
3 Utcumque tamen formatus infans quemadmodum in
matris utero alatur, duplex opinio est. Anaxagorae enim
ceterisque conpluribus per umbilicum cibus administrari
videtur. at Diogenes et Hippon existimarunt esse in alvo
prominens quiddam, quod infans ore adprehendat *et* ex

---

1. adipem *D* 4. diogenis *D* hyppon sthoiciq. *DV* scribserunt *D* 5. matrib; *V ante ras.*, matris *corr. 1 m.* 6. enpedoclique *DV* epicoro *D* 7. de confirmatione (*sic pro* conformatione) — minus *DV habent extremo cap. 6 et pro his hoc loco ponunt* quae dissensio *ex cap. 17, 10; corr. Lachmannus et Iahnus* 12. hyppon *V* 13. plummum *D* 14. oms̃ *V* (*nota compendii a m. 2*) 15. apolliniates *DV* humore *V* 17. sthoici *V* 18. ut *om. D* 19. atque *V* epicorus *D* 20. sthoici *V, sed* h *del. 1 m.* uniueri *DV* 21. *a*etherium (a *d in ras.*) *D*, etherium *V* arbitrentur *D ante ras., ut videtur*, arbitrantur *dV* 26. hyppon *V* 27. adpraehendat *D* et *om. DV*

eo alimentum ita trahat ut, cum editus est, ex matris
uberibus.

Ceterum ut mares feminaeve nascantur quid causae 4
esset, varie ab isdem philosophis proditum est. nam ex
quo parente seminis amplius fuit, eius sexum repraesen-
tari dixit Alcmaeon. ex seminibus autem tenuioribus fe-
minas, ex densioribus mares fieri Hippon adfirmat. utrius' 5
vero parentis principium sedem prius occupaverit, eius
reddi naturam Democritus rettulit: at inter se certare
feminae et maris, et penes utrum victoria sit, eius habi-
tum referri auctor est Parmenides. ex dextris partibus 6
profuso semine mares gigni, at e laevis feminas, Anaxa-
goras Empedoclesque consentiunt; quorum opiniones, ut
de hac specie congruae, ita de similitudine liberorum
dispariles. super qua re Empedocles disputata ratione ta-
lia profatur. si par calor in parentum seminibus fuit, pa- 7
tri similem marem procreari; si frigus, feminam matri
similem. quod si patris calidius erit et frigidius matris,
puerum fore qui matris vultus repraesentet: at si calidius
matris, patris autem fuerit frigidius, puellam futuram
quae patris reddat similitudinem. Anaxagoras autem eius 8
parentis faciem referre liberos iudicavit, qui seminis am-
plius contulisset. ceterum Parmenidis sententia est, cum
dexterae partes semina dederint, tunc filios esse patri
consimiles, cum laevae, tunc matri.

Sequitur de geminis, qui ut aliquando nascantur modo 9
seminis fieri Hippon ratus *est:* id enim cum amplius est
quam uni satis fuit, bifariam deduci. id ipsum ferme 10

---

4. uariae ab hisdem *D* 6. alcmeon *DV* 7. hyppon *V* 9. retulit *V* àd *D* 10. feminae *DV*[1], feminas *m. rec. in V* mares et paenes *DV* 11. ex] et *DV* 13. enpedoclesque *DV* 15. dispariles sunt *Iahnus* enpedocles *DV* talia profatur *Lachmannus*, talis profertur *DV* 17. propreari *D* frigus *Carrio*, frigidus *DV* 18—20. calidus — figidus (frigidus *V*) — calidus — frigidus *DV*, *corr. Iahnus* 19. uultus *D*, uultum *dV* 23. sententia *dV*, sentia *D* 24. semina *om. V* 26. nascatu *D, corr. d* 27. hyppon *V* est *add. Carrio* 28. diduci *vul*

Empedocles videtur sensisse: nam causas quidem cur di-
videretur non posuit, partiri tantummodo ait, et si utrum-
que sedes aeque calidas occupaverit, utrumque marem
nasci, si frigidas aeque, utramque feminam, si vero alte-
rum calidiorem, alterum frigidiorem, dispari sexu partum
futurum.

7 Superest dicere de temporibus quibus partus soleant
esse ad nascendum maturi; qui locus eo mihi cura ma-
iore tractandus est, quod quaedam necesse est de astro-
logia musicaque et arithmetica attingere.

2 Iam primum quoto post conceptionem mense infantes
edi soleant, frequenter agitatum inter veteres nondum
convenit. Hippon Metapontinus a septimo ad decimum
mensem nasci posse aestimavit. nam septimo partum iam
esse maturum eo quod in omnibus numerus septenarius
plurimum possit, siquidem septem formemur mensibus,
additisque alteris recti consistere incipiamus, et post
septimum mensem dentes nobis innascantur, idemque
post septimum cadant annum, quarto decimo autem pu-
3 bescere soleamus. sed hanc a septem mensibus incipien-
tem maturitatem usque ad decem perductam ideo quod
in aliis omnibus haec eadem natura est, ut septem mensi-
bus annisve tres aut menses aut anni ad consummationem
4 accedant: nam dentes septem mensum infanti nasci et
maxime decimo perfici mense, septimo anno primos eo-
rum excidere, decimo ultimos, post quartum decimum
annum nonnullos, sed omnes intra septimum decimum
annum pubescere. huic opinioni in parte aliqua repu-
5 gnant alii, in parte consentiunt. nam septimo mense

---

1. enpedocles *V* 2. partiri *Iahnus*, PARTIM *DV*, partū *V*² *in marg.* 6. *post* futurum *DV add.* De CONFIRMATIONE AUTEM PARTUS NIHIL ominus (*d V*), *quae pertinent ad cap. 5, 5; tum sequuntur ex cap. 14, 7* in prima hebdomade *usque ad cap. 17, 9* nocte frequentes; *denique redit scriptura ad cap. 7 init.* superest dicere *cet.* 10. adtingere *V* 11. CONCEPTIONE *D* 13. hyppon *V* 20. HUNC *D* 24. mensuum ł mensium *V* 25. PRIMUS *D* 26. ULTIMUS *D*

parere mulierem posse plurimi adfirmant, ut Theano Pythagorica, Aristoteles peripateticus, Diocles, Euenor, Straton, Empedocles, Epigenes multique praeterea, quorum omnium consensus Euryphonem Cnidium non deterret id ipsum intrepide pernegantem. contra eum ferme omnes 6 Epicharmum secuti octavo mense nasci negaverunt: Diocles tamen Carystius et Aristoteles Stagirites aliter senserunt. nono autem et decimo mense cum Chaldaei plurimi et idem supra mihi nominatus Aristoteles edi posse partum putaverint, neque Epigenes Byzantius nono fieri posse contendit, nec Hippocrates Cous decimo. ceterum 7 undecimum mensem Aristoteles solus recipit, ceteri universi inprobarunt.

Sed nunc Chaldaeorum ratio breviter tractanda est, 8 explicandumque cur septimo mense et nono et decimo tantummodo posse homines nasci arbitrentur. ante omnia 2 igitur dicunt actum vitamque nostram stellis tam vagis quam statis esse subiectam, earumque vario multiplicique cursu genus humanum gubernari, sed ipsarum motus schemataque et effectus a sole crebro inmutari. nam ut aliae occasum, nonnullae stationem faciant nosque omnis hac sua disparili temperatura adficiant, solis fieri potentia. itaque eum, qui stellas ipsas quibus movemur permovet, 3 animam nobis dare qua regamur potentissimumque in nos esse moderarique, quando post conceptionem veniamus in lucem; sed hoc per tres facere conspectus. quid autem sit conspectus et quot eius genera, ut liquido perspici possit, pauca praedicam. circulus est, ut ferunt, 4

---

1. pythagoricus *DV* 2. aristotelis *D* euener *V* starton *DV* 4. euriphonem *DV* 5. omne *D, corr. d* 8. chaldei *DV* 9. mihi *om. V* 10. ephigenes *D*, ephygenes *V* bizantius *DV* 11. hippocratis *D*, hyppocrates *V* 12. aristotelis *DV* 14. chaldeorum *DV* 15. quur *V* 18. statis *D*, stantibus *d V* 19. motu *V* 20. shematasque *DV* 22. disparilitatemperitura *D*, disparilitate pariter *V* 24. et *ante* animam *add. V vulgo* 25 conceptione *D* 27. quod eius *D* liquodo *V*[1], *corr. m.*

signifer, quem Graeci vocant zodiacon, in quo sol et luna
ceteraeque stellae vagae feruntur. hic in duodecim par-
tes totidem signis redditas aequabiliter divisus est. eum
sol annuo spatio metitur: ita in uno quoque signo ferme
unum mensem moratur. sed signum quodlibet cum cete-
ris singulis habet mutuum conspectum, non tamen uni-
formem cum omnibus: nam validiores alii, infirmiores
alii habentur. igitur quo tempore partus concipitur, sol
in aliquo signo sit necesse est *et* in aliqua eius particula,
5 quem locum conceptionis proprie appellant. sunt autem
hae particulae in uno quoque signo tricenae, totius vero
zodiaci numero CCCLX. has Graeci moeras cognomina-
runt, eo videlicet quod deas fatales nuncupant Moeras et
eae particulae nobis velut fata sunt: nam qua potissimum
6 oriente nascamur plurimum refert. sol ergo cum in pro-
ximum signum transcendit, locum illum conceptionis aut
inbecillo videt conspectu aut etiam nec conspicit: nam
plures proximantia sibimet zodia invicem se videre omnino
negaverunt. at cum in tertio est signo, hoc est uno me-
dio interposito, tunc primum illum locum unde profectus
est videre dicitur, sed valde obliquo et invalido lumine;
qui conspectus vocatur κατὰ ἑξάγωνον, quia sextam par-
tem circuli subtendit. nam si, ut a primo zodio ad ter-
tium, sic a tertio ad quintum, inde porro ad septimum ac
deinceps alternae lineae emittantur, hexagoni aequilate-
7 ralis forma in eodem circulo scribetur. hunc quidam
conspectum non usquequaque receperunt, quod minimum
8 ad maturitatem partus videbatur conferre. cum vero in

1 greci *V* 9. et *add. Cauchius* 10. propriae *D* 12. numeri *D* greci *V* cognominarunt — moeras *om. V* 13. quoδ eas *D* 14. hae *V* uel|ut facta *D ante ras.*, uel*ut*|**fa*ta *d* qua *DV*, quia *d* 15. nascantur *DV*, *corr. Cauchius* 19. est in uno *V* 22. vocatur] dicitur *V* καταεξαγω·non *D*, κατ$\overset{\epsilon}{\alpha}$ξαγωnon *V* (ε *add. m. rec.*) 23. si ut *Carrio*, ius *D*, cuius *d V Iahnus* 25. lunae *DV* (*ortum ex* liniae) aemittantur *D* exagoni aequilateralis *D*, exagoniae qui lateratis *V* 26. scriberetur *DV*, *corr. Iahnus*

quartum signum pervenit et media duo sunt, videt κατὰ
τετράγωνον, quoniam linea illa, qua visus pertendit,
quartam partem orbis abscidit. cum in quinto autem est 9
tribus interiacentibus mediis, κατὰ τρίγωνον aspicit:
nam tertiam signiferi partem visus ille metitur. quae
duae visiones tetragoni et trigoni perquam efficaces incrementum partus multum adminiculant. ceterum a loco 10
sexto conspectus omni caret efficientia: eius enim linea
nullius polygoni efficit latus. at a septimo zodio, quod
est contrarium, plenissimus potentissimusque conspectus
quosdam iam maturos infantes educit, qui septemmestres
appellantur, quia septimo mense nascuntur. at si intra 11
hoc spatium maturescere uterus non potuerit, octavo
mense non editur (ab octavo enim signo ut a sexto inefficax visus), sed vel nono mense vel decimo. sol enim 12
a nono zodio particulam conceptionis rursum conspicit
κατὰ τρίγωνον et a decimo κατὰ τετράγωνον; qui conspectus, ut supra iam dictum est, perquam sunt efficaces.
ceterum undecimo non putant nasci, quia languido iam 13
radio infirmum lumen κατὰ ἑξάγωνον mittatur; multo
minus duodecimo, unde conspectus pro nullo habetur.
itaque secundum hanc rationem ἑπτάμηνοι nascuntur
κατὰ διάμετρον, ἐννεάμηνοι autem κατὰ τρίγωνον, δεκάμηνοι vero κατὰ τετράγωνον.

Hac Chaldaeorum sententia explicata transeo ad opi- 9
nionem Pythagoricam Varroni tractatam in libro qui vocatur Tubero et intus subscribitur de origine humana;
quae quidem ratio praecipue recipienda ad veritatem pro- 2

---

2. quoniam] q̄m̄ D 6. τετράγωνοι et τρίγωνοι *vulgo* 9. EFFECIT *DV* LATU* LATASATISSEPTIMO (s *supra*) *D et d* 11. septem menstres *V* 14. octavo *dV*, OCTABO *D* 17. TRITWNON *D* TETPATWNON *D* 20. KATA EΞATWNON (*super* ϵ *recentissima m. add.* ') *D*, KATAΞAΓWNON (ϵ *supra*) *V* (ϵ *add. 1 m.*) 22. ЄΠΤΑΜΗΝΟΙ *DV* 23. KATAΔIAMHTPON *V* ЄΝΝЄΑΛΑΗΝΟΙ *D* TETRAMHNOI UERO *D* 25. CHALDEORUM *DV* 27. scri[illegible]tur *V* 28. PROXIMAE *D*

xime videtur accedere. alii enim plerique, cum omnes partus non uno tempore fiant maturi, una tamen eademque tempora omnibus conformandis dederunt; ut Diogenes Apolloniates, qui masculis corpus ait quattuor mensibus formari et feminis quinque, vel Hippon, qui diebus LX infantem scribit formari, et quarto mense carnem fieri concretam, quinto ungues capillumve nasci, septimo
3 iam hominem esse perfectum: Pythagoras autem, quod erat credibilius, dixit partus esse genera duo, alterum septem mensum, alterum decem, sed priorem aliis dierum numeris conformari, aliis posteriorem. eos vero numeros qui in uno quoque partu aliquid adferunt mutationis, dum aut semen in sanguinem aut sanguis in carnem aut caro in hominis figuram convertitur, inter se conlatos rationem habere eam quam voces habent quae in musice σύμφωνοι vocantur.

10 Sed haec quo sint intellectu apertiora, prius aliqua de musicae regulis huic loco necessaria dicentur, eo quidem magis, quod ea dicam quae ipsis musicis ignota sunt.
2 nam sonos scienter tractavere et congruenti ordine reddidere illorum *, ipsis autem sonis motuum modum men-
3 suramque invenere geometrae magis quam musici. igitur musica est scientia bene modulandi: haec autem est in voce: sed vox alias gravior mittitur, alias acutior. singulae tamen voces simplices et utcumque emissae φθόγγοι vocantur: discrimen vero, quo alter φθόγγος acutior est,
4 alter gravior, appellatur διάστημα. inter infimam summamque vocem multa esse possunt in ordine posita [quae] diastemata alia aliis maiora minorave, ut est illud quod

---

1. OMNIS *ex* OMNES, *incertum an a 1 m.*, *D* 4. appolloniates *V* 5. hyppon *V* 7. capillumque *vulgo* 11. CONFIRMARI *D* 12. ALIIQUIÐ *D* ferunt *V* 17. QUOSINTELLECTU *D* 21. ILLORŪ *DV*, illorum ἁρμονίαν *coni. Lachmannus*, illos *vulgo* MOTIUM *D* 22. GEOMERAE *D*, *unde* geometriae *fecit m. recentissima* 25. φθονγοι *D et V corr. m. rec.*, πφθονγος V^1 26. φθονγος *D et V corr. m. rec.*, πφθονγος V^1 28. quae *seclusit Iahnus* 29. ILLUT *D*

tonon appellant, vel hoc minus hemitonion, vel duorum
triumve ac deinceps aliquot tonorum intervallum. sed
non promisce voces omnes cum aliis ut libet iunctae con-
cordabiles in cantu reddunt effectus. ut litterae nostrae, 5
si inter se passim iungantur et non congruenter, saepe
nec verbis nec syllabis copulandis concordabunt, sic in
musica quaedam certa sunt intervalla quae symphonias
possint efficere. est autem symphonia duarum vocum 6
disparium inter se iunctarum dulcis concentus. sympho-
niae simplices ac primae sunt tres, quibus reliquae con-
stant; una duum tonorum et hemitonii habens διάϲτημα,
quae vocatur διὰ τεϲϲάρων, alia trium et hemitonii,
quam vocant διὰ πέντε: tertia est διὰ παϲῶν, cuius διά-
ϲτημα continet duas priores. est enim vel sex tonorum, 7
ut Aristoxenus musicique adseverant, vel quinque et duo-
rum hemitoniorum, ut Pythagoras geometraeque, *qui*
demonstrant III hemitonia tonum conplere non posse.
quare etiam huius modi intervallum Plato abusive hemi-
tonion, proprie autem διάλειμμα appellat. nunc vero ut 8
liquido appareat quemadmodum voces nec sub oculos nec
sub tactum cadentes habere possint mensuras, admirabile
Pythagorae referam commentum, qui secreta naturae
servando repperit phthongos musicorum convenire ad
rationem numerorum. nam chordas aeque crassas pari-
que longitudine diversis ponderibus tetendit, quibus
saepe pulsis nec phthongis ad ullam symphonian concor-

---

1. τόνον *vulgo* semitonion (s *in ras., ex* h *facta, ut videtur; conf. ad vs. 11. 17. 18 cet.*) *D*, semitonion *V* 2. aliquod *D* 3. promiscae *DV* 9. simphoniae *V* 11. duo *D*, duorum *V vulgo* hemitonii *D*, semitonii *dV* 12. dia tessaron *V* alia *dV*, ala *D* etemitonii *DV*, et semitonii *d* 13. diapente *V* δια πασον *D*, diapason *V* diastema *V* 15. arestoxenus *D* 16. emitoniorum *V* qui *add. Carrio* 17. III semitonia (s *in ras.*) *D, idem sine ras. V*, II semitonia *Iahnus ex edit. Rostoch.* 18. semitonion (s *in ras.*) *D, idem sine ras. V* 19. propriae *D* διάλειμμα *Iahnus*, deallimma *DV* 21. cadentis *D* possit *D* 23. servando] *immo* reserando pthongos *DV* 24. cordas *DV* 25. punderibus *D* 26. thongis *D*, pthongis *V*

dantibus pondera mutabat, et identidem frequenter ex-
pertus postremo deprehendit tunc duas chordas concinere
id quod est διὰ τεccάρων, cum earum pondera inter se
collata rationem haberent quam tria ad quattuor, quem
phthongon arithmetici Graeci epitriton vocant, Latini
9 supertertium. at eam symphonian quae διὰ πέντε dici-
tur ibi invenit ubi ponderum discrimen in sesquialtera
portione, quam duo faciunt ad tria conlata, quod hemi-
olion appellant. cum autem altera chorda duplo maiore
pondere quam altera tenderetur et esset diplasion logus,
10 διὰ πacῶν sonabat. hoc et in tibiis si conveniret tempta-
vit, nec aliud invenit. nam quattuor tibias pari cavo pa-
ravit, inpares longitudine, primam verbi causa longam
digitos sex, secundam tertia parte addita id est digito-
rum VIII, tertiam digitorum VIIII sescuplo longiorem
quam primam, quartam vero XII digitorum, quae primam
11 longitudine duplicaret. his itaque inflatis et binarum
facta conlocatione omnium musicorum auribus adprobavit
primam et secundam reddere eam convenientiam quam
reddit dia tessaron symphonia, ibique esse portionem su-
pertertiam; inter primam vero ac tertiam tibiam, ubi
sescupla portio est, resonare dia pente; primae autem
quartaeque intervallum, quod habet duplam portionem,
12 diastema facere dia pason. sed inter tibiarum chorda-
rumque naturam hoc interest, quod tibiae incremento

---

2. δepʀaeheɴδιτ *D* dep̄hendit *V* cordas *V* 3. diatessaron *V* 5. ptonɕon *D*, pthongon *V* greci *V*, *corr. m. rec.* ἐπίτριτον *vulgo* 6. aδ *DV* symphoniam *V* diapente *V* 7. uʙι *D*, *bi *d*, bi *V* *addita* u *a m. rec.* sesquialtera *Scaliger*, sesquιpʟetʀa *D*, sesquipetra *V* 8. proportione *vulgo hic et infra* hemιʟιoɴ *D*, emiolion *V*, ἡμιόλιον *vulgo* 10. διpʟasιoɴ ʟocus *DV*, διπλαcίων λόγοc *Iahnus secundum Scaligerum* 11. dia pason *V* 13. ueʀʙι* (ueʀʙιs *ante ras.*) *D* 18. conlatione *V vulgo* aδpʀoʙaʙιτ *D*, *corr. d* 19. pʀιma *D* 20. διaτessaʀoɴ *DV*, διὰ τεccάρων *vulgo* symphoɴιā *D* 22. proportio *V* διapeɴτe *DV*, διὰ πέντε *vulgo* 24. διάcτημα facere διὰ πacῶν *vulgo* cordarūq; *V*

longitudinis fiunt graviores, chordae autem augmento ad-
diti ponderis acutiores: utrubique tamen eadem portio est.
His expositis forsitan quidem obscure, sed quam potui 11
lucidissime, redeo ad propositum, ut doceam quid Pytha-
goras de numero dierum ad partus pertinentium senserit.
primum, ut supra memoravi generaliter, duos esse partus 2
omnino dixit, alterum minorem, quem vocant septem-
mestrem, qui decimetducentesimo die post conceptio-
nem exeat ab utero, alterum maiorem decemmestrem,
qui edatur die ducentensimo septuagensimo quarto. quo-
rum prior ac minor senario maxime continetur numero.
nam quod ex semine conceptum est, sex, ut ait, primis 3
diebus umor est lacteus, deinde proximis octo sangui-
neus: qui octo cum ad primos sex accesserunt, faciunt
primam symphoniam dia tessaron. tertio gradu novem dies
accedunt iam carnem facientes: hi cum sex illis primis
collati sescuplam faciunt rationem et secundam sympho-
nian dia pente. tum deinceps sequentibus duodecim die-
bus fit corpus iam formatum: horum quoque ad eosdem
sex collatio tertiam dia pason reddit symphonian duplici
rationi subiectam. hi quattuor numeri VI VIII VIIII XII 4
coniuncti faciunt dies XXXV. nec inmerito senarius fun-
damentum gignendi est: nam eum telion Graeci, nos
autem perfectum vocamus, quod eius partes tres, sexta
et tertia et dimidia, id est unus et duo et tres, eundem
ipsum perficiunt. sed ut initia seminis et lacteum illud 5
conceptionis fundamentum primitus hoc numero absolvi-
tur, sic hoc initium formati hominis et velut alterum
maturescendi fundamentum, quod est quinque et triginta

1. cordę *V* 4. lucidisse me *V*, *corr. m. rec.* 6. duos *in V add. m. rec.* 7. septemestrem *D*, septem menstrem *V* 8. decimo et ducentesimo *V vulgo* 9. decem menstrem *V* 10. septuagesimo *V* 14. accesserint *V* 15. διὰ τεσσάρων *vulgo* 16. sex *V m. rec. in ras.* 17. *sesc*uplam (sesc *in ras.*) *D* secundum *D* symphoniam *V* (*item mox vs. 20*) 18. διὰ πέντε *vulgo* 20. διὰ πασῶν *vulgo* 21. ratione *D* hu *D* numerii *V* VI] sex *V* XII] XI *D* 22. dies ∞u *D* 23. τελιον *V*, τέλειον *vulgo* greci *V* 26. il-lum *D* 29. maturascendi *V* trigenta *D*

dierum, sexies ductum, cum ad diem ducentensimum de-
6 cimum pervenit, maturum procreatur. alter autem ille
partus, qui maior est, maiori numero continetur, septe-
nario scilicet, quo tota vita humana finitur, ut et Solon
scribit et Iudaei in dierum omnium numeris secuntur *et*
Etruscorum libri rituales videntur indicare. Hippocrates
quoque aliique medici in corporum valitudinibus non
aliud ostendunt: nam septimum quemque diem crisimon
7 observant. itaque ut alterius partus origo in sex est die-
bus, post quos semen in sanguinem vertitur, ita huius in
septem; et ut ibi quinque et triginta diebus infans mem-
bratur, ita hic pro portione diebus fere quadraginta.
quare in Graecia dies habent quadragensimos insignes.
namque praegnans ante diem quadragensimum non pro-
dit in fanum, et post partum quadraginta diebus plerae-
que fetae graviores sunt nec sanguinem interdum conti-
nent, et parvoli ferme per hos [fere] morbidi sine risu
nec sine periculo sunt. ob quam causam, cum is dies
praeteriit, diem festum solent agitare, quod tempus ap-
8 pellant τεσσερακοσταῖον. hi igitur dies quadraginta per
septem illos initiales multiplicati fiunt dies ducenti octo-
ginta, id est hebdomadae quadraginta: sed quoniam ulti-
mae illius hebdomadis primo die editur partus, sex dies
decedunt et ducentensimus septuagensimus quartus ob-
servatur. qui numerus dierum ad tetragonum illum
9 Chaldaeorum conspectum subtiliter congruit: nam cum

---

3. maiore *V* 4. uita *in V add. m. rec.* 5. iudei *D* sequuntur *V* et *om. D* 6. hippocratis *D*, hyppocrates *V* 10. ita et *V* 11. ubi *V* trigenta *D* 12. portitione *D* 13. quadraginsimos *D*, quadragesimos *V* insignos *V*, *corr. 1 m.* 14. pregnans **** ante (*litteris quattuor quinqueve erasis*) *D*, pregnans ante *V* quadragesimum *V* procedit *d V* 17. paruuli *V* fere] infirmi *Lachmannus* 19. praeterit *DV* agitarere, *sed alterum* re *erasum*, *D* 20. ecceρακοcτenu *D*, teccerakostenu *V*, *corr. Lachmannus* hu *D* 21. duocenti octogenta (octoginta *d*) *D* 22. ebdomadae *V* 23. ebdomadis *V* die* (dies *ante ras.*) *D* 24. ducentesimus septuagesimus quartus (*non* partus) *V* 26. chaldeorum *DV*

signiferum orbem diebus CCCLXV et aliquot horis sol circumeat, quarta necesse est parte dempta, id est diebus LXXXXI aliquotque horis, tres quadras reliquis diebus CCLXXIIII non plenis percurrat, usque dum perveniat ad id loci unde conceptionis initium quadratus aspiciat. unde autem mens humana dies istos commutationis spe- 10
culari et arcana naturae rimari potuerit, nemo miretur. haec enim frequens medicorum experientia pervidit, qui cum multas animadverterent semen non retinere conceptum, conpertum habuerunt id quod intra sex dies septemve eiciebatur esse lacteum, et vocaverunt ἔκρυσιν, quod postea autem sanguineum, idque ἐκτρωσμὸς appellatur. quod vero ambo partus videntur paribus dierum 11
numeris contineri, Pythagoras inparem laudat, tamen a secta non discrepat. duo enim inpares CCVIIII et CCLXXIII dicit expleri, ad quorum consummationem aliquid ex sequentibus accedere, quod tamen diem solidum non adferat. cuius exemplum videmus tam in anni quam mensis 12
spatio servasse naturam, cum et anni inparem dierum trecentorum sexaginta quinque numerum aliquanto cumulaverit et mensi lunari ad dies undetriginta aliquid addiderit.

Nec vero incredibile est ad nostros natales musicam 12
pertinere. haec enim sive in voce tantummodo est, ut Socrates ait, sive, ut Aristoxenus, in voce et corporis motu, sive in his et praeterea in animi motu, ut putat Theophrastus, certe multum obtinet divinitatis et animis permovendis plurimum valet. nam nisi grata esset deis 2
inmortalibus, qui ex anima constant divina, profecto ludi scenici placandorum deorum causa instituti non essent,

---

1. ꝺies *DV* aʟiquoꝺ *D* 3. ʟxɪɪ *DV* aʟiquoꝺque *D* quadrans *V*[1], *corr. m. 2* 7. ᴍɪʀaʀɪ *DV* 8. peʀuɪꝺeᴛ *DV* 10. haʙueʀɪɴᴛ ɪꝺ ɪɴ quoꝺ *D* 11. eiicebatur *V* ϵκκρυcιν *DV*, *corr. m. rec. in V* 12. sanguinē *V* ϵκτροcμοc *V* (ᴍ *sic fere ductum* ↄ-c) 14. in partem *V* ʟauꝺeᴛ *D* 16. exequeɴᴛɪʙus *D* 18. uɪꝺemus (e *ex* ɪ *facta*) *D* 21. uɴꝺeᴛʀɪɢeɴᴛa *D* 24. ut socrates *dV*, uᴛcʀaᴛes *D* 26. ami *V* 27. ᴛheoꜰʀasᴛus *DV*

nec tibicen omnibus supplicationibus in sacris aedibus
adhiberetur, non cum tibicine Marti triumphus ageretur,
non Apollini cithara, non Musis tibiae ceteraque id genus
essent adtributa, non tibicinibus, per quos numina pla-
cantur, esset permissum aut ludos publice facere ac vesci
in Capitolio, aut Quinquatribus minusculis, id est idibus
Iuniis, urbem vestitu quo vellent personatis temulentisque
3 pervagari. hominum quoque mentes et ipsae, quamvis
Epicuro reclamante, divinae suam naturam per cantus
agnoscunt. denique quo facilius sufferant laborem, vel
in navis meatu a rectore symphonia adhibetur: legionibus
quoque in acie dimicantibus etiam metus mortis classico
4 depellitur. ob quam rem Pythagoras, ut animum sua
semper divinitate imbueret, prius quam se somno daret et
cum esset expergitus, cithara ut ferunt cantare consueve-
rat, et Asclepiades medicus phreneticorum mentes morbo
turbatas saepe per symphonian suae naturae reddidit.
Herophilus autem, artis eiusdem professor, venarum pul-
5 sus rhythmis musicis ait moveri. itaque si et in corporis
et in animi motu est harmonia, procul dubio a natalibus
nostris musica non est aliena.

13 Ad haec accedit quod Pythagoras prodidit hunc totum
mundum musica factum ratione, septemque stellas inter
caelum et terram vagas, quae mortalium geneses mode-
rantur, motum habere enrythmon et intervalla musicis
diastematis congrua, sonitusque varios reddere pro sua

---

2. cum *om. V* Marti] AUT *D*, *om. V*, aut tubicine *Iahnus*, avitus *Prellerus Röm. Mythol. p. 316; mihi in* AUT *latere visum* MARTI, *quod in DV additum post* AGERETUR, *sed in D super versum* 3. appollini *V* CHITARA *D* 4. TIBI*cinibus* (cinibus *d in ras.*) *D* quos *DV*, quod *d* 6. CAPITULIO *D* QUID PATRIBUS MINUS OCULIS *DV* 7. URBES *DV* UESTITO *D* 9. EPICORO *D* 10. ficilius *V*, *corr. m. rec.* 11. meatu *uel* metatu *uel* motu *Pontanus ad Macrob. in somn. Scip. II, 3*, METU *DV* UECTORE *DV* 13. phytagoras *V* 15. SYTHARA *D*, cythara *V* 16. ASCLEPIADIS (i *in ras. pro* e, *ut videtur*) *D* FRENETICORUM *DV* 18. IEROPHILUS *DV* AUTEM MORTIS *D* 19. RYTHMIS *DV* 20. in *om. V vulgo* ANI*mi* (mi *d in ras.*) *D* armonia *V* 22. ACCEDIT *D*, accidit *dV*

quaque altitudine ita concordes, ut dulcissimam quidem
concinant melodian, sed nobis inaudibilem propter vocis
magnitudinem, quam capere aurium nostrarum angustiae
non possint. nam ut Eratosthenes geometrica ratione col- 2
legit maximum terrae circuitum esse stadiorum ducentum
quinquaginta duum milium, ita Pythagoras quot stadia
inter terram et singulas stellas essent indicavit. stadium
autem in hac mundi mensura id potissimum intellegen-
dum est quod Italicum vocant, pedum sescentorum viginti
quinque: nam sunt praeterea et alia longitudine discre-
pantia, ut Olympicum, quod est pedum sescentum, item
Pythicum pedum M. igitur ab terra ad lunam Pythagoras 3
putavit esse stadiorum circiter centum viginti sex milia,
idque esse toni intervallum; a luna autem ad Mercuri
stellam, quae stilbon vocatur, dimidium eius, velut hemi-
tonion; hinc ad phosphoron, quae est Veneris stella, fere
tantundem, hoc est aliud hemitonion; inde porro ad so-
lem ter tantum, quasi tonum et dimidium. itaque solis 4
astrum abesse a terra tonos tres et dimidium, quod vo-
catur dia pente, a luna autem duos et dimidium, quod
est dia tessaron. a sole vero ad stellam Martis, cui no-
men est pyrois, tantumdem intervalli esse quantum a terra
ad lunam, idque facere tonon; hinc ad Iovis stellam, quae
phaethon appellatur, dimidium eius, quod faciat hemito-
nion; tantundem a Iove ad Saturni stellam, cui phaenon
nomen est, id est aliud hemitonion; inde ad summum
caelum, ubi signa sunt, perinde hemitonion. itaque a 5

---

1. quaeque *DV*, *corr. Halmius coll. Madvigio ad Cic. de fin. p. 699* 3. carpere *D* 4. erastosthenes geomitrica *D* colligit *V* 6. quo*t* (t *d in ras.*) *D* 7. interrā *V* 9. uigenti *D* 12. pedū·m̄· *V* 13. uigenti *D* 14. mercori *D*, mercorii *d*, Mercurii *V* 15. stilon *D* semitonion *DV* 17. emitonion *D*, semitonion *dV* (hemitonion *D ante ras. illo loco qui a nobis adscriptus est ad p. 25, 2*) 19. a*strum (austrum *ante ras.*) *D* 20. diapente *DV*, διὰ πέντε *vulgo* 21. διatessaron *DV*, διὰ τεςςάρων *vulgo* 24. pheton *D*, phoeton *V* 25. phenon *DV* 26. 27. hemitonion *D ante ras.*, semitonion *dV*

caelo summo ad solem diastema esse dia tessaron, id est duorum tonorum et dimidi, ad terrae autem summitatem ab eodem caelo tonos esse sex, in quibus sit dia pason symphonia. praeterea multa quae musici tractant ad alias rettulit stellas et hunc omnem mundum enarmonion esse ostendit. quare Dorylaus scripsit esse mundum organum dei: alii addiderunt esse id ἑπτάχορδον, quia septem
6 sint vagae stellae, quae plurimum moveantur. sed his omnibus subtiliter tractandis hic locus non est; quae si vellem in unum librum separatim congerere, tamen in angustiis versarer: quin potius, quoniam me longius dulcedo musicae abduxit, ad propositum revertor.

14 Igitur expositis iis quae ante diem natalem sunt, nunc ut climactericoe anni noscantur, quid de gradibus aetatis
2 humanae sensum sit dicam. Varro quinque gradus aetatis aequabiliter putat esse divisos, unum quemque scilicet praeter extremum in annos XV. itaque primo gradu usque annum XV pueros dictos, quod sint puri, id est inpubes. secundo ad tricensimum annum adulescentes, ab alescendo sic nominatos. in tertio gradu qui erant usque quinque et quadraginta annos, iuvenis appellatos eo quod rem publicam in re militari possent iuvare. in quarto autem adusque sexagensimum annum seniores vocitatos, quod tunc primum senescere corpus inciperet. inde usque finem vitae unius cuiusque quintum gradum factum,

---

1. διατεσσαρον *DV*, διὰ τεσσάρων *vulgo* 2. διμιδιατερrae *D*, dimidiiaterrae *d*, dimidii·terrae *V* summιτατem *D*, summitate *dV* 3. αδ eoδem *D* διapason *D*, diapasan *V* (*corr. m. 2*), διὰ πασῶν *vulgo* 4. mυlτa q, *D* ad alias *om. V* 5. retυlιt *DV*, *corr. d* *enarmomon* (enarmoni *d in ras.*) *D* 6. dorilaus *V* 7. id ἑπτάχορδον *Scaliger*, ιδest taxopaon *D*, id est taxopaon *V* quia] qui *V* 12. musιca** *D* 13. his *V* q̃ *D* 14. clιmactericα *D*, climacterici *d V vulgo* 17. usque ad *vulgo* 19. secunδus *D*, secundos *V* tricesimum *V* 20. allescenδo *DV* erat *DV* 21. iuuenes *V* appellatus *D* 23. aδusque ** (*erasis* aδ) *D*, usque ad *V* sexaginsιmum *D*, sexagesimū *V* 24. ιncιpιat (at *d in ras.*) *D*, incipiat *V vulgo*

in quo qui essent, senes appellatos, quod ea aetate corpus
iam senio laboraret. Hippocrates medicus in septem gra- 3
dus aetates distribuit. finem primae putavit esse septimum annum, secundae quartum decimum, tertiae duodetricensimum, quartae tricensimum quintum, quintae duo et quadragensimum, sextae quinquagensimum sextum,
septimae novissimum annum vitae humanae. Solon autem 4
decem partes fecit, et Hippocratis gradum tertium et sextum et septimum singulos bifariam divisit, ut una quaeque aetas annos haberet septenos. Staseas peripateticus 5
ad has Solonis decem hebdomadas addidit duas, et spatium plenae vitae quattuor et octoginta annorum esse dixit; quem terminum si quis praeterit, facere idem quod stadiodromoe ac quadrigae faciunt, cum extra finem procurrunt. Etruscis quoque libris fatalibus aetatem hominis 6
duodecim hebdomadibus discribi Varro commemorat. quae duo ** ad decies septenos annos posse fatalia deprecando rebus divinis proferre, ab anno autem LXX nec postulari debere nec posse ab deis impetrari. ceterum post annos LXXXIIII a mente sua homines abire, neque
his fieri prodigia. sed ex eis omnibus proxime videntur 7
adcessisse naturam qui hebdomadibus humanam vitam emensi sunt. fere enim post septimum quemque annum articulos quosdam et in his aliquid novi natura ostendit, ut et in elegia Solonis cognoscere datur. ait enim in prima hebdomade dentes homini cadere, in secunda pu-

---

2. *post* laboraret *in D add.* hinc ad phosphoron quae est ueneris stella fere tantumdem hoc est aliud hemitonion (semitonion *d*): *vide p. 23, 16* hippocratis *D*, hyppocrates *V* 3. aetatū *V* 4. duodetricesimum *DV* 5. tricesimum *V* 6. quadragesimū *V* quinquagesimum *V* 8. hyppocratis *V* 11. ebdomades *V* 13. preterit *V* 15. etrursus *D* 16. ebdomadibus *DV* describi *D* 17. que dum ad *V* depraecando *V*, *corr. m. 2* 21. proximae *D* 22. ebdomadibus *DV* 25. et inlegia *V* atenim *V* in prima hebdomade *cet. in DV supra inveniuntur* (*vide ad p. 12, 6*); *hoc autem loco leguntur* temporum si veterum *cet.* (*vide cap. 17, 10*) 26. ebdomadae *D*, ebdomade *V*

bem apparere, in tertia barbam nasci, in quarta vires, in
quinta maturitatem ad stirpem relinquendam, in sexta
cupiditatibus temperari, in septima prudentiam linguam-
que consummari, in octava eadem manere (in qua alii
dixerunt oculos albescere), in nona omnia fieri langui-
diora, in decima hominem morti fieri maturum. ** tamen
in secunda hebdomade vel incipiente tertia vocem crassio-
rem et inaequabilem fieri, quod Aristoteles appellat tra-
gizin, antiqui nostri irquitallire, et inde ipsos putant
irquitallos appellari, quod tum corpus ircum olere inci-
8 piat. de tertia autem aetate adulescentulorum tres gradus
esse factos in Graecia prius quam ad viros perveniatur,
quod vocent annorum XIIII παῖδα, μελλέφηβον autem
XV, dein sedecim ἔφηβον, tunc septemdecim ἐξέφηβον.
9 praeterea multa sunt de his hebdomadibus quae medici ac
philosophi libris mandaverunt, unde apparet, ut in morbis
dies septimi suspecti sunt et crisimoe dicuntur, ita per
omnem vitam septimum quemque annum periculosum et
10 velut crisimon esse et climactericum vocitari. sed ex his
genethliaci alios aliis difficiliores esse dixerunt, et non-
nulli eos potissimum quos ternae hebdomades conficiunt
putant observandos, hoc est unum et vicensimum, et
quadragensimum secundum, dein tertium et sexagensi-
mum, postremum octogensimum et quartum, in quo Sta-
11 seas terminum vitae defixit. alii autem non pauci unum
omnium difficillimum climactera prodiderunt, anno scili-

---

1. TERTIAM *D* u*RES *D*, uires *d V* 3. temptari *V* 4. OCTABA *D* in qua — languidiora *om. V* 7. EBDOMADE *D V* 8. ARISTOTELIS *D* τραγίζειν *vulgo* 9. IRQUITALLIRE (r *d in ras.*) *D* 10. ***QUITALLOS *D*, irquitallos *d V* ELERE *D* 13. παδα *D*, παδδ *V*, παιδα *corr. rec. m. in V* MELLephoebon *D V* 14. aephoeBON *D*, ephoebon *V* εξεφοιBON *D*, εξεφιBON *V* 15. EBDOMADIBUS *D V* 17. CRISIMIE *D*, crisimiae *V* 19. climactericum] *add. V m. 1 in marg.* CLIMACĪ, *m. 2 super uersum* incertū 20. ALIAS ALIIS *D V* DIFFICILLIORES *D* 21. TERNAS (s *d in ras.*) *D* EBDOMADES *D V* 22. oc *V* uicesimum *V* 23. QUADRAGINSIMUM *D*, quadragesimum *V* sexagi*simum *D*, sexagesimum *V* 24. LXXX *D V* quo* *D*

cet undequinquagensimo, quem conplent anni septies
septeni; ad quam opinionem plurimorum consensus in-
clinat: nam quadrati numeri potentissimi ducuntur. de- 12
nique Plato ille veniat veteris philosophiae sanctissimus,
qui quadrato numero annorum vitam humanam consum-
mari putavit, sed novenario, qui conplet annos octoginta
et unum. fuerunt etiam qui utrumque reciperent nu-
merum, undequinquagensimum et octogensimum unum,
et minorem nocturnis genesibus, maiorem diurnis scri-
berent *. plerique [aliter moti] duos istos numeros sub- 13
tiliter dicreverunt, dicentes septenarium ad corpus, no-
venarium ad animum pertinere; hunc medicinae corporis
et Apollini adtributum, illum Musis, quia morbos animi,
quos appellant pathe, musice lenire ac sanare consueve-
rit. itaque primum climactera annum quadragensimum 14
et nonum esse prodiderunt, ultimum autem octogensimum
et unum; medium vero ex utroque permixtum anno ter-
tio et sexagensimo, vel quem hebdomades novem vel
septem enneades conficiunt. hunc licet quidam periculo- 15
sissimum dicant, quod ad corpus et ad animum pertineat,
ego tamen ceteris duco infirmiorem. nam utrumque qui-
dem supra dictum continet numerum, sed neutrum qua-
dratum, et ut est ab utroque non alienus, ita in neutro
potens. nec multos sane, quos vetustas claro nomine
celebrat, hic annus absumpsit. Aristotelen Stagiriten re- 16

---

1. uNδe quiNquaGiNsimo *D*, unode qu. *d*, uno de quinquagesimo *V* 2. opoNioNem *D* 4. veniat veteris *Iahnus*, ueNia*t* (t *in ras. trium litterarum*) ceTeRis *D*, ueniat ceteris *V* 6. LXXX *DV* 7. fuerunt — 8. unum *om. V* 8. uNδe · L · eT LXXX uNum *D* 9. ascriberent *vulgo sine nota lacunae;* scriberent fieri. quali termino duos *cet. ego proposui in Eos, süddeutsche Zeitschr. für Philol. II 1866 p. 625* 10. istos *dV*, isTo *D* 11. δecReueRuNT *D*, decrever̄ (*in marg.* dis *m. rec.*) *V*, discreverunt *vulgo* 14. πάθη *vulgo* 15. cLamacTeRa *D*, clamaectera *d*, climęctera *V* XL eT uNum esse *DV* 16. LXXX *DV* 18. sexaGīsimo *D*, sexagesimo *V* ebdomades *V* 19. heNNeaδes *D* 25. aRisToTeLē*s* (s *a m. 2, ut videtur*) *D*, aristoteles *V* RepeRi*t* (t *in ras.*) *D*, repperit *corr. Guilielmus*

perio: sed hunc ferunt naturalem stomachi infirmitatem crebrasque morbidi corporis offensiones adeo virtute animi diu sustentasse, ut magis mirum sit ad annos LXIII eum vitam pertulisse quam ultra non protulisse.

15 Quare, sanctissime Caerelli, cum istum annum qui
maxime fuerat corpori formidolosus sine ullo incommodo
transieris, ceteros, qui leviores sunt, climacteras minus
tibi extimesco, praesertim cum in te animi potius quam
corporis naturam sciam dominari, eosque viros qui tales
fuerunt non prius vita excessisse quam ad annum illum
octogensimum et unum pervenerint, in quo Plato finem
vitae et legitimum esse existimavit et habuit legitimum.
2 hoc anno et Dionysius Heracleotes, ut vita abiret, cibo
abstinuit et contra Diogenes cynicus cibi cruditate in cho-
leram solutus est. Eratosthenes quoque ille orbis terra-
rum mensor et Xenocrates Platonicus veteris academiae
3 princeps ad eundem annum vixerunt. non pauci etiam
per animi spiritum molestiis corporis superatis limitem
istum transgressi sunt, ut Carneades, a quo tertia acade-
mia est, quae dicitur nova, qui ad annum nonagensimum *,
vel Cleanthes, *qui* uno minus centum explevit. at Xeno-
phanes Colophonius maior annorum centum fuit. Demo-
critum quoque Abderiten et Isocraten rhetorem ferunt
prope ad id aetatis pervenisse quo Gorgian Leontinum,
quem omnium veterum maxime senem fuisse et octo su-
4 pra centum annos habuisse constat. quod si cultoribus
sapientiae sive per animi virtutem seu lege fati diutina
obtigit vita, non despero quin te quoque diu corpore ad-

---

1. sthomachi. *D* 4. ptulisse *V* non pertulisse *DV* 5. cerelli *V ex stl.* cum *d in ras.* 7. laeuiores *D* 11. octogesimum *V* 12. extimauit *D* 13. dionisius *DV* 15. solutum *D* 16. xenocratis *D*, *xenocrates (*erasa* e) *V* achademiae *DV* 19. achademia *V* 20. noua uel cleanthes (cleantes *V*) qui ad annum nonagensimum (nonagesimum *V*) uno minus centum *DV*, *transposuit Iahnus; idem* accessit (*Halmius* vixit) *post* nonagensimum *intercidisse coniecit* 21. xenephanes *DV* 28. atque *V*

que animo valentem longior maneat senectus. quem enim
veterum nunc memoria suspicimus prudentia vel tempe-
rantia vel iustitia vel fortitudine tibi antestare [dicimus]?
quis eorum, si adesset, non in te omnium virtutum prae-
dicationem conferret? quis tuis laudibus se postponi
erubesceret? illud certe, ut arbitror, dignum est prae-
dicatione, quod, cum illis ferme omnibus quamvis pru-
dentissimis et procul a republica amotis non contigerit
sine offensione et odio plerumque capitali vitam degere,
tu tamen officiis municipalibus functus, honore sacerdotii
in principibus tuae civitatis conspicuus, ordinis etiam
equestris dignitate gradum provincialium supergressus,
non modo sine reprehensione et invidia semper fuisti, ve-
rum etiam omnium omnino amorem cum maxima gloria
consecutus es. quis a te nosci aut ex amplissimo senatus 5
ordine non expetiit aut ex humiliore plebis non optavit?
quis mortalium vel te vidit vel de tuo nomine accepit,
quin et loco fratris germani diligat et vice parentis vene-
retur? quis ignorat probitatem primam, fidem summam,
benignitatem incredibilem, modestiam verecundiamque
singularem ceteraque humanitatis officia penes te unum
esse, et quidem maiora quam possint digne a quoquam
referri? quare et ego his nunc commemorandis super- 6
sedebo. de eloquentia quoque sileo, quam omnia provin-
ciarum nostrarum tribunalia, omnes praesides noverunt,
quam denique urbs Roma et auditoria sacra mirata sunt.
haec se et ad praesens et in futura saecula satis ipsa
nobilitat.

Nunc vero quatenus de die natali scribo, meum mu- 16
nus inplere conabor, tempusque hodiernum, quo maxime

---

1. quem enim veterum, quorum memoriam suspicimus, prudentia — antistare dicemus *Iahnus secundum Lachmannum* 2. suscepimus *V* 3. FORTITUDINEM *D* 5. POSTPONIT ERUBISCERET *D*, *corr. d* 8. MOTIS *DV*; remotis *Cauchius* 9. UITA *DV* 10. sacerdoti *V* 13. REPRAEHENSIONE *D* 15. qui *d* (s *littera expuncta*) 16. EXPETIT *D* 27. presens *V* 30. implere *V*

flores, quam potero lucidissimis notis signabo; ex quo
2 **etiam primus ille tuus natalis liquido noscetur. tempus**
autem non diem tantummodo vel mensem vel annum ver-
tentem appello, sed et quod quidam lustrum aut annum
3 **magnum vocant, et quod saeculum nominant. ceterum**
de aevo, quod est tempus unum et maximum, non multum
est quod in praesentia dicatur. est enim inmensum, sine
origine, sine fine, quod eodem modo semper fuit et sem-
per futurum est, neque ad quemquam hominum magis
4 **quam ad alterum pertinet. hoc in tria dividitur tempora,**
praeteritum, praesens, futurum. *e* quibus praeteritum
initio caret, exitu futurum, praesens autem, quod medium
est, adeo exiguum et inconprehensibile est, ut nullam re-
cipiat longitudinem neque aliud esse videatur quam trans-
acti futurique coniunctio, adeo porro instabile, ut ibidem
sit numquam, et quidquid transcurrit a futuro decerpit et
5 **adponit praeterito. haec inter se tempora, ante actum**
dico et venturum, neque paria sunt neque ita ut alterum
altero longius breviusve videatur: quidquid enim non
6 **habet finem, conlationem mensurae non recipit. qua-**
propter aevum neque annorum nec saeculorum numero
nec denique ullo finiti temporis modulo metiri conabor:
haec enim ad aetatem infinitam non sunt brumalis unius
instar horae.
7 Itaque ut saecula possim percurrere et hoc nostrum
praesens designare, omissis aureis argenteisque et hoc
genus poeticis, a conditu urbis Romae, patriae nostrae
17 communis, exordiar, et quoniam saecula aut naturalia
sunt aut civilia, prius de naturalibus dicam.
2 Saeculum est spatium vitae humanae longissimum

---

4. aut unum annū *V* 5. seculum *V* 7. presentia *V* 10. quam aδulterum *D*, quam ad adulterum *d* 11. e *om.* *DV* 12. ini**tio (ininitio *ante ras.*) *D* exitum *D* 13. inconpraehensibile *D*, inconprensibile *V* 16. quicquid *V* et adponit praeterito *om.* *V* 18. paria] propria *V* 19. quicquid *V* 26. δesignare (δe *ex* δι) *D* 28. exorδiar** | *et* qm̄ (et *initio versus adscr. m. 2*) *D*, exordiar | DE SAECVLIS *V* *omissis* et quoniam — dicam

partu et morte definitum. quare qui annos triginta saeculum putarunt multum videntur errasse. hoc enim tempus genean vocari Heraclitus auctor est, quia orbis aetatis in eo sit spatio. orbem autem vocat aetatis, dum natura ab sementi humana ad sementim revertitur. hoc quidem geneas tempus alii aliter definierunt. Herodicus annos quinque et viginti scribit dici genean, Zenon triginta. saeculum autem *quid* sit, usque adhuc arbitror ad subtile 3 examinatum non esse. poetae quidem multa incredibilia scripserunt, nec minus historici Graeci, quamvis eos a vero par non fuit decedere; ut Herodotus, apud quem legimus Arganthonion Tartessiorum regem centum et quinquaginta annorum fuisse, aut Ephorus, qui tradit Arcadas dicere apud se reges antiquos aliquot ad trecentos vixisse annos. verum haec ut fabulosa praetereo: sed 4 inter ipsos astrologos, qui in stellarum signorumque ratione verum scrutantur, nequaquam etiam convenit. Epigenes in centum duodecim annis longissimam vitam constituit, Berosos autem centum sedecim: alii ad centum viginti annos produci posse, quidam etiam ultra crediderunt. fuerunt qui non idem putarent ubique observandum, sed varie per diversas regiones, pro ut in singulis sit caeli ad circulum finitorem inclinatio, quod vocatur clima.

Sed licet veritas in obscuro lateat, tamen in una qua- 5 que civitate quae sint naturalia saecula, rituales Etruscorum libri videntur docere, in quis scriptum esse fertur initia sic poni saeculorum. quo die urbes adque civitates constituerentur, de his qui eo die nati essent eum qui

---

3. γενεὰν *vulgo*, *item posthac* γενεᾶς *et* γενεάν 4. uocant *DV corr. Lachmannus* 5. ab sementi *Halmius*, aδ sementi *D*, *om. V* sementem *V* 7. trigenta *D* 8. quid *om. D* 9. exanimatū *V* 10. scribserunt *D* eos] eo *D*, *om. V* 12. arganthonnion *V* *tar*cessiorum (tar *in ras.*) *D*, tarcessiorū *V* 13. quinta *V*, *corr. m. rec.* fuisse antephorus *V* archaδas *DV* 14. aput *D* aliquoδ *D* tricentos *V* 17. epigenesin *D*, epygenes in *V* 20. uigenti *D* 22. u riae *D* 26. secula *V* 28. atque *V*

diutissime vixisset die mortis suae primi saeculi modulum finire, eoque die qui essent reliqui in civitate, de his rursum eius mortem, qui longissimam egisset aetatem, finem esse saeculi secundi. sic deinceps tempus reliquorum terminari. sed ea quod ignorarent homines, portenta mitti divinitus, quibus admonerentur unum quodque saeculum
6 esse finitum. haec portenta Etrusci pro haruspicii disciplinaeque suae peritia diligenter observata in libros rettulerunt. quare in Tuscis historiis, quae octavo eorum saeculo scriptae sunt, ut Varro testatur, et quot numero saecula ei genti data sint et transactorum singula quanta fuerint quibusve ostentis eorum exitus designati sint continetur. itaque scriptum est quattuor prima saecula annorum fuisse centenum, quintum centum viginti trium, sextum undeviginti et centum, septimum totidem, octavum tum demum agi, nonum et decimum superesse, quibus transactis finem fore nominis Etrusci.

7 Romanorum autem saecula quidam ludis saecularibus putant distingui: cui rei fides si certa est, modus Romani saeculi est incertus. temporum enim intervalla, quibus ludi isti debeant referri, non modo quanta fuerint retro ignoratur, sed ne quanta quidem esse debeant sci-
8 tur. nam ita institutum esse, ut centesimo quoque anno fierent, id cum Antias aliique historici auctores sunt, tum Varro de scaenicis originibus libro primo ita scriptum reliquit: cum multa portenta fierent, et murus ac turris, quae sunt inter portam Collinam et Esquilinam, de caelo tacta essent, et ideo

---

7. aruspicii *V* δισcιpʟιɴae quae *D* 9. ʀeттuʟʟeʀuɴт *D*, retulerunt *V* 10. ut *d in ras.* eт quoδ *D* 11. transactarum *V*, *corr. m. 2* 12. **oɴтιɴeтuʀ *D*, continetur *d*, *item V*, *in quo* ntinet *1 m. in ras.* 14. ceɴтeɴū *fuit in D, nunc post* ceɴт *est rasura trium litterarum et* um *superscr.*, *tertio autem loco comparet etiam nunc ductus transversus qui fuit super* u; centū *V* quinтum (in *in ras.*) *D* 15. unumdeviginti *dV* 22. debeat *V*[1], *corr. m. 2* 25. scenicis *V* 26. muros *V* 28. tracta *V*

libros Sibyllinos X viri adissent, renuntiarunt
uti Diti patri et Proserpinae ludi Tarentini
in campo Martio fierent tribus noctibus, et ho-
stiae furvae immolarentur, utique ludi cente-
simo quoque anno fierent. item Titus Livius libro 9
CXXXVI: eodem anno ludos saeculares Caesar
ingenti apparatu fecit, quos centesimo quo-
que anno (his enim terminari saeculi *) fieri
mos * ut *. contra ut decimo centesimoque anno re-
petantur tam commentarii XV virorum quam Divi Augusti
edicta testari videntur, adeo ut Horatius Flaccus in car-
mine quod saecularibus ludis cantatum est id tempus hoc
modo designaverit: Certus undenos decies per an-
nos Orbis ut cantus referatque ludos Ter die
clara totiensque grata Nocte frequentes. quae 10
dissensio temporum, si veterum revolventur annales,
longe magis in incerto invenietur. primos enim ludos
saeculares exactis regibus post Romam conditam annis
CCXLV a Valerio Publicola institutos esse ** ad XV viro-
rum conmentarios, anno CCXCVIII M. Valerio Spurio Ver-
ginio conss. * * anno post urbem conditam †octavo et
quadringentensimo, ut vero in commentariis XV virorum
scriptum est anno CCCC et †decimo M. Valerio Corvino II

---

1. SYBILLINOS *DV* x viri *Mommsenus Chronol. Rom. p. 181*, ·xu·uiri *D*, XII uiri *V*, XV viri *vulgo* renuntiarent V^1, *corr. m. 2* 8. is (*immo* hic) enim terminus saeculi *vulgo* 9. sed moris esse ut contra *coni. Lachmannus* ut contra, *omisso altero* ut, *V*, at contra ut *vulgo ante Iahnum* 11. *Hor. carm. saec. 21 ss.* 13. CERTOS *DV* 14. ORBES *D* V^1, orbis V^2 15. CLARO *DV* *post* frequentes *DV habent cap. 7* Superest — *cap. 14, 7* ait enim; *tum* quae dissensio *repetivit Lachmannus ex eo loco qui indicatus est ad p. 10, 7; denique* temporum *et cet. supra leguntur: vide ad p. 25, 25* 16. reuoluantur *dV* 19. XL UIRORUM *DV* 20. CCXCUIIII *DV* 21. CONSS· *DV* *post* conss. *lacunam sic explevit Lachmannus:* secundos ludos, ut Antias vult, M. Popilio Laenate IIII M. Valerio Corvino cos.; *idem pro* octavo *correxit* sexto, *et vs. 23* octavo *pro* decimo (*conf. C. L. Roth in Mus. Rhen. VIII p. 371 s.*) 22. quadraginsimo *D*, quadragesimo *V* XII uirorum *V* 23. CURMINO *DV*, *legendum* Corvo *cum Man*

C. Poetilio cons. tertii ludi fuerunt Antiate Livioque
auctoribus P. Claudio Pulchro L. Iunio Pullo cons. * *
anno quingentensimo duodevicensimo P. Cornelio Len-
11 tulo C. Licinio Varo cons. de quartorum ludorum anno
triplex opinio est. Antias enim et Varro et Livius rela-
tos esse prodiderunt L. Marcio Censorino M'. Manilio cons.
post Romam conditam anno DCV. at Piso Censorius et
Gn. Gellius, sed et Cassius Hemina, qui illo tempore vi-
vebat, post annum factos tertium adfirmant Gn. Cornelio
Lentulo Lucio Mummio Achaico cons., id est anno DCVIII.
in XV virorum autem commentariis notantur sub anno
DCXXVIII *M.* Aemilio Lepido L. Aurelio Oreste cons.
quintos ludos *C.* Furnio C. Iunio Silano conss. anno
DCCXXXVII Caesar Augustus et Agrippa fecerunt. sextos
autem fecit Ti. Claudius Caesar se IIII et L. Vitellio III
cons. anno DCCC, septimos Domitianus se XIIII et L. Mi-
nucio Rufo cons. anno DCCCXLI, octavos imperatores
Septimius et M. Aurelius Antoninus Cilone et Libone
12 cons. anno DCCCCLVII. hinc animadvertere licet neque
post centum annos ut hi referrentur ludi statum esse,
neque post centum decem. quorum etiamsi alterutrum
retro fuisset observatum, non tamen satis id argumenti
esset quo quis his ludis saecula discerni constanter adfir-
met, praesertim cum ab urbis primordio ad reges ex-
actos, annos CCXLIIII, factos esse auctor sit nemo,

---

1. poetaelio cs *D*, poetelio cons· *V* antiatae *D* 2. pulloi · cos *D*, pulloi cons *V* 3. quingentesimo duodeuicesimo *V* 4. linio *DV* uarro *D* cos· *D*, cons· *V* 6. m manlio *DV* cos· *D*, cons· *V* 9. cn *DV* (*at vs. 8 uterque habet* gn) 10. mummo *DV* cos· *DV* δciii *DV* 11. sub annis *DV* 12. M. *om. DV* emilio *DV* cos· *D*, co *V*. 13. C *prius om. DV* conss· *DV* 14. aug. et agryppa *V* 15. t · claudius *DV* caesarsae· i·c·iii etlui'tellio *D*, caesar se·i·c·iii et l. uitellio *V* (l. uitellio *ex sil.*) 16. cos *D*, cons *V* (*item uterque proximo versu*) δometianus sex·iiii· *D* minuci *V* 17. impp. sept. et m. aur. *D*, imper. sept. et m. aur. *V* 18. nibone *V* 19. cos *D*, cons. *V* δccclull *DV* 20. ut hi] uti *V* statutum *V* 25. anno ccxliii *D* (*conf. ad p. 35 vs. 7*) ludos *ue* factos *add. Iahnus*

quod tempus procul dubio naturali maius est saeculo.
quod si quis credit ludis saecularibus saecula *, sola no- 13
minis origine inductus, sciat saeculares dici potuisse quod plerumque semel fiant hominis aetate, ut multa alia quae rara sunt post saeculum evenire loquentium consuetudo usurpat.

Sed nostri maiores, quod natura saeculum quantum esset exploratum non habebant, civile ad certum modulum annorum centum statuerunt. testis est Piso, in cuius annali septimo scriptum est sic: R o m a c o n d i t a a n n o DC s e p t i m u m s a e c u l u m o c c i p i t h i s c o n s u l i b u s q u i p r o x i m i s u n t c o n s u l e s, M. A e m i l i u s M. f i l i u s L e p i d u s, G. P o p i l i u s II a b s e n s. sed ut hunc annorum numerum constituerent nostri, non nihil causae fuit, primum quod multos suorum civium ad hunc aetatem perducere videbant, dein quod Etruscos, quorum prima saecula centenum fuerunt annorum, etiam hic ut
in aliis plerumque imitari voluerunt. praeterea fieri potest 14
quod refert Varro, quod Dioscorides astrologus scribit, Alexandriae inter eos qui mortuos sallunt constare hominem plus centum annos vivere non posse, idque cor hominum declarare eorum qui integri perierunt sine corporis tabe; ideo quod multis annis pendendo cor omnis aetatis incrementa et deminutiones conseruere: et anniculi pendere duas dragmas, bimi quattuor, et sic in annos singulos usque ad quinquaginta accedere binas; ab

---

2. cludi *ante* ludis *add. Lachmannus,* discerni *post* saecula *Carrio* 7. naturale *vulgo* *post* saeculum *DV ex p. 34 vs. 25 add.* CCXLIIII, *hic igitur recte* IIII, *non* III 8. ciuiLem *D*, ciuilē *V* 11. ·ð·septimo *DV*, *corr. Lachmannus* accipit *DV*, *corr. Scaliger* (coipit *coni. Mommsenus Chronol. Rom. p. 191*) 12. emiLius *D* M·F·laepidus *V* (M. F. *ex sil.*) sedut *V*, sedit *mutavit 1 m.* 15. haNc *DV* 16. producere *vulgo* 17. ut] et *V* 18. imitare *V* praeterea adferri *coni. Lachmannus* 19. quodque Dioscorides *vulgo* scripsit *V* 20. eos quae *V* sallunt *Lachmannus,* SOLENT *DV* 21 que cor hominum *Lachmannus*, iðcirco humaNum *DV* pependo *V* 24. conserue[NT] (NT *fortasse a pr. m*) *D* seruent *V*, observent *vulgo* 26. quinquaginta *V in*

iis centum dragmis abusque anno quinquagensimo item decedere in uno quoque binas; ex quo perspicuum sit centensimo anno redire ad anni primi pondus nec longius vitam posse producere.

15 Quoniam igitur civile Romanorum saeculum centum annis transigitur, scire licet in decimo saeculo et primum natalem tuum fuisse et hodiernum esse. quot autem saecula urbi Romae debeantur, dicere meum non est: sed quid apud Varronem legerim non tacebo, qui libro antiquitatum duodevicensimo ait fuisse Vettium Romae in augurio non ignobilem, ingenio magno, cuivis docto in disceptando parem: eum se audisse dicentem, si ita esset ut traderent historici de Romuli urbis condendae auguriis ac XII vulturis, quoniam CXX annos incolumis praeterisset populus Romanus, ad mille et ducentos perventurum.

18 Hactenus dictum de saeculo: nunc de annis maioribus dicam, quorum magnitudo adeo diversa tam gentibus observata quam auctoribus tradita est, ut alii annum magnum esse in annis vertentibus duobus, alii in multis milibus annorum arbitrati sint. quod quale sit, iam hinc
2 conabor absolvere. veteres in Graecia civitates cum animadverterent, dum sol annuo cursu orbem suum circumit, lunam novam interdum tridecies exoriri idque saepe alternis fieri, arbitrati sunt lunares duodecim menses et dimidiatum ad annum naturalem convenire. itaque annos civiles sic statuerunt, ut intercalando facerent alternos duodecim mensum, alternos tredecim, utrumque annum separatim vertentem, iunctos ambo annum magnum vocantes. idque tempus trieterida appellabant, quod tertio quoque anno intercalabatur, quamvis biennii circuitus et

---

1. his *V* abusque *Lachmannus*, aƀq, *D*, atq; *V* quinquagesimo *V* 3. centesimo *V* 7. quoƀ *D* 8. URBIS *D* 10. duodeuicesimo *V* 11. AUGORIO *D* ignorabilem *V* cuius *DV*, eius *m. rec. in V in marg.* ƀOCTO *D*, doctori *V et m. recentior in D*, doctiori *Lachmannus* 12. ESSENT *D* 13. tradebant *V* 14. cxx] ex x *DV* 18. tam] ETIAM *DV* 24. terdecies *vulgo*

re vera dieteris esset; unde mysteria, quae Libero alter-
nis fiunt annis, trieterica a poetis dicuntur. postea 3
cognito errore hoc tempus duplicarunt et tetraeterida
fecerunt: sed eam, quod quinto quoque anno redibat,
pentaeterida nominabant. qui annus magnus ex qua-
driennio commodior visus est * * solis annum constare ex
diebus CCCLXV et diei parte circiter quarta, quae I in
quadriennium diem conficeret. quare agon et in Elide 4
Iovi Olympio et Romae Capitolino quinto quoque anno
redeunte celebratur. hoc quoque tempus, quod ad solis
modo cursum nec ad lunae congruere videbatur, duplica-
tum est et octaeteris facta, quae tunc enneaeteris vocitata,
quia primus eius annus nono quoque anno redibat. hunc 5
circuitum vere annum magnum esse pleraque Graecia
existimavit, quod ex annis vertentibus solidis constaret,
ut proprie in anno magno fieri par est. nam dies sunt
solidi *II DCCCCXXII, menses solidi* uno minus centum,
annique vertentes solidi octo. hanc octaeterida vulgo cre-
ditum est ab Eudoxo Cnidio institutam, sed alii Cleostra-
tum Tenedium primum ferunt conposuisse et postea alios
aliter, qui mensibus varie intercalandis suas octaeteridas
protulerunt, ut fecit Harpalus, Nauteles, Menestratus, item
alii, in quis Dositheus, cuius maxime octaeteris Eudoxi
inscribitur. ob hoc in Graecia multae religiones hoc in- 6

---

1. ðɩeteres *D*, diesteres *d V* misteria *V* *post* Libero *vulgo add.* patri 3. tetrahetenɩða *DV* 4. seð eam *D*, sed ad eam *dV* 5. penteterida *V* 7. quae primum *DV*, quae unum *vulgo* 8. ełıðe *D*, aelide *V* 9. olimpio *V* capitolio *V* 10. a solis *D* 12. octeteris *D*, octo teris *V* aenneaeteris *V*, ennaeteris *Iahnus* 13. rediebat *d* huc *D* 14. graetia *V*, *corr. m. rec.* 16. propriae *D* 17. soli *D; dierum numerum et* menses solidi *add. Scaliger* minis *V* (*scilicet* soli diu nominis *V*[1], *unde* solidi uno minis *fecit m. rec.*) 18. hanc *om. V* octoaeterɩðam *DV* 19. alii *Iahnus*, an *D*, hanc *et tum* leostratum *V* 20. alius *V* 21. uariae *D* octoeteriðas *DV* 22. arpalus *D*, *corr. d* nautelis *DV* 23. octoaeteris *ɪ* ocaeteris *V*, *corr. d* 24. religiones *m. rec. in V*, regiones *D*

tervallo temporis summa caerimonia coluntur, Delphis quoque ludi qui vocantur Pythia post annum octavum olim conficiebantur. proxima est hanc magnitudinem quae vocatur dodecaeteris ex annis vertentibus duodecim.
7 huic anno Chaldaico nomen est, quem genethliaci non ad solis lunaeque cursus sed ad observationes alias habent adcommodatum, quod in eo dicunt tempestates frugumque proventus ac sterilitates, item morbos salubritatesque
8 circumire. praeterea sunt anni magni conplures, ut Metonicus, quem Meton Atheniensis ex annis undeviginti constituit, eoque enneadecaeteris appellatur et intercalatur septies, inque eo anno sunt dierum VI milia et DCCCCXL. est et Philolai Pythagorici annus ex annis quinquaginta novem, in quo sunt menses intercalares viginti et unus; item Callippi Cyziceni ex annis septuaginta sex, ita ut menses duodetriginta intercalentur; et Democriti ex annis LXXXII cum intercalariis perinde viginti
9 octo; sed et Hipparchi ex annis CCCIIII, in quo intercaletur centies decies bis. haec annorum magnitudo eo discrepat, quod inter astrologos non convenit quanto vel sol plus quam CCCLXV dies in anno conficiat vel luna
10 minus quam triginta in mense. ad Aegyptiorum vero annum magnum luna non pertinet, quem Graece κυνικόν, Latine canicularem vocamus, propterea quod initium illius sumitur, cum primo die eius mensis, quem vocant Aegyptii Θωυθοί, caniculae sidus exoritur. nam eorum annus civilis solum habet dies CCCLXV sine ullo intercalari: ita-

1. cerimonia *V* 3. proxime *V* 4. do deceteris *V* 5. geneethliaci *V* 7. aδcommodatas (as *d in ras.*) *D* 8. morbosque, *omisso* salubritates, *V* 9. metonticus *DV* 10. unδeuigenti *D* 11. enneacae|ceteris *D*, *m. 2 delevit* ceteris *et post* enneacae *in marg. adscr.* teris; ennea ceteris *V* 12. inq. *D* ui milia et accccxl *D*, ui et accccxl *V* 13. philolaus *DV* pythagori *V* 14. intercalaris *D*, intercalarii *coni. Halmius* 15. calippi *DV* cizicen *V* 16. δuoδetrigenta *D* 17. intercalares *DV* 19. cencies *V* 22. egyptiorum *V* 25. quam *D* aegipti *D* 26. θοθυοι *DV*, Θωυθί *Iahnus secundum Plin. 27, 12, 105* 27. solum *Halmius*, solus *DV*, solos *vulgo*

que quadriennium aput eos uno circiter die minus est
quam naturale quadriennium, eoque fit ut anno MCCCCLXI
ad idem revolvatur principium. hic annus etiam heliacos
a quibusdam dicitur, et ab aliis θεοῦ ἐνιαυτός. est prae- 11
terea annus quem Aristoteles maximum potius quam
magnum appellat, quem solis et lunae vagarumque quin-
que stellarum orbes conficiunt, cum ad idem signum, ubi
quondam simul fuerunt, una referuntur; cuius anni
hiemps summa est cataclysmos, quam nostri diluvionem
vocant, aestas autem ecpyrosis, quod est mundi incendium.
nam his alternis temporibus mundus tum exignescere
tum exaquescere videtur. hunc Aristarchus putavit an-
norum vertentium IICCCCLXXXIIII, Aretes Dyrrachinus
VDLII, Heraclitus et Linus XDCCC, Dion XDCCCLXXXIIII,
Orpheus CXX, Cassandrus tricies sexies centum milium:
alii vero infinitum esse nec umquam in se reverti exi-
stimarunt. sed horum omnium pentaeteridas maxime 12
notandis temporibus Graeci observant, id est quaternum
annorum circuitus, quas vocant olympiadas: et nunc apud
eos ducentesima quinquagensima quarta olympias nume-
ratur, eiusque annus hic secundus. idem tempus anni 13
magni Romanis fuit, quod lustrum appellabant, ita qui-
dem a Servio Tullio institutum, ut quinto quoque anno
censu civium habito lustrum conderetur, sed non ita a
posteris servatum. nam cum inter primum a Servio rege 14
conditum lustrum et id quod ab imperatore Vespasiano V

---

1. apud *V* 2. IICCCCLXI *D*, IICCCCLXI *V* 3. aδ δiem *D*, addiē *V* REUOLUITUR *D* ἡλιακὸς *vulgo* 4. a *om. V* 5. ARISTOTELIS *D* 9. hiems *V* catadysmos *V*[1], *corr. m. rec.* 11. 12. δum — δum *D* 12. ARISTHARCUS *D*, aristarcus *V* puTauit esse (auit *d in ras. et* esse *sup. vers.*) *D*, putauit esse *V vulgo* 13. IICCCCLXXXIIII *V* ARETIS *DV* δYRRACINUS *D*, dirracinus *V* 14. uδLII *V* heraclytus *V* xδccc *V* δION**| *D* ·X·δCCCLXXXIIII *V* 15. orfeus cxx *V* TRICICIES *DV* 17. PANTAHAETERIδAS *D*, pata·haeteridas *V* 19. olimpiadas *V* 20. quinquagesima *V* olimpias *V* 23. seruo *V*[1], *corr. m. 2* ut] ET *D* 24. CENS(25. seruo *V*

et *T*. Caesare III cons. factum est anni interfuerunt paulo minus DCL, lustra tamen per ea tempora non plura quam LXXII sunt facta et postea plane fieri desierunt.

15 rursus tamen annus idem magnus per Capitolinos agonas coeptus est diligentius servari, quorum agonum primus a Domitiano institutus fuit duodecimo eius et Servi Corneli Dolabellae consulatu. itaque hoc nunc anno qui celebratus est agon undequadragensimus numeratur. quod ad annos pertinet magnos in praesentia satis dictum: nunc de annis vertentibus dicendi locus.

19 Annus vertens est natura, dum sol percurrens XII

2 signa eodem unde profectus est redit. hoc tempus quot dierum esset ad certum nondum astrologi reperire potuerunt. Philolaus annum naturalem dies habere prodidit CCCLXIIII et dimidiatum, Aphrodisius CCCLXV et partem diei octavam, Callippus autem CCCLXV et Aristarchus Samius tantumdem et praeterea diei partem MDCXXIII, Meton vero CCCLXV et dierum quinque undevicensimam partem, Oenopides CCCLXV et dierum duum et viginti partem undesexagensimam, Harpalus autem CCCLXV et horas aequinoctiales XIII, at noster Ennius CCCLXVI.

3 plerique praeterea inconprehensibile quiddam et inenuntiabile esse existimarunt, sed pro vero quod proximum putabant amplexi sunt, dies scilicet CCCLXV.

4 Igitur cum tanta inter viros doctissimos fuerit dissensio, quid mirum si anni civiles, quos diversae civitates

---

1. T. *om. DV* caesar ter cōs· *D*, caesare ter cons· *V* interfuerint *vulgo* 3. lxxii *DV*, *corr. Borghesius Oeuvres epigr. II p. 78 ss.* (*conf. Mommsen. Chronol. Rom. p. 169*) 6. dometiano *D* die *ante* duodecimo *add. DV* sergi *DV* 8. undequadragesimus *V* 12 sîg: *D*, sîg *V* quod *D*, *corr. d* 13. repperire *D* 14. pylolaus *DV* 16. aristharcus *DV m. rec.*, aristarcus *V*[1] 17. tantundem *et in marg.* dū *V* mille dcxxiii *D*, millē dcxxii *V*; *post hunc numerum d super vs. add.* sūp, *V in vs.* sup 18. undeuicesimam *V* 19. uenopides *DV* 20. undesexagesimam *V* 21. XII *coni. Scaliger* ad *D* 22. inconpraehensibile *D* quidem et enuntiabile *DV*; *olim fuisse videtur* quid nec (neq. *Halmius*) enuntiabile 23. proximam *D*

rudes etiam tum sibi quaeque statuebant, tam inter se discrepent quam cum illo naturali non congruant? et in Aegypto quidem antiquissimum ferunt annum menstruum fuisse, post deinde ab Isone rege quadrimenstrem factum, novissime Arminon ad XIII menses et dies quinque perduxisse. item in Achaia Arcades trimestrem an- 5
num primo habuisse dicuntur, et ob id proselenoe appellati, non, ut quidam putant, quod ante sint nati quam lunae astrum caelo esset, sed quod prius habuerint annum *quam* is in Graecia ad lunae cursum constitueretur. sunt qui tradunt hunc annum trimestrem Horon insti- 6
tuisse, eoque ver aestatem autumnum hiemem horas et annum *horon* dici, et Graecos annales horus, eorumque scriptores horographos. itaque quattuor annorum circuitum in modum pentaeteridis annum magnum dicebant. Cares autem et Acarnanes semenstres habuerunt annos 7
et inter se dissimiles, quibus alternis dies augescerent aut senescerent, eosque coniunctos velut trieterida annum magnum.

Sed ut hos annos omittam caligine iam profundae 20
vetustatis obductos, in his quoque, qui sunt recentioris memoriae et ad cursum lunae vel solis instituti, quanta sit varietas facile est cognoscere, si quis vel in unius Italiae gentibus, ne dicam peregrinis, velit inquirere. nam

---

1. ιam *D* 2. congregant *V*, *corr. m. 2 in marg.* 3. menstruum *coni. Iahnus*, menstrem (em *in ras. trium litt.*) *D*, bimenstrem *V*, bimestrem *vulgo* 5. nouissimae *D* xiii * *D*, xiii· *V* 6. in adiaia *V* trimenstrem *V* 7. proselenam *D*, prose lęnam *V* appellati*ut *D*, appellat id ut *d*, appellant· Id ut *V* 9. coelo *V* 10. quam *om. DV* his *V* constituaerentur *D*, constituerentur *d V* 11. trimenstrem *V* 12. horus *DV*, ὥρας *vulgo* 13. horon *om. DV*, ὧρον *vulgo* grecos *V*, *corr. m. rec.* horus *DV*, ὥρους *vulgo* eorum, *omisso* que, *V* 14. scribtores *D* ὡρογράφους *vulgo* circuitu *DV* 15. pentaheteridis *DV* 16. semēstres *D* 17. et *erasum in D*, *habet V* 18. triheterida *D* 20. omitam *V* caliginem *D* 21. r^ tustatos *D*, *corr. d* recentiores *D*

ut alium Ferentini alium Lavinii itemque Albani vel Ro-
mani habuerunt annum, ita et aliae gentes. omnibus ta-
men fuit propositum suos civiles annos varie intercalandis
mensibus ad unum illum verum naturalemque corrigere.
2 de quibus omnibus disserere quoniam longum est, ad
Romanorum annum transibimus.

Annum vertentem Romae Licinius quidem Macer et
postea Fenestella statim ab initio duodecim mensum fu-
isse scripserunt: sed magis Iunio Gracchano et Fulvio et
Varroni et Suetonio aliisque credendum, qui decem men-
sum putarunt fuisse, ut tunc Albanis erat, unde orti Ro-
3 mani. hi decem menses dies CCCIIII hoc modo habebant:
Martius XXXI, Aprilis XXX, Maius XXXI, Iunius XXX,
Quintilis XXXI, Sextilis et September tricenos, October
XXXI, November et December XXX; quorum quattuor
4 maiores pleni, ceteri sex cavi vocabantur. postea sive a
Numa, ut ait Fulvius, sive, ut Iunius, a Tarquinio XII
facti sunt menses et dies CCCLV, quamvis luna XII suis
mensibus CCCLIIII dies videbatur explere. sed ut dies
unus abundaret, aut per inprudentiam accidit, aut, quod
magis credo, ea superstitione qua inpar numerus plenus
5 et magis faustus habebatur. certe ad annum priorem
unus et quinquaginta dies accesserunt: qui quia menses
duo non explerent, sex illis cavis mensibus dies sunt sin-
guli detracti et ad eos additi, factique dies LVII, et ex
his duo menses, Ianuarius undetriginta dierum, Februa-
rius duodetriginta. adque ita omnes menses pleni et in-
pari dierum numero esse coeperunt, excepto Februario,
qui solus cavus et ob hoc ceteris infaustior est habitus.
6 denique cum intercalarium mensem viginti duum vel vi-

---

1. FERENTI*ni* (ni *in ras.*) *D* 3. uariae *DV* 8. mensium *V* 9. GRACCHANO *D perspicue ante ras.*, GRACCH**O *d*, graccho *V* 12. CCCIII *DV* 14. OCTUBER *D* 15. tricenos *Iahnus* 16. a Numa] ANNUM *D* 18. facti — luna XII *V*[1] *in ras.* 24. illis] his *V* dies *om. V* 25. FACTIque (ac *in ras. trium litt.*) *D* LXII *DV* 26. fabruarius *V* 27. atque *V* mense *D*, *corr. d* 30. mensum (u *in ras.*) *D*, mensu^{u}m *d*, mensiū *V*

ginti trium dierum alternis annis addi placuisset, ut civi-
lis annus ad naturalem exaequaretur, in mense potissimum
Februario inter terminalia et regifugium intercalatum est,
idque diu factum prius quam sentiretur annos civiles ali-
quanto naturalibus esse maiores. quod delictum ut corri-
geretur, pontificibus datum negotium eorumque arbitrio
intercalandi ratio permissa. sed horum plerique ob odium 7
vel gratiam, quo quis magistratu citius abiret diutiusve
fungeretur aut publici redemtor ex anni magnitudine in
lucro damnove esset, plus minusve ex libidine intercalando
rem sibi ad corrigendum mandatam ultro quod deprava-
runt, adeo aberratum est ut G. Caesar pontifex maximus 8
suo III et M. Aemilii Lepidi consulatu, quo retro delictum
corrigeret, duos menses intercalarios dierum LXVII in
mensem Novembrem et Decembrem interponeret, cum
iam mense Februario dies III et XX intercalasset, faceret-
que eum annum dierum CCCCXLV, simul providens in
futurum ne iterum erraretur: nam intercalario mense
sublato annum civilem ad solis cursum formavit. itaque 9
diebus CCCLV addidit decem, quos per septem menses,
qui dies undetricenos habebant, ita discriberet, ut Ianua-
rio et Sextili et Decembri bini accederent, ceteris singuli;
eosque dies extremis partibus mensium adposuit, ne sci-
licet religiones sui cuiusque mensis a loco summoveren-
tur. quapropter nunc cum in septem mensibus dies sin- 10
guli et triceni sint, quattuor tamen illi ita primitus instituti
eo dinoscuntur quod nonas habent septimanas, ceteri tres
[omnes alii reliqui] quintanas. praeterea pro quadrante

---

3. interminalia *V* 5. διLECTUM *D* 8. *post* abiret *V* *add.* diutius abiret δIUTIUSQUE *DV* 9. redeptor *d* 10. MINUSUEL *D* LIUIδINE *DV* INTERKALANδO *D*, intercalandi *V* 11. ultro quod *Halmius* (quia *Lachmannus*), ULTROQ. *D*, ultroque *V*, utroq; *m. rec. in V in marg.* 13. AEMILIO *D*, ęmili *V* 14. LXIIII *DV* 18. INTERKALARIO *D*

21. discriberet *Halmius*, δISCRIBE[t]*** *D*, distribuit *V* *vulgo* 22. *post* Decembri *D* *add.* NE 23. MENSIUM *D* *ante ras.* *V*, mensuum *d* 24. regiones *V* 28. omnes alii reliqui *eiecit* *Modius*, omnesque reliqui *coni.* *Lachmannus*

diei, qui annum verum suppleturus videbatur, instituit ut
peracto quadrienni circuitu dies unus, ubi mensis quondam
solebat, post terminalia intercalaretur, quod nunc bis-
11 sextum vocatur. ex hoc anno ita a Iulio Caesare ordinato
ceteri ad nostram memoriam Iuliani appellantur, eique
consurgunt ex quarto Caesaris consulatu. qui etiam si
optimo * *, non soli tamen ad annum naturae aptati sunt:
nam et priores anni, etiam si qui decemmenstres fuerunt,
nec Romae modo vel per Italiam, sed et aput gentes
12 omnes, quantum poterat, idem fuerunt correcti. itaque
cum de aliquo annorum numero hic dicetur, non alios
par erit quam naturales accipere.

Et si origo mundi in hominum notitiam venisset, inde
21 exordium sumeremus: nunc vero id intervallum temporis
tractabo quod historicon Varro appellat. hic enim tria
discrimina temporum esse tradit, primum ab hominum
principio ad cataclysmum priorem, quod propter ignoran-
tiam vocatur adelon, secundum a cataclysmo priore ad
olympiadem primam, quod, quia multa in eo fabulosa
referuntur, mythicon nominatur, tertium a prima olym-
piade ad nos, quod dicitur historicon, quia res in eo ge-
2 stae veris historiis continentur. primum tempus, sive
habuit initium seu semper fuit, certe quot annorum sit
non potest conprehendi. secundum non plane quidem
scitur, sed tamen ad mille circiter et sescentos annos esse
creditur. a priore scilicet cataclysmo, quem dicunt et
Ogygii, ad Inachi regnum annos circiter CCCC * *, hinc

---

2. peRacto* *D* quadriennii *V* menses *D* 7. obtimo *V*, optime *Iahnus sine lacunae nota* 8. anni *Lachmannus*, alii *DV* 9. apud *V* 10. poterat idem *Carrio*, pote*** dē *D*, postea idē *d*, postea idem *V* 11. diceretur non alius *D* 15. historicon (con *in ras.*) *D*, ἱστορικὸν *vulgo* 17. quod — adelon *om. V* 18. *adelon *D*, ἄδηλον *vulgo* a cataclysmo priore *om. V* priorem *D* 20. μυθικὸν *vulgo* 21. ἱστορικόν *vulgo* 22. tempum *D*, *corr. d* 23. quod *D* 24. conpraehendi *D*, conp̄hendi *V* 26. et Ogygii *L. de Ian*, erogycii *D*, erogicii *V*, et *vulgo om.* 27. iachi *V* annis *V*, anni sunt *Iahnus* quadrigenti *D*, quadringenti *V vulgo; in*

ad olympiadem primam paulo plus CCCC. quos solos,
quamvis mythici temporis postremos, tamen quia a me-
moria scriptorum proximos quidam certius definire
voluerunt. et quidem Sosibius scripsit esse CCCXCV, 3
Eratosthenes autem septem et quadringentos, Timaeus
CCCCXVII, Aretes DXIIII, et praeterea multi diverse, quo-
rum etiam ipsa dissensio incertum esse declarat. de ter- 4
tio autem tempore fuit quidem aliqua inter auctores dis-
sensio in sex septemve tantummodo annis versata: sed 5
hoc quodcumque caliginis Varro discussit, et pro cetera
sua sagacitate nunc diversarum civitatium conferens tem-
pora, nunc defectus eorumque intervalla retro dinume-
rans eruit verum lucemque ostendit, per quam numerus
certus non annorum modo sed et dierum perspici possit.
secundum quam rationem nisi fallor hic annus, cuius 6
velut index et titulus quidam est V. C. Pii et Pontiani con-
sulatus, ab olympiade prima millensimus est et quartus
decimus, ex diebus dumtaxat aestivis, quibus agon Olym-
picus celebratur; a Roma autem condita nongentensimus
nonagensimus primus, et quidem ex Parilibus, unde urbis
anni numerantur; eorum vero annorum quibus Iulianis 7
nomen est ducentesimus octogensimus tertius, sed ex
die Kal. Ianuariarum, unde Iulius Caesar anni a se con-
stituti fecit principium; at eorum qui vocantur anni Au- 8
gustorum ducentesimus sexagensimus quintus, perinde

---

lacuna haec fere exciderunt computarunt, hinc ad excidium Troiae annos DCCC (*conf. Iahni adnotationem et H. Kettnerum, Varronische Studien p. 46 s.*) 1. olimpiadem *V* quaδRIGENTI *DV*, quadringenti *vulgo* 2. mytichi *V* 3. SCRIBTORUM *D* 5. EMTOSTHENES *DV* QUATRIGENTOS *D* TIMEUS *D*, itimeus *V* 6. ERETES *DV*, Crates *coni. Iahnus* δCIIII *V*[1], *corr. m. 2* 8. ACTORES *D*, *corr. d* 11. CONTERENS *DV* 12. *din*UMERANS (din *in ras.*) *D* 15. ANUS *D* 16. quidam *om. Iahnus* V. C. (*i. e. virorum clarissimorum*) Pii *Borghesius in Ann. inst. archaeol. a. 1856 p. 48*, UTPII *DV*, Ulpii *vulgo* pontiam *V* 17. MILENSIMUS *D*, millesimus *V* 19. nongentesimus nonagesimus *V* 20. URB*S *D*, urbes *d* 22. octogesimus *V* 23. KL *D*, k *et* l *perscripta V* (*item vs. 6*) IUNIARUM *DV* 24. aδ *D* 25. sexagesimus *V*

ex Kal. Ianuariis, quamvis ex ante diem XVI Kal. Febr.
imperator Caesar, Divi filius, sententia L. Munati Planci
a senatu ceterisque civibus Augustus appellatus est se VII
9 et M. Vipsanio Agrippa III cons. sed Aegyptii, quod bien-
nio ante in potestatem dicionemque populi Romani vene-
runt, hunc Augustorum annum ducentesimum sexagen-
simum septimum *numerant*. nam ut a nostris ita ab
Aegyptiis quidam anni in litteras relati sunt, ut quos Na-
bonnazaru nominant, quod a primo imperii eius anno
consurgunt, quorum hic nongentesimus octogensimus sex-
tus est; item Philippi, qui ab excessu Alexandri Magni
numerantur et ad hunc usque perducti annos DLXII con-
10 summant. sed horum initia semper a primo die mensis
eius sumuntur cui apud Aegyptios nomen est Thouth,
quique hoc anno fuit ante diem VII Kal. Iul., cum abhinc
annos centum imperatore Antonio Pio II Bruttio Prae-
sente Romae consulibus idem dies fuerit ante diem XIII
Kal. Aug., quo tempore solet canicula in Aegypto facere
11 exortum. quare scire etiam licet anni illius magni, qui,
ut supra dictum est, solaris et canicularis et dei annus
12 vocatur, nunc agi vertentem annum centensimum. initia
autem istorum annorum propterea notavi, ne quis eos aut
ex Kal. Ianuariis aut ex aliquo tempore simul putaret inci-
pere, cum *in* his conditorum voluntates non minus diversae
13 sint quam opiniones philosophorum. idcirco aliis a novo
sole, id est a bruma, aliis ab aestivo solstitio, plerisque
ab aequinoctio verno, partim ab autumnali aequinoctio,

---

1. ex *prius om. V* IANUARIAS *D*, ianuar̄ *V* ex] et *V* 2. IMP̄·CAES *D*, imp̄caes̄ *V* 3. Augustus *om. V* SI SEPTIES *D*, se septies *V* 4. agippa cons̄·, *omisso* III, *V* 7. numerant *add. Iahnus* 8. nabonnazarii *V* 10. octogesimus *V* 14. Thoyth *Iahnus* 16. imp̄. *V* II *Halmius*, ET *DV*, II et *vulgo* 17. CONSULIB: *D* FUERUNT *DV* XII *DV*, *corr. Scaliger* 18. KI (I *deleta*) augs· *V* 20. est *om. V* COLARIS *DV* 21. centesimum *V* 23. aliquo] *immo* alio quo 24. in his *Nagelius*, his *DV*, hic *Lachmannus* 25. phylosophorum *V* ALIIS *D ante ras.*, alii *dV* 26. ABRŪ | ALIAB *D*, a brumali·ab *V* PLERIQUE *DV*

quibusdam ab ortu vergiliarum, nonnullis ab earum occasu, multis a canis exortu incipere annus naturalis videtur.

Mensium genera duo: nam alii sunt naturales, alii 22
civiles. naturalium species duae, quod partim solis par- 2
tim lunae esse dicuntur. secundum solem fit mensis, dum sol unum quodque in zodiaco orbe signum percurrit; lunaris est autem temporis quoddam spatium a nova luna.
civiles menses sunt numeri quidam dierum quos una 3
quaeque civitas suo instituto observat, ut nunc Romani a kalendis in kalendas. naturales et antiquiores et omnium gentium communes sunt, civiles et posterius instituti et
ad unam quamque pertinent civitatem. qui sunt caelestes, 4
sive solis seu lunae, neque peraeque inter se pares sunt nec dies habent totos. quippe sol in aquario moratur circiter undetriginta, in pisce fere triginta, in ariete unum et triginta, in geminis prope triginta et duos, et sic in ceteris inaequabiliter, sed usque adeo non totos dies in singulis, ut annum suum, id est dies CCCLXV et portionem nescio quam adhuc astrologis inexploratam, in
XII suos dividat menses. luna autem singulos suos men- 5
ses conficit diebus undetriginta circiter et dimidiato, sed et hos inter se dispares, alias longiores, alias breviores. at civitatium menses vel magis numero dierum inter se
discrepant, sed dies ubique habent totos. apud Albanos 6
Martius est sex et triginta, Maius viginti duum, Sextilis duodeviginti, September sedecim: Tusculanorum Quintilis dies habet XXXVI, October XXXII, idem October apud
Aricinos XXXVIIII. minime videntur errasse qui ad lu- 7
nae cursum menses civiles adcommodarunt, ut in Graecia plerique, apud quos alterni menses ad tricenos dies sunt

---

2. MULTI* *D*, *corr. d* 4. MENSIUM *D ante ras. V*, mensum *d* 14. PARTES *DV* 16. UNDEXXX *DV* PISCE (e *in ras.*) *D* 16. XXX — UNUM ET XXX — XXX ET DUOS *DV* (*super ultimum* XXX V^2 *add.* ta) 22. UNDETRIGENTA *D* 24. NUMEROS *D* 26. UIGINTI IDUUM *D*, uiginti et duum *vulgo* 27. QUINTILES *D*

8 facti. maiores quoque nostri idem sunt aemulati, cum
annum dierum CCCLV haberent. sed Divus Iulius cum
videret hac ratione neque ad lunam menses, ut oporte-
bat, neque annos ad solem convenire, maluit annum cor-
rigere, ut sic etiam menses civiles cum veris illis sola-
ribus, etsi non singuli, tamen universi ad anni finem
necessario concurrerent.
9 Nomina decem mensibus antiquis Romulum fecisse
Fulvius et Iunius auctores sunt. et quidem duos primos
a parentibus suis nominasse, Martium a Marte patre,
Aprilem ab Aphrodite, id est Venere, unde maiores eius
oriundi dicebantur. proximos duos a populo, Maium a
maioribus natu, Iunium a iunioribus. ceteros ab ordine
quo singuli erant, Quintilem usque Decembrem perinde
10 a numero. Varro autem Romanos a Latinis nomina men-
sum accepisse arbitratus auctores eorum antiquiores quam
11 urbem fuisse satis argute docet. itaque Martium mensem
a Marte quidem nominatum credit, non quia Romuli fue-
rit pater, sed quod gens Latina bellicosa. Aprilem autem
non ab Aphrodite, sed ab aperiendo, quod tunc ferme
cuncta gignantur et nascendi claustra aperiat natura.
12 Maium vero non a maioribus, sed a Maia nomen acce-
pisse, quod eo mense tam Romae quam antea in Latio
res divina Maiae fit et Mercurio. Iunium quoque a Iu-
none potius quam iunioribus, quod illo mense maxime
13 Iunoni honores habentur. Quintilem, quod loco iam apud
Latinos fuerit quinto, item Sextilem ac deinceps ad De-
cembrem a numeris appellatos. ceterum Ianuarium et

2. HABENT *DV* 3. RATIONE quae aδ *DV* 4. annos *Halmius*, ANNO *DV*, annum *vulgo* maluit] ALIUδ *D* 5. civiles *Lachmannus*, UEL *DV* 7. CONCURRENT *D* 12. a *post* Maium *om. V* 13. CETERIS *DV* 16. ARBITRANTUR *D*, arbitratur *d V*, *corr. Iahnus* ACTORES *D*, autores *d* 17. argute *Carrio*, ARKTI *D*, arkiti *d*, arkyti *V* 20. AFROδITE *DV* FERRE *D*, fere *V vulgo* 25. MAXIMAE *D* 26. LOCO IAM *D*, ĩoiam *V* 27. quinto *m. rec. in D in ras.* SEXTILE *D* 28. NUMIS APPELLATUS *D*

Februarium postea quidem additos, sed nominibus iam
ex Latio sumptis; et Ianuarium ab Iano, cui adtributus
est, nomen traxisse, Februarium a februo. est februum 14
quidquid piat purgatque, et februamenta purgamenta,
item februare purgare et purum facere. februum autem
non idem usquequaque dicitur: nam aliter in aliis sacris
februatur, hoc est purgatur. in hoc autem mense Lu- 15
percalibus, cum Roma lustratur, salem calidum ferunt,
quod februum appellant, unde dies Lupercalium proprie
februatus et ab eo porro mensis Februarius vocitatur.
ex his duodecim mensibus duorum tantum nomina inmu- 16
tata. nam Quintilis Iulius cognominatus est C. Caesare V
et M. Antonio cons. anno Iuliano secundo: qui autem
Sextilis fuerat, ex SC. Marcio Censorino C. Asinio Gallo
cons. in Augusti honorem dictus est Augustus anno Au-
gusti vicensimo. quae nomina etiam nunc ad hanc per-
manent memoriam. postea vero multi principes nomina 17
quaedam mensium inmutaverunt suis nuncupando nomi-
nibus; quod aut ipsi postmodum mutaverunt, aut post
obitum eorum illa nomina pristina suis reddita mensibus.

Superest pauca de die dicere, qui, ut mensis aut an- 23
nus, partim naturalis partim civilis est. naturaliter dies 2
est tempus ab exoriente sole ad solis occasum, cuius con-
trarium tempus est nox ab occasu solis ad exortum. civi-
liter autem dies vocatur tempus quod fit uno caeli circum-
actu, quo dies verus et nox continetur, ut cum dicimus
aliquem dies XXX tantum vixisse: relinquitur enim etiam
noctes intellegere. huius modi dies ab astrologis et civi- 3

---

3. FEBRUM *DV* 4. quicquid *V* PIAT *D*, ex *initio superscr. d*, expiat *V vulgo* 5. FEBRUM *DV*, *item uterque vs. 9* 12. NAM QUI IULIUS *DV* 13. ET MANTUNIO *DV* C̄OS· *D*, CONS̄· *V*, *item uterque vs. 15* 14. EXC· MARCO *DV* C. Asinio] CASINIO *DV* 15. augustio uincesimo *V* 20. *post* mensibus *vulgo add.* sunt 22. NATURA**** (*rasura quattuor quinqueve litt.*) *D*, naturales *d*, naturalis *V vulgo* 23. a SOLIS *D* 24. est tempus *V* civilis *vulgo* 25. CIRCUMACTUM QUOD *D* 27. XXX] ta *superscr. m. 2 in V*

tatibus quattuor modis definitur. Babylonii quidem a solis exortu ad exortum eiusdem astri diem statuerunt, at in Umbria plerique a meridie ad meridiem, Athenienses autem ab occasu solis ad occasum. ceterum Romani a media nocte ad mediam noctem diem esse existimarunt.
4 indicio sunt sacra publica et auspicia etiam magistratuum, quorum si quid ante medium noctis est actum, diei qui praeteriit adscribitur, si quid autem post mediam noctem et ante lucem factum est, eo die gestum dicitur qui eam
5 sequitur noctem. idem significat quod qui a media nocte ad proximam mediam noctem in his horis quattuor et
6 viginti nascuntur eundem diem habent natalem. in horas XII diem divisum esse noctemque in totidem vulgo notum est: sed hoc credo Romae post reperta solaria observatum. quorum antiquissimum quod fuerit inventu difficile est: alii enim apud aedem Quirini primum statutum dicunt, alii in Capitolio, nonnulli ad aedem Dianae
7 in Aventino. illud satis constat, nullum in foro prius fuisse quam id quod M. Valerius ex Sicilia advectum ad rostra in columna posuit. quod quoniam ad clima Siciliae descriptum ad horas Romae non conveniret, L. Philippus censor aliud iuxta constituit. deinde aliquanto post P. Cornelius Nasica censor ex aqua fecit horarium, quod et ipsum ex consuetudine noscendi a sole horas solarium
8 coeptum vocari. horarum nomen non minus annos trecentos Romae ignoratum esse credibile est: nam XII tabulis nusquam nominatas horas invenies, ut in aliis postea legibus, sed ante meridiem, eo videlicet quod partes

---

1. BABYLLONI *D*, babilonii *V* quidam *DV* 3. ATHENIENSIS *D* 8. PRAETERIT *D*, preteriit *V* 9. DICETUR *DV* quiaeam *D* 12. ORAS *D* 15. INUENTUM *D* 17. CAPITOLI|*no* *D* (no *d adscr. extremo versu, proximi autem versus initio una littera erasa est*), capitulino *V* 18. ILLOS *D* 20. q̃m *D*, cum *V vulgo* ACLIMMA *D*, aclimmate *d*, a climate *V* 21. ORAS *DV* (*in V* h *add. in marg. m. rec.*) 23. p. corñ *V* NAMSICAENSOR *D* 24. HORARUM *D* 25. TRAECENTOS *D* 26. duodecim *V*

diei bifariam tum divisi meridies discernebat. alii diem 9
quadripertito, sed et noctem similiter dividebant. idque
consuetudo testatur militaris, ubi dicitur vigilia prima,
item secunda et tertia et quarta.

Sunt etiam plura noctis et diei tempora aliis subno- 24
tata propriisque discreta nominibus, quae apud veteres
poetas passim scripta inveniuntur. ea omnia ordine suo
exponam. incipiam a nocte media, quod tempus princi-
pium et postremum est diei Romani. tempus quod huic
proximum est vocatur de media nocte: sequitur gal- 2
licinium, cum galli canere incipiunt; dein contici-
nium, cum conticuerunt; tunc ante lucem, et sic
diluculum, cum sole nondum orto iam lucet. secun- 3
dum diluculum vocatur mane, cum lux videtur sole *orto;*
post hoc ad meridiem; tunc meridies, quod est
medii diei nomen; inde de meridie; hinc suprema.
quamvis plurimi supremam post occasum solis esse existi-
mant, quia est in XII tabulis scriptum sic, solis occa-
sus suprema tempestas esto: sed postea M. Plae-
torius tribunus plebiscitum tulit, in quo scriptum est
Praetor urbanus qui nunc est quique posthac
fuat duo lictores apud se habeto iusque *ad*
supremam [ad solem occasum iusque] inter cives
dicito. post supremam sequitur vespera, ante ortum 4
scilicet eius stellae quam Plautus vesperuginem, Ennius

---

1. alIIS *D ante ras., corr. d* die *DV* 3. consuetudo *Lachmannus*, SIMILITUDO *DV* 5. TEMPORALI SUBNOTATA *D*, tempora subnotata *V* 7. SCRIBTA *D* 11. CONTICIUM *DV*, conticuum *coni. L. de Ian* 13. DELUCULUM *D*, diculum *V*, *corr. m. rec. in V* 14. orto *coniectura addidi* 16. MEDI *DV* 19. ESTO *D*, *sed* o *erasa* PLETORIUS *DV* 20. SCRIBTUM *D* 21. pretor *V* 22. fuat *Modius*, FIAT *DV* licores *V* iusque ad *R. Schoellius legis XII tabul. rel. p. 3 s.*, isque *DV*, usque *Lachmannus* 23. ad solem occasum *ab ipso Censorino explicandi gratia addita esse suspicatur Schoellius* 24. DIC*TO (DICITO *ante ras.*) *D* uesperANTEORUM *D*, uesperanteeorum *d*, uesp · antetorum *V* 25. PLAUSTUS *D*, *corr. d* *Plaut. Amphitr. I 1, 119*

5 vesperum, Vergilius hesperon appellat. inde porro crepusculum, sic fortasse appellatum quod res incertae
6 creperae dicuntur idque tempus noctis sit an diei incertum est. post id sequitur tempus quod dicimus luminibus accensis: antiqui prima face dicebant; deinde concubium, cum itum est cubitum; exinde intempesta, id est multa nox, qua nihil agi tempestivum. tunc [cum] ad mediam noctem dicitur, et sic media nox * * *

---

1. uirgilius *V* *Verg. ecl. 8, 30. 10, 77* appellant *V* 3. INCERTE CREPERE *D* 6. COMITUM EST COBITUM *D* 7. quia *d V* 8. ad media *D*

FRAGMENTUM

CENSORINO ADSCRIPTUM.

DE NATURALI INSTITUTIONE. 1

Initia rerum eadem elementa et principia dicuntur.
ea stoici credunt tenorem adque materiam. tenorem, qui
rarescente materia a medio tendat ad summum, eadem
concrescente rursus a summo referatur ad medium. Tha-
les Milesius aquam principium omnium dixit, et alias opi-
niones supra rettuli. Stoicorum opinio probanda, qui cum 2
arte conpositum mundi opus considerarent, introduxe-
runt naturam providam ac sapientiam, quam ordo inper-
mutabilis ostenderet, *et* industria factum pronuntiaverunt.
sive perpetuus sive longaevus est mundus et in flammas 3
abit et vicissim ex flammis renovatur ac restituitur, du-
rantibus tamen principiis, nec reccidere ad nihilum videri
potest, quod in se deficit *et* in se regignitur. et constat 4
quidem quattuor elementis, terra, aqua, igne, aere.
cuius principalem solem quidam putant, ut Cleanthes; et
Chrysippus aethera, cuius motu perenni subiecta tenen-
tur et administrantur, et ipse quidem aether nihil pati-
tur; aer aethera supra, infra aquam; aera supra aqua,
infra terram. terra omnia ex se omnium permixtione 5

DE NATURALI INSTITUTIONE *cet. nullo spatio interposito ultima Censorini sequuntur in DV* 3. atque *V* 5. assummo *D* TALES *D* 7. RETTULLI *D* 8. opus mundi *V* 10. et *om. DV* 12. *ABUT (HABUT *ante ras.*) *D* et uicissim *d in ras.* 14. DEFICUT *D, tum* et *om. DV* 16. CLEANTES ET CRYSIPPUS *DV* et] at *Iahnus secundum Manutium,* set *coni. Halmius* 18. AETER *D* 19. AERA AETHERA — SUPRA aquam *DV, corr. L. de Ian et L. Urlichsius in Mus. Rhen. XI p. 159* 20. OMNI exe *D*, omni sex, *omisso* se, *V* PERMIXTIO *D*

progignit, et temperantia fovetur, intemperantia laeditur. invicem porro elementa succedere et interitu singulorum universa fieri sempiterna manifestum est.

2 DE CAELI POSITIONE.

Caelum circulis quinque distinguitur. quorum duo extremi maxime frigidi, australis humillimus et aquilonius excelsissimus. his utrimque proximi duo paralleloe vocantur, ut ita dixerim, aeque distantes, idem tropici, idem solistitiales; alter hibernus, per quem sol transmittens octava parte capricorni solistitium hibernum facit; alter aestivus, per quem sol octava parte cancri solistitium
2 aestivum facit. medius est aequinoctialis, qui octava parte arietis aequinoctium vernum, octava librae autumnale constituit.

Ut circuli *in* caelo, ita in terra: zonae vocantur. inhabitabilis infra frigidus circulus ob rigorem * * quod ab his longissime sol abest, item intra calidus aequinoctialis,
3 quod sub vertice solis est. sub quo quidam habitare dicunt * †cydropiae et Aethiopiae maximam partem, item plurimas insulas maris rubri aliosque vertices eminentiasque terrarum nostris ampliores. sub tropicis habitare nihil dubium est. noster solistitialis aestivus est excelsus
4 adque arduus. divisi a nobis circulo aequinoctiali antichthones nominantur. videntur humiles adque depressi [qui-

---

2. succidere *D* 7. parallelae *D*, parallele *V* 9. solstitiales *V* transmittens octauam partem *DV*, transiens et tenens octavam partem *Iahnus ex schol. Germanici* 10. 11. solstitium *V* 15. in *om. DV* 16. *post* rigorem *adde* item supra *vel* item is qui supra est quo ab *V* 17. item in radios aequinoctiales *DV* (*sed extremam* s *in D add. m. 2*), item medius aequinoctialis *cod. Manutii* 18. dicunt] putant *V* 19. cydrop^{i}ae *d in ras.*, cydropiae *V*, Gedrosiae *Urlichsius* ethiopiae *DV* 22. solstitialis *V* 23. atque *V* antichthones] actiones *DV* (*correxit vetus ille grammaticus qui glossema, quod nunc infra legitur post* terrarum, *adscripsit*), antistones *m. rec. in V in marg.* 24. atque *V*

busque antipodes infra sunt], quod ut posse videatur, efficiunt flexus obliquitatesque terrarum. [antictones idem et antistoche et antiscepe nominantur.]

Incipit signifer non ab extremo circulo nec ad extremum pertenditur, sed ab infimo tropico australi brumalique eodem per aequinoctialem ad summum solistitialem eundemque aestivalem per medium longitudinis
latitudinisque porrectus *in* obliquum. circuli signiferi 5
partes CCCLX, signa duodecim, partium singula tricenarum, quorum quaedam minora, quaedam ampliora [et †poploe anafora dicuntur]: sed conpensatio *in* quinque partes creditur adplicari, ut sint omnes signiferi partes CCCLXV. horum incipientia ab ariete altera sunt [masculinis femininis] masculorum natalibus, alia feminarum
convenientia. item quartum quodque eorum aut tropi- 6
cum aut solidum aut biforme. incipiet dinumeratio ab ariete, quod signum tropicum est. tropicorum duo sunt aequinoctialia, *aries* et libra, duo solistitialia, capricornus et cancer, tropicis proxima solida, anteposita his biformia.

DE STELLIS FIXIS ET †STANTIBUS. 3

Stellarum aliae cum caelo feruntur, ideoque quod non excedunt suos locos fixae nominantur, aliae contra

---

2. *voluit glossator* antichthones idem et antistoechoe et antiscopoe nominantur ANTÎCTONES *D*, antistones *V* 3. antistoche (ę *m. rec.*) et antischepe (ę *m. rec.*) *V* 5. seδ ***TIMO *D*, sed ab intimo *dV*, sed ab imo *vulgo* *bruma*LIQUE (brum *d in ras.*) *D* 6. solstitialem *V* 7. LONGITUδO IN HIS LATITUδINISQ. *D* 8. in *addidi* obliquae *schol. German.*, *unde Urlichsius* oblique cuculi *V*[1] *corr. m. 2* 11. POPLO·EANAFORA *D*, poplo eana fora *V*, polon anaphora *coni. Urlichsius* δICUNT; *D*, dicunt *V* in *addidi* 12. adplicare *V vulgo* 13. ARI*eti* (eti *d in ras.*) *D* et masculinis feminis *V*, *eiecit Urlichsius* 14. natalibus *schol. Germ.*, NATURALIBUS *DV* 15. partū (*in marg. m. rec.* quartū) eorum quoq; *V* 16. UT δEFORME *D*, aut deforme *d V*, *corr. Cauchius* 18. aequinoctiali *V* aries *om. DV* librae duo solstitialia *V* 19. MAXIMA *DV* δEFORMIA *DV* 20. STILLIS *D* erra tibus *Iahnus; ego malim* vagantibus *coll. p. 59, 1*

caelum et in ortus caeli eunt, sed mundi celeritate victae
occidere videntur cum eo, quamvis cursum suum per-
2 agant. sol maximum sidus aetheris medii limite ignescit,
singulis diebus et noctibus peragit singulas partes, signi-
ferum pervadit anno. luna de sole flammatur, ambit
circuitu brevissimo terram triginta diebus, adeo vicina
vertici terrae iunctaque, ut in umbram eius incidere soleat
et videri deficere. eadem cum subiit solem et substitit
radiis, facit obscurationem, quae defectio solis videtur.
interim tamen cava paucioribus quam triginta diebus cir-
3 culum suum transit. Saturni stella per maximum ambi-
tum fertur, ideoque tricenis mensibus singulis signis re-
sistit, per triginta annos signiferum pertransit, frigida et
sterilis, infecunda terris, nascentibus non salutaris, facit
adversa diuturna nec subita. Iovis stella in singulis signis
anno manet, signiferum duodecim annis evadit, salutaris
4 et temperata et universis euntibus prospera. Martis stella
non eodem spatio signis singulis haeret, sed signiferum
novem fere annis pervagatur, ignea intemperans et in ad-
versis et in mortalibus subita, vel ferit repentinis morbis
vel ferro perimit. stellae Mercuri et Veneris solem se-
5 quuntur eademque spatia custodiunt. Mercuri stella fit
similis illi quam videt, Veneris genitalis et roscida et pro-
spera et salutaris. luna globum suum creditur habere,
sed ignem a sole concipere et quantum percutitur ar-
descere. quantum igitur a sole discedit, augetur: cum
vero contra stetit, toto feritur adverso et velut speculum
non vim, sed imaginem reddit. hac universa gignentia
6 crescente pubescunt, tenuescente tenuantur. umor etiam
et spiritus omnis augescit, tumescit oceanus, deinde cum

5. ANNUM *DV*, *corr. Cauchius* 6. TERRAE (e *in ras.*) *D*, terrae *V* 13. anos (*corr. m. rec.*) *V* 14. STERELIS *D* 15. ∂IURNA *DV*, *corr. Iahnus* IOBIS *D*, *corr. d* 17. eventibus *coni. Cauchius* 19. ferre *V* 20. ferit *Carrio*, PERIT *DV* 21. STELLA *DV*, *quod forsitan scripserit ipse epitomator* MERCORI *D*, mercurii *V* SEQUNTUR *D*, *corr. d* 22. mercurii *V* 24. lunā *m 2 in V ex* luna creditu *et* - ? *m.* creditū *V* 29. PUBESCENT *D*

ipsius fulgore considit. diversi ergo caeli et vagantium stellarum concursu quod [temperatur] utrimque deteritur et infra fluit, id excipit luna et soli tradit, quo et animalia vigescunt et humus quodam modo animatur genitali calore [ut ita dixerim vivo].

Plurimum in originibus valent quae in ortu sunt, lan-
guent in occasu. ortum facit stella quam sol praeterit, 7
deinde stationem matutinam, cum a quinto loco solis
stetit. in eodem manet signo, donec ab eodem sole mo-
veatur. quae contraria est soli, mane occidit, oritur simul
nocte et vocatur acronychos, deinde rursus altero latere
a quinto signo deprehensa postmeridianam stationem fa-
cit, donec ingresso sole idem signum sub radiis eius de-
litescat et in totum occidat.

Aspiciunt inter se stellae ex quinto signo, quod di- 8
citur trigonum, et habent maximam consensionem. item
a quarto, quod dicitur tetragonum [et centron vocatur],
et in alterutrum maximum praestat effectum. item ex
contrario, quod est septimum signum et diametron voca-
tur estque maxime adversum. cetera dissident vel le-
viter aspiciunt, ut tertium quodque, quod dicitur hexa-
gonon.

Signa tropica peregrinationibus praesunt et omnino 9
mobilibus, et in consiliis subinde variant adque permu-
tant. biformia geminatione rerum omnium repetitionem
significant et interim dilationem. solida vehementer et
instanter efficiunt et ad exitum vel prospera vel adversa
perducunt, sicut aspiciuntur a stellis vel faventibus vel
repugnantibus.

---

1. deversi *V* uaɢᴀɴᴛɪa *DV* 2. temperatur *eiecit Urlichsius* 3. excepɪᴛ *D* 5. *ante* ut *vulgo* et *add.* vivit *coni. Urlichsius* 9. sᴛᴇᴛɪ* *D*, steterit *dV* 10. quae] quod *V* 11. ᴀᴄʀᴏɴɪᴄᴏs ᴀᴄʀᴏɴɪᴄᴜs *D*, acronicos aronicus *V*, *corr. Salmasius exerc. Plin. p. 507 a F* 13. ᴅᴇʟɪᴛᴇs*cat* (cat *d in ras.*) *D* 17. centroni *V* 19. sepᴛᴜm *D, corr. d* 20. ᴅɪssᴇᴅᴇɴᴛ *D* 21. exaɢᴏɴᴏɴ *DV* 24. mᴏᴜɪʟɪʙᴜs *DV* atque *V* 26. ᴅɪʟᴀᴛɪᴏɴᴇ *DV*

Multum tamen refert, cuius quaeque stellae domus, alienae an ipsius sit. domus solis leo, lunae cancer, Mercuri virgo et gemini, Veneris libra et taurus, Martis scorpio et aries, Iovis sagittarius et piscis, Saturni capricornus et aquarius. nocturnis originibus favent luna Mars Venus, plus die possunt sol Saturnus Iuppiter, Mercurius varie et quomodo consensit aut visus est.

4 DE TERRA.

Terra media omnium rerum est, forma globosa. aquis cingitur, in aera prominet, excipit caelum. aquae omni vel *aeris* temperie quantum adficitur, ita quaecumque sustinet afficit et movet.

2 Poterat finem liber plenus omnibus necessariis iam videri consecutus: sed cum et mundi dimensiones et plurima praeterea in universis rebus ratio geometrica inpleverit, pauca de numeris mensurisque dicemus.

5 DE GEOMETRICA.

Geometrica est scientia digerendi figuras [* numeros emetiendi cum suis resolutionibus. numerus est congregatio singulorum finita semper *et* infinita natura].

6 DE FORMIS.

Nota est cuius pars nulla est, linea longitudo sine latitudine, lineae fines notae. recta linea est quae su-

---

1. STELLĘ *DV*, stella *vulgo* 2. aliena *V* MERCURI *D V*[1], mercurii *V m. rec.* 4. IO*U* *D*, ioui *d* pisces *V* 6. iupiter *V* 7. UARIAE *D* 10. in aere *V* 11. aeris *add. Iahnus* temperiae *V*[1], *corr. m. 2* ITAQ. CUMQ. *D* 14. UIDERI (i *in ras.*) *D* 16. dicimus *V* 17. GEOMETRIACA *D*, geometria *V* 18. dirigendi *vulgo* et numeros *vulgo*, arithmetica num. *coni. Iahnus* 19. sui *V* 20. et *om. D*, *add. d* natura de formis nata *continuo versu V* 22. NOTA (o *in ras.*) *D*, nata *V* 23. LINEAE AC FINIS *DV*, *corr. Cauchius et Iahnus* rectę *V*

per se positis notis aequaliter posita est. summitas est
quod longitudinem *et latitudinem* tantum habet. sum- 2
mitatis fines lineae sunt. plana, quae dicitur epipedos,
summitas est quae super se positis rectis lineis aequali-
ter posita est, vel quae suis finibus aequaliter posita est.
planus angulus est in planitie duarum linearum non e
regione positarum ad unum signum contingens curvatio.
haec lineae quae angulum continent cum rectae sunt, is
angulus rectis lineis contineri dicitur. si recta linea su- 3
pra rectam lineam stans continuos angulos inter se pares
facit, tum uterque ex paribus angulis rectus dicitur, et
ea linea Graece cathetos, Latine normalis dicitur. rectus
angulus est modicus et sibi congruens, hebes maior recto,
acutus minor recto.

DE FIGURIS. 7

Figura est quae aliquo fine aut aliquibus finibus con-
tinetur. circulus est figura plana una linea conprehensa,
†in quem mediae omnes lineae inter se pares sunt. cen-
tron est nota circuli medii. diametron est recta linea per 2
centron inmissa et in utramque partem secans circulum.
hemicyclium circuli dimidium. euthygrammoe formae sunt
quae rectis lineis continentur. trigonum trilaterum, *te-
tragonum* quod quattuor, multilaterum quod pluribus.

---

1. noctis *V* POSITA ET SUMMISSA EST *DV*, *corr. Cauchius* 2. et latitudinem *add. Iahnus ex Balbo p. 99, 12* (*Lachm.*) 3. FINIS LINEAE SUPER PLANA *DV*, *corr. Cauchius* 8. hae *V vulgo* RECTE *D* SINT *DV*, *corr. Manutius* HIS *D* 11. fecit *V* tum] TANTUM *DV* 12. ET ALIENA *D*, et aliena *V* LATINAE *ac postea vocabulum erasum D* 15. de figuris *versu continuo V* 17. UNA (u *in ras.*) *D* 18. MEDIA OMNIS *DV* CETRON *D*, *sed* N *prima m., ut videtur, super versum add.* 19. NOTA (o *in ras.*) *D* 20. ce^{n}TRON *D* emissa *vulgo* 21. EMICYCLUM *DV* ENTYGRAMMAE *D* (*sed* EN *non perspicuae; possunt etiam legi* eu), entigrammę V^1, entygrammę V^2 22. quae *superscr. in D antiqua manus* tetragonum *om. D*

triangulum aequilaterum *quod* paribus trinis lateribus.
3 isosceles quod duo tantum latera paria habet. scalenon quod tria latera inaequalia habet. orthogonium quod habet rectum angulum. amblygonium quod habet *unum* angulum hebetem. oxygonium quod omnes tres acutos angulos habet. quadrilaterarum formarum quadratum est quod omnia quattuor latera *paria* habet et angulos rectos. heteromeces quod angulos *rectos* nec latera pa-
4 ria habet. scutula, id est rhombos, quod latera paria habet nec angulos rectos. simile scutulae, cuius contraria latera et contrarii anguli inter se pares sunt, sed neque aequilaterum neque rectis angulis est. trapezia cetera nominantur. paralleloe lineae sunt quae in eadem planitie positae numquam inter se contingunt.

8 DE POSTULATIS.

Postulata geometrarum sunt quinque. ut liceat ab omni signo ad omne rectam lineam ducere, et omnem finitam rectam lineam e regione eicere, et omni medio et intervallo circulum scribere, et omnes rectos angulos inter se pares esse, et si in lineas *rectas* recta linea

---

1. aequILATERum *q̃d* (um q̃d *in rasura quinque sexve litterarum*) *D; olim fuisse videtur* aequilaterum est *post* lateribus *vulgo add.* concurrit 2. ipsoscaelos quod tuo *V* scaðaeNON *D*, scadęnon *V* 3. ortogoniū V^1, *corr. m. rec.* 4. amphyɢonium *D*, ampigonium *V* unum *Nunnesius*, ide *d in ras.*, idem *V* 5. haBeTem *D*, habentem *dV* ochoɢonium *DV* 6. quaðRILATERum *DV*, *corr. Nunnesius* 7. paria *add. Cauchius* 8. ETERomeces *DV* rectos *add. Nunnesius* 9. Rumbos *DV* 10. similes *DV* 12. aequaLITER AUT omneq^{v}ęRECTIS *D* (v *add. d*), aequaliter aut omneque rectis *V*, *corr. Cauchius; mihi tamen* aequilateratum *olim fuisse videtur* Rapeðia *D*, rępedia *superscripta* a *V 1 m.* 13. paRALLELY**** *D*, parallelynae *d*, parallę linę *V* eaðeaðem *D, corr. d* planicię *V* 14. CONTIɢUNT *D* 16. geometriarum *dV* 17. að omnem *DV* 18. LINIam *D* medio *Nunnesius*, moðo *DV*, κέντρῳ *Euclides*, centro *interpres Euclidis in Gromat. Lachm. p. 379, 11* 20. inter se] minores duos rectis *V* lineas rectas *Nunnesius*, LINeam *DV*

inmissa interiores angulos minores duobus rectis fecerit, eiectas lineas concurrere.

Si paribus paria adiecta fuerint, omnia paria erunt; 2
et si paribus paria dempta. et quae isdem paria sunt, et inter se paria sunt.

DE MUSICA. 9

Prior est musica inventione metrica. cum sint enim antiquissimi poetarum Homerus Hesiodus Pisander, hos secuti elegiarii Callinus Mimnermus Euenus, mox Archilochus et Simonides trimetrum iambicum, chorium catalecticum tetrametron conposuerint, Archilochus etiam 2
commata versibus adplicando variavit epodis per plurimas species, secuit Alcman numeros †etiam minuit in carmen. hinc poetice melice. at Telesilla etiam Argiva minutiores edidit numeros. quae species cum iam displiceret et integra brevior videretur, magnitudine Pindari adserta est, qui liberos etiam numeros modis edidit. hos secuti musici Timotheus et Polyidos et Hyperides et Phyllis et clarissimus cum peritia tum eloquentia Aristoxenus. modulati protinus cantus. nec tamen †an non putes anti- 3
quiores cantus esse numeris, sed rusticos et inconditos,

---

1. duos rectis pares fecerit *DV*, *corr. Nunnesius; conf. tamen Gromat. p. 379, 13* 4. que *V* eisdem *vulgo*, eidem *coni. Iahnus* 10. Terpander *coni. Cauchius* 11. gallinus mineruus eunectus *DV* archiloglius *V* 12. iambic*um *D* 13. conposuer̄ *V* archilocum *DV* 14. commota *DV* epodis *G. Hermannus*, *ea* potius (ea *in ras.*) *D*, ea potius *V* 15. alconan *DV* numerus *D*, *corr. d*, numertis *V* et imminuit carmen *coni. Lachmannus auctore Hermanno* 16. poeticae *DV* melicae atahc: illa *D*, melicę· atahc·illa *V*, *corr. Carrio* argina *V* 18. diceretur *V* 19. lib**** *D*, libros *dV*, *corr. Lachmannus* indidit *coni. Lachmannus omnino de vs. 13—19 conf. G.Hermann. epit. doctr. metr. § 571* 20. Polyidus *Scaliger*, pondos *DV* Phyllis *Manutius*, follis *DV; alias virorum doctorum coniecturas de his musicorum nominibus vide apud Iahnum* 21. peritia *V in ras.* 22. protenus *V* an non *V*, anno *D*, annon *d*, non *codex Manutii, quod probat Urlichsius* 23. rusticis *DV* inconditis V^1, *corr. m. r*

postque hos poetica valuit veluti legitima [musica licentior] magisque modulata.

10 DE NOMINE RHYTHMI.

Rhythmus creditur dictus a Rythmonio Orphei filio et Idomenae nymphae Ismaricae, ut tradit Nicocrates libro quem conposuit de †Musio. †fratre Rythmoni tradit Hymene, Varritonis autem et Coloridis Tirisiae filiae Periclemenum et Peridemem†, qui primus cecinerit res gestas heroum musicis cantibus.

11 DE MUSICA.

Musica est peritia faciendorum et canendorum modorum. eius partes harmonica, organica, rhythmica, crusmatica. crusmata pulsus decori sine carmine vocantur; harmonia est consonantia; organica * * rhythmos
2 Graece, modus dicitur Latine * * nominatus versus ab eo quod fluat seque ipse circumeat. modus autem est lex quaedam et ordo vocalium intervallorum et differentia, vel, ut Aristoxenus finit, non utcumque conpositum voca-
3 lium temporum intervallum. carmen est modus vocibus iunctus, cuius discrimina cantus, modus, motus. * * tempus est syllabae spatium, huius elementum brevis syl-

---

1. postq. *D*, postquam *V* 3. rythmi *D*, ritmi *V*[1], rithmi *V m. rec.* 4. rythmus *DV* rithmonio *DV* 5. idnomen* | ae nymfae marice *D*, idnomeae nymfę maricę *V*, *corr. Lobeckius*, Idmoniae *coni. Urlichsius* nicocratis *DV*, Nicostratus *Stiehle Philol. X p. 170* 6—8. composuit de musice. fratrem Rhythmonii tradit Hymenaeum, Rhythmonii autem et Chloridis, Tiresiae filiae, Periclymenum et Perimedem *Iahnus* 6. musico *V* rithmoni *V* 7. himene uarri· Tonis *V* tirisię *V* 8. cecinerit tres *D* 10. Item de mvsica *V* 12. armonica *V* rythmica *D*, rithmica *V* 13. decore *D*, *corr. d* 14. armonica *DV* organi carytmos *D*, organi caritmos *V*[1], organica rithmos *V m. rec.* 15. motus dicitur Latine, nominatur vero ab eo *cet. Iahnus partim secundum Lachmannum* latinae *D* 21. *post* est *in V repetuntur ex vs. 19 ss.* modus vocibus — tempus est

laba. † divisio brevi alia longum a longo ut neutrius ratione est†.

DE MODULATIONE. 12

Modulatio est modorum prudens dispositio; eius tres species, διάτονος, χρῶμα, ἁρμονία. species carminum tredecim * * ex quibus primi Dorius, Phrygius, Lydius. his accesserunt gravissimus hypodorius, mox duo hypo- 2
phrygii, gravior et acutior, deinde hypolydii totidem et perinde gravior et acutior, deinde Dorius medius, tum Phrygius gravis et alter excelsus, totidem Lydii, gravis et acutus, tum mixolydii pari diversitate, postremus hypermixolydius acutissimus.

Organum quondam habuit tres intentiones, gravem, 3
mediam et acutam: inde Musae quoque tres olim existimatae, Hypate, Mese, Nete. nunc in ampliore numero soni considerantur, ut sit proslambanomenos, hypate hypaton, deinde parypate hypaton, deinde lichanos hypaton, deinde hypate meson, deinde parypate meson, deinde lichanos meson, deinde trite synemmenon, nete synemmenon, paramese, trite diezeugmenon, paranete diezeugmenon, trite hyperbolaeon.

---

5. διαξονος *D*, διαzονος *V* 6. primis *D*, primi s̄ *V* dori* frygio lydio *D*, doriū frygiū lydiū *d*, dorium frigium lydium *V* 7. grauissimum hipodorium *DV* hypophrigii *DV* 8. deinde — acutior *om. V* hypolidii *D* 9. deinde orius *DV* 10. phrigius *V* lidii *V* 11. mixtolidi *D*, mixto lipi *V* hyperamyxolydius *D* (*medium* y *ex* ι *ut videtur*), hypera mixtolidius *V* 14. extimatae *D* 15. hypate|*ese nete *D*, hypaten mesen neten *dV* 17. paripate *DV* hipaton *V* lycanos *D*, licanos *V* 18. deinde hypate *bis habet V* (*item D teste Urlichsio*) hypate me*son* (son *in ras.*) *D* paripate *V* lycanos *D*, licanos *V* 19. synenmeno (synenmenon *d*) nete synen|menon *D*, sinenmenon · netesinenmenon *V* 20. parmese *D*, *corr. d* diez*e*u*m*enon (e *et* u *in ras.*) *D*, diezeumenon *V* parnete *D*, *corr. d* diezegmenón *DV* 21. hyperboleon *DV*

4 Animadvertisse chordae sonantis suavitatem in arcu [sororis] Apollinem tradunt et intendisse protinus citharam, tum notasse quod adstrictiora fila nervorum in acumen excitarentur, gravibus responderent remissa, inde fecisse tres primos de quibus supra dictum est: hanc excepisse intentionem Lycorem, quem quidam Apollinis filium tradunt et nymphae Paramesae, * Chrysothemidi reliquisse: ab eo adiunctum modum qui synemmenos dicitur: hunc numerum auxisse Terpandrum adiectione diezeugmenu, qui primus a gravibus in acumen avertitur. deinde Timotheus addidit duos, paramesen et hyperbolaeon.

5 Initium modi dicitur diesis, dimidium semitonium, totum tonos. toni duo et dimidius diatessaron nominantur, tres et dimidius diapente, sex diapason.

Haec musicae summa sunt.

13 DE METRIS ID EST NUMERIS.

Metra Graece, Latine numeri vocantur. numerus est aequalium pedum legitima ordinatio. huius pars integra pes; partes sunt pedum syllabae, elementa numerorum;
2 modorum elementa spatia syllabarum ac tempora. pedes conponuntur ex syllabis minimum binis, plurimum ternis; incipiunt temporibus binis, ad sena perveniunt; bisyllabi quattuor, trisyllabi octo. plures quam duodecim esse non possunt.

---

1. animadvertisse chordae *Lachmannus*, ANIM ADUERTIS SECUNDE *DV*, animadvertisse secundae *Urlichsius* (*Eos II 1866 p. 460*) suavitatis *V* arcu sororis *V vulgo*, ARCUS|ORO (ORO *in marg. adscr.*) *D*, arcus sono *Urlichsius* 2. citharam tum *Cauchius*, CLYTARANTIUM *DV* 3. ADSTRICTOR AFILIA *D* 4. gravibus sonis *coni. Iahnus* 5. FECISSENT *D* 6. excepisse** *D* LICOREM *D*, liquorem *V*, *corr. Iahnus* (*Ber. d. Sächs. Ges. I 417*) 7. PARAMESE (ame *in ras.*) *D*, paramese *V*, Parnasiae et *coni. Iahnus* CRYSOTHEMIDI *DV* 8. AB ea *DV* SYNHENMENOS *D*, sinenmenos *V* 10. DIEZEUMENU *D*, die zeumeno *V* 11. HYPERBOLEON *DV* 14. TONIDIUM ET *DV* DIATESSARON (ss *in ras.*) *D* 20. PER PARTES *DV* SYLLABA' *D*, syllaba *V* NUMERUM *D* 23. AD se *DV*

Pyrrichius ex duabus brevibus, cuius exemplum
Cato; iambus ex brevi et longa, cuius exemplum salus;
chorius ex longa et brevi, *cuius exemplum* Roma; spon-
dius ex duabus longis, cuius exemplum vates. duo igi- 3
tur quantitate contrarii, spondius et pyrrichius, duorum
alter, alter quattuor temporum; duo ordine, quorum
uterque trinorum temporum, iambus et chorius. ita non
plures quam quattuor pedes sunt nec esse possunt.

Trinarum syllabarum primus est dactylus, qui con- 4
stat ex longa et duabus brevibus, cuius exemplum Anni-
bal; anapaestus contra *ex duabus brevibus et longa,*
cuius exemplum Capaneus; amphibrachys ex brevi et
longa et brevi, *cuius* exemplum avarus; brachysyllabus
ex tribus brevibus, cuius exemplum Cicero; ei contra- 5
rius molossus [in tribus longis], cuius exemplum Mae-
cenas. item tres quinum temporum, bacchius ex duabus
longis et brevi, cuius exemplum Latona; huic ordine
adversus palinbacchius ex brevi et duabus longis, ut
Aquinas; creticus [et amphimacrus] ex longa et brevi
et longa, ut sanitas. duos habes quantitate contrarios, 6
brachysyllabon et molosson, quorum alter trium tempo-
rum est, alter sex; ordine tres in quaternis, tres in quinis
temporibus.

---

1. duobus *V* 2. Cato — exemplum *om. V* 3. cuius exemplum *om. D, addidi ego,* ut *d super versum, quod propagatum in V* 6. *ante* ordine *d sup. vs. add.* in, *quod propagatum in V* 9. dactilus *V* 10. Annibal — exemplum (*ante* Capaneus) *om. V* 11. ANAPESTUS *D* ex duabus brevibus et longa *om. D, add. vulgo* 12. AMPHYBRACYS *D*, amphibrachus *d* 13. cuius *om. D, add. dV* brachi syllabus *V* 14. ET CONTRARIUS *DV* 15. molosus *V* IN *DV*, ex *vulgo* mecaenas *V* 16. BRACCHIUS *D,* bachius *V* 17. et breui cuius *V in ras.* ORDINI (i *in ras.*) *D*, ordini *V* 18. ex DUABUS *D*, et ex duabus *dV* UT *D sup. vers. fort. 1 m.* 19. ET AMFIMACRUS *DV*, qui et amphimacrus *vulgo* 20. DUOB · HABET *D*, duobus ab *V*, duo pedes habes *Iahnus* contrariis *V* 21. BRACHISYLLABO *D*, bracchi syllabo *V* MOLOSSO *DV* 22. sex] ex *D* ordinem *V*

14 DE LEGITIMIS NUMERIS.

Primus est et legitimus maxime numerus hexameter heroicus. huius pedes aut dactyli sunt aut spondii: raro et in extremo versu reperietur trochaeus. eius exemplum

Avia Pieridum peragro loca nullius ante.

totus iste dactylicus fuit et habuit summum trochaeum. sed mixtus ex spondiis hic erit,

2 Italiam fato profugus Laviniaque venit;

totus ex spondeis

Cives Romani tunc facti sunt Campani.

hoc genus numeri paucissimarum duodecim syllabarum, plurimarum decem et octo. tempora recipit viginti quattuor, interim viginti [tres pedibus] tribus tantum conficitur. formas excipit triginta duas, quas enumerare festinantibus longum est.

3 Pentameter elegiacus habet exemplum

Dum meus adsiduo luceat igne focus.

recipit dactylum, spondium, anapaestos duos, in fine versus aliquando brachysyllabum. fit syllabarum paucissimarum duodecim, plurimarum quattuordecim. tertium pedem spondium semper habet, quartum et *quintum anapaestos,* quintum aliquando brachysyllabum.

4 Trimetros iambicos Latine senarius dicitur, cuius exemplum

Phaselus iste, quem videtis hospites.

---

2. exameter *DV* 3. dactili *V* 4. repperietur *D* trocheus *DV* 5. *Lucret. I, 926. IV, 1* peragra (a *in ras.*) *D*, peragra *V* 6. dactilicus *V* *troc*he*um* (troc *in ras.*) *D*, trocheum *V* 8. *Verg. Aen. I, 2* facto *D ante ras.* lauinaque *V* 10. *ex Ennii annalibus, ut videtur* (*apud Vahlen. vs. 174*) 12. xvii *coni. Iahnus, sed videtur ipse epitomator erravisse* (*conf. init. huius capitis*) 14. recipit *coni. Iahnus* trigenta *D* 17. *Tibull. I, 1, 6* adsiduus *DV* 18. spondeum anapestos *V* 19. brachisyllabus *DV* 21. quintum anapaestos *add. Cauchius* 22. bracchisyllabū *V* 23. iambicus *V* 25. *Catull. 4, 1* fatalis *D*

duodecim syllabarum est. recipit aliquando praeter ceteros iambos in extremo pyrrichion. trimetrus tragicus

Pro veste pinnis membra textis contegit,

et

Aquilonis stridor gelidas molitur nives.

recipit in parte prima gressionis spondium, et *eius* loco dactylon et anapaestum, et pro iambo chorium et tribrachym. fit syllabarum paucissimarum XII, plurimarum XVII. recipit tempora plurima quattuordecim, paucissima decem et octo. comicos trimetros solet magis in breves 5 minui. trimetros Hipponactius pedem novissimum adsumens spondium vel chorium talis est,

Calentibusque lympha fontibus semper.

eosdem pedes quos reliqui trimetri, praeter novissimum, recipit, et **

Tetrametros, qui Latine quadratus vocatur, choriacus 6 talis est,

Tela famuli, tela *tela* propere: sequitur me Thoas.

recipit eosdem pedes, pervenit ad septem et semipedem. summum pedem patitur aut creticum aut dactylum. octonarius iambus

Proin demet abs te regimen Argos, dum est potestas consili.

Septenarius 7

Haec, bellicosus cui pater, mater cluet Minerva.

---

2. iambus extremo *V* trimetros *V* 3. *Attius Philocteta vs. 540 Ribbeck.* 5. *idem ibid. vs. 567* 6. gressionis] scansionis *V* eius *Halmius, om. D,* alio *dV* 7. ANAPESTUM *DV* TRIBRACHYIN *D*, tribrachin *V*[1], tribrachyn *V*[2] 8. PLURIMŪ *DV* 9. XVIII *ante* quattuordecim *add. V* 10. XIIII *ante* decem et octo *add. V* 11. HYPPONACTIUS *DV* 14. RELIQUIT *D* timetri *V* 15. '*post* et *excidit temporum computatio' Iahnus* 18. *versus incerti poetae tragici; conf. Ribbeck. p. 217* tela *ante* propere *add. Bothius* toas *V* 20. petitur *V* 22. *versus incerti poetae tragici; conf. Ribbeck. p. 203* proin demet *Lachmannus*, PROINDE ET *DV* 23. CONSULENDI *DV, corr. Lachmannus* 24. SEPTINARIUS *D* 25. *conf. Ribbeck. trag. rel. p. 204* BELLICOSIS CUI MATER PATER *DV corr. Carrio*

constat ex pedibus isdem.

8 Ionicus septenarius

Ibant malaci viere Veneriam coronam.

Ionicus *a* maiore

Ille ictus retro reccidit in natem supinus.

habet vitium in tertia syllaba. *a* minore

Metuentis patruae verbera linguae.

recipiunt pedes maxime pyrrichium et spondios, et solent divisis syllabis longis plurium syllabarum pedes admittere.

9 Aristophanius anapaestus

Axena Ponti per freta Colchos denique delatus adhaesi.

recipit pedes quaternorum temporum omnis, inplet pedes VII et semipedem. anapaestus octonarius

Orte beato lumine, volitans qui per caelum candidus equitas.

recipit eosdem pedes praeter semipedem. Aristobolius

Quae tam terribilis tua pectora turbat, terrifico sonitu inpulit?

is circuitus magis quam versus est. dactylum crebrum habet, rarum spondium.

10 Paeon duodenarius

Quis meum nominans nomen *aede* exciet? quis tumultu invocans incolarum fidem?

---

3. *Ennius Sota fr. 1* MALA CLUERE *DV* 4. a *addidi* MAIORE *D*, maior es *V*, maior est *vulgo* 5. RETRO RECIDIT *D*, retrorecedit *V*, *corr. Lachmannus* 6. a *addidi* minorem. et uentis *V* 7. *Hor. carm. III, 12, 2* PATRIAE *DV* 8. PERCIPIUNT *DV*, *corr. Iahnus* pedes] linguae *V* spondion *coni. Iahnus* 9. DIUISI *DV* PLURIMUM *DV* 11. ARISTOFANIUS ANAPESTUS *DV* 12. *conf. Ribbeck. trag. rel. p. 224* PONTI FER *DV* cholcos *V* ADHESI *D* 13. imple *V* 14. ANAPESTUS *D*, anapesto *V* 15. *conf. Ribbeck. l. c.* ORE *DV*, *corr. Lachmannus* 18. 23. *conf. Ribbeck. p. 212* 18. Quae tam *Bothius*, quaedam *DV* turbans *Iahnus*, turba et *et antea* terribili *ego* 19. intulit *V* 20. his *D* dactilum *V* 22. peon (o *in ras. ex* a *ut videtur*) *D*, peon *V* DUODENARIOS *D* 23. aede *add. Lachmannus* TUMULUM *DV*, *corr. Scaliger*

et hic circuitus magis quam versus est. huic suberunt ** denarius

†Qui repens semipulsus onere gravi fores crepitu terrent.

recipiunt pedes creticos, chorios, spondios, iambos, brachysyllabos, anapaestos.

Undecim syllabarum Phalaecius 11

Passer deliciae meae puellae.

recipit pedes spondium, dactylum, creticum, palinbacchium.

Angelicus †numeratus syllabam coartat hexametro, ut 12

Hectoris Andromachen? Pyrrin conubia servas?

Anacreontius 13

Miseri invidi vivimus scientes.

recipit pyrrichium, chorium, spondium, brachysyllabum, anapaestum. primus est semper pyrrichius.

Numerus Saturnius 14

Magnum numerum triumphat hostibus devictis.

sunt qui hunc Aristobolion vocant. recipit pedem spondium, iambum, pyrrichium, chorium, dactylum, brachysyllabum, anapaestum.

Priapeum 15

Hunc lucum tibi dedico consecroque Priape.

tertium pedem pro dactylo creticum habet, alioqui hexametros esset.

---

3. *Ribbeckius l. c. versum sic emendat:* Qui repens semisomnum, onere pulsans gravi | Has fores, strepitu terret? honere *V* 4. braci syllabos *V* 5. anapestos *DV* 6. falecius *D*, faleucius *d*, faleutius *V* 7. *Catull. 2, 1* 8. dactilū *V* palinbacium *D*, *corr. d*, palinbacchyum *V* 9. aggelicus *D*, acgelicus *V* numerus *Iahnus auctore Naekio; immo* minuatur syllaba: coartatur hexametros (*vel* in hexametron) coartat (t *in ras.*) *D* exametro *DV* 10. *Verg. Aen. III, 319* haec toris *V* conu[bia serua]s *D* (*litterae inclusae plane evanuerunt*) 12. vivimus *delendum iudicat Iahnus* 13. pyrri[chium chorium] *D* (*v. ad vs. 10*) brachisyllabum *DV* 14. anapestum *DV* est semper *V* 15. numeros *V* 16. deuicti *D* 17. aristodolion *DV*, Archebolion *Carrio*, Archilochium *coni. Vinetus aliique* spondeum *V* 18. dactilū brachisyllabum *V* 19. anapestum *DV* 20. priapium *V* 21. *Catull. fr. 2* locum *DV* 22. dactilo *V* alioquin *d* exametros *DV*

15 DE NUMERIS SIMPLICIBUS.

Pyrrichius

Rapite, agite, ruite celeripedes.

Contrarius est huic et duodecasyllabus spondiazon,

Olli crateris ex auratis hauserunt.

Dactylus

Pulverulenta putrem sonitu quatit ungula campum.

Amphibrachys non facit numerum.

Anapaestus

Agilis sonipes rapitur celeri sonitu trepidans.

Creticus

Horridi transeunt ad pedes ex equis.

Palinbacchius

Amicos ad hanc rem, si voles, advoca.

Bacchius non facit numerum.

Molossus idem est qui spondiazon.

Nunc quemadmodum a principali heroico plures numeri transfigurantur ostendam. ac primus trimetrus sit heroicus spondiazon.

Cives Romani tunc facti sunt Campani:

syllabam unam, quae est ante extremam, ex longa contraho, ut sit

Cives Romani tunc facti sunt Apuli,

et esse coepit trimetros. ** elegiacum transibit,

Bella per Emathios.

---

2. pirrichius *D* 3. *conf. Ribbeck. trag. rel. p. 228* 4. pondiagon (agon *in ras.*) *D*, spondiacon *V* 5. *Ennius annal. 604* crateriб; (aterib; *in ras.*) *D*, craterib; *V* auserunt *V* 6. dactilus *V* 7. *conf. Verg. Aen. VIII, 596* 8. amphibrachius *V* 9. anapestus *V* 10. 12. 14. *conf. Ribbeck. trag. rel. p. 231* 12. et equis *DV* 13. palinbachius *D*, palimbachius *V* 14. ut soles advocato *coni. Iahnus* 15. bachius *V* 16. molosus *V* 18. transfigurant *D* fit *V* (*ex sil.*) *vulgo* 20. *vide supra p. 68, 10* 21. contra hoc · ut sit *V* 23. apuli *D* 24. trimetron *DV* 25. *Lucan. I, 1*

Rursus a pentametro ut conponam heroicos, sumo partem posteriorem,

Dum meus adsiduo luceat igne focus,

et conpono,

Luceat igne focus Troiae qui primus ab oris.

Phalaecium numerum, qui est

Altis flumina vallibus tumescunt,

insertis verbis facio heroicum,

Altis flumina prodita vallibus inde tumescunt.

Ionicus est

Metuentis patruae verbera linguae:

adiciam trinis verbis singulas syllabas,

Nunc metuentis nunc patruae nunc verbera linguae.

retro

Italiam fato profugus Laviniaque venit,

cui est simile

Patriam tum profugus Lavinaque cepit.

Aristophanius fit heroico:

Arma virumque cano Troiae qui primus ab oris,
Nunc arma virumque cano *nunc* Troiae qui primus ab oris nunc.

Angelicum syllaba breviata heroicum esse monstravi; item Priapeum, si syllabam subripias, fieri heroicum.

---

1. aↄ pentametros *DV* 3. *Tibull. I, 1, 6* aↄsiↄuus *DV* 5. troiae (oi *in ras.*) *D* 6. phalecium *D*, faleutium *V* 7. altissima flumina *DV* (*recte autem uterque vs. 9*) 11. *Hor. carm. III, 12, 2* 12. *post* adiciam *desinit D fol.* 262[b] *extr.* (*constat codex ex XXXIV quaternionibus; sed huius ultimi quaternionis tria tantum folia servata sunt*) trinas *V* singulis *V* 13. metuentes *V* 15. *Verg. Aen. I, 2* lauinaque *V* (*conf. p. 68, 8*) 17. vinaque *coni. Iahnus*, regnaque *Christius* coepit *DV, corr. Christius* 20. nunc *post* Troiae *additum a Iahno et Christio ante* Troiae *posuit Halmius* 21. nunc *delebat Iahnus* 22. acgelicum syllaba *V in ras.* itam *V, corr. 1 m.*

INDEX IN CENSORINUM.

Asteriscus numero appositus designat adnotationem.

INDEX IN FRAGMENTUM.